B. PEREYRA

COMMEN-
TARIORUM
IN DANIELEM

Universidad de Sevilla
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

11-2°

BENEDICTI

PERERII VALENTINI

E SOCIETATE IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM PROPHETAM

LIBRI SEXDECIM

Adiecti sunt quatuor indices, vnus Quæstionum alter eorum quæ pertinent ad doctrinam moralem, & vsum concionantium; tertius locorum sacræ scripturæ; quartus generalis, & alphabeticus.

CVM PRIVILEGIO, ET FACVLTATE SVPERIORVM.

138391

ROMÆ, IN ÆDIBVS POPVLI ROMANI.

APVD GEORGIVM FERRARIVM.

M. D. LXXXVII.

Mº F. Ambrosio Tomez Sala Lect.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANTONIO CARAFAE
S. R. E. CARDINALI
AMPLISSIMO

BENEDICTVS PERERIVS
E SOCIETATE IESV S. D.

PARVA ingenia, & modicis doctrinarum opibus instructa, vix aliquid mediocri laude dignum, nec sine magno & diuturno labore, enituntur. Et ego, ANTONI CARAFA, princeps Illustrissime, sexdecim libros commentariorum in Danielem prophetã decimam cura elaboratos, etiamnũ cunctabundus, nec nisi, vt manum aliquando de tabula, pudore simul ac tædio moræ victus, sub tui nominis tutela & præsidio, in publicum emitto. Nec sum nescius, in his commentariis, licet tam lento studio compositis, & frequẽti retractatione, velut incudi subinde redditis, pluri ma tamen desideratum iri, etiam a non doctissimis. Facit nimirum, multiplex ingensque libri Danielis obscuritas, & communis mortalium, ad res arduas cognitu effectuque, superandas, infirmitas; atque in primis, conscientia propriæ tenuitatis & imbecillitatis; vt multa his meis scriptis adiici, non pauca detrahi, omnia fieri posse meliora non dubitem. Sed mihi animum fecit ad aggrediendum, deditque ad perseuerandum constantiam, quin, & spem aliquam iniecit, nonnullum finiti operis fructum consequendi, eorum maxime auctoritas, in quorum arbitrio & potestate studia mea sunt: quorum ego volũtati non obsequi, aut iudicio non acquiescere, nefas putaui. Opus igitur, licet maius viribus nostris sentiremus, magno tamen animo cœpimus; cœptumque, pertinaci studio prosequuti sumus. Quod si ad extremum non perduximus, aliquatenus certe promouimus: id nempe profecimus, vt alii præpollentes ingenio, & doctrina otioque abundantes, inceptis nostris vel adiuti, vel incitati, efficiant ipsi, quod nos tentauimus; quodque inchoauimus, absoluant; denique, quo nos intendimus, ipsi perueniant.

Propositum auctoris, & difficultas in explanando Danielis libro.

Ac nobis quidẽ, in molitione huius operis, illud semper ante oculos fuit, vt quæ obscura sunt apud Danielem, (sunt autẽ quamplurima) sic nostra

Universidad de Deusto
Biblioteca

interpretatione illustraremus, vt ea lectori, etiam non admodum erudito, clara, & ad intelligendum facilia redderemus. Multa Daniel tecte, abstruse, ac more prophetico, dissimiliū rerum imaginibus adumbrata edidit: quæ nos propheticis illis figurarum integumentis enudata, qualia ipsa per se sunt, expresse cognoscēda, velut sub legentium oculos subiecimus. In tractandis porro maximarum rerum arcanis, tam presse ac præcise scripsit Daniel, vt æquet verba sententiis; plusque interdum significet, quā dicat, paucissimis verbis, augustissima coarctans mysteria. Hic nobis vtēdum fuit plenioribus commentarijs, vt prophetiæ breuitas, latitudine interpretationis, quasi laxata, apertior esset ad intelligendum: ne scilicet, angustiæ dictionis propheticæ, impenetrabilem redderent prophetiarū intelligentiam. Quid ego dicam de tam variis, mirisque tot regum, regnorūque casibus? de subitis amplissimorum orbis terræ imperiorum conuersionibus? de obscurissimis totius pene mundi chronologijs & historiis? Has, vt passim lector in libro Danielis habet obuias, ita quasdam offendet propemodum inexplicabiles: quas nempe, vt in Gordio nodo Alexāder Magnus fecisse dicitur, abrumpere facilius sit, quam rite dissoluere. Ad tantam igitur difficultatum molem exuperandam, vix credibile dictu est, quam crebro monumenta veterum & recentiorum, Græcorum & Latinorum, poetarum, philosophorum, chronologorum, historicorū, theologorū, deniq. cuiusq. generis scriptorū, volutanda, & excutienda nobis fuerint. Quam subtiliter, & curiose omnes antiquitatis anguli, latebræq. identidem fuerint perscrutandæ. Quam sæpe, ad veri testificationem & cōfirmationem, falsique confutationem, grauissimos testes producere oportuerit; ex Græcia, Herodotum, Thucydidem, Ctesiam Gnidium, Xenophontem, Polybium, Diodorum Siculum, Strabonem, Dionysium Halicarnasseum, Plutarchum, Pausaniam, Dionem, & Appianū Alexandrinū: ex Latio, Liuium, Curtium, vtrunque Plinium, Tacitum, Florum, Iustinum: e Iudæa, Philonem, & Iosephum, atque Hebræorum rabbinos: ex nostra, idest Christianorum, schola, Iustinum martyrem, Irenæum, Clementem Alexandrinum, Iulium Africanum, Origenem, Tertullianum, Eusebium, Lactantium, vtrumque Cyrillum, Hieronymum, Seuerum Sulpirium, Augustinum, Isidorum, & Bedam; vt his posteriores, vsque ad nostrum æuum, quam plurimos, vt minoris nominis, prætermittam. Quoties horum sententias, in iudicium & examen vocari necesse fuit? Quoties contra nonnullos eorum, pro vero, aut quod similius veri nobis videbatur, fortiter fuit decertandum? Quoties, vt mutuas istorum, super grauissimis rebus discordias dissensionesque tolleremus, vel arbitri nos personam susciperemus, vel pacificatoris partes implere oportuit? Neq. vero hanc difficultatum suscepti operis commemorationem, propterea hoc loco præteximus, quod aliquam laboris & industiæ laudem, velut pretiū nauatæ a nobis operæ, petere velimus; sed quo iustius, in tā spisso opere, omnes vel inscitiæ, vel obliuionis, atq. imprudētiæ culpas, apud intelligentem æquumque lectorem deprecari possimus. Qui, si reputet secum, quæ nos de interpretandi Danielis libri difficultate diximus, nonnulla, quæ in his commentarijs, cuipiam fortasse, vel aliena, vel superuacua viderentur; ea Danielis prophetiarum illustrandæ obscuritati, vel necessaria, vel perutilia fuisse intelliget.

Sed cur ego, in tanta copia clarissimorum principum, qui in hac vrbis & orbis luce versantur, tibi potissimum, CARAFA præstantissime, hos meos commentarios dicādos esse censuerim, nec tacere fas duco, nec facile tamen, prout equidem vellem, & res ipsa desiderat, possum explicare. Etenim, admirabilis quædam animi tui modestia, magnitudinem virtutum tuarum, altissima dissimulatione abstrudens & occultans, nec minus studiose laudari refugiens, quam plerique ambitiose gestiunt; tuis me de rebus, timide ac parce cogit dicere. Verum, quo satisfaciam officio meo, simul & verecundiæ tuæ obsecundem, dicam, vt potero, breuissime. Splēdidissimæ virtutes tuæ; singularis tua erga nostram societatem beneuolentia, multis ac magnis testata & expressa beneficiis; flagrantissimū bonarum omnium disciplinarum, maxime vero sacrarum litterarum studium; denique, incredibilis amor & gratia, qua diuinæ sapientiæ studiosos, cultoresq. complecteris, ad hoc me consilium, deliberationem, sententiam impulerunt. Tu enim (dicam hoc vere, & dicam magno doctorum, bonorumque assensu & [illegible]) tu inquam, quod paucissimis mortalium contigit cum splendore nobilitatis, virtutem; cum virtutis præstantia, prudentiam rerum ecclesiasticarum; cum prudentiæ gloria, ardorem animi, studia Christianæ pietatis & doctrinæ tueri, prouehere, ornareque cupientis, adæquasti. Sed alias virtutes tuas, prædicabunt alii; quorum scilicet, celebrandis tuis laudibus, ingenium & eloquentia suffecerit. Ego in præsens, de scientia tantum, & studio sacrarum litterarum strictim dicam. Hoc nempe, rationem proprie attingit huius operis, & muneris mei, quo, sacris libris interpretandis, publice fungor: atque hoc etiam studium, tibi ab ineunte ætate, magno in pretio & honore fuit: nunc autem, in amoribus est atque deliciis.

Encomium diuinæ scripturæ, ex antiquitate eius, veritate, dignitate, sanctitate, atque utilitate.

Diuina scritura omnibus humanis doctrinis, antiquitate, veritate, dignitate, sanctitate, vtilitate, suauitateque antecellit. Horum singula, vel modice tractata, non epistolam modo, sed volumen implere possunt. Antiquitatem sacræ scripturæ, manifestam facit primus diuinarum litterarum scriptor Moses, quinque seculis antegressus Homerum; cuius poemate, nullum esse apud Græcos vetustius doctrinæ monumentum, auctoritate Iosephi confirmare possumus. Quin Aggæum, Zachariam, & Malachiam, nouissimos prophetarum, æquales fuisse constat Thaletis, Pythagoræ, & Anaxagoræ; priores etiam Socrate, & Platone: quos tamen Græcia, vt sapientiæ principes, & quasi parentes celebrauit. ¶ De veritate autem diuinæ scripturæ, quæ potest esse dubitatio? cum eius princeps, auctor, effectorque sit DEVS; cuius nimirum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum instinctu,ductuque regebantur,qui diuinorum scriptorum monumẽ ta condiderunt. § *SPIRITV enim sancto inspirati*, vt ait B. Petrus, *locuti sancti Dei homines.* § omnia igitur, quæ legimus in sacris libris, Dei verba sunt;ab ipso nempe DEO, velut dictata,& per sanctos viros exarata,litterisque consignata. § *Principium autem verborum tuorum* (Dauid inquit,ipsum Deum alloquens) *veritas.* § Quapropter, nulla cuiquam falsitatis,quæ sacris illis scriptoribus, vel per libidinem mentiendi, vel per obliuionem,seu incogitantiam acciderit,suspicio esse potest. ¶ Quis porro huius scripturæ dignitatem enarret? Hæc in humanis disciplinis, ex auctoris, materiæ, finisque præstantia,ex rationum item, quibus quæque scientia nititur,atque vtitur,vi ac robore spectari æstimarique solet. At diuinæ scripturæ conditor, DEVS est: materia, DEVS est:finis, DEVS est: veritatis,& auctoritatis eius fundamentum atque firmamentum, idem DEVS est. Denique,nihil illa,cum sit vsquequaque diuina, nisi cæleste, & diuinum redolet ac spirat. Quemadmodum igitur in sole diu multumque (licet animi tantum gratia) deambulantes, calescere tamen,& colorari videmus: ita diuinas litteras assidue,studioseque legentium atque tractantium,etiam mentes,sensus,consilia,vota,moresque,velut quodam diuinitatis colore tingi & affici solent.

Iam vero de sanctitate huius cælestis doctrinæ, superuacaneum est dicere. § *Eloquia Domini*,ait Dauid,*eloquia casta;argentum igne examinatum, probatum terræ,purgatum septuplum.* § Qua similitudine significare ille voluit,verba DEI, sacris litteris prodita, ab omni esse falsitatis & turpitudinis labe purissima;ideoque simillima esse argento, quod artifex, non semel modo, atque iterum; sed summa diligentia sæpius igne purgauit. Quid enim sanctius ea doctrina,quæ tam multa, tamque mira & salutaria,diuinæ,angelicæ,humanæque sanctitatis,exempla & documenta continet?Hæc præterea,tres primos omnis sanctimoniæ fontes aperit, exhibetque mortalibus;castissimum dico, sanctissimumque veri DEI cultũ ac religionem;tum mentis integritatem,animi moderatione,prauarumq. omnium cupiditatum,sub rationis imperium subiectione perfectam; denique,aduersus ceteros homines,non eiusdem disciplinæ ac legis tantum professione nobiscum consociatos; sed vel solius naturæ similitudine coniunctos,iustitiæ ac misericordiæ studium atque obseruantiam.Ex his fontibus,velut riui cunctarum virtutum profluunt; & ad omnia vitæ humanæ officia rite suscipienda tractandaque deriuantur. Nec ipsa tantum scriptura per se sancta est;verum, sui amatores, etiam sanctos esse vult. Equidem puto, sacram doctrinam, non inepte comparari posse monti Sina;in quo DEVS, magnis quondam prodigiis, præsentiam suam declarans,bene viuendi præcepta,suique numinis colendi cæremonias hominibus tradidit.

Ad hunc igitur cælestis disciplinæ montem, si quis belluæ animum, vitamque gerens,aut vulgi erroribus vitiisque infectus,accesserit,lapidibus interficietur; ideſt,vnde salutem,ac beatam vitam capere debebat,inde perniciem,certumque animi sui exitium referet.

Ceterum, quæ vis ingenij, quæ vbertas eloquentiæ consequi possit, inæstimabiles diuitias, & incomparabiles diuinarum litterarum vtilitates, ad omnes humanæ vitæ partes, omneque genus hominum, tam priuatim,quam publice pertinentes?Ego sane de studioso,& assiduo,pio que sacrarum litterarum cultore,vere dixerim illud Dauidis: § *Et erit tanquam lignum,quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo;& folium eius non defluet;& omnia quæcũque faciet, prosperabuntur.* § Nam vt aqua, vitali humore arborem educat, & confirmat, virentemque ac florentem facit, & lætissimorum copia fructuum exornat:ita piorum animus,lectione ac meditatione sacrarum litterarum alitur ad æternitatem, pulcherrimosque fert,ac tempestiuos,omnium virtutum fructus:idemque,salutari SPIRITVS sancti aqua perpetuo recreatus, nullos metuit rerum aduersarum æstus, & quicquid agit, ac molitur, prosperos exitus habet: quin fructum etiam capit ex ijs rebus, quæ res aliis detrimentum & perniciem afferre solent. Enimuero, quod quidam eleganter, magis quam vere, de philosophia dixit,hoc de sacra scriptura verissime dici potest. Est profecto diuina scriptura,lux vitæ, magistra morum, animi medicina, bene viuendi norma, impiæ superstitionis expultrix, castæque [illegible] sanctæ religionis & pietatis generatrix. Hæc docet,quid iubeat DEVS, quidque prohibeat: quemadmodum ab homine DEVS coli velit: quæ sit breuissima rectissimaque in cælum via: quas pœnas improbi pendant, quæ præmia boni consequantur. Huius, qui præceptis ac monitis paret, nihil in terris nimis cupiens metuensue, atque inanium curarum & solicitudinum vacuus, cælestem vitam humano in corpore imitatur: in tenebris videt,in tempestate quiescit,in sordibus nitet,in ipsa morte,velut mortis sensu carens, & securus immortalitatis,gaudio triumphat. Denique,prægustata dulcedine cælestium bonorum, quæ in sacra scriptura præmonstrantur ac promittuntur,fastidit omnia caduca & terrena, & quasi peregrinus, hanc vitam transigit, ad regiones cæli summo desiderio festinans. Quæ opes? quæ imperia? quæ voluptates? cum hoc cælesti vitæ statu, & tam dulci pace, ac tranquillitate animi conferendæ sunt?

Verum,præcipua ex sacrarum litterarum studio vtilitas,auctore B. Paulo,ad Ecclesiæ principes rectoresque permanat. § *Omnis enim*,ait ille,*scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum,ad corrigendum, ad erudiendũ in iustitia, vt perfectus sit homo DEI, ad omne opus bonum instructus.* § Atque in hoc tam honesto & sancto, tantarumque voluptatum atque vtilitatum fœcundissimo,sacrarum litterarum studio, magna cum doctrinæ ac pietatis laude complures versati sunt,qui istius ornatissimi Ecclesiæ Senatus decora & lumina fuerunt:Petrum dico Damianum, S.Bonauenturam,Ioannem Dominici, Turrecrematam,Hugonem,Bonauenturam Patauinũ, super

Cardinales, diuinarum litterarum studio, insignes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſuper doctrinæ laudem, etiam martyrio clarum; Petrum Aliacenſem, Beſſarionem, Nicolaũ Cuſanum; & ne huius gloriæ Cardinalium, ſterile putetur hoc ſeculum, Roffenſem martyrem, Caietanum, Contarenum, Polum, Sadoletum, Seripandum, Hoſium, & Sirletum.

Horum tu, Illuſtriſsime CARAFA, vt dignitate, ſic ingenio ſtudioque ſimillimus, eandem, quam illi ingreſsi ſunt viam, pleno inſiſtens gradu, ad conſimilem ſcientiæ ac pietatis gloriam contendis. Tu a tenera ætate, diuinarum litterarum incenſus es amore; qui deinceps, pariter cum ætate ac dignitate creuit. Non enim te fugit, ſcientiam diuinæ ſcripturæ, omnium eſſe temporum, locorum, ætatum. Hæc namque pueritiam alit, erudit adoleſcentiam, iuuentutem frænat ac regit, maturæ iam ætati grauitatem ſimul & decorem addit, deniq. magnum hæc eſt ſenectuti ſolatiũ, deficientique iam homini, & ad mortem feſtinanti, ſufficiens pariter ac iucundum viaticum. Has ego Cardinalis ampliſsime, iuſtiſsimas mihi cauſas eſse duxi, cur hos ingenij & lucubrationum mearum prouentus, tibi potiſsimum offerre deberem. Si rei magnitudinem æſtimes, paruum ſane ac leue donum: quale ſcilicet, tenuitas noſtra dare potuit: ſin argumenti operis dignitatem, & offerentis ſingularem erga te reuerentiam & pietatem perpendas, nec aſpernandum cuiquam munus, nec tibi, qua es prudentia & humanitate, non maxime placiturum. Nam & hominum noſtri ordinis, quem vnice diligis, qualiacumque in te officia, humaniſsime accipis: & ſacræ ſcripturæ, qua nihil tibi eſt antiquius, non ineptis, nec ineruditis commentariis, mirifice delectaris. Quin tute mihi ſuperiore anno ſignificaſti, te Danielis, præter alios omnes prophetas, penitus noſcendi atque intelligendi eſse cupidiſsimum: eoque, ſiquis ei prophetæ interpretando egregiam nauaſſet operam, eum tibi, atque omnibus diuinarum litterarum ſtudioſis, vehementer gratificaturum. Fateor, hunc animi tui ſenſum & iudicium, tamque propenſam in Danielem voluntatem, acerrimũ mihi ad maturandam huius operis editionem, calcar addidiſſe. Quod ſi ſtudio & labori meo, vel mediocris fructus reſponderit, magnam animo capiam voluptatem; Deoque bonorum omnium auctori gratias agam immortales; cui ſcilicet, omnis & ſuſcepti, & abſoluti operis laus, optimo iure debetur. Vale.

INDEX QVAESTIONVM, ET INSIGNIORVM TRACTATIONVM, QVAE IN SINGVLIS LIBRIS EXPLICANTVR.

In primo libro.

ENCONIVM diuinæ ſcripturæ, ex antiquitate eius, veritate, dignitate, ſanctitate, atque vtilitate: in epiſtola nuncupatoria.

De quatuor cauſis obſcuritatis libri Danielis. pag. 1

De præſtantia huius libri. 2

Quæ res inſignes, tempore Danielis, in orbe terrarum extiterint. 4

An Daniel, fuerit auctor huius libri. 4

An Daniel fuerit de tribu Iuda. 5

Cur Daniel ſoluta captiuitate a rege Cyro, non cũ alijs Iudæis redierit in patriã, & cur eius in ſua hiſtoria non meminerit Eſdras. 7

Quo tempore primum venit aduerſus Iudæos rex Nabuchodonoſor. 9

An Nabuchodonoſor, cuius fit mentio apud Danielis, ſit alius, quam [illegible] memoratur in libro Iudith. 12

Vter Nabuchodonoſor fuerit prior & antiquior. 12

Cur ſinat Deus vaſa ſacra, & alias res cultui ipſius dicatas, ſæpe a barbaris & impijs hominibus diripi, & contumelioſe tractari. 13

An Daniel fuerit eunuchus, & an fuerit virgo. 15

An extraordinaria quædam cibi, potuſque abſtinẽtia, ſit laudabilis. 16

An potuerit naturaliter fieri, vt Daniel parciſſimo, viliſſimoque victu, plenior tamen & pulchrior alijs laute epulantibus, efficeretur. 18

An legere libros gentilium, eorumque doctrinas perdiſcere, ſit pijs hominibus licitum. 19

An ſit fas ſtudere ſuperſtitioſis & maleficis artibus. 20

Facultas interpretandi ſomnia data Danieli, an fuerit, ceu habitus in eo permanens. 23

Quæſtiones de ſomnijs.

An omnibus ſit fides habẽda, vel deneganda. 25

De cauſis verorum ſomniorum. 27

De ſignis dignoſcendi ſomnia diuina. 30

De variis modis & effectis diuinorũ ſomniorũ. 31

Cur in ſomno Deus myſteria ſua nonnunquam reuelet. 32

Cur diuina ſomnia, non ſemper dentur hominibus ſapientibus & prudentibus. 33

Cur nõ omnia diuina sõnia, ſint clara & aperta. 34

An fas ſit Chriſtiano obſeruare, & curare ſomnia. 35

Cuius ſit uere, ac perite ſomnia interpretari. 36

An in ſomnio, liber vſus rationis, & liberi arbitrij, eſſe queat. 36

De ſomnio Salomonis, per quod ſapientiam a Deo adeptus eſt. 37

In libro ſecundo.

Vnde computari debeat ſecundus annus regis Nabuchodonoſor; quo anno ſomnium illius ſtatuæ ei contigit. 42

De antiqua Chaldæorum diſciplina. 43

An lingua hebraica diuerſa fuerit a chaldaica. 44

An aliena ſomnia, poſſint a quoquam hominum certo ſciri. 45

An ſomnia hominum, ſint angelis nota. 45

An Dij, ſeu angeli, cum hominibus conſocientur, atque [illegible]. 45

An quiſpiam hominum, propoſiti ſibi ſomnij, ueram ſignificationem, naturali ratione ſcire queat.

An ſomnium Nabuchodonoſor, potuerit ex cauſis naturalibus, ipſi accidere. 48

Cur Deus, tam eximiis ſomnis, Nabuchodonoſor, regem impiũ atque barbarũ, dignatus fuerit. 49

An ſomnium Nabuchodonoſor, potuerit Daniel humana ſolertia & ſapientia vere interpretari. 50

An apud Gentiles fuerint veri ſomniorum interpretes. 50

Cur illa ſtatua Nabuchodonoſor, figurata fuit ad ſimilitudinem hominis. 51

Cur aſpectus illius ſtatuæ, erat terrificus. 52

Cur per illam ſtatuam, quatuor tantum imperia, ſignificata ſint, alijs plurimis omiſſis. 52

An viſio huius ſtatuæ, differat ab alia ſimili viſione Danielis, quæ narratur infra cap. 7. 52

An rex Nabuchodonoſor, fuerit rex regum, & omnia continens imperio ſuo. 53

Quomodo caput aureũ ſtatuæ, ſignificabat imperium Nabuchodonoſor, & Chaldæorũ. 53

An regnante Nabuchodonoſor, monarchia Medorum potentior fuerit imperio Chaldæorum. 54

Quomodo verum fuerit, quod dixit Daniel, regnũ Perſarum, minus fuiſſe imperio Chaldæorũ. 55

Cur imperium Perſicum comparatũ ſit argẽto. 55

Cur comparatum ſit pectori, & brachijs. 56

Cur imperium Alexandri comparatũ ſit ventri. 56

Quę res maxime celebrem fecerint Alexandrũ. 57

Cur Romanum imperium, comparetur ferro, & tibijs. 60.

De initio, fine, ac duratione quatuor regnorũ, quæ ſigni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

significabat statua. pag. 62
An Daniel loquatur de regno Christi, quod est in hoc seculo, an in futuro. 64
Quid signi ficet abscissio lapidis e monte, sine manibus. 65
Quomodo Christus instar maximi montis repleuerit vniuersam terram. 67
Cur Daniel permisit se adorari a rege, eiusque munera & honores non reiecit. 68

In libro tertio.

Quo tempore contigit miraculum trium puerorum. 75
An statua quam fecit Nabuchodonosor, superauerit alias omnes celebres statuas. 76
De mensura humani corporis, & singularum eius partium. 77
Cuius ætatis fuerint illi tres socij Danielis, cum sūt in ignem coniecti. 79
Cur alij Iudæi non sint vocati ad adorandam statuam. 80.
Cur non sit coactus Daniel adorare statuam. 80
Cur Deus seruos suos, nō semper liberet malis, quæ illis accidunt. 81
Cur tres illi iuuenes, tantopere imaginem regis adorare recusauerint. 81
Orationem Azariæ, esse sacram scripturam. 82
Quibus in rebus iudicia Dei, præcipua videantur incomprehensibilia. 83
Quomodo sancti, vere appellent se iniquos. 84
De conditoribus vrbis Hierusalem. 85
Cur dicta sit ciuitas sancta. 86
Vnde sit dicta Hierusalem. 86
Cur Iudæi commemorationem Abraham, Isaac & Iacob, sæpissime vsurpabant apud Deum. 88
Cur Azarias dicat eo tempore non fuisse prophetas, cum tunc in illa ipsa captiuitate florerent Daniel, & Ezechiel. 89
An licitum esset Iudæis, extra templum Hierosolymitanum sacrificare Deo. 89
Quomodo potuerint Iudæi sacrificia Deo facere in Hierusalem, anno quinto post euersam Hierusalem, atque incensum & dirutum templū. 90
De admiranda vi & facultate Naphtæ. 91
Quemadmodum tres iuuenes ex incendio liberati sint, & de octo miraculis, quæ in eorum liberatione eluxerunt. 92
An citra miraculum fieri possit, vt corpus aliquod in igne positum, ab eo non lędatur. 93.94
An hi tres iuuenes fuerint martyres. 95.
Quis fuerit ille quartus, quem rex vidit in fornace, & vocauit similem filio Dei. 96
Cur angeli apparuerint semper hominibus sub specie humana. 99
An vera fuerit conuersio regis Nabuchodonosor. 99.& 100

libro quarto.

De auctoritate cantici trium puerorum. 102.
Quid sit, Deum sedere super Cherubim. 103
Quid sit Deum intueri abyssos. 104
Quomodo creaturæ rationis expertes, benedicant & laudent Deum. 104.& 105
Cur Moses creationē angelorum in libro Genes. non tradiderit. 106
De angelorum excellentia. 106.& 107
De decem cælorum excellentijs. 108
Quid in hoc cantico intelligi debeat per virtutes. 109
Quales sunt aquæ, quas scriptura dicit esse super cælos. 109.& 110
De præstantia solis. 111.
De excellentia lunę. 112
De septem planetis, & cur eorum mentio vix fiat in sacris litteris. 113
De stellis in cælo fixis. 113
De raritate stellarum in australi parte cæli, & circa polum arcticum. 113
De rebus meteorologicis, quomodo ex illis maxime laudetur Deus in scriptura. 115
De arcu cęlesti, seu iride. 116
De miraculis & commoditatibus ventorum. 117
Quemadmodum exigne laudari Deus debeat. 119
De vtilitate vicissitudinis dierum, & noctium. 121
De præstantia lucis. 123
De mirabili natura, & potentia fulminum. 125
De præstantia terræ. 126
An omnis terra inter duos tropicos interiacens, sit intęperata, sterilis, & fere inhabitabilis. 127. 128
De montium vsu & rebus memorabilibus. 129
De antiquissimo vsu arborum ad victum & vestitū hominum, & prisca earum religione. 131
De octuplici varietate, quæ cernitur in arboribus. 132
Mira de vmbris arborum. 133
De miraculis aquarum, quæ in sacris litteris memorantur. 134
De naturalibus aquarum miraculis, velut de fluxu, & refluxu maris. 135
De asphaltite lacu Iudææ. 135
De mirabili ingenio fluuij sabbatici, & fontis qui est apud Garamantas, & cuiusdam fontis qui est iuxta Larium lacum. 136
Quid significent in scriptura hæc vocabula, cete, & leuiathan. 137
De magnitudine piscium. 138
De mira culo lonæ a pisce deuorati; & eius piscis, in cuius ore B. Petrus staterem inuenit. 138
Quomodo piscis ille Tobiæ, vim habere potuerit expellendi dęmones. 139
Quanta sit inter aues, & pisces similitudo. 140
Quomodo scriptura dicat renouari aquilæ iuuentutem. 141
Cur in canticis canticorum laudentur oculi columbarum. 141
Quænam auis sit, quæ in psalmo centesimo primo nominatur pelicanus. 142
De miraculo auis, quæ dicitur Phœnix. 143.
Vtrum maius naturæ artificiū sit in paruis animalibus, quam in magnis. 144

De

De Behemoth, id est, elephanti magnitudine, robore, mansuetudine, docilitate, similitudine cum homine, & longæuitate. 145
De quinque bonorum generibus, homini a Deo datis. 149
Quibus in rebus consistat naturalis honor, & gloria hominis. 151
An cælum sit homini subiectum. 151
De decem prærogatiuis gentis hebrææ. 152
De duplici munere Iudaici sacerdotii. 154
De comparatione sacerdotij Iudaici cum sacerdotio christiano. 154

In libro quinto.

Quo tempore, secundum somnium, quod narratur 4. cap. Danielis, contigerit regi Nabuchodonosor. 158
An illa Nabuchodonosor in bestiam transformatio, sit historice, an parabolice intelligenda. 159
Cur eius historiæ, apud Gentiles nō fiat mētio. 160
Quam multa peccauerit Iustinus, in historia rerum Iudaicarum. 160
Cur angelos, scriptura vocet vigiles. 165
An rex Nabuchodonosor, tempore suæ dementiæ, vinculis fuerit constrictus. 166
Quomodo rex delicatissimus, per totum septennīū solis herbis vescendo, vitam tueri potuerit. 167
Quid significent septem tempora. 168
An rex Nabuchodonosor per totos septem annos in illo bestiae ferinae versatus sit. 169
De transformatione regis Nabuchodonosor, qualis illa fuerit, & de quatuor generibus transformationum. 170
An fuerit secundum substantiam mutatus in bouē, vel aliud animal. 171
An amiserit externam figuram corporis humani. 171.& 172
An dicatur mutatus in bestiam secundum aliorum tantum, vel suam existimationem. 172
Quæ sit verior sententia de transformatione Nabuchodonosor. 172
Quomodo scriptura dicat, postea fuisse redditam ei regi propriam eius figuram. 173
Cur Daniel solam eleemosynarum largitionem sua serit regi, ad placandum Deum. 173
An supplicium diuinitus regi constitutum, potuerit largiendis eleemosynis auerti. 174
Cur Daniel dubitanter dixerit, Forsitan Deus ignoscet; & cur sancti de remissione peccatorum dubitanter & timide loqui soleant. 174
Quomodo eleemosyna deleat peccata. 175
An sit aliquod genus eleemosynæ, vel aliquod genus peccatorum, in quibus permanenti homini, possit prodesse eleemosyna ad salutem æternam. 176.& 177
De Babylonis magnitudine & magnificentia. 178
De ciuitatis Babylonis conditore. 180
Cur supplicium regis Babylonis, duodecim menses dilatum sit. 181
An rex Nabuchodonosor tandem saluus fuerit, 181
Cur Nabuchodonosor, Iudæos captiuitate, aut regē Ioachim carcere non liberauerit, aut cur id non ab eo rege petierit Daniel. 183

In libro sexto.

Cur historia capitis quinti, contra rectam historiæ seriem, & ordinem temporum, præposita sit historijs septimi & octaui capitis. 187
De magnificentia antiquorum conuiuiorum. 188
Cur Baltasar, in maximo obsidionis periculo, tam securus conuiuabatur. 189
De Dijs Babyloniorum. 191
An illam manum scribentem in pariete, solus rex viderit. 196
Cur Chaldæi non potuerunt legere scripturam illius manus. 196 & 197
Cur Deus pepercerit regi Nabuchodonosor, & nō Baltatari. 198
Quæ fuerint quōdam apud principes insignia summi honoris. 199
An Baltasar fuerit occisus. 201
An Babylone sit occisus. 201. & 202
An sit occisus eadem illa conuiuii nocte. 202
A quo sit occisus, a Dario Medo, an a Cyro, an ab vtroque. 203
Cur Græci soli Cyro eam victoriam tribuant. 203
Cur Daniel solum Darium Medum eius victoriæ auctorem laudat. 203
Quomodo vna nocte Babylon oppugnari, & expugnari, & rex Baltasar occidi potuerit. 202
Cur Baltasari, & regno Chaldæorum, tanta calamitas exitiumque acciderit. 204
An quæ prædixerant prophetæ de excidio Babylonis, congruant cum ipso euentu, & re vera sint impleta. 206
Quandiu steterit regnum Chaldæorum. 207
Qui, & quot reges ei regno præfuerint. 208
Quādiu quisq. illorū regū regnauerit. 208. & 209
An Baltasar filius, an nepos vel pronepos fuerit regis Nabuchodonosor. 192

In libro septimo.

Quis fuerit Darius Medus. 212
An fuerit filius filiæ regis Nabuchodonosor. 213
An fuerit idem qui Darius Hystaspis. 213
An fuerit idem qui Cyrus. 215
An fuerit idem qui Astyages. 214
An fuerit is, quem Xenophon vocat Cyaxarē. 214
An fuerit is quem Berosus & alij appellarunt Nabonidum. 216
An Baltasar fuerit is, quem Berosus & alij vocant Labosardach. 215
An citra miraculum fieri possit, vt quis inter leones versetur illæsus. 217
Miraculum Danielis non læsi a leonibus, septem modis fieri potuisse. 217.& 218

In libro octauo.

Visio quatuor ventorum inter se pugnantium, in mari.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mari, quid significauerit. pag.222
Cur angeli comparentur ventis. 222
Cur quatuor monarchiæ comparatæ sint bestijs de mari ascendentibus. 223
Cur imperium Chaldæorum comparatum sit leænæ habenti alas aquilæ. 224
Cur regnum Persarum comparetur vrso. 225
Cur Alexander Magnus comparatus sit pardo alato & quadricipiti. 226
Cur bestiæ, cui Romanum imperium comparatū est, nec species, nec nomen sit expressum. 227
Quanta fuerit magnitudo & potentia Romani imperij. 228
Qua ratione tantum imperium Romani sint adepti. 228.& 229
An tantū imperiū, Romani iuste acquisierint. 229
An visio Danielis de cornibus decem, & alio paruo cornu, pertineat ad regem Syriæ, Antiochum Epiphanem, vt dixit Porphyrius. 229. & 230
An ea visio spectauerit ad sectam & imperium Mahumetanorum. 230.& 231
An pertineat ad Antichristum. 231.& 232
Quomodo Satan habitaturus sit corporaliter in Antichristo. 231
Cur Deus dicatur antiquus dierum. 232.& 233
Quid in Deo candor vestium, & albor capillorum significet. 233
Quid sessio Dei, quid thronus eius flammans & ardens. 233.& 234
Quid flumen rapidum & igneum a facie Dei egrediens: 234
De varietate lectionis illius sententiæ, millia millium ministrabant ei, & decies centena millia ministrabant ei; & quæ lectio, ceteris probanda magis sit. 234.& 235
Quantus sit numerus angelorum. 235
Vtrum distinctio angelorum in ministrantes & assistentes probanda sit; & qui sint assistentes, qui autem ministrantes. 236
Vtri plures sint, ministrantes, an assistentes. 236
Qui sint libri aperiendi in extremo illo & generali iudicio. 237
De libro vitæ & mortis. 237
An quintum regnum, tantopere laudatum hic a Daniele, fuerit (vt dicit Porphyrius) Machabæorum principatus. 238
An quintum regnum, a Daniele descriptum, sit regnum Iudæorum, 239
An illud paruulum cornu, significauerit Christum, vt dicunt Iudæi. 240
De regno Christi in priori eius aduentu 240.& 241
De monarchia summi pontificis. 241
Regnum Christi, octo rebus præcellere ceteris omnibus regnis. 242
De regno Christi post secundum eius aduentū. 243
De opinione Chiliastarum, dicentium, per millean nos Christum in terris regnaturum cum sanctis in summa felicitate. 244
An regnum Dei & sanctorum, descriptum hoc septimo capite a Daniele, sit illud fictum à Chiliastis. 245
Qua ratione tot sancti & docti viri, in opinionem Chiliastarum deuecti sint. 245

In libro nono.

An ciuitas Susan, tempore Danielis, pertineret ad ditionem Chaldæorum, an Persarum. 250
De ciuitatis Sutan origine, conditoribus, amplitudine, & a quo, & cur facta sit Persarum regia. 251
Cur Sutan appelletur a Daniele castrum. 251
An Sutan fuerit in regione Elamitica. 251.& 252
Cur regnum Persarum comparatum sit arieti, & in priori visione, vrso. 252.& 253
Quid significent duo cornua arietis, & vnum sublimius altero. 253
Cur Alexander magnus comparatus sit hirco capra rum. 254
Quæ sit exacta chronographia ortus, vitæ, rerum gestarū atque obitus Alexandri Magni. 256.257
An quatuor fuerint Alexandri successores. 257
An diuisio imperii Alexandri in eius duces, eo viuente, an mortuo facta sit. 258
De initio regni Seleuci. 259
Regni Græcorum, quod sæpe memoratur in libris Machabæorū, vnde capiendū sit exordiū. 259.260
Tres quæstiones, prima cur regnum Græcorum nō inchoetur ab Alexandro Magno: secunda, cur inchoetur a rege Seleuco: tertia, cur appelletur regnum Græcorum. 260
De chronologia regum Syriæ, a primo Seleuco, vsque ad Antiochum Epiphanem, & de crudelitate eius in Iudæos. 261
Quandiu regnauerit Antiochus Epiphanes. 262.
De causa nominum, quibus angeli in diuina scriptura appellantur. 263
An sententia Danielis de duratione Antiochiæ per sequutionis Iudæorum, pugnet cum sententia auctoris libri prioris Machabæorum. 265
Disputatio de morte regis Antiochi Epiphanis. 265
Quod fuerit, & in qua vrbe, templum quod spoliare voluit Antiochus. 266
De loco, in quo mortuus est Antiochus. 267
De genere mortis Antiochi. 267
An rex Antiochus, cuius in primo capite posterioris libri Machabæorū describitur interitus, fuerit Antiochus Magnus. 267.268
An fuerit Antiochus cognomento Pius. 268
An fuerit Antiochus Epiphanes. 269
An quæ Daniel vaticinatus est octauo capite, factu rum regem Epiphanem aduersus Iudæos, ea cōpetant Antichristo. 269.270

In libro decimo.

Quis fuerit ille Assuerus, cuius filius fuisse dicitur Darius Medus. 273
Quot annos Darius Medus Chaldæis imperauerit. 274.& 275
Quoto anno captiuitatis babylonicæ, regnū Chaldæorum euersum sit a Cyro. 274.& 275
An Cyrus septuagesimo anno captiuitatis, dederit Iudæis

Iudæis libertatem, & eo ipso anno ipse regnare cœperit. 276.& 277
An Cyrus proxime post Darium Medum regnare cœperit. 275
Cur vocetur annus, quo hæc visio Danieli obtigit, vnus & primus Darii Medi. 275
An Cyrus initio sui regni vere dixerit, vt est in exordio libri Esdræ, omnia regna terræ sibi esse a Deo data. 278
Quid significet vocabulum, generatio, prout denotat certum spatium temporis. 279
Quid sibi volvit Baruch, dicens captiuitatē Iudæorum duraturā ad septē generationes. 279.& 280

De septuaginta annis captiuitatis Babylonicæ.

An initium eorum annorum, sumendum sit a decimo tertio anno regis Iosiæ, vel a captiuitate regis Ioacim. 281
An debeant inchoari a captiuitate regis Iechoniæ. 282
An eos orditi oporteat a captiuitate regis Sedechiæ. 282.& 283
An septuaginta annos captiuitatis, duplices facere oporteat. 283.& 284
An finiti sint septuaginta anni captiuitatis in secūdo anno Darii. 284.& 285
An finiti sint in primo anno Cyri. 286
De ætate Mardochæi. 286
Cur Daniel, cum ipse [illegible] Deo pro liberatione [illegible], reuelatum sit tempus aduentus Messiæ. 288
Cur Daniel tam solicitus & anxius erat liberationis Iudæorum, quam sciebat promissam a Deo, eiusque tempus tunc instare. 287
Quid significet apud Danielem, vocabulum hebdomadis. 290
Cur dicantur abbreuiatæ hebdomades. 291
Quid sit consummari præuaricationem. 294
Quomodo Christus finem imposuerit peccato. 295
An opinio existimantium, annos septuaginta hebdomadum intelligendos esse lunares, non autem solares, sit probabilis, ac bene defendi queat. 293
Disputatio contra hæreticos, quod per Christi gratiam, peccata non tantum hominī non imputentur, sed etiam penitus auferantur. 296
Quomodo Christus sit iustitia nostra. 298
Quomodo differat iustitia euangelica a iustitia legali. 298
An dominus noster impleuerit omnes prophetias, quæ erant de Messia. 300
Quomodo Christus impleuerit legem & prophetias. 299
An ex ipsa scriptura probari possit animam Christi descendisse ad inferos. 302
Cur dictus sit Messias seu Christus, quod latine significat vnctum. 305
An sit proprium Messiæ, appellari sanctum sanctorum, & de ratione eius appellationis. 305

De initio 70 Hebdomadum.

An sumendum sit initium septuaginta hebdomadum ab anno quarto regis Sedechiæ. 307
An ab anno primo Darij Medi. 307
An ab anno primo regis Cyri. 307
An ab anno secundo Darij Hystaspis. 308
An a septimo anno Artaxerxis Longimani. 307
An ab anno secundo Darii Nothi. 309
An ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani. 309
An post reuerhonem Iudæorum ex captiuitate babylonica, ciuitas Hierusalem, & muri eius, refecti fuerint ante Nehemiam. 310
An distincte ac definite notum fuerit Danieli, quātum temporis superesset, a sua ætate, vsque ad Messiæ aduentum. 311
An, quem Gabriel, hic vocat, Christum ducem, is fuerit, vel Cyrus, vel Zorobabel, siue Iesus pontifex, siue Nehemias, vel Hyrcanus. 312
An per Christum ducem, non alium, quam dominū nostrum Iesum, intelligere necesse sit. 312
Cur Gabriel hic loquutus est, septem hebdomades & sexaginta duæ hebdomades. 313
An Christus, cuius necem post sexaginta duas hebdomadas futuram prædixit angelus, fuerit rex Agrippa. 314
An fuerit Hyrcanus pontifex. 315
An fuerit Dominus Iesus. 315
Vndeauspicari oporteat sexaginta duas hebdomadas, post quas Gabriel necem Messiæ futuram esse dixit. 316
Cur Gabriel in exponendo septuaginta hebdomadas, memoret mala Iudæis euentura post illas hebdomadas. 317
An probari possit, mala quæ passi sunt Iudæi post Domini nostri mortem, & nunc patiuntur, fore perpetua. 318
Quoties Iudæi, post excidium & exilium suum sub Tito & Adriano imperatoribus, conati sint reficere templum Hierosolymitanum. 318
Quibus prodigiis Iudæi ab instauratione templi, & deterriti, & retracti sint. 319
An ex scriptura probari possit, hanc Iudæorum calamitatem, fore perpetuam. 320
Quomodo differat hæc Iudæorum calamitas ab aliis, quas ante Christi aduentum passi sunt. 321
Quibus Dei singularibus beneficiis caruerint Iudæi, post captiuitatem babylonicam. 322
An conuinci possint Iudæi, mala quæ patiuntur, propter Messiæ necem ipsis accidisse. 322
Quibus pœnis, propter Christi necem, puniti sint Iudæi. 324
An post Christi mortem, Iudæorum sacrificia omnino defecerint. 326
Quodnam sit pactum, quod Messias multis erat cōfirmaturus. 327
Quibus modis Dominus noster probauit Iudæis, se Messiā esse, & doctrinam suam esse verā. 328
An abominatio desolationis, stans in loco sancto, significauerit Antichristum. 329
An ea significauerit idolum in templo Hierosolymitano

Universidad de Deusto
Biblioteca

mitano positum a rege Antiocho. 330
An significet statuas vel imagines Romanorum imperatorum. 330
An significet immanissima scelera Iudæorum, intra ipsum templum facta. 332
An significet futuram post Christi mortem, Iudaeorum sacrificiorum & cæremoniarum abominationem ac desolationem. 331
An significet exercitum Romanorum, quo desolata est Hierusalem. 333
De quo exercitu & obsidione Hierusalem loquatur D. Lucas cap. 21 de obsidione Cestii prætidis Syriæ, an de obsidione Titi imperatoris. 335

In libro vndecimo.

De multiplici obscuritate ac difficultate disputationis, quæ est de septuaginta hebdomadis. 335
An chronologia Hebræorum, vera sit. 336
An probanda sit chronologia Ioannis Annii, sub nominibus Berosi, Manethonis, Metasthenis & Philonis. 337
An sit exactæ veritatis, chronologia per tempora regum ducta, & descripta. 340
De olympiadum nomine, origine, & in chronologia, certitudine. 341
Quando cœperit regnare Cyrus. 341
An initium olympiadum locandum sit in octauo anno regni Achaz, regis Iuda. 342
Quando Roma condita sit, secundum chronologiam sacræ scripturæ. 342
An excidium Troiæ contigerit tempore Heli, Hebræorum pontificis. 343
Quo tempore, secundum sacram chronologiam, fuerit diluuium Ogygis. 343
Quis fuerit ille Darius, rex Persarum, sub quo narrat Esdras templi ædificationem esse absolutam, utrum is fuerit Darius Hystaspis, an Darius Nothus. 344
An verum sit quod Iudæi dixerunt domino nostro, vt est apud Ioannem capite secundo, quadraginta sex annis fuisse templum ædificatum. 345
Quo tempore templum inchoatum & perfectum fuerit. 345
An rex Artaxerxes, sub quo muri Hierusalem, duce Nehemia, refecti sunt, fuerit Xerxes qui bellum Græcis intulit. 346
An is fuerit Artaxerxes Mnemon. 346
An is fuerit Artaxerxes Longimanus. 347
Quoto anno post Romam conditam, natus sit Christus. 337
Quibus consulibus sit natus. 348
De tempore ortus, consulatus, triumuiratus, monarchiæ, & mortis Augusti Cæsaris. 348
Quoto anno Augusti Cæsaris, Christus Dominus sit natus. 349
In quotam olympiadem, Christi Domini ortus inciderit. 350
Quoto anno post orbem conditum, natus sit Dominus noster. 351
Quoto anno regni Herodis, natus sit saluator noster. 351
An Christus baptizatus sit, cum iam expleuisset viginti nouem annos & decem menses, vt putauit Epiphanius. 353
An baptizatus sit Christus, iam expleto trigesimo anno, vt Bedæ placuit. 354
An sit baptizatus decimo tertio die post expletum annum vigesimum nonum. 354
An Christus vltra quadraginta annos, in terris vixerit. 355
An vixerit tantum triginta annos. 356
An D. Augustinus senserit, Christum trigesimo anno esse mortuum. 356
An triginta duos annos non excesserit. 356
An trigesimum quartum annum attigerit. 357
An mortuus sit decimo nono anno Tiberij, & octauo anno procurationis Pilati, vt putauit Onuphrius. 357
An mortuus sit in ipso plenilunio. 358
An Christus sit mortuus trigesimo tertio ætatis anno, tantum inchoato. 358
An cum Christus dicitur natus quadragesimo secundo anno Augusti, & mortuus. 18. anno Tiberij, intelligendi sint illi anni pleni, an imperfecti, vel partim pleni, partim imperfecti. 358
An Christus mortuus sit anno quarto ducentesimæ secundæ olympiadis. 359
An, quem Ioannes capite quinto vocat diem festũ, is fuerit dies pentecostes, an dies sortium, vel encæniorum, an potius dies paschatis. 360
An miraculum aquæ in vinum mutatæ, factum a Christo in nuptiis, vno anno post eius baptismũ euenerit. 363
Quo tempore excidium hierosolymitanum sub Tito & Vespasiano factum, contigerit. 365.
De immani clade Iudæorum sub Adriano imperare. 366

Sequuntur quæstiones de opinionibus variorum auctorum, super computatione septuaginta hebdomadum.

Quæstio de opinione, quam refert D. Augustinus in epistola octogesima. 367
De opinione Hippolyti. 367
De opinione Clementis Alexandrini. 368
De opinione Iulii Africani. 368
De opinione Origenis. 368
De opinione Tertulliani. 369
De opinione veterum Hebræorum. 369
De opinione Eusebij. 369
De opinione Cyrilli Hierosolymitani. 371
De opinione D. Chrysostomi. 371
De opinione Seueri Sulpitij. 371
De opinione Driedonis & Iansenij. 371
De opinione Theodoreti. 373
De opinione Lyrani, Burgensis, Galatini, Vatabli. 373
De opinione Ioannis Lucidi. 372
An Themistocles, cum damnatus a Græcis, fugit in Asiam; tunc adierit ad regem Xerxem, an ad filiũ eius Artaxerxem. 373
In disputatione de septuaginta hebdomadis, quæ sint controuersa, & quæ extra controuersiam sint. 374
Quæ sit, omnium probabilissima sententia, de ratione computãdi septuaginta hebdomadas. 375
An diuina scriptura, in recensendo magno aliquo numero & summa annorum, soleat menses aliquot, aut etiam annos omittere. 376

In libro duodecimo.

An posit dici prophera, qui prophetica videt aut loquitur, ea tamen, naquaquã intelligens. 380
Cur Daniel tantopere lugeret eo tempore, quo populus hebræus solutus captiuitate Babylonica, reuersus erat in patriam. 381
De antiquitate ac varietate vsus vnguentorũ. 383
De fluuio Tigre, cur sic dictus, & cur appellatus sit a Daniele flumen magnum. 384
Quid sit aurum obrizum. 384
Quid significet in scriptura vox Tharsis. 385
De Hyacintho & Chrysolitho, pretiosis lapidibus. 386
Cur angelorum visio, & alloquium, primo terrificum est homini. 387
Cur ex diuina vel angelica visione, accidat homini vt videatur sibi esse infirmior, vilior, & rudior quam ante fuerat. 389
An D. Hieronymus senserit, princeps regnum Persarum, qui restitit [illegible], fuisse malum angelum. 390
An reuera ille princeps, fuerit bonus, an malus angelus. 391
Quomodo angeli boni inter se dissidere ac pugnare possint. 394
Quibus rationibus, princeps Persarum contendebat Iudæos nõ esse captiuitate liberandos. 394
Quibus rationibus, Gabriel & Michael, Iudæorum liberationem apud Deum procurabant. 395
Cur tandiu, id est, per vnum & viginti dies, duraue rit pugna inter principem Persarum & Gabrielem. 396
Ex quo ordine angelorum sit beatus Michael. 397
Quis fuerit ille princeps Græcorum, qui dimicabat contra principem Persarum. 399
Quis fuerit ille rex Persarum, iuxta quem dicit se Gabriel remansisse. 398
Quomodo nullus angelorum, præter Michaelem & Gabrielem, Iudæorum liberationi faue-bat. 397
An tempore Danielis, gens Iudæorum, aliqua re læserat aut offenderat gentem Græcorum, sicut B. Gregorius existimauit. 401

In libro decimotertio.

An visio, quæ in decimo, vndecimo, duodecimoque capite narratur, sit vna, an diuersa. 404
Cur angelus memorauit reges Persarum tantum qui futuri erant vsque ad Xerxem. 405
Disputatio de monarchia Persarũ; & primo quot reges in ea fuerint a primo Cyro vsq. ad vltimũ Darium. 406
De regis Cyri laudibus, & celebritate nominis. 407
Duodecim principes variarum gentium ex historijs colligi, fuisse omnium maxime celebres, & memorabiles. 407
De secundo rege Persarum Cambyse: & an is fuerit ille Nabuchodonosor, qui memoratur in libro Iudith. 408
De quarto rege, qui dictus est Darius Hystaspis, & quoto huius regis anno, vtrum sexto, an nono, ædificatio templi Hierosolymitani absoluta sit. 408
De quinto rege, qui appellatus est Xerxes, quandiu regnauerit; & an is fuerit ille rex, dictus Artaxerxes, qui misit in Iudæam primo Esdram, deinde Nehemiam; sicut opinatur Iosephus. 409
Quantæ fuerint copiæ huius Xerxis tam terrestres, quã nauales, quas is duxit aduersus Græcos. 409
De septimo rege, id est, de Artaxerxe Longimano, cur is cognominatus sit Longimanus: & an fuerit, quemadmodum existimat Iosephus, maritus Esther, qui nominatur in eo libro Assuerus: & an fuerit ille Artaxerxes, quem Esdras capite quarto narrat prohibuisse ædificationẽ templi. 409
De Dario Notho, decimo Persarum rege, quandiu regnauerit: & an sub eo rege fabrica templi Hierosolymitani absoluta sit, vt Seuerus Sulpitius putauit. 410
De vndecimo rege, qui dictus est Artaxerxes Mnemon: an is fuerit maritus Esther. 410
De tempore, quo vixit Mardochæus. 410
De duodecimo rege, qui fuit Artaxerxes Ochus, an hic fuerit ille rex Nabuchodonosor, qui memoratur in libro Iudith, sicut arbitratur Sulpitius. 411
Quandiu steterit monarchia Persarum, a Cyro eius conditore, vsque ad Alexandrum Magnum eius euersorem. 411
De origine imperii Parthorum. 412
Cur angelus tantum prænuntiare voluerit futura bella inter reges Syriæ & Ægypti prætermissis aliis regibus. 413
De felicitate Ptolemæi Lagi, qui primus fuit post Alexandrum, Aegypti rex. 413
Quemadmodum hic tractauerit Iudæos. 414
De opulentia, & magnificentia Ptolemæi Philadelphi, secundi regis Aegypti. 414
De bellis inter Philadelphum, & tertium regem Syriæ Antiochum, cognomento Deum. 415
De bellis, & victoriis Ptolemæi Euergetis, tertii regis Aegypti aduersus Seleucum Callinicum, quartum Syriæ regem. 417
De Antiocho Magno: de rebus eius secundis, & aduersis: de benignitate eius aduersus Iudæos. 419
Victoria Ptolemæi Philopatris de Antiocho Magno: & copiarum vtriusque regis descriptio. 420
Quemadmodum multa nobiliter gesta in Oriente, & in occidente, simul in eundem annum concurrerint. 421. & 422

Universidad de Deusto
Biblioteca

Descriptio templi, quod Onias Iudæus in Aegypto condidit. 422
An in eo templo Oniæ, impletum fuerit vaticinium Esaiæ, quod est in capite decimonono, de altari in medio Aegypti erigendo. 423
Quomodo Scopas dux Ptolemæi, victus sit ab Antioho Magno. 424
Commendatio terræ Iudææ. 425
Quantum fuerit, tributũ, quod Romani, victo Antiocho magno imposuerunt. 427
De morte Antiochi magni. 428
Cur Seleucus philopater, filius Antiochi magni, cũ vndecim annis regnauerit, dicatur tamen ab angelo paucis diebus victurus. 429

In libro decimoquarto.

Quemadmodum imperium Græcorum ex sententia Theodoreti, multis rebus simile fuerit imperio Romanorum. 431

Longa, & multiplex disputatio de Antichristo.

Vnde sumpta sint quæ in his commentariis disputantur de Antichristo. 431
De nomine Antichristi. 432
Antithesis, seu contrapositio Christi, & Antichristi fuse tractatur. 432
Antichristum, non fore ipsum diabolum sub specie hominis, vt putauit Hippolytus. 432
Quomodo D. Hieronymus dixerit, Saturam habitaturum corporaliter in Antichristo, & cur is vocetur a Paulo homo peccati, & filius perditionis. 433
De conceptu Antichristi. 433
Descriptio sectatorum Antichristi. 433
An, sicut Christus est caput omniũ bonorũ, ita sit futurus Antichristus caput omniũ malorũ. 434
Ex sententia veterum, vsque ad Antichristum, permansurum esse imperium Romanum. 434
An ipsemet Nero Romanorum imperator, futurus sit Antichristus, vt multi non obscuri auctores putarunt. 434. & seq.
Cur permittet Deus aduentum Antichristi. 435
Quanta sub aduentum Antichristi futura sit hominum improbitas. 436
Iudæos in primis, recepturos Antichristum. 436
Antichristum, Babylone nasciturum ex parentibus Hebræis, & ex tribu Dan. 437. & seq.
Antichristum ab initio futurum ignobilem, obscurum, & inualidum, 438
Antichristum, sex modis ingentem sibi potentiam paulatim comparaturum. 438
Futurum Antichristum callidissimum simulatorẽ, & hypocritam. 438
Futurum etiam artium, & rerum curiosarum, professorem, ac doctorem. 438. & seq.
De opulentia, & largitionibus Antichristi. 439
De prodigiis, & miraculis eius. 439. & seq.
Qualia sint futura eius miracula. 440
An omnia prodigia quæ faciet Antichristus, futura sint ficta, & mendacia. 440. & seq.
An Antichristus imperaturus sit priores omnes reges, imperii amplitudine, & potentia. 442
De legatione Romanorum ad Antiochum Epiphanem, cum is obsideret Alexandriam. 443
De infelici exitu, & interitu regis Antiochi Epiphanis. 446. & seq.
An sit facturus se Deum Antichristus. 447
In quo templo sessurus sit Antichristus. 447
De nuntiis, & legatis, quos ad omnes gentes mittet Antichristus. 447. & seq.
Oratio Antichristi ad suos 448
An futurus sit Antichristus libidinosus, & voluptuosus. 448. & seq.
De miserrimo interitu Antichristi. 452
Quomodo simulabit se mortuum, & rursus ad vitã redire. 452
Quod iubebit obseruari diem Sabbati, & diem dominicum. 452
Quomodo simulaturus sit, se in cælum ascendere. 452
Quemadmodum Christus verbo suo, vel spiritu oris sui, vt ait Paulus, interfecturus sit Antichristum. 452. & seq.
Quis nam futurus sit deus Maozim, quem colet Antichristus. 449

In libro decimoquinto.

Qui sint uenturi testes veritatis in consummatione seculi, aduersus Antichristum. 455
An Elias tantum, & Enoch, an etiam Hieremias, vel Moses, aut Ioannes euangelista. 459. & seq.
Quanta futura sit persecutio Antichristi, & quod futura sit corporalis simul & spiritualis. 458. & seq.
Quomodo Antichristus dicitur superaturus sanctos. 458
De quinque generibus persecutionum Ecclesiæ. 458. & seq.
Præcipue conabitur Antichristus de medio tollere Baptismum, Eucharistiam, & signum crucis. 459
Quod erit symbolum, & insigne Antichristi dandum eius sectatoribus. 459
Quid significetur per nomen libri Dei, in quo scripti sunt electi. 459. & seq.
An possit aliquis deleri de libro viuentium. 460
An in fine mundi, omnes Iudæi sint ad Christum conuertendi. 461
Cur angelus dicat, multos ex mortuis resurrecturos, cum sint resurrecturi omnes. 463
Ex libro quarto Esdræ, tametsi non sit canonicus, multas tamen sententias, & a doctoribus, & ab ipsa Ecclesia in officijs ecclesiasticis, & diuinis mysteriis tractandis, vsurpari. 463
De gloria eorũ, qui docẽt alios iustitiã. 463. & seq.
An sanctus indoctus, & sanctus doctus parem habituri sint mercedem. 465
De obscuritate sacræ scripturæ aduersus hæreticos. 466. & seq.
Quis idoneus sit scripturæ interpres. 467 & seq.

Quid significet angelũ, vel Deũ iurare. 468 & seq.
Quandiu durabit persecutio Antichristi. 469
De mirabili prouidentia Dei in moderandis diaboli tentationibus. 469
De quadraginta quinque diebus, superfuturis post necem Antichristi. 470. & seq.
Quid sit sors sanctorum, & cur sic appelletur. 473

In libro decimosexto.

An historia Susannæ, & Belis, quæ duobus vltimis capitibus libri Danielis narratur, sit canonica. 478
Cõparatio Lucretiæ & Susannæ in virtute, & laude castitatis. 481
An in iudicio Susannæ, Daniel, re vera fuerit puer 482.
Ratio seruanda in examinandis testibus, exemplo Danielis. 483
Disputatio de illa agnominatione: & allusione nominum earum arborum, sub quibus illi senes se mentiebantur fuisse, qua Daniel vsus est ad eos conuincendos falsitatis. 484
Quæ pœna fuerit in adulteros secundũ legem Moysis constituta. 485
Quæ pœna fuerit adulterorũ apud Romanos, Parthos, Ægyptios, Græcos, & Turcas. 486
Sub quo rege, historia quæ narratur decimoquarto capite contigerit. 489. & seq.
An ille rex fuerit Cyrus. 490
Quis fuerit Belus Babyloniorum Deus, & quo tempore ille vixerit. 491
Descriptio templi, & sepulcri Beli. 491
An origo idololatriæ fuerit tẽpore huius Beli. 491
Quod genus mensuræ fuerit, artaba. 491. & seq.
De mensuris liquorum apud Romanos. 492
De mensuris liquorum apud Hebræos, & in sacra scriptura vsurpatis 493
Mira de serpentibus & draconibus, quos olim Gentes diuinis honoribus colebant. 494
De Habacuc, cuius mentio fit in extremo huius libri. 491

Quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX EORVM QVAE IN SINGVLIS LIBRIS huius operis, pertinent ad doctrinam moralem, & vsui esse possunt concionatoribus.

In primo libro.

CVR patiatur DEVS innocentes, iisdē malis affici, quibus improbi puniuntur. pag. 10
Cur permittat DEVS res sacras, sibique dicatas, ab impijs rapi, & contumelioſe tractari. 13
De laudibus abſtinentiæ, & quæ ſit vera, & perfecta abſtinentia. 16. & ſeq.
An vtile ſit Chriſtiano, libros Gentiliū legere, eorumque diſciplinas addiſcere. 19
Quarum rerum cognitio, ſit omni homini neceſſaria ad bene inſtituendam, regendamque vitam. 20
An fas ſit Chriſtiano, ſtudere magicis artibus. 20
Pulchra D. Bernardi ſententia, de ratione diſcendi & tractandi humanas ſcientias. 21
Donum prophetiæ non eſſe in prophetis, modo habitus permanentis. 23
Ex diſputatione de ſomniis, quæ tractatur in extremo primi libri, multa pertinent ad vſum concionatorum: veluti eſt, pleraque ſomnia eſſe vana, & quibus credere ſtultum ſit: quædam ſomnia immitti à dæmone, & quemadmodum ea dignoſci poſſint: multa ſomnia dari à Deo, & de ſignis ea cognoſcendi: quam varia Deus in ſomniis opereturin hominibus: de cauſis ſomniorum; an licitum ſit obſeruare ſomnia, &c. 25. & ſequent. vſque ad finem libri.

In libro ſecundo.

Quid ſentire oporteat de angelis, tam bonis quam malis; & quod manifeſtis experimentis conſtet, dæmones immiſcere ſe rebus humanis. 45. & 46
Quomodo Deus, & cur transferat regna, & ſinat impios ac barbaros regnare, & dominari bonis. 47
Præclara Philonis ſententia, de volubilitate, atque inſtabilitate regnorum huius mundi. 49
De quatuor generibus diuinorum ſignorum. 50
Per pectus & brachia argētea illius ſtatuæ, deſignari ingenium auari. 56
Quid ſignificent myſtice, illius ſtatuæ venter, & femora ærea. 69
Quidnam, illius ſtatuæ pes ferreus, in digitos partim ferreos, partim terreos deſinens, ſecundum moralem ſenſum denotet. 62
Diſputatio de regno Chriſti, quæ fuſius tractatur, infra lib. 8. 64
Chriſtum in ſcriptura nominari lapidem, & cur; & qui lapides fuerint Chriſti figura. 65
Quid ſignificet abſciſsio lapidis de monte ſine manibus. 66
B. Virginem recte ſignificari vocabulo, & ſimilitudine montis. 66
Quomodo Chriſtus ex paruo lapide factus ſit magnus, & quomodo impleuerit vniuerſam terram. 67

In libro tertio.

Statua aurea, quam ſibi erexit Nabuchodonoſor, ſecundum Chryſoſtomum, ſignificat auaritiam; & cur; ſecundum Hieronymum, ſignificat falſam doctrinā Gentilium, vel Hæreticorum; vel etiam figurat ſtatum mundanæ felicitatis. 67. & 68
Vulgus, facile imitari mores principum; qui ſi mali ſint, eos exemplo, valde pernicioſos eſſe ceteris. 78
Cur Deus non ſemper malis corporalibus eripiat ſeruos ſuos. 81
Quæ ſint maxime incomprehenſibilia Dei iudicia. 83
De triplici veritate diuinorum iudiciorum. 83
Quomodo viri ſancti vere appellent ſe iniquos & ſceleratos. 84
De ciuitatis Ieruſalem conditoribus; de ſanctitate eius, & de etymologia nominis. 85, & ſeqq.

Cur

Cur Iudæi in ſuis precationibus, vſurpabāt nomina Abrahæ, Iſaac, & Iacob. 88
De multiplici miraculo liberationis illorum trium iuuenum ex incendio Babyloniço. 92. & ſeq.
De triplici martyrio, & de perfecta ratione martyrij. 95. & 96.
Filium Dei, in ſcriptura vocari Angelum, & cur. 98
Cur Angeli, cum viſione ſenſibili apparuerūt hominibus, ſemper apparuerint ſub ſpecie humana. 99
Notabilis ſententia Auguſtini, quod hæretici, etiam corporali ſupplicio iuſte puniantur a principibus catholicis. 100

In libro quarto.

Cur Deus dicatur ſedere ſuper Cherubim. 103
Quid ſit, Deum intueri abyſſos. 104
Quomodo creatura irrationalis laudet Deum 104. & 105
De multiplici excellentia Angelorum, ſuper alias creaturas. 106
De nouem, vel decem rebus, quæ [illegible] re Deum prædicant. 108
De præſtantia ſolis, & lunæ, prout materia ſunt laudandi Deum 111. & 112
Quemadmodum ex aſpectu & contemplatione corporum cæleſtium, vileſcant ac ſordeſcant omnia terrena. 114
Quod ſcriptura, maxime prædicet Deum ex rebus meteorologicis; quamuis per ſe ſint imperfectæ. 115. & 116
Quomodo inter cętera diuinæ prouidentiæ opera, numerari debeant venti, quorum magna vis eſt, & multiplex vtilitas. 117. & 118.
Quomodo ignis, naturalibus ſuis proprietatibus vim rerum diuinarum mirabiliter exprimat. 119
De miraculis per ignem à Deo factis. 120
Quam vtilis ſit, tum animātibus, tum maxime homini, viciſſitudo dierum & noctium. 121. & 122
Aduerſus eos, qui officia diei transferunt in noctem, & noctis in diem. 122
De multiplici excellentia diei Dominicæ. 123
Encomium lucis, ex quinque eius proprietatibus concinnatum; & quam frequenter ſcriptura res diuinas, vocabulo & ſimilitudine lucis exprimat. 123. & 124.
De admirandis fulminum effectis. 125
Quas res in terra mirari ſolet ſcriptura, & ex illis Deum prædicare. 128
Ad quos vſus, diuina prouidentia montes extulerit in terra. 129
Quæ res in montibus ſint maxime inſignes & memorabiles, 130
Qui montes in ſcriptura, ob res in ipſis geſtas, ſint famoſi. 130
Quemadmodum ex arboribus laudandus ſit Deus. 131. & ſeq.
De miraculis aquarum, quæ memorantur in ſacris litteris. 134
Quod genus piſcium ſit, quod ſcriptura vocat leuiathan. 137
Miracula piſcium, quæ traduntur in ſcriptura. 138
An res aliqua corporalis, vim habere poſſit expellendi dæmones ex aliquo loco, & ex corporibus humanis. 139
Inuſitatæ magnitudinis piſces duct & regi à paruo quodam piſce. 139. & 140
De ingenio, proprietatibus, & moribus aquilarum, columbarum, pelicani, & phœnicis: vnde multa peti poſſunt, magno vſui futura concionatoribus. 141. & ſeq.
Vtrum Dei prouidentia, magis appareat in paruis, an in magnis animalibus. 144
Multa, & mira de elephanto. 145. & ſeq.
De quinque generibus bonorum, quæ homini data ſunt a Deo. 149.
Quomodo dicatur homo, paulo minor angelo. 150
Quibus in rebus poſita ſit naturalis dignitas, & gloria hominis 151
Quomodo intelligendum ſit, omnia eſſe ſubiecta homini. 151
De decem prærogatiuis, quibus quondam gens Hebræa fuit a Deo decorata. 152
Quam inſignes & mirabiles viros in omni genere virtutum & laudum, olim tulerit gens Hebræa. 153
De duplici munere ſacerdotij Iudaici; & de comparatione eius cum ſacerdotio Chriſtiano. 154. & 155

In libro quinto.

Cur angelos, ſcriptura appellet vigiles. 165
Arbor illa viſa regi Nabuchodonoſor in ſōno; quid ſignificet ſecundum myſticum ſenſum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sensum. 165
Exemplo regis Nabuchodonosor, quanta sit efficacitas perfectæ pœnitentiæ. 168
Cur principibus & magnatibus, ex operibus satisfactoriis, maxime suadenda sit largitio eleemosynarum. 173.& 174
Cur scriptura, de remissione peccatorum vel accepta, vel accipienda, fere loqui solet dubitanter. 174.& 175
Quomodo eleemosyna purget & tollat peccata. 175.& 176
An cuiquam in peccatis manenti, largitio eleemosynarum conferre possit ad consequendam vitam æternam. 177
Exemplo regis Nabuchodonosor, hominis impiissimi, qui tamen per misericordiam Dei, & pœnitentiam ab ipso peractam saluus fuit, liquido intelligi, nulli peccatori, pœnitentiam non abnuenti, desperandum esse. 181.& seq.

In libro sexto.

Quantum vitium sit ebrietas: & quantum mali ex ea homini accidat. 190
Aduersus eos, qui in summis peccatis, tranquillo tamen animo viuunt. 190
Interpretatio mystica illius manus scribentis in pariete, & scripturæ eius. 198
Aduersus peccatores, qui laudant, & honorant, & libenter audiunt concionatores; nec tamen eorum verbis mouentur ad pœnitentiam. 200
Aduersus hæreticos, rerum sacrarum violatores, raptores, & euersores. 205

In libro septimo.

De miraculo Danielis, inoffense versantis cum leonibus, an id factum sit miraculose, & an simile quid citra miraculum fieri potuerit. 217.& 218

In libro octauo.

Cur angeli comparentur ventis. 222
Mundum recte significari per mare magnum. 223
Memorabile exemplum Alexandri Magni, humiliter adorantis Iaddum Pontificē Iudæorum. 227
Descriptio vltimi, & generalis iudicii omnium hominum, expressis sex maxime notabilibus illius iudicii circunstantiis. 232.& seq.
Cur Deus dicatur Antiquus dierum. 232
Quid sit in Deo candor vestium, & albor capillorum. 233
Quid significet sessio Dei, & thronus eius flammeus, & ardens. 233
Quid significent rotæ illius throni Dei. 234
Quid denotet flumen igneum, & rapidum egrediens a facie Dei. 234
De numero angelorum. 235
De distinctione angelorum in ministrantes, & assistentes; & vtri sint plures. 236
Quales sint libri, qui in extremo illo iudicio sunt proferendi, & aperiendi: & de duobus libris, altero vitæ, & altero mortis. 237
De regno Christi, quod a Daniele describitur hoc capite, longa disputatio aduersus Gentiles, Iudæos, Hæreticos, & nonnullos catholicos. 238.& seq.
Pulchra quædam Ruperti interpretatio allegorica eius visionis, quæ describitur in septimo capite Denielis. 246

In nono libro.

De causa, & ratione nominum, quibus boni angeli in scriptura appellantur. 263

In libro decimo.

Quid significet, Messiam consummaturum prævaricationem. 294
Quomodo dicatur Christus impositurus finem peccato. 295
Quomodo Deus deleat peccata; & an gratia Christi penitus deleat, & auferat peccata. 296
Quomodo intelligendum sit, cum scriptura dicit, Deum non imputare peccata homini, aut ea tegere. 297
Quomodo Christus sit iustitia nostra quinque modis. 298
Triplex discrimen inter iustitiam legalem, & Euangelicam. 298
Quemadmodum Christus impleuerit omnes prophetias. 299
Commemoratio omnium propheriarum, quæ de Christo in veteri testamento scriptæ sunt. 301
Disputatio contra Hæreticos, quod sanctissima Christi anima, post eius mortē descenderit ad inferos. pag. 302
Quod ex oraculis veterum prophetarum, cō uincātur Iudæi, Dominum nostrum fuisse verum Messiam. 303
Quod eodem quoque argumento cogantur Gentiles fateri, veram esse doctrinā christianam. 304
Quomodo singulariter Christo conueniat esse vnctum. 305
Duplici nomine, Christum verissime appellari sanctum sanctorum. 305.& 306
Quomodo vere dicatur Dominus noster, & Christus, & dux. 312
Quanta fuerit calamitas Iudæorum sub Tito, & Vespasiano. 317
Mala, quæ post necem Christi vsque ad hāc diem passi sunt Iudæi, probatur, deinceps perpetua fore. 318
Quoties Iudæi, sed frustra, tētauerint instaurare templum Hierosolymitanum, & quibus prodigijs ab incœpto desistere coacti sint. 319
Quinque differentiæ inter calamitatem Iudæorum post necē Christi, & alias, quas antea passi fuerant. 321
De septem singularibus beneficiis, a Deo cō cessis Hebræo populo; quibus tamē is caruit, post reuersionem ex captiuitate Babylonica. 322
An præsens Iudæorum calamitas, contigerit illis propter necem Domini nostri. 322.& 323.
De duplici genere pœnarum, videlicet corporalium, & spiritualium, quibus Iudæi a Deo puniti sunt, propter necem Christi. 324
Quādo defecerint Iudæorū sacrificia. 326
Quale sit pactū Christi Domini nostri. 327
Quemadmodum Christus pactum suū, seu doctrinā euangelicā confirmauerit. 328
Disputatio circa illam sententiam Domini, quæ est apud Matthæum capite 24. (Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto,) &c. 329.& seq.

In libro vndecimo.

Quanta sit obscuritas & difficultas in ea disputatione, quæ est de septuaginta hebdomadis. 335
De tempore ortus Christi Domini, id est, quoto anno a mundi creatione sit natus. 351
Et quota olympiade 350. Et quoto anno principatus Augusti. 349
Necnon & quoto anno regni Herodis. 351
Quoto anno ætatis suæ baptizatus sit Dominus. 353
An eodem die, sed diuersis annis, Christus adoratus fuerit a Magis, & baptizatus a Ioanne, & aquam in nuptiis mutauerit in vinum. 363
Quot annos Christus Dominus in terris vixerit. 355
Quando contigerit excidium Hierosolymitanum sub Tito imperatore. 365

In libro duodecimo.

Non esse prophetam, qui visiones habet propheticas, vel sententias propheticas pronuntiat, si eas non intelligit. 380
De antiquitate, & varietate vsus vnguentorū, tam apud Iudæos, quam apud alias gentes. 383
Descriptio habitus, & ornatus angeli, qui visus est Danieli, & interpretatio eius, idest, quid significent renes angeli, accincti auro obrizo, quid vestis linea, quid zona aurea: quid corpus eius quasi chrysolithus, seu hyacinthus, quid facies fulgurans, quid brachia, & pedes ex ære candenti, quid vox multisona. 384
Cur aspectus & congressus angelicus solet esse homini terrificus. 387
Explicatio habitus, sub quo visus est Dominus noster Ioanni, vt est in primo capite Apocalypsis. 387
Cur diuinę, & angelicę visiones tantopere conturbent, & debilitent hominem. 389
Quod inter angelos malos sit discordia, & pugna. 391
Quomodo malus angelus possit bono angelo resistere, ac prævalere. 392
Quomodo inter ipsos bonos angelos sint dissensiones, & prælia. 394
Ex quo ordine cœlestium spirituum sit Michael. 397

In libro decimoquarto.

In hoc & proxime sequenti libro, plurima tractantur de Antichristo, & de eius persecutio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

secutione: de quibus rebus verba faciendi, sæpenumero concionanti incidere potest occasio. Quæ sint autem, quæ in his duobus libris varie, & copiose disseruimus de Antichristo, cognoscet lector ex ijs, quæ supra posuimus in primo indice, qui est quæstionum.

In libro decimoquinto.

Præter, ea, quæ in hoc libro multifariam de Antichristo explicantur, etiam disputatur de libro Dei, in quo scripti sunt electi. 459
An possit quis deleri de libro viuentiū. 460
Triplex liber Dei secundū Euthymiū. 460
An in fine mundi omnes Iudæi sint, ad fidem Christi conuertendi. 460
De gloria eorum, qui alios virtutem, & iusti tiam docent. 464
Vtra sit præferenda docta sanctitas, an sancta rusticitas. 465
Quam sit obscura sacra scriptura, & quam sit fœcunda, & quis sit idoneus eius interpres. 467
Quid nam denoter, angelum iurare, & manus in cœlum tollere. 468
Quanta sit Dei clementia in temperandis diaboli tentationibus ad imbecillitatem, & vtilitatem hominum. 469
An impii, & improbi rerū diuinarum scien tiam tenere possint. 472.& seq.
Quid sit sors sanctorum, & cur ita nominetur. 473

In libro decimosexto.

Ponderatur exemplum castitatis Susannæ, comparando ipsam cum Romana Lucretia 481
In quo posita sit perfecta ratio castitatis. 481.& seq.
De ratione seruanda in examinandis testibus, exemplo Danielis. 483
De pœna adulterorum, tam apud Hebræos, quam apud alias gentes. 485
De prima origine idololatriæ. 491
Mira, & vix credibilia de serpentibus, quos nonnullæ gentes, velut numina diuinis honoribus colebant. 494

INDEX CENTVM LOCORVM SACRÆ scripturæ, qui in his commentariis diligenter explicantur.

FIAT firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis pag. 109 | Genes. 1.
Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. 437 | Gen. 49.
Morte moriantur, mœchus & adultera. 485 | Leuit. 20
Quomodo Dauid cantu & sono citharæ, liberauit Saulem a malo spiritu. 139 | 1. Reg. 16.
Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium. 37 | 3. Reg. 3
In anno primo Cyri regis Persarum. De rege Cyro. 277.& 278.& 407 | Esd. 1.
Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli. 277.& 278 | Ibidem,
Iudæi qui ascenderunt a te ad nos, venerunt in Ierusalē ciuitatem rebeliem & pessimam, quam ædificant, extruentes muros, & parietes componentes. 310 | Esd. 4.
Et compleuerunt domum Dei istam, vsque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darij regis. 408.410.& supra. 344 | Esd. 6.
In regno Artaxerxis regis Persarum, Esdras, &c. 410 | Esd. 7.
Factum est in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis. 346 | Nehem. 2.
Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, &c. 174.& 175 | Tobię 4.
De pisce, cuius fecur, seu cor crematum igni, fumo suo expellebat dæmones. 139 | Tobię 6.
Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochæus. 286 | Esther. 2
Anno quinto regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt, Dositheus, qui se sacerdotem, & Leuitici generis ferebat, &c. 411 | Esth. 11.
Rex maximus Artaxerxes, &c. 410 | Esth. 13.
Qui fecit ventis pondus. 119 | Iob 28.
Ecce Behemoth, quem feci tecum, &c. 145 | Iob 40.
Minuisti eū paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eū, &c. 150 | Psal. 8.
Non derelinques animam meam in inferno. 302 | Psal. 15.
Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. 297 | Psal. 31.
Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. 460 | Psal. 68.
Aduersum te testamentum disposuerunt. 327 | psal. 82.
Iustus, vt palma florebit. 144 | Psal. 91.
Quia Dominus regnauit. 302 | Psal. 95.
Similis factus sum pelicano solitudinis. 142 | Psal. 101
Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. 151 | Psal. 102
Renouabitur, vt aquilæ iuuentus tua. 141 | Ibidem
Qui producit ventos de thesauris suis. 118 | Psal. 134
Qui fundauit terram super aquas. 129 | Psal. 135

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prou.6.	*Vade ad formicam, ò piger, etc.*	145
Prou.8.	*Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum.*	110
Cantt.4.	*Oculi tui, columbarum, etc.*	141
Sap. 14.	*Neque, enim (idola) erant ab initio, neque erunt in perpetuum.*	491
Eccl. 17.	*Deus creauit de terra hominem.*	151
Eccl. 43.	*Sol, vas admirabile opus excelsi.*	112
Ibidem	*Vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum.*	117
Isaiæ 6.	*Excæca cor populi huius & aures eius aggraua.*	324
Isaiæ 9.	*Vocabitur nomen eius Admirabilis, etc.*	243
Isaiæ 13	*Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham.*	206
Isaiæ 14	*Detracta est ad inferos superbia tua, etc. qui dicebas in corde tuo, ascendam super altitudinem nubium, & reliq.*	182. & 183
Isaiæ 16	*Absconde fugientes, & vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris.*	450
Isaiæ 19	*In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti.*	81. & fusius. 423
Isaiæ 25	*Domine Deus meus es tu, exaltabo te, &c. Quia posuisti ciuitatẽ in tumulum, & reliq.*	321
Ierem. 1	*Antequam exires de vulua, sanctificaui te: & prophetam in gentibus dedi te.*	456
Iere. 19.	*Sic conterã populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltra instaurari.*	320
Iere. 25.	*Et seruient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, &c.*	281. & seq.
Iere. 27.	*Et seruient ei (scilicet Nabuchodonosori) omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius.*	193. & seq.
Iere. 31.	*Ecce, dies venient, dicit Dominus: & feriam domui Israel, & domui Iuda, fœdus nouum.*	328
Baruc. 1.	*Ecce misimus ad vos pecunias: &c.*	90
Ibidem.	*Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Baltasar filij eius.*	195
Baruc. 6.	*Ingressi itaque in Babylonem, eritis ibi annis plurimis, & temporibus longis, vsque ad generationes septem.*	279
Ibidem	*Mulieres circumdatæ funibus, in vijs sedent, & reliq.*	191
Ezec. 14.	*Si Noe & Daniel, & Iob fuerint in medio eius, &c.*	14
Ezec. 45.	*Porro viginti sicli & viginti quinque sicli, & quindecim sicli, mnam faciunt.*	313
Zacha. 3	*Super lapidem vnum septem oculi sunt.*	65
Malac. 4.	*Ecce, ego mittam vobis Eliam, &c.*	456
1. Mac. 1	*Et diuisit illis regnum suum cum adhuc viueret.*	258
Ibidem	*Et regnauit in anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorũ.*	259. 260
1. Mac. 6	*De morte Antiochi Epiphanis.*	265
Ibidem	*De robore elephantorum, & vsu eorum in bellis.*	147
2. Mach. 1. & 9.	*De morte Antiochi.*	265. & seq.

Consti-

	Constituit Nicanor, vt regi tributum quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum de captiuitate Iudæorum suppleret.	427	2. Mac. 8
	Cum natus esset Iesus in diebus Herodis regis. De anno regni Herodis, quo natus est Christus.	351	Matth. 2
	De pisce, in cuius ore Petrus inuenit stateram.	138	Matt. 17
	Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele prophetа.	329	Matt. 24
	Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.	292	Ibidem
	Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia	439	Ibidem
	Factum est autem in illis diebus, exijt edictum a Cæsare Augusto. &c. De anno principatus Augusti, quo natus est Christus.	349	Luc. 2.
	Postquam consummati sunt dies octo, vt circuncideretur puer.	pag. 279	Ibidem
	Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.	353	Luc. 3.
	Quod superest date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis.	176	Luc. 11.
	Cum videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, &c.	333	Luc. 21.
	Et die tertia nuptiæ factæ sunt in cana Galilææ.	362	Ioan. 2.
	Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc.	345. & 408	Ibidem
	Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.	150.	Ioan. 3.
	Erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam.	360	Ioan. 5.
	Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.	462	Ibidem
	Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.	436. & 447	Ibidem
	Oportet ex his viris qui nobiscum sunt congregati.	364. & 365	Actor. 1.
	Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, &c. De prærogatiuis gentis Iudaicæ.	152	Rom. 9.
	Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.	461	Rom 11
	Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c.	83	Ibidem
	Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.	21	Rom. 12
	Sed abundantius illis omnibus laboraui.	300	1 Corin. 15.
	Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciã, &c.	22	Coloss. 2
	Ne quis vos seducat vllo modo: quoniam nisi venerit discessio primum, &c.	434	2. Thess. 2.
	Et reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.	433	Ibidem
	Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.	447	Ibidem
	Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis.	435	Ibidem
	Et tunc reuelabitur ille iniquus; quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.	452	Ibidem
	Cuius est aduentus secundum operationem satanæ, in omni virtute, & signis & prodigijs mendacibus.	439. & 440	Ibidem

Vidi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apoc. 1.	*Vidi similem filio hominis, vestitum podere, &c.*	387
Apoc. 5.	*Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & cetera.*	238
Apoc. 7.	*Ex tribu Iuda, duodecim millia signati.*	437
Apo. 10.	*Oportet te iterum prophetare Gentibus, & populis & linguis & regibus multis.*	457
Apo. 11.	*Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.*	455
Apo. 13.	*Et vidi vnum de capitibus suis, quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est.*	452
Ibidem	*Et est datum illi, bellum facere cum sanctis, & vincere eos.*	458
Ibidem	*Et faciet omnes habere characterem (bestiæ.)*	459
Apo. 20.	*Et vixerunt, & regnauerunt (sancti) cum Christo, mille annis. Hæc est resurrectio prima.*	246
Ibidem	*Et libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ.*	237

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN LIBRVM DANIELIS

PRAEFATIO

DE LIBRI HVIVS obscuritate ac præstantia.

B

LIBRVM DANIELIS, sacram & canonicam esse scripturam, æquè apud Hebræos quàm apud Christianos extra controuersiam semper fuit. Excipio tamen quatuor eius libri particulas, hoc est, orationem Azariæ, hymnum trium puerorum, itemque Susannæ ac Belis & Draconis historias. Hæc enim, quia non sunt in libris Hebraicis, propterea nec ea recipiunt Hebræi, nec putant ad Danielis librum pertinere. Veruntamen ea nos diuinæ scripturæ fidem & auctoritatem habere, cum ad singulorum expositionem ventum erit, planissimè ostendemus. Theodoretus in Præfatione commentariorum suorum in Danielem, & in extremo eiusdem libri commentario, vehementer Iudæos reprehendit, quod prophetam negent fuisse
C Danielem, eiusque librum ex prophetarum numero subducant. Hoc idem Russinus obiecit & exprobrauit diuo Hieronymo. Sed nisi ego fallor, vterque falsus est, nec Iudæorum, nec Hieronymi sententiam intelligens. Non enim Iudæi negant Danielem fuisse prophetam; qui enim possent negare vatem fuisse, cuius tam multa & mira sint de rebus longissimè post futuris vaticinia? Quin eum eximium & diuinum vatem prædicant, multisque rebus, vt est apud Iosephum libro decimo Antiquitatum, ceteris vatibus præcelluisse affirmant. Sed eius tamen librum maluerũt inter agiographa scripta, quàm inter prophetica reponere. In agiographis verò scriptis numerant illi Iob Psalmos, Prouerbia, Ecclesiastem, Cantica, Danielem, Esdram, Esther, & libros Paralipomenon. lege Hieronymum in epistola. 120. & Isidorum lib. 6. Etymologiarũ. Quin
D etiam Theodoretus, veteres Iudæos putasse Danielem clarissimum fuisse prophetã, testimonio Iosephi paulo supra posito confirmat. Cur autem librum Danielis à propheticis scriptis Iudæi remouerint, nec loci huius est causam inquirere, nec eam satis idoneam, & probabilem inuenire facile est, nec eam nosse, ad id quod agitur, permagni refert. Quanquam nos eam, qualiscunque traditur ab Hebræis, infra libro tertio attingemus. Videntur porrò duæ res in hoc Danielis volumine plusquam in aliorum prophetarum libris eminere, doctrinæ obscuritas, & præstantia. Illa facit, vt diligenter & attentè; hæc, vt libenter & auidè huic libro legendo intelligendoque vacemus atque insistamus. De vtraque re breuiter præfandum esse duxi.

Quatuor ex causis tantam libro Danielis obscuritatem, quãta eum legentibus occurrit, accidisse puto. Prima causa obscuritatis posita est in multis historijs cũ hoc li-
E bro multifariã complicatis permixtisque, in quibus non pauca aliorũ historicorũ scriptis videtur esse contraria. Ponã aliquot exempla. In Secũdo capite huius libri, dicitur rex Nabuchodonosor fuisse omnium sui temporis regum potentissimus ac nobilissimus: at Herodotus primo libro significat, Cyaxarem illorum temporum æqualẽ, fuisse eo rege potentiorem. Postea, in eodẽ capite Daniel vaticinatur, regnum Persarũ minus & ignobilius fore quam fuerat regnũ Chaldæorũ; quod esse videtur contra omnes historicos, & cõtra ipsam scripturã, quæ apud Isaiam 45. & initio prioris libri Esdræ, nec non in libro Esther, amplitudinem regni Persarum, maiorẽ nempe quàm fuerat Chaldæorum, describit: quin etiam est id contra rationem. Etenim Cyrus

Quatuor causæ obscuritatis libri Danielis.

 victo

Universidad de Deusto
Biblioteca

victo Chaldæorum rege, omne eius imperium adiunxit suo. Deinde, in quinto capite, dicitur Baltasar fuisse filius Nabuchodonosor, & à Dario Medo, tam regno quàm vita priuatus: quibus longe diuersa tradiderunt complures historici, quos Iosephus libro decimo Antiquitatum & primo libro cõtra Appionem, Eusebius quoq; libro nono de Præparatione Euangelica capite tertio cõmemorant. Ad hoc in capite vndecimo, prædicit Angelus tres futuros post Cyrum Persarum reges vsque ad Alexandrum; fuisse tamen multo plures, constat ex probatissimis historijs; quin ex sacris litteris, id non difficulter elici potest. Postremo, in fine capitis decimitertij scriptum est, post mortem Astyagis, regnum eius accepisse Cyrum: atqui Xenophon libro primo inquit Astyagi successisse Cyaxarem auunculum Cyri, quem ait fuisse tunc puerum decem annorum. Herodotus autem, quẽ Strabo, Iustinus, & alii permulti sequuntur, narrat Cyrum quidem in regnum successisse Astyagi, non tamen mortuo, sed à se victo & regno quidem, non autem vita priuato. Veruntamen has difficultates, postea suo quamque loco tractantes, dissoluemus. Altera causa obscuritatis, est frequẽs hysterologia, ideſt, præpostera rerum narratio perturbato rerum ordine: quæ etiam in libris historicis non est rara, sed in propheticis crebrior, creberrima vero in Daniele. Exempli causa, historia Susannæ posita in decimotertio capite, cum puero Danielis contigerit, ante secundum caput poni debuerat: quin Athanasius in Synopsi ab ea librum Danielis auspicatur. Historia verò Belis & Draconis descripta in vltimo capite, quia stante regno Chaldæorum accidit, præcedere debuit quintum caput. Clausula quoque illa terminãs decimum tertiũ caput § *Rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* § poni debet ante caput decimũ. Denique prophetiã Danielis, quæ capite septimo & octauo narratur, cum ea primo & tertio anno regis Baltasaris euenerit, collocari oportebat ante caput quintum, in quo eius regis interitus, qui accidit anno regni eius decimoseptimo, commemoratur. Tertia causa obscuritatis oritur ex chronologia; quæ per se quidem solet esse obscura & perplexa, in Daniele autem, vt frequentissima, ita obscurissima est; maxime vero chronologia septuaginta hebdomadum; quarum initium, & exitus, atque intermedii temporis decursus, & plurimas, & quorundam iudicio, inexplicabiles habet difficultates. Quarta causa obscuritatis proficiscitur ex ratione prophetiæ Danielis. Nam vt ceteris libris sacris, prophetici sunt obscuriores; sic Daniel ceteros prophetas obscuritate vincit. Etenim præter illas causas obscuritatis quas communes habet cum ceteris prophetis, etiam nonnullas habet proprias: siquidem vaticinia eius, multis variarum gentium historiis conuoluta sunt; quarum perexigua nunc extat notitia, obliteratis eorum scriptis, qui eas historias olim diligenter exposuerant. Diuus Hieronymus in Præfatione suorum commentariorum in Danielem, affirmat, ad intelligendas Danielis prophetias, multiplicem Græcorum & Latinorum historiam esse necessariam, veluti Suetorij, Hieronymi, Callinici, Posidonij, Theonis, Andronici, Polybii, Diodori, Titi Liuii, & Trogi Pompeii seu Iustini. Horum autem libri, vel in totum, vel, quod attinet ad historias Danielis, magna ex parte interciderunt. Hieronymus quoque in enarrandis alijs prophetis vberior cum fuisset, in hoc presbior & iciunior fuit, multis in locis ad historias prædictorum auctorum remittens lectorem. Denique obscuram fore scripturam Danielis, indicauit ei Angelus illis verbis quæ in capite duodecimo scripta sunt § *tu autem Daniel, claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia.* § Et paulo infra inquit Daniel. § *Ego audiui, & non intellexi, & dixi; Domine quid erit post hæc? & ait, vade Daniel, quia clausi sunt signatique sermones vsque ad præfinitum tempus.* § Verum ne desperaremus prophetiarum eius intelligentiam, mox subditur § *impij non intelligent, docti autem intelligent.* § Dictum est hactenus de obscuritate libri, de eius præstantia deinceps dicendum est.

Duplex præstantia libri Danielis, ex materia ei⁹, & ex auctore.

Præstantia huius libri duabus potissimum ex rebus æstimari potest; ex materia, & auctore. Ad materiæ præstantiam facit, quod ea in hoc libro est perquam varia, grauis, & admirabilis. Varia est, quia partim est historica, partim prophetica, dogmatica etiam, ac moralis, quin etiam pathetica. Etenim continet varias admodum historias, Chal-

A Chaldæorum, Medorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Quapropter scite diuus Hieronymus in epistola. 103. ad Paulinum, omnium temporum conscium, & totius mundi philohistora Danielem appellat. Varias item continet prophetias, aut de rebus humanis aut de futuris multorum regnorum cõuersionibus, & successionibus; de transformatione regis Nabuchodonosor in belluam, de repentino interitu Baltasaris, de persecutione regis Antiochi aduersus Iudæos; aut de rebus diuinis, vt de regno Christi, de tempore aduentus & necis Messiæ, de resurrectione mortuorum, de sempiterna Iudæorum ob necem Christi reiectione ac desolatione. Est præterea moralis huius libri materia: continet quippe multa & illustria documenta & exempla, quibus eruditi possunt homines, & incitari ad colendam abstinentiam exemplo Danielis; ad fortitudinem & constantiam, exemplo trium puerorum; ad fiduciam diuini
B auxilij, exemplo Danielis bis in lacum leonum coniecti; ad seruandam castitatem, exemplo Susannæ; ad erogandas eleemosynas, memorabili documento & salutari cõ filio, quo Daniel regem Nabuchodonosor ab imminentibus ei malis seruare voluit. Est item dogmatica materia: enimuerò sunt varie sparsa in hoc libro præcipua Theologiæ dogmata, vel expressa vel adumbrata, vt de sancta Trinitate, de incarnatione & morte filij Dei, de eius regno, de futuro omnium hominum iudicio, de prouidentia Dei, & de resurrectione mortuorum. Est denique admodum pathetica: dum enim varios, subitos, mirosque tam rerum euentus, quàm illustrium personarum casus enarrat Daniel, varios itidem in animis hominum ciet motus, & affectus excitat. Atque hinc apparet materiæ libri huius varietas. Grauissima porrò est eiusdem libri materia, & mirabilitatis plenissima. Quid enim grauius, quàm
C de summorum imperiorum euersionibus, de maximorum regum casibus, de præcipuis Christianæ fidei mysterijs, de occultorum somniorum altissimis abditissimisque interpretationibus, de maximarum rerum vaticinijs agere? Quid mirabilius historia trium puerorum, qui per medias flammas, non tantum illæsi intactique, sed læti & quasi ludibundi diuinasque laudes concinentes, deambulabant? Quid historia Abacuc, capillo ex Iudæa Babylonem ferme puncto temporis ab Angelo translati? quantam mouet admirationem illa Nabuchodonosor in bestiam metamorphosis? manus in pariete scribens? subitusque Baltasaris interitus, atque quàm insperatus, tam fælix Susannæ exitus? Quid plura? omnes Danielis visiones admirandis imaginibus & similitudinibus fuerunt expressæ. His accedit, quod prophetia Danielis complectitur omnia tempora, præterita, præsentia, & futura: præterita, vt in primo somnio Nabucho-
D donosor: futura, vt in expositione somniorum eius; & in omnibus alijs prædictionibus: præsentia, vt in scriptura manus quæ apparuit in pariete, & in iudicio Susannæ. Continet item omnes modos, quibus visiones propheticæ fieri solent, hoc est, vel per somnia, vel per extasim, aut raptum, vel per signa sensibilia, vel per illuminationem mentis. Et vt paucis dicam, si præstantia prophetiæ eo maior debet æstimari, quo, de Christo, vel plura & maiora, vel explicatius & apertius vaticinatur, Daniel profectò vnus de summis & nobilissimis prophetis eo nomine censeri debet; qui, Hieronymo auctore, clarissimè omnium, de Christo vaticinatus est; non solum mysteria eius prænuncians, sed etiam tempus aduentus, & mortis eius, præfinito annorum numero, determinans. Quod si ad præstantiam doctrinæ pertinet eius vtilitas, est sanè multiplex &
E ingens huius libri. Primum enim ex eo apparet, sub Dei prouidentia esse omnia, eiusque voluntate & consilio regi, contineri, mutarique terrarum regna & imperia. Deinde, multũ valuit hic liber ad consolationem & confirmationem Hebræi populi, qui eo tempore captiuitate Babylonica tenebatur oppressus. Postea vtilissimus est hic liber ad comprobationem fidei Christianæ, cuius multa mysteria à Daniele prædicta, iam nunc cernuntur impleta. Postremo maxime conducit ad præmonitionem & præmunitionem Ecclesiæ a duersus futuram Antichristi persecutionẽ. Amplexus est hoc libro Daniel, nonaginta circiter annorum historiam; hoc est à tertio anno regni Ioacim, qui incidit in Olympiadem trigesimam secundam, & in annum à Roma condita centesimum quintum, vsque ad tertium annum regis Cyri, qui fuit tertius

Vtilitas prophetiæ Danielis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ res, in orbe terrarū insignes, gestæ sint eo tẽpore, quo tempore vixit Daniel.

Olympiadis quinquagesimæ quintæ, & à Roma condita prope ducentesimus. In quo A
temporis tractu & decursu multa in orbe terrarum, sane memorabilia, litterarum consignata monumentis, contigerunt. Nam intra hoc tempus fuerunt tres Iudæorum capriuitates, eorumque liberatio, & reuersio in patriam: tres item insignes Prophetæ floruerunt, Hieremias, Ezechiel, & Daniel: apud Romanos, Reges fuerũt, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, & Seruius Tullius: apud Græcos claruerunt septẽ illi sapientes: apud Lydos, Crœsus rex opulẽtissimus: apud Chaldæos Nabuchodonosor: apud Medos Cyaxares, cuius potentiam primo libro Herodotus magnificat: apud Persas Cyrus imperij eorum fundator: in Sicilia Phalaris nobilissimus Tyrannus: in Græcia cœptũ est coli Dodonæum Oraculũ; & nobiles fuere tres Poetæ, Stesichorus, Alcæus, & Sapho femina; tunc etiam tria regna, Iudæorum, Chaldæorum, & Medorum destructa sunt; tres item totius orbis clarissimæ & nobilissimæ ciuitates, captę euersæq; B
Niniue, Babylon, & Hierosolyma.

Quis fuerit auctor huius libri.

Sed quia præstantia libri huius, quæ spectatur ex materia, explicata est; sequitur deinceps vt præstantiam eiusdem ex auctore & scriptore petitam, aperiamus: neque enim claritas auctoris, parum illustrat libri dignitatem. Hebræi, quorum sentẽtiæ accessit Isidorus in libro sexto Etymologiarum, tradunt librum Danielis, Ezechielis, & duodecim Prophetarum, scriptos esse a sapientibus magnæ synagogæ, quos tempore Esdræ fuisse aiunt. Veruntamen Iosephus libro decimo Antiquitatum, nec semel, nec obscure, nec dubitanter, Danielem tradit sua vaticinia litteris mandasse. Athanasius in Synopsi, omnium quæ continentur in hoc libro, solum Danielem agnoscit auctorẽ. Idem sentiunt Hieronymus, Eusebius, Apollinaris, Methodius, Origenes, & Dorotheus in Synopsi vitam Malachiæ describens. Et verò est id quidem admodum proba C
bile, possum etiam certum dicere. Hoc enim significasse videtur Dominus, cum Matthæi vigesimo quarto capite dixisse traditur: § *Cũ videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetã qui legit intelligat.* § Illud, § *qui legit.* § Satis declarat quod præcesserit, § *quæ dicta est per Danielem.* § Idem valere atque si dixisset Dominus § *quæ scripta est a Daniele.* § Idem quoque liquido intelligitur ex septimo capite huius libri; in cuius principio legitur, Danielem somnia & visiones suas breui sermone comprehẽdisse ac summatim scripsisse: & capite duodecimo scriptum est, Angelum iussisse Danieli, vt clauderet sermones, & obsignaret librum suum. Hoc ipsum omnino deposcebat tam multiplex & ingens vtilitas scripturæ huius, supra commemorata, ad Synagogam & Ecclesiã Christi peruentura. At enim verò impius Porphirius, qui libros quindecim scripsit aduersus Christianos, eorum librorum duodecimum totum contulit ad euertendam huius D
libri auctoritatem, contendens eum non esse à Daniele scriptum, sed ab aliquo, vel æquali regis Antiochi Epiphanis, vel etiam posteriori: quippe qui res iam gestas, & ab alijs historicis proditas commemoret. Verùm quo plus auctoritatis & gratiæ libro adderet, simulauit esse vaticinia futurorum, eorumque auctorem mentitus est Danielem. Quam Porphirij calumniam Apollinaris, Methodius, & Eusebius diligentissime confutarunt. Sanè verissimum est quod in Præfatione Danielis dixit Hieronymus, impugnationem Porphirij, certissimum esse veritatis huius libri testimonium, cuius tanta sit in omnibus dictis veritas & constantia, vt Porphirius credere non potuerit Prophetiam esse futurorum, sed præteritorum historiam. Impudens autem Porphirij mẽdacium, manifestè redarguitur vel eo argumento, quod Septuaginta interpretes, prope centum annos Antiochum Epiphanem antegressi, hunc librum, tanquam Danie- E
lis germanam scripturam, ex hebræo in græcum sermonem conuerterunt. Quin Iosephus in libro vndecimo Antiquitatum refert, Iaddum Iudæorum Pontificem ostendisse Alexandro Magno cum is venit Hierosolymam, prophetiam quæ erat in libro Danielis de rege quodam Græcorum olim destructuro Persarum imperium: quam de se, vt reuera erat, interpretatus Alexander, fidenter & alacriter, ad debellandum regem Persarum Darium contendit. Id autem centum sexaginta annis ante regnum Antiochi Epiphanis euenit.

Calumnia Porphirij depellitur.

Descriptio vitæ Danielis.

Cæterum omnẽ Danielis vitam cursim prænarrare, non alienum fuerit; eum & hoc

ad

A ad intelligentiam libri huius, non parum conferre possit. PATRIA Danielis fuit vt refert Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de Vita & Obitu prophetarũ, Bethoron superior, pertinens ad sortem Ephraim; sed postea Leuitis assignata, propin qua castello Emaus, nec plus nouem milliaria Hierosolymis remota, nec longe distãs ab altera Bethoron, quæ dicta est inferior, & tribui Beniamin obtigit. Vtramque condidit Saria filia Ephraim; lege prioris libri Paralipomenon caput septimũ. Vtramq; item multis post sęculis, posterior liber Paralipomenon in capite octauo, fuisse indicat à Salomone exædificatam; hoc est, vt ego interpretor, vel refectam, vel amplificatam, vel cinctam mœnibus atque munitam: licet in tertio libro Regum capite nono, inferioris dumtaxat Bethoron, ceu quæ fuerit à Salomone condita, mentio fiat. GE-
B NVS Danielis, procul dubio regale fuit: id quod non obscurè significatur initio huius libri, cum dicitur, mandasse regem Nabuchodonosor, vt de pueris Hebræis regiæ stirpis formosiores eligerentur; electum autem cum primis fuisse Danielem. Idem quoque declaratur in libro quarto regum, capite vigesimo; eo namque loco legimus Isaiam prædixisse regi Ezechiæ, fore aliquando, vt filij eius captiui ducerentur Babylonem, & regi Babyloniorum seruirent: quod in Daniele completum esse, affirmant omnes. Iosephus libro decimo Antiquitatum, scribit Danielem fuisse ex genere & cognatione regis Sedechiæ. Autor historiæ Scholasticæ super libro quarto regum, capite trigesimo nono, refert Ioacim regem Iuda, cum captus à rege Nabuchodonosor, vinctus duceretur Babylonem, mutata regis sententia, dimissum esse, imposito tamen tributo, acceptisque regij generis obsidibus; in quibus fuere Daniel & tres pueri, eius socij: quod verum sit nec ne, infra expendemus. Sed cur scriptura nusquam indicat,
C vel patriam, vel genealogiam Danielis, quemadmodum in libris aliorum Prophetarum fieri solet? equidem, caussam satis idoneam & probabilem, nullam inuenio. Respondent tamen quidam, propterea id esse factum, quia non est hic liber Prophetiæ, sed magis historiæ modo conscriptus. Atqui ob eandem caussam nec in libro Esdræ qui est historicus genealogia eius adscribi debuerat. Alij respondent, id esse prætermissum; quia Danielis genus & patria apud omnes Iudęos erant notissima & vulgatissima. Quasi verò non idem posset dici de Isaia & Hieremia; quorum tamẽ genus & patria in eorum libris prænotantur. Epiphanius contra hæresim quinquagesimam quintam disputans, Danielis, inquit, parentes in sacris litteris nequaquam nominari, sed in traditionibus tamen Hebræorum esse proditum, patri eius nomen fuisse Sabaa. DE TRIBV IVDA fuisse Danielem, aperte ponitur in exordio huius
D libri; ideméque significatur libro quarto Regum, capite vigesimo: atque id esse sacris testatum literis confirmat Hieronymus. Qui tamen in Præfatione commentariorum suorum in Danielem, citat translationem septuaginta interpretum: quæ in principio decimi quarti capitis huius libri habebat, Danielẽ fuisse de tribu Leui, & sacerdotẽ. Quapropter nonnulli existimarunt, duos fuisse Danieles: & vnum quidem de tribu Iuda, fuisse autorem huius libri vsque ad caput decimumquartum: de altero autem, qui erat de tribu Leui, historiam quę in vltimo capite continetur, à quodam Abacuc alio nempe, quàm qui inter duodecim prophetas ponitur, esse scriptam. Verum neq; olim synagoga, neque nunc Christi Ecclesia plures uno Danieles libri huius autores, nouit. Dionysius Carthusianus ita dirimit litem; Danielem genere paterno fuisse de tribu Leui, materno autem de tribu Iuda: frequens enim erat duarum illarum tri-
E buum per matrimonia copulatio. Isidorus quoque in libro de Vita & Obitu Sanctorũ Veteris Testamenti, innuit ex sacerdotum & regum prosapia ortum esse Danielem. Sed quia hæc sine autoritate scripturæ, vel Patrum, vel antiquæ probatæque alicuius traditionis; & sine probabili aliqua coniectura infirmè dicuntur, nullum ad persuadendum pondus habere possunt. Credibilius igitur fuerit, codicem illum septuaginta interpretum, quem citauit Hieronymus, fuisse mendosum. Nimirum, non semel Hieronymus testatur codices septuaginta interpretum fuisse suo tempore admodum vitiatos & corruptos. Certè, quod in illo codice fuisse eo loco refert Hieronymus, id nullus Græcorum librorum qui nunc quidem extant, habere deprehenditur.

Patria Danielis.

Genus.

Tribus.

An fuerint duo Danieles.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tempus captiuitatis Danielis.

Cum Babylonem captiuus Daniel ductus est,tenerrimæ fuit ætatis: eum namque Isidorus fuisse inquit tunc puerum:Epiphanius pusionem & infantem vocat.Quo fit,vt simillimum vero sit,tunc Danielem decimo anno non fuisse maiorem.Atque hoc ponatur,tanquam fundamentum Chronologiæ Danielis deinceps explicandæ. Annus igitur decimus Danielis quo ductus est Babylonem, concurrit cum tertio anno regni Ioacim, sicut in exordio libri huius traditur: & cum primo anno regni Nabuchodonosor, vt patet ex vigesimo quinto capite Hieremiæ. Hinc liquet,natum esse Danielem anno circiter vigesimo quinto regis Iosiæ, circa olympiadem vigesimam nonam,& annum ab vrbe condita,nonagesimum quintum; videlicet annis ante Domini nostri ortũ, sexcentis ac prope sexaginta.Ex quo palã est,quanto fuerit apud Hebræos antiquior sapientia,quàm apud Græcos. Siquidem Daniel,qui septem Græciæ sapientes, hoc est Græcorum sapientiæ parentes, circa olympiadem quinquagesimam in Græcia claros, ætate præiuit, nouissimis tamen prophetarum & sapientum populi Hebræi proximus fuit. Ergo infans erat apud Græcos sapientia, cum apud Hebræos iam ipsa consenuisset. Cum Daniel ab interitu Susannam liberauit,annum agebat duodecimum:hoc enim tradit Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, & ante ipsum Beatus Ignatius Martyr,in epistola ad Magnesianos scripta. Quocirca non procul vero est, quod Theodoretus dixit in Præfatione suorum commentariorum in Ezechielem, Danielis Prophetiam duodecim annis Prophetia Ezechielis fuisse priorẽ; siquidem initium vaticinandi fecit Ezechiel, anno quinto transmigrationis Iechoniæ,vt initio libri sui prodidit ipse:hoc autem accidit,vndecim annis, postquam Daniel primum prophetici spiritus,in iudicio Susannæ,specimen dedit,annos,vt dixi,natus duodecim. Quanquam Prophetiam Danielis non aliam intellexit Theodoretus, nisi scripturam libri huius, quæ incipit ab historia captiuitatis regis Ioacim; quæ quidem captiuitas tertio anno eius regis facta, duodecim annis anteiuit quintum transmigrationis Iechoniæ annum, quo nimirum anno Ezechiel vaticinari orsus est. Interpretatus est Daniel primum somnium regis Nabuchodonosor, annum agens trigesimum quintum. Visiones quæ in septimo & octauo capite libri huius narrantur,octogenarius habuit. Scripturam manus in pariete scribentis, natus annum prope centesimum explanauit. Anno, qui hunc proximè secutus est, quique primus fuit Darij regis Medorum,tempus Messiæ aduentus & mortis,septuaginta illis hebdomadis comprehensum & definitum,diuinitus ei patefactum est. Visiones quæ memorantur in decimo, vndecimo,& duodecimo capite,hoc est vsque ad tertium Cyri regis annum, iam centenario contigerunt.Ex quo apparet, Danielem centesimum ętatis annum attigisse:vltra verò,quam longe processerit, incompertum est.Nisi quod Isidorus in libro de Vita & Obitu Sanctorum Patrum Veteris testamenti,ait Danielem centum ac decem annos,& vsque ad Darium Persarum regem, vixisse.Verum hæc sentẽtia seipsam euertit: siquidem à tertio anno regni Ioacim,qui fuit decimus,vt supra dictum est,Danieli,vsque ad primum Darium Persarum regem,qui cognominatus est Hystapis, annos centum viginti octo fluxisse, in veris Chronologijs annotatum est: quibus annis si addas illos decem Danielis, planè conficies,eum ad centum triginta octo annos vixisse: cum ei tamen Isidorus non plus centum & decem annos assignet.De multis & admirandis prodigijs,quæ Daniel ante mortem suã prædixit Babylonijs, legenda sunt quæ Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in vita Danielis scripta reliquerunt. Obijt Daniel Babylone,sepultusque est in quadam cauerna,regio honore.cuius mors in Martyrologijs, in die vigesimo primo Iulij notata est.Narrat Iosephus libro decimo Antiquitatum, Danielem apud Ecbatana Mediæ, turrim ædificasse mirãdo artificio,eximiaque pulchritudine;atque ob id maxime memorabilem, quod vsque ad sua tempora, speciem ea turris exhiberet recentis structuræ,quasi eo ipso die fuisset exædificata. Morem autem,inquit, vsque ad suam ætatem perdurasse,vt in ea ipsa turri sepelirentur Medorum,Persarum,& Parthorum reges, eiusque turris custodia,vni de sacerdotibus gentis Iudaicæ concrederetur. Iam verò,si Daniel vsque ad tertium Cyri regis annum peruenit, necesse est fuisse eũ spectatorem

Turris Danielis

A ctatorem,& sicut credibile est, adiutorem, atque autorem liberationis Iudæorum, & reuersionis eorum in patriam:hoc quippe accidit primo anno regni Cyri, sicut in fine posterioris libri Paralipomenon, & in principio libri Esdræ scriptum est. Quin, Theodoretus extrema verba primi capitis huius libri explanãs, non dubitanter scribit, Cyrum edoctum à Daniele Prophetiam, quæ de ipso nominatim scripta est apud Isaiam capite quadragesimo quinto, ad donandam Iudæis libertatem,eosque humaniter ac benigne tractandos,esse permotum. Idem repetit Theodoretus super caput vndecimum huius libri.

Sed quæret aliquis,cur Daniel in patriam cum suis popularibus non est reuersus? An quia eo tempore Daniel iam erat centenarius? quamobrem nimio confectus senio,defectusque viribus,tam longum & laboriosum iter commode non potuisset per-
B agere. An potius quia eius remansio & præsentia apud regem, apud quem gratia & autoritate plurimum valebat, iuuandis,promouendisque Iudæorũ rebus, multo vtilior futura erat? An remansit,vt ait Theodoretus super decimum cap.huius libri, vt Iudæorum qui remanserant quàm plurimi,doctor,protector,& defensor esset?Si quis porrò de me quærat cur Esdras qui suam historiam ab anno primo Cyri exorsus est, nullum in ea de Daniele,viro multis de causis memorando, verbum fecerit: respondebo,Esdræ propositum non fuisse aliud,quàm explicare historiam Iudæorum reuersionis in patriam,simulque quarundam rerum,quæ aut sibi, aut Iudæis post reuersionem,in Iudæa contigissent: & quia Daniel non est cum alijs in Iudæam reuersus, nulla erat ratio,cur mentionem eius,historiæ suæ Esdras insereret.Quanta verò sanctitatis & sapientiæ Danielis fuerit apud Deum & homines existimatio, satis declara-
C uit Deus per Ezechielem; apud quem capite decimoquarto sic ait: ¶ *si fuerint tres viri isti, Noe, Daniel, & Iob, in medio populi istius, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas, filios autem & filias suas non liberabunt, sed terra desolabitur.* ¶ Quibus verbis,simul exaggerauit Deus impietatem Iudæorum,& sanctitatem atque gratiam,qua Daniel apud ipsum pollebat: ea namque est illorum verborum sententia; tanta est Iudæorum impietas,& vsque adeo illis infensus & iratus sum, vt etiamsi Daniel, alioqui mihi carissimus, uel pro filio suo,qui esset in isto populo,mihi supplicaret,non essem tamẽ eũ exauditurus.Cur autem isti tres præcipuè nominentur,vide Hieronymum super illum locum Ezechielis, Augustinum item super psalmum 132,& libro secundo quæstionum euangelicarum, quæstione 44.De sapientia porrò Danielis,luculentissimum Dei apud eundem Ezechielem capite vigesimo octauo extat testimonium atque præconiũ. Increpans enim
D Deus arrogantiam principis Tyri de sua sapientia superbè gloriãtis,dixit ei,¶ *Ecce sapientior es tu Daniele? omne secretum non est absconditum a te?* ¶ quo satis declarauit; Danielem fuisse eo tempore sapientissimum mortalium,eique Deum secreta sua patefacere solitum. Verum hæc nos de Danielis libro præfatos,nihil vltra remorari debet,quominus librum ipsum explanare quamprimum aggrediamur.

Cur Daniel soluta captiuitate a Cyro, non vna cum alijs Iudæis reuersus sit in patriam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER I.

CAPVT PRIMVM.

ANNO tertio regni Ioacim regis Iuda, venit Nabucho
donosor rex Babylonis in Ierusalem, et obsedit eam.
& tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iu
dæ, & partem vasorum domus Dei: & asportauit ea
in terram Sennaar, in domum Dei sui: & vasa intulit
in domum thesauri Dei sui. Et ait rex, Asphenez præ
posito eunuchorum, vt introduceret de filiis Israel,
& de semine regio & tyrannorum, pueros in quibus nulla esset macula, C
decoros forma, & eruditos omni sapientia, cautos scientia, & doctos di-
sciplina, & qui possent stare in palatio regis, vt doceret eos literas, & lin-
guam Chaldæorum. Et constituit eis rex annonam per singulos dies de
cibis suis, & de vino vnde bibebat ipse: vt enutriti tribus annis, postea sta
rent in conspectu regis. Fuerunt ergo inter eos de filiis Iudæ, Daniel,
Ananias, Misael, & Azarias. Et imposuit eis præpositus eunuchorum,
nomina: Danieli Baltasar: Ananiæ, Sidrach: Misaeli, Misach: & Aza-
riæ, Abdenago. Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur
de mensa regis, neque de vino potus eius: & rogauit eunuchorum præ- D
positum ne contaminaretur. Dedit autem Deus Danieli gratiam & mise
ricordiam in conspectu principis eunuchorum. Et ait princeps eunucho-
rum ad Danielem: Timeo ego Dominum meum regem, qui constituit
vobis cibum & potum: qui si viderit vultus vestros macilentiores præ
cæteris adolescentibus coœuis vestris, condemnabitis caput meum regi.
Et dixit Daniel ad Malasar, quem constituerat princeps eunuchorum su-
per Danielem, Ananiam, Misaelem, & Azariam, tenta nos obsecro ser-
uos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua
ad bibendum: & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum qui E
vescuntur cibo regio: & sicut videris, facies cum seruis tuis. Qui audito
sermone huiusce modi, tentauit eos diebus decem. Post dies autem decem
apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pue-
ris qui vescebantur cibo regio. Porro Malasar tollebat cibaria, & vinum
potus eorum: dabatque eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scien
tiam & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligen
tiam

A tiam omnium visionum & somniorum. Completis itaque diebus, post
quos dixerat rex vt introducerentur: introduxit eos præpositus eunucho-
rum in conspectu Nabuchodonosor. Cumque eis locutus fuisset rex,
non sunt inuenti tales de vniuersis, vt Daniel, Ananias, Misael, & Aza-
rias: & steterunt in conspectu regis. Et omne verbum sapientiæ & in-
tellectus quod sciscitatus est ab eis rex, inuenit in eis decuplum super cun
ctos ariolos & magos qui erant in vniuerso regno eius. Fuit autem Da-
niel vsque ad annum primum Cyri regis. Inf. 6. g. 28.

B

LIBER Danielis tripartito diuidi potest: Partim enim continet nu-
das Prophetias & visiones, vt capite septimo, octauo, nono, deci-
mo, vndecimo, duodecimo: partim Prophetias & visiones, simul ta-
men cum quibusdam historiis consertas atque contextas; vt capite se-
cundo, quarto, quinto, & decimotertio: partim denique nudas histo-
rias, velut tertio, sexto, & decimoquarto. Atque huiusmodi est caput primum,
in quo, primò quidem tempus & occasio captiuitatis Danielis describitur; tum edu-
catio eius & institutio apud Chaldæos: postea mirabilis eiusdem abstinentia; ad extre
C mum facultas interpretandi somniorum mysteria, diuinitus ipsi concessa.

Anno tertio.

TRES existunt hoc loco dubitationes ad intelligentiam horum verbo-
rum pertinentes. Tres Dubi-
tationes.

Prima dubitatio. Hieremias cap. 25. significat primum annum regni
Nabuchodonosor, fuisse quartum annum regni Ioacim: non potuit igi-
tur Nabuchodonosor venire Hierusalem tertio anno regni Ioacim, vt
hic dicitur; siquidem eo anno nec dum regnare cœperat. At verò intelligendum est,
primum annum Nabuchodonosor, cœptũ esse anno tertio Ioacim inchoato; &
D to item anno eiusdem regis inchoato, esse finitum: ita vt primus annus Nabuchodo-
nosor, tertium & quartum annum Ioacim contigerit. Venit igitur Nabuchodonosor
regni sui initio, quod in tertium Ioacim annum incidit. Cum autem manifestè tradat
hoc loco Daniel fuisse tertium annum Ioacim, cum Nabuchodonosor primum venit
Hierusalem, satis ex eo ipso existimari posset erasse Iosephum libro decimo Antiqui
tatum, & Iosephi vestigia sequutum Auctorẽ Historiæ Scholasticæ super quarto libro
Regum in cap. 39. quippe qui annotarunt primum regis Nabuchodonosor in Iudæã
aduentum cum octauo anno regis Ioacim concurrisse. Nicolaus etiã de Lyra, & Dio-
nysius Carthusianus hoc loco, dissimili in errore, sed [illegible] errore tamen versantur, affir-
mantes hunc tertium annum Ioacim non esse numer[illegible]um a regni eius initio, sed ab
octauo anno; quo videlicet anno tributa pendere reg: Nabuchodonosor cœperat; q;
E cum proximo sequenti triennio soluisset, tandem vndecimo anno regni sui, ea redde
re detrectans, captus & occisus est. Putant enim isti, sermonem hic haberi de vltima
Ioacim captiuitate. Sed quàm dura & violenta sit interpretatio, quem Daniel simpli-
citer & præcise nominat tertium annum Ioacim, eum annum interpretari, non sim-
pliciter tertium ab initio regni, sed à principio soluendi tributum, etiam me tacente,
per se lector intelliget. Maneat igitur, tertio anno Ioacim primùm venisse Nabucho-
donosor Hierusalem, & inde vinctum Ioacim ductum esse Babylonem; id quòd in li-
bro secundo Paralipomenon cap. 36. secundum latinam interpretationem apertè
traditur. Namque hebræa scriptura, si verbum verbo reddas, hanc habet sententiam

Errores Io-
sephi Histo
riæ Schola-
sticæ, Lyra-
ni, Carthu-
siani.

Universidad de Deusto
Biblioteca

§ *Vinxit eum, vt duceret Babylonem.* § Quod animaduertens Caietanus in commentario A
eius loci,& ante ipsum Lyranus, dixerunt regem Ioacim vinctum fuisse à Nabuchodonosor,vt duceretur Babylonem;sed postea,mutato consilio esse dimissum,impositio tamen ei tributo.Idem quoque legitur in libro secundo de Mirabilibus sacræ scripturæ in cap.29. quod opus etsi ponitur inter libros diui Augustini, & sub eius nomine citatur à multis,non esse tamen Augustini,apud doctos viros, & minime dubiis constat argumentis.Porrò in vndecimo anno Ioacim, iterum venit Hierusalem rex Nabuchodonosor,& Ioacim dolo captum atque occisum,extra vrbem proijci,& insepultum iacere iussit: quod euenturum illi prædixisse Hieremiam legimus in libro eius cap.22.idemque narrat de morte Ioacim in libro decimo Antiquitatum Iosephus.Ergo quod in libro secundo de Mirabilibus sacræ scripturæ cap.29.scriptum est, regem Ioacim in campo Babylonis esse interfectum, vt prædicto Hieremiæ vaticinio contrarium,plane repudiandum ac reiiciendum est. B

Secunda dubitatio. Quorsum memoratur hoc loco tempus captiuitatis regis Ioacim? facilis est responsio: ideo enim memoratur, quo manifestum fiat quo tempore, & qua ex occasione Daniel captus,& Babylonem ductus fuerit: nam cum esset regii generis,vna cum ipso rege Ioacim captus & Babylonem ductus est: aut quod aliis magis placere video, dimisso rege, obses pro eo regi Babyloniorum datus est. ex quo liquet procul vero esse,Danielem fuisse captum anno octauo Ioacim; cuius sententiæ paulo superius probatores & defensores citauimus auctorē Historiæ Scholasticæ,& Nicolaum de Lyra super primum caput Esdræ. Quamquam hoc loco & ipse & Carthusianus captiuitatem Danielis ad vndecimum annum regis Ioacim referāt. Insignior tamen fuit error Iosephi,captiuitatem Danielis cum captiuitate regis Sedechiæ coniungentis:cum hanc illa præcesserit non minus annis decem & octo. Vereor dicere,dicendum tamen est; nam & seruiendum est veritati, & hoc tam memorabili exemplo docendus lector, quanta in tractandis chronologiis non modo scientia, sed etiam diligentia,intentioneque animi,ac memoriæ sit opus.Ecce tibi,diuus Hieronymus omnis chronologiæ diuinæ pariter atque humanæ, quam qui maximè, doctus ac diligens,in designando tamen captiuitatis Danielis tēpore, semel memoria lapsus est. Is nanque scribit super primum caput Ezechielis, Danielem simul cum rege Iechonia,& Propheta Ezechiele captum esse,& Babylonem adductum. Atqui constat ex hoc ipso Danielis loco,& ex Chronicis Eusebii, quæ Hieronymus latinè conuertit, Danielis captiuitatem octo annis captiuitate Iechoniæ & Ezechielis priorem fuisse. C

In chronologia quàm sint faciles ac lubrici lapsus.

Tertia dubitatio. Cur passus est Deus innocentem sanctumque puerum Danielem pariter cum impio rege Ioacim in seruitutem abstrahi,iisdemq; malis,& calamitatibus affligi;præsertim cum in libro Geneseos cap.18.scriptum sit, non esse consentaneum diuinæ iustitiæ atque æquitati, vt iustum Deus perdat simul cum impio: & dominus apud Ezechielem cap.18.sic loquatur: § *Viuo ego, quia filius non portabit iniquitatem patris,sed anima quæ peccauerit,ipsa morietur.* § Non enim apud Deum valet, quod quidam Poeta dixit, § *quicquid delirant reges,plectuntur Achiui.* § Respondeo Deum sæpenumero viros sanctos mirabiliter præripuisse malis & suppliciis, quibus puniebat improbos.Nam Noe seruauit ex diluuii exitio,& Loth eripuit ex incendio Sodomæ, Hebræumq; populum plagis & calamitatibus Ægiptiorum liberauit. Nonnunquam tamen sinit bonos inuolui malis & pœnis impiorum.Cur autem mala contingant bonis,cum sit Dei prouidentia, & Seneca hoc ipso titulo eruditum ac diſertum edidit libellum, & beatus Augustinus in primo libro de Ciuitate Dei à cap. 8. vsque ad 14. copiosè docteq; disputauit.Nos autē in præsentia,captiuitatis Danielis tres causas ex ipsa Dei prouidentia petitas afferre possumus.Prima causa est,vt Daniel Hebræis qui erant in illa captiuitate,esset quasi consultor,doctor,& spiritualis medicus, eiusque auctoritate & doctrina exemploque continerentur illi in cultu veri Dei,ne ad impias gentium,quibus cum versabantur,superstitiones,& idololatrias dilaberentur;& esset quoque calamitatum ac miseriarum,quibus in illa seruitute premebantur, consolator & D

Tres causæ cur passus sit deus innocentē Danielē in captiuitatē abstrahi.

A tor & subleuator, nec non & soluendæ captiuitatis procurator & adiutor. Secunda causa fuit,vt in captiuitate,Danielis nomen nobilius atque illustrius existeret: nempe,multo maiorem dignitatem ac potestatem gloriamque adeptus est in captiuitate Daniel apud alienos reges, gentesque barbaras, quàm liber, & apud suos consequi vnquam potuisset. Tertiam causam fuisse reor,vt per Danielem apud superbissimos reges, & populos tenebris idololatriæ obcæcatos, veri Dei cognitio eluceret, atque innotesceret;quod abunde factum esse per Danielem, non vno loco narratur in hoc libro.

Ioacim Regis Iuda.

B IOSIAS rex Iuda quatuor filios reliquit, vt est in priori libro Paralipomenon cap.3. Iohanan,& Ioachaz,qui in tertio libro Esdræ cap.primo vocatur Iechonias,& in prædicto loco Paralipomenon nominatur Sellus,quo nomine etiam vocatur à Hieremia cap.22.Tertius filius fuit Mathanias, postea nominatus Sedechias: quartus fuit hic Ioacim prius dictus Eliachim, appellatus etiā,vt refert Epiphanius Tomo primo Secta octaua Sellus,& Amazias.deniq; hic ipse vocatur à Matthæo in Genealogia Christi Iechonias,cū inquit. § *Iosias genuit Iechoniam,& fratres eius in transmigratione Babylonis.* § Nam posterior Iechonias de quo mox subditur § *& post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel.* § alius fuit,videlicet filius prioris,dictus in libro quarto Regum cap.24. & ab Ezechiele cap. primo Ioachim,ab ipso autem Hieremia cap.22. Iechonias.Esse vero distinguēdos in Genealogia Christi hos duos Iechonias,affirmat Epiphanius supradicto loco,& diuus Hieronymus tam super Iocum Danielis, quàm super illum Matthæi. Idque ratio ipsa fateri cogit;nam nisi duo sunt Iechoniæ, non erunt in illa Genealogia Christi nisi vna & quadraginta generationes, reclamāte ipso Matthæo, qui esse duas & quadraginta testatur. Etenim,si vnus sit Iechonias,vel in secunda vel in tertia tessaradecade tredecim dumtaxat generationes numerabuntur. Adijce, quod Iechonias qui habuit fratres,fuit Ioacim,qui tres habuit fratres,& horum duos reges:Iechonias vero qui genuit Salathiel,non nisi vnū habuit fratrē,qui priori libro Paralipomenon cap. 3. Sedechias nominatur. Rupertus autem in libro suo quem scripsit in Danielem cap. 2. lapsus memoria est,hunc Ioacim confundens cum Ioachim eius filio, & ea scribens,quæ nec inter se, neque cum sacra historia congruunt. At enim,quæret aliquis,cur Nabuchodonosor vsque eo infensus fuerit regi Ioacim, vt eum bello appetitum,captumque,Babylonem duxerit vinctum, ac tandem ignominiosissima morte necauerit? Equidem duas eius rei causas fuisse arbitror. Nam quia Ioacim creatus fuerat rex in locū fratris sui Ioachaz à rege Ægypti;propterea ei regi vehementer fauebat,& adhærebat. Erat autem Nabuchodonosor hostis acerrimus illius regis Ægypti perpetuum cum eo bellum gerens. Quamobrem eius fautorem,sectatoremque & quasi clientem Ioacim,infense oderat,& regno deturbare cupiebat. Altera causa, & verò principalior,referri debet ad iustitiam Dei per Nabuchodonosor vindicantis & punientis detestabilem impietatem, & aduersus Dei seruos crudelitatem regis Ioacim.Is enim Vriam sanctum virum,& Dei prophetam cruDeliter interfecit,sicut legimus apud Hieremiam cap. 26. quin ipsum quoque Hieremiam occidere voluit,& vaticiniorum eius librum scalpello scindi, & igni cremari iussit,vt ipsemet Hieremias memorat cap.36.His addunt Auctor Historiæ Scholasticæ,Lyranus,& Hebræi,in cadauere ipsius reperta esse inusta stygmata, & impressas notas,quæ erant veluti insignia variorum Deorum, quos impius ille rex colebat ac venerabatur. Atque hoc illi significari putant in secundo libro Paralipomenon cap. 36. illis verbis. § *Reliqua sermonum Ioacim, & abominationes eius, quas operatus est, & quæ inuenta sunt in eo.* § Illud § *& quæ inuenta sunt in eo.*] id quod diximus de variorū Deorum insignibus corpori eius impressis,indicare existimant.

Iechonias bis nominatus in Genealogia Christi apud Matthæum, non vnus fuit, sed duo reges.

Impietas & crudelitas regis Ioacim.

Venit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Venit Nabuchodonosor Rex in Hierusalem, & obsedit eam.

A

DE rege Nabuchodonosor, tria, quæ non nihil difficultatis simul & curiosæ cognitionis habent, paucis expedienda sunt. Ac primo quidem, cum duos legamus in scriptura reges, vocabulo Nabuchodonosor appellatos, alterum hoc loco, cuius etiam frequens mentio fit in extremo libro 4. Regum, & apud Hieremiam atque Ezechielem, à quo videlicet Iudæi maximis calamitatibus obtriti sunt: alterum vero in libro Iudith; declarandum breuiter in præsentia est, an vnus fuerit idemque rex, an vero diuersi. Sed fuisse diuersos, quatuor argumentis probari potest. Principio, rex Nabuchodonosor nominatus in libro Iudith; æqualis fuit Arphaxad regis Medorum, qui condidit Ecbatana, cuius vrbis amplitudo & magnificentia describitur in exordio libri Iudith: hunc autem Arphaxad conditorem Ecbatanorum, Herodotus libro primo appellat Deiocem, quem primum facit Medorum regem. Is verò, secundum Herodoti chronologiam, annis centum quinquaginta regnauit ante Cyrum. At verò Nabuchodonosor, cuius hic fit mentio, minus nonaginta annis ante Cyrum regnare cœpit. Deinde, in libro Iudith scriptum est illum Nabuchodonosor regnasse in ciuitate Niniue: hunc autem Nabuchodonosor, post euersam Niniue, regnasse Babylone, ex quarto capite libri Danielis, & ex priori libro Iosephi aduersus Appionem satis constat. Ad hoc, ille, anno decimo tertio sui regni misit principem ac ducem militiæ suæ Holophernem cum numerosissimo ac validissimo exercitu, vt imperio ipsius subiugaret, cum alias gentes, tum Iudæos, qui vsque ad id temporis sub eius ditione non fuerant. C
Huius verò Nabuchodonosor anno decimo tertio, iam ter Iudæi fuerant ab ipso capti, & sub ipsius dominatum subiecti. Denique post annum decimum tertium illius Nabuchodonosor, hoc est post victoriam Iudith, traditur in eo libro, Iudæos longissimo tempore magna in pace & tranquillitate esse versatos. Atqui ex sacris litteris liquet, anno decimo nono huius Nabuchodonosor, euersis Hierosolymis, incensoque templo, Iudæos ex patrijs sedibus abstractos, Babylonem esse ductos, atque inibi acerbissimam septuaginta annorum captiuitatem pertulisse. Patet igitur, fuisse duos illos Nabuchodonosor, plane distinctos & diuersos reges. Sed vter prior & antiquior fuerit, secundo loco dispiciendum est. Illum Nabuchodonosor Iudith, fuisse hoc Danielis posteriorem, quidam existimarunt. Isidorus libro sexto Etymologiarum, illum Iudith, regnasse significat durante Babylonica captiuitate: diuus Augustinus lib. 18. de D
Ciuitate Dei cap. 26. eundem regem regnantē facit tempore Cyri: Eusebius in Chronicis & Beda in libro de Sex ætatibus mundi, Nabuchodonosor Iudith, putant fuisse Cambysem Cyri filium, & secundum Persarum regem. Verum enimuero, istos refellere videtur tum ratio ipsa temporum, tum etiam diuinæ scripturæ narratio. Etenim in libro Iudith narratur, eo tempore stetisse templum & vrbem Hierosolymitanam: Iudæos item multas tenuisse vrbes munitas; fuisseque tunc pontificem Iudæorum Eliachim, seu Ioachim. At verò, tempore Cambysis, aut Cyri, multoque minus durante captiuitate, nec vrbs nec templum ædificata erant; & vsque ad Darium Hystaspis, apud Iudæos ex captiuitate reuersos, pontifex fuit Iesu, seu Iosue filius Iosedech, vt legitur in libro Esdræ, & apud Zachariam. Nihilo magis probabile est quod opinatur Sulpitius in libro secundo Sacræ Historiæ, illum Nabuchodonosor Iudith, fuisse E
Artaxerxem seu Darium Ochum penultimum regem Persarum. Hic enim rex plus ducentos annos fuit post reditum Iudæorum ex Babylonica captiuitate: cum tamen in libro Iudith clare significetur, fuisse eo tēpore Iudæos recens ex captiuitate reuersos. Quapropter similius vero est, illum Nabuchodonosor, fuisse hoc Danielis priorem: & historiam Iudith ad tempora Manassis regis Iuda pertinere. Eo namque tempore rex Manasses captus, multisque cum Iudæis Babylonem ductus est; eodemque tempore pontificem fuisse Eliachim seu Ioachim ex sacra historia colligi potest. Et quia tunc rex Manasses aberat captiuus Babylonē ductus, propterea in libro Iudith nullius

An hic Nabuchodonosor alius fuerit quam is cuius mentio fit in libro Iudith.

Vter Nabuchodonosor fuerit prior hic Danielis, an ille Iudith.

Quo tempore contigerit historia Iudith.

A nullius Iudæorum regis nomen annotatur. Fuisse autem tempore Manassis, & vrbem direptam, & templum aliqua ex parte incensum ac dirutum, historia regis Iosiæ, qui tertio anno post obitum Manassis iniuit regnum, non obscure demonstrat. Verumtamen, non est huius loci subtilius & accuratius de tempore Iudith disputare: est enim quæstio admodum litigosa, longiorem ac diligentiorem tractationem deposcens.

Breuis chronologia rerum gestarū regis Nabuchodonosor

Restat vt tertio loco, annos imperij Nabuchodonosor percenseamus, insigniora eius regis, provt suo quodque tempore accidit, iudicantes. Anno tertio vel quarto Ioacim, Nabuchodonosor regnare exorsus, venit Hierosolymam, captumque & vinctum Ioacim vna cum Daniele, alijsque duxit Babylonem; vt traditur hic, & apud Hieremiam cap. 46. Tunc etiam regē Aegypti debellauit, vt prædicto loco significat Hie-
B remias, & refert Iosephus libro decimo Antiquitatum. Anno septimo, aggressus est obsidere Tyrum, atque in ea obsidione per tredecim annos perseuerauit; sicut narrat Iosephus priori libro contra Appionem, idemque innuit Ezechiel 2 cap. 26. vsque ad 30. Anno regni sui octauo, regem Iuda Ioacim, dolo captum, ignominiosa morte necauit: in cuius locum filium eius Ioachin regem substituit; quem tamen post tres menses regno amouit, suffecto in eius locum Sedechia; veluti scriptum est in lib. 4. Regū cap. 24. Anno vndecimo, venisse ad Nabuchodonosor Babylonem, Sedechiam regem, proditum est in cap. 51. a Hieremia. Anno decimo nono, captis destructisque Hierosolymis; incensoque atque euerso templo, Iudæos abstraxit in seruitutem Babylonicam; quemadmodum narratur in libro 4. Regum cap. 25. Anno vigesimo tertio, victo Aegypti rege, lateque vastata regione, Iudæos qui illuc confugerant, Babylonem traduxit. hoc refert Iosephus libro decimo Antiquitatum, idemque Hieremias cap. 43. &
C Ezechiel 32. insinuant. Anno vigesimo quinto, obtigit ei visum illud & somnium statuæ, quod infra cap. 2. memoratur, cuius sententiæ auctorem Iosephum in libro decimo Antiquitatum, sequutus est in commentario secundi capitis D. Hieronymus. Post hæc, erexit sibi auream statuam inusitatæ magnitudinis, quam iussit ab omnibus adorari: tunc accidit miraculum trium puerorum. Consequenti tempore transformatus in belluam, vitam egit, modo rituque ferarum plane ferinam, per septem annos; quibus expletis, menti regnoque restitutus, regnauit feliciſſime, tribus & quadraginta annis in imperio completis: atque hoc traditur à Iosepho libro decimo Antiquitatum, & priori libro aduersus Appionem, & item ab Eusebio in libro nono de Præparatione Euangelica cap. 4. quod etiam videtur elici posse ex libro 4. Regum; in cuius

Quot annos regnauit Nabuchodonosor.

D libri vigesimo quarto capite traditur, regem Nabuchodonosor anno regni sui octauo Iechoniam traduxisse Babylonem: in capite autem 25. scriptum est, primum annum regni Euilmerodach, qui proxime in regnum successit patri suo Nabuchodonosor, fuisse trigesimum septimum annum transmigrationis Iechoniæ. Obierat igitur Nabuchodonosor trigesimo sexto anno transmigrationis Iechoniæ; in cuius tamen transmigrationis exordio, octauum ipse agebat imperij annum: quapropter omne regni eius tempus tres & quadraginta plenos atque integros annos complexum est.

Et abstulit partem vasorum domus Dei, & intulit ea in domum thesauri Dei sui.

E

SATIS apparet, fuisse in hoc rege non nihil moderationis, non nihil item erga Deum pietatis: moderationis quidem, quod non omnia vasa, sed partem tantum abstulerit: pietatis vero, quod ea vt sacra diuinoque cultui dicata, non prophano vsu polluerit; sed in templo Dei sui religiosè custodienda posuerit. Ter autem rex Nabuchodonosor sacra vasa ex tēplo Hierosolymitano sustulit; primum in captiuitate regis Ioacim: secūdum in captiuitate filij eius Ioachin seu Iechoniæ; postremum in captiuitate regis Sedechiæ. Ceterum, cur passus est Deus vasa sacra, suique obsequio & cultui addicta, tolli e templo suo, & à rege impio idolorum fano collocari? Quatuor eius rei cau-

Cur permittat Deus res sacras sibiq; dicatas, ab impijs plerunque contaminari, & cum sui nominis contumelia tractari.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sas suppeditat nobis diuina scriptura. Primo, id fieri Deus voluit, in vindictam & pœ A
nam Iudæorum: magna enim populi, si vere æstimetur, pœna est, rebus sacris priuari; id quod Azarias indicauit in oratione sua, quæ in tertio capite huius libri commemoratur. Postea, eorum vasorum amissione, significauit Deus, se propter Iudæorum scelera, etiam res suas, sibique dicatas quodammodo repudiare, & abijcere: nam, vt scriptum est in posteriori Machabæorum libro cap. 5. non elegit Deus gentem propter locum sacrum, sed locum propter gentem; infensus igitur genti, nonnunquam aduersus res sacras iram & indignationem suam ostendit, quasi res illæ sceleribus populi infectæ, & flagitiorum eius participes essent. Quapropter per Isaiam cap. primo, dixit Dominus, nauseare se atque abominari Iudæorum festiuitates, & sacrificia; videlicet ob eorum impietatis atque improbitatis magnitudinem. Deinde voluit B
Deus ostendere inanem & fallacem fuisse fiduciam Iudæorum, qui sanctitate legis Mosaicæ, templique religione, ac rerum sacrarum veneratione confisi, stulte, tutos se, atque ab omni malo immunes fore confidebant. Istiusmodi hominibus per Hieremiam capite septimo, dixit Deus, § *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini: si enim bene vixeritis, habitabo vobiscum in loco isto: sin autem inique feceritis, faciam huic loco, super quo inuocatum est nomen meum, & in quo vos fiduciam habetis, sicut feci Silo.* § Ad extremum, vasa illa passus est auferri Deus, quod per ea vasa sanctissimum nomen suum atque incomparabilem potentiam & maiestatem apud C
Babylonicos clarissimis, maximeque admirandis signis declarare volebat. Etenim traditur in quinto capite huius libri, cum rex Balthasar in conuiuio, hæc Dei vasa impure & contumeliose tractasset, subito visam ipsi esse manum in pariete scribentem: quæ scriptura, & ipsius regis interitum, & regni excidium portendebat. Simile quid legitur in primo libro Regum cap. 5. de arca Dei a Philistæis capta. Adnotauit hoc loco Hieronymus, & philosophos quondam, & postea hæreticos, imitatos esse quodammodo hunc regem Nabuchodonosor. Nam & ipsi sacra vasa, id est veras sententias, sanaque dogmata, ex templo Dei, hoc est ex diuina scriptura furati, posuerunt in templo Dei sui, hoc est ex diuina scriptura furati, posuerunt in templo suorum Idolorum, id est, impijs & fallacibus scriptis suis inseruerunt, sed multis tamen fabulis erroribusque deformata, & contaminata.

Et ait rex Asphenez præposito eunuchorum. D

Ad quos vsus quondã principes habuerint eunuchos.

MAGNO in pretio & vsu apud principes fuisse olim eunuchos, ex diuinis, & humanis historijs perspicue intelligitur. Etenim apud quosdam principes fuere in amoribus & delitijs, turpissimo corporis obsequio. Præcipuum tamen eunuchorum munus & cura, erat custodia regiarum concubinarum. Vide librum Esther in capite secundo. Nonnulli porro cubiculis principum erant præfecti, tali munere apud Holophernem functum esse Vagao eunuchum, legimus in libro Iudith capite 12. Alij præpositi erant palatio, principesque ministrantium & seruientium regibus, tales habuisse Assuerum septem eunuchos, in primo capite libri Esther scriptum est. Eunuchis præterea mandabatur cura & custodia thesaurorum: vnde in Actis Apostolorum capite octauo, traditur, eunuchum qui baptizatus est a Philippo, super omnes gazas reginæ Candacis fuisse constitutum. Quin etiam legimus quosdam eunuchos belli duces, & principes militiæ regum fuisse: nam & rex Sedechias principẽ suæ militiæ habuit eunuchum, vt Hieremias scribit cap. 52. & Pharao rex Aegypti Phutiphare dominũ Iosephi, belli principem habebat, vt est in libro Geneseos cap. 39. Apud Ochum quoque Persarum regem, plurimum auctoritate & potentia valuisse Bagoa eunuchum & Diodorus Siculus libro 16. & libro 11. Iosephus narrant. Epiphanius in
Hæresis eunuchorum. Hæresi quinquagesima octaua, commemorat sectam eunuchorum, qui ad capessendum cælorum regnum, necessarium putabant quemque fieri eunuchum: perperam fortasse

A fortasse intelligentes illud Domini dictum, quod est apud Matthæum, cap. 19. § *Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum*: § & quod est apud Isaiam cap. 56. vbi Deus eunuchis amplissima præmia pollicetur.

Quidam, Danielem fuisse eunuchum, ex hoc loco argumentantur: nam si rex, inquiunt, mandauit præposito eunuchorum, vt de pueris hebræis, lectissimos assumeret, qui aliquandiu lingua, literis, & moribus Chaldæorum præculti, postea versarentur in palatio, ipsique regi ministrarent; horum autem puerorum vnus fuit Daniel; hinc plane conficitur, eum fuisse eunuchum: alioqui sub cura præpositi eunuchorum is non fuisset. Addunt & illud argumentum, Isaiam cap. 39. prædixisse regi Ezechiæ aliquos de posteris eius, fore seruos & eunuchos regis Babylonis; quod præcipue completum fuisse in Daniele, plerique tradiderunt. Hoc sentit Io- B
sephus in libro decimo Antiquitatum, idemque arbitrantur Hebræi, eandemque opinionem sequitur Origenes in quarta Homilia super Ezechielem, Simon item Metaphrastes in vita Danielis, & Zonoras in primo tomo Annalium, nec non & beatus Hieronymus in primo libro aduersus Iouinianum, quanquam hoc loco dubitanter ea de re loqui videatur. Veruntamen, argumentum ex nomine eunuchi sumptum, non cogit fateri Danielem fuisse re vera eunuchum, hoc est castratum. Nam, quia primùm eunuchi intima, nec nisi fidelissimis credenda, regum ministeria tractabant, propterea factum est, vt postea qui eadem munera obibant; nomen eunuchorum retinerent, & si verè non essent eunuchi: quod probari posset argumento Phutipharis eunuchi principis militiæ Pharaonis, quem in libro Geneseos cap. 39. vxorem habuisse legimus. Quapropter Dorotheus in Synopsi, & Epi- C
phanius in Vita Danielis, negant eum fuisse verum eunuchum; sed propter virginalem oris verecundiam atque modestiam, animumque ab omni libidine alienissimum, atque integerrimum, vulgo existimatum fuisse velut eunuchum. Huic sententiæ subscribit Lyranus; in quam etiam inclinare videtur Carthusianus, ad eius opinionis probationem illud afferentes, quod hoc loco dicatur, præpositum eunuchorum, ex mandato regis, elegisse pueros, in quibus fuit Daniel, decoros, ac formosos, & sine vlla macula & vitio: quod in eunuchos minime quadrat. Verum neque hoc argumentum satis firmum est: illis enim verbis non aliud significatur, quàm non quoslibet sine delectu factos esse regis eunuchos, sed eos dumtaxat, qui essent prius claritate generis, robore corporis, formæ pulchritudine, ingenijque præstantia eximij. Durare vero etiam eunuchis ad aliquod tempus formæ decorem, & quen- D
dam pulchritudinis florem, eo liquet, quod in delitijs erant principibus, non nisi delicatas & exquisitas libidinum voluptates confectantibus. Verum enimuero, siue Daniel fuerit eunuchus, siue non fuerit, illud certe confessione omnium constat, eum perpetuo coluisse atque illibatam conseruasse virginitatem. Quin Damascenus libro quarto de Fide orthodoxa cap. 25. affirmat propter excellentem castitatis virtutem, & Danielem a leonum sæuitia, & tres pueros ab incendio fuisse inuiolabiles. Nec officit huic sententiæ quod legitur apud Ezechielem cap. 14. dixisse Deum, etiamsi Noe, Daniel, & Iob pro liberatione filiorum suorum, qui essent in medio po- E
puli hebræi, supplicarent ipsi, se tamen eos nequaquam exauditurum: quo significari videtur, Danielem habuisse filios: hoc dico, non obstare: nam quod dicitur de filiis, vel accipiendum est quasi dictum sit ex hypothesi, si illi videlicet haberent filios; constat enim filios Iob non fuisse ex populo hebræo. Vocabulo igitur filiorum, denotatur eo loco res homini intima, & carissima, quæque illi omnium maxime cordi & curæ sit. Vel dictum illud de filiis, non est referendum ad singulos illorum trium, sed satis est vt relatum ad plures, scilicet ad Iob, & Noe, verum esse inueniatur.

An Daniel fuerit eunuchus.

Daniel fuit virgo.

Explicatur locus Ezechielis cap. 14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Proposuit Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis.

Cur Daniel abstinuit a cibis regijs.

PROPERAT Daniel vescendo cibis regijs, tribus modis pollui. Primo, quia, vt ait Theodoretus & Lyranus, in epulis regalibus multa erāt ex ijs, quæ libabantur, & immolabantur idolis, & cum inuocatione illorū deorum sumebantur; ita vt qui ea comederent, illius superstitionis sectatores & participes viderentur. Deinde, quia fieri nō potuit, quin inter cibos illos regios, essent aliqui Mosaica lege vetiti, velut erant porcinæ carnes. Talium autem ciborum esus, polluisset Danielem, nō per se suaque natura, sed propter legis, qua interdictus erat, violationem. Denique delicatorum ac suauium ciborum vsus, officere poterat integritati mentis, & cordis munditiæ, animumque impuris libidinum oblectamentis inquinare. Eximium profecto & admirandum fuit hoc Danielis in puerili ætate, tantæ continentiæ, & legis Dei obseruantiæ exemplum, ideoque ab omnibus antiquis patribus qui de ieiunij & abstinentiæ laudibus scripserunt, vsurpatum, summisque laudibus celebratum.

Quatuor genera damnatæ abstinentiæ.

SED intelligendum est, quatuor esse genera vitiosæ ac damnandæ abstinentiæ vnum fuit quorundam philosophorū, vt Pythagoræ, Empedoclis, Apollonij Tyanæi, & Porphirij, qui propterea esum animalium damnabant, quod putarent etiam in brutis inesse animam rationalem, eamque se in varia corpora induere, non hominū modo, sed cererarum etiam animantium: lege Philostratum in vita Apollonij, Laertium in Pythagora, Porphirium in libro de Abstinentia, & item duas Plutarchi orationes de Abstinentia ab esu carnium. Alterum genus abstinentiæ fuit quorundam hæreticorum, qui ob eam causam abstinendum a carnibus esse docebant, quod dicerent eas per se malas & execrandas esse, & a malo quodam principio conditas: cuius erroris auctores fuere Marcion, Tatianus, Encratitæ, & Manichæi: contra quos lege quæ scripsit D. Paulus in priori Epistola ad Timotheū cap. 4. & quæ in Canone 50. ac 52. Apostolorum sancita sunt; Decreta item conciliorum Ancyrani, Gangrensis, primi Toletani, primique Bracharensis, & quæ scripsit Epiphanius confutando hæresim 42. 47. 66. ad extremum, multa quæ Augustinus scripta reliquit in libris quos edidit contra Manichæos, præsertim autem contra Faustum Manichæum. Tertium genus abstinentiæ sequuti sunt quidam in exordio nascentis Ecclesiæ, dicti Iudaizantes: qui arbitrabantur, etiam post Christi aduentum, publicatumque euangelium, abstinentiam ciborum quos lex Mosis vetabat, esse necessariam. Horum errorem, quæ scripta sunt à D. Paulo in Epistola ad Romanos cap. 14. & quæ prodita sunt in Actis Apostolorum cap. 10. & 15. manifeste redarguunt. Quartum abstinentiæ genus coluere olim, hodieque colunt multi, peruersa ratione atque animo studentes abstinentiæ. Quippe, vel errore opinionis, existimant summam perfectionis Christianæ in vnius abstinentiæ cultu & exercitatione contineri; vel per abstinentiam, hominum laudem & honorem aucupantur: vel existimatione abstinentiæ, comparato sibi apud homines nomine ac fama sanctitatis, praua consilia, falsaque dogmata incautis & simplicibus persuadere conantur: vel denique cum deficiat illos prudentia, sine modo abstinentiam tractant, scilicet magno rerum vtiliorum & meliorum impedimento ac detrimento.

Octo causæ laudabiles colendi abstinentiam.

Perfecta igitur abstinentia, quæ laudatur in Ecclesia catholica, quæ placet Deo, quæ homini prodest, ea censetur, quæ propter bonum finem suscipitur, & moderate ac prudenter exercetur. Huius verò abstinentiæ suscipiendæ colendæque octo laudabiles causæ esse possunt. Prima causa, ad mitigandam & placandam iram Dei, sceleribus hominum aduersus ipsos homines prouocatam & incensam. Secunda, ad impetrandum aliquid à Deo. Tertia, ad imitandam Christi Domini atque sanctorum Apostolorum & aliorum abstinentiam. Quarta, ad satisfaciendum Deo pro peccatis suis atque alienis. Quinta, ad arcendas superandasque diaboli tentationes. Sexta, ad futura

futura & imminentia peccata malaque præcauenda. Septima, ad frangendas cupiditates, & carnis aduersus spiritum rebellantis vires contundendas; & ad appetitiones inferioris animæ partis, obsequio rationis, ac diuinæ legis subijciendas. Octaua, quo solutior, vegetior, & alacrior sit animus ad omnium virtutum exercitationem, & ad meditationem studiumque rerum cælestium propensior atque incitatior. Atque ob has ipsas causas, legem abstinendi à certis ciborum generibus, & statis anni temporibus ieiunandi, sapienter & vtiliter sanxit Ecclesia. De differentia vero quæ est inter catholicorum & piorum hominum, atque hæreticorum ac philosophorum abstinentiam, lege Augustinum in libro trigesimo contra Faustum Manichæum cap. 5. & in libro de Moribus Manichæorum cap. 13. Theodoretum quoque in Epitome diuinorum decretorum capite de Abstinentia, denique beatum Bernardum super Cantica sermone 66. Epiphanius porrò in libro de Compendiaria doctrina catholicæ Ecclesiæ, fuisse olim docet in Ecclesia, eorum qui profitebantur abstinentiam, diuersa genera, & quasi varios gradus. Quidam tantummodo abstinebant à carnibus quadrupedum; multi ab omni carne animalium; nonnulli etiam ab ouis; nonnulli à piscibus: aliqui ab omnibus lacticinijs: nec defuerunt qui nullis rebus coctis vescerentur: denique erant qui etiam à pomis & arborum fructibus abstinerent. Hæc igitur septem abstinentium genera, floruisse quondam in Ecclesia narrat Epiphanius.

Septem gradus abstinentiæ quæ olim in Ecclesia colebatur.

Cererum, quanta omni tempore, & apud omnes gentes, laus, honos, & admiratio fuerit eorum, qui singulari aliqua cibi potusque abstinentia excelluerunt, siue ea fuerit vera, siue falsa & simulata abstinentia, siquis superiorum temporum memoriam repetat, facile intelliget. Proditum est à Xenophonte & Cicerone, antiquos Persas, ad panem nihil aliud, quàm nasturtium adhibere solitos. Cheredemus Stoicus vir eloquens dixit, priscos Aegypti sacerdotes carnibus, vino, ouis, & lacte semper abstinuisse: quin etiam ipso pane, non nisi raro vesci consueuisse: videlicet quo purius, intentius, & acrius diuinis rebus vacare, ardoremque libidinum restinguere possent: eosdem, inquit, quo redundantium humorum incommoda sanarent, ac penitus tollerent, bidui ac tridui inediam sæpenumero sustinuisse. Essenos, quorum mirandos mores & instituta narrant Philo, Iosephus, & Plinius, vini & carnium perpetuo continentissimos fuisse legimus. Quamobrem Porphirius in libro de Abstinentia ab esu animalium, eos, inquit, fuisse interritos atque intrepidos ad mortem pro patrijs legibus subeundam; & plerosque ipsorum diuino afflatos spiritu, vates extitisse. Eubulus narrat tria fuisse apud Persas Magorum genera: quorum primos, qui maxime sapientes & eloquentes existimabantur, præter farinam & olera, nihil esitasse. Bardesanes Babylonius tradit, apud Indos fuisse Gymnosophistarum, alios quidem Brachmanas, & alios Samanæos: hos autem tantæ continentiæ, vt solis arborum pomis iuxta Gangem fluuium, & publico orizæ & farinæ cibo alerentur. Euripides, in Creta, Iouis vates, non tantum carnibus sed omnibus etiam quæ cocta essent, abstinuisse dicitur. Xenocrates, de Triptolemi legibus, apud Athenienses tria dumtaxat præcepta in templo Eleusinæ mansisse dixit, venerandos Deos, honorandos parentes, abstinendum carnibus. Longum esset de continentia Pythagoræ, Socratis, Antisthenis, Diogenis, Appollonij Tyanæi dicere. Vel ipse Epicurus patronus voluptatis, summis laudibus extulit continentiam, affirmans, etiam ad iucunde ac suauiter viuendum, tenuitatem victus conferre plurimum: & in epistolis suis testatur se aqua tantum & pane vesci solitum: in quadam verò epistola ad amicum suum, rogat eum, vt mittat ad se paululum casei, vt cum libuerit, paulo lautius epulari possit. Dicæarchus in libris Antiquitatum, & in descriptione Græciæ, confirmat, rege Saturno, non carnibus sed herbis & arborum fructibus, & sponte terra nascentibus, homines vesci solitos. Lege multa quæ in hanc sententiam scripsit Plutarchus in duabus de esu carnium orationibus. Sed in primis legendus est Diuus Hieronymus in libro secundo aduersus Iouinianum, vnde nos magnam partem superiorum exemplorum huc transtulimus. Sed antiquitas

Quanta fuerit omni tempore & apud omnes gentes, abstinentiæ laus.

Epicurus laudator abstinentiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& nobilitas abstinentiæ, clarius elucet in sacra scriptura; in qua legimus ante diluuium, nullum fuisse apud homines vsum carnium. commendatur item Nazaræorum, & Rechabitarum abstinentia; prædicatur duplex Mosis quadragenarium ieiunium,& vnum Heliæ totidem dierum.Sacerdotibus quoad ministeria tẽpli tractabant, vsu vini & omnium quæ possunt ebrium facere, lege diuina interdicebatur. Iudith,Esther,& Machabæi, admiranda illa & omnium memoria seculorum dignissima facinora,virtute abstinentiæ præparati & præmuniti patrarũt.septem pueri Machabæi,mortem acerbissimis tormentis productam,esui porcinæ carnis,propter diuinæ legis obseruantiam, prætulerunt.In nouo testamento tanta fuit Ioannis Baptistæ abstinentia,vt is diceretur nihil comedere nec bibere: ea virtus, quam sibi placeret, quamque in sui sectatoribus caram esset habiturus, satis quadragenario suo ieiunio Christus Dominus declarauit.Incredibilia viderentur quæ prodita sunt de abstinentia Pauli,Antonij,Hylarionis, Martini, & innumerabilium Monachorum, nisi his, Athanasij,Hieronymi,Sulpicij,& Cassiani auctoritas fidem astruxisset.Verum hactenus dicta de excellentia continentiæ,satis in præsentia lectori esse debent.

Tenta nos obsecro diebus decem.

An Daniel tentauerit Deum.

IN libro Iudith cap.8.Ozias princeps Bethuliẽsis populi,grauissimis verbis à Iudith reprehenditur,quod popularibus suis,quinque dierum tempus præfiniuisset, post quos, nisi aliunde subsidium ipsis præberetur, se ipsos dederent Assyrijs.Reprehensus est autem à Iudith,quod imprudẽter & temerarie egisset,scilicet tentans Deum, præscripto ipsi ad opitulandum tempore: § *Et qui estis vos,inquit,qui tentatis dominum? non est iste sermo qui misericordiã prouocet,sed potius qui iram excitet,& furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei.* § At enimuero, Daniel non imprudentia,vel temeritate aliqua,sed vt hoc loco inquit Hieronymus, fidei magnitudine, firmissimaque diuini auxilij fiducia,decem illos dies præstituit, certum habens fore, vt Deus apud illam gentem barbaram, miraculo aliquo declararet,quam sibi grata esset legis suæ obseruantia, & quam singularem ipse curam eorum haberet, qui abstinentiam, ipsius causa,religiose colerent. Circa illud quod subditur § *Apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris,qui vescebantur cibo regio* § animaduertendum est,etiam naturali atque humana ratione fieri posse,vt qui parco ac vili vtitur victu, pinguior, robustior,& formosior sit,quàm alius lautè ac delicatè viuens: vel propter longissimam, & vsque à puero seruatam parce ac tenuiter viuendi consuetudinem: vel ob singularem temperamenti corporis, quàm vulgus nominat complexionem, firmitatem atque bonitatem:vel propter temperiem & salubritatem cœli: vel propter frequentem sed moderatam tamen exercitationem; vel denique propter vitæ hilaritatem & iucunditatem, atque animi tranquillitatem, omniumque molestiarum vacuitatem. Nam vt in libro Prouerbiorum cap.17. scriptum est, § *Gaudens animus ætatem floridam facit:spiritus autem tristis,exsiccat ossa.* § At verò opimior, firmior, & formosior corporis habitus,qui ex tali tantaque cibi abstinentia Danieli accidit,ad nullam prædictarum causarum verè potest referri. Etenim Daniel, intra illos decem dies, parciori ac viliori,quam antea,cibo vtens,non tantum alijs pueris abundanter & exquisite epulantibus,sed etiam se ipso robustior & pulchrior extitit:nimirum,memorando in primis exemplo,non perhorrescendi abstinentiam,quasi ea sanitati,robori,ac pulchritudini corporis aduersetur.

Quinq; causæ propter quas possit naturaliter fieri vt quis vili ac tenui victu vtens fit robustior & vegetior quam alius laute ac delicate viuẽs

Pueris

Pueris autem his, dedit Deus scientiam in omni libro & sapientia.

DEcet tibi,quantus fuerit abstinentiæ fructus, quanta merces: illi exinaniuerunt cibis ventrem:sed Deus multiiugi, & quæ supra captum hominum est,doctrina eorum mentes repleuit. Enimuero,temperantia cibi ac potus mirifice conducit ad comparandam sapientiam, eam maxime, quæ à Deo donatur:ipse enim dixit per Isaiam cap. 28. § *Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte,auulsos ab vberibus.* § Et Salomon in cap.2.Ecclesiastes ita reliquit scriptum: § *Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meam,vt animum meum transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam.* § Comparatio autem eius doctrinæ,quam tres illi sanctissimi pueri habuerunt,intelligentes omnia quæ erant in libris Chaldæorum, omnemque ipsorum sapientiam percallentes,partim fuit naturalis & humana,partim diuina & supernaturalis.Humana quidẽ fuit,quia naturalis rationis facultate ingenijque bonitate, omnem Chaldæorum disciplinam consequi poterant:si quidem ea, vim & captum humanæ mẽtis nequaquã superabat.Vsi præterea sunt ad eam perdiscendam, summis Chaldæorum magistris atque doctoribus;ex mãdato enim regis, vt supra dictum est,nobiles illi,& qui electi fuerant pueri,litteras & linguam Chaldæorum edocebantur. Nec defuit tempus ad discendum,præfinito in id à rege integro triennio.Fuit nihilominus tamen etiam diuina eiusmodi doctrinæ adeptio,nam & plenius atque perfectius illi pueri, quàm ceteri omnes eam doctrinam perceperunt,& *super ea quæ à Chaldæis docebantur*,alia quàm plurima cognouerũt,breuius item,quàm naturali ratione consequi potuissent, eam sunt adepti.Neque enim ad pernoscenda omnia quæ in omnibus libris,cunctaq; Chaldæorum disciplina continebantur, trium annorum tempus satis esse potuisset. Diuino igitur,& quod supra humanam esset facultatem auxilio,sunt adiuti.Quemadmodum vehemens lapidis in locum imum deiectio,partim est motus lapidi naturalis, eò nempe suo nutu & pondere tendentis: partim est præter vel supra naturam eius, quia maiori celeritate fertur quam sola vi sua naturali ferri posset. Hinc apparet doctrinam rerum naturalium & humanarum, tribus modis comparari posse; vel omnino naturaliter,sic eam consequuti sunt Aristoteles & Plato: vel omnino supernaturaliter, quemadmodum eam scientiam Adamus & Salomon habuerunt: vel partim naturaliter,partim supernaturaliter, atque hac ratione tribus illis pueris sapientiam Chaldæorum accidisse docuimus.

An scientia eis doctrinæ Chaldæorum, quam Deus Danieli & sodalibus eius dedit, fuerit naturalis, an supernaturalis.

Diuus Hieronymus super illa verba quæ paulo supra exposuimus, § *proposuit Daniel in corde suo.* § adnotauit,si Daniel & tres eius socii,qui cibis regiis,ne polluerẽtur, vesci noluerunt,in vitio esse & contra religionem, nosse doctrinam Chaldæorum, & libros eorum legere,existimassent,nunquam profecto id facere sustinuissent. Ea igitur didicerunt illi,non vt sequerentur,sed vt ea vanitatis, falsitatis, atque impietatis conuincerent & damnarent.Nam qui aduersus Mathematicorum, quos Genethliacos vocant,dogmata disputaret,eorum ignarus,risui omnium pateret.Itaque tres illi pueri sapientiam Chaldæorum ea mente didicerunt, qua Moses doctrinas Ægyptiorum didicerat.Hactenus ex Hieronymo.Quo intelligitur, lectionem auctorum Gentilium,per se quidem nõ modo esse licitam, sed etiam laudabilem & perquam vtilem esse posse,tam propter vera quæ in illis traduntur, quàm propter falsa. Propter vera quidem,multis de causis. Primum notitia cuiuscunque veri, naturaliter ab homine expetitur:omnis enim homo,vt dixit Aristoteles,naturaliter scire desiderat,non tantum quia cognitio veri honestissimam parit animo oblectationem, & quasi pabulum menti noscendi veri cupidissimæ iucundissimum præbet; sed etiam quod ea pertinet ad animi nostri perfectionem, cuius bonum est ipsum verum. Deinde, quia veritas à quocũque dicatur,auctore D. Ambrosio,à Spiritu sancto est,qui Spiritus veritatis appellatur:& Paulus in primo cap. Epistolæ ad Romanos,affirmat quæ de Deo Philoso-

An legere libros gentiliũ,eorumq; doctrinas ad discere, sit pijs hominibus licitũ, aut etiã vtile ac laudabile.

phi

Universidad de Deusto
Biblioteca

phi vera cognouerunt,ea Deum ipsis manifestasse.Postea,sunt in libris Gentiliũ per A
multa,quæ cum ijs quæ traduntur in diuina scriptura mirè congruũt atque consentiunt:hoc autem ostendere, plurimum valet ad confutationem, vel etiam conuersionem infidelium,& ad fidelium consolationem & confirmationem. Ex eo præterea liquet,eundem esse Deum & naturæ,& gratiæ conditorem: eundemque & veræ philosophiæ,& diuinæ scripturæ auctorem. Adijce,quod in libris Gentilium, plurima inueniuntur,non solum vera,sed etiam humanæ vitæ vtilissima: quàm multa enim illi de virtutibus & vitijs, de gubernatione œconomica,& politica, de medicina, agricultura,& de artibus mechanicis, vera atque vsibus hominum commodissima tradiderunt?Confirmatur præterea hoc ipsum,exemplo Mosis & Danielis,quorum exemplum & auctoritas firmissimæ rationis pondus habere debet:eorum autem ille in Ægyptiorum, hic in Chaldæorum scriptis & disciplinis excellenter versatus & doctus B
fuit.Quin D.Paulus,at qualis & quantus virè vel gentilium poetarum sententias,epistolis suis,nihil nisi sanctum, cæleste ac diuinum spirantibus,inserere non est veritus. Ad extremum,ex comparatione sacræ & prophanæ doctrinæ, statim elucet, quanto sit illa,quàm hæc,antiquior,sublimior,atque vtilior. Neque verò tãtum prodest nosse quæ Gentiles verè scripserunt,sed etiam falsa eorum dogmata non ignorare, vtile est:tum vt ea bene refellantur, nam quod nescitur, nec probari, nec improbari recte potest:tum vt eos qui erroribus illorũ deuincti astrictique tenẽtur, exsoluamus atque liberemus, atque vt insufficientiam humanæ doctrinæ & diuinæ scripturæ necessitatem ostendamus.Quinque enim rerum explorata cognitio, homini ad instituendã regendamque vitam perneccssaria est.Primo quidem necesse est,vt cuique sit planè cognitum,suus cuiusque hominis animus,sit mortalis necne:aliter enim vitã instituet, C
qui crediderit nihil sibi post hanc vitam,aut sperandum,aut timendum esse: & aliter, cui sit persuasum, post mortem superesse vitam quandam sempiternam, in qua quisque, prout hic vixerit,perpetuo vel beatus,vel miser futurus sit.Postea,vt constet homini,quis nam sit vltimus eius finis,eum dico finem,in quo extremum,summumque hominis bonum,& felicitas continetur.Tum vt manifestum sit, qua via & ratione ad vltimum finem pertendendum,ac perueniendum sit.Deinde, vt compertum quisque habeat,an Deus omnium rerum,præsertim vero humanarum, nõ tantum generatim & inuolute, sed etiam singulariter, proprie, & explicate notitiam & curam habeat. Denique,vt sit homini notum & certum,quemadmodum Deus ab homine honorandus & colendus sit.De huiusmodi autem rebus,Gentilium sapientes,vel nihil,vel falso,vel dubie, vel admodum tenuiter ac ieiune,vel molliter & infirme scripserunt. D

Quinque rerum notitia cuiuis hominum necessaria.

An fas sit, studere libris & doctrinis magorũ, astrologorum,incantatorum &c.

Ceterum, quæ hic dicta sunt, non nullas habent dubitationes. Prima dubitatio. In illis Chaldæorum libris & disciplinis, multa inerant quæ ad magiæ, auguriorum, incantationum, & astrologicarum prædictionum,vanitatem & falsitatem, atque impiam superstitionem pertinebant.harum autem rerum studio & obseruatione, interdictum fuerat Iudæis in lege Mosis, vt patet ex Leuitici.19.cap. Deutoronomij 18.& ex cap.33 posterioris libri Paralipomenon: quemadmodum idem postea grauissimis decretis & pœnis ab Ecclesia christiana vetitum est. Non igitur licitum fuit Danieli,legendis libris discendisque Chaldæorum doctrinis operam dare.Sed ad hoc respõdendum est,nosse istiusmodi rerum falsitatem,per se quidem, & vt scholastici doctores loqui solent,speculatiue,non esse malum,quin etiam bonum esse;si quidem cognitio falsitatis vera est,ideoque bona; cuius rei illud est manifestum signum,quod eiusmodi rerum cognitionem, & angeli habent,& ipse Deus.Vetatur autem ea cognitio, E
tribus ex causis;ex quibus accidit, vt mala & pernicioſa existat. Primo quidem, ex peruerso animo,proposito,& consilio discentis; siquidem eas artes quispiam addi scire studeat,vt vel suo,vel aliorum damno & pernicie,ipsas exerceat. Deinde,ex infirmitate & imperitia discentis,cui,quod sit nimis simplex,rudis,& incautus,vel nimio plusquam expedit,curiosus,aut superstitioni deditus,eiusmodi artes tractare noxium sit futurum.Postremo,ex discentium immoderato studio & affectu; siquis videlicet in earum rerum perceptione & tractatione plus operæ curæque ponat, quàm æquum est,

A est,vtiliorum ac meliorum rerum cura studioque posthabito. Legẽdus est D.Thomas in quarto Quodlibeto, articulo decimo sexto.

Sed quam moderate & caute tractare oportet non modo malas artes, sed etiam bonas & liberales disciplinas: docet nos luculenter Diuus Bernardus in sermone trigesimo sexto super Cantica:cuius verba libet hic ponere;nam cum vere christianam & religiosam redoleant doctrinam & prudentiam,futura lectori,vt salutaria, sic etiam iucunda,non dubito. Tractans igitur Bernardus locum illum Pauli ex capite duodecimo Epistolæ ad Romanos, § *Non plus sapere quam oportet sapere,sed sapere ad sobrietatem.* § ita scribit:Non prohibet Paulus sapere:sed vult nos sapere ad sobrietatem:hoc autem est,vigilanter obseruare, quid scire magis priusue oporteat. est quidem per se omnis scientia bona.sed quia tempus breue est, tu, qui cum timore & tremore tuam operaris salutem,pro temporis breuitate,festines ea scire prius & amplius,quæ senseris viciniora saluti.Nonne magna pars medicinæ corporum est,scienter eligere in sumendis cibis,quid prius,quid posterius,& quemadmodum quidque sumi oporteat? Nam & si bonos constet esse cibos quos Deus creauit,tu tamen ipsos tibi, si in sumendo modum & ordinem non serues,reddis plane non bonos.Ergo quod dico de cibis,hoc sentite & de scientiis.Audi Paulum primæ ad Corinthios octauo: § *Qui se,inquit,scire putat aliquid,nondum scit quomodo oporteat eum scire.* § Vides quia non probat multa scientem, si modum sciendi nescierit?Vides quomodo fructum & vtilitatẽ scientiæ in modo sciendi constituit?Modum autẽ sciendi dico,vt scias quo ordine,quo studio,quo fine, quæque nosse oporteat: quo ordine,vt id prius,quod maturius ad salutem: quo studio, vt id ardentius,quod vehementius proficit ad amorem: quo fine, vt non ad inanem gloriam,aut curiositatem,aut aliquid simile,sed tantum ad ædificationem tuam,vel proximi.Sunt enim qui scire volunt,eo fine tantum vt sciant, & turpis curiositas est; & sunt qui scire volunt,vt sciantur ipsi,& turpis vanitas est. In hos sane valet illud Satyrici, § *scire tuum nihil est,nisi te scire,hoc sciat alter.* § Et sunt item qui scire volunt,vt sciẽtiam suam uendant vel pro pecunia,vel pro honoribus;& turpis quæstus est.Sed sunt etiam qui scire volunt vt ædificent;& caritas est;& qui scire volunt vt ædificentur, & prudentia est.Horum omnium soli vltimi duo,non abutuntur scientia;quippe qui eo volunt intelligere,vt benefaciant, siquidem intellectus bonus omnibus facientibus eum. Reliqui omnes, audiant; § *Scienti bonum,& non facienti,peccatum est ei:* § & rursus § *Seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens digna, plagis vapulabit multis.* § Ac si per similitudinem diceretur,sumenti cibum,& non digerenti,perniciosum est ei. Ci- D
bus namque indigestus,malos generat humores,nec tantum non nutrit,sed etiam corrumpit corpus.Ita & multa scientia ingesta stomacho animæ,quæ est memoria, si decocta igne caritatis non fuerit,& sic per quosdam artus animæ,mores videlicet atque actus,transfusa & digesta,quatenus ipsa,de bonis quæ nouit, vita attestante & moribus,bona efficiatur;nonne illa scientia reputabitur in peccatum,tamquam cibus conuersus in prauos noxiosque humores?An non malus humor,peccarum?An non mali humores praui mores?Au non inflationes & torsiones in conscientia sustinebit, sciẽs bonum & non faciens?Hactenus,quæ memorauimus,Bernardi sunt verba.

Pulcherrima sentẽtia Bernardi de modo tractãdi humanas sciẽtias.

Secunda dubitatio. Videtur christiani hominis excellentia indignum, doctrinam à Gentilibus mutuari, vel potius emendicare: præsertim vero cum sacra doctrina eo commendetur,quod sit homini sufficiens ad omnia: id quod significasse videtur Do- E
minus noster apud Ioannem cap.16.cum de Spiritu sancto loquens dixit, § *Ille uos docebit omnia,& suggeret vobis omnia,& inducet vos in omnem ueritatem:* § & Ioannes ipse in sua Epistola cap.2. § *Vnctio inquit docebit uos omnia.* § Verum,hoc facile soluitur. Quemadmodum enim non est indecorum regi,nec eius maiestate alienum, agricolarum, coquorum, fabrorum, aliorumque humilium & sordidorum hominum seruitio vti: ita neque Christiano,vti famulatu ac ministerio Gentilium,ad percipiendas disciplinas. Diuina autem doctrina dicitur esse sufficiens homini ad omnia, non simpliciter & absolutè,sed ad omnia,quæ proprie spectant ad salutem animæ,& consecutionẽ æternæ vitæ,atque optimam Ecclesiæ gubernationem.

Tertia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Locus Pauli ad Coloſſenſes 2. explicatus.

Tertia dubitatio. D. Paulus primæ ad Corinth. primo, ſapientiam huius mundi vocat ſtultitiam; & ad Coloſſ. ſecundo, inanem atque fallacem appellat philoſophiã. Reſpondeo, Paulum non loqui de philoſophia per ſe conſiderata, quæ nimirum vera eſt, & ſacræ doctrinæ nullatenus contraria: ſed loquitur D. Paulus de philoſophia Epicureorum, aut Stoicorum, aliorumue, quæ multis permixta & infecta erroribus, ſacræ doctrinæ aduerſabatur. Atque hanc ipſam cognoſcere, quo rectius & valentius ea deſtrui & funditus euerti poſſit, non damnat Paulus. Vel ipſe loquitur de philoſophia, prout ea Gentiles peruerſe atque impie abutebantur ad oppugnandã chriſtianæ fidei veritatem. Vel de philoſophia loquitur, ea ratione vt à Gentilibus ipſa exiſtimabatur, tanquam prima ſummaque regula & menſura, ad quam quicquid homini credendum eſt, redigi atque exigi omnino deberet: ita vt quicquid ei non congruit, ſiue præter, ſiue ſupra ipſius philoſophiæ cognitionem ſit, id tanquam falſum, improbabile, & incredibile abiudicetur & reijciatur.

Cur olim Chriſtiani lectionẽ librorum gentilium non refugiebãt: ſacrificiorũ autem participationem auerſabatur

Quarta dubitatio continet obiectionem Iuliani Auguſti aduerſus Chriſtianos, quam memorat atque refellit Cyrillus libro ſeptimo eorum decem, quos aduerſus ipſum Iulianum conſcripſit. Cur, inquit Iulianus, tantopere Chriſtiani abhorrent à ſacrificijs Gentilium cum non abhorreant tamen ipſi à libris Gentilium, quin eos cupidiſſime & curioſiſſime legant; videtur autem vtriuſque rei par eſſe ratio, & vtramque ſimiliter eſſe illis vel amplectendam, vel repudiandam. Sed profecto valde diſſimilis eſt ratio, nam libros Gentilium innoxie legimus, ob eas cauſas, quas paulo ſupra expoſuimus: earum verò cauſarum nulla competit & quadrat ſacrificijs Gentilium. Atque hæc ipſa ſacrificia, res dico ſacrificatas idolis, nõ refugimus ac perhorreſcimus, tanquam per ſe mala & execranda, ſunt enim res naturales in vſus hominum à Deo conditæ, vinum dico, panem, thus, atque carnes animalium: ſed auerſamur ea, vt ſunt conſecrata idolis & dæmonibus, quos, vt perpetuos Dei inimicos, & implacabiles hominum hoſtes odimus, & abominamur. Præterea à Gentilium ſacrificijs & ritibus abhorremus, ne ſi eorum participes eſſemus, ſimiliter etiam ſuperſtitionis atque impietatis ipſorum conſortes & participes, aut efficeremur, aut eſſe videremur.

Danieli autem dedit Deus intelligentiam omnium viſionum & ſomniorum.

VOCABVLO §*Viſionum*§ hoc loco ſignificantur viſiones quæ ſingulari quadam ratione vigilantibus contingunt, expreſſæ ſignis corporalibus, quæ ſenſus ipſos feriunt; cuiuſmodi fuit manus illa ſcribens in pariete viſa regi Baltaſari: vel quæ per ſimilitudines imaginarias effictæ, homini ab vſu ſenſuum exteriorũ abſtracto, vt fit in extaſi & raptu, obijciuntur: quales fuere aliquot Hieremiæ, plurimæ Ezechielis, omnes ferme Ioannis in Apocalypſi. Vocabulo autem, §*Somniorum*.? denotantur viſiones quæ dormientibus accidunt. Intelligentia igitur ſomniorum diuino munere data Danieli, non aliud fuit niſi facultas quædam intelligendi & interpretandi ſomnia, vel ſibi, vel alijs diuinitus miſſa. Ergo donum hoc Danielis, non pertinebat ad ſomnia fortuita & inania, vt fere noſtra ſunt quotidiana, quæ nulla obſeruatione atque interpretatione digna ſunt. Nec ad ſomnia naturalia, vel humana, quæ certis ex cauſis naturalibus & humanis proficiſcuntur: horum quippe interpretatio ad medicos & philoſophos ſpectat, vel ad homines rerum humanarum peritos & prouidentes. Sed pertinebat illa Danielis facultas ad ſomnia tantum diuinitus hominibus data, quæ ſcilicet, nemo, vt par eſt, interpretari poteſt, niſi diuino afflatu edoctus. Diuus Hieronymus hunc locum in ſuo commentario explanans, Daniel, inquit, hoc extra tres pueros habebat inſigne, quod viſiones & ſomnia, quibus per ſymbola quædam & ænigmata, futura monſtrantur, ſagaci mente cernebat: vt quod alij videbant in phantaſmate, hic oculis cordis aſpiceret.

Verum

Qualis fuerit facultas illa interpretãdi ſomnia, diuinitus data Danieli.

Verum quæſtio exiſtit, an hoc donum ſeu facultas interpretandi ſomnia Danieli data, fuerit in eo ad modum cuiuſdam habitus in animo eius inhærentis atque permanẽtis: an potius ad ſimilitudinem cuiuſdam motionis & impreſſionis diuinæ: cito tranſeuntis. Sed non eſt difficile hanc quæſtionem diſſoluere: cenſemus enim nõ fuiſſe donum illud in Daniele tanquam habitum permanentẽ, quo qui eum habet, quando vult, & vbi vult, & quo modo vult, vti poteſt. Hoc autem manifeſte patet, argumento eiuſdem Danielis, qui vt traditur infra capite ſecundo, tempus petijt à rege Nabuchodonoſor ad inueniendam ſomnij, quod ei contigerat, expoſitionem: ſimulque cum tribus ſuis ſocijs diu & inſtanter ſupplicauit Deo, vt interpretationem eius ſomnij ſibi aperiret; quam ei poſtea Deus in ſomno declarauit. Non igitur Daniel veluti habitum quendam habebat interpretandi ſomnia; ſtatim enim nulloque negotio per eũ habitum quodlibet ſomnium intelligere & interpretari potuiſſet: ſed ad ſingula exponenda ſomnia, noua Dei reuelatione indigebat. Scriptum porro eſt in capite quarto huius libri, cum rex Nabuchodonoſor propoſuiſſet Danieli ſomnium, quod ſibi in quiete acciderat, & ab ipſo eius ſomnij peteret intelligentiam; Danielem tacitum, & vehementer cogitabundo ſimilem, vnam ferme horam perſtitiſſe: quo tempore declarationem eius ſomnij petiſſe eum à Deo credendum eſt: quam cum impetraſſet, mox ſignificationem & interpretationem ſomnij, regi aperuit.

Atque hoc ipſum etiam non dubbia ratione probatur. Namque donum hoc Danielis interpretandi ſomnia, procul dubio pertinebat ad donum propheticæ; quam non eſſe habitum in propheta manentem, docet beatus Gregorius Homelia prima in Ezechielem. §*Aliquando, inquit, ſpiritus prophetiæ deeſt prophetis, nec ſemper eorum animis præſto adeſt: vt videlicet, cum ipſum non habent, agnoſcant ſe Dei dono habere, cum habent.*§ Idque confirmat Gregorius exemplo Eliſæi, qui vt eſt in libro 4. Regum cap. 3. conſultus à regibus Iuda & Iſrael, de belli quod ambo reges inibant, euentu; iuſſit adduci ad ſe pſaltem, quo pſallente afflauit eũ ſpiritus propheticus, atque ita proſperum belli exitũ illis regibus prænunciauit. Et cap. 4. eiuſdem libri dixit Eliſæus puero ſuo de muliere Sunamite. §*Dimitte eã, quia anima eius in amaritudine eſt, & dominus cælauit me, & non indicauit mihi.*§ Eodem ſpectare videtur exemplum illud Nathan relatum in libro 2. Regum cap. 7 & quod memoratur in 3. libro Regum cap. 13. illius prophetæ, qui cum regi Ieroboam multis poſt ſeculis euentura prædixiſſet, mox à quodam pſeudopropheta deceptus eſt. Quibus exemplis liquido intelligitur, non fuiſſe in illis donum propheticæ ceu habitum quendam permanentem, quo nimirum vti poſſent, quotieſcunque vellent. Et vero, diuina ſcriptura, quo ſignificaret ſpiritum propheticæ contingere prophetis per quandam motionem & inſpirationem diuinam, ſic loqui ſolet. §*Factum eſt ſuper Oſeam aut Iſaiam, verbum, ſeu manus Domini: vel dixit, ſeu loquutus eſt ad eum Dominus*: vel *irruit in eum ſpiritus Domini*: vel *raptus eſt in ſpiritu*: vel *ſuſcitauit Dominus ſpiritum pueri Danielis*.§ Ergo lumen propheticum ſimile eſt lumini ſolis, non quidem ei, quod in ipſo ſole inhæret, idem perpetuo permanens: ſed ei, quod a ſole varie infunditur aëri, & in eo mutabiliter ineſt, videlicet præſente dumtaxat ſole. Hoc autem videtur quodammodo adumbratum & præfiguratum in illa viſione & manifeſtatione Dei, quaſi per tranſennam, atque in tranſcurſu facta Moyſi, Exodi 33. & Heliæ, libro 3. Regum cap. 19. Nominatur vero aliquis propheta, etiam tranſacto prophetandi actu, vel ex deſignatione & deſtinatione Dei, qui illum ad obeundũ prophetandi munus deſtinauit: quemadmodum in primo cap. Hieremiæ, dicitur Hieremias ex vtero matris ſanctificatus & prædeſtinatus a Deo propheta; vel ex frequentia prophetandi, ſi ei frequenter Deus aſſiſtat, & inducat eum ad propherandum: atque hac ratione propheræ cognoſcuntur & nominantur ab hominibus. Similiter, vt quidam habere dicuntur gratiam curationum, vel donum faciendi miracula, quod tamen non eſſe habitum aliquem in homine manentem, ſed aſſiſtentiam Dei, qui ad preces alicuius hominis, licet ne hoc quidem neceſſarium ſit, miracula frequenter faciat, in aperto & confeſſo eſt apud theologos.

Spiritꝰ propheticus nõ ſuper adeſt prophetis.

Fuit

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri regis.

THEODORETVS existimauit his verbis determinari tempus vaticiniorum Danielis; significari enim, Danielem non desijsse vaticinari ante primum annum regis Cyri. Sed huic expositioni plane aduersatur quod in principio decimi capitis huius libri scriptum est, Danieli, propheticam visionem, quæ in eo capite narratur, anno tertio Cyri regis contigisse. non igitur Daniel primo Cyri anno finem vaticinandi fecerat. Illud est similius vero, quod idem Theodoretus subtexuit, apposita fuisse hæc verba, vt indicaretur, Danielem vidisse liberationem populi sui ex captiuitate Babylonica, eiusque B
reuersionem in patriam; quippe quæ, vt scriptum est in fine libri secundi Paralipomenon, & in principio libri Esdræ, primo Cyri anno facta sit. Fuisse igitur Danielem tantæ populi sui lætitiæ ac felicitatis participem: quin ad eam procurandam & consequendam, magnam ipsum nauasse operam. Cum enim regem Cyrum docuisset quod de ipso nominatim, Isaias cap. 44. & 45. ducentis ante annis prædixerat, maiorem in modum eo vaticinio regem Cyrum, ad dimittendos Iudæos, & humaniter benigneque tractandos, esse permotum. Verumtamen ego, cum hoc loco dicitur Danielem fuisse vsque ad annum primum Cyri, non aliud significari puto, nisi Danielem, ex quo tempore propter suam sapientiam, in magno honore & gratia apud regem Nabuchodonosor esse cœpit, in eadem permansisse apud ceteros omnes Chaldæorum reges, quoad stetit regnum Chaldæorum: stetit autem vsque ad primum C
annum Cyri, qui vna cum Dario Medo auunculo suo, expugnata Babylone, regeque debellato, regnum omne Chaldaicum, suo, ideſt Medorum & Persarũ imperio subiecit. Atque hæc interpretatio, etiam diui Hieronymi est; qui exponens vltima illa verba sexti capitis § *Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darij, regnumque Cyri Persæ* § ita scribit; ergo quod supra legimus; § *Fuit Daniel vsque ad primum annum Cyri,* § non vitæ illius tempus accipiendum est; si quidem in vltima visione huius libri legimus, in anno tertio regis Cyri, reuelatum fuisse verbum Danieli; sed hoc significatur, quod vsque ad primum annum Cyri, qui Chaldæorum destruxit imperium, Daniel potens fuerit in Chaldæa: postea vero à Dario in Medos translatus sit. Vide eiusdem Hieronymi commentarium in exordio capitis decimi, atque ibidem Theodoreti expositionem. Ceterum, post explanationem primi capitis, visum nobis est, in extremo huius D
primi libri, generalem quandam de somnijs disputationem lectori exponere. Nam quia sæpius hoc in libro de somnijs varie differẽdum erat, commodius ad rem ipsam facilius ac melius cognoscendam, & iucundius hæc nostra lecturis fore existimauimus, si quæ varijs in locis diuulse ac per partes disputanda fuissent, ea nos in vnum quasi corpus doctrinæ redacta & digesta, vna item disputatione, subtilius nempe atque distinctius tractaremus.

DISPVTATIO.

De varietate & veritate somniorum.

E

QVONIAM non vnum est genus, nec vna ratio somniorum, propterea nec par est omniũ causa, vt æque omnia vel probari, vel improbari debeant. Quo fit; vt diuina scriptura, de somnijs varie loquatur; multa deridet, alia damnat, quædam commendat & veneratur. Sunt enim pleraque somnia inordinata & inania, sunt non pauca, naturalia ex certis naturæ causis profecta: sunt aliqua dæmonis astu & calliditate nobis iniecta; denique sunt nonnulla diuinitus hominibus data. Diligens autem & accurata somniorum tractatio, pulcherrimam per se iucundissimam parit cognitionem; regendæ vero ac moderandæ hominum vitæ vtilissima esse potest; nec non & ad obscuros quosdam locos sacræ

A cos sacræ scripturæ illustrandos plurimum valet: sed in primis huic ipsi Danielis libro explanandi, maiorem in modum prodest. Magna enim eius libri pars in portentosissimis ac nobilissimis somnijs enarrandis versatur & inter præcipua laudum Danielis insignia, vis illa singularis & admiranda, somniorum mysteria explicandi, diuino munere ei concessa, apprime hoc in libro commẽdatur. His ego rebus adductus sum, vt de institutæ interpretationis quasi spacio, paulisper deflectens, de somniorum natura, varietate, ac veritate nonnullas quæstiones, & scitu dignas, nec faciles tamen explicatu, hoc loco tractandas & enodãdas susciperem. Nec sane, quod postea nobis in hoc libro multifariam & sparse necessario tractandum erat, id si vno in loco diligenter & copiose, via quadam & ratione tractetur, vel proposito nostro alienum & ineptum, vel iniucundum lectori, aut inutile censeri potest.

B

Prima quæstio, an vlla somniis habenda sit fides.

IN diuersa, vulgi ac sapientum super hac re distrahuntur sententiæ: quãquam vno verbo ea quæstio posset expediri, facta somniorum distinctione: nonnullis enim somnijs sine dubitatione fides habenda est; plerisque tamen penitus deroganda. Nimirum, aut omnibus, aut nullis credere somnijs, par est vecordia, & videtur extremæ vtrumque vel stoliditatis, vel contumaciæ. Sed profecto, & scitum, & verum est illud Ciceronis dictum; nihil tam absurde dici posse, vt non ab aliquo philosophorum, dicatur. Quid enim esse potest magis ἄλογον & ἀδιάφορον quam omnia somnia vera & credenda esse arbitrarie
C Ecce tibi Protagoras, vnus sane ex illo priscorum philosophorũ senatu, omnibus somnijs fidem arrogat, magna auctoritate decernens, veritatem & falsitatem non ipsa natura rerũ, sed sola existimatione hominum constare: hominem esse mensuram omniũ, & tale vnumquodque esse, quale videtur homini, siue sobrio, siue vinolento; siue sano, siue insano; siue vigilanti, siue dormienti. Affines huic errori fuere quidã Stoici, nimio plus superstitiosi ac pene fanatici philosophi: qui nulla reiiciunt somnia, in omnibus esse rati vim significandi ac denotandi aliquid. Existimari tamen aiunt, quædam somnia inania & falsa, quod sint admodum tenuiter expressa, ob idque obscura, & ad intelligendum difficilia: & quia propter ambiguitatem, varias ad res videntur posse applicari, propterea nihil certum ex eorum obseruatione nobis constare: præsertim vero quod ad eorum somniorum vim dispiciendam, par hominum solertia & sagacitas
D non facile inueniatur. Ex aduerso, his cõtraria sentientes, Xenophanes Colophonius, vel ipsa vetustate memorabilis philosophus, nascẽtis enim in Græcia philosophiæ promodum æqualis fuit, mollis item ac delicatæ epicureæ disciplinæ sectatores, omniũ somniorũ fidem & auctoritatem sustulerunt. Non esse autẽ vllis credendũ somniis, sic illi argumentabantur. Vna vis est, eadẽque natura omniũ somniorũ: par igitur credendi, aut omnibus, aut nullis ratio esse debet. Sed plerisque somnijs non esse credendum, confessio est omniũ: nihil ergo causæ est, cur plerisque reiectis, aliquibus præcipue credere debeamus. Adiice, quod si quædã somnia vera & certa sunt, aliquas esse certas ipsorũ effectrices causas necesse est. At quasnã naturã, inquiũt, & Deũ. Sed natura quidẽ amica est ordinis & constãtiæ: in somniis nullus ordo inest, sed plena temeritatis incõstantia. Dei autẽ maiestate alienũ & indignũ videtur, obire Deũ lectos dormientiũ, cõ
E cursare grabatos, & stertentibus iniicere somnia, quæ illi expergiscentes, vel nõ recordentur, vel nõ intelligant, vel etiã contemnãt; vel si curãda sibi putẽt, stulta impleti superstitione, dies noctesque animi pẽdeant; aut inani impẽdentiũ malorũ metu pereant, aut fallaci futurorũ expectatione bonorũ elati. At, quãto & rationi cõueniẽtius, & Dei præstãtia dignius, atque vtilitati hominũ cõsultius fuisset, visa dare nõ sordidis & indoctis hominibus, sed optimis & sapiẽtibus viris; nõ dormiẽtibus, sed vigilãtibus, nẽpe magis ad intelligendũ idoneis: nec per circuitionẽ, & anfractus, atque ænigmata, sed proprie, aperte; & explicate significare Deum, quod ab homine vellet intelligi.

Omnia somnia esse vera, Protagoræ & Stoicorum opinio

Omnia somnia esse falsa, opinio Xenophanis & Epicureorum.

Hæc isti de somniis balbutiunt, in totum ea vel approbantes, vel damnantes, videlicet

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vera sententia de somniis.

licet per extrema,veritati deuia,inerrantes. Sed vera sententia,quasi media insistens via,varia facit somniorum genera:quorũ plurima tanquã inania, & ab omni ratione vacua,nec vlla fide digna,plane abiudicat & reijcit.Hoc,cũ luce Solis clarius sit, superuacaneũ est argumẽtari.Id enim quotidiana docet experientia:totas quotidie noctes somniamus;quotũ igitur quodque de tot somnijs,verũ euadit?Euadit quidem ali quod nonnunquã verũ;sed quia id rarissime,ac sine ratione vlla cõtingit,nihil afferri potest,cur nõ casu & temere accidisse credatur.Idẽ quoque ratio ipsa fateri cogit.Nã quæ alia est istiusmodi somniorũ causa,nisi quia spiritus,sentiẽti animæ,præsertim au tẽ phantasiæ,cuius est fingere somnia,deseruiẽtes,in quibus insidẽt atque inhærẽt,re rũ in vigilia perceptarũ reliquiæ ac vestigia,quas in scholis appellamus species,eiusmodi inquã spiritus,in somno vaporibus cibi potusque caput subeuntibus agitati, & huc illuc iactati,varia reddunt visa & somnia,sed propter inordinatã eorũ spirituum iactationẽ,valde incõposita,sæpe etiam turbulenta & distorta;denique talia, vt nullã vim significandi aliquid,habere queant.Sic profecto sunt somnia, vt quæ in nubibus varie figurantur,vel animantiũ,vel aliarũ rerum similitudines & imagines;quas cernimus breuissimo tẽpore in alias atque alias cõmutari,& mox dissolui omnes, ac penitus euanescere.Has imagines,qui certã vllius rei significationẽ facere putaret,obtusus & excors haberetur:at non minoris videtur inscitiæ, certas significandarũ rerũ notas & signa eiusmodi somnijs attribuere.Si ebriorum, phreneticorũ, & insanorum visa negligimus,& pro nihilo ducimus, æque profecto ridenda & contemnenda sunt somnia:quin eo magis, quod plerunque magis ipsa sunt inordinata, confusa,& monstrosa.Facere quidã,sed vere tamen dixit si natura sic esset comparatũ,vt ea dormientes agerent,quæ somniant,fore omnino necessariũ,vt alligarentur omnes,qui cubitũ irent:quippe magis ridicula & absurda,magisque incredibilia, quã vlli faciãt insani, facturos esse somniantes.Hanc quoque sententiã confirmat diuina scriptura,deridẽs leuitatẽ & vanitatẽ eorũ,qui somniis, hoc est,rebus futilissimis ac mendacissimis credendo,dignos se præbent,qui omniũ irrisione ludãtur. Itaque in libro Ecclesiasticæ capite quinto sic est, ℣ *vbi multa sunt somnia,plurimæ sunt vanitates,& innumeri sermones:* ℟ in libro itẽ Ecclesiastici cap.34.ita legimus, ℣ *somnia extollunt imprudentes: quasi qui apprehendit vmbram,& persequitur ventum,sic & qui attendit ad insomnia; multos errare fecerunt somnia, & exciderũt sperantes in illis.* ℟ Denique,cum scriptura vult significare aliquid vanum, instabile, fugax,& fallax,somniorum comparatione ac similitudine persæpe declarat.

Pleraq; somnia esse vana.

Testimonia diuinæ scripturæ de vanitate somniorum.

Cererũ,vt plurimis somniis abesse veritatẽ,fidemque,non est negandũ : ita quædã esse vera,& certa somnia,fatendũ est.Nã si nullis insomniis, quidquã veri & certi esset,inscienter profecto ac superstitiose clarissimi medicorũ, somnia quæ frequenter ægris contingunt,ad eorũ morbos diiudicandos curandosque, tã subtiliter & curiose obseruarent.Stulto itẽ labore physiologi se fatigarent,somniorum causas,vires, ac significationes tanto studio,& diligentia venando ac speculando . Mendaces præterea essent tot superiorũ temporum historiæ,clarissimis testatæ consignatæque monumentis,refertæque exemplis verorum somniorum,quæ ad verbũ cũ rerum euentis mirifice conuenerunt.Quidẽ in sacris litteris quot memorantur somnia, non vera & certa modo,sed etiã diuinorum mysteriorum plenissima ? Repetat memoria lector somnia Abrahæ,Abimelech,Iacob,Labã,Ioseph,Pharaonis,Salomonis,regis Nabuchodonosor,Danielis,Mardochæi,& Iudæ Machabæi: in nouo autẽ testamento, somnia beati Ioseph,Magorũ,vxoris Pilati;denique somnium D.Pauli,quod a Luca in lib.de Actis Apostolorũ narratur.Hanc somniorũ distinctionẽ,etiã Homerus poetico more, fabularũ integumẽtis velatã,significauit;cũ duas finxit portas,vnã corneã,per quã emitte rẽtur ad homines vera somnia:alterã eburneã,per quã ederentur falsa.Homerũ imitatus,vt fere solet,Virgilius libro sexto Æneidos,eandẽ sententiã expressit his versibus.

Multa somnia esse vera

Homeri cõmentum ad significandã verorũ atq; falsorũ somniorum distinctionem

Sunt geminæ somni portæ,quarum altera fertur
Cornea,qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.

Cur

A Cur autem poeta, veris somniis corneam portam, falsis eburneam assignauerit, causam exponit Macrobius in eo commentario,quo somnium Scipionis explanauit.

Secunda quæstio, de causis verorum somniorum.

DIctvm est,alia esse somnia falsa,& alia vera:reiectis igitur falsis, vera contemplemur.Verum,quia quæ sint vera somnia,& quo insigni atque nota internoscantur a falsis,plane intelligi non potest,nisi verorum somniorum causas omnes rimemur & aperiamus:propterea quid ab alijs de huiusmodi causis creditum & proditum sit, hoc loco docere conuenit.

Variæ de somniorum causis,auctorum sententiæ.

Hippocrates in libro de Insomnijs,duo statuit verorum somniorum genera ; alterum B nominat diuinum,alterum naturale. Diuina somnia, inquit a Deo mitti,& semper memorabiles aliquos casus, insignesque vel ad lætitiam & tristitiam, vel ad felicitatem & miseriam,siue priuatam,siue publicam,euentus portẽdere:horum autem somniorum interpretationem, ex vatibus,rerumque diuinarum interpretibus petendam esse.Tale fuisse dicitur somnium Cyri maioris, qui monarchiam Persarum condidit; ad cuius pedes dormientis,sol visus est,terque ab illo appetitus manibus,ter se conuoluens, elapsus est.Quo somnio magi Persarum sapientes,significari responderunt, eũ triginta annos,& ita sane contigit,imperio potiturum.Naturalia somnia, ex causis fere intra corpus dormientis latentibus,existere putat Hippocrates:atque hisce somnijs affectiones ipsius corporis aut bonas,aut malas indicari, hoc est vel plenitudinem ac redundantiam,vel contra inopiam atque inanitatem : vel aliquem eorum qui sunt in C corpore humorum,aut corruptum,aut suo loco motum,aut inordinate & immoderate agitatum . Horum vero somniorum obseruationem & coniectationem spectare ad medicum , eamque ad dirigendas ordinandasque curationes permagni referre arbitratur. Plato in Conuiuio,somnia vera & prænuntia futurorum , a dæmonibus proficisci existimat:dæmones enim esse medios inter Deum , qui est immortalis & incorporeus,atque homines corporatos & mortales:quippe cum sint ipsi & corporei,quales nos sumus & immortales,qualis est Deus.Deum namque censet Plato non immiscere se rebus humanis,nec proxime cum hominibus societatem aliquam & consuetudinem habere,sed commercia & colloquia inter Deum,hominesque,siue vigilantibus ipsis,siue dormientibus, per dæmones agitari & confici . Nimirum , dæmonum munus & officium esse inquit,preces & vota hominum referre ad Deum, & Dei mu- D nera & auxilia deferre ad homines:per hos vaticinia , incantationes , magia, omnisque diuinandi ratio,& prodigiorum effectio,ad homines peruenit . Itaque dæmones esse Dei nuncios,interpretes,& administros. hominum vero esse quasi patronos , aduocatos,magistros,& vt fictitio Apulei verbo dicam , salutigerulos . Atque hæc non qua & contra quam,in libro 8.de Ciuitate Dei cap.20.& 21.& in libro 9.cap.9.acute docteque disputat Augustinus. Aristoteles in libello,quem scripsit de Diuinatione ex somnijs ducta,negat vlla dari hominibus a Deo somnia. Vera autẽ somnia, inquit vel esse naturalia quædam signa , & ex naturalibus causis profecta,quæ scilicet periti philosophi & medici vtiliter obseruant:vel esse quodammodo principia quædam eorum,quæ postea vigilantes acturi sumus , nonnunquam enim in quiete quædam oc- E currunt,quæ videntur ad aliquid agendũ posse cõducere,quibus post, somno excitati ad bene agendum accommodate vtimur,& iuuamur.Stoici tres causas verorum somniorum constituunt.Primam,Deum,qui cum sit rerum omnium scientissimus & prouidentissimus,hominique beneuolus ac beneficus,quo sit homo cautior , dat ei somnia,quæ sint ipsi futurorum indicia,& eorum,quæ agenda ipsi cauendaque sunt , documenta.Alteram causam ponunt fatum , quo cuncta sunt velut æterna quadam serie,nexuque colligata: siquidem rerum omnium futurarum,putant Stoici,& antecedentes causas,& præcurrentia signa,tum alijs in rebus , tum etiã in ipsis somnijs præmitti . Tertiam causam faciunt naturam animi nostri , quæ diuina est: animus enim

Aristoteles.

Stoici.

Plato.

Dæmonũ natura & munus secundũ Platonem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hominis,exterioribus ſenſibus per quietem conſopitis, & ab omni actione vacantibus,ipſeque negotijs curiſque omnibus ſolutus ac liber,vegetior fit & habilior ad intelligendum: tunc enim clarius præterita meminit,præſentia ſentit,futura prouidet. Porphirius. Porphirius,veritatem ſomniorum refert,partim ad innatas animis hominũ notiones, & velut inſignitas rerum omnium notas, quas ex altera vita detulit animus, ad hoc corpus veniens: ſed eo vehementer obrutus atque oppreſſus, non poteſt eas vigilantibus ſenſibus cernere: in quiete vero clarius ei apparent, atque innoteſcunt. Partim refert ſomnia ad dæmones: ad bonos quidem bona,& veracia: ad malos autem, praua,fœda,& fallacia. Syneſius multa diſputat de ſpiritu phãtaſtico,quod eſt vehiculũ animæ;eo namque medio,ceu quodam vinculo,cum terreſtri hoc corpore colligatur & copulatur: in quo item ſolutus corpore animus,ex vno loco in aliũ mouetur, atque in eo maleficiorum pœnas perſoluit apud inferos; nec ſine eo dum eſt in corpore, quicquam poteſt intelligere. Syneſius mira ſed falſa tradit de ſpiritu phantaſtico. In hũc porrò ſpiritum,omniũ quæ ſunt,fuerunt, eruntque ſimulacra imprimuntur,& in eo lucent tanquam in ſpeculo; præſentium quidẽ rerum,clariora;præteritarum autem,quo ſunt vetuſtiores,minus perſpicua; minime vero futurarum, quæ ſcilicet nec ſunt,nec fuerunt vnquam. Sed quia futuri effectus, in poteſtate cauſarum cohibentur, quaſdam habent prægreſſiones, & præcurſiones ſignorum, quæ hoc minus manifeſta ſunt,quo illa longius abſunt,atque in hoc genere,ponenda cenſet ſomnia. Quapropter,fere obſcuris imaginibus & ſimilitudinibus, res per ſomnia ſignificantur;non æqualiter tamen, ſed prout varia eſt illius phantaſtici ſpiritus temperies & ratio; ſimiliter vt in ſpeculis, pro varietate eorum materiæ aut figuræ, variæ ac diſſimiles redduntur imagines. Monet præterea Syneſius non parum conferre ad quieta & veracia in ſomno viſa percipienda, bene præparare hunc ſpiritum phantaſticũ,moderato nẽpe victu,honeſtis ſtudijs, & actionibus,ſedãdiſque animi perturbationibus. Mos Pythagoræ. Pythagoras certe iturus cubitum,cantu & ſono lyræ ſomnũ captabat, atque hac ratione ad bona lætaque ſomnia accipienda, ſe ipſe comparabat: ob eandemque cauſam,eſu fabæ ſuis interdicebat; quod haberet is cibus inflationem magnã,tranquillitati mentis vera quærentis contrariam. Verum hæc de ſpiritu phantaſtico a Syneſio prodita,nugæ ſunt, & Pythagoræorum ac Platonicorum figmenta,vel ipſis poetarum fabulis inaniora veritatis,atque incredibiliora.

Sed,vt aliquid etiam ex auctoribus eccleſiaſticis delibemus, beatus Gregorius in quarto libro Dialogorũ cap.48. ſex cauſas colligit ſomniorum: aut enim, inquit, ex plenitudine,vel inanitate corporis ſomnia exiſtunt; aut ex antecedentibus diurnis cogitationibus & curis; aut ex illuſione dæmonis; aut ex cogitatione hominis ſimul & illuſione dæmonis; aut ex reuelatione Dei; aut denique ex cogitatione hominis ſimul & reuelatione Dei. D. Gregor. ſex cauſas ſomniorum tradit. Eaſdem ſex cauſas ſomniorũ, cum idem Gregorius commemoraſſet in libro.8. Moralium cap. 13. mox eas aptis diuinæ ſcripturæ ſententijs & exemplis illuſtrat atque confirmat. Duo,inquit,prima quæ diximus ſomniorum genera,omnes experimento cognoſcimus: quatuor autem reliqua in ſacris litteris inuenimus. Niſi enim ſomnia plerumque ab occulto hoſte per illuſionem fierent, nequaquã ſcriptura dixiſſet Eccleſiaſtici 34. *§ Multos errare fecerunt ſomnia, & illuſiones vanæ, §* vel certe in Leuitico cap. 19. nõ eſſet ſcriptũ, *§ Non augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia. §* Quibus verbis,cuius ſint deteſtationis,oſtenditur,quæ augurijs cõiunguntur. Rurſus niſi aliquando ex cogitatione ſimul & illuſione procederent, Salomõ minime dixiſſet Eccleſiaſtæ quinto capite, *§ multas curas ſequũtur ſomnia. §* Et niſi aliquãdo ſomnia ex myſterio reuelationis orirentur, Ioſeph Geneſeos 31. præferendũ ſe fratribus,per ſomniũ nõ videret: nec Mariæ ſponſum, vt ablato puero in Aegyptũ fugeret,per ſomniũ angelus admoneret. Rurſum,niſi aliquãdo ſomnia ex cogitatione ſimul & reuelatione procederent,nequaquam Daniel viſionem Nabuchodonoſor ediſſerens,a radice cogitationis inchoaſſet, dicens, *§ Tu rex cogitare cœpiſti in ſtratu tuo quid eſſet futurum poſt hæc. §* Hæc ibi Gregorius. De cauſis igitur ſomniorum,ſic ab alijs proditum eſt.

Quatuor cauſæ verorum ſomniorũ. Ego cauſas ſomniorum quæ ad ſignificandum aliquid valent,& dignæ ſunt obſeruatione,diligenter ſcrutatus,eas ad quatuor præcipuas reuocari poſſe animaduerti.

Prima

A Prima cauſa continet aliquam corporis affectionem, quæ in ipſo corpore præpollet ac prævalet; vt ſi flaua, vel atra bilis, pituitoſus ue humor, aut ſanguis redũder, aliudue aliquid vitiatum & corruptum immoderate iactetur in corpore. Galenus in libro de Præſagiis quæ ducuntur ex ſomniis, narrat quendam ſomniaſſe alterum crus factum eſſe ſibi lapideum; mox autem cœpiſſe illum ea parte corporis fieri paralyticum. Præterea qui inſtante criſi ſudaturi ſunt, ſæpe ſomniant ſe ſudare, aut in balneo calidis aſpergi aquis, aut in flumine lacuue natare. Illud quoque nonnunquam vſu venit, vt quod dormientes agimus, aut patimur, etiam ſomniemus; vt qui in ſomno ſudant, aut febri corripiuntur, itidem ſe affici ſomnient. Proditum eſt a Plinio in libro ſeptimo capite quinquageſimo, P. Cornelium Ruffinum dormientem amiſiſſe viſum, idque cum ſibi accideret, etiam ipſum ſomniaſſe.

B Altera cauſa ſomniorum ſpectat ad aliquem vehementem concitatumque animi affectum & perturbationem, amorem dico, ſpem, metumque, & odiũ. Nam qui ardenter amant, frequenter amores ſuos ſomniant: qui timent, minacibus & terrificis in ſomno viſis ſæpe turbantur. Huc etiam pertinet vetus conſuetudo, & vitæ quam agimus, exercitatio. Piſcator enim fere ſomniat maria, lacus, flumina, retia, piſces: venator, nemora, ſaltus, montes, ferasque: miles tubarum ſonitus, fragores armorum, vulnera, ſanguinem, cædes. Lepide quidam apud Theocritum piſcator, omnis, inquit, canis panes ſomniat, & ego piſces. Continet eadem hæc cauſa antecedentes vigilantiũ curas & ſolicitudines, & quæcumque nos vehementer premunt, & angunt: quarum rerum, ſæpiſsime in ſomno, ſimilia viſa contingunt. Quamobrem in libro Eccleſiaſtæ cap. 5. ſcriptum eſt. *§ Multas curas ſequuntur ſomnia. §* In hoc genere ſomniorum, equi-

C dem reponerem ſomnium illud Annibalis, & proditum, & creditum a multis. Ardebat Annibal inſatiabili odio Romani nominis, omnique cupiditate perdendi funditus imperium Romanũ flagrabat: quo autem facilius id perficeret, bellum ex Hiſpania transferre in Italiam cupiebat, arcem imperij Romam, petiturus. Cum igitur variis ſuper ea re cogitationibus ac deliberationibus æſtuaret, viſum habuit in ſomno, mire propoſito ſuo, votoque reſpondẽs. Viſus ipſi eſt iuuenis, ſpecie ſupra humanam, qui ſe diceret a Ioue miſſum ducem ei ad inuadendam Italiam; iuſſitque ne reſpiceret, quid retro & a tergo fieret. Pauidus primo Annibal, non eſt auſus oculos ab illo quoquam deflectere. Sed, prout eſt humanum ingenium ad vetita pronum, diu temperare oculis non quiuit, reſpiciensque vidit, horrendum non viſu modo, ſed etiam dictu oſtentum, belluam vaſtam & immanem, multis circumplicatam ſerpentibus, qua-

D cunque incedebat, omnia proterentem, atque peruertentem: cælum item nigerrimis vndequaque occæcatum nubibus, denſosque ac fulguribus mixtos præcipitare nimbos. Attonito Annibali, percontantique ex illo ſuo duce, quid illud monſtri & portenti eſſet, reſpondit ille, vaſtitatem eſſe Italiæ; pergeret ipſe porro ire quo parabat, nec præterea quicquam inquireret; ſineretque in occulto eſſe fata. Atque hoc quidẽ ſomniũ ex antegreſsis in vigilia Annibalis cogitationibus & curis extitit: ſed eius tamen ſomnij veritatem, rei euentus ſatis ſuperque comprobauit: plus enim mali Annibal Italiæ attulit, quam illo fuerat viſo præmonſtratum.

Somniũ Annibalis.

Tertiam cauſam ſomniorũ, ego poteſtati & calliditati dæmonis adiudico. Is enim multa dormientibus inſpirat & ſuggerit ſomnia, ſemper inſidioſe ac malitioſe, quo vi delicet quacunque poſsit ratione incõmodet ac noceat homini. Quædã ſomnia mitti a dæmone. Eſſe autem quorundã

E ſomniorũ dæmonẽ architectũ, atque effectorẽ, eo liquet, quod ex ſacris litteris plane intelligitur, obſeruationẽ ſomniorũ adeo exoſam eſſe Deo, vt ea magorũ, augurũ, & incantatorũ maleficiis aggregata, extremis damnetur ſuppliciis. Nimirũ non aliã ob cauſam, vt interpretatur beatus Gregorius in libro 4. Dialogorũ cap. 48. niſi quia dæmon plerũque ſe ſomniis immiſcet, implẽs noxia ſuperſtitione hominũ animos, eoſq; non tantũ vane deludẽs, ſed etiã pernicioſe decipiẽs. Hoc genere ſomniorũ ſolitũ eſſe olim dæmonẽ gentibus impietate cæcis multifariã illudere, cõſtat argumẽto Æſculapii, Serapidis, & Amphiaraĩnã vt apud Philoſtratũ, Pauſaniã, & Strabonẽ ſcriptũ eſt, templa eorum adeuntibus, qui varijs morborum generibus afflictabantur, fama erat

Universidad de Deusto
Biblioteca

Somniũ Alexandri Magni.

tres illos vulgo existimatos, quasi Deos, singulorum morborum curationes per somnia præscribere consueuisse. Ex hoc genere fuisse reor nobile illud somnium Alexandri Magni, scriptorum qui res eius prodiderunt, auctoritate, apud multos fidem promeritum. Cum enim in quodã prælio Ptolomæus, qui primus post Alexandrum Ægypti rex fuit, venenato telo ictus, summo cum dolore ex eo vulnere moreretur: assidens ei Alexander, somnoque sopitus, vidit in quiete draconem radiculam ore ferentem, simulque commõstrantem, quo illa loci nasceretur, quæ scilicet præsentissimam vim haberet Ptolomæum, multosque milites eodem teli genere vulneratos, protinus sanãdi. Quæsita est herba, inuenta, adhibita, mox consecuto, qui promissus fuerat effectu.

Duo genera somniorum dæmonis.

Sunt autem duo somniorum dæmonis præcipua genera; alterum pertinens ad occultarum rerum demonstrationem & significationem. Potest enim dæmon naturales effectus ex certis causis aliquando necessario prouenturos; potest quæcunque ipsemet postea facturus est; potest tam præsentia, quã præterita quæ hominibus occulta sunt, cognoscere & hominibus per somnium indicare. Alterum somnij genus vim habet concitandi perturbationes animi, agitatis turbatisque qui sunt in corpore humoribus & spiritibus; quo nimirum inflammentur homines vel ad libidinem, vel ad odium & vindictam, vel alios prauos animi affectus.

Quomodo internosci possint somnia dæmonũ ab aliis somniis.

Dupliciter porro, & quidem satis probabiliter, coniectari potest, quæ somnia missa sint a dæmone: primo quidem si frequenter accidant somnia significantia res futuras, aut occultas, quarum cognitio non ad vtilitatem, vel ipsius, vel aliorum, sed ad inanẽ curiosæ scientiæ ostentationem, vel etiam ad aliquid mali faciendum cõferat: eorum somniorum auctorem esse dæmonem, non temere credetur: quippe qui ea ratione tenet animos hominum vana imbuere superstitione, quin etiam crimine impietatis obstringere. Deinde, si sobrijs, castis, & religiosis viris, tetra, obscæna, plenaque crudelitatis, & impietatis somnia sæpenumero contingant, ea proficisci à dæmone, non immerito existimabitur. Dæmon enim conatur impuris somniis polluere ac fœdare dormientium corpora; vt eius fœditatis, etiam animos expergiscentium, quodammodo participes faciat. Quod si ne hoc quidem assequi potest, illud saltem curat, vt pios homines talibus visis contristando, perturbando, & affligendo, ad orationem, ad caritatis officia, ad diuinorum sacramentorum perceptionem, segniores, frigidioresque reddat. Cuius diabolicæ calliditatis & malitiæ, luculentissimũ in vigesima secunda Collatione cap. 6. Cassianus narrat exemplum. Verum hac de re Iustinus Martyr in responsione ad quæstionem vigesimam primam Orthodoxorum, diserte docteque sententiam suam exposuit. Nam cum hæc sibi ab illis posita esset quæstio, ad eã ipse quæstionem ita respondet, vt nos hic diximus. Restat quarta & vltima somniorum causa, quam diuinam rite nominare possumus: cuius potissimum gratia, omnis hæc nostra instituta est disputatio; huic enim, vel declarandæ, vel illustrandæ, adhuc prædicta deseruiunt. Somniorum autem quæ à Deo missa sunt, exempla, passim in diuinis libris sunt obuia: nos supra ex sacris libris multa protulimus, pluraque possẽt afferri, si quis omnia vellet colligere. Ceterum vt vis & natura diuinorum somniorum plenius planiusque cognoscatur, quæstiones aliquot more scholastico, distincte quidem, sed carptim, breuiterque perstringam, multa etiam, breuitati seruiens, lectoris cogitationibus integra illibataque reseruabo.

Quæstio tertia, quibus signis cognosci queat, sit aliquod somnium a Deo missum, necne.

Duplex ratio cognoscendi diuina somnia.

DVPLICITER, prout nunc mihi succurrit, deprehendi potest, quod nam a Deo sit missum somnium. Primo quidem ex præstantia rerum quæ per somnium significantur: nimirum, si ea per somniũ innotescant homini, quorum certa cognitio, solius Dei concessu ac munere potest homini contingere; huiusmodi sunt quæ vocantur in scholis theologorum, futura contingentia, arcana item cordium, quæque intimis animorum inclusa recessibus, ab omni penitus mortalium intelligentia obliteſcunt, denique præcipua fidei nostræ mysteria, nulli, nisi Deo docente, manifesta. Somnium igitur quod eiusmodi rerum cognitionem & demonstrationem continebit, diuinum esse existimari poterit. Deinde, hoc ipsum maxime declaratur interiori quadam animorum illuminatione atque commotione, qua Deus sic mentem illustrat, sic voluntatem afficit, sic hominem de fide & auctoritate eius somnij certiorem facit, vt Deum esse ipsius auctorem, ita perspicue agnoscat, & liquido iudicet, vt id sine dubitatione vlla credere, & velit, & debeat. Huc spectat memorabilis illa in libro quarto Dialogorum cap. 48. beati Gregorij sententia: ❴ *Sancti viri, ait Gregorius, inter illusiones, atque reuelationes, ipsas visionum voces & imagines, quodam intimo sapore discernunt, vt sciant quid a bono spiritu percipiant, & quid ab illusore patiantur. Nam si erga hæc mens hominis cauta non esset, per deceptorem spiritum, multis se vanitatibus immergeret; qui nonnunquam solet multa vera prædicere, vt ad extremum valeat animam ex vna aliqua falsitate laqueare.* ❵ Hactenus Gregorius: apud quem hanc ipsam sententiã, sed plenius ac luculentius tractatam, in libro 8. Moralium cap. 13. lector inueniet. Quemadmodum igitur naturale mentis nostræ lumen facit nos euidenter cernere veritatem primorum principiorum, eamque statim, citra vllam argumentationem, assensu nostro complecti: sic in somnijs à Deo datis, lumen diuinum animis nostris affulgẽs, perficit vt ea somnia, & vera & diuina esse intelligamus, certoque credamus. Recte igitur illud traditur in libro Ecclesiastici cap. 34. ❴ *Nisi a Domino missa fuerit visitatio, ne des in somnijs cor tuum.* ❵ ex quo significatur, nonnulla somnia dari hominibus à Deo, animos eorum mirabiliter visitante.

Memorabilis sententia D. Gregorij

Variis modis Deus afficit homines per somnia.

Hæc autem Dei per somnia visitatio, sicut ex diuinis litteris colligitur, multis & diuersis modis fieri solebat. Nonnunquam enim Deus per somnia turbabat & terrebat hominem, sicut de Abimelech, & Laban narratur in libro Geneseos. ❴ *Terribis me, inquit Iob cap. 7. per somnia, & per visiones horrore concutis me.* ❵ Aliquando in somno hortatur & incitat hominem Deus ad magnum quidpiam & arduum subeundũ, certam spem prosperi exitus præsignificando; velut in Gedeonis & Iudæ Machabæi somnijs euenit. Sæpe monet & docet quid hominem agere aut fugere oporteat: talia fuere beati Ioseph & Magorum somnia: huc spectant illa verba, quæ sunt in cap. 33. libri Iob. ❴ *Quando homines dormiunt in lecto, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplina.* ❵ Quin etiam solebat olim Deus spiritum propheticum nonnullis in somno largiri: nã in libro Numerorum cap. 12. ait Deus, ❴ *si quis fuerit inter vos propheta Domini, apparebo illi in visione, aut per somnium loquar ad illum.* ❵ & apud Ioelem in cap. 2. inter alia Spiritus sancti dona, numerantur somnia. Legimus etiam in 3. Regũ, Salomoni fuisse a Deo promissum in somno prudentiæ, & sapientiæ donum. Interdum quoque futura alicuius viri excellentia dignitatis & gloriæ, prænonstrata est per somnium, id quod adolescenti Ioseph, & Mardochæo accidisse, legimus in sacris litteris. Quibusdam præterea in somno patefacta sunt diuina mysteria, cuiusmodi fuit somnium Iacob de illa mystica scala, & Danielis de regno Christi. Denique præsignificauit aliquando Deus, & prædocuit futuros rerum humanarum euentus: cuius generis fuere somnia Abrahæ, Geneseos 15. Pharaonis, Geneseos 42. & Nabuchodonosor, Danielis 2. & 4.

Varijs item modis diuina somnia hominibus contigerunt: interdum cum magna corporis & animi commotione & horrore, sicut accidit Abrahæ & Nabuchodonosor. Nonnunquam datum est alicui somnium, sed non eius somnij intellectus, sicut in somnijs Pharaonis & Nabuchodonosor animaduertere licet. Danieli tamen, ceterisque prophetis, simul cum somnijs, intelligentia eorum diuinitus suggerebatur. Quamquam duorum somniorum, quibus Ioseph supra fratres ipsius futura dignitas & potestas præsignabatur, nulli tunc datus est intellectus: sed postea ipso euentu, successuque rerum, veritas eorum somniorum cognita est atque comprobata. Illa quoque in somnijs diuinis varietas cernitur: alia enim clara sunt, & aperta, euidenter res ipsas significantia, vt fuere somnia beati Ioseph, trium Magorum & Diui Pauli: alia vero sunt inuoluta & obscura, per varias similitudines recte aliquid insinuantia, huiusmodi fuere somnia Pharaonis de septem spicis, & bobus; & Nabuchodonosor de

statua

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtatua & arbore;nec non & pincernæ,atque piſtoris ipſius Pharaonis. Adhæc,interdum videtur in ſomno loqui cum homine,vel Deus ipſe,vt in ſomnio Iacob, & Salomonis; vel angelus,vt in ſomnijs beati Ioſeph;vel homo aliquis,vt in ſomnio D. Pauli. Præterea ſæpe Deus vltro mittit ſomnia, nonnunquam etiam rogatus,quemadmodum interpretationem ſomnij quod acciderat Nabuchodonoſor, Deus in quiete tradidit Danieli,qui eam ab ipſo vigilans intentiſſima precatione poſtulauerat. Quin fuiſſe quondam apud Hebræos admirabilem quandam rationem & conſuetudinem in rebus maxime dubijs atque grauiſſimis,conſulendi Deum,vt quod verum eſſet,aut quod facto eſſet opus,per ſomnia indicaret, ex cap.28. primi libri Regum, intelligitur. Poſtremo quædam ſomnia diuinitus data reſpondent antecedentibus in vigilia hominum cogitationibus & curis;ad hoc genus referri debet primum ſomnium Nabuchodonoſor, a Daniele.2. capite narratum,itemque primum beati Ioſeph,quod in capite primo narrat D.Matthæus,atque illud Annibalis ſupra memoratũ, illud quoque Scipionis Æmiliani,a Cicerone,vel acute confictum, vel diſertiſſime narratum.

Quarta quæſtio, cur Deus in ſomno arcana ſua hominibus referet.

Quinque cauſæ cur dormientibus multa diuinitus reueleatur.

VM animus hominis in ſomno,minime docilis, minimeque habilis ad percipiendas res diuinas eſſe videatur,dignum ſane videtur inquiſitione,cur Deus per ſomnia;& arcana ſuæ prouidentiæ, & myſteria rerum cæleſtium,non raro docere homines voluerit. At enimuero,multas eius rei,variaſque cauſas afferre poſſumus. Primam cauſam tãgit Hippocrates in principio libri de Inſomniis;animum hominis in vigilia variis diſtringi occupationibus,grauibus diſtineri negotiis,curiſque diſtrahi: per ſenſus item exteriores euocari ad ea quæ extra ipſum ſunt,& per varia eorum ſenſuum ſpectacula diuagari,multiplicique rerum humanarum ſtrepitu interpellari,& a ſui,rerumque cæleſtium conſideratione auocari;incertis præterea fluctuare deliberationibus,variiſque ſtudiis & affectibus æſtuare,qui non ſinunt eum quod verum & rectum eſt, id aut liquido cernere,aut incorrupte iudicare. Contra vero in quiete & ſomno,ab eiuſmodi omnibus interpellationibus & impedimentis vacuus & liber animus,ſibi totus præſens & præſto eſt,ſibique attendit, in ſe ſuas omnes vires atque facultates collectas & coniunctas habet, expeditus & acer ad intelligendum, atque omnium quæ illi extrinſecus obiecta ſint,ampliſsime ac facillime capax. Alteram eiuſdem rei cauſam hanc ponere licet;quæ vigilantes accipimus,ea ſolemus ſubtiliter ratiocinando diſcutere & examinare,reuocare ad calculos, atque humanæ rationis trutina diligenter expendere: ad rationis enim normam exigimus omnia:cui ſi congruant quæ nobis oblata ſunt, a nobis approbantur;ſi diſcrepent,abiudicantur atque reiiciuntur. In ſomno autem res ſibi obiectas animus hominis citra examen accipit;paratior promptiorque ad viſis diuinitus datis credendum atque obſequendum. Conſtat autem inter omnes qui de rebus diuinis ſcripſerunt,ad eas res non tantum intellectu,ſed etiam affectu, & quodã animi quaſi ſenſu guſtuque percipiendas, ſatius eſſe agi & regi hominem extrinſecus,quam ipſum agere ſe,& auditorem eſſe potius,quam arbitrum,& exiſtimatorem; denique ſimpliciter credere potius, quam cauſas credendi diſquirere & expendere.

Habilior animus noſter in ſomno ad percipiendas diuinas reuelationes.

Ariſtoteles.

Tertia cauſa ex Ariſtotelis libello,qui inſcribitur de Diuinatione quæ fit ex ſomniis, deſumpta eſt: ait ille, quemcunque motum quo animus dormientis extrinſecus pulſatur & cietur,quamuis leuem & exiguum,magnam tamen habere vim commouendi animum,vehementerque in ipſum imprimi,atque alte in eo inhærere;id autem fieri propter noctis ſilentium,& ſenſuum exteriorum vacationem & quietem,atque omnium,quæ animi intentionem remittere ſolent,vacuitatem;tunc enim ſenſibus ſomno conſopitis,languenteque corpore,quæ extra ſunt,nequaquam ſentiuntur. Quapropter opportuniſsime Deus eo tempore docet hominem ſine vlla eius perturbatione,

tione, ſine aliorum hominum obſeruatione, denique ſine vllius rei interpellatione: præſertim autem quia quo magis animus noſter a ſenſuum conſociatione,& corporis contagione abſtrahitur, tanto videtur effici vegetior & acrior ad res diuinas intelligendas. In ſomno autem,qui eſt imago quædam & repreſentatio mortis,videtur animus quodammodo ſeiungari a conſortio corporis,eiuſque uinculis,ſi non omnino,certe aliquatenus relaxari. Quartam cauſam eſſe arbitror, vt ea re oſtendatur, quanto ſit Deus potentior,& efficacior ad hominem docendum & erudiẽdum,quam ſit alius quiuis homo:quippe homo hominem docere,niſi vigilantem,audientem & attendentem non poteſt;Deus autem,etiam altiſsime dormientem atque ſomniantem. Quo ſatis declarat ſe in omnes humani animi vires ac facultates ſummum imperium,& efficacitatem habere. Quintam cauſam equidem poſuerim,ne videlicet quiſpiam exiſtimaret,mortem auferre homini omnem ſcientiam: aut non eſſe aliam viam rationemque cõparandi ſcientiam,quam per ſenſum,diſcurſumque rationis,& ex antecedenti aliarum rerum cognitione. Auerroes quidem ſuper libello Ariſtotelis de Diuinatione per ſomnia, in commentario ſuo, non audet inficiari prophetiam poſſe homini accidere,vel in ſomno,vel per reuelationẽ;negat tamen ea ratione vel artes,vel ſcientias ſpeculatiuas poſſe vlli contingere. Vna, inquit,eſt natura hominis, vnus igitur dumtaxat erit intelligendi & diſcendi modus,ſcilicet internuntijs ſenſibus, varijs itẽ præceptis experimentis, diligentique ratiocinatione. Nam ſi præter communem & vſitatum diſcendi modum, eſſet hic alter per ſomnia,vel reuelationem, cum is multo ſit facilior atque præſtantior,ille alter quo difficilior & laboroſior eſt, eo magis fuiſſet ſuperuacaneus,non igitur datus eſſet homini. Deus namque & natura nec fruſtra quicquam faciunt,& de ijs,quæ poſſunt fieri,quod melius & præſtabilius eſt,nunquã non faciunt. Sic ille. Quæ ſane argumẽratio,non eſſet plane infirma,ſi quiſquam diceret,nemo tamen noſtrum id dicit, modum illum diſcẽdi per ſomnia vel per reuelationem aut eſſe homini naturalem,aut eſſe frequentem,& vſitatum. Verum hæc Auerrois commenta,vt alia eiuſdem,de ſcientia,potentia, & prouidentia Dei, & humani animi natura, ex inſcitiæ diuinarum rerum, & impietatis fonte redundantia, quam ſint inerudita,obtuſa,falſaque, ſatis liquet vel ſolis exemplis quæ memorantur in ſacris litteris,Adami,Salomonis,Danielis,multorumque propherarum,quibus multarum rerum ſcientia ſubito data eſt a Deo:quin etiam Beſeleeis,& Oliab,quos in libro Exodi proditum eſt, ſubito diuinitus edoctos, Moſaicum tabernaculum, ſimul cum omnibus eius inſtrumentis atque ornamentis, ſumma arte perfeciſſe.

Cõtra Auerroem.

Quæſtio quinta, cur a Deo ſomnia dentur obſcuris & indoctis hominibus, non autem ſapientibus, & cur diuina ſomnia ſint obſcura.

Error Ariſtotelis & Ciceronis.

VEr hac vna ratione Ariſtoteles & Cicero omnium ſomniorum, quæ diuina creduntur,fidem & auctoritatem eleuari,& eludi poſſe putauerũt. Nam,ſi quæ ſomnia,inquiunt,darentur hominibus a Deo,ea non obſcuris & indoctis hominibus, ſed viris ſapientia prudẽtiaque præſtantibus dari,par erat. In quo fefellit eos,quod diſtinctionem diuinorum ſomniorum,eorum dico quæ vere diuina ſunt,ab ijs quæ non ſunt,eſſe tamen falſo putantur, plane ignorauerunt. Enimuero, Dij Gentilium,quos fuiſſe dæmones, nobis chriſtianis nequaquam dubium eſt,quemadmodum futuros rerum humanarũ caſus & euentus certo prouidere ac ſcire non poterant,id enim ſolius Dei eſt,ita nec eos certis aut verbis,aut ſignis prædicere,ac præmonſtrare poterant. Quapropter, ſomnia, quibus præſignificabantur futura, non dabant viris doctis & prudentibus; videlicet ne illi eorum ſomniorum vanitatem ac falſitatem deprehendentes, auctoritatem ipſorum Deorum apud alios contererent,eorumque oracula tanquã diuinitatis vacua,& inania veritatis, in publicum, etiam vulgi ludibrio & contemptui exponerent: dabant igitur

Cur dæmones ſomnia olim dare ſoliti fuerint, non doctis & prudẽtibus, ſed imperitis,& contẽptiſsimis hominibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

igitur ea somnia indoctis,& veri falsique discernendi imperitis, maxime verò superstitiosis,ob idque ad credendum quiduis, satis per se paratis atque propensis. At vero somnia, quæ a vero Deo missa sunt, ea legimus plerunque data viris sanctitate ac sapientia eximijs,vt Abrahæ,Iacob,Salomoni,& Danieli. Data sunt tamen etiam nonnulla viris non admodum doctis, sed pietatis tamen ac innocentiæ præstantia clarissimis: excellens autem virtus & pietas, dociliorem reddit hominis animum, aptioremque ad rerum diuinarum perceptionem, quam humana vel prudentia, vel sapientia. Qui enim mundana excellunt potentia,vel sapientia,hi fere sunt aut impij,aut superbi,aut turpissimis inquinati flagitijs:quæ res cælestibus doctrinis, diuinisque illustrationibus, aditum ad animos hominum, penitus occludunt. Nec me fugit,etiam quibusdam sceleratis atque impijs hominibus, vt Pharaoni, & Nabuchodonosor, quædam diuinitus somnia contigisse: sed hæc illis,nec ipsorum præcipue causa, neque cum intelligentia eorum somniorum data sunt: quo scilicet illi, eorum interpretationem, cum apud suos sapientes inuenire non possent,a veri Dei cultoribus eam petere cogerentur; atque ea ratione verum Deum agnoscerent ac venerarentur, eiusque seruos in admiratione & honore haberent: id quod somnia Pharaonis & Nabuchodonosor a Iosepho & Daniele interpretata, manifeste declarant.

Cur quædã somnia etiã impijs hominibus a Deo sint data.

Sed cur diuina somnia non semper sint clara & aperta,sed obscura & perplexa, & aliarum rerum imaginibus ac similitudinibus inumbrata,& offuscata, nec alijs tantum occulta, sed etiam ijs, quibus dantur, minime conspicua; causas rimemur & aperiamus. Dij Gentilium, hoc est dæmones, quia certam futurorum euentuum scientiam habere non poterant, ad significanda futura, dabant illi quidem non raro somnia,sed obscura tamen,& ambigua,quæque ad diuersos,etiam contrarios, euentus facile detorqueri & applicari possent: vt ad quodcumque cecidisset, somnium quadrare videretur. Quod si somnia euentis minime responderent, id non falsitati somniorum, sed interpretum insciticæ,qui somnia propter obscuritatem & ambiguitatem non rite essent interpretati,adscriberetur. At vero somnia,quorum auctorem fuisse Deum ex sacris litteris cognouimus, sæpenumero distincte & explicate tradita sunt;qualia legimus fuisse Abimelech, Laban, Iudæ Machabæi, Salomonis, beati Ioseph,& trium Magorum. Non est tamen negandum quædam somnia esse data recte & obscure,sed hominibus gentilibus:ad eum nempe finem,vt intelligentiam eorum somniorum, cum non ab alijs, quam a viris sanctis accipere possent,& ipsos Dei seruos honorarent,& summa Deum reuerentia ac veneratione prosequerentur. Si quæ vero somnia etiam seruis Dei obscura data sunt, propterea id factum est, vt eorum sensum atque intellectum,summo illi studio,assiduis precibus, multisque lacrimis a Deo flagitantes, tandem impetrarent; & propter difficultatem impetrandi, pluris facerent, & cariorem haberent. Denotatur præterea obscuritate somniorum,earum rerum quæ significantur somnijs, obscuritas. Adde quod per imagines & similitudines,breuissime plura & sublimiora mysteria significantur,quam si apertis & proprijs fuissent expressa vocabulis. Nam, quam multa, quam varia,quam profunda mysteria,vna illa statua Nabuchodonosor in quiete visa,adumbrauit,quæ, si fuissent proprijs verbis efferenda,vix longissima oratione declarari potuissent. Denique vult Deus nonnunquam,somnia esse ad aliquod tempus occulta & incognita; quoad nimirum,ipso euentu,rerumque successu, eorum veritas agnoscatur & comprobetur: quod in duobus illis Iosephi somnijs,promotionem eius ad summam potentiam & dignitatem præsignantibus,liquido cernitur.

Cur nõ pauca diuinorũ somniorum, fuerint obscura & perplexa.

Assutia dæmonum in dandis somnijs futura significantibus.

Quatuor causæ cur interdũ diuina somnia sint valde obscura.

Quæstio

Quæstio sexta, an licitum sit christiano homini, obseruare somnia: & cuius hominis sit somnia interpretari.

DVæ tanguntur his verbis difficultates;& prior quidẽ est,an sit fas Christianis, curiose somnia obseruare: ad quã facilis est & in promptu responsio. Etenim,quædam somnia licitum est obseruare, quædam vero minime. Principio, somnia quæ bonam,vel malam corporis affectionẽ aliquam,morbosque tam animi,quam corporis significant,vtiliter a medicis tam animi quam corporis obseruantur & expenduntur. Tum, somnia quæ nos crebro infestant,territant,conturbant,& vexant,animaduertere quibus ex causis accidant,vt vel noti effectus ignotas nobis causas scrutemur ac teneamus: vel vt rationem aliquam ineamus eam a nobis molestiam depellendi,licitum est, & a sanctis viris sæpe vsurpatum. Legimus enim apud Cassianum in Collatione 22. veteres illos monachorum magistros & rectores,in perquirendis & excutiendis quorundam somniorum causis, diligenter esse versatos. Postea, obseruare somnia, quatenus in illis pernotescit homini veritas aliqua pertinens ad scientias speculatiuas, vel ad res gerendas conferens,nec vt superstitiosum,nec vt vanum damnari debet. Denique,somnia quæ nos sæpe commouent & incitant ad flagitia, considerare,num a dæmone nobis subijciantur; sicut contra, quibus ad bona prouocamur & instigamur, veluti ad cælibatum,largitionem eleemosynarum, & ingressum in religionem, ea ponderare num a Deo nobis missa sint,non est superstitiosi animi,sed religiosi,prudentis, ac salutis suæ satagentis,atque soliciti.

Quatuor genera somniorum,sine vitio possũt obseruari & curari.

At vero,cuiuscunque somnij,quoquo modo nobis contingat,etiam si raro,si temere,si fortuito eueniat,putare habendam esse rationem,curamque suscipiendam, stolidi hominis est,ne dicam stulti. Supra enim ostensum est, maximam partem somniorum nihil veri & certi habere, sed vanitatis ac temeritatis esse plenissimam. Præterea,obseruare somnia,quasi esset in ipsis aliquid diuinum, scilicet quale Gentiles existimabant esse in garritu,volatu,cibatuque auium,& in extis animantium; atque ex illis prænosse ac diuinare velle futura,non modo non est licitum, sed est in scriptura grauissime reprehensum,damnatum,& interdictum; non minus sane quam magorũ, & incantatorum maleficia; quod ex cap. 19. Leuitici, ex 18. Deutoronomij,ex 33. posterioris libri Paralipomenon, alijsque sacrorum voluminum locis perspicue intelligitur. Et vero,scire velle futura,quæ Deus in sua solius potestate posuit, arrogãs & impia est curiositas. Putare autem certa futurorum signa contineri in somnijs, quæ nullam cum rebus futuris connexionem & conuenientiam habent, fatuum est: parum dixi,plane impium & stultum est: hoc enim arguit eiusmodi somniorum obseruatores,stultis,impijs,& absurdis opinionibus esse infectos atque deprauatos. Nam, vel isti putant res omnes futuras,ex naturalibus causis pendere; & hoc falsum est: vel eas res quibuslibet somnijs significari posse; quod plane stultum est: vel futura omnia certo prouideri & sciri a dæmone; quod est perquam impium: vel denique a Deo promiscue,atque indiscrete per quælibet somnia,& quibuslibet hominibus, præmonstrari futura; quod esse absurdum,nemo non videt. Ad extremum,tãti facere somnia, & vsque adeo pendere ex illis, vt ad eorum quasi normam dirigat quis omnem vitæ suæ rationẽ,& respectu habito ad somnia,actiones & negotia, vel suscipiat,vel omittat,non modo præstantia hominis indignum est,sed olet etiam fatalem illam Stoicorũ,toties in Ecclesia damnatã,& a melioribus philosophis explosam reiectamque necessitatem. Quod si merito vituperantur,& a sapientibus redarguuntur astrologi,qui res humanas ex astris, quasi suspensas & religatas omnino pendere arbitrantur: eo magis profecto reprehendendi sunt superstitiosi somniorũ obseruatores, quo magis astra dignitate naturæ,æquabilitate motus,constantia ordinis, amplitudine potestatis, & præstantia efficacitatis,somnijs antecellunt.

Quæ somnia, vana, & vitiosum sit obseruare.

Maior vanitas est obseruantiũ somnia, quam astra.

Ad posteriorem quæstionem qua quæritur, cuius hominis sit bene interpretari somnia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quisnam sit idoneus ac veridic⁹ cõiector atq; interpres verorũ somniorum, tam naturaliũ & humanorũ quam diuinorum.

somnia, hunc in modum respondemus. Somniorum quæ vim habent ad aliquid significandum, & obseruatione atque interpretatione digna sunt, ea non cuiusuis hominis est interpretari. Tria enim huiusmodi somniorum genera distingui possunt; nam multa sunt naturalia, quædam humana, nonnulla etiam diuina. Naturalium somniorum interpretatio, non est dubium quin solertium & doctorum physicorum, ac medicorum sit propria: eorum maxime, qui norunt similitudines in somnijs ostensas comparare inter se, & quarum rerum similitudines esse, & ex quibus causis proficisci soleant, discernere: similiter vt qui figuras aliquas & imagines dilaceratas sumens in manus, earumque partes dissiparas, bene componens inuicem, apteque conformans, cuius rei fuerint similitudines, hominis ne, an equi, an aliarum rerum, acute dispicit, vereque iudicat. Humanorum autem somniorum, ita erit quisque sagacissimus cõiector, & idoneus ac veridicus interpres, vt fuerit rerum humanarum peritissimus & callidissimus; ingeniorum item, studiorum, morum, & propensionum, quæ in varijs hominibus magnam quoque varietatem habent, exquisitam, multisque confirmatam experimẽtis notitiam sit adeptus; quasi venas omnes rerũ ciuilium & humanarum tenens. Cuius autem sit exponere diuina somnia, in promptu est intelligere: patet enim, neminem interpretari ea posse, nisi diuinitus afflatum & eruditum. Nemo enim nouit inquit Paulus primæ ad Corinth. secundo, quæ Dei sunt, nisi spiritus Dei. Præsertim vero cum diuinorum somniorum significationes, ex solius Dei consilio & voluntate sint institutæ; ob idque solius Dei reuelatione, notæ hominibus esse possint. Quocirca regem Nabuchodonosor somnij sui, quo maxime territus fuerat, solicitum & anxiũ, quod eius somnij rationem ex nullo suorum sapientum cognoscere potuisset, sic affatus est Daniel, *§ Mysterium quod rex interrogat, magi, arioli, aruspices, & sapientes nequeunt indicare regi: sed est Deus in cælis reuelans mysteria.*

Iamblici opinio de tẽpore quo diuina somnia contingant hominibus refutatur.

Iamblichus existimat diuina somnia fere non contingere hominibus, nisi aut primo, aut extremo somni tempore: videlicet, quia tunc animus hominis, aut nondum est cibi potusque vaporibus occupatus, & oppressus: aut iam euanescente somno, vaporumque discussa caligine, ex illis sordibus emersus animus, purior & acrior est ad diuinas illustrationes accipiendas. Quapropter vates ac somniorum interpretes, in more habebant, ex deferentibus ad ipsos somnia scisciatari, quo ea tempore ipsis contigissent: nam si profundo somno accidissent, ea plane abijciebant, rati non esse consentaneum, animo tunc obruto & demerso dari cælitus somnia; sin autem somnia illis accidissent, exeunte somno, & animo ad suas functiones prope iam expergiscente, tunc ea somnia diuinitus missa, Deoque auctore digna iudicantes, ponderanda sibi & interpretanda suscipiebant. Legendus etiam est Philostratus in cap. 14. libri 2. de Vita Apollonij. Veruntamen hæc Iamblici documenta ex superstitiosis Ægyptiorum sacerdotum obseruationibus, vel vt dicam verius, figmentis, quorum fuit ille studiosissimus, exprompta sunt. Deus nempe, istiusmodi temporum legibus non est alligatus; nec opportunitate temporum eget ad operandum; vbicunque enim vult, quandocunque, & quibuscunque vult, sua inspirat somnia: potest enim quouis tempore, imo etiã sine tempore, sedare subito agitationem humorum, tranquillare spirituum animaliũ iactationem, purgare phantasiam, mentem illustrare, animumque ad percipienda diuina somnia idonee comparare.

Quæstio septima, an in somno, liber vsus rationis et voluntatis esse queat.

Sæpe in somno liber est rationis vsus.

ÆPENVMERO in somnijs, præsertim quæ doctis, prudentibus, & sanctis viris contingunt, animus hominis, quod pertinet ad vsum rationis & agitationem mentis, solutus, expeditus, ac liber est. Etenim, nonnunquam ratio dormientis plane cognoscit res simplices, easque vel componit inuicem, vel disiungit, ratiocinatur, iudicat, miratur, noua quædam

quædam inuenit: quin etiam ad se ipse animus conuertitur, & ad suas actiones considerandas, & diiudicandas aciem suam, vimque reflectit, cunctatur, hæret, dubitat, secum ipse disceptat, an tunc homo dormiat, nec ne. Hæc autem liberum esse tunc rationis vsum, manifeste demonstrant. Non propterea tamen existimandum est, quia in somno interdum soluta est vis rationis, esse itidem perfectum liberi arbitrij vsum. Nã ad plenum & perfectum liberi arbitrij vsum, opus est perfecta hominis libertate, hoc est, solutione omnium sensuum, & potentiarum, ita vt sit ipse homo, qui tunc agat, nec aliunde agatur, sitque dominus sui, atque suarum omnium actionum, & in potestate eius sit tũc hoc vel illo modo agere, aut etiam nihil agere; id quod in somno nequaquam euenit.

Nunquã in somno est perfectus liberi arbitrii vsus.

Ceterum non nihil habet difficultatis quod legitur in 3. libro Regum cap. 3. Deũ in somno visum esse Salomoni, iussisseque vt peteret ab ipso quodcunque omnium maxime optaret: ipsum autem petiisse sapientiam, & prudentiam bene regendi populum cui præerat, posthabitis omnibus alijs bonis, quæ tamen, principibus huius mundi, super omnia, concupiscenda, & expetenda videntur: eam porro petitionem vsque adeo placuisse Deo, vt summam ei se daturum sapientiam, & præterea quæ non postulasset bona; cumulatissime largiturum, polliceretur. Ex qua narratione ipsius scripturæ, satis intelligi videtur, Salomonem in illo somnio solute ac libere, non tantum ratione, sed etiam voluntate esse vsum: neque enim illa eius petitio facta in somno, tantopere Deo placere, tantumque sapientiæ munus promereri potuisset, nisi esset ex libera voluntate profecta. Hæc difficultas tribus modis posset discuti ac dissolui. Nã primo quidem responderi posset, illam Salomonis in somno petitionem, placuisse Deo, non per se, sed propter antegressam eiusdem in vigilia similem quandam petitionem, ex qua scilicet, illa in somno extitit. Salomon enim ardentissime expetierat, & a Deo postulauerat donum sapientiæ ac prudentiæ: hanc eius petitionem, Deus illo somnio declarauit fuisse sibi gratissimam, & optatum habituram effectum. Sed hæc fortasse cuipiam videbitur nonnihil dura & contorta responsio. Quocirca subijciam alterum responsum: posset enim dici, a principio fuisse illud quidem somnium, sed postea Deo mirabiliter operante, conuersum esse in extasim seu raptum; qualis nempe diuo Paulo, & prophetis sæpe contigit: in quo animus Salomonis, licet a corporis & rerum externarum sensu abstractus, & similis dormientium esset, per Dei tamen potentiam factum est, vt solutus & liber tunc fuerit ad exercendas actiones tum rationis, tum liberi arbitrij; sita vt libere peteret a Deo Salomon quod vellet, & petendo quæ grata erant Deo, ea quoque mereretur ab ipso consequi. Sed non placet hoc responsum. Mitto nunc examinare, an in raptu & extasi, perfectus liberi arbitrij vsus esse queat: tantum dico, huic responso minime suffragari diuinam scripturam; quippe, supra dicto loco narratura visionem illam Salomonis, præfatur, Deum apparuisse Salomoni per somnium, & narrata iam visione, subiungit. *§ Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium §* quo perspicue significatur, illam visionem nullatenus fuisse raptum, vel extasim, sed totam fuisse somnium, diuinum tamen somnium, scilicet a Deo ad eruditẽdum docendumque Salomonem datum. Atque duas hasce solutiones propositæ quæstionis tradit diuus Thomas in 1.2.q.113.ar.3.ad 2.

Ardua quæstio de somno Salomonis.

Solutio triplex.

Erit igitur, nisi fallor, similius & propius vero tertium responsum, quod etiam Tostado super. 3. cap. libri 3. Regum, in quæstione. 12. maxime probatum est. Dicimus, cum Salomon tunc verissime dormierit, & illa eius visio fuerit somnium, quemadmodum scriptura testatur, hinc necessario effici, quicquid ibi factum esse dicitur, non reuera, sed per imaginariam tantum dormientis visionem esse factum. Videbatur igitur tunc sibi Salomon petere sapientiam a Deo, videbatur etiam ei Deus petitionem ipsius approbare, cum reuera tamen nulla fuerit tunc petitio, nullum meritum Salomonis, nullum item responsum, nullumque Dei promissum. Cur igitur, inquies, somnium illud a Deo datum est Salomoni? Videlicet, nisi mea errat coniectura, tres ob causas. Primo, vt intelligeretur omnium bonorum auctorem, & largitorem esse Deum; & ab eo esse omnia bona expetenda & postulan-

Cur somniũ illud datum fuerit Salomoni.

Universidad de Deusto
Biblioteca

postulanda. Deinde, vt manifestum fieret, quæ bonorum electio, & petitio, grata esset & accepta Deo: ea nimirum, qua spiritualia bona corporalibus, cælestia terrenis, denique ad communem aliorum vtilitatem & salutem pertinentia, inanibus & infructuosis præoptantur atque præferuntur. Ad extremum, vt exemplo Salomonis appareret & extaret, quanta sit Dei benignitas & munificentia erga seruos suos, quorũ optata & postulata non solum impleat, sed etiam longe superet, & abundanter excedat. Ecce Salomon solam a Deo sapientiam postulauerat; præ hac ceteris bonis, quæ hominibus pretiosissima & carissima sunt, contemptis: cui tamen Deus, & sapientiam supra ipsius votum, & reliqua bona, præter votum ipsius, largissime donauit.

Verum hæc nostra de somniis digressio & disputatio, hunc habeat terminum: vereor enim ne si longius producta sit, molesta & odiosa lectori esse incipiat. Quemadmodum enim somnus, quoad quietus & placidus est, membra dulcissime refouet ac recreat, viresque reficit ac redintegrat; si tamen in eo nimis longanimisque seria & grauia contingant somnia, corpus pariter atque animum languefacit, & debilitat: sic omnino cauendum nobis fuit, ne nostra hæc de somnijs disputatio, præter modum longa, gratiã perderet legentium; & quam ex ipsa forsasse voluptatem cœperant, in fastidium odiumque conuerteret.

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER II.

CAPVT SECVNDVM.

IN ANNO secundo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium, & conterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Præcepit autem rex, vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, et Chaldæi, vt indicarent regi somnia sua: qui cum venissent, steterunt coram rege. Et dixit ad eos rex. Vidi somnium, & mente confusus ignoro quid viderim. Respõderuntq. Chaldæi regi Syriace. Rex in sempiternum viue: dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. Et respondens rex ait Chaldæis, sermo recessit a me: nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos, & domus vestræ publicabuntur. Si autem somnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia, & dona, & honorem multum accipietis a me. Somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Responderunt secundo, atque dixerunt, rex somnium dicat seruis suis, & interpretationem illius indicabimus. Respondit rex, & ait, certe noui quod tempus redimitis, scientes quod recesserit a me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem & deceptione plenam composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quod interpretationem quoque eius veram loquamini. Respondentes ergo Chaldæi coram rege, dixerunt, non est homo super terram, qui sermonem tuum rex, possit implere: sed neque regum quisquam magnus & potens, verbum huiuscemodi scisciatur ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo. Sermo enim quem tu quæris, rex, grauis est: nec reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis: exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio. Quo audito, rex in furore & in ira magna, præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis. Et egressa sententia, sapientes interficiebantur: quærebanturque Daniel, & socii eius, vt perirent. Tunc Daniel requisiuit

Universidad de Deusto
Biblioteca

de lege atq. ſententia ab Arioch principe militiæ regis, qui egreſsus fuerat ad interficiendos ſapientes Babylonis. Et interrogauit eum, qui a rege poteſtatem acceperat, quam ob cauſam tam crudelis ſententia a facie regis eſset egreſsa. Cum ergo rem indicaſset Arioch Danieli, Daniel ingreſsus rogauit regem, vt tempus daret ſibi ad ſolutionem indicandam regi. Et ingreſsus eſt domum ſuam, Ananiæque & Miſaeli, & Azariæ ſociis ſuis, indicauit negocium, vt quærerent miſericordiam a facie Dei cæli ſuper ſacramento iſto, et non perirent Daniel et ſocii eius, cum ceteris ſapientibus Babylonis. Tunc Danieli myſteriū per viſionē nocte reuelatum eſt: & benedixit Daniel Deum cæli, & loquutus ait: ſit nomen Domini benedictum a ſeculo & vſque in ſeculum, quia ſapientia & fortitudo eius ſunt. Et ipſe mutat tempora & ætates: transfert regna atque conſtituit: dat ſapientiam ſapientibus, et ſcientiam intelligentibus diſciplinam: ipſe reuelat profunda et abſcondita: et nouit in tenebris conſtituta: et lux cum eo eſt. Tibi Deus patrum meorum confiteor, teque laudo, quia ſapientiam et fortitudinem dediſti mihi: & nunc oſtendiſti mihi quæ rogauimus te, quia ſermonem regis aperuiſti nobis. Poſt hæc Daniel ingreſsus ad Arioch quem conſtituerat rex, vt perderet ſapientes Babylonis, ſic ei loquutus eſt. Sapientes Babylonis ne perdas: introduc me in conſpectu regis, & ſolutionem regi narrabo. Tunc Arioch feſtinus introduxit Danielem ad regem, & dixit ei: Inueni hominem de filiis tranſmigrationis Iudæ, qui ſolutionem regi annuntiet. Reſpondit rex, et dixit Danieli cuius nomen erat Baltaſar. Putasne vere potes mihi indicare ſomnium quod vidi, et interpretationem eius? Et reſpondens Daniel coram rege, ait, myſterium quod rex interrogat, ſapientes, magi, & arioli, & aruſpices nequeunt indicare regi. Sed eſt Deus in cælo reuelans myſteria, qui indicauit tibi rex Nabuchodonoſor, quæ ventura ſunt in nouiſsimis temporibus. Somnium tuum & viſiones capitis tui in cubili tuo, huiuſcemodi ſunt. Tu rex cogitare cœpiſti in ſtratu tuo quid eſset futurum poſt hæc: et qui reuelat myſteria, oſtendit tibi quæ ventura ſunt. Mihi quoque non in ſapientia quæ eſt in me plus quam in cunctis viuentibus, ſacramentum hoc reuelatum eſt: ſed vt interpretatio regi manifeſta fieret, et cogitationes mentis tuæ ſcires. Tu rex videbas, et ecce quaſi ſtatua vna grandis: ſtatua illa magna, et ſtatua ſublimis ſtabat contra te, et intuitus eius erat terribilis. Huius ſtatuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento, porro venter et femora ex ære: tibiæ autem ferreæ, pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. Videbas ita, donec abſciſsus eſt lapis de monte ſine manibus: et percuſsit ſtatuam in pedibus eius ferreis, et comminuit eos. Tunc contrita ſunt pariter ferrum, teſta, æs, argentum, et aurum, et redacta quaſi in fauillam æſtiuæ areæ, quæ rapta ſunt vento: nulluſque locus inuentus eſt eis: lapis autem qui percuſserat ſtatuam, factus eſt mons magnus, et impleuit vniuerſam terram. hoc eſt ſomnium. Interpretationem quoque

eius

pſal. 112. a. 2.

noſtrorum

A eius dicemus coram te rex. Tu rex regum es: & Deus cæli regnum & fortitudinem & imperium et gloriam dedit tibi: & omnia in quibus habitant filii hominum & beſtiæ agri, volucres quoq. cæli dedit in manu tua & ſub ditione tua vniuerſa conſtituit; tu es ergo caput aureum. Et poſt te conſurget regnum aliud minus te: & regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuerſæ terræ. Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, ſic comminuet & conteret omnia hæc. Porro quia vidiſti pedum & digitorum partem teſteam figuli, & partem ferream, regnum diuiſum erit, quod tamen de plantario teſtæ. 13.
B ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos & ex parte fictiles, ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte contritum. Quod autem vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicuti ferrum miſceri non poteſt teſtæ. In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli, regnum quod in æternum non diſsipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur, comminuet autem, & conſumet vniuerſa regna hæc: & ipſum ſtabit in æternum. Secundum quod vidiſti, quod de monte abſciſsus eſt lapis ſine manibus, & comminuit te-
C ſtam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus oſtendit regi quæ ventura ſunt poſtea. & verum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius. Tunc rex Nabuchodonoſor cecidit in faciem ſuam, & Danielem adorauit: & hoſtias & incenſum præcepit vt ſacrificarēt ei. Loquens ergo rex, ait Danieli, vere Deus veſter, Deus deorum eſt, & Dominus regum, & reuelans myſteria: quoniam tu potuiſti aperire hoc ſacramentum. Tunc rex Danielem in ſublime extulit, & munera multa & magna dedit ei: & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis: & præfectum magiſtratuum ſuper cunctos ſapientes Babylonis. Daniel au-
D tem poſtulauit a rege: & conſtituit ſuper opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Miſach, & Abdenago: ipſe autem Daniel erat in foribus regis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DATAM fuisse Danieli à Deo somniorũ intelligentiam, quod supra capitis primi extremis pæne verbis dictũ est, probatur hoc capite, insigni quodam exemplo & argumento regis Nabuchodonosor, qui mirabile quoddam in quiete visum habuit; sed eius postea, somno excitatus, memoriã perdidit. Cum igitur eius somnii nosse significationem maxime cuperet, nec eam a suis sapientibus percipere posset; solus Daniel inuẽtus est, qui, & quale fuisset somnium, indicauit regi, & quidnam portenderet, verissime declarauit; quamobrem summam apud regem venerationem, summosque honores & dignitates consecutus est.

Anno secundo regni Nabuchodonosor.

Quis fuerit ille secũdus annus Nabuchodonosor, quo anno accidit ei somnium quod narratur hoc capite.

OBSCVRVM est, quemadmodum computandus sit hic secundus annus regni Nabuchodonosor. Theodoretus significat esse intelligendum secundum annum ab exordio regni eius: sed falsam esse hanc intelligentiam, patet duobus argumentis; tum quia, postquam primo anno regni Nabuchodonosor, Daniel ductus est Babylonem, totum triennium consumpsit in addiscendis litteris & disciplinis Chaldæorum, priusquam in conspectum regis veniret, vt primo capite dictum est. Tum etiam, quia primo anno regni Nabuchodonosor, quo Daniel ductus est Babylonem, erat ipse Daniel annorum dumtaxat decem, vt supra docuimus; quocirca anno secundo regni Nabuchodonosor fuit vndecim annorum; in quam ætatem nullo modo conueniunt quæ de Daniele narrantur hoc capite; ipsum videlicet fuisse eo tempore in numero sapientum: & propter interpretationem somnij, fuisse constitutum a rege principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum atque magistrum super sapientes Babylonis. Est igitur dictu verius, quod tradit Iosephus libro 10. Antiquitatum, eumque secutus hoc loco Hieronymus, secundum annum hic memoratum esse computandum, non ab exordio regni Nabuchodonosor; sed ab insigni quadam & admodum memorabili victoria, qua ille debellatis subactisque Moabitis, Ammonitis, Syrisque atque Ægyptijs, latissime imperium suum protulit, adeo vt quodammodo monarcha efficeretur. Hæc victoria parta est anno regni eius vigesimo tertio, vt lib. 10. Antiquitatum annotauit Iosephus. Quapropter hic secundus annus, fuit vigesimus quintus regni ipsius, & septimus Babylonicæ Iudæorum captiuitatis, scilicet post excidium vrbis & templi Hierosolymitani. Nec est sane cur ratio hæc computandi videatur cuipiam, vel insolens, vel improbabilis: nã etiã latini scriptores hac computandi ratione vtuntur. Etenim, quidam annos principatus Augusti Cæsaris numerant ab eo tempore, quo, imperare cœpit, hoc est, vel a primo eius consulatu, vel a triumuiratu, secundum quam computationem, imperasse dicitur quinquaginta sex annos. Alij recensent annos imperij eius, ab Actiaca victoria, cum deuicto Antonio, solus Romanũ imperium, & monarchiam tenuit; atque hoc modo quatuor & quadraginta annos imperasse eum traditur. Ortum igitur Domini nostri, secundum priorem computationem, sub quadragesimo secundo anno principatus Augusti, secundum autem posteriorem chronologiã, sub trigesimo anno imperij eius fuisse dicemus. Simili igitur computandi ratione, hoc loco secundus annus regis Nabuchodonosor, ab illa memorabili & insigni totius gentium victoria, computandus est.

Præcepit rex vt conuocarentur arioli, magi, malefici, & Chaldæi,

Qualis fuerit antiquitus, sapientia Chaldæorum.

MIS quatuor generibus sapientum, infra capite 4. & 5. additur quintum genus, scilicet aruspicum vel augurum. Quanquam Lyranus & Carthusianus eosdem esse putant, qui primo & secundo capite nominantur arioli, & qui capite 4. & 5. appellantur aruspices. Verum secus res habet, vt mox ostẽdemus. In his autem quinque artibus, omnis Chaldæorum sapientia, in qua Daniel excellenter versatus fuit, continebatur. Ariolos, vetus translatio latina, teste Hieronymo, appellauit sophistas: sed græca versio nominat ἐπαοιδοὺς hoc est incantatores; qui, vt Hieronymus breuiter exponit, verbis rem peragunt. Hi namque sunt, qui certis verborum, carminum, characterum, seu figurarum incantamentis plantas, animalia, etiam homines excantant, dæmones item aduocãt, per quos futura diuinant, miraque patrant: lege quæ Plinius de istorum potentia, libri 28. cap. 2. scribit. Magos, vetus translatio latina, vt refert Hieronymus, nominauit philosophos; nempe sunt magi apud barbaros, quod philosophi apud Græcos; scilicet humanarũ diuinarumque rerum scientiam profitentes. Horum tanta fuit olim apud reges auctoritas, vt nemo Persarum rex esse posset, vt ait Cicero libro primo de Diuinatione, qui non ante magorum disciplinam percepisset: & vt tradit Plinius initio 30. libri, magi toto Oriente regum regibus imperabant: auctore item Hieronymo, omnia reges, de magorum consilio & sententia faciebant: de quorum numero existimat ipse, fuisse tres illos magos, qui, ad Christum Dominum adorandum, duce stella, Bethleem venerunt. De magorum autem origine, disciplina & decretis, lege quæ scribit Laertius in proœmio sui operis; & Plinius primo capite libri 30. Eusebius item lib. primo de Præparatione Euangelica: licet apud istos auctores, vocabulum magi latissime pateat, supra dictas quinque sapiẽtum disciplinas ferme complexum. Malefici, quos græca versio vocat φαρμακοὺς, id est veneficos seu maleficos, Hieronymo interprete, sunt qui sanguine & victimis vtuntur, ac sæpe corpora mortuorum contingunt, vulgo necromantici appellantur. Lyranus & Carthusianus maleficos esse dicunt, qui homines a sensibus alienant, aliquid circa ipsos vel loquentes, vel operantes, quibus sic alienatis, multa reuelantur a dæmonibus: a quibus etiam ludificati, per varia visa phantasiæ impressa, putant illi, & dicunt postea, se longinqua terrarum spatia peragrasse, conuiuatos esse cum Diana & alijs, mira vidisse, audisse, & gustasse; talia scilicet, qualia hodieque strigibus contingere legimus. Aruspices sunt qui inspectis animantium extis, futura prænosci ac prædici posse putant. Augures qui ex auium volatu, cantu, pastuque, futurarum rerum prænotionem & diuinationem aucupantur.

Magi.

Malefici.

Aruspices.

Chaldæi principem locum tenebant apud Babylonios, inter omnes sapientes: quãobrem conuocatis aliis sapientibus, inter solos tamen Chaldæos & regem, sermonem esse habitum, legimus in hoc capite: erant autem Chaldæi professione astrologi, potissimum autem genethliaci, qui, ex inspectione & obseruatione siderum futuros rerum omnium, non modo naturalium sed etiam rerum humanarum euentus se, prædicere ac prædicere posse iactabãt: cuius disciplinæ habere se obseruationes per quadringenta & septuaginta millia annorum collectas & rebus ipsis comprobatas, vetera dicit Cicero in libris de Diuinatione, gloriabantur. Verum de Chaldæorũ doctrina, & decretis, ac diuinationibus, multa cognitu digna tradit Diodorus Siculus capite octauo libri tertij, de quibus pauca, scilicet memorabilia circũcisa oratione, hic adscribã. § *Chaldæi* (ait) *Babyloniorum antiquissimi, eo loco sunt apud Babylonios, quo in Ægypto sacerdotes, cultui Deorum deputati, per omnem vitam philosophantes; augurijs, sacris, & quibusdam incantationibus, mala auertere ab hominibus, & bona afferre existimabantur, auguria insuper, somnia & prodigia interpretari soliti, nec non & quæ ad sacra speculanda pertinent, peritissime tenentes, quorum decreta erant: mundum esse sempiternum, principio, fineque carentem; Dei potestate ac sapientia factum, eiusdemque summa*

Qualis fuerit professio eorũ qui proprie vocabantur Chaldæi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vatione, consilioque gubernari deditissimi erant' siderali scientiæ; ex astrorum animaduersione, quæ cuique A
hominum in vita aliquando essent euentura, diuinantes: nam Alexandro Magno, & victoriam Darij, & mortem quæ ipsum manebat Babylone, prænuntiarunt; similiaque deinde Antigono, Nicanori, & Seleuco prædixerunt. Quin etiam idiotis futura, ita euidenter vaticinabantur, vt mirũ, & supra ingenia hominum esse videretur. Omnes certe concedunt Chaldæis supra ceteros mortalium, scientiam astrologiæ: in qua illi se per quadringenta tria annorum millia vsque ad Alexandrum Magnum obseruationes astrorum collegisse prodiderunt. ¶ Hactenus de Chaldæis, ex Diodoro.

Cur Daniel non vna cũ aliis sapientibus accersitus fuerit a rege.

Sed quæret aliquis, cur rex Danielem simul cum alijs sapientibus non conuocauerit? Respondendum est, regem non iussisse vllum sapientem nominatim accersiri; sed mandasse tantum, vt qui in vnaquaque supradictarum quinque artium sapientissimi essent, ad se adducerentur. Sed alij sapientes mandatum hoc regis cælauerunt Danielem, ne is videlicet præferretur ipsis sapientia, & quæ a rege sperabant præmia, solus auferret. Ac licet rex proprio experimento compertum habuisset, Danielem omni sapientia ceteris esse longe præstantiorem, vt extremo capite primo dictum est; attamen facile fuit post viginti duos annos, tantum enim temporis interea præterierat, Danielis obliuionem animo regis obrepsisse; præsertim vero cum Daniel nõ ambitiose iactaret, & in publico magnificaret sapientiam suam, vt faciebant alij, nec artes illas Chaldæorum exerceret, quin omnem eorum sapientiam paruipenderet. Fit etiam credibile, quia Daniel non venerat cum alijs sapientibus ad regem, ipsum existimasse, Danielem sapientia sua diffisum, venire in conspectum suum non esse ausum.

Responderunt Chaldæi regi Syriace.

ERANT quidem illi sapientes ex diuersis prouincijs, quarum natiuæ linguæ diuersæ erant, sed quia chaldaica seu syriaca lingua vel erat communiter omnibus nota, vel erat qua rex vtebatur, propterea illi ea sunt vsi: nisi forte soli Chaldæi fuerunt, qui suo & aliorum sapientum nomine, quæ hic narrantur, propria lingua dixerunt regi. Sed vtcunque sit, illud certe constat ex hoc loco, chaldaicam vel syriacam linguam diuersam esse a pura hebræa. Nam ab exordio huius libri, vsque ad hunc locum, & lingua & scriptura fuit hebræa: hinc vsque ad finem septimi capitis, scriptura quidem hebræa est, sed sermo chaldaicus: inde vsque ad finem duodecimi capitis, rursus & sermo, & characteres sunt hebræi: residuum libri, græce tantummodo scriptum inuenitur. Hoc ipsum argumentatur Hieronymus contra Philonem, qui dixit eandem fuisse linguã chaldæam & hebraicam, quoniam Abraham pater Hebræorum, fuerit Chaldæus; ex eo quod supradictum est, Danielem & eius socios, litteras, & linguam Chaldæorum didicisse: atqui callebant ipsi linguam hebræam vt natiuam ipsis, cui si eadem fuisset chaldaica, quid attinebat eam discere. Idem confirmari potest eo quod scriptum est in 4. libro Regum c. 18. Ramsacem missum a rege Sennacherib Hierosolymam, vt Iudæos ad deditionem solicitaret, rogatum esse ab Eliachim pontifice ne loqueretur coram populo hebraice, sed suo sermone syriaco vteretur. Adiice, quod per Hieremiam cap. 5. sic ait dominus: ¶ *adducam contra te, domus Israel, de longinquo gentem antiquam, & robustam, cuius tu linguam ignorabis, nec quid loquatur intelliges*: ¶ significat autem Deus his verbis gẽtem Chaldæorum, quæ vrbem & templum hierosolymitanum destructura erat, & ipsos Iudæos in longam duramque seruitutem abstractura. Fatendum tamen est, post captiuitatem babylonicam, propter diuturnam Iudæorum cum Chaldæis conuersationem, vulgarem Hebræorum linguam, quæ vulgo erat in vsu, permixtione sermonis chaldaici infectã, & vitiatam esse: ita vt ab eo tempore vsque ad tempus Domini nostri, vulgaris lingua Iudæorum mixta esset ex hebræo & chaldaico sermone; pura vero lingua hebræa, in sacris biblijs conseruata est, eiusque scientia penes Rabinos erat.

Refellitur Philo, ratus linguam hebræam non fuisse diuersam a chaldaica.

Respon-

A

Responderunt Chaldæi regi, non est homo super terram, qui sermonem tuum, rex possit implere.

IN hoc responso Chaldæorum, quatuor sunt ab illis dicta, quæ consideratione digna sunt, nec tacita præteriri conuenit. Primum aiunt, dormientium visa & somnia nulli mortalium nota esse posse. Hoc verum est, si de naturali & certa cognitione accipiatur. Siquidem, vt aliquid sit naturaliter homini cognitum, non satis est, ipsum esse rem quandam corporalem, vel materialem, aut non excedere vim & potestatem humanæ intelligentiæ: sed præterea necessarium est, vt si fuerit singulare, & extra eum, a quo intelligendum est,

B ciusmodi sit, vt moueat sensus exteriores, per quos omnis cognitio humana intrat & penetrat vsque ad mentem; aut per se, vt sunt obiecta sensuum exteriorum: aut per aliud, quod sit cum re sensili aliqua ex parte necessario coniunctum, sitque certum eius signum; qua ratione intelligentiam quæ mouet cælum, cognoscimus per motum cælestem; & animam per operationes corporis externas, & sensibus manifestas. Somnia vero, si præterita sint, vel futura, nec per se possunt mouere sensus, quia non existunt actu: nec per aliud quod sit certum eorum indicium; non enim talia extant eorum signa. Præsentia vero somnia aliorum hominum, cum sint interiores affectiones phantasiæ, sensus nostros latent, non minus quam phantasmata, & visa brutorum: possunt tamen qualia sint ea somnia, conijci, aut ex verbis dormientium, si quid loquantur: aut ex aliquo gestu vel motu corporis, quem dormientes edant.

Quale esse necesse sit, quod ab homine naturali & certa scientia cõprehẽdi possit.

Aliena somnia non posse ab ullo certe cognosci.

C Alterum dictum Chaldæorum fuit, ciusmodi somnia esse Diis nota: quod quidem verum est, intelligendo nomine Deorum, non modo verum & vnicum Deum, sed etiã angelos, quos etiam Deos appellabat gentilitas. Nam cum somnium sit corporalis quædam affectio, & in corporali subiecto inhærens, ex se quidem subiacet naturali cognitioni angelorum. Quatuor tamen ex causis ac cidere potest, vt somnium aliquod etiam angelum lateat: primo si ad ipsum angelus non aduertat intelligentiam: deinde, si a Deo prohibeatur aduertere: tum, quatenus somnio etiam miscetur operatio intellectus, quæ latet angelum: postremo si fuerit somnium a Deo missum, significãs res futuras: etenim huiusmodi somnium, ipsum quidem per se manifestum esse potest angelo; vt vero significatiuum est futurorum, nisi Deo reuelante, nequaquam.

Hominum somnia, per se quidẽ patent cognitioni angelorum; sed ex quatuor causis potest accidere, vt ab illis non cognoscantur.

Tertio loco aiunt Chaldæi, Deos non cõuersari cum hominibus: de quo varia fuit

D veterum philosophorum sententia. Epicurei nanque Deos cælestes faciebant, sed nullius rei curiosos, planeque otiosos; quippe nihil quod extra ipsos esset, agentes aut curantes. Veteres quidam Peripatetici, Aristotelis, vt putabant, vestigia secuti, totidem fecere Deos cælestes, quot sunt cæli, nec alia in re, quam in perpetua cælorum conuersione occupatos, nullumque cum rebus sublunaribus habentes commercium nisi per lumen motumque cæli. Platonici, quorum sententiæ adscribi possunt etiam Stoici, præter Deos cælestes, faciunt alios in aere habitantes, quos communi vocabulo dæmones appellant: sed horum, alios suapte natura bonos, & humano generi beneuolos ac beneficos, a quibus scilicet vera somnia & oracula, omnisque magia naturalis, impertiuntur hominibus: alteros autem dæmones, sua natura malos, subdolos, fallaces,

E & deceptores hominum. Atque hæc duo genera dæmonum consuetudinem & commercium habere cum hominibus: Deum autem proxime non immiscere se rebus humanis, nec societatem & consuetudinem inire cum hominibus: sed commercia & colloquia inter Deum & homines siue vigilantibus ipsis, siue dormientibus, per dæmones, tanquam internuntios & interpretes, agitari & confici. Lege quæ contra hanc opinionem Augustinus lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 20. & 21. & lib. 9. cap. 9. copiose & acute disputauit.

Verissima sentẽtia christianorũ de angelis tam bonis quam malis.

At enimuero, christiana & diuina philosophia, sicut vnum dumtaxat Deum in tribus personis diuinis agnoscit & veneratur; ita sentit, omnes angelos a Deo factos, initio quidem bonos, sed libera voluntate in bonum æque, ac malum mutabiles; & eo-

rum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum quosdam in accepta bonitate perstitisse; alios vitio suo, ea priuatos, euasisse in perpetuum malos. Illos, partim Deo semper assistere; partim in conuersandis orbibus cælestibus vt fere theologi arbitrantur, ad diem vsque iudicij occupari; multos item in terras demitti ad exequenda Dei ministeria circa homines, vel singulorum hominum tutelam, vel regnorum atque prouinciarum curam gerentes. Hos autem conuersari cum hominibus, etiam cum nonnullis familiarissime, plurimis diuinæ scripturæ sententijs & exemplis manifestum est. Malos porro angelos docet scriptura, vel in infernum detrusos esse, a quibus damnatorũ hominum animæ torquentur: vel in hoc aere ad exercendos, probandosque homines versari. His multiplex & frequens cum hominibus esse commercium, satis superque compertum est duplici experimento; altero energumenorum, quorum quidam plane idiotæ, visi sunt latine, græce, & hebraice loqui, & de rebus philosophicis, ac theologicis erudite disputare: quædam etiam, humana ratione ipsis incognita, enuntiare. Idem constat experimento magorũ, quorum nonnulli faciunt subito apparere varias animantium species, statuas ligneas ambulare, & more humano loqui, & quæ disiunctissimis in regionibus aguntur, declarare. Mira hæc opera, tam energumenorum, quam magorũ, reuocare ad humorẽ melancholicũ, vt placet medicis, & Aristoles innuit in 30. sectione Problematũ, vel referre ad vim & potentiam astrorum, vt nugantur astrologi, est profecto perquam inerudi-tum & insulsum. Negare vero prædicta experimenta, extremæ impudentiæ & contumaciæ videtur. Necesse igitur est, ea opera referre ad substantias quasdam incorporeas & intelligentes, naturali potentia, & scientia, hominibus superiores ac præstantiores. Lege quæ in hanc sententiam fuse disputat beatus Thomas lib. 3. aduersus Gẽtes cap. 104. & 105.

Duplex experimẽtum quo non dubie constat, esse dæmones.

Quarta & extrema istorum Chaldæorum sententia fuit, si rex indicaret eis suum somnium, se quid significaret & portenderet id somnium, explicaturos. Hoc præcise dictum, non est verum: recteque eos redarguit rex. Nam si non poterant scire somniũ ipsius regis iam præteritum & quod iam actu fuerat, nec poterat non fuisse; qua ratione scire potuissent res futuras quæ illo somnio præsignificabantur? etenim futura, *nec* sunt actu, nec fuere vnquam, & ex se incerta sunt, causasque habent indeterminatas. Præterea, idem rex, vt narratur infra cap. 4. proprio experimento deprehendit, istorũ professionem & promissionem esse inanem & falsam; cum enim alterum quoddã somnium suum istis ipsis exposuisset, nullam illi significationem & interpretationẽ eius somnij adinuenire potuerunt. Et vero, si somnia fuerint diuina, quæ sit eorum significatio, nisi diuinitus, sciri non potest: nec diabolica, nisi docente dæmone nota sunt: & isti negarunt dæmones, siue Deos, conuersationem habere cum hominibus. Quotidiana somnia, quia inordinate inconstanter ac temere contingunt, certam habere cognitionem, aut interpretationem non possunt. Naturalia vero somnia ex certis & naturalibus causis profecta, significationem faciunt, & signa continent aliquarum rerum; sed eorum cognitio & interpretatio, ad medicos & physicos pertinet, nec Chaldæorum, ariolorum, aut maleficorum artibus continetur.

An comperto somnio, sciri possit ab homine, eius somnii significatio.

Ipse mutat tempora & ætates: transfert regna & constituit: ipse reuelat profunda, & nouit in tenebris constituta.

Quomodo Deus mutet tempora & ætates.

MVTAT Deus tempora, vel naturaliter, vicissitudines faciens dierum & noctium, æstatis atque hyemis, temporis sereni ac nubili, salubris & pestilentis. Vel modo supernaturali, aut longius producendo diem quam natura fert, sicut euenit tempore Iosue ac regis Ezechiæ: aut mutando naturalem rerum ordinem atque processum, sicut accidit in eclipsi Solis tempore passionis Domini nostri. Mutat ætates, vel minuendo in commune vitam hominum, quemadmodum post diluuium factum est: vel priuatim minuendo vitam alicuius hominis, vel in pœnam eius, vt contigit Moysi & Aaroni, vel in eius bonum & vtili-

A & vtilitatem. Nã de quodam homine electo, & Deo caro scriptum est in libro Sapientiæ cap. 4. raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius. Contra vero quibusdã prorogat vitam, vt regi Ezechiæ, annos quindecim, vltra naturaliter ei vitæ spacium præfinitum, adiiciens.

Deus transfert regna, & cur.

Dicitur Deus transferre regna, vt intelligatur in manu Dei esse omnem potestatem & dominationem, quæ est in terris, sicut in libro Ecclesiastici cap. 10. scriptum est. § *in manu Dei est potestas terræ.* § & Dominus dixit Pilato, § *non haberes potestatem vllam in me, nisi esset tibi desuper data.* § Arguit præterea translatio regnorum, breuitatem & instabilitatem humanarum rerum; ne videlicet principes viribus suis, bonisque confisi, securos se ac beatos putent. Transfert etiam Deus regna ex vna gente in alias, pro

B pter impietatem & iniquitatem. Nam a Chananæis regnũ transtulit ad Iudæos, a Saule ad Dauidem, a Salomone ad Ieroboam: scriptum enim est in capite decimo libri Ecclesiastici § *regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* § & paulo infra § *sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis* § Cõstituit autẽ Deus reges variis modis, & variis de causis: aliquãdo enim homines improbos euehit ad regnum, quia hoc populi improbitas commeruit; ipse enim, vt ait Iob. 34. regnare facit hypocritam propter peccata populi: & per Isaiam cap. 3. dominus inquit, § *dabo eis pueros principes, & effeminati dominabuntur.* § Interdum finit barbaros & crudeles homines dominari populo suo, quo grauissima eius scelera puniat: quemadmodum per regem Assyriorum puniuit decem tribus Israel; quamobrem per Isaiam appellat eum virgam furoris sui: & per regem Nabuchodonosor castigauit pec-

Cur finit Deus barbaros & impios regnare & populo suo dominari.

cata tribus Iuda, quam ob causam per Ezechielem nominat eum seruum suum, ficut

C etiam rex Attila nominabat se flagellum Dei. Nonnunquam Deus creat aliquem regem, vt per eum animaduertat in alium regem, a quo grauiter est offensus; hanc ob causam iussit Deus, Iehu regem Israel vngi, ad delendam posteritatem impii regis Achab. Denique quosdam effert Deus ad regalem dignitatem & potentiam, propter populi sui & seruorum suorum vtilitatem & cõsolationem. Legimus apud Isaiam capite. 45. & in principio libri Esdræ, Cyrum euectum esse a Deo ad amplissimum imperium, vt ipse populum hebræum seruitute liberatum, in patriam dimitteret ad instaurandum templum suum. Constantinus quoque, propter vtilitatem Ecclesiæ, diuina ope debellatis omnibus suis hostibus, solus amplissimum a Deo consecutus est imperium. Porro illis verbis, § *ipse reuelat profunda & abscondita, & in tenebris constituta* § significari possent, tria genera rerum, quæ supra omnem sunt naturæ creatæ cognitionem.

Tria generã rerum quæ omne creatæ naturæ, intelligẽtiã excedunt.

D Vnũ est rerum supernaturalium, cuiusmodi sunt mysteria nostræ fidei, vt Trinitatis, Incarnationis & Eucharistiæ, quæ dicuntur hic profunda. Alterum eorum quæ vocãtur arcana cordium, vti sunt propriæ voluntatis & intellectus actiones, nominantur autem hoc loco abscondita. Tertium est eorum quæ in scholis appellantur futura cõtingentia, quæ nec sunt actu, nec fuere vnquam, nec in causis suis determinate continentur, ob idque certam cognitionem parere non possunt: hæc nominantur in præsentiam tenebris constituta. Vt enim se habet ad sensum oculorum lux & tenebræ; sic ad cognitionem intellectus, potentia & actus. Atque huius triplicis difficultatis intelligendi similitudinem quandam in visu licet cernere, minime alienam; cui quædã ignota sunt, quia longe distant; alia quia sunt in tenebris; nonnulla quod aliquo impedimento ab ipso visu obliteſcunt. Circa illa verba § *inueni hominem de filijs transmigra-*

Similitudo.

E *tionis Iuda* § breuiter adnotandum duxi, tres fuisse intra viginti annos captiuitates babylonicas Iudæorum, sub eodem rege Nabuchodonosor, easque omnes in scriptura nominari transmigrationes. Prima fuit sub rege Ioacim, quam vocat transmigrationem scriptura hoc loco; illius enim captiuitatis particeps fuit Daniel. Altera sub rege Ioachin seu Iechonia, quæ dicitur transmigratio ab Ezechiele cap. primo & 40. & Hieremia cap. 24. a diuo etiam Matthæo cap. primo. Tertia sub rege Sedechia, quam Hieremias cap. primo etiam transmigrationis vocabulo appellat; licet hoc nomẽ magis in secunda captiuitate vsurpatum & tritum sit.

Nomẽ trãsmigrationis in triplici captiuitate babyloni ca dictum inuenitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc.

D. Gregorii sententia de latitudine & efficacia prophetiæ.

HVNC locũ exponit Gregorius in prima Homilia super Ezechielem: cũ enim docuisset prophetiã non tantũ esse futurorũ, sed etiam præteritorũ & præsentiũ, ea ratione vt sunt illa homini occulta & incõprehensibilia, subdit, prophetiæ tẽpora præterita, & futura, inuicẽ sibi concinere ad probationẽ; vt aliquando ex futuris præterita, aliquãdo vero ex præteritis probentur futura: & cũ prius illud, exẽplo Moysis ostendisset, de hoc posteriori quod ad rem nostram facit, quemadmodum in ipso prophetiæ spiritu ex præteritis probentur futura, exemplum ponit huius somnij quod Daniel est interpretatus. Petijt rex babylonicus, inquit Gregorius, ex suis sapientibus, non tantum somnij interpretationem, sed etiam quale fuisset somnium quod ei acciderat, & ex memoria efflu xerat; vt nimirum ex præterito colligeret, siquid in eorum responsionibus certum teneret: quibus negantibus id scire se posse, adductus est Daniel, qui non solum hoc respondit, quod interrogatus est, sed etiam ipsam somnij originem explicauit, dicens, ❴*Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurũ post hæc.*❵ & paulo post, ❴*Tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis.*❵ cuius somnij, mox vt ordinem dixit, quicquid ex eodem venturum sequebatur, aperuit. Pensemus ergo ordinem prophetiæ: a cogitationibus venit ad somnium, a somnio peruenit ad futura. Qui ergo ipsam, vt ita dicam, radicem somnij protulit, profecto ex præteritis probauit, quod vera essent quæ de futuris diceret. Prophetia autem præsentis temporis, nec præteriti attestatione indiget, nec futuri: quia cum res occulta per prophetiæ verba detegitur, veritati illius, res ipsa quæ ostenditur, attestatur. Hæc ibi Gregorius. Idem in 4. libro Dialogorum capite. 48. sex causas memorat somniorum, aut enim, inquit, ex plenitudine, vel inanitate corporis somnia existunt; aut ex præcedentibus in vigilia cogitationibus & curis; aut ex illusione dæmonis; aut ex cogitatione hominis simul & dæmonis illusione; aut ex reuelatione Dei; aut denique ex cogitatione, & reuelatione Dei. In hoc autem postremo genere somniorum, reponendum est somnium hoc Nabuchodonosor.

An somnia regis Nabuchodonosor ex causis naturalibus ei accidere potuerit.

Ne quem autem subeat suspicari, propterea somnium hoc naturaliter illi regi potuisse accidere, quod somnium fuerit congruens cum antecedentibus eius cogitationibus & curis; naturale autem sit, vt qualia quisque vigilans diu multumque cogitauerit, talia frequenter dormiens somniet: frequens enim, aut vehemens in vigilia phãtasiæ commotio, naturaliter similes in somno eiusdem phantasiæ motus & phantasmata excitat; ne quis, inquam, id forte de hoc somnio suspicetur, scire conuenit, cogitationem & curam vigilantis, aliquando esse causam subsequentis somnij, cum illud ipsum somniatur, quod in vigilia fuerat animo agitatum: tunc autem somnium est signum, nõ quidem futuri, sed præteriti; similiter vt effectus, naturaliter signum quoddam est suæ causæ. Nonnunquam vero præcedens in vigilia cogitatio, non est causa consequentis somnij, sed tantum præparatio quædam animi ad illud accipiendum; vel potius idonea quædam occasio atque opportunitas, vt somnium tunc homini detur: sic beato Ioseph deliberanti sponsam suam beatissimam Mariam dimittere, dormienti somnium a Deo datum est, ad eius cogitationes pertinens, quo scilicet vetabatur dimittere sponsam, & vnde illa prægnans esset docebatur. Simili ratione huic regi, de futuro regni sui statu anxie cogitanti, apte & opportune missum est somnium, & sui, & aliorum regnorum conuersiones significans: scilicet, vt ex conuenientia significationis somnij cum præcessa cogitatione sua, agnosceret rex, interpretationẽ Danielis, non esse conflictam, sed veram, sideque dignam.

Quid sit sentiendum de sõniis, quæ Gentiles, vt vera & diuina tradiderunt.

Verum quid dicturi sumus de multis somniis futura hominum euenta significantibus, & hominibus ethnicis, atque impijs, nec a Deo, vt credere par est, datis; in quibus colligendis Cicero in libro de Diuinatione, & Valerius Maximus libro primo cap. 7. copiosi ac diligentes fuerunt? Respondebimus, pleraque istiusmodi somniorum conficta esse, vel ab ipsismet quibus accidisse fertur, quo maiorem illi apud homines sibi obser-

A obseruantiam & venerationem acquirerent: vel ab ipsis scriptoribus, quo mirabiliora essent quæ narrabant, ea supra verum magnificantibus. Sed esto, talia somnia non nunquam acciderint, & vera euaserint; id tamen quia rarissime contigit, casu ac fortuito accidisse putandum est. Quid enim mirum, ex innumerabilibus somnijs falsis, vnum aut alterum cecidisse? Quod si nos vrgere insistant, multa eius generis contigisse; etiam id facile expediemus, affirmantes ea somnia potuisse a dæmone mitti, & ingeri dormientibus, quo videlicet homines in superstitiosam omnium somniorum obseruationem induceret. Potest autem dæmon in dormiẽtibus exprimere somnia præsignificantia res futuras, eas dico, quæ, vel ex certis causis naturaliter euenturæ sunt, vel quas, dæmon ipse aliquanto post tempore facturus est, vel quas, si non certis argumentis, probabilibus tamen signis futuras coniectat.

B

Qui reuelat mysteria, ostendit tibi rex, quæ ventura sunt.

ILLVD quod in Euangelio legimus, ait hoc loco Hieronymus ❴*qui Solem suum oriri facit super bonos & malos*❵ etiam super Nabuchodonosor intelligamus esse completum. Tãta est enim clementia Dei, vt etiam regi impio & barbaro, dispensationis suæ qua mundum regit, mysteria reuelaret. Sed eius rei tres possumus afferre causas, præter alias supra positas. Primo quidem id fecit Deus, vt rex superbus & crudelis, agnoscens instabilitatem & breuitatẽ regni sui, non multo post, ad aliã gentem transferendi, spiritus suos deponeret, seque submitteret vero Deo, in cuius potestate esse disceret, regna, quibuscunque C vellet dare, vel auferre: nec superbe insultaret Hebræis, tunc sub ipso captiuis, eosue inhumaniter tractaret, cum animo suo reputans, eande quæ illis contigerat, sibi quoque paratam esse regni mutationem & euersionem. Deinde vt scirent homines qui terrenorum regnorum amplitudine & potentia subnixi, se in summa felicitate esse putarant, esse aliud quoddam regnum diuinum, & æternum Christi domini & seruorum eius, tanto ceteris omnibus præstãtius, quanto cælum terræ, æternitas tempori, Deus homini præstat: & sic iam ex eo tempore cognitio quædam venturi Christi, & regni eius, in animis mortalium fereretur. Postremo, vt cunctis mundi huius principibus manifestum fieret, omnem eorum potentiam & gloriam, caducam, fluxam, & instar somnij atque imaginis esse. Lege Psal. 36. & 72. & caput 20. Iob.

Tres causæ cur Deus hoc mystico tato somnio dignatus sit regẽ Nabuchodonosor.

Sed quia locum hunc Philo Iudæus disertissime grauissimeque tractauit, verba D eius ex libro qui inscribitur, Quod Deus sit immutabilis, nec me piguit hic adscribere, nec lectorẽ tædebit legere. Sic autẽ scribit. An putas rem vllam mortalem vere esse, & non tanquam in suggestu quodam, ab inani & incerta opinione sustineri, non aliter quam somniorum ludum? Quod si non libet singulorum fortunas perquirere, vide regionum integrarum, & gentium mutationes. Floruit quondam Græcia, sed Macedones potentiam ei abstulerunt. Postea Macedonia præualuit opibus; sed diuisa in plures portiones, sic debilitata est, vt tandem omnino interiret. Ante Macedonum imperiũ, inclita fuerat Persarum felicitas, sed vna dies tam ingenti regno finem attulit: & nunc Persæ, penes quos paulo ante fuerat imperium, sunt Parthorum prouincia. Fuit Ægypti olim perampla, & magnifica potentia, sed, nubis in modum præterijt eius felicitas. Quid Aethiopes, quid Carthago in Africa, Quid Pontici reges, quid Europa, E Asiaque, vt compẽdio dicã, totusque orbis habitabilis? nonne more nauis sus deque iactatæ marinis fluctibus, nunc secũdis ventis, nunc aduersis vitur? Nã verbũ diuinũ choreas in orbẽ ducit, quod vulgus hominũ fortunã nominat, & omnes gentes circũlustrando, nunc his, nunc illis imperia, vel tribuit, vel adimit. Nihil igitur est in humanis rebus præter vmbrã, auramque leuissimã, sine mora præteruolantem: eunt enim vltro citroque, tanquam æstuaria. Nam & marini æstus, nũc cum magno impetu soniture accedunt, & longe lateque per littora diffunduntur, vndis stagnantibus: nunc refluunt retro, nec solum terram, sed maris etiam partem aquis nudatam, in similitudinem continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna, postquam

Præclara Philonis sẽtẽtia de uolubilitate atque instabilitate regnorum huius mundi.

E populosam

Universidad de Deusto
Biblioteca

populosam aliquã gentẽ inundauit magnis felicitatibus,fluxu auerso,ne guttã quidẽ A
sinit reliquã,deletis etiam pristinæ opulentiæ vestigijs. Hactenus sunt Philonis verba.

Mihi quoque, non in sapientia quæ est in me plusquam in cunctis viuentibus,hoc sacramentum reuelatum est.

An somniũ Nabuchodonosor, potuerit Daniel naturali solertia & sapientia vere interpretari.

SVPRA etiam dixerat Daniel *§ mysterium quod rex interrogat,sapientes, ariolí,magi, & aruspices nequeunt indicare regi, sed est Deus in cælo reuelans mysteria. §* Ex vtroque loco satis apparet,significationem & interpretationem huius somnij, nulla hominum ratione, & artificio cognosci & adinueniri potuisse. Et recte sane: nam si Deus voluit persuasum & certum esse regi,illud somnium non naturaliter,aut humanitus,sed diuinitus ipsi accidisse, conueniens profecto fuit,vt eiusmodi daretur,cuius intelligentia non posset a quoquã mortalium humana ratione comprehendi. Deinde,somnium illud,significabat futura hominum euenta,quin etiam Dei consilia & decreta,quarum rerum certa cognitio,humanæ mentis vim & captum exuperat. Ad hoc,somnium illud,cum esset signum futurorum,aut erat signum naturale,aut voluntarium. Non naturale,nam quod naturale signum est alicuius rei,vel causa est eius rei,vel effectus,vel cum causa effectuue naturaliter & necessario coniunctum; denique naturale signum connexionem quandam naturalem & conuenientiam cum re significata habeat necesse est. Horum autem nihil conuenit in illud somnium comparatione earum rerum quas significabat. Neque enim statua illa,vel secundum materiam,vel secundum figuram, habebat naturalem conuenientiam cum regnorum conuersionibus & euersionibus quas significabat. Si autem erat signum voluntarium, & vt patet,non ex voluntate hominum, sed ex sola Dei voluntate profectum, constat nemini potuisse significationem eius esse notam, nisi cui voluntas Dei esset patefacta. Adijce,quod illa statua per se considerata,remota que Dei reuelatione,multa & varia significare poterat, scilicet, vel variam mutationem euenturam circa personam ipsius regis, vel circa successores ipsius, vel circa regna,& reges alios,quam qui reuera significati sunt. Patet hoc ipsum argumentorum

An apud Gẽtiles fuerint veri interpretes somniorum.

strorum concionatorum,qui illam statuam & imaginem varie vsurpant,& ad innumeras propemodum res significandas applicare & accommodare solent. Sed enim, obiiciet aliquis,fuisse olim apud Gentiles,somniorum coniectores & interpretes,qui multa somnia significantia res futuras,vere interpretabantur. Atqui,tanto plura illos falso interpretatos esse constat,vt quorum veridici interpretes fuerunt,aut casu & temere,aut sagacitate quadam, & solertia humanæ mentis fuisse existimandum sit. Quin sæpenumero illi,idem somnium contrarie interpretabantur. Narrat. Q. Curtius lib. 3. somnium quod Dario regi,paulo ante prælium quo primum ab Alexandro superatus est,acciderat,vates contrarias in partes esse interpretatos: alios enim id somnij victoriam Dario,alios contra,Alexandro portẽdere,respondisse. Accipe aliud exemplum a Cicerone in libro secundo de Diuinatione positum: cursor ad olympia proficisci cogitans,vidit in somno aquilam se esse factum; cõsuluit vates: vnus dixit, ipsum procul dubio victurum, aquila enim cunctas aues sublimitate antecellit; alter contra, victum iri respondit; aquila nanque ceteras aues infectans & agitans,semper postrema est. Vides futilitatem & vanitatem huiusce diuinationis.

Tu rex uidebas, & ecce quasi statua una grandis, & intuitus eius erat terribilis.

Quatuor genera diuinorum signorũ

CVR Deus sub specie statuæ vel imaginis humanæ,somnium illud significans futuram regnorum conuersionem, figurari & exprimi voluerit, quo planius intelligatur, sciendum est, quatuor esse genera signorum quibus Deus ad significandas res futuras vti solet. Primum est eorum quæ tantummodo sunt signa, nec ad aliud quam

A quam ad significandum a Deo instituta, huiusmodi sunt omnia signa quæ prophetis,vel dormientibus per somnia,vel vigilantibus per imaginarias similitudines, siue in raptu,siue in extasi dabantur. Alterum genus fuit eorum,quæ,& res quædam erant ad aliquem certum vsum comparatæ, & præterea erant signa ad aliud quidpiam significandum constituta. Huius generis fuere mosaycæ legis ceremoniæ, tum propter Dei cultum illo tempore ab Hebræis custodiendum, tũ propter significationem mysteriorum nouæ legis a Deo institutæ. Tertium eorum fuit,quæ significabant id quod fiebat,quemadmodum septuplex lotio Naaman Syri in Iordane, significabat lotionẽ eius a lepra,quam tunc in eo diuina virtus operabatur. In hoc item genere signorum reponenda sunt sacramenta nouæ legis,quæ faciunt id quod significant. Quartum & vltimum genus signorum eorum est, quæ significabant non tam id quod tunc fiebat,
B quam aliud quiddam multo præstantius,olim futurum; exempli causa,iussit Deus ad euertendos muros Iericho,sacerdotes septies vrbem circumire tubis clangẽtes: quod non tam euersionem illius vrbis significabat,quam,omnem idololatriæ potẽtiam, per euangelij prædicationem toto orbe personantem, omnino destructum iri portendebat. Ad hoc genus signorum,pertinebat etiam serpens ille æneus in deserto erectus a Mose,quem aspicientes sanabantur a morsibus serpentium: ille enim non tam signũ fuit illius corporalis & temporariæ sanitatis,quam spiritualis & æternæ salutis, quã Deus per crucem filij sui, humano generi daturus erat: sicut ipsemet Christus apud Ioannem capite tertio, interpretatus est. In primo autem signorum genere, con-

Cur statua referebat similitudinẽ hominis.

C tinetur somnium hoc, quod propterea sub similitudine imaginis & statuæ hominis est figuratum,quia significabat conuersiones regnorum: ratio autem regni,potissimũ in hominibus consistit,hoc est,in rege & subditis: regni quoque splendor,nobilitas,potentia,antiquitas,magnificentia & fortitudo,præcipue in hominibus posita est, quin commutatio regnorum ob imperij ex vna gente in aliam translationem, maxime fieri solet.

Cur statua erat terrifica.

Erat autem intuitus illius statuæ terribilis: primo quidem, ob inusitatam corporis molem,& proceritatem,& quia minaci & terrifico vultu regẽ aspiciebat,ei quodammodo imminens: augebat etiam terrorem,tam multiplex & diuersa statuæ materia, insignem aliquam rerum variationem portendens: maxime vero tanta dissimilitudo & discrepantia inter caput aureũ & digitos terreos, quo significari videbatur lapsus ex optimo & felicissimo statu in vilissimum & miserrimum. Super omnia vero terribilis erat tantæ imaginis confractio, & vsque in puluerem resolutio, facta ab illo la-
D pide; in quo tria erant valde mira & portentosa,quod sine manibus abscisus esset ex monte; quod primo paruulus, mox instar magni montis vniuersam terram occupasset; denique,quod illisus & impactus illi statuæ,eam contriuisset, & vsque ad puluerẽ comminuisset. Sed in primis terrifica erat eius imaginis significatio. Etenim magnorum imperiorum commutatio,fieri non poterat sine magno terrore bellorum,sine fœda principum cæde,sine depopulatione,& vastatione regionum & populorũ,sine multa hominum internecione.

Huius statuæ caput, ex auro optimo erat: pectus & brachia, de argento: venter & femora,ex ære: tibiæ ferreæ: pedum, quædam pars erat ferrea, & quædam fictilis.

E DESCRIBITVR his verbis quadruplex illius statuæ materia, aurum, argentum, æs, ferrum: nam fictilem seu testaceam materiam,bene monet Theodoretus non esse hic positam quasi principalem statuæ materiam,sed tanquam ferro commixtam. Sicut enim quatuor regnorũ mutationes significantur,ita quatuor sunt principales materiæ,quarũ vnaquæque naturali sua qualitate & proprietate,eius regni,cuius est signum, conditionem & proprietatem mirifice declarat. Quatuor autem regna,quę quadruplicis materiæ varietate significantur, confessione fere omnium, manifestum est esse regnum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cur per illã ſtatuam, ſignificata fuerint quatuor tantum imperia, Chaldæorum, Perſarum, Græcorũ & Romanorum, aliis quãplurimis regnis prætermiſſis

Chaldæorum, Perſarum, Græcorum & Romanorum. Cur autem hæc quatuor, potiſſimum fuerint ſignificata, prætermiſſis alijs quamplurimis, in prõptu eſt cauſam reddere; per hanc enim ſtatuam ſignificantur regna, vel tunc præſentia, vel futura, nõ autem præterita, & iam extincta. Quamobrem hic non comprehenditur monarchia Aſſyriorum, quippe quæ ducentis circiter annis, ante huius ſomnij tempus deſtructa, & euerſa fuerat. Quanquam dici poſſet, eam eſſe comprehenſam in regno Chaldæorũ, quod nihil fuit aliud, niſi pars quædam, & quaſi propago monarchiæ Aſſyriorũ. Deinde, ſignificantur quatuor regna totius terræ florentiſsima, potẽtiſsima, & ampliſsima, præteritis compluribus alijs regnis tunc humilibus, obſcuris, & anguſtis, ſicut erat regnum Sicyoniorum, Athenienſium, Lacedæmoniorum & Lydorum. Nec ſignificãtur hac imagine, omnia regna poſt futura ſimpliciter, ſed tantum futura vſque ad aduentum & regnum Chriſti. Quocirca, quæ poſt exorta ſunt imperia, Gothorum, Saracenorum, & Turcarum, ad huius figuræ ſignificationem minime pertinẽt. Denique, imago hæc ſignificabat conuerſionem, non quorumlibet regnorum, ſed eorum, quorum vnum ita proxime ſucceſsit alteri, vt poſterius euerteret prius, & prioris ruina, poſterioris imperij origo, & dilatatio eſſet. Id quod in his quatuor regnis Chaldæorũ, Perſarum, Græcorum & Romanorum eueniſſe, liquido cernimus: quo ſit vt extra huius imaginis ſignificationem ſint, antiqua Ægyptiorum, Scytharum, & Chartaginenſium imperia; quæ nec inter ſe, nec cum his quatuor regnis, prædictum ordinem & ſeriem ſucceſsionis habuerunt. Non recte igitur Proſper in libro de Promiſsionibus & Prædictionibus Dei, parte ſecunda capite 33. ſequutus Paulũ Oroſium, interpretatus eſt per ventrem & femora ærea, figuratum eſſe punicum ſeu chartaginenſe imperium. Sed quid de Medorum imperio, quod eo tempore ſtabat, dicemus? reſpondebimus vel eſſe incluſum in monarchia Perſarum, cuius conditor Cyrus, eiuſque deinceps ſucceſſores, Perſarum ſimul ac Medorum reges fuere; quamobrem perſicum imperiũ figuratur hic per pectus cum duobus brachiis: vel eſſe omiſſum, quia tunc principatus Medorum valde anguſtus & reſtrictus erat, vt paulo infra oſtendemus.

An viſio huius ſtatuæ differat ab alia ſimili viſione Danielis quæ infra narratur capite 7.

Sed quia viſio quam habuit Daniel anno primo regis Baltaſaris, vt infra narratur capite ſeptimo, eandem ſignificat eorundem quatuor regnorum commutationem, declarandum eſt, quid inter hanc & illam viſionem conueniat, & differat. Conueniunt dupliciter, tum in re figurata & ſignificata, quæ eſt mutatio illorum quatuor regnorum; tum in modo viſionis, vtraque namque accidit dormientibus, per ſomnium. Sed pluribus modis differunt; primum tempore: nam illa viſio capitis ſeptimi euenit poſt hanc quadraginta annis; tot enim annos reperies a vigeſimo quinto anno Nabuchodonoſor, quo anno ſomnium hoc ei contigit, vſque ad primum annum regni Baltaſaris. Poſtea, ratione perſonæ: nam illa ſoli Danieli; hæc primum regi Nabuchodonoſor, tum Danieli etiam obuenit. Deinde, in qualitate figuræ ac ſimilitudinis. Nam hæc ſub ſpecie vnius ſtatuæ expreſſa eſt, illa ſub ſimilitudine quatuor animalium, leænæ, vrſi, pardi, & quartæ beſtiæ, cuius nomen tacetur. Ad hoc, in illa viſione quæ ad ſingula prædictorum quatuor regnorum pertinent, ſubtilius, vberius, & diſtinctius explicãtur. Denique, in hac viſione pauca de regno Chriſti, nihil de regno Antiochi Epiphanis, vel Antichriſti: illic de Chriſti regno plura & ſublimiora, multa etiam de rege Antiocho, & ſub eius figura, de ipſo Antichriſto inſinuantur.

Tu es rex regum, & ſub ditione tua uniuerſa conſtituit Deus, tu es ergo caput aureum.

De potentia regis Nabuchodonoſor

DEINCEPS particulatim interpretatur Daniel, quid ſingulæ illius ſtatuæ partes proprie ſignificarent. His autem verbis deſcribitur primo regnum Chaldæorum. Dicitur autem Nabuchodonoſor rex regum, vel quia maximus erat omnium regum ſui temporis; vel quia multis & magnis regibus imperabat. Etenim per Hieremiam capite

A pite. 27. prædixit Deus, huic regi, multas gentes, magnoſque reges ſeruituros: & Abacuc. cap. primo vaticinatur, eum de regibus triumphaturum: quin teſte Iſaia capite. 47. Babylon regnorum domina vocabatur. Mira ſunt autem quæ de huius regis magnitudine, potentia, & ditionis amplitudine, cum hoc, tum alijs locis diuina prædicat ſcriptura. Nam infra. cap. 4. huic ipſi regi dicit Daniel, § *Tu rex magnificatus es, & inualuiſti, & magnitudo tua peruenit uſque ad cælum, & poteſtas tua in terminos uniuerſæ terræ:* § idem capite. 5. propter magnificentiam huius regis, ait omnes populos & linguas timuiſſe ipſum, quia quos volebat percutiebat & interficiebat, & quos volebat, exaltabat aut humiliabat. Per Hieremiam. capite. 27. ait dominus de hoc rege § *ſeruient ei gentes multæ, & reges magni: gens autem & regnum quod non ſeruierit ei, & non curuauerit collum ſuum ſub iugo eius, ego dominus in gladio, fame, & peſte viſitabo ipſum.* § De eodem rege Nabuchodonoſor, capite primo ſic vaticinatus eſt Abacuc § *congregabit quaſi arenam captiuitatem: ipſe de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt; ipſe ſuper omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam.* § Ne his quidem minora, de hoc rege ab ethnicis ſcriptoribus prodita ſunt; veluti a Beroſo, Megaſtene, Philoſtrato, Abydeno, Alphæo, & Alexandro Polyſthore, quos Ioſephus priori libro contra Appionem, & Euſebius libro. 9. de Præparatione Euangelica capite vltimo commemorant. Beroſus certe in hiſtoria de rebus Chaldaicis, cunctis ſuperioribus regibus, imperij & gloriæ magnitudine, eum anteponit. Megaſtenes libro. 4. de rebus Indicis, tradit hunc præter Orientis prouincias, Ægyptum quoque & Africam, Hiſpaniamque ſubiugaſſe; eumque confirmat virtute animi, & rerum geſtarum præſtantia, Herculem ſuperaſſe. Strabo libro decimo quinto ſuæ Geographiæ ſcribit, hunc regem omnium potentiſsimum, & ipſo Hercule præſtantiorem fuiſſe a Chaldæis exiſtimatum. Tertullianus in libro aduerſus Iudæos, vbi agit de regno Chriſti, ait hunc regem imperii ſui terminos habuiſſe ab India vſque ad Æthiopiam.

B

C

Omnia fuiſſe ſub imperio Nabuchodonoſor quatuor modis poſſe intelligi.

Sed nihilominus tamen, videtur ſupra veritatem eſſe, quod hic dicitur, vniuerſa quæ homines & beſtiæ inhabitabant, ſub eius regis imperium fuiſſe ſubiecta. Conſtat enim, nec Europam ſaltem totam, nec Indiam, vt alias complures prouincias & gentes taceam, eius regis dominatione fuiſſe ſubactas. Conuenit igitur, vt prædicta verba veram habeant ſententiam, aliquo modo interpretari. Nam vel hoc dictum fuit per ſynecdochen, qua totum ponitur pro magna & principali parte. Etenim, quia hic rex debellauerat magnam & principalem partem orbis, tunc Chaldæis cogniti, & famoſi, ideo dicitur, habuiſſe imperium in vniuerſam terram. Vel in his verbis eſt hyperbole, figura ſacris litteris perfrequens, qua, vt magnitudo rei exprimatur, ea ſupra veritatem extollitur; quomodo Geneſ. 22. dicitur ſemen Abrahæ tanquam arenam maris multiplicandum: & in 2. Reg. cap. primo, Saul & Ionathas dicuntur aquilis velociores: & in 3. Reg. cap. 10. dicitur tempore Salomonis fuiſſe tanta copia argenti, quanta erat lapidum. Vel phraſis eſt hæc, peculiaris diuinæ ſcripturæ ponere omnes pro multis, ſicut contra multos pro omnibus. Prioris exemplum habes Geneſeos. 22. in Abraham, in quo dicuntur benedicendæ omnes gentes, pro eo quod eſt, multæ gentes. Nam cap. 17. dixerat ei Deus, patrem multarum gentium conſtitute. Poſterioris exemplum reperies in cap. 5. Epiſt. ad Rom. quo loco Paulus ait, propter inobedientiam Adami conſtitutos eſſe peccatores multos, id eſt omnes; nam ibidem dixerat, omnes peccaſſe in Adamo. Vel denique Daniel hæc dixit, ſecundum exiſtimationem & morem loquendi Chaldæorum, qui regem ſuum, quo magnitudinem imperij eius extollerent, vel quo magis ei adularentur, regem regum, & dominum vniuerſæ terræ appellare ipſum ſolebant. Sic beatus Ioſeph in euangelio ſimpliciter dicitur pater Chriſti, quia ſic vulgo exiſtimabatur & appellabatur: & apud Hieremiam. cap. 28. Hananias pſeudopropheta, vocatur ſimpliciter propheta, quia vulgi exiſtimatione & appellatione, propheta erat.

D

E

In illis porro verbis § *tu es caput aureum* § triplex latet figura: nam primo ponitur rex pro regno, § *tu es caput aureum* § id eſt, tuum regnũ eſt caput aureũ; non enim hic

Quomodo caput aureũ ſtatuæ ſignificabat regnũ Chaldæorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

agitur de regibus,sed de regnis:id quod patet eo quod proxime sequitur §*post te consurget aliud regnum*§ quibus verbis non significatur regnum Persarum surrecturum post obitum Nabuchodonosor,sed post regnum Chaldæorum,cui tunc ipse præerat. Altera figura est in eo quod rex seu regnum Chaldæorum dicitur esse caput aureum, pro eo quod est,significari,seu figurari capite aureo;res enim significata & figurata, nominatur vocabulo signi & figuræ:qua figura orationis vtitur scriptura,cum Ecclesiã Christi appellat Syon,vel Hierusalem, & ipsum Christum nominat Dauidem: sicut interdum contra fit,vt quod est figura,appelletur vocabulo rei figuratæ; quemadmodum Paulus primæ ad Corint. 10.dixit. §*petra autem erat Christus*§ id est, petra figurabat Christum;& in scriptura veteris testamenti,imagines boum,leonum, cherubim, & serpentium,appellantur boues,leones,cherubim,& serpentes. Lege August.in quæstionibus super Leuiticum,quæstione. 57. Tertia figura est in illis verbis §*caput aureum*§ continens duplicem metaphoram,alteram capitis, qua significatur principatus antiquitatis, & sapientiæ:quo duplici nomine,Chaldæos olim gloriari solitos, sacris litteris testatum est. Erat enim regnum Chaldæorum antiquissimum, & primum omniũ, vt liquet ex. 10.cap.lib. Genes. Apud Chaldæos item diu multumque viguit studium sapientiæ,vnde per Isaiam cap.47.dixit Dominus Babyloni §*scientia & sapientia tua decepit te*.§ Altera metaphora continetur in vocabulo §*aureum*§ quo denotatur maxima huius regis opulentia, vel mira felicitas, quippe breuissimo tempore amplissimũ imperium adeptus est. Non tamen putandum est,quia regnum Chaldæorum comparatur auro,Persarum autem argento,& Alexandri Magni atque Græcorum æri, denique Romanorum ferro,propterea regnum Chaldæorum his tribus regnis fuisse florentius,ac magnificentius: non enim appellatur aureum comparatione sequentium regnorum, sed comparatione eorum, quæ tunc erant, regnante Nabuchodonosor. Quamobrem Hieremias cap. 51. Babylonem appellat aureum calicem inebriantem omnes gentes.

An regnante Nabuchodonosor, monarchia Medorũ maior esset imperio Chaldæorum.

Sedenim, contra ea quæ de huius regis magnitudine imperii,& potẽtia dicta sunt, quispiam fortasse illud obiicere nobis posset;quo tẽpore regnabat Nabuchodonosor, eo tẽpore stetisse monarchiam Medorũ, multis annis ante eũ regẽ exortã,multisque item post eũ annis, tempore Cyri extinctã. Erat igitur tunc maior Medorũ quã Chaldæorum potentia. Quin hoc ipsum confirmari posset auctoritate Herodoti,qui primo libro,Cyaxarem Medorum regem affirmat fuisse potentissimum;eum namque aiunt Asiæ dominatum esse,omnesque Assyrios, exceptis Babylonijs, sub imperium suũ subiunxisse. Cyaxarem autem,chronographia Herodoti demonstrat æqualem fuisse regis Nabuchodonosor: cum enim ab exordio regni Cyaxaris vsque ad primum annum Cyri recenseat ipse annos septuaginta quinque,scilicet. 40. ipsius Cyaxaris, & 35. Astyagis, cuius imperium Cyrus bello obtinuit: ex sacris autem litteris,ab anno decimo nono Nabuchodonosor vsque ad primum annum Cyri,septuaginta anni captiuitatis Iudæorum colligantur,necesse profecto est,principium regni Cyaxaris, in decimum quartum regni Nabuchodonosor annum incidisse. Ex his videtur concludi,Medos eo tempore,Chaldæis fuisse potentiores. Verum hanc obiectionem diluere non est difficile, si animaduertamus eo tempore fuisse monarchiam Medorum valde coangustatam,depressam,& afflictam: tum ob insignem cladem qua aliquot ante annis,superior Nabuchodonosor,cuius mentio fit in libro Iudith,Medos afflixerat,victo rege Medorum Arphaxad, profligatoque omni exercitu, & captis Ecbatanis regia Medorum ciuitate: tum etiam ob immensam vim Scytharum qui vniuersam Asiam tanquam inundantes,& per viginti octo annos prædati ac depopulati, Medos intra suam regionem manere compulerunt. Quapropter Cyaxares, qui vt diximus,anno decimo quarto Nabuchodonosor regnare cœperat,per illos viginti octo annos, scilicet,dominantibus Asiæ Scythis, in regno suo se continuit, hoc est,vsque ad mortem Nabuchodonosor,quem supra ostendimus,tres & quadraginta regnasse annos. Postremis igitur duodecim annis,quibus Cyaxares superstes Nabuchodonosor, regnauit, dolo interfectis fere Scythis, imperium proferre, atque,vt narrat Herodotus,florere cœpit.

A cœpit. Quocirca Daniel qui somnium hoc interpretatus est, anno vigesimo quinto regni Nabuchodonosor,vt supra diximus,verissime dixit, fuisse eum tunc potentissimum & maximum regem.

Post te,consurget aliud regnum minus te.

HIS verbis significatur, regnum Persarum, quod proxime post regnum Chaldæorum efflоruit. De quo,quæ hic dicuntur, tres habent quæstiones. Prima quæstio est,cur regnum Persarũ dicatur minus regno Chaldæorum,cum ex scriptura constet,ditionem Persarum multo fuisse ampliorem quam Chaldæorum:si quidẽ in libro Esther, primo & 10. cap.

Quomodo dicatur regnũ Persarum minus regno Chaldæorum.

B Assuerus ille Persarum rex, imperium habuisse dicitur ab India vsque ad Æthiopiã super centum viginti septem prouincias,cunctasque maris insulas: tantum autem nõ fuisse Chaldæorum imperium,per se manifestum est. Quidsi Cyrus primus Persarum rex,regnum Chaldæorum bello captum adiunxit suo, non ne quod ex vtroque conflatum est imperium,maius fuisse necesse est? Responderi potest,dictum esse regnum Persarum minus regno Chaldæorum,non potentia vel opulentia,sed antiquitate, ac diuturnitate: sterit enim regnum Chaldæorum vel Assyriorum, ab ortu suo sub primo rege Nino,vsque ad interitum sub Balthasare vltimo rege, quingentos & mille annos: cum monarchia Persarum intra ducentos & quadraginta annos,& condita & euersa fuerit;sed illud dictu verius est,Danielem hoc dixisse de regno Persarum, non prout postea futurum erat,sed prout erat tunc regnante Nabuchodonosor,quo tem-

C pore multo angustius & obscurius erat,quam tunc erat regnum Chaldæorum: vt hæc sit eorum verborum sententia,*post te consurget aliud regnum*, quod nunc est minus tuo. Hoc autem ideo dixit Daniel, vt rex ille præsenti felicitate nimis elatus ac superbus,agnosceret miram regnorum vicissitudinem;qua fit,vt regna quæ multo tempore latissime & glorioſissime imperauerant,postea exiguis restricta finibus, magna in obscuritate,& humilitate iaceant: contra vero quæ diu parua & ignobilia fuerant, deinde amplissimum & nobilissimum imperium consequantur: tam instabili & præcipiti gradu est regum felicitas, quæ vulgo maxima æstimatur, tamque volubili orbe,imperiorum vices circumaguntur.

Mira vicissitudo regnorum.

Altera quæstio est,cur regnum Persarum comparatum sit argento: si quidem in illa statua,per pectus & brachia argentea præfiguratum est. Respondeo, comparatum

Cur Persarũ imperiũ comparetur argento, & de opulẽtia Persarum.

D fuisse argento,propter immensam Persici imperij opulentiam,atque incredibilẽ vim & copiam diuitiarum: huius opulentiæ multa & illustria extant argumenta: primo Cyrus cõditor imperij Persarum, victo Crœso Lydorum rege,totius Asiæ ditissimo, adeo vt prouerbij loco diceretur, ditior Crœso, superato itẽ rege Chaldæorum,omnes Lydorum & Chaldæorum opes in suam potestatem redegit. Quantum vero auri & argenti Cyrus debellata Asia reportauerit,ostẽdit Plinius lib. 33.cap. 3. his verbis,

Opulentia Cyri ex Asia

§*Cyrus deuicta Asia pondo auri triginta quatuor millia inuenit;præter vasa aurea,auriumque factum,& in eo folia,ac platanum,vitemque. Qua victoria,argenti quingenta millia talentorũ reportauit*,§ hoc est si ad rationẽ atticorũ talentorũ,& ad vulgarẽ nostrã computationẽ rediganturtrecẽti millionesquingenti;§ *& insuper craterẽ Semiramidis,cuius pondus quindecim talenta ægyptia colligebat. Talentũ autem ægyptium pondo octoginta capere, Varro tradit*. § Tantam futuram Cyri opulentiam

E vaticinatus fuerat Isaias, apud quem capite. 45. Deus promittit se daturum Cyro, thesauros absconditos: quasi diceret,manifestos & parabiles thesauros,ipse sibi comparabit;sed præter hos,ego illi absconditos & abstrusos eruam & dabo. Eandem Persarum opulentiam satis declarauit Assuerus ille maritus Esther in illo sumptuosissimo conuiuio, quod in exordio libri Esther describitur: sed multo magis,ante illum, Xerses in illo suo innumerabili exercitu, quo vniuersam Græciam debellare voluit. Narrat Athenæus sub initium lib. 12.de opulentia & luxu Darij regis Persarum scribens, tempore Darii vltimi Persarum regis, in eas iam delitias & luxum Persarum reges esse prolapsos,vt ad caput cubilis regij, conclaue esset pariete vno interstitũ,ea magni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnitudine,quæ quinque lectos caperet,in quo semper essent condita talenta auri A
quinque millia,quæ trecenties centenis millibus coronatorum æstimantur : hocque
conclaue ceruical regis appellabatur. E regione vero huius,aliud erat conclaue,ad
quod cubilis regij pedes vergebant,capax trium dumtaxat lectorum, in quo talenta
argenti tria millia condebantur,& scamnum suppedaneum dicebatur.In ipso autem
cubiculo regio vitis erat aurea,gemmis inclusis locupletata, quæ velut pergula re-
gio cubili obtendebatur;quam vitem, Amynctas in libro de Mansionibus regijs pro-
didit,racemos etiam pensiles habuisse ex lapillis pretiosissimis. Ad extremũ, demon-
strat hoc,præda gazæ persicæ,qua potitus est Alexander Magnus;quam Curtius fuis
se ait ad centum & quinquaginta septem millia talentorum, absque babylonica pe-
cunia.Strabo autem omnia complexus,centum & octoginta millia posuit. Quæ sum-
ma ad rationem nostratis pecuniæ redacta, conficit millies, & octies centena mil- B
lia aureorum,vel, vt italice dicam,cento & otto millioni. Ergo, aptissime Persarum
imperium,propter infinitam eius opulentiam,fuit argento comparatum.

Ceruical. Scabellum, Pergula regum Persarum.

Præda Persica Alexandri Magni cento et otto millioni

Tertia quæstio; cur comparatum fuerit persicum imperium pectori & brachiis?
Multas ob causas.Principio,sicut pectus & brachia proxime cohærent collo & capi-
ti,ita regnum Persarum,regno Chaldæorũ proxime successit.Deinde,regnum Chal
dæorum a duobus velut brachijs,id est,a Dario Medo Cyri auunculo,& ab ipso Cyro
destructum est. Præterea, per pectus & brachia, significatur Cyrus fundator imperij
persici;nam vt in pectore coniunguntur duo brachia:sic primum in Cyro,duo regna,
Medorum & Persarum,quæ antea fuerant diuisa, sunt coniuncta. Ad hoc, significa-
tur Cyrum pectore,id est, singulari prudentia & animi magnitudine ac vigore : bra-
chijs item, id est tota vita laborando & bellando,tantum sibi imperium comparasse. C
Pulchre autem,secundum moralem sensum, pectus & brachia argentea, designant
ingenium auari;qui toto pectore,id est,omni solertia, cogitatione,studio, animique
affectu: vtroque etiam brachio,id est,omni labore & industria ad comparandam, au-
gendam,& conseruandam pecuniam incumbit.Nec a similitudine abhorret, quod
auaritia per idolum & statuam designatur;cum D. Paulus auaritiam appellet idolo-
rum seruitutem.

Perficum regnũ,pectori & brachiis cur sit comparatum.

Moralis sensus.

Et regnum tertium aliud æreum,quod imperabit vniuersæ terræ.

DVo sunt in his verbis explicanda: vnum est, cur regnum Alexandri &
Græcorum,quod his verbis significatur,figuratum sit in illa statua, ven D
tre & femoribus: alterum est, cur comparatum sit æri. Ac primo qui-
dem,comparatum est ventri,quia sicut venter subest pectori, sic regnũ
Alexandri & Græcorum proxime successit regno Persarum. Et sicut
venter ad se trahit omnem cibum,eumque subigit atque conficit, nec diu tamen in
se retinet,sed ad alia membra transmittit: sic Alexander plurima regna sibi vendica-
uit,& suo imperio subiecit;diu tamen illis potiri non potuit,sed ea ducibus suis possi
denda & fruenda reliquit. Denique,figura ventris significatur immodica vini cupi-
ditas,& intemperantia,qua infamis fuit Alexander: hoc enim vitium in eo admo-
dum insigne ac notabile fuisse,qui res eius scripserunt,non inficiantur. Curtius libro
quinto,ita scribit, *§ Ceterum ingentia animi bona,illam indolem,qua omnes reges anteceſſit, illam in* E
subeundis periculis constantiam,in rebus moliendis efficiendisque velocitatem, in deditis fidem, in capti- F
uis clementiam,in voluptatibus,permissis quoque,& vsitatis,temperantiam,intolerabili vini cupiditate fœ-
dauit. § Sæpissime totas noctes comessabatur ac potabat, noctibusque dies iungebat,
quin nonnunquam tantum vini hausit,vt totum triduum mero somnoque sepultus
iaceret,donec vinum edormisceret.Instituebat etiam in exercitu,potationum certa-
mina,amplo ceteros vincenti constituto præmio. Certe Protarchus qui quatuor con
gios ebiberat,tanquam victor talentum ab eo tulit;sed intra triduũ ex ebrietate ex-
tinctus est; alijque vnus & quadraginta,eandem ob causam exanimati. In conuiuio
temulentus,suasu Thaidis procaciſſimæ meretricis, vt refert Curtius libro quinto,
incendio

Cur imperiũ Alexandri Magni & Græcorũ comparatũ fueri vẽtri, & femoribus.

Intemperantia Alexandri Magni.

A incendio concremauit clarissimam & nobilissimam Orientis vrbem,ob id a Persis no
minatam Persepolim. Iterum ex temulentia in furorem versus,Clytum sibi familia-
rissimum,ducem strenuum,fratrem eius a quo fuerat nutritus & educatus, denique
vitæ suæ conseruatorem,quod res gestas Philippi patris rebus ab ipso gestis petulan-
ter anteponeret,lancea trãsfodit:cuius facti adeo mox cum pœnituit,vt ægre, ne sibi
mortem conscisceret,ab amicis prohiberi potuerit. Hinc vulgatum fuit, Alexandrũ
mitiorem fuisse in bellis aduersus hostes,quam in conuiuijs erga amicos. Ne multa,
tãdem ob intẽperiem ebrietatis,interijt:licet multi veneno eũ occidisse prodiderint.
Scite igitur Velleius Paterculus libro 2. dixit. Iulium Cæsarem alterum fuisse Ale-
xãdrum,sobrium tamen,nec iracundum. Arbitratur Plutarchus in Vita Alexandri,
fuisse eum auidissimum vini,propterea quod erat temperamento corporis præferui-
B do & igneo. Ex eadem causa Plutarchus existimat euenisse, vt ex cute & membris
Alexandri,incundissimus effluaret odor.Gignitur enim suauitas odoris, vt Theophra
sti opinio est, concoctis a calore humoribus; vnde aridi & feruidi tractus terrarum
optimorum odorum sunt feraciſſimi. Per femora vero eius statuæ, significatur lasci-
uia & veneris intemperantia,non tam Alexandri,qui,vt in illa ætate & potentia,eius
voluptatis satis continens fuisse dicitur,sed successorum eius,præsertim autem regũ
Ægypti.Cur autem imperium Alexandri & Græcorum ære figuratum sit,causa quã
reddit beatus Hieronymus,mihi quidem valde probatur. Est,inquit, æs vocalissimũ,
& sonantissimum, edit sonum magnum & clarum,eumque longe lateque diffundit:
qua re denotatur magna imperij Græcorum fama & gloria, non solum ob potẽtiam,
sed etiam ob sapientiam & eloquẽtiam,quæ apud Græcos maxime floruit. Præcipue
C vero significatur,famam Alexandri Magni super omnes reges atq; imperatores om-
ni æuo fore clarissimam ac celebratissimam.

Alexander temulentus occidit Clytum.

Iulius Cæsar alter Alexãder, sed sobrius nec iracundus.

Cur corpus Alexandri efflabat suauem odorẽ.

Quid significetur per femora statuæ.

Ceterum,decem res nomen Alexandri omnibus seculis, cunctisque gentibus ad-
modum memorabile,& mirabile reddiderunt.Quas res nos hic paulo longius solita
breuitate tractabimus,ob eas causas quas infra reddemus. Prima res, fuit ætas qua
res tantas gessit:suscepit enim regnum defuncto patre Philippo,annum agens vigesi
mum,& anno ætatis trigesimo tertio extinctus est. Quæ ætas, cum per se soleat esse
consilij,prudentiæ,experientiæ,auctoritatis,patientiæ,constantiæ,castitatis & maie-
statis expers,tantis rebus gerendis immatura & infirma esse videbatur. Narrat Sue-
tonius, Iulium Cæsarem,Gadibus, cum in templo Herculis simulacrum Alexandri
Magni aspexisset, quasi ignauiam suam pertæsum, ingemuisse, quod,qua ætate Ale-
D xander totum orbem subegerat,ea ipse ætate nihil dum memorabile gessisset.Secun-
da, tenuitas apparatus, & paruitas exercitus quo vniuersum orbem subiugare ag-
gressus est:numerus enim copiarum quas in Asiam transmisit ad debellandũ Orien-
tem,vt Plutarchus optimis auctoribus cõfirmat,minus quadraginta millia militum
habuit,nec in stipendium,amplius septuaginta talenta,nec nisi ad triginta dies com-
meatus tulit. Tanta apparatus exiguitate, incertum est,inquit Iustinus,vtrum sit ad-
mirabilius,Alexandrum vicisse orbem,an vincere aggressum esse. Tertia,felicitas
eius in prælijs;quæ tanta fuit,vt tribus prælijs victor, vno ad Granicum flumen,alte-
ro ad Issum Ciliciæ,tertio ad Arbella,vt tradunt multi, vel secundum Plutarchũ &
Strabonẽ initio libri decimi sexti, ad Gausamela vel Gangamela,imperium Asiæ ra-
puerit;cum tantæ essent hostium copiæ,vt Darius decies centena millia militum ha-
E beret,ideoque iactaret, se pro vno milite Alexandri, denos in suo exercitu habere.
His addit Iustinus,tantam fuisse Alexandri felicitatem,vt nullo vnquam cum hoste
congressus sit,quin eum deuicerit,nullam ciuitatem obsederit,quin eam expugnaue
rit:nullam gentem adierit,quin eam calcauerit;denique, præsente Alexandro tan-
tam fuisse militum eius fiduciam,vt armatos hostes,vel inermes ipsi adoriri non dubi
tarent,semperque certam animo præsumerent victoriam. Quarta,fortuna eius, vt
more Gentilium loquar,quæ plurimis in rebus secundissima ei affuit, maxime vero
in euadendo ex innumeris periculis,in quibus sæpissime præsentissimo vitæ discrimi-
ne versatus,mirabiliter tamen est seruatus. Quocirca cum extincto Alexandro,mors

Decem res, quæ celeberrimum fecerunt Alexandrum.

eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius deuictis gentibus nuntiata est,primum illæ fidem nuncio non habuere,vt narrat Iustinus initio libri 13.quod vt inuictum regem, sic immortalem eum crediderunt, recordantes quoties præsenti morti ereptus esset,quam sæpe ferro amisso,repente se non sospitem tantum suis, verumetiam victorem obtulisset.Curtius vero libro 10.de fortuna Alexandri ita scribit: ¶ *Fatendum est, cum plurimum virtuti debuerit Alexander, plus tamen eum debuisse fortunæ,quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum a morte reuocauit? quoties temere in pericula vectum, perpetua felicitate protexit? Vitæ quoque finem eundem illi quem gloriæ statuit.Expectauere eum fata, dum Oriente perdomito,aditoque Oceano, quicquid mortalitas capiebat,impleret.*¶ Hæc Curtius.cui tamē dissentiēs Plutarchus in duabus Orationibus quas scripsit de ea controuersia,vtrum plus fortunæ Alexander debuerit quam virtuti,multis argumentis probare contendit,magnitudinem rerum Alexandri,virtutibus eius potius quā fortunæ acceptā ferre oportere.Quinta,amplitudo imperij quod acquisiuit:quod quidem quantum fuerit,satis indicauit hoc loco scriptura,cum prædixit eum vniuersæ terræ imperaturum:& initio prioris libri Machabæorum,iā præterita & transacta commemorans,ait eum pertransisse vsque in fines terræ,& in conspectu eius siluisse omnem terram.Subiecit autem imperio suo clariorem ac nobiliorem Europæ partem,tum omnem Syriam & Ægyptum, ad hæc, vniuersam Asiā, denique Indiam vsque ad Gangem & Oceanum. Plinius lib. 6. cap. 16. ait in vltimis Sogdianorum finibus,ab Alexādro conditam esse Alexandriam:aras ibi esse ab Hercule ac Libero patre constitutas, item a Cyro & Semiramide atque Alexādro:hunc esse finem omnium eorum ductus ab illa parte terrarū, includente flumine Laxarte, quod Scythæ,Sylin vocant,Alexander militesque eius Tanain putauere. In cap.17. eiusdem libri ait Hypasin clarum fluuium, Alexandri itinerum fuisse terminū, exuperato tamen eo amne, arisque in aduersa ripa dicatis. Verum idem Plinius libro 4. cap.10.subtiliter & enucleate recenset prouincias omnes Alexandri subiectas imperio:nam describens Macedoniam, ¶ *Hæc est, inquit, Macedonia terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis, dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix per vestigia Liberi patris,atque Herculis vagata. Hæc eadem est Macedonia,cuius vno die Paulus Aemilius imperator noster,septuaginta duas vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.*¶ Sic Plinius.Lysippus,quo amplitudinē imperij Alexandri exprimeret, finxit ex ære Alexandrum supina facie cælū suspicientē,subiectis hisce versibus. ¶ *Æreus in cælum suspectans,fare quid aiat? Iuppiter,asserui terrā mihi,tu assere cælum.*¶ quo inuento Lysippi adeo delectatus est Alexander,vt se fingi ab alio quā ab vno Lysippo,publico edicto vetuerit.Sexta,celeritas victoriarū eius,& breuitas tēporis quo tantum imperium consecutus est,scilicet tredecim annorum spatio:quod tempus vix satis esse videbatur ad obeundas & perlustrandas tot,tam varias, tam longinquas,tam inter se dissitas regiones, & gentes, quas ille belligerando deuicit. Quamobrem Apelles pinxit Alexandrum fulminiferū,& quidem tam ad viuum, vt vulgo diceretur, duos esse Alexandros,vnum,Philippi filiū nullis viribus superabilem:alterum,opus Apellis nulla arte imitabilem.Recte autem Alexander comparatur fulmini,non solū propter celeritatem & impetum,quam ob causam in visione Danielis quæ narratur infra capite octauo,figuratus & significatus est, hirco, maximo impetu currente, nec præ velocitate,terram tangente:sed etiam quia fulmen,magnum quidem splendorē ostendit,magnamque vim & efficacitatem habet, sed ad breuissimum tamen tempus;sic Alexandri imperij gloria,maxima quidem illa,sed diuturna tamen non fuit. Septima, nominis eius fama & terror, quo plura subiecit sibi, quam bello. Post primas enim illius victorias,tantus pauor eius,hominum animos occupauit, vt omnes se illi certatim dederent. Quapropter domito iam Oriente reuersus Babylonem, reperit ibi legationes omnium gentium, non tantum earum quas vicerat,sed etiam ex Africa,Carthagine,Hispania,Gallia,Italia,Sicilia, & Sardinia. Quin etiam Plinius libro 3. cap.5.Clitarchum laudat auctorem,a quo proditum sit, etiam tunc a Romanis venisse legatos ad Alexandrum. Scilicet,vniuersum orbem, vt Curtij & Iustini

verbis

A verbis vtar,tantus nominis eius terror inuaserat,vt cunctæ gentes,velut iam destinato sibi regi adularentur. Nec dubiū est,quin si vel paucos superuixisset annos,quemadmodum Oriētem sibi subiecerat,ita totum Occidentem debellaturus fuisset: quod & ipse iam animo agitabat,& moliri cœperat. Iusserat enim amplissimam parari classem,qua per Euphratem in mare rubrum peruectus,indeque Arabiam & Africā circumuectus,per Gaditanum fretum ingressus, Hispaniam, Africam,& Italiam bello adoriri & subiugare posset. Nec temere Plutarchus in magna parte romanæ felicitatis ponit,tam præcocem Alexandri mortem,ob eam,Romanis tam imminenti certoque periculo præreptis:neque enim illi tunc tantas Alexandri vires sustinere potuissent,qui Pyrrho,tāto minori,& multos post annos,ægre resistere potuerunt.Octaua, monumenta Alexandri,quorum duo sunt genera,vnum,ciuitatum quas ipse con
B didit,quas Plutarchus in priori Oratione de virtute, vel fortuna Alexandri,amplius septuaginta fuisse affirmat. Ipse præterea barbararum gentium quas deuicerat agrestem vitam,ferina ingenia,& immanes mores correxit, expoliuit, & optimis imbuit institutis. Ipse, ait Plutarchus,Hyrcanos docuit vti coniugijs: ipse Arachesios docuit agriculturam:Sogdianis persuasit,ne occiderent sed alerent parentes suos: Persas induxit vt matres honorarent,nec vxorum loco haberent:Scythasque ne mortuos suos comederent,sed eos sepelirent. Alterum genus fuit principum & ducum,quos militiæ suæ alumnos reliquit,ea prudentia,fortitudine,auctoritate,rerum gestarum gloria,& corporis forma,vt singulos putares reges;& vero,plerique reges fuerunt, & in primis tres,qui regalem potentiam & dignitatem etiam posteris suis in plurimos annos reliquerunt.Hi fuere Seleucus in Syria,Antigonus in Macedonia,Ptolomæus in
C Ægypto. Nec successores Alexandri,vt inquit Iustinus lib. 13. vnquam sibi reperissent pares,si non inter se concurrissent;multosque Macedonia pro vno, Alexandros habuisset,nisi fortuna eos ex æmulatione virtutis, in perniciem mutuam armasset. Horum tamen clarissimi sunt habiti,vt ait Curtius libro 10. qui etiam minimæ parti fortunæ Alexandri adhæserunt. Nona, eximiæ naturæ dotes,& multæ virtutes plane regales,quas Curtius lib. 10.commemorat. Fuit enim in illo incredibilis animi vigor,& celeritas ingenij,quod etiā de Iulio Cæsare libro 7.scripsit Plinius,velut quodā igne volucris.Fuit incōparabilis fortitudo in aggrediendis rebus maxime arduis, & in peruincendis cōstantia,mortisque,cuius metus ceteros exanimat,perpetua contemptio. Fuit erga victos & captiuos admirabilis clementia,continentia, & munificentia. Matrem Darij a se captam,vt reginam ab alijs honorari voluit, ipse vt matrē
D eam coluit: Darij vxorem & filias formosissimas,honorifice tractari voluit,sed eas tamen non visit, nec formam earum sibi laudari ab alijs æquo animo sustinuit. Poro Indorum regi,quem bello vicerat,qua die regnum abstulit,eadem die restituit. Magnificentia vero eius & liberalitas videtur trāsisse modum,& fidem excedere: ad dissoluendum æs alienum omnium militum, ipse talenta viginti tria millia largitus est. Ad quoddam conuiuium, nouem millia conuiuarum adhibuit, & singulis pateram auream ad libandum donauit. Cuidam petenti munus aliquod,ciuitatem donauit,refugientique tātū munus accipere, quasi nō deceret ipsum,dixit,nō quæro quid te decet accipere,sed quid me dare deceat. Narrat Plutarchus,cuidam Archestrato poetæ elegantissimo,sed pauperi tamen & inglorio,dixisse quendam,si tu Alexandri ætate vixisses,is tibi pro quouis versu Cyprum,aut Phœnicen dedisset. Nempe,tan-
E ta illius erat in viros egregie doctos,aut nobilis cuiuspiam artis excellenter peritos, liberalitas. Denique Plutarchus in secunda Oratione de virtute seu fortuna Alexandri,scribit fuisse in eo coniunctas eas virtutes,quarum singulæ,multos quondam illustrarant ac nobilitarant:fuisse nanque in eo fortitudinem Achillis, castimoniam Agamemnonis,pietatem Diomedis,magnanimitatem Cyri,sagacitatem & solertiā Themistoclis,Brasidæ audaciam, & Philippi patris peritiam ac prudentiam militarem. Et vero,iuste æstimantibus regem,inquit Curtius libro 10. liquet,bona,naturæ eius fuisse,vitia,vel fortunæ, vel ætatis. Decima, ad maximam quoque Alexandri nominis famam & gloriam contulit,quod rerum suarum scriptores habuit, & mul-

titudine

Universidad de Deusto
Biblioteca

titudine plurimos,& auctoritate grauissimos,& in dicendo disertissimos, Ptolomæũ regem Ægypti,Hecataeum,Aristobulum, Callisthenem,Durim,Onesicratum,Diodorum Siculum,Trogum Pompeium,seu Iustinum,Q. Curtium,Plutarchum, Arrianum,aliosque qui virtutes & res gestas Alexandri,non modo pro earum magnitudine vere ac digne litteris prodiderunt,sed etiam in maius nonnunquam & supra verum extulerunt.Quod igitur ipse prædicauit de Achille, eum fuisse fortunatũ,quod rerum suarum præconem Homerum habuisset,id sane verius de ipso dici potest:quippe non vnum Homerum,sed plurimos scriptores clarissimos,suarum rerum præcones habuit. Hæc de Alexandro, propterea tam copiose, distincte, expresseque disseruimus,quod de eius bellis,victorijs,potentia,gloria,felicitateque,multa & præclara extant in hoc libro,velut in 7. 8. & 11. cap. Danielis vaticinia: quibus dilucide interpretandis,planeque intelligendis,quæ hic a nobis de eo,vno loco dicta sunt, multum lucis afferre possunt. Præterea,quæ de Alexandro varijs locis sparse diminuteque necessario tractanda erant, ea semel,vnaque narratione comprehendere, & ad voluptatem lectoris iucundius, & ad cognitionem rerum plenius atque vtilius putauimus.

Cur ea multa de Alexãdro hic dicta sint.

Mystica interpretatio.

Sed quæret aliquis,quid nam significet secundum sensum mysticum, venter & femora ærea? Respondeo,quia vsus æris ad res bellicas maxime pertiner, significari ea me bella atrocissima,fœdissimasque principum & populorum clades extitisse. Cuius rei multa & illustria sunt exempla, apud Græcos in Helena,apud Romanos in Lucretia & Virginia, apud Ægyptios in Cleopatra, apud Hebræos in Dina filia Iacob, in tribu Beniamin propter nefarie violatam cuiusdam leuitæ vxorem, tota propemodum ad internecionem redacta, denique in adulterio Bethsabee,& incestu Thamar sororis Absalon.

Et regnum quartum erit velut ferreum.

QVt Romanorum imperium, his verbis significatum, comparetur *ferro*, scriptura ipsa declarat, subijciens hoc loco. ¶ *Quo modo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc.* ¶ Infra vero capite 7. hoc ipsum romanum imperium figuratum est similitudine cuiusdam bestiæ terribilis ac fortis nimis,& habentis dentes magnos ferreos, & vngues, comedentis,atque comminuentis, & reliqua pedibus suis conculcantis. Et sane,Romani domuerunt omnes gentes,vel robore corporis & viribus prævalidas & feroces, vt Germanos,Gallos,Hispanos;vel imperio tunc potentes,vt Carthaginenses;vel maiorum gloria,sapientia,& prudentia præstantes,vt Græcos; vel diuitijs & militum copijs abundantes;vt Asiaticos; vel terrarum longinquitate remotas, vt Cappadoces, Ponticos,Armenios,Iberos,Albanos,Scythas;vel interfuso Oceano a nostro orbe diiunctas,vt Britannos;vel patrum suorum sanctitate,& suæ legis religione confisos,vt Iudæos,qui post mortem Domini nostri a Deo derelicti & abiecti sunt,eorumque religio inanis,Deoque inuisa fuit,& superstitio magis quam religio nominanda. Ergo Romani perdomuere omnes gentes,ipsi vero a nullo subacti, nulliusque sub dominatum subiecti sunt. Quanquam bis in summum discrimen venere, non modo imperium,sed etiam libertatem amittẽdi: primum quidem romano exercitu a Gallis cæso,vrbeque capta, & Capitolio per septem menses obsesso: iterum autem, post cannensem cladem, Annibale prope romana mœnia exercitum admouente, qui solus omnium hostium, vt inquit Plinius libro 34. cap. 7. intra muros romanos immisit hastam.

Romanos domuisse & subegisse omnes gentes.

Bis Romanos venisse in summum discrimen amittendi nõ modo imperiũ sed etiã libertatem.

Cur autem romanum imperium in hac statua simile factum sit tibijs, varias rationes afferre possumus. Principio, tibiæ humani corporis infima, & vltima pars est: sic romanum imperium postremum fuit, & vt infra dicetur,vsque ad tempora Antichristi & consummationem mundi aliquo modo perdurabit. Deinde, tibijs ingredimur &

Cur imperiũ romanum coparatur tibijs.

A mur & currimus,sic Romani belligerando, & vincendo, vniuersum orbem peragrarunt.In tibijs,magnum est robur & firmitas; quippe omne corporis pondus tibijs fulcitur ac sustinetur, qua re significatur firmitudo & robur animi Romanorum, sufficiens ad tantam imperij molem subeundam & sustinendam. Adhæc, tibiæ portant omnia superiora corporis membra; sic Romani priora regna & imperia,sua dominatione complexi sunt,eaque præclare sustentarunt.Postremo,in tibijs multum est carnis & ossis;in carne teneritudo & mollitudo est,in osse duritia & firmitudo: sic in Romanis magna fuit vis & firmitas ad eos qui repugnabant ipsis, frangendos ac debellandos: magna item humanitas,clementia,& fides erga sibi deditos & subiectos: quibus de rebus valde Romanos laudat diuina scriptura in capite octauo prioris libri Machabæorum:& Virgilius libro 6 de Romanis cecinit.

B

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacisque imponere morem
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Similitudo autem duarum tibiarum,significat regimen & administrationem romani imperii fere penes multos futuram. Nam post exactos reges, primo fuit imperium penes duos consules:postea penes consules & tribunos plebis:tum penes decem viros: deinde iterum penes consules & tribunos: nonnunquam, licet ad breue tempus,penes dictatores:aliquãdo penes triumuiros,vel duumuiros,hoc est M.Antoniũ, Lepidum,& Octauium:& abdicato Lepido,penes reliquos duos tãtum:interdum penes vnum,& per totam vitam,vt in Augusto & successoribus eius factum est. Ad hoc, C penes multos imperatores,id quod, auctore Eutropio in libro octauo, fieri cœptum est,sub Marco Antonino Vero,& sub Lucio Annio Antonino Vero. Ad extremũ,ex vno duplex factum est imperium romanum,alterum Latinorũ seu Occidẽtis,alterum vero Constantinopolitanum Græcorum,seu Orientis. Adijce,quod omnia regna quæ nunc sunt apud Christianos,& sub imperio Turcarum, partes sunt imperij romani, tanquam rami ex vna illa imperij arbore decisi.

Romanorũ principatus fere penes multos fuit.

Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte fictiles.

D HAc similitudine,inquit Hieronymus, significatur, sicut pes ferreus designebat in digitos partim ferreos, partim terreos: sic imperium romanum, prius quidem fore robustissimum & validissimum, posterius autem infirmum & inualidum: quod suo tempore, inquit Hieronymus, perspicue cerni:quo,ad defensionem romani imperij, barbararum nationum auxilijs opus erat.Fuit igitur ferreum, fere vsque ad irruptionem Gothorum & aliarum gentium barbararum in romanam ditionem: posthæc autem factum est terreum, quippe tunc maiorem in modum romani imperij maiestas deformari, diminui amplitudo, potentia debilitari cæpta est. Vel per decem digitos partim ferreos & partim terreos, significatur romanum imperium nouissime diuisum iri in multa regna, multosque reges, quorum alii maiores & potentiores, alij minores & imbecilliores futuri sint. Vel idem hoc loco per decem digitos figuratur, quod E infra capite septimo significatur,per decem cornua eius bestiæ, quæ imaginem gerebat romani imperij. Illa namque decem cornua significare putantur multos reges in romano imperio futuros, circa tempora Antichristi, quibus ille debellaturis, sibique subiectis, magnam adepturus est potentiam. Vel denique diuisio tibiarum & digitorum, prænotat multiplicem dissensionem & discordiam futuram sub imperio romano. Etenim quadruplex insignis discordia diuersis temporibus fuit inter plebem & patres: quas discordias breuiter enarrat Florus in libro primo historiæ romanæ a ca.23.vsque ad 26. Primo orta est discordia inter Senatoriũ & equestrem ordinem,propter iudiciorum potestatẽ. Deinde,consecuta est quadruplex

Cur imperiũ romanũ primo ferreũ, postea terreum significatũ sit

F seditio

Universidad de Deusto
Biblioteca

seditio, prima a Tiberio Graccho concitata; secũda a fratre eius Caio Graccho, tertia a Lucio Apuleio Saturnino, quarta fuit bellum sociale, cuius incendendi per imprudentiam Drusus auctor fuit. Consecuta sunt deinceps quatuor illa Romanis exitialia inter patres dissidia, seu bella ciuilia, primum inter Syllam, & Marium; secundum inter Pompeium & Cæsarem, tertium inter Octauiũ simul cum Marco Antonio, & Brutum atque Cassium: quartum inter Octauium & M. Antoniũ. Taceo atrocissima bella inter ipsos imperatores de imperij possessione dimicantes. Quod autem hoc loco dicitur § *Commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ* § hanc habet sententiam, ad tollendas discordias inter romani imperij principes, & ad mutuam eorum concordiam conglutinandam firmandamque, fore vt illi per connubia inuicem misceantur atque copulentur: eam tamen coniunctionem, stabilem & diuturnam nequaquam fore. Patet autem hoc duobus luculentissimis exemplis, altero Pompeij & Iulij Cæsaris; Pompeius enim vxorem duxit Iuliam Cæsaris filiam: altero Antonij, & Octauij, cuius soror Octauia in matrimonium M. Antonio data est: ea tamen istorum coniunctio & amicitia, breui tempore dissoluta est; quin etiã in atrocissimum odium & disidium conuersa.

Moralis interpretatio

Sed paucis doceamus, quidnam pes ferreus in digitos ferreos & terreos desinens, mystice, ac secundum moralem sensum denotare possit. Ad varias profecto res significandas, ea figura applicari & accommodari potest. Principio significat, vbi est multitudo regnorum & regum, ibi esse inæqualitatem: alios enim reges esse velut ferreos, id est, potẽtiores, alios vero velut terreos, id est, imbecilliores: vbi autem est huiusmodi inæqualitas, necesse itẽ est dissensionẽ & discordiã inibi esse. Potẽtiores enim insidiãtur infirmioribus, eosque opprimendo, partẽ imperij sui facere cupiunt. Minores autẽ & infirmiores, potentioribus inuidẽt & diffidũt, sibique ab illis perpetuo cauendũ putãt. Postea, exprimitur imago quædã tyrannici imperij, quod partim est ferreum propter violentiam & crudelitatem, partim terreum. Cum enim timori & odio subditorum sit obnoxium, stabile ac diuturnum esse non potest. malus enim imperij custos est metus. Nam quem metuunt, oderũt; quem autem oderunt, regnare nolunt, regnoque deturbare quoquomodo conantur. Præterea significatur, qualis sit gloria & felicitas regum. Etenim, quamuis ea videatur ferrea, propter imperij robur & potẽtiam; est tamen eadem etiam terrea, propter naturæ hominum fragilitatem, & mortalitatem: Æque enim reges, quam alij infimæ sortis homines, & mortis lege tenẽtur, & in terram dissoluuntur. Quod diuina scriptura in exordio prioris libri Machabæorum exemplo Alexandri Magni expressissime declarauit: cuius cum amplissimam potentiam, & imperium vsque ad fines terræ prolatum enarrasset, subdit; § *Et post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur.* § His adde, quod in vnoquoque prædictorũ quatuor regnorum, qui fuere potentissimi & florentissimi, & tanquam ferrei, hi tandem in terram defierunt, hoc est, miserabiles, infelices, & horrendos exitus habuerũt. Hoc liquido cernitur in Baltasare vltimo Chaldæorũ rege, cuius subitus & miserrimus interitus, infra cap. 5. describitur: in Cyro monarchiæ Persarum auctore: in Alexãdro Magno qui amplissimum Græcorum imperium constituit: in Crasso, Pompeio, & Cæsare, omniũ sui temporis Romanorum potentissimis & glorioßissimis. Postremo, statua hæc, mirifice refert & representat imaginem gloriæ ac felicitatis huius mundi: cuius caput est aureum; sunt enim fausta & læta principia: digiti vero sunt terrei; id est extrema tristia, luctuosa & funesta. Contra, regnum Christi, initio triste, laboriosum & asperum videtur: verumtamen omnis labor & tristitia, incomparabili æterna que mercede atque gaudio compensatur: id quod adumbrauit lapis ille cuius hic fit mentio, primo paruulus, deinde paulatim crescens, & in montem vniuersæ terræ æqualem euadens.

De ortu occasu & duratione prædictorũ quatuor regnorum.

Non erit alienũ hoc loco indicare, quando vnũquodque prædictorũ regnorum, ortum & occasum habuerit, quantoque tempore perdurauerit. Regnum Babylonicum seu Chaldaicum, ex quo cœpit sub rege Nabuchodonosor, longe lateque proferri, initium habuit, vt supra ostendimus, anno regni eius vigesimo tertio, tunc videlicet deuicta

A uicta & subacta Syria, Phœnice, Moabitide, Ammonitide, Idumæa, Iudæa, Ægypto & Libya, armis etiam vsque in Africam & Hispaniam illatis. Quod tempus incidit in olympiadem trigesimam octauam, & annum vrbis conditæ circiter centesimum trigesimum. Stetit autem vsque ad primum annum Cyri, hoc est vsque ad olympiadem quinquagesimam quartam, & annum vrbis conditæ centesimum nonagesimum, scilicet per annos sexaginta. Cyrum imperij Persarum conditorem, regnare cœpisse initio olympiadis quinquagesimæ quintæ, Eusebius libro decimo de Præparatione Euãgelica capite vltimo plurimis & grauissimis auctoribus confirmat. Id autem temporis concurrit cum anno vrbis conditæ centesimo nonagesimo. Est autem monarchia hæc ab Alexandro Magno destructa, olympiade centesima duodecima, & anno vrbis conditæ circiter quadringentesimo vigesimo: stetitque annos circiter ducẽtos triginta. Im-
B perium Græcorum, penes vnum fuit viuente tantum Alexandro, per sex dumtaxat annos: post eius vero mortem, diuisum est in multa regna: quæ tamen breui redacta sunt ad tria: ad regnum Asiaticum & Syriacum, quod fuit penes Seleucum & successores eius, Seleucidas, vsque ad olympiadem centesimam septuagesimam quintam: deinde penes Tygranem Armeniæ regem per quindecim annos: postea olympiade septuagesima nona subiectũ est ditioni Romanæ a Pompeio Magno. Alterum regnũ fuit Græcum seu Macedonicum, quod perdurauit vsque ad olympiadem centesimam quinquagesimam; tunc enim victo captoque Perseo, Macedonum rege, Macedonia sub Romanorum imperium redacta est. Tertium fuit regnum Ægypti; quod vsque ad olympiadem centesimam octogesimam septimam floruit: tunc Augustus, debellato
C mortuoque M. Antonio, & Cleopatra regina Ægypti, ex regno fecit Romanorum prouinciam.

Romanorum autẽ regnum, simpliciter quidem initium habuit simul cum vrbe Roma, primo anno olympiadis septimæ: monarchiæ tamen dignitatem & potentiam habere cœpit post olympiadem centesimam quadragesimam quartam, finito secundo bello punico; tunc enim omnem Italiam, vniuersamque Hispaniam, Sardiniam quoque & Siciliam sub ditione sua habebant Romani, & Carthaginenses, adempto illis imperio, subiugauerant. Deinde, magna accepit incrementa circa olympiadem centesimam quadragesimam septimam, victo in Asia Magno Antiocho: & circa olympiadem centesimam sexagesimam, excisa Carthagine, deleta Numantia, euersa Corintho, multisque alijs prouinciis adiectis. Summam vero amplitudinem & potentiã habuit romanum imperium, circa olympiadem centesimam septuagesimam nonam,
D subiugato per Pompeium Magnum, Oriente: cuius victorijs vsque adeo dilatatum est romanum imperium, vt Asiam minorem, quæ Orientem versus, extrema erat romanarum prouinciarum, ipse fecerit mediam. Lege Plinium lib. 7. cap. 26. Videtur autẽ huius monarchiæ Romanorum potentia & gloria, viguisse per annos circiter quingentos, hoc est, post secundum bellum punicum vsque ad id temporis, quo Roma capta est a Gothis. Vectius augur, vt scribit Varro lib. 18. Antiquitatum, referente Censorino in libro de Die Natali Romanorum, ex illis duodecim vulturibus, quorum auspicio Romulus Romam condidit, auguratus est, romanum imperium indies magis ac magis gloria & potentia crescens, mille & ducentos annos perduraturum. Singuli enim vultures, secundum antiquam & reconditam augurandi disciplinam, centenos annos significabant. Ego quamuis & istud figmentum esse non temere existimare pos-
E sim; & omnem augurandi diuinationem futilem, mendacem, denique pro nihilo habeam: non possum tamen inficiari, tanto fere tempore, quantum ab illo vel casu, vel instinctu diaboli prædictum fuisse traditũ est, incrementa imperii romani durasse. Sile quidem ex probatissimis historijs constat, Romam annis postquam condita fuerat mil centum sexaginta quatuor, a Gothis esse captam, rege Gothorum Alarico, Romanorum imperatore Honorio, summoque pontifice Innocẽtio primo; deinceps autem sequentibus annis, multis magnisque cladibus & calamitatibus romanum imperium a barbaris gentibus afflictum, prostratum, & contritum est. Lege Paulum Orosium libro 7. cap. 40.

Auguriũ Vectij de duratione Romani imperij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In diebus autem regnorum illorum, ſuſcitabit Deus regnum quod in æternum non diſſipabitur.

Opinio Porphirij Ioſephi & Hebræorum.

PORPHYRIVS & Hebræi, vt refert hoc loco diuus Hieronymus, interpretantur hæc verba de regno Iudæorum, quod in fine mundi, vt ipſi ſtulte ſperant, erit potētiſſimum, & cetera regna ſubuerter. Credo equidem, idem ſenſiſſe Ioſephum. Nam cum peruenit ad huius loci interpretationem in libro decimo Antiquitatum, tacitum eum præteriuit, ſcilicet timens offenſionem Romanorum, a quibus ipſe honoratus & locupletatus fuerat. Non enim ſine offenſione audire potuiſſent Romani, imperium ſuum iri deſtructum a regno Iudæorum. Propterea vero Ioſephus excuſat ſe, quod huius loci expoſitionem prætermittat, quia non diuinare futura, ſed præterita interpretari, illis libris ſuſcepiſſet. Hærerici porro, qui dicti ſunt Chiliaſtæ, hoc eſt Millenarij, arbitrati tranſactis ab

Opinio Chiliaſtarū

exordio huius mundi ſex annorum millibus, futuram iuſtorū hominum reſurrectionem, poſt quam ſancti omnes vna cum Chriſto, in terris per mille annos cum magna potentia, gloria & felicitate regnaturi ſunt: iſti igitur Chiliaſtæ, quæ hoc loco de regno Chriſti vaticinatur Daniel, ea ipſi ad illud ſuum millenarium regnum pertinere exiſtimant. Sed profecto hæc, ſunt Iudæorum ac hæreticorum nugæ, atque figmenta: & extra controuerſiam eſt, vaticinium hoc Danielis, non ad aliud quam ad Chriſti regnum referri poſſe.

An Daniel loquatur de Chriſti regno quod eſt in hoc ſeculo, an de futuro.

Illud tamen dubitationem habet, & inter doctores controuerſiam, an Daniel loquatur de regno Chriſti quod cœpit poſt primum eius aduentum, & quod ex eo tempore viget vſque adhuc, & vſque ad finem ſeculi vigebit; an vero de eo quod erit poſt ſecundum Chriſti aduentum, perfectiſſimam Chriſti dominationem continens, ſuper cælum & vniuerſum orbem. Tertullianus, extremo eo libro quem aduerſus Iudæos ſcripſit, verba hæc Danielis interpretatur de regno Chriſti quod erit poſt ſecundum eius aduentum. Idem hoc loco Theodoretus, & ſentit, & confirmat eo argumento, quod Daniel ait, adueniente illo regno Chriſti, deſtructum iri omnia regna terrena: hoc autem non eſſe factum in primo Chriſti aduentu, manifeſtum eſt; quin imperante Auguſto, quo tempore Dominus noſter natus eſt, maxime floruit romanum imperiū; itemque deinceps per quadringentos ferme annos, quoad videlicet Roma capta eſt a Gothis, ſummam in orbe potentiam obtinuit. Contraria tamen ſententia quæ verba Danielis refert ad regnum Chriſti, quod poſt primum eius aduentum cepit exordiū, & veriſimilior eſt, & ſententiæ verborum Danielis aptior atque conuenientior. Hoc enim ſignificat illud quod ait Daniel § *in diebus regnorum illorum, ſuſcitabit Deus regnum*, § hoc eſt, tempore quo regna terræ vigent & pollent, videlicet vſque ad finem mundi: nam poſt ſecundum Chriſti aduentum, non erunt dies vel tempora illorum regnorum. Quapropter his verbis ſatis perſpicue ſignificatur, excitatum iri regnum Chriſti ante ſecundum eius aduentum. Deinde, abſciſsio lapidis ex monte ſine manibus, quid aliud ſignificat quam generationem Chriſti ex beatiſsima virgine ſine viri interuentu? Hoc autem ad primum eius aduentū ſpectat. Poſtea, Daniel ait, lapidē qui percuſſit ſtatuā, fuiſſe paruū, deinde vero mirabiliter creuiſſe; lapis autē ille, ſine dubio ſignificauit Chriſtū, vel eius regnū: at paruitas Chriſti, vel regni eius, in primo aduentu vere dicitur & intelligitur: in ſecundo autē aduentu minime, quippe veniet tunc Chriſtus, vt ipſemet nos docuit, cum virtute, poteſtate, & maieſtate magna. Denique, lapidis illius ex paruo in ampliſsimum montem incrementa & proceſſus, haud dubie ad Chriſtum & regnum eius, quod primo eius aduentu cœptū eſt, tantū referri poſſunt. Maneat igitur, verba Danielis ad regnum Chriſti poſt primū eius aduētum pertinere.

Quomodo Chriſti regnum deſtruxit omnia regna mundi.

Quemadmodum autem Chriſtus poſt primum aduentum, imperium Romanorū, & aliorum regum regna deſtruxerit, hoc enim difficultatem affert, & pro confirmatione ſuæ opinionis ſumebat Theodoretus, ſic eſt intelligendum. Deſtructa ſunt omnia regna a Chriſto, non euerſa temporali eorum dominatione, ſed ſublata idololatria, quæ in

A in omnibus illis regnabat; exciſoque dæmonis imperio, cui illa erant ſubiecta, nec putandum eſt, hoc eſſe factum in omnibus regnis ſimul & vno tempore: ſed paulatim, & per varia temporum interualla, nunc his, nunc illis regnis ad fidem Chriſti conuerſis, & dominationi Chriſti, poteſtatique ipſius Eccleſiæ, in his quæ ad ſpiritualē eorum gubernationem faciebant, omnino ſubiectis. Ex quo factū eſt, vt poſt conuerſionē Magni Conſtantini, imperatores romani & alij reges, ſe, ſuaque regna Chriſto Domino, & ipſius Eccleſiæ ſubderēt, ſummumque Pontificē totius Eccleſiæ paſtorē, Chriſtique vicarium in terris, tanquā ſuū patrē, principē, & monarchā in his quæ ad Deū & ſalutē animæ pertinent, humiliter adorarent, religioſe venerarentur, & libenter atque obedienter eius ſalutaria iuſſa & decreta amplecterētur. De hoc regno Chriſti, quod in hac Eccleſia terreſtri, & militante verſatur, apud Iſaiam ca. 49. & 60.

B prædixit Deus: § *Erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & lingent puluerem pedum tuorum: gens & regnum quod non ſeruiet tibi, peribit.* § Quamuis autem quæ Daniel hoc loco vaticinatur, ea quadrent in regnum Chriſti, poſt primum eius aduentum, inchoatum & per varia incrementa, & decrementa proceſſurum vſque ad finem mundi: non eſt tamen negandum, eadem, magna ex parte regno Chriſti quod poſt ſecundum aduentum erit, perfectiſsime conuenire. Ergo vaticinium Danielis de regno Chriſti, conuenit ei poſt primum aduentum, inchoate & aliquatenus; poſt ſecundum autem aduentum, conſumate, ac ſecundum omnes numeros abſolute. Verum quæ nunc carptim dicta ſunt de regno Chriſti, eadem infra in explanando ſeptimum caput Danielis, latius & accuratius a nobis tractabuntur.

C Donec abſciſsus eſt lapis de monte, ſine manibus.

Christus Lapis.

NON dubium eſt, quin lapis ille ſignificauerit Chriſtum & eius regnum. Etenim frequētiſsime in ſacris litteris vocabulo & ſimilitudine lapidis, Chriſtus ſignificatur. quod plurimis ſcripturæ teſtimonijs, in libro ſecūdo aduerſus Iudæos confirmat Cyprianus. Vocatur lapis fundamentalis, § *Ecce ego inquit Dominus per Iſaiam cap. 28. mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, pretioſum in fundamento fundatum.* § Nominatur lapis angularis in pſalmo 117. lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. De quo lapide dixit Dominus per Zachariam capite 3. § *ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt: ecce ego cælabo ſculpturam eius ait Dominus: & auferam iniquitatem terræ in die vna.* § Oculus in ſcriptura ſignificat ſcientiam: ſeptenarius autem numerus, vniuerſitatem, & perfectionem: in Chriſto autem abſconditos fuiſſe theſauros omnes ſcientiæ & ſapientiæ Dei, teſtante Paulo, cognouimus. Dicitur autem Deus cælaſſe ſculpturam huius lapidis, quia ſolus ipſe formauit, figurauit, & abſoluit corpus Chriſti in vtero Virginis. Et in vna illa die veneris, qua Chriſtus ſeipſum obtulit hoſtiam viuam Deo pro remiſſione omnium humani generis delictorum, dicitur Deus omnem terræ iniquitatem abſtuliſſe. Et vt in eadem ſimilitudine lapidis permanentes, diuina ſcrutemur myſteria, figura Chriſti fuit lapis ille, ſuper quo dormiens Iacob, admirandam illam ſcalam in ſomno vidit Geneſ. 28: & ille lapis ſuper quo Moſes laſſa brachia, & manus reponens ac ſuſtentans, perſeuerauit in oratione, quoad Amalechitarum victoriam obtinuit, Exod. 17: lapis etiam ille, ex quo virga percuſſo, largiſſima ad potandum populum Hebræum, aquarū copia emanauit Num. 20. nec nō & ille lapis ſuper quo Moſes a Deo poſitus, Dei tranſeuntis poſteriora videre potuit, Exod. 33. Denique lapis quo Dauid ſuperbum illum gigantem Goliath percuſſit, proſtrauit, interemit, primo Reg. cap. 17.

Locus Zachariæ, ex cap. 3.

D

Qui lapides in Veteri Teſtāmēto figuræ Chriſti fuerunt.

E

Similitudo autem & appellatio lapidis, pulchre conuenit Chriſto. Primo, propter ſoliditatem & firmitatem: tum ob humilitatem: lapis enim ad humilia loca naturaliter deſcendit, & in illis conquieſcit. Poſtea, quia Chriſtus dæmonem ſua morte percuſſit, & imperio quod in homines habebat, ſpoliauit. Deinde, quia Chriſtus eſt petra, ſuper qua fundata eſt & ſuſtentatur Eccleſia, ideoque nullo vnquam tempore, nullaque vi labefactari & euerti poterit: quinimo, nec portæ

Cur Chriſtus dicatur lapis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inferi aduersus eam prævalebunt. Ad extremum, Christus petra est refugij & præsidij bonis, de qua intelligi potest illud Psalmi centesimi tertij, § *& petra refugium herinaciis:* § vnde Dauid lætus & exultans canit, § *in petra exaltasti caput meum, & posuisti super petram pedes meos.* § Huc etiam referri potest illud, quod est in Psalmo vigesimo § *posuisti super caput eius coronam de lapide pretioso.* § Contra vero, perfidis ac reprobis fuit lapis offensionis & petra scandali, sicut ab Isaia capite octauo fuerat prædictum: & Simeon dixerat de Christo, futurum eum in ruinam & resurrectionem multorũ. Percussit autem hic lapis statuam, quia dissipauit ac penitus destruxit idololatriam, dissoluit errores hominum, & vitia deleuit: idque tripliciter, veritate doctrinæ, sanctitate vitæ, multitudine ac magnitudine miraculorum, tam per se, quam per sui cultores atque sectatores. Hic est funiculus ille triplex Salomonis qui difficile rũpitur. Ad cuius rei intelligentiam spectat, quod vaticinatus est Isaias capite decimo, § *percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Quid significet, absciſſio lapidis e mõte ſine manibus, variæ interpretationes

Sed quid sibi vult excisio lapidis de monte sine manibus? Haud dubie significat admirandam Christi generationem ex matre virgine, sine vllo virilis seminis concursu. Neque est insolens in scriptura, generationem alicuius ex aliquo, præsertim mirabilem ac supernaturalem, appellare excisionem ex petra. Namque apud Isaiam capite quinquagesimo primo, sic legimus, § *attendite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam laci ex qua præcisi estis,* § quam metaphoricam locutionem mox declarans, subiungit, § *attendite ad patrem vestrum Abraham, & ad Saram quæ peperit vos.* § Significat autem propheta, Isaac, ex quo progenerati sunt Hebræi, ex parẽtibus infœcundis, & ad modum petræ sterilibus, mirabiliter esse generatum. Quanquam autem vocabulum montis, figurate sumptum, admodum multas & varias in scriptura significationes habeat, quas beatus Gregorius lib. 33. Moralium cap. primo diserte ac luculenter exposuit: attamen hoc loco per montem significari beatissimam virginem, & auctoritas patrum, & ratio sententiæ Danielis, & propositæ figuræ scopus, credere nos cogit. Non est in præteritis relinquendum, quod Iustinus in Dialogo quem habuit cum Triphone Iudæo adnotauit, vt multa alia quæ traduntur in sacris litteris, ita hoc de absciſſione lapidis ex monte, priscos illos Gentiles, vel ex sacris libris furatos, vel a dæmone doctos & impul-

Iuſtinus.

sos, ad impias Deorum suorum superstitiones transtulisse. Sic autem Iustinus eo loci scribit. § *Iam, quando Mithragyrtæ suum Mithrum aiunt saxo progenitum; & speluncam vocant locum vbi discipulos initiant, nonne hic licet agnoscere saxum illud, quod Daniel dicit excisum sine manibus? nimirum his quoque oracula effingere conantibus?* §

Cur B. Virgo dicatur mons,

Mons autem merito dicitur beata virgo propter singularem omnium virtutum excellẽtiam: quarum tanta est sublimitas, vt quod est summum & celsissimum in virtutibus aliorum sanctorum, id comparatione virtutum beatæ virginis, sit infimũ. Quapropter non incongrue de beata virgine dici posset, quod est in Psalmo octogesimo sexto, § *Fundamenta eius in montibus sanctis.* § Etenim Deipara virgo verticem & culmen perfectionis sanctorum, habet tanquam fundamẽtum perfectionis & sanctitatis suæ. Considera igitur quam sublime sit fastigium huius virginis, cuius fundamenta, super culmina sanctorum locata sunt. Hic est ille mons de quo figurate cecinit Dauid Psal. 67. § *Mons pinguis, mons coagulatus, mons in quo beneplacitum est domino habitare in eo: etenim dominus habitabit in finem.* §

D. Auguſtinus,

Diuus Augustinus montem de quo abscisus est lapis, interpretatur populum iudaicum, de quo Christus secũdum carnem, sed sine manibus, hoc est, sine carnali copula generatus est. Cum enim in Tractatu nono super Euangelium Ioannis citasset hunc locum Danielis, subiicit hæc. § *Lapis de monte præcisus, ipse est lapis quem reprobauerunt ædificantes, & factus est in caput anguli. De quo monte præciditur, nisi de regno Iudæorum, vnde Christus Dominus secundum carnem natus est? & præciditur sine manibus, sine opere humano, quia sine amplexu maritali de virgine exortus est.* § Eandem habet sententiam Augustinus Tractatu primo in Epistolam primam Ioannis. Verum idem Augustinus in Concione ad catechumenos contra Iudæos, paganos, & hæreticos, hunc locum Danielis citans, per montem, beatam Mariam intelligit & interpretatur.

Ambroſius.

Ambrosius aliam habet huius loci lectionem & interpretationem. Nam pro vocabulo lapis, habet vocem mons, legens in hunc modum; § *Mons abscissus est de monte sine*

A *ne manibus.* § sic autem exponit, Deus filius generatus est ex Deo patre, sine manibus, hoc est, non per aliquam creationem, vel effectionem: non enim filius a patre factus, aut creatus est, sed tantum genitus. Sic autem habent verba Ambrosii in Sermone septuagesimo: § *Quid enim aliud est de monte ad montem volare, nisi de Saluatoris gratia, ad patris gloriam properare? Ipsi enim sunt montes, sicut dicit propheta, Mons de monte sine manibus concidentium, hoc est filius de patre, absque vllius creationis accessu.* § Hippolytus Martyr hæc verba Danielis de secundo Christi aduentu exponit: illud autem § *sine manibus* § significare inquit, secundum Christi aduẽtum fore improuisum & repentinum hominibus: quippe eos non opinantes & incautos opprimet. Alij, ea similitudine denotari putant, filium Dei missum esse a Patre, & de cælo descendisse in terras, sine manibus, hoc est, sine vllis hominum meritis, secundum illud quod scripsit Paulus in Epistola ad Titum capite ter-

Hippolytus

B tio. § *Apparuit humanitas Saluatoris Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit.* § Iustinus in Dialogo quem cum Triphone Iudæo habuit, absciſſione lapidis ex monte sine manibus, significari ait, generationem Christi non fore humanum opus, sed diuinæ voluntatis propositum: dixit enim Isaias, generationem eius quis enarrabit? nullius autem hominis ex hominibus nati, generatio est inenarrabilis.

Restat vt ostendamus quomodo Christus fuerit lapis, primo paruus, tum paulatim crescens, tandem replens vniuersam terram. Paruus fuit Christus propter assumptam humanitatem, quæ diuinitatis comparatione, paruum quid, & prope nihil est: verbum enim abbreuiatum fecit Dominus, cum verbum caro factum est; puer natus est nobis,

Chriſt⁹ primo paruulus lapis, poſtea maximus.

atque paruulus datus est nobis. Paruus fuit Christus propter statum viatoris, in quo

C secundum partem suam inferiorem, tres & triginta annos versari voluit. Paruus fuit propter carnem quam induit, morti & doloribus subiectam. Paruus fuit propter paupertatem vitam, & humilem cõuersationem. Paruulus fuit in oculis superborum Iudæorum, qui eum contemnebant. Paruus fuit, quia in parua Iudæorum regione præsentiã suam duntaxat declarare, & solis Iudæis prædicare voluit; paruumque sibi adiunxit discipulorum numerum, quem ipse pusillum gregem vocare solebat. Denique paruus fuit, propter humilitatem, ignominiam, & acerbitatem passionis & mortis. Creuit autem Christus non coram Deo, coram quo semper æque magnus fuit; neque creuit secundum gratiam & gloriam animæ, quam inde ab exordio vsque sui conceptus, tantam habuit, quantam nunc habet: sed creuit coram Deo & hominibus, tam secundum gloriam corporis post resurrectionem, quam secundum famam atque gloriam sui no-

D minis, quod toto orbe celebratũ est. Denique creuit in corpore suo mystico quod est Ecclesia, quam per vniuersum mundum diffusam & dilatatam cernimus. Christus autem repleuit vniuersam terram, primo prædicatione euangelicæ doctrinæ, quæ per

Quomodo Chriſt⁹, impleuit vniuerſam terram.

Apostolos & discipulos eius, toto orbe personuit, sicut prædixerat Dauid Psalmo 18. § *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* § Tum, scientia Dei; nam per Christi doctrinam, pernotuit mundo, vnum esse Deum ab homine colẽdum: Deos autem, quos prius colebant homines, esse inania simulacra, & fallaces dæmones. Hoc vaticinatus est Isaias cap. 11. cum de Messiæ aduentu loquens, dixit, § *repleta est terra scientia Dei.* § Deinde gloria & maiestate Dei: per Christum enim verus Deus a mundo cognitus & glorificatus est, repudiato abiectoque falsorum Deorum cultu. Quapropter Christus dixit Patri suo, vt refert Ioannes capite. 17. § *Ego te clarifi-*

E *caui super terram.* § Hoc etiam in Psalmo. 71. qui totus est de Messia, cecinit Dauid: § *Replebitur maiestate eius omnis terra:* § & Malachias de Christi aduentu vaticinatus est: § *Ab ortu Solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, ait dominus.* § Postea, odore virtutum ac sanctitatis; etenim vbi Christi doctrina mundo innotuit, incredibili ardore, hominum animi vbique terrarum & gentium, inflammati sunt ad colendas virtutes, non vulgares, non humanas modo; sed eximias, singulares, nec tantum antea inuisitatas, sed etiam incognitas, denique plane diuinas: vt est voluntaria paupertas, obedientia, virginitas, desiderium martyrij, & alia quæ non solum quia noua, sed etiam quia super humanæ fragilitatis vires esse videbantur, erant hominibus admirationi,

stupori,

Universidad de Deusto
Biblioteca

stupori,& miraculo. Præterea,innumerabilium prodigiorum ac miraculorum, quæ passim & vbique in Christi nomine patrabantur, mirabilitate. Adhæc, desiderio & expectatione bonorum cælestium: Christi namque fides docuit homines, mundo neglecto,terrena despicere, & amare cælestia. Et sane, admirandum fuit, in quibus rebus homines summum bonum supremamque felicitatem suam collocabant, eas deinde res ab eisdem hominibus negligi,pro nihilo haberi, vltro derelinqui. Pro adeptione autem cælestium bonorum, quæ prius nec curæ nec cordi erant hominibus, cetera omnia bona postponi,nullum recusari laborem,quantauis adiri pericula,profundi sanguinem,etiam mortem libenter atque gaudenter oppeti. Adijce,per doctrinæ Christi prædicationem,impleros esse hominum animos metu ac pauore futuri iudicij; maximo enim terrore perculsus est mundus, cum per fidem Christi cognouit, aliquando futurum,vt Christus ab omnibus & singulis hominibus exactissimam rationem,summa seueritate,reposcat omnium quæ vnquam fecerint,dixerint, cogitauerint:ita vt etiam verba otiosa,& secretissimæ animi cogitationes,intimique sensus, & appetitiones,tunc palam in notitiam omnium proferendæ,& iudicis Christi subtilissimo examine discutiendæ sint. Postremo,repleuit Christus orbem, reuerentia & veneratione non tantum sui nominis,sed etiam Ecclesiæ suæ,& eius hominis qui vicarius ipsius est in terris,summum dico Pontificem, quem vniuersus orbis Christianus & Catholicus,honorat,colit ac veneratur;eiusque responsa & decreta, nō secus ac diuina oracula,reuerenter atque obedienter amplectitur,& obseruat.

Tunc rex cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit,& hostias, atque incensum præcepit vt sacrificarent ei.

Refellitur duplex calumnia Porphirijaduersus hunc locum.

AD hunc locum explanandum & illustrandum,nihil afferri potest luculētius commentario diui Hieronymi: quem totum,verbis eius,hic adscribam. § Hunc locū,inquit Hieronymus,calumniatur Porphirius, quod nullo modo sit credibile,superbissimum illum regem, seruum suum & captiuum adorasse. Quasi non & Lycaones, ob signorum magnitudinem,vt est in Actis Apostolorum cap. 14. Paulo & Barnabæ voluerint hostias immolare, illum Mercurium, hunc Iouem appellantes. Error ergo Gentilium,qui omne quod supra se est,Deum putant,scripturæ non debet imputari,quæ simpliciter refert vniuersa quæ gesta sunt. Sed & hoc possumus dicere, quod causas adorandi & sacrificandi,ipse rex exposuerit,dicens Danieli: Vere Deus vester, Deus Deorum est: ergo non tam Danielem,quàm in Daniele,adorare voluit Deum qui mysteria reuelauerat. Quod & Alexandrum Magnum in pontifice Iaddo fecisse, legimus apud Iosephum lib. 11. Antiquitatum. Quod si hoc displicet, dicendum est, Nabuchodonosor signorum magnitudine & stupore confusum,quid faceret ignorasse;vt qui dominum verum intelligebat,& ipsum dominum, & seruum eius adoraret,& incenso atque hostijs veneraretur. Illud quoque calumniatur & reprehendit Porphyrius, quod obla ta sibi à rege munera & honores,Daniel accipere non recusarit,ac plane repudiarit: non considerans,ideo somnium illud diuinitus regi missum,eiusque interpretationis mysteria per Danielem reuelata, vt Daniel cresceret, & in loco captiuitatis, princeps fieret omnium Chaldæorum,& Dei omnipotentia nosceretur. Quod quidem & in Ioseph apud Pharaonem, & Ægyptum, legimus factum: & in Mardochæo apud Assuerum:vt in vtraque gente haberent captiui & peregrinantes Iudæi,solatia,videntes hominem gentis suæ Ægyptiorum esse principem & Chaldæorum. § Hactenus pertinet Hieronymi commentarius. Theodoretus autem prudenter admonet,in hac historia elucere mirabilem Dei prouidentiam, etiam circa homines superbos, impios,& barbaros,cuiusmodi erat rex Nabuchodonosor:ad cuius deprimendam arrogantiam,per somnium illud demonstrauit ei,inanem esse fiduciam regiæ felicitatis, quæ instar floris celeriter arescit & perit,& instabilis in nullo diu permanet. Deinde, cum illius somnij interpretationem,quam apud nullum suorum sapientum inuenire potuisset,

Vtilitas huius, somnij contingens Nabuchodonosor.

A potuisset,& a Daniele veri Dei cultore ac seruo percepisset; ad veri Dei cognitionē, admirationem,atque venerationem ea ratione perductus est. Tantum igitur, & ex somnio,& ex somnij oblitione, eiusque interpretatione ei attulit vtilitatis Deus, vt suam rex agnosceret humilitatem;tum eorum Deorum quos colebat,disceret imbecillitatem;postea quanta sit veri Dei potentia & virtus,intelligeret. Iccirco enim exclamauit, § *In veritate Deus vester,ipse est Deus Deorum, & dominus regum,reuelans mysteria* §

Deos autem vocat,non more sacræ scripturæ,quæ Deos appellat sacerdotes, & iudices populi Hebræi; sed idola, quos;errore opinionis, Deos gentilitas appellabat. Nondum enim potuerat illorum inanitatem & imbecillitatem penitus perspicere, & omnino intelligere: plurimum tamen confitetur, Deum Hebræorum ceteris Dijs antecellere, cum eum nominet Deum. Hactenus ex Theodoreto. Non esse autem passum Danielem sibi hostias immolari, quin fuisse id omnino auersatum, indicato vero Deo, cui ea immolatio debebatur, licet hoc loco expressum non sit, haud dubie tamen existimandum est nec aliter de tam pio,religioso,sanctoque propheta, quem scilicet post hæc Deus,& magnis pro eius salute editis miraculis, & secretissimorum consiliorum suorum, ac cælestium mysteriorum multiplici reuelatione, insigniter honorare, & in omne æuum nobilitare voluit, cogitare fas est.

B

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER III.

CAPVT TERTIVM.

NABVCHODONOSOR Rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta, latitudine cubitorum ſex, & ſtatuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis. Itaque Nabuchodonoſor rex, miſit ad congregandos ſatrapas, magiſtratus, & iudices, duces & tyrannos, & præfectos, omnesque principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem ſtatuæ quam erexerat Nabuchodonoſor rex. Tunc congregati ſunt ſatrapæ, magiſtratus & iudices, duces & tyranni, & optimates qui erant in poteſtatibus conſtituti, & vniuerſi principes regionũ, vt cõuenirẽt ad dedicationem ſtatuæ quã erexerat Nabuchodonoſor rex. Stabant autẽ in cõſpectu ſtatuæ quam poſuerat Nabuchodonoſor rex: & præco clamabat valẽter: Vobis dicitur populis, tribubus, & linguis, in hora qua audieritis ſonitũ tubæ, & fiſtulæ, & citharæ, ſambucæ & pſalterii, & ſymphoniæ, & vniuerſi generis muſicorum, cadentes adorate ſtatuam auream, quam conſtituit Nabuchodonoſor rex. Si quis autem non proſtratus adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. Poſt hæc igitur ſtatim vt audierunt omnes populi ſonitum tubæ, fiſtulæ, & citharæ, ſambucæ & pſalterii, ſymphoniæ, & omnis generis muſicorum, cadentes omnes populi, tribus & linguæ adorauerunt ſtatuã auream, quam conſtituerat Nabuchodonoſor rex. Statimque in ipſo tempore accedentes viri Chaldæi accuſauerunt Iudæos, dixeruntque Nabuchodonoſor regi, Rex in æternum viue. Tu rex, poſuiſti decretum, vt omnis homo qui audierit ſonitum tubæ, fiſtulæ & citharæ, ſambucæ & pſalterii, & ſymphoniæ, & vniuerſi generis muſicorum, proſternat ſe, & adoret ſtatuam auream. Si quis autẽ non procidens adorauerit, mittatur in fornacem ignis ardentis. Sunt ergo viri Iudæi, quos conſtituiſti ſuper opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Miſach, & Abdenago: viri iſti contempſerunt, rex, decretum tuum: deos tuos non colunt, & ſtatuam auream quam erexiſti non adorant. Tunc Nabuchodonoſor in furore & in ira præcepit, vt adducerentur

A rentur Sidrach, Miſach, & Abdenago: qui confeſtim adducti ſunt in conſpectu regis. Pronũtianſque Nabuchodonoſor rex ait eis, verene Sidrach, Miſach, & Abdenago Deos meos non colitis, & ſtatuã auream quam conſtitui non adoratis? Nunc ergo ſi eſtis parati, quacunque hora audieritis ſonitum tubæ, fiſtulæ, citharæ, ſambucæ & pſalterii & ſymphoniæ, omniſque generis muſicorum, proſternite vos, & adorate ſtatuam quam feci: quod ſi non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: & quis eſt Deus qui eripiet vos de manu mea? Reſpondentes Sidrach, Miſach, & Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonoſor, non opor
B tet nos de hac re reſpondere tibi. Ecce enim Deus noſter quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, o rex, liberare. Quod ſi noluerit, notum ſit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, & ſtatuam auream quam erexiſti non adoramus. Tunc Nabuchodonoſor repletus eſt furore: & aſpectus faciei illius immutatus eſt ſuper Sidrach, Miſach & Abdenago, & præcepit vt ſuccenderetur fornax ſeptuplũ quam ſuccendi conſueuerat. Et viris fortiſſimis de exercitu ſuo iuſſit, vt ligatis pedibus Sidrach, Miſach, & Abdenago, mitterent eos in fornacem ignis ardentis. Et confeſtim viri illi vincti, cum braccis ſuis, & tiaris &
C calceamentis, et veſtibus miſſi ſunt in medium fornacis ignis ardentis. nam iuſſio regis vrgebat: fornax autem ſuccenſa erat nimis. Porro viros illos qui miſerant Sidrach, Miſach & Abdenago, interfecit flamma ignis. Viri autem hi tres, id eſt, Sidrach, Miſach & Abdenago, ceciderunt in medio camino ignis ardentis, colligati.

Quæ ſequuntur, in Hebræis voluminibus non reperi.

Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum, & benedicentes Domino. Stans autem Azarias orauit ſic, aperienſque os ſuum in medio
D ignis, ait. Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum, & laudabile & glorioſum nomen tuum in ſecula: quia iuſtus es in omnibus quæ feciſti nobis, & vniuerſa opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera. Iudicia enim vera feciſti iuxta omnia quæ induxiſti ſuper nos, & ſuper ciuitatem ſanctam patrum noſtrorum, Ieruſalem: quia in veritate & in iudicio induxiſti omnia hæc propter peccata noſtra. Peccauimus enim, & inique egimus recedentes a te: & deliquimus in omnibus, & præcepta tua non audiuimus, nec obſeruauimus, nec fecimus ſicut præcepe-
E ras nobis, vt bene nobis eſſet. Omnia ergo quæ induxiſti ſuper nos, & uniuerſa quæ feciſti nobis, vero iudicio feciſti: & tradidiſti nos in manibus inimicorum noſtrorum iniquorum & peſsimorum, prævaricatorumque, & regi iniuſto & peſsimo vltra omnem terram. Et nunc non poſsumus aperire os: confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & his qui colunt te. Ne, quæſumus, tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne diſsipes teſtamentum tuum, neque auferas miſericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum tuum: quibus locutus es, pollicens quod multiplicares semen eorũ sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in littore maris. Quia Domine imminuti sumus plus quam omnes gentes, sumusque humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. Et non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te: vt possimus inuenire misericordiam tuam, sed in animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur. Sicut in holocausto arietum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi: quoniam non est confusio confidentibus in te. Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuã. Ne confundas nos: sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secũdum multitudinem misericordiæ tuæ. Et erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tuo Domine: & confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala, confundantur in omni potentia, & robur eorum conteratur: & sciant quia tu es Dominus Deus solus, & glorioſus super orbem terrarum. Et non cessabant qui miserant eos, ministri regis succendere fornacem naphtha, & stupa, & pice, et malleolis; et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta nouem: et erupit et incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis. Angelus autem Domini descendit cum Azaria et sociis eius in fornacem: et excussit flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit.

Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Deum, in fornace dicentes.

* glorioſus

*Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabilis & * superexaltatus in secula: & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum & laudabile & superexaltatum in omnibus seculis.*

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ, & superlaudabilis & superglorioſus in secula.

* superglorioſus 2.

*Benedictus es in throno regni tui, & superlaudabilis & * superexaltatus in secula.*

Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super Cherubim, & laudabilis & superexaltatus in secula.

Benedictus es in firmamento cæli, & laudabilis & glorioſus in secula.

Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula

Benedicite Angeli Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite cæli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedi-

A *Benedicite omnes virtutes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicite sol & luna Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite stellæ cæli domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis imber & ros Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis spiritus Dei Domino, laudate et superexaltate eũ in secula.

Benedicite ignis & æstus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

*Benedicite frigus & * æstas Domino, laudate & superexaltate eum in se-* * æstus.3. cauma.4.

B *cula.*

Benedicite rores & pruina Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite gelu & frigus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite glacies & niues Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite noctes & dies Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite lux & tenebræ Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fulgura & nubes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

C *Benedicat terra Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.*

Benedicite montes & colles Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fontes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite maria & flumina Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino, laudate & super-

D *exaltate eum in secula.*

Benedicite omnes volucres cæli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnes bestiæ & pecora Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite filij hominum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite sacerdotes Domini Domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite serui Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

E *Benedicite spiritus & animæ iustorum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicite sancti & humiles corde Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite Anania, Azaria, Misael, Domino, laudate & superexaltate eũ in secula: quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis, & liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos.

G *Confite-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Benedicite omnes religiosi Domino Deo Deorum, laudate & confitemini ei, quia in omnia secula misericordia eius.

Huc usque in Hebræo non habetur: & quæ posuimus, de Theodotionis editione translata sunt.

Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, & surrexit propere, & ait optimatibus suis: nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos? Qui respondẽtes regi, dixerunt, vere rex. Respondit, * & ait; ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est; & species quarti, similis filio Dei. Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostiũ fornacis ignis ardentis, & ait; Sidrach, Misach, & Abdenago, serui Dei excelsi, egredimini, & venite. Statimque egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Et congregati satrapæ, & magistratus, iudices, & potentes regis, contemplabantur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non esset adustus, etiam saraballa eorum non fuissent immutata, & odor ignis non trãsisset per eos. Et erumpens Nabuchodonosor, ait, benedictus Deus eorum, Sidrach videlicet, Misach, & Abdenago, qui misit Angelum suum, & eruit seruos suos qui crediderunt in eum: & verbum regis immutauerunt, & tradiderunt corpora sua ne seruirent & ne adorarent omnem Deum, excepto Deo suo. A me ergo positum est hoc decretũ, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcumque locuta fuerit blasphemiam contra Deũ Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat, & domus eius vastetur: neq; enim est alius Deus qui possit ita saluare. Tunc rex promouit Sidrach, Misach, & Abdenago in prouincia Babylonis.

* Rex.

NABVCHODONOSOR rex, omnibus populis, gentibus, & linguis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. Signa et mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: et mirabilia eius, quia fortia: et regnum eius regnũ sempiternum, et potestas eius in generatione et generationem.

.2. Infr. 4. g. 31. 7. d. 14.

NARRA-

A

NARRATVR hoc tertio capite insigne miraculum, quo factum est, vt tres illi Danielis socij, quia auream regis Nabuchodonosor statuam adorare recusarunt, in ardentissimam fornacem coniecti, ab angelo cælitus ad eos misso, sic ex illo incendio seruati sint, vt omnino illæsi & intacti, per medias flammas incederent, diuinas laudes celebrantes. Quo miraculo, rex attonitus & stupens, furorem vertit in admirationem tantæ illorum iuuenũ constantiæ ac virtutis: totusque in veri Dei venerationem & prædicationem effusus,

B nomen eius per omnes imperij sui prouincias prædicari, ac nobilitari voluit, capitali pœna, in eos qui Deum Iudæorum blasphemarent, constituta.

Quo tempore regis Nabuchodonosor, hoc miraculum accideri.

Ante omnia disquirendum est, quo tempore miraculum hoc contigerit. Diuus Chrysostomus in quodam sermone de his tribus pueris, qui est circa finem primi tomi, sic initium huius tertij capitis citat. § *Anno decimooctauo, rex Nabuchodonosor fecit statuam auream.* § Eandem lectionem habet hoc loco Theodoretus in textu: & in commentario eam explanans, affirmat, miraculum hoc euenisse anno decimooctauo regis Nabuchodonosor, paulo ante quam cum exercitu proficisceretur ad obsidenda Hierosolyma: quæ ab eodem rege, anno decimonono expugnata & euersa esse, apud Hieremiam legimus. Sed profecto lectio illa Chrysostomi & Theodoreti, nunc in nulla scriptura vel hebraica, vel chaldaica, vel græca, vel latina inuenitur: vt sine dubitatione dicendum sit, lectionem illam fuisse mendosam. Præsertim vero cum diuus

C Hieronymus huiusmodi lectionum varietates obseruare ac prodere solitus, de ista lectione nullum verbum fecerit. Certe opinionem Theodoreti falsam esse, ex hoc ipso libro Danielis conuinci potest. Fuisse enim hanc historiam post euersionem Hierosolymorum, non obscure indicat Azarias, in sua oratione, quæ continetur hoc capite, dicens, eo tempore nullum fuisse regem in populo Hebræo, nec locum vbi incensum, holocaustum, ceteraque sacrificia ad placandum Deum, lege Mosis instituta, offerri possent. Præterea, contigisse hoc miraculum post interpretationem somnij, præcedenti capite traditam, & Theodoretus ipse fatetur, & liquido cernitur ex hoc ipso capite. Chaldæi namque eo nomine tres illos iuuenes accusarunt, quod cum essent à rege honorati, & operibus prouinciæ Babylonis præpositi, ingratissimi tamen aduersus

D regẽ fuissent, eius adorare imaginem prorsus auersati. Constat autẽ ex postremis verbis secundi capitis, regem post interpretationem somnij, rogatu Danielis, hos tres iuuenes ad honores & publicorum munerum præfecturas extulisse. Illud autem somnium contigit regi, vt supra in exordio secundi capitis docuimus, secundo anno monarchiæ eius, hoc est, ab initio regni eius, anno vigesimo quinto. Non igitur potuit hoc miraculum euenire anno decimooctauo regni Nabuchodonosor, sed post vigesimum quintum. Verum quanto tempore post, nec est compertum, nec comperiri posse arbitror. Quin, non satis videtur sibi constare Theodoretus. Hic enim ait, hoc miraculum accidisse, & anno decimooctauo huius regis, & paruo tempore post supradictum somnium: quæ non admodum cohærent inter se. Etenim somnium illud, supra docuit Theodoretus, euenisse anno secundo huius regis: spatium autem sexdecim an-

E norum, quod inter secundum & decimumoctauum annum regni eius interceßit, an exigui temporis nomine censeri & appellari debeat, lectori existimandum relinquo. Sed illud mirum videri potest, hunc regem tam cito sui oblitum, cum antea Deum Iudæorum Deum Deorum, & dominũ regum agnouisset, & adorasset; paulo post, se ab omnibus, quasi Deum, adorari voluisse. Velox oblivio veritatis, inquit Hieronymus, vt qui dudum seruum Dei quasi Deum adorauerat, nunc statuam sibi fieri iubeat, vt ipse quasi Deus in statua adoraretur. Apparet igitur regem hunc fuisse ingenio maxime instabili, & superbo: instabilitas fecit, vt ex bono in malum celeriter mutaretur: superbia vero, vt humanis honoribus non contentus, diuinos concupisceret. Cuius superbia mirifice depingitur ab Esaia, c. 14. § *quomodo, inquit, cecidisti de cælo*

Universidad de Deusto
Biblioteca

de cælo lucifer qui mane oriebaris? qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. § Similis fuit superbia prioris illius Nabuchodonosor, cuius fit mētio in libro Iudith; qui misit ducem suum Holophernem cum validissimo exercitu, vt subiugatis omnibus gentibus, eorumque Dijs e medio sublatis, solus ipse a cunctis, vt Deus coleretur. Hæc item vesana diuinitatis cupido, incessit Alexandrum Magnū vt filius Iouis Ammonis existimari, & diuinum sibi cultum adhiberi vellet. Eadem insania Caius Caligula, Domitianus, alijque imperatores agitati sunt. Sed quid mirum, tantam in isto rege fuisse animi volubilitatē, cum in viris maxime pijs, Deoque charissimis, & singulari eius gratia excellentibus, vt in Dauide, Salomone, & diuo Petro, similes mutationes & lapsus fuisse non ignoremus. Nimirum istiusmodi exemplis docemur, qualis sit homo præsente Dei gratia, qualis item sit absente: scilicet, qualis est aer præsente vel absente sole; & corpus humanum præditum vel priuatum anima; aut homo compos mentis, vel vsu rationis captus.

Nabuchodonosor rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex: et statuit eam in campo Dura, prouinciæ Babylonis.

HANC statuā rex ille fecit, quo suam opulentiam & magnificentiam, & ex adorantium multitudine ac diuersitate, imperij sui amplitudinem ostentaret; eaque ratione suis venerabilior, & hostibus esset terribilior. Theodoretus ait, voluisse regem facere statuam præstantiorem ea, quam ipse viderat in somno, & magnitudine, & nobilitate materiæ. Illa enim caput tātum habebat aureum; hæc autē tota erat aurea. Hieronymus quidem significat fuisse totam ex auro, plenam ac solidam, cum ait: § quod autem sit aurea & infiniti pōderis, illud in causa est, vt fluporem videntibus creet; & res inanimata adoretur vt Deus, dum vnusquisque suam consecrat auaritiā. § Sed hoc non est verisimile. Nā & insolitum est sic fieri tales statuas; & supernacaneum fuisset, & infiniti sumptus ac laboris. Erat igitur aurea, sed intus caua & inanis. Pro cāpo § Dura § Theodotio vertit Deira; Symmacus, Soraum; septuaginta, Βόλον trāstulerunt: quod nos (inquit Hieronymus) viuarium vel conclusum locū dicere possumus. Historia Scholastica super librum Danielis cap. 3. ait Dura esse flumen, quo ille campus alluitur, & hunc esse locum, in quo post diluuium gigantes turrim Babel ædificare aggressi sunt. Philostratus libro primo de vita Apollonij cap. 19. tradit hanc fuisse consuetudinē Babylone, vt satrapa, qui magnæ vrbis portæ præsidebat, neminem peregrinorum ad visendam vrbem admitteret, nisi prius auream regis statuam adoraret: quem morem ex huius regis Nabuchodonosor instituto, originem duxisse qui putauerit, fortasse coniectura non aberrabit a vero.

An statua quam fecit Nabuchodonosor superauerit alias omnes.

Admiranda quidem fuit huius statuæ magnitudo: fuisse tamen alias ea maiores, legimus apud Plinium. a quo proditum est in libro 34. cap. 7. colossum solis qui erat Rhodi, fuisse septuaginta cubitorum altitudinis: idque simulacrum post quinquagesimum sextum annum, terræmotu prostratum iacens quoque miraculo fuisse, paucci enim pollicem eius amplecti poterant: maiores erant digiti, quam sint pleræque statuæ: vasti specus hiabant, ac defractis membris, spectabantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis, & trecentis talentis effectum fuerat. Hoc etiam maior fuit colossus Neronis, centum decem pedum longitudine constans, vt ibidem tradit Plinius: qui libro trigesimo quinto cap. 7. narrat, factam esse colosseam eiusdem Neronis imaginem in linteo pictam, centum viginti pedum. Illa tamen regis Nabuchodonosor statua, si non magnitudine, certe quia fuit aurea, prædictis longe præstantior & admirabilior fuit.

Quoniam

A Quoniam autem cubitus babylonius, teste Herodoto libro primo, tribus digitis maior erat vulgari & communi cubito: credibile autem est, hic haberi sermonē de cubitis babyloniis, cū hæc statua & in Babylonis prouincia, & a rege Babylonio facta fuerit: hinc apparet, sexaginta cubitos altitudinis istius statuæ, fuisse de communibus cubitis, sexaginta septem, præterque vnam sextam vnius cubiti: sex autem cubitos latitudinis, continuisse sex cōmunes cubitos, superque tres quartas partes vnius cubiti.

De magnitudine singularū partium humanicorporis, ad totius corporis magnitudinem relata.

Sed vt clarius enotescat admiranda istius statuæ moles, singularum eius partium magnitudinem cursim indicabimus: quod facile erit demonstrare, aperiendo quam proportionem principales partes humani corporis habeant ad mensuram longitudinis totius corporis. Non enim dubitandum est, quin statua illa maxima arte facta, debitam habuerit proportionem omnium partium, tam inter se, quàm cum totius corB poris magnitudine. Iusta mensura humani corporis, quatuor cubitis definitur, vel sex pedibus. cubitus enim vno pede & dimidio constat: pes autem quatuor palmis; palmus quatuor digitis secundum latitudinem inter se iunctis. Quantum autem est spatium hominis a vestigio ad verticem, tantum esse, passis manibus inter longissimos digitos, obseruatum est, vt tradit Plinius libr. 7. cap. 17. Totius autem longitudinis humani corporis, facies ab imo mento, vsque ad summam frontem, vel imam radicem capillorū, est pars decima; eandemque rationē habet habitus totius frōtis. Diuiditur autem facies in tres partes æquales, vnam ab imo mēto ad imas nares; alteram indevsque ad supercilia: tertiam inde, vsque ad summam frontem. Longitudo oculi, ab vno angulo ad alterum oppositum, pars est quadragesima quinta, & itidem se habet interuallum & distantia inter vtrumque oculum. Nasi longitudo, est trigesima pars, C eiusque foramē est centesima octuagesima. Ambitus oris & auris, est decimaquinta. Totum caput ab imo mento vsque ad verticem, est octaua pars. Colli magnitudo, est decimaquinta. Longitudo pectoris proprie dicti, itemque latitudo, fere sexta pars est. Vmbilicus dimidium corporis locum tenens, ipsum in duas partes æquales diuidit: tota longitudo femorum, & crurum vsque ad pedum vestigia, paulo minor est dimidia parte. Longitudo pedis, sexta pars est, sicut prope etiam brachij vsque ad cubitum, & cubiti vsque ad manum. Manus verò, decima pars est. Lege Vitruuiū initio libri decimitertij, & interpretes eius, Filandrum, & Danielem Barbarum, Cardanum item extremo libro 11. de subtilitate. Scio huiusmodi commensus seu proportiones, quas vocant Græci symmetrias, alios, qui subtilius & curiosius hæc persequūtur, paulo aliter, designare; sed nobis qui hæc alterius rei gratia, obiter attingimus; sa-

Magnitudo singularum partium illius statuæ quam erexit Nabuchodonosor.

D tis fuit prædicta rudis & adumbrata descriptio. Ex quo facile est intelligere, quanta fuit in illa statua, principalium eius partium magnitudo. Etenim facies illius statuæ longa erat sex cubitos; paremque ambitus frontis magnitudinē habebat. A mento ad nares, duo cubiti: totidem hinc, vsque ad supercilia: totidem item inde, vsque ad summam frontem. Longitudo nasi, erat duorum cubitorum: foramen eius, tertiam partem vnius cubiti, seu dimidium pedem continebat. Ambitus oris, & cuiusque auris, quatuor erat cubitorum; totidem etiam longitudo colli. Pectoris longitudo & latitudo, fere decem cubitorum. Longitudo femorum & crurum, circiter viginti nouem. Longitudo pedis, cubitorum decem: totidem fere longitudo brachij, itemque cubiti. Manus vero longitudo, sex cubitorum. Sed his, velut animi gratia, raptim dictis, ad seria & propria instituti operis veniamus.

Mystica illius statuæ interpretatio.

E Mystica huius statuæ interpretatio, triplex à Doctoribus traditur: vnam tradit Chrysostomus, in homilia decimaoctaua in secundam epistolam ad Corinthios super caput sextum eius epistolæ, docens illa statua figuratam esse auaritiam: & quidem apte. Nam Paulus eam nominat idolorum seruitutem. Senarius numerus quo latitudo & altitudo statuæ constabat, in sacra scriptura significat operationem & laborem; sicut contra septenarius, quietem & vacationem à labore, vt licet animaduertere tam in creatione mundi, quàm in lege Mosis. Ea re denotatur, nullum esse vitium operosius, laboriosius, & sibi infructuosius auaritia. Sex cubiti latitudinis, significant laborem auari in acquirendo: sexaginta ve-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ro cubiti altitudinis,indicant longe maiorem eius esse laborem in augendo: & quia cupiditas auari est infinita & insatiabilis, necesse est, laboris eius nec terminum nec modum esse vllum. Alteram interpretationem Hieronymus tradit hoc loco, dicens illa statua significari falsam doctrinam, vel gentilium philosophorum, vel hæreticorum;quam illi ornant tum aureo splendore eloquentiæ; tum magnitudine doctrinæ secularis, aut etiam diuinæ. Hæretici namque ad falsa dogmata sua persuadenda, circumuestiunt & adornant ea plurimis sacrarum litterarum sententijs peruerse intellectis atque interpretatis. Tertiam interpretationem lege apud Ireneum extremo propemodum libro quinto aduersus hæreses. Nec inepte quispiam diceret, istam statuam fuisse imaginem quandam mundanæ felicitatis, ad quam nos dæmon adorandam, posthabitis cælestibus bonis,instigar ac sollicitat;proponens aureamateriam statuæ,id est,copiam diuitiarum:tum eiusdem altitudinem & latitudinem;id est,sublimitatem honorum,potentiæ & gloriæ: exempla item principum huius mundi, qui eam adorant: suauitatem etiam musicæ,id est, illecebras & blanditias voluptatum. Denique terrorē incēsæ fornacis, in proximo aduersus statuæ contemptores positæ,id est,pauorem imminentium malorum, ijs qui mundo non seruiunt, eiusque bonis carent.

Tunc congregati sunt satrapæ,magistratus,iudices,duces et tyranni, et vniuersi principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ.

VIA omnes gentes, huius regis imperio subiectæ,ad eius statuæ adorationem conuenire non poterant, principes & præsides omnium gentiū conuocantur, vt illis adorantibus, omnes quoque adorasse videantur. Adijce,quod principes & diuites regi subiecti,& ab eo honorati & locupletati, metu perdendi honores & diuitias,ad omnē voluntatem & nutum,ei seruiunt atque obediunt. Denique,istiusmodi homines, facillime ad Dei & rerum diuinarum contemptum;difficillime vero,ad earum venerationem, cultum, & obseruantiam adducuntur. Vnde Salomon prouerbiorum capite trigesimo orat Deū, vt sibi tribuat tantum victui necessaria,nec diuitiarum abundātiam largiatur;ne forte,inquit,satiatus illiciar ad negandum;& dicam,quis est Dominus? Et Paulus prioris epist. ad Corinthios capite primo ait,in his qui vocati fuerant ad gratiam Euangelij,paucos fuisse nobiles;diuites,& potentes. Et Iudæi contemptim loquentes de Christo,quis,inquiunt,ex principibus credit in eum? Voluit etiam rex ille,principū exemplo,ad sui adorationē ceteros omnes cogere: vulgus namque ducitur auctoritate & exemplo principum, eorumque facta & exempla imitatur: ideo scriptum est in Ecclesiastico cap.10. § *Qualis rector ciuitatis,tales & habitantes in ea.* § Cuius perquam similis est ea Platonis sententia,quam in quadam epistola ad Lentulum,laudat Cicero,quales sunt in republica principes,tales esse in ea solere ciues. Quapropter non tantum mali est,vt scribit Cicero libro tertio de legibus,peccare principes,quanquam est magnum hoc per se malum,quantum illud, quod permulti etiam imitatores principum existunt. Nam qualescunque summi ciuitatis viri fuerint,talem ciuitatem esse solere: & quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo existere. Quo perniciosius de republica merentur vitiosi principes,quod non solum vitia concipiunt ipsi,sed ea infundunt in ciuitatem;neque solum obsunt,quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt: plusque exemplo, quam peccato nocent. Supradictis consona tradit Hieronymus,ita scribens. § Excelsa periculosius stant,& citius corruunt,quæ sublimia sunt. Principes congregantur ad adorandam statuam,vt per principes seducantur & gentes. Qui enim diuites sunt & potentes,dum timent carere diuitijs & potentia,facilius supplantantur:seductis autem magistratibus, subditi populi,maiorum exemplo pereunt. § Verum idem Hieronymus explanans illa verba quæ

Vulgus ad imitationē principum, studia, mores vitāque conformat.

A ba quæ sunt paulo infra § *Cadentes adorate statuam,quam constituit rex Nabuchodonosor* § ad hunc modum scribit. § Omnem scripturam sanctam mente percurrens,nisi tamen me fallit obliuio,nequaquam reperio,quod sanctorum quisquam, Deum cadens adorauerit;sed quicunque idola & dæmones,& res illicitas adorauerit,cadens dicitur adorare:vt in hoc loco non semel sed crebrius; & in Euangelio diabolus dixit Domino, hæc omnia tibi dabo,si cadens adoraueris me. § Sed profecto hæc scribenti Hieronymo,obliuio irrepsit complurium locorum scripturæ; in quibus hoc ipsum ponitur in Dei & Christi adoratione:veluti psalmo nonagesimo quarto § *venite adoremus & procidamus,& ploremus ante dominum qui fecit nos*. § & Ioānis capite nono, cæcus a Christo illuminatus,procidens eū adorauit;& Matthæus narrat capite secundo,tres magos procidēres adorasse Dominū. Præterea,vt est in Apocalypsi capite septimo, angeli ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum: & capite 19. Ioannes cecidit ante pedes angeli,vt adoraret eum; & paulo supra, viginti quatuor seniores ceciderunt,& adorauerunt Deum sedentem super thronum.

B

Sunt viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babyloniæ, Sidrach,Misach,et Abdenago:viri isti contempserunt rex,decretum tuum: Deos tuos non colunt, et statuam auream quam erexisti, non adorant.

C VPER his verbis tres explicandæ sunt difficultates. Prima difficultas est, qua ætate fuerint eo tempore hi tres Danielis socij. Vulgo namque existimatur & dicitur,eos fuisse tunc pueros: nec vulgus tantum ita sentit & loquitur, sed idem quoque videntur sensisse patres. Hieronymus in commentarijs huius capitis,non semel eos appellat pueros: Augustinus etiam in sermone quodam de his tribus pueris, qui est 240 inter sermones eius de tempore: Chrisostomus in quadam homilia de his tribus pueris, non tantum puerili, sed etiam infantili ætate fuisse tunc eos significat: quin ipsa Ecclesia in horarijs precibus ad laudes diei dominicæ,canens horum hymnum,vsurpat illam antiphonā, § *tres pueri iussu regis, in fornacem missi sunt, non timentes flammam ignis,dicentes benedictus Deus*: § denique vocatur hymnus seu canticum trium puerorum. Sed profecto,si veritati & diuinæ scripturæ consentanea loqui volumus,necesse est dicere,eos tunc,non solum ex

Qua ætate erant tres socij Danielis cum in ignem coniecti sunt.

D pueritia & adolescentia excessisse: sed minimum extremam egisse iuuentutem. Quippe,supra ostendimus in exordio huius capitis,quæ narrantur in hoc capite,ea post vigesimū quintum annum regni Nabuchodonosor esse acta: an vero multis, an paucis annis,post id temporis euenerint,in obscuro & incerto esse. Capti sunt autem & Babylonem ducti hi tres,primo anno regni Nabuchodonosor, quo tempore non poterāt minores esse octauo aut decimo anno: quam rem supra in principio primi capitis,exposuimus. Ex his conficitur,cum hoc miraculum accidit, fuisse eos minimum triginta quinque annorum. Vnde scriptura hoc loco appellat illos viros: & Theodoretus vocat iuuenes,in ætatis vere eos fuisse scribens. Et vero, si tunc erāt præpositi operibus prouinciæ Babylonis,non minori eos fuisse ætate existimare conuenit. tanti enim muneris grauitatem & auctoritatem,nequaquam pueris rex imposuisset. Cur igitur

E passim appellantur pueri? Fortasse habito respectu ad eam ætatē qua illi erant cum capti & Babylonem ducti sunt, quo tempore diximus fuisse eos admodum pueros, vt eam ob causam appellatio pueri semper in illis remanserit. Vel forte appellantur pueri,non more nostro,sed consuetudine loquendi sacræ scripturæ,qua puer dicitur,quicunque nondum est senex. Sic in Exodo capite. 33. Iosue appellatur puer, qui tamen excedebat quadragesimum annum, & princeps exercitus iam debellauerat & deuicerat Amalechitas, vt antea eodem libro capite 17 scriptum fuerat. Dominus quoque noster,vt est apud Ioannem cap. 21. apparens post resurrectionem suam discipulis,appellauit eos pueros,dicens,pueri numquid pulmentarium habetis? Nisi etiam

dicamus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicamus,tres illos iuuenes appellari pueros,propter singularem animi & corporis puritatem atque innocentiam, & quandam veluti puerilem sinceritatem ac simplicitatem:qua de causa etiam Saul in primo libro Regum cap. 13.fuisse dicitur filius vnius anni, cum regnare cœpisset.

Cur de tã multis Iudæis,hi tres tantum accusati sint?

Altera difficultas est;cur de Iudæis plurimis qui erant Babylone,tres hi dumtaxat iuuenes accusati sunt a Chaldæis? Fortasse principes tãtum & magistratus,ad statuæ adorationem vocabantur,nulla vulgi habita ratione: quamobrem, cum hi tres iuuenes publico munere fungerentur,ad statuam adorandam compellebantur,eorumque recusatio,notabilis erat,& ad regem deferenda videbatur.Vel credibile est,pleroſque Iudæorũ metu mortis adorasse statuam, præsertim cum essent Iudæi valde procliues ad idololatriam:qui autem boni viri erant,& diuinæ legis obseruantes, sed quibus tamen non satis animi erat ad tolerandos cruciatus, mortemque subeundam, alio profugerant,vel se abdiderant.Illud quoque responderi posset, quia hi tres erant omniũ Iudæorum honoratissimi,& apud regem gratiosissimi, erantque Chaldæis præpositi a rege,propterea fuisse eos Chaldæis inuidiosos & exosos, quocirca libenter Chaldæos arripuisse occasionem hanc,accusandi eos apud regem,& si possent,omni dignitate vitaque priuandi.

Cur Daniel nõ fit vocatus ad statuæ adorationem,

Tertia est difficultas,cur etiam Daniel nõ est coactus adorare statuam? & cum credibile sit eum non fuisse adoraturum,cur non eidem supplicio cum sociis suis destinatus fuerit?Multiplex responsum dari potest.Glossa respondet,Danielem tunc astitisse regi,& quia rex non adorabat statuam,nec ipsum ad eam adorãdam esse compulsum. Lyranus & Carthusianus,tribus modis respondent; aiunt enim Danielem tunc, vel ægrotasse;vel longe abfuisse Babylone,propter mandata & negocia quæ regis iussu ac nomine in alijs prouincijs conficere debebat,vel non tentasse regem ab illa impietate reuocare,quod certum haberet,se regem admonendo aut reprehendendo, nihil profecturum:quin magis furorem & crudelitatem eius irritaturum atque inflammaturum.Sed cur regis iræ aduersus tres socios suos non intercesit,eorum suscipiens patrocinium, eosque a tanto periculo & supplicio liberare quoquomodo contendens? An fortasse,quia diuina reuelatione cognouerat, eos ex illo incendio, insigni miraculo,seruatum iri a Deo;& ex ea re,magnam diuinæ omnipotentiæ apud omnes illas gentes admirationem,maximamque Dei Iudæorum prædicationem & reuerentiam prouenturam? Namque simili de causa Dominus noster sinere voluit,amicum suum Lazarum grauissimo morbo conflictatum interire,quod postea eius ad vitam reuocatio,magnam Dei gloriam, suæque doctrinæ auctoritatem & confirmationem, ac Iudæis vtilitatem esset allatura,

Ecce Deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis,et de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia Deos tuos non colimus, et statuam auream quam erexisti, non adoramus.

BENE monet hoc loco diuus Hieronymus,in hac historia,tam hic,quam paulo supra,distincte commemorari Deos Nabuchodonosor,& statuam quam ille erexerat.Nam tres illos iuuenes,nec Deos regis,nec statuam voluisse adorare,& Chaldæi detulerunt,& ipsi confessi sunt. Quo licet intelligere,illam statuam non fuisse alicuius de Dijs, quos rex vel Babylonii colebant:sed fuisse statuam ipsius regis, in qua se ille tanquam Deum adorari volebat.Mira tamen in hoc responso illorum iuuenum,elucet pietas & prudentia.Affirmant enim Deum,quem colunt,posse eos ex omni periculo & malo liberare:an vero sit ipsos ex illo præsenti periculo liberaturus, incerti diuinæ voluntatis ac sententiæ,non affirmant: nouerant enim Deum non semper facere, quicquid potest facere:

nec

A nec semper seruos suos ex periculis & malis,in quibus versantur,eripere:sed quia nõ seruiebant Deo,tantum propter bona quæ ab eo expectabant, nec propter mala quibus liberari ab eo cupiebant, propterea dixerunt, § *si autem noluerit liberare, nihilominus statuam tuam non adorabimus.* § Quam istorum iuuenum in respondendo prudentiam,perpendens Hieronymus,pulchre, inquit, illi iuuenes dixerunt, § *sed si noluerit* § vt non impossibilitatis Dei, sed voluntatis sit,si perierint. Eundem locum pluribus & illustrioribus verbis tractans Theodoretus § quasi,ait,istis verbis illud significare vellẽt; nos pro mercede aliqua, Domino nostro non seruimus; sed amore eius, omnibus rebus cultum ipsius præferimus: quare ne ab his quidẽ malis temere liberari petimus: sed ipsi omnem nostri gubernationem & prouidentiam permittimus:& eius quod futurum est ignari,gubernatori nostro,quocunque ei libuerit,nauem dirigendam com-

Theodoretus.

B mittimus.Pro certo enim habemus,posse illũ nos e manibus tuis eripere: vtrũ vero id facere velit,ignoramus;sed cum sapiens sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus,quamlibet iudicij eius sententiam,tanquam meliorem,nobisque vtiliorem libenter accepturi. § Sic Theodoretus.Verum duo ex prædictis verbis in quæstionem adduci possent.Quæri enim posset,cur Deus cum sæpe seruos suos mirabiliter liberet ex malis,quibus sunt vel proximi,vel iam subiecti,non id semper faciat, cum semper tamen facere nullo negocio possit.Sed in promptu est responsum: multis de causis id semper Deum non facere. Primo,vt stet ratio suæ prouidentiæ, qua sapienter ac suauiter gubernans omnia, finere debet causas secundas fere suas vires naturales exercere,suos motus agere,& ordinem sibi a conditore suo impositum tenere. Deinde,vt cũ

Cur Deus non semper seruos suos, malis quibus afficiuntur,aut præripiat, aut eripiat.

C serui Dei miraculose a Deo liberantur,clarissime appareat, illud esse diuinæ omnipotentiæ opus,nec ad aliquam naturæ occultam vim referri posse: vt de Psyllis, & Marsis,qui serpentes & venenata animalia innoxie tractabant,ab antiquis proditum est. Si enim liberatio sanctorum,semper vel frequenter fieret,nõ haberet admirationem: ideoque cessaret ratio miraculi,& ex eo ad multos permanans vtilitas: nec tam puro & sincero animo, ad fidem Christi amplectendam homines accederent: nec in tolerantia omnis generis cruciatuum,& acerbissimæ mortis perpessione,tanta fidei & gratiæ Christi efficacitas,tanta seruorum eius,magnitudo animi & constantia,tanta diuini nominis gloria eluceret.Quocirca,hos tres iuuenes ex manibus Nabuchodonosor liberauit Deus;septem autem pueros Machabæos, de manibus regis Antiochi liberare noluit.

Alterum de quo posset dubitari, illud est; cur illi iuuenes tantopere regis imaginẽ

Cur illi iuuenes tãtopere statuã regis adorare recusauerint.

D adorare recusarint. Sed facile est causam reddere. Erat enim Iudæis lege diuina vetitus omnis generis imaginum cultus,& adoratio.Nam Exodi 20.capite,Dominus ait: § *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.Non adorabis ea,neque coles.* § Leuitici autem, 26. cap. sic ait: § *Ego dominus Deus vester,non facietis vobis idolum,nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra,vt adoretis eum.* § Idem ipsum Deuteronomij cap.4.& 27.inculcat Moses. Præterea, varijs in locis diuina scriptura,imagines & idola,eorumque adorationem damnat,contemnit,irridet.Lege psal.113.& 114.Isaiæ item,quadragesimũ quintum caput,Hieremiæ decimum,Baruc sextum;libri sapientiæ caput decimumquintũ. Quin rex Ezechias,vt est in libro 4. reg. cap. 18. quia Iudæi, nescio quem cultum & veneration adhibebant illi æneo serpenti,quem Moyses in deserto fecerat,cum cõ-

E temptu & indignatione ipsum confregit atque comminuit.Denique in huius præcepti obseruantia, tam constanti & obfirmato animo sæpe Iudæos permansisse accepimus,vt cum Pilatus & Petronius præsides Iudææ,tentassent facere imagines Tiberij & Caligulæ imperatorum, occulte Hierosolymam illatas, a Iudæis honorari & coli, tam obstinate Iudæi restiterunt,vt turmatim nudas ceruices ostentarent & offerrent, parati millies quamcunque mortem subire potius,quam contra patrias leges, vlla simulacra venerari. Narrat hoc Iosephus libro 18.Antiquitatum cap.4.& 10.In secũdo autem libro contra Appionem refert, Iudæos, qui sub Alexandro Magno militabant, cum vellet ille templum & sepulturam Beli, quem Babylonij pro summo Deo

colunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

colunt,repurgare ac reparare,& ad id ſuorum militum opera vteretur,vt ad id etiam Iudæi operam ſuam nauarent,nulla ratione, eos adduci potuiſſe. Cum igitur aduerſus quarumlibet imaginum adorationem,tam obſtirmati & inuicti ſemper fuerint Iudæi,liquet profecto fabuloſum eſſe, & in Iudæorum contemptum atque odium malitioſe confictum a Poſsidonio,Apollonio Molone,Appione grammatico,& Cornelio Tacito,Iudæos habuiſſe in penetralibus templi, aureum caput aſini, idque tanquam ſummum numen adorare ſolitos.Sed hoc commentum manifeſtis argumentis confutat Ioſephus.Miror equidem Tacitum id auſum de Iudæis prodere,cũ ipſe libro quinto hiſtoriarum,diſertis verbis confiteatur, Iudæos mente ſola,vnumque numen intelligere ac venerari,prophanumque ducere,imagines Deorum, mortalibus materijs, in ſpecies hominum effingere:ideoque nulla ſimulacra eorum vrbibus, nedum templis eſſe:non regibus hanc adulationem,non hunc Cæſaribus honorem adhiberi.Diuus Hieronymus hunc locum explanans, ita ſcribit: § cultores Dei,ſtatuas adorare non debent.Ergo iudices & principes ſeculi,qui imperatorum ſtatuas adorãt,& imagines:hoc ſe facere intelligant,quod tres pueri facere nolentes, Deo placuerunt. Et notanda proprietas,Deos coli,imaginem adorari dicunt, quod vtrumque ſeruis Dei non conuenit.§ His verbis Hieronymi,& horum iuuenum exemplo, valde inſcienter & impudenter hæretici huius temporis abuntur,ad reprehendendum damnandumque cultum & venerationem,quam ſanctorum imaginibus exhibet Eccleſia catholica:cum luce ſolis clarius ſit,Hieronymum loqui de imaginibus imperatorum, quas nefas eſt a chriſtianis adorari more Gentilium,qui eas diuino cultu & honore venerabantur,non aliter quam ſuorum Deorum ſimulacra.

Tacitus mẽdacii arguitur.

Aduerſus hæreticos noſtri temporis.

ORATIO AZARIAE.

Orationem Azariæ eſſe ſacram ſcripturam.

IGNOT in libris hebraicis hæc oratio non reperiatur, eam tamen Eccleſia catholica vt diuinam ſcripturam, & partem libri Danielis, ſemper habuit.Et ſane,tanta huius orationis ſanctitas eſt,tam certum ſancti ſpiritus odorem afflans, tantaque cum alijs ſacræ ſcripturæ ſententijs, maxime vero cum oratione Danielis quæ infra ponitur capite nono,ipſius eſt conſenſio & conuenientia,vt eam Dei afflatu & inſtinctu fuiſſe editam, dubitari non poſsit.Eccleſia ſane,multas huius orationis ſententias,in officijs Eccleſiaſticis,& diuinis myſterijs peragendis,frequenter vſurpat exempli cauſa,in ſancto & tremendo Miſſæ ſacrificio,poſt oblationem calicis,ſubdit illam precationem: § *In ſpiritu humilitatis,& animo contrito,ſuſcipiamur a te Domine, & ſic fiat ſacrificium noſtrum hodie, vt placeat tibi Domine*.§ Quæ verba manifeſtum eſt, ex hac oratione eſſe ſumpta.In quadrageſima item,feria quinta dominicæ in paſsione,introitus miſſæ ſic habet: § *Omnia quæ feciſti nobis domine, in vero iudicio feciſti: quia peccauimus tibi, & mandatis tuis non obediuimus &c.*§ Quæ verba ex hac oratione deprompta ſunt: ſicut etiam epiſtola eiuſdem Miſſæ. Sed cur in eius epiſtolæ principio poſitum fuerit § *orauit Daniel Dominum*§ cum oratio illa non Danielis fuerit,ſed Azariæ,cauſam equidem non intelligo.Niſi quiſpiam fortaſſe dicat,quia Daniel eius libri auctor fuerit, propterea quæcunque in eo libro continentur,ipſi poſſe attribui.Quod reſponſum ſi probetur,reddenda etiam cauſa erit,cur non ſimili ratione, canticum trium puerorum,Danielis canticum inſcribatur & appelletur. Adijce,quod viſum eſt quibuſdam viris doctis,hanc orationẽ Azariæ,itemque canticum trium puerorũ, hiſtoriam quoque Suſannæ ac Belis, quæ nec hebraico, nec chaldaico, ſed græco tantum ſermone ſunt edita,ea non a Daniele, ſed multis poſt ſeculis,a docto aliquo & linguæ græcæ perito Iudæo,non ſine Dei tamen afflatu & ductu eſſe ſcripta: & libro Danielis adiecta, quod ad idem eius libri argumẽtum & hiſtoriam pertinerent. Quãquam Athanaſius in Synopſi,omnium quæ ſunt in hoc libro,ſolum Danielem agnoſcit auctorem.Dinus Hieronymus in principio huius orationis,& poſt finem cantici trium puerorum,monet lectorem, has duas ſcripturas non

inueniri

A inueniri in libris hebraicis, ſed eas ſumptas eſſe ex tranſlatione Theodotionis. Quo, non voluit Hieronymus ſignificare, has duas ſcripturas a Theodotione fuiſſe primũ editas,nec ante illum fuiſſe in Eccleſia;cum & Origenes,& Ruffinus affirment,eas ab exordio naſcentis Eccleſiæ,ſumma veneratione in conuentu fidelium vſurpari & decantari ſolitas:ſed illis verbis voluit indicare Hieronymus,librum Danielis in Eccleſia tantum legi,ſecundum tranſlationem Theodotionis,poſthabitis alijs tranſlationibus,etiam ſeptuaginta interpretum.Qua de re ita ſcribit Hieronimus in epiſtola 120. quæ eſt præfatio in Danielem. § Danielem prophetam, iuxta ſeptuaginta interpretes, Domini ſaluatoris Eccleſiæ non legunt, vtentes Theodotionis editione: & hoc, cur acciderit,neſcio:ſiue enim,quia ſermo chaldaicus eſt, & quibuſdam proprietatibus a noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt ſeptuaginta interpretes eaſdem linguæ lineas in tranſlatione ſeruare:ſiue ſub nomine eorũ, ab alio neſcio quo,non ſatis chaldeam linguam ſciente,editus eſt liber:ſiue aliud quid cauſæ extiterit ignorans, hoc vnum affirmare poſſum, quod multum a veritate diſcordet, & recto iudicio repudiatus ſit.§ Sic ibi Hieronymus.

B

Omnia iudicia tua vera ſunt.

C MVLTA ſunt Dei iudicia, non ipſius Dei, ſed operum eius atque effectuum,in quibus illa mirabiliter elucent,comparatione.Verum in quatuor potiſſimum rebus,iudicia Dei vera ſunt,& humana ratione incomprehenſibilia,in quibus nempe veriſſime illud dicatur,Iudicia Dei abyſſus multa.Primo quidem,in æterna electione & reprobatione hominũ; ſiue priuatim, horum aut illorum hominum, vt Iacob & Eſau: ſiue in commune, aliquarum gentium & populorum,vt populi gentilis & iudaici.Eoque mirabilius id accidit,quod illam diſtinctionem electionis & reprobationis,non ex præuiſis bonis malíſue hominum factis,ſed ex ſola Dei voluntate primum profectam eſſe,nec vno loco, nec obſcuris verbis ſcriptura demonſtrat.De hiſce iudicijs Dei,multa Paulus in epiſtola quam ſcripſit ad Romanos,nono & vndecimo capite,diuiniſſime diſputat.Deinde, quod aliquas gentes & nationes vocet ac perducat ad gratiam Euangelij, miſsis ad eas concionatoribus & doctoribus veritatis,& rebriſque ad eas commouendas factis miraculis:alias vero gentes,nihilo peiores illis, deſpiciat, & in tenebris ignorantiæ ac idololatriæ derelinquat, non mittens illis efficacia ſubſidia, quibus ad ſalutem

Quibus in rebus maxime incomprehenſibilia videantur, Dei Iudicia.

D accipiendam cõuertantur.Atque,in hoc illud admirationem auget,quod Deus nonnũquam magna dedit auxilia quibuſdam populis,quibus ſciebat ea nihil profutura: eadẽ vero denegauit aliis,qui ſi ea habuiſſent,vehemẽter ad pœnitentiã cõmoti fuiſſent.Id quod Dominus noſter in Euangelio docet,dicens, § *Væ tibi Corozaim & Bethſaida,quia ſi in Tyro & Sidone facta fuiſſent,quæ in te facta ſunt,vtique in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent*.§ Poſtea,in eo quoque miranda ſunt Dei iudicia, quod ſæpe ſceleratis & impijs hominibus,omnia tribuat ſecundiſſima,& ad eorum voluntatem fluentia:pios autem & innocentes viros,magnis acerbitatibus & calamitatibus deprimat & cõterat, eoſque ſub imperium impiorum & barbarorum principum, poteſtatemque & dominatum ſubijciat:quin etiam,templa,ſacra vaſa, ceteraque diuino cultui & religioni dicata,ab hoſtibus ſui nominis rapi, violari, contemni, & peſſundari patiatur. Qua de

E re,veteres ſanctorum querelas & lamentabiles voces,legimus apud Iob. cap.21, Dauidem pſal.72,Hieremiam cap.12,Abacuc cap.primo. Denique mirabilia & tremenda ſunt Dei iudicia in eo,quod aliquos homines,qui totam vitam in maximis flagitijs contriuerant,extrema ætate ad pœnitẽtiam adducat,& vſque ad vltimum ſpiritum, in gratia ſua conſeruet: alios vero qui vſque ad ſenectutem ſanctiſsime vixerant, in extremo vitæ actu derelinquat,id eſt,ſinat in ea peccata labi,e quibus deinde ad verã pœnitentiam nunquam exurgant.

Porro,prædicta Dei iudicia,licet occulta ſint homini,ſunt tamen vſquequaque iuſta & vera.Vera dico,veritate entis,iuſtitiæ & fidei:entis,quia ſunt congruentia cum

Triplex veritas diuinorum iudiciorum.

regula

Universidad de Deusto
Biblioteca

regula & idea diuinæ sapientiæ. Sicut enim veritas operum artificialium ex eo spectatur, quod illa opera respondeant ideæ, quæ est in mente artificis: ita veritas rerum omnium a Deo creatarũ, eo potissimum æstimatur, quod ideæ seu ideis quæ sunt in mente illius sapientissimi opificis, perfecte consentiant. Veritate iustitiæ; quia sunt consentanea Dei iustitiæ, tam ei quæ est vindex & vltrix scelerum; quam quæ remuneratrix est virtutum. Veritate fidei; quia mirifice conueniunt cum antecedentibus Dei promissionibus & comminationibus: ita enim Deus tractauit Iudæos, & cum ipsum pie colebant, & cum ab eius cultu recedebant, sicut facturum se, per prophetas suos illis pollicitus & comminatus fuerat. Vocabulo enim fidei significatur hoc loco, veritas & constantia in dictis & promissis.

Peccauimus enim, et inique egimus, recedentes a te: et deliquimus in omnibus.

Quomodo viri sanctissimi, vere appellẽt se iniquos & sceleratos.

ATQVI, iuuenes isti, optimi sanctissimique erant, & semper fuerant: cumque in seruitutem ducti sunt, pueri erant innocentes, vt illam calamitatis acerbitatem, suis ipsi sceleribus commeruisse non potuerint. Quanquam non fuit hoc singulare & proprium istorum iuuenum, appellare se iniquos & cõtemptores diuinæ legis; sed commune cum multis aliis integerrimis & innocentissimis viris. Audi socium istorum, Danielem, infra capite nono sic orantem: §*Domine, peccauimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & declinauimus a mandatis tuis &c.*§ Et post alia, subdit: §*Cum confiterer peccata mea, & peccata populi mei.*§ Audi Isaiam capite 64. §*Facti sumus sicut immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ, omnes iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium, & iniquitates nostræ, quasi ventus abstulerunt nos.*§ Similia loquitur Hieremias capite tertio: §*Dormiemus in confusione nostra; & operiet nos ignominia nostra, quoniam Deo nostro peccauimus nos, & patres nostri, ab adolescentia nostra vsque ad hanc diẽ.*§ Similiter etiam orabat Deum Esdras, libro primo, capite nono: §*Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad diem hanc, & pro iniquitatibus nostris traditi sumus in gladium, in captiuitatem, in rapinam, & in confusionem.*§ Hieronymus igitur, exponens rationem, cur hi sanctissimi iuuenes appellent se peccatores, ita scribit hoc loco. § Certè tres pueri non peccauerunt, nec eius ætatis erant quando ducti sunt Babylonem, vt propter vitia sua sic puniri deberent. Ergo, quomodo hi ex persona populi loquũtur; sic illud Apostoli legendum est, non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud operor; & cetera quæ eo in loco scripta sunt.§ Tantum Hieronymus. Significat igitur, quia isti iuuenes erant pars populi hebræi, qui omnis ferme, nimirum paucissimis exceptis, sceleratus & aduersus Deum impius fuerat; ideo ipsos annumerantes se ceteris, quod plurimis conueniebat, de omnibus in vniuersum pronuntiasse. Verum præter supradictam Hieronymi rationem, alias complures causas afferre possumus, cur sancti viri se peccatores agnoscant & accusent. Ac primo quidem, excellens charitas qua illi ardebant, faciebat, vt omnia proximi, siue bona siue mala, præsertim vero hominum suæ gentis ac religionis, communia secum illi existimarent. Itaque illorũ peccata, vt suâ lugebant, & pro illis expiandis ac eluendis, non minus quam pro suis, Deo satisfacere quoquomodo satagebant. Multi præterea, suorum peccata sibi imputabãt veriti, ne quam ipsi dedissent illis occasionem ea perpetrandi, vel non præmonendo eos, vel non reprehendendo & corrigendo, vel occasiones peccandi ab illis non removendo, vel denique prætermittẽdo ea, quæ facere ipsi valuissent & debuissent, quibus illi iuuari & a peccando cohiberi potuissent. Deinde, vocant se peccatores sancti viri, spectantes infinitam Dei sanctitatem & iustitiæ perfectionem, cuius comparatione, omnis humana iustitia, est iniustitia; & munditia, sunt sordes; & lux, sunt tenebræ. §*Ne intres*, §inquit Dauid ps. 142. §*in iudicio cũ seruo tuo, quia non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens.*§ Sed ad hoc illustrandũ, nihil est luculentius verbis illis Iob, quæ sunt in capite

A pite 25. §*Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo; aut apparere mundus, natus de muliere? Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?*§

Postea, sancti reputant secum plurima & grauissima peccata sua præterita, in quibus magnam vitæ partem misere perdiderũt, ideoque se peccatores appellãt. Sic Paulus, quia persecutor, cõtumeliosus, & blasphemus fuerat, agnoscebat & appellabat se primum omnium peccatorum. Considerabant præterea, quid ipsi essent, remota Dei gratia, quæ non illis ex debito, sed plane gratuito donata fuerat: cernebantque hominem ex se, in peccatis conceptum & natum, & ad peccata propensum, nec posse vlla ratione de peccatis emergere. Hoc de se Dauid cogitãs & sentiens, clamabat psalmo 50. §*Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea:*§ & Paulus in epi
B stola ad Ephesios cap. 2. dixit, §*eramus natura filij iræ.*§ Ad hoc, quia sanctis incerta erat præteritorum suorum criminum remissio: non enim erat certo exploratum & liquido cognitum, an ipsi essent in gratia apud Deum; propterea semper pauebant, & quasi peccatores pœnitentiam agere, & veniam a Deo impetrare studebant. Sciebãt enim Sapientem in ecclesiastico, capite quinto, salutare hoc documẽtum reliquisse: §*Beatus vir qui semper est pauidus: & de propitiatu peccati, noli esse sine metu.*§ Legerant etiam quod dixerat Iob, capite nono, vir ceteroqui sanctissimus: §*Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam eum; etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.*§ Adijce, quod se peccatores existimabant, propter peccati, si non consensum, certe acerrimũ sensum: qui ex innata concupiscentia perpetuo exardescebat. Solet autẽ scriptura nominare peccatum, etiam concupiscentiam, & naturalem propensionem atque incitationem ad
C peccandum, vt videre est apud Paulum in capite septimo epistolæ quæ est ad Romanos. Ad extremum, peccatores se appellabant, propter crebra peccata venialia, in quæ identidẽ labebantur. Ea vero illi, non parua & leuia existimabant, sed valde grauia & odiosa, vt quibus cernerẽt ardorem charitatis minui, & retardari cursum hominis ad summam virtutum perfectionem consequendã. Hac de causa Salomon, vt est in lib. 3. Regum, cap. 8. dixit: §*non est homo qui non peccet.*§ Et ne putaret quispiam, ipsum loqui tantum de homine nudo & vacuo Dei gratia; idem in libro Ecclesiastæ capite 7. ait: *Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & non peccet.* Quin, dilectus ille Iesu discipulus Ioannes, asseueranter inquit, §*si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est:*§ & Dominus noster, docens Apostolos suos orare, voluit eos crebro vsurpare sententiã illã, §*dimitte nobis debita nostra.*§ Verũ de hoc, satis dictũ sit.

D Iudicia vera fecisti, omnia quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam Patrum nostrorum Hierusalem.

De conditoribus vrbis Hierusalẽ.

Refellitur Strabo.

MVLTIS de causis olim Hierusalem, appellata est ciuitas sancta. Primo quidẽ, propter eius vrbis conditores, vnde ipsi non parua dignitas, religio & sanctitas accessit. Strabo libro 16. significare videtur, Hierusalem fuisse conditã a Mose: aut certe, primũ omniũ Mosem, eũ locũ, in quo ea vrbs extructa est, eũ imperio tenuisse. Sed errat ignoratione sacrarũ literarũ, quibus proditũ est, nunquã Mosẽ, vel pedẽ in terrã Chanaã posuisse, priusquã
E populus trãsiret Iordanẽ, & Iudæã attingeret, vita defunctũ. Lege extrema duo capita Deuteronomij. Cornelius Tacitus refert, quosdã putasse, Hierosolyma ab antiquissima gẽte Solymorũ, fuisse condita: sic enim scribit initio libri quinti historiarũ. § Clara alij Iudæorũ initia tradũt, Solymos carminibus Homeri celebratã gentẽ, cõditæ vrbi, Hierosolyma nomen, e suo fecisse. § Verũ hanc opinionẽ falsã esse, paulo infra ostẽdemus. Iosephus lib. 7. de bello iudaico cap. 18. opinatur, primũ Hierosolymæ conditorẽ fuisse Melchisedech regẽ Salẽ, vt scriptũ est in libro Geneseos ca. 14. Nãque antiquitus dicta est Salẽ, quæ postea Hierusalẽ appellata est. In eadẽ sentẽtia fuisse Hippolytũ, Irenæũ, Eusebiũ Cæsariensẽ, & Emissenũ, Apollinariũ, & Eustachiũ, in epist. 126. quã scripsit ad Euagriũ, cõfirmat Hieronymus. Quanquã huic ipse opinioni, eodẽ illo

H loco

Universidad de Deusto
Biblioteca

loco vehemẽter aduersatur; varie argumentans, Salem cuius rex fuit Melchisedech, aliam fuisse vrbẽ, quam Hierosolymam: quam probabiliter, nõ est huius loci excutere ac iudicare. Melchisedech autem, qui clarissimam Christi Saluatoris in sacerdotio & sacrificio imaginem prætulit, quanta fuerit dignitatis ac sanctitatis excellentia, ex libro Geneseos, & epistola, quæ a diuo Paulo scripta est ad Hebræos, facile intelligi potest. Alter eiusdẽ vrbis quasi cõditor, fuit Dauid, qui eam bello cepit, victis pulsisque inde Iebuseis, qui eã vrbem per annos ferme octingentos quadraginta tenuerãt. Eam vero vrbẽ Dauid circa decimum regni sui annũ a se captam, ex angusto oppido, fecit amplissimam & munitissimã ciuitatẽ, eamque regiam & imperij sui caput constituit. Quæ postea, in tãtum gloria, opibus, & imperio, aucta & nobilitata est, vt eã Plinius libro quinto cap. 14. vrbiũ Orientis longe clarissimam, appellare non dubitauerit.

Multas ob causas quõdã dicta est Hierusalem ciuitas sancta.

Magnã porro ei vrbi sanctitatẽ attulit, magnificentissimũ templũ a Salomone in ea constructũ: in quo solo, a Iudæis sacrificari Deo, & quæ ad cultũ diuinũ proprie pertinebãt, tractari poterãt. Locus itẽ in quo templũ & vrbs ædificata est, fuerat antea duplici, & vtroque quidẽ valde insigni, miraculo consecratus & sanctificatus. Etenim eo in loco Abrahã, vt diuinis iussis obtẽperaret, sacrificare voluit filiũ suũ Isaac, & fecisset, nisi diuinitus ab eo esset reuocatus. Super eundẽ locũ vidit Dauid, cũ latissime grassaretur in populo Hebræo pestilentia, angelum stantẽ inter cælũ & terrã, manu tenentẽ gladiũ cõtra Hierusalẽ euaginatũ, quo in loco iussus a Deo est Dauid, ad placandã irã Dei, & depellendã pestilentiam, ædificare altare, & offerre holocausta & pacifica: oblatũ autẽ ab eo sacrificiũ, igne cælitus misso crematũ & consumptũ est. Lege 21. caput prioris libri Paralipomenõ, & posterioris libri caput tertiũ. Dicitur etiã Hierusalẽ ciuitas sancta, propter sanctissimã multorũ prophetarũ in ea conuersationẽ, prædicationẽ, miracula & martyria. Illud quoque ad sanctitatẽ eius facit, quod in veteri testamẽto frequẽter assumitur, vt figura & imago euãgelicæ & christianæ Ecclesiæ; quae ratione sæpenumero de Hierusalẽ loquitur Isaias. In nouo autẽ testamento, vt videre est apud Paulũ in epistola ad Hebræos, & in extrema Apocalypsi Ioannis, frequenter proponitur, vt typus & imago quædã cælestis patriæ. Ceterũ prædicta omnis eius vrbis sanctitas, nullius pene momenti est, si cum ea conferatur, qua Dominus noster eã vrbẽ condecorauit & sanctificauit, corporali sua præsentia, conuersatione, prædicatione, miraculis, effusione sanguinis, & acerbissimæ mortis perpessione, & multis post resurrectionẽ apparitionibus: denique admiranda spiritus sancti missione. In qua vrbe, prima fuerunt legis euangelicæ primordia, indeque lux euangelicæ veritatis effulgens, toti mundo inclaruit, sicut Isaias prædixerat capite secundo: ⸗*De Syon exibit lex & verbum Domini de Hierusalem*.⸗ Postremo, sanguine protomartyris Stephani, & vtriusque Iacobi Apostoli, aliorumque martyrio, sanctificata & glorificata est. Atque hanc eius vrbis, & templi quod in ea erat, spiritualem gloriam & decore spectans Aggæus propheta, vaticinatus est, maiorem fore secundi templi gloriam, quam fuerat primi. Quod vaticinium, si de corporali eius templi gloria intelligatur, vt carnales & cæci exponunt Iudæi, verum non fuisse, euentus ipse demonstrauit.

Vocabula quoque quibus ea ciuitas diuersis temporibus varie appellata est, ad commendandã eius dignitatẽ & sanctitatẽ non parũ valent. Primũ igitur, nonnulla est coniectura, eã vrbem ab initio esse appellatã Zedech; hoc est, iustitiam. Nam primos eius regẽ iustitiæ, hoc, dominũ iustitiæ significat. Postea, Salẽ dicta est: quæ vox significat pacẽ; vnde in ps. 75. dicitur, ⸗*& factus est in pace locus eius*:⸗ pro ⸗*in pace*⸗ Hebraice ad verbum est, (in salẽ) nec dubie, de ciuitate Hierusalẽ ibi loquitur Dauid. Nimirum, propter locorum sancta Christi Domini in carne mysteria ea in vrbe peragenda, tã augusta ei loca diuinitus sunt imposita nomina. Per Christũ enim, eiusque mortẽ in ea vrbe susceptã, iustitia & pax atque felicitas toti orbi cõparata est. Vocabulũ autẽ ⸗*Iebus*⸗ quo ea vrbs vulgo solita est appellari, incolarũ magis, quã vrbis proprie fuit appellatio. Denique appellata est Hierusalem, siue a Dauide, vt Iosephus lib. 7. antiquitatum existimare videtur: siue ab alio quopiam, facto ex coniunctione duarum vocum nomine. Nã cum

Vnde dicta sit Hierusalem.

Abraham,

A Abraham, vt est in libro Geneseos capite 22. filium suum sacrificaturus, loco dedisset nomen ⸗*Adoni Iereh*,⸗ hoc est, dominus prouidebit: ex illo Iereh, id est, prouidebit, & vetustiori appellatione salem, formatum est nomen, Hierusalem, hoc est, prouidebit, aut videbit pacem. Illud autem ineruditum & insulsum est, quod scribit Iosephus libro 7. de bello Iudaico cap. 18. nomen Hierusalem positum esse à Melchisedech; qui ad vetus nomen salem, addiderit τὸ ἱερόν, propter exædificatum illic à se fanum. Quasi vero Melchisedech græce loquutus sit. Nugæ item sunt quod idem Iosephus libro septimo antiquitatum ait, Hierusalem appellatam esse à Dauide, propter murum quo vrbem cinxerat: hieron enim, Hebræos mænia vocare. Atque tum hoc argumento, tum alijs non paucis coniecturis, plane deprehenditur fuisse Iosephus Græcæ linguæ atque eruditionis peritior, quàm Hebraicæ: adeo sæpe ac pueriliter in

Reffellitur Iosephus.

B hebraicorum nominum interpretationibus hallucinatur.

Non est sine confutatione prætereunda opinio eorum, qui putarũt nomen Hierosolymæ, ab antiqua Solymarum gente, quæ eam vrbem condidit, esse tractum. Iosephus quidem certe libro 7. Antiquitatum. cap. 3. refert proditum esse à nonnullis, Iudæos antiquitus dictos Solymos, gẽtem iam Troianis temporibus inclytam, & carminibus Homeri celebratam. In priori autem libro contra Appionem, citat Cherillũ veterẽ poetam, qui Solymos dixit militasse sub Xerxe in eo bello quod Græciæ intulit. Namque recensens omnes gentes quæ in eius exercitu erant, nouissimos numerat Iudæos, quos, inquit, habitare iuxta mõtes Solymos, & prope magnum stagnum: haud dubie significans lacum Asphaltitem, in scriptura mortuum mare nominatum. Hãc ipsam opinionem etiam memorari à Cornelio Tacito, supra posuimus. Sed eam

An vrbs Hierosolyma, originẽ & nomẽ traxerit ab antiqua gente Solymorũ, carminibus Homeri celebrata.

C falsam esse, liquido constat. Etenim bellũ troianum euenit tempore Samsonis, aut Heli pontificis; quo tempore Iudæi grauissima seruitute à Philisteis premebantur; neque cum Græcis vel Asianis, vllum habebant commerciũ. Neque vero tunc cæperant vrbem Solymam, seu Hierusalem. Quippe eam vrbem vsque ad regnum Dauidis, in potestate Iebuseorum fuisse, liber iudicum, & primus liber regum aperte declarat. Solymos autem, quos canit Homerus, populos fuisse Asianos, satis liquet ex descriptione ipsius Homeri: idque primo libro, & decimoquarto, productis in medium Homeri versibus, probat Strabo: affirmans Solymos tenuisse excelsos Tauri mõtis vertices, circa Lyciam vsque Pisidiam; & esse eos, qui olim Milyes vocabantur. Herodotus libro primo, Solymos facit etiam populos Asiæ, eosdem qui postea dicti sunt Licij: sed hoc esse contra Homerum, prædictis locis Strabo confirmat. Plinius libro 5. cap. 27. insi-

D dent, inquit, verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati: quorum coloniæ Cæsarea, eadem Antiochia. Et eiusdem libri cap. 30. testẽ excitat Eratosthenem, à quo traditum est, quosdam Asiæ populos interijsse; & in his gentem Solymorum, quorum regio proxima erat Pamphiliæ, Isauriæ, Lycaoniæ.

Denique situs vrbis Hierusalem, nescio quid sanctitatis referebat. Erat enim posita in medio totius Iudeæ loco: vt scite quidam, auctore Iosepho, libro 3. de bello Iudaico cap. 2. totius Iudææ vmbilicum, eam vrbem appellauerint. Quo licet intelligere, quid significet illud quod de Christo canitur, ⸗*operatus est salutem in medio terræ*⸗ scilicet per mortem, quam in loco Hierosolymitano, qui medius est terræ Iudææ, perfectus est. Nisi illud ⸗*in medio terræ*⸗ phrasi propria, sed frequenti sacris literis, idem sit, quod ⸗*in terra*:⸗ quemadmodum ⸗*in medio vestrum*⸗ ideſt inter vos. Hieronymus qui-

Situs Hierosolymæ.

E dem certe initio libri secundi commentariorum in Ezechielem, super illis verbis capitis quinti: ⸗*ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam*⸗ confirmat, Hierusalem vmbilicum esse totius terræ: sed quomodo id sit intelligendum, ipse declarat. Ad hoc, ædificata erat Hierosolyma, sicut describit eã Iosephus libro sexto de bello Iudaico, capite sexto, super duos colles, contrarijs frontibus semet inspicientes, & interueniẽte valle discretos, in quã domus creberrimæ desinebant: in celsiori colle erat arx, & Syon ciuitas, quondã appellata ciuitas Dauid. Cincta autẽ erat vrbs trino muro, nisi qua valibus inuijs cingebatur: qua parte, vnius muri dũtaxat habebat ambitũ. Sed ne sim longior, cætera quæ eo loci scribit Iosephus, nõ persequar. Ad hunc igitur Hierosolymæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

sitū spectans Dauid in psal.86.canit: ¶ *Fundamenta eius in montibus sanctis: & in psalmo 67. mons Dei, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est domino habitare in eo:* ¶ & alibi ¶ *leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi.* ¶ Atque hinc accidebat, vt Hierosolyma vndequaque arduo ascensu adiretur; quapropter dixit Dominus, ecce ascendimus Hierosolymam: & frequens est in scriptura, itionem ad eam vrbem, appellari ascensum. Pauca hæc de sanctitate vrbis Hierusalem, ad supra positam Azariæ sententiam explanandam & illustrandam, strictim attingere, non alienum duxi.

Ne auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.

Cur Iudæi commemorationem Abraham, Isaac & Iacob, tam sæpe vsurpabant apud Deum

MOS erat Iudæis, multis scripturæ locis expressus, in suis precationibus, quibus Deum vel laudare, vel placare, vel exorare cuperent, horum trium patriarcharum commemorationem adhibere, promissa illis a Deo data, pactaque cum ipsis inita, quasi in memoriam Deo reducentes, & tanquam sub oculos subiicientes: rati scilicet, ea ratione dignius laudari Deum, facilius placari, & quæ ab eo optabant ac postulabant, prolixius impetrari posse. Cuius ego consuetudinis, duas fuisse causas existimo. Etenim nouerant Iudæi, viros istos fuisse Deo charissimos, & apud ipsum gratiosissimos. Audierant enim & legerant, Deum illis sæpenumero apparuisse, magnisque eos cumulasse beneficijs. Cumque Deus sit ipse communiter omnium, proprie tamen ac singulariter istorum trium, Deum se & appellasse ipsum, & appellari ab alijs voluisse. Cum enim primum apparuit Mosi, dixit ei: ¶ *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob.* ¶ Deinde, istos Patriarchas apud Deum commemorabant Hebræi, quod ipsis Deus promisisset quatuor bonorum genera, non tam ad *ipsos*, quam ad eorum posteros pertinentia. Primo enim pollicitus ipsis est Deus, *se multiplicaturum* eorum semen sicut arenam maris; tum, se futurum posteritatis eorum protectorem ac defensorem; postea, daturum se posteris ipsorum terram Chanaam in perpetuam possessionem: ad extremum, ex illorum semine generatum iri Messiam, in quo benedicendæ essent omnes gentes. Appellatur autem Abraham hoc loco ¶ *dilectus:* ¶ quia primus ex media idololatria seductus, & segregatus a Deo est; & vt princeps ac pater esset futuri populi sui, peramanter electus est, amplissimisque promissis in se & in posteris suis à Deo donatus. Isaac vocatur ¶ *Seruus:* ¶ propter singularē obedientiam quā patri suo præstitit, passus ab eo se tāquam seruum colligari, & quasi victimam immolari. In quo pulchre adumbrauit Christum dominum, qui propter nos factus homo, seruilem formam & conditionem suscepit. Venit enim in hunc mundum tanquam seruus, ministrare & non ministrari; vt seruus lauit suorum pedes: & vt seruus in crucem tolli, & plusquam seruili mortis ignominia necari voluit. Iacob vocatur ¶ *Sanctus:* ¶ vel quia primus sanctificasse videtur se & discasse Deo, vouēs illi decimas omnium quæ possideret: vel quia plenus spiritu sancto, futuros omnium filiorum suorum, & qui ex illis nascituri erant, casus & euentus præuidit & prænunciauit; & nobilissimum de tempore aduentus Messiæ vaticinium edidit: cuius expectatione, lætissimo animo moriens, dixit: ¶ *Salutare tuum expectabo Domine:* ¶ vel quia Iacob ex vtero matris suæ sanctificatum fuisse, ex Augustini sententia, refert hoc loco Carthusianus.

Cur Abrahā dictus sit dilectus, Isaac seruus & Iacob sanctus.

Et non

A

Et non est in tempore hoc propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam.

Quomodo Azarias dicat, tunc nō fuisse prophetam, cū eo tempore Daniel & Ezechiel in ea ipsa captiuitate floreret.

NON est facile intellectu, quemadmodum Azarias vere dixerit tunc non fuisse prophetam: cum eo tempore, & in ea ipsa captiuitate babylonica, duo florerent eximij prophetæ, Daniel & Ezechiel. Nam Ezechiel quidem, in capite quadragesimo, meminit vigesimi quinti anni transmigrationis Iechoniæ: qui fuit decimusquartus annus post vltimam ca
B ptiuitatem Iudæorum, & incendium atque excidium Hierusalem. Hic autem annus, incidit in annum trigesimum tertium regni Nabuchodonosor, ante quod vel circa quod tempus, euenisse quæ narrantur hoc capite, simillimum vero est. Verum respon deri potest, Danielem tunc longe abfuisse Babylone: & quamuis ipse, quatenus pertinet ad somniorum interpretationes, & diuinas visiones ac reuelationes, clarissimus propheta esset; non tamen proprie habebatur vt propheta: quia nō vt superiores prophetæ, munus prophetale apud populum exercebat, monendo eum & erudiendo, reprehendendo item & corrigendo, eique Dei voluntatē & secreta enunciando: quēadmodum Isaiam, Hieremiam, Ezechielem, atque alios prophetas fecisse constat. Atque hanc fortasse ob causam maluerunt Hebræi Danielis scripta inter hagiographa, quam inter prophetica reponere. Ezechiel autem in alijs locis Chaldææ morabatur; nec ipsi plena & libera potestas tractandi propheticum munus apud populum
C facta erat: denique vnus ille erat, cum superioribus temporibus multi magnique prophetæ, simul claruissent.

Quod autem ait, tunc non fuisse locum sacrificiorum, oblationū & incensi; significat, secundum Theodoretum (qui putat hæc acta esse ante vrbis Hierosolymæ euersionē & incendiū templi) non fuisse illis fas secundum legem Mosaicā facere ista in loco suæ captiuitatis: quippe ea fieri extra templū Hierosolymitanū, diuina lex omnino vetabat. Idē sensit Euthimius in calce suorū commentariorū in psalmos, vbi hanc orationē interpretatur. Atenim nos supra ostendimus, hæc gesta esse post excidium vrbis & tēpli Hierosolymitani. Quare, ea istorū verborū sententia erit; destructo illo rēplo, nullū ipsis reliquum in omni terrarum orbe factū esse locum, in quo ad placandā Dei
D iram, & consequendam misericordiam, obire ista possent. Sed dices, nonne stante illo templo Hierosolymitano, nihilominus tamen Helias, vt est in libro 3. regum cap. 18. in monte Carmeli, coram populo hebræo, nouum extruens altare, sacrificium Deo fecit? Fecit sanè; sed à Deo incitatus & impulsus, qui supra legem erat; id quod mox consecutum miraculum, comprobauit. Verum nos præterea vrgebis exemplo pontificis Oniæ: qui, vt prodidit Iosephus in libro 7. de bello iudaico cap. 30. tempore Antiochi Epiphanis immanissimi Iudæorum hostis, profugiens in Ægyptum, facta sibi à rege Ptolemæo potestate, in tractu Heliopolitano templum ædificauit simile Hierosolymitano, similes in eo ritus & ceremonias sacrificiorum, oblationum, ceteriDubitatio de templo ab Onia extra dificato in Aegypto.
que diuini cultus instituens & exercens: idque deinceps ad annos trecentos triginta tres perdurauit. Existimabat autem Onias, ita completum iri vaticinium Isaiæ, quod
E est in capite decimonono. ¶ *In die illa erit altare Domini in medio terræ Aegypti, & titulus domini iuxta terminum eius, & erit in signū & in testimonium Domino in terra Aegypti. Et cognoscetur dominus ab Aegypto, & colēt eum in hostijs & in muneribus: & vota vouebunt Domino, & soluent.* ¶ Sed ad hoc sine dubitatione respondendum est: Oniam fecisse illud contra legem, & peccasse aduersus Deum, nec id bono ac religioso egisse animo, sed potius æmulatione eorum Iudæorum, quorum opera electus fuerat ex Iudæa: quin etiam ambitione quadam, scilicet, ne extra patriam suam obscurus & ignobilis esset; sed specioso templi & diuini cultus prætextu, multos ex Iudæa ad se alliceret, sibique adiungeret. Quapropter, factum eius, etiam Iosephus prædicto loco non obscure reprehendit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Egregia quæstio.

Ceterum maiorem affert dubitationem,quod scriptum est in primo capite libri Baruch.Siquidē eo loco narratur, quinto anno post tēpli Hierosolymitani & vrbis euersionem,Iudæos,qui vna cum rege Iechonia captiui Babylone erant,misisse ad Iudæos qui erant Hierosolymis,sacra vasa quæ in captiuitate Sedechiæ fuerant ablata,pecuniam item multam,qua,quæ ad sacrificia & oblationes cūctumque Dei cultum peragendum necessaria erant,compararent;dicentes: §*Ecce misimus ad vos pecunias: de quibus emite holocaustomata,& thus,& facite manna,& offerte pro peccato ad aram Domini Dei nostri. & orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Baltasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cæli super terram &c.*§ Ex quo loco intelligitur, etiam post destructam vrbem & templum Hierosolymitanum, habitasse Iudæos in eo loco, & diuinum cultum administrasse. Multi enim de Iudæis, qui propter cædem Godoliæ,metu Chaldæorum fugerunt in Ægyptum,deinde partim amore natalis soli,& religione sanctitatis illius loci,partim etiam permoti vaticinio Hieremiæ, qui prædixerat breui vastatum iri Ægyptum a Chaldæis,& cæsum iri Iudæos qui in ea inuēti essent: reuersi sunt in Iudæam,& in loco diruti & combusti templi,nouum erigentes altare, sacrificia & oblationes aliaque id genus ad Dei cultum pertinentia,facere instituerunt.Si quis autem obijciat,Hieremiam,vt est in libri eius capite.42.& 44.vaticinatum esse,omnes Iudæos qui ingressi fuerant in Ægyptum, Chaldæorum gladio perituros, neminemque eorum reuersurū in Iudæam,aut eum locum vnquam visurum: respondebimus,vaticinium illud Hieremiæ esse intelligendum de Iudæis, qui contra Hieremiæ monita, Deique mandata, sponte sua profecti fuerant in Ægyptum,ceterosque secum, eodem vel inuitos duxerant: non autē de Iudæis,qui,sicut Hieremias & Baruch,in Ægyptum ire ab aliis compulsi & coacti fuerunt. De his enim dixit Hieremias capite 44. §*Non reuertentur,inquit, in terram Iuda,vt habitent ibi,nisi qui fugerint:*§ & paulo infra §*consumentur,ait,gladio & fame omnes viri Iuda qui sunt in Ægypto,& qui fugerint gladium,reuertentur ex Ægypto in terram Iuda,viri pauci.*§ Verum eo reuocetur,vnde huc fluxit oratio. Dubitatio quam supra posuimus, hanc habebat vim. Si post incendium,& excidium vrbis ac templi, in loco illo Hierosolymitano fiebant sacrificia,& cetera sacerdotum munera tractabantur: quomodo vere dixit Azarias,tunc nullum fuisse locum primitiarum, nulla sacrificia & oblationes?

Solutio quæstionis.

Huic dubitationi potest occurri dupliciter. Nam dici potest, quia tunc a paucissimis, & tenuissime, parcissime,ac vilissime, in illis scilicet parietinis, incendijs, & ruinis templi atque vrbis,cultus Dei agebatur,tanquam nullum,& quasi pro nihilo eū fuisse habitum. Illud quoque & fortasse verius,responsum dari potest: illum quintum annum ab incendio vrbis,memoratum a Baruch,fuisse vigesimum tertium regni Nabuchodonosor: eius namque decimooctauo anno, ciuitas & templum Hierosolymitanū combustum & excisum est: atqui,paulo quidem post,sed eodem tamen anno vigesimo tertio,Nabuzardan princeps militiæ regis Nabuchodonosor omnes Iudæos, quos eo tempore reperit in Iudæa,Babylonem transtulit. Sic enim apud Hieremiam cap. 52. legimus. §*In anno.23. Nabuchodonosor, transtulit Nabuzardan magister militiæ, animas Iudæorum septingentas quadraginta quinque.*§ Cum igitur,quæ narrantur hoc tertio capite Danielis,post vigesimum quintum annum regni Nabuchodonosor, vt supra docuimus, acta sint,liquet,eo tempore nullos fuisse Iudæos qui in loco templi Hierosolymitani, sacrificia facerent,& quæ erant mosaicæ religionis,& diuini cultus, rite peragerent.

Et non cessabant, qui miserant eos,ministri regis, succendere fornacem naphtha, & stupa, & pice,& malleolis.

Quid sint malleoli.

EXPLICANDVM est quid sit naphtha, & quid sint malleoli. Primum tamen dicam de malleolis,quia breuius expediam. Theodoretus vocem græcam quæ latine significat malleolos,interpretatur,nec male,vitium sarmenta,quibus vtimur ad incendendum vel augendum ignem. Lege caput decimumquintum Ezechielis. Alij dicunt,malleolos esse fascículos ex pice,sulphure,aliisque id genus incendij fomitibus,ad comburenda ædificia,ac commo-

A commodatos: vnde Cicero in quadam oratione Catilinaria, desinant,inquit,malleolos ad incendendam vrbem, facesque comparare. At vero,Nonius Marcellus scribit, malleolos esse manipulos sparteos,pice contectos,qui incensi,aut in muros aut in testudines iaciuntur. Ammianus libro 23.tradit,manipulos hac specie figurari: sagitta est cannea,inter spiculum & arundinem,multifido ferro coagmentata;quasi in mulie bris coli formam,quo nentur linea stamina: concauatur venter subtiliter,& plurisariā patens; atque in alueo ipso ignem cum aliquo susceipit alimento; & si emissa lentius arcu inualido,nam ictu rapidiore extinguitur,hæserit vsquam tenaciter,cremat quæ que consperſa,acrior excitat æstus incendiorum, nec remedio vllo, quam superiecto puluere consopitur. Fit eorum mentio apud Vegetium libro quarto capite 20. Naphtham ait Theodoretus, esse genus quoddam materiæ ad incendendum & nutriēdum

Quid sit naphtha.

B ignem admodum idoneæ. De ea sic Hieronymus super hunc locum scribit. §Salustius scribit in historijs, quod naphtha sit genus fomitis apud Persas, quo vel maxime nutriantur incendia. Alij,ossa oliuarum quæ proijciuntur cum amurca arefacta, naphtham appellari putant: vnde & græce πυρίνη dicitur, ab eo quod πῦρ id est ignem nutriat.§ Sed verius dictu est,quod Plinius, Strabo, & Plutarchus tradiderunt: quorum verba,quo vis & natura huius naphthæ lectori magis nota sit,hic adscribam. Plinius libro 2.cap.105. sic ait. §Nascitur naphtha circa Babyloniam, & in Austagenis Parthiæ,bituminis liquidi modo profluens. Huic magna cognatio ignium: transiliuntque protinus in eam vndecunque visam. Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.§ Strabo libro decimosexto ita scribit. §Aiunt naphthæ mirabilem quandam esse naturam: nam igni admota,statim eum concipit;& corpus ea illitum & igni admotum,subito deflagrat;nec aqua extinguitur,sed magis ardet,nisi valde multa superfusa:cæno,& aceto,& alumine,& visco oppressum extinguitur. Ferunt Alexandrum,experiendi gratia, puerum quendam in balneo naphtha ungi, & lucernam ei admoueri iussisse: eum vero totū illico deflagrasse: sine dubio,nisi circunstantes multa eum aqua aspersissent, ac pene obruissent,interiturum. Possidonius tradit, ex fontibus naphthæ Babyloniæ, quosdā nigram naphtham, quosdam albam effundere. atque ex ijs, alios esse liquidi sulphuris,eos scilicet qui albam naphtham habent, quam & flammæ arripiant,eos vero qui nigri bituminis sint,liquidos esse,& pro oleo in lucernis adhiberi.§ Plutarchus in vita Alexandri in hunc modum scribit. §Miraculo fuit Alexandro in Ecbatanis,terræ

Mira vis & facultas naphthæ,ex Plinio Strabone,& Plutarcho.

D hiatus, ignem perpetuo,sicut ex fonte,eructans: & scaturigo naphthæ, non longe ab illo hiatu stagnantis,qui cetera bitumen representat,verum cognationem habet cum igne adeo magnam,vt priusquam contingat flammam,interfusum aera incēdat. Quo vim eius ostenderent barbari,viam ad regis tentorium tendentem, irrorauere minutis huius medicamenti stillis,stantesque in extremo,faculas irrigatis admouere, iam enim tenebræ erant. Principio incenso,mox flamma puncto temporis depasta reliqua est: atque momento,ad alterum percurrit terminum: ac omnis illa via continuo colluxit igne.§ Deinde Plutarchus refert exemplum pueri,proxime a nobis ex Strabone memoratum. Post quod subijcit,quosdam existimare,hoc esse illud Medeæ medicamentum,quo celebratam illam coronam inunxit, ob idque ignem protinus illa concepit. Tradit præterea Plutarchus,vim istius naphthæ prouenire ex natura soli babylonii,quod vi oleosa & inflammante sit præditum. Est enim Babylonia,regio perquā

E ignea,adeo,vt hordeum ex humo subsultet, & ipsa terra quasi nimia inflammatione palpiter,habeantque homines,propter immodicos feruores,in vtribus aqua plenis cubilia. Hæc de naphtha a grauibus tradita scriptoribus, non tacenda existimauimus. Ponitur etiam infra aliud vocabulum subobscurum, §*Saraballa:*§ de quo ita scribit Hieronymus.§ Pro braccis,quas Symmachus interpretatus est ἀναξυρίδας: Aquila & Theodotio saraballa dixerunt, & non, vt corrupte legitur sarabara, sic est in translatione Theodoreti. Lingua autem Chaldæorum saraballa,crura hominum vocātur, & tibiæ; eodemque vocabulo braccæ,quibus crura teguntur & tibiæ, quasi crurales & tibiales appellatæ sunt. Tiara autem verbum græcum est, & vsu versum in latinum:

Universidad de Deusto
Biblioteca

num: de quo Virgilius. § *Sceptrumque sacerque tiaras.* § Est autem genus pileoli, quo Persarum Chaldeorumque gens vtitur. § Sic Hieronymus.

Angelus autem domini descendit cum Azaria & sociis eius in fornacem: & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit.

SVPER hunc locum, ita scribit Theodoretus. § Illi qui foris erant, flammam incendebant: sed sanctus angelus, flammam dissipabat: & mediam fornacis partem, ignitis carbonibus nudans, auram quandam frigidam & humidam, quæ sanctis multam afferret voluptatem, in eorum corpora immittebat. Ex hac autem dissipatione flammarum, & depulsione a corporibus illorum iuuenum, ministerio angeli facta, in tantum ignis e fornace effusus est, vt ad quadraginta nouem cubitos extra fornacē sparsus, omnes quos in eo spacio Chaldæos reperit, ad vnum combusserit. § Hinc licet intelligere, quemadmodum illi iuuenes ex incendio ignis seruati fuerint. Id enim dupliciter potuit fieri. Potuit enim Deus cohibere ignem ne vim suam vrendi, in illos iuuenes exerceret: potuit, inquam, cohibere, tantum non concurrendo cum igne ad actum vrendi. Siquidē absque Dei concursu, nulla res creata, vel puncto temporis constare, vel quicquam agere potest. Atque hac ratione credibile est factum esse, vt cum primum illi iuuenes, manibus pedibusque vincti, in medias flammas inijcerentur, nihil tamen detrimenti caperent. Potuit etiam Deus aliter eos seruare ab incendio: scilicet ignem ab illis tam longe repellendo ac remouendo, vt vis ipsius nequaquam eos attingeret: quin etiam interponendo corpus aliquod ita frigidum & humidum, vt non modo reprimeret feruorem ignis, sed etiam ingenti cum voluptate, eorum corpora refrigeraret. Hoc autem factum esse circa istos iuuenes, verbis supra positis narrat scriptura.

Quemadmodum tres iuuenes ex incēdio babylonico seruati sint.

Octo miracula in liberatione trium iuuenū claruerunt.

Verumenimuero, conseruatio istorum iuuenum, non vnum aut simplex miraculum fuit: sed octo, & quidem magnis, comitata & condecorata est miraculis. Primum miraculum fuit, lucere ignem, & non vrere: de quo potest dici illud ex psalmo vigesimo octauo: § *vox Domini intercidentis flammam ignis.* § Nam vt ait, eum locum interpretans Basilius, Deus nonnunquam duas ignis vires, alteram lucendi, alteram vrendi, sic inuicem separat, vt aliquando vis lucendi, munere suo fungatur, non autem vis vrendi, vt contigit tribus his iuuenibus in fornace ignis: interdum contra, supprimitur vis lucēdi, & libera relinquitur vis vrendi, talis est enim ignis inferni, vt cum maxime vrat, minime tamen luceat. Secundum miraculum fuit, ignem illum non adussisse, quos intra se habebat, qui autem extra longe aberant, eos concremasse. Tertium miraculum, combusit ignis ille vincula omnia, quibus erant illi iuuenes colligati, sed nec eorum corpora, ac ne vestes quidem tetigit. § Grande miraculum, ait hoc loco Hieronymus, ligati mittuntur in fornacem, & cadunt in medium ignis præcipites: ardent vincula quibus ligati sunt, & vinctorum corpora, timens flamma non tangit. § Quartum miraculum, in igne non solum poterant respirare, sed etiam libere loqui, & Dei laudes decātare. Quintum miraculum, descensus angeli de cælo in fornacem, sub specie quidem hominis, sed habitu & vultu splendidissimo, & cælesti magis quam humano, qui flammas ignis ab illorum iuuenum corporibus depellebat eatenus, vt nihil illis nocere posset, & vna cum illis in fornace deambulabat. Sextum miraculum, repente illi iuuenes spiritu diuino afflati & impleti, ex tempore elegantissimum & doctissimum carmen de diuinis laudibus, eodem ordine, eisdem sententijs ac verbis composuerūt, & concinuerunt. Septimum miraculum, immissus est ventus roridus omnino restin-

guens

A guens feruorem ignis, & illos iuuenes, non solum refrigerans, sed etiam incredibili suauitate, ac voluptate perfundens: contra quam in transitu maris rubri factum est. Tūc enim missus est ventus vrens, ad vadum maris quod limosum erat, exsiccandum. Octauum miraculum, solus rex Nabuchodonosor vidit angelum in fornace cum illis iuuenibus ambulantem; alij qui eodem loci cū ipso rege erant, videre non potuerunt. Verissime igitur in his iuuenibus videtur impletū illud Dei promissum, quod est apud Isaiam cap. 43. § *Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne non combureris, & flamma non ardebit in te.* § Diuus Chrysostomus in quarta homilia earum, quas habuit ad populum Antiochenum, hoc miraculum grauissimis & disertissimis verbis enarrans atque exaggerans, ita scribit. § Ignis murus illis factus est, & vestis flamma, & fons fornax; & ligatos capiens, solutos reddidit: mortalia excepit cor

B pora, & tanquam immortalibus abstinuit: non agnouit naturam, sed pietati reuerentiam exhibuit: vinxit pedes tyrannus, & ignis vim, pedes vinxerunt. O rem mirabilē: vinctos soluit flamma: & ipsa a vinctis vincta est: mutauit enim rerum naturam, adolescentulorum religio: immo, quod mirabilius est, non naturam mutauit, sed permanentis naturæ vim repressit; non enim ignem extinxit, sed cum arderet, cum tamen ineffi cacem reddidit, non solum in ipsorum corporibus, sed etiam in vestimentis & calceamentis. Nam sicut vestimenta Pauli, ægritudines & dæmones pellebant: & vmbra Petri, morbos sanabat, & mortem fugabat; sic istorum puerorum calceamenta & vestimenta, ignis virtutem extinxerunt. Miraculum omnem verborum narrationem transcēdit. Etenim vis ignis erat extincta & non erat extincta: nam circa corpora & indumenta, erat extincta; at circa vincula, nō erat extincta. Cōpedes igitur disrupit ignis,

C & talos non tetigit. Vidisti, quanta propinquitas? neque mutatus, & vi sua priuatus est ignis, neque tamen vltra vincula procedere est ausus. Vinxit tyrannus; & flamma resoluit: vt & barbari crudelitatem discas, & elementi obedientiam. Sed cur eos, missurus in ignem, ligauit? Scilicet, quo miraculum existeret maius ac mirabilius; ne putares esse oculorum præstigias & errorem, ea quæ videbantur. Nisi enim ignis ille verus ignis fuisset, vincula non absumpsisset; nec exterius sedentes milites corripuisset: nunc autem exterioribus quidem vim, interioribus autem obedientiam exhibuit. § Hactenus sunt verba Chrysostomi. Huius miraculi simillimum quoddam accidisse cuidam monacho, narrat diuus Gregorius in libro tertio Dialogorum, cap. 18. ad hūc modum scribens. § Fuit quidam in Campaniæ partibus, intra quadragesimum Romanæ vrbis milliarium, nomine Benedictus, ætate iuuenis, sed moribus grandæuus, & in

D sanctæ conuersationis regula se fortiter stringens. Hunc Totilæ regis tempore, Gothi incendere cum sua cella moliti sunt: ignem namque circumposuerunt; sed in circuitu arserunt omnia, cella vero illius comburi non potuit. Quamobrem, magis sæuientes Gothi, eum ex sua cella extrahentes, in succensum clibanum coquendis panibus paratum, proiecerunt, clibanumque clauserūt. Sed die altero, sic illæsus inuentus est, vt non solum eius caro ab ignibus, sed neque extrema vllo modo vestimenta cremarētur. Petrus. Antiquum trium puerorum miraculum audio, qui proiecti in ignibus, læsi non sunt. Gregorius. Illud, vt opinor, miraculum ex parte aliqua dissimiliter gestum est. Tunc quippe tres pueri ligati pedibus ac manibus in ignē proiecti sunt; quos die altera rex requirens, in camino illæsis vestibus deambulantes reperit. Ex qua re colligitur, quia ignis in quo iactati fuerant, qui eorum vestimenta non contigit, eo-

E rum vincula consumpsit; vt vno eodemque tempore, in obsequio iustorum, & haberet flamma virtutem suam ad solatium, & non haberet ad tormentum. § Sic ibi Gregorius. Non prætermittam lectorem admonere, vt hoc loco legat Rupertū in libro sexto de victoria verbi Dei, cap. 25. quo loco hanc tractat quæstionem: cur Deus, non sicut tres illos iuuenes ab igne babylonico illæsos; ita templum suum Hierosolymitanum, a Chaldeorum incendio inuiolatum, intactumque seruauerit. Cuius quæstionis explicationem, ne (vbi minime opus est) longiores simus, prætereundam nobis esse censuimus.

Illud porro in dubium verti, & in disceptationem adduci posset; an citra miraculum,

Pulcherrima D. Chrysostomi sententia.

Alterum simile miraculū, ex D. Gregorio.

Quæstio: an citra miraculum, possit aliquid positum in igne, nihil ab eo lædi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lum,posit accidere,vt corpus aliquod mortale,positum in igne,nihil ab eo detrimenti capiat.Dixi mortale,vt exciperem corpus cæleste.Nam orbis lunæ,extremitate sua concaua,ignis elementum contingit,& complexu suo coercet,ab eo tamen nihil afficitur,nedum læditur, quod sit diuersæ materiæ ac naturæ:agens autem & patiens, vt contrarijs qualitatibus,ita communi materia debent esse prædita.Causam dubitandi de eo quod propositum est,afferunt multa,quæ fidem facere videntur,id sine miraculo nonnunquam contigisse,& posse contingere,tam in rebus inanimatis,quam in animalibus & in hominibus.Etenim Plinius lib. 10. cap.3. narrat,lapidem dictum Ætitē qui est in nido cuiusdam generis aquilarum,si conijciatur in ignem, non solum ab eo non corrumpi,sed nihil prorsus igne deperdere.In libro autem 7. cap.2.tradit,cremato corpore regis Pyrrhi,pollicem dextri pedis cremari nunquam potuisse.Et in libro 11.cap.37.ait,cor corū qui cardiaco morbo aut veneno intereūt, non posse cremari. Est lapis quem pyrimachum vocant; docti putant eundem esse qui dicitur Anthrax ab Aristotele in libro 4.Meteororum:eum aiunt lapidem ab igne nihil pati, ac ne calefieri quidem, aliqui addidere . In Cypri ærariis fornacibus , ex medio igni,maioris muscæ magnitudine,volat pennatum quadrupes , appellatum pyralis , a quibusdam pyrausta; quamdiu est in igne,viuit;si longiori paulo volatu ab eo discesserit , emoritur : sic enim scribit Aristoteles lib.quinto de historia animalium,cap.19. & Plin.lib. 11.cap.37.lege etiam Senecam libro quinto naturalium quæstionum,capite sexto.& Ælianum lib.2.c.30.Non est vulgi fabula, quod de salamandra fertur, ab ea ignē extingui: id enim proditum est ab Æliano & Aristotele locis proxime memoratis, & a D.Augustino lib.21.de Ciuit. Dei cap. 4. Salamandra Aristoteles inquit,per ignem ambulans,ipsum extinguit:& Plinius lib. 10.cap.67. ¶ tantus,inquit, salamandræ rigor est,vt ignem tactum,non alio modo quam glacies , extinguat .¶ Pro eiusdem rei argumento,hic ponendum est,quod ait Olympiodorus philosophus in commentarijs super libro 4.Meteororum Aristotelis,non esse fabulā,ignem extingui a salamandra. Suo enim tēpore fornacarios,papyri fasces excutere solitos,vt decutiant salamādras extingui siquidem ab illis ignem in caminis. Similia quoque de quibusdam hominibus prodita sunt.Iamblichus enim in libro de Mysterijs Ægyptiorum refert,vates Ægyptiorum , cum Dei afflatu implerētur & incitarētur,nonnunquam ambulasse per medios ignes,sine vllo detrimento.Plinius item in libro 7. cap. 2. scriptum reliquit, nō procul vrbe Roma,in agro Falisco rum,fuisse olim quasdam familias,cognominatas Hyrpias;quæ in annuo sacrificio,quod ad mōtem Soractem fiebat Appollini,per ardentem lignorum struem ambulantes,non comburebantur.

Lapis Aetites.

Pollex regis Pyrrhi.

Pyrimachus

Pyralis.

Salamandra

Vates Aegyptiorum.

Hyrpiæ.

Verumtamen,contraria sententia pro vera certaque haberi debet, nullum corpus ex quatuor elementis conflatum,& coagmentatum,posse diu versari in igne,ab eius incendio illæsum & immune . Hoc docet Aristoteles in secundo libro de Generatione & Corrupt. textu 21.& in 4.libro Meteororum,nec non & in lib. 2.de Generatione animalium capite tertio:affirmans nullum animal aut nasci, aut viuere posse in igne.Quocirca,quod ipse dixit in libro quinto de historia animalium cap. 19. de salamandra,non ex suo sensu dixit, sed ex vulgi , aliorumue opinione retulit; ideoque adiunxit illud ¶*vt aiunt* .¶ Idem de salamandra tradit Galenus in libro 3. de temperamentis;& Dioscorides lib.2.cap.56.In cuius capitis cōmentario Mattheolus narrat,in agro Tridentino,veris & autumni tempore, maximam salamandrarum copiā reperiri:ie autem, vt experimentum caperet eius,quod de salamandra vulgo fertur, plurimas in ignem coniecisse,sed eas prorsus exarsisse,breuique penitus esse consumptas.Illud tamen nonnulli non negant , tantam esse salamandræ frigiditatem & humiditatem,vt superposita prunis,eas restinguat . Cuius rei illud non obscurum est signum,quod vt ait Plinius lib. 10.cap.67. salamandra nunquam nisi magnis imbribus proueniat, & serenitate deficiat.Eiusdem sanie,quæ lactea ore vomitur , quacunque parte corporis humani contacta,toti defluunt pili,idque quod contactum est, colorē in vitiliginem mutat.Hoc ipsum quod diximus , in vniuersum confirmari potest hac ratione.Omne corpus ex elementis compositum,& communem habet materiam cum igne,

Vera sententia .

A igne,& ei aliqua qualitate cōtrarium esse necesse est:quamobrem si ponatur in igne, fieri non potest,quin ignis in ipsum agat;præsertim cum & caloris magna sit efficacitas, & in igne summus sit calor . Non inficior,fieri posse vt nonnulla corpora , quod sint vehementissime & tenacissime compacta,& multa frigiditate polleant, si admoueantur ad ignem,fore,vt diu multumque ei resistant,priusquā ab eo dissolui queant: sed, vt nihil ab eo lædantur;nec aliquando tandem ab eo corrumpantur , fieri nō potest.Quapropter,quod de aetite,& pyrimacho traditum est,aut ita intelligendum est, aut fabulosum existimandum.Illa vero animalia, propterea dicuntur viuere in igne; non quia viuant in medijs flammis posita ; sed quia nisi calidissimis in locis , & iuxta ignem,viuere nō possunt.Quod autem de vatibus Ægyptiorum a Iamblicho,& de familiis Hirpiis a Plinio proditum est,vel est fabulosum,vt permulta id genus gentiliū
B miracula:vel ministerio & opera dæmonum illud fiebat;quorum commercio & societate,nouimus vates & sacerdotes gentilium esse vsos.Potest autem dæmon hominem coniectum in ignem,seruare ab incendio,multis modis. Primo,restinguendo ignem: tum,procul ab eo flammas repellendo:præterea,clam subtrahendo verum ignem , & in eius locum,alium simulatum ignem substituendo:ad hoc, subducēdo hominem ex igne,& inibi simulacrum eius relinquendo:denique, circumponendo illi corpus aliquod frigidissimum,maximeque resistens igni,quo videlicet hominis corpus,ab incendio,ad aliquod tempus,defendi & seruari queat.

Qua ratione per artes magicas, & operam dæmonis, possit quis (si Deus id permittat) ex incēdio seruari.

Ceterum,vt hanc de miraculo quod circa illos iuuenes euenit, disputationem absoluam,vnum modo restat excutiēdum:hoc est,an illi iuuenes vere fuerint martyres. Ac fuisse quidem martyres,ita argumentari possumus.Ad perfectam martyrij rationem,tria potissimum pertinere existimantur:illatio mortis , libera voluntas mortem
C subeundi:& iusta moriendi causa;id est,pro testimonio fidei & iustitiæ, propter Deū . Horum nihil defuisse illis iuuenibus videtur.Obiecti sunt illi præsentissimæ ac certissimæ morti,& omni humana ratione prorsus ineuitabili.Quod autem ex ea salui & incolumes euaserint,id summum diuinæ omnipotentiæ miraculum fuit ; nec martyrij rationem & dignitatem eleuare debet.Iustissima deinde illis moriendi fuit causa:scilicet,ne hominum,aut falsorum Deorum imagines adorando , Dei legem violarent . Denique,prōptissimam & ad moriendum paratissimam non illis defuisse voluntatē, satis patet illis eorum verbis,quibus regi respondentes dixerunt: ¶*Ecce Deus noster potest eripere nos de igne,& de manibus tuis,o rex,liberare . Quod si noluerit;notum sit tibi rex , quia Deos tuos non colimus, & statuam auream tuam non adoramus* .¶ Ad huius rei confirmationem ac-
D cedit auctoritas diui Cypriani,qui in prima epistola tertij libri, quam scripsit ad Lucium Papam romanum,ita scribit . ¶Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrij dignitas,quia morte frustrata,de camino ignis incolumes exierunt: aut non consummatus Daniel extitit in suis laudibus,quia qui leonibus missus fuerat ad prædā, protectus a Domino,vixit ad gloriam.In confessoribus Christi,dilata martyria, non meritum confessionis minuunt,sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt .¶ Non dissimilis videtur fuisse Hieronymi sententia in commentario super vigesimū caput Mat
thæi ; exponens enim illa verba Domini, filijs Zebedæi dicta , ¶*Calicem quidem meum bibetis* ;¶ sic ait Hieronymus . Quæritur quomodo calicem martyrij Ioannes biberit . Nam Iacobum ab Herode truncatum capite,scriptura narrat.Ioannes autem propria
E morte vitā finiuit.Sed si legamus historias Ecclesiasticas, in quibus fertur ipsum propter martyrium esse missum in feruentis olei dolium, statimque relegatū in Patmos insulam,videbimus martyrio animum non defuisse ; & bibisse Ioannem calicem confessionis , quem & tres pueri in camino ignis biberunt : licet persecutor non fuderit sanguinem .¶ Atenimuero , quia in præsentis mortis perpessione , acerbissimus est sensus,& maximus cruciatus animi a corpore(cui naturali amore copulatus est)æger rime discedentis:ideo censent Theologi , ad perfectam martyrij rationem pertinere, ipsius mortis perpessionem.Lege quæ scribit diuus Thomas in librum quartum sentē tiarum,dist. 49.& in 2.2.quæst.124.Itaque tria genera martyrij distinguuntur a Theologis.Primū est in solo,quamuis efficacissimo,desiderio martyrij;sicut legimus beatū

Cyprianus.

Hieronym⁹.

Fran-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Franciſcum cupiditate martyrij, in Syriam eſſe profectum. Alterum genus eſt, cum quis non tantum habet voluntatem martyrij, ſed etiam certiſsimæ morti obijcitur, ex qua certo ſcit humanitus ſe non poſſe euadere; diuinitus tamen ſeruatur, vt illis iuue nibus & beato Ioanni contigit. Tertium genus, in quo perfecta martyrii ratio eſſe cẽſetur, præter voluntatem, & certam exiſtimationem mortis, habet ipſius mortis perpeſſionem. Diuus Bernardus in ſermone de Natali Sanctorum Innocentium, tres diſtinguit martyrij gradus: vnum appellat martyrium voluntate, ſed non opere; quale fuit in Ioanne: alterum opere ſed non voluntate, quale cernimus in ſanctis innocentibus: terrium tam voluntate quam opere, cuius martyrij gloriam Stephanus adeptus eſt. § Sit ergo Stephanus martyr apud homines, cuius volũtaria paſſio euidenter apparuit: ſit Ioannes apud angelos martyr, quibus tanquam ſpiritualibus creaturis, ſpiritualia deuotionis eius ſigna certius innotuerunt. Ceterum pueri innocentes, ſunt plane martyres tui Deus, vt in quibus nec homo, nec angelus, meritum inuenit; ſingularis tuæ prærogatiua gratiæ, euidentius cõmendetur. § Sic Bernardus. Sequebatur canticum illorum trium iuuenum, ſed nos copioſam & diligentem eius cantici explanationem, in alium librum qui hunc proxime conſequetur, reſeruauimus. Quamobrem quæ poſt illud canticum in hoc capite ſubſecuta narrantur, ea nos deinceps explanabimus.

Ait rex, ecce ego video quatuor viros ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt: & ſpecies quarti, ſimilis filio Dei.

DIVVS Hieronymus hunc locum explanans, ita ſcribit. § Speciem quarti quem ſimilem dicit filio Dei, vel angelum debemus accipere, ſicut ſeptuaginta tranſtulerunt: vel certe, vt plerique arbitrantur, dominũ ſaluatorem. Sed neſcio quomodo rex impius, Dei filium videre mereatur. Ergo, iuxta Symmachum, qui interpretatus eſt, ſpecies quarti, ſimilitudo filiorum Deorum; angeli ſunt ſentiendi, qui & Dij, & Dei, vel Deorum filij, ſæpiſſime nũcupantur. Hoc iuxta hiſtoriam. Ceterum in typo præfigurat iſte angelus ſeu filius Dei, Dominum Noſtrum Ieſum Chriſtum, qui ad fornacem deſcendit inferni, in quo clauſæ & peccatorum & iuſtorum animæ tenebantur, vt eas abſque exuſtione & noxa ſui, mortis vinculis liberaret. § Hactenus Hieronymus.

Quis fuerit ille quartus ambulans in fornace, quẽ rex vocat ſimilem filio Dei.

Verumenimuero, illa verba, § *& ſpecies quarti, ſimilis filio Dei* ? obſcurum habent intellectum; vnde quadruplex interpretationum diuerſitas extitit. Prima expoſitio eorum eſt, qui cenſent filium Dei, appellari hoc loco verum filium Dei naturalem, vnigenitum, & conſubſtantialem patri; hoc eſt, Dominum Noſtrũ, qui ſub ſpecie humana, ſe manifeſtauit in illa fornace regi Nabuchodonoſor. In hac ſententia pleroſque fuiſſe tradit Hieronymus, neminem tamen ipſe nominatim commemorat. Ego, ne quiſpiam, quaſi vulgarem & ignobilem, eam ſententiam paruipendat, auctores eius nominabo. In hac ſententia fuit Tertullianus in lib. quarto contra Marcionem: Auguſtinus in concione ad catechumenos, aduerſus paganos, Iudæos, & hæreticos; Hippolytus etiã martyr: cuius verba, quia huic loco multum lucis afferunt, hic adſcribam. Sic autem inquit. § Dic mihi Nabuchodonoſor, quando, & vbi vidiſti filium Dei, vt hunc Dei filium cõfitereris? Quis cor tuum pupugit, vt hoc verbum poſſes edere? Quibus oculis potuiſti tantas has diuitias, velut in ſpeculo, proſpicere? Cur tibi ſoli, & nulli præterea tuorum ſatraparum innotuit? Sed quando ſcriptum eſt, cor regis in manu Domini, hæc profecto eſt manus domini, vt cognoſcens eum in camino, ipſum prædicaret & glorificaret. Nec vacat id myſterio. Quod enim Iudæi filium Dei, hominem factum, non erant agnituri nec recepturi, præmonſtrat ſcriptura, gentes eũ eſſe agnituras & recepturas; quem iam rex Babylonis, in fornace vidẽs, agnouit, & filium Dei confeſſus eſt. Sed quia nondum Ieſus ex Virgine natus erat, ideo quarti illius nomen

Tertullian⁹ Auguſtinus. Hippolytus

rex

A rex non inuenit. § Eadem eſt ſententia, & perſimilis oratio Ruperti, in libro ſexto de Victoria verbi Dei capite vigeſimo primo, quo in loco ad hunc modum ſcribit. § Quis digne ſufficit admirari, vbinam viderit rex ille filium Dei, vt in medio ignis ſimilitudinem eius recognoſcere poſſet? dixit enim, & ſpecies quarti, ſimilis eſt filio Dei. Sic loqui ſolent, qui quamlibet ſpeciem aliquando viſam, alicubi conſideratam, mente retentam, memoriaque ſignatam, alio tempore ſiue alio loco, in perſona aliqua recognoſcunt. Iſte inquiunt, ſimilis eſt illi quem vidi: ſic ille in libro Tobiæ, intuens iuniorem Tobiam, dixit: § *quam ſimilis eſt tuuenis iſte conſobrino meo*. § Viderat enim ille patrem, & in filio ſimilem aduertebat ſpeciem. Iſte autem rex, vbi viderat filium Dei, vt ſpeciem eius recognoſcere poſſet in eo, qui cum Azaria & ſocijs eius in medio ignis ambulabat? Nunquam viderat fi- Rupertus.

B lium Dei; ſed nec vnquam legendo vel audiendo didicerat, quis, aut qualis eſſet filius Dei. Nonnę ergo, mente non ſua loquutus eſt? Nonne in magno exceſſu & ſtupore ſic effatus eſt? Quem ſtuporem indicauit ſcriptura cum dixit. § *Tunc rex obſtupuit, & ſurrexit propere*. § Sicut igitur dormiens viderat ſtatuam profundiſſimorum myſteriorum plenam: ſic nunc obſtupeſcens, nec intelligens quod videbat, aut dicebat, nominat filium Dei, & ſeruos eius prædicat. Sed, vtcumque ſit, nihilominus tamen ſpecioſa fuit hæc victoria, & inſigne præconium filij Dei: quod illum manifeſta confeſsione prius confeſſus eſt inimicus, quam amicus, perſequutor, quam ſectator, Gentilis, quam Iudæus. Quis ex omnibus pro-

C phetis tam aperte nomen iſtud expreſſit, appellans filium Dei? Non enim tutum erat, æternam filij ex patre Deo generationem, Iudæis carnalibus enunciare: vnde oportebat prophetas claudere, ligare, & ſignare teſtimonia eius in ſcripturis. Per hunc autem regem, ſummum ex mundi principibus, quem Iudæus aut Gentilis arguere non poſſet, cuius opprimere os non auderet mundus, hoc nomen filij Dei primitus enunciatum & euulgatum eſt. Illud quoque non prætereundum, viſionem ilIius quarti deſcendentis in fornacem, ad illos tres iuuenes liberandos, ſignum fuiſſe eius, quod facturus erat filius Dei in Eccleſia ſua. Quando enim non affuit Dei fi- lius agonizantibus ſeruis ſuis proprer ipſum? Futurum erat, vt euulgato euange-

D lio, publicis edictis & proſcriptionibus, fidem ſanctæ Trinitatis impugnaret rex magnæ Babylonis diabolus. Et ita factum eſt, paganis romani imperij regibus diabolo famulantibus. Nonne, cum piis martyribus filius Dei, & in flammis, & in ceteris agonibus ſemper præſens fuit? Num, quia Laurentius igne aſſatus ſuper craticulam, emiſit ſpiritum, ideo illi filius Dei abſens fuit? imo præſentior illi fuit, & glorioſius in eo triumphauit, quam ſi excuſſiſſet carbones, & ignitam craticulam, quaſi ventum roris flantem feciſſet. Tranſiuit per ignem, & flamma illi non nocuit; & odor ignis in eo non fuit, quia fides læſa non eſt; imo ſicut aurum per ignem, probata eſt. Quemadmodum igitur, per filium Dei cuſtoditi ſunt illi tres iuuenes, ſic per inuiſibilem præſentiam filij Dei, illæſa permanſit in martyribus fides Chriſti; & romanum imperium, ſonantius & dulcius quam rex ille Babylonis, tandem confiteri meruit Chriſtum filium Dei. § Hactenus Rupertus.

Sed contra hanc interpretationem, tria poſſunt obijci. Primo, quomodo, vel

E vnde, rex ille cognouerat filium Dei, vt quartum illum, quem in fornace videbat, filio Dei ſimilem eſſe diceret? Deinde, indignum fuiſſe videtur, ideoque incredibile, vt tam ſuperbo & impio regi, myſterium diuinitatis & incarnationis filij Dei manifeſtaretur. Denique, illum ipſum quem rex hic dicit ſimilem filio Dei, paulo infra appellat angelum Dei, dicens: § *Benedictus Deus, qui miſit angelum ſuum, & eruit ſeruos ſuos qui crediderunt in eum*. § Et ſupra ſcriptum eſt, § *Angelus Domini deſcendit in fornacem, & excuſſit flammam ignis de fornace*. § Verum hiſce obiectionibus, non difficulter occurrere poſſent, qui prædictam opinionem tueri vellent. Ad primam namque reſponderent, regem Nabuchodonoſor, diuinitatem & futuram filii Dei incarnationem, ex Daniele habuiſſe antea cognitã;

 ſcilicet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

scilicet,qui enucleatius declarauisset regi, quæ in visione illius statuæ, de Christi regno præfigurata fuerant,aut tunc ipsi subita Dei reuelatione innotuisse. Ad secundá dicent,tanti mysterij reuelationem illi regi esse factam, non propter ipsius dignitatem & merita;sed vt in eo præsignificaretur futura Gentilium fidei in Christum præstantia, cuius Gentilitatis,rex ille quasi typum gerebat. Neque enim negare possumus, isti regi in illa statua quæ in somno ipsi est visa, æternum Christi regnum, sicut ei Daniel est interpretatus,prius fuisse patefactum. Ad tertiam respondetur,non esse alienum diuina scriptura,etiam filium Dei,vocari angelum. Nam apud Isaiam capite nono,secundum translationem septuaginta interpretum sic est: ⸗*Vocabitur nomen eius,magni consilij angelus*.⸗ Quam lectionem secuti omnes antiqui patres, tam græci quam latini, varias rationes attulerunt,cur filius Dei dicatur angelus. Ante omnes vero Dionysius in libro de cælesti Hierarchia capite quarto,hoc Isaiæ testimonio confirmat,nomine angeli, etiam filium Dei in sacris literis appellari. Vide Iustinum in Apologia.2.pro Christianis,& in dialogo quem habuit cum Triphone: Tertullianum in libro de carne Christi: Eusebium de demonstratione euangelica lib. primo, cap.4. lib.quinto,cap.28.lib.7.cap.4.lib.9.cap.8. Hilarium lib.4.de Trinitate: Athanasium in libro de beatitudine filij Dei: Cyprianum lib.2. aduersus Iudæos cap.20. Basilium lib.2.contra Eunomium: Nazianzenum in Christi Genethlia: Chrysostomum homilia 80.in Ioan: Ambrosium lib.6.commentariorum in Lucam: Augustinum lib. 2.de Trinitate cap.13.& tractatu 24.in Ioannem,& lib. 18.de ciuitate Dei cap.35. Atque hæc pro primæ opinionis confirmatione defensioneque,afferri dicique possunt. Nihilominus tamen,mihi quidem non sit verisimile, duo præcipua christianæ fidei mysteria, sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis filij Dei, paucissimis Iudæorum ante Christi aduentum manifesta,isti regi fuisse patefacta. Adijce, quod puto equidem, certam esse illam Dionysii sententiam, fere theologis probatam, omnes Dei apparitiones,ante Christi aduentum factas hominibus, non per aliquam de diuinis personis immediate, sed per angelos esse factas. Hoc autem,vt præcipue credam de hac apparitione,eo ducor argumento,quod ille quartus similis filio Dei,dicitur *fuisse* angelus, qui excussit flammas ignis ex fornace, & immisit ventum roris refrigerantem. Huiusmodi autem opera & ministeria circa creaturas corporales,in edendis prodigijs & miraculis,immediate peragere atque exercere,proprium angelorum esse creditur.

Filium Dei in scriptura vocari angelum, & cur.

Dionysius Carthusianus.

Altera interpretatio huius loci,commemoratur a Dionysio Carthusiano: regem Nabuchodonosor in illis verbis, vocabulo Dei, intellexisse talem Deum,qualem colebant Gentes: per filium autem Dei, aliquem de ijs quos stulta gentilitas credebat ex Deo & homine generatos,& postea deificatos: ideoque semihomines vel semideos appellabat. Exempli causa,summum Deum putabat Iouem: eius vero filios.ex mulieribus susceptos, Apollinem, Herculem, & alios, quos etiam diuinis honoribus afficiebat. Putauit igitur Nabuchodonosor, illum quartum a se visum in fornace, fuisse de istiusmodi filiis Dei, aut illorum similem. Satis acuta & ingeniosa hæc est interpretatio: sed parum fortasse congruens ritibus & religioni Chaldæorum, qui tales Deos non colebant, quales Græcia venerabatur: sed stellas, & ante omnes Belum,primum regni Babylonici conditorem. Tertia interpretatio prædictis videtur probabilior: per similem filio Dei, non aliud significari, quam angelum: & hanc esse illorum verborum sententiam; quartum illum virum, propter insignem vultus atque habitus splendorem & maiestatem, similiorem fuisse angelo, quam homini. Diuus Hieronymus hanc expositionem solam probat, & confirmat auctoritate septuaginta interpretum,qui pro filio Dei,verterunt angelum. Et vero, hic ipse similis filio Dei,& antea & postea,expresse nominatur angelus. Nec est inusitatum, angelos in scriptura vocari filios Dei. Nam apud Iob sic appellantur initio libri,& cap.38.ubi dicitur: ⸗*Vbi eras, cum me laudarent astra matutina,& iubilarent omnes filij Dei:*⸗ pro hoc,habet Septuaginta: ⸗*& iubilarent omnes angeli Dei.*⸗ Tertiæ huic expositioni,annectenda est quarta nihilominus probabilis: vt per filium Dei, intelligamus magnum aliquē,eximiū & singularem

A singularem hominem,quique vultu & habitu,maiorem quam est ceterorum hominū dignitatem,maiestatem,& excellentiam præseferret. Consuetudo enim scripturæ est, res magnas & præcellentes,Dei appellatione insignire. Sic mons Dei,bellū Dei, exercitus Dei dicitur,pro eo quod est,mons magnus, bellum magnum, & exercitus magnus. Qua significatione,vt nonnullis placet, vsus est Moses in libro Geneseos capite sexto cum dixit,filios Dei,vxores duxisse filias hominum.

At enim prænarratæ quæstioni,adiuncta est altera,facilior tamē,& breuior explicatu: cur angeli,cum apparuerunt hominibus sub aliqua forma sensibili,humanā potius formam,quam aliam quamlibet,acceperint. Respondendum est, sex causas eius rei posse afferri. Prima causa, inter naturas corporeas & sensibiles, nulla est homine proprior ac similior angelo: quo fit, vt eius vnius figurā & speciem angelus assumat.

Cur angeli semper apparuerint sub specie humana,sex causæ.

B Secunda causa, quia si quid appareret homini præseferens intellectum, & humano vtens sermone,sub alia figura & specie quam est hominis,valde ipsi homini monstrosum quiddam,& horrendum videretur. Tertia causa,similitudo cōcilians amorem: ergo angeli induunt sibi speciē hominis,quo significēt,diligi a se homines,& se cupere vicissim ab hominibus diligi. Quarta causa,licet angelus secundū gradū naturæ,specie,quin etiā proximo genere,differat ab homine: attamen,respectu supernaturalium rerū,est simillimus homini,nec ab eo specie differens: eundē enim propositū habet finē supernaturalē, eademque,vt vocāt, media,quæ simpliciter necessaria sunt ad finē illū consequendū: eiusdem patriæ ciuis est;eiusdem capitis membrū;sub eodem militat imperatore;eiusdem est Domini conseruus. Quinta causa, quia diuinitus reuelatum ab initio fuerat angelis,filium Dei,aliquando formam & naturam hominis sum

C pturum: propterea omnes angeli summo amore honoreque naturam hominis prosequebantur,eāque quocunque possent modo,induere ac gerere gestiebant: non ignorantes,quantum esset illi naturæ,propter Christum,honoris & dignitatis accessurū. Sexta causa,partes & membra humani corporis,mire nobis repræsentant & declarāt præcipuas eximiasque angelorum proprietates, plerisque gētilium philosophorum incognitas. Oculi denotant angelos habere explicatam claramque singularum rerū, quæ apud nos geruntur, notitiam: aures, exaudire eos preces hominum, qui eorum opem & auxilium implorant: manus,non solum moueri ab ipsis cælos,sed præterea, alia quamplurima opera fieri,& ministeria obiri ad vtilitatem hominum: pedes,non ipsos in cælo immobiles semper hærere;sed mitti a Deo in terras, omniaque loca peragrare,prout Deus iusserit, & gubernationi salutique hominum, præsertim electo-

D rum,conducens & conueniens fuerit.

Et erumpens Nabuchodonosor,ait, Benedictus Deus eorum,qui misit Angelum suum, & eruit seruos suos, qui crediderunt in eum.

Cōuersio regis Nabuchodonosor.

IN extrema parte huius capitis,describitur subita, sed mira conuersio illius regis Nabuchodonosor,ex superbia ad humiliiatem, ex feritate ad mansuetudinem, ex impietate ad pietatem, denique ex insania ad saniorem mentem. Quæ conuersio ei accidit ex admiratione duarum re-

E rum quas in fornace viderat. Viderat enim tres illos iuuenes, qui vincti mediam in fornacem ardentem coniecti fuerant, solutos expeditosque per mediam fornacem,corporibus atque etiam vestibus omnino illæsos & intactos, lætissimisque vocibus laudes Deo concinentes,incedere. Viderat præterea, simul cum illis, alium quendam quartum virum deambulare,qui propter vultus atque habitus decorem & maiestatem,similis erat filio Dei.

An vera fuerit huius regis conuersio.

Quatuor porro conuersionis istius regis, manifesta & illustria signa fuerunt. Etenim primo surgens e throno suo, accessit ad fornacem, & blandis verbis tres illos iuuenes euocauit, magnitudinem animi eorum, & constantiam prædicans

Universidad de Deusto
Biblioteca

& magnificans;scilicet quod non dubitauerint regis iussa contemnere, & se morti of-
ferre,ne alij quam Deo suo diuinum cultum atque honorem adhiberēt. Quapropter
eos iuuenes ad maiorem,quam haberent antea,potestatem & dignitatem rex promo-
uit.Deinde,summis laudibus extulit Deum ipsorum,propter omnipotentiam,propter
singularem curam,quam seruorum suorum gerit, propter ministeria angelorum, ipsi
ad nutum famulantium,propter effectionem prodigiorum & miraculorum, denique
propter regni & dominationis eius amplitudinem atque æternitatem. Ad hæc, ma-
gna Dei opera & miracula,quæ ipse viderat, per omnem imperij sui ditionem diuul-
gari & prædicari iussit;pœnamque capitis atque amissionis omnium bonorum in eos
constituit,qui Deum Iudæorum vituperare,& blasphemare auderent. Licet igitur in
hoc rege,officia & partes optimi principis,etiam christiani,addiscere: primo quidem
errata sua,si quæ admisit,facile agnoscentis, neque grauate emendantis : tum,seruos
Dei,id est viros prudentes,probosque honorantis, eorumque consilio & opera in ad-
ministrando regno suo,vtentis: postea,procurantis,vt veri Dei religio cultusque in to
to regno suo quam maxime floreat ac vigeat;vt ex qua re, etiam terreni regni salus,
pax,& felicitas maxime pendeat: ad extremum,seueriſſimis legibus pœnisque,in di-
uinæ religionis contemptores ac violatores animaduertentis.

Notabilis sententia diui Augustini, de punitione hæreticorum.

Ex hoc autem loco Danielis,& regis huius exemplo,probat diuus Augustinus, nō
modo licitum esse,sed etiam laudabile,glorioſum,planeque necessariū,publicis chri-
stianorum imperatorūm & principum legibus atque edictis, perfidiam & contuma-
ciam hæreticorum & schismaticorum, qui catholicam religionem, & Ecclesiam im-
pie oppugnant,vexantque,coerceri ac puniri. Audi,quid ipse Augustinus in tractatu
vndecimo super Euangelium Ioannis,scriptum reliquerit. § Si quando vult Deus cō
citare potestates aduersus hæreticos,schismaticos,dissipatores Ecclesiæ,exsufflatores
Christi,blasphematores Baptismi,non mirentur,quia Deus concitat vt a Sara verbe-
retur Agar: cognoscat se Agar,& supponat ceruicem: quia cum humiliata discede-
ret a domina sua,occurrit ei angelus & dixit:quid est Agar ancilla Saræ? Cū conque-
sta esset de domina sua,quid audiuit ab angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc
ergo affligitur,vt reuertatur: atque vtinam reuertatur, quia proles eius sicut filii Ia-
cob,cum fratribus hæreditatem tenebit. Mirantur quia commouētur potestates chri-
stianæ aduersus dissipatores Ecclesiæ: sed si non mouerentur, quomodo de imperio
suo rationem Deo redderent? Hoc enim pertinet ad reges christianos, vt temporibus
suis,pacatam velint matrem suam Ecclesiam habere,vnde ipsi spiritualiter nati sunt.
Legimus Danielis visiones,& gesta prophetica: tres pueros in igne laudantes Deum,
nec ab igne læsos, miratus est rex Nabuchodonosor: nec tantum miratus, sed cum nō
esset Iudæus,& se in statua pro Deo adorari voluisset;tamen maiestatem Dei præsen-
tis in igne,illo miraculo expertus,pœnam capitalem constituit in eos,qui Deum illo-
rum iuuenum blasphemarent. Sic enim dixit. Quicunque dixerint blasphemiam con
tra Deum Sidrach Misach & Abdenago,in interitum erunt,& domus eorum in perdi
tionem. Ecce quomodo sæuit rex alienigena,ne blasphemetur Deus Israel,qui potuit
tres pueros de igne liberare: & nolunt vt sæuiant reges christiani aduersus eos, qui
Christum exsufflant,a quo nō tres pueri,sed orbis terrarum cum ipsis regibus;nec ab
igne fornacis,sed a Gehennæ incendio liberatur. § Sic Augustinus.

At vero Rupertus,in libro sexto de victoria verbi Dei,cap.23. negat conuersionem
regis Nabuchodonosor fuisse synceram & integram, sed tumore superbiæ atque ia-
ctantiæ vitiatam: idque ait ex verbis eius liquido intelligi. Scribit vero ad hunc
modum Rupertus. § Attende quia non fuit speciosa laus in ore illius peccatoris: tota
namque respersa est fermento tumidæ vanitatis. § Quomodo enim laudauit, cum
scripsit, § *signa & mirabilia fecit apud me Deus: placuit ergo mihi prædicare signa eius.* § Quan-
tus in oculis suis habetur dū ista dicit. Quid enim est, Apud me fecit,& placuit mihi,
nisi ob gratiā mei fecit,& feliciter contigit illi Deo, quia placuit mihi opera eius, &
nomen in meo regno prædicari? Vere sicut nō dignatur Deus laudē nisi ex humili spi-
ritu;ita iustū & dignum se fuit,vt reprobaret extollētiam sublimium oculorum illius

regis,

A regis, qui laudando laudabilem, in ipsa laude mentiebatur. Non enim apud eum
signa fecerat Deus;quia non erat amicus Dei;sed fecerat contra eum, quoniam erat
inimicus Dei,& seruorum eius. Quis enim vnquam iustorum regum, vel patriarcha-
rum,qui magnalia Dei viderunt,referens dixit,signa apud me fecit Deus? Nos quo-
que de sanctis illis loquentes,non dicimus,aut dicere debemus; apud illos, sed per il
los,vel coram illis,Deus mirabilia fecit in terra Ægypti. Sicut ergo de rege omnium
filiorum superbiæ, dixit Deus apud Iob. cap. 41. § *non parcam ei verbis potenti-*
bus, & ad deprecandum compositis : § ita de isto superbiæ filio recte dixe-
ris, quia non pepercit, aut parcere debuit illi Deus, pro illa laude
clamosa & magnificentia sublimi. Hæc Rupertus. Qui tamen
immerito conuersionem istius regis carpere & criminari
B voluit,verba eius,non in bonum sensum,quem ipsa
tamen præseferunt, interpretando. Equi-
dem assentior potius Augustino, Hie-
ronymo, alijsque patribus, qui
conuersionem istam ex ani-
mo sincero pioque pro-
fectam agno-
scunt,
& commendant; eaque illud Salomonis
dictum § *cor regis in manu Dei est, &*
C *flectet illud, quocunque vo-*
luerit § comproba-
tum esse cen-
sent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER IIII.

Super Cantico trium puerorum.

PRAEFATIO.

De auctoritate cantici triũ puerorum.

HOc canticum non inuenitur in libris hebræis: quamobrem, nec esse partem libri Danielis, nec sacram scripturam, Hebræi, & quidam hæretici censuerunt. Sed inani hac & infirma opinatione, præponderare ac prævalere debet Ecclesiæ auctoritas; quæ in multis concilijs hunc hymnum, vt sacrum & diuinum approbauit: & frequenter vsurpare solet: velut tempore quadragesimæ, in sabbato quatuor temporum, & in laudibus diei dominicæ, & cuiuscunque sancti. Origenes in homilia 31. in Matthæum, & Rufinus in oratione secunda inuectiua in diuũ Hieronymũ, hunc hymnũ ab exordio nascentis Ecclesiæ, in conuentu fideliũ, frequenter cãtari solitũ confirmant. Quin, eũ decãtari debere in Ecclesia, constitutũ est in 4. concilio Toletano, in cuius canone. ita sic habes. § Hymnũ quoque triũ puerorũ, in quo vniuersa cæli & terræ creatura Deũ collaudat, & quẽ Ecclesia tota catholica per totũ orbẽ diffusa celebrat, publice decãtari, sanctũ conciliũ cõstituit. § Quod autẽ quidã Hebræus præsente Hieronymo, vt narrat ipse in epistola. 120. quasi fidem huius cantici eludẽdo, dixisse fertur, non esse credibile illos iuuenes in tantis flammis æstuantes, ceu otiosos, metro lusisse, & tam accuratum atque elaboratum carmen ex tempore composuisse: valde insulsum & ridiculum est. Quid enim mirum, qui nihil ex igne detrimenti ceperant, & tum venti refrigerantis suauitate, tum angeli aspectu & societate, maiorem in modum recreabantur, eos diuino spiritu concitatos, erupisse in Dei laudes, & tam præclarum canticum edidisse? Nẽpe, Hebræus ille non legerat, aut non recordabatur, Ionã prophetam de profundissimo ceti ventre, intimisque visceribus, fudisse preces ad Deum, etiam metro & carmine concinnatas. Sic enim habes apud Ionam in cap. 2. § *Erat Ionas in ventre piscis, tribus diebus & noctibus: & orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis, & dixit.* § Denique, quod hic hymnus, occasione tanti miraculi sit factus; quod a tribus illis iuuenibus mirabili sententiarum, verborum, & ordinis cõcordia, quasi ex vno ore, vnaque mente ac sensu, sit editus, id quod ingentis miraculi instar esse debet; quod tanta sit sententiarum eius grauitas, verborum sublimitas, & compositionis suauitas; quod ad similitudinem psalmi. 148. mirifice sit expressus: hæc inquam omnia euidenter arguunt, eum non humana arte, sed diuino spiritu & afflatu esse compositum. Nos igitur, hoc dulcissimum & religiosissimum canticum, subtili, elaborata, etiam curiosa diligentissimum explanatione arbitrati, quartum hunc librum ei totum dicabimus; in eoque diligenter, quantum nempe fert nostra tenuitas, interpretando, consumemus: nõ omissuri, quæ vel in libris gentilium, vel in diuinis scripturis, de rebus hoc hymno cõmemoratis, tradita, mortalium animos, earum rerum aspectu & contemplatione excitatos, ad effectoris, conseruatoris, rectorisque omnium Dei, omnipotentiam & prouidentiam cognoscendam, admirandam, venerandamque possint adducere.

Bene-

A Benedictus est Deus patrum nostrorum, superlaudabilis, superglorioſus, & superexaltatus: § *vsque ad illud* § Benedicite omnia opera Domini Domino.

PRIMVM, isti iuuenes laudant Deum ex magnificentia & maiestate nominis & regni ipsius, quæ infinite maior est omni nostra laude: deinde ceteras omnes creaturas, ad laudes Dei prædicandas & celebrandas inuitãt & prouocãt. Illa verba § *superlaudabilis, superglorioſus, & superexaltatus* § Theodoretus ait esse amoris ardentissimi, maximeque inexplebilis indicia: quo amore isti iuuenes vulnerati, quærunt nomina quibus possint, eius quem
B celebrant, ostendere dignitatem: quibus non inuentis, superlatiuis ea præpositionibus contexunt, dicentes superlaudabilis, superglorioſus, & superexaltatus. Quo genere dicendi, diuinum illum Dionysium maxime delectatum esse, quia frequenter eo vsus est, intelligimus: valde enim exprimit & affectum hominis erga laudes Dei, & incomprehensibilem, non tantum ad laudandum, sed etiam ad intelligendum Dei maiestatem. Quapropter, in libro ecclesiastici cap. 43. ita scriptum est: § *glorificantes dominum, quantumcumque potueritis, superualebit adhuc. Benedicentes Deum, exaltate illum quantum poteſtis: maior est enim omni laude. Exaltantes eum, replemini virtute: ne laboretis, non enim comprehendetis.* § Lyranus ait, Deum esse benedictum, in creatione omnium rerum: laudabilem, in creatarum rerum dispositione, conseruatione, & gubernatione: glorioſum in
C consummatæ felicitatis fruitione: superexaltatum, in incomprehensibili eius perfectione. Appellant Deum patrum suorum, potius quàm suum; ea se indignos appellatione arbitrati; & quod singularis Dei erga patres ipsorum beneuolentia & beneficentia, & illorum erga Deum eximia pietas, obedientia & religio, mirabiliter olim eluxisset. Per § *templum* § hoc loco Theodoretus & Euthimius, intelligunt templum Hieroſolymitanum, in quo solo totius Iudææ & orbis, vero cultu sibique grato, Deus colebatur. Quod quidem templum ex sententia Theodoreti, nondum erat deſtructũ. Is namque putat, vt supra diximus, quæ narrantur hoc capite, ea paulo ante vrbis & templi excidium contigisse. Sed re vera eo tempore, iam multos annos fuerat incensum & euersum. Nihilominus tamen, locus ille, Deo sacer & dicatus existimabatur,
D tam propter priorem eius loci religionem & sanctitatem: quam propter futuram, à prophetis prædictam, & à Iudæis expectatam eius templi refectionem, atque redintegrationem. Sed fortasse præstat, per templum & thronum, intelligere ipsum cælum, in quo Deus præcipua quadam ratione regnare & imperare, & præsentiam ac magnificentiam suam declarare videtur. Nam & in psalmo decimo Dauid cecinit: § *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius:* § & apud Matthæum cap. 5. & 23. Dominus noster, cælum esse ait Dei thronum.

Cum autem Deus dicitur sedere super Cherubim, sine dubio alluditur ad imagines illorum duorum Cherubim, quibus arca Domini, quæ erat intra sancta sanctorum, & propitiatorium arcæ superpositum, obumbrabatur & obtegebatur. Dicebatur autem Deus sedere super Cherubim, seu super propitiatorium, quod eo loco sæpenumero se manifestasset, magnisque prodigijs & miraculis præsentiam suam declaraE set: atque indidem fundere oracula, & responsa reddere esset solitus. Sic enim in libro exodi cap. 25. scriptum est. § *Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies, ex viraque parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. Vtrumque latus propitiatorij tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, quo operienda est arca, in qua pones teſtimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam, & loquar ad te, supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam teſtimonij, cuncta quæ mandabo per te filijs Iſrael.* § Hoc spectans Dauid in psalmo. 79. dixit: § *Qui sedes super Cherubim, manifeſtare coram Ephraim.* § Quoniam autem Cherubim significat magistrum, vel scientiæ plenitudinem; ideo nonnulli, Deum sedere super Cherubim, secũdum sensum mysticum ita

Cur deus sedere dicatur super Cherubim.

expo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

exponunt, Deum esse supra omnem scientiam & intelligentiam, non tantum hominum, sed etiam omnium angelorum: est enim Deus incomprehensibilis cogitatu, vt ait, Hieremias: est, sicut Iob inquit, omnem vincens scientiam. Alij, Deum propterea dici sedere super Cherubim existimant, quia plenissimā habeat omnium rerū scientiam, sine vllo labore aut sui mutatione: angeli vero, licet scientiam percipiant sine labore, quo tamen homines in discendo non carent: non tamen sine mutatione; multa enim à Deo noua docentur, quæ antea ignorauerāt. Solus igitur Deus sedet super Cherubim, quia quicquid scit, omnia autem scit, ex omni æternitate, & summa cum tranquillitate, atque immutabilitate cognoscit. A

Quid sit Deum intueri abyssos.

Illud porro quod proxime antecedit, §*Qui intueris abyssos*§ denotat, tenere Deum cunctarum rerum, etiam creatæ cuiuis intelligentiæ incomprehensibilium, absolutissimam & clarissimam, atque, vt scholastici theologi loquūtur, intuitiuam scientiam: hoc enim denotat verbum illud §*intueris*.§ Diuus Basilius super Hexameron, verba illa quæ sunt in exordio libri geneseos, §*Tenebræ erant super faciem abyssi*§ exponens, ita definit abyssum. § Est, inquit, abyssus, copiosa aqua, ad cuius fundum non facile penetrari potest deorsum versus. § Augustinus super psalm. 41. § abyssus, inquit, est profunditas in penetrabilis & incomprehensibilis, & fere dici solet in aquis; ibi enim est altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari vsque ad fundum non potest. § Verum frequēter in sacris litteris per similitudinem quandam, vocabulum abyssi ponitur in rebus maxime obscuris, & ad intelligendum difficillimis: cuiusmodi sunt multa Dei iudicia circa res humanas, & secreta cordium, futura item contingentia, nec non & supernaturalia fidei nostræ mysteria. Similitudo autem ex eo ducta est, quod abyssus, id est profundum vel maris vel terræ, humano visu penetrari ac peruideri non potest. Vnde in principio libri ecclesiastici scriptum est; §*profundum abyssi, quis dimensus est?*§ Crebro etiam in scriptura, sicut nosse futura & secreta cordium, ita videre profundū abyssi, tanquā solius Dei scientiæ propriū prædicatur: §*Oculi Domini*,§ ait sapiēs ecclesiastici 23. §*multo plus lucidiores sunt super solem: circūspicientes omnes vias hominū, & profundū abyssi.*§

Quid sit abyssus ex Basilio & Augustino.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.

PROVOCANT omnes creaturas ad laudādum Deum. Primum generatim: tum singulatim, descendendo à cælestibus per eas quæ generantur in aere, ad terrestres & aquatiles. Idem autem est, §*omnia opera Dei*§ atque omnes creaturæ Dei; immo idē est atque omnia quæcunque sunt & vbicunque sunt. omne enim quod Deus non est, Dei opus est, a Deo factum, & ex aliquo temporis initio effectum. Commemorant autem eas creaturas, quæ vel propter aspectum mirabiles sunt hominibus, vel propter vsum amabiles, vel propter opinionem erroris & impietatem superstitionis, erant quibusdam gentibus diuino cultu venerabiles. Vt, cum mortales ex hoc hymno intellexerint, omnia quæ in rebus creatis amant, mirantur, & quasi diuina colunt, esse vnius optimi, potentissimi, & sapientissimi opificis, hoc est Dei opera; omnem suum amorem, admirationem, venerationemque ad illum vnum amandum, mirandum, colendumque conuertant.

Quomodo creaturæ q̄ ratione sensuq; carent, prouocētur ad laudandum Deum.

Euthimius.

Sed quomodo, inquiet aliquis, omnia Dei opera prouocātur ad laudandū Deum, cum in ipsis, multa sint ratione, voce, sensuque carentia? Respondet Euthimius super psalmum 148, tribus modis laudari & glorificari Deum posse: aut voce, sicut hi tres pueri laudauerunt Deum, & Moses post transitum maris rubri: aut aspectu & præsentia; cum aspectus rei alicuius & contemplatio, propter pulchritudinem quæ in ea cernitur, vel vtilitatem quæ ex ea percipitur, ad laudandum eius rei opificem & auctorem excitat: sic in psalmo. 18. dictum est, §*Cæli enarrant gloriam Dei*:§ aut vita & conuersatione: quemadmodum Dominus dixit, §*sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.*§ Laudant igitur Deū, quæ sine

A sine ratione & sensu sunt, sua magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseuerantia, spectatores sui, in admirationem & laudem factoris mouent. Vnde spectatoris lingua, ad Dei laudem ipsa quodammodo vtuntur. Omnia, vt inquit Gregorius Theologus, Deum laudant, & inenarrabilibus, & mutis etiam, vt ita dicam, vocibus Deum glorificant. Namque pro his omnibus gratiæ a me aguntur Deo, atque hoc pacto mea laus qua Deum ego laudo propter illa, ipsorum quoque laus efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio. Hactenus verba sunt Euthimij & Gregorij. Hieronymus autem super hunc locum ita scribit. § Omnis creatura, non voce sed opere laudat Dominum; quia ex creaturis consequenter creator intelligitur, & in singulis operibus atque effectibus, Dei magnificentia demonstratur. § Quibus verbis innuit Hieronymus duos modos, quibus intelligi possit, ab omni creatura laudari

Gregorius Theologus.

Hieronym⁹

B Deum: vel quia rerum creatarum aspectus & contemplatio, ducat nos ad cognitionē pulchritudinis & perfectionis Dei; cuius consideratio, nos ad laudandum, amandum, venerandumque ipsum incendit: vel quia quæ cernuntur in creaturis, eorum creatoris potentiam, sapientiam, ac prouidentiam, summa laude, gratiarum actione, ac veneratione dignissimam ostendunt. Sex autem, in rebus creatis animaduertere est, quæ opificem earum Deum, maxime commendant ac prædicant. Primo, tam varia & multiplex rerum conditarum natura, & summa cuique in suo genere perfectio. Tum, tanta pulchritudo & præstantia proprietatum, affectionum & accidentium; eorumque tanta cum natura rerum quibus inhærent, conuenientia. Postea, tanta vtilitas & mirabilitas operationum & effectuum. Deinde, tantus ordo & proportio, & singularum

Sex in creaturis cerni, quæ creatorem earum Deum, maxime cōmendant.

C tia in conseruando ordine, quem ipsis ab initio Deus imposuit. Ad hæc, tanta constātia in præstando hominibus ministerio & seruitio, quod illis Deus iniūxit. Denique, tanta obedientia erga Deum in omnibus, quæcunque Deus vel in ipsis, vel per ipsas operari vult: etiam præter ipsarum naturā: vt cum iussit solem motum suum aut sistere, aut retro agere, aut non lucere: vel ignem de cælo descendere, aut non vrere, & alia id genus in prodigijs & miraculis a Deo factis conspicua. Vere siquidem sapiens dixit: §*Omnis creatura tibi factori deseruit*:§ & Dauid, §*Omnia seruiunt tibi*.§

Benedicite angeli Domini Domino.

D PRÆMISSA in vniuersum & in commune, omnium rerum ad Dei laudes exhortatione, deinceps singulas creaturas ad idem inuitant: gradatim tamen a supremis per medias, vsque ad infimas procedendo; recte ab angelis sumpto principio, vt qui ceteris omnibus rebus multo sint antiquiores: sicut multis, magnis, & antiquis Ecclesiæ doctoribus tam græcis quam latinis placuit. Aut, si non sunt originis antiquitate priores, quod sane verius est, sunt certe naturæ, potestatis, aliarumque multarum rerum præstantia superiores. Denique, in hoc ipso munere laudandi Deum, cunctis rebus antecellunt; cum & omni mentis intentione, & sine vlla intermissione, Deum perfecte semperque collaudēt. Cur igitur, inquies, qui sponte sua id perpetuo faciunt, ab istis iuuenibus, quasi non facerent, aut non studiose ac diligenter facerent, ad id exequendum inuitantur? Sed

Cum angeli semper laudent Deū, cur isti iuuenes inuitant eos ad laudandū Deū

E non est hæc oratio, tam inuitantium angelos ad faciendum quod ipsi non faciant; vel ad cumulatius faciendum, quam faciant; cum laudationem Dei, nec angeli vnquam intermittant, nec remittant: verum, est oratio gratulantium, & collætantium ipsis, quod in eo munere tam diligentes & feruentes sint. Non attinet autem lectorem monere, vocabulo angelorum, significari hoc loco omnes cælestes spiritus; quorum tres esse hierarchias, supremam, mediam & infimam, singulasque ternis itidem ordinibus distinctas, Dionysius cælestium secretorum scientissimus, nos edocuit. Quoniam autē beati illi iuuenes, in hoc hymno præmiserant; §*Benedicite omnia opera Domini Domino*§ nunc autem subijciunt, §*Benedicite angeli Domini Domino*,§ clarissime ostendunt, angelos a Deo esse conditos. Idem ante docuerat Dauid in psal. 148. Cum enim commemorasset

Universidad de Deusto
Biblioteca

moraſtet angelos,& cælos,& aſtra,proxime ſubiungit: *§ ipſe dixit,& facta ſunt;ipſe mandauit,& creata ſunt.*

Cur Moſes in exordio libri Geneſeos,vt cetera rerũ, ſic etiam angelorũ creationem non cõmemorauerit.

Ceterum ſi angeli ſunt Dei opera, ſimul cum hoc mundo corporeo conditi, quæ nunc in ſcholis recepta eſt,& theologis probata ſententia:cur eorum creationem Moſes in libro Geneſeos tacitam præteriuit?Nam quod Auguſtinus dixit in libro 12.cõfeſſ.& in libro 11.de ciuitate Dei,& in primo libro de Geneſi ad literam,fuiſſe a Moſe ſignificatam creationem angelorum,per cæli & lucis creationem, cui ſententiæ Beda quoque ſuper Hexameron ſubſcripſit;non tollit, quin auget magis difficultatem.Nã cum narratio illa Moſis ſit hiſtorica,eius verba,ſecundum propriam eorum ſignificationem,accipienda ſunt,vocabulum autem cæli & lucis,non proprie,ſed figurate tantum,& myſtice angelos ſignificare poteſt.Cur autem Moſes,non angelorum, vt aliarum rerum creationem,aperte & explicate exponere voluit?Quod ſi cælum & lux angelos ſignificant, vbinam cæli & lucis creatio a Moſe traditur? Permultis probata eſt ea ratio, quam Athanaſius reſpondens ad quartam quæſtionem Antiochi, ſi tamen eius libri auctor fuit Athanaſius, & Chryſoſtomus ac Theodoretus ſuper Geneſim, tradũt.Quia Hebræi eſſent ingenio ad idololatriam valde lubrico & procliui,propterea Moſem angelorum creationem explicare omiſiſſe,veritum,ne ſi cæleſtium mentium dignitatem & præſtantiam Hebræis aperiret, hinc illi occaſionem caperent exiſtimandi,angelos,& Deos eſſe,& diuinis honoribus colendos.Verum mihi quidem ob eam ipſam rationem videtur fuiſſe conueniens, vt creationem angelorum Moſes exponeret. Nã cum Hebræi,quo tempore hic liber a Moſe ſcriptus eſt, iam eo tempore notitiam angelorum tenerent ex traditione maiorum;ex quibus audierant, ſæpe angelos viſos eſſe hominibus,vt Abrahæ,Agar,Loth,& Iacob:plus ſane timendum fuerat,ne putarent eos eſſe Deos,quos in enarranda mundi creatione,a Moſe prætermiſſos,ſuſpicari poterant a nullo eſſe creatos:quam ſi eorum creationem ille prodidiſſet. Quis enim Iudæorum adeo rudis & hebes fuiſſet,vt crederet angelos eſſe Deos,& quouis cultu dignos,quos ex Moſe cognouiſſet, nec fuiſſe ſemper, & ab alio eſſe factos ex nihilo,& in creaturarum numerum atque ordinem ab eo redactos?Illa igitur mihi præter ceteras,ratio ſimilior vero ſemper viſa eſt: Moſi propoſitum tantummodo fuiſſe,deſcribere creationem huius mundi corporati & aſpectabilis, & earum rerum omnium,quæ patent ſenſibus,& vulgo admirationem afferunt: nam de iſtiuſmodi rebus multas,tam Chaldæi,quam Ægyptij,quibuſcum Hebræi diu verſati fuerãt, vt diuina numina mirabantur & venerabantur.Itaque,harum rerum originem,opificium,& architectum atque fabricatorem indicare Moſes inſtituit;vt Hebræi veritatẽ ab eo edocti, tanto impietatis errore nunquam implicarentur: & vt eiuſmodi rerum quæ frequenter in ſenſus ipſorum incurrerent,pulchritudine,& vtilitate permoti, ad earum opificis excellentiam æſtimandam mirandamque,ac debita laudum prædicatione, & gratiarumactione perſequendam,excitarentur.Et vero, tũc Hebræi admodum rudes & obtuſi erant,nec rerum incorporearum,quæque puriſsima tantum,& intentiſsima mentis acie cognoſci poſſunt, capaces.

Ratio Athanaſii, Chryſoſtomi, Theodoreti

Ratio probabilior.

Angeli multis rebus ceteris creaturis,longiſsime præſtãt.

Verum miſſa hæc faciamus. Illud potius dicamus, multa eſſe in angelis eximia & præcipua,ob quæ Deus,& ab ipſis,& a nobis maxime laudandus ſit. Angeli namque inter omnia quæ in hoc ampliſsimo,pulcherrimo,pleniſsimo & perfectiſsimo mundo continentur,ſine vlla dubitatione principatum obtinent.Etenim,ſi ſpectes eorum originem & antiquitatem;primi omnium,aut cum primis creati ſunt:ſi vitæ & durationis longitudinem;immortales & incorruptibiles ſunt: ſi naturæ gradum & conditionem;ſunt plane incorporei:nec mortis neceſsitati ſubiecti,nec frigoris,caloris,famis,ſitis,morborum,vlliuſue laſſitudinis moleſtijs obnoxij, nec rei vllius corporalis indigentes: ſi agilitatem;nulla eſt ceruorum,pardorum, tigrium, vel aquilarum pernicitas,vel orbium cæleſtium velocitas, quæ angelorum celeritatem poſsit adæquare: ſi dignitatem intellectus & mentis;perpetuo intelligunt,& ſine diſcurſu:& omniũ quæ naturaliter ſciri poſſunt,ex quo ſunt conditi, plenam & conſummatã habent ſcientiam: ſi vim & conſtantiam voluntatis;efficaciſsime volunt quod volunt,& immobiliter

A liter eligunt:ſi firmitatem memoriæ;nulla illis vnquam ſubrepit obliuio:ſed quod ſemel perceperunt,omni æuo conſeruant:ſi potentiam; eſt incomparabilis: cuius vel vnum illud ſatis manifeſtum eſt argumentum,quod vnus angelus,nullo labore, maxima facilitate, primum cælum, cuius comparatione, vniuerſa terræ & aquæ moles, vnius ferme puncti inſtar obtinet, tot annorum millia ſine vlla intermiſſione, tanta vi & celeritate conuerſat. Si numerum; ſunt propemodum innumerabiles: vt indicat Daniel cap. 7. & Dionyſius in libro de cæleſti hierarchia cap. 14. maiorem eſſe affirmat numerum angelorum, quàm omnem rerum ſenſilium & caducarum multitudinem:ſicut enim cæleſtia corpora, aliorum corporum magnitudinem exuperant; ſic numerus angelorum, multitudinem aliarum rerum excedit. Si diſpoſitionem & ordinem; ſunt ordinatiſſimi, in tres hierarchias & nouem ordines diB ſtributi:nunquam ea diſtinctione & ordine aut variato,aut variando. Itaque nec inferiores cupido inceſſit vnquam,aſcendendi ad locum ſuperiorum: nec ſuperiores, ne deturbentur ad locum inferiorum, metus vllus ſolicitat aut tangit. Si varietatem;nullus eſt in tanta multitudine angelorum, qui auctore diuo Thoma, non diſferat ſpecie ab alio angelo.Ex quo licet intelligere,cum infimus angelus tam ſit perfectus,quanta ſit ſupremi perfectio. Si in aliquo ampliſsimo campo vel prato, eſſent mille millia florum,in quibus duo flores eiuſdem ſpeciei reperiri non poſſent,ſed quilibet florum, à quouis alio differret ſpecie, nihil poſſet cerni pulcrius, nihil ſpectari admirabilius. Si ad munus & exercitationem eorum aduertas animum;in cælo quidem,vnum hoc potiſsimum ac perpetuo agunt, omni vi & contentione ſua laudare Deum:nec vnquam ab hoc ſuauiſsimo concentu vacant,de quo intelligi poteſt illud
C Iob: *§ Concentum cæli quis dormire faciet?* § Infra cælum autem, multa & varia ſunt eorum miniſteria.Sunt enim diuinæ prouidentiæ in regendo,& conſeruando mundo, præcipui adminiſtri:quamobrem in ſcriptura vocantur milites Dei, exercitus Dei, principes prouinciarum,præſides populorum, ſingulorum hominum cuſtodes, magiſtri, & apud Deum internuntij & interuentores: denique orbium cæleſtium motores & rectores:quapropter apud Iob dicuntur,portare orbem, & eſſe columnæ cæli. Iam verò,ſi conſideres excellentiam ſupernaturalis gratiæ, quam illis Deus abundanter largitus eſt; comperies in illis omnibus eſſe gratiam innocentiæ: quippe qui nulla vnquam vel leuiſſima peccati labe inquinati ſint:nunquam Dei gratia ſpoliati, nunquam nudi fuerunt,in gratia ab initio creati, & in ea perpetuo conſeruati. Verum, quod omni miraculo mirabilius eſt, in tanta donorum naturalium & cæleſtium
D abundantia & excellentia,eſt in illis profundiſſima humilitas,& incredibilis aduerſus Deum pietas & reuerẽtia.§ *Corã eo*§ inquit Iob §*incuruantur, qui portant orbem,& columnæ cæli pauent in conſpectu eius.* § Ioannes quoque in Apocalypſi,vidit angelos cadentes in faciem ſuam,adorare Deum.Eſt præterea in angelis paratiſſima & promptiſſima voluntas,ad omnia Dei mandata,ſumma diligentia & efficacitate exequenda: vnde Dauid pſal.102. § *Benedicite*, inquit, *Domino,omnes Angeli eius,potentes virtute,facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum eius, miniſtri eius qui facitis voluntatem eius.* § Nec vero minima & abiectiſſima miniſteria detrectant ſubire angeli; quin ea cupidiſſime ſuſcipiunt,& diligentiſſime obeunt,vt Dei voluntati obſequantur, & hominum ſaluti conſulant.Tale fuit,angelum luctari cum Iacob, famulari iuniori Tobiæ, & vatem Abacuc, capillo ex Iudæa traducere Babylonem, vt prandium ferret Danieli. Pro-
E pter hanc obedientiæ promptitudinem & efficaciam,comparantur angeli ventis & igni.De illis enim cecinit Dauid pſal.103.§*Qui facis angelos tuos ſpiritus,& miniſtros tuos ignẽ ardentem.* § Quis igitur de tot & tantis angelorum virtutibus & donis, Deum non ſummis & perpetuis laudibus efferat & celebret?

Bene-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Benedicite cæli domino: Benedicite omnes virtutes domini domino.

Chrysostomus vnum esse cælum putauit.

RECTE monet Chrysostomus homilia 4. super Genesi, non quia scriptura numero multitudinis cælos sæpissime nominat, ex eo concludi posse, non vnum, sed multos esse cælos: siquidem vocabulum cæli hebraicum Sciamaim, secũdum proprietatem & vsum linguæ hebrææ, caret numero singulari, sicut apud latinos, Athenæ, Venetiæ, Syracusæ. Hoc recte Chrysostomus; illud non recte, quod tanta asseueratione affirmat, qui plures vno cælos faciunt, eos diuinæ scripturæ, & doctrinis ecclesiasticis aduersari; Mosen namque vnum tantũmodo cælum tradidisse, quod appellauit firmamentũ. Iustinus Martyr in

Iustinus.

responsione ad quæstionem 57. Orthodoxorum, ait duos reuera esse tantũmodo cælos principales, sed eos distingui in varia spacia, quæ nonnunquam scriptura etiam cælos vocat. Similia scribit Theodoretus quæstione vndecima super Genesi, docens secũ-

Theodoretus.

dum sacram scripturam, duos tantum esse cælos, vnum ab initio creatum simul cum terra, de quo Moses dixit, ℣ *in principio creauit Deus cælum & terram:* ℣ alterum die secundo factũ, quod firmamentũ appellatur: plures autem duobus cælos, diuinam scripturã

Basilius.

non agnoscere. Diuus Basilius homilia tertia super Genesi, existimat secundũ scripturam non posse pauciores tribus cælos statui: cum Paulus aperte dicat, se raptum esse vsque ad tertium cælum. Philastrius in Catalogo hæreseon, memorat hæresim quorundam de cælorum multitudine & diuersitate ambigentium. Ipse autem videtur

Philastrius.

sentire, non posse liquido iudicari ex sacris litteris, quantus sit cælorum numerus, quippe quodam loco videtur scriptura facere duos tãtum cælos, alicubi vero tres, nõ nunquam vero sex. Quoniam igitur de cælorum numero, in sacris literis nihil explicate ac præfinito traditur, non debet profecto theologus, & diuinæ scripturæ interpres, a communi philosophorum & mathematicorum sententia, tam manifestis experimentis, tam firmis rationibus fundata firmataque, discedere.

Recepta sẽtentia physicorũ & mathematicorum, de numero cælorum, sequenda est theologo.

Sed cur debent cæli Deo benedicere? aut cur potius nos in cælis Deum laudare debemus? Scilicet, propter admirabilem cælorum naturam, etiam cuiuscumque corruptionis, non tantũ dissolutionis & interitus, omni æuo expertẽ: propter immensam cæli magnitudinem: propter rotundam figuram, omnium figurarum primam, simplicissimam, capacissimam, pulcherrimam, perfectissimam, & ad motũ qui in orbẽ fit peragendum, & sine vlla intermissione aut remissione perpetuandum, solam omniũ idoneam & accommodatam: propter varietatem orbium, & immutabilem eorum dispositionem: propter cælestium motuum diuersitatem, ordinationem, celeritatem, constantiam, & ad incolumitatem & salutem rerũ caducarum temperationem & modificationem: propter tot siderum ornatum, decorem, & efficientiam: propter excellentiam eius a quo cæli motus efficitur; mouentur enim cæli a beatissimis illis mentibus, ab omni corporis concretione segregatis, quarum præstantiam paulo supra indicauimus: propter generalem cæli vim & potẽtiam, omnium quæ orbis lunæ ambitu circumcluſa continentur, effectricem, conseruatricem, ac moderatricem. His adde, quod diuina scriptura, præcipua & singulari quadam ratione, cælos appellat opera digitorum Dei; sic enim habes in psalmo octauo, ℣ *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorũ tuorũ* ℣ & in psal. 135. de cælis præcipue dicitur, ℣ *Qui facis cælos in intellectu.* ℣ Quia videlicet cæli, præter cetera Dei opera corporea, summa ratione, & arte facti, diuinæ intelligentiæ ac sapientiæ illustriora monimenta & clariora sunt testimonia. Ad commendandam præterea cælorum dignitatẽ facit, quod in scriptura cælum vocatur Dei sedes, domus, thronus, templum, & regnum: & quia ipsum a Deo electum est, vt esset domicilium angelorum & hominum beatorum, etiam corporum post resurrectionem: vbi Deus se beatis clarissime cernendum, ardentissime amandum, & iucundissime fruendum, in omnem æternitatem præbet.

Nouem vel decem res in cælis prædicant Deũ.

Quod autem postea subditur: ℣ *Benedicite omnes virtutes Domini Domino* ℣ variam habet

expoſi

A expositionem: quidam enim per virtutes, exponunt ordinem angelorũ qui est in secũda hierarchia: istos autẽ solos omniũ angelorũ hic proprie, ac nominatim memorari aiunt; quod per istos, omnia quæ in hoc mũdo fiunt a Deo prodigia & miracula, perpetrantur; vnde nomen virtutũ acceperunt. Alii per virtutes, intelligunt angelos qui mouẽt cælos; & hos in Euãgelio vocari a Domino virtutes cælorũ, cũ ait in cõsumma-

Quid per virtutes hoc loco in telligere oportet.

tione seculi fore, vt etiã cælorũ virtutes cõmoueantur: scilicet, quia remouendi sunt angeli a ministerio mouẽdi cælos, cũ nullus post diẽ iudicij cælorũ futurus sit motus: & de his virtutibus censent intelligendum, quod Ecclesia canit in præfatione Missæ. ℣ *Cæli, cælorumque virtutes, ac beata seraphim, socia exultatione concelebrant.* ℣ Nec desunt, qui existimẽt, vocabulo virtutũ significari virtutes seu vires cælorũ & siderũ; quas esse admodũ varias, potentes, & mirabiles, tanta effectuũ varietas & mirabilitas, nõ dubie decla-

B rat. Siquidem, aliã esse dicunt virtutẽ Saturni, aliã Mercurij, & sic deinceps aliorũ planetarum aliam; sidera quoque inerrantia, præsertim illustriora, visuque insigniora, & illas octo & quadraginta siderum imagines ab Astrologis designatas; miras quidẽ, & licet plerisque occultas, certas tamen, & a doctis explorate perceptas, virtutes habere arbitrãtur. Quin ipsamet sidera, prout mirabili ordine sunt disposita, & speciosissimo decore nitent, atque incredibili efficacitate vigoreque pollẽt (quapropter in scriptura exercitus, & militia cæli appellari solent) illo virtutum vocabulo significari existimant. Sed ego, quia hoc loco simpliciter & præcise nominantur virtutes, reor equidẽ significari eo vocabulo, omnes virtutes rerũ naturaliũ, quæ principia sunt mirabilium operationũ, & causæ effectuũ, qui nos admiratione, & ignoratione causæ vnde fiũt, mo-

C dique quo fiunt, suspensos tenent. Talis est virtus magnetis attrahendi ad se ferrũ, & acum nauticã ad septentriones vbique locorum semper conuertendi ac dirigendi; talis est virtus illius pisciculi, quẽ ab effectu appellarũt remoram, quantamuis nauim, remis ventisque incitatissimã, sistendi in medio cursu, & immobilẽ tenẽdi. Tales sunt innumerabiles aliæ virtutes metallorũ, lapidum, herbarũ & animalium, quæ nos mirabilitate effectuum, & ignoratione causarum, insatiabili admiratione afficiunt.

Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt, Domino.

ARDVA quæstio, quæ multorũ ingenia fatigauit, quales sint aquæ, quas in hoc hymno tres illi iuuenes, & Dauid in psalmo. 148. super cælos esse dixerunt: in exordio autem libri Geneseos, easdem aquas super firmamentum cæli a Deo locatas esse, scripsit Moses. Verum, non est huius loci rem tantæ difficultatis, subtiliter examinare, ac liquido diiudicare.

D Cuius rei diligentẽ plenamque tractationẽ, posuimus nos in primo volumine eorum nouẽ, quæ in librum Geneseos a nobis composita, proxime, si Deo placuerit, post hos in Danielem commentarios, edituri sumus. In præsentia igitur, quid nobis videatur de istis aquis similius vero, breuissime dicemus.

Ego arbitror, cum & hic, & alibi in scriptura, nominãtur aquæ super cælũ, vocabulo cæli, non aliud significari, aut intelligi debere, quã aerẽ, vel totum hoc spaciũ inter astra & terram, vsquequaque patẽs & diffusum. Sic enim crebro in sacris literis sumi vocabulũ cæli, notius est legẽti sacros libros, passim obuiis exẽplis, quã vt probatione vel demõstratione aliqua sit opus. Si autẽ per cælũ intelligimus aerẽ; per aquas quæ

Quales intelligere oporteat aquas quæ super cælos esse dicuntur.

E super cælũ sunt, non alias profecto intelligere conuenit, quã quæ in superiori parte, vel, vt philosophi loquũtur, in media regione aeris generatæ, per imbres seu pluuias, ad refrigerandã & fœcũdandã terrã, inde defluũt. Nec officit huic expositioni, quod numero multitudinis dicuntur aquæ esse super cælos, quasi, vt nomen cæli possit aeri adaptari; nomẽ tamen cælorum, non queat ad aerem accommodari. Namque in eo, sicut paulo supra monuimus, seruatur proprietas & vsus linguæ hebrææ, in qua vocabulum cæli caret singulari, sicut apud Græcos & Latinos, Athenæ & Thebæ.

De huiusmodi aquis quæ sunt super cælũ, hoc est super aerẽ, sæpenumero loquitur scriptura; ueluti cum tradit, Deum dare pluuiã de cælo, aut cõtinere eã in cælo: cũ inquit, Deũ claudere cælum ne pluat, vel aperire, vt pluat: cum ait, Deũ aperuisse cata-

K ractas

Universidad de Deusto
Biblioteca

ractas cæli,& pluisse per quadraginta dies,& quadraginta noctes,quo fieret diluuiũ: cum apud Hieremiam cap.10.& 51.sic habet: §*Ad vocem suã dat Deus multitudinem aquarum in cælo,& eleuat nebulas ab extremitatibus terræ*:§ cum in psal. 103. dicit, Deum aquis tegere superiora cæli;loqui autem hic de cælo aereo,declarat id quod proxime subditur: §*Qui ponis nubem ascensum tuum; & ambulas super pennas ventorum*.§ Sic enim dicitur Deus tegere cælum aquis,sicut de eo canit alio psalmo Dauid: §*Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam*.§ Ergo idem cælum est,quod tegitur aquis;& quod operitur nubibus;hoc autem est,non cælum sidereum,sed aereum. Simili ratione,in scriptura dicitur cælum pluuiosum,siccum,sterile,etiam æneum.Nec est illud hoc loco ignorandum;duo in sacris literis,instar magni miraculi,ad declarandam Dei omnipotentiã, prædicari & magnificari: vnum est, quod Deus immensam terræ molem ac pondus, ceu suspensum super nihilo,teneat immobile;vnde ait Iob.cap.26. §*Qui appendit terrã super nihilum*.§ Lege eundem Iob in cap.38.Isaias quoque inquit cap. 40. §*Qui tribus digitis appendit molem terræ*.§ Alterum est,quod supra cælum,id est,in sublimi aere,infinitam aquarum vim contineat;quarum vel nimia profusione,vel retentione, omnem terrarum orbem perdere facile posset. Hoc spectauit Iob cap. 26. cum dixit: §*Qui ligat aquas in nubibus suis,vt non erumpant pariter deorsum*:§ & in capite 12. §*Si continuerit aquas, omnia siccabuntur:& si emiserit eas,subuertent terram*:§ ideoque in libro Prouerbiorum cap. 8.scriptũ est: §*Quando æthera firmabat sursum,& librabat fontes aquarum*.§ Vbi pro vocabulo §*æthera*§ hebraice est Sechachim,quod proprie significat nubes: quamobrem septuaginta interpretes verterunt græce, τὰ ἄνω νέφη, hoc est supernas nebulas, seu nubes. Quare,quod sequitur,§*& librabat fontes aquarũ*:§ nõ est accipiendũ de fontibus qui e terra scaturiunt,sed de fontibus cælestibus seu aereis, qui ingentẽ ac perennẽ aquarum vim in terrã profundũt. Dicitur autẽ librasse fontes aquarũ,quod in excelso aere suspẽdit nubes, e quibus quasi e fontibus effundit imbres; nõ tamẽ sine modo ac mẽsura, sed quasi librando & modificando;ne videlicet,eiusmodi aquarũ,aut nimis parca, aut nimis larga effusio,terris noceat.Plinius quoque; hoc aquarũ in sublimi pẽdentiũ miraculo cõmotus & obstupescẽs,exclamauit:§Quid mirabilius aquis,in cælo statibus?§

Explicatur locus ex ca. 8. Prouerbiorum.

Has igitur aquas in cælo,id est,in excelso aere generatas,& inde in terras delapsas, quia & aspectu manifestæ,vulgoque notæ,& loco modoque generationis earũ, mirabiles,& vsu,animantibus,cunctisque terra nascentibus perquam vtiles erãt; maxime consentaneum rationi est,& Mosem in libro Geneseos describere & denotare voluisse: & Dauidẽ in psalmo 148.atque illos tres iuuenes in hoc hymno, ad laudãdũ Deũ inuitasse;hoc est,earum contemplatione & admiratione,excitasse homines ad diuinæ potentiæ ac prouidentiæ laudes prædicandas.Hanc de aquis supercælestibus sententiam,valde commendat diuus Augustinus,ita enim scribit,de hac ipsa nostra opinione loquens,in libro 2.de Genesi ad literã cap.4.§Hanc ego diligentiam cõsiderationemque,laude dignissimam iudico:quod enim dicit,neque contra fidẽ est,& in promptu posito documento,credi potest.§ Ac licet aquæ ipsæ elementares,aliquæ essent supra sidera,tamen,quia illæ a b hominum non tantum sensu,sed etiam intelligentia remotissimæ,nullo proprio signo aut effectu notabiles essent:eas Moses,qui rerum tantummodo corporalium quæ sub sensus hominum cadunt, primam originem aperire cõstituerat,omnino tacitas præterijsset:quemadmodum multa etiam de angelis, quæ nouerat,& literis mandare poterat,ob eandem causam silentio suppresit.Probabilem etiam facit hanc nostram interpretationem,comparatio eius cum expositionibus aliorũ,qui aut supercælestes aquas interpretati sunt,veras & elemẽtares aquas,supra astra,ad ardorẽ eorũ temperandum, locatas: aut qui non alias censuerunt esse aquas supercælestes,quam nonum cælum,quod ipsi appellant crystallinum:has enim interpretationes,& magnis incommodis premi,manifestisque rationibus coargui,& a proposito Mosis,sacrarumque litterarum cõsuetudine abhorrere,constat. Verum & hæc & quæcunque aduersus sententiam nostram afferri possunt, in prædicto libro primo nostrorum commentariorum in Genesim,diligenter pleneque tractantur.

Augustinus.

Duo tamen non sunt dissimulanda,quæ ex hoc hymno videntur posse nobis obijci. In

A ci. In eo namque prius memorantur aquæ,quæ sunt super cælos:post has vero,sol,luna,& stellæ nominantur;quo significari videtur,illas aquas supercælestes, esse super omnia sidera. Deinde,in eodem hoc hymno,distincte ac separatim nominantur aquę supercælestes,& infra,seorsum commemorantur nubes,imbres,ros,nix,pruina:quo licet intelligere,aquas illas quæ super cælos sunt,ab ijs quæ in aere generantur,esse diuersas. Sed non est operosum ista dissoluere. Argumentum enim ex ordine & dispositione eorum,quæ numerantur in hoc hymno,sumptum,valde infirmum est.Nam si, quia hic aquæ supercælestes nominatæ sunt ante sidera, propterea volũt esse eas super ipsa sidera:ob eandẽ causam ego conficiam,illas aquas esse infra sidera:quia Dauid in psal.148. post solem,lunam,stellas,& cælos,eas commemorauit. Recte monet Euthimius, hunc hymnum exponẽs,nullo ordine recẽseri in eo creaturas:idque per
B se manifestum est,consideranti ordinem eorum quæ memorantur: prius enim nominantur,ros,pruina,nix,glacies,& gelu:posterius autem, dies & nox, lux & tenebræ. Hæc autem,si quidem rectus ordo seruatus esset,priora esse illis, ob idque prius memoranda,nemo non videt.Quod autem deinde obijcitur,nihilo plus firmitatis habet: consuetudo enim est scripturæ,rem aliquam,primò generatim & in vniuersum enunciare;tũ per partes sigillatim enarrare:sic hoc loco,prius vniuerse nominantur aquæ supercælestes, deinde per varias ipsarum species, si species tamen nominandæ sunt, imbres,rorem,niuem,pruinam,explicatius & distinctius,exponuntur.

Duæ obiectiones.

Solutio.

Benedicite sol & luna Domino:Benedicite stellæ cæli Domino.

C

Mvnis quidem huius mundi structura cunctis numeris absoluta, tanquam ad regulam facta,& ad lineam respondens, cogit sui spectatores & contemplatores,Deum opificem omniũ agnoscere, ac venerari. Sed nihil est omnium quæ aspectu sentiuntur,præclarius, admirabilius, & diuinæ potestatis ac magnificentiæ illustrius monumentum, quàm sol, dux & moderator cunctorum siderum,omniumque caducarum rerum procreator & conseruator. Nihil enim est eo, vel aspectu pulchrius, vel efficacitate potentius, vel vsu & vtilitate copiosius. Hic namque tenebras fugat,rerum colores,vel facit,vel ostendit;cuncta exhilarat,omnium animantium oculos,atque animos insatiabili voluptate complet,& mundo salutarem,maximeque vitalem,& cunctas naturas augentem,nutricantem,sensuque afficientem calorem largitur.Ex quo factum est, vt a vi-
D ris doctis,omnium rerũ mortalium parens & altor rite nominetur. In eo multa sunt præcipue mira.In primis magnitudo ipsius: etenim vniuersum aquæ simul & terræ globum,centies sexagies septies,sol vnus exuperat:stellas quoque inerrantes,primæ magnitudinis appellatas,& quindecim tantum in octauo orbe designatas ab Astrologis,multum excedit: siquidem illæ non amplius,quam centies & septies,aquæ terræque molem superant. Deinde incredibilis est in eo copia lucis; vt qui vnus duntaxat penitus fugandis tenebris,reddendoque diei sufficiat,id quod cetera omnia sidera simul coniuncta,præstare non possunt: quorum item lux, præstantia solis præstinguitur & occultatur.Adijce,quod Plinius, Auicenna,Albertus,Beda,Astrologi,nec pauci de Theologis, totius lucis quæ inest in alijs quibuscumque sideribus, solem esse
E quasi fontem & auctorem non temere opinãtur. Ad hoc,sol annuo cursu & vnico sui spatij circuitu,principales tempestatum vices facit,& variat;hiemem dico, æstatem, ver, & autumnum, & cetera quæ his necessario,vel adiuncta sunt,vel consequentia. Dauid in psal. 18. pulchritudinem solis comparat sponso, qui è thalamo suo speciosissimus,summo ornatu & decore procedit: vim autem & impetum eius,comparat gigranti: siquidem eius circumuectio,tanta celeritate ab extremo Oriente fertur ad extremum Occidentem,atque inde ad dexteram cæli regionem reuoluitur,vt vno integro circuitu,diem noctemque conficiat;modo sublimem sese nobis ostendens; modo sub pedibus ab oculis nostris oblitescens:& oppositas nobis terræ atque aeris regiones,longe lateque occupans:nullum orbis locum,non suo fulgore caloreque perlustrans.

Præstantia solis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Locus Ecclesiasticus capite 43.

strans. In libro autem Ecclesiastici, multis verbis extollitur solis præstantia. Primo ab opificij magnitudine, cum dicitur, § *Sol, vas admirabile, opus excelsi:* § tum ab opificis excellentia, cum dicitur, § *Magnus Dominus qui fecit illum:* § postea à caloris efficacia, cum subditur, § *In meridiano exurit terras, & in conspectu ardoris eius, quis poterit sustinere:* § denique, a luminis excellentia, additur enim, § *radios igneos exufflans, & refulgens radijs suis, obcæcat oculos:* § denique à cursus celeritate, nam subiungitur: § *Et in sermonibus eius, festinauit iter* § hoc est, sermonem seu verbum Dei, siue eius mandatum & præceptum custodiens & exequens, magna festinatione iter suum conficit, adeo, vt singulis diebus immensum cæli gyrum circumeat, & totum orbem ambiat.

Dionysij Areopagitæ, de sole præclara sententia.

Dionysius Areopagita in libro de diuinis nominibus, & in 4. ca. primæ partis, solē facit euidētē & expressā diuinæ bonitatis imaginē; tū quia sol nō cogitatione aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationē lucis admittunt: ita diuinū bonū, ipsa sua substātia, omnibus quæ sunt, pro captu cuiusque totius bonitatis inijcit radios: tū etiā, quia vt ipse in eodē lib. infra, in c. 5. 4. partis tradit, sol vnus cū sit, sensibiliū tamē rerū substātias & qualitates, vniformē infundēdo lucē, renouat, nutrit, seruat, perficit, discriminat, cōiūgit, refouet, fœcūdat, auger, immutat, firmat, implet, substollit, viuificatq. omnia; & quodlibet ex omnibus, modo sibi cōgruo, vnius eiusdēque solis est particeps; plurimorūque participantiū, sol vnus in seipso causas ante vniformiter habuit. Sic Dionysius. Sed vt verbo dicā, tanta est solis excellētia, inter omnia quæ patēt sensibus nostris, vt permulti solē quasi diuinū numen adorauerint, & diuino honore cultuque affecerint: a quorū sensu non videtur abhorruisse Plinius; quippe in 2. li. c. 6. ita de sole scripsit. § Septē siderū, quæ ab incessu vocamus errātia, cū errēt nulla minus illis; medius sol fertur, amplissima magnitudine a potestate: nec tēporū modo, terrarūque, sed siderū etiā ipsorū, cælique rector. Hūc mundi esse totius animū ac mētē, hūc principale naturæ regimē ac numē, credere decet opera eius æstimātes; hic lucē rebus ministrat, ausertque tenebras: hic reliqua sidera occultat; hic vices tēporū, annūque semper renascētē ex vsu naturæ tēperat: hic cæli tristitiā discutit, atque etiā humani nubila animi serenat: hic suū lumē *ceteris quoq;* sideribus fœnerat; præclarus, eximius, omnia intuēs, omnia etiā exaudiēs: vt principi literarū Homero placuisse, ī vno eo video. § Hactenus fuere Plinij verba. Moses igitur prouidēs, facilē hominū fore in hunc errorē lapsum, præsertim Hebræorū, quorū vaga de lubrica erāt ad superstitiones Gentiū ingenia, præmonuit Hebræos in capite quarto Deutoronomij, ne vel solis & lunæ, ceterorumque astrorū pulchritudine, & vtilitate cōmoti; vel errore gentiū decepti, ea sidera colerent ac venerarentur, quæ Deus in ministerium & vsum cunctarū gentiū quæ sub cælo sunt, cōdidit. Verū nec monitis ipsius Mosis, nec propheratum documentis, Hebræi ab eo errore cohiberi potuerunt. Legimus apud Ezechielem cap. 8. Deum Ezechieli demonstrasse quosdam Iudæos, qui exorientem solem adorabant: legimus etiam in lib. 4. regum cap. 23. Iosiam regem Iuda, proiecisse de templo & combussisse vasa, facta dicataque vniuersæ militiæ cæli, eos quoque de medio sustulisse, qui soli, lunæ, & duodecim signis incensum adolebant: abstulisse præterea equos, à regibus Iuda consecratos soli: currus item Solis igne combussisse: equi autem, religione rituque Persarum, sacri erant soli.

Qui adorauerint solē, vt numen.

Plinianum encomium solis.

Lunæ excellentia.

Sequitur luna, alterū luminare magnum, vt appellat Moses; non quia præter solē ceteris astris sit maior, cum contra, & omnibus planetis, præter vnū Mercuriū, & cunctis inerrantibus stellis visu notabilibus, eam minorē esse mathematici demonstrent, sed quia terris proxima, post solē maior ceteris, videtur sensibus, & vulgo iudicatur. § Lunæ, inquit Plinius lib. 2. c. 9. nouissimū sidus, terrisque familiarissimū, & in tenebrārū remediū a natura repertū, omniū astrorū vincit admirationē. Multiformi hac ambage torsit ingenia cōtemplantiū, crescēs semper aut senescens, modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbē, maculosa; eadēque subitis prænitēs: immēsa pleno orbe; ac repente nulla: alias pernox, alias sera, & parte diei solis lucē adiuuās: deficiēs; & in defectu tamē cōspicua: humilis, & excelsa: alias admota cælo; alias cōtigua mōtibus: nūc in Aquilonē elata; nūc in Austrū deiecta: in totū a sole mu-

Pulcherrima lunæ descriptio ex Plinio.

A sole mutuata luce fulgens, molliore & imperfecta vi, soluens tantum humorē, atque etiam augens, quem solis radij absumant. Hæc afflatu suo terras saturat; accedensque corpora implet, abscedens inanit: ideoque cum incremento eius, augentur cōchylia, sanguis etiam hominū cum eius lumine augetur ac minuitur: frondes quoque ac pabula vim eius in omnia penetrantē sentiūt: ferarū occisa corpora, in rabē visu suo resoluit, somnoque sopitis, torporē cōtractū in caput reuocat, glaciē refundit, cūctaque humifico spiritu laxat. Lā vero reciprocos maris æstus, eius cursu vique cieri, variari, regi ac moderari, & antiquitus, hodieque multis probata est sententia. Sic Plinius.

De septem planetis.

Cur autem de septē planetis, solē & lunā frequentissime, sidus Veneris raro, & tantum sub nomine Luciferi; reliquos autem quatuor, Saturnum, Iouem, Martē, & Mercuriū, nusquam memorat ac nominat diuina scriptura? Equidem reor nō aliam esse cau-
B sam, nisi quia præter solem & lunam, cæteri planetæ, iudicio sensuū & vulgi, nec loco, nec motu, nec magnitudine, nec figura, nec proprio aliquo effectu à stellis inerrātibus dignoscantur, ac discernantur: ideoque crediderim, eos generali vocabulo stellarū, cō prehendi & significari. Sed eorū quoque licet obscurā vulgo, exploratā tamen cōpertamque sapientibus vim, esse magnā & variā, diuersosque admodū effectus, docet Plinius lib. 2. c. 39. ita scribens. § Ergo vt solis natura tēperando intelligitur anno, sic reliquorū quoq; errantiū siderū propria est quibusque vis, & ad suā cuique naturā fertilis. Alia sunt in liquorē soluti humoris fœcunda; alia concreti in pruinas aut coacti in niues, aut glaciati in grandines; alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec vero hæc tanta debēt existimari, quāta cernuntur; cū esse eorū nullū minus luna, tā immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quoque motu naturā suā
C exercēt: quod manifestū, Saturni maxime trāsitus imbribus faciūt. Nec meātiū modo siderū hæc vis est, sed multorū etiā adhærētiū cælo, quoties errantiū accessu impulsa, aut cōiectu radiorū extimulata sunt; qualiter in sucullis sētimus accidere, quas Græci ob id, pluuiæ nomine, hyadas appellāt. Quin & sua sponte quædā statisque tēporibus; vt hædorū exortus: arcturi vero sidus nō ferme sine procellosa grādine emergit. §

Plinius.

De stellis in cælo fixis.

In stellis autē inerrantibus, multa sunt quæ amplissimā suppeditant materiā earū conditoris Dei, maiestatē & prouidentiā admirandi, summisque laudibus celebrandi: veluti est multitudo earum, secundū antiquos philosophos, Platonem & Aristotelē; quin etiam recentiores, Senecam & Plinium, & vt multis locis diuina scriptura significare videtur, inenarrabilis & incomprehensibilis. Licet Astrologi stellas visu notabiles, mille duntaxat, præterque duas & viginti, in cælo esse censeant. Plinius autem li-
D bro 2. cap. 41. mille sexcentas insignes effectu visuque, tradit esse adnotatas. Deinde, earum stellarum ordo, dispositio, & quasi descriptio: vnde imagines illæ cælestes & effigies existunt, quas Plinius in duas & septuaginta, Astrologi vero in octo & quadraginta digesserunt. His accedit, prædictarum stellarum magnitudo comparatione terræ. Siquidem, illas mille & viginti duas stellas, Astrologi sex differentijs distinxerunt; appellantes primæ, secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ, & sextæ magnitudinis: quarum minimæ, hoc est quæ nominantur sextæ magnitudinis, vniuersum aquæ terræque globum, octies & decies sua magnitudine excedunt. Ad extremum, magna est & multiplex earum stellarum vis & potestas: argumenti loco sit, exemplum vnius sideris, quod appellant Caniculam, immodico ardore infamem, sed admirandis effectibus valde insignem: eius enim vis amplissima, in terra sentitur: feruent maria exorien-
E te eo sidere; fluctuant in cellis vina, mouentur stagna. Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contra stare, & contueri tradunt, ac velut adorare cum steterit. Canes quidē toto eo spatio maxime in rabiē agi, non est dubiū. Illud quoque non caret admiratione; partem cæli septentrionalē, tantam habere stellarum multitudinem; in australi vero parte, pauciss imas lucere. Qui ad nos scripserunt, vel etiam venerunt ex regione Americana, quæ cælo antarctico subiecta est, affirmarunt, in eo cælo nec tot cerni stellas, quot in arctico, easq; minus fulgore, aspectuque notabiles: præter vnā quandā valde illustrem siderum speciē & effigiem, quā Cruciferū appellant. Hoc sidus, quatuor ex fulgentibus, & ex æquo fere distantibus stellis, in simili-

Mira vis eius sideris qđ Caniculam appellant.

Australis pars cæli raris niteat astris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

litudinem crucis, pulcherrime figuratum est. Polum esse antarcticum, vulgus existimat: quod videant naucleros ad illud sidus nauigationem dirigere, sicut ad polum arcticum, qui vltra Aequinoctialem nauigāt. Verum, id propterea fit, quod nulla sit stella fixa, quæ polum antarcticum proprius ostendat. Quapropter coguntur nautæ proximam quærere stellam, quam Cruciferi pedem appellant: eam tamen gradibus triginta à polo distare, peritissimi illius cæli & nauigationis tradiderunt.

Præclara Senecæ sententia de contemptu rerū terrenarū, quem parit contemplatio rerū cælestium.

Aspectus porro cæli, tot talibusque astris & insigniti & ornati, excitat mortales ad admirationem, amoremque rerum cælestium, & ad terrenarum rerum contemptum & fastidiū. Audi Senecam in exordio primi libri naturalium quæstionum. § Quam iuuat inter sidera ipsa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram; non illud tantum dico, quod egessit & signandum monetæ dedit; sed & illud quod in occulto seruat posterorum auaritiæ. Nec potest ante contemnere porticus & lacunaria ebore auroque fulgentia, & tonsiles syluas, & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat cælum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat, late squallidum, & aut vstum, aut rigentem; sibi ipse dicat, hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? o quam ridiculi sunt mortalium termini. Punctum sane est illud, in quo nauigamus, in quo bellamus, in quo regna disponimus. Quantum enim est quod ab vltimis littoribus Hispaniæ, vsque ad Indos iacet? paucissimorum sane dierum spacium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cælestis, per triginta annos, velocissimo sideri viam præstat, nunquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit animus, quod diu quæsiuit: illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? mens vniuersi. Quid est Deus? quod vides totū, & quod non vides totū. Sic demū magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest: si solus est omnia, opus suum, & extra & intra tenens. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessione animus admittitur: at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac modico contentus emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac exuti vinculis liberatus, in originem suam redit; & hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant: nec vt alienis interest, sed vt suis. § Hæc Seneca. Verum luculentius hoc ipsum scriptura diuina nos docet, ex aspectu & contemplatione cælorum, quasi prehensa manu, ad cognitionem & admirationem Dei nos ducens. Lege Isaiā c. 40. § *Leuate* inquit *in excelsum oculos vestros, & videte, quis creauit hæc?* § & quæ sequuntur; & Baruch cap. 3. exclamat: § *O Israel quām magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius: magnus est, & non habet finem, excelsus & immensus:* § & Dauid psal. 18. § *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* § Legimus sanctissimos viros, & patres nostros, Ignatium, & Franciscum Xauerium, identidem suspicere cælum solitos; tantoque eius aspectu, interiori gaudio completos, vt sibi temperare non possent, quin maximā vim lacrymarum profunderent. Scilicet, aspiciebant illi cælum, quasi patriam suam exules: quasi portum, cum periculo naufragij nauigantes: quasi coronam & præmium, cum fortissimis aduersarijs, diabolo, carne, mundoque dubio pugnæ exitu, quoad viuunt, perpetuo decertantes: ideoque optatissimi eius loci ac felicissimi contēplatio, magna illis viris erat in laboribus requies, in mœroribus solatium, in certamine robur, in rebus aduersis subsidium. Sed pergamus ad alia.

Ignatius & Xauerius.

Benedicite omnis imber & ros Domino.

RECENSENTVR deinceps, quæ infra cælū & astra sunt: hoc est, quatuor elementa, ignis, aqua, terra; quæ suis proprijs nominibus in hoc hymno appellantur. Aer vero, vocabulo spiritus, id est venti significatur: siquidem aer immotus, latet sensus; agitatu vero pulsuque sentitur, & visu etiam innotescit. Vel aer significatus est vocabulo cæli, cum dictum est, & aquæ quæ super cælos sunt: sic enim scriptura vtitur vocabulo cæli, cum appellat volucres cæli, vel pluuiam cæli. Nempe, vox hebræa Sciamaim significans cælum, si ad ver-

A si ad verbum latine eam interpreteris, sonat § *illic aquæ* § quod proprie conuenit aeri, in cuius superiori parte imbres generantur. Postea commemorantur quæ in prædictis elementis, ex ipsis conflata, versantur; præsertim vero quæ in aere generantur. Hæc partim sunt ignea, vt ignis, æstus, fulgura: quo nomine tam fulmina, quam alia quæcunque ignita corpora in aere conspicua, intelligere conuenit: partim sunt aerea, vt spiritus seu ventus, & (si lubet his annumerare) etiam nubes, quibus violenter ruptis, fractisque, terribili sonitu existunt tonitrua; in quibus clarissime declarari Dei potentiam, Dauid in psalmo 28. luculenter ostendit: partim sunt aquea, vt imber, ros, glacies, pruina, nix. Omissa est in hoc hymno grando, quam expressit Dauid in psalmo. 148. fortasse, cum distincte numerentur hic glacies & gelu, alterutro vocabulo significata est grando; quippe quæ non aliud sit, quam
B imber in aere gelatus, seu conglaciatus. Nec tacentur in hoc hymno tempestates anni; frigus, ideſt, hyems, & æstas; sub quibus autumnus & ver, tāquam illarum reliquiæ & appendices intelliguntur: nec vicissitudines temporum; vt lux & tenebræ, dies & nox.

Huiusmodi autem res, licet imperfectam admodum naturam habeant, vt quæ secundum substantiam ab ipsis elementis fere non differant; & constantiæ ac stabilitatis laude careant: sunt tamen in hoc mundo, quam quæ maxime, spectatu miræ, cognitu pulcherrimæ, enarratu difficiles, multiplici vsu & vtilitate commodissimæ; nec in toto mundi huius theatro, plura sunt, vel terribiliora, vel iucundiora hominibus spectacula, & miracula naturæ, quam quæ in hisce rebus quotidie fiunt. Taceo cælestes coronas, faces, trabes, tres soles, totidemque lunas, clipeos ardentes, hiatus cæli, & in-
C cendia, stellas cadentes ac discurrentes, diem repente versum in noctem, & contra, noctem in diem mutatam: non dico cometas illos, semper indocto & indocili vulgo terrificos, & publicorum malorum atque calamitatum prænuncios. Certe prodigiosas pluuias sæpenumero fuisse, vt lacte, sanguine, lana, ferro, coctisque lateribus pluere, in libro 2. cap. 56. ex Romanorum annalibus, & publicis actis refert Plinius. Legimus in sacris literis totos quadraginta dies nocteſque continenter pluisse; vnde generalis illa eluuio aquarum, omnem terrarum orbem inundans, etiam elatissimos mōtes, quindecim cubitis transcendens, extitit. Legimus pluisse Deum ignem & sulphur, quo Pentapolim illam, tantum immani scelere, & sceleris insigni vindicta memorabilem, funditus & in omne æuum perderet ac deleret. Legimus pluisse Deum in deserto Hebræis quotidie manna; quo cibo gēs illa per quadraginta annos, quoad
D videlicet fines terræ Chanaan attigit, alta & sustentata est. Quid memorem armorum crepitus, & tubarum sonitus auditos e cælo, Cimbricis bellis, crebrosque & prius, & postea? Quid referā, consulatu Marii, ab Amerinis & Tudertibus, vt inquit Plinius libro 2. cap. 57. spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis, quæ ab occasu erant? Cuius simile prodigium tempore Machabæorum, in acerbissima illa regis Antiochi persecutione cōtigisse, scriptum est in libro secundo Machabeorum cap. 5. his uerbis. § *Contigit per vniuersam Hierosolymam videri diebus quadraginta, per aera equites discurrētes, auratas stolas habētes & hastas, quasi cohortes armatas: & cursus equorū per ordinem digestos, & congressiones fieri cominus, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem glacijs districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum. Quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti.* §

De prodigiosis pluuijs.

E Illud porro in sacris literis obseruatum est a doctis viris, & licet id cuiuis, tantum non oscitanter legenti diuinos libros, animaduertere; ex prædictis rebus, quas meteorologicas vocant in scholis philosophi, quam ex alijs quibuscunque, crebrius, & magnificentius prædicari potentiam & prouidentiam Dei, eiusmodi res summa potestate procreantis, summaque æquitate pro meritis hominum varie dispensantis: nunc eas vindictæ loco mortalibus subtrahendo: nunc, modo mercedis aut muneris, opportune largeque donando. Quam frequenter autem & luculenter scriptura ex huiusmodi rebus demonstret, Deum esse dominum totius orbis, rerumque humanarum prouidentissimum rectorem ac moderatorem, & prædictarum rerum iustissimum dispensatorem,

In sacris literis, maxime prædicari diuinam prouidētiā, ex rebus meteorologicis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

satorem,nonnulla loca scripturæ,quæ hic subijciam,aperte declarabunt.Incipiam a Iob,qui capite 12.sic ait. § *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur; si emiserit eas,subuertent terram:*] & cap.26. [*Qui ligat aquas in nubibus suis,vt non erumpant pariter deorsum: qui tenet vultum soly sui,& expandit super illud nebulam suam.*] capite 28. [*Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura, quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis sonantibus.*] capite 36. [*Qui auferet stillas pluuiæ,& effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt quæ prætexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes,quasi tentorium suum,& fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet.Per hæc enim iudicat populos,& dat escas multis mortalibus. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat.*] capit 37. [*Post Deum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur,cum audita fuerit vox eius.Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia, qui præcipit niui vt descendat in terram,& imbri fortitudinis suæ. Flante Deo,concrescit gelu,& rursum latissime funduntur aquæ.Frumentum desiderat nubes,& nubes spargunt lumen suum. Quæ lustrant per circuitum,quocunque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis, super faciem orbis terræ.*] & capite 38. [*Nunquid ingressus es thesauros niuis,aut thesauros grandinis aspexisti? Per quam viam spargitur lux,aut diuiditur æstus super terram? Quis dedit vehementissimo imbri cursum,& viam tonantis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur: vt impleret inuiam & desolatam,& produceret herbas virentes? Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stillas roris? de cuius vtero egressa est glacies? Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? Nunquid mittes fulgura,& ibunt, & reuertentia dicent tibi, Adsumus?*] Hactenus ex Iob. An non similia horum etiam Dauid in psalmis suis cecinit? Audi quam magnifice,quam sublimiter de tonitruo loquatur in psalmo 28.vocem domini ipsum appellans. § *Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius. Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit. Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros libani, vox Domini intercidentis flammam ignis, vox Domini concutientis desertum, vox Domini præparantis ceruos,& reuelantis condensa.* § Num potuit tonitrui fragor, impetus,vis,& efficacitas,magnificentiori oratione describi? Audi eundem in psal.103. & 146.& 147. § *Extendens cælum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius. Qui ponis nubes ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui dat niuem sicut lanam,nebulam sicut cinerem spargit,mittit crystallum suam sicut buccellas,ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emittet verbum suum & liquefaciet ea,flabit spiritus eius,& fluent aquæ.* § Similia istis loquitur Hieremias c.10. [*Dij,qui cælos & terram non fecerunt,pereant de terra,& de his quæ sub cælo sunt. Qui facit terram in fortitudine sua,præparat orbem in sapientia sua,& prudentia sua extendit cælos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo,& eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: fulgura in pluuiam fecit, & educit ventum de thesauris suis.* § Similis est illa sententia apud prophetam Amos cap.5. § *Faciens Arcturum & Orionem,& conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem: qui vocat aquas maris,& effundit eas super faciem terræ: Dominus nomen est eius.* § Non relinquam in præteritis,alium scripturæ locum, sane luculentissimum,qui est in 43. capite libri Ecclesiastici,vbi sic est. § *Imperio suo accelerauit niuem, & accelerat coruscationes emittere indicij sui. Propterea aperti sunt thesauri,& euolauerunt nebulæ sicut aues.In magnitudine sua posuit nubes,& confracti sunt lapides grandinis.In conspectu eius commouebuntur montes,& in voluntate eius aspirauit Notus, vox tonitrui eius verberauit terram, tempestas aquilonis & congregatio spiritus. Pulchritudinem candoris niuis admirabitur oculus,& super imbrem eius expauescit cor.Gelu sicut salem effundet super terram,& dum gelauerit,fiet tanquam cacumina tribuli.Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallum ab aqua,super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis. Et deuorabit montes,& exuret desertum, & extinguet viride sicut ignem.Medicina omnium in festinatione nebulæ: & ros obuians ab ardore venienti,humilem efficiet eum.* § Concludam hanc orationem vnico Pauli testimonio, quod in 14. capite historiæ apostolicæ, ita scriptum est a diuo Luca. [*Nos,inquit, mortales sumus, similes vobis homines,annuntiantes vobis,ab his vanis conuerti ad Deum viuum,qui fecit cælum & terram,& mare & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cælo, dans pluuias, & tempora fructifera,implens cibo & lætitia corda vestra.* § Hæc propterea fusius exposui;quo manifestum certumque facerem quod supra dixi,nullis ex rebus, quam ex hisce meteorologicis,frequentius & magnificentius Dei sapentiam,& qua cuncta regit & moderatur prouidentiam,in sacris literis prædicari ac celebrari.

De Arcu cælesti, seu iride.

Verũ miror equidem quomodo factũ sit,vt nec tres illi iuuenes in hoc hymno,nec Dauid in psalmo 148.in commemorando res a Deo creatas, quarum aspectu & consideratione,possint homines ad Dei cognitionem,admirationem, & prædicationem

vehementer

A vehementer excitari,inter alia multa quæ recensent,non posuerint arcum cælestem, quem græco vocabulo Iridem appellamus. Nam licet Iris, quia frequens est, & sæpe oculis vsurpata, propterea extra ostentum & miraculum sit apud homines, non tam magna,quam rara & noua mirantes: nihilominus tamen,eorum quæ cernuntur in aere,vix aliud inuenietur Iride,aut visu pulchrius,aut obseruatione dignius,aut etiam cognitu obscurius.Quam multa sunt in Iride mira,& curiosa inquisitione digna? nunquam Iridem fieri,nisi sole aduerso: nec integra circuli forma, nec fere noctu: sublimem fieri humili sole;humilemque sublimi: & minorem occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusam;meridie exilem, verum ambitus maioris: fieri hyeme maxime ab æquinoctio autũnali,die decrescente;quo rursus crescente, ab æquinoctio verno non existere: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma vero, hoc est,breuissimis diebus,frequenter: æstate post meridiem non cerni; post autumni æquinoctium, quacunque hora.Quid multa? Iridis pulchritudinem extollens Sapiens in libro Ecclesiastici cap.43.sic ait. § *Vide arcum,& benedic eum qui fecit illum; valde speciosus est in splendore suo.Gyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ,manus excelsi aperuerunt illum.* § Legimus in libro Geneseos,Deum in arcu cælesti signum ponere voluisse,illius decreti sui,quo statuerat, nũquam deinceps generali orbis terrarum diluuio,se hominum scelera vindicaturũ.

B

Benedicite omnis spiritus Dei Domino.

C VOCABVLO spiritus,nec cælestes spiritus,de quibus supra dictum est; nec spiritus seu animus humanus,de quo infra dicetur,sed ventus significatur.Siquidem in scriptura crebro poni spiritum pro uẽto, notius est, quam vt multis exemplis ostendi debeat. Sic accipitur in psalmo.106. § *Dixit,& stetit spiritus procellæ,exaltati sunt fluctus eius.* § & in psalmo. 147. § *Flauit spiritus eius,& fluent aquæ:* § sic denique in psalmo 10.& 148. § *Ignis,grando,nix,glacies,spiritus procellarum,pars calicis eorum,vel,quæ faciunt verbum eius:* § vbi spiritus procellarum,dictus est phrasi hebraica,spiritus procellosus,hoc est,ventus excitans miscensq; procellas.Sed quid est in ventis eximium & præcipuum, de quo Deũ magnopere laudare debeamus? Sunt sane multa & præclara in uentis,diuinæ prouidentiæ ac beneficentiæ erga homines,argumẽta. Audi Senecam in libro quinto naturalium quæstionum cap. 18.commoditates ventorum plurimas maximasque,eleganti doctaque oratione ad hunc modum explicantem. § Inter cetera prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis,vt dignum admiratione suspexerit. Non enim ex vna causa ventos, aut inuenit,aut per diuersa disposuit.sed primum,vt aera non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent,vitalemque tracturis. Deinde, vt imbres terris subministrarent,ijdemque nimios compescerent.Nam modo adducunt nubes,modo diducũt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi possent.In Italiam Auster impellit;Aquilo in Africam reijcit. Etesiæ non patiuntur apud nos nubes consistere, ijdem totam Indiam & Æthiopiam,continuis per id tempus aquis irrigant.Quid,quod fruges percipi nõ possunt,nisi flatu,superuacua & mixta seruandis,ventilarentur, nisi esset quod segetem excitaret,& latentem frugem ruptis velamentis suis,quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid,quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis,miscuit? Ingens Dei beneficium,si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor.Nunc,quod de Cæsare maiore vulgo dictum est, & a Tito Liuio positum; in incerto esse,vtrum illum magis nasci reipublicæ profuerit,an non nasci; dici etiam de ventis potest: adeo quicquid ex illis vtile & necessarium est, non potest his repensari,quæ in perniciem suam,humani generis dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista,natura sua bona,si vitio male vtentium nocent. Nimirum, in hoc prouidentia,& dispositor ille mundi Deus,aera ventis exercendum dedit,& illos ab omni parte,nequid esset situ squallidum,effudit: non vt nos classes,partem freti occupaturas, compleremus milite armato,& hostem in mari,aut post mare inquireremus: vela vẽtis da-

D

Quæ mira sint in vẽtis, & quæ eorũ commoditates.

Seneca.

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis damus,bellum paraturi, & periclitamur, periculi causa. Non tamen queri possumus de auctoritate nostri Dei, si beneficia eius corrumpimus, & vt essent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad custodiendam cæli terrarumque temperiem; ad eurocandas supprimendasque aquas;ad alendos satorum atque arborum fructus;quos ad maturitatem,cum aliis causis adducit ipsa iactatio,attrahens cibum in summa, & ne torpeat,promouens. Dedit ventos,ad vlteriora noscenda; fuisset enim imperitum animal,& sine magna experientia rerum,homo,si circumscriberetur natalis soli finibus. Dedit ventos,vt propria cuiusque regionis commoda, fierent communia: non vt legiones,equitemque gestarent,nec vt pernicioſa gentium arma transuehererent. Si beneficia naturæ,vtentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit? cui loquiꝫcui non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque,naturæ bonos futuros inuenerat,ipsi illos contrarios fecimus. § Hactenus verba fuerunt Senecæ: quæ libuit hic adscribere,quod proposito nostro mire congruerent; & propter verborum elegantiam, grauitatemque sententiarum, futura essent perjucunda lectori.

Prædicat autem diuina scriptura,Deum formatorem esse,Dominum,rectorem, moderatorem ventorum,suo arbitratu illos vel cohibentem,vel emittentem: sic enim legimus apud prophetam Amos cap.4. § *Ecce formans montes,& creans ventum,faciens matutinam nebulam,& gradiens super excelsa terræ,Dominus Deus exercituum nomen eius.* § Dicitur etiam Deus inequitare & insidere ventis;vnde Dauid in psal.17. § *Volat,inquit,super pennas ventorum.* § Venti quoque nominantur ministri & nuncij ipsius Dei: sic enim interpretatur Hebræi illum versum psalmi.103. § *Qui facis angelos tuos spiritus.* § hoc est,qui spiritus seu ventos,facis tuos nuntios,eorumque ministerio & seruitio, vt collibitum tibi fuerit,vteris. Præterea in psalmo.134.& apud Hieremiam cap.10. sic legimus. § *Qui producit ventos de thesauris suis.* § Vocabulum thesauri,& hoc loco,& alibi, cum nominatur thesauri nimis,& grandinis,significat loca quædam semota,secreta, & abdita, in quibus reponitur & reconditur aliquid,ita vt in potestate nostra sit,quotiescunque libuerit,vel opus fuerit,illud inde proferre,& in publicum emittere. Ergo cũ dicitur Deus producere ventos de thesauris suis,significatur; Deum tenere ventos tanquam in locis quibusdam clausis & occultis repositos ac reconditos;& in potestate Dei esse,quotiescunque,& quantumcumque vult,eos cohibere & continere,aut etiam quasi laxatis frænis emittere,& solutum ac liberum eis cursum permittere. Itaque in Deo verissime & aptissime dici potest, quod fabulose dixit elegantissimus poeta,de Æolo ventorum rege.

Explicatur locus psal. 134.& Hieremiæ. cap. 10.qui producit vẽtos de thesauris suis.

Virgilius libro 1.Aeneidos.

Hic vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos,tempestatesque sonoras,
Imperio premit,ac vinclis,& carcere frænat.
Ni faciat; maria ac terras, cælumque profundum,
Quippe ferant rapidi secum,verrantque per auras.
Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montes insuper altos
Imposuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere,& laxas sciret dare iussus habenas.

Quantam enim fuisse existimamus,illam domini nostri in ventos potestatem & imperium; cum exorta in mari Tyberiadis grauissima tempestate, & discipulis eius in summum discrimen adductis,affuit ipse illis,solo nutu suo,verboque compescens ventos,cælum serenans, componens fluctus, mareque omnino tranquillans? § *Tunc,* inquit,Matthæus cap.8. *surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt,dicentes,qualis est hic,quia venti & mare obediunt ei?* § Verum hoc ipsum Marcus cap.4.expressius & significantius enarrauit. § *Exurgens,* inquit,*comminatus est ventis & dixit*

A *& dixit mari,tace obmutesce;& cessauit ventus,& facta est tranquillitas magna.* § Illud porro quod apud Iob de Deo in cap.28.scriptum est, § *Qui fecit ventis pondus:* § hanc habet sententiam: Deum,suum cuique vento indidisse pondus,hoc est,vim & propensionem ad certum quẽdam impetum & cursum ex vno loco in alium locum. Alia enim est vis,alius impetus & cursus per orbem,Zephyri,& Euri,Aquilonis item atque Austri. Ne vero quispiam putaret,scientiam ventorum, vel tenuitate ac vilitate materiæ, vel facilitate noscendi,non magno æstimandam: Salomon in 7.cap.libri Sapientiæ inducitur, inter alia præcipua,quorum scientia sibi diuinitus data fuerat,ventorum cognitionẽ commemorans: sic enim ait. § *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram: vt sciam dispositionem orbis terrarum, consummationes temporũ,stellarum dispositiones,naturas animalium,differentias virgultorum,virtutes radicum,vim ventorum,cogitationes hominũ,& quæcunque sunt absconsa & improuisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientia.* § Et vero, arduum est nosse, quæ sit materia ventorum,vnde cuiusque origo;quæ causa tanti, & tam pertinacis impetus ac celeritatis;a quo singulis suorum cursuum discreta & dimensa fuerint spacia; quemadmodum sua cuique periodus & duratio præfinita sit;qua ratione ventorum vicissitudo & alternatio,tam constanti ordine,certaque lege procedat;vnde ventis tantæ vires, tantaque mirabilium effectuum diuersitas. Ergo tenuis quidẽ res ventus est,at eius scientiam callere,non tenuis est gloria,nec minima sapientiæ pars.

Locus Iob. cap.28.

B

Quæ in ventis mira, & cognitu difficiliora.

Benedicite ignis & æstus Domino.

C QVR distinxerint illi iuuenes ignẽ ab æstu; aut qua ratione hæc duo inter se differant;non vno modo exponi potest. Quidam,vocabulo ignis,significari aiunt naturam ipsius ignis,simul etiam cum eius luce ac splendore: vocabulo autem æstus,denotari summam ignis potentiam,& efficacitatem calefaciendi,vrendi,conficiendi,cõsumendique. Alij,ignem interpretantur, ipsum elementum ignis: æstum uero, supremam regionem aeris, in qua videlicet efficiuntur tot & tam varia corporum igneorum genera. Nec desunt, qui hæc ad philosophiæ normam exigẽtes,& ad Aristotelis dogmata reuocantes,per ignem,intelligunt purissimum ignem,in sua sphæra & loco naturali, proxime sub cælo lunæ manentem: per æstum autem, nostratem hunc ignem, mixtum & impurum, ob idque pabulo indigentem,omniaque,etiam qua sustinetur materiam, consumentem. Hanc distinctionem ignis,tradit Aristoteles in libro 3.de Generatione animaliũ cap.11.affirmans,verum purumque ignem, non hic apud nos, sed prope lunam esse quærendum. De nostrate autem igne,in primo libro Meteororum, ait eum esse excessum caloris,& veluti feruorem. In secundo autem libro de Generatione & Corruptione,textu 21.sic ait. § Ignis est superabundantia caliditatis,sicut glacies frigiditatis: congelatio vero & exarsio, superabundantiæ quædam sunt,illa frigoris, hæc caloris. Ideo nihil ex glacie generatur,neque ex igne. §

Quid sit discriminis inter ignẽ & æstum.

D

Quantam vero ignis, laudandi Deum materiam offerat, manifestum fit,naturales eius affectiones,vires,effectusque contemplantibus. Nihil enim est eorum quæ intra lunæ ambitum continentur,in quo pleniorem,& illustriorem rerum cælestium,ac diuinarum similitudinem,quã in igne cernere liceat. Nec mea vnius,hæc est sententia,

E sed B.Dionysij,qui eam nobis in libro suo de cælesti Hierarchia cap.15. disertissimis verbis expressam,reliquit. § Sanctissimi,ait Dionysius,qui de Deo loquuti sunt viri, summam illam,& nullis obnoxiam figuris substantiam,varie in igne describunt: quippe qui diuinæ proprietatis,si dici liceat,in rebus visibilibus plurimas seruat imagines. Nempe enim,ignis sensibilis,in omnibus,vt ita dixerim,est; & per omnia sine vlla sui admixtione proficiscitur, & ab omnibus prorsus excipitur. Cumque lucidissimus sit, ipse tamen non admota materia,in qua suam vim,suumque ostendat officium,in seipso occultus atque incognitus manet,neque admittit habitum, neque patet aspectui: ipse omnia superat, & ea quibus insederit, in suum traducit officium, omnibusque quomo-

Quemadmodũ ignis materiã nobis laudandi Deum abunde præbeat.

Dionysii,de proprietatibus ignis, quibus imagines rerum cælestiũ adũbrantur, eximia sententia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quomodolibet sibi appropinquantibus, sui consortium tradit: renouat omnia calore vitali: fulgoribus apertis illuminat: teneri miscerique non potest: discernendi vim habet, atque immutabilis est: superiora semper petit, & in acumen tēdit: agilis, celer, sublimis, nullaque vi, vt inferiora petessat, adigi potest: semper mobilis, eodemque modo vigens: alia mouet, & complectitur omnia, cum tamē astringi ipse non possit: cumque alio ipse non egeat, sibi ipse tamen clam incrementa suppeditat: atque in qualibet susscipiente materia, suæ maiestatis potentiam indicat; efficax, potens, omnibus inuisibiliter præsens: si negligatur, non esse videtur; attritu autem, veluti irritatione quadam naturaliter ac proprie continuo lucentem excitatur in flammam: cūque affatim omnibus participationem sui locupletissimam præbeat, nunquam tamen ipse minuitur. Complures item alias ignis proprietates inuenies, diuinæ actioni, quantum humanis imaginibus fas est, prope accedentes. Hoc itaque non ignorantes viri illi diuina sapientia repleti, cælestes substantias ex igne maxime effingunt, vt illarum diuinam speciem ad Dei imitationem tendere pro viribus indicent. § Hactenus, quæ commemorauimus, ipsius Dionysii sunt verba.

Quāta sit in mūdo copia ignis, & quā facilis generatio & multiplicatio.

Licet præterea in igne animaduertere Dei prouidentiam, qua rebus mortalibus caducis mire consultum est. Nam, quia ignis perneccessarius est mundo, eiusque vsus per cunctas ferme res, tam naturales quam humanas, pertinet ac permeat; propterea Deus, ne rei tam necessariæ vnquam mundo deesset copia, facillimam ignis generationem fecit; naturam item dedit igni maxime fertilem, suique fœcundam: seque ignis ipse parit, & multiplicat, minimis crescens scintillis: paruoque ortu, nisi deficiat materia, in immensum extenditur: & auidissimam voracitatem vndecunque sine damno sui pascit. Quis enumeret tam multa & varia ignium genera, per nem mundum a Deo sparsa? Quantum ignium sidera, sol maxime, procreant? Quis met immensiratem illius ignis elementaris, quem philosophi proxime sub lunæ be collocant? quam crebri & multiformes ignes generantur in suprema aeris re ne? Quantum fulgurum & fulminum in media? Super terrā vero, quis memoret tam varias ignium formas, tum naturalium, tum artificialiū? Ac ne defectio mate copiam ignium minueret, plurima condidit Deus, & quasi comparauit, ad ignem cillime concipiendum, tenacissime seruandum, copiosissime alendum, amplisime larandum, maxime idonea; velut est oleum, cera, pix, tæda, sulphur, & quæ vix num rari queant, lignorum diuersa genera. Nec tantum facilis est ignis generatio, sed e multiplex; gignitur ignis ab igne, gignitur luce, gignitur motu, gignitur corporum tritu, gignitur solis radiorum reflexione; concaua namque specula, solis aduersa dijs, facilius etiam quam ignis, accendunt ignem. Denique, modo fontium & flum ex intimis terræ partibus, perenni effluxu, multifariam ingens vis ignium emanat. Nimphæo, exit e petra flamma, quæ pluuijs accēditur. Campus Babyloniæ flagra Phaselide, mons Chimæra, & quidem immortali, diebus ac noctibus flamma. In dio mari est Hiera, insula Aeolia iuxta Italiam, collem habens nocturnas euome flammas. Huic vicina Strongile, liquidiore flamma tantū differens: e cuius fumo nam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Aeolo in ea regnauit, paruisse existimatū. In Lycia, regio notissima est, Hephestió incolæ cant, perforatum pluribus locis solum, quod sine vllo nascentium damno, ignis xius circuit. Læta itaque regio est & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum remissa & languida refulgentibus. Lege octogesimam epistolam Senecæ: & libri put 106. & 107. Plinij. Quid dicam de Aetna, in montium miraculis nobilissimo, ardet noctibus semper, tantoque æuo ignium materiæ sufficit? & quo maius sit raculum, niualis hybernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens.

Miracula per ignem a Deo patrata.

Illud quoque hoc loco nō est ignorandū, Deū, ad multa edenda miracula, ignium nisterio esse vsum. Principio, ad arcendū primū hominē ab ingressu paradisi, terrib & maxime formidabilem ignē in eius loci aditu collocauit, vti narrat Moses in cap. libri Gene. Deinde, igne vsus est ad vindicanda hominum immanissima scelera; sic sceleratam illam Pentapolim, imbre sulphureo igneoque funditus destruxit, & in omnē

æuum

A æuum perdidit; Genes. 19. sic etiam puniuit participes seditionis & rebellionis Dathan, & Abiron aduersus Mosem, & Aaron; num. 16. sic Helias igne cælitus deuocato, duos quinquagenarios peremit. 4. Reg. cap. 1. Postea, vsus est igni, ad insinuandum mysterium aliquod; cuiusmodi fuit ignis ille visus Mosi, inflammans rubum, sed eum minime conficiens atque consumens, Exod. 3. Eodem spectabant equi ignei, & currus igneus, quo Helias in cælum est sublatus 4. Reg. 2. Ad hæc, ad præmonstrandum Hebræis in deserto, dirigendumque iter, columnam prætulit, nocte ipsis prælucentem, interdiu vero, ipsos inumbrantem, Exod. 13. Præterea, vt signo externo demonstraret Deus, placere sibi sacrificium quod ipsi offerebatur, igne demisso ipsum cremabat, totumque consumebat: hoc accidisse legimus sacrificio Dauidis, de quo est in priori libro Paralipomenon cap. 21. & sacrificio Salomonis in dedicatione templi: lege. 7.
B cap. lib. 2. Paralip. Hoc item modo intelligitur factum esse, quod legitur Gene. 4. respexisse Deum ad Abel & ad munera eius. Per ignem quoque declarata est in certo alicauſam Deus super monte Syna apparere voluit Hebræis, cum luculentissimo, & creberrimo igne, quo se, legis quæ ibi ferebatur, conditorem & auctorem esse ostenderet. His adde, quod vt remoueret Deus Iudæos ab idololatria, & se vnum, verum Deū declararet, per Heliam in monte Carmeli, sacrificium plurima offusum, & circumfusum aqua, missò cælitus igne, totum subito absumpsit. Quid, quod igne qui est in infer
C no, Deus vtitur dupliciter, & vtroque modo, perquam mirabiliter. Nam cum ignis ille sit corporeus, cruciat tamen incorporeos dæmonum, & hominum spiritus: & post resurrectionem, vret quidem, & torquebit accerrime hominum corpora, nec tamen ea corrumpet, ac dissoluet. Ad extremum, ingens miraculum ostendit Deus in igne illo Babylonico, in quem tres illi iuuenes manibus pedibusque colligatis, fuerant coniecti; scilicet prohibens, ne ignis ille sanctos iuuenes, quos circumdabat, & complectebatur, vllatenus adureret, vel molestia aliqua afficeret.

Benedicite noctes & dies Domino.

D IVCVLENTISSIMVM diuinæ prouidentiæ testimonium, certissimumque argumentum, cuiuis sanæ mētis, nec prorsus hebeti, esse potest vicissitudo dierum & noctium; eorumque, contraria inuicem ratione, nunc crescentium, nunc decrescentium, tam constans, tam ordinata, tam perpetua, & ad salutem omnium rerum, tam accommodata alternatio. Dies enim diei collatus, & nox cum nocte comparata, & ipsorum alterna accretio, & diminutio, certusque ordo, perpetuaque constantia, clamant & testantur, tanti operis rationem laudemque, non temeritati fortunæ, nec naturæ necessitati esse tribuēdam: sed vim diuinā præesse mundo, quæ vniuersa hæc a se constituta, omnibus seculorum ætatibus, summa potentia conseruet, summaque sapientia regat atque moderetur. Vn de Dauid in psalmo. 18. pulcherrime cecinit: § *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* § Quem versum, ego sic interpretor. Præmiserat Dauid, § *Cæli enarrant gloriam Dei*, § nunc docet, hoc testimoniū & præconium diuinæ prouidentiæ, quod perhibent & prædicant cæli, non vno tantum die aut nocte durare; sed quoad durat vicissitudo
E dierum & noctium, id est, perpetuo ipsum perseuerare. Siquidem, præcedens dies, verbum & præconium Dei tradit subsequenti diei, & hic similiter alij, atque ita deinceps fit in omnibus. Nox itidem scientiam laudandi Deū, sic enim nox commēdat Dei prouidentiam, vt si ipsam sciret, & sui consideratione, ad sapientiam Dei agnoscendam homines inducit, transmittit ad noctem alteram sibi succedentem. Itaque licet præcedens dies abeat, prædicatio tamen Dei, nequaquam simul cum eo euanescit: nam subsequens dies, perinde atque fuisset ipse a præcedenti instructus & doctus, similiter vt ille, diuinā magnificentiam testatur & cōmendat. Nox quoque posterior, quasi docta scientiam laudandi Deum a priori nocte, non secus atque illa, Dei gloriam enarrat. Ergo hæc naturalis diuinæ maiestatis testificatio, omni die omnique nocte

Quot & quā tæ utilitates ex vicissitudine dierū & noctiū mundo accidant.

Explicatur locus psal. 18.

L perdu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

perdurat atque perseuerat. Porro, prædicta dierum & noctium alternatio, plurimũ confert. Primo quidem ad incolumitatem & conseruationem rerum: scilicet, diei calore siccitateque, & noctis humore ac frigore, salubri temperamento, inuicem retusis ac mitigatis. Quapropter, illas mundi regiones, quibus continua semestris nox, & vicissim par diei continuatio contingit; aut certe hæc diei ac noctis vicissitudo non est quotidiana, quasi partem mundi a cælo abdicatam, & a natura damnatam, magnorũ bonorum steriles, multisque malis & miserijs obnoxias, esse constat. Deinde, conducit hæc vicissitudo dierum & noctium, ad releuãdum ipsa varietate fastidium; quod certe maximum esset, si alterutrum illorum, aut perpetuo, aut perdiu perseueraret. Etenim, perpetuus dies, intolerabilis esset, nullo ad requiescendum & vacandum a laboribus, commodo & opportuno tempore. Æterna vero nox, esset instar teterrimi carceris, vel etiam mortis, horrenda. Quamobrem, Ecclesia canit in quodam hymno.

Æterne rerum conditor,
Noctem diemque qui regis,
Et temporum das tempora,
Vt alleues fastidium.

Chrysostomus.

Denique, ea vicissitudo dierum & noctium, instituta est a Deo, ad distinguenda tẽpora, commodissima hominibus ad laborandum & operandum, & ad vacandum & requiescendum a labore. Dies namque inuitat hominem ad vigilandum & laborandum: nox contra, suadet quietem, & somnum conciliat, quo fessum corpus, animusque recreetur, viresque reficiantur ac redintegrentur. Scitum est illud Chrysostomi in homilia secunda super cap. 1. epistolæ, quam D. Paulus scripsit ad Philippenses. ¶ Quemadmodũ, inquit, corpus hominis calore incensum, & feruẽtioribus solis radijs æstuans, si hospitiũ aut diuersoriũ multis fontibus irriguũ, auraque tenui iucundũ, fuerit nactum, valde refocillatur: ita & nox, animos nostros diurnis laboribus fatigatos somno committens, vehementer recreat. ¶ Quo licet intelligere, quanta sit vecordia, quanta ingenij & morum peruersitas, quam probrosa, nec tantum consuetudini omnium hominum, sed etiam naturæ dispositioni, Deique ipsius designationi contraria vitæ ratio eorum hominum, qui, vt ait Seneca in epistola 123. officia lucis noctisque peruertunt; nec ante diducũt oculos hesterna graues crapula, quam apperere nox cepit: quibusque vespertinum tempus, fit antelucanum. Itaque qualis illorum conditio dicitur, quos natura, vt ait Virgilius, sedibus nostris subditos, e contrario posuit:

Sentẽtia Senecæ, vehemẽter perstringẽs prĩcipes, qui in officiis vitæ peragendis, noctis dieique vsum inuicem perturbant.

Nosque vbi primus equis Oriens afflauit anhelis,
Illis sera rubens accendit lumina vesper.

talis horum, contraria omnibus, non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui (vt Marcus Cato ait) nec orientem vnquam solẽ viderunt, nec occidentẽ. Istos homines Seneca vocauit lucifugas, lichnouios, noctuas, funebrẽ vitã agentes, & defunctorum similes. Quantulum enim a funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces, & cereos viuunt? Verum, quia hæc insania non fere contingit vulgo, sed hominibus tantum primariæ nobilitatis, potentiæ, atque opulentiæ corripit & premit: propterea nonnulli facete, principes tenebrarum, quemadmodum vocantur dæmones a B. Paulo, istiusmodi homines appellauerũt. Si autem interroges, quomodo hæc animi prauitas fiat, auersandi diem, & totã vitam in noctem transferendi: causa præcipua huius morbi videtur Senecæ, fastidium communis vitæ. Quidam enim, vt præstantia cultus, elegantia cænarum, munditia vehiculorum, distingui volunt a ceteris: sic volũt separari etiam temporum dispositione; nolunt solita peccare, quibus peccandi premium in ipsa fama est. Sed profecto ordinem vitæ præscriptum a natura tenere, facile, expeditum, & iucundum est: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam remigantibus. Sed reuertor ad propositum.

Est præterea distinctio & vicissitudo dierũ & noctiũ in id a Deo instituta, vt essent diuisa & determinata tẽpora hominibus & feris, ad exercendas operationes suas, ne sibi inuicẽ dãno, aut impedimẽto essent. Nox enim assignata est feris, qua prodeant e latibulis suis ad venandũ, & victũ sibi comparandũ. Dies vero homini destinatus est, ad

A actiones suas obeundas. In quo licet mirari Dei prouidentiã, interdiu cõtinentis ferocissima animalia in suis latibulis, vnde si exirent in publicum, & solute libereque vagarentur, haud dubie viatoribus, agricolis, & pastoribus plurimum nocere possent. ergo, vel reuerentia, & metu hominis, tanto ipsis imbecillioris, sicut Deus dixit Noe, & narrat Moses capite 9. libri Genes. ¶ *terror vester & tremor, sit super omnia animalia terræ:* ¶ vel obseruantia diuinæ dispositionis, per diem se in suis antris, & specubus continent. Hoc regius vates in psalmo. 103. eleganter hisce verbis expossuit. ¶ *Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ; catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant a Deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* ¶ Ceterum, non

B prædicta tantum naturalis dierum & noctium vicissitudo, tam apte & constanter ordinata, mundoque salutaris, gloriam Dei prædicat; sed illud etiam, quod certis quibusdam diebus, admiranda opera & prodigia a Deo facta, multaque & eximia mortalibus beneficia tributa esse constat. Hanc ob causam, & nunc apud christianos, & olim apud Hebræos multi dies sacri, festique & quotannis celebres fuere. Talis erat dies Sabbathi, dies Phase, Pentecoste, Tabernaculorum, Sortium seu Mardochæi, & renouationis templi. Apud christianos vero plurimi sunt sanctissimi ac religiosissimi dies, videlicet, quibus vel Christi Domini, & Deiparæ Virginis mysteria, vel natales sanctorum virorum, hoc est ex hoc mundo in cælum, triumphales & glorioſi excessus & transitus celebrantur. Verum, imprimis præcipuam religionem, & veneration nem habet dies Dominicus, diuinorum mysteriorum fœcundissimus, & admirandis Dei operibus ac miraculis, maiorem in modum ornatus ac nobi-

De excellẽtia diei Dominicæ.

C litatus. Hic enim dies, primam mundo originem lucemque dedit. Hic transitum Hebræis per medium mare rubrum ostendit. Hic manna in deserto Hebræis pluere cæpit. Hic Christi Domini ortu, baptismo, primo miraculo aquæ in vinum mutatæ, itemque altero, multiplicationis quinque panum, nec non & glorioſa resurrectione, ac Spiritus sancti in discipulos descensu, consecratus & decoratus est. Denique, putant quidam hunc futurum diem, quo & mundi renouatio fiet, & humanorum corporum resurrectione, fœlicitas hominis supremam habebit perfectionem & consummationem.

Benedicite lux & tenebræ Domino.

D DILIGENTER considerantibus lucis proprietates & effectus, perquã mirabilem videri eius vim & naturam, eamque clarissimum diuinæ bonitatis & pulchritudinis, testimonium simul & simulacrum quoddam atque imaginem, existimari necesse est. Sed quinque sunt in luce præcipua commendatione & admiratione digna. Ante omnia, est incomparabilis eius munditia & puritas. Nihil enim luce mundius & purius in rebus corporeis esse, ac ne fingi quidem potest. Nam cum per omnia permeet, etiam sordidissima, omniaque purificet atque emundet, nulla tamen sordium contagione inquinatur, nulloque suæ puritatis damno afficitur. Deinde, perquam mira est ipsius potentia & efficacitas. Etenim lux est generale quoddam ac principale instru-

Encomiũ lucis, ex quinque ei⁹ proprietatibus concinnatũ

E mentum caussarum cælestium, quo, vis omnis siderum, omnisque cælorum defluxus & effectus, ad nos perfertur; & quo vno fit in hoc nostrati mundo, quicquid cæli potentia, in eo fit. Postea, lucis summa est iucunditas. Quapropter Salomon in libro Ecclesiastæ capite 11. ait: ¶ *dulce lumen, & delectabile oculis videre solem.* ¶ & senex Tobias dixit angelo Raphaeli: ¶ *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?* ¶ Scriptura quoque solet maximam aliquam lætitiam, iucunditatem, bonorum abundantiam, & felicitatem; vocabulis ad lucem pertinentibus exprimere: contra vero, summum mœrorem & tristitiam, calamitatesque & miserias, vocabulo caliginis, noctis, & tenebrarum explicare. Nec tantum lux ipsa per se iucunda est, sed etiam facit vt alia omnia cum iucunditate & voluptate cernantur. Ni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

hil præterea eorum quæ sub sensus nostros cadunt, luce pulchrius, venustius, & amabilius est: quin, vt ait Damascenus, lux est pulchritudo & ornamentum omnis creaturæ visibilis: auser enim lucem, & omnia in tenebris ignota iacebunt, nec proprium decorem & venustatem ostendere poterunt. Iam vero, quis pro dignitate eloqui possit, quanta sit lucis fœcunditas? quanta in sui diffusione ac multiplicatione velocitas? etenim lux, quousque vis eius pertingere potest, omne id spatium, non vna tantum ex parte, sed vsquequaque, & quoquo versus, puncto temporis sparsa, claritate sua, penitus obtinet, & implet.

Quam frequenter, & quã varie, vocabulum lucis vsurpetur in sacris litteris

His accedit, nihil esse in rebus corporeis ad percipiendam notitiam rerum cælestium, & ad exprimendam similitudinem quandam rerum diuinarum, æque, quam lux est, idoneum & accommodatum. Quo fit, vt sacra scriptura in tractandis rebus spiritualibus & diuinis, similitudinem lucis, & vocabula omnia quæ ad lucem pertinent, frequentissime vsurpet. Hinc sunt illæ passim obuiæ in sacris litteris sententiæ. ¶ *Ego sum lux mundi. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Qui lucem habitat inaccessibilem. Vos estis lux mundi. Sic luceant opera vestra. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate. Benedictus Deus, qui vocauit nos in admirabile lumen suum. Omne donum perfectum descendens a patre luminum. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Illumina faciem tuam super seruum tuum. In lumine tuo videbimus lumen.* ¶ Sed nullus esset finis enumerandi omnes huiusmodi sententias: ita multa sunt in sacris litteris huius generis exempla. Cum igitur nihil sit luce purius, efficacius, iucundius, pulchrius, fœcundius, velocius, & ad intelligendas atque exprimendas res diuinas accommodatius; merito tres illi iuuenes, inter cetera quæ in hoc hymno prouocarunt ad laudandum Deum, lucem commemorarunt, vt in qua multa sint, quæ ad commendationem pertineant opificis, qui ipsam condidit.

Præconium lucis ex D. Dionysio Areopagita

Verum, vt hanc de luce orationem tandem concludam, ponam hoc loco luculentissimum lucis, præsertim vero eius quæ solis est, encomium, a B. Dionysio in libro de diuinis nominibus, disertissimis verbis compositum: sic enim in 4. cap. primæ partis eius libri scriptum reliquit. ¶ Est sane liquida diuinæ bonitatis imago, magnus iste semperque lucens sol, pro exigua boni similitudine. Omnia enim quæ ipsum haurire possunt, illuminat: habetque lucem eminenter explicatam, expandens illam super omnem hunc visibilem mundum, supra atque infra vibrans radios suos. Quos si quid est, quod non hauriat, id non aut imbecillitati, aut breuitati luminosæ ipsius distributionis imputandum est: sed ijs quæ percipiendæ luci minus idonea sunt, neque se ad consortium lucis extendunt. Nihil visibile est, quod sol non penetret excellenti lucis suæ magnitudine; sed ad ipsam quoque generationem sensibilium corporum confert, ipsaque ad vitam mouet, nutrit, auget, perficit, purgat, & renouat. Mensura quoque & numerus est horarum, dierum, totiusque labentis temporis, lux. Ipsa est enim ea lux, etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait, quæ primam distinxit & definiuit dierum nostrorum trinitatem. Et sicut omnia, bonitas ad se conuertit, & quæ dispersa sunt congregat, veluti vnitatis auctor, & vnifica deitas, veluti in omnipotente recessu præsidioque seruantur, & ad ipsam conuertuntur omnia, spiritualia quidem & rationalia, scienter, sensibilia vero, sensibiliter; quæ autem sunt sine sensu, ingenito vitalis desiderij motu; quæ autem vita carent, solumque quandam imaginis rationem, ad se conuertit & cogit omnia, quæ vident, quæ mouentur, quæ illuminantur, quæ calefiunt, quæque omnino ab ipsius radijs continentur. Ideoque sol Græce dicitur helios, ex eo quod seruet inuiolata omnia, congregetque dispersa. Omniaque ipsum sensibilia appetunt, aut ipsum videre, aut ab eo moueri, illuminari, calefieri, atque omnino a luce ipsius contineri cupientia. Neque hoc dixi secundum obsoletam vetustatis rationem, quasi sol Deus sit, mũdanæ machinæ

machinæ conditor, & visibilem mundũ peculiariter regens & conseruans: sed quia, vt dixi, sol imago diuinæ bonitatis est; & quia vt diuus Paulus ait, inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. ¶ Hæc illo loco de luce Dionysius. Atenim, dicet aliquis, cum tenebræ non sint aliud quã lucis priuatio, hoc est, plane nihil sint; qui possunt benedicere, seu laudare Deũ? quia nimirum hæc ipsa lucis priuatio & absentia, cum opportune & ad tempus fit, vtilissima est rebus mortalibus; quibus contra, perpetua lucis præsentia exitio esset, sicut de noctium ac dierum vicissitudine, paulo supra dictum est.

Benedicite fulgura, & nubes Domino.

QVOD supra monui, etiam hoc loco præfandum est; vocabulo fulguris, & vera fulgura, & quæ vocantur fulmina, in præsentia significari. Quid autem fulgur differat a fulmine, breuibus indicat Seneca in lib. 2. naturalium quæstionum. ¶ Fulguratio, inquit, ignem ostendit: fulminatio emittit. Illa, vt ita dicam, comminatio est, commotio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Illa est fulmen non in terras vsque perlatum: hæc est fulgur vsque in terras perductum. ¶ Quin etiam in diuinis literis vocabulo fulguris, ipsum fulmen exprimitur. Nam, quæ narrantur in nono capite Exodi, ad Ægyptios terrendos & affligendos, demissa fulgura, ea fuisse vera fulmina, non est dubitandum. Scriptum est in cantico Mosis Deutoronomij 32. ¶ *Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manu mea.* ¶ Et in cantico illo Dauidis, quod in 22. cap. libri 2. Regum positum est, sic legimus: ¶ *misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura, & consumpsit eos.* ¶ Quibus locis nomẽ fulguris, pro vocabulo fulminis positum est.

Differentia fulguris & fulminis.

Porro vsque eo mira sunt fulminis opera, vt nihil dubij relinquant, quin diuina insit illis, & subtilis potentia. Loculis integris & illæsis, conflatur argentum: manente vagina gladius liquescit: inuiolato ligno circa pila, ferrum omne distillat: stat, fracto dolio, vinum. nec vltra triduum rigor ille durat. Malorum serpentium, & aliorum animalium quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt, venenum [illegible] consumitur: quod eo argumento compertum est: in venenatis enim corporibus, vermis non nascitur: fulmine icta, intra paucos dies verminant. Illud præterea mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum, aut exanimat, aut dementes facit. Cur, inquies? quia inest fulmini vis pestifera, quam in eo vino [illegible] liquatenus hæsisse, existimandum est. Nam & olei quoque, & omnis vnguenti, teter post fulmen, odor est. Præterea, quocunque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est; qui, quia natura grauis est, sæpe haustus, alienat. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni & contra naturam acto, pestilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Prædictis, hæc item ex Plinij lib. 2. addenda sunt. ¶ Fulmine, dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Martia princeps romanarum feminarum, icta fulmine grauida, partu exanimato, ipsa, citra vllum aliud incommodum vixit. Noctu magis quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem, non semper extinguit; cetera illico; hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cum tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi conuertatur in percussas, non expirat. Vigilans, fulmine ictus, conniuentibus oculis: dormiens, patentibus reperitur. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum, frigidiora reliquo corpore sunt. Ex ijs, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit fulmen: nec vnquam, quinque altius pedibus, descẽdit in terram. Ideo pauidi, altiores specus tutissimas putant: aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos marinos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis, non percutit fulmen: sicut nec e volucribus aquilam, quæ ob hoc, armigera huius teli fingitur. ¶

Miri fulminũ effectus.

Nec illud silentio inuoluendum est, tria esse genera fulminum: vnum quod

Tria genera fulminum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

terebrat:hoc ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſsimum ſuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem. Itaque huiuſmodi fulmen, per id foramen quod ingreſsũ eſt, redit & euadit. Alterum eſt, quod diſcutit & diſſipat: hoc conglobatum eſt, & habet commixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi; eiuſque late ſparſa vis rumpit icta, non perforat. Tertium eſt quod vrit, multum terreni habens, igneumque magis quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igne fulmen venit, ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Hoc autem, & vrit, & fuſcat: vrit tribus modis: aut enim afflat, & leui iniuria lædit: aut cõburit, aut accendit. Fuſcat vero, decolorando, id eſt, priorem colorem inficiendo, ſcilicet, reddendo corpus, vel pallidum, vel cæruleum, vel nigrum. Pauca adhuc adijciam ad enarrandam vim fulminum, mira vulgo propter earum ignorationem: doctis, qui norunt cauſas, abeſt admiratio. Potentia fulminis nõ eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia, nonnunquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſsimis quibuſque confligit; quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat, & vi faciat ſibi viã, qua effugiat. Teneris, & rarioribus parcit, licet flãmis opportuna videantur; quia tranſitu patente, minus ferit. Quapropter loculis integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur, igne tenuiſsimo per occulta foramina tranſcurrente. Nec vno modo fulmen ſæuit: diuerſitas autem, ipſo opere effectuque cognoſcitur. Interdum in eadem materia vis eiuſdẽ fulminis, admodum diuerſa facit: ſicut in arbore, quod aridiſsimũ eſt, vrit: quod ſolidiſsimum & duriſsimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat; interiores libros in parte interioris arboris, rumpit ac ſcindit: folia pertundit ac ſtringit. Hæc de multiplici & mira fulminũ potentia effectiſque, in præſentia referre volui, vt palam eſſet, quam locuples & copioſum, quam magnificum & ſplẽdidum diuinæ laudis argumentum, conſideratio fulminum, naturam, vires, & opera eorum cõtemplantibus, præbere queat.

A

B

C

Benedicat terra Dominum.

Encomium terræ.

ET ſi terra, vt ſitu, ita etiam natura ſua infimum in hoc mundo locum habet; ea tamen tam multis & præclaris a Deo rebus, quaſi dotata & ornata eſt, vt inter omnes elementaris mundi partes, facile principatum obtineat. Nam, vt hinc de ea dicere ordiar, quid tam varia terræ facie & multiformi partium eius diſtinctione, viſu pulchrius, aut iucundius eſſe poteſt? Eſt enim terra, montibus ſublimiter ardua, vallibus humiliter depreſſa, campis æquabiliter plana, collibus molliter elata, ſpecubus multifariam caua, tot tantiſque fluminibus, lacubus, ſtagnis, fontibus, ad fertilitatem ſimul & amœnitatem irrigua; mari partim circumfluo, partim varijs locis, magna ipſius pulchritudine, & hominum vtilitate, interfluo; virens herbis, decora floribus, fœcunda fructibus, veſtita arboribus, altiſsimis denſiſsimiſque inumbrata, atque opacata ſyluis; tanta multigenarum animantium diuerſitate habitata; tanta ædificiorum varietate, amplitudine, & magnificentia exornata; tanto mortalium ſtudio, diligentia, & artificio tractata & culta. Nec minus ſunt mira, quæ intra viſcera ſua includit & occultat; ſcilicet immenſos theſauros pretioſiſsimarum rerum, diuitias dico & delicias, omnemque humani luxus & faſtus materiam. Hinc enim, quæ nullo recti & honeſti, ac ne vitæ quidem reſpectu, tam auide & curioſe quæritur, metallorum opulentia exiſtit, tam varia, tam diues, tam fœcunda, tot ſeculis ſuboriens, cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes; tantum vero luxuria, & tot mortales conterãt: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam diſcolores maculæ, interque eos, candor alicuius, præter lucem, omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot ſeculis incendia.

D

Tẽrra, ſimilis humano corpori.

Videtur etiam terra ad humani corporis exemplar formata. Sunt enim in corporibus

E

A bus noſtris, venæ & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ ſpiritus currit; adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura finxit, vt veteres, aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humorũ; alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris; in capite cerebrũ, in oſſibus medullæ, ſaliuæque, & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod agilius flectantur ex lubrico; ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam, quæ natura durentur: hinc eſt omne metallorum genus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: quædam, quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam vero locis terra humore liqueſcit, ſicut bitumen & cetera huic ſimilia. Et ſicut noſtrum corpus, ſpiritu interius clauſo, ſæpe quatitur & conflictatur, vt tremat: ita etiam cõtingit terræ: vnde horribiles terræmotus, exitia non modo ſingulorum hominum & locorum, ſed etiam populorum & regionum exiſtunt. Denique, vni omnium mundi partium terræ (vt inquit Plinius) eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ veneration is. Scriptura quoque in libro Eccleſiaſtici cap. 40. matrem hominum, terram appellauit: non tam, ſic ego interpretor, vt commendaret terram, quam vt noſtram deprimeret ſuperbiam, viliſſima omniũ mortalium e terra origine, ante oculos poſita. Ceterum non immerito, matris nomine, & honore terra dignatur. Hæc enim nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet ſemper, nouiſſime complexa gremio, iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime vt mater operiens; etiam monumẽta ac titulos gerens, nomenque prorogans noſtrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Hæc ſola eſt, quæ nunquam videtur iraſci. Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer dẽſatur nubibus, furit procellis. At hæc, benigna, mitis, indulgẽs, vſuſque mortaliũ ſemper ancilla. Quas res coacta generat? Quas ſponte fundit? Quos odores ſuccoſque? Quos ſapores? Quos tactus? Quos colores? Quam bona fide creditum fœnus reddit? Nec ſane tãtum vtilitatibus hominum inſeruit, ſed etiam voluptatibus & delitijs indulget.

B

C

Miracula terrarum a gentilibus prodita, ſed vel ficta, vel dæmonis artificio facta vel naturæ potentiã nõ excedentia.

Plinius lib. 2. cap. 96.

Multa porro terrarum miracula veteres prodiderunt: ſed fere aut fabuloſa, aut nõ tam naturæ potentia, quam vi & fallacia dæmonum, perdendis impia ſuperſtitione hominibus, effecta. Aiunt in fano Veneris Paphos, quandam fuiſſe aream, in quã nũquam implueret: ſicut etiam circa ſimulacrum Mineruæ, quod erat in Nea oppido Troadis. Iuxta Narpaſa oppidum Aſiæ, cautem ſtetiſſe horrendam, vno digito mobilem: eandem, ſi toto corpore impelleretur, reſiſtentem. In Thaurinorum peninſula in ciuitate Characena, terrã eſſe qua ſanentur omnia vulnera. Circa Aſſon Troadis, lapidẽ naſci quo conſumuntur omnia corpora, ideoque Sarcophagũ vocari. Duos eſſe montes iuxta flumen Indum: alteri naturam eſſe, vt ferrum omne teneat; alteri vt reſpuat: itaque ſi ſint claui in calciamento, veſtigia auelli in altero non poſſe, in altero ſiſti. Spiritus lætales multis ex locis emitti, alicubi volucribus tantum noxios: alibi præter hominem, ceteris animantibus. Hierapoli in Aſia, matris tantum magnæ ſacerdoti innoxium, ceteris mortiferum exhalari ſpiritum. Eſſe præterea nõnullibi fatidicos ſpecus, quorũ exhalatione temulenti, futura præcinant, vt Delphis nobiliſſimo oraculo. Hæc & alia de terrarum miraculis tradita ſunt ab antiquis.

D

Ego, vnum dumtaxat hoc loco ponam veriſſimum & exploratiſſimum: quod ſi veteribus narratum fuiſſet, haud dubie non modo ipſis perquam mirum, ſed etiam incredibile accidiſſet; eſt ſane illorum doctrinæ ac ſententiæ omnino contrarium. Sententia fuit omnium veterum, terram inter duos tropicos interiacentem, prorſus eſſe inhabitabilem; ſcilicet propter intolerabiles ſolis ardores, nimiamque ſiccitatẽ, & ſummam pabulorum atque aquarum penuriam. Hoc aurẽ argumẽtabantur illi, eo quod cernamus, ex ſolis ad nos acceſſu, ſiccitatem & inopiam aquarum euenire; contraria vero ex eius a nobis diſceſſu, vt manifeſtum eſt in diei & noctis, hyemis atque æſtatis viciſſitudine. Quapropter illi omnem terræ tractum, inter duos tropicos interpoſitũ, zonam torridam appellauerũt. At enimuero, falſam eſſe iſtam ſententiam, manifeſtis experimentis hoc tempore comprobatum eſt. Si quidem nouus orbis, quẽ vocant Indiam

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mira de regione Americana, quã vulgo, nouum orbem seu Indiam occidẽtalẽ, vocant.

diam occidentalem, Americanam dico regionem, & eius prouinciam Peruensem, cũ inter vtrumque tropicum intercluſus, ſubiaceat zonæ torridæ, mirifice tamen temperatus eſt: nec tantum habitatus, ſed propter abundantiam aquarum, copiam fructuũ, & cæli temperiem, ſalubriter & iucunde habitatus. In qua regione multa ſunt mirã, nec facilia explicatu, litteris tamen noſtrorum patrum, qui regiones illas prædicandi Euangelij cauſa adierunt, & peragrarunt, multoſque annos incoluerunt, relatu quoque eorum qui ad nos illinc venerunt, nobis compertiſſima. Quæ igitur admirationẽ cuiuis afferre poſſint, hæc fere ſunt in illa regione. Principio, tempore hyemis, quo lõgius abſceſſit ſol, eo tranquillius & ſerenius eſt cælum; nulli tunc imbres, nulli venti. Contra vero, cum ſol proxime acceſſit, & cum directo ferit incolarum capita, media ſcilicet æſtate, tunc creberrimæ, & grauiſſimæ ſunt tẽpeſtates, denſiſſimi imbres, altiſſimæ niues, magna fluminũ incrementa, & frequẽs exundatio. Quin etiã, ſingulis diebus, matutinum tempus, ſerenum & tranquillum eſt: meridianum autem, nimboſum & pluuioſum. Deinde, mira eſt varietas terrarum quæ intra duos tropicos continentur. Etenim, Monomotapa & pretioſi Ioannis regio, feruore ſolis exuruntur, omneſque indigenæ atri ſunt coloris, idemque cõtingit in inſula Sancti Thomæ, quæ eſt ſub media linea: & inſula, vulgo dicta Capouerde. Contra vero, Peruenſis regio, a Granatenſi & Pompeiana prouincia vſque ad Limenſem, valde temperata eſt, nonnunquã etiam frigidior, hominesque gignit plane albos. Quanquã ne hæc quidẽ tota æquabiliter fertilis eſt, & aquis abundans; ſiquidem omnis eius ora auſtralis, pluuijs deſtruitur, & ſterilis eſt, præter valles, fluuiorum ex montibus defluẽtium irrigatione gaudentes. Ad hoc, omnis prouincia Braſilienſis boreali oceano expoſita, calidiſſima eſt: at Peruẽſis, eodem penitus climate, auſtrali obiecta oceano, temperatiſſima eſt. Adijce & illa, ſane mira, ſed incolis experta & familaria: in regione Peruenſi, ſole ardentiſſimo, ſi quis leui tectus fuerit vmbraculo, ardorem ſolis non ſentit. Noctes æſtiuę non ſunt ibi calidæ. In celſiſſimis montium iugis, inter altiſſimas niues, intolerabilis æſtus ſentitur æſtus. In prouincia, quæ vulgo appellatur Collao, ſub tenui vmbra frigus eſt: in ſole proximo, minime ferẽdus ardor. Peruẽſis regio maritima, cũ ſit vſque quaque arenoſa & ſabuloſa, molli tamen & temperato cælo gaudet. In eadem regione Poſthoſienſis, & Platenſis vrbes, breui interuallo diſtantes, adeo frigoris & caloris diuerſitate diſtant inter ſe, vt Platenſis temperata & frugifera ſit, Pothoſienſis autem præfrigida, & infrugifera. Tãtæ igitur varietatis, quæ cernitur in regionibus zonæ torridæ ſubiectis, alias eſſe cauſas, præter clima & ſolis ardores, neceſſe eſt fateri. Qui autẽ de his rebus ad nos ex illis locis ſcripſerunt, vnam de primis & potiſſimis cauſis tradunt, frigidorum ventorum quibus terra perflatur, frequentiã; quæ quibus terris adeſt, maiorẽ in modũ vim ſolis mitigat, cælũque refrigerat: quibus vero abeſt, in illis ardor ſolis omnẽ ſuam vim exercens, intolerãdos facit æſtus. Et quia meridie frequentius excitatur ventus in regione Peruenſi, dictus Euroaquilo, ab Hiſpanis Briſſa, propterea fit, vt matutino tempore, non ſolũ caleant homines, ſed etiã ſudent: meridiano autem, vehementer refrigerentur. Verum de miraculis terrarũ, & olim proditis & hoc tempore compertis, ſatis dictum ſit.

Quas in terra res mirari, & ex illis præcipue Deum prædicare, ſolet ſcriptura.

Diuina vero ſcriptura, cum de terra loquitur, tribus præcipue in rebus, Dei potentiam & ſapientiam, admirari & magnificare ſolet. Primum, quod tantam terræ molẽ ab initio quodam temporis, ex nihilo in vſus hominum condiderit. Audi quid Iſaias dicat cap. 45. § *Hæc dicit Dominus creans cælos, ipſe Deus formans terram, & faciens eam, ipſe plaſtes eius: non in vanum creauit eam: vt habitaretur formauit eam.* § Apud Iob autem cap. 38. elegãti ſimilitudine deſcribitur terræ fabrica, a Deo tanquam architecto, ſumma ratione atque arte deſignata & perfecta. § *Vbi eras, inquit Deus, quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi ſi habes intelligentiam. Quis poſuit menſuras eius, ſi noſti? Vel quis tetendit ſuper eam lineam? Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis dimiſit lapidem angularem eius?* § Deinde, cum terra, ſecundum naturalem elementorum diſpoſitionem, tota ſubſidere & ſubiacere aquis deberet, eius tamẽ magnã partem Deus ſupra aquas extulit, vt commodum animãtibus, præſertim autem homini, domiciliũ & pabulum exhibere poſſet. Atque hoc indicaſſe mihi

mihi videtur Dauid in pſalmo 135. cum dixit: § *qui fundauit terram ſuper aquas* § hoc eſt, qui terram animantibus habitabilem, elatiorẽ & ſupereminentem aquis effecit. Simile eſt illud eiuſdem in pſalmo 23. § *Domini eſt terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuerſi qui habitant in eo. Quia ipſe ſuper maria fundauit eum, & ſuper flumina præparauit eum.* § Nam quod quidam ex prædictis duobus ſcripturæ locis argumentari voluerunt, terram eſſe fundatam a Deo ſuper aquis, tanquam illis ſupernatantem; id ſane friuolum eſt. Nam & contra rationem eſt, vt aqua terram, magis quam ipſa eſt grauem & ponderoſam, ſuſtentet: & contrarium plane docet experientia; tum quia ſub qualibet aqua reperitur terra, quaſi naturale quoddam aquæ ſolum & fundamentum: tum etiã quod partes terræ in aquam deiectæ, non ſupernatant; ſed merſæ, non prius ferri deorſum deſiſtunt, quam ad terram, quæ in imo ſub aquis eſt, deueniant.

Terram nõ ſupernatare aquis.

B Denique illud etiam in terra ſolet mirari ſcriptura, quod Deus terram tantæ molis, tantique ponderis, fecerit immobilem; ita vt, ex quo eſt ab eo condita, ne tranſuerſum quidem vnguem, loco ſuo vllam in partem mota fuerit: hoc admirans Dauid cecinit in pſalmo 92. § *Firmauit Deus orbem terræ, qui non commouebitur.* § Et in prioris libri Paralipomenon cap. 16. ſcriptum eſt: § *Deus fundauit orbem terræ immobilem.* § Et Salomõ in exordio libri Eccleſiaſtæ, § *Terra*, inquit, *in æternum ſtat.* § Et quidem hoc eo mirabilius facit ſcriptura, quod affirmat, terrã nulla re quaſi fundamento fulciri & ſuſtentari, ſed quaſi ſuſpenſam ſuper nihilo teneri a Deo; ſic enim inquit Iob. cap. 26. § *Qui appendit terram ſuper nihilum.* § Huius autem immobilitatis terræ, non alia quærenda cauſa eſt, quam ſumma eius grauitas & pondus; quo fit, vt ipſa, infimo mundi loco, quod eſt centrum, naturaliter gaudeat, & in eo conquieſcat, nec niſi per vim, inde amoueC ri queat. Et vero, quamcumque in partem inde amoueretur, ſurſum aſcenderet. Hæc igitur grauitas terræ facit, vt in centro locata, nullatenus moueatur. Quod etiam poeta ille indicare voluit, cum inquit.

Et circumfuſo pendebat in aere tellus,
Ponderibus librata ſuis.

Ouidius 1. Metamor.

Scriptura quoque idem declarare voluit; cum in pſalmo 103. dixit: § *Qui fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi:* § vel vt Hebræa ſonãt ad verbum, § *qui fundauit terram ſuper baſes ſuas, non vacillabit, ſeu fluctuabit in æternum.* § Nihil vero aliud eſt terræ ſtabilitas ſeu baſes, vel vt vocantur in alio pſalmo, columnæ, quam ipſius terræ
D vis & natura, quæ ſuopte nutu & pondere, medium & infimum mundi locum petit, in eoque fixa, hæret ſemper immobilis.

Benedicite montes Domino.

NON tantum ex neceſſitate materiæ, ſed ad vtilitatem quoque ſtirpium atque animantium, nec nõ & ad ornatum ac decorem terrę, factos montes exiſtimari conuenit. Etenim varietas collium & camporum, diſtinctioque vallium & montium, eximiam terræ pulchritudinem & decorẽ addunt. Verum ingens & multiplex eſt montium vtilitas. Multum enim
E conferunt mõtes ad ſalubritatem aeris, ad fertilitatem ſoli, ad maturitatem fructuũ, ad coercendos frangendoſque maris impetus, ad furorem ventorum refrænandum, ad generationem fontium & fluminum, quæ fere originem habent e montibus. Quapropter Dauid cecinit in pſal. 103. § *Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertranſibunt aquæ.* § Multæ itẽ arbores, multæque animantes non alibi quam in montibus generari, paſci, & verſari ſolent. Valent præterea montes, ad diſterminandas prouincias & nationes. Sunt enim quidam montes regnorum gentiumque quaſi limites & termini; quorum arduus & difficilis tranſitus obſtat, ne aliæ gentes alias bello appetere, & vexare aggrediantur: quem in vſum videntur Pyrenæi montes, inter Galliã & Hiſpaniam, a Deo interpoſiti.

Quis vſus montium.

Ceterum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ res in montibus sint maxime insignes ac memorabiles,

Ceterum quatuor præcipue in montibus obseruari & commendari possunt. Longitudo,& amplitudo montiū: sicut Pyrenæi montis in Hispania, Tauri in Asia, Alpiū in Italia, & Riphæorum montium, quos mundi catenam & cingulum nonnulli appellauerunt. Deinde montium altitudo: quorundam enim adeo in sublime elati sunt vertices, vt prope cælum contingere videantur. De Deo scriptura prædicat in psalmo 94. § *in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspicit.* § Ponam hic exempla eorum montium, quorum eximia celsitudo, veterum prædicatione celebrata & nobilitata fuit. Dicæarchus, vir in primis eruditus, vt refert Plinius ca. 64. lib. 2. regū cura permensus est montes; ex quibus altissimum prodidit Pelion 1250. passuum ratione perpendiculi: idem Plinius lib: 5. cap. 22. de monte Casio, qui est in Syria ita scribit. § Casij excelsa altitudo; orientem per tenebras solem aspicit; breui circumacto corporis, diem noctemque pariter ostendens: ambitus ad cacumen, 19000. passuum, altitudo per directum, quatuor millia passuum. § In eodem libro capite primo mirāda narrat, sed quod ipse etiam non dissimulat, pene fabulosa de Atlante. § E medijs, inquit, hunc arenis in cælum attolli prodiderūt, asperum, squallentem, qua vergat ad littora oceani cui cognomen imposuit: eūdem opacum, nemorosumque, & scatebris fontium riguum, qua spectat Africam: fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, vt nunquam satietas voluptatibus desit: incolarum neminem interdiu cerni, silere omnia, haud alio quam solitudinum horrore: subire tacitam religionem animos propius accedentiū, præterque horrorem elati super nubila, atque in uiciniam lunaris circuli. Eum denique noctibus micare crebris ignibus: Ægipanum Satyrorumque lasciuia impleri: tibiarum ac fistulæ cantu, tympanorumque & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati auctores, de Atlante monte prodiderunt. § Sic eo loco Plinius. Olympi quoque in Thessalia, montis altitudo, & ab Homero, & ab alijs prædicata est. Nam vt Solinus memorat cap. 14. § excellenti vertice tantus attollitur, summa eius, cælum accolæ vocent. Ara est in cacumine, Ioui dicata, cuius altaribus qua de extis inferuntur, nec difflantur ventis, nec pluuijs diluuntur; sed voluente altero anno, vt relicta fuerint, ita plane reperiuntur. Litteræ in cinere scriptæ, vsque ad alteram anni ceremoniam permanent. § Similia scribit idem, de monte qui vocatur Athos in cap. 16. § Qui mons e Macedonia in Myrinam oppidum Lemni, interuallo sex & octoginta mille passuum, suam porrigit vmbram. Eius quoque tanta est sublimitas, vt altior æstimetur quam vnde imbres cadūt. Quæ opinio eo fidē cepit, quod in aris quas cacumine sustinet, nunquam cineres eluuntur, nec quidquam ex aggeribus suis perdunt, sed quo relicti fuerint cumulo, permanent. § Ad hoc, commendatur in montibus antiquitas. Nempe in diuinis litteris, montes & colles, etiam æterni, nō tum antiquissimi appellantur, & in libro prouerbiorum cap. 8. diuina sapiētia eo probat suam antiquitatem, quod prior fuerit montibus & collibus. § *Nec dum montes grauimole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar.* §

Qui mōtes propter altitudinem sint apud āticos, maxime celebres.

Pelios.

Casius:

Atlas.

Olympus.

Athos:

Ad extremum, res insignes ac memorabiles in mōtibus gestæ. eos in omne æuū decorarunt ac nobilitarunt. Missas nunc facio externas & profanas historias: multa miraque euenisse in montibus, proditum est in sacra scriptura & patrum monumentis. Adamum in mōte Caluariæ sepultum esse, vetus est, & in primis grauiū scriptorum opinio. Arca Noe, confidentibus diluuij aquis, super Armeniæ mōtibus resedit. Loth ex incendio Sodomæ seruatus est in monte. Isaac in montem ducitur a patre immolandus. In monte orans Moses vincit Amalechitas: legem accipit: Dei colloquio fruitur: bis per quadraginta dies sine cibo poruque perdurat: veniam populo impetrat: terrā promissionis prospicit: denique iussu Dei moritur. In monte locata erat Hierusalem & templum Dei: Elias in monte, Dei visione dignatur: & miraculo sacrificij cælesti igne consumpti, populum ab impio cultu Baal, ad veri Dei cultum reuocat. Christus Dominus in monte tentatur, docet, orat, apostolos eligit, trāsfiguratur, insigni miraculo multiplicationis paucorum panum & piscium, numerosissimam turbam pascit. In monte moritur, e monte in cælos ascendit, & super discipulos in monte Syon congregatos, Spiritum sanctum demisit. Sunt præterea quidam montes in sacris litteris sæpe memo-

Qui mōtes, celebres in ipsis gestas, memorabiles.

A pe memorati, & celebrati: veluti mons Syon, Oliueti, Hermon, Thabor, Libani, Syna, Horeb, Carmeli, Hebal, Garizim, Abarim: qui multarū rerum in ipsis gestarū, diuinorūque mysteriorum clarissima monumenta continēt. Sunt etiā nonnulli montes, maledictis & execrationibus sanctorū virorū, infames, abominabiles, planeque damnati; sicut mons Samariæ, mons Seyr, & montes Gelboe.

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino.

B Væ nascuntur & viuiscūt e terra, in herbas, olera, frutices, & arbores distincta sunt; in quibus multa, & insignia cernuntur naturæ miracula, & Diuinæ sapientiæ, ac prouidentiæ argumenta. Nec sane minora in minimis, quā in maximis. § *Considerate*, dixit Saluator noster Mat. 6. *lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnū ex istis. Si autē fœnū agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, Deus sic vestit, &c.* § Et reuera, inquit Hieronymus, ea ipsa verba Domini explanans. § Quod sericū, quæ regū purpura, quæ pictura testricum potest floribus cōparari? Quid ita rubet vt rosa? quid ita candet vt liliū? violæ autē purpurā, nullo superari murice, oculorū magis quam sermonis iudiciū est. § Plotinus quatuor libros edidit de prouidētia, in quibus disputat, maxima & minima, Dei summa ratione ac sapientia regi atque gubernari: cuius eā maxime laudat sententiam. D. Augustinus in cap. 12. lib. 10. de ciuitate Dei, quod prouidentiam a summo Deo, cuius est inintelligibilis atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hæc terrena & ima pertingere, flosculorum atque foliorum pulchritudine cōprobat: quæ omnia quasi abiecta, & velocissime pereuntia, decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formētur, vbi forma intelligibilis & incōmutabilis, simul habens omnia perseuerat. Recte autem dixit Saluator noster, Deum vestire lilia agri; vt intelligeremus, omnē eorum decorem, ornatum atque pulchritudinem, nec fortuito, & casu eis contigisse, nec tantum a natura rationis experte ipsis accidisse, sed præcipue a Deo sapientissimo rerum omnium opifice, & prouidentissimo rectore, illis esse donata.

Plotinus.

C

In herbis autem, oleribus, & fruticibus, tanta est naturarum, virium, magnitudinis, figuræ, foliorum, seminum, & fructuum varietas, cum incredibili pulchritudine coniuncta, vt ea nos vel oculis spectantes, vel animo contemplantes, pari admiratione, atque voluptate afficiamur. Verū, ne per omnia vagantes, modum institutæ breuitatis excedamus, de arboribus tantum, & pauca, & summatim dicemus. Ex his primū & in multa secula perdurans, fuit mortalibus alimentum. Nimirum, ab exordio mūdi vsque ad diluuium, per annos mille sexcentos quinquaginta sex, non alius quam ex fructibus arborum fuit hominum victus, carnium esu intra id temporis, vel non cōcesso mortalibus, vel nequaquam vsurpato. Nec tantum ex fructibus arborum fuit hominum cibus, sed ex earum frondibus etiam cubile, ex libro seu cortice, vestes. Arboribus ædificamus domos instar vrbium, & capacia populorum theatra; fabricamus; nec in magna orbis parte, aliæ sunt quam ex lignis ciuitates, nec amplitudine, nec frequētia, nec magnificentia nostratibus inferiores. Denique, arboribus etiam maria inhabitamus, atque inambulamus; & vt omnis hic terræ & aquæ globus vsquequaque a nobis obiri & perlustrari queat, arborum seruitio factum est. Quin apud priscos sacer fuit arboribus honos, arborum genera numinibus suis dicantes; vt Ioui esculū, Apollini laurum, Mineruæ oleam, Veneri myrtum, Herculi populum. Constat item viros sanctissimos, vt tota mente, atque omni animi impetu diuinis rebus vacarēt, studiose secreta nemora, lucosque & syluas, ipso silētio, religionem ingredientium animis inculentes, quæsiuisse. In libro Geneseos cap. 21. legitur, Abraham plantasse nemus in Bersabee, & inuocasse ibi nomen Domini Dei æterni. In extremo quoque libro Iosue sic est: § *Scripsit Iosue omnia verba hæc in volumine legis Domini, & tulit lapidem prægrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in sanctuario Domini.* § Erat autem illa ipsa quercus, vt opinantur

D

E

Primus hominū victus & vestitus, ex arboribus fuit.

Religio quedam in arboribus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nantur Hebræi,& de noſtris quidã,ſub qua Iacob defodit & condidit ſimulacra Deorum,quæ ſui ex Meſopotamia deuexerant,vt ſcriptum eſt in lib.Geneſeos,cap.35.Nã licet ibi ea arbor vocetur terebinthus,& apud Ioſue,quercus: vtrobique tamen eadẽ vox eſt hebræa,Hela,ſeu alla,quã multi latine reddunt,quercum;alij pinum, vel abietẽ eſſe putant;nonnulli vlmũ,aut caſtaneam;ſeptuaginta interpretes terebinthum vocare ſolent.Quamuis autem ſanctiſſimi patriarchæ,lucos & arbores deligerent ad ſacrum Deo cultum adhibendum:poſtea tamen,ne ad impias ſuperſtitiones aliarum gentium,quæ lucis & arboribus ad cultum falſorum numinum abutebantur,deſluerent Hebræi,eorũ vſus in ſacris operandis damnatus eſt.Sic enim habes Deuteronomij cap.16. *§ Non plantabis lucum,& omnem arborem iuxta altare Domini Dei.*

Octuplex arborum varietas.

Sed conteplemur varietatem quæ eſt in arboribus,& plurima,& perquam mirabilis. Prima varietas arborum:quædam ſunt vrbanæ ac domeſticæ; aliæ ſilueſtres atque agreſtes:& nonnullæ ſunt omnino ſteriles,vt ſalices,quæ nec ſemen,nec fructum gignunt:aliæ ſemen quidem creant,ſed non fructum,vt fagus:ſunt aliæ vtriuſque generis,velut pomiferæ,& glandiferæ. Quin etiam in quibuſdam diſtinctio ſexus, vt in palma,ilice,& quercu, deprehenſa eſt.Secũda varietas:ſicut non omnis regio omnes fert arbores, ita nec quas eadem gignit regio,quibuſlibet eius locis aut naſcũtur,aut adoleſcunt,aut fructificant.Etenim mõtes amant cedrus,larix,teda,ceteræque,e quibus reſina gignitur.Itẽ buxus,ilex,iuniperus,terebinthus,& populus.Montes & valles diligunt abies,robur,caſtaneæ,cornus.Aquoſis mõtibus gaudent fraxinus,ſorbus,ceraſus.Nõ temere in mõtibus viſæ ſunt prunus,oleaſter,iuglãs,morus,ſambucus.Subeũt & in mõtoſa,vlmus,malus,pyrus,laurus,myrtus:gaudet frigidis ſorbus. Aquas odere cupreſſi,iuglandes,& caſtaneæ.Non niſi in aquoſis proueniũt, ſalices,alni,populi,& liguſtra.Quæcunque communia ſunt montibus planiſque,maiora fiunt, aſpectuque pulchriora in campeſtribus;meliora materie, criſpioraque in montibus, exceptis malis,pyriſque.Tertia varietas:magna eſt arborum in radicibus,& cortice differes abieti,& larici;ſingulis enim innitũtur,quanquã minimis,in latera diſperſis.Craſſiores ſunt lauro,& inæquales;itẽ oleæ,cui & ramoſæ:at robori carnoſæ.Robora,ſuas radices in profundum agunt:& (ſi Virgilio creditur) eſculus quantum corpore emineat,tantum radice deſcendit.Oleæ,malis,& cupreſſis per ſumma ceſpitum: lauro,& oleæ,recto meatu:ficis flexuoſo.Viſa eſt annoſa quercus vi tempeſtatis euerſa,radicũ amplitudine,ingerum ſoli amplexa.Cortex alijs tenuis,vt lauro:alijs craſſus,vt robori: alijs leuis,vt malo,fico:idem ſcaber,robori & palmæ.Omnibus in ſenecta rugoſior. Quibuſdam rumpitur ſponte,vt viti:quibuſdam etiam cadit vt malo: carnoſus eſt ſimplex fico,& arundini.Quarta varietas verſatur in foliis:etenim latiſſima ſunt fico,vitipero ſpina pro folio eſt: carnoſa cupreſſo;craſſiſſima alno: longa arundini & ſalici: palmæ etiam duplicia: circinata pyro:mucronata malo;anguloſa hederæ: diuiſa platano:inſecta,pectinum modo,piceæ atque abieti:ſinuoſa toto ambitu,robori:ſpinoſa cute,rubo:mordacia vrticis:pũgentia pino,abieti, larici cedro: pediculo breui,oleæ,mis:plura eodem pediculo exeuntia,malis,pyriſque.Præterea,plurimis folia ſunt cis denſa & rara;ſemperque lata,rariora.Notatur porro in foliis differentia cadentium, & non cadentium foliorum.Vrbanarum arborum generi non decidunt,oleæ,lauro, palmæ,myrto,cupreſſo,pinis,hederæ.Ex ſylueſtribus non ſunt decidua folia,abietis, laricis,iuniperi,cedri,terebinthi,& ilicis.Extra prædictas,ceteræ folia deperdũt.Nec intereſt maturius germinaſſe:quippe amygdala,fraxinus,ſambucus, cum inter primas germinent,inter nouiſſimas nudantur folijs:morus autem nouiſſime germinans, cum primis amittit folia.Decidunt ſorbo vniuerſa,ceteris paulatim.

De natali ſolo arborũ

De radicibus & corticibus arborum.

De foliis.

De floribus arborum.

Quinta varietas eſt in floribus:ſcilicet in eorum magnitudine,numero,figura, colore,

lore,diſpoſitione,venuſtate,odore:& itẽ in ſuccis,& liquoribus,qui odoratiſſimi & ſaluberrimi humanæ vitæ,vario hominum artificio ex floribus exprimuntur. Eſt profecto arborum flos,pleni veris,& anni renaſcẽtis indicium: eſt item flos velut quoddam arborum gaudium.Tunc ſe nouas,aliaſque quam fuerant,oſtendunt: tunc varijs colorum picturis,in certamen vſque luxuriant.Sed hoc negatum pleriſque.Non enim omnes florent,& ſunt triſtes quædam,quæque non ſentiãt gaudia annorum.Nam neque ilex,picea,larix,pinus,& terebinthus vllo flore exhilarantur. Quædam ſtatim in germinatione florent,ſed matureſcũt tarde,vt vites:alia ſerotino germinatu florent,maturantque celeriter,ſicuti morus, quæ nouiſſime vrbanarum, nec niſi exacto frigore germinat, ob id ſapientiſsima arborum dicta. Defloreſcunt omnia ſeptenis diebus, nec celerius: quædam tardius, ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Sexta varietas complectitur fructus. Quædam arbores (quod etiam ſupra tetigimus) nullum fructum ferunt,hoc eſt,ne ſemen quidem, vt tamarix, ſcopis tantum naſcens: populus, alnus & vlmus.Infelices olim exiſtimabantur damnatæque religione,quæ neque ſeruntur vnquam,neque fructum ferunt.Nouellæ arbores carent fructu,quandiu creſcunt.Gignentium autem fructum,quædam & lateribus ramorum, & cacuminibus ferunt, vt pyrus,punica,ficus,myrtus.Palma ſola in ſpathis habet fructum,racemis propendentem. Reliquis ſub folio pomum eſt, videlicet vt protegatur, excepta fico,cui folium maximum,& vmbroſiſsimum;& ideo ſupra id, pomum eſt. Eſt vero in arboribus fructu onuſtis,peculiaris differentia.Superiori parte,fertilior eſt arbutus:inferiore;quercus,iuglandes,fici. Omnes, quo magis ſeneſcunt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis,nec pingui terra.Sylueſtriora omnia,tardiora.Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim,& pyrus,atque glandiferæ,in ſenecta fertiliſſimæ ſunt: ceteræ in iuuenta, tardiuſque maturantes: quod maxime notatur in vitibus. Vetuſtioribus enim,vinum melius,nouellis copioſius.Denique,omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas maturat ſenectam:quapropter & præflorent talia,& prægerminant, & præcocia fiunt:quoniam omnis infirmitas,cælo magis obnoxia eſt.

De fructib⁹

Septima varietas,in ipſis vmbris arborum obſeruata eſt. Sunt autem quarundam, licet magnarum arborum,breues vmbræ,vt in malis,pyriſque. Eædem enormes ceraſis,& lauris. Nec ſcientia vmbrarum,cultoribus terræ negligenda eſt. Scilicet, terra naſcentibus,vmbra aut nutrix,aut nouerca eſt.Iuglandium quidem,pinorumque, & picearum atque abietum vmbræ,quæcunque attigere, non dubie venenum ſunt. Sane iuglandium vmbra,etiam capiti humano,non tantum omnibus iuxta ſatis, grauis eſt & noxia.Necat germina & pinus:cupreſſi vmbra eſt minima,& in ſe conuolucat.Populo nulla eſt vmbra,ludentibus folijs:pinguis alno, ſed paſcens ſata:vitis ſibi ſufficit,mobili folio,iactatuque crebro,ſolem vmbra temperans; eodem graui,protegens in imbre. Omnium fere leuis vmbra eſt, quorum pediculi longi. Mirum dictu eſt,quod de fraxini vmbra a viris doctis eſt proditum,tantam eius eſſe vim aduerſus ſerpentes,vt ne matutinas quidem,occidentesue eius arboris vmbras, quæ ſunt longiſsimæ, ſerpens non ſolum non attingat, ſed etiam procul fugiat. Expertum ſe affirmat Plinius lib.16.capite 13.ſi fronde ea,gyro claudatur ignis & ſerpens, vt alia quam per frondes fraxini,elabi nequeat, in ignem potius, quam in fraxinum fugere ſerpentem. Iucundiſsima omnium,platani vmbra exiſtimata eſt: adeo,vt ſi Plinio credimus,vmbræ tantum gratia,ex alieno orbe petita,& in Italiam peruecta ſit, tanto in pretio & honore habita,vt ſolum eius tributarium fieret, & gentes vectigal pro vmbra eius penderent.Octaua varietas ad ætates arborum pertinet: quarum diſpar admodum ratio eſt.Longiſſimi æui, & vltra ducentiſsimum annum protenſi, ſunt olea, oleaſter, cupreſſus, ilex, quercus, platanus, & palma. At breuiſsima vita eſt punicis, fico, malis: & ex his, præcocibus breuior, quam ſerotinis;dulcibus, quam acutis.Videntur & aquaticæ celerius interire.Seneſcũt quidem velociter,laurus,malus, punica, ſed e radicibus repullulant. Cariem vetuſtatemque non ſentiunt cupreſſus, cedrus, ebenus,buxus,taxus,iuniperus, & olea. Rimam ſiſſuramque ſponte non ca-

Mira vis vmbræ fraxini aduerſus ſerpentes.

De ætate arborum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pit cedrus,olea,cupressus.In vniuersum dici potest,quæ odore præcellunt, ea & diu- A
turnitate præstare. Verum, mira est illa naturæ varietas.Vlmus in perflatu, robur
defossum, & in aquis obruta quercus, sunt quamfirmissima. At quercus supra ter-
ram,torquens se,rimosa facit opera:robur marina aqua corrumpitur: esculus humo-
ris est impatiens: contra vero alnus,adacta in palustrem terram,longæua est, oneris-
que quantilibet patiens.

Arbores in scriptura laudatæ.

Sunt porro in sacris litteris nonnullæ arbores laudatissimæ. Etenim vir iustus
comparatur palmæ,cedro,oleæ:Saluator noster grano frumenti, & viti: regnum cæ-
lorum grano sinapis: diuina sapientia variis se comparat arborum generibus. Ipsa
namque in libro Ecclesiastici capite 24. hæc de se prædicat. § *Ego quasi cedrus exalta-*
ta sum in libano ; & quasi cypressus in monte Sion: quasi palma in cades: quasi rosa in Iericho: quasi B
oliua speciosa in campis. Quasi terebinthus extendi ramos meos: quasi platanus exaltata sum iuxta
aquas: quasi vitis fructificaui: quasi cinnamomum, balsamum, & myrrha electa,dedi suauitatem odo-
ris. § Quis igitur tantas herbarum, & arborum varietates,venustates, voluptates,
atque vtilitates contemplans, non vna cum sanctissimis illis pueris mirabundus, ac
lætabundus exclamet; Benedicite vniuersa germinantia in terra,Dominos laudate
& superexaltate eum in secula?

Benedicite fontes Domino, benedicite maria & flumina Domino.

EAcilis est & ampla materies, de aquis dicere, quæ prædicatione & C
admiratione digna sint. Verum, non id agitur hoc loco, vt de aquis,
vel philosophico, vel oratorio more dicamus. Satis in præsentia erit,
ad propositæ sententiæ illustrationem, nonnulla de aquis, maxime sa-
cris ex litteris petita, lectoris memoriæ, & animaduersioni suggerere.
Principio igitur lector consideret,quemadmodum in exordio mundi, cum esset aqua
longe maior quam terra,eique omni ex parte superfusa; tertia die fabricationis mun
di,potentissimo Dei verbo iussuque separata,& vnum in locum coacta,magnam ter-
ræ partem,ad generationem stirpium,& animantium habitationem,nudam siccam-
que reliquerit. Hinc existit immensitas oceani: hinc tot eius in terras irruptiones,
quæ nos maria diuersis insignita nominibus appellamus:hinc tot lacus,fontes,& flu-
mina: hinc denique omnia aquarum genera,ad temperandos syderum ardores,ad re-
frigerandum aerem,ad fœcundandam terram,ad nutriendas stirpes, ad innumerabi-
les animantium,hominumque vtilitates,atque voluptates opportunissima.Clarissi-
mum deinde fuit,potentiæ pariter ac iustitiæ Dei testimonium & monumentum,ge-
neralis illa aquarum eluuio,quæ omnem terrarum orbem, aquis, vel celsissimos ter-
ræ montes quindecim cubitos supergressis,altissime inundauit.Multum præterea fa-
ciet ad prouidentiæ diuinæ commendationem & admirationem,eorum miraculorũ,
quæ in aquis a Deo plurima & maxima effecta sunt, commemoratio atque contem-
platio. Libet igitur quædam hic lectoris animo & cogitationi representare. Nilus,
Aaronis percussus virga,protinus aquas suas vertit in sanguinem. Mare rubrum simi
li ratione diuisum,& loco cedens,medium alueum suum,Hebræis cõmodauit ad tran
situm,siccis eorum vestigiis consignandum. Iordanis retorto cursu, & ad fontes suos
refluens,Hebræis se calcandum,& permeandum exhibuit. Amarissimæ aquæ, inie-
ctu cuiusdam ligni, in dulces & potabiles,extemplo mutatæ sunt. Ex petra, & asini
maxilla, repente ad Sampsonis & populi Hebræi potum, largissima scaturiuit a-
qua. Bis pallio Heliæ diuisus Iordanis, prophetarum pedibus transmissus est;
ferrumque intra viscera sua conditum, iussu Elisei, extra aquas ipse suas euomuit.
In agro Hierichuntino,fons quondam fuit vber aquis, sed tam hominibus quam
aruis, pestilentibus: quæ salis aspergine, & Elisei benedictione ita sanatæ, &
in melius commutatæ sunt, vt deinceps hominibus dulcissimum ac saluberri-
mum

Miracula aquarũ in sacris literis.

A mum darent potum, & agris fertilitatem atque amœnitatem afferrent. Salua-
tor noster super mare Tiberiadis ambulauit, non secus per liquidas fluxasque
vndas;quam per solidam, firmamque terram ingressus. Atque in eodem lacu atrocis
simam tempestatem,ventis & fluctibus imperans,subito compressit: vt verissime de eo
cecinerit Dauid: § *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.* § Nota
sunt illa ex historiis Ecclesiasticis,nec hoc loco non memorãda;nauem,in quam bea-
ta Martha cum sorore Magdalena,fratre Lazaro,Marcella pedissequa,& Maximino,a
Iudæis impositi fuerant, velis ac remigio destitutam, vastissimoque mari ad certissi-
mum naufragium commissam,Deo gubernante,saluis omnibus,Massiliam esse appul
sam.Illud item luculentissimum fuit miraculum:cum beatus Clemens alligata ad col
lum anchora,in profundum deiectus esset,christianis ad litus orantibus,mare ad tria
B milliaria recessit,eoque illi accedentes,ædiculam marmoream in templi formam, &
intus arcam lapideam, vbi martyris corpus conditum erat, & iuxta, anchoram qua
mersus fuerat, inuenerunt.

Naturalia aquarum miracula.

De naturalibus porro aquarum miraculis, quæ Seneca libro tertio naturaliũ quæ
stionum,& Plinius libro secundo,capite centesimo tertio,& libro trigesimo primo,ca
pite secundo,curiose tractarunt,quinque tantum in præsens memorabo,scilicet quæ
exploratioris ac liquidioris sunt veritatis, & plus admirationis habere videntur. Et
horum quidem vnum,ad maria pertinet;alterum,ad lacus;tertium,ad flumina;quar-
tum & quintum,ad fontes. In mari,præsertim autem oceano,multa sunt mira:verum
super omnia,æstus maris effluentis ac refluentis,mirabilitatem magnam faciunt.Eu-
ripus sane angustissimum inter Euboeam, & Bæotiam, atque rapidissimum fretum,
C alterno cursu septies die,ac septies nocte fluctibus inuicẽ versis,adeo immodice fluit,
vt ventos etiam,ac plenis velis nauigia frustretur.Videre igitur licet mare,nũc quasi
superfluum sibi,& aquis exonerari cupiens,egredi in terras, easque latissime inunda
re;mox tanquam aquarum inane ac sitiens, easdem colligere ac resorbere. Quæ sit
causa tanti miraculi,aut si vna non est, quæ sint illæ, impeditissima quæstio est, quæ
doctiorum ingenia, omnibus seculis exercuit; & adhuc non est a quoquam, ex voto
philosophantiũ,explicata.Putarunt quidã,depressos esse aliquos specus,quo recipro-
ca maria resident,atque inde se rursus exuberantia attollant. Sed opinio, quæ hunc
effectum ex lunæ motu proficisci,ac pendere facit,sectatorum & defensorum multi-
tudine auctoritateque præualuit.Certe,huiusmodi æstuum variatio,inter maciem &
plenitudinem aquarum,lunæ incrementis & defectionibus mirifice respondet. Nam
D luna exoriente,& meridianum cæli fastigium ascendente,intumescunt; mox a meri-
diano vergente in occasum,residunt: rursusque ab occasu luna super ima cæli mean-
re,& ad meridiano contraria accedente,inundãt:hic, donec iterum exoriatur, se ipsi
sorbent.Et noua quidem luna,modici æstus sunt;plena,exundãt; pleniss ima,maxime
feruent:indeque rursus mitescunt.

Fluxus & refluxus maris.

Alterum miraculum cernitur in lacu Iudææ,quem,quia nihil præter bitumen gi-
gnit, Asphaltitem nominarunt. De hoc dicam ea tantum, quæ memoriæ prodidit
Iosephus, cui omnia eius regionis, vt indigenæ,& eius gentis facile principi, explo-
ratissima & notissima fuerunt. Is igitur libro quinto de bello Iudaico,capite quin-
to ita scribit. § Commemoratione dignum puto, Asphaltitis lacus naturam expone
re.Salsus ille quidem,ac sterilis est: sed tanta leuitate, vt etiam quæ grauissima sunt,
E in eum iacta fluitent: nec quisquam demergi in profundum, ne de industria quidem
facile possit. Denique Vespasianus,qui eius visendi causa,illuc venerat,iussit quos-
dam natandi inscios,vinctis post terga manibus in altum deiici:& euenit omnibus, vt
tanquam vi spiritus sursum repulsi,desuper fluitarent. Ad hæc, mirabilis est coloris
mutatio, quæ ter in singulos dies superficiem vertit, & solis radiis variata resplen-
det. Multis autem locis vomit nigras bituminis glebas, quæ super vndas, & habi-
tu & magnitudine, tauris sine capitibus similes natant.Has, eius regionis homines
trahunt ad naues: & quia lenta est materia,abrũpere nequeunt:sed quasi religata pẽ
det a cumulo,donec menstruo mulieris,atque vrina soluatur.Cõfert autẽ id genus bi

Asphaltites lacus Iudææ.

Iosephus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuminis non modo ad compagines nauium,sed ad corporum etiam curationem,multis remedijs admixtum. Longitudo lacus est quingentorum & octoginta stadiorum, latitudo,centum quinquaginta stadijs patet.Hunc locum diuina scriptura vocat mare mortuum,salsum,solitudinis,& campestre: æternum monumentum diuinæ vindictæ,qua sceleratissima illa Pentapolis,igne cælitus misso, penitus conflagrauit: cuius deflagrationis etiam num reliquias videre licet,renascentes in fructibus cineres: qui colore quidem,non sunt vel optimis dissimiles,carpentium vero manibus, in fumum resoluuntur & cinerem. § Sic Iosephus.Tertium miraculum spectans ad flumina,tradit Plinius libro tricesimo primo, capite secundo. § In Iudæa, inquit, riuus est,qui sabbatis omnibus siccatur. § Verum in hoc lapsus est Plinius. Nam hoc ipsum, ut plenius & distinctius,ita quoque verius narrat Iosephus libro septimo de bello Iudaico,capite vigesimoquarto. § Fluuius,inquit,medius inter Arcas,& Raphaneas Agrippæ regni ciuitates fluit,copiosus,neque meatu segnis; interpositis tamen sex diebus, a fonte suo deficiens,nudum siccumque alueum suum relinquit.Deinde, quasi nulla mutatione facta,septimo die similis exoritur,atque hunc ordinem semper eum obseruare,pro certo compertum est.Vnde etiam sabbaticus appellatus est a sacro die septimo,quem Iudæi religiose colunt. § Hæc Iosephus.

Fluuius sabbaticus.

Quartum & quintum miraculum in fontibus cernitur: quæ miracula non ego meis verbis referam,sed Solini & Plinij, scilicet, vt disertorum auctorum, significantissimis atque elegantissimis. § Garamantum cuidam oppido (inquit Solinus capite trigesimo secundo) nomen est Debris,fonte miro: quippe alternis vicibus die friget, nocte feruet: ac per eadem venarum commercia,interdum ignito vapore æstuat; interdum glaciali horrore algescit. Incredibile memoratu, vt tam breui temporis curriculo, natura tam dissonam sui faciat varietatem. Si quis enim nocte fontem visat,inesse fonti illi æternam facem credat.Qui autem die spectet bruma les scatebras,nunquam aliud existimet,quam perpetuo rigere. Vnde non immerito per gentes, Debris inclyta est, cuius aquæ ex cælesti vertigine mutant qualitatem; quamuis controuersa siderum disciplina. Nam cum mundum a calore vesper tempe ret,ab occasu incipit ita fons incalescere,vt ni tactu abstineas, noxium sit contigisse. Rursus,cum ortus solis incanduerit,& radiis feruefacta sint omnia, sic glaciales euomit scaturigines,vt hauriri etiam a sitientibus nequeat. Quis ergo non stupeat fontem,qui friget calore,calet frigore? § Hæc Solinus. Quintum miraculum vterque Plinius commemorat: sed prior breuissime: scribit enim capite centesimo tertio libri secundi. § In Comensi,iuxta Larium lacum, fons largus est, horis singulis semper intumescens,ac residens. § Sed eius miraculi magnitudinem expressius describit posterior Plinius,in vltima epistola quarti libri,quam scripsit ad Suram. § Attuli tibi ex patria mea,inquit Plinius,pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam.Fons oritur in monte,per saxa decurrit,excipitur cænatiuncula manufacta.Ibi paululum retentus,in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die,statis auctibus ac diminutionibus crescit,decrescitque. Cernitur id palam, & cũ summa voluptate deprehenditur.Iuxta recumbis,& vesceris;atque etiam ex ipso fonte,nam est frigidissimus,potas.Interim ille certis,dimensisque momentis,vel subtrahitur,vel assurgit. Annulum,seu quid aliud ponis in sicco,alluitur sensim, ac nouissime operitur: detegitur rursus,paulatimque deseritur.Si diutius obserues vtrumque, iterum ac tertio videas.Spiritusne aliquis occultior, os fontis & fauces,modo laxat,modo includit,prout in latus incurrit,aut decessit expulsus? quod in ampullis, ceterisqi generis eiusdem videmus accidere,quibus non hians,nec statim patens exitus. Nam illa quoque,quanquam prona & vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras, crebris quasi singultibus sistũt quod effundũt. An quæ Oceano natura,fonti quoque? Quaque ille ratione aut impellitur, aut resorbetur: hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur,vel egeritur? An vt flumina,quæ in mare deferuntur,aduersanti bus vẽtis,obuioq. æstu retorquẽtur;ita est aliquid, quod huius fontis excursũ per mẽta repercutiat? An latẽtibus venis certa mẽsura est,quæ dũ colligit quod exhausse rat,

Mirus fons apud Garamantas.

Admirandi fontis, qui est iuxta Larium lacũ, elegantissima descriptio.

rat,minor riuus est,& pigrior;cũ collegit,agilior,maiorq; profertur? An nescio quod libramẽtum est abditum & cæcum, quod cũ exinanitũ est,suscitat,& elicit fontem: cũ repletur,moratur,& strangulat? Scrutare tu causas,potes enim, quæ tantum miraculum efficiunt.Mihi abunde est,si satis expressi, quod efficitur. § Hactenus quæ memorata sunt,verba fuere Plinij. Tot igitur, tantisque aquarum miraculis excitati atque inuitati,diuinas laudes celebremus,identidem cantantes. § *Benedicite fontes Domini Domino:benedicite maria,& flumina Domino:laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino.

TAM multa,& tam illustria sunt in omni genere piscium, volucrum, & terrestrium animantium naturæ miracula, & potentiæ ac prouidentiæ Dei argumenta,vt si eorum præcipua tantum,carptimque dicantur, ea compluribus implendis voluminibus abunde sufficiant. Nobis autem, non hæc in præsens subtiliter & curiose tractantibus,& ne plus iusto hic liber excrescat,ad finem eius properantibus,etiam de potissimis,maximeque insignibus,paucissima strictim attingenda sunt. Quos pisces septuaginta interpretes,eosque secutus Latinus interpres, vel cete, vel dracones appellant, eos scriptura hebraica duobus vocabulis nominare solet: quorum alterum est § *Hataninim*, § qua voce vsus est Moses primo capite Geneseos,cum dixit: § *Creauit Deus cete grandia*. § pro cete, est vox § *Hataninim*, § quæ proprie significat dracones seu serpentes,tam marinos, quã terrestres. Nam vt ipsi sunt inter se, longitudine & figura corporis persimiles, ita vno nomine indifferenter ab Hebræis appellantur: quod nomen passim in scriptura reperitur, redditum Latine vel Græce vocabulo draconis, vel serpentis, vt in Exodo capite septimo, virgæ Mosis & magorum dicuntur versæ in dracones.Deuteronomij 32.inquit Moses: § *Fel draconum vinum eorum*. § Psalmo 148. § *Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyssi*. § Alterum vocabulum est, § *Leuiathan*, § cuius fit mentio apud Iob capite tertio: § *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan*, § & capite 40. § *An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius*. § Cuius piscis vastitatem, audaciam, & ferociam, deinceps Iob elegantissima oratione describit. Etiam Dauid vsus ea voce est psalmo 73. § *Tu confregisti capita draconis in aquis: dedisti eum escam populis Æthiopum*. § Et psalmo 103. § *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei*. § Id est: vt quasi maris imperium tenens, in eo, ceu regno suo ludat, & securus seipsum agiter, & volutet, quacumque voluerit, ludibundus discursans, & pro lusu & ioco habens, ceteros pisces venari & prædari. Denique apud Isaiam capite 27. idem vocabulum legitur: § *In illa die visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, occidet cetum qui in mari est*. § Vox autem § *Leuiathan* § sicut etiam prior illa vox § *Hataninim*, § non significant vnam aliquam certam speciem piscis, sed omne genus piscium vasto & immani corpore præditum: vt sunt, quas Latini vocant balænas, pristes, orcas, & generali vocabulo maris belluas, & monstra. Vox enim § *Leuiathan*, § originem trahit ex voce hebræa § *Laua*, § quæ significat, cumulare, & accessionibus augere. Per metaphoram autem Leuiathan appellatur ab Isaia capite 27. Pharao rex Ægypti, verbis proxime citatis, propter eius superbiam, crudelitatem, & confidentiam, quod Nilo nobilissimo & fœcundissimo flumini dominaretur. Vnde ei minatur Ezechiel capite 29. verbis Dei. § *Ecce ego ad te Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum: & dicis, meus est fluuius, & ego feci memetipsum. Et ponam frænum in maxillis tuis: & agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis: & extraham te de medio fluminum tuorum, & vniuersi pisces tui squamis tuis adhærebunt,&c.* § Ad eundem pertinent verba illa Dauidis ex psalmo 73. paulo superius commemorata. § *Tu confregisti capita draconis* § id est, fregisti omnem potentiam Pharaonis,

Quod gen piscium sint cete.

Quid significet in scriptura vox Leuiathan.

Universidad de Deusto
Biblioteca

raonis,qui similis videbatur multiplici,sæuissimoque draconi;demersumque eum cũ A
vniuerso exercitu in mare, obiecisti populis Æthiopum, qui infestissimi erant Ægyptiis,quorum tanta internecione maiorem in modum gauisuri erant,eorumque spolijs potituri. Vel significatur cadauera Ægyptiorum ad litus eiecta fuisse in prædam, pastumque coruis, qui propter nigredinem, populi Æthiopum per metaphoram appellantur.

Hoc igitur genus piscium vastissimi corporis, tremendarumque virium, nominatim scriptura, quoties de piscibus agit, commemorare solet: vt Geneseos 1. psalmo 103.& hoc loco: videlicet,quod propter vastissimam corporis molem,Dei,a quo creatum est,potentiam clarissime demonstret. Plinius libro 9 cap. 3.scribit,balænas maris indici esse quaternum iugerum; pristes vero ducenum cubitorum. Et libro 32. cap. 1.citat Iubam regem Mauritaniæ,qui in his voluminibus,quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium,prodidit,cetos sexcentorum pedum longitudinis,& trecentorum sexaginta latitudinis,in Arabiæ flumen intrare. Dionysius geographus affirmat,visas esse in mari balænas instar sublimium montium, quæ nimirum naues cum vectoribus absorbuerint.Nearchus prodidit, vt refert Strabo libro 15. in sinu Arabico inueniri cetos viginti trium passuum,id est,duorum & nonaginta cubitorum lõgitudine.Ossa piscis,cui obiecta fertur Andromeda,inter miracula Romæ ostensa in Ædilitate M.Scauri,erant longitudine pedum quadraginta; altitudine costarum, indicos elephantes excedente;spinæ crassitudine;sesquipedali.Lege Plinium libro 9. capite 5.& Solinum cap.36.Nec minus mira sunt quæ Olaus Magnus in libro 21.de rebus septentrionalibus cap.10.& aliquot deinceps capitibus,de monstrosa belluarum C
maris septentrionalis figura,& magnitudine prodidit.

Magnitudo quorundam piscium.

Sed quid nos externa, & nonnulla fortasse fabulosa consectamur; cum domi nostræ,hoc est,in sacris litteris,veriora,& insigniora habeamus? Quis,obsecro,legens historiam Ionæ,non obstupescit? § *Præparauit Dominus*, inquit scriptura Ionæ 2. *piscẽ grandem,vt deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis. Et dixit Dominus pisci: & euomuit Ionam in aridam.* § Quid in hoc facto, aut primum, aut magis mirer? an piscem illum tanto fuisse oris hiatu, vt inoffense solidum Ionam excipere,& deglutire potuerit? An Ionam intra piscis aluũ, aut respirare,vt necessarium est homini,potuisse;aut sine respiratione, totum triduũ vixisse? An in illo tenebricoso & horrendo specu piscis,adeo fuisse imperturbato animo,vt accurate composita precatione apud Deum vteretur? An eum igneo illo viscerum feruore non esse confectum atque consumptum? An belluæ agitatione non esse D
conflictatum? An denique,vt innoxie fuerat exceptus ore piscis,& aluo conseruatus, sic innocue fuisse eiectum,& terræ redditum? Sane,ad huius miraculi similitudinem, finxisse videntur poetæ,Herculem, quo Hesyonẽ Priami sororem a pisce voratam liberaret,intrasse in eius aluum,tribusque in eo necando pisce diebus consumptis, nisi quod expilatus redijt,vt super illo Ionæ loco perhibet Theophylactus,cetera illæsum exiuisse.Ideoque Lycophrõ poeta,vocauit Herculem Triesperum, quasi Trinoctem, propter triduum,quo necando pisci,intra eius aluum immoratus est.Atque hoc Ionæ miraculum,non tantum verius, sed etiam longe mirabilius est,quam illud, vel nimis temere a Græcis creditum, vel nimis prodige laudatum: illud dico Arionis in mare proiecti, ac delphine,id temporis commodum occurrente,deuecti Tænaron promontorium aduersum Africæ,in quo,ait Solinus capite 13.fanum erat Arioni sacrum, & E
in eo imago ærea testis facti,& ad effigiem casus,& veri operis expressa.Tempus præterea signatum: olympiade enim vndetrigesima,qua in certamine Siculo idem Arion victor scribitur,id ipsum gestum probatur.Ceterum inter piscium miracula,duo alia memorantur in scriptura.Narrat Matthæus capite 17.Dominum nostrum, quo exactum a se tributum penderet,misisse Petrum ad mare,eique prædixisse,fore, vt in ore piscis quem primum caperet,staterem,qui quatuor drachmas pendebat,tributum sciicet pro se & ipso Petro pendẽdum,inueniret.Exclamat D.Hieronymus hunc ipsum Matthæi locum explanans. § Quid primum, inquit,mirer in hoc loco,nescio; vtrum

Ponderatur miraculũ Ionæ a pisce deuorati.

Fabula Herculis.

Casus Arionis.

Miraculũ piscis ore staterem ferentis.

præscien-

A præscientiam,an magnitudinem Saluatoris.Præscientiam, quod nouerat piscem habere in ore staterem;& quod primus ipse capiendus esset a Petro.Magnitudinẽ atque virtutem,si ad verbum eius stater in ore piscis statim creatus est, & quod futurũ erat, ipse loquendo fecerit.

Illud quoque, legenti historiam Tobiæ, ingentem mouere potest admirationem, quod in capite sexto eius libri,de quodam pisce his verbis scriptum est: § *Et respondens Angelus dixit Tobiæ; cordis eius particulam si super carbones ponas,fumus eius extricat omne genus dæmoniorum,siue à viro,siue à muliere,ita vt vltra non accedat ad eos. Et fel valet ad vngendos oculos in quibus fuerit albugo,& sanabuntur.* § Et infra capite 11. sic est: § *Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam: & cæpit albugo ex oculis eius,quasi membrana oui, egredi. Quam apprehendens Tobias,traxit ex oculis eius,statimque visum recepit.* § Sed

Locus libri Tobiæ c.6.

B hæc legentem, subibit admiratio simul & dubitatio,quomodo res corporalis,vti erat cor & iecur illius piscis, uim habere potuerit expellendi dæmonem, naturæ prorsus incorporeæ,ob idque actioni,& potentiæ rerum corporalium nullatenus obnoxium atque subiectum? An ea vis abigendi & arcendi dæmonem,non erat illi pisci naturalis,sed ei ad effectum illum operandum diuinitus insita? qualem scilicet credimus esse tartarei ignis potentiam,torquendi damnatos spiritus. An res corporalis, licet directo vim habere non possit aduersus ipsum dæmonem, potest tamen habere aduersus eius operationes & effectus naturales,quibus vel impeditis,vel destructis, etiam dæmon quodammodo expelli dicatur? Etenim,dæmon per causas naturales inuicẽ rite compositas,& alicui vel loco,vel tempori tempestiue, apteque applicatas, non-
C nunquam effectus quosdam valde noxios & pestilentes operatur.Ex aduerso,si opponantur aliæ causæ naturales cõtrariæ,sed valentiores,maiorisque efficacitatis; vel effectus dæmonum,ne producantur,impedient;vel iam productos dissipabunt,ac de medio tollent. Atque ea ratione dici potest dæmon,ex aliquo loco pulsus, quia non potest in eo loco vel corpore esse per operationem,quam prius in eo exercebat. Huius rei exemplum perillustre habemus in libro 1. Regum capite 16. vbi sic est: § *Spiritus Domini recessit à Saul,& exagitabat eum spiritus nequam à Domino. Igitur quandocunque spiritus Domini malus arripiebat Saul,Dauid tollebat citharam,& percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat:recedebat enim ab eo spiritus malus.* § Quomodo autem sono citharæ,cantuque

Quomodo piscis captus a Tobia, vi habere potuerit, expellendi dæmones.

Locus primi libri regum cap.16.

D Dauidis,ægritudo illa animi Saulis discuteretur, dæmonque expelleretur, longa digressione super eo loco disputat Nicolaus de Lyra, & ibidem Tostatus aliquot quæstionibus eandem rem pertractat. Sed mihi similius vero fit,quod idem Tostatus præ-
dicto loco,in quæstione 46.respondẽs ad dubitationem,quæ de illo pisce Tobiæ proposita est,ait, nullam illi pisci fuisse vim expellendi dæmones. Ecquæ enim uis in pisce esse poterat extricandi omne genus dæmoniorum,& prohibendi ne vltra accederent? Sed Raphael fuit,qui dæmoniũ expulit,& religauit in deserto superioris Ægypti,vt in cap.8.eius libri traditur.Verum,quia hoc voluit ille facere,cum iecur piscis igne cremaretur,fumaretque;ideo talis effectus pisci tributus est. Cur autẽ Raphael veritatem rei celauerit Tobiam,causa fuit,ne se ipsum illi ante tempus manifestaret. Si enim dixisset se expulsurum dæmones,& quasi vinculis,ne se ad nocendum hominem,sed angelum;pauoreque consternatus,non ausus fuisset familiariter, vt solebat,
E cum eo agere. Sane Raphael alia fecit,& dixit,quæ in eo libro memorantur,non vere,sed figurate tantum,& simulate. Comedere enim,bibere,& dormire videbatur.Dixit item seni Tobiæ,se mercenarium esse,& appellari Azariam, & filium esse magni Ananiæ: quæ nisi dicta figurate accipiantur,a mendacio excusari non possent.

Sed redeo ad cetos; de quibus mirum profecto, si tamen verum, certe memorandum videtur,quod narrat Aelianus libr. 2. historiæ de Animalibus, cap. 13.§ Fere cetorum genus,inquit,aliquo duce indiget ad suum motum regendum & moderandum,cuius oculis,quasi ducibus, ipsum vtitur ad videndum. Is autem dux, vt periti harum rerum cõfirmant,piscis est,albo colore,prælongo capite,angusta cauda.Hũcne,ducem cuique ceto natura dederit, an quadam amicitia ductus ipse, vltro cetos

Cetos habere piscem ducem & rectorem.

antegre-

Universidad de Deusto
Biblioteca

antegrediatur,difficile est constituere. Certe piscis nunquam a ceto separatus,meare A
cernitur,sed eius caput antegredieus,quasi temo,& dux eius existit: cūcta illi præsen
tit,& prouidet,extremaque cauda præmonstrat,tum declinanda, tum persequenda:
cibatum ei conciliat,insidiasque a piscatoribus positas signo prodit:& vbi occurrunt
breuia,ne propter molem corporis in illis hæreat, tempestiue præsignificat, vt alio
meatum declinare possit. Cum autem ad nimiam pinguitudinem ceti perueniunt,
amplius nec videre,nec audire possunt,carnium mole,audiendi videndique meatus
obstruente. Quod si eo duce carerent,haud dubie illis pereundum esset. § Quis igitur
non miretur naturæ, aut potius Dei prouidentiam, qui vastissimæ maris belluæ,exi-
guum piscem,motus,victus,vitæque ducem,& rectorem dederit? Nescio quid simi-
le de pinna generis cōcharum in libro nono & capite 42. scriptum reliquit Plinius. B
§ Nascitur,inquit,pinna in limosis,subrecta semper,nec vnquam sine comite, quem
Plinius, de pinna & squilla. pinnoterem, seu pinnophilacem vocant; is est squilla parua. Pandit se pinna, lumi-
nibus orbum corpus,intus minutis piscibus præbens,assultant illi protinus, & vbi li-
centia audacia creuit,implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui signi-
ficat: illa, compressu quicquid inclusit,exanimat,partemque socio tribuit. Quo ma-
gis miror,quosdam existimasse,aquatilibus nullum inesse sensum. § Sic Plinius. Ve-
rum ad alia pergamus.

Benedicite omnes volucres cæli Domino.

RECTE post pisces,memorantur volucres.Nam & Moses vtriusque gene C
ris animantium creationem,narrans opus quinti diei,coniunctē tradi-
dit. Ait enim capite primo Geneseos: § *Dixit Deus, producant aquæ reptile*
animæ viuentis,& volatile super terram sub firmamento cæli. § Cur autem scriptu
ra coniunctē memoret pisces & volucres,tres causæ reddi possunt.Ete-
nim vtrumque animal quinto die primum a Deo creatum est.& vtrūque videtur ex
eadem materia,id est,ex aquis generatum. Sic enim plerique Doctores arbitrantur:
& hoc indicant verba Mosis proxime posita. Licet eo loci scriptura Hebraica, & pa-
raphrasis Chaldaica diuersam reddant sententiam, hanc nempe. § *Repere faciant aquæ*
reptile animæ viuentis;& volatile volet super terram. § Nec obscure significare videtur Moses
capite 2. aues ex terra esse creatas,cum ait: § *Formatis Dominus Deus de humo cunctis animan-*
tibus terræ,& vniuersis volatilibus cæli,adduxit ea ad Adam. § Verum,sint aues ex terra produ- D
ctæ,nec ne,aliena est hoc loco disputatio,in primo libro commentariorum nostrorū
in Genesim,à nobis diligenter explicata. Certe negari non potest,inter pisces & aues
Magna simi litudo auiū & piscium. magnam esse naturæ cognationem,& multiplicem conuenientiam atque similitudi
nem. Locus piscium aqua est,auium aer: quæ duo elementa,sunt inuicem multis re-
bus congruentia: ambo humida,diaphana,facile mobilia, & cedētia,& inuicē paruo
negotio mutabilia. Conformatio item corporis vtriusque animantis, multis modis
est similis: vtrique inest leuitas & agilitas: magna est similitudo inter squamas,& pen
nas; inter alas, & pinnas; inter volatum, & natatum. Vtrumque animal iter suum
cauda dirigit: & ab eo nauigandi artem homines didicisse creditum est. Certe Pli-
nius libro 10. miluos scribit gubernandi artem docuisse caudæ flexibus,in cælo mon
strante natura, quid opus esset in profundo.Scite igitur dictum est, pisces, esse aues
aquatiles; & aues, esse pisces aereos. Sed nunc de auibus, ad superiorum verbo-
rum explanationem, nonnihil dicendum est.

Creberrimæ sunt in sacris litteris similitudines ex auibus petitæ, & ad varias res
declarandas,probandasque accommodatæ. Velut est illa Deuteronomij 32. § *Sicut*
Locus Deuteronomij cap. 32. de aquila. *aquila prouocans ad volandum pullos suos,& super eos volitans,expandit alas suas;& assumpsit eum,at-*
que portauit in humeris suis. § Nam vt ait Aristoteles libro 9. De historia animal cap. 32.
§ Alunt pullos suos aquilæ,donec potentes volandi fiant: tunc nido eos expellunt: nec
sine iudicio & examine pro suis habent, sed implumes etiamnum pullos percutien-
tes,sub-

A tes, subinde cogunt aduersos intueri solis radios. Et si conniuentes, nictantes-
que animaduerterint, præcipitant e nido velut adulterinos ac degeneres. Cuius
acies firma steterit,illum educant. § In Psalmo 102. altera legitur similitudo ex aqui-
lis ducta: § *Renouabitur*, inquit, *vt aquilæ,iuuentus tua.* § id est, redintegrabit vires tuas
Locus psal. 102. quomodo renouetur iuuētus aquilæ. Deus,ita vt robustissimæ aquilarum iuuentuti comparari possis. Vel,talis Dei mune-
re fies vigore animi, robore corporis, & agilitate, qualis est in sua iuuentute aquila,
robustissimum nempe, pernicissimum,& violentissimum animal. Nam quod ex sene-
ctute ad iuuentam redeat aquila,nusquam legi apud auctores probatos: nisi cui arri
Figmentum Hebræorū. deant Hebræorum fabulæ;à quibus proditum est, aquilam omni decennio,vsque ad
centesimum annum petere ignem elementarem, & ab eo supra modum incalescen-
B tem,deijcere se in mare. Ex quo,nouis succrescentibus pennis,reiuuenescere: proue-
ctam vero ad centesimum annum, idemque facere tentantem,non posse iam præ se-
nio,viribus destitutam,è mari exurgere. Nec admodū credibile videtur multis,quod
narratur in epistola, quæ inter epistolas D. Hieronymi ponitur, ad Præsidium scri-
pta,vbi sic est. § Aquila quando senuerit,grauantur illius pennæ & oculi: tunc quæ-
rit fontem,& erigit pennas,& colligit in se calorem, & in fontem se demergit; & ita
sanantur eius oculi,& ipsa redit ad iuuentutem. § Eutimius super hoc loco prædi-
cti Psalmi,aquilis tradit solenne esse,veteres pennas excutere,nouasque induere, ea-
que ratione quodammodo iuuenescere: quod spectasse videtur Isaias capite 40. § *Qui*
sperant, inquit, *in Domino,mutabunt fortitudinem,assument pennas sicut aquilæ;current,& non labora-*
bunt: ambulabunt,& non deficient. § Quem Esaiæ locum explanans Hieronymus, § crebro,
C inquit, diximus, aquilarum senectutem reuirescere mutatione pennarum, & solas
esse,quæ iubar solis aspiciant,pullosque suos,an generosi sint, hoc experimento pro-
bent. Itaque & sanctos repuerascere,& assumpto immortali corpore, laborem non
sentire mortalium. § Compluribus visum est similius vero, quod tradit Augusti-
Augustinus. nus,super eo loco Psalmi scribens, aquilæ in senecta rostrum vsque eo increscere,at-
que incuruari,vt obstructo oris aditu,omnem capiendi cibi potusque facultatem adi
mat: ipsam vero rostrum ad petram vehementer allidendo frangere: excussoque im-
pedimento oris,rursus potum & cibum capientem reualescere, & quodammodo re-
iuuenescere. § Tunc, inquit Augustinus, redit illi vigor membrorum, nitor pluma-
rum, gubernacula pennarum; volat excelsa sicut antea; fit in ea quædam resurrectio.
Nam Dauid,ad declarandam resurrectionem hominum ad immortalitatem, hac si-
militudine aquilæ vsus est. Sed aquilæ renouatur iuuentus ad breue tempus, non ad
D immortalitatem: data est enim similitudo,qualis nempe de re mortali,ad rem immor
talem vtcunque significandam,non expresse demonstrandam,dari potuit. § Sic Augu
stinus. Equidem,quod increscente rostro,deficiat aquilam comedendi & bibendi fa-
cultas,lego etiam apud Aristotelem in libro 9. de historia animal. cap. 32. cuius sen
tentiam in libro 10. capite 3. his verbis reddidit Plinius. § Oppetunt aquilæ non se-
nio,nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro,vt aduncitas
aperiri non queat. § Quod autem scriptum est apud Iob capite 39. aquilam e remo-
tissimis & altissimis locis,speculari prædam,ad quam scilicet rapiendā,maximo impe
tu seipsam deijciat; declarari & illustrari potest eo,quod scripsit Plinius eodē illo lo-
co,quem proxime posui. § Supereſt,inquit, Heliæetos,est autem species aquilæ, cla-
E rissima oculorū acie,librans ex alto sese,visoque in mari piscē,præceps in eum ruens,
& discussis pectore aquis rapiens.

Verum nonnullas alias similitudinum attingamus. In canticis canticorum, vt
denotetur pulchritudo oculorum sponsæ, comparantur oculi eius oculis columba-
rum. § *Ecce*, inquit, *tu pulchra es amica mea,oculi tui columbarum.* § & infra capite 5. enarrās
sponsa pulchritudinem sponsi sui, similiter eius oculos comparat oculis columbarū. Locus Canticorū cap. 4. & vero de oculis columbarum. § *Oculi eius*, inquit, *sicut columbæ super riuulos aquarum,quæ lacte sunt lotæ, & residēt iuxta fluenta*
plenissima. § Sed quam vim & sententiam habet ista similitudo? Nimirum significan-
tur oculi simplices, sine fuco & dolo: nam Christus Dominus excellentiam simplici-
tatis præcipue tribuit columbæ,cum dixit Matth. 10. § *Estote simplices sicut columbæ.* § &

capite

Universidad de Deusto
Biblioteca

capite 5. eiusdem: *§ Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* § An potius oculi columbini significant oculos minime vagos & lasciuos, sed pudicos & castos? Etenim periti rerum naturalium, præcipuā quandam in columbis obseruarūt pudicitiam, & mutuam coniugum fidem. Audi quid libro 10. cap. 34. de columbis scribat Plinius. § Prima, inquit, illis pudicitia, & neutri nota adulteria. Coniugij fidē non violant, communemque seruant domum: nisi cælebs, aut vidua, nidum non relinquit. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante femina ad pullos: parturiēti solatia & ministeria ex mare. § Aelianus addit præterea lib. 3. ca. 42. si forte impudico amore captū hoc animal, alienam venerē persequatur, ipsum circumsederi ab alijs, marem quidem à maribus discerpi; feminam vero à feminis dispergi. Et hæc lex castitatis, etiam ad turtures pertinet, & ad columbas albas: excepto quod vtramque non occidunt, sed marem tantum perimentes, feminæ mortem quidem remittunt, eam tamen in viduitate reliquam ætatem viuere cogunt.

Pudicitia columbarū.

Sed illa super omnes memoranda, & reliquis in præsens omissis, breuiter explicāda videtur similitudo, ex triplici auium genere petita, qua Dauid in psalmo centesimo primo vsus est illis verbis: *§ Similis factus sum pelicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* § His tribus similitudinibus indicat Dauid similem se factum auibus soliuagis, auia deserta que loca incolentibus: nimio enim mœrore & angore animi confectum se, fugere hominum consortia, & secreta loca, mœrentibus amica quærere; gaudere tenebris, lugubri carmine delectari, & insomnes noctes præ cura & tristitia transigere. Verū, quæ auis sit pelicanus, Hebræi se nescire fatentur. Theodoretus & Eutimius tantum dicunt esse auem solitudine gaudentem. Arnobius scribit, eam pasci escis venenatis: Caietanus, similem esse cygno; D. Augustinus, nasci in solitudinibus, maxime in Ægypto, propter Nilum fluuium: cetera non esse curiose inuestiganda, vt, quæ sit eius auis figura, quæ membra, quæ vox, qui mores. Græce vocatur πελεκᾶς, sic dicta, quod arbores perforet, cuius auis mentionem facit Aristoteles libro 9. de historia animalium, cap. 10. & eam Theodorus eius interpres plateam appellat, haud dubie imitatus Plinium, qui lib. 10. capite 40. quæ Aristoteles prædicto loco de ea aue tradit, latinis verbis ita reddidit. § Platea nominatur auis, aduolans ad eas, quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem, cum deuoratis se impleuit conchis, calore ventris coctas eas euomit, atque ita esculenta legit, testas excernens. § Hanc autem esse auem nominatam in hoc psalmo a Dauide, non improbabilis coniectura capitur ex vocabulo Hebræo § *quaath,* § quod in eo psalmo positum est, petitum ex verbo Hebræo significante idem quod vomere. Neque obstat huic coniecturæ, quod Aristoteles libro 4. de historia animal. capite 12. inter aues gregales enumerat grues, olores, & plateas; Dauid autem, vt diximus, significat esse auem soliuagam. Etenim, auctor commentariorum in psalmos, qui præfert nomen Hieronymi (cuius esse illos commentarios, equidem vt in parte non negauerim, sic ex toto plane abnuo) auctor inquam ille super eo psalmo, duo facit pelicanorum genera, alterum gregatim viuens circa aquas, vescensque piscibus, de quo scilicet locutus est Aristoteles; alterum, quod in solitudine versatur, pasciturque venenatis animalibus, vt serpentibus, & lacertis. Nec illud hic tacendum; vocabulum Hebræum, quod Hieronymus in psalmo 101. vertit pelicanum, in 2. capite Sophoniæ, verti ab eo onocrotalum: cuius auis ingenium belle describit Plinius libro 10. cap. 47. Atque præd icto loco Hieronymus duo facit onocrotalorum genera, similiter vt de pelicanis dictum est. Certe, cum scriptura significare vult terram aliquam incultam & desertā, dicere solet, in ea habituros onocrotalos: vt legere licet apud Isaiam capite 34. & Sophoniam cap. 2.

Locus psalmi centesimi primi, de pelicano.

Quæ auis sit pelicanus.

Mira de pelicano ex diuo Augustino, Gregorio, & Cassiodoro.

Sed quæ de pelicanis mira narrantur, magis quod à viris grauissimis prodita sunt, quàm quod certa putem, hic breuibus prodenda duxi. Augustinus super illo psalmo refert, a quibusdam esse traditum, pelicanum rostro pullos suos occidere, sed mox lugere occisos per triduum: & se ipsum sauciando, sanguinem effundere, quo superfusos pullos reuiuiscere. Idem referens Gregorius super psalmo 5. pœnitentiali, affirmat eam esse Philosophorum opinionem. In epistola, quæ scripta est ad Præsidium, quæ nomine Hieronymi prænotata, in quarto tomo eius operum fertur, similia Augustino & Gregorio de pelicano traduntur; nisi quod pullos eius, non ab ipso, sed a serpentibus occisos, ab eo viuificari, dicitur. Cassiodorus super eodem psalmo, de pelicano, nycticorace, & passere, hunc in modum scribit. § Pelicanus, auis Ægyptia est, ciconijs granditate corporis consimilis; propterea semper macilenta, quia vt physiologi volunt, tenso per viscera intestino, quicquid escarum accipit, sine discoctione transmittit; quo fit, vt paucissimo ciborum succo refecta, proprio adipe minime farciatur. Cuius duplex genus esse dicitur; vnum in stagnis habitans; alterum in desertis locis soliuagum viuens. Nycticorax, latine sonat nocturnum coruum, quem quidam bubonem, alij noctuam esse dixerunt. Hunc sicut diei fulgor abscondit, sic aduentus noctis producit; & contra morem auium, tunc magis vigilare, & escas quærere incipit, cum se ad soporem animantia cuncta componunt. Passer, est auis parua, sed nimia sagacitate solicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluuiem ventris, escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa á prædatore capiatur, aut fœtus eius serpentinis deuorentur insidijs, inter aues vnica cautione munita, ad celsa domorum fastigia concurrit, vt a suspectis casibus reddatur alicna, quæ multis periculis probatur obnoxia. § Hæc Cassiodorus.

Sed decet hanc de auibus orationem concludere, velut insigni clausula, celebri phœnicis historia. Legendus est Herodotus libro 2. Plinius lib. 10. cap. 2. Solinus cap. 36. Cornelius Tacitus lib. 5. annalium. Aelianus lib. 6. de historia animalium, capite 57. & complures alij, qui de phœnice, vt maximo auium miraculo, prope incredibilia, scriptis prodiderunt: quæ licet fabulosa nonnullis visa sint, ea tamen antiquissimi & grauissimi patres nostri, minime reiecerunt: quin eius auis exemplo simul & argumento vsi sunt, quo fidem apud Gentiles futuræ mortuorū resurrectioni conciliarent, & astruerent. Extat non inelegans carmen de phœnice, Lactantij nomen præferens. Commemoratur etiam historia phœnicis, ad persuadendam Gentilibus, hominum resurrectionem, in libro 5. constitutionum Apostolicarum capite 8. quod opus superioribus annis, Franciscus Turrianus, nostræ Societatis vir pius & doctus, latinitate a se donatū, eruditis scholijs, & commentarijs illustrauit. D. Ambrosius in explanatione psalmi 118. super illo versiculo, *§ Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram,* § de phœnice ita scribit. § Phœnix, coitus ignorat corporeos, libidinis nescit illecebras, sed de suo surgit rogo, sibi auis superstes, ipsa & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. § Eadem persequitur pluribus verbis in libro 5. hexameron, capite 23. Sed in oratione quam edidit de fide resurrectionis, disertissime phœnicis ingenium, mores, exitum, ac regenerationem, hunc in modum descripsit. § Auis in regione Arabiæ, cui nomen est phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cum mortua fuerit, reuiuiscit. Et hoc relatione crebra, & scripturarum auctoritate cognouimus: eam auem quingentorum annorū spatia, vitali vsui habere prærscripta: eamque, cum sibi finem vitæ adesse, præsaga quadam naturæ suæ æstimatione cognouerit, thecam sibi de thure, & myrrha, & ceteris odoribus adornare. Completoque opere pariter, & tempore, intrare illam, atque emori: ex cuius mox humore oriri vermem, paulatimque eum in eius auis figuram concrescere, vsumque formari: subnixam quoque remigio pennarum, renouatæ vitæ officia, munere pietatis ordiri. Nam thecam illam, vel tumulum corporis, vel incunabulum resurgentis, in qua de ficiens occidit, & occidens resurrexit, ex Æthiopia in Lycaoniam vehit: atque ita resurrectione auis huius, locorum incolæ, completum quingentorum annorum tempus intelligunt. Ergo isti aui quingentesimus resurrectionis annus est; nobis millesimus: illi in hoc seculo, nobis in consummatione mundi. Plerique etiam opinantur, quod auis hæc, rogum sibi ipsa succendat, & rursus de fauillis suis, & cineribus reuiuiscat. § Hactenus Ambrosij sunt, quæ commemorata fuerunt. Ponam etiam hic verba Tertulliani, vt scriptoris vetustissimi. Is, libro quem scripsit de resurrectione carnis, sic

De phœnice.

D. Ambrosius.

Descriptio phœnicis ex D. Ambrosio.

Tertullian.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis,sic ait. § Accipe pleniſſimum atque firmiſſimum huius noſtræ ſpei ſpecimen. Siquidem animalis eſt res,& vitæ obnoxia & morti, illum dico alitem Orientis peculiarem,de ſingularitate famoſum,de poſteritate monſtroſum: qui ſemetipſum libenter funerans renouat,natali fine decedens,atque ſuccedens,iterum phœnix. Vbi iam nemo,iterum ipſe: qui non iam, alius idem. Quid expreſſius atque ſignatius in hanc cauſam,aut cui alij rei tale documentum? Deus etiam in ſcripturis ſuis: § *& florebis*, inquit, *velut phœnix*, § id eſt,de morte,de funere. Vti credas,de ignibus quoque ſubſtantiam corporis exigi poſſe. Multis paſſeribus anteſtare nos Dominus pronuntiauit: ſi non & phœnicibus, nihil magnum. Sed homines ſemel interibunt,auibus Arabiæ de ſua reſurrectione ſecuris. § Hæc Tertullianus. In cuius prædictis verbis,illud obſeruare velim lectorem: cum vox Græca φοίνιξ ambiguæ ſignificationis ſit (nam & palmam arborem ſignificat,& hanc auem,etiam Latinis dictam phœnicem) quod ſcriptum eſt in pſalmo 91. § *Iuſtus vt palma florebit*, § Tertullianum de aue phœnice interpretatum eſſe; cum tamen de palma fere intelligatur. Et rectius ſane. Nam Dauidem eo loci non de aue,ſed de arbore loqui,contextum verborum eius conſideranti, manifeſtum fit: ait enim. § *Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus libani multiplicabitur, plantati in domo Domini.* § Et vox Hebræa,thamar,quæ eo loco ponitur, nuſquam in ſcriptura ſignificat auem,ſed vbique arborem palmæ. Tertullianus igitur ambiguitate Græcæ vocis abuſus,non recte locum illum Dauidis,de aue phœnice interpretatus eſt.

Locus pſalmi nonageſimi primi excutitur.

Benedicite omnes beſtiæ & pecora Domino.

HOc pertinet ad terreſtres animantes: quarum quæ grandiores, perfectioreſque ſunt,præſertim autem quæ vſibus hominum maxime inſeruiunt,vocabulis beſtiarum,& pecorum hic ſignificantur. Sed terreſtriū animalium duo ſunt genera: quædam ſunt corpore magna, viribus robuſta,ſenſibuſque perfecta,vt equus,leo, elephas: alia parua, infirma, & imperfecta,vt apis,culex, formica. In vtro autem genere ſpectabilius ſit naturæ artificium,pluraque extent,atque illuſtriora Dei potentiæ,ac ſapientiæ argumenta, difficile iudicium eſt. Nec mihi ſane liquet, mirarine debeam magis dentes apri, an tineæ: alas gryphis,an cyniphis; caput equi,an locuſtæ; crura elephanti,an culicis; aquilam,an formicam; leonem,an pulicem; tigrem an teſtudinem. Niſi quod maiorū animalium vberior,& amplior materia, ideoque tractabilior, & naturæ facultati obſequentior, minus naturæ vim & artem facit admirabilem. At in minutis animalibus, quorum exilitas cerni vix poteſt, tam ſubtilis, & artificioſa ſingulorum membrorum figuratio, cunctarumque partium corporis tam apta digeſtio, atque omnium ſenſuum tam exquiſita diſtinctio & perfectio, quo inextricabilior, eo mirabilior contemplantibus accidit. Nam vt de vno culice dicam, & ſunt alia dictu minora, vbi tot ſenſus in culice natura collocauit? vbi viſum prætendit? vbi guſtatum applicauit? vbi odoratum inſeruit? vbi truculentam illam,& portione corporis maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas annexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam vti aluum? auidam ſanguinis, & potiſſimum humani, ſitim accendit? telum vero perfodiendo tergori quo ſpiculauit ingenio? atque ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, ſorbendoque fiſtuloſum eſſet? Quos teredini ad perforanda robora, cum ſono teſte dentes affixit? potiſſimūque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla,& truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas; cum rerum natura nuſquam magis quam in minimis mira ſit. Salomon quoque in libro prouerbiorum, capite 30. hoc genus minimorum animaliū, imprimis miratur. § *Quatuor*, inquit, *ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus: formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe ſibi cibum ſibi: lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum: regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas: ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.* § In capite autem ſexto

Vtrū in paruis animantibus, maius naturæ artificium appareat, quam in magnis.

Pliniana deſcriptio culicis lib. 11. cap. 2.

ſexto eiuſdem libri: § *Vade, ait, ad formicam, o piger, & conſidera vias, & diſce ſapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat.* § Sane contemplatio formicarum, ingentem facit admirabilitatem. Si quis enim comparet onera corporibus earum, haud dubie fateatur nullis, portione, vires eſſe maiores: gerunt onera morſu, & maiora, poſtremis pedibus auerſæ moliuntur, humeris obnixæ. Et his ſua quoque reipublicæ ratio, & memoria, & cura. Semina arroſa condunt, ne ſurſum in fruges exeant e terra: maiora, ad introitum diuidunt: madefacta imbre, ne putreſcant, proferunt, atque ſiccant: operantur & noctu plena luna, ceſſant interlunio. Iam in opere, qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diuerſo conuehunt, altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quam diligens cum obuijs velut quædam collocutio, atque percontatio? Silices, itinere earum attritos videmus, & in opere ſemitam factam; ne quis dubitet qualibet in re, quid poſſit quantulacunque aſſiduitas. Denique ſepeliuntur inter ſe viuentium ſolæ, præter hominem.

Locus ex Prouerbiorum capite ſexto, de formicis, illuſtratus verbis Plinii lib. 11. capite 30.

Sed quia in hoc hymno, maiorum dumtaxat animantium mentio facta eſt, quam multis rebus hoc genus animalium, diuini numinis poteſtatem, & prouidentiam declaret, eamque mortales agnoſcere, admirari, & prædicare cogat, vnius elephanti, terreſtrium animalium corpore maximi, robore valentiſſimi, ſenſibus perfectiſſimi, moribus placidiſſimi, docilitate ſagaciſſimi, denique duratione viuaciſsimi, exemplo demonſtrabimus. Huius animalis amplitudo corporis, robur, docilitas, ſagacitas, & manſuetudo deſcribitur apud Iob capite 40. verbis quidem tranſlatis, ſed grauiſſimis, & magnificentiſsimis. Et magnitudo quidem corporis tripliciter ſignificatur. Primum ipſo nomine, quo eum appellat, dicens: § *Ecce behemoth*. § Nam behema, ſignificat beſtiam; behemoth autem, numero multitudinis, ſignificat beſtias: & ita nominauit elephantum, quod propter vaſtitatem corporis, inſtar multarum beſtiarum eſſe videatur; quaſi vnus ipſe, complurium beſtiarum ſimul moles corporum, ſit complexus. Deinde, hoc ipſum indicat ex magnitudine caudæ, cum inquit: § *Stringit caudam quaſi cedrum*. § id eſt, tantam habet caudam, talemque, vt cum eam ſtringendo, ſeu intendendo erigit, referat ſimilitudinem cedri, arboris in ſublime, & directo elatiſſimæ. Pro verbo, § *Stringit*, § Hebræum verbum proprie ſignificat, celeriter mouere, ſeu agitare. Et reddit hanc ſententiam: cauda elephanti eiuſmodi eſt, vt cum ab eo flectitur, & circumagitur, ſimilis videatur cedro a ventis agitatæ. Nec tamen in tanta cauda, præſidium ei eſt, muſcarum tædio, quibus maxime infeſtatur, abigendo: ſed cum extentus cancellata cute recepit earum examina, repente arctatis in rugas cancellis, comprehenſas muſcas enecat. Verum, quia elephanti cauda, proportione tanti corporis, non videtur inſignis eſſe proceritatis; propterea quidam exiſtimarunt, Iob eo loco non loqui de cauda elephanti, ſed de membro genitali enormiter magno; nam mox ſubdit: § *Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt*. § Sane, apud veteres latinos ſcriptores, vocabulum caudæ, pro virili membro non ſemel poſitum, legimus. Adhæc, elephantis magnitudo, copia potus eius declaratur, cum ſubditur: § *Ecce abſorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius*. § id eſt, tantum bibit, vt videatur ſibi fluuium etiam Iordanem perennibus aquis abundantem, totum exhaurire, & exorbere poſſe. Et eſt oratio hyperbolica, qua ſignificatur, eum propter ingentem corporis amplitudinem, largiſsime bibere. Pro illo § *& non mirabitur*, § Hebraice ad verbum eſt, § *& non feſtinabit, ſeu non accelerabit* § id eſt, in tantum exhauriet fluuium, vt is bibente elephanto, non feſtinet curſum ſuum, ſed potius quaſi eius hauſtu retardatus, tantiſper impetum curſus ſiſtat, dum ille bibit. Putant quidam, ad idem oſtendendum, pertinere verba illa: § *Sub vmbra dormit, in ſecreto calami, & in locis humentibus. Protegunt vmbræ vmbram eius, circumdabunt eum ſalices torrentis.* §

Locus Iob cap. 40. de behemoth, id eſt, de elephanto, fuſe tractatur

Magnitudo elephanti.

Copia potꝰ elephanti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

existimantes, hic subaudiendam esse interrogationem, num, vel, numquid: vt hæc sit perfecta oratio, § *Numquid sub arboribus iacet, & sub salicibus?* § quasi dicat: tantæ est magnitudinis, vt eum arbores sua vmbra tegere non possint, vt sub earum vmbra delitescere queat, vt ceteræ animantes: nec salices, quæ in torrentibus nasci solent, possunt eum circumquaque tegere. Sed probabilius est, his verbis significari, elephantum fere versari in locis palustribus & aquosis, sicut docet Aristoteles libro 9. de historia animal. capite 46. § Amat, inquit, elephantus amnes: & quanquam non est animal fluuiatile; tamen riparium dici potest. Incedit etiam per aquam, & eatenus mergitur, quatenus eius promuscis superat: reflat enim per eam, & spiritum accipit, redditque; sed non satis natare, pondere sui corporis potest. § Quod supra dictum est de copia potus elephanti, confirmari potest ex eo, quod scribit Aristoteles libro 8. de historia animalium, capite 9. elephantum vno pastu, modios Macedonicos nouem edere posse: sex autem, vel septem edere modios, in vsu frequenti ei esse. Amphoras aquæ, mensuræ Macedonicæ, quatuordecim vno potu hausisse; & rursus a meridie eiusdem diei, octo, compertum esse. Aliud præterea proceritatis elephanti argumentum, ducitur ex dentium eius magnitudine: quos scribit Plinius libro 8. capite 10. in extremis Africæ, qua confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domicilijs præbere; sepesque tum circum ipsa domicilia, tum in pecorum stabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybium tradere, auctore Glussa regulo. Non prætermittam hic ponere, quod ad illustrandum hunc locum valeant, verba Iulii Scaligeri, tam vbertate ingenij, & orationis elegantia, quam eruditionis varietate ac subtilitate, hoc seculo insignis, & memorabilis viri. Sic enim ille in eo opere, quod aduersus Cardanum edidit, titulo exercitationum prænotatum, sic inquam, in exercitatione. 204. vbi agit de elephantis, scriptum reliquit. § Vidi ego vnum dentem, me longe procerioremque molem e pondere deprehendas. In Indicis historijs scriptum est, duos elephanti dentes, pependisse pondo trecenta & viginti quinque. Ex eius item animantis vestigio, ceteri corporis vastitatem coniectare licet. Obseruatum enim est, eius lineam dimetientem, esse palmorum trium & pollicis, quanta latitudo tergi, in maximo equo rara est, aut nulla. Igitur senumdenum pedum excedere proceritatem, legimus apud eosdem nauigatores. Notum est ex auctorum fide, Indicos esse maiores Africis: at ijs, qui in insula Maidegasca oriuntur, cedunt Indi. § Hæc Scaliger.

Magnitudo dentium elephanti.

Iulius Scaliger.

Verum quid est illud, quod apud Iob eodem loco dicitur; § *Quem feci tecum?* § Hoc nempe significat: quem pariter atque te creaui: nam vt hominem, sic elephantum ego condidi. Vel, quem eodem die sexto creaui, quo die etiam hominem feci: cunctas enim animantes terrestres & hominem, creauit Deus die sexto. Vel, quem feci vt habitaret tecum. Nam etsi propter corporis molem & robur, terrificum animal videatur, feci tamen eum ingenio placido, vt facile cicurari, & homini obsequi atque inseruire condiscat. Vel, quem feci tecum: id est, proximum & simillimum tibi. Omnium enim animantium, simillimus homini est elephantus; nempe ingenij docilitate, sagacitate, memoria, naturali quodam intellectu humani sermonis & morum; etiam sensu quodam humani amoris, gloriæ, ac voluptatis; egregia item, & quæ in hominibus rara est, erga suos nutritios & rectores, fide & beneuolentia. Vt non immerito scribat Aristoteles libro 9. de historia animalium, capite 46. elephantem plurimum valere sensu, ceterisque animantibus sagacitate ingenij antecellere: ideoque permulta humanæ vitæ & consuetudinis officia doceri atque intelligere. Nam & regem adorare condiscit, genua submittendo, & coronas porrigendo. Et vt scribit Plinius in exordio libri octaui, alienæ religionis intellectu non caret: quippe, transiturus maria, creditur non ante naues conscendere, quam inuitatus rectoris iureiurando de

Elephãtus, quibus reb⁹ homini simillimus sit

de reditu. Obseruatum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditari noctu solitum. Mutianus ter consul, auctor est, se vidente Puteolis, cum aduecti, e naui egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente porrecti, vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Agminatim transituri fluuios, pullos suos super dentium eminentias gestant, promuscide, tanquam vinculis ipsos complexi: minores etiam antegredi cogunt, subsequentibus maioribus, vt aduersus insequentes terga hostes, extremum agmen firmius, & valentius sit; simul etiam experiendi vadi causa; transeuntibus enim minoribus, facilem quoque maioribus fore transitum apparet. Si autem præirent maiores, fortasse qua illi transeunt, minoribus sine exitio transire non liceret. Adijce, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo, fiatque imperuius, vel exitialis transitus minoribus. Mira sunt, ac pene incredibilia, quæ de eorum fide, & beneuolentia erga suos nutritios, & rectores, memoriæ prodidit Ælianus libro 3. capite 44. & libro 7. capite 32. quorum ego, ne longior sim, commemoratione supersedeo.

Quantum porro sit robur, quantæ vires elephanti, significat illo ipso Iob loco scriptura, cum inquit: § *Ossa eius velut fistulæ æris, cartilago illius, quasi laminæ ferreæ, fortitudo eius in lumbis eius.* § Tantum enim robur inest dorso, & ossibus elephanti (hoc enim per renes intelligere hic oportet: nam & Aquila ibi vertit νῶτον id est, tergus, seu dorsum; Symmachus transtulit πλαγών id est, coxendices) vt maximas turres confertas armatis hominibus, in bellis gestent. § Domiti, inquit Plinius, militant, & turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte, Orientis bella conficiunt: prosternunt acies, proterunt armatos. § Et Philostratus libro 2. capite 6. § Pugnant, inquit, elephantes onusti turribus, quibus decem, aut etiam quindecim armati homines superstant, qui ex turribus tanquam propugnaculis, in hostes iaculantur, aut arcu sagittas torquent. § Sed maiora de illis memorat historia prioris libri Machabæorum, capite sexto narrans, in exercitu regis Antiochi, fuisse duos & triginta elephantos in bellis exercitatos; & super singulis ligneas turres firmissimas; & in his ingentes machinas bellicas, atque in singulis triginta duos fortes viros desuper pugnantes, præter elephanti magistrum, seu rectorem. Illud quoque mirum, quod narrat Ælianus libro 17. capite 28. Indorum regem belligerantem cum hostibus, habere solitum in exercitu, maximorum & robustissimorum elephantum tria millia, quorum incursu, hostium muros quatiat atque subuertat. Et hoc audiuisse se, Ctesias scribit. Illud autem Babylone vidisse se affirmat, palmas ab elephantis, rectore ipsorum iubente, violentissimo impetu extirpatas. Aristoteles quidem certe libro 9. de historia animalium scribit, euerti ædificia ab elephantis, magnos dentes admouendo; palmas autem fronte eos impellere, & declinare, tum pedibus conculcando prosternere in terram. Hoc tamen tam ingens, tam robustum, & validum animal, minimo suis stridore, seu grunitu terretur: & in tantum odit & auersatur murem, vt si pabulum in præsepio positum, attingi ab eo viderit, omnino fastidiat. Cruciatum in potu maximum sentit hausta hirudine; quæ ipsi animæ canali affixa, intolerando eum torquet dolore.

Robur elephanti.

Locus prioris libri Machabæorum cap. 6. de elephantis.

Ceterum quam sit elephantus mansuetum animal, & ad capessendum hominis imperium, obsequiumque præstandum flexibile, multis exemplis & argumentis grauissimi auctores confirmarunt. Aristoteles libro 9. de historia animalium capite 46. elephantum esse censet omnium animalium mitissimum atque placidissimum; ob idque docilissimum, & multorum humanæ consuetudinis ac disciplinæ officiorum capacissimum. § Elephas, inquit Plinius 4. capite libri 8. homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusque, etiam demonstrare viam traditur. Quod eo mirabilius videri debet, quod insidias homi-

Mansuetudo & docilitas elephanti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis maxime formidet. Vestigio enim hominis animaduerso, priusquam homine, A
intremiscit insidiarum metu, subsistitque ab olfactu, circumspectans, iras proflās, nec
calcans vestigium, sed erutum proximo tradens: ille sequenti, nuncio simili, vsque
ad extremum. Et tunc agmen circumagitur, & acies dirigitur: adeo omnium odo-
ri durat virus illud. Sed vnde illi notitia hominis antea minime visi? Vnde tam im-
mani, & valenti bestiæ metus hominis? Cur enim vel ipsius conspectum paueat, tan-
to viribus, magnitudine, velocitate, præstantior? § In eandem sententiam Philostra-
tus libro 2. capite 5. hæc scribit. § Elephas maxime omnium ferarum docilis est; &
vbi semel hominis imperio subiectus est, omnia præbet ei obsequia, & ab eo capit
morum similitudinem, gaudetque non secus ac parui canes, ex manu eius cibum ca-
pere: venientemque, sua promuscide complectitur: quin etiam caput intra suas fau-
ces immittere hominem patitur, tamdiu aperto rictu, hianteque ore permanens, B
quoad homini libitum fuerit. § Atque hoc ipsum indicauit sacra scriptura, eo loco
Iob, quem nunc tractamus, cum de elephanto dixit: § *Fœnum quasi bos comedet.* § &
infra, § *Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi.* § Quibus verbis signi-
ficat: licet elephas tantæ sit molis, atque roboris, tantoque egeat pastu: quia tamen
non est animal carniuorum, nec ex præda ceterorum animalium victum sibi compa-
rat, sed simplicissimo vtitur cibatu, herbis nempe, frugibus, fructibusque, ceteris-
que sponte nascentibus e terra vescens, in modum mansueti & domestici bouis; id-
circo non esse insidiosum, aut metuendum alijs animalibus; quæ non modo non
eum metuunt, sed etiam iuxta ipsum, soluta omni metu, incaute, secureque ver-
santur, & lusitant. Addit Plinius libro 8. capite 7. tantam esse eius animalis cle- C
mentiam, aduersus minus valida, vt in grege pecudum occurrentia, manu dimo-
ueat, ne quod obterat imprudens; nec nisi lacessitum noceat. Ideoque gregatim
semper ambulat, minime ex omnibus soliuagum. Et qui de elephantis feri sunt,
necdum hominis imperium experti, facillime tamen cicurantur; nimirum capti,
hausto hordei succo, celerrime mitificantur. Pergit deinceps eo loco scriptura
ostendere, quam facile hoc animal subijciatur imperio hominis, & ab eo quoquo
modo velit, regatur, dicens: § *In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in fudibus perforabit*
nares eius. § Quæ verba hanc sententiam continent. Etsi elephas, maxima est cor-
poris proceritate & robore, facillime tamen se domari, & in seruitutem hominis re-
digi patitur, præsertim oculis, naribusque percussus. Venatores enim, elephanti
quem capere volunt, in foueam ad id paratam delapsi, oculos maxime, ac nares, vt
ceteris partibus teneriores, obidque feriri, & dolore affici promptiores, percu- D
tiunt. Sed superueniente alio, iram aduersus percussores elephanti simulante, pro-
hibenteque, ne amplius eum feriant, quin etiam cibum ei gratissimum hordei por-
rigente, statim is mansuescit, & sese illi, vt liberatori & benefactori suo, in seruitu-
tem libenter tradit, sessoremque & rectorem sui, libentissime patitur. Narrat Philo-
stratus libro 2. capite 5. Apollonio, iuxta Indum fluuium, occurrisse puerum annos
non plus tredecim natum, qui elephanto insidens, summa omnium spectantium ad-
miratione, acriter stimulis tantam belluam vrgebat, bacillo ipsum quocunque vellet
dirigens & agitans.

Ad ea, quæ de elephanto tam eximia sunt commemorata, adiungi potest singu-
Longæuitas elephanti. laris eius longæuitas. Hunc enim viuacissimum esse omnium animantium affir- E
mat Aristoteles; & refert tradi a multis, eum ad ducentos, & trecentos annos vi-
tam prorogare. Mirum est quod narrat Philostratus libro 2. capite 6. vnum quen-
dam de ijs elephantis, qui pro rege Indorum Poro, aduersus Alexandrum in bello
propugnauerat, post annos ab eo prælio quinquaginta & trecentos, fuisse inuen-
tum: & eo cognitum argumento, quod has litteras dentibus insculptas gereret:
ALEXANDER IOVIS FILIVS, AIACEM SOLI.
Illum enim, propter egregiam fidem, quam regi præstiterat, pro eo strenue forti-
terque pugnans, Alexander nominauerat Aiacem, eumque Soli dicauerat.

Iuba

A Iuba rex Libyæ, scripto prodidit, Libycos equites elephantis insidentes, aliquando
pugnasse inter se: & fuisse alteri elephantorum parti, turrim dentibus insculptam, al-
teri vero nihil: & illos quidem, qui turrim dentibus consignatam gerebant victos, in
Atlantem montem confugisse: se autem annis post id temporis quadringentis, vnum
ex ijs qui fugerant, cepisse, & insigne turris, dentibus eius impressum inuenisse, quasi
nuper fabricatum, nullaque ex parte consumptum. Cum igitur tam multa sint in
elephanto eximia & singularia, quibus ille alijs animalibus longe præstat; merito di-
uina scriptura illo ipso loco Iob dixit: § *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum:* § id est,
inter animalia, quæ vocat vias Dei, hoc est, opera Dei, elephantus est initium, id est,
primus: vel, ipse primatum & principatum tenet; siquidem magnitudine, robore, do-
cilitate, mansuetudine, ac longæuitate, ceteris omnibus animantibus longe præcellit:
B atque ob eam causam, ipse, est potentiæ ac sapientiæ Dei, naturas animalium con-
templantibus, principale testimonium, ac præcipuum argumentum.

Benedicite filii hominum Domino.

ALIAS res in hoc hymno hactenus commemoratas, vna solum ratione
Deum benedicere, seu laudare possunt: quòd nimirum ipsarum natu-
ras, vires, operationes, effectusque scrutantibus, vberem laudandi Dei,
earum omnium conditoris atque rectoris materiam, suppeditant. At
homo, non hac tantum ratione, sed alio præterea sublimiori & excel-
C lentiori modo, Deum benedicere potest. Solus quippe rerum omnium corporatarum
Deum cognoscere, admirari, amare, mente pariter atque ore laudare, pio cultu vene
rari, debitis obsequijs eius voluntati obedire, præclarisque factis ac meritis, beatissi-
mum eius conspectum, quo summum hominis bonum continetur, promereri potest.
Atque eo ipso, quod habet homo commune cum alijs rebus corporeis, eas omnes lon
ge superat. Alijs namque rebus, solos angelos excipio, vnum duntaxat genus bono-
rum, quæ naturalia bona appellare licet, Deus impertiuit; hominem vero quinque
bonorum generibus instruxit, ornauit, & ad summum honoris, & gloriæ fastigium
extulit. Principio, sunt in homine bona naturalia, ea dico bona, quæ ad humanæ na-
turæ integritatem, conseruationem, decorem, perfectionem, & naturalem quandam
D hominis felicitatem pertinent: quæ tanto præstantiora sunt naturalibus bonis, alia-
rum rerum ratione carentiũ, quanto rationalis natura, præstat rationis experti. Sunt
deinde bona quædam propria hominis, sed humana; scilicet, quæ hominum solertia,
studio, & industria comparantur: vti sunt virtutes morales, omnesque scientiæ, tam
speculatiuæ, quam practicæ, & item artes, ac mira hominum inuenta & opera. In ter
tio genere bonorum, locanda censeo, quæ Theologi supernaturalia, & diuinitus infu-
sa nominarunt, singulari Dei munere homini supra naturalem eius facultatem gra-
tuito donata; cuius generis numerãtur, fides, spes, charitas, omnesque virtutes a Deo
infusæ: denique ea, quibus consequimur remissionem peccatorum, iustique & san-
cti efficimur, nec modo amici, sed etiam filij Dei nominamur, & sumus. Ad quartum
genus bonorum, pertinent cælestia & diuina bona, in cælis a Deo, diligentibus ipsum
præparata, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.
E Ad quintum genus bonorum, equidem refero donum illud Dei, omnium bonorum,
quæ diuinitus possunt hominibus dari, longe maximum: illud dico donum, immensi
amoris Dei erga homines clarissimum testimonium, quo Deus miserrimum hominis
statum miseratus, de cælo misit in terras filium suum humana indutum carne: eum-
que voluit, quo immortalem perdito homini salutem & dignitatem restitueret, post
multos, durosque toleratos labores, in finem, acerbissimam crucis mortem opperere:
ipseque filius suam personalem subsistentiam, quo munere nihil maius, aut æque ma
gnum a Deo dari potest homini, cum natura humana a se assumpta, communicare vo
luit: ita vt persona Verbi, quæ fuerat ex æternitate subsistens in natura diuina, ex

Quinque ge
nera bono-
rum homini
a deo data.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tempore subsisteret etiam in natura humana, tanta duarum naturarum, diuinæ & humanæ, in vna Verbi persona cõiunctione, vt idem esset verus Deus, & verus homo: vt quæ propria Dei sunt, vere attribuerentur homini, & quæ hominis sunt, licet ab ipsa Deitate sint per se remotissima, vere tamen de Deo dicerentur. A

Lõcus Ioannis cap 3.

Huius doni diuini magnitudinem, ipse filius Dei, in eo sermone quem habuit cum Nicodemo, his paucis verbis commendare, & exaggerare voluit. § *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* § Crescit sane apud homines doni alicuius æstimatio, his octo modis. Etenim, pluris tanto sit apud homines quod alicui datur, quanto vel donum ipsum per se maius est; vel danti carius & pretiosius est; vel minori eius emolumẽto datur; vel datur maiori amoris significatione; vel quanto maior est qui dat, nobilitate, sapientia, diuitiis, potentia; vel quanto minus debet ei, cui dat; vel quanto indigniori dat; vel denique quanto quod datur, accipienti optabilius, vtilius, aut gloriosius accidit. Hæc omnia in eo Dei dono quod diximus, vsquequaque perfecta licet inuenire. Dedit autẽ homini Deus filium suũ, vt particeps humanæ naturæ factus, frater noster esset: videlicet, quo Deus similitudine naturæ humanæ assumptæ, amabilior fieret homini; & homo iure cognationis cum Deo contractæ, fidentior ac fidelior esset Deo. Dedit etiam nobis filium suũ, vt magister noster esset cælestis doctrinæ, exemplar perfectæ vitæ, imperator spiritualis militiæ, index & dux, rectæ atque compendiariæ viæ, quæ ducit ad cælũ, alimentum immortalitatis, pretium nostræ redemptionis, hostia diuinæ placationis, mediator & pacificator Dei & hominum: cuius ex mortuis resurrectio, & ascensus in cælũ, argumentum & specimen esset, futuræ resurrectionis & ascensionis in cælos, homini a Deo promissæ. Denique, vt quia verbum caro factum est, homo, qui carne & spiritu constat, eo coram cernendo fruendoque, consummata corporis pariter atque animi felicitate potiretur. B C

Tot igitur tantorumque bonorum, quæ Deus partim homini iam dederat, partim suo tempore daturus erat, consideratione, æstimationeque stupefactus Dauid, tenere se non potuit, quin psalmo octauo exclamaret: § *Domine quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* §

Locus psalmi octaui late explicatus.

Prædicat in eo psalmo Dauid magnificentiam Dei, quæ mirabiliter splendet, cum in aliis rebus ab ipso creatis, tum maxime in homine, quem Deus præ ceteris honore & gloria decorauit, omniumque rerũ corporalium principem constituit. Quoniam autem Christus Dominus non modo verus homo fuit, sed fuit etiam omnium hominum caput & rex, super omnes homines tam naturalibus, quam supranaturalibus bonis a Deo cumulatus; hinc necessario efficitur, vt quæ in hoc psalmo de hominis dignitate, & gloria in commune dicuntur, ea multo verius & excellentius Christo, quam vlli aliorum hominum conueniant. Quo licet intelligere, rectissime Saluatorem nostrũ, psalmi huius illum versiculum, vt refert Matthæus capite 21. § *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem* § velut ad se pertinentem, commemorasse: Paulum etiam in prioris epistolæ ad Corinthios capite 15. illam sententiam Dauidis, § *Omnia subiecisti sub pedibus eius* § & item illa verba, § *Minuisti eum paulo minus ab angelis, &c.* § in 2. cap. epistolæ ad Hebræos verissime de Christo esse interpretatum. Nos tamẽ in præsens, verba Dauidis, de hominis in vniuersum dignitate, explanabimus. D

Sed quomodo intelligendũ est, hominẽ esse diminutũ paulo minus ab angelis? Pro illo, § *paulo minus* §, Græce est βραχύ τι, quod latine sonat, breue quid, vel, paruũ quid: referri enim potest ad paruitatẽ vel tẽporis, vel ipsius rei. Et ad paruitatẽ quidẽ tẽporis, videtur retulisse D. Thomas, in explanatione eorũ verborũ, affirmans, hominẽ minorẽ esse angelo dupliciter: mente quidẽ, quia verũ intelligit cũ discursu, angelo, simplici intuitu omnia intelligente; corpore autẽ, quod angelus omnino est incorruptibilis, homo vero propter corpus est mortalis. Sed vtraque hæc differentia ad paruum tempus durat. Namque post hanc vitam & felicissimam hominum resurrectionem, non solum omnia cognoscet homo sine discursu; sed etiam ipso corpore, dono incorruptionis E

A ptionis affecto, in totum erit immortalis. Græci interpretes, & multi de Latinis, referunt ad corpus hominis: dicunt enim hominem animo, qui rationis & intelligentiæ capax est, parem esse angelis; minorem autem propter corpus, cui consociatus & connexus est animus; corpus autem paruum quid æstimari debet comparatione animi. Mihi sane illa quoque placet interpretatio: si spectetur in homine & angelo vtriusque natura, & bona naturalia, proculdubio minor angelis est homo: sin autem spectetur gratia, & dona gratuita atque supernaturalia, non est homo minor angelo. Siquidem vt sint multi homines beati, inferiores angelis; multi tamen sunt illis pares; quidam etiam omnibus illis superiores: id quod de Christo Domino, & sanctissima eius Matre dubitari non potest: nullus autem angelorum est, qui cunctis hominibus beatis antecellat. Quoniam autem natura exiguum quid est, si cum diuina gratia, & cæ-
B lesti gloria comparetur; propterea vere dictum est, hominem paulo minorem esse angelis.

Sed quis est honos & gloria, qua Deus hominem coronauit? Declaratur hoc in capite 17. Ecclesiastici. § *Deus*, inquit, *creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum, & secundum se vestiuit eum virtute: dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram. Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatilium: consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illi excogitandi; & disciplina intellectus replenit illum. Creauit illi scientiam spiritus, sensu implenit cor illius.* § His verbis duæ res significantur, quibus singularis hominis dignitas & gloria maxime continetur. Altera est, quod homo sit ad imaginem Dei factus: altera vero, quod imperium ei datum sit in omnes animantes. Vtrumque Moses eadem oratione complexus est, cum in exordio libri Geneseos Deum inducit
C ita loquentem: § *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs, vniuersæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra.* § Dei porro imago, in hominis animo potissimum expressa est, & in eo præcipue posita, quod vt Deus, sic animus noster sit incorporeus & immortalis, potensque intelligẽdi omnia, & libero pollens arbitrio, eiusdemque capax felicitatis, qua Deus ipse beatus est. Ex quo fit, vt homo cunctarum animantium, iure optimo dominus, & quasi rex constitutus sit. Et hanc fortasse regalem dignitatem vt significaret Dauid, vti voluit verbo coronandi, dicens: § *Gloria & honore coronasti eum?* § Siquidẽ corona, regiũ est insigne. Quanquã verbũ coronandi, secundũ phrasim hebraicã, plerunque in scriptura significat, vndique ad similitudinẽ coronæ circũdare aliquẽ, vel vndique circũtegendo eũ, & a malis omnibus seruando; vel omni ex parte eum bonis replendo & cumulando.
D Prioris exẽplũ habes in psal. 5. § *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos* § id est, tua bona voluntate, vt firmissimo scuto nos vndique protexisti, ab omnibus incommodis & malis seruando. Posterioris vero exemplum est in psalmo 102. § *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.* § id est, qui te sua benignitate circumdat, bonorum suorum copia, omni ex parte animum tuum replens, & cumulans. Vnde subditur: § *Qui replet in bonis desiderium tuum.* § Similiter igitur hoc loco, illud § *Gloria & honore coronasti eum,* § forte significat, hominem non aliquatenus, vel mediocriter, sed vsquequaque & eximie, gloria & honore fuisse à Deo ornatum, atque cumulatum.

Locus libri Ecclesiastici. cap. 17.

Duabus in rebus positam esse, naturalem hominis dignitatem atque gloriam.

Quid sæpe in scriptura significet verbum coronare.

Iam vero, quod sequitur, § *Et constituisti eum super opera manuum tuarum,* § indicat, præter angelos, quibus dictum est minorem esse hominem, ceteris omnibus præsidere, ac dominari hominem. Sane, cælum ipsum non est ita subiectum potestati & imperio
E hominis, vt possit eo vti pro arbitrio suo, quale scilicet imperium habet in animantes: de quo imperio intelligendum est quod subijcitur: § *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* § Quapropter mox id confirmat Dauid, animantium duntaxat exemplo. At enim, licet hac ratione cælum non sit homini subiectum, duplici tamen alia ratione subiacet homini. Tum, quod cũ cælũ per se sit inanimum, nedum ratione carens, rationali natura multo inferius atque ignobilius esse necesse est: tum etiã, quod cælos omnes & astra fecit Deus, in vsum & commoditatẽ hominis, eiusque ministerio & seruitio addixit. Quod certe conceptis verbis testificatus est Moses, cum in 4. cap. Deuteronomij, ea ratione probat astra non esse hominibus adoranda, quod ea Deus creauerit in minis-

Quomodo cælũ, et sit, & non sit subiectum homini.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sterium cunctis gentibus,quæ sub cælo sunt. Cum igitur homo tam multis,& præclaris a Deo muneribus donatus fuerit,ne ingratissimus sit tantorum bonorum largitori,decet profecto,vt Deum quanto maximo potest studio,ac religione colat ac veneretur;eiusque iussa diligenter exequatur, nec vllo tempore laudes ipsius,ore pariter ac mente prædicare intermittat. Ad quod laudationis officium,tres illi iuuenes nos inuitarunt, dicentes: ℣ *Benedicite filij hominum Domino.* ℟

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

AEQVVM profecto est, vt quo pluribus quisque, ac maioribus à Deo beneficijs auctus & ornatus est,hoc sit Dei colendi laudandique studiosior,ac diligentior. Quo circa,Hebræam gẽtem,super omnes mundi nationes, a Deo amatam & honoratam, ceteris quoque gentibus, in colenda pietate,& capessendis Dei iussis,laudibusque concelebrandis,frequentiorem & feruentiorem esse oportebat. Merito igitur tres illi iuuenes auctores huius hymni,cum omnes mortales ad laudandum Deum inuitassent,specialiter nunc gentem suam, ad eius nominis & maiestatis prædicationem hortantur. Ac fuisse quidem Hebræorum singulari quadam ratione ac prouidentia rectorem,pastorem,& protectorem Deum,multifariam in sacris litteris testatum & confirmatum legimus. Sane, D. Paulus in 9. capite epistolæ, quam scripsit ad Romanos, complures Hebræi populi prærogatiuas strictim attigit,cum ita scripsit: ℣ *Optaham ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis,qui sunt cognati mei secundum carnem,qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum,& gloria,& testamentum,& legislatio,& obsequium, & promissa,quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem,qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.*

Decẽ prærogatiuæ gẽtis Hebrææ

Verum ex sacris litteris,decem Iudaici populi prærogatiuas colligere possumus. Prima prærogatiua est,quod posthabitis,& quasi despectis omnibus alijs mũdi nationibus,vna gens Hebræa fuerit a Deo electa,vt peculiaris esset Dei populus; & qui est Deus omnium,peculiari ratione eius gentis Deus ac Dominus esset. Declarauit hoc Deus per Mosen Iudæis,cum hæc illis denuntiari verbis suis iussit,Exodi 19. ℣ *Vos ipsi vidistis quæ fecerim Ægyptijs,quomodo portauerim vos super alas aquilarum,& assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam,& custodieritis pactum meum,eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra,& vos eritis mihi in regnum sacerdotale,& gens sancta.* ℟ Et in capite 7. Deuteronomij hæc locutus est Iudæis Moses: ℣ *Te elegit Dominus Deus tuus,vt sis ei populus peculiaris,de cunctis populis qui sunt super terram. Non quia cunctas gentes numero vincebatis,vobis iunctus est Dominus,& elegit vos,cum omnibus sitis populis pauciores: sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentum,quod iurauit patribus vestris.* ℟ Secunda prærogatiua, solus omnium gentium populus Iudaicus,quondam habuit veram Dei notitiam, verumque Dei cultum, ac religionem,ceteris omnibus in densissima errorum,maxime autem idololatriæ, caligine iacentibus. Quamobrem in 24. capite Ecclesiastici,inducitur diuina sapientia narrans,se quamuis omnia condiderit, omniaque regat & gubernet;in solo tamen Hebræo populo habitare ac requiescere. Tertia, in hac sola gente,vsque ab exordio mundi ad Christi aduentum,integra Dei fides,& religio conseruata est. Quarta, penes Iudæos fuere diu sacri libri,& diuinæ scripturæ,quibus altissimarum rerum mysteria,& secretissima Dei consilia velut consignata seruabantur. Quam vberes autem & salutares fructus,ex diuinis litteris percipere liceat, ostendit Paulus in 15. capite epistolæ ad Romanos,cum dixit: ℣ *Quæcunque scripta sunt,ad nostram doctrinam scripta sunt; vt per patientiam,& consolationem scripturarum,spem habeamus.* ℟ Et in 3. capite posterioris epistolæ ad Timotheum,hortatur ipsum,vt vacet lectioni sacrarum litterarum, quas ab infantia didicerat. ℣ *Quæ te,* inquit,*possunt instruere ad salutem,per fidem,quæ est in Christo Iesu. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata,vtilis est ad docendum,ad arguendum,ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia;vt perfectus sit homo Dei,ad omne opus bonum instructus.* ℟ Quinta, sæpe numero

A mero Deus huic populo præsentiam suam edẽdis oraculis, reddendis responsis, dandis promissis,vlciscẽdis eius hostibus,propulsandis periculis, crebrisque faciendis miraculis declarauit. Sexta,non raro ad eum populum summis liberãdum angustijs, ad erudiendum,docendumque cælestium rerũ mysteria, ad sua ei consilia & arcana indicanda, denique ad eum etiam apud exteras,& barbaras nationes magnificandum, atque nobilitandum, non prophetas modo,alioſque eximios viros, sed ipsos quoque angelos misit,seque eius gentis acerrimum esse defensorem, vigilãtissimum rectorẽ, ac tutissimum protectorem, beneuolentissimumque patrẽ,clarissimis sæpe argumentis demonstrauit. Septima, huic soli omnium gentium, legem dedit a se conditam & scriptam,qua videlicet quid ei agendum fugiendumque; quibus ipse ceremonijs ab ea colendus,quibus item moribus,& institutis eius respublica formanda, & adminiB stranda esset,subtiliter expresseque præscripsit. Quod Dei beneficium prædicat Dauid in psalmo 147. cum ait. ℣ *Qui annuntiat verbum suum Iacob; iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi,& iudicia sua non manifestauit eis.* ℟ Et Moses in capite 4. Deuteronomii exaggerans Iudæis beneficium datæ ipsis a Deo legis, ℣ *Hæc est,* inquit, *vestra sapientia,& intellectus coram populis,vt audientes vniuersi præcepta hæc,dicant,en populus sapiens & intelligens,gens magna. Nec est alia natio tam grandis,quæ habeat Deos appropinquantes sibi,sicut Dominus Deus noster,adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclyta,vt habeat ceremonias, iustaque iudicia,& vniuersam legem,quam ego proponam hodie ante oculos vestros?*

Octaua prærogatiua Iudæorum fuit, quod ex hac vna gente,diuersis temporibus multi prodiere, omni genere virtutum & laudum excellentes:hoc est,vel eximia pieC tate & sanctitate præstantes,vt Abraham,Isaac,& Iacob:vel intima Dei familiaritate & consuetudine, atque ingentium effectione prodigiorum,perquam insignes, vt Moses,Iosue,Elias,& Eliseus:vel castitatis,etiam libertati & vitæ ipsi prælatæ, incredibili amore,cultuque omnibus seculis prædicandi,vt Ioseph,& Susanna: vel robore corporis,viriumque magnitudine,ac bellica gloria celeberrimi,vt Gedeon,Samson,Dauid,Machabæi: vel excellentia quadam sapientiæ,diuitiarum affluentia, & magnificentiæ splendore valde memorabiles,vt Salomon: vel rebus maxime aduersis,non solum æquo & patienti animo,sed læto etiam & gaudenti perferendis, summa omnium laude & admiratione dignissimi,vt Tobias:vel diuinorum mysteriorum intelligentia, rerumque multis post seculis futurarum prænotione, ac prædictione admirandi, vt Daniel,& Isaias, ceterique prophetæ:vel denique martyrio illustres, hoc est, morte in tenerrima ætate pro diuinarum legum obseruantia fortissime tolerata,gloriosissiD mi,vt septem pueri,& fratres Machabæi. Nec defuere huic genti etiam feminæ, non minus prædictis viris,omni æuo memorabiles,vt Debora,Esther,& Iudith. Nona,solis Iudæis promissus est Messias,ex ipsis naturam humanam sumpturus, cum ipsis in eorum patria familiariter conuersaturus,ipsosque doctrina sua,exemplo vitæ,frequentissimis miraculis, atque innumerabilibus alijs beneficiis ornaturus,& illustraturus. Decima,ex Iudæa & ex Iudæis,lex & doctrina euangelica profecta est ad omnes gentes,& per omnes mundi oras diuulgata,& disseminata. Filii namque Iudæorum fuere Apostoli,qui Ecclesiæ Gentium parentes,fundatores,& doctores fuerunt. Hoc vatici natus fuerat Isaias capite 2. ℣ *De Syon,* inquit, *exibit lex,& verbum Domini de Hierusalem.* ℟ Et Dominus apud Ioannem capite 4. dixit Samaritanæ, ℣ *Salus ex Iudæis est.* ℟ Et apud Zachariam capite 8. sic legimus: ℣ *In diebus illis,apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium,& apprehendent fimbriam viri Iudæi,dicentes,ibimus vobiscum: audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est.* ℟ Iam vero si gens hebræa, pro donis a Deo acceptis, perpetuo augustissimum eius numen colere ac venerari, eiusque erga se bonitatem & beneficentiam dies noctesque prædicare debebat: quanto magis id facere oportet christianum populum,in quem, velut effusa Dei benignitate ac munificentia, tot & tanta extant ipsius beneficia,vt cum his,quæ Iudæis a Deo tributa sunt,ea nec numero,nec magnitudine, nec dignitate, nec latitudine, nec vtilitate,nec diuturnitate comparari possint.

E

Multos gentis Iudæorũ in omni genere virtutum & laudis,excellentes & admirabiles fuisse.

Bene-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Benedicite sacerdotes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

QVEMADMODVM Israelitæ præ ceteris gentibus, ita super alios omnes Israelitas, sacerdotes eorũ, diuinas laudes prædicare debebant: non solum quod ipsos Deus amplissimis donis & honoribus dignatus fuerat, sed ob eam maxime causam, quod eos aliarum rerum curis solutos & expeditos, quibus nempe omnia, quæ ad victum pertinebant, ex populi oblationibus & muneribus abunde suppetebant, suo cultui & obsequio, diuinisq; precationibus & laudibus destinauerat, atque consecrauerat. Quamobrem eos potissimum Dauid in psalmo 133. prouocat ad celebrandas Dei laudes, cum ait: § *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini. Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri, in noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino.* § Duplex porro erat munus sacerdotum, & vtrumque præclarum atque perhonorificum. Vnum pertinẽs ad Deum; quod in laudibus Dei canendis, in adolendo ei incenso, in immolandis hostijs, in offerendis populi muneribus, denique in precationibus, pro salute & incolumitate, pro periculis & delictis suorum popularium, adhibendis, versabatur. Et hoc sacerdotum munus significauit rex Ezechias, cum loquens sacerdotibus, vt in 2. libro Paralipomenon, capite 29. scriptum est, dixit, § *Filij mei, nolite negligere: vos elegit Dominus vt stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis incensum.* § Alterum munus sacerdotum, pertinebat ad populum: cuius complures quæstiones & controuersias cognoscere ac dijudicare, proprium erat sacerdotum. Quas autem controuersias, sacerdotum arbitrio & iudicio definiri oporteret, indicauit rex Iosaphat ita loquens sacerdotibus, vt legitur in eiusdem libri capite 19. § *Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, inter cognationem & cognationem, vbicunque quæstio est de lege, de mandato, de ceremonijs, de iustificationibus; ostendite eis, vt non peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos, & super fratres vestros.* § Hæc mandata, seu monita regis, petita sunt ex eo quod Moses præceperat Hebræis, vt traditur in 17. capite Deuteronomij, illis verbis: § *Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram: & iudicum inter portas tuas videris verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo; ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel; cunctusque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia.* §

Duplex munus sacerdotum.

Comparatio sacerdotij Iudaici cum sacerdotio christiano.

Atenimuero, si sacerdotes Iudaicos, diuinis obsequijs & laudibus tractandis, maxime assiduos, & intentos esse oportebat; quid facere decet Christianæ & Euangelicæ legis sacerdotes; quos nimirum palam est, tantum præstare sacerdotibus Mosaicis, quantum spiritualia corporalibus & carnalibus, cælestia terrenis, humanis diuina, temporarijs æterna præcellunt? Etenim, legale illud sacerdotium, nullam habebat potestatem, nullumque effectum, proprie & perfecte spiritualem; spiritualem dico, talẽ scilicet, qualis est remittere peccata, conferre gratiam, & hominem spiritualibus bonis aut donare, aut priuare. Id quod ex doctrina B. Pauli euidenter licet argumentari. Is enim in duabus epistolis, quarum alteram scripsit ad Romanos, alteram ad Galatas, grauissimis verbis & argumentis confirmat, obseruãtiam legis Mosaicæ, non habuisse vim iustificandi hominem coram Deo. Et in capite 9. ac 10. epistolæ quæ scripta est ad Hæbreos, docet, legales illas ceremonias non profuisse ad emundationem conscientiæ; sed valuisse tantum ad externam quandam sanctificationem, & emundationem carnis: nec sanguine taurorum & hircorum, aliarumque hostiarum, auferri peccata potuisse. At vero christianum sacerdotium, potestatem habet vere spiritualem, eamque amplissimam, & plane diuinam. Habet enim claues, quibus regnum cælorum

A lorum hominibus claudere, & aperire potest: habet potentiam animas ligandi atque soluẽdi, tam rato certoque effectu, vt quodcunque soluerit in terra, sit solutum & in cælis; & quodcunque ligauerit super terram, sit ligatum super cælos: habet facultatẽ consecrandi sanctissimum Christi corpus & sanguinem, conficiendique alia sacramẽta nouæ legis, quibus remissio peccatorum, & gratia Dei, donaque cælestia digne accipientibus tribuuntur: habet etiam potestatem, per indulgẽtias ex thesauro ecclesiæ depromptas, pœnas pro peccatis, iam secundum culpam remissis, vel in hac vita, vel purgatorio igni persoluendas, aut ex parte, aut etiam ex toto remittendi. Denique, potestatem habet, contumaces & rebelles christianos, per sentẽtiam excommunicationis, a fidelium communione separandi, & spiritualibus Ecclesiæ suffragijs, & auxilijs priuandi. Itaque, vt alia permulta, quæ erãt in populo Iudaico, figuræ quædam atque
B imagines fuerunt eorum, quæ in christiano populo gerenda erant: ita sacerdotium Iudaicum, tenuis quædam vmbra fuit Christiani sacerdotij, futuri nẽpe, tam dignitate, quam potestate, effectuque longe præstantioris.

Sed iã tempus est, vt explanationi huius hymni finem imponentes, tandem quartũ librũ, satis superque hactenus productũ, cõcludamus. Reliqua enim huius cantici, nec obscurã habent ad intelligendũ sententiã, nec quicquã, quod a nobis in præsens singulari aliqua tractatione dilatari, & illustrari magnopere desideret. Nisi forte quis putet, illud hoc loco moneri lectorẽ oportere, quod ante nos ab alijs obseruatũ & proditũ est, hoc canticũ, non eadẽ formula decãtari apud Græcos & Latinos, qua scriptũ est in hoc Danielis volumine. Etenim, apud vtrosq;, omissis aliquot versibus, qui sunt in principio, incipit cãticũ ab eo versu: § *Benedicite omnia opera Domini Domino.* § Deinde
C apud Danielẽ pars illa. § *Laudate, & superexaltate eum in secula.* § toties repetitur, quoties ponitur verbũ illud, § *Benedicite;* § apud latinos vero in principio tantũ, & in fine hymni canitur, duobus semper versibus in vnum coniunctis. In fine autem cãtici additum est § *Benedicamus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, &c.* § quod nec apud Danielem legitur, nec a tribus illis iuuenibus dictũ fuit. Apud Græcos autem, ijs creaturis, quæ apud Danielẽ, in duobus versibus, ad laudẽ Dei inuitantur, in vnum versum coniunctis, sub vno verbo § *Benedicite* § semel posito, semper deinde illud additur: § *Laudate, & superexaltate eum in secula.* § Præterea in fine cantici a Græcis additur § *Benedicite Apostoli, prophetæ, & martyres Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula. Benedicimus Patrem, & Filium, & Sanctum Spiritum Dominum, laudamus, & superexaltamus eum in secula: laudamus, benedicimus, adoramus Dominũ, laudantes & superexaltantes eum in secula.* §

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER V.

CAPVT QVARTVM.

EGO Nabuchodonosor,quietus eram in domo mea,& florens in palatio meo. Somnium vidi quod perterruit me: & cogitationes meæ in stratu meo,& visiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me propositū est decretum, vt introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & vt solutionem somnii indicarent mihi. Tunc ingrediebātur arioli,magi,Chaldæi,& aruspices, & somnium narraui in conspectu eorum: & solutionem eius non indicauerunt mihi: donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltasar,secundū nomen Dei mei,qui habet spiritum Deorū sanctorum in semetipso: & somnium coram ipso locutus sum.Baltasar princeps ariolorum,quoniam ego scio,quod spiritum sanctorum deorum habeas in te,& omne sacramentum non est impossibile tibi: visiones somniorum meorum quas vidi,& solutionem earum narra. Visio capitis mei in cubili meo; videbam,& ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor, & fortis: & proceritas eius contingens cælum, aspectus illius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ. Folia eius pulcherrima,& fructus eius nimius:& esca vniuersorum in ea: subter eam habitabant animalia & bestiæ,& in ramis eius conuersabantur volucres cæli: & ex ea vescebatur omnis caro. Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil & sanctus de cælo descendit. Clamauit fortiter, & sic ait: succidite arborem, & præcidite ramos eius:excutite folia eius, & dispergite fructus eius:fugiant bestiæ quæ subter eam sunt,& volucres de ramis eius. Verumtamen germen radicum eius, in terra finite: & alligetur vinculo ferreo & æreo,in herbis quæ foris sunt,& rore cæli tingatur,& cum feris pars eius in herba terræ. Cor eius ab humano commutetur,& cor feræ detur ei:& septem tempora mutentur super eum.In sententia vigilum decretum est, & sermo sanctorum, & petitio: donec cognoscant viuentes,quoniam dominatur excelsus in regno hominum, & cuicun-

A cuicunque voluerit, dabit illud, & humillimum hominem constituet super ipsum.Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex: tu ergo Baltasar interpretationē narra festinus: quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi: tu autem potes, quia spiritus Deorum sanctorum in te est. Tunc Daniel,cuius nomen Baltasar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora: & cogitationes eius conturbabant eum.Respondens autem rex ait, Baltasar,somnium & interpretatio eius non conturbent te.Respondit Baltasar,& dixit:Domine mi,somnium his qui te oderunt:& interpretatio eius,hostibus tuis sit. Arborem
B quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cælum,& aspectus illius in omnem terram,& rami eius pulcherrimi,& fructus eius nimius,& esca omnium in ea,subter eam habitātes bestiæ agri, & in ramis eius commorantes aues cæli: tu es rex,qui magnificatus es,& inualuisti, & magnitudo tua creuit & peruenit vsque ad cælum, & potestas tua in terminos vniuersæ terræ. Quod autē vidit rex vigilē et sanctū descendere de cælo,et dicere, succidite arborem et dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, et vinciatur ferro et ære in herbis foris,et rore cæli conspergatur,et cum feris sit pabulum eius, do-
C nec septem tempora mutentur super eum. Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi,quæ peruenit super dominum meum regem. Eiicient te ab hominibus,et cum bestiis ferisque erit habitatio tua,et fœnum vt bos comedes,et rore cæli infunderis: septem quoque tempora mutabuntur super te,donec scias quod dominetur excelsus super regnum hominum, et cuicunque voluerit det illud. Quod autem præcepit vt relinqueretur germē radicum eius, id est arboris, regnum tuum tibi manebit, postquam cognoueris potestatem esse cælestem.Quam ob rem rex consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime,et iniquitates tuas miseri-
D cordiis pauperum: forsitan ignoscet delictis tuis. Omnia * venerunt super Nabuchodonosor regem. Post finem mensium duodecim,in aula Babylonis deambulabat. Responditque rex,et ait.Nonne hæc est Babylon * magna,quam ego ædificaui in domum regni,in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei. Cumque sermo adhuc esset in ore regis, vox de cælo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, regnum * transibit a te, et ab hominibus eiicient te, et cum bestiis * feris erit habitatio tua: fœnum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te: donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicūque voluerit det
E illud. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, et ex hominibus abiectus est,et fœnum vt bos comedit,et rore cæli corpus eius infectum est: donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, et vngues eius quasi auium.Igitur post finem dierū, ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum leuaui,et sensus meus redditus est mihi: et Altissimo benedixi,et viuentem in sempiternum laudaui,et glorificaui:quia potestas eius potestas sempiterna, et regnum eius in generatione et genera-

Ecc.3.d.33

* hæc

* ciuitas

* tuum

* &

sup.3.g.10.
Inf.7.d.14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tione. Et omnes habitatores terræ apud eũ in nihilum reputati sunt: iux
A ta voluntatẽ enim suam facit,tam in virtutibus cæli,quam in habitatoribus terræ:et non est qui resistat manui eius, et dicat ei, quare fecisti? In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, et ad honorem regni mei, decoremque peruenit;et figura mea reuersa est ad me:et optimates mei, et magistratus mei requisierũt me,et in regno meo restitutus sum:et magnificentia amplior addita est mihi. Nunc igitur ego Nabuchodonosor,laudo,et magnifico,et glorifico regem cæli: quia omnia opera eius vera, et viæ eius iudicia,& gradientes in superbia potest humiliare.

EXponitvr hoc quarto capite, alterũ quoddã somniũ regis Nabuchodonosor.Is nãque vidit in quiete procerissimã,ampliſſimam, & pulcherrimã quãdã arborẽ:quę tamẽ cælestiũ iussu,tota propemodũ excisa est:scilicet,excepta tãtũ radice,vt rursus renasci ac resloresceere posset. Quo somnio rex,eo magis est perterritus & conturbatus, quod eius intelligentiam,a nullo suorũ sapientũ percipere potuit.Consultus igitur Daniel respõdit,portendi eo somnio miserabilẽ casum,& calamitatẽ regi impẽdentẽ: futurũ enim vt rex,propter suã superbiã atque impietatẽ,nõ tantũ regni dignitate spoliaretur,sed etiã quodãmodo in bestiã transformatus,incessu,victu,habitu,cultu,habitatione,sensuque,per septẽ annos,bestiã potius quã hominẽ referret.Sed futurũ,exacto eo tẽpore,vt rex suorũ scelerũ intelligens,atque ex animo pœnitens, Dei misericordia & gratia impetrata,in pristinam,quin etiam maiorem regni potentiam & dignitatem,restitueretur.Atque hoc ita plane conrigit,vt fuerat a Daniele prædictum.

Theodoretus & Lyranus,inchoant historiam huius capitis,ab epistola regis Nabuchodonosor,quæ posita est in calce præcedentis capitis,illis verbis. § *Nabuchodonosor rex,omnibus populis,gentibus,& linguis,quæ habitãt in vniuersa terra.Pax vobis multiplicetur.*§ Atque hinc ordiũtur illi caput quartũ. Sed Chaldaica,Græca,& Latina scriptura,initium facit quarti capitis,ab illis verbis. § *Ego Nabuchodonosor quietus erã in domo mea.*§ Auctor historiæ scholasticæ,super librũ Danielis c.4.existimat,nec sane,vt videtur,temere,historiã quæ traditur hoc capite,non esse a Daniele scriptã:sed esse epistolã quandã regis Nabuchodonosor: qua ille,quæ sibi cõtigerant, quo immortalis earũ rerum memoria apud posteros conseruaretur,ad omnes,qui suo suberant imperio,perscripsit.Eam regis epistolam,libro suo Daniel inseruit,quo maior & illustrior apud omnes,rei gestæ fides & auctoritas existeret.Sed quoto anno regni Nabuchodonosor euenit, quod in hoc capite narratur? Theodoretus ait cõtigisse,post miraculum illud trium puerorũ, præcedenti tertio capite descriptum: sed quanto tempore post euenerit,non expressit Theodoretus.In libro decimo antiquitatum,Iosephus inquit,non multo post illud miraculum accidisse.Ego, nisi mea me fallit coniectura, opinor euenisse hoc, circa trigesimum quartum annum regni Nabuchodonosor.Hoc autem ita colligo.Primo, rex hoc somnium habuit,ipsumque Daniel interpretatus est. Exinde,vno post anno, vt traditur in hoc capite,Nabuchodonosor mutatus est in bestiam;in quo statu,toros septem annos permansit.Quibus exactis,id est,nono anno postquam somnium habuerat,rex & menti & regno restitutus est.Postea, non diu eum vixisse,satis sit verisimile ea coniectura, quia si diutius vixisset, multa sine dubio fecisset insignia, & ad Dei gloriam illustrandam,quam tam disertis & magnificis verbis prædicauerat;& ad promouendam Iudæorum vtilitatem; quæ Daniel, vt alia eius regis facta, in hoc libro prodidisset. Cum igitur post hanc historiam, nihil de eo rege tradatur; magno est argumento, eum postea non diu fuisse superstitem. Quod si hoc somnium contigit nono ante illius regis obitum anno, cum tres & quadraginta annos eum

De tempore huius sõnii.

A eum regnasse constet: hinc plane conficitur,quæ narrantur hoc capite de somnio Nabuchodonosor,ea circa trigesimum quartum regni eius annum euenisse.

Sed priusquam in explanationem huius historiæ ingrediamur,illa videtur quæstio pertractãda:an narratio eorum quæ sunt in hoc capite,sit historica;vt vere gesta sint, quæ in eo traduntur: an potius sit parabolica & figurata, aliud quam verba sonant, mystice ac spiritaliter sub illorum verborum figura,intelligendum significans.Tales sunt multæ apud Ezechielem, & apud Ioannem in Apocalypsi narrationes. Fuisse nonnullos, præsertim vero qui erant de secta Origenis, refert hoc loco Hieronymus, qui censuerunt, in huius capitis historia, sub persona regis Nabuchodonosor, parabolice ac figurate describi casum diaboli, ex cælesti felicitate in tartaream
B miseriam. Hoc illi ad hunc modum probare conabantur. Principio, non semel scriptura sub eiusmodi parabolis, lapsum e cælo luciferi descripsit, scilicet, vel sub persona regis Babylonis, vt apud Isaiam capite 14. vel sub persona principis Tyri, velut apud Ezechielem capite 28. vel regis Assur, sicut apud eundem capite 31. Simili igitur ratione, apud Danielem hoc loco, sub persona regis Nabuchodonosor, eiusdem diaboli casus insinuatur. Hoc ipsum præterea confirmant eo argumento; quia, si quæ hoc capite narrantur, secundum historicum sensum acciperentur, pleraque dicerentur imposibilia & penitus incredibilia. Quis enim credat, hominem transformari in bestiam? Hoc nempe ad fabulas pertinet poetarum, de socijs Vlyssis & Diomedis, in bestias aues que mutatis. Quis credat,regẽ summis delitijs ab ortu suo innutritum,fœnum quasi bouem per septem annos comedisse?& toto illo tempo-
C ris spatio,cum feris in solitudine versatum, nullo ab illis affectum esse detrimento? Ad hoc, quærunt isti, an spatio illorum septem annorum, tenuit aliquis regnum Babylonicum nec ne? Nam toto illo tempore nullum fuisse regem, non est credibile: tantum enim imperium,sine rectore regeque tamdiu constare non potuisset. Sin autem regem aliquem tunc habuit; non est profecto verisimile, eum postea regi Nabuchodonosor regno cedere voluisse. Ad extremum, sic etiam hoc idem argumentantur: si re vera factum esset quod in hoc capite narratur, id procul dubio per omne istius regis imperium fuisset diuulgatum. Quapropter, cum multi veterum scriptorum, tum de regno Chaldaico, tum proprie de regis Nabuchodonosor rebus gestis, diligentissime scripserint, vt Berossus, Megastenes, Diocles, Philostratus,& Alphæus, quos memorat Iosephus libro decimo antiquitatum, & priori libro aduersus
D Appionem: hi sane, nec rem tam insignem & publicam ignorauissent, nec tam memorabilem mirandamque prætermisissent.

Quæstio, an quæ narrantur hoc capite de trãsformatione Nabuchodonosor in bestiã,historice,an tantum figurate accipienda sint.

Sẽtẽtia origenistarũ, sub nomine regis Nabuchodonosor, casum Diaboli hic describi.

Verumtamen,nullo modo dubitandum est,omnem huius capitis narrationem,plane historicam esse:& ita rem esse gestam, vt ipsa verba significant. De hoc enim omnium Danielis interpretum, Hebræorum,Græcorum,& Latinorũ concors est sententia.Idemque confirmari potest his argumentis.Sic traditur narratio huius capitis,vt traditæ sunt,quas in prioribus capitibus descripsit Daniel:si igitur illæ sunt historicę, hæc similiter historica censenda est. Nam si hæc narratio (ait Hieronymus) non est historica,similiter nec erunt aliæ:omnia igitur erunt vmbræ & fabulæ.Et vero,in narrationibus diuinæ scripturæ figuratis & parabolicis,interponuntur aliquæ particulæ & verba,quibus indicatur,orationem illam non esse historicam sed figuratam: huiusmodi sunt illa, § *factus sum in spiritu;vel ductus sum, seu raptus in spiritu,vidi in raptu,in visione, in somno*, § & alia similia,quæ non raro inuenire est apud Ezechielem,& apud Ioannem in Apocalypsi:quorum tamẽ in hac narratione nihil reperitur.Solet etiã post orationem parabolicam,subiungi propria eius interpretatio & sententia;aut si non subiũgitur,ea tamen ex antecedentibus & consequentibus,non difficulter intelligitur.Deinde,sequenti capite,Daniel grauiter reprehendit regẽ Baltasarẽ,quod exemplo patris sui Nabuchodonosor,qui ob superbiã regno spoliatus,& mutatus in bestiã fuerat,nihilo ipse cautior & modestior,Deique reuerentior esset factus. § *Tu quoque*, inquit,*filius eius Baltasar,non humiliasti cor tuum,cum scires hæc omnia:sed aduersus dominatorem cæli eleuatus es*. § Quo licet intelligere,historiã quæ narratur hoc capite de Nabuchodonosor,fuisse ve

Refellitur superior opinio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rissimã: nisi velint isti, etiam quæ illo quinto capite traduntur, ad ineptas & pueriles allegorias detorquere. Quid multa? solis luce clarius est, quæ narrantur hoc capite, ad diabolum nullo modo accõmodari posse. Dicitur namque Nabuchodonosor habuisse somnium quoddam, eiusque somnij quæsisse intelligentiam de Chaldæis, alijsque sapientibus: at nec somniat diabolus, nec quæ ignorat ipse, ab hominibus doceri potest, vt quibus sit ipse longe solertior & sagacior. Daniel item, in hoc capite vocatur collega regis Nabuchodonosor: eumque Daniel appellat regem suum & dominum suum: dicant igitur isti, quemadmodum Daniel collega fuit diaboli: aut quomodo eum appellauerit regem & dominum suum. Adijce, quod Daniel casum regis miseratus, dixit cupere se, vt ea calamitas quæ regi impendebat, ab ipso auerteretur, & in hostes ipsius transferretur. Hostes autem diaboli, sunt boni & sancti viri: quomodo autem credibile est, Danielem optasse, vt mala & supplicia quibus diabolus iuste punitur, ab ipso transferrentur in seruos Dei? Quid, illud leue est argumentum? Danielem suasisse regi, quo imminentia sibi mala effugeret, vt peccata sua redimeret eleemosynis? quod quemadmodum ad diabolum applicari queat, ne fingendo quidem reperiri potest. Denique, post illos septem diuinæ vindictæ annos, dicitur rex Nabuchodonosor, suorum scelerum egisse pœnitentiam, & impetrata Dei misericordia, pristinam imperij gloriam recuperasse: quamuis autem sectatores Origenis, inter alios errores, hunc sane absurdissimum tenuerint, dæmonem in fine mundi, supplicijs inferni liberatum iri, saluumque fore: attamen eum errorem anathematizat Ecclesia catholica, & theologi docent, peccatum diaboli, esse omnino impœnitibile atque irremissibile.

Solutio argumentorũ

Sed dissoluenda sunt istorum argumenta, quæ supra posuimus: nõ enim operosum erit ad ea respondere. Ad primum, ita respõdendum est: in illis locis Isaiæ & Ezechielis, ea dicuntur de regibus Babylonis, Tyri, & Assur, quæ vere illis secundum historiã conueniebant: eademque secundum allegoriam, aptissime quadrabant in Lucifer um, de quo illi prophetarum loci, sunt a Doctoribus interpretati. At uero, quæ in hoc capite narrantur, secundum istos, nullo modo regi Nabuchodonosor conueniunt secundum historiam: secũdum nos autem, eadem, ne mystice quidem & figurate ad diabolum accommodari possunt. Quo circa, longe diuersa est ratio eorũ, quæ hic narrãtur de Nabuchodonosor, & eorum, quæ ab illis prophetis, de prædictis regibus sunt tradita. Ad secundum, qua ratione sit respondendum, manifestum erit ex his quæ infra dicemus, cum ostendemus, quæ dicuntur in hoc capite regi Nabuchodonosor contigisse, ea nec fuisse impossibilia, nec videri debere cuiquam incredibilia.

Cur hæc tã mirabilis historia, a Gentilibus non sit memoriæ prodita.

Ad tertium argumentum, quia maiorem ceteris vim habet, & difficultatem *inuoluit* explicatu dignissimam, paulo fusius respondendum est. Sex autem modis responderi posse arbitror. Principio, inualidam esse dico, eam rationem argumentandi, qua probatur, quod traditur in sacris litteris, propterea videri dubiæ fidei & auctoritatis, quia non sit ab externis scriptoribus memoriæ proditum. Nam si ad hanc normam exigere velimus, sacrorum librorum auctoritatem, multa profecto, quæ sunt in diuinis litteris certissima, erunt in dubium vocanda; vt de quibus apud Gentiles auctores, nulla sit mentio: huiusmodi sunt, prodigia illa solis, tempore Iosue, & regis Ezechiæ facta; historia Iudith, Esther, & Machabæorum. Postea, responderi potest: diaboli calliditate & malitia esse factum, vt hæc non scriberentur a Gentilibus: tum ne auctoritati sacrarum litterarum, accedens testimonium Gentilium, faceret diuinam scripturam, etiam Paganis valde probabilem; atque ea ratione illi ad cognitionem & cultum veri Dei adducerentur: tum, vt sacra historia carens Gentilium testimonio, etiam Christianis, parum tamen in fide firmis, suspecta & dubia redderetur. Deinde, non temere diceret, qui responderet; fuisse quidem a Chaldæis hanc historiam suis in annalibus conditam, & monumentis litterarum consignatam; sed ea tamen monumenta, vel lõginquitate vel iniuria tẽporũ, vel toties capta, direpta, vastataque Babylone, intercidisse. Quamobrem, non est mirandũ, historiam huius facti, ad notitiã Græcorũ, qui eam nõ aliunde quam ex annalibus Chaldæorũ petere poterant, non peruenisse.

Ad hæc,

A Ad hæc, illud quoque rẽsponderi potest, non latuisse scriptores gentiles hanc historiam; nec eam tamen ipsos scribere voluisse: vel quia non credebant veram, sed poetarum fabulis similem: vel inuidia odioque Iudaici nominis & religionis, eam supprimi, quàm publicari maluerunt: vel denique arbitrati sunt, non fuisse illud miraculum, aut diuini numinis vindictam, sed vel magicis incantationibus, & veneficijs esse factum: similter vt in primitiua Ecclesia solebant pagani, christianorum miracula cãniari: vel regem illum ex nimio aliquo corruptoque humore melancholico, alioue graui & vehementi morbo, in amentiam & furorem esse versum; nam & alijs simile quippiam contigisse nouerant. His addi potest quintum responsum: esse id factum summo Dei consilio & prouidentia: scilicet, ne res sacras, admixtis fabulis & mendacijs, scriptores gentiles contaminarent, & fabulosas efficerent; sicut fecisse cernimus

B Platonem, qui nonnulla furatus ex sacris libris, ea multis figmentis & erroribus inquinauit. Atque hac ratione Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, ad similem quæstionem, quæ de historia Iudith poterat obijci, respondit: ita enim scribit. § Ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quod scriptores secularium litterarum, nihil ex ijs quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt; Dei spiritu præualente, vt incontaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantum mysteria, diuina contineretur historia, quæ separata a mundi negocijs, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum alijs, velut æquali sorte non debuit. §

Seuerus Sulpitius.

Sed quàm infideliter ac mendaciter, gentiles scriptores sacras historias prodiderint, licet animaduertere in historia Iudaicarum rerum, quam attigit Cornelius Tacitus, Appion, Possidonius, & alij quos memorat Iosephus priori volumine contra

C Appionem. Verum, instar omnium, vnus Iustinus, eius rei argumentum simul & exẽplum esse potest. Namque is libro trigesimo sexto, breui oratione describens, gentis Iudæorum primordia & incrementa, tot pene in sua narratione errores admisit, quot posuit verba. Quos errores, non alienum duxi, nec ingratum lectori, vel tantum per censendo, hic commemorare. Primus error, ait originem Iudæorum esse ex nobilissima Syriæ vrbe Damasco: genus autem a Syriæ regibus, & regina Semiramide. Secundus error, in Damasco, primo regnasse Damascum regem; post hunc, Abraham, Mosem, Israelem, etiam inibi fuisse reges. Tertius, Israeli decem fuisse filios, quibus ille populum in decem regna diuisit, omnesque ex nomine Iudæ, qui post diuisionem decesserat, Iudæos appellauit, cuius etiam ab omnibus memoriam coli iussit: eius autem portio omnibus alijs accesserat. Quartus, filiorum Israelis, minimum natu fuisse Io-

D seph: hunc magicas artes in Aegypto doctum, scientiam interpretandi prodigia & somnia, primum condidisse. Quintus, huius filium fuisse Mosem, quem propter scabiem & pruriginem, quæ late grauiterque in Aegypto grassabatur, Aegyptij cum omnibus ægris, ne ea pestis ad plures serperet, Aegypto pepulerunt. Sextus, quoniam autem Moses in deserto cum suis exulibus fame sitique fatigatus, die septimo esset eo malo releuatus, propterea septimum quemlibet diem, more gentis appellatum sabbatum, in omne æuum ieiunio sacrauit. Septimus, quoniam metu contagionis, pulsos se Aegypto meminerant Iudæi, ne eadem causa inuisi apud incolas forẽr; cauerũt, ne cũ peregrinis cõmunicarent: quod ex causa factũ, paulatim consuetudo in disciplinam religionemque conuertit. Atque hæc quidem omnia quæ adhuc ex Iustino memorauimus, ex ipsis sacris literis patet esse falsa. Octauus error, post Mosem, etiam

E eius filius Aruas sacerdos sacris Aegyptijs, mox rex creatur: semperque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges & sacerdotes haberent. Quorum iustitia, religione permixta, incredibile quantum coaluere. Sed errat Iustinus. Nam vt ijdem essent principes seculares, & pontifices Iudæorum, tempore Machabæorum primum fieri cœptum est. Præsertim autem principatu Aristobuli, qui, vt refert Iosephus libro decimotertio antiquitatum, primus Iudaicum principatum summo pontificatui coniunctum, in regni formam vertens, diadema sibi imposuit: annis post reuersionem Iudæorum, ex Babylonica captiuitate in Iudæam, 480. Nonus error, Xerxem Persarum regem, primum omnium domuisse Iudæos. Atqui, nec Xerxes Iudæis bellũ

Quam multa peccauerit Iustinus, in historia rerum Iudaicarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

intulit: quippe qui iam inde vsque a Cyro, primo Persarum rege, Persico imperio semper fuerant subiecti: & plus centum quinquaginta annos ante Xerxem, Chaldæorum rex Nabuchodonosor, ter iam domuerat Iudæos, grauique subegerat & afflixerat seruitute. Verum de Iustini erroribus, circa historiam rerum Iudaicarum, ita dictum sit.

Memorabilis historia.

Aristeas, cuius hodieque libellus extat de translatione septuaginta interpretum, refert, atque hoc ipsum commemorat Iosephus libro 11. antiquitatum, & Eusebius lib. 8. de præparatione euangelica, Ptolomæum Philadelphum, secundum Ægypti regem post Alexandrum, quæsiisse ex Demetrio Phalereo, quem ille instruendæ bibliothecæ præfecerat, cur græci scriptores, nullam de historijs & monumentis Iudæorum mentionem fecissent: respondisse autem Demetrium, tentasse quidem id facere Theopompum, & Theodectem nobiles imprimis scriptores, & quædam ex monumentis Iudæorum inseruisse scriptis suis: sed mox tamen luisse pœnas temeritatis: illum enim amentia, hunc cæcitate diuinitus percussum. Sed postea, causam mali sui agnoscentes, & ex animo dolentes, placato Deo, sanitatiesse restituros. Alios igitur, istorũ exemplo deterritos, Iudæorum scripta ritusque vsurpare non esse ausos. Sic Aristæas. Sextum & extremum responsum, hoc accipe. Apud scriptores ethnicos, extare etiamnum nonnulla huius historiæ vestigia, tenuiter quidem illa, & subobscure impressa, sed vestigia tamen. Etenim, apud Eusebium libro nono de præparatione euangelica capite vltimo, Alphæus scriptor Græcus & perantiquus ait, Chaldæos in suis annalibus prodidisse, regem ipsorum Nabuchodonosor, cum maxime floreret eius imperiũ, subito furore diuinitus correptum, magna voce exclamasse: futuram vobis, o Chaldæi, prænuncio calamitatem, quam nec Belus vester, nec vlla Deorum vis auertere poterit. Veniet Persa semiasinus, qui vobis iugum seruitutis imponet. His atque *alijs* huiusmodi dictis, repente ex oculis omnium euanuisse. Hæc Alphæus. Haud *dubie*, quæ in historia huius capitis traduntur, licet mutile atque obscure, insinuans. Ille autem Persa semiasinus, fuit Cyrus, qui Chaldæorum imperium euertit. Appellatur autem semiasinus, id est, mulus, ex equa & asino generatus: quia Cyrus nobili matre, Astyagis Mædorum regis filia, patre vero Cambyse obscuri generis Persa, natus est. Verum nos de historia huius capitis, hæc pauca præfati, ad explanationem historiæ aggrediamur.

Alphæus.

Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, etc. § *vsque ad illud*, § videbam, et ecce arbor in medio terræ.

THEODORETVS sic explanat hunc locum. § Non sine causa, inquit, suum nomen rex posuit: sed vt nomen ipsum, verbis, quasi testimonijs, auctoritatem faceret. Cum enim clarissimus & nobilissimus esset rex, omnium quæ in Asia, Ægypto, & Æthiopia erant, imperium adeptus, nomẽ suum præponit, quod esset idoneum, eorum quæ dicerentur testimonium. Appellat autem hic rex Danielem, non eo tantum nomine quod illi imposuerat, sed addidit etiam nomen hebræum. § *Daniel* inquit, *cui nomen Baltasar secundum nomen Dei mei*: § ita enim a principio, inquit, illum admiratus sum, vt eum nomine Dei, qui a me prædicolebatur, appellari voluerim: & causam ostendens, § *quia spiritum*, inquit, *Dei sancti habet in semetipso*: § & hoc quoque ex prophetæ Danielis doctrina rex didicerat. Vnde enim nisi ex eo cognoscere potuisset, sanctissimi spiritus appellationem, rex adeo barbarus & adulterinis addictus simulacris? Quod autem in Daniele sapientiam & spiritum sanctum laudat, & ab eo interpretationem somnii tam humaniter & quasi suppliciter petit, satis ostendit, solere homines in rebus secundis, obliuisci eorum qui de ipsis bene meriti fuerunt: cum autem aduersis premuntur, illos memoria repetere, vltro accersere, consilium & auxilium eorum implorare. Sicut, dum valemus, medicos

A cos parui pendimus; quorum tamen, grauioribus correpti morbis, præsentiam desideramus, sententiam consulimus. Rex Nabuchodonosor, cum socios Danielis in rogũ iussit injici, nullam habuit memoriam beneficij, quod a Daniele acceperat: sed vbi portentoso somnio territus, intelligentiam eius apud sapientes non quiuit inuenire, Danielis sapientiam in memoriam reuocauit, eumque peramanter ac perquam honorifice tractans, vt sibi quod viderat somnium exponeret, obnixe rogauit. Hieronymus autem super hoc loco sic ait. § Exceptis septuaginta translatoribus, qui verba illa, § *donec collega ingressus est Daniel, cui nomen Baltasar* § omnia, nescio qua ratione, præterierunt; tres reliqui interpretes, collegam interpretati sunt. Vnde iudicio magistrorum Ecclesiæ, editio eorum, in hoc volumine Danielis repudiata est: & Theodorionis vulB go legitur; quæ & Hebræo, & ceteris translatoribus congruit. Vnde, & Origenes in nono stromatum volumine asserit, se, quæ sequuntur ab hoc loco in propheta Daniele, non iuxta septuaginta interpretes, qui multum ab Hebraica veritate discordant, sed iuxta Theodorionis editionem differere. Quod autem dixit rex, Danielem habere spiritum Deorũ sanctorum, sic enim est in scriptura Chaldaica, qua primum hæc pars libri Danielis, a secundo capite vsque ad finem septimi, composita est, errore Gẽtilium dixit, qui, quicquid super ipsos cernebant, Deos arbitrabantur. § Hactenus ex diuo Hieronymo. Cur autẽ appellet rex Danielẽ collegã, in promptu est rationẽ reddere; videlicet hic rex Danielem, propter prioris somnij interpretationem, quasi collegam suum in administratione regni fecerat. Nam, vt supra, extremo capite secundo scriptum est, rex constituit Danielem principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum magistratuum super cunctos sapientes Babylonis.

C Causam vero nominis Baltasaris impositi Danieli a rege, hanc reddũt Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de vita & interitu prophetarum; regem Nabuchodonosor, quia volebat Danielem facere cohæredem liberis suis, propterea imposuisse ipsi nomen Baltasaris, iuxta vnigeniti filij sui appellationem. Verum, cum isti significent, hoc esse factum post ea, quæ narrantur hoc capite regi Nabuchodonosor contigisse; non potest id esse verum. Siquidem, initio huius capitis significatur, Danielem habuisse nomen Baltasaris, priusquam hoc somnium accidisset regi Nabuchodonosor. Suidas scribit, Danielem, propter explanationem arcanarum rerum, fuisse a Nabuchodonosor nomine Baltasaris honoratum. Simile indicat Iosephus libro decimo antiquitatum. Nam cum dixisset, regẽ Nabuchodonosor audita interpretatione somnij, quod sibi primum obuenerat, quasi attonitum, procidisse in faciem, & Danielem D non aliter quam Deum adorasse, diuinis iuuenem dignatum honoribus; cum hæc inquam dixisset, proxime subiungit. § Nec hoc contentus, impositio illi nomine Dei sui, vniuersæ ditioni suæ præpositum esse voluit. § Sed contra hanc Suidæ & Iosephi opinionem facit, quod in primo huius libri capite traditur, cum Daniel & alij tres eius sodales, iussu regis traditi sunt præposito eunuchorum, vt linguam, litteras, & mores Chaldæorum edocerentur; tunc fuisse nomina eorum hebraica, mutata in alia nomina chaldaica; & pro Danielis vocabulo, inditum ei fuisse nomen Baltasaris. Hoc autem nomẽ, fuisse apud Chaldæos, & regale & diuinum, ex historia huius libri manifestum est. Quod autem dicitur in textu § *& visiones capitis mei conturbant me*: § exponens Hieronymus, sic ait. § Nota, quod & Nabuchodonosor, visiones, non oculorum & cordis, sed capitis nouerit: quia propter gloriam seruorum Dei, futurorum illi mysteria E reuelantur. Super quibus Hieronymi verbis, annotauit Carthusianus in commentario eiusdem loci, triplicem esse visionem; vnam cordis seu mentis; alteram oculorum vel sensibilem; tertiam imaginationis, quæ hic dicitur visio capitis: quoniam virtus imaginatiua residet in capite, ibique actiones suas exercere deprehenditur.

Cur Daniel appellatus sit Baltasar.

Videbam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Videbam, & ecce arbor, etc. §*vsque ad illud*§ Tunc Daniel cœpit intra se tacitus cogitare.

NON solũ,inquit diuus Hieronymus,Nabuchodonosor;sed omnes impij, in scriptura comparantur arboribus. Vnde Dauid ait in psalmo 36. §*Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani.*§ Nec illi tamen virtutum magnitudine,sed sua eleuantur superbia: & ideo excindũtur & corruunt. Quare bonum est illud sectari Domini consilium: §*Discite a me,quia mitis sum & humilis corde.*§ Ex illo autem quod dicitur: §*aspectus eius vsque ad terminos terræ,*§ pro quo Theodotio vertit, §*altitudo, seu dominatio eius*§ argumentantur, qui negant hanc fuisse veram historiam,regem Nabuchodonosor nequaquam sua dominatione orbem terrarum possedisse. Neque enim Græcis & Barbaris,cunctisque Septemtrionis & Occidentis nationibus imperauit;sed tantum Oriẽtis prouincias tenuit,id est,Asiam,non autem Europam & Libyam.Ex quo intelligi volunt,cũcta quę hic narrantur,allegorice interpretata,ad diabolum esse referenda. Sed nos hæc omnia tanquam hyperbolice dicta,debemus accipere:videlicet, ob superbiam illius regis,qui tantum gloriatur apud Esaiam,vt cælum se tenere iactet, & orbem terrarum, quasi nidum & oua volucrum. §*Et ecce vigil.*§ Pro vigili,Theodotio posuit,ipsum vocabulum chaldaicum, ir,quod in ea lingua per tres literas scribitur; significat autem angelos; quod semper vigilent, & ad Dei imperium sint parati. Vnde & nos crebris pernoctationibus, imitamur angelorum officia: & de Deo dicitur in psalmo. 120. §*Non dormitabit,neque dormiet,qui custodit Israel.*§ Consuetudo autem Græci & Latini sermonis, Irim vocat seu Iridem, quæ per multicolorem arcum, ad terras descendere dicitur.§

Theodoretus putat, per arborem,ipsum regem significari: altitudinem vero eius vsque ad cælos,non arboris naturam significare,sed sublimes & superbas regis cogitationes,& quæ ille sibi animo fingebat atque appetebat. Quocirca Isaias dixit de ipso, §*inducet Deus super mentem magnam regis Assyriorum,& super altitudinem gloriæ oculorũ eius.*§ Mentem magnam ipsum appellauit, vt qui magna sibi fingeret, & somniaret. Quæ fuerint autem illa magna,subiungit dicens, §*super astra ponam thronum meum, & ero similis altissimo:*§ idcirco proceritatem arboris,videt vsque ad cælum peruenisse.Quia vero etiam toto terrarũ orbe,vt ita dixerim,rex ille potitus est, propterea vidit arboris cumulum,id est,latitudinis molem, vsque ad ipsos fines terræ propagari. §*Folia eius pulchra,& fructus eius multus.*§ Folia vocat,illum decorem & ornatum,qui conspiciebatur in eius veste & throno,& in aulicis,scutatis,hastatis, satellitibus, ac stipatoribus corporis. Fructum vero,tributum nominat,quod vndique ei afferebatur: & multum dixit fructum,non autem pulchrum: non enim tributa iuste imposita fuerant. §*Et escabus omnium erat in eo.*§ Siquidem & agricolæ, ipsius procuratione,fruentes pace,fructus e terra percipiebant: & milites,ab ipso commeatus & stipendia accipientes,vitam in armis degebant. §*Subter eam habitabant bestiæ agrestes,& in ramis eius volucres cæli.*§ Nam & ferino more viuentes barbari, & ratione magis vtentes, mitiorique & acriori ingenio, & altiori mente præditi homines, sub illius regis imperio vitam traducebant. §*Et ecce ir.*§ Ir,vocat vigilantem: sic enim græca lingua interpretatur: & vigilantem vocat angelum,vt significet esse eum corporis expertem: qui enim corpore indutus est,somno est obnoxius,qui autẽ somno præstantior est,is est liber a corpore. Vidit itaque angelum,cuius natura corporis expers erat,qui de cælo descendit;vt discat rex, omnium rerum auctorem esse Deum;a quo lata sit aduersus ipsum sententia;& intelligens a quo sit regno spoliatus,pariter etiam intelligat, qui ei regnum tradidisset. §*Excidite arborem,euellite ramos,excutite folia,dispergite fructus.*§ Videt arborem excisam, & ramos separatos:hoc est,regem regno deiectum,& eius principes,præfectos,satrapas, aliosque magistratus,ab ipso separatos. Videt folia excussa; quia omnem quam sibi comparauerat gloriam,cernit foliorum instar,fluentem ac tabescentem. Videt fructũ dispersum; quia rege in illam calamitatem deiecto, ministri qui tributa exigebant, ad se ipsos deinde, sine vllo metu, omne lucrum conuertebant. Dicuntur autem fugisse volucres & bestiæ,quæ erant in illa arbore; quia omnes qui præter voluntatem suam illi regi seruire coacti fuerant, inuenta occasione ex tanta regis calamitate,ab eius imperio desciuerunt. §*In vinculo ferreo & æreo, & in herba quæ foris est,& in rore cæli pernoctabit.*§ Sicut enim insana regnandi cupiditate, & quasi phrenetica crudelitate, contra omnes gentes rabiem suam exercuerat: ita debuit, iusto Dei iudicio,tanquam insanus & furibundus, vinculis constringi: quibus deinde solutus, ritu ferarum per deserta loca vagabatur, sub diuo infælix, iumentorum more, herbas depascens. Quod autem tempus huius calamitatis septennio definitum fuit:declarat longanimitatem Dei,qui definito supplicij tempore,expectauit ab eo pœnitentiam,quam illa parere debebat animaduersio.§ Hæc Theodoretus.

Aptissime autem vocabulo §*Vigilis*§ angeli natura est significata. Nam quia homines in operando laborant & fatigantur, propterea somno egent, quo ab operatione vacantes, requiescant, viribusque reficiantur. Sed angelus, cum sit plane incorporeus, nullatenus fatigatur aut laborat in agendo; quapropter nec actionis vacatione aut requiete indiget. Semper igitur angeli vigilant, ideſt, nunquam intermittunt, ne puncto quidem temporis, vel naturales suas actiones mentis & voluntatis, vel beatissimam diuinæ naturæ contemplationem: semperque ad exequenda Dei iussa, hominumque tutelam & custodiam, sunt intentissimi. Inducuntur etiam angeli vigilantes, vt persuasum sit hominibus, quæ in terris geruntur ab hominibus, manifesta esse angelis, vel ex naturali ipsorum perspicacia & scientia, vel ex dei reuelatione: & vt apppareat,quàm idoneos Deus habeat suæ gubernationis ministros, hoc est,perpetuo vigilantes. Solet autem scriptura, verbum vigilare & vigilans vsurpare, cum vult significare aliquem valde intentum esse, aut debere esse,alicui operi faciendo: vel ad id operis perficiendum maxime paratum & accinctum esse: idque tam in bonam, quam in malam partem accipitur. Habes exempla in sacris litteris plurima. In bonam quidem partem, canticorum 5. §*Ego dormio, & cor meum vigilat:*§ & prouerbiorum 8. diuina sapientia inquit: §*Beatus vir,qui vigilat ad fores meas quotidie*§ & Dominus Marci 14. §*Vigilate, quia nescitis,qua hora filius hominis venturus sit.*§ & Paulus 2. ad Timotheum 4. §*Tu vero vigila, in omnibus labora,opus fac Euangelistæ:*§ Denique Ioannes in Apocalypsi cap. 16. §*Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua.*§ In malã autẽ partẽ eadem vox sæpe vsurpatur, sicut Isaiæ 29. §*Succisi sunt omnes,qui vigilabant super iniquitatem,*§ & Ieremiæ 44. §*Vigilabo super eos in malum.*§ & Danielis cap. 9. §*Vigilauit Dominus super malitiam,& adduxit eam super nos.*§ Porro, arbor illa visa regi in somno, procerissima & amplissima, pulcherrimis frondibus floribus & fructibus ornata, secundum mysticum sensum, adumbrauit miram status primi hominis ante peccatum felicitatem. Eadem, mox bonis suis omnibus atque ornamentis spoliata, & excisa, seruata tamen radice, vnde rursus crescere, florescere, ac fructificare posset; significauit eiusdem primi hominis miserrimum statum, postquam lapsus est in peccatum, quo omnis eius posteritas vitiata & perdita est. Fuit tamen radix & germen eius seruatum: intelligo autem per radicem,Beatissimam Virginem Mariam, peccato Adami nullatenus infectam: sic enim ipsam appellauit Isaias cap. 11. §*Egredietur virga de radice Iesse,& flos de radice eius ascendet.*§ Per germen autem radicis, Christum Dominum interpretor, qui arborem humanæ naturæ, vitio Adami destructam & corruptam, non tantum in priorem, qua condita fuerat, dignitatem, sed in multo etiam ampliorem ac florentiorem reparauit.

Angelos rite nominari, vigiles.

Quid arbor illa secũdũ allegoriam significauerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tunc Daniel cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora, § *vsque ad illud* § cum bestiis erit habitatio tua.

TAcitvs inquit Theodoretus, diu cogitat Daniel, prius quam respondeat. Primo enim ostendenda erat humana imbecillitas, & tunc gratia inspirans, aperienda. Tacitus ait Hieronymus, intellexit Daniel somniũ esse contra regem: & timorem cordis, vultus pallore signabat: dolebatque pro eo, qui ei plurimum honoris detulerat, & ne videretur insultare atque lætari contra regem, hostem populi sui: denique detestans id quod intelligebat, loquitur ad regem. § Carthusianus vero, super hoc loco ita scribit. § Non legitur in textu, quando Danieli ostensa sit diuinitus interpretatio somnij: sed probabile est, intra hanc horam fuisse illi ostensam. Itaque illo spatio temporis, spiritum sui colligens Daniel, mentemque ad Deum dirigens, interiori oratione intentissima, & feruentissimo affectu, declarationem eius somnij a Deo postulauit. Alioqui, nulla videtur ratio, cur tam diu cõticuisset, si iam antea fuisset ei expositio somnij cælitus data. Nonnulli tamen existimant, cogitasse Danielem, qua ratione regio culmini seruaret honorem, nec tamen absconderet veritatem; ideoque per illam horam præmeditabatur Daniel, quemadmodum sine iniuria veritatis, & offensa regis, responsum suum componi & ordinari oporteret. § Theodoretus autem id quod sequitur, § *Respondit rex, Baltasar, somnium & coniectura eius ne conturbet te*, § sic interpretatur. § Vidit rex Danielem perturbatum, & ideo eum consolans demulcet; scilicet, cupiens id quod ignorat, cognoscere. Videtur igitur ad hunc modum cum eo loqui. Ne valde festines Daniel; sed paulatim inuentis ijs, quæ per somnium significantur, ea mihi perspicua facito. Respõdet autem Daniel regi: § *domine mi, somnium hoc, bis qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit*: § sapientissime ac prudentissime, regi calamitosa deprecans, & hoc prooemio exorsus interpretationem, nihilominus tamen veritatem declarat. § Blande autem & amice, inquit Carthusianus, mutuo se affantur rex & Daniel; sic insinuantes, quicquid ab ipsis & in ipsos dicetur, ex dilectione processurum, & citra omnem ipsorum inuicem offensionem, futurum. Daniel quoque durissima regi enunciaturus, propterea tam blande reuerenterque alloquitur regem, ne rex vltra modum contristaretur: sciebat enim non esse afflictionem addendam afflicto. Sed mirum videri potest, quomodo tam sanctus propheta, pœnam illi regi, iustissimo Dei iudicio infligendam, optet ab eo transferri ad eius hostes, quorum fuisse aliquos eo rege meliores, non est dubitandum. Verum, ad hoc respondendum est: Danielem optasse id, partim affectu quodam humanitatis & pietatis, partim zelo iustitiæ. Regi enim illi pie cõdoluit, propter singularem eius erga se humanitatem & beneuolentiam; hostibus autem eius, malum imprecabatur, in quantum peccatores erant, quibus ad salutem animæ profuisset, temporalibus malis in præsenti vita puniri. Adiice, quod Daniel verba sua intelligi voluit, præsuppositio beneplacito Dei, seruatoque ordine æquitatis. Simili zelo incensus Hieremias cap. 18. inquit: § *Da filios eorum in famem, & deduc eos in manum gladij.*

Vinciatur ferro & ære. Similiter supra dictum est, § *colligetur vinculo, ferreo & ære*, § Quærunt a nobis, qui historiæ contradicunt, ait diuus Hieronymus, quomodo in vinculis ferreis fuerit Nabuchodonosor; aut quis eum vinxerit & compedibus alligauerit? cum perspicuum sit, omnes furiosos, ne se præcipitẽt, & alios ferro inuadant, catenis illigari. Ex verbis Danielis videri posset alicui, inquit Carthusianus, fuisse Nabuchodonosor tempore suæ amentiæ, vinculis constrictum atque incluſum: hoc etiam supradictis verbis significat Hieronymus. Sed huic intelligentiæ videtur obstare, quod subditur in textu: § *Et erit in herbis quæ foris sunt, & habitatio eius cum feris, & rore cæli conspergetur, & fœnum vt bos comedet*. § Ex quibus verbis intelligitur, Nabuchodonosor illo tempore, in agris & syluis vagam & solitariam vitam egisse. Idemque docet Hieronymus cum ait. § Quis amentes homines non cernat, instar brutorum, in agris viuere, lociſque syluestribus? § Sane, si ligatus fuisset & inclusus Na-

An rex Nabuchodonosor, tempore suæ amentiæ, fuerit vinculis cõstrictus.

A sus Nabuchodonosor, non fuisset corpus eius nudum, nec rore cæli persusum; & sic magis fuisset eius calamitas & infirmitas grauata. Patet enim, furiosos, cum ligantur, magis infirmari. Ministri quoque regis cognouerant ex Daniele, Nabuchodonosor in syluis & desertis locis commorando, nequaquam moriturum, sed post illud septennium, & sanitatem mentis, & regni dignitatem recuperaturum. Quocirca Lyranus ligari vinculo ferreo, exponit, supplicio illo, ex diuina sententia quæ frangi & dissolui non potest, constringi. Albertus quoque eadem verba exponens, illud § *vinculo ferreo ligetur* § sic interpretatur; durissima tentatione affligatur, quæ domet superbiã eius. Consueuit etiam scriptura, eiusmodi metaphoris & similitudinibus vti, vt significet arrogantiam alicuius deprimi & contundi: sic apud Isaiam legimus cap. 37. Deum loB quentem de rege Assyriorum. § *Cum fureres aduersus me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frænum in maxillis tuis.* § hoc est, comprimam & contundam superbiam tuam. Simile est illud Dauidis in psal. 32. § *In chamo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* § Posset etiam dici; Nabuchodonosor, cum primũ versus est in furorem, vinculis constrictum fuisse a domesticis, ne sibi, alijsue noceret. Deinde, monitu Danielis, fuisse vinculis solutum & dimissum, vt iret quocunque vellet. Sunt etiam aliqui amentes, qui partim ligati sunt, partim liberi, vt pedibus liberi sint ad incessum; manibus vero ligati, ne sibi vel alijs libero manuum vsu, quidquam detrimenti apportent.

Cum bestiis ferisque erit habitatio tua: et fœnum vt bos comedes:
C septem quoque tempora mutabuntur super te: regnum
autem tuum tibi manebit.

HÆc verba quatuor continent difficultates, vel potius quatuor argumẽta, quibus conantur nonnulli subuertere huius historiæ veritatem, tanquam impossibilem & incredibilem. Primo, dicunt isti, non est credibile regem illum, tam diu cum ferocissimis animalibus solum & inermem, sine vllo sui detrimento versari potuisse. Respondeo, id factum esse, vel quia rex ille, multis rebus, vt infra ostendemus, factus erat simillimus bestijs, ideoque feræ, ipsum, quasi animal sui generis, non lædebant: vel potius, quia singulari prouidẽtia Dei, per angelorum ministerium, vt totum supplicij sui tempus a Deo præfinitum D expleret, a bestiarũ lesione seruatus est. Quemadmodum legimus, multos de antiquis & sanctis patribus, inter leones, serpentes, aliasque nocentissimas animantes, non tantum innoxie, sed familiariter etiam diu esse versatos.

Quatuor difficultatũ explicatio.

Deinde argumentantur alij, non potuisse regẽ illum delicatissime ab ortu suo educatũ, summisque delicijs innutritum, toto septẽnio, nudum & sub dio, soloque herbarum pastu viuere. Verũ ad hoc varijs modis responderi potest. Principio, non esse talem victum simpliciter impossibilem homini, patet eo argumento, quod Plinius libro sexto cap. 30. narrat, quandam esse gentem Actiopum, quæ solis locustis crudis viuat; alios tantum herbis pasci: quosdam omnia mandere, & obuijs quibuslibet rebus vesci, ob idque Panphagos, idest omnia edentes, appellari; Gymnitas vero semper nudos in E cedere. Legimus item, in sanctorum patrum historijs, complures de ijs qui morabãtur in heremo, & fuisse nudos, & herbarum dumtaxat pastu vitam sustinuisse. Plurimum quoque conducebat ad illud vitæ genus tolerandũ, vehemẽs Nabuchodonosor imaginatio. Cũ enim imaginaretur se bestiam esse, cibos ferinos tanquam sibi conueniẽtes, expetebat; humanos vero, tanquam alienos, auersabatur. Plurimum autem facere in huiusmodi rebus imaginationem, præsertim in amentibus & furiosis, quotidianis experimẽtis notum est. Videmus, inquit Hieronymus, differre multum inter sanos & insanos: multa enim furẽtibus sunt facilia, quæ sanis sunt intolerabilia. Sed illa mihi videtur præcipua ratio, quod temperamentum corporis eius regis, sicut infra docebimus, adeo fuerat immutatum, vt similius esset ferino, quam humano. Quapropter, cibus be-

Quomodo rex delicatus, per totũ septẽniũ potuerit herbarũ pastu, vitã traducere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus bestiarum qui humano temperamento est noxius, non erat temperamento illius A
regis alienus, sed quodãmodo conueniens & vtilis. Denique, posset etiam illud adijci,
id factum ponendum esse in miraculis diuinæ omnipotentiæ. Etenim Deus, ad edendum exemplum iustitiæ suæ, omnibus seculis memorabile, & ad perdomandam illius regis superbiam, singulari ratione, ad conseruationem vitæ illius regis concurrebat: quemadmodum post resurrectionem corporum, ne ignis inferni, damnatorum hominum corpora perpetuo crucians, ea tandem aliquando conficiat, dissoluat, planeque consumat, mirabiliter efficiet.

Quis illo septennio imperiũ chaldaicum administrauerit.

Tertio loco, qui veritatem huius historiæ eleuare volunt, illud præterea obijciunt, quis nam illo septennij tempore regnum Chaldeorum tenuerit. Nã nec tantum imperium sine vno aliquo summo rectore tamdiu fuisse; nec si quis eo tempore imperium B
obtinuit, postea eum resipiscenti Nabuchodonosor, regno cedere, aut sponte voluisse, aut coactum esse, credibile est. Sed ad hoc facile est responsum: potest enim responderi, eo tempore, regis Nabuchodonosor filiũ, nomine Euilmerodach, patris vice, imperium rexisse. Nam hunc successisse ipsi Nabuchodonosor, expresse traditur extremis verbis libri quarti regum, & apud Hierem. cap. 52. Si autem Euilmerodach non erat eo tempore per ætatem, tanto imperio regendo maturus atque idoneus, respon
deri potest, optimates regni, consensu populi, quoad rex ad sanam mentem rediit, gubernacula imperij tractasse. Vt autẽ postea Nabuchodonosor sine vlla contradictione & difficultate, ab omnibus reciperetur ad imperium, perfecerat Daniel sua auctorita
te & sapientia: quippe, prædixerat regem post septennium ad integritatem sensuum, mẽtisque sanitatem rediturũ, eũque post id tẽporis, regẽ futurum modestissimum, iu
stissimũ, liberalissimũ, & clemẽtissimũ. Chaldæi autẽ, qui sæpe alias Danielis prædicta fuisse vera experti fuerant, in hoc pariter vera fore non dubitabant. Itaque summo il
lius regis desiderio tenebãtur: vt mirũ non sit, statim vt ad se reuersus est rex, fuisse eũ ab omnibus non modo sine difficultate, sed summa etiã gratulatione lætitiaque rece
ptũ. Atque hoc ipsum indicant verba ipsius Nabuchodonosor, § *Optimates, inquit, & magistratus mei requisierunt me, & in regno meo restitutus sum, & magnificentia amplior addita est mihi.* §

vtilitas & efficacitas per fectæ pœnitentiæ.

Neque hoc caret mysterio, & perquã illustri vtilitatis veræ pœnitẽtiæ argumẽto. Nã quod Nabuchodonosor peracta septem annorum pœnitentia, ampliorem priore, gloriam & magnificentiam consequutus sit; manifeste ostẽdit, quanta sit perfectæ pœnitentiæ, quæ numero septenario designatur, vis & efficacitas: quippe quæ non tantũ priora bona & ornamenta animi, peccando amissa, restituit; sed nonnunquam amplio
ra & illustriora promeretur. Hæc autem verba Danielis explicãs Hieronymus, sic ait. § Qui huic historiæ contradicunt, & quæ hic dicuntur, ad diabolum referunt, eique pristinam dignitatem redditum iri affirmant; in hoc loco velificant: quasi reditus Nabuchodonosor in pristinum statum, hanc diaboli reuersionem significet. Qui respõdere debent, quomodo congruat, vt angeli qui nunquam corruerant, eum rursus princi
pem habeant, qui per pœnitentiam sit reuersus. §

Quid significent septẽ tempora.

Restat quarto loco disquirendum; quid significent septem illa tẽpora, quibus Nabuchodonosor in illo statu bestiæ, humanoque sensu ac mẽte captus fuit. Opinio quorundã fuit, illis septẽ tẽporibus denotari tres annos & dimidiũ: ita vt annus integer diuidatur in duo tempora, videlicet in æstatem & hyemem; hæ namque sunt duæ principes anni partes; reliquæ duæ, ver, & autumnus, illarum sunt quasi appendices & reliquiæ. Plinius lib. 7. cap. 48. refert, quasdam gentes, æstate vnum determinasse annum, & alterum hyeme. Supradictam opinionem memorãs hoc loco Theodoretus ita scribit. § Septem tempora, alij septem annos dixerũt, alij tres cum dimidio: neque enim in quatuor conuersiones diuina scriptura annum diuidit, sed in duas maxime genera
les partes, hyemem & æstatem. Septem igitur tempora, tres annos cum dimidio conficiunt; tantoque tẽpore in calamitate illa Nabuchodonosor permansit. § Videtur igitur ea sententia non displicuisse Theodoreto. Sed eam non esse probabilem, vel eo apparet, quod nusquam in sacris litteris, vocabulum temporis præcise sumpti, ponitur ad significandum dimidium annũ. Dicamus potius, quod tradũt omnes Hebræi iuxta & chri-

A & christiani interpretes; septem tempora significare septem annos. Tempus enim, propterea potest recte appellari vnus annus, quod omnis præcipua, vulgoque obseruabilis & nota temporis varietas, vnius anni conuersione circumagitur & continetur: vt hyemis, æstatis, veris, autumni, serendi, metendi, binorum solstitiorum, & æquinoctiorum: denique temporis frigidi, feruidi, & medij. Ac ne vllus ea de re dubitandi locus relinquatur, manifestam habemus e scriptura huius nostræ interpretationis cõfirmationem. Nam infra capite septimo traditur, persecutionem Antiochi aduersus Iudæos, vel potius profanationem & desolationem templi Hierosolymitani ab eo factam, per tempus, & tempora, & dimidium temporis duraturam; hoc est per tres annos & dimidium: tanto enim tempore eam durasse, legenti primum & quartũ caput prioris libri Machabæorum, manifestum est. Quod si prædicto capite septimo Danielis, nõ
B de Antiocho, sed de Antichristo sermo habeatur; idem plane conficitur. Etenim, confessione Patrum, & antiqua traditione constat, vehementem illam Antichristi persecutionem, duraturam per tres annos & dimidium. Denique, quod Daniel ca. 7. dixit, § *tempus, & tempora, & dimidium temporis,* § postea cap. 12. numerat mille ducentos nonaginta dies, qui conficiunt tres annos & dimidium. Lege vndecimum, duodecimum, & decimumtertium caput libri Apocalypsis, & inuenies, tempus persecutionis Antichristi, id est, tres annos & dimidium, tripliciter a Ioanne describi. Primo per quadraginta duos menses: tũ per dies mille ducentos sexaginta; denique per tẽpus, tẽpora, & dimidiũ tẽporis. Liquet igitur, per septẽ tempora, intelligendos esse hoc loco septẽ annos.

An Nabuchodonosor per totos septem annos in illo statu belluino versatus sit.

Verumtamẽ Dorotheus in synopsi, & Epiphanius in vita Danielis, hosque secutus
C auctor historiæ scholasticæ, super librũ Danielis cap. 5. tradunt, illud septem annorũ tempus, diuinitus supplicio Nabuchodonosor præfinitum, orationibus Danielis ad septẽ menses coarctatum & redactum esse: tanto enim tempore rex ille mansit in illo ferino & miserabili statu. Quo exacto tempore, reliquis sex annis & quinque mensibus, restitutus menti, sed non regno Nabuchodonosor, durissimã egit pœnitentiã, per quã placato Deo, veniaque sceleribus suis impetrata, tandem expletis septem annis, pristinam impe rij dignitatem & potestatem recuperauit. Sic isti tradunt. Quorum sententia, videtur mihi ex fabulosis Hebræorum traditionibus deprompta. Eam quidem certe redarguunt verba Danielis: qui cum dixisset regi, ipsum eiectum iri ab hominibus, & cum feris conuersaturum, earumque pastu victuque vsurum; subiunxit: § *septẽ quoque tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicunque voluerit tradet illud.* § Idem quoque ostendit Nabuchodonosor illis verbis: § *Igitur post finẽ dierũ,* § videlicet septẽ tẽporũ, quæ supra, ter nominauerat, § *ego Nabuchodonosor, oculos ad cælũ leuaui, & sensus meus redditus est mihi, & figura mea reuersa est ad me.* § Deinde, si vt isti dicũt, tẽpus septẽnii, in septẽ menses fuisset contractũ, profecto scriptura id minime tacuisset. Siquidẽ ea res maxime cõmendabat, & Danielis gratiam apud Deum, & admirabilẽ Dei erga peccatores resipiscentes ac pœnitentes, clementiã atque indulgentiã.

Refellitur opinio Dorothei & Epiphanij.

Porro, quod dicitur Nabuchodonosor eiectum fuisse ab hominibus, eique in modũ auium vngues & capillos prolixissime creuisse, id exponens Theodoretus ad hũc mo
D dũ scribit. § Expulsus est Nabuchodonosor ab hominibus, primo quidẽ propter ipsum morbũ, furore enim & rabie correptus, infinita mala, si inter homines fuisset, data sibi facultate, perpetrasset. Deinde, etiam propter odiũ, quod in illũ omnes habebant, sed
E dum valebat, occultare ipsum conabantur: cum vero in tantã calamitatẽ deiectus est, omnes ei insultabãt, ob crudelitatem ipsum abominati. Nec mirũ videri debet, ipsum ritu bestiarũ herbas comedisse, propriũ enim est amentium ac furentium, non solũ ea facere & dicere, quæ ratione & ordine carẽt; sed omnia etiã in quæcũque inciderint, comedere. Quod cerni etiã nunc potest in ijs, qui a dæmonibus vexantur, talia enim & faciunt & patiuntur. Non detonsus autẽ vsitato more, neque resectis vnguiũ excrementis, necessario tales tantosque habuit vngues & capillos. His autẽ omnibus signi
cabatur, neglectũ ipsum fuisse ab omnibus. Diuina enim prouidẽtia destitutus, ne pro
pinquorũ quidem cura potitus est: cũ præsertim ipsi adessent, vxor, liberi, & cognati; sed instar feræ, inculta loca peragrabat, bestiarum cibum ventri indulgẽs. Quia enim

Theodoretus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in sibi subiectos ferina mente & animo fuerat, merito etiã ferina & agresti vita damnatus est. Itaque belle in istum regẽ quadrat illud Dauidis, § *homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* § Hactenus Theodoretus.

Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei, fœnum sicut bos comedet. § *Et infra* § sensus meus redditus est mihi, et figura mea reuersa est ad me.

Disputatio, qualis fuerit transformatio Nabuchodonosor in bestiam.

HÆc verba monent nos, vt qualem fuisse transformationem Nabuchodonosor in bestiam, intelligere oporteat, paulo subtilius & enucleatius tractemus. Ante omnia, intelligere conuenit, multa genera transformationum tam hominum quam ceterorũ animaliũ, esse litteris prodita. Vnum genus est fabulosum, a poetis confictũ; veluti est fabula illa de socijs Vlyssis a Circe maga in varias animantiũ formas trãsfiguratis: & de socijs Diomedis in aues cõmutatis: itẽque de asino aureo Apulcij, vel Luciani. Huc referre cõuenit, quod Mela cap. primo libri secundi, scribit de Neuris, statum singulis rempus esse, quo si velint, in lupos; iterumque in eos qui fuere, mutentur. Huius etiam generis sunt, quæ ab Euanthe græco scriptore, & a Varrone tradita sunt de Arcadibus, qui stagnũ quoddam eius regionis tranantes, in lupos transfigurabantur: quod fabulosum esse, vidit, nec dissimulauit Plinius, in cap. 22. lib. 8. ad hunc modum scribẽs. § Homines in lupos verti, rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus; aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. § Cumque prædictãm fabulam de Arcadibus enarrasset, subiungit. § Mirum est, quo procedat Græca credulitas. Nullum tã impudens mendacium est, vt teste careat. § Sic Plinius. Sed Olaus Magnus Gothus, extremis tribus capitibus libri decimioctaui, vulgatissimis exẽplis confirmat, in Prussia, Liuonia, & Lituania, nescio quibus artificijs magicis, homines transfigurari in lupos, & rursus in humanam speciem reformari. Huiusmodi transformationum pleni sunt libri Metamorphoseos Ouidij.

De quatuor generibus transformationum.

Alterũ genus transformationis, est physicum & naturale; cuius luculentum exemplũ reperitur apud Aristotelẽ, libro quinto de historia animaliũ cap. 19. § Nascuntur, inquit, papiliones ex erucis; erucæ ex virẽtibus folijs, maximeque ex brassica. Primũ, minus quid milio, consistit in folio; mox vermiculi inde contrahuntur & accrescunt; tum, intra triduum eruculæ afformantur: quæ auctæ, motu cessant, suaque forma immutantur, appellanturque tantisper chrysalides, quasi aurelias dixeris. Duro intectæ sunt putamine, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductæ, non os, non aliud ex membris quod conspicuum sit possident. Longo post tempore, putamine rupto, euolant inde animalia pennigera, quos papiliones vocamus. § Et paulo infra. § Fit ex quodam verme grandiore, qui veluti cornua gemina protendit, primum toto immutato, eruca; deinde, quæ bombyx appellatur, ex quo necydalus. Quæ varia formarum successio, in semestri temporis spatio completur. Sic eo loci Aristoteles. Similia scribit Plinius in cap. 22. lib. 11. Apponam & hic alterum exemplum, vt incognitum antiquis; ita nobis, relatu multorum, & litteris nostrorum patrum qui Iapponicas insulas incolunt, compertum. Est apud Iapponios animal quoddam terrestre, corporis magnitudine figuraque non dissimile cani; mollissimo pilo, & suauissimis ad edendum carnibus. Hoc, certo quodam tempore incipit vehementer appetere ac frequentare ipsum mare, in quo identidem natans, & sese mersans, particulatim & membratim piscis fieri incipit; tandem, exuta prorsus terrestris animantis figura, totus in piscis similitudinem & naturam commutatur. De transformatione sexuum, hoc est feminarum in viros, nota sunt quæ scribit Plinius libro 7. capite 4. Nec vult ea quasi fabulosa haberi, quippe quæ in publicis Romanorum annalibus adnotata fuerint, & a Mutiano consule pro veris sibique exploratis prodita, & a se ipso, in Africa, manifesto exemplo comperta. Tertium genus transformationum, est magicum & diabolo potentia

Mirũ ingenium cuiusdam Iapponensis animalis.

A factum. Huiusmodi autem transformationes fere non sunt veræ, sed si mulatæ; non enim sunt id quod repræsentant. Tales fuisse quidam existimarunt transformationes illas magorum, in Ægypto factas, vt Mosi resisterent, sicut habes in libro Exodi. Diuus Augustinus in libro 18. de ciuitate Dei, capite 18. narrat, fuisse suo tempore in Italia mulieres quasdam tabularias, quæ viatoribus caseum dabant nescio quibus veneficijs infectum; quo sumpto, protinus illi vertebantur in iumẽta, & portabãt onera; eoque labore perfuncti, rursus menti & figuræ hominis restituebantur. Quemadmodũ id fieri potuerit opera dæmonis, prædicto loco disputat Augustinus. Quartum genus transformationũ, rite nominabitur diuinũ, scilicet omnipotentis Dei vi ac potestate factũ, vel ad declarandã iustitiã Dei, scelerũ vltricẽ; vel ad ostendendã eius omB nipotentiã seu beneficentiã erga homines. In hoc genere transformationũ ponere cõuenit, mutationẽ vxoris Loth in statuã salis; virgæ Mosis in serpẽtẽ, aliasque miras ab eo in Ægypto factas cõuersiones, in libro Exodi traditas: cõuersionẽ itẽ aquæ in vinũ; & quę omniũ trãsformationũ miracula superat, transubstantiationẽ panis & vini, quę quotidie fit in Ecclesia Catholica, in sãctissimũ corpus & sãguinẽ Domini nostri Iesu Christi. Atque huius generis fuit, trãsformatio hæc regis Nabuchodonosor in belluã.

Verũ enimuero, quemadmodũ rex Nabuchodonosor conuersus fuerit in bestiã, res est nec creditu nec explicatu facilis; eaque diligentẽ & accuratã desiderat explicatio nẽ. Lyranus & Carthusianus referunt, Iosephũ sensisse, Nabuchodonosor mutatũ fuisse in bouẽ; quia in sacra historia huius capitis, de eo scriptũ est, § *fœnũ quasi bos comedet.* § Sed profecto, Iosephus nunquã id prodidit: & in lib. 10. antiquitatũ, quo vno dũtaxat C loco hãc narrat historiã, nihil simile innuit. Quod si Iosephus id dixisset, procul dubio reijciendũ esset, tanquã plane contrariũ historiæ huius capitis, qua traditur, regi Nabuchodonosor, post illã trãsformationem, prolixissime capillos & vngues excreuisse, ad similitudinẽ auiũ habere autẽ vngues & capillos, minime conuenit in bouem. Pro certo igitur habendum est, Nabuchodonosor neque in bouẽ, neque in aliud quoduis animal esse mutatum. Scriptura namque hoc loco, satis ostendit, eundẽ numero fuisse illum ante mutationem, & in ipsa mutatione, & postquam in pristinũ mentis & regni statum reductus est. Nimirum, si mutatus fuisset secundum substantiam, necesse erat, animam eius rationalem in nihilum redigi: & rursus postea, vel eandem, vel alteram ex nihilo creari; ipsumque Nabuchodonosor, nouo quodam nec antea vnquam vsitato modo regenerari. Videtur præterea, Dei sapientiæ ac bonitati alienum & incongruum, rem ullam natura sua incorruptibilem, ad nihilum redigere.

D Michael Medina lib. 2. de recta in Deũ fide cap. 7. existimasse videtur, hanc mutationẽ Nabuchodonosor in bestiã, non fuisse vere factã, sed in speciẽ tantum, ac simulate: vel quia Deus sic immutabat & afficiebat sensus eorum, qui spectabant illũ regẽ, vt bestiã se videre putarent; id quod solet accidere nonnunquã ex morbo, vt phreneticis; interdum ex præstigijs atque incantationibus: vel potius, quia Deus circa corpus ipsius Nabuchodonosor, circũposuit figurã quandam bestię, sub qua cũ cerneretur ab alijs, bestia putabatur. Simile quiddam narrat Hieronymus in vita Hilarionis, ad quẽ ductã scribit fuisse mulierẽ, quæ per magicas artes videbatur alijs omnibus iumentũ, soli autẽ Hilarioni mulier, sicut re vera erat, videbatur. Sed hæc opinio Medinæ, non est probanda. Etenim, scriptura narrat hoc loco mutationẽ Nabuchodonosor, vt verã, non vt simulatam, multaque memorat indicia veræ mutationis: videlicet, quod nuE dus ingrederetur modo pecudum, quod vesceretur herbis, quod cum bestiis in solitudine moraretur, & alia huius generis similia. Adde, quod nõ solent, nec vero decet, miracula & opera Dei, esse ficta & simulata, quæque mẽtiantur veritatẽ, & sensus hominũ fallant: id enim omnipotentia Dei, bonitateque ac maiestate eius alienissimũ est.

Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in vita Danielis, aiunt, Nabuchodonosor secundũ interiorẽ hominis habitum & sensum, non esse mutatum, sed tantũmodo secũdum externam corporis figuram, quæ ita conformata erat, vt anteriore parte, speciẽ bouis gereret, posteriore autem, leonis: quo denotabatur, eum regem, priori sua ætate fuisse ventri ac libidini deditissimum: posteriori autem ætate, immanitati, cru-

D. Augustinus.

Opiniones aliorum de transformatione Nabuchodonosor in bestiam.

Nabuchodonosor nõ esse secundum substantiam mutatum in belluam.

Michael Medina.

Dorotheus & Epiphanius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

delitati,rapinis,ac cædibus hominum vacasse. Verum,istorum patrum opinio fide ca A
ret. Nam,vel ipsi putauerunt mutationem illam figuræ corporis Nabuchodonosor,fa
ctam esse in speciem tantum,& simulate,hoc est,non re ipsa, sed existimatione tantũ
aliorũ,quibus talis ille rex videbatur,qualẽ ipsi depingunt;atqui si ita sentiant,in Me
dinæ,quã confutauimus,opinionẽ reuoluuntur; aut putarunt eã mutationem vere fa
ctã esse;scilicet,vt Nabuchodonosor exutus figura humana,figurã partim bouis,par-
tim leonis induerit. Verũ,hoc nõ est credibile;neque enim id tacuisset scriptura,quæ
tã subtiliter & distincte explicateque cõmemorat alia minutiora & leuiora,quæ in il
la mutatione contigerunt. Nec est verisimile,regem amisisse figuram humanam;tunc B
enim Chaldæi procul dubio existimassent,illum secundum substantiam mutatum es-
se in bestiam;idque attribuissent arti magicæ,similiter vt conuersionem illam Iphige
niæ filiæ Agamemnonis,quæ cum esset Dianæ immolanda,repente in ceruam muta-
ta dicitur. Denique,si non fuisset Nabuchodonosor agnitus ab omnibus,idẽ qui ante
fuerat,non adeo manifeste iustitia Dei,eius scelera illo supplicio vindicantis,perno-
D. Thomas. tuisset omnibus. Diuus Thomas in libro secundo, de regimine principum,capite vl-
timo indicat,Nabuchodonosor mutatũ esse in bestiam,nec re vera,nec existimatione
aliorum;sed sua tantum opinione,& secundum suam imaginationem, quæ adeo per-
uersa & deprauata erat,vt ille sibi omnino bestia esse videretur . Verumtamen, etsi
quod inquit beatus Thomas,vere accidit, in eo tamen non fuere omnia: nec propter
illud vnum dumtaxat,dicitur in scriptura rex ille in bestiam mutatus. Nec enim ipsi
soli,sed alijs etiam videbatur vt bestia; ideoque voluerunt eum vinculis ferreis vinci
re,& postea ex consortio & societate hominum eiecerunt. C

Auctoris sẽ tentia. Quæ igitur est nostra de huius regis in bestiã transformatione sententia? Ego arbi
tror,regẽ illũ non re uera,id est,nec secundũ substantiã, nec secundũ externã corpo-
ris figurã transformatũ esse in bestiã;nihilominus tamen ob septẽ vel octo causas,dici
eũ regẽ,quodãmodo in bestiã euasisse. Prima causa est: quia secundũ imaginationem
suã videbatur ipse sibi esse bestia;sic enim in eo vitiata fuerat imaginatio,vt eũ esse be
stiã,ipsi repræsentaret; cuius simile accidere solet hominibus,vel exphreneſi, vel alio
ex morbo. Et hanc vnã dũtaxat causam,attigit D. Thomas. Secunda causa: tẽperamẽ-
Quot modis variari possit temperamẽtum humani corporis. tum corporis eius regis,diuina vi & potentia fuerat efferatũ,& factũ simile tẽperamẽ
to bestiæ;scilicet eatenus,quatenus in eo natura hominis conseruari posset. Potest au
tem temperamentum humani corporis,multis modis variari. Primo, ita vt pereat cor
poris pulchritudo & robur,etiam sanitas. Deinde,vt priuetur homo officijs membro-
rum,sicut contingit paralyticis;adeo vt non humano modo,sed prono & curuato cor
pore aliqui cogantur ingredi,vel etiã manibus pedibusque reptare. Postea, vt mente
captus,vsuque rationis priuatus,amens efficiatur. Ad hoc,vt etiã æstimatiuæ potẽtię, F
Æstimatiuæ seu phantasiæ vis & vsus. & cogitatiuæ,quæ inter potentias animæ sentientis,supremũ in homine locum tenet,
vis & facultas vitiata,confusa, & peruersa sit. Hoc cũ homini accidit,nihil reliqui ha
bet in suis actionibus simile hominis . Quocirca recte Aristoteles dixit extremo libro
secundo de anima , phantasiã,ceteris quidẽ animantibus pro intellectu esse datã: ho-
mini vero in eũ vsum,vt si quando is vsu mentis priuetur,eius vicẽ in regenda vita hu
mana subeat atque impleat phãtasia. Ad extremũ,in tantũ variari potest humani cor-
poris tẽperamentũ,vt in eo natura humana conseruari nullo modo queat. Citra hũc
igitur vltimũ modũ,alijs omnibus prædictis modis,cõmutatum esse illius regis tempe
ramentũ existimamus,atque ob eã causam dici in statũ bestiarum degenerasse. Tertia
causa est: quod multa in eo rege extabant signa hominis plane efferati , & ad statũ &
conditionẽ bestiarũ redacti: quorũ vnum signũ erat,habitus eius,qui erat ferinus ma-
Sex signa efferati animi regis Nabuchodonosor gis,quã humanus. Etenim,semper nudus ingrediebatur , rori & imbribus atque alijs
cæli iniurijs,more bestiarũ,obnoxius. Secundũ signũ: neglectissimus corporis cultus:
siquidẽ adeo prolixe ipsi excreuerãt capilli,vt totũ ferme corpus contegerẽt; vngues
quoque ad similitudinẽ auiũ ei creuerant. Tertiũ signum,motus & gressus: non enim
modo humano ingrediebatur,erecto vultu,rectoq; corpore,sed prono & curuo , quin
etiã ad similitudinem bestiarum,manibus & pedibus reptans. Quartum,victus: neque
enim

A enim delectabatur Nabuchodonosor,eo tempore , humanis cibis ; sed pastu & cibatu
potuque bestiarum. Quintum,habitatio : fugiebat enim congressum & domicilia ho-
minum,atque in syluis vagabatur,& cum bestijs ac feris consociatus,morabatur. Sex
tum,oris & linguæ vsus: non enim humano more voces articulatas proferebat; sed ri-
tu bestiarum,stridens & inconditas voces sonans.

His igitur de causis,Nabuchodonosor similis factus est bestijs,& ea ratione intelli-
gendum est,fuisse illum in bestiam transformatum . Nam quod dicitur extremo hoc
quarto capite: ¶ *& figura mea reuersa est ad me* , ¶ non significat figuram humanam fuisse
ei ablatam,& postea restitutam;sed vsque eo deformatam & immutatam,omnibus ijs
modis quos exposuimus,vt bestiæ potius,quam hominis figuram & similitudinẽ præ-
seferret. Hoc Hieronymus confirmat ; nam explanans illa verba , ¶ *& sensus meus reddi-*
B *tus est mihi* , ¶ sic ait. ¶ Quando dicit sensum sibi redditum,ostendit non formam se amí-
sisse,sed mentẽ. ¶ Rupertus quoque,eodem modo hanc Nabuchodonosor transforma-
tionẽ in bestiã,intellexit & interpretatus est. Nã in lib. sexto. de victoria verbi Dei,ca
pite vigesimo nono ad hunc modũ scripsit. ¶ Quæri solet,vtrũ mentẽ solã,non autẽ fi-
gurã amiserit Nabuchodonosor: & ita quidẽ maiores nostri asserunt;nã cũ ipse dicat,
sensum sibi fuisse redditũ,satis ostendit non formã se amisisse sed mentẽ. Verum,illud
obstare & repugnare videtur , quod idem ipse postea dixit, ¶ *& figura mea reuersa est ad*
me: ¶ quibus verbis profecto datur intelligi,quod de figura,vel status humani rectitu-
dine, nonnihil amiserit: & quod etiam si manuũ & pedum effigies, digitorumque di-
scretio & numerus permansit,nihilominus tamen quadrupes incesserit: dictum enim
ei est, ¶ *fœnum quasi bos comedes*. ¶ Bos enim quadrupes,nullis vtitur manibus,sed pronus,
C humi fœnum dente demetit,& os per terram trahendo,comedit. Sed & illud quod il-
li dictum est , ¶ *cum feris atque bestijs erit habitatio tua*, ¶ figuram eius nonnulla ex parte de-
mutatam fuisse probat: non enim bestiæ facile sociarentur illi,sine aliqua sui similitu
dine. Verũtamen,quomodocunque figura eius se habuerit,hoc in laudẽ omnipotẽtis
Dei,admirandum est,qui regem tam potentem,tanta mutatione demutauit , quanta
quempiam hominum fuisse demutatũ,sacra scriptura nusquã meminit;excepta vxo-
re Loth,quæ respiciẽs post se,versa est in statuam salis. ¶ Hæc Rupertus. Ea igitur,qua
nos exposuimus,ratione,intelligendum est, quod scripsit D. Gregorius libro quinto
moralium cap. 8. regem Nabuchodonosor,ob superbiã,in animal irrationale esse ver
sum: protinus enim,id explanans,subijcit,eum perdidisse humanũ sensum,id est,vsum
rationis,& sensuum,prout illis sani homines vti solent,officia & integritatem.

Quomodo fit intelligẽdũ, figuram corporis restitutam esse regi Nabuchodonosor.

Rupertus.

Interpretatio sententiæ D. Gregorij

D

Quamobrem consilium meum placeat tibi , rex , et peccata tua eleemo-
synis redime : forsitan ignoscet Deus delictis tuis .

EVIT admodum conueniens regi Nabuchodonosor,maximeque saluta
re hoc Danielis consiliũ . Cũ enim tria genera sint eorũ,quæ Theologi
vocant opera satisfactoria pro peccatis,ieiuniũ, oratio, & eleemosyna ;
nequaquã rex ille, & suo ingenio,tantaque imperij amplitudine ac vic-
toriarũ felicitate superbissimus; & qui vsque ad eã diẽ, vitã vixisset mol
lissimã & delicatissimã,adduci potuisset , vt vel crebris ieiunijs corpus suũ afflictaret,
vel assiduũ precandi laborẽ,grauẽ sane insuetis,subiret. At,vt multas & copiosas elee
E mosynas dilargiretur,& opibus suis,quarum ipsi summa erat abundantia;plurimorũ
egestati subueniret,non arduũ ipsi futurũ erat. Poscebat etiã ratio iustitiæ, vt qui sæ-
uus & crudelis in multos fuerat,& alienorũ bonorũ rapax;cõtra,bonis mala cõpẽsan
do,in plurimos misericors,benignus,& beneficus existeret; & suorũ scelerũ maleficia,
maioribus sanaret benefactis. Quocirca,hoc Danielis cõsiliũ expendẽs Theodoretus,
¶ his verbis,inquit,Daniel inexplebilẽ illius regis crudelitatẽ declarat,quã in sibi sub
iectos exercuerat. Vis o rex,inquit Daniel,clementiæ fructũ percipere,hãc eãdẽ erga
eos ostẽdito,qui vnã tecũ sortiri sunt naturã;ita enim iudici persuadere poteris,vt mi
nas extinguat,neque sinat eas ad exitũ perduci. ¶ Nouerat præterea Daniel , in sacris

Cur Daniel eleemosynarũ largitionẽ tantum suaserit regi .

Universidad de Deusto
Biblioteca

litteris maxime cõmendari eleemosynã, tanquã rẽ vtilissimã sanandis peccatorũ morbis, deprecandisque malis quæ nostris sceleribus parata sunt, efficacissimã: denique ad cõciliandam nobis Dei misericordiã & indulgentiam apprime idoneã. Legerat enim apud Dauidem, in psal. 40. § *Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus*; § & cetera quæ deinceps subdit. Apud Salomonẽ quoque legerat, Prouerbiorum cap. 15. § *Per misericordiam & fidem purgantur peccata*, § & cap. 16. § *misericordia & veritate redimitur iniquitas*. § Fortasse illud etiam legerat, vel auditione acceperat, quod Tobias dixit filio suo, & scriptum est libri eius cap. 4. § *Eleemosyna ab omni peccato & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*. § Cuius simile est, quod angelus Raphael dixit cap. 12. eiusdẽ libri. § *Eleemosyna purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternam*. § Verissime profecto dixit Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia vigesima nona, § sacrificium Christiani, eleemosynam esse in pauperes: hinc enim fit Deus peccatis propitius. Nisi autẽ peccatis fiat Deus propitius, quis remanebit nisi reus? A peccatis & delictis, sine quibus præsens vita non ducitur, mũdantur homines per eleemosynas. Quæ sunt duorum generum; erogãdo, & remittẽdo. Erogando quod habes bonum; remittendo quod pateris malum. Vnde dominus Lucæ 6. dixit: § *Remittite & remittetur vobis, date & dabitur vobis*. § Tantum Augustinus.

An largiendis eleemosynis, potuisset rex effugere supplicium, sibi diuinitus constitutum.

Sed quomodo Daniel, supplicium regi Nabuchodonosor Dei sententia & decreto constitutũ, largiendis eleemosynis auerti posse existimauit? Respõdeo, duplex esse genus diuinæ prædictionis: alterum ex absoluta & efficaci voluntate Dei profectũ, quod omnino impletur & ad effectum peruenit. Hoc vocant Theologi scholastici prophetiam prædestinationis. Alterum genus diuinæ prædictionis, pertinet ad promissiones & comminationes Dei, intelligendas vtique, cum quadam conditione, quæ si aderit, prædicta euenient: sin aberit, non euenient. Has prædictiones Theologi appellãt prophetias comminationis. Exemplum autem huiusmodi prædictionum, tam ad promissiones quam ad comminationes Dei pertinentium, extat luculentissimum apud Hieremiam cap. 18. Fortasse igitur Daniel dubitauit, an diuina prædictio supplicij Nabuchodonosor, ad hoc posterius prædictionis genus pertineret; & similis esset prædictionis eius, quam Isaias de morte Ezechiæ, & eius quam Ionas de euersione vrbis Niniue pronunciauerant. In hac sententia fuit diuus Hieronymus; eamque, hunc locum Danielis exponens, his verbis expressit. § Si prædixit sentẽtiam Dei quæ non potest mutari, quomodo hortatur ad eleemosynas, vt Dei sententia mutetur? Quod facile soluitur, Ezechiæ regis exemplo, quem Isaias dixerat esse moriturũ: & Niniuitarum, quibus dictum fuerat, post quadraginta dies Niniue subuertetur: & tamen ad preces Ezechiæ & Niniuitarum, Dei sententia commutata est: non vanitate iudicij, sed eorũ cõuersione qui meruere indulgentiam. Alioquin, & in Hieremia loquitur Deus, se malа minari super gentem; quæ tamen si bona egerit, minas se clementia commutare. Rursum, bona genti se asserit polliceri, quæ tamen si mala fecerit, dicit se suam mutaturum sententiam, non in homines, sed in opera quæ mutata sunt. Neque enim Deus hominibus, sed vitiis irascitur: quæ cum in homine non fuerint, nequaquam punit quod mutatum est. § Sic Hieronymus.

D. Hieronymus.

Cur Daniel dubitãter dixit. forsitan ignoscet Deus.

Ceterum cum Deus per Ezechielem cap. 18. dixerit: § *Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius*: § cur Daniel dubitanter dixit, § *forsitan ignoscet Deus delictis tuis*? § Respondet Carthusianus, non dubitasse Danielem, quin Deus culpam omnem remissurus esset Nabuchodonosor, si quidem is veram dignamque ageret pœnitentiam: sed nõ fuisse eum certum, an pœnam quam ei interminatus fuerat, etiam in præsenti vita remittere vellet. Pœnitenti enim, remittitur quidem culpa; nõ pariter tamen omnis pœna: nisi forte tantus esset ardor charitatis, tantusque contritionis dolor, vt is etiam omni pœnæ delendæ sufficeret. Deinde, propterea Daniel tali temperamento sermonis vsus est, ne quispiam temere cuilibet pœnitẽti, certam scelerum suorum veniam repromitteret. Nam & facilitas veniæ, præstat peccandi audaciam; nec quicunque dolor pœnitentiæ, expiandis & abolendis peccatis satis est; sed necesse est dolorem, ratione quadam æquari peccato, vt maiori culpæ, maior dolor respon-

respondeat; isque non ex solo timore seruili, sed ex zelo iustitiæ ac diuino amore proueniat. Recte igitur hoc loco Hieronymus § Daniel, inquit, præscius futurorum, de Dei sententia dubitat: ex quo apparet eorum intolerabilis temeritas, qui audacter peccatoribus veniam pollicentur. Nemini tamen desperandum est, quia & Nabuchodonosor regi, si bona fecerit, indulgentia promittitur. § Sic Hieronymus. Equidem arbitror, propterea sanctos Dei prophetas & apostolos, cum de remissione peccatorum agerent, religiose, timide, ac dubitanter loquentes, vsos esse illis verbis, § *forsitan Deus ignoscet, si forte Deus remittat, Quis scit an Deus ignoscat* § quia sciebant, nemini liquido cognitam & omnino certam esse posse, peccatorum suorum remissionem. Nam quamuis quispiam intimo se doloris & pœnitentiæ sensu cõmoueri & affici sentiat; quia tamẽ obscurum est, an talem & tantam agat pœnitentiam, quali quantaque opus est ad remissionem peccatorum, Deique gratiam consequendam; idcirco neminem esse cõuenit, de remissis sibi peccatis, adeptaque iustitia omnino securũ. Salutariter enim monet nos scriptura, in libro Ecclesiastici capite quinto: § *de propiciatu peccati, noli esse sine metu*. § & alibi: § *Beatus vir qui semper est pauidus*. § Quo licet intelligere, quam sit inanis & diuinæ scripturæ monitis & præceptis contraria, hæreticorũ nostri temporis fiducia, certam atque indubitatam sibi alijsque, dummodo credant, remissionem peccatorum promittentium; quin nõ alijs eam contingere affirmantiũ, nisi qui se accepisse ipsam, certissime credunt. Cum tamen Daniel dixerit regi Nabuchodonosor, § *Forsitã Deus ignoscet delictis tuis*. § Licet enim Cyprianus hanc Danielis sententiam, sine nota dubitationis, in sermone de eleemosyna, hunc in modũ citet, § *& erit Deus parcẽs delictis tuis*, § similem tamen particulam, & lectio chaldaica desiderat, & Hieronymus adhibuit, Pagninus itẽ sic reddidit, § *si forte sit prolongatio paci tuæ*. § Alij vero ita cõuerterunt, § *fortasse felicitas tua prorogabitur*. § Quin etiam græca translatio, non solum quæ nunc extat, sed quæ fuit etiam apud veteres, vt videre est in textu Theodoreti, qui in Daniele, Theodotionis secutus est translationem, sic habet: § *Forte erit Deus longanimis delictis tuis*. § Nec solus Daniel ita loquutus est: sed Ioel quoque in capite 2. Cum enim hortatus esset populum ad seriam pœnitentiam, adiecit & illud: § *Quis scit, si conuertatur & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem*? § Quæ verba exponens Hieronymus, § ne desperetis, inquit, veniam, scelerum magnitudine, quia magna peccata, magna delebit misericordia. Sed ne forsitan magnitudo clementiæ, nos faceret negligentes, adiunxit, § *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus*? § Ego, inquit, quod meum est, hortor vos ad pœnitentiam, & Deum noui ineffabiliter esse clementem, dicente Dauide, § *miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam*: § sed quia profundum diuitiarũ sapientiæ & scitiæ Dei nosse non possumus, sententiam tempero, & opto potius quã præsumo, dicens: § *Quis scit si conuertatur & ignoscat*? § Apud Ionam etiam rex & principes Niniuitarum, in dicto ieiunio & pœnitẽtia, sic loquuti sunt: § *Quis scit si conuertatur Deus, & reuertatur a furore iræ suæ, & non peribimus*? § Ideo, inquit Hieronymus, ambiguum ponitur & incertũ, vt homines dubij cũ sint de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiã prouocent Deum. Prophetis similia concinunt Apostoli. Nam, vt est in Actis Apostolorum cap. 8. Petrus Simonem magum ad pœnitentiam cohortatus, dixit: § *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis*. §

Cur sancti de remissione peccatorum a Deo impetranda dubitanter ac timide loquuti sũt.

In hæreticos nostri temporis.

Atenimuero, paulo explicatius dicendum est, quemadmodũ intelligi debeat quod diuina scriptura, & hic, & sæpe alias tradit, eleemosynis, peccata redimi, purgari, penitus tolli. Qui largitur eleemosynas, vel iã iustus est, vel est peccator. Si iustus est, cum iustitiæ nullum mortale peccatũ cohærere queat; profecto ipsius eleemosynæ nõ purgabunt vel tollent eius peccata. Valebunt autem, vel ad reliquias priorum peccatorũ radicitus excidendas: vel ad expianda peccata venialia, quibus non carẽt iusti; vel denique ad persoluendam pœnam peccatis debitam; quæ scilicet remissis omnibus peccatis, pœna quæ æterna condonata, ad tempus, vel in præsenti vita, vel in purgatorio persoluẽda est. Vocabulũ autem peccati, etiã pro pœna peccatis debita, non semel in diuinis litteris poni, notius est, quam vt in præsentia demonstrari necesse sit. Confert præterea multum largitio eleemosynarum viro iusto, ad præcauenda imminẽtia peccata.

Quomodo intelligendum sit, per eleemosynas tolli peccata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cata. Etenim, qui frequens & copiosus est in dandis eleemosynis, hunc singulariter proregit ac tuetur Deus, cunctaque peccandi irritamenta & occasiones procul ab eo amouet; vel aduersus eas, animum eius valide præmunit ac roborat. Si autem qui in peccatis est, eorum tamen pœnitens & vitam in melius commutare satagens, crebris eleemosynis multorum egestati opituletur, quo placatum sibi & propitiũ faciat Deũ, & ab eo veniam sceleribus suis impetret; ea donatio eleemosynarum conducit plurimum ad remissionem peccatorum: non sane quod ipsa eam efficiat; solus enim Deus eam facit eo temporis puncto, quo gratiam & iustitiam in animum hominis infundit; sed quod ad eam accipiendam, præparet hominem, eumque reddat idoneũ & quodã modo dignum, cui Deus eximium illud remissionis peccatorum munus impartiatur. Porro, sine fide vel pœnitentia, aut dilectione Dei, quãtalibet eleemosynarum effusio, nihil homini ad remissionem peccatorum, & cælestis iustitiæ consecutionem prodesse potest. Siquidẽ aperte nos docet diuina scriptura, § *sine fide, impossibile est placere Deo:* § & alibi: § *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis:* § & rursus, § *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* § Quo circa, qui in flagitijs infixi hærent, & nihilominus tamẽ crebritate eleemosynarum impunitatem sperant, voluntarie in clarissima luce cæci sunt; & pestifera opinione sibi blandiẽtes, se ipsi fallunt ac perdũt. Audiant isti, quid Augustinus in Enchiridio ad Laurentium cap. 75. 76. 77. scriptum reliquit. § Qui sceleratissime viuunt, ait Augustinus, nec curant talem vitam moresque corrigere, & inter ipsa flagitia, frequenter eleemosynas faciunt; frustra sibi ideo blandiuntur, quoniam Dominus dixit pharisæis, Lucæ 11. § *date eleemosynã, & ecce omnia munda sunt vobis,* § Quasi vero sine fide possit quemquam mũdare eleemosyna? cum dicat scriptura act. 15. § *fide purificans corda eorum.* § & apostolus scribat ad Titum cap. primo, § *immundis & infidelibus, nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.* § Et tamẽ verũ est, quod dixit Dominus, § *date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* § Verum, qui vult eleemosinã ordinate dare, a se ipso debet incipere, & sibi eã primũ dare. Est autẽ eleemosyna, opus misericordiæ; sed in libro ecclesiastici c. 30. scriptũ est, § *miserere animæ tuæ, placens Deo.* § Hæc igitur potissima est eleemosyna, quæ mũdat hominẽ: videlicet ex qua vim habẽt ceteræ eleemosynæ, quæ in pauperes erogantur. § Mendicat a te anima tua, inquit Augustinus, sermone trigesimo de verbis Domini, redi ad conscientiam tuam quicumque male viuis, & inuenies ibi mẽdicantem animam tuam, ærumnosam, & forte egestate obmutescentem. Nam si mendicat, esurit iustitiã: miserere igitur animæ tuæ placens Deo: fac illi prius eleemosynã spiritualem, vt deinde prosint tibi eleemosinæ corporales.

Augustinus.

Excutitur locus quidã D. Augustini valde obscurus.

Ceterum, priusquam ex hoc loco, qui est de eleemosynis, abeam; libet hic paulum excutere sententiam quandam diui Augustini de eleemosynis, sane obscuram, nec ad intelligendum explicandumque facilem. Augustinus igitur in libro 21. de ciuitate Dei cap. 27. docet idem, quod nos hic docuimus; scilicet homini non pœnitẽti, sed in suis flagitijs permanenti, nihil ad salutem animæ prodesse eleemosynas. § Qui dignas inquit, pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipiat a se ipso. Indignũ est enim, vt in se non faciat, qui facit in proximum: cum audiat dicentem Deum, § *diliges proximum tuum sicut teipsum,* § & alibi, § *miserere animæ tuæ placens Deo.* § Hanc ergo eleemosynam non faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Nam ad hoc & illud scriptum est, § *qui sibi malignus est, cui bonus erit?* § & alio loco, § *fili peccasti, ne adijcias iterum, & de peccatis tuis deprecare, vt dimittantur tibi.* § Propter hoc ergo eleemosynæ faciẽdæ sunt, vt cũ de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non vt in eis perseuerantes, licentiam malefaciẽdi, per eleemosynas nos cõparare credamus. § Post hæc autem verba, subiungit Augustinus eam sentẽtiam, quã nos hoc loco expendendam & interpretãdam suscepimus § Est quidam vitæ modus, inquit Augustinus, nec tam malæ, vt ijs qui eam viuunt, nihil prosit ad capessendum regnum cælorum, largitas eleemosynarum, quibus iustorũ sustentatur inopia, & fiũt amici, qui benefactores suos in tabernacula æterna suscipiant: nec tam bonæ, vt ad tã tam beatitudinem adipiscendã, eis ipsa sufficiat, nisi eorũ meritis, quos amicos sibi per eleemo-

A eleemosynas fecerunt, misericordiam consequantur. Sed quis sit iste modus, & quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt peruentionem ad regnum Dei, vt tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam; difficillimum est inuenire, periculosissimum definire. Ego certe vsque ad hoc tempus, cum id satagerem, ad eorum indaginem peruenire non potui. Et fortasse propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cauenda, pigrescat. Quoniam si scirentur, quæ, vel qualia sint delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vitæ melioris absumptis, intercessio sit quærenda & speranda iustorum; secura se eis obuolueret humana segnities, neque euolui talibus implicamentis, vllius virtutis expeditione curaret, sed tantummodo quæreret aliorum meritis liberari, quos amicos sibi eleemosynarum largitione fecisset. Nunc vero, dum venialis iniquitatis, etiam si perseueret, ignoratur modus,

B profecto, & studium in meliora proficiendi, orationi instando, vigilantius adhibetur; & sanciendi de mammona iniquitatis, sanctos amicos, cura non spernitur. § Hæc Augustinus. In prædictis autem verbis, illud non facilem habet intellectum, qui fieri possit, vt sit aliquis, qui, cum eius vita non sit per se sufficiens, promerendæ & consequendæ vitæ æternæ; propter eleemosynarum tamen largitatem, saluus in patriam cælestem euadat. Nam, vel ille iustus est, vel iniustus: si iustus, iustitia eius quantulacunque fuerit, potens est promerendi & adipiscendi vitam æternam, etiam citra tantam eleemosynarum largitionem. Sin autem fuerit iniustus, profecto, quantaslibet effundat eleemosynas, nihil ei, quandiu talis fuerit, ad consecutionem vitæ æternæ proficiet. Deinde, difficile est videre, quænam sint ea peccata, quæ per se quidem impedirent peruentionem ad regnum cælorum; propter eleemosynas autem, nõ impediant. Etenim,

C aut sunt peccata mortalia, aut venialia: si mortalia, omnino impedient; nec, vt non impediant, vllis eleemosynis effici potest: sin autem venialia fuerint, ea sane qualiacunque & quantacunque fuerint, non habent vim in æternum prohibendi hominem ingressu in cælum; siquidem ea simul cum iustitia & gratia constare possunt; & in sanctissimis viris reperiuntur.

An possit cuiquam in peccatis pmanẽti, prodesse eleemosyna, ad consequendam vitam æternam.

Verumtamen, equidem reor, Augustini sententiam recte intelligi & explicari ad hunc modum posse. Sunt quidam homines, iusti quidem, sed ita inconsiderate, negligenter, ac dissolute viuentes, vt nec peccandi occasiones fugiant, nec quæcunque peccata venialia admittere pro magno habeant; nec studiose ac solicite, quæ valent, ad conseruandam iustitiam & præcauenda peccata, consectentur. Qui ita sunt affecti, magno versantur in salutis periculo, & sine dubio sæpe in peccata mortalia prolabe-

D rentur. Fit tamen precibus seruorum Dei, quorum necessitatibus liberaliter illi sub ueniunt; vt singulari quadam Dei misericordia protegantur, & a lapsu conseruentur: grauiores peccandi occasiones remouente Deo, & tentantis diaboli vires cohibente: & sic tandem salui ad portum salutis æternæ perueniunt. Quod si contingat eiusmodi eleemosynarios, gratia Dei excidere, & in grauia peccata prolabi; fit, non tam ipsorum studio & diligentia, quippe qui sunt admodum pigri, & suæ salutis incurioſi ac negligentes; quam precibus & intercessione apud Deum, sanctorum hominum, quos illi amicos sibi fecerunt de mammona iniquitatis, vt diuinitus ad saniorem mentem conuersi, trahantur ad pœnitentiam: præsertim vero, vt in extremo vitæ, spiritum contritionis, & donum pœnitentiæ accipientes, salui fiant: ita tamen,

E quasi per ignem, hoc est, post hanc vitam purgatorio igne diu multumque purificati, pœnaque scelerum digne persoluta. Sic igitur explicatam Augustini sententiam, ego quidem facilem intellectu, & verisimam esse arbitror. Verum de hoc satis: ad historiam regis Nabu chodonosor, reuertamur.

Explicatio sentẽtiæ D. Augustini.

Post

Universidad de Deusto
Biblioteca

Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulans Nabuchodonosor, dixit, nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?

Quantam Nabuchodonosor, fecerit Babylonem.

FVisse olim Babylonem, vrbem amplissimam & nobilissimam, testimonio plurimorum scriptorum constat. Qualem vero, quantamue eam vrbem fecerit rex Nabuchodonosor, solus scriptorum, de quorum monumentis aliquid nũc extat, indicauit Berosus in historia rerum Chaldaicarum, sicut refert Iosephus lib. 10. antiquitatum, & libro priori cõtra Appionem: sic autem Berosus prodit. ¶ Nabuchodonosor e Syria & Ægypto victor rediens, Babylonem ex manubijs, templum Beli, & reliqua, munificẽtissime excoluit; & veteri vrbi alteram extrinsecus adiecit. Et prouiso, ne in posterum possent hostes fluuium auertere, & ad vrbẽ accedere; tres interiori ciuitati per circuitũ muros, totidem exteriori, hos cocto latere, illos addito etiam bitumine, circumdedit. Tum sic cõmunitæ vrbi, portas, quæ vel templum deceant, addidit. Ad hoc, iuxta paternam regiam, alteram multo sumptuosiorem & ampliorem extruxit: cuius ornatum exponere, longum esset. Illud memoratu dignum, quod hæc adeo superba & supra fidem magnifica regia, quindecim dierum spatio perfecta est. In ea lapideas moles valde excelsas excitauit, aspectu montibus similes, omnique genere arborum consitas. Hortum quoque fecit pensilem, fama nobilem; eo quod vxor eius in regione Medorum educata, montanum prospectum desideraret. ¶ Culpat deinde Berosus scriptores græcos, qui Babylonẽ, multaque eius vrbis famosa opera, a Semyramide ædificata, falso prodiderint. Hactenus Berosus, referente Iosepho. Idem de horto pẽsili, tradit Diodorus lib. 3. nonnihil tamen a Beroso discrepans. ¶ Erat, inquit, hortus pensilis iuxta arcem, non a Semyramide, sed a quodam Syro rege, postmodum in gratiam pellicis factus: quæ cum Persa esset genere, cupiens in montibus videre, iuxta morem Persarum, prata, viro persuasit, vt artificio excitaret hortum, qui arboribus pratisque patriam repræsentaret. ¶ Diodorus igitur, Persam dicit fuisse, quam Berosus Medam nominat. Curtius lib. 5. vulgatum Græcorum fabulis miraculum, pensiles illos hortos fuisse ait. Syriæ autem regem, Babylone regnantem, hoc opus esse molitum, amore coniugis victum: quæ desiderio nemorum, syluarumque in cãpestribus locis, virum cõpulit, amœnitatem naturæ, genere huius operis imitari. Talem igitur tantamque a Nabuchodonosor factam esse Babylonem, Berosi relatione accepimus.

Berosus

Diodorus Siculus.

De Babylonis magnitudine ac magnificentia.

Quãta vero fuerit vrbs Babylõ, tã ante, quã post regẽ Nabuchodonosor, varie proditum est ab auctoribus. Non igitur extra rem fuerit, quæ melioris notæ scriptores, de antiqua eius vrbis amplitudine nobilitateque tradiderunt, ea breuiter hic apponere. Herodotus libro primo ita scribit. ¶ Babylon in ingenti planitie sita est, forma quadrata, magnitudine quoquo versus centenum vicenum stadiorum; in summa, quadringentorũ & octoginta, in circuitu quatuor laterum vrbis. Tanta est Babylonici oppidi magnitudo, quod ita exornatum est, vt aliud nullum, quæ nos nouimus. Murus eius quinquaginta cubitorum regiorum crassitudine; ducentorum autem celsitudine constat. Est autẽ regius cubitus, quã mediocris, tribus digitis maior. Eius vrbis per ambitum, centum portæ stabant, æreæ omnes, cum cardinibus itidem postibusque. ¶ Similia Herodoto tradunt Solinus ca. 60. diuus Hieronymus super decimum caput Isaiæ & Paulus Orosius lib. 2. cap. 6. Plinius item lib. 6. cap. 26. in eandem sentẽtiã hæc scribit. ¶ Babylon Chaldaicarum gentium caput, diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quã, reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque, Babylonia appellata est: sexaginta millia passuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis; in singulos pedes, ternis digitis mẽsura ampliore quã nostra: interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque. ¶ Sed diuersa prædictis, de magnitudine Baylonis, in lib. 3. memorat Dio-

Herodotus.

Plinius.

A rat Diodorus Siculus: ¶ Semiramis, ait, Babylonem condidit, adhibitis ad id operis perficiendum ex omni regione, hominum millibus ter decies centenis. Vrbs ab vtroque latere Euphratis, vt medius interfluat, ædificata: cuius mœnia, ambitu spacia trecẽta & sexaginta cõplectebantur; frequentibus & magnis turribus; tanta muri latitudine, vt sex currus vna procedere possent, altitudine vero, auctore Cresia Gnidio, incredibili; vt autẽ Clitarcus & comites Alexãdri magni, pedũ trecentorũ sexaginta quinque. Addiderũt etiã, quolibet anni die vnũ stadiũ muri absolutũ; vt tot sint stadiorũ circuitus, quot dies annũ cõficiũt: turres aut erãt ducentæ quinquaginta numero, quarũ altitudo latitudoque magnificentiã æquat murorũ. Inter murũ atque ædificia, pomeriũ duo iugera conficiũt. Vt celerius opus cõsummaretur, est autẽ vno anno absolutũ, cuilibet ex amicis, stadiũ conficiendum, tradita ad id impensa, assignauit. ¶ Strabo initio lib. 16. ¶ Babylon, inquit, iacet in campo, muri ambitum habens trecentorũ octoginta quinque stadiorum, eius muri crassitudo, pedum est triginta duorũ: altitudo inter turres, cubitorum quinquaginta, ipsarum vero turrium altitudo, sexaginta: via supra mœnibus tã lata est, vt quadrigæ occurrẽtes facile pertrãsire possint. Vnde & hoc vnum ex sex mundi spectaculis dicitur. ¶ Denique, Quintus Curtius de eadem vrbe ad hunc modum scribit. ¶ Semiramis eam vrbem condidit, vel vt plerique credidere Belus, cuius regia ostenditur. Murus instructus laterculo coctili, bitumine interlitus; spatiũ triginta & duorũ pedũ latitudine amplectitur. Quadrigæ inter se occurrẽtes, sine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri, centum cubitorũ eminet spatio. Turres denis pedibus quã murus altiores sunt. Totius operis ambitus, trecenta sexaginta octo stadia complectitur. Singulorum stadiorum structuram, singulis diebus perfectã

B

Strabo.

Q. Curtius.

C esse, memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed fere spatium vnius iugeri absunt. Ac ne totam quidem vrbem tectis occupauerunt. Per nonaginta stadia habitatur: nec omnia contigua sunt; credo quia tutius visum est pluribus locis spargi: cetera serũt, coluntque, vt si externa uis ingruat, obsessis alimẽta ex ipsius vrbis solo subministrent. ¶ Aristoteles lib. 3. Politicorũ cap. 2. magnitudinem Babylonis non determinat: sed fuisse eam vrbem amplissimam, satis indicat cum ita scribit. ¶ Non est vrbs ex mœnibus æstimanda: nam Peloponnesum vno muro circundare liceat; cuiusmodi fortassis est Babylon, & quæcumque, gentis magis quam vrbis ambitum habet: qua Babylone ab hostibus capta, triduo partem ciuitatis id non sensisse ferunt. ¶

Aristoteles.

In sacris litteris appellatur Babylon, ciuitas gloriosa, inclyta in regnis, & regina: quinimo apud Isaiam, vocabulo terræ & orbis, propter magnitudinẽ ciuitatis, & amplitudinem dominationis, cap. 13. & 14., vt exponit eo loco Hieronymus, appellatur. Latitudinem porro, seu altitudinem murorum eius vrbis, fuisse valde insignem, indicauit Hieremias cap. 51. cum inquit, ¶ *Hæc dicit Dominus exercituum, murus Babylonis, ille latissimus,* ¶ vel vt habẽt alii codices, ¶ *altissimus, suffossione suffodietur, & portæ eius excelsæ, igne comburẽtur.* ¶ Diuus Hieronymus in explanando caput decimumquartũ Isaiæ, refert, in medio loco vrbis Babylonis, pro arce seu Capitolio, fuisse turrem illam Babel, quam gigantes post diluuium, ædificare aggressi fuerant. Quæ licet ab illis non fuerit absoluta, inchoatum tamen opus eiusmodi fuit, vt altitudine non minus esset quatuor miliaribus. Vbi hoc legerit, vel vnde cognouerit diuus Hieronymus, me quidem latet: mihi tamen simile vero non videtur; neque enim turris tantæ altitudinis, aut fabricari, aut fabricata tam diu constare potuisset. Herodotus primo libro ita scribit. ¶ Fuit Babylone, Iouis Beli templum æreis portis, id quod mea etiam nũc ætate existit, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figura quadrata. In sacri medio, turris solida est, craſſitudine simul & altitudine stadij: cui alia rursus super imposita est turris, & huic subinde alia, ad octauã vsque. His forinsecus in circuitu scalæ sunt adhibitæ, per quas ad singulas conscẽditur turres. In medijs gradibus, ductus, sellæque sunt, in vsum ascẽdentium ad sedendum & requiescendum factæ. In postrema turri, sacellum est aliud in quo lectus est splendide stratus, & apposita mensa aurea, statua tamen in hoc sacello nulla est. ¶ Sic Herodotus. Diodorus autem in 4. cap. libri tertij. hunc in modũ scribit. ¶ In vrbis medio, templũ Ioui Belo Semiramis erexit: cuius amplitudinẽ, neque

D

Testimonia sacræ scripturæ.

D. Hieronymus de altitudine arcis Babylonis.

E

Herodotus.

scriptores

Universidad de Deusto
Biblioteca

scriptores propter vetustatem, neque vlla memoria singulatim tradunt. Constat tamen ob illius mirandam altitudinem, a Chaldæis, tum Orientē tum Occidentem versus, astrorū in eo obseruationes esse factas. § Nō debeo in præteritis relinquere, quod eadem de re prodidit lib. 5. Curtius. § Areem quoque, inquit, Babylon habet, ambitu viginti stadia complexam, triginta pedes in terram turrium fundamēta demissa sunt, ad octoginta, summum munimēti fastigium peruenit. § Hæc de Babylonis arce, eiusque turribus, propterea ex Herodoto, Diodoro, & Curtio huc adduxi, vt manifestum lectori facerem, quod beatus Hieronymus de eius arcis altitudine tradit, non modo ex prædictis auctoribus nō esse depromptum, sed etiam eorum scriptis esse diuersum.

Quis fuerit cōditor Babylonis.

Restat altera quæstio, de conditore Babylonis hoc loco tractāda. Nam quod hoc loco Nabuchodonosor se facit eius vrbis molitorem, & diuinæ scripturæ, & Gentilium monumentis videtur esse contrarium. Circa quam quæstionem, mirum dictu, quanta sit apud scriptores opinionum diuersitas. Nam in libro Geneseos cap. 10. significat Moses, Nembroth fuisse conditorem Babylonis; ait enim fuisse initium regni eius Babylonem. Et sane Paulus Orosius lib. 2. ca. 6. tradit, Nembroth celebrari a multis tanquam Babylonis conditorem. At enim, Daniel in hoc quarto capite, inducit regē Nabuchodonosor gloriantem, & sese iactantem, quod ipse Babylonem ædificasset. Idem de isto rege prodidit olim Berosus, Græcos molitionem Babylonis, reginæ Semiramidi assignantes, mendacij arguens, sicut Iosephus refert in priori libro aduersus Appionem. Sed apud Eusebium, libro nono de præparatione Euangelica capite vltimo, Alexander Polystor testimonio Eupolemi confirmat, Babylonem fuisse post diluuiū a gigantibus ædificatam. Apud eundem Eusebium, eodemque loco, Alphæus affirmat, cū terra Babylonis inundationibus Euphratis tecta esset aquis, primum omnium patrē Nini Belum, siccasse aquas, & vrbem Babylonem moliri agressum: idemque a multis creditum & traditum, lib. 5. testatur Q. Curtius. Ceterum, cōmunis est Græcorum & Latinorum sententia, a Semiramide eam vrbem esse conditam: ita tradunt, Herodotus lib. primo, Diodorus lib. 3. Strabo lib. 16. Pomponius Mela lib. primo cap. 11. Iustinus lib. primo: & diuus Hieronymus, qui super caput secundum Oseæ, ad hoc citat versus illos Ouidij.

Vbi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis vrbem.

Auctoris sē tentia.

Verum enimuero, non est admodum difficile, nisi ego fallor, prædictas sententias, citra veritatis iniuriam, ad concordiam reuocare. Equidem arbitror, primum Babylonis conditorem, fuisse Nembroth. Nam id vt dixi, significare videtur scriptura, Geneseos cap. 10. Erat autem Nembroth robustissimus gigas, quique cum alijs gigantibus ædificare voluit turrē Babel, vt Iosephus ait primo libro antiquitatū. Quocirca, nō est diuersum quod apud Eusebiū inquit Eupolemus, Babylonis conditores fuisse post diluuium gigantes: quippe vnus de illis gigantibus, & quidem princeps eorū, fuit Nembroth. Præterea, fit mihi simillimum vero, eundem fuisse Nembroth, quem alij scriptores appellant Belum Nini patrem. Siquidem, vtriusque tempora omnino congruūt: nam vtrumque reperimus, post diluuium annis circiter ducentis Babylone regnasse. Conueniunt etiam mores, ingenium, factaque. Etenim vterque traditur fuisse ingenio ferox, crudelis, tyrannus, regnandi cupidus: denique vterque primus mortalium idololatriam in mundum inuexisse dicitur. Cyrillus quidem certe libro tertio, eorum quos scripsit aduersus Iulianum apostatam, Belum censet, primum omnium idololatriæ fuisse inuentorem & auctorem post diluuium. Cuius rei illud potest esse argumentum, quod ab isto Belo, idola quæ a multis gentibus colebātur, nomē acceperint: hinc enim ductum est nomen Belial, seu Baal, qui erat Deus Sidoniorū; & Belzebub, Deus Accaron, vt legitur 4. Regum cap. primo; Beelphegor, Deus Moabitarum, numerorū 25. Baalsamen, Deus Punicorum, apud Augustinum in lib. quæstionum super librum Iudicum, quæstione 16. denique idolum Bel, crebro nominatur in scriptura: vt videre est apud

A est apud Isaiam, Hieremiam, & in hoc ipso libro Danielis infra c. 14. Hinc igitur palā est, verbis magis inter se quā sententia dissidere, qui aiunt, Babylonē & a Nēbroth, & Belo esse fabricatā. Clemens tamen in 4. lib. recognitionū, si qua huic operi fides nūc habenda est, Nēbroth, & quē Græci ac Latini Ninū appellant, eundē fuisse significat. A Belo autē, seu Nēbroth, primo exigua vrbs Babylonis condita est; eaque postea creb ris inundationibus Euphratis diruta & vastata. Hanc, quia Semiramis amplissime dilatauit, firmissime muniuit, multisque ac miris operibus exornauit, nō immerito etiā condidisse credita & celebrata est. Sed quia post Semiramidem, qui deinde consecuti sunt Assyriorum reges, posthabita Babylone, coluere vrbē Niniue, eamque fecere regiam & caput imperij: sicut Diodorus scribit lib. 3. propterea factum est, vt Babylon a
B regibus deserta, partim Euphratis eluuionibus, partim incursionibus hostiū, diu iaceret ignobilis & obscura. Tandem, post euersam Niniue, rex Nabuchodonosor, Babylonem cupiēs reducere sedem imperij; eā ciuitatē de integro instaurauit, & vt supra dictū est, latissime amplificatam, magnificētissimis operibus adornauit. Quamobrē iure suo potuit dicere, illā a se cōditā & fabricatā. Patet igitur, auctores, qui videbantur de conditore Babylonis varie scripsisse, nec inter se, nec a diuina scriptura discrepare.

Super illis autem verbis § *Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat rex*, §
ita scribit diuus Hieronymus. § Fecit quidē Nabuchodonosor, iuxta Danielis cōsiliū, misericordias in pauperes; & idcirco vsque ad mensem duodecimū, in eū est dilata sententia. Sed quia postea, ambulans in aula Babylonis, gloriatur & dicit, nonne hæc est Babylon magna, quā ego ædificaui? bonū misericordiæ, perdidit malo superbiæ. Ideo
C igitur differtur sententia, ne videatur misericordia in pauperes minime profuisse. Sed statim vt loquutus est, per superbiā perdidit regnū, quod per eleemosynas conseruatum fuerat. § Significat igitur D. Hieronymus, quanto tempore Nabuchodonosor largiendis eleemosynis de consilio Danielis operam dedit, tanto tēpore supplicium eius fuisse dilatum. At vero Theodoretus dilationem huius temporis, non ad eleemosynas Nabuchodonosor, sed ad Dei longanimitatem, dantis ei tempus ad agendam pœnitentiam, referendam censet: quemadmodum in libro Sapiētiæ capite vndecimo scriptum est: § *misereris omnium Domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam.* § In hunc etiam regem belle quadrat, quod dixit Iob. cap. 24. § *dedit ei Deus locum pœnitentiæ: at ille abutitur eo in superbiam.* § Cum tantum tempus, inquit Theodoretus, hoc est spatium duodecim mensium, eiad resipiscendum datum esset, male, definitum pœnitentiæ tempus, consumpsit: ad quem beatus Paulus merito dixerit
D § *An diuitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.* § Putant quidam, nec temere, verba illa, § *nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui,* § protulisse regem, nō solum magna cum iactantia & superbia, sed etiam cum Dei contemptu, quasi paruipendens somnium sibi a Deo missum, eiusque interpretationem a Daniele datam; nec fieri posse existimans, vt sibi tam potenti & glorioso regi, prædicta ipsi tanta rerum cō uersio & calamitas, posset contingere.

Cur supplicium regis Nabuchodonosor, duodecim mensēs fuerit dilatum.

Nunc igitur, ego Nabuchodonosor, laudo et magnifico regem cæli: quia
E omnia opera eius vera, et omnes viæ eius iudicia: et gradientes in superbia, potest humiliare.

An rex Nabuchodonosor salutem æternam fit consequut?

POSCIT hic locus, vt quæstionem illam tractemus, an rex Nabuchodonosor tandem saluus fuerit, per hoc Dei supplicium emendatus, & per pœnitentiam digne actam, ad extremum, salutem æternam consecutus. Equidem arbitror, regem hunc fuisse saluum. Adducor in eā sententiā, tum auctoritate grauissimorū scriptorū, tum ratione minime infirma. Atque ita quidem sensit Iosephus, qui vnus nobis instar Hebræorum omnium esse de

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iosephus.

bet. Is namque lib. 10. antiquitatū affirmat, hunc regē, deinde per totam vitā, agnouisse & laudasse Dei virtutē ac prouidentiā. Dorotheus in synopsi, & Epiphanius in vita Danielis aiūt, propterea Nabuchodonosor tā dure castigatū esse a Deo, quia Deus ipsum perire noluit. Addunt præterea, eū deinceps adhęsisse semper Danieli, & vsque adeo eū dilexisse, vt cohæredē vnigeniti filij sui relinquere eū voluerit. Diuus Hieronymus in epistola septima, quā scripsit ad Lætam de institutione filiæ, probat, de nullius salute esse desperandū, exēplo latronis qui in cruce cōuersus, eo ipso die meruit cū Christo esse in paradiso; & regis Nabuchodonosor, qui in extremo recepit salutē. Augustinus in epistola 122. quæ est ad Victorianū, ideo ait, voluisse Deū corā Nabuchodonosor, tres pueros de fornace ignis mirabiliter liberare, & alia miracula in conspectu eius facere; quia volebat, eū regē venire in cognitionē veri Dei, & consulebat ipsi ad salutē. Quoniā autē sic noluit cōsulere regi Antiocho, sed magis duritiā cordis eius punire; idcirco nulla corā ipso miracula edere voluit, septē illos Machabæos ex manibus eius eripiendo. In libro autē de prædestinatione & gratia, c. 15. ostendit Augustinus; multa fuisse similia in Nabuchodonosor & in Pharaone: ambos secundū naturā fuisse homines; secundū dignitatē, reges; secundum causam, tyrannos, & populi Dei oppressores; secundū diuinā correctionē, ambos a Deo clementer flagellatos. Eorū tamen perquam fuisse dissimiles exitus. Etenim regi Nabuchodonosor, flagellatio prosuit ad fructuosam pœnitentiā; Pharaoni autē valuit ad maiorē cordis indurationē. Itaque idem medicamentum, eiusdem manu medici confectum, vni prosuit ad salutem, alteri cessit ad exitiū: & in his duobus impletum est illud Pauli, § *odor Christi, alijs est odor vitæ ad vitam, alijs est odor mortis ad mortem.* § Et hæc sententia Augustini, refertur in decretis. 23. quæstione 4. c. Nabuchodonosor. Theodoretus super quintū caput Danielis, ponit hanc quæstionem, cur Deus superbiā Nabuchodonosor ad certū aliquod tēpus puniuit: at vero superbiā filij eius Baltasaris, subita morte vltus fuerit. Respondet ipse, Deum futurorum præsciū, quia præuiderat Nabuchodonosor eo supplicio emendatum iri, dignamque actūrum pœnitentiam, propterea animaduersionem in ipsum certi temporis spatio determinasse. Quia vero prænouerat, prorsus inemendabilem fore Baltasarem, ideo repentina morte, eius scelera finiuit. Denique, huic nostræ sententiæ subscripserunt etiam Nicolaus de Lyra, & Carthusianus, tam hoc loco, quam super decimumquartum caput Isaiæ. Atque hoc ipsum, licet etiam sic argumentari. Daniel omnem huius regis historiam terminat, commemorando plenam & perfectam eius pœnitentiam, miramque ad Deum conuersionem; nec de relapsu eius in peccata, vel ipse Daniel, qui longo tempore huic regi superstes fuit, nec alibi vspiam diuina scriptura, verbum vllum facit: est igitur præter rationem atque fidem, dicere istum regem, postea relapsum in priorem superbiam atque impietatem, tandem periisse.

Dorotheus & Epiphanius.

D. Hieronymus.

D. Augustini præclara & notabilis doctrina.

Conuenientia & differentia inter Pharaonem & Nabuchodonosor.

Theodoretꝰ

Lyra & Carthusianus.

Verumtamen, vnū illud maxime huic sententiæ videtur officere, ac vehementer aduersari; quod Isaias in c. 14. describens, quēadmodum rex Babylonis, quē & Hieronymus eo loco, & alij complures interpretes hunc Nabuchodonosor interpretantur, seueriſſima Dei vindicta puniendus esset, manifestis verbis indicare videtur, æternis eū inferni pœnis esse damnatū; sic enim scribit. § *Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui. Detracta est ad inferos superbia tua. Dixisti, ascendam super altitudinē nubiū, similis ero altissimo. Verumtamen ad infernum detraberis in profundū laci.* § Hoc præterea confirmatur eo argumento, quod fere antiqui patres tradiderunt, eo loci, sub nomine & persona regis Babylonis, describi & designari ab Isaia lapsum e cælo luciferi in infernū. Quod si verū est, vt esse videtur, quo apte & perfecte figura respōdeat veritati, dicere cōuenit, regē Nabuchodonosor tandē periisse & damnatū esse, vt etiā in hoc, irreparabilis luciferi casus, æternæque dānationis, rex ille cōgruens figura fuerit. Ad hāc obiectionē, & quia nonnihil habet difficultatis, & quo omnis dubitatio penitus e medio tollatur, varijs modis respondebo. Ac primum respondeo, Isaiam eo loco non nominasse Nabuchodonosor, sed præcise regem Babylonis; eo autem nomine, non Nabuchodonosor, sed filium eius Baltasarem, de quo infra capite quinto agitur, esse intelligendum. Huic interpretationi illud fidem astruit, quod Isaias tam illo capite, quam

Obiectio ex loco Isaiæ, cap. 14.

Solutio obiectionis: & explicatur diligēter superior Isaiæ locus.

A quā præcedenti, coniunctē loquitur de supremo exitio regis Babylonis, & de eius vrbis euersione; manifestū autē est, post mortē Nabuchodonosor, multos annos stetisse & floruisse Babylonē, eā vero, victo occisoque Baltasare, a Dario Medo & Cyro esse captā & vastatā, vt infra, caput quintū explanantes, dicturi sumus. Deinde respōdeo, vt concedā, in eo loco Isaiā loqui de rege Nabuchodonosor, attamē supradicta verba Isaiæ § *ad infernū detraheris* § dicta esse de Nabuchodonosor, non per se, sed prout figura fuit luciferi. Est autem illa a patribus tradita, in huiusmodi figuris tractandis, verissima regula: cum agit scriptura de aliqua persona, vt est figura alterius; quædam ab ipsa tradi, quæ possint vtrique personæ accommodari: nonnulla etiam, quæ non aut æque, aut etiam vllo modo conueniant figuræ, sed rei figuratæ: sicut contra, alia dici, quæ figuræ tantum competant, nec figurato aptari queant. Exempli causa:

Regula interpretandi scripturam, in ijs, quæ gerunt figuram aliorū.

B in psalmo secundo, quoniam agitur de Dauide vt est figura Messiæ, quædam vtrique conuenientia dicuntur, vt est illud, § *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum* § & cetera: & illud, § *Ego autem constitutus sum rex super Sion.* § Alia vero traduntur, quæ soli Messiæ congruunt; quale est illud; § *Ego hodie genui te: & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* § Similia obseruare licet in psal. 71. in quo agitur de regno Salomonis, vt imaginē quādam gessit regni Christi, quamobrem multa de regno dicuntur, quæ vera esse non possunt nisi ad regnum Christi referantur. Ad eundem igitur modum, quoniā in illo loco Isaiæ agitur de Nabuchodonosor, vt est figura luciferi, nonnulla de eo dicuntur, quæ soli lucifero conueniunt, cuiusmodi est illud, § *Quomodo cecidisti de cælo lucifer?* § & illud, § *Ascendam super cælum*, § & item illud, § *Exaltabo super astra solium meum:* § quæ in Na

C buchodonosor vere dici nullo modo possunt. In hoc igitur etiam rerum numero & genere, censeri ac reponi debent illa verba, § *Vsque ad infernū, & vsque ad profundū laci detraheris;* § Ad hæc respondeo, etiam si illa verba dicta essent de æterna regis Nabuchodonosor condemnatione; ex ipsis tamen non posset necessario concludi, eū re vera fuisse damnatū: in promptu enim est respondere, in illis verbis contineri, non prophetiā seu prædictionē, vt Theologi vocant, prædestinationis, quæ omnino impletur; sed cōminationis, quæ non semper ad effectum peruenit: talem enim fuisse constat Isaiæ prophetiam de morte Ezechiæ, & Ionæ de excidio Niniuitarum. Hoc autem modo solere Deum multa prædicere, in vindictam scelerum, hominibus euentura; quæ tamen illis seriam plenamque agentibus pœnitentiam non accidant, Hieremias c. 18. clarissimis verbis testatur. Illud quoque ad extremū respōdere possum, etiāsi verba illa Isaiæ

D pertineant ad regē Nabuchodonosor, non tamen eiusmodi verbis significari dānationem eius regis æternam, sed grauissimam ipsius animaduersionem, & deiectionem in maximam miseriam. Non enim verba illa proprie, sed figurate sunt accipienda. Nam sicut illud, § *cecidisti de cælo lucifer; & exaltabo super astra solium meum, & ascendam super altitudinem nubium* § non possunt accipi proprie; neque enim proprie sumpta, regi Nabuchodonosor accommodari possent: sed figurate accipiūtur; scilicet, vt per huiusmodi metaphoras, incredibilis eius regis elatio animi & superbia, expressius declaretur: ita etiam quod postea subditur, § *detraheris vsque ad infernum, & vsque ad profundum laci*, § non debet proprie intelligi de inferno damnatorum, sed eo modo loquēdi significatur deiectio illius regis, ex summa gloria & felicitate, in maximā calamitatem & miseriā:

E Deo seueriſſime eius superbiam atque impietatem vindicante. Consueuit enim scriptura, vt declaret sublimissimam alicuius elationem, dicere eum ad cælum ascendere seu eleuari; cōtra vero, vt exprimat deiectionem alicuius in profundissimam miseriā, dicere eum vsque ad abyssum & infernum esse depressum & deiectum. Huius rei, cū multa sint in sacris litteris exempla, non erunt ea lectori, tantum, minime rudi diuinarum scripturarum, aut ignota, aut inuentu difficilia.

Cur Nabuchodonosor non dederit libertatē Iudæis: aut cur id Daniel ab eo rege non postulauerit.

Sed cuiuspiam fortasse subibit animum admirari, cur Nabuchodonosor, qui tam insigni miraculo potentiam Dei Iudæorum, in se ipso expertus fuit, eumque Deum deinceps, vsque ad extremū spiritū vere ac pie coluit, cur inquam, quo suū erga Deū, gratū & religiosum animū testaretur, Iudæos captiuitate non liberauerit, quos vsque

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad eam diem durissima seruitute afflixerat: aut cur Daniel, qui apud eum regem, gratia & auctoritate plurimum valebat, non hoc ab illo postulauerit, haud dubie impetraturus. Sed responderi potest, cogitasse quidem ac deliberasse id facere regem Nabuchodonosor: verum mox celeri morte occupatum, id perducere ad effectum non potuisse. Vel aliter dici posset; quoniam immutabili Dei sententia, ratum & constitutum erat, vt Iudæi, quo plurimorum maximorumque suorum scelerum pœnas luerent, babylonica septuaginta annorum captiuitate punirentur; propterea nec Deum eam mentem & voluntatem liberandi Iudæos, dedisse regi Nabuchodonosor; nec Danielē id apud regem agere, aut tentare esse ausum: quippe cui exploratissima de hoc Dei sententia erat: vel singulari aliqua Dei reuelatione sibi facta; vel ex vaticinio Hieremiæ id cognitum habebat; qui, vt legitur in libro eius capite vigesimoquinto & vigesimonono, prædixerat, Iudæos per septuaginta annos, Chaldæis seruituros; videlicet vsque ad euersionem regni Chaldæorum, & exordium imperij Persarum.

Cur Nabuchodonosor non eduxerit e carcere, Ioachim regem Iuda

Illud mihi magis mirandum accidit: quomodo hic rex, post suam illam conuersionem, non protinus e carcere eduxerit Ioachim regem Iuda, quem perfidiose & iniuriose tractauerat, & contra fidem ipsi datam, vsque ad illud tempus in custodia tenuerat. Non esse autem Ioachim eductum e carcere, nisi post mortem Nabuchodonosor, manifestum est ex cap. vltimo libri 4. Regum, & libri Hieremiæ: videbatur autem, aut rex sua sponte liberaturus Ioachim; aut id ab eo obnixe petiturus Daniel. Sed ad hanc dubitationem, similiter vt responsum est ad superiorem, responderi posset: vel regem voluisse eum liberare, sed præreptum morte, non liberasse; mox tamen a filio eius Euilmerodach, qui proxime regnauit post Nabuchodonosor, vt patris notam ipsi voluntatem expleret, Ioachim liberatus est, & regio honore tracta tus. Vel dici potest, voluntate Dei non esse liberatum Ioachim, quo diutius pro sua impietate puniretur. Siquidem in 4. lib. Regum. c. 24. legimus, ipsum, etiamnum adolescentem, paternæ impietatis fuisse imitatorem: sic enim ibi scriptum est. § *Decem & octo annorum erat Ioachim, cum regnare cœpisset; tribus mensibus regnauit: fecit autem malum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.*

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER VI.

CAPVT QVINTVM.

B

BALSASAR rex, fecit grande conuiuium optimatibus suis mille: & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam temulentus, vt afferrentur vasa aurea & argentea, quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius, de templo quod fuit in Ierusalem: vt biberent in eis rex & optimates eius, vxoresque eius & concubinæ. Tunc allata sunt vasa aurea * quæ asportauerat de templo quod fuerat in Ierusalem: & biberunt in eis rex & optimates eius, vxores & concubinæ illius. Bibebant vinum, & laudabant Deos suos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneosque, & lapideos. In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrū, in superficie parietis aulæ regiæ: & rex aspiciebat articulos manus scribentis. Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum: & cō pages renum eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebātur. Exclamauit itaque rex fortiter, vt introducerēt magos, Chaldæos, & aruspices. Et proloquens rex, ait sapientibus Babylonis: quicūque legerit scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Tunc ingressi omnes sapientes regis, non potuerunt nec scripturam legere, nec interpretationem indicare regi. Vnde rex Balsasar satis conturbatus est, & vultus illius immutatus est: sed & optimates eius turbabantur. Regina autem, pro re quæ acciderat regi & optimatibus eius, domum conuiuii ingressa est: & proloquens ait, rex in æternum viue: non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur. Est vir in regno tuo, qui spiritum Deorum sanctorum habet in se: & in diebus patris tui, scientia & sapientia inuentæ sunt in eo: nam & rex Nabuchodonosor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruspicum constituit eum, pater inquam tuus o rex: quia spiritus amplior, & prudentia, intelligentiaque, interpretatio somniorum, & ostensio secretorum,

C

D

E

* & argentea 14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac ſolutio ligatorum inuentæ ſunt in eo,hoc eſt, in Daniele : cui rex poſuit nomen Baltaſar . Nunc itaque Daniel vocetur , & interpretationem narrabit. Igitur introductus eſt Daniel coram rege . Ad quē præfatus rex ait. Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iudæ,quem adduxit pater meus rex de Iudæa? Audiui de te quoniam ſpiritum Deorum habeas : & ſcientia intelligentiaque ac ſapientia ampliores inuentæ ſunt in te . Et nunc introgreſſi ſunt in conſpectu meo ſapientes magi,vt ſcripturam hanc legerēt, & interpretationem eius indicarent mihi : & nequiuerunt ſenſum huius ſermonis edicere * . Porro ego audiui de te,quod poſsis obſcura interpretari,& ligata diſſoluere:ſi ergo vales ſcripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi,purpura veſtieris, & torquem auream circa collū tuum habebis,& tertius in regno meo princeps eris . Ad quæ reſpondens Daniel,ait coram rege,munera tua ſint tibi, & dona domus tuæ alteri da: ſcripturam autem legam tibi, rex, & interpretationem eius oſtendam tibi. O rex,Deus altiſsimus regnum & magnificentiam, gloriam & honorē dedit Nabuchodonoſor patri tuo . Et propter magnificentiam quam dederat ei,vniuerſi populi , tribus, & linguæ tremebant & metuebant eum: quos volebat,interficiebat; & quos volebat,percutiebat:& quos volebat, exaltabat; & quos volebat, humiliabat . Quando autem eleuatum eſt cor eius,& ſpiritus illius obfirmatus eſt ad ſuperbiam , depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & gloria eius ablata eſt:et a filiis hominū eiectus eſt ; ſed et cor eius cum beſtiis poſitum eſt , et cum onagris erat habitatio eius : fœnum quoque vt bos comedebat,et rore cæli corpus eius infectum eſt:donec cognoſceret quod poteſtatem haberet altiſsimus in regno hominum,et quē cumque voluerit,ſuſcitabit ſuper illud. Tu quoque filius eius Balſaſar,nō humiliaſti cor tuum,cum ſcires hæc omnia : ſed aduerſum dominatorem cæli eleuatus es:et vaſa domus eius allata ſunt coram te:et tu , et optimates tui,et vxores tuæ,et concubinæ tuæ vinum bibiſtis in eis . Deos quoque argenteos,et aureos,et æreos,ferreos,ligneosque,et lapideos,qui nō vident neque audiunt,neque ſentiunt,laudaſti:porro Deum qui habet flatum tuum in manu ſua,et omnes vias tuas,non glorificaſti . Idcirco ab eo miſsus eſt articulus manus,qui ſcripſit hoc quod exaratum eſt. Hæc eſt autem ſcriptura quæ digeſta eſt : ⁋ *mane,thecel,phares* . ⁋ Et hæc eſt interpretatio ſermonis : ⁋ *mane* , ⁋ numerauit Deus regnum tuum, et compleuit illud ⁋ *thecel*: ⁋ appenſus es in ſtatera , et inuentus es minus habens . ⁋ *phares* : ⁋ diuiſum eſt regnum tuum , et datum eſt Medis et Perſis . Tunc iubente rege , indutus eſt Daniel purpura , et circundata eſt torques aurea collo eius et prædicatum eſt de eo,quod haberet poteſtatem tertius in regno * . Eadem nocte interfectus eſt Balſaſar rex Chaldæus: et Darius Medus ſucceſsit in regnum,annos natus ſexaginta duos .

* mihi 16.

* ſuo

A

DESCRIBITVR in quinto capite libri Danielis,horribilis quidā caſus,quo rex Baltaſar,ſubito,vita ſimul & regno priuatus eſt; & vrbs Babylon capta,regnūque Chaldæorū tranſlatum eſt ad Medos . Hæc autē calamitas ei regi accidit,propter inuiſam Deo,eius ſuperbiam & impietatem;præſertim vero,quod ſacra Deo vaſa,Hieroſolymis aſportata Babylonem,in quodam ſuo laſciuiſſimo conuiuio , valde irreuerenter ſuperbeque tractaſſet. Videtur caput hoc,contra ordinem hiſtoriæ,hic poſitum eſſe ante ſeptimum &
B octauum caput. Siquidem,in his capitibus narrantur,quæ primo & tertio anno regis Baltaſaris geſta ſunt,in quinto autem capite , commemorantur quæ decimoſeptimo anno,id eſt,vltimo & vitæ eius & regni contigerunt. Sed intelligendum eſt,propterea in diſpoſitione horum capitū,prætermiſſum eſſe a Daniele ordinē temporum,quia cō ſilium & propoſitum eius fuit, omnem ſimul hiſtoriam contexere, quæ ad reges Chaldæorum pertinebat; ideoque poſt hiſtoriam regis Nabuchodonoſor,hāc filij eius Balthaſaris,qui vltimus fuit Chaldæorum rex,hiſtoriam ſubtexuit. Nam quæ memorātur cap. 7. & 8. licet huius regis tempore acciderint,tamen nec perſonam,nec rerum eius hiſtoriā attingunt,ſed ſolius Danielis viſiones & reuelationes cōtinent. Adijce, quod narratio huius capitis, pulchre cohæret cum præcedentis capitis narratione. Etenim regis Nabuchodonoſor,de quo ſupra dictum eſt, hic Baltaſar filius vel nepos fuiſſe di
C citur; & vterque propter ſuperbiam aduerſus Deum,memorabili diuinę vindictæ exē plo punitus eſt. Narratio item vtriuſque capitis perſimilis eſt : partim enim hiſtorica eſt,partim prophetica,interpretationem ſcilicet occultā,vel ſomnij vel ſcripturæ continens; partim etiam inſigni miraculo, vel transformationis Nabuchodonoſor in beſtiam,vel manus in pariete ſcribentis; admiranda. Denique in vtraque narratione cōmendatur Danielis ſapientia, & declaratur quanta in gloria & gratia fuerit apud reges Chaldæorū. Quo verum eſſe probatū eſt,quod in extremo cap. primo ſcriptum eſt, Danielem perſeueraſſe vſque ad primū annū Cyri ; id eſt,permanſiſſe in gratia apud omnes reges Chaldæorum,quorum vltimus fuit hic Baltaſar,qui a Dario Medo,Cyroque victus & occiſus eſt.

Verum,illud hoc loco ante omnia intelligi conuenit , regem de quo agitur in hoc
D quinto capite,variis nominibus,tam in ſacra ſcriptura,quā in prophanis hiſtorijs appellari: quæ nominum ambiguitas, niſi nota & animaduerſa ſit,errorem afferet legentibus hiſtorias. Nominatur in hoc capite Baltaſar, ſic enim eſt in Græco; qui autem ex Hebræo vel Chaldaico vertūt,ſcribunt,Balſaſar,vel Belſaſar. Videtur Hieremias cap. 50. hunc regem appellare Merodach, ita ſcribens. ⁋ *Capta eſt Babylon , victus eſt Merodach , confuſus eſt Bel,confuſa ſunt ſculptilia eius,ſuperata ſunt idola eorum.* ⁋ Cū enim vaticinetur cædem regis,ſimul cum euerſione Babylonis , non alius rex Merodach videtur intelligi poſſe,quam hic Baltaſar,cum quo ſimul & Babylon, & regnum Chaldaicum cōcidit. Beroſus autem,Alexander Polyſtor,& Alphæus, apud Ioſephum lib. 10. antiquitatū, & priori libro contra Appionem; & apud Euſebium lib. 9. de præparatione Euange-
E lica cap. vltimo, regem hunc vocant Nabonidum, Herodotus lib . primo nominat Labinitum,filiū reginæ Nitocris,quam,inquit, nobiliorem fuiſſe & illuſtriorem Semiramide, prima Aſſyriorum regina; qua poſteriorem fuiſſe illam dicit,quinque ætatibus ; inſigni chronologiæ errore: liquet enim Nitocrem fuiſſe propemodum quingētos & mille annos poſteriorem Semiramide. Nec vero mirāda eſſe debet tanta nominum vnius regis varietas. Etenim,frequens eſt tum in diuinis , tum in externis hiſtorijs,eundem hominem diuerſis appellari nominibus. Penultimus rex Iuda lib. 4. Regū cap. 24. dicitur Ioachim; idem apud Hieremiam cap. 21. vocatur Ieconias. Quin eodē ipſo in libro Eſther , rex ille Perſarum & Medorum,primo nominatur Aſſuerus , paulo infra dicitur Artaxerxes . Rex ille qui templi Hieroſolymitani ædificationem impediuit,

Cur hiſtoria huius capitis , cōtra ordinem tēporum, poſita ſit āte caput ſeptimū & octauum huius libri.

Varijs nominibus hunc regē appellari,in hiſtorijs tam ſacris quam prophanis.

Lapſus Herodoti in chronologia.

ſup. 4. c. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pediuit,in libro Esdræ cap.4.nominatur Assuerus & Artaxerxes;ab alijs vero historicis vocatur Cambyses,qui fuit Cyri filius,& secundus Persarum rex.Idem quoque licet animaduertere in Gētilium historijs.Siquidem,vltimus Medorum rex,ab Herodoto nominatur Astyages.& pater eius,Cyaxares: Diodorus vero lib.3.cap.9.illum appellat Apandam,hunc Astibaram.Quinimo,cum reges Medorum enumerant Herodotus & Ctesias Gnidius,eos diuersis appellant nominibus. Quod autem Baltasar de quo scribit hoc capite Daniel,sit ille ipse quem supradictis locis Herodotus & Berosus memorarunt,patet tribus minime dubiis argumentis.Primum enim,apud omnes tempora omnino congruūt: quod enim ab omnibus narratur,circa idem tempus, hoc est,circa olympiadem quinquagesimam quartam euenit. Deinde,conueniunt personæ:omnes namque scribunt de vltimo rege Chaldæorum, quo victo & Babylon capta est, & imperium Chaldaicum ad Medos & Persas trāslatum. Denique,conueniunt complures circunstatiæ: tradunt enim omnes hunc miserabilem casum accidisse regi Babylonis,cum ipse festum diem ageret,faceret ludos,& conuiuia celebraret:eodemque conuiuij die,captam esse ab hostibus Babylonem,ipsumque regem interemptum. Cur autem Daniel,hanc solam regis huius historiam scripto prodere voluerit, hāc rationē affert Theodoretus.§ Non historiam,inquit,simpliciter, sed prophetiam conscribere voluit Daniel: quocirca,non omnia Nabuchodonosor gesta scripsit;sed quorum dūtaxat vtilis futura erat posteris memoria. Quoniā igitur maximū in rege Baltasare ostendit Deus miraculum , quodque efficacissimum esset ad ingenerandum simul cū pietate Dei timorem,non solum tunc viuentibus, sed etiam posteris; non existimauit Daniel æquum esse, tantum Dei beneficium , & tam salutare hominibus documentū atque exemplum,silentio occultare;sed opinatus est,se vtiliter ac religiose facturum, si ipsum litteris prodendo,clarissimum doctrinæ monimētum omnibus relinqueret. §

Baltasar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis mille: & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem.

PRo voce §*conuiuiū*,§ Græce est δεῖπνον,significans cænā:sed idē est;nā veteres non prandium sed cænam agebant.Illud porro. §*Vnusquisque secundum suam bibebat ætatem*,§duplicem habet sensum.Significat enim,optimates sedisse in conuiuio, prout alij alios ætate anteibant;videlicet,seniores in honoratiore loco: vel significat , vnumquemque conuiuarum bibisse,prout suæ conueniebat ætati.Verum,& Chaldaica, & Græca,aliū sensum videntur reddere,quem Hieronymus fatetur ceteros interpretes expressisse:sic enim habēt: §*& coram mille vinum bibens*.§ Quæ lectio significat, regem solum in vna mensa sedisse; sed e regione optimatum : qui in eadem aula , alijs tamen mēsis sedebant,eosque rex bibens,ad potum inuitabat. Theodoretus præcise legit §*& coram mille vinum*§ nā putat esse illorum verborum sententiam ; erat paratum vinum , quantum mille conuiuis sufficeret ad large potandum .

De Magnificentia quorundam cōuiuiorum,

Non potest negari,fuisse magnificum & regale hoc Baltasaris conuiuiū,mille conuiuis tā laute & opipare apparatū.Non minus tamē fuisse videtur sumptuosum,illud conuiuium Ptolomæi regis Ægypti,patris Cleopatræ, cuius morte finitū est Ægypti regnum.Illum enim in lib.33.ca.10.Plinius auctore Varrone,refert mille cōuiuas ex comitatu & exercitu Pompeij Magni,tunc res gerētis circa Iudæam , totidem aureis potorijs,mutantem vasa cum ferculis,saginasse. Sed hoc Ptolomæi conuiuio,magnificentius fuit illud nuptiale conuiuium Alexādri Magni, ad quod adhibita sunt decē millia conuiuarum, singulis ab eo patera aurea donatis.Alexandrū tamen superasse videtur Assuerus,maritus Esther,in eo conuiuio,quod per centū & octoginta dies,nō tantum optimatibus,sed omni etiam populo ciuitatis Susam,incredibili magnificētia

prębuit

A prębuit;vt in exordio eius libri traditū est. Verū,meo iudicio,super omnia conuiuia quæ adhuc legi splēdidissimū,& quodāmodo fidē excedēs, fuisse videtur illud Pythij Bithini,qui platanū aureā,vitemque nobilē illā,Dario regi donauit. Hic,si vera sunt quæ traduntur a Plinio, Xerxis copias,hoc est septies centena octoginta octo millia hominum,excepit epulo,stipendium insuper quinque mensium,frumentumque pollicitus,vt e quinque liberis, in delectu,vnus saltem senectuti suæ concederetur.

Quomodo Baltasar in summo obsidionis periculo, quasi securus,conuiuia celebrabat.

Sed vix nonnullis verisimile posset videri,regem illum Baltasarem,vsque adeo fuisse vecordē & periculi sui incogitātē, vt quo tēpore grauissima obsidione ab hostibus premebatur,eo tēpore quasi omnino securus & otiosus,dies festos,ludos,& conuiuia cū suis dissolutissime agitaret.Verū nullo modo de veritate huius historiæ dubitandū

B est;non solum propter Danielis auctoritatem, sed quia in hoc etiam consentiunt externi scriptores.Etenim,lib.primo Herodotus,& Xenophon lib.7. de Cyri institutione,tradunt eum diem,quo a Cyro capta est Babylon,egisse Babylonios festum diem, publicis ludis,saltationibus,& conuiuijs,totamque eam noctem maximo luxu,& intemperantia transegisse . Quin propterea , inquit Xenophon , electum fuisse a Cyro eum diem ad inuadendam vrbem,quod intellexisset,diem illum maxime festum esse Babylonijs , eosque propter conuiuia quæ publice priuatimque , dieque ac nocte agebant , somno fatigatos , meroque oppressos, fore incautos,& ad defensionem vrbis imparatos , & inualidos . Esaias quoque , ducentos ante annos , vaticinatus fuerat , Babylonem captum & euersum iri , dum principes eius conuiuijs indulgerent;sic enim cap.21.scriptum est; § *Emarcuit cor meum,tenebræ stupefecerunt me: Babylon dilecta mea,posita est mihi in miraculum. Pone mensam,contemplare in speculo:comedentes & bibentes,surgite principes,arripite clypeum,&c.*§ Ceterum,inuestigatione dignū est,quæ res hunc Baltasarem ab hostibus circumsessum,adeo sui periculi & salutis negligentem & improuidum fecerint.Equidem,quinque vel sex causæ probabili coniectura excogitari possunt,quibus rex ille adduci potuit,vt conuiuia quasi securus celebraret. Primam causam fingunt Hebræi,quam Diuus Hieronymus his verbis cōmemorat.§ Tradunt Hebræi huiusceemodi fabulam:vsque ad septuagesimum annum, quo Hieremias captiui

C tatem Iudæorum dixerat esse soluendam,de quo & Zacharias in principio voluminis sui loquitur,irritam putans Dei pollicitationem Baltasar,falsumque promissum,versus in gaudium,fecerit grande cōuiuium , insultans quodammodo spei Iudæorum & vasis templi Dei:sed statim vltio consequuta est. § Ex quo apparet,audisse Baltasarē, sparsum esse rumorē inter Hebræos,iam finē suæ captiuitatis appropinquare:id quod

D confirmare videbatur præsens Babylonis obsidio:vt igitur Baltasar insultaret Iudæis, vanam eorum spem subsannans,instituisse eum splendidum & publicum conuiuiū,& introductis vasis Dei Iudæorum,simul cum Dijs Babyloniorum, horum potentiā prædicasse,qui imperium Chaldæorum ad tantam gloriam & amplitudinem euexissent: contra vero Dei Iudæorum, cum probris & contumelijs,illusisse imbecillitatem;qui sui cultores, nec tueri , ne seruituti Chaldæorū subijcerentur; nec tam diu Chaldæis subiectos,ex eorū manibus eripere potuisset.Sic Hebræi nugantur.Verū,bene habet, quod hanc Hieronymus vocat fabulam: nempe vt alia eorum plurima , sic etiam hoc commenti simile videtur. Altera causa:quod dies ille,esset Belo sacer & festus , & qui anniuersaria celebritate , publicis ludis,spectaculis,& conuiuijs ageretur a Babilo-

E nijs.Erat autem Belus,princeps Deorum omnium,quos venerabantur Babylonij.Tertia causa:fortasse dies celebrabatur natalis illius regis: vel quo ad regnum electus seu regali corona insignitus fuerat. Quarta causa : fortasse pro vrbis cōseruatione ac defensione,indicta erat generalis supplicatio,& publicū epulū; quod solenne erat Gentilibus,cum in similibus angustijs & periculis versarentur.Quinta causa: quid si putemus,vsos esse hostes eo stratagemate ad capiendam vrbem , vt cum viderent Babylonem,obsidione,vel nunquam vel tardissime cogi posse ad deditionem;laxasse obsidionem,discessumque dissimulasse;vt hoc credentes Babylonios , ob idque in defensionē vrbis remissos ac negligentes, postea facilius opprimerent.Rex igitur Babylonis stolide credēs, agi vere,quod simulate agebatur,totus in lætitiam & conuiuia effusus est

Sexta

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sexta causa,nec illud fide caret,consulto id fecisse regem Babylonis, vt ostenderet se nihil timere hostium obsidionem,vrbemque ducere inexpugnabilem,id quod ad frãgendos hostium animos,suorum vero confirmandos,plurimum valere poterat. Et vero,tres ob causas sperare poterãt Babylonij,vrbẽ suam fore inexpugnabilem. Primo, quia vrbs erat munitissima,cũ propter alia eius munimẽta & propugnacula; tũ propter amplissimũ & altissimũ fluuiũ Euphratẽ,qui ciuitatẽ interfluebat.Deinde,propter eius vrbis propugnatores,qui & plurimi,& robustissimi, omnique armorũ genere instructissimi erãt. Denique,propter abundantiã commeatuum,rerumque omniũ,quæ ad tolerandam in multos annos obsidionem opus erant. Nam vt tradunt Herodotus & Xenophon, præsentientes Babylonij, futuram vrbis obsidionem, commeatu in viginti annos eam præmunierant.

De vitio ebrietatis.

Circa illa verba, § *præcepit rex temulentus*,vel vt est græce,*in gustu vini*, *vt afferrentur vasa tẽpli Dei*, § ita scribit Theodoretus.§ His verbis docet nos Daniel,non solum impietatis exuperãtiam,sed etiam damnum ab intemperantia vini profectum.Bibens enim rex, dixit in gustu vini.Obruit enim rationẽ ebrietas,& incõtinentia peperit insaniã,& dicata Deo vasa,quæ Nabuchodonosor in honore habuerat,& ab humanis vsibus separauerat,ea Baltasar vt communia & prophana, impure tractare ausus est. Exemplo huius regis discimus, quot quantorumque malorum causa sit ebrietas. Exempla in sacris litteris plurima sunt,& perquam illustria: vt Noe,Loth,Amõ,Holophernis,Simonis Machabæi,& Benadab regis Syriæ: qui maximum habens exercitum,& triginta alios reges secum,bibens tamen & temulentus,cum toto exercitu a pauciſſimis victus,& profligatus est.Lege Ecclesiasten ca.10.& Ecclesiasticum cap.19. nec non & quandam Senecæ epistolam,quæ in volumine epistolarum eius,octogesima quarta numeratur.Pythagoras dixit,ebrietatem breuem esse insaniam.Anacharsis primum poculum vini,dixit esse sanitatis,alterum voluptatis, tertiũ contumeliæ; quartum furoris & insaniæ.Cuius dictum sapiens,Alexandri Magni temulentia comprobauit: qui non plures in bello hostes armatus,quã in cõuiuio amicos temulentus occidisse dicitur.Illud prẽterea magno documẽto esse potest quod hic traditur,Baltasarẽ,cũ in summum vitæ regnique perdendi adductus esset discrimen, nihilominus tamẽ quasi omnis periculi vacuũ,conuiuijs & voluptatibus indulgentẽ, miserrimo exitu, vitã simul & imperiũ amisisse.Huius regis similes,videre est multos flagitiosissime viuentes;qui cum in potestate Diaboli sint,nec longius ab inferno absint, quã quanta est vita hæc quæ in terris agitur,nimirum breuissima,& in hac ipsa breuitate, incertissima;perinde tamen soluto & tranquillo animo viuunt, atque si extra omne periculum,in maxima pace & securitate versarentur.Sic,ceteris omnibus qui in naui erant, trepidantibus, & imminentis naufragij mortisque metu exanimatis, solus Ionas, cuius tamen vnius castigandi causa tempestas illa a Deo concitata fuerat, otiose in vtramque aurem dormiebat.Sic filij Iob conuiuantes,subita domus,in qua conuiuabantur, ruina perempti sepultique sunt.Sic Isboseth,vt est in 2.Regum,ca.4.in conclaui dormiens, super lectum suum a latronibus occisus, somnum cum morte continuauit. Denique, cuidam copioso & prædiuiti, multorumque sibi annorum felicitatem pollicenti, dictum est,Lucæ 12. § *Stulte,hac nocte animam tuam repetent a te: quæ autem parasti cuius erunt?* § Recte igitur scriptum est in lib.Iob.cap.20. § *Iaus impiorum breuis est, & gaudium hypocritæ, ad instar puncti.Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur:& qui eum viderant,dicent,Vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur:transiet sicut visio nocturna.*

In eos qui summis in peccatis magna tranquillitate animi ac securitate viuunt.

A Bibebant vinũ,et laudabant Deos suos aureos,argenteos,æreos,ferreos, ligneos,et lapideos.

HÆc verba explanans D.Hieronymus ita scribit. § Quanta fuit stultitia, in vasis aureis bibentes,ligneos & lapideos Deos laudare. Laudant autẽ Deos suos,insultantes Deo ludęorum,quod illis victoriam tribuentibus bibebant in vasis eius. § Fuisse autem morem antiquis, vt in conuiuijs ante oculos haberẽt Deos, quos maxime venerabantur,sub specie & forma humana,prodidit Athenæus lib.8.Dipnosophistarum cap.13.ait enim,morẽ fuisse veteribus,priusquam conuiuia inirent,Dijs suis sacrificandi; eosque secum adducendi in conuiuium;videlicet,quo præsentium Deorum respectus & reuerentia, modestiores ac temperantiores faceret eos in conuiuio.

Athenæus.

B Ceterum de illis Dijs aureis,argenteis,ferreis,ligneis,& lapideis, quos Babylonij colebant,non alienum fuerit hoc loco referre,quod apud Baruch c.6.in epistola Hieremiæ scripta ad Iudæos, qui Babylonem captiui ducebantur, hunc in modum traditur. § *Videbitis in Babylonia Deos aureos,& argenteos,& lapideos,& ligneos in humeris portari,ostẽtantes metum gentibus.Visa itaque turba de retro & ab ante adorantes,dicite in cordibus vestris: te oportet adorare Domine.Coronas aureas habent illi Dij super capita sua,operiuntur veste purpurea:quorum faciem sacerdotes extergũt propter pulueremdomus,qui est plurimus inter eos.Sceptrum habent vt homo,sicut iudex regionis,qui in se peccantem non interficit.Habent etiam in manu gladium et securim,se autem de bello & latronibus non liberant.Oculi eorum pleni sunt puluere a pedibus introeuntium domũ in qua sunt.*

Sẽtentia Baruch, de Dijs Babyloniorum, ex cap.6.

C *Tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne a latronibus expolientur.Lucernas accendunt illis,& quidem multas,ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut trabes in domo.Corda eorum dicuntur elingve serpentes,qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum, & non sentiunt. Nigræ sunt facies eorum a fumo,qui in domo fit.Supra corpus eorum & supra caput eorum,volant noctuæ & hirundines.Hostias illorum vendunt sacerdotes,de sacrificijs eorum fœtæ & menstruatæ contingunt.Sedent in domibus eorum sacerdotes, habentes tunicas scissas & capita,& barbam rasam,quorum capita nuda sunt.Rugiunt clamantes contra Deos suos,sicut in cœna mortui. Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas,& filios suos.Cum audierint Chaldæi mutum aliquem non posse loqui,offerunt illum ad Bel,postulantes ab eo loqui: quasi possint sentire qui non habent motum & sensum.* § Hæc propterea commemorare volui,vt liqueret, quales Deos, quoue ritu & superstitione Babylonij co-

D lerent.Sed quod prædictis verbis,eodem loci mox subijcitur,nequaquam est præterendum: sequitur enim. § *Mulieres autem circundatæ funibus,sedent in viis,succẽdentes ossa oliua rum.Cum autem aliqua ex illis attracta ab aliquo transeunte,dormierit cũ eo,proximæ exprobrãt,quod ea non sit digna habita sicut ipsa,neque funis eius diruptus sit.*§ Hanc,subobscœnam quidem,perobscuram tamen historiam,valde illustrat,quod in eãdem sententiam de mulieribus babylonicis tradit Herodotus: sic enim in primo libro scriptum reliquit. § Vna Babylonijs lex est,omnibus modis execrãda: omnibus mulieribus indigenis commune est, semel in vita ad Veneris templum desidentibus,cum externis viris consuetudinem habere. Ceterum cum pleræque sint diuitijs tumentes,quæ sui copiam facere recusant, hæ vehiculis cameratis subuectæ,pro templo consistunt, relicta interim a tergo,magna famulitij turba. Pleræque etiam ad templum Veneris sedent, nodis, corollisque

E tempora reuinctæ,e quibus aliæ seorsum abeunt,aliæ regrediuntur.Nam diuerticula vndecumque sic funiculis distincta, aditum præbent externis,ad mulieres illas,quam cuique libuerit deligendam. Porro cum semel illic confederint,non prius domum regrediũtur,quã hospitum aliquis,pecuniã mulieri in sinũ coniecerit, & cũ ea seorsum a fano rem habuerit. Pecuniam autem illam fas non est reiicere: siquidem in sacrum confertur vsum: neque mulieri licet hospitem aliquem repudiare,sed quicumque pecuniam primus obiecerit,hunc illa sequi debet citra delectum. Cõgressu autẽ peracto, quasi Dea expiata,domum reuertuntur. Sicut autem formosiores citius expediuntur;ita deformiores vno aut altero anno ac triennio,quin etiã diutius coguntur

Locus Baruch in cap. 6. perobscurus illustratur.

Herodotus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

misere pro templo desidere. ¶ Sic Herodotus. Ex cuius verbis locus ille ex epistola Hieremiæ,planior efficitur,& intellectu facilior.

Diuus Hieronymus,impietatem & stultitiam Babyloniorum, laudantiũ Deos aureos,argenteos,æreos,ferreos,ligneos,& lapideos, secundum allegoricum sensum sic interpretatur. ¶ Iuxta tropologiam,hoc dicẽdum est,quod omnes hæretici, & doctrina contraria veritati, assumunt verba prophetarum, & testimonijs diuinæ scripturæ abutuntur ad sensum suum: & dant bibere iis,quos decipiunt,& cum quibus fornicãtur;tollunt vasa templi Dei,& inebriantur in eis,nec laudant Deum cuius vasa sunt; sed Deos aureos,argenteos,æreos,ferreos,ligneos,& lapideos. Aurei mihi videntur hi,qui seculari ratione compositi sunt. Argentei,qui habent eloquii venustatẽ, & rhetorica arte constructi sunt. Qui autem inferunt fabulas poetarum, & vetustis vtũtur traditionibus,habentes inter se multam, vel elegantiæ vel stultitiæ differentiam, isti vocantur ænei & ferrei. Qui penitus inepta proponunt,lignei appellantur & lapidei. Quos omnes in duas partes Deuteronomium diuidit, scribens; ¶ *Maledictus qui facit sculptile,& conflatile,opus manuum artificis,& ponit illud in abscondito.* ¶ Abscondũt enim omnes hæretici, & operiunt mendaciorum suorum dogmata, vt sagittent in obscuro rectos corde. ¶ Sic Hieronymus.

Regina autem ingressa domum conuiuii ait; est vir in regno tuo, spiritum Deorum sanctorum habens in se, quem rex Nabuchodonosor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, et aruspicum constituit.

Hieronym⁹

Theodoret⁹

DIVVS Hieronymus supradicta verba exponens,sic ait. ¶ *Hanc reginã* Iosephus autem Baltasaris;Origenes,matrem,scribunt. Vnde & nouit præterita quæ rex ignorabat. Euigilet ergo Porphyrius,qui eam Baltasaris somniat vxorem,& illudit plus eam scire quam maritum? ¶ Theodoretus Origenem secutus, putat eam reginam,fuisse matrem Baltasaris: ita enim scribit. ¶ Videtur mihi hæc regina,mater fuisse ipsius Baltasaris. Vxores enim cum pellicibus, cõuiuii participes erant: nam vt inquit hoc loco scriptura,bibebant in illis vasis aureis,rex & optimates,vxores & concubinæ illius, quæ scilicet nõ legitimo connubio,sed lasciuiæ causa cum illo consueuerant. Ipsa autem regina,post perturbationem illam Baltasaris,ingressa est. Et verisimile erat, eã vt senio confectã, neque ebrietati,neque lusibus aut saltationibus,cum aliis tunc indulsisse,Verba autẽ illa,quibus Baltasarem affatur, ¶ *Rex in æternum viue,* ¶ continent formulam salutationis & præfationis,qua olim subiecti regibus,eos salutabant; & ad hoc vsque tempus hic mos inualuit: quidam enim imperiti,reges illos qui nunc sunt,æternos vocare cõsueuerunt: in syngraphis quoque commerciorum,sic quidã adscribunt: stultitiæ magis quam impietatis damnandi. ¶ Hæc Theodoretus.

An Nabuchodonosor fuerit pater an auus. vel proauus, huius regis Baltasaris.

Sed quod regina,Nabuchodonosor appellauit patrem Baltasaris, quod etiam paulo infra confirmat Daniel, id valde dubium & explicatu perquam obscurum est; quãobrem multas & admodum diuersas inter se scriptorum sententias peperit,quas in præsentia breuiter memorabimus & expendemus. D. Hieronymus explanãdo hũc locum,non ignorans propositæ difficultatis obscuritatem, variasque Doctorum sententias,ita scripsit. ¶ Sciendum est, hunc Baltasarem,non fuisse filium Nabuchodonosor,vt vulgo legentes arbitrantur; sed iuxta Berosum qui Chaldæam scripsit historiam, & Iosephum,qui sequitur Berosum,post Nabuchodonosor, qui regnauit annis quadraginta tribus,successit in regnũ filius eius Euilmerodach,cuius in fine suæ prophetiæ meminit Hieremias. Refert idem Iosephus,quod post mortẽ Euilmerodach,in regnum successit filius eius Neglissar,post quẽ regnauit filius eius Labosardach; quo mortuo,regnum tenuit filius eius Baltasar,de quo nũc agitur. Quod autem Nabuchodonosor

Prima sentẽtia Iosephi & D. Hieronymi.

donosor,qui proauus fuit Baltasaris, hoc loco vocetur eius pater,non facit errorem scientibus sanctæ scripturæ consuetudinem;qua omnes proaui, omnesque maiores, appellantur patres? ¶ Sic Hieronymus. Quæ fuit etiã Bedæ in libro de sex ætatibus mũdi,sententia. Sed contra hanc Iosephi & Hieronymi opinionẽ facit, quod scriptũ est apud Hieremiam cap. 27. Siquidem eo loco pollicetur Deus, daturũ se amplissimũ imperiũ regi Nabuchodonosor,& post ipsum,filio eius,& filio filij: post quẽ,euersum iri Chaldaicum imperiũ. Ex quo loco,liquido intelligitur,duos tantummodo reges post Nabuchodonosor,ex posteris ipsius,tenuisse imperiũ;hoc est, filium,& nepotẽ ipsius. Cum autem sub hoc Baltasare destructũ sit imperium Chaldaicum,& ipse fuerit vltimus rex Chaldæorum,necesse est confiteri,Baltasarem non abnepotem vel pronepotem,vt isti censent,sed fuisse tantum nepotem regis Nabuchodonosor. Alioquin non duo tantum post Nabuchodonosor,vt Hieremias disertis verbis prædixit capite 27. sed quatuor posteri ipsius Nabuchodonosor regnassent: quod si verum esset, non tam restricte dixisset Deus,daturum se Nabuchodonosor regnum,& post ipsum filio eius, & filio filij;cum re vera pluribus daturus esset: sed potius dixisset,se daturum ipsi regnũ & posteris eius,vsque ad quartam generationem: quemadmodũ promisisse Deũ regi Israel Hieu,propter vindictam,qua de mandato Dei, vltus fuerat domũ Achab, legimus in lib. 4. Regum cap. 10. Altera sententia fuit Alexandri Polystoris, Alphei, & Megasthenis,quos memorant Iosephus priori libro contra Appionem,& Eusebius lib. 9. de præparatione Euangelica cap. 4. Isti prodiderunt,post Nabuchodonosor regnasse alios quatuor: primo loco filium eius Euilmerodach;sed hunc sororis eius maritus Neglisar, occidit,& secundo loco regnauit: post quem, filius eius Labosardach tertio loco regnũ tenuit: quo tamen propter scelera inuiso,& exoso, ob idque a Chaldæis occiso, suffragio principum assumptus est ad regnum vnus de interfectoribus, e Babylone,& ex eadem gente,cui nomen erat Nabonidus; quo postmodũ a Cyro deuicto,finem habuit regnum Chaldæorum,Medis Persisque subiectum. Hæc illi. Secũdum quos,videtur Baltasar, nec filius, neque nepos, aut pronepos fuisse regis Nabuchodonosor. Atqui Daniel hoc loco appellat Baltasarẽ,filiũ regis Nabuchodonosor.

Secunda sententia. Alexandri. Alphæi,Megasthenis.

Auctor historiæ scholasticæ enarrãs historias Danielis,cap. 5. ait duos fuisse reges Chaldæorũ,nominatos Nabuchodonosor: & vnus quidem(inquit) fuit magnus Nabuchodonosor;qui captiuos duxit Babylonem Iudæos;& is duos reliquit filios, maiorẽ natu,nomine patris appellatum etiam Nabuchodonosor,qui patri in regnum proxime successit,& cuius egregia facta a Megasthene,Berosо,Diocle,& alijs veteribus auctoribus celebrata sunt. Alterum vero filium reliquit minorem natu,dictum Euilmerodach,qui fratri succedens,secundo loco post magnum Nabuchodonosor,Chaldaicum rexit imperium. Hic autem tres habuit filios,hoc ordine in imperio succedẽtes: primũ Niglisar: secundum Labosardach: tertium Nabonidum, siue Baltasarem: putat igitur hic auctor,Baltasarem nepotem fuisse magni Nabuchodonosor, sed quinto loco tamen post illũ regnasse. Verum hæc opinio quatuor de causis minime probanda est. Primo enim,duos facit reges Chaldæorum,appellatos Nabuchodonosor, patrem & filium: cum & sacra & profana historia,vnum dumtaxat Nabuchodonosor regem Chaldæorum agnoscat & commemoret: nec inter filios magni Nabuchodonosor,vllus vel in sacris vel in externis historijs,eo nomine appelletur. Deinde, quia præclara facinora quæ a veteribus scriptoribus prædicantur,non magni Nabuchodonosor qui Iudaicum euertit imperium; sed filij eius fuisse arbitrarur: cum veteres rerum Chaldaicarum scriptores,quos paulo supra nominauimus,omnino contra sentiant; sicut videre licet apud Iosephum libro. 10. antiquitatum,& priori libro contra Appionẽ; nec nõ apud Eusebiũ libro nono de præparatione euangelica. Ad hoc, faciens Euilmerodach non proxime post magnũ Nabuchodonosor, sed secũdo loco regnare, contradicit omnibus, tam ecclesiasticis quam externis scriptoribus, qui Euilmeradach,proximum magni Nabuchodonosor in regno successorem faciunt. Contradicit etiam diuinæ scripturæ: quippe in 4. libro Regum cap. 25. & apud Hieremiã cap. 52. in trigesimo septimo anno transmigrationis Ioachim seu Iechonię,in-

Tertia sententia historiæ scholasticæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ducitur iam rex Babylonis Euilmerodach: eo autem ipso anno vel proxime ante, mortuum fuisse magnum Nabuchodonosor, ex sacris litteris concludi potest: siquidem transmigratio Ioachim, facta est octauo anno regni Nabuchodonosor, vt traditur in 4. libro regũ capite 24. Præterea, regnasse Nabuchodonosor tres & quadraginta plenos atque integros annos, in confesso est apud omnes. Quocirca finis regni Nabuchodonosor, vel attigit, vel prope attigit. 37. annum transmigrationis Ioachim, in quo tamen iam regnasse Euilmerodach, sacra docet historia. Postremo, hic scholasticus historicus, in eo cunctis auctoribus aduersatur, quod Neglisar & Labosardach, filios esse ait Euilmerodach, & fratres Baltasaris: cũ vel neutrũ ille cognatione contigerit; vel certe secundũ alios, Neglisar auus, Labosardach vero pater fuerit Baltasaris.

Quarta sententia, Eusebij, Sulpitij, Theodoreti.

Quarta opinio, imprimis nobilium fuit auctorum, Eusebij in chronicis, Seueri Sulpitij in libro 2. sacræ historiæ, Theodoreti quoque super quintum caput Danielis: hi putarunt duos fuisse filios regis Nabuchodonosor, Euilmerodach maiorem natu, qui secundum patrem regnauit; & Baltasarem minorem natu, qui post fratrem regnum administrauit. Miror autem Hieronymum, hanc, quæ est opinio grauissimorum auctorum, eam dicere hoc loco, vulgi esse sententiam. Sed profecto eam opinionem manifeste peruincit esse falsam, illud Hieremiæ testimonium, quod supra ex 27. capite libri Hieremiæ productum, expendimus. Eo namque loco promittit Deus, se daturum regnum Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij. Sed hic Baltasar, vltimus fuit Chaldæorum rex, qui & vitam & regnum Chaldaicum perdidit; non igitur is fuit regis Nabuchodonosor filius, sed eum nepotem fuisse ipsius necesse est.

Quinta sententia Nicolai de Lyra.

Quintam sententiam inuexit Nicolaus de Lyra, qui super secundum caput Danielis, in eo quod Baltasarem facit nepotem Nabuchodonosor, recte quidem sentit: sed in eo fallitur, quod censet duos tantum regnasse post Nabuchodonosor, Euilmerodach dico, & Baltasarem. Quos autem, citari a Iosepho & Eusebio auctores tradunt, inter hos duos regnasse, videlicet Neglisar, & Labosardach, eos Nicolaus affirmat, eosdem illis fuisse, diuerso tamen appellatos nomine: siquidem Eluimerodach binomius erat; appellabatur enim etiam Neglisar: similiter quoque binomius erat Baltasar; nam præter hoc nomen, appellabatur etiam Labosardach. Verum nõ satis queo admirari, quemadmodum hoc fingere, & affirmare ausus sit Nicolaus; cum Berosus, Alexander Polystor, Megasthenes, Alphæus; Neglisar & Labosardach, diuersos fuisse reges, & diuerso tempore regnasse, quàm Euilmerodach & Baltasarem, apertissimis verbis confirment.

Sexta, & ipsius auctoris, sententia.

Adijciam prædictis opinionibus sextam præterea sententiã: quã ego ceteris probabiliorẽ iudico. Baltasarem censeo equidem non filium, sed nepotem fuisse regis Nabuchodonosor: nec post ipsum tamen secundo sed quarto loco regnasse. Dicam breuiter, quibus in eam sententiam ducar argumẽtis. Mouit me maxime illud Hieremiæ testimonium, supra non semel a me tractatũ, & ad confutandas superiores opiniones adhibitum. Deus enim apud Hieremiam cap. 27. pollicetur, daturum se regnum regi Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij. Ex quo palã est, de posteris Nabuchodonosor, non plures duobus, id est, filio & nepote, post ipsum regnasse. Et quia Baltasar vltimus fuit posterorum Nabuchodonosor, qui regnarũt Babylone, siquidẽ eo regnante Babylonicum imperium, a Medis & Persis euersũ est; propterea Baltasarẽ, non filiũ, sed nepotẽ fuisse Nabuchodonosor, sentire necesse est. Si qui autẽ alij, inter filium & neporem Nabuchodonosor, regno Chaldaico præfuerũt, sicut multi tradunt, fuisse Neglisar, & Labosardach, eos non fuisse de posteris Nabuchodonosor, existimare conuenit. Vt autem censeam Baltasarem, non secundo loco post Nabuchodonosor, sed quarto loco regnasse, duobus alijs in regno ipsum prægressis, facit auctoritas plurimorum & grauissimorum scriptorum, Berosi, Alexandri, Megasthenis, Alphæi, Iosephi, Eusebij, Hieronymi, & Bedæ; qui inter Euilmedorach & Baltasarem, duos alios, Neglisar & Labosardach, reges Chaldæorum intercessisse tradunt. Hoc ipsum nos sentire ac dicere cogit diuina scriptura: quippe quæ apud Hieremiam cap. 25. & 29. & extremis verbis posterioris libri Paralipomenon docet, à captiuitate

A tate Iudæorum a Chaldæis facta, vsque ad eorum liberationem, & Chaldaici regni euersionem, præterisse septuaginta annos. Incidit autem captiuitas Iudæorum in annum decimumnonum regni Nabuchodonosor, sicut lib. 4. regum ca. 25. scriptum est. Quoniam autem Nabuchodonosor annos tres & quadraginta vixit in imperio, fit vt post captiuitatem, viginti quinque annis regnum tenuerit. Reliqui sunt igitur ad cõplendam septuaginta annorum Iudaicæ captiuitatis summam, post mortem Nabuchodonosor, anni quinque & quadraginta. Hos annos ex regno Euilmerodach & Baltasaris, colligere non possumus. Etenim Baltasar, concessu omnium, regnauit annis decem & septem: Euilmerodach, secundum Alexandrum, Megasthenem, & Alphæũ, duos tantum annos regnauit. At vero secundum Seuerum Sulpitium in li. 2. sacræ hi-
B storiæ, regnauit annis duodecim. Verum nos sequamur Iosephum, qui longissime omnium, huic regi prorogauit imperium, annos ipsi decem & octo assignans: qui anni simul cum illis decem & septem Baltasaris, non plures triginta quinque conficiunt. Desiderantur igitur præterea decem anni, ad numerum illum septuaginta annorum explendum. Ergo necesse est confiteri, præter Euilmerodach & Baltasarem, aliquos alios post Nabuchodonosor, & ante Baltasarem, regnum Babylonicum administrasse. Cur autem Baltasar, qui nepos fuit Nabuchodonosor, non statim secundo loco post ipsum regnauerit, sed alij qui non erant de posteris Nabuchodonosor, ipsum Baltasarem in regno præcesserint, nec sacra scriptura, vsquam tradit, nec ab vllo scriptorum, quod ego sciam, proditum est. Verum si licet cõiectura quasi diuinare, existimari possit, cum Euilmerodach pater Baltasaris, a marito sororis Neglisar occisus est, vt tra-
C dunt auctores, quos priori libro contra Appionem citat Iosephus, fuisse tunc Baltasarem admodum paruulum, & ab eius cognatis, patrisque amicis, fuisse neci, ad quam filij Euilmerodach quærebantur, subductum, & ad tuta loca deductum, ibique commoratum, quoad patris hostes regnauerunt: quibus ob scelera inuisis & exosis, ob idque a principibus Chaldæorum interfectis, Baltasar, principum suffragio, in paternũ regnum est restitutus.

Obiectio, ex loco Baruch cap. 1.

Restat vnus etiamnum scrupulus, qui, ne male habeat lectorem, hoc loco a nobis eximendus est. Scriptura in libro Baruch capite primo, facere videtur Baltasarem primum filiorum regis Nabũchodonosor, & proximum eius in regno successorem. Etenim narrat eo loco, Iechoniã & Iudæos, qui erant Babylone, scripsisse ad Iudæos qui
D erant Hierosolymis, vt orarent Deum pro vita regis Nabuchodonosor, & filij eius Baltasaris. Quibus verbis, nec dubie nec obscure significarunt, Baltasarem fuisse maximum natu filiorum Nabuchodonosor, proximumque regni hæredem: alioquin nõ dixissent, vt orarent pro Baltasare, sed pro eo, qui primus erat filiorum Nabuchodonosor, primusque post ipsum futurus in regno successor. Verum non erit difficile, hũc etiam lectori scrupulum excutere. Dicamus igitur, illum Baltasarem, cuius meminit Baruch, fuisse alium, quam hic fuit de quo nunc agimus, & cuius in hoc quinto capite, tristissimus ac miserrimus vitæ pariter & regni exitus a Daniele describitur. Hoc autem ita esse, ex ipsa scriptura licet ad hunc modum argumentari: in 4. libro regum capite 25. & apud Hieremiam capite 52. ab externis præterea scriptoribus quos memorant Iosephus, & Eusebius, traditur; post Nabuchodonosor, proxime in regnum
E successisse Euilmerodach. Constat deinde, hunc, de quo nunc agimus, Baltasarem, vltimum fuisse regem Chaldæorum, vt in historia huius quinti capitis docet Daniel. Liquet item ex capite 27. Hieremiæ, post Nabuchodonosor regnasse apud Chaldæos filium eius, & filium filij. Ex his omnibus conficitur, hunc Baltasarem alium fuisse ab eo, quem nominat Baruch, & quem significat primum fuisse filiorum Nabuchodonosor, proximumque in imperio successorem. Quis autem fuerit ille Baltasar quem memorat Baruch, mihi quidem non liquet: mea tamen coniectura est, illum fuisse vel eundem, qui alio nomine dictus est Euilmerodach; vt fuerit ille binomius, & regnante patre Nabuchodonosor, appellatus sit Baltasar, post patris autem mortem suscepto imperio, nominatus fuerit Euilmerodach: vel illũ quidẽ fuisse primum filiorũ Nabuchodonosor, ad quem si vixisset, post mortem patris deuenisset imperiũ; sed quia mor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuus est viuēte patre,ideo mortuo Nabuchodonosor,proxime successit in regem Euil- A
merodach,licet fuisset secundus inter filios Nabuchodonosor.

In eadem hora apparuerunt digiti,quasi manus hominis scribentis,cōtra candelabrum,in superficie parietis aulæ regiæ. Ingressi autem omnes sapientes regis,non potuerunt,nec scripturam legere, nec interpretationem indicare regi.Hæc autem erat scriptura: ℣ *Mane, Thecel, Phares*: ℣ et hæc est interpretatio sermonis. ℣ *Mane*, ℣ numerauit Deus regnum tuum,& compleuit illud. ℣ *Thecel*, ℣ appensus es in statera,& inuentus es minus habens: ℣ *Phares*, ℣ diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.

DE manu illa quæ visa est regi scribere in pariete,& de scriptura eius,nō nihil hoc loco dicendū est.Illud autē quod hic dicitur, ℣ *in eadē hora apparuerunt digiti*, ℣ magnā habet emphasim; significat enim, quo tēpore rex ille vino æstuans,planeque temulentus, impure ac lasciue tractabat sacra vasa,insultans Iudæis,& in eorū Deum superba & cōtumelios verba iactans;eo ipso tempore,horrificum illud visum regis oculis esse obiectum:scilicet vt rex,tametsi vecors & insanus,non posset tamen non intelligere, tristissimum illud portentum ad se pertinere, & insignem aliquam sibi calamitatem portendere. Nam ideo etiam scriptura illa exarata est in pariete,qui erat e regione regis, & candelabri lucentis in regis aula;vt ante oculos regis posita,non posset ab eo non cerni.

An illā manū solus rex uiderit: & an manus illa fuerit uerum corpus sensibile, an quid tātum imaginariū.

Sed quia hoc loco dicitur rex vidisse illam manum,an vero ceteri, qui *eodem loci* aderant,eā viderint,non exprimitur:propterea putat Lyranus,soli regi visam esse manū;ceteris autē minime.Ex quo ipse concludit,manum illā nō fuisse rē aliquā, & corpus solidū,quod extra sensus & imaginationē regis existeret,sed fuisse quādam similitudinē manus formatā diuinitus,& insidētē in sensu & phātasia regis, propter quā videbatur ille sibi videre manū in pariete scribētē: quemadmodū phrenetici multa sibi videre videntur,extra ipsos esse, quæ reuera non sunt. Nam si manus illa, fuisset corpus aliquod solidū,quod extra sensus reuera existeret, æque fuisset aspectabilis & cōspicua omnibus qui inibi aderāt,nec a solo rege,sed pariter ab omnibus esset visa.Ita

Refellitur Lyranus.

sentit Lyranus.Cui ego minime assentior.Scriptura enim simpliciter dicit,apparuisse quasi manum hominis: & eam fuisse corpus aliquod solidum & sensibile, similitudinem humanæ manus referens,omnes tradunt interpretes.Nec quia solus rex nominatur,qui manum viderit,propterea negatur ceteros vidisse:satis enim fuit scripturæ memorare regem vidisse,cuius vnius causa illud portentum fiebat. Nec,si ceteri eam manum non vidissent,ex eo tamen concludi posset,eam manum non fuisse corpus aliquod extra sensus existens;huiusmodi enim visiones,diuinitus & per miraculū fiunt pro Dei voluntate,his,aut illis manifestæ fiunt,vel occultæ:solis enim patescūt, quorum causa fiunt;ceteros autem,etiam ante quorum oculos fiunt,perstrictis eorum sensibus,latent. Multi namque spiritus,tam boni,quam mali,assumptis corporibus,sic apparuerunt hominibus,vt quibusdam se manifestarent,alijs autem ibidem manētibus, minime. Aderat maximus & validissimus exercitus curruum & equorum igneorum, ad propugnationem Elisæi paratus,aduersus Syros;quos tamē Elisæo cernente,minister eius non cernebat: vnde Elisæus, ut traditur in libro 4. regum ca.4.orauit Deum dicens: ℣ *Domine aperi oculos huius,vt videat:& aperuit Dominus oculos pueri,& vidit: & ecce mons plenus equorum,& curruum igneorum in circuitu Elisæi.*

Quomodo Chaldæi scripturā illius manus legere nō potuerint.

Sed mirum dictu est,quod hic subditur,sapientes Babylonis non potuisse legere illam scripturam:cū tamē Chaldaice scripta esset:& vt scripta fuerit Hebraice,nihilominus tamen facilis erat eius lectio, tū propter magnā linguæ Ghaldaicæ & Hebraice affinitatē & similitudinē: tū propter diutinā Chaldæorū cōsuetudinē cū Hebræis.

Denique,

A Denique,in promptu erat,vnum aliquem de Hebræis qui Babylone erant,accersere, quo scripturam illam legente,& singulorum verborum significationes interpretāte, quid illa scriptura,saltem verborenus,significaret, ignorare non poterant. Quocirca existimo,quod dicitur non potuisse eos legere scripturam,id non de simplici, & qualicunque lectione,sed de ea quæ fit cum intellectu verborum, certam aliquam ex ipsis verbis sententiam exprimendo,esse accipiendum. Non enim illi legentes scripturam,scire poterant,quam,separatim singula eius verba,sententiā redderent: aut quomodo inter se connecti & copulari,ad certum aliquem sensum eliciendum,deberent. Quodsi quis tamen,simpliciter intelligi debere verba Danielis, ideoque illos scripturam legere non potuisse,contendat; huic ego non valde repugnabo; dummodo sciat
B is, admittendum sibi esse nouum miraculum:necesse enim fuit sapientes illos Babylonios,si nullo modo eam scripturam legere potuerunt, perdidisse eos tunc, nouo quodam miraculo,circa eam scripturam,scientiam linguæ Hebraicę aut Chaldaicæ,quā proxime ante nouerant.Quod autem illi sapientes, eam scripturam interpretari non potuerunt,belle significat,diuinam scripturam, sicut Dei spiritu condita est, ita sine eodem spiritu,nec recte intelligi,nec vt oportet,explicari posse. Verissime igitur docuit nos princeps Apostolorum,in primo capite suæ posterioris epistolæ,omnem prophetiam scripturæ,propria interpretatione non fieri; non enim voluntate humana allatam esse aliquando prophetiam,sed spiritu sancto inspiratos, loquutos esse sanctos Dei homines.

Sed age,portentosam illam scripturam,paulum excutiamus.Hanc interpretans,sic ait D.Hieronymus. ℣ Tria tantum verba in pariete scripta signauerat: ℣ *Mane, Thecel,*
C *Phares*: ℣ quorum primum,numerum;secundum,appensionem;tertium,diuisionem sonat.Non solum ergo lectione opus fuit, sed interpretatione eorum quæ legebantur: vt intelligeretur, quid hæc verba prædicerent: quod scilicet numerasset Deus regnū illius regis atque complesset:& appendisset in statera iudicij sui,& ante,eum iugularet gladius,quam natura dissolueret, & imperium eius in Medos diuideretur & Persas.Cyrus enim rex Persarum,iuncto sibi Dario auunculo,subuertit imperium Chaldæorum. ℣ Sic Hieronymus. Verum proprie vim & notionem cuiusque illorum triū verborum, apériamus. Dicitur Deus numerasse regnum Baltasaris, & complesse illud;quia tempus quo duraturum erat regnum Chaldæorum, spatio septuaginta annorum,post captiuitatem Iudæorum,a Deo definitum & constitutum esse,prædixerat
D Hieremias.cap.25.& 29.Quo tempore autem hæc scriptura facta est,eo tempore iam terminus illorum annorū proxime aberat.Illud autem quod subditur,appensum fuisse regem illum in statera,& inuentum minus habere,eam habet sententiam:Deū exactissima æquitate,& rectissimo examine iudicij sui,ponderasse omnia illius regis opera,quasi in statera quadam iustitiæ suæ:& in altera quidem lāce,quæ depressior erat, apparuisse pōdus enorme scelerum & maleficiorum illius regis:in altera vero lance, quæ leuissima erat,apparuisse minus habere illum regem pietatis erga Deum,& iustitiæ erga homines,quam par foret regi, eique potissimum, quem Deus tot regnis populisque præfecerat,& quem exemplo aui sui Nabuchodonosor,vt superbiā fugeret, & pietatē coleret,tam euidenter ac salutariter præmonuerat & prædocuerat. Atque hac ex re (inquit Theodoretus) discimus,nihil esse, quod apud Deū non ponderetur;
E quippe qui,vt in libro sapientiæ scriptū est cap.15. ℣ *omnia in pondere, numero, & mensura constituit*. ℣ Quin etiam, illud insinuatur nobis, misericordiam & diutinam lenitatem Dei, mensura quadam & pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus quispiam est diuinæ clementiæ fines,continuo accipit diuinæ iustitiæ sententiam.Denique,quod vltimo loco subiicitur, ℣ *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis, & Persis*, ℣ significat, mox periturum regnum Chaldæorū,& ab ipso Baltasare atque omni eius progenie,ad Medos & Persas transferendum. Hoc,plus ducentos annos ante, spiritu prophetico præuiderat,& prænunciauerat Isaias,cum dixit cap.47. ℣ *non est solium virginis filiæ Chaldæorum*, ℣ & cap.13. ℣ *Ecce ego super eos suscitabo Medos &c.* ℣ Similia quoque vaticinatus est Hieremias cap.50.& 51.

Interpretatio scripturæ illius manus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non est silentio prætereundũ, rabinos Hebræorũ, ex occasione huius scripturæ,& interpretatione eius a Daniele tradita,ansam accepisse excogitãdi vel cõfirmãdi nouũ quoddã in sacras literas expositionis genus,chabalisticũ ab illis appellatũ,quo nõ tantum sententias,& integras diuinæ scripturæ orationes explanant;sed etiam syllabas, & singulas quasque litteras separatim expendentes, quasi lateat in singulis aliquid mysterij,examinant: & variis tam historicis,quam mysticis sensibus interpretãtur:sumpto hinc argumento, quod quemadmodum licuit Danieli singulas dictiones illius scripturæ,per integras orationes explicare; ita ceteris synagogæ rabinis licitũ esset,simili ratione etiam syllabas,& ipsas dictionum litteras, alteram ab altera diuellendo,& separatim expendendo,interpretari per aliquas dictiones, quas litteræ illæ significant. De quo genere interpretandi, legi possunt,quæ Sixtus Senensis in libro tertio bibliothecæ sanctæ,cum elemẽtariæ expositionis methodum tractat, scripta & annotata reliquit.Verum enimuero,quæstionem hoc loco quandam ponit Theodoretus,cur scilicet Deus,Nabuchodonosor castigatum emendatumque temporario supplicio,rursus in regnum reduxerit:hunc vero Baltasarem,statim regno vitaque priuarit.Affert ille huius rei duplicem causam: alteram, quia Nabuchodonosor non viderat alium regem,qui ante se,impietatis & superbiæ aduersus Deũ pœnas luisset; propterea eum dignum venia,iusto Dei iudicio,esse iudicatum. At Baltasar,cũ ante oculos haberet domesticum recensque aui sui luculẽtissimum exemplum; nihilo melior factus,superbissimus & maiorem in modum impius,contra Deum fuerit. Iure itaque iustus iudex, illum ad tempus certum puniuit: hunc autem nulla venia dignum censuit. Adijcit Theodoretus alteram causam; nimirum, Deo futura omnia prouisa esse, & æque quam præterita, esse nota: prænognita igitur Nabuchodonosor pœnitentia, eius quoque animaduersionem moderatus est; contra vero, prospecta Baltasaris obfirmata & inemendabili impietate,siniendam morte eius improbitatem iudicauit.

Cur Deus pepercerit regi Nabuchodonosor ad tempus dũtaxat castigaro:Baltasari autẽ nullo modo pepercerit.

Tropologica illius manus explanatio.

Ceterum,tropologicã illius manus & scripturæ sentẽtiam atque interpretationẽ, ne tacitã omnino transeamus,sciendum est,manũ illã in pariete scribentem, designare seueriſſimã Dei iustitiam,omniũ quæ ab hominibus quoquo modo peccantur,conscią,& iudicem simul ac vindicem.Hæc,supplicia cuique pro scelerũ eius meritis,& ante præscribit,& suo tẽpore infert. Ac,licet malefacta nonnunquã dissimulet; nullũ tamen inultum tandem relinquit.Quin etiam,tarditatem vindictæ, vt quidam dixit, supplicij grauitate compensat.Potest etiam illa manus scribens in pariete ante candelabrum,& ante oculos regis,significare syndieresim, describentem sua cuiusque in cõscientia eius peccata;& pœnas peccatis constitutas,comminantem:& hoc quidẽ tam clare,vt oculus mentis,vel ipso naturali lumine illustratus,non possit non videre. Vnde Iob ait c.13. ❡ *scribis aduersus me amaritudines,& consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* ❡ Tria autem illius scripturæ verba,significãt tres res nouissimas;quarũ rerũ memoria, flagitiose viuentibus,solet esse acerbissima,& maxime horrenda:hæc autẽ sunt,mors, iudiciũ Dei,& infernus: quibus rebus illa tria vocabula mirifice congruunt. Etenim vocabulũ illud ❡ *Mane,* ❡ significans numerauit, designat numeratos esse a Deo omnes dies vitæ hominis,tẽpusque mortis suæ cuique præfinitũ: itaque venturã mortẽ,certissimũ est;tẽpus vero aduentus eius,maxime dubiũ & incertum est, non tamen longinquũ.Recte igitur Iob cap.14. ❡ *breues sunt dies hominis,& numerus mensium eius,apud te est: constituisti terminos eius,qui præteriri non possunt.* ❡ Alterum vocabulum ❡ *Thecel,* ❡ significans quasi appensum in statera;denotat extremum Dei iudicium,quo,tanquam iustissima trutina & statera,omnia hominum facta,dicta,optata & cogitata,subtilissime ponderabuntur atque examinabuntur.De hac statera loquitur Iob,cum dixit ca.21. ❡ *si ambulaui in vanitate,appendat me in statera.* ❡ & in prouerbiis cap.16. ❡ *Pondus & statera, iudicia domini sunt.* ❡ Quicunque autem in illo Dei examine inuentus fuerit minus habens, id est,non habẽs opera digna vita æterna,reiicietur a Deo,& sempiternis inferni suppliciis condemnabitur.Hãc stateram diuini iudicij perhorrescebat Dauid,cũ in psalmo 142.supplicans Deo, dicebat, ❡ *non intres in iudicium cum seruo tuo,quia non iustificabitur in conspectu*

spectu tuo omnis viuens. ❡ Tertiũ vocabulũ ❡ *Phares,* ❡ significans diuisum,bene adũbrat statũ inferni:in quo qui sunt,omnino,& in omnẽ deinceps æternitatẽ diuisi, & separati sunt a societate non modo beatorum, sed etiam viatorum.Siquidem, non possunt illi amplius flecti ad bonum, nec veniam mereri, nec agere pœnitentiam; denique nihil facere,quod Deo acceptum & vtile ipsis esse queat. De quibus scriptum est in Euãgelio, ❡ *segregabit agnos ab hœdis.* ❡ Rupertus in libro septimo de victoria verbi Dei, aliam huius scripturæ mysticam interpretationem, primis decem capitibus fusissime tractat,hic a me breuitatis causa,prætermissam.

Tunc iubente rege, indutus est Daniel purpura, & circumdata est torques aurea collo eius: et prædicatum est de eo,quod haberet potestatem tertius in regno suo.

Ioſephus.

SENTENTIAM huius loci enarrans Iosephus,libro decimo antiquitatum ita scribit. ❡ Hac interpretatione Danielis accepta,rex nõ poterat non vehementer contristari:attamen Danieli suã munificentiã non subtraxit,tanquam malorum prænuncio; sed dona quæ pollicitus est, exhibuit;sic cogitans,quod non bona audierat, sui fati culpã esse,non prophetæ:immo illum boni viri functum officio,qui sic interpretatus sit, vt erat euenturum, tametsi parum lætus euentus sequeretur. ❡ Diuus autem Hieronymus hunc locum exponens,sic ait. ❡ Non mirum si Baltasar audiens tristia,soluerit præmiũ quod pollicitus est: aut enim longo post tempore credidit ventura,quæ fuerãt predicta;aut dum Dei propheram honorat,sperat se veniam cõsequuturum.Quam si non impetrauit, maius fuisse credendum est sacrilegium in Deum, quam honorem in hominem. Accepit autẽ Daniel insignia regia, torquẽ & purpurã, vt Dario qui erat successurus in regnũ,fieret notior,& per notitiã honoratior. ❡ Quod autẽ dicitur,Danielem tertium in regno esse constitutum; tribus modis exponitur. Iosephus interpretatur tertiã partẽ regni promissam a Baltasare interpretanti scripturã;& donatã esse Danieli. Sed hoc nec est verisimile,nec ipsa verba id significant.Hieronymus igitur duas alias interpretationes ponit;vel vt significet,futurum post regem, in toto regno tertium dignitate, auctoritate,potestate: vel futurum vnum de tribus primis principibus,qui præerant omnibus satrapis & rectoribus, & ad quos summa gubernationis imperii pertinebat: sicut in exordio sequentis capitis declaratur. Et fortasse inquit Albertus, vnus istorum trium principum,præerat exercitui, secundus aulæ regiæ, tertius regimini terræ & prouinciarum. Priorem tamen interpretationem sequitur Theodoretus.

D. Hieronymus

Quid significet esse tertium in regno.

Albertus.

Sed quia hoc loco commemorantur, tanquam maximi honoris & dignitatis ornamẽta,purpura,& torques aurea,quibus reges afficiebant eos,quibus summũ honorem tribui volebant;non fuerit alienũ,ex variis scripturæ locis ostendere,quæ fuerint insignia dignitatis & honoris,quibus antiquitus reges eos donabãt & ornabãt, quos in regno suo maxime honorare cupiebant.Legimus in libro Geneseos cap. 41. Pharaonem sic honorasse Iosephum, cuius primam esse volebat in regno suo dignitatem ac potestatẽ. Tulit annulũ de manu sua,& dedit eũ in manu Ioseph: vestiuitque eum stola byssina,& collo torquẽ aureã circumposuit, fecitque eum ascẽdere super currũ suum secum,clamante præcone,vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositũ esse scirent vniuersæ terræ Ægypti. Non dissimili honoris genere,ab Assuero affectũ esse Mardocheum,traditur in libro Esther cap.6.Cum enim Assuerus interrogasset Amã, quid deberet fieri viro,quem rex honorare desideraret:ille autẽ reputans quod nullũ alium rex nisi se vellet honorare, respondit: homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis,& imponi super equum qui de sella regis est,& accipere regium diadema super caput suum,& primus de regijs principibus ac tyrannis,teneat equũ

Insignia sũmi honoris antiquitus habita.

eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius: & per plateã ciuitatis incedẽs,clamet & dicat: sic honorabitur, quẽcũq; rex voluerit honorare. Cui dixit rex, festina & fac, vt loquutus es, Mardocheo Iudæo. In libro 3. Esdræ,licet is liber nõ sit canonicus,in cap.3.scriptum est, tres iuuenes Darii regis administros,& custodes corporis,cum inter se disceptarent,quæ res esset omniũ fortissima,ita esse loquutos. § Dicamus vnusquisque nostrũ sentẽtiam nostrã,eamque signemus; & cuiuscumque apparuerit sermo sapiẽtior,dabit illi rex Darius dona magna:purpura cooperiri,& in auro bibere, & super aurum dormire, & currum Iræno aureo, & cydarim bissinam, & torquem circa collum;& secũdo loco sedebit a Dario, & cognatus Darii vocabitur. § In priori libro Machabæorum cap.6. narratur,Antiochum Epiphanem mortifero afflictatum morbo,desperataque salute,Philippo vni de intimis amicis, quem præposuerat vniuerso regno suo, dedisse diadema,& stolam suã & annulũ, vt adduceret Antiochũ filium suum,& nutriret eum,& regnaret. In cap. autem 10.eiusdem libri dicitur, Alexãdrum Antiochi filium, qui cognominatus est Nobilis, misisse Ionathæ fibulam auream,quam consuetudo erat dari cognatis regis. Est autem fibula,proprie ornamentum cinguli ad vestem subligandam; sicut ostendit Virgilius quarto Æneidos.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Eidem Ionathæ,miserat ante rex ille Alexander, purpuram & coronã auream. In eiusdem libri cap. 11. proditum est,Antiochũ prædicti Alexandri filium,misisse Ionathæ honoris causa,vasa aurea in ministerium,& dedisse ei potestatem bibẽdi in auro, & vt purpurã indueret, & haberet fibulam auream. Denique,in hoc 5. cap.memorat Daniel, Baltasarem sic dixisse. § *Quicumque leget scripturam hanc, & interpretationẽ eius mihi festam mihi fecerit,purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit.* § nec solum ista promisit,sed etiam Danieli præstitit.

In quo,non possum non vehementer admirari stoliditatem & vecordiã istius regis; qui audita ex Daniele,seuerissima Dei contra se suumque regnum sententia,cognitaque tanta sibi imminentis mali mole,non ingemuerit, nihil doluerit,nec peccata sua confessus & detestatus sit: non misericordiam Dei supplex implorauerit: non ipsum Danielem apud Deum precatorem atque intercessorem adhibuerit: denique, non sicut auus eius Nabuchodonosor,confugerit ad pœnitentiæ asylum & perfugium,quo iram Dei, vindictamque auerteret: sed contentus fuerit, admirari sapientiam Danielis, eumque promissis præmijs remunerari atque honorare. Ex quo intelligitur,quem admodum sit occurrẽdum ei dubitationi,quæ cuiuspiam fortasse animum subire posset; cur scilicet Daniel, sicut regem Nabuchodonosor, ita quoque hunc Baltasarem non sit cohortatus ad pœnitentiam,& ad elargiendas eleemosynas, & aliquã ipsi veniæ spem iniecerit. Respondendum enim est,propterea id non fecisse Danielem,quia nouerat obfirmatum esse in malo illius regis animũ,& ad pœnitentiam minime flexibilem: nouerat præterea sententiam Dei de exitio illius regis, non fuisse tantum comminatoriam,sed plane absolutam,atque omnino immutabilem. Verumtamen,similiter illi regi faciunt,hodieque permulti, qui cũ maximis sceleribus cooperti sint,libenter tamen & frequenter adeunt ad concionatores: qui quo vehementius inuehuntur in scelera,eo magis illi eorum laudant eloquentiam,suspiciunt doctrinam, etiam ardorem spiritus in vitijs infectandis admirantur: neque tamen, vel tantillum ipsi commouentur ad pœnitentiam,nihiloque meliores quam venerant,e concione discedũt. Aptissime quadrat in istos, quod apud Ezechielem cap. 33. dixisse dominum legimus prophetæ, § *filij populi tui dicunt,vnus ad alterum: venite,& audiamus quis sit sermo egrediens a Domino. Et veniunt ad te,& sedent coram te,& audiunt sermones tuos,& non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos,& auaritiam suam sequitur cor eorum. Et es eis quasi carmen musicũ,quod suaui dulique sono canitur: & audiunt verba tua & non faciunt ea.* §

Cur Daniel non sicut regem Nabuchodonosor,ita hũc Baltasarem, cohortatus sit ad spem veniæ, ex largitione eleemosynarum.

In peccatores,qui frequenter audiunt verbum Dei, sine vllo tamen pœnitẽtiæ fructu.

Eadem

A Eadem nocte interfectus est Baltasar rex Chaldæus: et Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.

HÆc est clausula historiæ quæ narratur in hoc quinto capite, tragicum continens illius regis & totius Babylonici imperij exitum, & exitium. Sed mirum dictu, vsque eo improuisum & subitum, tantum malum & regi,& vrbi accidere potuisse,vt qua nocte rex securissimus lætissimusque,cõuiuia cum suis ageret,eadem ipsa nocte,& vrbs caperetur,& rex ab hostibus occideretur. Diuus Hieronymus ne quod hic traditur, id fortasse cuipiã incredibile accideret,explanãs hunc locum,ita scribit. § Iosephus scribit in decimo B Iudaicæ antiquitatis libro,obsessa Babylone a Dario & Cyro,Baltasarem regem Babylonis,in tantã venisse obliuionẽ sui,vt celeberrimũ iniret cõuiuium, & in vasis templi biberet,& obsessus vacaret epulis: vnde potest stare historia,quod eadem nocte sit captus atque iugulatus: dum omnes, aut visionis interpretationisque pauore terrentur; aut occupati sunt festiuitate & ebrietate conuiuij. § Sic Hieronymus. Verum,præ dicta Danielis verba,vt pauca sunt,& in speciem non difficilia intellectu; ita secũ implicatas habent,nec paucas nec faciles explicatu quæstiones; quas nos hoc loco minime conuenit dissimulare,& prorsus inexplicatas omittere: quin potius enitamur,quã C tum possumus,eas enodare & expedire, non tam incursuri doctorum & prudentum hominum reprehensionem, quod res difficillimas,si non absolute perfecteque, certe pro nostra facultate, cum diligentia & cura tractauerimus, quam si eas propter difficultatem, penitus intactas reliquissemus.

D.Hieronymus.

Prima quæstio. An Baltasar rex Chaldæorũ,tunc fuerit occisus. De veritate huius historiæ,nequaquam dubitare nobis licet: quippe quã scripsit Daniel, qui præterquã quod veracissimus Dei vates fuit, etiam rebus ijs interfuit,quas scripto prodidit. Sed in eo nonnulla est difficultas,quod externi quidam scriptores,nec sane obscuri, videtur ea de re aliter sensisse & tradidisse. Etenim apud Iosephum libro decimo antiquitatum,& priori libro contra Appionem; & apud Eusebium libro nono de præparatione Euangelica cap.vltimo,Alexander Polystor,Megastenes, & Alphæus tradunt,regem Babylonis Baltasarem,quem ipsi nominant Nabonidum, cum a Cyro fuisset obsessus,tandem ei se dedidisse,& obtinuisse ab eo,nõ vitam modo,sed commodã etiam in prouincia Carmaniæ habitationem; vbi aliquanto tempore viuens,naturali morte D defunctus est. Herodotus libro primo narrans Babylonem a Cyro captã, de regis qui tũc regnabat, & quem ipse vocat Labinitum,aut morte aut conseruatione,nullũ verbum facit. Verumtamẽ Xenophon in libro septimo de Cyri institutione, apertissimis verbis scribit,regem Babylonis capta vrbe,in suo palatio districto acinace strenue dimicantem a militibus Cyri esse interemptum. Hoc nempe simillimũ vero est: si enim Cyrus tanta erga hostem suum clementia & indulgentia vsus fuisset, nequaquã Græci rerũ Cyri effusissimi laudatores, præsertim autẽ Xenophon qui de virtutibus & rebus gestis Cyri octo libros scripsit,non vera tantũ narrans,sed multa quoq; quo illustriorẽ Cyri laudationẽ faceret,narrationi affingens mẽdacia,tam insigne ac memorabile Cyri clementiæ exemplum tacuissent. Sed profecto supradicti auctores, quod E Cyrum erga auum suum Astyagem bello a se victum, egisse memorãt Herodotus & Iustinus,id falso in regem Babylonis transtulerunt. Et vero minime sit credibile,Cyrum acerrimo hosti & potẽtissimo regi parcere voluisse; nimirum eo viuo,sperare nõ poterat tuto se Chaldæorum imperio potiturum: præsertim cum exploratũ haberet, iam semel eum regem pulsum regno, aliquot annos exulasse; eundem tamen postea regnum recuperasse.

An Baltasar tunc fuerit occisus.

Alexander Megasthenes, Alphæus.

Herodotus.

Xenophon.

Secunda quæstio. An Baltasar sit occisus Babylone. In scriptura,nihil de ea re traditur explicate & manifeste. Auctores illi,quos supra diximus prodidisse regẽ Babylonis,seruatum fuisse a Cyro,etiam tradũt,cum rex Babylonis intellexisset, Cyrum magno & valido cum exercitu venire, oppugnatum Babylonem cum paucis fugisse

An Baltasar Babylone sit occisus.

Borsippum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Borsippum,locum natura,situ,& artis prouidētia instructuque munitissimum: sed cū eodem Cyrus admouisset exercitum, regēque arctissima premeret obsidione; ille desperata loci defensione, se totum fidei & clemētiæ Cyri permisit. Censent igitur isti, regem Chaldæorum non Babylone,sed Borsippi esse captum. At vero Xenophon lib. 7. perspicue & affirmate scribit, eum regem Babylone captum fuisse ac trucidatum. Atque hoc videtur magis congruēs historiæ Danielis. Nam, licet in hoc capite nulla fiat explicata mentio Babylonis; attamen ex ipsa narratione Danielis apparet, hunc regem Babylone esse captum. Namque Daniel scribit, eum fecisse mille optimatibus suis munificentissimum conuiuium: tantum autem conuiuium, totque conuiuis facere Borsippi non potuisset; videlicet eo rex cum paucis, vt ipsi tradunt, cōfugerat. Deinde, perturbatus rex portento illius manus in pariete scribentis, acciri iussit omnes sapiētes Babylonis; eosque venisse narrat Daniel. Atqui si rex fuisset Borsippi, nō potuissent sapientes, tam cito & tam facile Babylone Borsippum venire. Quippe & vrbs Babylon, & omnia circumquaque vicina loca, exercitu Cyri obsessa tenebantur.

An Baltasar illa ipsa nocte conuiuij sit occisus.

Tertia quæstio. An eadem ipsa nocte rex Baltasar sit occisus, qua nocte Daniel scripturā illius portētosę manus regi, interpretatus est? Cū id manifeste hoc loco affirmet Daniel, non est vlla ratione de eo dubitandū. Quo circa demiror Ioannē Zonarā, Christianū nempe scriptorē, qui in primo tomo annaliū, non est veritus scribere, opinionē fuisse quorundam, regem Chaldæorum Baltasarem, illa ipsa nocte, qua Daniel scripturam in pariete diuinitus exaratam ipsi exposuerat, fuisse interfectum: in quam tamen opinionem non admodum ipse videtur propēdere. Iosephus lib. 10. antiquit. ait, non multo tempore post interpretationem illius scripturæ, Baltasarem esse occisum. Quæ sententia Iosephi ambigua est: nam si per illud, § non multo post tempore, § Iosephus intellexit vel annos, vel menses, vel etiam dies; falsus est, & scripturæ cōtradicit: sin autem intellexit pauculas horas, verus est, & sacræ historiæ cōsentiens. Xenophon quidem certe lib. 7. tradit eodem illo die, quo Babylonij diem festum agērent, ludis & conuiuijs vacabant; vrbem esse captam regemque neci datum. Mirum tamen est, qua ratione tam repente tanta & tam munita vrbs capi potuerit. D. Thomas lib. 3. de regimine principum cap. 7. significare videtur, id esse factum non humano consilio, & viribus, sed plane diuina ratione & potentia, ideoque miraculi loco esse habendū. Etenim cum Deus, inquit, euertere vellet regnum Chaldæorum, & tradere Cyro qui liberaturus erat captiuitate Iudæos: fecit subito siccari Tigrem & Euphratem fluuios, qui Babylonem interfluunt; eaque ratione facilem dedit Cyro aditum ad inuadendā vrbem. Hoc autem cēset B. Thomas colligi posse ex 45. cap. Isaiæ, quo loco promittit Deus se affuturum Cyro, & ianuas ac propugnacula hostiū subuersurum, & introitū ipsi ad expugnandas vrbes, quāuis munitissimas patefacturū. Verum & Tigris fluuius longissime abest Babylone; nec tale tantumque miraculum, in vlla veterum historia reperitur; nequaquā tacituris id Græcis, alia, falsa etiam miracula fingere solitis. Propior vero est & credibilior causa & ratio, quā Xenophon & Herodotus afferunt. Cyrū cum animaduertisset, aut nullo modo, aut non nisi longissimo tēpore, Babylonem expugnari & capi posse: conuersum ad stratagemata, hoc vsum esse consilio: prope Babylonē, quo scilicet loco Euphrates vrbē ingreditur & egreditur, multās fecisse latas & altas fossas, ignorantibus Babylonijs eius consilium & propositum: eo autem die quo Cyrum in eas fossas Euphratem, intantum eius inanito alueo, vt a militibus commode transmeari posset. Itaque vrbem ingressis, facillimum fuit & ciuitatem capere, & Babylonios vino somnoque fatigatos, & incautos, inopinatoque hostiū ingressu consternatos superare. Tradunt alij, Babylonios, audito creditoque Danielis vaticinio, quod statim diuulgatum fuerat, non ausos esse hostibus repugnare, seque & vrbem, regemque in potestatem hostium dedisse. Illud quoque proditum est a nōnullis, regē Babylonis, a suis satellitibus & ab aulicis esse necatum, scilicet quo maiorem iniret gratiam a rege Persarum & Medorum, ad quem vaticinio Danielis cognouerant, imperium Chaldæorum esse deuoluendum.

Iosephus.

Xenophon.

Quomodo tam repēte Babylon capi potuerit.

D. Thomas.

A Quarta quæstio. A quo rege capta sit Babylon, & rex Baltasar interfectus. Omnes ferme Græci scriptores, hanc victoriam vni dumtaxat Cyro assignant, nulla Darij Medi facta mentione. Vnum tamen excipio Xenophōtem, qui ait, Cyaxarem Medorum regem, & Cyri auunculum, principem & auctorem fuisse inferēdi belli Babylonijs: ad id autem bellum conficiendum acciuisse in auxilium Cyrum, eo tempore Persis præfectum, quo magna cum parte exercitus ad expugnandā Babylonem misso, ipsum Cyaxarem ad custodiam regni, cum aliquanta parte exercitus, in Media remansisse. Babylonis igitur expugnationem, omnemque eius victoriæ gloriam, soli tribuit Cyro. Iosephus lib. 10. antiquit, (sequitur autem Iosephū in explanatione huius loci Danielis D. Hieronymus) confirmat, bellum hoc Babylonicum, a duobus esse gestum confectumque, a Dario Medorum rege, & Persarum principe Cyro. Atque hoc

B verisimilius fit, rem ipsam, etiam humana ratione æstimantibus. Etenim ad necē Baltasaris, conuenisse Medos & Persas, ostendit Daniel cum dixit: § *diuisum est a te regnum, & datum est Medis & Persis.* § Idem quoque significatum fuerat, in duobus brachijs argenteis illius statuæ, quæ visa est Nabuchodonosor in quiete, a quibus subuertendum erat caput aureum. Qua similitudine præsignabatur imperiū Chaldaicum, a duobus principibus Medorum & Persarum esse destruendum. Isaias quoque, principes qui vē turi erant ad expugnandam Babylonem, sicut legitur cap. 21. figurate appellauit § *ascensorem cameli, & ascensorem asini:* § his verbis insinuans, Darium Medum, & Cyrū. Nec sane probabile est, quod ait Xenophon, Darium Medum, qui princeps & auctor illius belli suscipiendi & gerendi fuerat, remansisse in Media, vt regnum custodiret. Si quis autem percontetur, cur hanc victoriam vni rātum Cyro Græci attribuāt:

C respōdebo multas reddi posse causas. Primo, Græcos sic reperisse in annalibus Persarum: qui omnem eius victoriæ laudem suo regi Cyro asseruerāt. Deinde, quia vt Strabo inquit, in extremo lib. 15. sēper Græci, maxime fauerunt Persis, inter omnes barbaros, eorum res magnificantes: tum quod ipsi etiam sub ditione Persarum aliquādo fuerant, saltem Iones, qui Asiam colebant: tum quod ipsi de Persis nobilissimas & gloriosissimas victorias retulerant. Adhæc, quod imperium Babylonicum, perexiguo tē pore, & vt quidam tradunt, vno tantum anno, penes Darium Medum fuit, mox autē deuenit ad Cyrum, & ad eius successores, per annos ducentos triginta. Si quis præterea de nobis quærat, si non Darius tantum, sed etiam Cyrus Baltasarem vicit, cur Daniel hoc loco solum numerat Darium, tacito Cyro, sicut etiam Isaias cap. 13. & Hieremias cap. 51. euersionem Babylonis & regni Chaldæorum, solis Medis adscribunt. Respōdebimus, in sacris litteris eam victoriam merito soli Dario attribui. Primo prop

D ter excellentiam regiæ maiestatis quæ tunc erat in Dario: quippe qui rex erat Medorum, penes quos eo tempore monarchia erat, & imperium in Persas, quorum præfectus Cyrus erat: deinde propter auctoritatem propinquitatis; siquidem Darius erat auunculus Cyri: denique, propter ætatis dignitatem, tunc enim Cyrus iuuenis erat: eum namque tradit Cicero lib. 1. de diuinatione, quadraginta fuisse annorū, cum suscepit imperium: at senem fuisse tunc Darium, testatus est Daniel, affirmans eum duos & sexaginta annos eo tempore esse natum. Adijce, quod, vt non semel supra dixi, princeps & auctor eius belli gerendi Darius fuerat: Cyrus vero quasi eius adiutor in auxiliū ab eo accitus est. Atque hæc ipsa quæ diximus, ex Hieronymi extremo in hoc caput cōmentario, magna ex parte sumpta sunt: in eo namque ita scriptū est. § Quod autem vincente Cyro rege Persarum, & Dario rege Medorum, solus Darius successisse in regno scribitur, ordo ætatis, & propinquitatis, & regni seruatus est. Darius enim

E sexaginta duorum annorum erat, & maius regnum Medorum quam Persarum legimus, & auūculus erat; quare qui prior erat iure naturæ, successor regni debuit numerari. Vnde & in visione quæ cōtra Babylonem legitur, tam in Isaiæ cap. 13. quā in Hieremiæ cap. 51. animaduertere licet, eos qui Babylonem & regnum Chaldæorum euertere erant, solos Medos nulla Persarum facta mentione, nominari. §

Verum Theodoretus supradictam Iosephi sententiam refellit, negans Cyrū simul cum Dario Babylonicum hoc bellū confecisse: cuius opinio, quia etiā nostræ sentētiæ

A quo sit capta Babylon & occisus Baltasar.

Xenophon. Cur Græci scriptores, soli Cyro, Babylonis expugnationem tribuerunt.

Cur Daniel solum Darium huius victoriæ auctorē nominat.

Hieronymus.

Theodoreti opinio refellitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aduersatur,propterea hic eam primum verbis ipsius cõmemorãdam, tum etiam breuiter refellendam putauimus. Sic igitur scribit Theodoretus,hunc Danielis locum explanans. § Iosephus,Darium Astyagis filium fuisse asserit, & Cyri auunculum,a Græcis appellatum Cyaxarẽ, vtrumque autem simul cum exercitu venisse Babylonem,eaque per obsidionem potitos,& ab ipsis eadem nocte occisum Baltasarem, qua nocte scriptas in pariete litteras interpretatus est Daniel. Sed non ita credẽdum est. Siquidem infra narrans Daniel, se permansisse in regno Darij Medi, & in regno Cyri Persæ,satis ostẽdit,aliud Darij regnum fuisse & aliud Cyri.Quod si vna eorum fuisset contra Babylonem cum exercitu profectio, vnum omnino eorum regnum fuisset; nunc autem aliud hoc,& aliud illud fuisse confirmat Daniel.Quin etiam in fine cap. 13.huius libri est scriptum: §*Rex Astyages appositus est ad patres suos, & accepit Cyrus Persa regnum eius.*§ Non igitur eodem tempore Darius & Cyrus regnum obtinentes,Baltasarem interfecerunt; verum Darius Assuero prior,Cyrus posterior,regnauit.Neque etiam quæ dicuntur a Iosepho,ea cum Græcis historijs consentanea sunt: nõ enim facile erit in illis inuenire,Cyaxarem Astyagis filium, fuisse eum,qui dicitur hoc loco Darius, & qui cum Cyro dicitur a Iosepho contra Babylonem cum exercitu esse profectus.Quocirca omnino Iosephi narratio a fide abhorret. § Hæc Theodoretus. Qui sententiam Iosephi eandemque Hieronymi & nostram,duobus præcipue argumentis infirmare conatur,quæ tamen ipsa satis infirma sunt.Primo sic argumẽtatur; si Darius & Cyrus simul gessissent hoc bellum,fuisset vtriusque vnum regnum,& eodem tempore vterque regnasset:sed ex historia Danielis constat, eos diuersis temporibus regnasse:falsum igitur est quod Iosephus inquit,eos simul bellum illud confecisse.Verum nos respondemus:illo tempore solum Darium regnasse,& regnum tam Medorum quam Persarum tenuisse,idque liquido cognoscitur ex sequẽti capite sexto, vbi apertissime declaratur,eum fuisse regem Persarum & Medorum.Tũc autem Cyrus,filius fororis Darij,nomine auũculi Persas regebat, & inde a Dario accitus est ad illud bellum gerendum. Præterea, cum alij tradunt, tum diuus Hieronymus exponens sequens caput sextum,non semel ait,tunc fuisse vnum regnum Darij & Cyri, quia tunc non erant diuersi reges, sed vnus tantum, videlicet Darius: & sub illo, ac nomine ipsius,regno Persarum Cyrus præerat. Adde, quod Cyrus filius erat fororis Darij;futurus proxime post ipsum(carebat enim ille liberis)imperii hæres.Deinde quod secundo loco ponit Theodoretus, non inueniri in historiis Græcorum, Cyaxarem filium Astyagis,fuisse hunc quem Daniel appellat Darium, nullius sane ponderis est argumentum: nos enim supra in præfatione huius libri ostendimus,tam in sacris quam in prophanis historijs, eosdem reges adeo diuersis nominibus appellari, vt nemo suspicaretur eosdem esse,nisi aliis ex rebus id compertum & perspectum haberet.Quanquam, an Darius fuerit filius Astyagis,vt putauit Iosephus & diuus Hieronymus,an potius ipsemet Astyages Cyri auus,vt alij tradiderunt,& magis historiæ Danielis, nec non & Iustini atque Herodoti monumentis videtur congruere, nolumus hoc loco decernere;ea de re in sexti capitis explanatiõe oportunius disputaturi.

Cur Baltasari a Cyro vel Dario bellũ sit illatum.

Herodotus.

Xenophon.

Quinta quæstio.Cur Darius vel Cyrus,bellũ intulerint Baltasari regi Babylonis. Herodotus libro primo,eius belli auctorem solum faciens Cyrum,significat,non alia eum causa ad id belli esse impulsum,quam immodica regnandi,qua æstuabat,cupiditate.Cum enim omnes gentes cuperet suo subijcere imperio,omnium maxime Babylonios,tunc potentissimos ac florentissimos,a se debellandos esse iudicauit;videlicet illis subiectis,facillimum sibi fore ratus,ceteras quoque gentes suæ ditioni subijcere.Quod igitur de Cyro dixit Herodotus,idem nos de Dario possumus dicere.Xenophon libro primo,aliam indicat fuisse Dario,quem vocat ipse Cyaxarem,belli aduersus Babylonios suscipiendi causam.Ait enim,regem Babylonis inita cũ Asiæ principibus societate,molitũ esse,Medos,penes quos tunc erat monarchia,debellare.Eius igitur regis cõsilijs & conatibus,vt mature Darius seu Cyaxares occurreret,prior illũ bello aggredi voluit. Auctor historiæ scholasticæ, exponẽs librũ Danielis,in c.8. refert,a quibusdã esse traditũ,matrẽ Baltasaris,cuius causa facti sunt horti illi pensiles,

Historia Scholastica.

veterum

A veterum prędicatione nobilitati,filiam fuisse huius Darij:& quia Baltasar nullũ habebat filium,propterea Darium,per cædem eius,festinasse regnum Chaldæorũ occupare.Sed hæc futilia sunt, & similia figmentis.Nec admodum dissimile est,quod hoc loco inquit Theodoretus;hunc Dariũ nepotem fuisse regis Nabuchodonosor,hoc est filium filiæ:ideoque Baltasarem,quem censet ipse filium fuisse Nabuchodonosor, huius Darij putat fuisse auunculum:quam nos sententiam in exordio sexti capitis & libri septimi,qui hũc proxime sequetur,diiudicabimus. At vero diuina scriptura,necẽ Baltasaris & regni Chaldaici excidium,refert ad Deum;qui vindicare voluit grauissima scelera Chaldæorum, proprie autem vlcisci superbiam & impietatẽ Baltasaris. Enimvero Isaias & Hieremias,duo maxima narrant crimina Babyloniorũ, propter quæ tantis a Deo malis sint affecti.Vnum crimen fuit deprædatio, vexatio, & oppressio plurimarum gentium, præsertim vero Iudæorum.Audi quid Deus mandet Isaiæ cap.14. §*Sumes parabolam contra regem Babylonis,& dices: quomodo cessauit exactor, quieuit tributum?contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione, plagã insanabili,subijcientem in furore gentes,persequentem crudeliter:* § & quæ deinceps sequuntur.Hieremias vero cap.51.sic ait:§*Fugite de medio Babylonis,nolite tacere super iniquitatẽ eius: quoniam tempus vltionis eius est a Domino,vicissitudinem ipse retribuet ei.Calix aureus Babylon in manu Domini:inebrians omnem terram:de vino eius biberunt gentes,& ideo commotæ sunt.*§ Propter immanem autem crudelitatem,qua Babylonij tractarunt Hebræos,hanc eis contigisse calamitatem,testificatus est Hieremias cap.50. ita scribens; §*Grex dispersus Israel, leones eiecerunt eum: primus comedit eum rex Assur:iste nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor rex Babylonis.Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: ecce ego visitabo regem Babyloni s,& terram eius:sicut visitaui regem Assur:& reducam Israel ad habitaculum suum.*§ Alterum crimen Chaldæorũ fuit superstitiosissima idololatria, nec ea quidẽ simplex,aut vnius modi,sed varia & multiplex. Quapropter Hieremias cap.51.ita scribit.§*Siccitas super aquas Babylonis erit: & non habitabitur vltra vsque in sempiternum,neque extruetur vsque ad generationem & generationem: & subuertetur,sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorram: quia terra sculptilium est, & in portentis gloriatur.*§ Erat quoque gens Chaldæa,astromantiæ, augurum,& aruspicum vanitati,omnibusque maleficiorum generibus deditissima.Vnde loquẽs Isaias cap. 47.de futuro Babylonis exitio,ita scribit. §*Venient tibi duo hæc subito in die vna, sterilitas, & viduitas. Vniuersa venerunt super te,propter multitudinem maleficiorum tuorum,& propter duritiam incantatorũ tuorum vehementem.Veniet super te malum,& nescies ortum eius: irruet super te calamitas quam non poteris expiare: ueniet super te repente miseria,quam nescies.Sta cum incantatoribus tuis,& cum multitudine maleficiorum tuorũ,in quibus laborasti ab adolescentia tua,si forte quid prosit tibi,aut si possis fieri fortior.stent, & saluent te augures cæli,qui contemplabantur sydera,& supputabant menses,vt annunciarent uentura tibi.Ecce facti sunt quasi stipula,ignis combusit eos:vnusquisque in via sua errauerunt, non est qui saluet te.*

B

C

D

Regem porro Baltasarem,propterea Deus ita puniuit, quia superbissimus & contumeliosissimus fuerat aduersus Deum:& eius sacra vasa impurissime sceleratissimeq; tractauerat.Si autem Baltasar,sacra vasa diuino cultui consecrata, quia fecerat ebrietatis & lasciuiæ instrumenta, regno pariter atque vita priuatus est: cur igitur similẽ vindictam non pertimescunt, qui reditus & bona Ecclesiastica alendis pauperibus, ornandoque cultui diuino relicta & dicata,effundunt et prodigunt, eaque laute, luxuriose,ac libidinose viuendo,abliguriunt & consumunt:vel,qui sententias & verba diuinæ scripturæ ad iocos,ad scommata,ad hominum ludibria & contumelias,irreuerenter & scelerate detorquent. Verum,quis verbis consequi possit,quanta Dei vindicta hæreticos nostri temporis maneat:qui res sacras ludibrio & contemptui habẽt, easque locis & personis sacris abripientes, ad impuros & flagitiosos vsus conferunt. Meminerint isti propter similia sacrilegia,quid contigerit Antiocho Epiphani, quid Heliodoro,quid Marco Crasso, quid alijs permultis sacrarum rerum contaminatoribus & raptoribus,& quorũ facta imitãtur,eorum exitus perhorrescãt. Aduersus istos valent,quæ scripsit Stephanus Papa eius nominis primus,in epistola sua prima decretali ad Silariũ.Vestimẽta,inquit,quibus Domino ministratur, & cultus diuinus hone

E

In hæreticos nostri tẽporis, sacrarum rerum violatores, raptores,euersores. Stephanus Papa I.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ste honorifice a ministris Ecclesiæ celebratur; sacrata debent esse, & honesta: quæ nec ad alios vllos usus quam Ecclesiasticos, adhiberi, nec ab alijs nisi a sacratis hominibus cõtingi aut ferri debent: ne vltio quæ Baltasarẽ regẽ percussit, super hæc transgredientes, & talia præsumentes, veniat diuina; & corruere eos faciat diuinæ vltionis iustũ flagellum ad ima. § Idem tradunt de sacris vasis Sixtus 1. in secunda sua epistola & Syluester in synodo Romana actione prima capite 9.

Non videri, quæ prædicta fuerant a prophetis de Babylonis excidio, ea fuisse impleta.

Sexta quæstio. Isaias & Hieremias hãc Babylonis expugnationem & euersionem & regni Chaldæorum ad Medos & Persas translationem, quæ victo Baltasare a Dario Medo & Cyro facta sunt prænunciãtes, dixerunt, Babylonem ab imis fundamentis ita euersum & destructũ iri, vt Sodomã & Gomorrhã destruxit Deus: & sic vastatũ iri, vt non esset futura deinceps hominum, sed bestiarum habitatio. Atqui cũ capta est Babylon, cæso Baltasare, non legimus eam ita fuisse vastatam & dirutam, vt ab illis prædictum est: quinimo in externis historiis proditum est, etiã post Darij & Cyri tempora, vsque ad Alexandrum Magnum, fuisse opibus pollentem, ædificiis magnificam, habitatoribus frequentissimam, multisque rebus toto orbe imprimis claram & nobilem. Ponam hoc loco verba Isaiæ & Hieremiæ, quibus liquido constet quod dixi. Sic est apud Isaiam cap. 13. § *Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham. Non habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad generationem & generationem: nec ponet in ea tentoria Arabs; nec pastores requiescent ibi. sed requiescẽt ibi bestiæ, & replebũtur domus eorum draconibus.* § & cap. 14. *Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem. & ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituũ. Iurauit Dominus dicens, si non vt putaui, ita erit, & quomodo mẽte tractaui, sic eueniet; Dominus decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta; & quis auertet eã?* § Hieremias vero ita scribit in cap. 50. § *Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach. Quoniam ascendit contra eam gens ab Aquilone, quæ ponet terrã eius in solitudinem, & non erit qui habitet in ea, ab homine vsq. ad pecus.* § Et paulo infra. § *Confusa est Babylon mater vestra nimis, & adæquata pulueri, quæ genuit vos. Ecce nouissima erit in gẽtibus, & deserta & inuia, & arens. Ab ira Domini non habitabitur, sed redigetur tota in solitudinem: omnis qui trãsibit per Babylonẽ stupebit, & sibillabit super vniuersis plagis eius.* § Hæc vaticinia Isaiæ & Hieremiæ de Babylonis excidio, non videntur impleta: quin potius videtur euentus ipse, prophetias istorum refellere. Quidã, vt hac se extricent difficultate, relicta veritate historiæ cõfugiunt ad allegorias: quos D. Hieronymus super 13. cap. Isaiæ, vehẽmenter, & sane meritissimo, reprehendit.

Isaias.

Hieremias.

Quomodo Babylõ paulatim, sed in dies magis ac magis destructa fit.

Dicendum igitur est, calamitatem & excidium quod Babyloni per prophetas minatus fuerat Deus, contigisse quidem ipsi: non totum tamen simul, & vno tempore; sed paulatim & particulatim; hoc est, diuersis tẽporibus, etiam diuersis percussa est calamitatibus, donec in eum miseriæ statum deuenit, quem prædicti vates depinxerũt. Namque prima ei calamitas accidit a Dario Medo & Cyro: per hos nempe ablatum est Chaldæis imperium, & ad Medos Persasque translatum. Nec post id temporis, stirpe gentis, sed externis regibus Chaldæi paruerunt. Deinde, magna Babyloni calamitas contigit tempore Darij Hystaspis, qui rebellantes Babylonios perdomuit, expugnata Babylone, mœnibusque ipsius solo adæquatis; vt narrat Herodotus lib. 3. & Iustinus lib. 1. Postea, condita prope Babylonem Seleucia a Seleuco Nicanore, & à Parthis Ctesiphonte, vt scribit Plinius lib. 6. cap. 26. ferme habitatoribus exhausta est. Ad hoc tempore Adriani Romanorum imperatoris, vt tradit Pausanias lib. 8. nihil præter muros reliqui habebat Babylon. Ponam hic verba Pausaniæ: qui commemorans miserabiles calamitates & excidia, quondam clarissimarum, & nobilissimarum ciuitatum, ita scribit. § Mycenæ, quæ vrbs, Troicis temporibus, cunctæ Græciæ imperabat; & regia Assyriorum Ninus, funditus deletæ sunt. In Boetia vero Thebæ, quæ sibi olim Græciæ principatum vendicabant, nunc ad arcem vnam, & non ita multos incolas redactæ, vetus nomen vix dum seruant. Iam vero quæ cunctas vrbes opum magnitudine antecellebant, Ægyptiæ Thebæ, & Minyarum Orchomenus, ne mediocres quidem nunc priuati hominis fortunas adæquant. Delos, commune olim Græcorum cõciliabulum,

Pausanias.

A ciliabulum, adeo iam deserta est, vt præsidio templi amoto, quod Athenienses mittunt, hominibus, si Delios tantum numeres, prorsus orbata sit. Babylon, omnisi quas vnquam sol aspexit vrbium maxima, iam nihil præter muros reliqui habet, quod ipsum de Tirynthe Argolica vrbe euenit. Has igitur vrbes ad nihilũ fortuna redegit. § Hæc Pausanias. Præterea tempore D. Hieronymi, sic desolata & deserta erat Babylõ, vt, sicut ipse narrat super 13. cap. Isaiæ, intra mœnia eius vrbis, non nisi feræ ad venationes regum cõtinerentur. Postremo, hoc nostro tempore, vsque eo ignobilis & abiecta est, illa tantopere quondam celebrata Babylon, vt vix ulla tantæ eius magnificentiæ & claritatis vestigia appareant. Verum, non committam, vt verba D. Hieronymi quæ opinioni nostræ non paruam, & lucem & fidem afferunt, hoc loco ascribere præ termittam. Is namque super 13. cap. Isaiæ, reprehendens eos qui cum veritatem

D. Hieronymus.

B historiæ de exitio Babylonis ab Isaia prædicto, tueri nescirent, ad inanes confugiebant allegorias, hunc in modum scribit. § Audiuimus Medos: audiuimus Babylonẽ, inclytam in superbia Chaldæorum: nolumus intelligere quod fuit: & quærimus audire quod non fuit. Et hæc dicimus, non quod tropologicam intelligentiam condemnemus; sed quod spiritualis interpretatio sequi debeat ordinem historiæ: quod plerique ignorantes, lymphatico in scripturis vagantur errore. § Deinde, Hieronymus subdit, quemadmodum Isaiæ de Babylonis desolatione & exitio vaticinium, sit intelligendum. § Vsque in præsentem ergo diem, prophetia, inquit Hieronimus, Babylonis expletur: & sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorrham, sic & ista subuersa nõ habitabitur. Pro illa enim, Seleuciam & Ctesiphontẽ vrbes Persarum inclytas fecerunt. In tantum autem Babylon uastata & deserta est, vt, ne ad pascua quidem armen

Vide quemadmodũ tractanda sit allegoria.

C torum & pecorum vtilis sit: non enim tendent ibi Arabs & Sarracenus tentoria, nec pastores post vestigia gregum sessi labore, ibi quiescent: sed inter parietinas & anfractias veterum ruinarum, habitabunt varia ferarum genera, atque adeo etiam dæmonum phantasmata, vt ibi significat Isaias. Quo significantur mira vastitatis & solitudinis signa, videlicet, tantam fore vrbis, quondam potentissimæ depopulationem, vt præ multitudine bestiarũ ac dæmonum, nullus in eam pastorum, id est, deserti appetitor, intrare audeat. Didicimus nos à quodã fratre Elamita, qui de illis finibus egrediens, nunc Hierosolymis vitã agit monachorũ, uenationes regias esse tantũ Babylonẽ, et omnis generis bestias, murorũ eius tantũ ambitu coerceri. § Hæc Hieronymus.

Septima quæstio. Quanto tempore steterit regnum Chaldæorũ, vsque à rege Nabuchodonosor, ad hunc Baltasarem, extremum Babylonium regem. Respondeo, ste-

Quamdiũ steterit imperium Chaldæorum.

D tisse annis octoginta octo. Hoc autẽ manifeste colligitur ex sacra historia. Siquidẽ in 4. lib. Regũ cap. 25. scriptũ est, anno regni Nabuchodonosor 18. captã & euersã esse Hierosolymã, incensumque templum, & Iudæos Babylonem in seruitutem esse abstractos: hanc præterea captiuitatem Iudæorum, duraſſe vsque ad euersionem regni Babylonici, & principium imperij Cyri, videlicet per 70. annos, proditum est in sacris litteris. Etenim sic est apud Hieremiam cap. 25. § *Erit vniuersa terra in solitudinem & stuporem: & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis, septuaginta annis. Et cum impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorũ visitabo: & ponam illam in solitudines sempiternas.* Extremis autem verbis lib. 2. Paralipomenon commemorata prius euersione Hierosolymæ, incendio templi

E cædeq; Iudæorum, subditur. § *Si quis euaserat gladium, ductus Babylonem seruiuit regi et filijs eius, donec imperaret rex Persarum. Vt compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra cius sabbatha sua, vsque dum complerentur septuaginta anni, & vsque ad annum primũ Cyri regis Persarum.* § Si igitur hos septuaginta annos captiuitatis, vsq; ad euersionẽ regni Chaldæorum, adijcias prædictis decem & octo annis, quos regnauerat Nabuchodonosor ante captiuitatem Iudæorũ, efficies, quam supra posuimus, summam annorum octoginta octo, quibus imperium Chaldæorum stetisse diximus.

Sex errores circa durationem regni Chaldæorum.

Ex ijs quæ dicta sunt, licet quorundam veterum auctorum sex errores, circa durationem regni Chaldæorum animaduertere. Nec mirum, in hoc offendisse nonnullos veterum: etenim res lubrica & ad lapsum procliuis chronologia est

Universidad de Deusto
Biblioteca

Veterũ, & doctorum hominum in historia & Chronologia lapsus, etiam excusatione, non tantum venia esse dignos.

Berosus.
Alexander Polyhistor.
Clemens Alexandrinus & Eusebius.
Seuerus Sulpitius.
Orosius.

multi labuntur insciti, quidam obliuione, nec pauci per incogitantiam. Quapropter si quid in descriptione temporum antiqui scriptores, ceteroqui diligẽtes & docti, peccarunt, cum excusatione humanæ imbecillitatis, liberaliter illis condonandum est. Quis enim tam lynceus, aut quis tã præsenti memoria intentoque animo semper esse potest, vt in tantis veteris historiæ & chronologiæ tenebris, nusquam offendat? cui nihil excidat? quẽ nihil unquã effugiat? Nos igitur, veterũ & doctorũ scriptorum, vel in chronologia vel alijs in rebus errata, nõ ad reprehẽsionem eorũ, quos suspicimus & colimus, sed ad lectoris tantũ admonitionẽ & cautionẽ indicamus. Est autẽ primus error Berosi, qui in lib. 3. de rebus Chaldaicis, vt refert Iosephus priori libro cõtra Appionem, ab initio regni Nabuchodonosor, vsque ad extremum vitæ Baltasaris & regni Chaldaici, annos cõputat dũtaxat sexaginta quinque. Alter error fuit Alexandri Polyhistoris, qui apud Eusebiũ libro nono de præparatione Euãgelica capite vltimo, annos numerat tantum sexaginta duos. Tertius error fuit Clementis Alexandrini in primo libro stromatum, & Eusebij in chronicis, quem sequutus est D. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei. Isti namque annos octo & quadraginta tantum tribuerunt regno Chaldaico. Quartus error est Seueri Sulpitij in libro secundo sacræ historiæ, qui huic imperio Chaldæorum solos septuaginta annos assignat. Quintus error est Pauli Orosij, qui in libro 2. cap. 2. affirmat quo tẽpore Romæ reges a Romanis expulsi sunt, eodem tempore, hanc quam Daniel memorat Babylonici imperij euersionem cõtigisse. Verum non ita fuit. Siquidẽ euersio regni Chaldaici circa finẽ quinquagesimæ quartæ olympiadis facta est: Cyrus enim secundum omnes melioris notæ auctores, in principio quinquagesimæ quintæ olympiadis regnare incœpit: reges autem Roma expulsos esse sexagesima septima olympiade, cum alij, tum inprimis diligẽs & grauis auctor Dionysius Halycarnasseus tradit. Sextus error est Iosephi, qui in lib. 10. antiquitatum, ab exordio regni Nabuchodonosor, vsque ad finem regni Baltasaris, annos computat centum, superque decem & octo. Quanquam Beda in libro de sex ætatibus mundi, prædictos numeros, apud Iosephum eo loci mendosos, & ab alijs vitiatos esse suspicatur. Rupertus quoque in libro suorũ commentariorum super Danielem, Bedã sequutus, de eo ipso dubitat. Nec temere profectò isti de hoc dubitant: quippe, Iosephus libro 11. antiquitatũ, a captiuitate Iudæorũ, quæ facta est anno 18. regni Nabuchodonosor, vsque ad eius relaxationẽ, hoc est vsque ad excidium regni Chaldaici, & principatũ Cyri, numerat annos septuaginta; qui additi prioribus 18. eandem, quam nos supra tradidimus, octoginta & octo annorum imperij Chaldaici, summam efficiũt.

Iosephus.

Qui & quot reges, prædicto temporis spatio, imperium Chaldaicum tenuerint.

Octaua quæstio. Quot, & qui reges hoc temporis spatio apud Chaldæos regnauerint. Eusebius in Chronicis, & Seuerus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, tres tantum numerant; Nabuchodonosor, Euilmerodach, & Baltasarem. Theodoretus, oratione sexta in Danielem, prædictis addit quartum, hoc est Darium Medum. Auctor historiæ scholasticæ super libro Danielis cap. 5. sex reges recensẽt; primũ, Magnum Nabuchodonosor: secundum, eius filium eiusdem nominis; duos enim reges Chaldæorum, dictos Nabuchodonosor, patrem & filium, non solum auctor ille facit, sed etiam Antonius Sabellicus Æneadis secundæ lib. 5. & Ludouicus Viues in commentarijs super cap. 26. lib. 18. Augustini de ciuitate Dei: tertium regem commemorat etiam filium Magni Nabuchodonosor, minorem tamen natu priore, appellatum Euilmerodach: huius tres fuisse filios, qui hoc ordine regnarunt, Nigliſſar: Labosardach, & Nabonidũ, seu Baltasarẽ. Sed prædictas omnes opiniones, nos supra refutauimus, cum super hoc ipso quinto capite quæstionem illam tractaremus, an Baltasar fuisset filius regis Nabuchodonosor, quo loco probauimus, sequuti Iosephũ, D. Hieronymum, Bedã, aliosque præclaros auctores, quinque reges tenuisse hoc imperium Chaldaicum; primo regem Nabuchodonosor: deinde, filium eius Euilmerodach: tũ fororis huius maritum Nigliſſar: postea, eius filium, Labosardach: extremum, hunc regem Baltasarẽ filium Euilmerodach, & nepotem Nabuchodonosor.

De numero annorũ quibus regnarunt singuli prædictorũ regũ Babylonis.

Nona quæstio. Quãdiu quisq; illorũ quinq; regũ regnauerit. Præter Eusebiũ & Sulpitiũ, oẽs consentiũt, Nabuchonosor regnasse tribus & quadraginta annis; Baltasarẽ vero

A ro decẽ & septẽ. At Sulpitius tribuit Baltasari quatuordecim. Sed lõgius a vero aberrat Eusebius in chronicis, qui Euilmerodacho & Baltasari simul, nõ plus duodecim annos assignat: regẽ autem Nabuchodonosor, regnare facit annos tantum triginta sex; & Euilmerodach facit succedere patri Nabuchodonosor, anno post captiũitatẽ Sedechiæ, decimonono; post transmigrationem autem Iechoniæ, anno trigesimo; cũ in 4. lib. Regum cap. 25, & apud Hieremiam cap. 52. non obscure significetur, post obitum Nabuchodonosor, filium eius Euilmerodach regnare cæpisse, anno post transmigrationem Iechoniæ, trigesimo septimo. Verum, vt dixi, Berosus & alij veteres quos citant Iosephus lib. 10. antiquitatum, & priori libro contra Appionẽ, Eusebius item libro nono de præparatione Euãgelica cap. vltimo, & post hos. D. Hieronymus super quintum caput Danielis, & Beda in libro de sex ætatibus mundi, in hoc conue
B niũt, Nabuchodonosor regnasse quadraginta tribus annis; Labosardach, nouem mẽsibus, & Baltasarẽ annis decem & septem. De reliquis duobus, magna est varietas. Berosus, apud Iosephum libro priori contra Appionem, duos tantũ annos attribuit Euilmerodach: quatuor vero Nigliſſar. Iosephus libro decimo antiquitatum, Euilmerodach, assignat annos decem & octo; ipsi Nigliſſar, quadraginta. Sed, vt supra monui ex Beda & Ruperto, isti numeri vitiati sunt eo loco apud Iosephum. Denique, Seuerus Sulpitius putat, Euilmerodach regnasse annis duodecim. Nos, vt constet summa septuaginta annorum, ab anno regni Nabuchodonosor decimooctauo, vsque ad extre
C mum regni Baltasaris, quam paulo su
pra constituimus; cogimur regi
Euilmerodach & regi Nigliſ
ſar simul, tribuere an-
nos viginti septẽ:
de quibus annis, quot vnicuique istorum duo
rum assignari conueniat, in-
compertum est.

D

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER VII.

CAPVT SEXTVM.

Infr.9.a.1. DILACVIT Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo. Et super eos, principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: vt satrapæ illis redderent rationem, & rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel superabat omnes principes & satrapas: quia spiritus Dei amplior erat in illo. Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum: vnde principes & satrapæ quærebant occasionem vt inuenirent Danieli ex latere regni: nullamque causam, & suspicionem reperire potuerunt, eo quod fidelis esset, & omnis culpa, & suspicio non inueniretur in eo. Dixerunt ergo viri illi, non inueniemus Danieli huic aliquã occasionẽ, nisi forte in lege Dei sui. Tũc principes & satrapæ surripuerunt regi, & sic locuti sunt ei, Dari rex, in æternum viue: consilium inierunt omnes principes regni, magistratus & satrapæ, senatores & iudices, vt decretum imperatorium exeat, & edictum, vt omnis qui petierit aliquam petitionẽ a quocunque Deo & homine, vsque ad triginta dies, nisi a te rex, mittatur in lacum leonum. Nunc itaque rex confirma sententiam, & scribe decretum: vt non immutetur quod statutum est a Medis & Persis, nec præuaricari cuiquam liceat. Porro rex Darius proposuit edictum, & statuit. Quod cum Daniel comperisset, id est, constitutam legem, ingressus est domum suam: & fenestris apertis in cænaculo suo, contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebaturque coram Deo suo, sicut & ante facere consueuerat. Viri ergo illi curiosius inquirentes, inuenerunt Danielem orantem & obsecrantem Deum suum. Et accedentes locuti sunt regi super edicto: Rex, numquid non constituisti, vt omnis homo qui rogaret quemquam de diis & hominibus, vsque ad dies triginta, nisi te rex, mitteretur in lacum leonũ? Ad quos respondens rex, ait, verus est sermo iuxta decretum Medorum atque Persarum, quod præuaricari non licet. Tunc respondentes dixerunt coram

Auferrent Danielẽ 3. Regis.17.

A coram rege: Daniel de filiis captiuitatis Iudæ, non curauit de lege tua, & de edicto quod constituisti, sed tribus temporibus per diem oratobsecratione sua. Quod verbum cum audisset rex, satis contristatus est: & pro Daniele posuit cor, vt liberaret eum, & vsque ad occasum solis laborabat vt erueret illum. Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei, Scito rex, quia lex Medorum atque Persarum est, vt omne decretum quod constituerit rex, non liceat immutari. Tunc rex præcepit, & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum leonum. Dixitque rex Danieli, Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te. Allatusque est lapis vnus, & positus
B est super os laci: quem obsignauit rex annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem. Et abiit rex in domum suam, & dormiuit incænatus, cibique non sunt allati coram eo, insuper & somnus recessit ab eo. Tunc rex primo diluculo consurgens, festinus ad lacũ leonum perrexit: appropinquansque lacui, Danielem voce lachrymabili inclamauit, & affatus est eum, Daniel serue Dei viuentis, Deus tuus cui tu seruis semper, putasne valuit te liberare a leonibus? Et Daniel regi respondens ait, Rex in æternũ viue, Deus meus misit angelum suum, & cõclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inuen
C ta est in me: sed & coram te, rex, delictum non feci. Tunc vehementer rex gauisus est super eo, & Danielem præcepit educi de lacu, eductusque est Daniel de lacu, & nulla læsio inuenta est in eo, quia credidit Deo suo. Iubẽte autem rege, adducti sunt viri illi qui accusauerunt Danielem, & in lacum leonum missi sunt ipsi & filii, & vxores eorum: & non peruenerunt vsque ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. Tũc Darius rex scripsit vniuersis populis, tribubus, & linguis habitantibus in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. A me constitutum est decretum, vt in vniuerso imperio & regno meo tremiscant, &
D paueant Deum Danielis. Ipse est enim Deus viuẽs & æternus in secula, & regnum eius non dissipabitur, & potestas eius vsque in æternum. Ipse liberator atque saluator, faciens signa & mirabilia in cælo et in terra, qui liberauit Danielem de lacu leonum. Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darii, regnumque Cyri Persæ.

manu.1.Sup. 1.d.21.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

DARIVS Medus, occiso Baltasare, captaque Babylone, & imperio Chaldæorum ad Medos Persasque translato, Danielē quem Babylone repererat a regibus Chaldæis, propter admirabilē & diuinam magis quā humanam sapientiam, ad summos honores & dignitates euectum, pari ipse beneuolentia & gratia cōplexus, Babylone duxit secū in Mediā, vnūque de primis tribus principibus, qui omni eius imperio præerāt constituit: quin etiā quo magis ipse omni labore ac molestia vacaret, Danielis prudentia fideque cōfisus, vniuersi regiminis molem, humeris eius imponere cupiebat. Quæ res magnam Danieli, apud Medorum & Persarum principes inuidiam, & ex inuidia periculum creauit. Itaque falso ipsi, cōtemptæ ab eo regiæ maiestatis, obiecto crimine, in lacum leonum deijcitur: sed inde saluus & vsquequaque illæsus egrediens, tanta admiratione potentiæ ac prouidentiæ Dei, qui ab ipso colebatur, regis animum impleuit; vt eum maximū esse Deum, & rex ipse cognosceret, summisque laudibus prædicaret, & per omne imperiū suum nomen eius publicari, celebrari, & ab omnibus honorari iuberet.

Placuit Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo.

C

Quis fuerit ille Darius Medus.

VIS nam fuerit hic Darius, qui Babylonem cepit, imperiumque Chaldaicum ad Medos & Persas trāstulit, vt in extremo præcedente capite dictum est, & qui Danielem in tanto honore ac dignitate collocauit, sicut narratur hoc sexto capite, res est valde obscura, perplexa, & incerta. Itaque vt in rebus obscuris & ambiguis euenire solet, ea de re variæ sunt auctorum sententiæ. Ego sex vel septem opiniones breuissime commemorabo. Prima opinio fuit quorūdā, quos refert auctor historiæ scholasticæ super libro Danielis, ca. 8. tradidisse, hunc Darium fuisse auum Baltasaris, vltimi regis Chaldæorū; hūc enim ex filia illius esse generatum. Et quia Baltasar filios non habebat, propterea maturasse Darium eo interempto, Chaldæorum regnū occupare. Verum quia nec auctor historiæ scholasticæ eam sentētiam approbat; nec auctores eius, nominatim memorati nec vlla eius sentētiæ probabilis ratio suppetit; iccirco eam quasi fictitiā reijciamus.

Historia scholastica.

Seuerus Sulpitius.

Secūda opinio est Seueri Sulpitij, in lib. 2, sacræ historiæ asserētis, hūc Dariū regnasse decem & octo annis, qua tempestate apud Medos regnabat Astyages. Sed id non est consentaneum rationi. Nam & hūc Darium imperasse Medis, ex hoc sexto capite Danielis cōstat: & Astyagem imperium Medorum tenuisse, omnes tradunt externi scriptores: sed fieri non potuit, vt eodem tempore simul duo reges essent Medorum.

Theodoretus.

Tertia opinio est Theodoreti in oratione sexta super Danielem, nam vt supra docui, commentarios suos in Danielem, digessit in orationes, quas habuit ad populum. Censet autem Theodoretus, hunc Darium fuisse nepotem ex filia regis Nabuchodonosor. Itaque is matrem habuit Chaldæam, sed patrem Medum; ideoque cognominatus est Darius Medus, non autem Darius Chaldæus. Fuisse autem eum nepotem Nabuchodonosor, hoc modo argumentatur: Deus per Hieremiam cap. 27. promisit datum se regnū amplissimum regi Nabuchodonosor, & filio eius, & filio filij: cum igitur Baltasar fuerit filius Nabuchodonosor, vt ipse Theodoretus paulo superius dixerat, & Daniel significat capite quinto appellans Nabuchodonosor patrem Baltasaris, post Baltasarē autē proxime tenuit regnū Chaldaicū hic Darius, ergo vt cōstet illud Dei promissum, necesse est hunc Dariū nepotē fuisse regis Nabuchodonosor. Sed enim, minime verā esse hāc opinionē arbitror. Principio, quod sumit Theodoretus pro certo & probato, Baltasarem fuisse filium Nabuchodonosor, nos supra super quinto capite fal-

Dariū Medum, non fuisse filiū filiæ regis Nabuchodonosor.

A te falsum esse ostendimus: fuit enim Baltasar filius filij Nabuchodonosor: quapropter promissum illud Dei quod est apud Hieremiam, in ipso completum est. Deinde illud vaticinium Hieremiæ, quo suam Theodoretus firmat sententiam, plane subuertit eā. Siquidem eo loco Dominus pollicetur se daturum regnū filio Nabuchodonosor, & filio filij: atqui Darius, vt fatetur Theodoretus, non fuit filius filij Nabuchodonosor, sed tantū filius filiæ: ergo non ad ipsum pertinebat illud Dei promissum. Sed ad hoc respondet Theodoretus, licet Darius esset filius filiæ, dictum tamen esse eo loco Hieremiæ, filium filij, quod consuetudo sit scripturæ, genealogias describere, non per feminas sed per mares. Est sane ita, vt inquit Theodoretus, sed cum id tamē fieri potest citra veritatis iniuriam. Vt autem qui nullo modo est filius alicuius, dicatur simpliciter eius filius, nec solet, nec vere potest facere scriptura. Ad hoc, Deus promisit, con-
B seruaturum se regnū Chaldaicū in illis tribus, in Nabuchodonosor, in filio eius, & in filio filij, quod promissum pertinebat ad beneficiū & quandam veluti mercedem regis Nabuchodonosor: at Darius, tantum abest vt regnum Chaldaicum cōseruauerit in familia regis Nabuchodonosor, vt omnē familiā eius interfecto Baltasare penitus extinxerit, regnumque a Chaldæis ad alienas gentes, Persas dico, & Medos, transtulerit. Atque hoc significauit Daniel supra capite quinto, exponēs tertium vocabulū illius scripturæ, ⸗Phares,⸗ & dicens, diuisum est a te regnum, & datum est Persis & Medis.

An Darius Medus, idē fuerit qui a Græcis cognominatus est Darius Hystaspis.

Quarta opinio est, hunc Dariū Medum: esse, quē externi scriptores appellāt Dariū Hystaspis. Siquidē hunc externi auctores, vt Herodotus libro tertio, & Iustinus libro primo, tradūt bellum gessisse cum Chaldæis, eosque Babylone expugnata, subiugasse.
C Hoc ipsum autē de Dario Medo in quinto capite scripsit Daniel. Hanc sententiā D. Hieronymus super nono capite Danielis, tribuit Porphyrio: nec ab ea vidētur abhorruisse Tertullianus in libro quem scripsit aduersus Iudæos, & Cyrillus Hierosolymitanus in catechesi 12. Ioannes item Annius secutus suum Metasthenem & Philonē, nec non & vestigia eius persequentes, Ioannes Lucidus de emendatione temporū, Gerardus Mercator in suis annalibus, deniq. Driedo in libro tertio de sacris scripturis capite quinto parte tertia. Sed hæc opinio a vero longissime remota est. Etenim inter Darium Medum, & Darium Hystaspis, plurimū differt. Primo, ille fuit genere Medus, hic Persa: ille filius Assueri id est regis, vt habes infra capite nono, hic minime: ille regnauit ante Cyrum, vt ex vltimis verbis huius capitis sexti colligi potest, hic vero regnauit apud Persas tertio loco post Cyrum, & prope quadraginta annis post obitum
D Darii Medi. Ratio autem quæ in eam sententiam prædictos auctores adduxit, futilis est, & ex inscitia historiæ profecta. Babylon enim bis capta est diuersis tēporibus, & imperio Medorū ac Persarū subiecta. Primū a Dario Medo, Cyro adiutore, qui regnū Chaldæorum ad Medos & Persas primus transtulit: quibus cum aliquot annos paruissent Chaldæi, postea rebellantes, ab eorum imperio defecerunt. Aduersus eos bellum gessit Darius Hystaspis, & expugnata Babylone, iterum ipsos sub iugum misit: quam historiam legere apud Herodotum & Iustinum supradictis locis cuiuis licet.

n Darius Medus fuerit idē qui Cyrus.

Quinta opinio est, hunc Darium Medum esse eundem ipsum, quem Græci appellant Cyrum. Etenim, quæ Daniel de hoc Dario Medo scribit, ipsum debellasse Chaldæos, & eorum imperium ad Medos & Persas traduxisse; eadem ipsa de Cyro Græci & Latini tradiderunt. Hanc sententiam apud nullum adhuc legi, nisi quod Theodoretus
E in principio sextæ orationis super Danielem, simile quidpiam videtur innuere. Equidē quia ea opinio in speciem probabilis est, & cuiuspiam animum sic opinari fortasse subire posset, propterea hoc loco eam commemorandam cēsui. Sed refellitur tripliciter. Ac primo quidem, Darius fuit Medus, & de semine Medorum, vt Daniel ait initio noni capitis, Cyrus vero, Persa fuit, & patre Persa generatus. Postea, cum Darius Medus euertit regnum Chaldæorum, natus erat duos & sexaginta annos, sicut docet Daniel extremis verbis quinti capitis, nec exinde regnauit nisi vno anno, vt nos infra ostendemus in quæstione secūda super capite nono: atqui Cyrus qui regnare cœpit post euersū imperiū Chaldaicum, vt nos prædicto loco demonstrabimus, quadraginta

annos

Universidad de Deusto
Biblioteca

annos natus erat cũ regnũ accepit,idque per triginta annos tenuit,vt ſcriptũ reliquit Cicero 1. lib. de diuinatione. Denique Daniel in extremo hoc ſexto cap. ſatis aperte indicat,aliud fuiſſe regnum Darij, & aliud Cyri;ait enim Danielem perſeueraſſe vſque ad regnũ Darij,& regnum Cyri Perſæ. Duæ reliquæ opiniones prioribus multo ſunt probabiliores: & profecto vtraque ſatis probabiliter teneri ac defendi poteſt.

An hic Darius Medus, fuerit is qui Aſtyages a Græcis appellatus eſt,

Sexta opinio eſt,hunc Dariũ fuiſſe eundẽ quem Græci appellant Aſtyagem auum Cyri. Ita quoſdam ſenſiſſe & tradidiſſe, refert diuus Hieronymus ſuper quintũ caput Danielis. Et vero, idem ſenſiſſe videtur Euſebius,faciens in Chronicis Aſtyagem vltimum Medorũ regem,poſt quẽ Cyrus proxime regnauerit. Huic ſententiæ fides aſtruitur,ex eo quod ſcriptum eſt infra in extremo capite decimotertio, poſt mortem Aſtyagis Cyrum ſuſcepiſſe regnum. Cum igitur, & hic Darius, extremus fuerit rex Medorum,eique proxime in regno Cyrus ſucceſſerit; his conſequens eſt, hunc Dariũ eſſe eum ipſum qui a Græcis dictus eſt Aſtyages. Verum,aduerſus hanc opinionem duo poſſunt obijci. Vnũ eſt,a nullo externorum ſcriptorum eſſe traditum, Aſtyagem geſſiſſe bellum cum Chaldæis,& Babylonem expugnaſſe, atque imperium Chaldæorum ad Medos & Perſas tranſtuliſſe: quæ tamen omnia de hoc Dario Medo traduntur in ſacris litteris. At enim, huic obiectioni ſic poteſt occurri: Aſtyagem quidẽ debellaſſe Chaldæos,ſed quia Cyrus eius ex filia nepos,iuuenis fuit bellicoſiſſimus, & egregiã eo in bello operam nauauit;quin,belli proſpere conficiendi, comparãdæque victoriæ princeps fuit,ideo tam Perſæ quam Perſis fauentes Græci,omnem eius belli & victoriæ gloriã vni Cyro tribuerunt. Alterum quod poſſet obijci,eſt illud,falſum eſſe quod pro eius opinionis confirmatione ex vltimis verbis capitis decimitertij ſumptum eſt; Cyrum proxime regnaſſe poſt mortem Aſtyagis. Id enim neque ſi Xenophontem ſequamur,neque ſi credamus Herodoto,vere a nobis dici poteſt. Xenophon nãque poſt Aſtyagem,regnare facit Cyaxarem eius filium;poſt hũc vero,Cyrum: Herodotus vero tradit,Cyrum,cum is bello petiiſſet Aſtyagem, viciſſetque, relegaſſe eum in Carmaniam,eoque viuo imperium ſibi vindicaſſe. Ante mortem igitur Aſtyagis, Cyrus regnare cæpit. Verum hanc etiam obiectionem nõ difficile eſt repellere. Nã quia Cyrus,quoad vixit auus eius Aſtyages,non regnauit legitime,ſed per vim:poſt mortẽ autem Aſtyagis,iuſte regnauit,quippe qui nepos eius erat,veruſque regni hæres: propterea diuina ſcriptura iuſtum Cyri regnũ tantũmodo ſpectãs,exordium regni eius,

Duæ obiectiones.

Obiectio.

Solutio.

An Darius Medus, fuerit is, quem Xenophõ appellat Cyaxarem.

nõ ex quo per vim,ſed ex quo legitime regnare cæperat,æſtimare & declarare voluit.

Septima opinio eſt,fuiſſe hunc Darium,filium Aſtyagis,& auunculũ Cyri; & eſſe eũ quẽ Xenophon in libris de Cyropedia,vocat Cyaxarẽ. Aſtyages enim habuit hũc filium Cyaxarem,& filiam,ab alijs dictam Mandanem, de qua natus eſt Cyrus. Hic igitur Darius ſeu Cyaxares,debellare cupiens Chaldæos,ſocium & adiutorem gerendi belli,aſciuit Cyrum filium ſororis: cui etiam confecto bello,vnicam filiam, carebat enim liberis,deſpondit;& nomine dotis regnum reliquit. Itaque poſt obitum huius Darij,omne imperium eius Cyrus obtinuit. Hanc ſententiam maxime probant & ſequũtur,Ioſephus lib. 10. antiquitatum,& D. Hieronymus ſuper quinto & nono capite Danielis,Lyranus itẽ ſuper ſexto & nono capite Danielis. Sane magna ex parte in hũc Dariũ quadrãt, quæ Xenophõ de Cyaxare, in illis libris prodidit,nec quicquã hæc ſententia falſi, vel abſurdi cõtinet: quin etiã pulchre cũ ſacra hiſtoria, externã & prophanã cõcordat. Vnũ tantũmodo eſt,quod ei multũ officere ac vehemẽter aduersari videtur. Etenim,Herodotus lib. 1. Valerius Maximus lib. 1. cap. de ſomniis, Iuſtinus lib. 1. Seuerus Sulpitius libro ſecundo ſacræ hiſtoriæ, aliique complures,tam Græci quam Latini,quaſi rem veram certamque tradiderunt, Aſtyagem caruiſſe filiis, & vnam tantum filiam,quæ Cyrum peperit,habuiſſe: eique in regnum proxime Cyrũ ſucceſſiſſe. Non igitur verum eſt,quod ſupra de Xenophontis ſententia diximus, Cyaxarem fuiſſe filium Aſtyagis,& poſt ipſum quidẽ, ſed ante Cyrum regnaſſe. Ad hoc reſpõderi poteſt dupliciter. Poſſumus enim ſequi auctorẽ hiſtoriæ ſcholaſticæ, qui ſuper libro Danielis cap. 16. affirmat, Aſtyagem non habuiſſe filium, ſed vnicam tantũ filiam: Cyaxarem vero ſeu Darium Medum,non fuiſſe natura filium Aſtyagis,ſed cõ

ſobrinum

A ſobrinũ. Verũ cũ Aſtyages bello peteretur & premeretur a Cyro, odio eius,ſcilicet ne ad ipſum aliquando regnum ſuum deueniret, filium ſibi adoptauit Cyaxarem,regnique hæredem nuncupauit. Cyrus igitur deuicto Aſtyage,regnum quidem cõceſſit Cyaxari,quoad vixit;aut contentus vindicta aui;aut veritus, ne ſi etiam Cyaxarẽ regno pelleret,omnium contra ſe Medorum odia & vires concitaret. Ex quo apparet Cyaxarem,nec fuiſſe filium Aſtyagis,ſicut tradidit Herodotus,non enim natura fuit filius:& fuiſſe tamen quodammodo filium, videlicet adoptione,quemadmodum narrat Xenophon.

Hiſtoria Scholaſtica

Si cui autem hæc opinio propterea nullam habere fidem videatur,quia nulla probabili coniectura,nulliuſque veterum auctoritate firmata eſt: adiungam alterum reſponſum. Cum Xenophon & Herodotus de Cyro & Aſtyage plurimum inter ſe diſſentiant,licitum eſſe nobis,in eo de quo nunc agimus, Herodoto præferre Xenophontem. At enim,Herodotus,& peruetus,& valde grauis auctor eſt? Vero,ſed Xenophon paulo recentior eo fuit,nec auctoritate inferior. Atqui Xenophontem,libros illos de Cyro, non ad fidem hiſtoriæ,ſed ad effigiem iuſti imperij, atque optimi principis ſcripſiſſe,in primo libro epiſtolarum ad Quintum Fratrem,dixit Cicero. Credo equidem multa in illis libris,ad vberiorem,& illuſtriorem Cyri laudem, ficta eſſe a Xenophõte. Verum non pauciora apud Herodotum reperiri mendacia,idem Cicero teſtis eſt: quippe in primo libro de legibus,apud Herodotũ innumerabiles ait eſſe fabulas: itaque vulgo pater mendaciorum dictus eſt Herodotus. Sed quibus rebus Xenophon & Herodotus in hiſtoria Cyri & Aſtyagis inter ſe diſcrepant? Multis ſane. Principio, Herodotus Aſtyagem facit vltimum Medorum regem: Xenophon, penultimum. Tum ille negat, Aſtyagi fuiſſe filium, ſed vnicam tantum filiam: hoc negat Xenophon, filiũ eius appellans Cyaxarem. Poſtea ille ſcribit, Aſtyagem debellatũ eſſe a Cyro, regnoque pulſum,& relegatum in Carmaniam, ibique obijſſe: Xenophon tradit, illum in regno ſuo,admodum puerulo Cyro,naturali morte deceſſiſſe: regnũque filio Cyaxari reliquiſſe. Deinde, tradit Herodotus Cyrum obſcuro natum patre & humiliter educatum inter paſtores: contra Xenophon, Cyrum inquit, patre, Perſarum principe, quique genus duceret ex Perſeo, generatum: et in aula patris atque aui educatũ. Ad hoc, Herodotus ait Cyrum miſerrime in bello quod geſſit cum Thomyri Maſſagetarum regina,perijſſe: Xenophon vero ſcribit illum domi ſuæ tranquilliſſime ac felicisſime vita defunctum. Denique, Herodotus prodidit, Cyrum regnaſſe nouem & viginti annos: Xenophon autem annos dumtaxat ſeptem. Illud præterea animaduertendũ

D eſt, hunc Darium Medum, quatuor nominibus eſſe appellatum: dictus eſt Darius a Daniele, hoc ſexto capite, & ſupra capite quinto, infraque capite nono. At vero ſeptuaginta interpretes, appellarunt eum Artaxerxem, vt ſuper hoc ſexto capite teſtificatur D. Hieronymus: apud Xenophontem nominatur Cyaxares: poſtremo, infra poſtremis verbis decimitertij capitis, nominatur Aſtyages, poſt quem dicitur regnaſſe Cyrus. Atque hæc poſteriora duo nomina in Darium conueniunt, ſecundum vltimam opinionem, quam nos ceteris probabiliorem iudicauimus.

Quatuor nomina Darij Medi.

Sed poſtquam hæc ſcripſeram, venere in manus meas octo volumina Ioſephi Scaligeri, de emendatione temporum; opus ſane varia & curioſa eruditione ſubtiliter atque eleganter elaboratum, limatumque. In ſexto autem volumine, cum diſſerit de regibus Chaldæorum, qui poſt Nabuchodonoſor regnauere apud Babylonios: duo ponit

E Scaliger, ipſi, vt ait, vera certaque; mihi autem falſa; niſi ego me fallo; aut potius, niſi me antiquiſſimi & nobiliſſimi auctores fefellerunt. Primo, putat Scaliger, quẽ Daniel capite quinto vocat Baltaſarẽ regem Babylonis, fuiſſe eum, quem Beroſus apud Ioſephum in primo libro contra Appionẽ; & apud Euſebium libro nono de præparatione Euangelica capite vltimo, Alexander Polyhiſtor & Megaſtenes, appellarunt Laboſardachum; filium nempe reginæ Niſtocridis, filiæ Magni Nabuchodonoſor. Hoc ego falſum cenſeo. Etenim, Beroſus tradit Laboſardachum regnaſſe puerum, & nouem tantum menſes; & quia improbis moribus eſſe videbatur, a ſuis eſſe interfectũ. Hæc nequaquam congruũt cum ijs quæ de Baltaſare ſcripſit Daniel. Quippe, in octauo ca-

Opinio Ioſephi Scaligeri.

An Baltaſar fuerit isquẽ Beroſus & alij appellarunt Laboſardach.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uo capite nominat Daniel tertium annũ regni Baltasaris. Et in quinto capite, ea narrat de conuiuio eius, de conuiuarum multitudine ac dignitate, de ipsius vxoribus & concubinis, quæ puero minime competunt. Nec Daniel obscure indicat, Baltasarem non a suis, sed ab hostibus esse occisum. Sed illud fortius est argumentum: apud Hieremiam cap. 27. legimus, Deum promisisse, daturum se regi Nabuchodonosor amplissimũ imperium: nec tantum ipsi, sed etiam filio ipsius, & præterea filio filij. Post Nabuchodonosor, filius eius Euilmerodach, paternum tenuit imperium: cuius filium Baltasarem, nos supra docuimus, prægressis duobus aliis regibus, vltimo loco paternum & auitum imperium obtinuisse: at secundum Scaligerum, qui hunc Baltasarẽ seu Labosardachum, facit filium, non quidem filij regis Nabuchodonosor, sed filiæ, illud Dei oraculum non est impletum, non enim filius filij Nabuchodonosor, imperiũ eius tenuit.

An Darius Medus fuerit is, quem Berosus & alij appellarunt Nabonidum.

Deinde, arbitratur Scaliger, quem Daniel capite quinto appellat Darium Medum, et ait, interfecto Baltasare, succesisse in regnum Babylonis, natum annos duos & sexaginta; fuisse eum ipsum, quem Berosus, Megastenes, & Alexander Polyhistor nominarunt Nabonidum: quem tradunt, post necem Labosardach, ad regnum Babylonicum communi principum suffragio esse assumptum: & hunc esse posteriorem illũ Labynitum, quo regnante scribit Herodotus, Babylonem esse a Cyro expugnatam. Hic namque Darius Medus, seu Nabonidus, cum regnum Babylonicum septem & decem annos tenuisset, ageretque septuagesimum nonum ætatis annum, bello victus est a Cyro, regnoque spoliatus, & in Carmaniam relegatus. Hæc Scaliger. Quæ videntur mihi, nec paucis, nec inualidis rationibus posse refelli. Principio, Darius fuit natione Medus, hoc est Babyloniis alienigena & aduena: at secundum Berosum, Nabonidus fuit Babylonius, & superioribus Chaldæorum regibus gentilis. Postea, nullo modo est credibile, Babylonios detulisse imperium homini Medo: cum eo tempore, Chaldæi haberent Medos, non tantum vt alienos, sed etiam, quia longe prolato imperio, in ditionem Chaldæorum imminebant, vt suspectos & formidabiles. Facit huic meæ opinationi fidem Herodotus; qui primo libro scribit, reginam Babylonis Nitocridem, cuius filio Labynito regnante, Babylon a Cyro capta est, nouis, exquisitisque munimentis firmasse Babylonem aduersus Medos; vt pote quorum potentiam in dies magis ac magis crescere non sine periculo Babylonis, intelligebat. § Nitocris, inquit, Hærodotus, animaduertens imperium Medorum ingens & pacatum, subactaque ab his multa oppida, & inter hæc Ninum, præmuniuit se omnibus quam potuit maxime. § Et paulo infra § Ad hæc, inquit, quæcunque erat regio ad inuadendũ opportuna, & compendiaria ex Medis uia, hanc intersepsit, ne Medi commercio Assyriorũ ipsius negocia cognoscerent. § Deinde, Darium illum Medum, prius non fuisse hominem priuatum, vt censet Scaliger, sed regem Persarum & Medorum, & quidem ante Cyrum, patet ex capite sexto Danielis. Quæro igitur ex Scaligero, quando Darius Medus regnum Medorum & Persarum tenuerit? Etenim auctore Scaligero perdidit ipse regnum Babylonicum, anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis, hoc est quatuordecim annis postquam Cyrus regnare cœperat. Ad hæc, Darius Medus, occupato regno Babylonis, non ibi mansit, sed Danielem secum ducens in Mediã, vt ait D. Hieronymus, apud Medos & Persas regnabat; sicut liquido perspicitur ex capite sexto Danielis. Hunc autem Darium, per vim inuasisse in regnum Babylonicum non autem pacifice & Chaldæorũ suffragijs, vt ait Scaliger, & de Nabonido Berosus, & alij tradiderunt, satis ostendũt Isaias cap. 13. & Hieremias cap. 51. cum de Babylonis euersione vaticinantes, euersores eius non alios quam Medos & Medorum regem nominant, nulla Persarum facta mentione. Ex quo apparet, euersam esse Babylonem a rege Medorum, videlicet dum stabat imperium Medorum, neque dũ fuerat per Cyrum ad Persas translatum. Quid, quod Daniel interpretatus illud vocabulum, § *Phares.* § dixit Baltasari, § *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis ac Persis.* § Ergo statim post cædem Baltasaris, regnum Babylonicum ad Persas & Medos deuolutum est: sed proxime post, fuit penes hunc Darium Medum, hic igitur Darius rex fuit Persarum, &

A & Medorum ante Cyrum; & per vim, non autem electione Chaldæorum, Babylonicũ imperium occupauit. Hæc quæ disputauimus, si vera sunt, vt uidentur esse, non esse a veterum, hoc est, Iosephi, Hieronymi, Theodoreti, Bedæ, & aliorum sententia, quam supra sequutus sum, discedendum, censeo,

Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi.

B VEMADMODVM illud miraculum euenerit, vt Daniel obiectus leonibus, nihil ex illis detrimenti ceperit, paucis explicandũ est. Ante omnia scire conuenit, quinque modis fieri posse, vt aliquis expositus leonibus, citra vllum miraculum, ab illis minime lædatur. Primo, si quis posit, ruentis in se leonis, pallio, vel alia quapiã re, caput, aut oculos operi re, nihil ei nociturum leonem, non obscuri auctores tradiderunt. Plinius certe, lib. 8. cap. 16. narrat, Romæ in publicis spectaculis, non semel contigisse, vt leo sæuissimus operto capite, continuo omnem ferociam & rabiem deponeret, itaque torpesceret, vt etiam deuinciretur non repugnans: sed præstat Plinij verba hic apponere. § Capre leones, arduum erat quondam opus, foueisque maxime; principatu Claudij, casus racionem docuit pastoris Gætuli, sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in arenam protinus translatum est; vix credibili modo, torpescente tanta il la feritate, quamuis leui iniectu operto capite; ita vt deuinciatur non repugnans: C videlicet, omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum sit, a Lysimacho, Alexandri iussu, simul incluso, strangulatũ leonẽ. § Sic Plinius. Deinde, si leo bene pastus & satur fuerit, raro eũ sæuire in hominẽ solitũ, auctor est Aristoteles in lib. 9. de historia animalium cap. 44. Ad hoc, si leo a teneris vnguiculis domestica consuetudine cicuratus, & mansuefactus fuerit, non solum erit homini innoxius, sed etiam familiaris. Primus hominũ, ait Plinius prædicto loco, leonem manu tractare ausus, & ostendere mã suefactum, Hanno ex clarissimis Pœnorum traditur, damnatu sque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus, vir tam artificis ingenij videbatur: & male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Præterea, solent leones benefactoribus suis non tantũ non nocere, sed etiã blanditi, & quoquo modo possunt, etiam inseruire & quasi gratiam velle rependere: hoc videre licet in ijs qui curam domesticam leonũ D agunt; eos namque illi, non modo familiariter tractant, sed etiam impune verberant. Eius rei duo ponit exempla Plinius, eo quem dixi loco. Sed omniũ, quę adhuc equidem legi, illud, meo iudicio, clarissimum maximeque memorandũ fuit, quod Appiõ in lib. 5. Ægyptiacorum, apud Aulum Gellium libro quinto cap. 14. prodidit, vidisse se Romæ in circo maximo, cũ venationis amplissimæ pugna, populo exhiberetur, inter sese mutuam cuiusdam vasti terrificique leonis, & serui Daci, cui Androdus nomen erat, miram, plenamque amoris & officij recognitionem, ex veteri beneficio, quod olim Androdus in illum leonem contulerat. Præterea, non fere consueuit leo, nisi maxima fame vrgeatur, in prostratos & supplices sæuire. Luculentũ est eius rei exemplum, quod supradicto loco narrat Plinius sibi compertum. § Captiuam, inquit, Gætuliæ reducem, audiui, multorum in syluis impetum a se mitigatum alloquio; ausã dicere, se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, ceterisque imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio, ex ingenio cuiusque vel casu, mulceri alloquijs feras: quippe, vbi etiam serpentes extra hi cantu, cogique in pœnam, verum falsumue sit, vita non decreuerit. § Sic Plinius. Lege Aristotelem libro nono de historia animalium cap. 44. atque Ælianum lib. 13. cap. 20. lib. 5. cap. 39. lib. 7. cap. vltimo.

Quibus modis fieri possit, vt quis inter leones, sine detrimẽto vertetur.

Memorabilis historia.

Miraculum Danielis illæsi a leonibus, septem modis potuisse fieri.

Verumtamen, quod Danieli contigit, non humano consilio & ratione, potestateque factum est, sed in miraculis diuinæ omnipotentiæ numerari debet. Id autem septem modis fieri potuit. Etenim, simul vt deiectus est in lacum leonum Daniel, fieri po

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuit,vt ministerio angelorum,ex eo loco leones alium in locum transferrentur. Po- A
tuit etiam ita præstringi acies visus leonibus,vt præsentem Danielem non viderent: similiter vt narratur in 4.lib. Reg. accidisse Syris, qui Elisæum, ad quem comprehendendum venerant,præsentem non cernebant. Idem quoque effici potuit, altissimo grauissimoque somno sopitis & oppressis leonibus: aut obstructo eorum ore,cohibitisque vnguibus;qui vnus tantum modus videtur a Daniele hoc loco commemorari,cum ait, §*misit Dominus angelum suum,qui occlusit ora leonum, & non nocuerunt mihi.* § Quanquam nisi ego fallor,quod dicitur,occlusa fuisse ab angelo leonum ora, non tã significat id quod ipsa verba præseferunt;non enim satis fuisset occludi leonum ora; sed præterea,vngues coerceri,& cohiberi necesse erat:quam,figurata oratione indicat, angelum prohibuisse,ne leones Danieli nocerent. Sic etiam dicit Paulus epistolæ ad Hebræos capite vndecimo: § *Sancti obturauerunt ora leonum,* § non quia leonibus ora obstruxerint & occluserint,sed quia effecerunt,vel Deus per ipsos effecit, vt leones,quasi obstructo essent ore,resectisque vnguibus,nihil eis nocerẽt. Potuit etiam illis leonibus adimi fames,omnisque cibi auiditas; quin etiam edendi fastidium & tædium inijci. Potuit item temperamentum corporis leonini,quod tale est,vt ex eo feritas, & sæuitia in homines existat,in aliud mitioris & placidioris ingenij commutari. Ad extremum,id potuit euenire,mutata leonum phãtasia. Etenim, propterea leo sæuit in aliquem,quod is interiori sensu repræsentatur leoni, vel tanquam ipsi contrarius & inimicus,& a quo possit lædi: vel tanquam cibus sibi conueniens,& ad pastum suũ pertinens. Si hæc igitur mutetur phantasia leonis,& ita diuinitus conformetur, vt intimis sensibus percipiat leo hominem, vel tanquam sibi amicum & beneficum; vel tanquam rem a pastu ciboque suo alienam; vel denique tanquam quidpiam sibi terrificum & formidabile: sic leo affectus erga hominem, ad eum lædendum nequaquam incitabitur. Esse autem aliqua quæ leonibus metum & pauorem incutiãt, vsu exploratum est. Aristoteles quidem & Plinius prædictis locis,tria genera rerum leones pauere ac perhorrescere affirmant;rotarum circumactos orbes, sonitusque curruum, galli cristas & cantum;super omnia vero, fulgentes ignes.

BENE-

A BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER VIII.

B

CAPVT SEPTIMVM.

ANNO primo Balsasar regis Babylonis, Daniel somnium vidit:visio autẽ capitis eius in cubili suo: & somnium scribens, breui sermone comprehendit: summatimque perstringens, ait. Videbam in visione mea no-
C cte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. Et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se. Prima,quasi leæna,& alas habebat aquilæ:aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis vrso in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius:& sic dicebant ei, surge,comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebã, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis,quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione
D noctis, & ecce bestia quarta terribilis,atque mirabilis,& fortis nimis:dẽtes ferreos habebat magnos,comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcãs: dissimilis autem erat ceteris bestiis,quas viderã ante eam,& habebat cornua decẽ. Considerabã cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorũ:& tria de cornibus primis euulsa sunt a facie eius:& ecce oculi,quasi oculi hominis erant in cornu isto,& os loquens ingentia. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit,vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda:thronus eius,flammæ ignis:rotæ eius, ignis accensus.
E Fluuius igneus, rapidusque egrediebatur a facie eius:millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei:iudiciũ sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam propter vocẽ sermonũ grandiũ, quos cornu illud loquebatur:& vidi quoniã interfecta esset bestia, & periisset corpus eius,& traditum esset ad comburendum igni:aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas: & tempora vitæ constituta essent eis,vsque ad tempus & tempus. Aspiciebam ergo in visione noctis,& ecce cum nubi- Apoc.5.c.11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus cæli,quasi filius hominis veniebat,& vsque ad antiquum dierum per A
uenit:& in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem,& ho-
Luc.i.c.33. Mich. 4. 6. 7. sup. 3 g. 400.4.g.31. norem,& regnum:& omnes populi,tribus,et linguæ ipsi seruient: pote-
stas eius,potestas æterna,quæ non auferetur, regnum eius quod non cor-
rumpetur. Horruit spiritus meus,ego Daniel territus sum in his, et visio-
nes capitis mei conturbauerunt me. Accessi ad vnum de assistentibus, &
veritatem quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretatio-
nem sermonum,& docuit me. Hæ quatuor bestiæ magnæ, quatuor sunt
regna,quæ consurgent de terra. Suscipient autem regnum sancti Dei al-
tissimi: & obtinebunt regnum vsque in seculum et seculum seculorum. B
Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta,quæ erat dissimilis val
de ab omnibus,& terribilis nimis:dentes et vngues eius ferrei: comede-
bat,et comminuebat,et reliqua pedibus suis conculcabat. Et de cornibus
decem quæ habebat in capite:et de alio quod ortum fuerat,ante quod ce-
ciderant tria cornua:et de cornu illo quod habebat oculos,et os loquens
grandia,et maius erat ceteris. Aspiciebam, et ecce cornu illud faciebat
bellum aduersus sanctos,et prævalebat eis:donec venit antiquus dierum,
et iudicium dedit sanctis excelsis,et tempus aduenit,et regnum obtinue-
runt sancti. Et sic ait:bestia quarta,regnũ quartum erit in terra,quod ma-
ius erit omnibus regnis,et deuorabit vniuersam terram, et conculcabit,
et comminuet eam. Porro cornua decem ipsius regni,decem reges erunt:
et alius consurget post eos, et ipse potentior erit prioribus, et tres reges
humiliabit. Et sermones contra excelsum loquetur,et sanctos Altissimi
conteret:et putabit quod possit mutare tempora et leges, et tradentur in
manu eius vsque ad tempus, et tempora, et dimidiũ temporis. Et iudicium
sedebit,vt auferatur potentia,et conteratur, et dispereat vsque in finem.
Regnum autem,et potestas,et magnitudo regni quæ est subter omne cæ-
Isa. 9 2. 7 Sup.d. 14. lum,detur populo sanctorum Altissimi:cuius regnum,regnum sempiter-
num est,et omnes reges seruient ei et obedient. Hucusque finis verbi. Ego
Daniel multum cogitationibus meis conturbabar, et facies mea mutata
est in me,verbum autem in corde meo conseruaui.

EX

A

EX dispositione atque ordine huius libri Danielis,palam est,propositum illi fuisse,in priore libri parte,omnes historias regum Chaldæorum, cõtinuata serie contexere,& quæcunq;vel sibi,vel sodalibus suis sub Chaldæorum regibus,& sub Dario Medo notabilia, & memoratu digna contigissent,ea vno loco describere:id quod fecit Daniel sex præcedentibus capitibus. In posteriori autem libri parte perscribere instituit Daniel omnes visiones & reuelationes sibi a Deo datas: idque sex subsequentibus capitibus diligenter præstitit. Quapropter cessat admiratio,cur quæ hoc capite narrantur,ante historiã quinti capitis non fuerint posita: cum hæc primo anno Baltasaris, illa vltimo,id est decimoseptimo euenerint. Describitur autẽ in hoc septimo capite, admirandum quoddam visum in quiete Danieli diuinitus obiectum, de quatuor principalium mundi regnorũ, sub imagine quatuor animalium, exortu & progressu:de regno item Christi æterno;de extremo iudicio;de persecutione Antiochi aduersus Iudæos, quæ adũbrauit Antichristi, circa mundi occasum,aduersus electos persecutionẽ. Quibus autem rebus hæc visio Danielis a somnio regis Nabuchodonosor, supra in secundo capite expositio, differat,cum vtriusque visionis idem fuisse videatur argumentum; satis ostendimus,cum interpretationem illius somnij enarraremus. Tempus quo hæc visio seu somnium Danieli contigit fuisse primum annum regni Baltasaris, ab ipso Daniele in exordio huius capitis prænotatur:quod tẽpus incidit, in quinquagesimũ quartum annum vltimæ captiuitatis Iudæorum,qui fuit decimusoctauus ante eorũ liberationem,& ab ortu Romæ,centesimus septuagesimus sextus, quo tempore Tarquinius Priscus,apud Romanos regnum administrabat, & apud Græcos quinquagesima olympias agebatur,& Daniel non minor erat octogesimo anno. Quod autẽ initio capitis scriptum est,Danielem hanc suam visionem breui sermone comprehendẽdo,summatimque perstringendo,consignasse litterarum monumentis;satis aperte declarat,scriptorem & auctorem huius libri,non alium fuisse quam Danielem; falsamque arguit opinionem Hebræorum, quos tamen in libro sexto Etymologiarum sequutus est Isidorus,affirmantium,hunc librum non a Daniele, sed a viris magnæ synagogæ,ipsius Esdræ æqualibus,fuisse conscriptum. Prædictis consonant,a Theodoreto,& Hieronymo super hoc loco,scripta. Theodoretus in oratione septima sic ait. D
§ Ad hæc vsque verba, Daniel magis historico more prophetiam concripsit de Nabuchodonosor,Baltasar, & Dario Medo. Quibus veluti historice percursis, deinceps exponere incipit eas prædictiones,quas per diuinã reuelationẽ doctus est. Ac primũ quatuor bestiarum visionem ponit, somnio regis Nabuchodonosor perquam similẽ. Etenim ille in vna imagine quadruplicem vidit materiam: & hic ex vno mari quatuor bestias ascendentes vidit. Dormiẽs autem reuelationẽ hanc habuit;omnia enim quæ sibi,vel vigilanti,vel dormienti diuinitus erant patefacta, & ad diuinæ prouidẽtiæ demonstrationem, futurorumque synagogæ, & Ecclesiæ mysteriorum præsignificationem pertinebant,non sustinuit ea sibi tantum nota,silentio supprimere;sed quo ad omnium vtilitatem permanarent,etiam scripto prodidit.§ Horum simillima scribit Hieronymus. § In superioribus, inquit, ordo seruatus est historiæ, quid sub E
Nabuchodonosor & Baltasare,& Dario Medo mirabiliũ signorum acciderit,percensendo. in his vero,narrantur somnia,quæ singulis sint visa temporibus: quorum solus propheta conscius est,& nullam habẽt apud barbaras nationes signi vel reuelationis magnitudinem;sed tantum scribuntur,vt apud posteros,eorum quæ visa sunt memoria perseueret.§

Tempus huius visionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecce, quatuor venti cæli, pugnabant in mari magno: & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se.

OBSCVRVM est, quid significet hæc visio quatuor ventorum. Haud dubie, per quatuor ventos, significantur hoc loco quatuor principales venti, qui ex quatuor principibus mundi partibus, ortum & motum habēt: ex ortu solis, Eurus; ex occasu, Zephirus; ex meridie, Auster; e Septē trione Boreas. Quæ ventorum distinctio, quatuor regnorum, de quibus hic agitur, varietatē significat: quorū aliud fuit oriētale, aliud occidētale, boreale item aliud, & aliud meridionale. Porro ventorū pugna, quæ hic describitur, in vētis inter se oppositis intelligenda est. Per illud autē §*in mari magno*§ consuetudine sacræ scripturæ, significatur mare mediterraneū: hoc enim in sacris litteris mare magnum nominatur, quo distinguatur a lacubus, alijsque magnis aquarum congregationibus, quæ secūdū proprietatē linguæ Hebrææ, appellātur maria. Namque Oceani, qui solus proprie mare magnum dici debet, vix vlla in sacris litteris expressa mentio reperitur: nisi forte quispiam existimet, ad Oceanum referenda esse illa Dauidis verba, quæ sunt in psalmo centesimo tertio: § *hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia quorum non est numerus.*§ Sed quia dixit, § *spatiosum manibus* § hoc est, in varia loca & sinus dispertitum; aptius videtur id quadrare in mare mediterraneum, quod multifariam flexuosum ac sinuosum est. Quoniam autem vis, impetus, & pugna ventorum, maior & vehementior in mari quam in terra, & in ampliori mari, quam in angustiori esse solet; idcirco vidit Daniel, ventos in mari magno valde concitatos, inter se pugnare.

Quid mare magnum.

Visio ventorū inter se pugnantiū in mari, quid significauerit.

Quid autem eiusmodi visio ventorum inter se pugnantium significauerit, tres sunt interpretationes. Prima est D. Hieronymi, qui similitudine ventorum significari ait bonos angelos præpositos quatuor monarchijs. Etenim communis est Patrum doctrina, cuilibet regno præsidere vnum aliquem angelum, qui curam eius agat, in ijs quæ ad gubernationem eius, tum corporalem, tum spiritualem pertinent. Id quod probat Hieronymus ex cantico Mosis, quod est in trigesimo secundo capite Deuteronomij: in quo secundum translationem septuaginta interpretum, in hæc verba scriptum est: § *Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam: constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum eius.*§ Dicuntur autem angeli boni pugnare inter se, non affectu, sed effectu: nam cum sui quisque regni & gentis curā gerat, & vtilitati consulat: vtiq; venit, vt nōnunquam angelorū qui diuersis præsunt regnis, optata & postulata apud Deum sint inter se cōtraria. Exempli causa, angelus præsidens regno Babylonis, molebat Hebræos liberari captiuitate, & in patriam reuerti; quod ex eorum consuetudine, plurimum Chaldæi ad veri Dei cognitionem & venerationem proficerent: contra vero, angelus, in cuius tutela erat populus Hebræus, ardentissime oprabat eius populi liberationem, propter ingens ac multiplex detrimentum tam religionis, quam morum, quod ex societate & consuetudine Chaldæorum Hebræi capiebant. Porro, angeli recte comparantur ventis, & quia natura eorum, sicut venti, est inaspectabilis; & quia incredibili vigent velocitate, tam ad motum, quam ad omnes actiones suas perficiēdas: denique, quia ipso effectu, magis quam per se ipsi, a nobis cognoscuntur. Sed ea de re, luculenta extat in libro de cælesti hierarchia Beati Dionysij sententia: § Cū ventorum appellatione, inquit, cælestes illi spiritus censentur, naturæ summa celeritas quæ cuncta ferme absque vlla mora temporis penetrat, motusque ille ex summis ad infima; rursusque ex imis ad summa in momento pertingens, infera ad superiorum celsitudinem tollens, primasque substantias ad tradenda inferioribus lucis suæ consortia, prouidentissime mouens, signatur. Ventus enim diuinam cælestium spirituum præfert speciem, & diuinæ actionis imaginem, secundum naturalem mobilitatem vimque animandi, & celerē atque insuperabilem discessum, & mobilium principiorum

Quomodo boni angeli pugnent inter se.

Cur angeli, nomine ac similitudine ventorū significentur, ex sententia D. Dionysij Areopagitæ.

A piorum ac finium incognitas nobis atque inuisibiles latebras: spiritus, inquit Dominus, vbi vult spirat, sed nescis vnde venit, aut quo vadat.§ Sic Dionysius.

Altera interpretatio est Alberti Magni, nomine ventorum interpretantis angelos malos, qui in quatuor monarchijs, de quibus in hac visione agitur, maximam potentiam & imperium habuerunt: siquidem in illis, non verus Deus, sed dæmon & idola colebantur. Qui pugnare dicuntur inter se, scilicet effectiue; quòd homines illarum monarchiarum, ad bella atrocissima, fœdissimaque cædes concitarunt. Tertia interpretatio Theodoreti est: quæ videtur mihi vero propior. Ait ille, similitudine quatuor ventorum inter se pugnantium, adumbratos esse maximos tumultus & perturbationes quæ in exortu cuiusq; monarchiæ extiterunt. Quo circa, præmisit Daniel pugnam ventorum, & mox subdidit monarchiarum origines. Nimirum, maximam orbi terrarum attulisse perturbationem, Ninum monarchiæ Assyriorum conditorem, declarat Iustinus initio suæ historiæ, & Diodorus libro tertio. Quemadmodum exoriens Cyri monarchia, totam Asiam commouit, tremefecit, atque conquassauit; Iustinus item eodem in loco, & ante ipsum fusius in primo libro tradidit Herodotus. Quid de Alexandro dicam? cuius inexplebilis dominandi cupiditas, quantum concusserit & exagitauerit omnem terrarum orbem, cum ex alijs rerum eius scriptoribus, tū ex procœmio prioris libri Machabæorū, perspicue intelligitur. Nihil dicam de Romanis; quorum imperium, aliorum mundi regnorum diminutione, labefactatione, & interitu, ortum, auctum, firmatumque est.

Albertus.

Theodoretus.

B

Sequitur in narratione visionis: § *Et ascendebant de mari quatuor bestiæ grandes, & diuersæ.* § Sicut in statua quæ visa est in somno regi Nabuchodonosor, quatuor monarchiæ figuratæ sunt quadruplici materia, ex qua constabat statua; auri, argenti, æris, & ferri: sic in hac visione, significantur eædem monarchiæ, quatuor bestiarum similitudine. Sed cur monarchiæ comparantur bestijs? An quia reges cuiusque monarchiæ, fere legimus fuisse ferocissimos, multaque inhumaniter & crudeliter gessisse; quosdam etiam, morum immanitate, bestijs quam hominibus fuisse similiores? Sed cur grandes bestiæ dicuntur? videlicet, propter amplitudinem ditionis, & magnitudinem imperij, quod in vna quaque illarum quatuor monarchiarum diu floruit. Dicuntur autem bestiæ de mari ascendisse: quia quod ascendit, id prius erat in humili loco, vnde paulatim euehitur in celsiorem locum: sic principia cuiusque monarchiæ fuerunt admodum parua & obscura, paulatim vero, quasi per gradus, ad summum imperij & potentiæ fastigium ascenderunt. Licet hoc cernere in regno Chaldæorum, quod diu antea, vna modo pars fuerat monarchiæ Assyriorum. Persæ, serui fuerant Medorum. Macedonum gens, multis seculis ignobilissima fuit, & contemptissima. Quis nescit, quam obscura, & ferme pudenda, Romanorum origo fuerit? pastorum nempe, passim latrocinantium, & rapto viuentiū: quorum regnum, per ducentos quadraginta annos, non vltra decē & octo milliaria proferri potuerit. Ad extremum, in hac visione, § *mare magnum*, § significat hunc mundum, vel statum, & conditionem rerum humanarum: sane meritissimo. Est enim mundus hic, amaritudinis, & acerbitatis vsquequaque pleniissimus: est item admodū incōstans & instabilis, periculisque refertus. Denique, sicut in mari plurimi sunt & diuersi generis pisces, alij minimi, alij mediocres, & alij magni; & minores quidem præda sunt maiorum: sic fere vsu uenit in hoc mundo. Postremo, bestiæ illæ dicuntur fuisse differentes inter se; quia in illis quatuor monarchijs, magna fuit ingeniorum, studiorum, morum, institutorum, legum, religionum, denique disciplinæ militaris, & rationis belligerandi varietas, & dissimilitudo.

C

D

E

Cur monarchiæ bestijs comparentur.

Quid sibi vult, bestias ascendisse de mari?

Per mare magnum, significari hūc mundū.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prima, quasi leæna, alas habens aquilæ: & aspiciebam, donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra: & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei.

SICVT in visione illius statuæ quæ regi Nabuchodonosor contigit, regnum Chaldæorum significabatur aureo capite; aurum enim ceteris metallis antecellit: sic in hac visione, idem regnum significatur similitudine leonis & aquilæ; quæ inter terrestres, volucresque animãtes, principatum obtinẽt. Et quamuis quæ hoc loco dicuntur, pertineant ad ipsum regnum Chaldæorum; ea tamen præcipue inueniuntur esse vera in rege Nabuchodonosor, qui princeps eius regni quasi conditor & amplificator fuit. Cõparatur leænæ, secundum Hieronymum, propter ingentem ferociam & libidinem leænæ. Nãque, vt tradunt Aristoteles & Plinius, sæuissima est leæna, maxime cum nutrit catulos; semperque gestit ad coitum, nec vnius leonis contenta congressu, etiam cum pardo, & hyena miscetur. Crudelitatem quidem Chaldæorum, diuina scriptura multis locis exaggerat: intemperantiam vero & incredibilem libidinum obscenitatem, indicat Baruch capite sexto, & Herodotus libro primo; Curtius item libro quinto. Alij hanc similitudinem applicant ad regem Nabuchodonosor, quẽ propterea existimãt comparari leænæ, quia fuit maxime bellicosus, & formidabilis cũctis gentibus. Theodoretus, ideo ait comparari leoni qui est animal regium, vt demonstretur, regnũ Babylonicum fuisse omnium regnorum, duplici nomine, præstantissimum: & quia fuit antiquissimum primumque omnium: & quia maxime diuturnum: quippe plus mille trecentis annis, auctore Cresia Gnidio & Diodoro, perdurauit. Apud Hieremiam capite quarto, Nabuchodonosor nominatur leo. § *Confortamini, inquit, nolite stare: quia malũ ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam. Ascendit leo de cubili suo, & prædo gentium se leuauit. Egressus est de loco suo, vt ponat terram tuam in solitudinem: ciuitates tuæ vastabuntur, remanebuntque absque habitatore.* § Quod autem dicitur habuisse alas aquilæ, significat mira eius regni, breuissimo tempore, incrementa; & incredibilem regis Nabuchodonosor in consequendis victorijs; & dilatando imperio celeritatem. Abacuc de militibus & exercitu eius regis, ita scribit capite primo, § *Ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua. Horribilis & terribilis est, leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis: equi eius volabunt, quasi aquila festinans ad comedendum.* § Ad hoc, sicut aquila omnium auium volat altissime, nec reuerita solem, contumaci constantique acie in ipsum intuetur; ita rex ille tanta fuit superbia, vt Deum contemneret, & sese pro Deo adorari iuberet: eius superbissima illa verba refert Isaias capite decimoquarto: § *Ascendam super cælum, super astra exaltabo solium meum, similis ero Altissimo.* Postea, dicuntur euulsæ ipsi alæ: vel quia illius regis superbia adeo contusa & depressa est, vt in bestiam fuerit muratus, sicut dictum est supra, in capite quarto: vel quia regnum Chaldæorum, omni quo gloriabatur, a Medis spoliatũ, imperio, Persarum & Medorum dominationi parere ac seruire coactum est.

§ *Stetit super pedes quasi homo.* § Post illam Nabuchodonosor transformationem in bestiam, agnouit ille se hominem esse, fragilem ac mortalem, nec quasi aquilam in cælum volare debuisse. Vel etiam Chaldæi, qui humanæ conditionis obliti, propter amplitudinem & diuturnitatem imperij, superbissime & inhumanissime ceteros omnes tractabant, tandem bello a Medis Persisque contriti & subiugati, homines se, ceterorumque simili conditione natos, senserunt. Luculenter hic locus illustrari potest alio scripturæ loco, qui est in posteriore libro Machabæorum capite nono; videlicet exemplo regis Antiochi; cuius superbia exprimitur illis verbis. § *Videbatur sibi posse fluctibus maris imperare, & altitudines montium in statera appendere, & sydera cæli contingere* § postea vero correptus, punitusque a Deo, insanabili fædissimoq; morbo, de se humiliter & demisse sentiens, dicebat. § *Iustum est hominem subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.*

Cur imperium Chaldæorum cõparatum sit leænæ.

Mirum in rege Antiocho deprimendæ humanæ superbiæ, exẽplum.

re. § Possunt extrema hæc verba intelligi de rege Nabuchodonosor; qui propter superbiã, captus mente, regnoque priuatus, & ex hominum eiectus societate, per septem annos, quadrupedum ingressu, victu, & habitatione vsus est: sed postea, Dei potẽtiam, suamque humilitatem & infirmitatem agnoscens, humanam figuram, sensum & incessum, regnumque recepit.

Et ecce bestia alia similis vrso, in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius: & sic dicebant ei, surge, comede carnes plurimas.

IMilitudine vrsi, figuratur alterum regnum quod fuit Persarum & Medorum: hoc autem, euerso imperio Chaldæorum, secundam obtinuit monarchiam. Comparatur autem vrso, vt interpretatur Theodoretus, ob immanẽ crudelitatem, qua omnes barbaros superarunt Persæ, exquisitissimis & acerbissimis supplicijs vtẽdo. Etenim, vel ipsa coria hominibus detrahebant, & membratim corpora secando, lentissima & amarissima morte eos qui puniebantur, necabant. Verum non placet hæc Theodoreti expositio: apud nullum enim legi, tantam Persarum in supplicijs immanitatem. Nec sane id cõgruit figuræ: non enim vrsus ferocior & sæuior est leone, aut pardo. Illud igitur similius vero; comparari vrso regnum Persarum, ob tres vrsi proprietates, quas fuse tractãt Aristoteles libro septimo de historia animalium capite decimoseptimo, Ælianus libro sexto cap. 3. Plinius libro octauo cap. 36. Prima proprietas est: vrsum esse tolerãtissimum & patientissimum laboris: cibique adeo parcum, vt longissimum hyemis tẽpus, sine vllo pastu cibatuque trãsigat: sic antiquos Persas continentissimos fuisse, & simplicissimo ac vilissimo vsos esse victu, tradit Xenophon, & memorat hoc loco diuus Hieronymus. Secũda proprietas: vrsum in ortu, non esse aliud nisi candidã quãdam carnem, rudem, atque informem, sine oculis & pilo, vngues dũtaxat prominentes ostendentem, quã lambendo parẽs, paulatim figurat, & ad speciem vrsi conformat: est igitur vilis, & imperfecta vrsi origo: quo denotatur, abiecta fuisse Persarum primordia; sed postea multo labore & industria, claritatem illis & potentiam accessisse. Tertia proprietas est, vrsũ infirmo esse visu, & vitijs ophtalmiæ obnoxio, quique sæpius hebetetur: esse præterea inualidissimo capite: itaque, non semel in spectaculis Romanis, vt tradit Plinius, vrsus infracto colapho, exanimari visus est. Hac re significatur, Persas in bellis, non tam solertia ingenij, prudentiaue disciplinæ militaris, aut corporum robore, quam innumerabili hominum turba, vel eorum quibus cum belligerabant, ignauia, præualuisse.

Cur regnũ Persarum cõparetur vrso. Cõtra Theodoretum.

Deinde sequitur, § *in parte stetit:* § quod sic exponũt Hebræi. Persas, in alias quidem gentes, sæuos & crudeles fuisse: erga Hebræos autẽ stetisse, id, est, cohibuisse crudelitatem; quin etiam humanitatem & benignitatem exercuisse. Siquidem quatuor Persarum reges, Cyrus, Darius Hystaspis, Longimanus, & Mnemon, humanissime Iudæos tractarunt. D. Hieronymus sic interpretatur. § *In parte stetit,* § id est, primum erexit se, & insurrexit, atque inuasit in vnam partem sibi viciniorem, hoc est regnũ Chaldæorum: quo acquisito, facile fuit cetera suo imperio subiungere. Theodoreti hæc est eorundem verborum interpretatio. Propterea dicitur regnum Persarum in parte stetisse, quia & si destructum ab Alexandro Magno, diu iacuit; postea tamen, tempore imperatorum Romanorum, rursus exurrexit & stetit, sed in parte tantum: non enim omne imperium, quod olim habuerat, recuperauit; sed aliquam dumtaxat ipsius partem. Cum enim trium orbis partium esset dominationem complexum, Ægyptum & Æthiopiam amisit, item Palæstinorum, & Phænicum, Syrorumque dominationem: ademptumque ei est Asiæ imperium; & itidem Pontus Euxinus ab illius sceptris desciuit. Solam igitur Persidem, Mediam, & Assyriam, paucasque aliquas alias finitimas nationes, imperio suo continet.

Postea subditur, § *Et tres ordines erant in ore et in dentibus eius.* § Pro § *tres ordines.* Hiero

nymus

Universidad de Deusto
Biblioteca

nymus in commentario legit etiam, §*tres versus:*§ Græca habent,& itidem Pagninus §*tria latera:*§ Theodoretus præter hoc,legit etiam, §*tres alas:*§ quidam ex Chaldaico vertunt: §*tres bolos.*§ Per hæc autem tria, quæ vrsus habebat in ore seu interdentes,interpretantur Hebræi tres reges, qui post Cyrum in Perside regnauerunt, sicut infra significatur in cap.11.quos recte D.Hieronymus redarguit,quatuordecim Persarum reges commemorando. Quocirca,ipse significari putat tria regna, ex quibus primo coaluit,& conualuit Persarum imperium:hæc fuere,regnum Medorum,& Persarum,atque Chaldæorum.Theodoretus insinuari existimat,tres mundi partes:Oriẽtem,Septentrionẽ, & Meridiem,ad quas porrigebatur & pertinebat Persarum imperium.Cyrus enim omnem Orientem vsque ad Hellespontum,in suam ditionem redegit: Cambyses,Ægyptum & Æthiopas subiecit:Darius Hystaspis Scytharum Nomadũ potitus est imperio. Dicuntur autem tria illa fuisse in ore,& in dentibus vrsi, quoniam ex omnibus subiectis gentibus,amplissima capiebant tributa, quibus magnam partem, ad nimium luxũ & delicias abutebãtur.Postremo,illud quod dicitur, §*& dicebant ei,surge & comede carnes plurimas,*§ bifariam exponitur. D.Hieronymus namque ac plerique,referunt id ad regem Assuerum maritũ Hester,cui Aman suaserat,vt omnem Iudæorum gentem internecione deleret.Videtur etiam cõmode referri posse ad Cyrum, huius monarchiæ Persarum conditorem;qui, auctore Herodoto, insatiabili cupiditate dominandi,omnesque gentes sub imperium suum subijciendi flagrabat. Cui consentanea scribit Iustinus libro primo,narrans, Thomirim Scytarum reginam,quam Cyrus bello petierat,interfecto Cyro vna cum ducẽtis millibus Persarum,iussisse caput eius ampurari, & conijci in vtrem humano sanguine replerum, cũ hac exprobratione crudelitatis, §Bibe sanguinem quem sitiuisti, et cuius insatiabilis semper fuisti.§

Dictum reginæ Thomiris in Cyrum.

Post hæc aspiciebam, & ecce alia bestia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se:& quatuor capita erant in bestia,& potestas data est ei.

Cur Alexãder Magnus cõparatus sit pardo alato.& quadricipiti.

TErtia monarchia Alexandri Magni & Græcorum, præsignata est in hac visione sub imagine pardi alati,& quadricipitis.Cõparatur pardo Alexander: tum quia pardus animal est velocissimum, quodque præceps fertur & saltu ruit in prædam: quo indicatur incredibilis celeritas victoriarum Alexandri:quippe qui,vt ait D.Hieronymus,ab Illyrico, & Adriatico mari,vsque ad Oceanum Indicum,& Gangem fluuiũ,victorijs magis quam prælijs, orbẽ percurrit: & sex annis,magna parte Europæ,vniuersa Ægypto,Syria & Palæstina, omnique Asia,vsque ad Indiam potitus est. Tum, quia pardus, est animal varijs maculis insignitum;quæ varietas macularum denotat, vel gentium & regnorum varietatem sub ditionem Alexandri redactam: vel admirabilem virtutum & victorum in vno Alexandro mixturam: fuit enim vir ille, vitijs æque quam virtutibus insignis.Quatuor alæ pardi, significabant quatuor præcipuas virtutes,quibus Alexãder tantum imperiũ breuissimo tempore adeptus est. Prima virtus fuit, eximium robur corporis,& incredibilis patientia laborum. Secunda virtus fuit,magnitudo animi & audacia, nulla timentis aut refugientis pericula. Tertia fuit, vigor animi, &, quod de Iulio Cæsare scripsit Plinius,quasi quodam igni,volucre ingenium, atq; incomparabilis celeritas in susciendis pariter atque conficiendis rebus. Quarta fuit, excellens,etiam maior votis hominum,liberalitas & clementia, non solũ erga suos, sed etiam erga hostes;vel singularis disciplinæ militaris scientia,qua duces æmilites eius,& super omnes,ipse pollebat.Possumus item illas alas interpretari,insanam Alexandri cupiditatem diuinitatis,quam ille non minus odiose,quam insolenter affectabat.Non enim sat illi fuit terrarum orbi dominari,nisi etiam in cælum volare contẽderet

Vesana Alexandri diuinitatis affectatio.

deret diuinos honores concupiscẽs,sibique arrogans,seque pro Deo adorari, & quasi filium Iouis Ammonis coli iubens.

Quatuor capita pardi, significabant quatuor præcipuos Alexandri successores, qui vnius illius imperium, post obitum eius,quadripartito diuisum,tenuerunt. Philippum dico Aridæum, seu Antipatrum, qui regnarunt in Macedonia; Antigonum,qui in Asia; Seleucum, qui in Syria; & Ptolomæum Lagi, qui in Aegypto regnauerunt. Trium autem posteriorum successores, longo tempore prædicta regna tenuerunt;de quibus infra,& commodius, & pluribus verbis dicendum erit.Extremo loco hic dicitur, tantam illam potestatem, fuisse datam Alexandro: quibus verbis declaratur,Alexandrum, non tam viribus suis, quam Dei concessu opeque, & singulari prouidentia, tantum imperium esse consequutum. Atque hoc etiam ipse Alexander confessus est. Nam,vt narrat Iosephus libro vndecimo Iudaicarum antiquitatum, cum Alexander venisset Hierosolymam, vidisseteque Iudæorum pontificem Iaddum, qui sibi obuiam extra vrbem, pontificali habitu ornatuque decoratus processerat;protinus ad illius se pedes abiecit, eumque adorauit. Deinde,rogatus ab amicis, cur, præter morem suum, ei pontifici tantum honorem habuisset,respondit,se non honorasse hominem,sed in homine Deum; qui eodem illo habitu & ornatu,in somno visus sibi esset,cum in vrbe Macedoniæ Dio versaretur, & cũ animo suo de suscipiendo bello aduersus Persas agitaret; idemque certam sibi victoriæ spem ostendisset.Verum,quia super capite secundo huius libri, explanando visionem statuæ,paulo fusius de Alexandro diximus,propterea hoc loco breuiores esse licet.

Alexander Magnusadorat pontificem Iudæorum.

Et ecce bestia quarta terribilis, mirabilis, et fortis nimis:dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans: dissimilis autem erat ceteris bestiis,quas videram ante eam, et habebat cornua decem.

QVARTA hæc bestia,vt omnes interpretantur,& res ipsa loquitur,imaginem & similitudinem referebat imperij Romani. Verum,quo planius & enucleatius,figurata hæc descriptio monarchiæ Romanorum intelligatur, nonnullas quæstiones hoc loco tractabimus.

Prima quæstio. Cur nec species, nec nomen exprimitur eius bestiæ,cui comparatum est Romanũ imperium, quemadmodum in tribus bestijs superioribus factum est. Hebræi, vt hic refert D.Hieronymus, more suo nugantur; diuinant enim eam bestiam fuisse aprum, propterea quod in psalmo 79. in quo de rebũplica Iudæorum agitur, quam destruxerunt Romani,ita scriptum est. §*Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.*§ Sed nugæ: quasi vero aper robustior & ferocior sit leæna, vrso, & pardo; quibus tamen terribiliorem fuisse quartam bestiam,testatur Daniel. Diuus Hieronymus propterea existimat tacitam fuisse speciem,& nomen illius bestiæ; vt intelligeretur, incomparabilem fore potentiam & ferociam Romanorum; vtpote cui significandæ, nulla species bestiarum satis idonea inueniretur. Aliam causam Theodoretus affert. Ideo, inquit, non habet nomen quarta bestia significans imperium Romanorum,quia in prioribus imperijs, vna fuit semper gubernationis forma & ratio: fuit enim regalis principatus: apud romanos vero, admodum varia & multiplex fuit.Primo enim fuit regalis; tum consularis;postea partim consularis, partim tribunitia: nonnũquam etiam dictatoria;tandem imperialis.Quapropter,priora regna, singula singulis bestijs comparari potuerunr: Romanum autem imperium vni alicui bestiæ singulari,nõ potuit cõparari.Si autem terribilis illa bestia repræsentans imperium Romanũ, exprimi deberet sub nomine vnius alicuius bestiæ,omnium,quas nouere mortales, sæuissimæ; illa

Cur bestiæ, cui comparatum est romanum imperium,nec species,nec nomen sit expressum. Hebræi. Hieronym°.

Theodoretus.

profe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mantichora omnium ferarum maxime terribilis.

profecto fingi posset, quam Aristoteles libro 2. de historia animalium, de sententia Ctesiæ Gnidii capite primo, ita describit. § Apud Indos, si Ctesiæ credendum est, bellua gignitur, cui nomen Mantichoræ: sunt illi dentes, triplici vtrinque ordine; magnitudo, hirtitudo, & pedes, leonis; facies & aures, hominis; oculi cæsij; color rubricæ; cauda, scorpionis modo terrestris, aculeo armata, spiculaque agnata iaculãs; vox fistulæ, tubæue non absimilis; cursus, non minoris pernicitatis quam ceruis; feritas tanta, vt nunquã possit mitescere; appetitus præcipue carnis humanæ. §

Quanta fuerit Romani imperij amplitudo & potentia.

Secunda quæstio. Quoniam hoc loco traditur, imperium Romanum fore superioribus regnis longe maius & potentius, quæritur, quanta fuerit hæc Romanorum potẽtia, & quibus in rebus maxime posita esset. Respondeo, magnitudinẽ Romani imperij, tribus præcipue ex rebus existimari posse. Primo amplitudine ditionis; tũ potẽtia bellica, tam terrestri, quam nauali; denique, ingenti pecuniæ vi & copia. Quanta fuerit Romanæ ditionis amplitudo, describit Strabo in fine libri sexti, & libro 17. atq; apud Iosephũ libro secundo de bello Iudaico cap. 3. rex Agrippa; Appianus item in proœmio historiæ Libycæ. Imperarũt Romani tribus mũdi partibus, non quidẽ vsquequaque, sed latissime tamẽ. Occidentalis terminus imperij, fuit extremitas Hispaniæ: Orientalis, Euphrates, Taurus, & Armenia. Septentrionalis, Rhenus & Danubius: Australis, Æthiopes. Dominabantur vniuerso mari mediterraneo, & omnibus quæ in eo sunt insulis: præterea in Boreali oceano, ipsi Britanniæ. Quid multa? non dubitat affirmare Appianus, omnes priores monarchias Assyriorum, Medorum, Persarum, & Græcorum, vix dimidiatã Romani imperij partẽ possedisse. Hoc ipsũ in exordio suæ historiæ confirmat Polybius. Bellica porro potentia, terrestris quidem ordinaria, ac militum stipendiariorum, varia fuit diuersis temporibus, nunc maior, nunc minor: tẽpore Appiani, hoc est principatu Adriani, sicut ipse Appianus scribit in *proœmio* historiæ Libycæ, tanta fere erat bellica potentia terrestris Romanorum: ducenta millia peditum, quadraginta millia equitum, trecenti elephanti bellicosi, tria millia curruum; armorum vero in supplementum, trecenta millia. Nec minor erat naualis potẽtia; habebãt enim Romani duo millia nauium, mille & quingentas triremes, magnas vero naues, proris puppibusque aureis, scilicet ad ostentationem Romanæ maiestatis, & vsus imperatorum, octoginta: ad hæc parata erant instrumenta naualia eo numero, vt armandæ duplo maiori, quam quæ dicta est, classi, sufficere possent. Postremo de incredibili copia pecuniæ, in diuersis ærarijs, ad vsus bellicos comparatæ, scribit Appianus, eam fuisse ad septuaginta quinque millia talentorum Ægyptiorum: talentum autem Ægyptium, sicut auctoritate Varronis confirmat Plinius libro 33. cap. 3. pendebat pondo seu libras octoginta: quocirca, singulis libris, aureos centum assignando, vnum talentum Ægyptium, idem valebat, quod octo millia nostrorum aureorum: quo fit, vt summa illa quinque & septuaginta mille talentorum Ægyptiorũ, secundũ nostram computationem, sexcenties dena centena millia aureorum, & vt vulgo loquimur, sexcento milioni efficeret.

Copiæ militares & terrestres Romanorũ, tẽpore Adriani imperatoris.

Naualis & maritima Romanorũ potentia.

Tertia quæstio. Qua ratione ad tãtam imperij magnitudinẽ Romani peruenerint. Tria Romanis ad tantum imperium animo concupiscendum, omnique vi sua comparandum, fuere incitamenta: quæ fusius enarrat D. Augustinus libro quinto de ciuitate Dei, cap. 12. amor libertatis; non enim pati poterant cuipiam subesse: immensa cupido dominandi: insatiabilis gloriæ laudisque auiditas. Quibus rebus quasi tribus acerrimis stimulis, ad amplificandum imperium toto orbe, incitabantur. Sed quibus vijs quo intendebant, tanta felicitate peruenerũt? Tractat hoc Iulius Cæsar apud Dionem lib. 38. & Cato apud Sallustium in bello Catilinario, Augustinus quoque prædicto loco, & beatus Thomas lib. 2. de regimine principum cap. 4. 5. & 6. Nos ab istis fusius dicta, in pauca cõtrahentes, dicimus, quinque rebus Romanos tantam imperij potẽtiam esse consequutos. Primo quidem, plurimum ad id valuit sũmus amor patriæ, & boni publici; pro quo, non tantum externa bona nihili pendebãt, eorumque iacturam libenter faciebant; sed etiam sanguinem vitamque profundere non dubitabant: cuius rei clarissima fuere exempla, Regulus, Decij, & alij quam plurimi:

A mi. Deinde, summum studium & obseruantia ciuilis iustitiæ atque humanæ fidei, tã domi quam foris, tam erga suos ciues, quam erga externos, quin etiam hostes. Postea, magnitudo & constantia animi, etiam cum vincebantur, inuictis; & cum maximis contriti fuere cladibus, vt contigit ipsis tempore Annibalis, integri, erecti, atque excelsi. Adhæc, maxima seueritas & duritia contra sibi pertinaciter repugnantes; singularis vero elementia, & humanitas erga sibi deditos & subiectos. Verissime enim dixit elegantissimus poeta, quos versus etiam supra memorauimus:

Tu regere imperio populos Romane memento;
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem;
Parcere subiectis, & debellare superbos.

B Ad extremum, eximia & excellens prudentia, & grauitas in regendis populis; incõparabilis item disciplinæ militaris excellentia, quam longa oratione lib. 3. de bello Iudaico cap. 3. exponit Iosephus. Atque hæc de virtutibus Romanorũ à nobis breuiter dicta, etiam confirmat diuina scriptura in primo libro Machabæorum cap. 8.

An Romani tantum imperium iuste sint adepti.

At enim, si de nobis quispiam quærat, an Romani tantum hoc imperium iuste sint adepti: non dubitanter respondebimus, eos, quædam iniuste, sed multa iuste consequutos. Iniuste quidem videtur Pompeius Asiam legitimis eius regibus ademisse: illud causatus, indignos esse regno, qui nec ipsum defendere potuerint, ne amitterent; nec amissum postea recuperare curauerint. Nihilo sane magis iuste, idem Iudæam Romanis seruire, & tributa pendere coegit. Quid memorem Cyprum? quam Romani, vt Sextus Rufus inquit in epitome rerum Romanarum, auarius quam iustius sunt asC sequuti? Iuuat verba Lucij Flori ex cap. 9. libri tertij de historia Romana, hic adscribere. § Cyprus, inquit, à Romanis sine bello recepta est. Insulam veteribus diuitijs abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat; & diuitiarum tanta erat fama, nec falso, vt victor gentium populus, & donare regna consuetus, Publio Clodio tribuno duce, socij, viuique regis, cõfiscationem mandauerit. Sed ille ad rei famã veneno fata præcepit. § Polybius quoque licet Romanorum studiosissimus, non dubitauit tamẽ scriptis prodere in libro tertio, Romanos per vim, & iniqua ratione Sardiniam extorsisse Chartaginensibus; minatos, cũ illi bello Africo vehementer premerentur, se bellum ipsis illaturos, nisi Sardinia ipsis cederẽt. Multa tamen, honesta & iusta ratione Romanorum imperio accesserunt: vel voluntaria deditione & electione populorum; qui vltro se Romanis dederunt, eorum perterriti potẽtia; videlicet, vt anD te libenter facerent, quod verebantur ne postea facere cogerentur: vel iusta eorum dominatione, eximijsque virtutibus allecti, tutiores rati fore se, ac feliciores, sub eorũ imperio: vel denique hæreditario iure, & legitima successione; siquidem nec pauca, nec parua regna, legitimorũ principum testamẽto Romanis sunt relicta. Atque hoc modo regis Attali testamento, Asiam possederunt. Bithiniam quoque defuncti Nicomedis testamẽto, Cyrenas item cum ceteris ciuitatibus Libyæ, & Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate, susceperunt: Lybiam præterea supremo Appionis regis arbitrio sunt asse quuti, quemadmodũ in epitome rerum Romanarum tradit Sextus Rufus. Atque hic, nostra superiorum quatuor bestiarum interpretatio terminatur. Similimam (ne hoc lector ignoret) Hippolytus martyr in oratione quam scripsit de cõsũmatione seculi & de Antichristo, earundem quatuor bestiarum posuit explaE nationem.

Florus.

Quæ deinceps sequuntur in visione Danielis, de decem cornubus quartæ bestiæ, & de cornu paruulo ex illis nato, quod tria illorum decẽ euellit, habens oculos quasi hominis, & os loquens ingentia; hæc inquã verba tres habent interpretationes. Prima interpretatio fuit impij Porphyrij, qui hæc retulit ad Antiochum Epiphanem, acerrimum Iudæorum hostem. Putauit autem Porphyrius, tertiam & quartam bestiam in hac visione, non significasse duo regna diuersa, Græcorum scilicet & Romanorum, vt nos exposuimus; sed vnum dumtaxat regnum, quod generali vocabulo dicatur Græcorum: & hoc quidem, prout fuit sub Alexandro Magno, com-

Porphyrij interpretatio, referẽtis hæc ad Antiochum Epiphanẽ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

paratum est pardo: prout autem fuit post Alexandri mortem, sub eius successoribus, figuratum est per illam quartam bestiam. Cornu autem paruulum, interpretatur Antiochum Epiphanem; qui euelisse dicitur tria cornua, quia deuicit & subiugauit tres reges, duos Aegypti Ptolemæos, Philometorem, & Euergetem; tertium autem, regem Armeniæ Artaxiam. Hanc Porphyrij expositionem refellit hoc loco D. Hieronymus. Sane, antiqui patres, & scriptores ecclesiastici, hunc locum Danielis, de Antichristo intelligendum & interpretandum censent. Porphyrij interpretationem, verba hæc ad Antiochum Epiphanem referentis, esse falsam & Danielis sensu alienam, tribus argumentis conuincitur. Etenim, tertiam & quartam bestiam, non vnum idemque regnum, sicut voluit Porphyrius, sed duo, & inter se diuersa regna significare, in hac ipsa visione testificatus est Danieli angelus, dicens, sicut habes paulo infra: § *hæ quatuor bestiæ magnæ, quatuor sunt regna quæ consurgent de terra* § & paulo post § *bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis.* § Deinde, scriptura tradit hoc loco, quartam bestiam fuisse ferociorem & potentiorem prioribus tribus: atqui regnum Græcorum, non fuit potentius & terribilius penes Alexandri successores, quã fuerat penes ipsum Alexandrũ; quinimo longe angustius, obscurius, & infirmius fuit. Præterea, scriptũ est hoc loco, fuisse decẽ cornua ante illud cornu paruulũ, id est, decem reges: sed nec ante Antiochum Epiphanẽ fuere decem reges Syriæ, sed tantum octo; nec tempore eius, plures tribus, Græcorum regna possidebant. Nã quod ipse dicit, illa decem cornua significasse decem reges omnium ferocissimos & sæuissimos, qui non ex vno aliquo regno tantum, sed ex tribus regnis Græcorum, hoc est, Macedoniæ, Aegypti, & Syriæ colligendi sunt; adeo futile & inane est, vt satis appareat ab ipso esse confictum. Nec verum est, Antiochum subiugasse tres illos reges; vicit quidem Philometora, & magnis cladibus afflixit; verum iussu Romanorum, Aegypto discedere coactus, regnum ei non ademit. Simile contigit Artaxiæ Armeniorũ regi. Quod autem addit de rege Euergete, nullo modo potest constare. Duo enim eius nominis, reges fuere Aegypti; prior, tertius Aegypti rex, quinq. & quadraginta annis priusquam regnum caperet Antiochus, decessit: posterior, septimus rex Aegypti post Magnum Alexandrum, viginti annis post Antiochi obitum regnum iniuit. Mirari igitur licet, Porphyrij, vel tam aperte mentientis impudentiã; vel inscitiam, historias, & chronologias regum Aegypti, tam pueriliter ignorantis. Admonendus est lector etiusdam leuiculi errati, in quod sanctus Hieronymus hoc loco (haud dubie per incogitantiã, quomodo multa etiam doctissimis viris solent obrepere) lapsus est. Namque refellens Porphyrium, ait, sextum Aegypti regem post Alexandrum, cognominatum Philometorẽ, & septimũ appellatũ Euergetẽ, mortuos esse priusquã nasceretur Antiochus. Atqui, certa regũ Aegypti chronologia, tam ab Eusebio in chronicis, quam ab ethnicis scriptoribus explicata, manifestum facit, Philometorem, & simul cũ Antiocho regnasse vndecim annis, & post ipsum, prope viginti: Euergetem vero, ad viginti annos post mortem Antiochi, initium regnandi fecisse.

Refellitur Porphyrius

Altera interpretatio huius loci Danielis, eorũ est, qui, quæ dicũtur hoc loco de illo cornu paruulo, ea referunt ad pseudoprophetã Mahumetẽ, cuius regnum nunc præcipue est penes Turcas. Fuit autẽ Mahumetes, gẽte Agarenus, Arabs patria, genere obscuro & ignobili, tenuissima fortuna, nulla prorsus doctrina, religione quodammodo mixta ex paganismo, iudaismo, & Christianismo; ascitis præterea aliquot nõnullorũ hæreticorũ erroribus; simulationũ artificijs ac maleficijs eruditissimus: vixit circa annum Domini sexcẽtesimũ, Romanum imperiũ regẽtibus Heraclio & Honorio. Cui sic isti adaptant, quæ hoc loco traduntur de illo cornu paruulo; dicitur enim Mahumetes cornu paruulũ, propter obscuritatem originis, & parua eius initia: euellit tria cornua; quia primum ipse, post, eius sectatores, tria viciniora regna vexauerunt, & occuparunt, Arabiæ, Syriæ, & Ægypti: nunc autem eius sectæ principes, alumni, ac defensores, Turcas dico, trium mundi partium magna ex parte imperium possident, Asiæ, Europæ, Syriæ, Aegypti, & Africæ. Habuit oculos hominis; quia solertissimus, & sagacissimus fuit ad fallendos homines. Loquebatur ingentia; quoniam glorioßissime

An hæc visio Danielis pertineat ad Mahumetem pseudoprophetam

A rioßissime iactabat se prophetam esse maximum; simulabat habere se familiares cũ angelis sermones, intimãque consuetudinẽ: dicebat legẽ suã, absolutiorẽ ac meliorẽ esse lege Mosis, & Christi. Denique, architecti huius interpretationis, nõ dubitant affirmare, perduraturum hoc regnum Mahumetanum, usque ad finem mundi: tunc autem per secundum Christi Domini aduentum, funditus esse subuertendum. Hæc isti. Primus, opinor, huiusmodi opinionem inuexit Ioannes Annius Viterbiensis, in eo libro quẽ de quæstionibus in apocalypsim scripsit ad Sixtũ Quartũ Pontificẽ Maximũ; eo uidelicet loco, in quo declarat, quæ sit illa bestia, quã in apocalypsi capite decimoseptimo Ioannes descripsit. Eam postea opinionẽ, super hoc septimo capite, & Vatablus, & Hector Pintus approbarunt. Sed immerito: nam esse falsam, & a sẽtentia verborum Danielis valde abhorrentem, constat duobus minime dubijs argu-

Ioannes Annius.

B mentis. Etenim hic dicitur, tunc futurum illud cornu paruulum, cum quartum regnum, quod est Romanorum, dispertitum fuerit in decẽ reges: at, quo tẽpore fuit Mahumetes, eo tempore vnus dumtaxat imperium Romanum tenebat & administrabat. Deinde scriptura inquit hoc loco, illud cornu paruulum insectaturum & diuexaturũ populũ Dei, per tempus, tẽpora, & dimidium tẽporis; hoc est, per tres annos, præterque, dimidium annum: atqui luce clarius est, persecutionem Mahumeti & sectatorũ eius aduersus Christianum populum, non tantum tribus annis & dimidio durasse; quin, hodieque in Christianos exerceri & desæuire.

Est igitur tertia expositio, antiquorum partum, & scriptorum ecclesiasticorũ, hunc locum Danielis referentium ad Antichristum: quorum opinationem, paucis verbis in hunc modum commemorat D. Hieronymus. § Ergo dicamus, inquit, quod omnes

C scriptores ecclesiastici tradiderunt; in consũmatione mundi, quando regnum destruẽdum est Romanorum, decem futuros reges, qui orbem Romanum inter se diuidant: tũ vndecimum regem paruulum surrecturum, qui tres reges de illis decem, superaturus sit; ideſt, Aegypti, Africæ, Aethiopiæ reges: quibus interfectis, etiam septem alij reges victori colla submittent. Dicitur autem rex ille habiturus oculos hominis; ne eum putemus, iuxta quorundam opinionem, diabolum esse, sed vnum de hominibus, in quo totus sathanas habitaturus sit corporaliter: habebit etiam os loquens ingentia, quia erit homo peccati, filius perditionis, ita vt in templo Dei sedere audeat, faciens se quasi Deum. § Hactenus D. Hieronymus. Verum, numero illo decem regum, in quos alij omnes censuerunt dispertitum iri tẽpore Antichristi Romanum imperium, beatus Augustinus putat, non tam significari certum quendam numerum regum, quam

D omnes reges in Romano imperio vsque ad finem seculi futuros; post quos, venturus est Antichristus: solet enim scriptura, ita denario numero, vt septenario, centenario, & millenario, ad exprimendam vniuersitatem, plerunque vti. Ponam hic verba Augustini: sic enim scribit libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 23. § Vereri me fateor, ne in decem regibus, quos tanquam decẽ homines videtur inuenturus esse Antichristus, forte fallamur; & ille inopinatus aduenìat, non existentibus tot regibus in orbe Romano. Quid enim, si numero isto denario, vniuersitas regũ significata est, post quos ille venturus est? sicut millenario, cẽtenario, & septenario, significatur plerũque vniuersitas? § Hæc Augustinus. Sed cum Daniel dicat, illorũ decẽ regũ tres reges debellaturũ Antichristũ, nõ videtur negari posse, quin quo tẽpore vẽturus est Antichristus, futuri sint in orbe Romano decem reges; vel multi reges: nam sæpe in scriptura, numerus decem vel decies, non significat proprie denarium numerũ, sed indefinite magnam aliquam multitudinẽ, sicut videre licet Geneseos. 31. Iob. 19. Numerorũ. 14. 1. Regum. 1. Ecclesiastes. 7 Danielis. 1. Antichristus igitur, obscura origine, paruisq; initijs, paulatim crescet viribus, eatenus, vt debellatis vicinioribus regibus, ceteros

E ad sui obseruantiam & obedientiã compellat. Erit callidißimus & vaferrimus ad decipiendos homines. Quod autem inquit D. Hieronymus, totum sathanam habitaturum in eo corporaliter; non est sic intelligendum, vt existimemus diabolum substantialiter vel personaliter copulatum iri corpori seu naturæ humanæ, quæ erit in Antichristo; sicut diuinitas hypostatice coniuncta est cum natura humana

Quid significent decem cornua, seu decem reges, secundum D. Augustinum.

Quomodo sathan habitaturus sit in Antichristo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi,ideoque inipso habitat, vt Paulus ait,omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.Sed habitabit sathan in Antichristo,penitus ipsi dominando,tam secundum corpus,quam secundum animam: fere similiter,vt in energumenis habitare dicitur;non tamen vexando & cruciando illum,sed instruendo, instigando,& incitando tam corporaliter quam spiritualiter,ad omnia quæ per ipsum fieri volet. Docebit illum multa & mira naturæ secreta, & curiosarum artium arcana, quæ superant communem hominum captum & intelligentiam. Multa quoque per illũ patrabit prodigia & miracula;vel quæ occultis naturæ viribus fient;vel quæ simulata,veritatem mentiẽtur, & ad decipiendos homines conferentur. Quamobrem Paulus nominat ea signa mendacia. Abditos præterea reteget illi thesauros, magnamque vim auri & argenti subministrabit.His rebus munitus,instructus,ornatusq; Antichristus,multos ad se mortalium trahet,partim terrore suæ potentiæ,partim admiratione scientiæ & prodigiorum;denique,amplissimorum promissione præmiorum,munerumq; largitione. Cui, dicitur,fore os loquens ingentia; propter incredibilem eius superbiam & iactantiã: de qua Paulus posterioris epistolæ ad Thessalonicenses cap. 2. ita scribit: § *Qui adversatur,& extollitur supra omne quod dicitur, aut colitur Deus; ita vt sedeat in templo Dei, ostendens se quasi sit Deus.* § Tradunt veteres,Antichristum simulaturum se Messiam; eaque ratione,Iudæorum omnium ad se animos studiaque rapturum: rursusque ædificaturum Hierosolymam, templũque instauraturum,& inibi sedem ac solium suum collocaturum. Verum de Antichristo infra in enarrando vndecimo & duodecimo capite, distinctius,pleniusque dicemus. Legendus est. B. Gregorius in libro. 32. moralium cap. 12. vbi exponens supradicta verba Danielis de decem cornibus, & de cornu alio modico,eaque ad Antichristum accommodans, quædam secundũ mysticum sensum valde notanda,tradit.

Aspiciebam,donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimẽtũ eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda: thronus eius, flammæ ignis,rotæ eius ignis accensus: fluuius igneus rapidusq; egrediebatur a facie eius; millia milliũ ministrabãt ei,& decies millies cẽtena millia assistebãt ei: iudiciũ sedit,et libri aperti sunt.

DEMONSTRATIS in illa visione Danieli,quatuor potẽtissimis olim futuris in orbe terrarum imperijs, quorũ posterius,prioris ruina & interitu excitari,& amplificari debebat: deinceps in eadem visione, ipsi D præmonstratum est, futurum Messiæ regnum; præsertim autem in quo ipse vna cũ populo sancto suo,deletis alijs omnibus regnis,post mũdi renouationem, sempiterno & felicissimo æuo regnaturus est. Sed, quia id præibit generale hominum iudicium, expressis aliquot maxime notabilibus eius circumstantijs, eiusmodi iudicium describitur. Deinde,monstratur, quemadmodum filius hominis, id est,Messias,æternum a Deo patre regnum accipiet,in omni terra cæloque, atque in omnem æternitatem regnaturus.

Throni.

Inter circumstantias illius extremi & generalis iudicii hoc loco præscriptas,prima tangitur illis verbis, § *& throni positi sunt* § Quo significatur,in illo iudicio,præter Deũ & Christum iudicem,fore alios quosdam,quasi iudicis assessores,sedentes super thronis. Et de apostolis quidem,explicate id Christus dixit,Matthæi cap. 19. § *sedebitis super sedes duodecim,iudicantes duodecim tribus Israel.* § Idem tradunt theologi de sanctis, qui vitã apostolicam æmulati,restrictiorem ac rigidiorẽ Christianæ vitæ rationem & disciplinã coluerunt. Hoc videtur innuisse Paulus, cum prioris ad Corinthios epistolæ cap. 6. scripsit, § *nescitis, quia sancti de hoc mundo iudicabunt.* § Eodem videtur spectare illud Isaiæ cap. 3. § *Veniet ad iudicium Dominus, cum senioribus populi sui* § Ioannes item in Apocalypsi cap. 4. circa thronum Dei,vidit alios viginti quatuor thronos,in quibus sedebant viginti quatuor seniores. Secunda circumstantia: § *Antiquus dierum sedit.* Hic

Cur Deus dicatur antiquus dierum.

antiquus dierũ,potest intelligi,vel simpliciter ipse Deus, vnus & trinus;vel proprie Deus

A Deus pater: idque magis videtur congruere huic visioni. Etenim paulo infra subijcitur,quendam quasi filium hominis,venisse vsque ad antiquũ dierum, & regnum ab eo accepisse. Si intelligatur simpliciter Deus,dicitur ipse antiquus dierũ, id est,longæuus,& vt alias solet dicere scriptura, plenus dierum. De multitudine vero annorum Dei,scripsit Iob. 36. § *et numerus annorum eius inæstimabilis.* § Vel antiquus dierũ dicitur, id est antiquus ante omnes dies, omniaque tempora: vel auctor conditorque omnis antiquitatis dierum & temporum: vel eminenter atque excellenter in se ipso continens omnem temporis antiquitatem. His enim modis omnibus,Dionysius in libro de diuinis nominibus capite decimo, hanc Danielis sententiã interpretatus est. Eo autem loquendi modo,scriptura describit,vel potius adumbrat, Dei æternitatẽ. Annotauit prædicto loco Dionysius,aliquando scripturam repræsentare nobis Deũ, quasi
B senem,& antiquum;quo denotet eius æternitatem: aliquando vero,tanquam iuuenẽ ætateque florentem;scilicet,vt significet simul cum illa Dei antiquitate, incorruptũ vigorem, & nullatenus diminutam pulchritudinem,esse coniunctam. Theodoretus, quosdam ait verba hæc ita legisse, § *antiquans dies*: § qua lectione duo significantur; & æternitas Dei, qui tempori dat antiquitatem ac vetustatem; eiusdemque immutabilitas;cuius cõparatione,omnia, vel ipsa quoque tẽpora,senescere & antiquari dicuntur. Nam quod dixit de cælis & terra Dauid psalmo centesimo primo, § *ipsi peribunt,& sicut vestimentum veterascent: tu autem permanes,& idẽ ipse es,& anni tui non deficient,* § id æque in alia omnia,quæ a Deo sunt condita, quadrat. Hieronymus ait,induci Deum sub specie senis,vt demonstretur grauitas,maturitas, & trãquillitas animi in iudicando: quippe quæ frequentius in sene,quam in iuuene insunt: sicut Iob dixit in cap. 12.
C § *In antiquis est sapientia,& in multo tempore prudentia: apud Deum est sapientia & fortitudo, ipse habet consilium & intelligentiam.* § Si autem hoc loco antiquus dierũ,proprie denotet Deũ Patrem; sciendum est,ipsum figurari tanquam senem,in comparatione filij, propter assumptam ab ipso filio,ex certo aliquo tempore,naturã humanam: vel propter,vt in Scholis loquũtur Theologi,prioritatem originis. Quemadmodum enim pater,nõ quidem durationevel natura, sed auctoritate originis, dicitur esse prior & maior filio, ita quoque antiquior.

Tertia circunstantia. § *Vestimentum eius candidum quasi nix. & capilli capitis eius quasi lana munda.* § Per candorem vestimenti, significatur, interprete Theodoreto, incomparabilis munditia & puritas diuinæ naturæ,quæ nulla vel naturali, vel morali labe,infecta est,aut infici potest; ob idque maxime idonea est ad iudicandum. Tribuuntur ip
D si,capilli albi;tanquam quiddam consequens & congruens antiquitati;senibus enim canescit caput & barba: id autem mire facit ad iudicis auctoritatem & reuerentiam: § *coram cano capite,inquit Salomon,assurge.* § Alij,vestimentum candidum,exponunt diuinam prouidentiam rerum cælestium: capillos vero albos, prouidentiam rerum sublunariũ; & vtrãque dici candidã,quia vtraq. est ordinatissima & iustissima,licet nonnullis,imbellicitate humanæ rationis diuina æstimantibus, secus videatur. D. Hieronymus,capillos candidos interpretatur,sinceritatẽ & integritatẽ diuini iudicij: quippe in eo nulla erit acceptatio personarũ,nulla item dissimulatio, vel mali,vt non puniatur;vel boni, vt non remuneretur. Similitudo porro lanæ,eo spectat,vt significetur, etiam in illo iudicio, seueritatẽ diuini iudicij,non omnis prorsus mansuetudinis,mi-
E sericordiæ,& clementiæ fore expertem. Non enim Deus,etiam impios,secundum omnem iustitiæ suæ rigorem puniet,sed citra condignum.

Quarta circunstantia. § *Thronus eius flammæ ignis.* § Thronus Dei sedentis ad iudicandum, indicat iudicis auctoritatem atque maiestatem. In psalmo nono scriptum est de Deo, § *sedisti super thronum,qui iudicas æquitatem.* § Sessio Dei ad iudicandum insinuat,eum magna cum quiete & tranquillitate iudicaturum: sic est in libro sapientiæ cap. 12. § *Tu autem Dominator omnium,cum tranquillitate omnia iudicas* § Thronus autem flãmeus & igneus;quinque res denotat. Namque in flamma,est claritas, est item ardor; claritas throni,ostendit omnia,de quibus iudicium facturus est Deus,esse clarissima illi atque manifestissima; itaque nullatenus errare potest in iudicãdo propter igno

Quidĩ Deo candor vestium,& albor capillorum, vti est lanæ, significent.

Quid sessio Dei & thronus eius flãmeus & ardens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rationem veri. Deinde, ostendit illud iudicium nulli fore occultum, sicut nunc plera A
que Dei iudicia mortalibus abdita & incognita sunt: tunc autem omnibus, & homi-
nibus & angelis, erunt clarissime conspicua; nec quisquam tam manifestæ testatæq;
veritati contradicere audebit. Ardor præterea throni, tria indicat; primo, Deum ad iu
dicandos homines venturum, non hominum odio, vel cupiditate vindictæ; sed ardore
amoris, quo veritatem & iustitiam amat: tum declaratur efficacitas illius iudicij, cu-
ius executio nullo modo impediri poterit: ad extremum, ignis aurum reddit purius
& illustrius, paleam vero denigrat, adurit, & consumit; sic in illo iudicio, summa
bonis claritas & gloria accedet; improbi vero incredibili cum probro & ignominiæ
ad sempiternas inferni pœnas relegabuntur. Depingitur autem Dei thronus, suppo-
Quid significent rotæ throni. sitis rotis, mobilis & versatilis, quales fuisse antiquitus regum throni memorantur. B
Qua similitudine rotarum, declaratur Deum ita sedere in throno, immobilem secun-
dum suam naturam, vt secundum rotas tamen suæ potestatis & efficacitatis, per om-
nia, quæcunque cælo terraque continentur, celerrime percurrat & permeet; nam
& in libro sapientiæ cap. 7. traditur, omnibus mobilibus mobiliorem esse sapientiam;
eamque attingere omnia propter suam munditiam, & cum sit vna, posse tamē omnia;
& in se permanentem, cuncta mutare & inouare. Rotæ finguntur igneæ; propter
uim & efficaciam potentiæ ac voluntatis Dei, cui obsisti nequaquam potest, omnia
enim quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra.

Quid flumē igneū & rapidum egrediens a facie Dei. Quinta circunstantia. §*Fluuius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius.*§ Sic exprimi
tur sententia illius vltimi & generalis iudicij, ipsius iudicis ore prolata, & ab om-
nibus qui coram aderunt, exaudita & percepta. Quæ instar rapidissimi fluminis, im- C
probos demerget, absorbebit, & ad tartarum deturbabit; ita vt non possint illi coram
iudice consistere; sicut in psalmo primo dictum est, §*Non resurgent impij in iudicio*§ vel
vt sonant Hebræa §*non stabunt vel consistent.*§ Illud autem §*rapidus & igneus*§ indicant
sententiam illam iudicis, quamcelerrime & efficacissime, correptis a dæmonū tur-
ba improbis, & in tartarum delatis, executioni mandandam. Dionysius in libro de
cælesti Hierarchia capite vltimo, superiora verba Danielis, ita exponit. §Videndum
Dienysius Arcopagita apud Danielem, quid sibi velint flumina, rotæ, & currus, qui cælestibus virtutibus cō
iuncti inferuntur. Nempe, diuina flumina, diuinos significant latices, largissimam an
gelis atque indeficientem inūdationis copiam largientes, vitalisque fœcunditatis al-
tores. Currus autem, coniunctam similium & animalium societatem signant. Rotæ
vero, quæ altæ quidem sunt, semper tamen in anteriora, sine vlla conuersione, in nul- D
lam partem declinando, incedunt, vim actionis angelicæ, quæ rectam perpetuo uiā
atque arduam pergūt, insinuant. Quippe omnis illorum cursus, spiritalisque rotatus,
ad viam illam erectam & arduam, cælesti intentione dirigitur. Possumus, & iuxta a-
lium sensum, intellectualium rotarum figuralem descriptionem exponere. Est enim
eis, vt propheta ait, cognomen inditum, Gel, Gel, quod Hebraice reuelationes, ac
reuolutiones significat. Igneæ nāque ac diuinæ rotæ, regyrationes habēt: quod sem
piterno motu, circa summum idemque versentur bonum: reuelationes autem, quod
occulta sacramenta reuelēt, & humiliores quosque promoueant, sublimesque diuini
fulgoris radios, in inferiora agmina descendendo, transfundant.§ Sic Dionysius.

Sexta circunstantia. §*Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assiste-
bant illi.*§ Declaratur his verbis, incomparabilis Dei iudicis auctoritas, magnificē- E
tia, & maiestas, ex innumerabili multitudine, eximiaque dignitate eorum, qui ei assiste-
bant; & qui quasi apparitores & administri, ad eius peragenda mandata, & obeunda
munera, erant paratissimi. Verum, circa hæc verba, tria sunt adnotanda. Ante omnia
scire conuenit, variam esse horum verborum lectionem, nec apud paucos mendosam.
Varietas lectionis. De priori numero, §*millia millium ministrabant illi.*§ inter omnes conuenit: vnum exci-
pio Tertullianum, qui in libro quem scripsit aduersus Praxeam, multo ampliorem ha
bet hunc numerum: sic enim legit, §*millies centies centena millia.*§ Sed in posteriori nu-
mero, mira est varietas & dissensio. Theodoretus, in textu quidem non habet eum nu
merum: sed in commentario sic eum habet: §*decies centena millia*§ sic etiā habet trans-
latio

A latio Latina versionis Græcæ, quæ est in biblijs tam Cōplutensibus, quam regijs. Ve-
rum, procul dubio corruptus est & mendosus numerus: quippe Græca lectio, vt mox
dicemus, multo secus habet. Translatio Diui Hieronymi, eadem autem est atque no-
stra Latina, sic habet, §*decies millies centena millia*: § sic legit etiam Iustinus in Dialogo
quem habuit cum Triphone: ita quoque legit Gregorius homilia 34. in Euangelia,
& lib. 17. moralium cap. 9. atque itidem conuertit ex Hebræo Pagninus. Græca por-
ro lectio ita hunc numerum expressit, μύριαι μυριάδες, quod ad verbum sonat, decies
mille dena millia; nam vox μύριας, valet decem millia, vt ex multis Herodoti locis,
præsertim ex libro septimo, & ex Suida, vbi huius vocis notionem explicat, perspici
potest: idemque intelligitur ex versione Græca libri Ionæ; in cuius extremo, quod La
tina versio habet, §*plus quam centum viginti millia*§ Græce est §*plusquam duodecim μυριάδες*§
B Vox autem μύριαι, nomen est adiectiuum, eundem plene numerum significans: nam si-
cut Latine dicimus, decem decades, centum centurias, mille millenarios: ita Græce di
citur, μύριαι μυριάδες, idest, decies mille dena millia. Atque hoc modo legit verba hæc
Danielis, Dionysius Areopagita, in libro de cælesti hierarchia cap. 14. eodem modo
legit Augustinus libro secundo de Trinitate cap. 18. idemque valet apud Tertullia-
num in libro contra Praxeam, hic ipse numerus, sic expressus, §*millies centena millia appa-
rebant ei.*§ Quanquam videtur Tertullianus, commutasse numeros, & priorem nostrū,
posteriori loco, posteriorem autem, priori loco posuisse. Hanc autem lectionē, equi-
dem censeo rectissimam & emendatissimam; tum quia sic est Græce, & apud Dionysiū
atque alios antiquos patres: tum etiam quia sic est Chaldaice, qua lingua scriptum
est hoc caput à Daniele: legitur enim Chaldaice, §*Ribo Ribin*§ idem significans, quod
C decies mille dena millia. At enim, dicet aliquis, qui possumus tueri Latinam versionē,
quæ longe aliter habet; quam tamen sartam tectam custodiri, in Concilio Tridentino
patres sanxerunt? Sed facilis est responsio. Interpres Latinus non tam spectauit verba
ipsa Chaldaica, quàm eorum sententiam, & mentem Danielis; cui propositū fuit eius
modi numeris insinuare, innumerabilem quandam angelorum multitudinem, ponēs
definitam multitudinem pro indefinita. Ad hanc autem innumerabilitatem angelo-
rum melius exprimendam, interpres simul iunxit eos numeros qui magnam aliquā
multitudinem notant, eosque in seipsos multiplicauit, dicēs, §*decies millies centena millia.*§

Secundo loco admonendus est lector, ne forte existimet tantum esse angelorum
numerum præcise, quantus prædictis numeris exprimitur: nam vt diximus, vt alias
sæpe in sacris litteris, sic hoc loco, definita multitudo posita est pro indefinita. Illud
D tantum significare voluisse Danielem putet, maximam esse & mortalibus incompre-
hensibilem angelorum multitudinem. Hoc etiam docuit Iob. cap. 25. §*Numquid est nu
merus militum eius.*§ et Ioannes in apocalypsi cap. quinto, §*numerus eorum millia milliū:*§
& Paulus ad Hebræos 12. §*Accessistis ad cælestem Hierusalem, multorum millium angelorum.*§
Athanasius in eo libro, quo respondit ad nonnullas quæstiones Antiochi, respondens
Quantus sit numerus angelorum. ad sextam quæstionem, quosdam ait opinatos, ita se habere numerum angelorum ad
numerum hominum, vt nonaginta nouem, ad vnum: alios vero, vt se habent nouem
ad vnum. Id autem eos argumentari, ex duabus illis Domini parabolis, vna de nona-
ginta nouem ouibus in deserto relictis, & vna oue, quæ amissa fuerat, quæsita: altera
de nouem drachmis seruatis, & vna perdita. Subdit eodem loci Athanasius, nonnul-
los putasse, tot esse angelos, quot sunt homines, propter illud, quod est in Deutero-
E nomio cap. 32. §*constituit numerum populorum, secundum numerum angelorum eius*§ ita enim
verterunt eum locum septuaginta interpretes. Diuus Gregorius homilia 34. in Euan
D. Gregorius gelia. videtur sensisse, certe indicat, plures esse homines quam sint angeli. Siquidem
ait, tot fore homines beatos, quot sunt angeli beati; ex hoc, licet ita argumentari,
sed homines damnati, plures erunt quam beati; multi enim sunt vocati pauci vero
electi: contra vero, angeli mali, pauciores fuerunt bonis: quod multi colligunt ex eo,
quod Ioannes in Apocalypsi cap. 12. scripsit, draconem, id est, Luciferum, detra-
xisse de cælo tertiam partem stellarū, id est, angelorum: ergo omnes homines tā boni
quā mali, plures sunt angelis bonis & malis. Augustinus certe in primo capite libri

vigesi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vigesimi secundi de ciuitate Dei, significat ruinam malorũ angelorũ instauratũ iri in cælesti ciuitate, numerosiori electorum hominum supplemento. At enimuero, probabilius est, ne dicam certum, quod tradit Dionysius, eo quem paulo supra posui loco, non solum angelos plures esse hominibus, sed etiam omni multitudine rerum sensilium & corporatarum. Quemadmodũ enim corpora cælestia, magnitudine multo exuperant caduca omnia & mortalia corpora; ita incorporeæ & intelligentes illæ naturæ angelorum, multitudine, omnibus corporeis & sub sensum cadentibus rebus antecellunt.

Distinctio angelorum in assistentes & ministrantes.

Illud extremo loco hic animaduertendum est: ex hoc Danielis loco, petitã esse celeberrimam illam Theologorum distinctionem; qua illi omnes angelos distribuunt in assistentes, & ministrantes. Verum, assistere Deo, ambiguæ ac dubiæ significationis est, sicut adnotauit D. Gregorius libro decimoseptimo moralium, cap. 9. Nonnunquam enim idem valet, quod frui Dei præsentia, eiusque faciem coram cernere; quo modo assistere, de omnibus beatis angelis, etiam qui nominantur ministrantes, communiter dicitur. Nam de angelis singulorũ hominũ custodibus, quos infimi ordinis esse angelorum constat, dixit in Euangelio Dominus, angeli eorum semper vident faciem patris, qui in cælis est. Hac nimirum significatione vsum esse putandum est Raphaelem, in libro Tobiæ, & Gabrielẽ in Euangelio Lucæ, cũ dixerũt, ex ijs se angelis seu spiritibus esse, qui corã Deo assistãt, seu astẽt. Sed enim, cũ assistere dicitur de angelis, prout opponitur ei quod est ministrare, & mitti ad externa munera peragenda, idem significat, quod proxime videre omnia in Verbo; & inde notitiam omnium quæ agenda sunt haurire, nec mitti in terras ad exequenda ministeria. Atque hac ratione Dionysius censet quatuor superiores ordines, hoc est, Seraphim, Cherubim, Thronos, & Dominationes, esse assistentium angelorum; reliquos inferiores, esse ministrantium. Nã quod ait Paulus epistolæ ad Hebræos capite primo, omnes esse administratorios spiritus; id debet intelligi, non immediate, sed mediate: hoc est, nõ quod per seipsi expleãt ministeria, quæ ad electorum salutẽ pertinent; sed ipsi tamen angelos quorum interest eiusmodi ministeria exequi, docent & erudiunt, diuinaque mandata tradunt ab ipsis conficienda. Quod si etiam supremi angeli non nunquam alicui ministerio destinantur, id quidem adeo fit raro, vt propterea distinctio illa angelorum in assistentes & ministrantes, minime tolli debeat. Sunt igitur quinque ordines proprie ministrantium angelorum; nam qui diuina nuncia ferunt hominibus, proprie dicuntur angeli: & eorum principes, insignioribus nuncijs deputati, archangeli; qui miracula & prodigia faciunt, Virtutes nominantur: sicut qui plurimum pollent potentia, vt qui Aegyptiorum primogenita omnia, & centum octoginta quinque millia Assyriorum vna nocte ceciderunt, Potestates nominantur: denique Principatus vocantur angeli, qui prouincijs, & regnis præsunt. Legimus enim apud Danielem cap. 10. principem regni Persarum, & principem regni Græcorum, nec non & principem populi Hebræi. Qui autem cælestes orbes perpetuo conuersãt, Virtutum aut Potestatum ex ordine & numero esse, creduntur. D. Gregorius libro 17. moralium cap. 9. ex hoc loco Danielis probat, plures esse ministrantes angelos assistentibus. Nam quod inquit Daniel § *mille millia millium ministrabant ei,* § non accipit ipse multiplicatiue, sed partitiue, vt ita loquar, hoc est, non pro certo aliquo numero, sed pro numero indefinito, maximo tamen, & qui vix possit exprimi. Quod autem subditur: § *et decies millies centena millia assistebant ei,* § intelligit Gregorius multiplicatiue, scilicet pro certo aliquo numero definito, longe scilicet minori quã est prior. Similia Gregorio tradit Rupertus, in libro suorum cõmentariorum in Danielem cap. 13. At vero Tertullianus videtur in contraria fuisse sententia; quippe qui in libro aduersus Praxeam scripto, angelorum, quos ipse vocat apparitores Dei, id est, ministros, numerat millies centena millia: cum assistentium angelorum ponat, millies centies centena millia. Eadem est Dionysij Areopagitæ sententia, quanto superiores sunt ordines angelorum, tanto numerosiores esse arbitrantis. Quod etiã magis congruit cum sententia Danielis, qui vtrorumque angelorum numerũ, per definitas numerorum species expressit; sed ampliorem tamen assistentiũ

Qui angeli sint ministrantes, & qui assistentes.

D. Gregorius plures facit angelos ministrantes quã assistentes.

Rupertus.

Tertullianus

quam

quam ministrantium edidit.

Septima & vltima circumstantia: § *Iudicium sedit & libri aperti sunt:* § hoc est, iudex sedit in throno, paratus ad iudicandum: et aperti sunt libri, videlicet, in quibus ea cõtinebantur, de quibus, vel secundum quæ, iudicandi sunt homines. Hunc Danielis locum mirifice illustrat, alter similis locus in apocalypsi cap. 20. qui sic se habet. § *Vidi thronum magnum & candidum, & super eo sedentem, & omnes mortuos stantes in conspectu throni: & vidi libros apertos, & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* § Quem locum explanans D. Augustinus libro 20. de ciuitate Dei cap. 14. per libros apertos, intelligit sanctos, qui cũ Christo venturi sunt ad iudicium: quos propterea existimat appellari libros, quia in illis expressa cognoscetur Dei voluntas, & diuinæ legis obseruantia. Quocirca, improbi in eos intuentes, liquido cognoscent, quæ bona ipsi facere debuerint, quæque facere neglexerint. Secundum eos autem libros Ioannes ait iudicandos esse mortuos; tum quia, vt Paulus inquit, sancti de hoc mundo iudicabunt: tum etiam, quia sanctorum vita, quasi quoddam erit iudicium & condemnatio improborum: hinc enim palã erit, præcepta Dei non fuisse obseruatu impossibilia, etiam homini mortali & fragili; quod tamen improbi, excusandis sceleribus suis, solent prætexere. Ille autem alter liber vitæ, interprete Augustino, qui sic legit illa verba Ioannis. § *liber vitæ vniuscuiusque* § eamque lectionem in quibusdam libris reperiri, confirmat Beda; ille inquam alter liber vitæ, interprete Augustino, non est aliud, nisi notitia clara & indubitata omnium ac singulorum, quæ in hac vita quisque egit, siue bona siue mala: quam notitiã tunc Deus omnipotenti sua vi, ante oculos mentis cuiusque ponet; vt quæcunque bene aut male gessit, incredibili celeritate cognoscat. Beda, libros apertos in die iudicij, interpretatur sacras scripturas: tunc enim patebit verissima fuisse, quæ nos de illo extremo iudicio sacræ litteræ docuerunt: videlicet, factum iri generale omnium hominum iudicium, in quo exigenda sit omnium, etiam verborum otiosorum subtilis & exacta ratio: ibique nullum fore locum intercessioni, aut perfugium misericordiæ: denique sententiam tunc a iudice proferendam, irreuocabilem fore; & quæ tũc vel supplicia vel præmia hominum decernentur, fore sempiterna. Plerique, libros apertos interpretantur, singulorum hominum conscientias, quæ in die iudicij aperientur atque explicabuntur, & sua cuique probe pariter atque improbe facta, dicta, cogitataque, demonstrabuntur: sic loquitur Paulus ad Romanos capite primo: § *In die, inquit, iudicij Domini nostri, reddet vnicuique testimonium conscientia sua, cogitationibus inuicem accusantibus aut defendentibus.* §

Quales sunt libri qui in extremo illo iudicio, proferendi & aperiendi sunt. Locus Apocalypsis capite 20. D. Augustinus.

Beda.

Diuus Hieronymus putat significari duos libros, vnum bonorum operum, qui dicitur in diuina scriptura liber vitæ seu viuentium: atque hic liber est apud Deum & sanctos angelos: alterum malorum operum, qui est penes diabolum; quem ipse tunc proferet ad homines accusandos & condemnados. Qua propter, in apocalypsi cap. 12. sathan appellatur accusator fratrum: quin id ipsum, nomen diaboli significat. Et hic liber rite nominatur liber mortis, vt in quo scripti sunt æterna morte condemnandi. Nam quod Augustinus ait, & beatus Thomas in prima parte quæst. 25. confirmat, non sicut datur liber vitæ, ita dari librum mortis: hoc intelligendum est de libro mortis, qui sit apud Deum: non enim in more positum est, scribere in libro, eos qui repudiantur & reijciuntur; sed eos tantum qui eliguntur. Non est tamen negandum, eiusmodi librum mortis, esse penes dæmonem, & cum de homine coram Deo iudicium fiet, esse ab eo proferendum. Verumtamen, quemadmodum liber militiæ, tribus modis intelligitur, vel in quo scribuntur milites ad militiam delecti; vel in quo tradũtur præcepta tractandæ militiæ, & disciplinæ militaris; vel in quo descripta sunt militum tã bona quã mala facinora: ita quoq; liber vitæ dicitur, vel in quo scripti sunt electi ad vitam æternam, qui est liber æternæ prædestinationis: vel in quo ea continentur quæ conducunt ad consequendam vitam æternam, huiusmodi liber, est diuina scriptura & lex Dei; vel in quo bona & mala opera hominum conscripta sunt; qui liber, vt exponit August. libro 20. de ciuitate Dei cap. 14. non est aliud, quam mira quædam vis

D. Hieronymus. Liber vitæ & liber mortis.

&

Universidad de Deusto
Biblioteca

& potestas Dei in extremo illo iudicio, quæcunque vel bene vel male ab hominibus A
facta, dicta, concupita, & cogitata sunt, singulis in memoriam reducens, & quasi in
conspectu mentis liquido recognoscenda constituens. Ex his liquet, quales intelli-
gere oporteat fore libros, quos Daniel in illo iudicio apertos vidit.

Ecce, cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad anti-
quum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum,
& dedit ei potestatem æternam, & regnum quod
non corrumpetur, & omnes reges,
omnesque populi, tribus, & lin- B
guæ, seruient & obe-
dient ei.

VOD hic dicitur, filium hominis, id est, Messiam, sic in Euangelio fæ-
penumero appellatũ, propter assumptam naturam humanam, cum nu
bibus veniisse vsque ad Deum patrem; videtur reuera euenisse eo tẽpo-
re, quo, nube euectus ascendit in cælos; tunc enim omnes sancti angeli,
beatæque animæ eorum quos e limbo eduxerat, simul cum eo in cælum ascendentes,
deduxerunt eum vsque ad thronum Dei patris, cantantes id quod scriptum est in a-
pocalypsi cap. quinto. ¶ *Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatẽ, & sapien-*
tiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem; & omnem creaturam quæ super cælum C
est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo sunt: omnes audiui dicentes, sedenti in
throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum. ¶ Dicitur autem a-
gnus tunc fuisse dignus accipere diuinitatem; non quidem vt Deus esset, nam hoc
fuerat etiam ab initio suæ generationis, & nullo ipsius præcedenti merito: sed quia
propter passionem suam meruerat honorem & gloriam diuinitatis; hoc est, vt tã ab
angelis, quam ab hominibus, tanquam Deus sapiens, fortis, & gloriosus adoraretur
& coleretur: & hoc est quod Paulus dixit, Christum propter ipsius obedientiam exal
tatum esse a Deo, datumq; illi nomen quod est super omne nomen; vt in nomine eius
omne genu flectatur cælestium, &c.

Quomodo Christus dicitur in apocalypsi cap. 5. fuisse dignus, post passionem & mortem, accipere diuinitatem.

Ceterum, de illo quinto regno, priores quatuor monarchias consequuturo, eas- D
funditus euersuro, cuius incomparabilem gloriam, amplitudinem, potentiã, & æter-
nitatem, tam magnificis verbis prædicat Daniel, magnum nobis certamen est cum
Gentilibus & Iudæis, etiam cum quibusdam viris catholicis. Gentilium omnium, nõ
armis, sed scriptis, accerrimus hostis, & acerbissimus insectator Christianorum Por-
phyrius, cum illud cornu paruulum interpretatus esset regem Antiochũ Epiphanẽ,
infestissimum Iudæorum hostem, quam eius interpretationem paulo supra & memo-
rauimus, & refellimus; consequenter exponit quintum regnum, a quo scilicet illud
cornu paruulum fractum & contritum est, non aliud fuisse, quam principatum Ma-
chabæorum; qui multa bella cum Antiocho prospere gesserunt; eiusque ducibus su-
peratis, profligatisq. exercitibus, & sibi immortalẽ gloriã, & patriæ ac ciuibus glorio
sam libertatẽ acquisiuerũt: quarũ rerũ historiã plenissime narrãt libri Machabæorũ. E
Verũ hãc Porphyrij sententiã, falsam esse atque a mẽte Danielis longissime remotã,
& supra ostendimus, & nũc præterea tribus argumentis peruincemus. Principio, Da-
niel aperiens illius quinti regni originem & auctorẽ, ait, quendã similem filio homi-
nis, venisse in nubibus cæli vsque ad antiquum dierum: est igitur huius regni, cælestis
& diuina origo: quapropter ad terrenam illam & temporariam Machabæorum do-
minationem, minime pertinet. Deinde, regnum illud destructurum erat, sibique subie
cturum alia omnia regna, cunctasque orbis terrarum nationes: at Machabæi, vix in-
tra Iudææ angustissimos fines, principatum tenere potuerunt; nec illis externæ gen-
tes seruierunt. Adijce, illud regnũ prædicari a Daniele indissolubile ac sempiternũ;
quod

An quintũ regnum mirifice laudatum hic a Daniele, fuerit Machabæorum principatus

A quod regno Machabæorum neutiquam competit. Nam si loquamur de tribus illis nõ
bilissimis & glorioſissimis Machabæis, Iuda, Ionatha, & Simone, quorum admiran-
dæ virtutes, nec vnquam satis laudata facinora, omnium seculorum memoria prædi
cabuntur, eorum principatus, duos tantum & triginta annos steriſſe, in priori libro
Machabæorum proditum est: siquidem cœpit anno regni Græcorum centesimo qua
drageſimo sexto; eiusdemque regni anno centesimo septuageſimo septimo, post mor
tem Simonis, finitum est. Sin autem loquamur de eo principatu, prout ab illis Macha
bæis conditus, in eorum deinceps successoribus perdurauit vsque ad Herodem; ne
ille quidem stetit plus annis centũ viginti sex, vt tradit Iosephus libro 14. antiquita
tũ. Etenim, initiũ habuit circa olympiadẽ centesimã quinquageſimã quartã: exitũ ve
ro & finẽ, circa olympiadẽ centesimã octogeſimã quintã. Sed pauca hæc satis sint ad-
B uersus Porphyriũ: cuius opinionẽ miratur Theodoretus, etiã quibusdã pietate præstã
tibus viris placuisse: sic enim scribit in extremo huius capitis cõmentario. ¶ Vehemẽ
ter miror, quosdam pietatis magistros, quartam bestiã vocasse regnũ Macedonicũ seu
Græcorum. Debuerant enim considerare, tertiã bestiã, quatuor habuisse capita; quod
aperte indicabat, post Alexandri obitum, quadripartitam fore regni eius diuisionẽ.
Ad hoc, debuerant animaduertere, quartam bestiam eodem tempore decem habuis-
se cornua: & cornu paruum, tria priora cornua radicitus euulsisse: at vero in regnũ
Alexandri, non decem reges, sed quatuor tantum successisse. Illud quoque conside-
randum ipsis fuit, post quartæ bestiæ interitum, sanctos Dei Altissimi, regnum toto
orbe florentissimum & æternum, accepisse: atqui post Antiochum Epiphanẽ, figura-
tum illo cornu paruo, nequaquam sancti tale regnum exceperunt. Nam etsi poten-
C tiam quandam adepti sunt Machabæi, non tamen diu regnarunt. Etenim Iudas tres
annos, Ionathas vndeuiginti, Simon octo, præfuerunt populo: alij, cum paululum re-
gnassẽt, vel morte extincti, vel magnis attriti calamitatibus, imperioque priuati sũt.
Alioqui, ne omnes quidem isti sancti; cum quidam illorum improbi extiterint: &,
vt omnes isti fuissent sancti, his tamen omnibus deletis, Herodes alienigena & im-
pius, totius Iudææ rex cõstitutus est. Quomodo igitur verum erit quod ab angelo di-
ctum est, post deletum cornu illud paruum, omne regnum, omnemque gentium pote
statem & dominationem quæ sub cælo est, datum iri sanctis Altissimi, & regnum eo-
rum fore sempiternum? Horum enim nihil in illam Machabæorum dominationem
competere liquido cernimus. ¶ Hactenus Theodoretus,

Quandiu principatus Machabæorum duraverit.

Theodoretus.

Deinceps pugnandum nobis est cum Iudæis; qui Christianis infensi infestique, &
D iniquo animo ferentes, quæ de illo quinto regno tam præclara & glorioſa prædixit
Daniel, ea ad regnum Christi, & Christianorum accõmodari, nullum non mouerũt
lapidem, vt clarissimæ ueritati, quantas maximas possent, tenebras offunderent; &
quam ipsi lucem refugerent, alijs quoque eriperent. Itaque, obnixe contendunt ostẽ
dere, quæ de illo quinto regno traduntur hic a Daniele, ea regno Christianorum nul
latenus conuenire. Paulus Burgensis, ex nobili Iudæo nobilior factus Christianus, be
ne longam & accuratam de regno Christi aduersus Iudæos disputationem scripsit.
Duo autem imprimis aduersus Christianos Iudæi probare conantur. Vnum est, re-
gnum Christianorum, non esse illud quintum regnum a Daniele descriptum: alterũ
est, illud cornu paruulum a sanctis fractum & contritum, secundum germanam &
propriam verborum Danielis sententiam, significare Christum, regni Christianorũ
E principem & conditorem. Illud, tribus argumentis confirmant. Primo illud quintũ
regnum, Daniel affirmat, futurum diuersum a regno Romanorum; quin etiam poten
tiam Romani imperij deleturum: at regnum Christi, non euertit potentiam imperij
Romani: quippe viuẽte Christo sub Augusto & Tiberio, floruit principatus Romano-
rum, quam cum maxime; & postea mortuo Christo, multis seculis perdurauit. Quini
mo princeps Christianorum, qui est Summus Pontifex, coronat imperatorem Roma
manum, simulque vterque principatus viget & floret; tantum abest, vt regnum Chri
sti Romanum imperium omnino destruxerit. Quid, quod potentia & magnificentia
regni Christianorum, ab imperatoribus Romanis, primum quidem a Constantino

Disputatio cum Iudæis; An illud quintum regnum, sit regnum Iudæorum; & an illud cornu paruum figurauerit Christũ dominum nostrum.

Magno

Universidad de Deusto
Biblioteca

Magno, tũm ab alijs qui poſt ipſum imperio præfuerunt, profecta & confirmata eſt. A
Summus itẽ Pontifex, potentiam ſui principatus a Romanis imperatoribus accepit.
Addunt Iudæi alterum hoc argumentum: Danielem affirmare, illud quintum regnũ
fore totius orbis potentiſſimũ, ceteraque regna ſubiecta illi fore: quod minime qua-
drat in regnum Chriſtianorum: plurima namque ſunt regna, illi contraria, non ſolũ
diuerſa, & non ſubiecta. Cernimus præterea imperium Turcarum potentius eſſe, at-
que florentius, quam regnum Chriſtianorum. Denique, multo plures ſunt qui non
parent Chriſtianorum regibus, quam qui ſunt eis ſubiecti. Poſtremo, idem confirmat
eo argumento: illud quintum regnum prædicari a Daniele, incorruptibile ac ſempi-
ternum: atqui Chriſtianorum imperium magna ex parte corruptum & euerſum eſt;
amiſit enim dominationem in Africa, Ægypto, Syria, Aſia, nec in paucis Europæ par
tibus. Id autem quod eſt ſecundum partes corruptibile, aliquando totum tandẽ cor- B
rumperur: ſic enim Ariſtoteles in libris de cælo argumentatur, cælum eſſe incorru-
ptibile, quia poſt omnem omnium hominum memoriam, nulla eius pars, vel minimũ
corrupta eſt.

Quod autem illud cornu paruum ſignificauerit Chriſtum, ita probant Iudæi. Di-
citur illud cornu, initio fuiſſe paruulum: ſimiliter Chriſtus, initio humilis, obſcurus,
& contemptus fuit; paucos item, eoſque viles atque ignobiles habens diſcipulos &
ſectatores. Loquebatur illud cornu ingentia; id eſt, magnifica de ſe & glorioſa præ-
dicabat: Chriſtus quoque iactabat ſe ſine peccato eſſe, de cælo deſcendiſſe, antiquio-
rem eſſe Abrahamo, filium Dei, & ſaluatorem mundi. Proferebat etiam illud cornu
ſermones contra excelſum, id eſt, blaſphemabat Deum: Chriſtus itidem, iniurioſus, C
contumelioſus, & blaſphemus in Deum fuit; primus enim docuit, & in vulgus enun-
ciauit, Deum generaſſe filium, & habere filium naturalem, ſibi conſubſtantialem &
coæternum; & cum ipſe homo eſſet, Deo ſe tamen æqualem faciebat. Traditur præ-
rea, illud cornu tentaſſe mutare tempora & leges, id eſt tollere temporales feſtiuita-
tes Iudæorum, rituſque ac ceremonias legales: hoc ipſum Chriſtus facere aggreſſus
eſt, violato ſæpius ſabbato, cõtemptiſque legis Moſaicæ ceremonijs. Quin, eius ſecta
tores, legis obſeruantiam, non ſolum neglexerunt, ſed etiã damnarunt, & omnino in-
terdixerunt. Quid multa? Cornu illud, tribus annis & dimidio regnaturũ erat: tanto
etiã tẽpore regnaſſe Chriſtũ, confeſſione ipſorum Chriſtianorum conſtat. Nam ex
quo poſt baptiſmũ in publico verſari ac docere, & ſectatores habere cœpit, vſque ad
eius necem, tres anni, additis præterea aliquot menſibus, tranſierunt. Ad extremum, D
Danieli oſtenſum eſt, illud cornu paruulum tandem iri fractum contritũque a popu-
lo Dei, & ſanctis Altiſſimi: nec hoc, non maxime quadrat in Chriſtũ; quem Iudæi,
qui erant populus Dei, ignominioſa crucis morte necatum e medio ſuſtulerunt.

Refellun-
tur Iudæi.

Hæc Iudæi, odio Chriſtiani nominis cæci, aduerſus clariſſimam veritatem contu-
maciter & perfidioſe diſputant. Sed adeo tela eorum obtuſa ſunt & infirma, vt de il-
lis veriſſime dici queat illud Dauidis ex pſalmo. 63. § *ſagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ
eorum: & infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.* § Verum, quo notior & teſtatior fiat prædi-
ctarum rationum inanitas ac futilitas, ſciendum eſt, duplicem Chriſti aduentum in
ſacris litteris prædici, ac prædicari: primum, & ſecundum. In priori aduentu, venit
Chriſtus non ad iudicandum & damnãdum, ſed vt ipſe dixit, ad ſaluandum mundũ,
ſaluandum dico, ſpiritualiter magis quam corporaliter. Quapropter, eam vitæ formã
ac rationem in priori aduentu ſuſcepit, quæ ad curandos ſpirituales animorum mor E
bos, per ſectamque mentis ſanitatem comparandam, plurimum cõferre poſſe viſa eſt.
Quocirca, non venit Chriſtus cum humana potẽtia & gloria; ſed humilis & pauper,
clariſſimum præbens exemplum patientiæ, humilitatis, ſui ipſius mortificationis, de-
nique omnium terrenorum bonorum deſpicientiæ: his enim rebus ſciebat ad extra-
hendos ex animis hominum errores & vitia, virtuteſque ac cæleſtem doctrinam in-
ſerendam, eſſe opus. Non igitur primum venit in mundum, temporale ac terrenum
poſſeſſurus regnum, ſed potius ſpirituale: ideoque dixit ſuis diſcipulis, veniſſe ſe, non
miniſtrari, ſed miniſtrare; & Pilato, regnum ſuũ non eſſe de hoc mundo; & item Apo

Duplicem
Chriſti ad-
uentũ præ-
dicari in
ſcriptura.

Quale Chri
ſti regnum
in priori
eius aduen
tu.

ſtolis

A ſtolus dixit, § *regnum Dei intra vos eſt:* § nec regnum eius nominatur regnũ mundi, ſed
regnum cælorum: latro quoque pendens in cruce, iamque moribundus, Chriſto iti-
dem cruci affixo & moribundo dixit: § *memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum.* §
Nec tantum Chriſtus huiuſmodi regnum terrenum & humanum nõ ambitioſe quæ-
ſiuit, ſed etiam ſtudioſe curioſeque fugit. Cum enim ſciret multos eſſe qui ipſum re-
gem facere vellent, ſeſe illis ſubduxit, fugitque. Fuit igitur in priori Chriſti aduentu
regnum eius non corporale, ſed ſpirituale: atque hoc regnũ, in illa viſione ſtatuæ, quã
rex Nabuchodonoſor vidit in quiete, præfiguratum eſt: & quæ de eo regno Daniel eã
viſionem regi interpretatus, diſſeruit, ea ad priorem Chriſti aduentum magna ex par
te pertinere, duo ſunt manifeſta indicia. Alterum, quod ibi Chriſtus ſignificatur ſimi-
litudine lapidis abſciſſi de monte ſine manibus; quod ſignificauit carnalem Chriſti ex
B matre, ſine admixtione virilis ſeminis generationem: alterum, quod ibi Chriſtus ſigni
ficatur primo tanquam paruus lapis, deinde paulatim in maximum montem excre-
ſcens: quod ad poſteriorem Chriſti aduentum nullo modo, ad priorem vero, aptiſſime
poteſt accommodari. Hoc autem ſpirituale Chriſti regnum, deſtruxit omnia alia re-
gna; non quidem corporaliter ſecundum humanam eorum potentiam; ſed ſpirituali-
ter, videlicet, ſicut ipſum erat ſpirituale; deſtruxit inquam, ſecundum vitia & errores,
præſertim vero ſecundum idololatriam, quæ per omnem orbem vigebat & regnabat.
Nec ad hunc modum, deſtruxit omnia regna ſimul, & vno omnia tempore; ſed paula-
tim, & longo temporum proceſſu. Etenim fere nullum in orbe regnum eſt, in quo fi-
des & religio Chriſtiana non aliquando floruerit. Ex his palam eſt, hoc Chriſti re-
gnum longe diuerſum fuiſſe a regno Romanorum. Hoc enim corporale, terrenum, &
C temporale fuit; illud ſpirituale, æternum, cæleſte. Et regnum quidem Romanũ deſtru
ctum eſt a regno Chriſti, non quidem corporaliter, ſic enim non aduerſatur regno
Chriſti; ſed ſpiritualiter, quia deſtruxit errores, ſuperſtitiones, denique idololatriam
quæ Romanis maxime dominabatur: fecitque, vt Romanum imperium ſpiritualiter
eſſet ſubiectum atque obediens imperio Chriſti. Quo licet intelligere, ſummum pon-
tificem, qui vicarius Chriſti, ſummam in regno eius poteſtatem habet, non tam corpo
raliter quam ſpiritualiter toto orbe regnare; & hac ſpirituali dominatione cũctis mũ
di principibus præcellere, & in vniuerſum orbẽ terrarum habere imperium. Quapro-
pter, & ſi ditionem terrenam ab imperatore Romano potuit accipere; attamen ſpiri-
tualem, propter quam eſt ſummus pontifex, & totius eccleſiæ monarcha, nec ab ho-
minibus, nec ab angelis potuit accipere. Quis enim niſi ſolus Deus, potuiſſet concede
D re diuinum illud munus & poteſtatem remittendi peccata, conſecrandi corpus Chri
ſti, gratiam conferendi, excommunicandi contumaces, animas ligandi ac ſoluendi,
denique cælũ aperiendi, & claudendi; &, vt in ijs quæ ad fidei Chriſtianæ doctrinam
pertinent, condendis atque decernendis, nullatenus falli poſſet? Non imus inficias,
hoc regnum Chriſti, aliquatenus diminutum & corruptum eſſe, non per ſe quidẽ, ſic
enim incorruptibile eſt, ſed ratione eorũ qui huic regno ſubditi ſunt; quos aliquãdo
plures eſſe contingit, & aliquando pauciores. Quanquam ex eo non poteſt cõcludi,
hac ratione fore aliquando, vt totum Chriſti regnum in terris ſit corruptum, & plane
deletum. Siquidem, quantum in vna parte orbis diminuitur, tantum propagatur in
altera: id quod noſtris hiſce temporibus contigiſſe liquido cernimus: quantum enim
Chriſtiana religio in hoc noſtro orbe contracta & coanguſtata eſt; tantum, atque eo
E amplius, eſt dilatata in nouo orbe occidentali, & in tot tantiſque Orientis regioni-
bus & prouincijs. Itaque ſimiliter Chriſti regnum dici poteſt corruptibile, vt philo-
ſophi docent, quatuor elementa eſſe corruptibilia: ſcilicet, non ſecundum ſe tota, vt
loquuntur ipſi, ſed ſecundum partes. Etenim nunquam totum elementum ſimul inte
rit, ſed tantummodo per partes; ita tamen, vt quantum ipſi ex vna parte deperit, tan-
tum ex altera parte eidem aggeneretur.

Monarchia
ſummi pon
tificis.

Quomodo
regnũ Chri
ſti in terris
ſit corrupti
bile.

Quod autẽ Iudæi, inueterato noſtri odio inſani & amentes, commenti ſunt, illud
cornu paruulũ, ſignificaſſe Chriſtũ dominum noſtrũ: adeo manifeſte falſum & abſur
dũ eſt, vt iuuet magis ridere huiuſmodi cõmentũ, quã cõfutare. Nõne Danieli oſten

Universidad de Deusto
Biblioteca

sũ est,postquã illud cornu esset fractũ & contritum,tunc demum regnum sanctorum A
Altissimi, fore potentissimum,atque florentissimum?Si igitur contritio illius cornu
significauit Christi cædem factam à Iudæis,& regnum sanctorum Altissimi, denota-
bat imperium populi Hebræi;quomodo vaticinium istud cum ipso euentu & veritate
non solum non congruit,sed etiam omnino pugnat? Quantum namque Iudæi post
necem Christi floruerint,& quam feliciter regnauerint,res ipsa docet,& ipsi experti
sunt,hodieque experiũtur. Ab eo enim tempore quo Christum occiderunt,vltio mor
tis eius,ita eos persequitur,vrget,premitque omni orbe,miserrimum vbique terrarũ
perpessos exilium, durissimamque seruitutem,vt nullo tempore, nulloque loco eos
consistere,& a tantis malis,vel ad punctum temporis, respirare sinat. His accedit,
Danieli ostensum esse,illud cornu paruum,ex medio aliorum decem maiorum cor-
nuum quartæ bestiæ,progeneratum iri,id est,tunc futurum,cum illa quarta bestia fi-
gurans imperium Romanum,habebit decem cornua,ideſt,vt supra diximus, decem
vel multos reges:quorum regum tres,illud cornu paruum primo euellet,id est,debel
labit & subiugabit. Hæc autem nullo modo congruere Domino nostro,etiam Iudæis
nisi scienter ac voluntarie cæci esse velint,non possunt non liquido videre. Non est
igitur dubitandum,regnum illud sanctorum,figuratum in statua Nabuchodonosor,
& a Daniele interpretatum,fuisse regnum spirituale Christi,quod in priori eius ad-
uentu fundatum,ad hanc diem stetit,& vsque ad consummationem seculi permansu
rum est. De cuius regni amplitudine,opulẽtia,maiestate,gloria,& felicitate,mul-
ta extant apud vates tam priores Daniele,quam posteriores,clarissima & præstantis-
sima vaticinia:apud Dauidem in psal.2.44.71.109.144.apud Isaiam cap.2.25.30.
33.49.60.63.& 66.denique apud Aggæum cap.2.

Regnũ Christi octo rebus, ceteris omnibus regnis antecellit.

Illud præterea adnotandum est,hoc Christi regnum spirituale,omnibus huius mũ
di regnis octo rebus præcellere. Primo,duratione:stetit regnum Christi ab ortu sue
ad hanc diem,plus annos mille quingentos octoginta, in posterum vero stabit vsq;
ad consũmationem seculi. Omnium vero priorum monarchiarum diuturnissimũ fuit
Assyriorum imperium, quod tamen mille quadringentos annos non expleuit. De-
inde,amplitudine ditionis & dominationis. Etenim fere omnes mundi regiones domi
natu suo complexum est: & nunc in nouo orbe,& in terris Oriẽtis, quæ loca veteres
ne per auditionem quidem cognouerant,regnum Christi latissime ac florentissime
viget. Tum, vi & efficacitate imperij: siquidem aliorum omnium regnorum
vis & potentia,ad ea tantum quæ extra hominem sunt,vel summum,ad ipsa hominũ B
corpora,pertinere potest: at regnum Christi,vsque ad intimos animorũ recessus pe-
netrat,atque animis mentibusque præcipue dominatur. Præterea,præstãtia effectus
& vtilitatis:quibus enim Christus dominatur,eos peccati,& diaboli seruitutis excus
so iugo,vere facit liberos,iustos,ab omni vitiorum,& errorum labe integros & puros,
denique filios Dei,atque hæredes vitæ æternæ. Postea,modo;quo regnum hoc est ac-
quisitum & partum. Non enim,vt mundana regna,terrore armorũ, bellica potentia,
& cædibus hostium,sed paupertate,humilitate,perdomandis cupiditatibus,bonis om
nibus terrenis negligendis,malisque tolerandis,quin etiam mortis ipsius oppetitio-
ne,quam & monarcha ipse Christus,& principes eius sectatores, volũtarie subierũt,
regnum hoc spirituale ab initio constitutum,& postea toto orbe amplificatum,& vs-
que ad hanc diem conseruatum est. Adhæc,excellentia legum & institutorum, qui-
bus regnum hoc a Christo descriptum,temperatum & formatum est: si enim Dauid
in psalmo 18,de lege Mosis tam magnifica & mira prædicat dicens: *§ lex Domini immaculata, conuertens animas,testimonium Domini fidele,sapientiam præstans paruulis,&c.* § quanto ve-
rius eadem, ac multo etiam maiora, de hoc regno Christi, & lege euangeli-
ca dici possunt? Sapientiores philosophi, fere doctiorum omnium assensu, di-
xerunt, monarchiam, optimum esse genus gubernationis; præsertim vero,quo-
ad princeps sapiens, & iustus fuerit: atqui huius regni dux, moderator &
princeps vnus, est Christus, adeo sapiens & bonus, vt nec ipse falli, nec
alios fallere queat, nec a perfectione probitatis & sanctitatis, vel transuersum

§ vnguem

A vnguem discedere. Præstat etiam ceteris regnis, fine; qui quidem in alijs re-
gnis, præterquam quod humanus & temporarius est; in hoc autem regno, cælestis
& sempiternus;etiam, ipsius principis,magis quam subditorum vtilitate & gloria con
tinetur. Huius autem regni finis est,eos qui sub hoc regno viuunt,ad immortalem &
beatam vitam omni æuo fruendam perducere.

Octaua huius regni excellentia æstimari debet ex præstantia dignitatis eius,qui
præest huic regno. Qui de rebus,principi ad bene ac feliciter imperandum, necessa-
rijs præcipiunt, tres in primis commendant:prudentiam, iustitiam,& potentiam; in
quibus rebus, velle alios principes cum Christo vlla ex parte comparare, nõ est aliud
nisi perexiguũ lucernæ lumen,cum immensa claritate solis contendere & compone
re velle. Isaias cap.9. cum de Christo dixisset, *§ & imperium eius super humerum eius,* § pro- Ioeus Isaie cap. 9.
B tinus sex illius principis eximias proprietates subiũgit: *§ Vocabitur (inquit) nomen eius, admirabilis* § nam clarum nomen & celebris fama,quæ in hominum laude & admira-
tione versatur,magnam principi auctoritatem, & maiestatem afferunt. Tum addit,
§ consiliarius § quasi diceret, vsque adeo non eget cuiusquam consilio,& in tantum su
pereſt illi prudentia,vt alijs consiliarius esse possit,& debeat. Consilio autem & pru-
dentia stabiliri & nobilitari regna, docuit Salomon in prouerbijs. Postea subditur
§ fortis § scilicet ad debellandos omnes hostes;sibique subiectos validissime defendẽ
dos & custodiendos. Ad hoc,nominatur *§ Deus:* § ex quo apparet,nequaquam timẽ
dum esse,ne monarchia hæc,cuius & conditor & rector ac defensor Deus est,vllo tẽ-
pore deficiat. Præterea, dicitur *§ pater futuri seculi:* § regnum enim Christi, inchoatur
in hoc seculo,sed in altero perfectum est & omnibus numeris absolutum: cum cete-
C rorum regnorum,idem qui huius seculi,terminus & finis futurus sit. Illud autem no
men *§ patris,* § indicat hoc regnum non constare sæuitia tyrannica, nec regali fastu,
sed paterna suauitate,charitate,& benignitate: & ita Christum poreſtate regem esse
omniũ,vt amore tamen & cura,singulis pater sit. Postremo, laudatur *§ princeps pacis* §
id est,pacificus,videlicet,qualis fuit Salomon,qui multis rebus similitudinẽ eius præ-
tulit. Est sane finis omnium regnorum,vt iuste secundum leges,& item tranquille ac
pacifice viuatur. Sed ea pax,quemadmodum & iustitia,ciuilis tantum & humana est.
Christus, deleto peccato, victo mundo,debellatisque dæmonibus, nec non & patre
placato & propitiato,spiritualem nobis,æternamque pacem attulit. Quapropter in
eius ortu pacem cecinere angeli: & ipse abiturus ad patrem,pacem suam,quasi lega-
uit discipulis, dicens, *§ pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis:* § & post resurrectionẽ,
D quibus se viuum ostendit, eos verbo pacis salutauit. Ipse solus animum hominis ex-
plere,& omnem eius satiare auiditatem potest: quippe de eo scriptum est *§ qui replet in bonis desiderium tuum:* § & alibi, *§ qui satiat animã inanem, & animam esurientem implent bonis* §
Priusquam vero immensa hæc humani animi capacitas impleatur, non potest ipsi
perfecta pax & quies contingere. Hactenus ostendimus,regnum Christi præmonstra
tum in visione illius statuæ,fuisse potissimum spirituale regnum, quod in priori eius In visione quæ describitur hoc septimo capite, præcipue agi de regno Christi quod post secũdũ eius aduentũ est futurum.
aduentu constitutum, vsque ad consũmationem seculi permansurum est. Alterum
vero regnum,quod in secundo aduentu Christus, & in cælo & in omni terrarũ orbe,
tam spiritualiter quam corporaliter obtinebit, significatũ est Danieli,in visione quæ
narratur hoc septimo capite. Atque huius rei,duo manifesta sunt argumenta. Alterũ
argumentum est, quod hic dicitur Christus venisse cum nubibus cæli vsque ad anti-
E quum dierum, regnum ab eo accepturus; venturum autem Dominum cum nubibus
cæli in secundo aduentu, ipse Dominus indicauit Matthæi 24. cum dixit: *§ videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate* § & cap.26. interrogatus
cum adiuratione a pontifice Iudæorum,an ipse esset Christus,respondit: *§ tu dixisti: verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei,& venientem in nubibus cæli.* § Et cum spectantibus discipulis ascendit in cælum, nubes suscepit eum
ab oculis eorum: & angeli dixerunt illis: *§ hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodũ vidistis eum euntem in cælum.* § Cuius rei præmiserat Christus quasi quod-
dam specimẽ in sua transfiguratione,quæ in nube lucida facta est. Nubes autem illę

Universidad de Deusto
Biblioteca

in quibus vēturus dicitur Dominus ad iudicium, partim facient ad obūbrandos mortaliū oculos quo facilius aduenientis Christi claritas & splendor sustineri queat: partim ad gloriæ Christi accessionem, cui nubes illæ velut sedes erunt & vehiculum, quo sæpenumero dicitur vsum esse Deum in præcipuis apparitionibus, vt legimus in sacris litteris. Alterum eiusdem rei argumentum est, quod Daniel hoc loco inquit, prius contritum iri cornu paruulum, deinde florentissimum illud regnum sanctorum futurum: sed illud cornu paruulum significauit Antichristum, vt supra ostendimus: ergo regnū quod in hac visione Danieli adumbratum est, proculdubio existimandū est, ad regnum Christi quod erit post finem mundi pertinere. Et hæc quidem cum iudæis sint a nobis disputata.

Excutitur opinio Chiliastarū, cuius defensores fuerunt Papias, Irenæus, Iustinus, Tertullianus, Lactātius, Victorinus, Sulpitius, & Apollinaris.

Tertium restat nobis certamen cum quibusdam viris catholicis; sed non sine verecundia & reuerentia subeundum. Nimirum, quos viros propter eximiæ sanctitatis & doctrinæ præstantiam admiramur & colimus, cum his nunc decernendum nobis est: duce tamen veritate, comiteque modestia; nec maiori contentione, quam quæ falsi refellendi, verique demonstrandi causa necessario suscipienda est. Fuit quondam opinio, magno assensu multorum & nobilium auctorum confirmata, labores & afflictiones sanctorum, in hoc mundo, ab initio eius vsque ad finem, non plus sex annorū millibus duraturas, quemadmodum fabrica huius mundi, sex diebus effecta & consūmata est: ita vt cuique illorum sex dierum, respondeat vnus millenarius annorum. Nam vt Dauid in psal. 89. cecinit, & Petrus scripsit in 3. cap. posterioris epistolæ, vnus dies apud Deum, tanquam mille anni, & vicissim mille anni tanquam vnus dies. Completis autem illis sex annorū millibus; suscitatum iri ex mortuis omnes sanctos Christumque descensurum in terras, & in his regnaturum cum sanctis per mille annos, subiecto ipsis omni terrarum orbe, cum incredibili gloria & bonorum omnium abundātia, & tali propemodum felicitate, qualem poetæ mentiendo, illi suo aureo seculo affinxerunt. Sanctos præterea, eo tempore cum summa castimonia & integritate ducturos vxores, & ex his filios, alumnos sanctitatis, procreaturos: & vt verbo dicam nihil eis quod ad summam in terris felicitatem perfruendam pertineat, defuturum: & hanc esse quam Ioannes in Apocalypsi appellauit primam resurrectionem. Exactis porro his mille annis, solutum iri Sathan, & grauissimam omnium quæ fuere vnquam, per Antichristum aduersus electos Dei persecutionem concitaturum. Postea cunctis mortalibus ad vitam reuocatis, futurum generale iudicium, atque improbos ad æternas inferni pœnas relegatis, assumptum iri sanctos in cælum, ad sempiternam felicitatem animo simul & corpore percipiendam: & hanc esse quæ prædicto loco Apocalypsis vocatur a Ioanne secunda resurrectio. Huius sententiæ auctor fuisse videtur Papias, discipulus apostolorum, vt refert D. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis; ad quam adhæsit etiam Iustinus, in eo dialogo quem habuit cum Triphone, & Irenæus libro quinto aduersus hæreses. Hieronymus libro vndecimo commentariorum in Ezechielem, eiusdem, opinionis probatores, & sectatores nominat Tertullianum in libro de spe fidelium, Victorinum in commentarijs super Apocalypsi, Appollinarem quoque, Lactantiū item in septimo institutionum volumine, Seuerū præterea Sulpitium æqualem & familiarem suum, in eo dialogo qui Gallus inscribitur. Verum, eam sententiam omnium dissertissime tractat, & enucleatissime declarat prædicto loco Lactantius; inter alia, hæc scribens. ¶ Terra aperiet fœcunditatem suam, & vberrimas fruges sua sponte generabit: rupes montiū melle sudabūt, per riuos vina decurrent, & flumina lacte inundabunt. ¶ Nec vero existimandum est, horum sententiam fuisse eandem, quæ tribuitur Cerintho hæresiarchæ, quem Eusebius libro tertio historiæ ecclesiasticæ cap. 22. auctoribus Caio, & Dionysio Alexandrino confirmat, similiter vt prædictos auctores, seciſse regnum Christi per mille annos terrenum; sed ipsum tamen in omni delitiarum mollitie, & carnalium voluptatū obscœnitate posuisse. Itaque D. Augustinus cum hanc sententiā semper dānauerit, in illa ramē priori se fuisse aliquando, in libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 7. cōfitetur.

Lactantius.

Augustinus.

Verum enimuero, eam sententiam, licet doctissimis & sanctissimis viris probatam; duplici-

A dupliciter in præsens tamen habeo refellere; nam & falsam esse contendo; nec illud regnum Christi quod ipsa finxit, ad hoc quintum regnum a Daniele commemoratū, ullo modo pertinere. & falsam quidem esse, duobus argumentis constat. Nam nec Christus, nec Apostoli, regnum aliquod terrenum & temporale, nec in hac vita felicitatem vnquam sanctis promiserunt. Quinimo Christus aperte dixit, regnum suum non esse de hoc mundo; ipsumque semper appellauit regnum, vel spirituale, vel cælorum; & cum de statu sanctorum post resurrectionem ageret, ¶ *Tunc (inquit) nec nubent, nec vxores ducent, sed erunt similes angelis Dei.* ¶ Deinde, horum opinio euentu ipso confutata est. Siquidem isti dixerunt natum esse Christum in sexto millenario; videlicet, sequuti computationem annorum ab exordio mundi, quam in libris septuaginta interpretum repererant. Quocirca & D. Augustinus existimauit sua ætate sexB tum volui millenarium: & Lactantius, qui claruit principatu Constantini Magni, ex illis sex annorum millibus, tantum suo tempore superfuisse dixit ducentorū annorum expectationem. Ergo secundum istorum computationem, iam hoc tempore, trāsacto septimo millenario, octauus millenarius ageretur: nec tamen illud felicissimum Christi regnum per mille annos duraturum, adhuc in terris, vel ad breuissimum tempus visum est. Nulla vero ex parte istud regnum congruere cum regno quinto quod hoc loco descripsit Daniel, duo sunt indubitata argumenta. Etenim Daniel inquit, quintum illud regnum suscitatum iri, postquam illud paruum cornu fractum & contritum fuerit: significabat autem illud cornu, vt supra docuimus, Antichristum; ante cuius tamen aduentum, per mille annos regnum illud terrenum futurum, isti existimant. His adde, quintum illud regnum laudari a Daniele, ex eo quod nullus eius C finis esset futurus, sed in omnem æternitatem permansurum esset: regnū vero ab istis confictum, annis duntaxat mille definitum & determinatum est.

Refellitur opinio Chiliastarum.

Regnum christi quod finxerunt Chiliastæ, nō esse quintum illud regnum, hic a Daniele descriptum.

Sed enim quæret aliquis, ecquidnam istos tām doctos & graues viros mouere potuerit, vt eiusmodi opinionem, non modo falsam, sed ne in speciem quidem admodum probabilem, tantopere ipsi probarent. Equidem, quibus rebus eos putem adductos, vt ita sentirent, paucis hic subijciam. Primo mouit istos auctoritas Papiæ, qui discipulus fuerat Apostolorum: eum certe Irenæus Ioannis apostoli auditorem laudat. Sed Papiam fuisse tardo & rudi ingenio, ideoque non satis intellexisse, quæ ab Apostolis sub figuris & similitudinibus rerum corporalium dicebantur, spiritualiter tantum intelligenda: confirmare possumus Eusebij auctoritate; qui libro tertio historiæ ecclesiasticæ cap. 33. de Papia hunc in modum scribit. ¶ Asserit Papias regnum Christi post D humanæ carnis a mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terris futurum. Quæ quidem dogmata, credo eum propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent expositæ sub arcanis figuris & obscuris parabolis, male intellexisset. Nam homo erat, sicut ex scriptis eius facile licet coniecturam capere, ingenij perquam tenuis. Verumtamen plerisque viris ecclesiasticis qui eius hominis antiquitatem, pro suarum partium defensione citabant, persimilis erroris auctor extitit, vt Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur. ¶ Sic Eusebius. Mouit quoq. istos, res ipsa satis per se lætabilis & glorioſa, multisq. optabilis, certe in vulgus admodū probabilis & plausibilis. Ea porro sentētia, si Christianis hominibus penitus persuaderetur, magnā vim habere posse videbatur, ad eorum animos, ne malis pro Christi nomine ferendis, ipsi deficerent, expectatione tātæ felicitaE tis, etiā in terris aliquando perfruendæ, vehementer confirmādos atque sustentādos. Mouerunt præterea eos nōnullæ scripturæ sentētiæ, in quibus mira de regni Messiæ gloria, opulentia, & magnificentia etiam corporali ac sensibili prædicabantur: quæ tamen, vel intelligenda sunt de cælesti regno Christi, post consūmationem seculi futuro; vel de spirituali regno Christi, quod nunc in terris viget. Sunt enim omnia illa uatum promissa & prædicta, spiritualiter interpretanda. Siquidem, solenne est in sacris litteris, spiritualia bona & gaudia, quo facilius intelligantur, etiam a non doctis & ingeniosis, corporalium & sensibilium bonorum figuris & similitudinibus exprimere. Verum, super omnia mouit ipsos, locus ille Ioannis, qui est in apocalypsi

Quibus rebus multi cumprimis docti & sancti viri, in prædictam opinionem deducti sint

De Papia, Eusebij testimonium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Locus Ioannis Apocalypsis 20 de Christi regno mille annorum, & de duplici resurrectione.

cap. 20. quo loco Ioannes duplicem facit resurrectionem: & post primam ait sanctos cum Christo felicissime regnaturos per mille annos: deinde, iterum sathan solutum iri, & futurum generale iudiciũ, sanctosque omnes in cælos assumptum iri, consummatæ felicitatis vitam sempiterno æuo acturos: & hanc vocat Ioannes secundam resurrectionem. Sed profecto Ioannes, vocabulo primæ resurrectionis, non aliud significare voluit, quam statum sanctarum animarum, quæ solutæ corporibus, e terris subuolant in cælos, Deoque felicissime fruuntur vsque ad diem iudicij: quod omne tempus, significatum est a Ioanne, numero mille annorum, videlicet ponendo numerum definitum pro indefinito: id quod fit non raro in sacris litteris: ponitur enim numerus millenarius, vt magna aliqua multitudo significetur: quemadmodum supra hoc ipso capite de angelis dixit Daniel, ❴*millia millium ministrabant ei, &c.*❵ & Dauid in psal. 104. ❴*memor erit verbi sui quod mandauit in mille generationes:*❵ & in libro ecclesiastici cap. 16. ❴*melior est vnus vir timens Deum, quam mille impij.*❵ Secunda vero resurrectio, denotat apud Ioannẽ eo loco consũmatam sanctorum felicitatem, corporibus ad vitam beatam atque immortalem reuocatis: sicut secunda mors, significat damnationem improborum, pœnas animo & corpore luentium sempiternas.

Allegorica. Ruperti interpretatio

Sed, ne præter modum institutæ, & seruatæ adhuc breuitatis longiores simus, huic de Christi regno disputationi finem imponemus, si vnam quandam Ruperti, eorum quæ de extremo iudicio, & Christi regno a Daniele tradita sunt, allegoricam interpretationem, futuram lectori non iniucundam, huic commentario nostro adijciamus. In libro suorum commentariorum in Danielem, cap. 3. superiora verba Danielis explanans, ita scribit Rupertus. ❴Aspiciebam inquit Daniel, videlicet, desiderans, & suspirans, eo desiderio ac suspirio, quod commune erat omnium iustorum, non ignorantium se regno Dei excidisse propter Adam; & expectantium, vt in nobis recuperaret ipse regni sui gloriam. Quod & ita factum est. ❴*throni positi sunt, & thronus eius flamma ignis.*❵ Thronus vnus, & plures throni: vna enim Ecclesia est, & plures sancti, quorum in cordibus ille antiquus dierum sedit: Deus quippe, recens in illis non fuit. Thronus eius Abrahã, thronus eius Dauid, thronus eius, singuli sancti, in quorum ille cordibus per fidem sedit. Throni eius positi; id est sancti longa expectatione in occursum regni eius præparati sunt. Qualis ille sedit? ❴*Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda.*❵ Glorioſa hæc regni eius insignia sunt; nix quippe, remissionem peccatorum; lana, nuditatis nostræ operimentum significat: Vnde Dauid psal. 50. ❴*lauabis me & super niuem dealbabor*❵ & item psal. 31. ❴*Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*❵ ❴*Fluuius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius.*❵ Licet ignis iræ; & flamma hic possit intelligi vindictæ furor: tamen hic fluuius igneus, dulciori adhuc dignior est intellectu; maxime quia sic dictum est, ❴*egrediebatur a facie eius.*❵ Quid enim non dulce, quid non amabile procedit a facie eius? Ergo fluuium igneum, dicimus ipsum esse Spiritum Sanctum, de quo in psal. 45. ❴*Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei,*❵ & apud Isaiam cap. 66. idem Spiritus Sanctus dicit, ❴*ecce ego declino in eos, vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriæ gentium.*❵ Qui propterea dicitur egredi a facie Dei, quia substantialiter procedit ex filio, qui est velut facies & imago patris. Igneus & rapidus erat, quia mentes igneas reddit, & linguas disertas, & viuidas facit: quod ipso effectu probauit, super discipulos descendens sub specie ignis; quo incensi illi, protinus loqui cœperunt linguis varijs, & rapidis, ita vt silentium illis nulla posset seculi potestas indicere. Ex tunc thronus eius, id est Ecclesia, facta est flamma ignis, & rotæ Euangeliorum eius, ignis accensus. ❴*Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.*❵ Dato Spiritu Sancto qui ab ipso procedit, innumerabiles homines, qui prius nõ erãt eius, per aquã, & per eundẽ renati Spiritũ, distributis ordinibus, diuersisq. muneribus seruire cœperunt maiestati eius: alij per actiuam vitã ministrantes ei, alij per contemplatiuã ipsi assistentes. Plures autem in actiua vita ministrant, pauciores in contẽplatiua ei assistunt. Bene ergo indefinita quantitate dictum est, ❴*millia millium ministrabant ei*❵ definita vero, ❴*& decies millies centena millia assistebant ei*❵ ❴*Iudicium sedit, & libri aperti sunt*❵ Hoc vtriusque iudicij

A iudicij, quasi confinium est: nam recta vtrumque iudicium significatione contingit. Etenim, iudicium iam sedit, vt princeps huius mundi eijceretur foras: sedebit adhuc, vt idem princeps cum angelis suis tanquam caput cum omni corpore, meritas recipiat pœnas. Vnde sequitur, quod interfecta esset bestia, & perijsset corpus eius, & traditũ esset igni ad comburendũ. Item libri iam aperti sunt; aperiente Agno librũ magnũ septẽ sigillis signatũ; aperiente inquã illo, sensum discipulis suis, vt intelligerẽt scripturas. Aperti sunt autem libri per primum iudicium, ita tamen vt qui non videbant, viderent; & qui videbant, cæci fierent. Aperiendi sunt deinde libri conscientiarum, vt iudicentur singuli ex his quæ ibi scripta sunt. Manifeste hactenus descriptum est iudiciũ diuinũ; sed non est dictum, qualem per manũ, vel personã, sit agitandũ. Nõ enim iudicabit per semet ipsum ille antiquus dierum; ❴*Pater enim non iudicat quenquã.*❵

B ideo sequitur, ❴*& ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat ad antiquum dierũ, & accepit ab eo potestatẽ, honorẽ, & regnum.*❵ &c. Igitur quod Dominus de se dixit Ioannis cap. 5. ❴*Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio:*❵ hæc propherica visio, lucido satis defendit testimonio. Sed cur filius debeat potius iudicare? subdit ipse, ❴*quoniam filius hominis est*❵ ac si diceret, quia persona filij sese operosius impendit ad reparationem mundi; in tantum, vt fieret filius hominis; sola enim ipsa incarnata est, & passu pro salute mũdi; propterea merito ei deberur potestas iudicandi; vt sola iudicet persona, quæ sola redemit: id est vt in iudicio sola spectetur persona filij, secundum formam visibilem hominis, in qua semet ipsam sola exinaniuit. Hactenus pertinet Ruperti explanatio, quam hoc loco commemorandam diximus.

BENE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER IX.

CAPVT OCTAVVM.

ANNO tertio regni Balsasar regis, visio apparuit mihi. Ego Daniel, post id quod videram in principio, vidi in visione mea, cum essem in Susan castro, quod est in Aelã regione: vidi autem in visione esse me super portam Vlai. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, & vnum excelsius altero atque succrescens. Postea vidi arietem cornibus vẽtilantem *contra Occidentem, & contra Aquilonem, & contra Meridiem: & omnes bestiæ non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecitque secundum voluntatem suam, & magnificatus est. Et ego intelligebam, ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente: super faciem totius terræ, & non tangebat terram: porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. Et venit vsque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Cumque appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum & percussit arietem: & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries resistere ei: cumque eum misisset in terram, conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum, magnus factus est nimis: cumque creuisset, fractum est cornu magnum, & orta sunt quatuor cornua subter illud, per quatuor ventos cæli. De vno autem ex eis, egressum est cornu vnum modicum: & factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum est vsque ad fortitudinem cæli: & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas. Et vsque ad principem fortitudinis magnificatum est: & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est † contra iuge sacrificium propter peccata: & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur. Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti, Vsquequo visio, & iuge sacrificium, & peccatum desolationis quæ facta est; & sanctuarium, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei: Vsque ad vesperam & mane † duo millia

Ciuitate

* Contra Orientem & 13.

† eũ

† dies

millia trecenti: & mundabitur sanctuarium. Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem, & quærerem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. Et audiui vocem viri inter Vlai: & clamauit, & ait: Gabriel fac intelligere istum visionem. Et venit, & stetit iuxta vbi ego stabam: cumque venisset, pauens corrui in faciem meam, & ait ad me: Intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio. Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram: & tetigit me, & statuit me in gradu meo, dixitque mihi: Ego ostẽdam tibi quæ futura sunt in nouissimo maledictionis: quoniam habet tempus finem suum. Aries quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarũ. Porro hircus caprarum, rex Græcorum est: & cornu grande quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo: quatuor reges de gente eius consurgent, sed non in fortitudine eius. Et post regnum eorum cum creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis: & supra quam credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius: & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos: et contra principem principum cõsurget, et sine manu conteretur. Et visio vespere et mane, quæ dicta est, vera est: tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel langui, et ægrotaui per dies: cumque surrexissem, faciebam opera regis, et stupebam ad visionem, et non erat qui interpretaretur.

Inf. 9. f. 21.

EXPLICATVR hoc capite altera quædam visio, quæ Danieli diuinitus contigit, duobus annis post eam, quæ septimo capite commemorata est. In qua visione, Daniel vidit regem Persarum, & regem Græcorum, sub figura arietis, & hirci, inter se maxima contentione pugnãtes: sed regem Græcorum præualuisse, victo contritoque Persarũ rege. Verum regis Græcorum imperium, non fuit diuturnũ; mox namque eo rege defuncto, diuisum est in quatuor reges. Ex quorũ vno quodam, nasciturus erat Antiochus, sæuissimus Iudæorum hostis: cuius Daniel prouidit, & incredibilem aduersus Iudæos crudelitatem, & fædissimum ac miserrimum interitum. Est itaque hæc visio similis priori; & quia de regnis huius mundi agit, & quia persecutionem Antiochi contra Iudæos præmonstrat. Differt autem, quod prior visio continebat quatuor regna, hæc duo tantum; & sub imaginibus diuersorum animalium. In illa, luculenter exprimebatur regnum Christi, de quo nullum in hac fit verbum. Præterea, proprium est huius visionis, quod in ea repræsentatur inter Darium regem Persarum, & Alexandrum regem Græcorũ, futura olim, post quinquaginta & ducentos annos dimicatio. Multæ item circumstantiæ illius persecutionis Antiochi exprimũtur in hac visione, quæ non fuerãt in superiori expositæ. Itaque licet dicere, visionem hanc fuisse maiorem quandam prioris visionis explicationem: sicut hæc enucleatius declarata & distinctius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctius expressa est in altera visione, facta Danieli tertio anno Cyri, quæ infra, cap. vndecimo. describitur. Sciendū est autem, ab exordio huius capitis, vsque ad finem cap. 12. & scripturam & sermonem esse Hebraicum; cum, quæ a secundo capite vsque ad finem septimi, scripta sunt, sermone constent Chaldaico.

Ego Daniel, post id quod videram in principio, vidi in visione mea, cum essem in Susan castro, quod est in Aelam regione: vidi autem in visione, esse me super portam Vlai.

IN Exordio prænotauit Daniel, & tempus, & locum, in quo hæc sibi visio diuinitus contigerat; quod itidem fecisse alios prophetas, libri eorum declarant. Et ipse quidem Daniel manifeste dicit, hanc fuisse visionem: sed an fuerit imaginaria an intellectualis, vel sensibilis, non indicauit. Fuisse tamen imaginariam, non est dubitandum; quippe, similitudines arietis & hirci pugnantium inter se supra paludem Vlai, demonstratæ Danieli, sine dubitatione ulla pertinent ad visionem imaginariam. Verum hoc bifariam potest fieri; vel in vigilia, sed mente ab externis sensibus abstracta, sicut in raptu & extasi accidere solet, quales fuere visiones Ezechielis, & Ioannis in Apocalypsi: vel in somno, sicut fuit visio Nabuchodonosor, & Pharaonis. Dubium igitur est, vtro modo hæc visio Danieli obtigerit. Sed credibilius est accidisse in somno, sicut Theodoretus sentit. Nam cum prior visio, præcedenti capite exposita, in somno facta sit, & hanc dicat, initio huius capitis Daniel, se habuisse post illam visionem, nec diuersum fuisse eius modum significet, videtur eo ipso insinuari, eiusdem generis & rationis fuisse visionem. Illud quoque hanc opinationem iuuat, quod extremis verbis huius capitis, Daniel inquit, se finita hac visione, languido & ægro corpore surrexisse; videlicet exlecto, in quo, somni causa, decubuerat. Ceterum, verbā illa Danielis, ❴*cum essem in Susan castro Aelamiticæ regionis, vidi me esse super portam Vlai.*❵ quinque complicatas habent quæstiones. Primā quæstionē excitauit, Dionysius Carthusianus in extremo cōmentario suo super hoc octauo capite, quā ipse cōfessus est fuisse sibi inexplicabilē: hæc autē est, qua ratione dicat Daniel, se cū hāc visionē habuit, fuisse in ciuitate Susan regionis Ælamiticæ: siquidē Susiana ciuitas & regio Ælamitica, non ad dominationē Babyloniorū, sed ad ditionē Persarū, vt tradūt omnes cosmographi & historici, pertinebat: Daniel autem tempore huius visionis, sub imperio erat regum Babylonis, nec ante cædē huius Baltasaris, quatuordecim post hanc visionem annis factam, in potestatem & regiones Persarum deuenit. Sed respondeti potest ad hanc quæstionem dupliciter: primo, sicut respondet Theodoretus, quod dicitur fuisse Danielem in ciuitate Susan, non esse intelligendum, fuisse eum ibi secundum præsentiam corporalem, sed tantummodo secundum visionem imaginariam; vt sensus sit; videbar mihi esse in ciuitate Susan, quomodo Ezechiel & Ioannes, in spiritu & per visiones imaginarias, in remotissimis locis fuisse dicuntur. Nec sine causa visio hæc repræsentata est Danieli, quasi ipse esset in ciuitate Susan: sed quia, vt inquit Theodoretus, visio hæc præmonstrauit regnū Persarum euersum ira rege Græcorum; vrbs autem Susorum, erat sedes regum Persarum, ibique præcipue eorum gaza erat condita, quam vrbem expugnauit Alexander, omni gaza potitus: propterea, satis congruebat visioni, quæ erat de regno Persarum, vt repræsentaretur quasi facta Susis, quæ erat vrbs Persarum regia, & gazophilatium. Illud præterea responderi potest, reuera Danielem eo tempore fuisse Susis; hanc enim sententiam reddere videtur nostra translatio Latina: & id quod obijcitur, Susianam regionem non fuisse eo tempore Babylonicæ ditionis, sed Persicæ, nihil negotij est diluere: fuit enim Susiana regio, autore Strabone libro 15. in confinio Persidis & Babyloniæ: quo circa simillimum veri est, tempore Danielis, quo longe lateq. prolatum fuerat Chaldæorum imperium, eam regionem sub regum Babylonis dominatu fuisse. Cosmographi autem & historici, qui Susianam prouinciam Persarum regno

Qualis fuerit hæc visio Danielis, & an in somno, an in vigilia ipsi acciderit.

Prima quæstio, qua ratione potuit Daniel, quo tēpore hæc ipsi visio cōtigit, versari in ciuitate Susan.

Solutio quæstionis.

Theodoretus

regno assignant, haud dubie loquuntur de regno Persarum, postquam subactis Chaldæis, multisque alijs gentibus, in amplissimam monarchiam euasit.

Altera quæstio. Quænam fuerit ciuitas Susan, cuius & hoc loco, & alias sæpe meminit scriptura. Strabo libro decimoquinto scribit, eam vrbem fuisse conditam a Tithono patre Memnonis: sed probabilius est quod ait Diodorus libro tertio capite sexto, eam præcipua ex parte ab ipso Memnone fuisse, tempore belli Troiani, fabricatam. Cui opinioni fidem facit, quod ea vrbs diu cognominata est Memnonia, vt tradit Herodotus libro quinto, nec abnuit Strabo; qui ait, ambitum eius vrbis fuisse, centum viginti stadiorum; quibus tamen Policletus, eodem referente Strabone, alia octoginta stadia addidit. Plinius libro. 6. cap. 27. a prædictis auctoribus discordans, eam vrbē inquit, a Dario Hystaspis esse conditam. ❴Infra, est, inquit, Susiane, in qua vetus regia Persarum, Susa, a Dario Hystaspis filio condita.❵ Quæ sententia, nisi eam, vt plane falsam reijcere velimus, interpretatione adiuuanda est; & intelligendum, Susorū vrbem, non quidem ab imis fundamentis extructam esse a Dario, sed maiorem in modum ab eo communitam, amplificatam, exornatam, & condendis in ea Persicis thesauris nobilitatam. Strabo libro 15. affirmat, Susa, factam esse regiam Persarum a primo Cyro, duas ob causas: tum quod Persis ab aliis regionibus longissime remota, incommodissima tanti imperij administrationi, visa est: Susa vero, quod inter Persidem & Babylonem medio esset loco, & commodissime ex alijs imperio Persarum subiectis prouincijs, illuc conueniri posset, opportunissima ad sedem regum inibi collocādam, iudicata sunt. Tum etiam hunc honorem reges Persarum tribuere voluerunt, constantissimæ fidei, atque obedientiæ Susianorum aduersus Persas, quippe qui soli externarum gentium quæ Persarum parebant imperio, nunquam a Persis defectionem aliquam tentauerint.

2. quæstio, quæ fuerit ciuitas Susan.

Locus Plinij de conditore vrbis Susorū explicatus.

Tertia quæstio. Cum Susa vrbs fuerit amplissima & potentissima, cur eam Daniel hoc loco appellat castrum, dicēs, ❴*cum essem in Susan castro.*❵ Diuus Hieronymus hanc reddit causam; proptrea, inquit, appellatur castrū, quod erat ea vrbs validissimis cincta mœnibus & in modum castri tota vndique munita. Illud etiam dici posset, illis verbis significari, Danielem fuisse in ciuitate Susan, sed in præcipua tamen eius parte, hoc est, in castro seu arce ciuitatis: quæ arx olim a conditore cognominata est Memnonia, & tam munimenti causa, quam conditoris & antiquitatis laude, admodum nobilis & celebris fuit. Narrat Polybius libro quinto, Molonem, cum multas ciuitates regi Antiocho Magno abstulisset, venisse Susa; & vrbem quidem non difficulter cepisse; arcem vero, diu multumque tentata expugnatione, capere nunquam potuisse. Quidam, pro vocabulo illo, ❴*castrum*❵ verterunt ex Hebræo, ❴*regiam seu metropolim,*❵ vt habent in suis versionibus Pagninus & Vatablus. Quanquam tempore Danielis, necdum Susa, regum sedes constituta fuerat. Nec desunt qui tradant, quo tempore Daniel vixit, fuisse Susorum ciuitatem eo tempore perexiguam & ignobilem; omnemque eius claritatem fuisse in castro seu arce; atque ob eam causam Danielem, vt refert Iosephus, turrem quandam extruxisse mirabili structura, tantæque dignitatis & magnificentiæ, vt in ea postea reges Persarum, Medorum, & Parthorum sepeliri voluerint, eiusque turris custodia (scilicet ob Danielis memoriam) vni alicui gentis Iudæorum sacerdoti, semper demandabatur. Sed profecto, in historia eius turris lapsum esse memoria hoc loco diuum Hieronymum, manifestum est legenti Iosephum, apud quem in libro decimo antiquitatum, perspicuis verbis expressum est, eam turrim fuisse ædificatam a Daniele, non in Susis sed in Ecbatanis, quæ erat metropolis Medorum. Nam quod auctor historiæ Scholasticæ super Danielem cap. 7. tradit, eandem ciuitatē fuisse olim appellatam Ecbatana & Susan; satis apparet, ab ipso, qui chorographiæ non esset valde peritus, fuisse confictum.

3. quæstio, cum Susan fuerit vrbs amplissima, cur hica Daniele appelletur castrum.

D. Hieronymus.

Historia Scholastica.

Quarta quæstio. Daniel ait Susan castrum fuisse in regione Ælam: & D. Hieronymus hoc loco affirmat, Susan fuisse metropolim Ælamiticæ regionis. Sed contra sentiunt Strabo, Iosephus, & Theodoretus, qui Susan in Persidem includunt, eiusque

4 quæstio, an Susan fuerit in regione Aelā.

partem

Universidad de Deusto
Biblioteca

partem faciunt. Plinius autem lib.6.cap.27. regionem Susianam, & Ælamiticam in duas distinguit prouincias, easque interfluo Eulæo flumine disterminat. Mihi fit admodum verisimile, antiquitus omnem illam regionem quæ est infra & supra Eulæũ, dictam esse Ælamiticam. Postea, crescente Susianorum claritate, factas esse duas prouincias, & intermedio Eulæo distinctas. Denique, Persis imperium obtinentibus, & vrbe Susorum, facta Persarum regia, fuisse tunc ciuitatem Susorum, & Susianam regionem, quasi partem quandam Persidis habitam. Ex hac nostra interpretatione apparet, tempore Danielis, Susan pertinuisse ad prouinciam Ælamiticam: postea, contigisse quod tradit Plinius, vt Susiana regio distingueretur ab Ælamitica: ad extremum eueniſſe, vt Susa tanquam pars, & metropolis ipsius Persidis haberetur, quemadmodum Strabo, Iosephus, & Theodoretus prodiderunt. Illud præterea hoc loco intelligendum est, pro eo quod in nostra uersione Latina legitur, § *in regione Aelam*, antiquos codices Latinos, &, vt quidam putant, etiam emendatiores, habere § *in ciuitate Aelam* § sic vertisse Symmachum, testis hoc loco est D. Hieronymus, qui ait ciuitatẽ Ælam fuisse, a qua tota regio nominata est Aelamitica, sicut a Babylone Babylonia. Certe, vocabulum Hebræum, & ciuitatem significat, & regionem, licet hoc frequentius. Si legamus § *in ciuitate Aelam* § necesse erit, per Susan castrum, non ipsam Susorum vrbem, neque enim vrbs Susorum in ciuitate Aelam esse poterat; sed castrum seu arcem appellatam Susan, quæ erat in ciuitate Aelam, intelligere.

Quinta quæstio, de varietate lectionis

Quinta quæstio super illis verbis, § *vidi me esse super portam Vlai.* § Multiplex est loci huius lectio. Prima est, quã habet vulgata versio Latina, quæ item Hieronymi est. Cuius lectionis hæc est sententia, portam Vlai esse nomen cuiusdam portæ illius ciuitatis; sicut Troia & Roma multas habebãt portas, diuersis nominibus appellatas. Aquila vertit § *super Vbal Vlai.* § Theodotio, tantum § *super Vbal:* § quam lectionem habet Theodoretus, licet in commentario dicat vertisse quosdã, § *super portam.* § Symmachus transtulit § *super paludem Vlai:* § Pagninus § *super flumen Vlai:* § noua translatio Vatabli, § *super flumen Eulæum.* § Quæ lectio satis congruere videtur cum loco, & situ ciuitatis Susan, cuius arcem & templum Dianæ, illis regionibus augustissimum, circumfluit Eulæus; cuius fluminis aquam vsque adeo Persarum regibus fuisse in delicijs accepimus, vt non aliam biberent, & quocunque irent, etiam in longinqua portari iuberent. Sic enim libro sexto cap. 27. scribit Plinius. § Susianen ab Ely maide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis, modicoque spatio, cuniculo conditus, rursusque exortus, & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus; & ipse amnis in magna est ceremonia; siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. §

Et ecce aries vnus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, & vnum cornu excelsius altero, atque succrescens.

Cur Persarum regnũ arieti sit cõparatum.

ARIETEM significasse regnum Medorum & Persarum, ipsemet angelus infra declarat. Cur autẽ regnum Persicum arieti comparatum fuerit, non est in promptu explicare. Solus interpretum Theodoretus eam reddidit rationem; quod sicut aries sua lana grauatur, & tam propter carnes, quam propter lanam neci datur: ita regnum Persarum, nimia opum abundantia & imperij magnitudine, quasi grauatum pressumque, tandem corruerit. Posset etiam illud addi, quod scribit Rupertus libro octauo de victoria verbi Dei cap. 30. § Quæsitu, inquit, dignum est, cur in visione priori, regnum Persarum per similitudinem vrsi, in hac autem visione, per similitudinem arietis signatum fuerit. Ad quod congrue responderi potest, quia causæ diuersæ, immo contrariæ regni illius fuere erga Dei populum. Causas illas, tam longe diuersas, dicere non dubitauerim, quam diuersæ sunt naturæ horum animalium, vrsi & arietis; quorum alterum rapto,

Rupertus.

pto, & cruore viuit; alterum innocuum, neque sanguinem sitit, neq. rapto viuit. Prõptum est hoc discerni, si respicias regnũ illud, secundum Aman, quam crudele fuerit; secundum reges, quam clementer illi populo se impenderit. Aman quippe moribus veraciter ursus, truci furore, immani rabie, Iudæorum genus vniuersum ore aperto hians deuorare voluit. Reges autem, maxime Assuerus, more arietis, lanis suis, idest, opibus multis, quibus regnum illud abundauit, eundem populum fouit & ditauit; nullumque dentem malignitatis infixit, sicut aries dente neminem petit: immo vitam gentis illius lætificauit, gratia reginæ Esther, & Mardochæi. § Sic Rupertus.

Quid significẽt duo cornua arietis. D. Hieronymus.

Quid autem significent duo cornua arietis, vnum excelsius altero; tres sunt interpretationes. Prima est diui Hieronymi; qui ait significari duos reges, huius imperij & monarchiæ Medorum ac Persarum conditores, Darium Medum, & Cyrum. Hic autẽ, quia potentior illo fuit, multoq. latius imperiũ amplificauit, propterea celsiori cornu significatur. Quam interpretationem & probat Rupertus, & pluribus verbis in libro octauo de victoria verbi Dei cap. 31. hunc in modum pertractat. § Si quæras, inquit, cur hircus vnum tantummodo cornu habere visus est, aries autẽ duo cornua; facilis patet respõsio. Corpora quidẽ horũ animaliũ, singula regna signare; cornua vero, eorundẽ regnorũ reges significare. Constat autẽ, solũ Alexandrũ, & ante, & post victos Persas, regnũ Græcorũ nullo imperij socio & cõsorte tenuisse. Regnũ autẽ Persarum & Medorũ, duo reges victis Babylonijs ad tantam magnitudinem & potentiã extulerunt, Cyrus, & Darius Medus auunculus eius & Astyagis filius, quẽ Græci Cyaxarẽ appellant. Cyrus autem, licet ætate iunior Dario, victorijs tamen & porentia, atque opibus maior est effectus: ideoque vnum cornu arietis, dicitur altero fuisse sublimius. §

Theodoretus.

Altera interpretatio est Theodoreti, qui duo cornua arietis significare ait, duas familias regum Persidis, penes quas fuit hoc imperium a Cyro vsque ad Alexandrum Magnũ. Prior familia fuit, Cyri, qui hoc imperium fundauit; quæ mox in filio eius Cãbyse extincta est. Posterior familia fuit Darij Hystaspis; in cuius succesoribus vsq; ad Alexandrum, Persicum imperium permansit; qui quidem fuere potentissimi atque opulentissimi; atque ob eam causam familia hæc præstantior fuit priore. Libet hic ponere verba Theodoreti. § Persicum regnum, inquit, arieti simile inducitur, tanquã diuitijs suis laborans, multarumque facultatũ obtinens abundantiam. Duo cornua in ariete contemplatur: quia primus regno potitus est Cyrus, quod vsque ad filium suum tantummodo Cambysem transmisit. Hoc deinde excepit Darius Hystaspis, cuius posteri, regno Persico vsque ad Alexandrum Magnum potiti sunt. Duo itaque genera regum, per duo cornua significantur: & ambo quidem videntur excelsa, sed excelsius tamẽ priore, posterius: amplius enim, Dario & Xerse sceptra tenentibus, regnũ hoc fuit quã superioribus. Etenim Cyrus pontum Euxinum, & Asiam subegit: his Darius adiecit, Scythas Nomadas, cum alijs multis gentibus: Xerses eius filius, Europæ quoque regni sui iugum imponere conatus est. Nam quam late patens fuerit hoc imperium sub Assuero marito Hesther, ex primo eius libri & decimo capite, liquido cognoscitur. § Hactenus ex Theodoreto.

Tertia interpretatio nostra est, quæ sententiæ verborum Danielis magis videtur inhærere, magisque cum ijs quæ angelus infra, visionem hanc interpretatus, dixit, cõgruere. Arbitramur nos, duo illa cornua arietis, significasse duo huius imperij, prima, propria, & præcipua regna, Medorũ videlicet & Persarum; quorum duorũ duntaxat appellatione, tam ipsum imperium, quam reges, licet plurimis alijs regnis dominarẽtur, nominabantur. Nam & ipsi se, & alij eos, non nisi reges Persarum & Medorum appellabant. Hoc indicauit angelus, cum visionem bicornis arietis exponens; § *aries, inquit, est rex Medorum & Persarum* § Et sic intelligitur, hircus cũ ariete congressus, fregisse eius cornua: quoniam Alexander cum vltimo rege Dario præliatus, eum vicit, & imperiũ Medorum ac Persarũ ad Græcos transtulit. Neque enim videtur cõmode intelligi posse, Alexandrũ destruxisse duo cornua, id est, Dariũ Medũ & Cyrũ: vt diuus Hieronymus intellexit: quippe qui plus ducentis annis ante ipsũ Alexandrũ decesserãt: neq. duas illas familias Cyri & Darij Hystaspis, in quibus imperiũ hoc re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

siderat quemadmodum interpretatus est Theodoretus. siquidem vltimus rex Persarũ A
Darius, qui victus ab Alexandro perdidit imperium, ex neutra familia fuit; non enim
quia regio esset genere, sed causa virtutis & fortitudinis, cuius præclara ediderat exẽ
pla, Persarũ suffragio ad regnũ assumptus est; vt in extremo libro decimo tradit Iusti-
nus. Licet Diodorus lib. 17. scribat, hũc Darium fuisse filiũ Arsani, qui regi Ocho fra
ter fuerat. Eum tamen Darium Strabo extremo libro 16. regiæ stirpis fuisse negat.

Sequitur, §*vidi arietem cornibus ventilantem contra Occidentem, Aquilonem & Meridiem.*§ Si-
gnificatur his verbis, quas partes orbis, Persæ bello appetierint & deuicerint; videli-
cet australem, in qua est Ægyptus, Æthiopia & Libya: aquilonarem, vbi sunt ponticæ
gentes: & occidentalem, hoc est insulas maris mediterranei, quod Persis est occiden-
tale: vnde pro illo, §*contra Occidentem*§ græce est §*contra mare:*§ maris namque medi-
terranei ferme insulas omnes, vel volũtaria deditione, vel bellica potentia, Persæ ob-
tinuerunt: præsertim vero Assuerus maritus Esther, sicut in decimo capite eius libri
scriptum est. Huic expositioni consona scribit Theodoretus explanando hunc locum.
§Omnia, inquit, Persæ sibi subiecerunt quæ ad Austrum & ad Aquilonem pertinent,
etiam quæ ad Occidentem, vsque ad ipsum mare; & plurimas item insulas in seruitu-
tem redegerunt. Statim nãque cum Xerxe bellum Græcis inferente, simul contra Græ
cos pugnabant Cyprij, Rhodij, Samij, Lesbij, Chii, & Cyclades omnes§ Verum quod
Dubitatio. subdit Daniel §*& ego intelligebam*§ significans se tunc eam visionem intellexisse; quæ-
stionem habet, quomodo visionem tunc intellexerit Daniel, cuius paulo post ab an-
gelo intelligentiam petierit: & in extremo huius capitis ait, se, finita visione, surrexi
se, nec inuenisse quenquam qui eam sibi visionem interpretaretur. Verum, hoc solui- C
tur bifariam. Vel enim illud §*intelligebam*§ idem valet, quod attente visionem contem-
plans, auide, solicite, & anxie quærebam eam intelligere. Atque hæc est Theodoreti
explanatio. §Hæc, inquit, contemplans, mecum ipse reputabam, quæ per hæc signifi-
carentur, ea cupiens inuenire§ Vel cum diuo Hieronymo dicendum est, Danielẽ par-
tim intellexisse visionem, crassa nimirum & generali quadam cognitione; intellexit
enim significari commutationem regnorum; id enim ex superiori visione quodam-
modo conijcere poterat: partim vero non intellexisse; non enim visionem hanc intel-
lexit proprie, subtiliter, distincte, & enucleate, ac secundum omnes circumstãtias eo-
rum quæ in ea visione continebantur.

Ecce hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, §
non tangens terram, habens cornu insigne inter oculos suos: &
cucurrit ad arietem, in impetu fortitudinis suæ, et percussit
eum, et comminuit duo cornua eius.

Cur Alexander Magnus cõparatus sit hirco caprarum.

HÆC similitudo hirci congredientis cum ariete, eumque vincentis; ma-
nifestam habet significationẽ victoriarũ Alexandri Magni de Persis: qui
bus triplici prælio victis, eorũ ad Græcos transtulit imperium. Cõpara-
tur hirco Alexander: quia sicut hircus ardentior, velocior, & potentior
est ariete; ita fuit Alexander, Persarũ regibus. Vocatur hircus caprarũ,
ideſt, princeps & dux Græcorũ; quia vt aries ouium, sic hircus caprarũ princeps & §
dux est. Nec male capris comparantur Græci; propter mobilitatem animi, & sagaci-
tatẽ atque acumen ingenij. Etenim docet Plinius, capras sagacioris esse ingenij, acu-
tioris visus, & ad motum agiliores, quam oues: nec dubiũ est quin hisce rebus, Persis
Græci præstiterint. Dicitur hircus venisse ab Occidẽte: Alexander enim, Macedonia,
quæ Persis est Occidẽtalis, profectus est in Asiã ad debellãdos Persas. Græce est, §*venit*
tẽ a Libya§ quæ verba hanc habent sententiã; postquã Alexãder primo prælio ad Gra
nicũ flumen, duces Persarũ vicerat; & secundo prælio in angustijs Ciliciæ ipsum Da-
rium cũ omni exercitu profligauerat; in Ægyptum & Libyã venit: quibus, alijsq; finiti-
mis regionibus sub potestatem suam redactis; rursus aduersus Darium reduxit exer-
citum; eoque deuicto, & paulo post a suis occiso, omnem Persarum monarchiam ob-
tinuit.

A tinuit. Sublime cornu inter oculos hirci prominens, significauit singularem Alexan-
dri solertiam ingenij, & sagacitatem, cum pari prudẽtia rei militaris, & animi magni
tudine coniunctam. Illud autem, §*& non tangebat terram*§ denotat, incredibilem Ale-
xandri in conficiendis bellis & victorijs consequendis celeritatem. Verum, quia hæc
quæ docuimus, magnam partem, excerpta sunt ex Theodoreto; libet eius, commen-
tarium, vt breuem, ita eruditum, hoc loco adscribere. § Macedonicũ regnũ, inquit, Theodore-
sub ænigmate significatum est in hac visione Danielis; quod propter celeritatem agi tus.
litatemque, hircum appellauit; ariete enim velocior est hircus: & a Libyco ipsum ue-
nisse dixit, quia cum Ægyptum subegisset Alexander, deinde in Persarum regiones
concessit. Vicit enim Darium in Cilicia, & inde percussa Assyria, Phœnicia, & Palesti
na, & vrbibus partim deditione, partim vi captis, in Ægyptũ venit. Deinde illo quo-
B que regno potitus, Persida occupata, maximum Persarum euertit regnum. Cornu il-
lud insigne inter hirci oculos natum, ipsum vocat Alexandrum, propter ipsius inge-
nium, prudentiam, & sagacitatem. Primum autem cum Darij ducibus congressus, om
ne illis Asiæ regnum ademit. Deinde, cum Dario in Cilicia, ingenti cum exercitu oc-
currente, alterum prælium commisit; Dario in fugam verso, maxima parte exercitus
cæsa, & matre, vxore, ac filijs Darij captis. Postea ex Aegypto reuersus ad Babylonẽ,
ipsum Darium occidit & regnum eius obtinuit. Duo cornua arietis, gentes sunt, pe-
nes quas erat hoc imperium, duplici nomine, Medorum & Persarum ab omnibus ap-
pellatæ, propter Cyrum huius imperij fundatorem, patre Medo, matreque Persa ge-
neratum. Externi quoque scriptores, has ipsas gentes, promiscue nunc Medos nunc
Persas appellant. § Sic Theodoretus. Qui lapsus tamen in eo est, quod dixit patrem
C Cyri fuisse Medũ, matrem vero Persam; cum plane contra se res habeat: pater enim
fuit Cambyses Persa, mater autem Mandanes, filia Astyagis regis Medorum.

Circa illud §*cum misisset in terram arietem, conculcauit eum & nemo quibat liberare eum de*
manibus eius.§ Rupertus libro octauo de victoria verbi Dei cap. 28. ita scribit. §De illo
rege Dario dicere libet quam fuerit infelix eius felicitas, & miserabilis exitus; ita Ruperti sẽ-
vt grande spectaculum factus sit omnibus; & experimentum magnum, quam instabi- tentia, quã
lis sit status huius seculi, & quam infida fiducia mundi. Tribus prælijs ab Alexandro instabilis &
victus, a cognatis suis, aureis compedibus & cathenis in gratiam victoris vincitur, & fluxa sit hu
sordido vehiculo exportatus, multisque vulneribus confossus, ab Alexãdri militibus mana fælici
inuenitur; & perlatus ad Alexandrum, felicias te, inquit, hostem, quam cognatos tas.
propinquosque meos sortitus sum: matri quippe & liberis meis, a te hoste data vita
D est; mihi a cognatis erepta, quibus & vitam dedi, & regna. Hæc, propter incertam &
ludicram mundanæ felicitatis aleam, commemorata sunt; quia regna mundi semper
fallacia fuerunt, & sunt: verum autem est verbum, quoniam Domini est regnum, &
ipse dominabitur gentium. § Hæc Rupertus. Sed Curtius libro quinto & Iustinus ex-
tremo libro vndecimo negant Darium venisse viuum in conspectum Alexandri, &
nouissima illa verba, non Alexandro, sed cuidam eius militi dixisse. Idem Rupertus
eiusdem libri cap. 29. ponit quæstionem, cur in priori visione, regnum Græcorum si-
militudine pardi; in hac vero, sub imagine hirci signatum fuerit. Non enim sine cau-
sa tam diuersa vnius & eiusdem regni figura est præmonstrata: sed ob res diuersas, vi- Cur regnũ
sionum species diuersa est. Nam Spiritus sanctus sicut præsciuit res venturas, ita re- Græcorum
E rum venturarum sciuit congrue præeuntes accommodare figuras. Futurum quippe & supra per
erat, vt regnum Græcorum, & ferinam pardi ferocitatem, & effeminatam hirci ha- pardum &
bens libidinem, sua vibraret cornua contra Altissimum, suam obfirmaret sæuitiam cõ hic per hir
tra firmum diuinæ promissionis verbum. Ex sacris libris constat, quam fuerit hoc re- cum sit figu
gnum ferreum, quam libidinosum: ferreum, secundum pardi fœtitiam: libidinosum, ratum.
secundum hirci semper in libidinem proni petulantiam: astutum atque versutum, se-
cundum pardi varietatem: fluxum atque incontinens, secundum immoderatum hir-
cini sanguinis calorem. Vitiis istis tam diuersis, ferocitate & libidine, regnum Græ-
corum contra populum Dei laborauit; & ideo priori visione per pardum, & hac per
hircum præmonstrari dignum fuit. §Hactenus Rupertus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hircus caprarum magnus factus est nimis: cumque creuisset, fractum est cornu magnum.

A

Maxima, sed breuissima Alexandri Magni gloria & potentia.

AD quantam imperij magnitudinem, nominis terrorem, & rerum gestarum gloriam atque claritatem peruenerit Alexander; & quemadmodum, breui post occiderit; in exordio prioris libri Machabæorum, paucis quidem, sed admodum significantibus verbis, ita narratur. § *Alexander qui primus regnauit in Græcia, percussit Darium regem Persarum & Medorum; constituit prælia multa, obtinuit omnium munitiones, interfecit reges terræ, pertransiit vsque ad fines terræ, accepit spolia multitudinis gentium: & siluit terra in conspectu eius: & congregauit virtutem & exercitum fortem nimis, & exaltatum est, & eleuatum cor eius: Post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur.* § Plinius item libro. 18. cap. 7. affirmat, regnante Alexandro, summam fuisse Græciæ in toto orbe potentiam, & gloriam. Dicitur, cornu illud significans Alexandrum, fuisse fractum; quo non intelligitur Alexandrum in bello occubuisse, vel ferro cæsum perijsse; siquidem is obijt, vel ex intemperie ebrietatis, quam mortis causam, amici eius inuulgauerunt: vel, quod persuasum multis est, mixto in potu veneno, necatus est: propterea igitur cornu dicitur fractum, quod Alexander robustissimo corpore, validissimis animi viribus, media iuuentute, florentissimaque ætate, præter suam omniumque opinionem, quasi violentissimo quodam telo percussus, interijt.

Sed non erit hoc loco alienum, nec legentibus hæc, non gratum, si omnem Alexandri, & vitæ, & nobiliorum rerum chronologiã, in præsentia, quasi partim in tabula adumbratã, ante oculos legentium exponamus. Natus est Alexãder primo anno olympiadis centesimæ sextæ, & anno vrbis conditæ trecentesimo nonagesimo quinto, die sexto mensis Hecatombeonis; quo die deflagrauit Ephesi templum Dianæ vaticinantibus magis, magnum eo die natum Asiæ incendium. Nõ igitur recte Solinus cap. 43. auctore Cornelio Nepote, Alexandri ortum in annum trecentesimum octogesimum quintum vrbis conditæ retulit. Lapsus etiam est Orosius, qui lib. 3. cap. 7. Alexandrũ anno vrbis conditæ quadringentesimo secundo, natum esse dixit. Sed miror Eusebium in chronicis: nam qui Alexandrum anno primo olympiadis cẽtesimæ decimæquartæ, ætatis quoque suæ trigesimo tertio, decessisse annotauerat; consentaneũ fuerat, ut non in secundo anno, sed in primo olympiadis centesimæ sextæ, ortũ ipsius signaret. Annos natus Alexander quindecim, à patre in disciplinam Aristoteli traditur. Quo doctore, totum quinquẽnium, litteris & doctrinis rege dignis perdiscendis, consumpsit. Ita scribunt Iustinus libro 12. & Laertius in Aristotele. Patre occiso, agens vigesimum annum, principatum iniuit, quemadmodum libro vndecimo tradit Iustinus. Quocirca, falso putauit Orosius libro tertio cap. 16. exorsum regnare Alexandrum, anno ætatis suæ vigesimo quarto. Anno primo regni sui, populos Illyrici, Thraciæ, & Græciæ, partim metu patris solutos, partim contemptu ætatis eius elatos, armis compescuit ac perdomuit: sic est apud Iustinum libro vndecimo. Anno secundo, primum prælium, cum ducibus Darii ad Granicum flumen iniuit, victorque, Asiæ rapuit imperium: sic Diodorus scribit libro 17. Anno tertio, cum ipso Dario in angustijs Ciliciæ congressus, victo rege, magnaque cum strage profligato exercitu, victor fuit. Anno quarto, venit in Phæniciam, Ægyptum, & Iudæam; quo tempore & Tyrum expugnauit, & Alexandriam condidit. Atque Hierosolymam veniens, pontificem adoratus, templumque veneratus, sacrificauit Deo, & vaticinium Danielis, quod in hoc capite continetur, de rege Græcorum euersuro imperium regis Persarum ac Medorum, tanquam ad se proprie pertineret, lætus gaudensque audiuit, sicut in libro vndecimo antiquitatum testificatur Iosephus. Fuerat autem vaticinium hoc Danielis de victoria Alexandri, ante ortum ipsius, plus ducentis annis editum. Anno quinto, vel, vt magis placet alijs, sexto, tertio prælio conflixit cum Dario, calendis Octobris; quo penitus debellato, & paulo post à suis interempto, & Asiæ imperator a suis salutatus est, & omni Persarum imperio potitus. Reliquos sex regni

Breuis chronographia vitæ, rerum gestarum, & mortis Alexandri Magni.

B C D E

vitæque

A vitæque annos, plurimas gentes & prouincias Orientis, vsque ad Gangem fluuium & Indicum Oceanum, in suam potestatem redegit. Anno primo olympiadis centesimæ decimæquartæ, Babylone, decessit. Hoc tradere de tempore obitus Alexandri omnes rerum eius scriptores, in priori libro contra Appionẽ Iosephus confirmat. Male igitur apud Clementem in primo libro stromatum Erathostenes notauit Alexandri obitum, in olympiade centesima duodecima. Eusebius in chronicis nobiscum sentit: sed in octauo libro de demõstratione Euangelica, vno anno ante; id est in quarto anno olympiadis decimætertiæ obitum Alexandri signauit. Omne igitur regni Alexandri tempus duodecim annis definitum est, superque aliquot mensibus; qui secundum Eusebium fuere, sex; secundum Diodorum, septem; secundum Arrianum diligentissimũ & subtilissimũ historiæ Alexandri scriptorẽ, octo. Et hoc mire congruit cũ sacra
B chronologia, quæ initio libri prioris Machabæorũ, duodecim annos regno Alexandri assignat; videlicet plenos tantũ annos memorans, tacitis, qui superfuere, mensibus. Similiter Theodoretus super vndecimũ caput Danielis, ait regnasse eum duodecim annis solidis. Titus Liuius, partem decimitertij anni pro anno numerans, in libro 45. scripsit, Alexandrum tredecim annis regnasse. Ex his palam est, deceptum esse Tertullianum, qui in libro contra Iudæos, regnasse scripsit Alexandrum decem annis: & Strabonem libro decimoquinto, atque Aulum Gellium libro 17. cap. 21. tribuẽtes ei vndecim annos. Nec minori in errore versatur Iustinus libro 12. qui regnum Alexandri extendit vsque ad decimumquartum annum; Clemens vero Alexandrinus in primo libro stromatum, etiam vsque ad decimumoctauum. Vixit Alexander tres & triginta annos, vt Eusebius in chronicis, & Cicero philippica quinta prodiderunt: non
C tamen plenos & solidos; nam auctore Arriano, trigesimi tertij anni mensem octauum non excessit. Liquet igitur errasse Iustinum, qui Alexandrum quatuor & triginta natum annos, humanis rebus excessisse putauit. Iustinum sequutus Rupertus in libro nono de Victoria verbi Dei cap. 14. ait, Alexandrum annos natum tres & triginta superque mensem vnum, occidisse. D. Hieronymus super caput vndecimum Danielis scribit, Alexandrum veneno perijsse, trigesimo secundo ætatis, regni autem duodecimo anno; haud dubie intelligens annum trigesimum secundum plenum & solidum, & trigesimum tertium tacens, vt imperfectum. Verum, de chronologia vitæ atque imperij regis Alexandri, ita dictum sit.

Et orta sunt quatuor cornua subter illud, per quatuor ventos cæli.

D

MORTVO Alexandro Babylone, in trigesimo secundo ætatis suæ anno vt hoc loco inquit Hieronymus: surrexerũt pro eo quatuor duces eius, qui sibi imperium diuiserunt. Ægyptum Ptolomæus Lagi filius tenuit: Macedoniam Philippus, qui & Aridæus, frater Alexandri: Syriam & Babylonem & omnia regna Orientis Seleucus Nicanor: in Asia regnauit Antigonus. Sed isti non regnauerunt in fortitudine eius, id est Alexandri: nullus enim magnitudini Alexandri potuit coæquari. Similia Hieronymo scribit Theodoretus. Verum obijci potest, qua ratione verum sit, quod ait Daniel & hoc capite 8. & superiori capite 7. quatuor futuros Alexandri in regno successores: siquidem, aut loquitur Daniel de proximis Alexandri successoribus post eius obitum; sed hos plures fuisse decem, manifestum est legenti Iustinum lib. 13. Curtiũ lib. 10. Diodorũ lib. 18. etiã
E Orosium lib. 3: aut Daniel loquitur de ijs successoribus Alexandri, quorũ in posteris imperium ab ipsis susceptum, multa secula permansit: at enim, hos patet non nisi tres fuisse, Antigonũ, cuius posteri regnarunt in Macedonia; Ptolemæũ Lagi, cuius posteri regnũ Ægypti tenuerunt; & Seleucũ Nicanorẽ, in cuius familia & posteritate, multos annos Asiæ, Syriæ, & Orientis imperiũ resedit. Sed huic obiectioni facile occurritur, si dicamus, Danielẽ loqui de ijs qui proxime Alexandro successerũt, qui licet plures decem vel duodecim fuerint, eorum tamen, quatuor supradicti, quasi principes erant: scilicet quibus ceteri omnes adhærebãt; & cum inter illos quatuor de imperio æmu-

An quatuor fuerint Alexandri in regno successores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

An diuisio imperij Alexãdri in duces eius, eo viuente, an post eius mortem facta sit.

latio,& dimicatio orta est,ceteri, ad alium aliquem eorũ quatuor, sese adiunxerũt. A

Ceterum illud grauiorem habet difficultatem,& arduam explicatu quæstionem, an isti successores Alexandri, possessionem eorum regnorum acceperint ab ipso Alexandro,qui dum viueret,desperata tamen salute, imperium suum in præcipuos amicorum & principum dispertiuerit: an vero ea diuisio imperij post mortem Alexandri,ab ipsismet,sortitione, vel plurium suffragijs, vel vnius alicuius iudicio ac sententia,facta sit.In hac enim quæstione,sacra historia discordare videtur ab externis scriptoribus;quippe quæ in exordio prioris libri Machabæorum tradit,Alexandrum,dũ adhuc viueret, regna sua diuisisse pueris suis. At diuersum,imo contrarium externi scriptores rerum Alexandri,Iustinus, Diodorus, Curtius, Arrianus, Iosephus, quin etiam Orosius prodiderunt. Atque hanc fuisse confirmant causam tantæ æmulationis,tam efferatæ discordiæ,& tam atrocium bellorum quæ inter principes Alexãdri, B gesta sunt;quod nemine ab Alexandro imperij hærede nominato, omnes in eius cupiditatem exarserunt, nullo,alij cuilibet suorum commilitonũ, subijci & parere sustinente.Audi Iustinum in extremo libro 12. § Cum deficere,inquit, Alexandrum amici eius viderent,quæsierunt,quem imperij faceret hæredem: respondit §*dignissimum*§ Hac voce veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in æmulationem consurgunt, & ambitione vulgi, tacitum fauorem militum quærunt.Orosius autem libro tertio cap.23.hunc in modum scribit. §Mortuo Alexãdro,principes eius per quatuordecim annos imperium ipsius dilaniauerũt, & veluti optimam prædam a magno leone prostratam,auidi discerpsere catuli; seque ipsos inuicem in rixam irritatos,prædæ æmulatione,fregerunt.§ Videor mihi dupliciter hãc C difficultatem posse dissoluere.Dicam enim,veram esse eam sententiam quam sequutus est scriptor prioris libri Machabæorum;& reuera distributionem imperij in duces & amicos Alexandri, etiamnum viuente eo,esse factam.Nam fuisse eam opinionem & antiquam,& a multis proditam,non negant,etiam qui ei contradicunt. Vnum de istis audiamus Q.Curtium in libro decimo ita scribentem. § Credidere quidam,testamento Alexandri distributas esse prouincias,sed famam eius rei,quanquam abauctoribus tradita est, vanam esse comperimus. § At enim, debuerat Curtius rationes afferre,cur inanem & falsam esse eam opinationem arbitraretur.Adijciam alterum responsum.Dici potest,Alexandrum regna ducibus & amicis suis partim diuisisse ante obitum,partim autem non diuisisse.Quo planius hoc intelligatur,sciendum est:ex to die quam laborare Alexander cæperat,circumstantibus amicis,cum præclusa voce D loqui non posset,exemptum digito annulũ dedisse Perdiccæ: quo satis declarauit,se in illum omnem suam auctoritatem, & potestatem transtulisse. Verum commodius hæc,verbis Iustini enarrata,intelligẽtur. § Sexto die,inquit Iustinus extremo libro duodecimo,præclusa voce,detractum digito annulum Perdiccæ tradidit.Quæ res,gli scentem amicorũ eius dissensionem sedauit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, indicio tamen electus esse videbatur. § Addit Curtius,libro decimo, in illo concilio ducum Alexandri, ad deliberandum de successore eius coacto, dixisse quendã nomine Aristonum,videri sibi manifesto indicio declarasse Alexandrum,quem vellet post mortem suam imperio suo præesse; scilicet, cui ipse annulum suum tradidisset. Quo circa videri sibi,summam imperij ad Perdiccã deferri oportere.Subdit Curtius non dubitauisse ceteros, quin vera ille dixisset:simulabant tamen;non æquo animo ferentes,quenquam sibi suorum commilitonum præponi.Curtij verba ita se habent. § Tũ E Aristonus orsus est dicere, Alexandrum consultum,cui relinqueret regnum,voluisse optimum deligi.Iudicatum autem ab ipso optimum Perdiccã, cui annulum tradidisset.Nec enim vnum eum assedisse morienti;sed circumferentẽ oculos,ex turba amicorum delegisse cui traderet.Placere igitur, summam imperij ad Perdiccam deferri. Nec dubitauere,quin vera centeret.Itaque vniuersi procedere in medium Perdiccã, & regis annulum tollere iubebant § Hæc Curtius.Tanta igitur potestate delata sibi ab Alexandro, prouincias,quæ sub eius erãt imperio,Perdicca, ducibus,& principibus diuisit;simul vt remoueret æmulos,sic ait Iustinus libro 13.& munus imperij, beneficij

Iustinus.

Orosius,

Q. Curtius.

Iustinus.

Q. Curtius.

A neficij sui faceret.Ex his autem concluditur quod intendimus.Nam si constat,& auctoritatem Alexandri in Perdiccam dato annullo esse collatam,& ab ipso diuisa esse regna ducibus Alexandri; liquet profecto,eam diuisionem dici posse quodãmodo facta ab Alexandro;qui dando annulũ Perdiccæ, declarauit, quod ab ipso fieret, tanquam sua potestate & auctoritate voluntateque factum,haberi oportere. Atque hoc ipsum,nisi ego fallor,videtur intellexisse Rabanus,& significasse, cum explanans locum illum supra allatum ex priori libro Machabæorum.§*Alexander cum adhuc viueret,dimisit regna sua pueris suis:*§ diuisit inquit Rabanus,hoc est,diuidenda reliquit.

De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, & B
factum est grande,contra Meridiem, & contra Orientẽ,
& contra fortitudinem.

EX vno successorum Alexandri,genus,& originem duxit Antiochus Epiphanes, quem hoc loco significauit Spiritus sanctus per cornu modicũ. Ille auctor generis,& imperij Asiatici atque Syriaci, quod ex ipso generatus,octauo loco tenuit Epiphanes,fuit Seleucus Nicator seu Nicanor: qui post Alexandri mortem, primo quidem creatus est summus castrorum tribunus, vt Iustinus ait libro 13. seu dux socialis & equestris agminis, vt in Syriaco tradit Appianus:deinde,eiecto Laomedonte satrapa Syriæ,victoque Antigono, totius Syrię & Asiæ vsque ad Indum flumen,obtinuit imperium, & tunc regis nomen C atque insignia assumpsit,nono anno post mortem Alexandri,si credimus Sulpitio in libro secundo sacræ historiæ:vel anno duodecimo, vt notauit Eusebius in chronicis. Alijs placuit, initium regni huius Seleuci signari in anno primo decimæseptimæ olympiadis,scilicet,quo tempore recuperata Babylone, regium nomen & diadema sibi imposuit.Atque hinc plerique existimant regnum eius computandum. Eusebius in chronicis, duos & triginta annos regnasse eum annotauit: Appianus vero,ex quo post mortem Alexandri imperium habere cæpit, annos principatus eius definiens, duos & quadraginta constituit.

Ab initio regni huius Seleuci,annis duodecim,vel quatuordecim post mortẽ Alexandri,anni regni Græcorum,quorũ in libris Machabæorum frequẽs est commemoratio,non autem a morte ipsius Alexandri,vt multi falso putauerunt,computari debent.Hoc autem conceptis verbis docet Eusebius in chronicis; idemque confirmat in libro octauo de demonstratione Euangelica:quo loco,a primo Cyri anno, ad initium vsque imperij Seleuci vel regni Græcorum, numerat annos ducentos quadraginta octo,cum ad mortem vsque Alexãdri, triginta sex & ducentos putasset annos. Ponam hic verba Eusebij, prout ea D. Hieronymus latine conuersa memorat in suo cõmentario, super nono capite Danielis.§Seleucus, inquit, diadema totius Syriæ & Asiæ capiti suo imposuit,anno duodecimo mortis Alexandri:in quod tempus,supputantur omnes anni a Cyri imperio,ducenti quadraginta octo: ad mortem vero Alexandri,ducenti triginta sex numerantur. Ab hoc exordio imperij Seleuci, scriptura Machabæorum,regnum Græcorum enumerat§ Sic Eusebius. Ad hoc, Iosephus libri duodecimi antiquitatum capite septimo, aperte ostendit, annos regni Græcorum,a principatu Seleuci esse inchoandos: ait enim, templum Hierosolymitanum fuisse ab E Antiocho Epiphane pollutum,anno,postquam Seleucus in Asia & Syria regnare cæpit,centesimo quadragesimo quinto. In primo autem capite prioris libri Machabæorum hoc ipsum euenisse traditur, anno regni Græcorum centesimo quadragesimo quinto:ex quo apparet, idem annorum regni Græcorum, & imperij Selencidarum fuisse exordium. Eadem fuit sententia Seueri Sulpitij libro secũdo sacræ historiæ,& Rabani super primo capite proris libri Machabæorũ;nec non & nostræ ætatis diligentiorum atque doctiorum chronologorum. Quid? quod eam ipsam sententiã, duobus, nec obscuris nec inualidis argumentis, confirmare possum?Etenim,si annos regni

Vnde initiũ regni Seleuci, quod in libris Machabæorum appellatur regnũ Græcorũ, sumendum sit.

Eusebius.

Iosephus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gni Græcorũ ordiamur à principio regni Seleuci, eosque percenseamus per eius posteros vsque ad octauum annum Antiochi Epiphanis, quo anno templum Hierosolymitanum ab ipso violatum & pollutum est; ex annis quibus quisque eorum regum regnauit, conficiemus summam annorum centum quadraginta quinque, tot nempe, quot anni regni Græcorum ponuntur in prioris libri Machabæorum capite primo. Sin autem annos regni Græcorum putemus a morte Alexandri, ex eo tempore ad octauum annum regni Antiochi, nõ centum quadraginta quinque, sed centum quinquaginta septem, vel centũ quinquaginta nouẽ annos interfluxisse reperiemus. Deinde Iosephus libro duodecimo antiquitatũ & capite septimo, annũ centesimũ quadragesimũ quintũ regni Græcorũ, quo templum, vt diximus, prophanatum est ab Antiocho, incidisse ait in olympiadem centesimam quinquagesimam tertiam: quod sane verum esse non posset, si annos regni Græcorum à morte Alexandri putaremus. Mors enim Alexandri, competit in annum primum olympiadis cẽtesimæ decimæquartæ: vnde ad olympiadem centesimam quinquagesimam tertiam, fluxerũt olympiades, triginta nouem, hoc est, anni centum quinquaginta sex. Cõputatio igitur annorum regni Græcorum, non a morte Alexandri, sed ab initio regni Seleucidarum, cepit exordium.

Ex his palam est, aberrasse a vero Nicolaum de Lyra, qui in suis commentarijs super primo capite prioris libri Machabæorum, contendit, annos regni Græcorum, qui sæpius in illis libris recensentur, ab Alexandro Magno putari oportere. Verum, ferenda non est impudens temeritas, & temeraria impudentia Ioannis Annij; qui in suis commentarijs super Philonis libro qui inscribitur Breuiarium temporum, ausus est dicere, libros Machabæorum olim fuisse sine vlla notatione temporum; sed eos postea, adiecta temporum distinctione, a Iosepho esse corruptos, atque apocryphos redditos. Traditur enim, inquit ipse, in primo capite prioris libri, Antiochum regnare cæpisse anno regni Græcorum centesimo trigesimo septimo; cum tamen luce clarius sit, primum annum Antiochi, fuisse ab Alexandro Magno, vnde regnum Græcorum procul dubio initiũ habuit, centesimum quinquagesimum tertiũ. Ecce tibi, quam arrogantẽ fecerit Annium veræ historiæ & chronologiæ ignoratio. Si enim is legisset Iosephum, si Eusebium, si Hieronymum; si rationem temporum ab optimis auctoribus vere descriptam & explicatam cognouisset, non tam temere libros Machabæorum, sicuti eos nunc habet & publice legit Ecclesia, mendosos, & apocryphos esse pronuntiasset. Nec solus in eo errore versatur Annius: etiam Ioannes Lucidus, Driedo, atque alij complures, ducem eum, in chronologia sane fallacẽ & plane cæcum, sequuti sunt.

Falsa & temeraria sententia Ioannis Annij de libris Machabæorũ.

Sed enim, quærat de nobis fortasse quispiam; cum diuina scriptura in libris Machabæorum, primum regem Græcorum appellet Alexandrum Magnum, cur non ab eo potius quam a Seleuco, chronologiam regni Græcorum arcessere voluerit: cur item potius a Seleuco, quam ab Antigono, vel Ptolemæo, qui & ipsi Græci, & successores Alexandri, & clarissimi reges fuerunt, originem & rationem regni Græcorum repetendam esse duxerit: denique, cur regnum Seleucidarum, qui nõ in Græcia, sed in Asia, & Syria regnauerunt, Græcorum regnum appellauerit. Verum ad hæc, ita responderi potest. Etsi Alexander primus in Græcia regnauit; quin etiam regni Græcorum ipse conditor fuit: attamen regnum eius ad posteros ipsius non peruenit. Seleucus autem, & ipse multos annos regnauit, & regnum eius, longa regum successione, in familia ipsius diu permansit. Cur autem historia Machabæorum non ab Antigono, vel Ptolemæo, sed a Seleuco regnum Græcorum deducat; in promptu ratio est. Seleucidæ namque, cum Asiæ ac Syriæ imperarent, etiam in Iudæos habuere imperiũ: & quæ narrantur in libris Machabæorum, ea omnia, & ipsis Seleucidis Iudææ dominantibus, & fere cum Iudæis gesta sunt. Regnum porro Seleucidarum, licet non in Græcia, sed in Asia & Syria contineretur, quia tamẽ ipsi, Græci erant genere, lingua, religione, legibus, institutis, moribusque & doctrinis, propterea imperium ipsorum appellabatur regnum Græcorum.

Tres quæstiones: prima, cur chronologia regni Græcorum, in scriptura non sumat initium ab Alexandro: 2. cur ducatur a rege Seleuco: 3. cur regnum Seleucidarũ appelletur regnũ Græcorum. Solutio quæstionum.

Sed

Sed reuertamur ad Antiochum Epiphanem, cuius causa, superiora a nobis explicata sunt. Hic a primo illo Seleuco genus & originem ducens, octauus fuit rex Syriæ. Etenim, primus rex fuit Seleucus Nicanor, qui regnauit triginta duobus annis: secũdus rex fuit Antiochus Soter, qui Eusebio, regnauit annis decem & nouem; Sulpitio viginti & vnũ: tertius, Antiochus Theos, annis quindecim: quartus, Seleucus Callinicus, secundum Eusebium, annis viginti; secundum Sulpitium vnum & viginti: quintus, Seleucus Ceraunus, secundum Eusebium & Sulpitium, annis tribus; secundum Appianum, duobus: sextus, Antiochus Magnus, qui Eusebio & Appiano triginta sex, Sulpitio, triginta septem regnauit annis: septimus, Seleucus Philopater, cui Iosephus libro 12. antiquit. tribuit annos septem; Eusebius autem, Appianus, & Sulpitius, annos duodecim: alijs placet cũ regnasse annis vndecim: octauus Antiochus Epiphanes, hoc est, nobilis seu illustris, ob res plurimas prospere gestas eo cognomento appellatus. Hic filius fuit Antiochi magni, & Seleuci Philopatros frater minor natu. Nam quod hoc loco scripsit D. Hieronymus, fuisse eum Seleuci Philopatros filium, haud dubie hoc ipsi per oblitionem, vel per incogitantiam excidit. Dicitur hic rex in hac visione Danielis, { *cornu modicum* } quia erat secundus natu filiorũ Antiochi, ad quem regni hæreditas non pertinebat; & diu Romæ priuatus vixit; pro patre Romanis datus obses, vt traditur initio prioris libri Machabæorum, & a Iustino libro. 34. Cœpit regnare anno regni Græcorum, id est, Seleucidarum, centesimo trigesimo septimo, & ab obitu Alexandri, circiter centesimo quinquagesimo; electo filio fratris, legitimo regni hærede, per fraudem & per vim regnum inuadens. Multa gessit bella, vt inquit hoc capite Daniel, ad Orientem, cum Artaxam regem Armeniæ deuicit; & res nouas in Perside molientes compressit: ad Meridiem, quia profligato rege Ægypti cum exercitu, captaque regni magna parte, Alexandriam obsedit; & sine dubio obtinuisset regnum, nisi iussu Romanorum soluere obsidionem & Aegypto decedere coactus esset. Tunc ardens ira, omnem vim indignationis & furoris, in Iudæos conuertit atque effudit.

Chronologia generis & rerum gestarum Antiochi Epiphanis.

D. Hieronymus.

Cur, cornu modicũ dictus sit rex Epiphanes.

Anno igitur regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, veniens Hierosolyma, omnibus diuitijs, ornamentis, bonisque eam vrbem spoliauit. Biennio post, iterũ direpta vrbe, omnibusque templi ornamentis & instrumentis ablatis, omnium sacrificiorum & ceremoniarum legis Mosaicæ vsu Iudæis interdixit statuit in templo simulacrum Iouis Olympij, & ab eo templum illud in posterum nominari iussit. Super altari holocaustorum, carnes suillas mactari præcepit: prohibuit circumcisionem; sacros libros combussit: Iudæos ad vnam Græcorum religionem amplectendam colendamque compulit. Quapropter dicitur hoc capite { *præualuisse contra fortitudinem cæli, & principem fortitudinis* }: { id est, vsque ad filios Israel, inquit Hieronymus, qui angelorum vallabantur auxilio; vel, vt interpretatur Theodoretus, contra ipsum rerum omnium auctorem Deum; cui & populus Israel, & ipsum templum erat dicatum, increbili furore & insania cõcitatus & erectus est. } { *Deiecit de stellis cæli eosque conculcauit* } { id est secundum Hieronymum & Theodoretum, plurimos Iudæorum, nobilitate, doctrina, & pietate illustres, terrore minarũ & tormentorũ, de obseruatione legis Mosaicæ deiecit, & idololatriæ subiecit: stellas ipsos vocat Daniel, propter claritatẽ generis & splendorem pietatis; vel quia semen Abrahæ stellis a Deo in libro Geneseos capite decimoquinto fuerat comparatum. Vel aliter possunt hæc intelligi, de viris sanctis, quos Antiochus, non spiritualiter, sed corporaliter deiecit & conculcauit, acerbissimis cruciatibus eos necando; sicut de venerabili sene Eleazaro, septemque pueris, & eorum matre, posterioris libri Machabæorum narrat historia. Nec vero suis viribus, sed propter Iudæorum peccata in tantum prævaluit Antiochus, sicut in eodẽ libro secundo traditur. Omne huius persequutionis tempus, durauit ab anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Prophanatio tamen & pollutio templi, ab anno centesimo quadragesimo quinto mansit, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Tunc a Iuda Machabæo, templum repurgatum & rite renouatum est, posita lege, vt in posterum eius rei

memoria

Universidad de Deusto
Biblioteca

memoria, mense nono per singulos annos celebraretur, qui dies festi, appellabantur Encæniorũ quorũ mentionẽ fecit Ioannes in septimo capite historiæ Euangelicæ. Quãdiu regnauerit Antiochus Epiphanes. Regnauit Antiochus, secundum Eusebiũ, & Sulpitiũ, & Hieronymũ, super cap. 11. Danielis, annis vndecim; sed videtur regnasse tredecim: siquidẽ iniuit regnum anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum; obijt vero, anno centesimo quadragesimo nono. Vtrumque proditum & testatum est, in primo & sexto capite prioris libri Machabæorum. Verũ, vndecim fuere anni solidi & integri, exclusis duobus, primo & vltimo, imperfectis, nec omnino completis. Mendose legitur apud Appianum, regnasse eum duobus annis. In posteriori libro Machabæorum cap. vndecimo, reperitur Antiochus in anno regni Græcorum centesimo quadragesimo octauo, iam e viuis excessisse. Sed vel prior liber Machabæorum notare voluit quadragesimũ nonum annum, etiam si non esset completus: posterior autem liber, annum quadragesimũ octauum, quia erat iam exactus, tantũmodo signare voluit: vel, in priori libro numerantur anni regni Græcorum, more Iudaico, annos incipiendo a mense Nisan: in posteriori autem libro, putantur ijdem anni more Chaldaico & Syriaco, hoc est, sumpto eorum principio, a mense Elul.

Iosephus de persequutione Antiochi. Sed quæ docuimus de rebus gestis Antiochi, & de malis, quibus ab eo Iudæi vehementer sunt afflicti; ea, quo planius & vberius cognoscantur, visum est lectori hoc loco repræsentare quæ Iosephus earundem rerum historiam scribens, in lib. 12. antiquitatum prodidit: sic autem est apud Iosephum. ¶ Reuersus ab Ægypto, quam metu Romanorum reliquerat, Antiochus, Hierosolyma mouit exercitum; ingressusque centesimo quadragesimo tertio anno, ex quo primum ad Seleuci familiam Syriæ regnum deuenerat. ¶ Deinde, commemoratis malis & calamitatibus, quibus tunc Iudæi a rege percussi & contriti sunt; cap. vndecimo ita scribit. ¶ Integro triennio desertum fuit templum, post factam ab Antiocho profanationem. Ea enim incidit in annũ centesimum qnadragesimum quintum, & diem Apellæi mensis vigesimum quintũ, in olympiadem vero, centesimam quinquagesimam tertiam. Renouatum est autem eadem die, anno centesimo quadragesimo octauo, & olympiade centesima quinquagesima quarta. Prædixerat autem eam desolationem Daniel, ante annos quadrigentos octo, diserte dicens, a Macedonibus profanandum. ¶ Hæc autem prædictio Danielis continetur in hoc octauo capite libri eius: ab anno autem tertio Baltasaris, quo ea visio contigit Danieli, qui annus competit quinquagesimæ primæ olympiadi, vsque ad centesimam quinquagesimam tertiã olympiadem, quadringenti octo anni numerantur. Pergit Iosephus. ¶ Celebrauit autem Iudas renouati templi festiuitatem per dies octo: tantaque lætitia ob renouatos ritus patrios, priscamque religionem, Iudæorum animos complenit, maxime quod ea felicitas insperato illis obtigerat: vt lex lata sit ad posteros, quæ iuberet quotannis hoc festum, cum ceremonijs templi, per octo dies celebrari. Et ex eo tempore, mos hic apud nostros obtinuit; vocamusque hanc festiuitatem, luminum; opinor ideo, quod ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas. ¶ Hactenus ex Iosepho pauca hæc commemorata sunt; quæ nonnihil lucis huic Danielis vaticinio de rege Antiocho, afferre posse videbantur.

Et audiui vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri ne scio cui loquenti, &c. ¶ *& paulo infra* ¶ Audiui vocem viri inter Vlai: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istum visionem.

VNO locum explanans diuus Hieronymus ita scribit. ¶ Pro altero nescio quo, quod Symmachus interpretatus est πινὶπτα quẽ nos sequuti sumus; Aquila & Theodotio, & Septuaginta, φλμωνὶ, ipsum verbũ Hebraicum posuerunt. Nomen ergo angeli tacẽs, vnum quemlibet de angelis indicauit. ¶ Theodoretus hunc ipsum locum tractans, quod est, inquit, He-

A Hebraicæ phelmoni, Græce significat quendam: idque testatur Syrorum lingua Hebrææ affinis. Perspicuum igitur est, Danielem vidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes, quantum futurum esset desolationis templi, ac tyrannicæ illius persecutionis tempus.

Ex hoc loco Danielis intelligitur, ueram esse, & sacris litteris conuenientem Dionysij doctrinam, de mutua angelorum locutione; & quod angelorũ alij multa discant ab alijs; & inferiores purgentur, illuminentur, & perficiantur a superioribus; & quod angelorum dispar sit auctoritas, & potentia, sicut docet hic locus. Nam vnus angelus, quem Hebræi, teste Hieronymo, putant fuisse Michaelem, mandat Gabrieli, vt hanc Danieli visionem exponat. Et quia superiores angeli non solent mitti ad obeũda externa ministeria (propria vero angelorum nomina, auctore D. Gregorio, ab externo

B aliquo munere & officio, quo funguntur angeli, sumuntur) ideo nomen illius angeli superioris, non est expressum, & Danieli fuit incognitum. Gregorius quidem certe homilia in Euangelia 34. hunc in modum scribit. ¶ Priuatis etiam nominibus angeli censentur, vt per ea vocabula signetur, in operatione quid ipsi valeant. Non enim in illa beatorũ ciuitate, quam de visione omnipotentis Dei, plena scientia perficit, propterea propria nomina sortiuntur angeli, quia sine proprijs nominibus eorum personæ sciri non possent; sed cum ad nos aliquid ministraturi veniunt, apud nosetiã nomina a ministerijs trahunt. Michael nãque significat ¶ *quis vt Deus* ¶ Diabolus enim, qui Deo per superbiã similis esse concupiuit, dum in fine mundi in sua virtute relinquetur, cum Michaele archãgelo, per Ioannem in Apocalypsi capite duodecimo, præliaturus perhibetur: vt qui se ad Dei similitudinem superbus extulerat, per Michaelẽ

C peremptus, discat, quia ad Dei similitudinem per superbiam nullus ascendat. Gabriel significat fortitudinem Dei, ideoque ad Mariam mittitur, illum nunciaturus, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est. Raphael quoque interpretatur medicina Dei; quia videlicet, dum Tobiæ oculos quasi per officium curationis tetigit, cæcitatis eius tenebras terſit. Qui ergo ad curandum mittitur, dignum fuit vt Dei medicina vocetur. ¶ Horum similia, cum in commentario huius loci, ante Gregorium scripserit D. Hieronymus, satis credibile est, ex Hieronymo totum hunc locum accepisse Gregoriũ. ¶ Quoniam de prælijs, regũque certaminibus, & regnorum successionibus, ait Hieronymus, hęc erat visio; Gabriel qui præpositus est prælijs, officio interpretandi visionem destinatur. Gabriel enim in linguam nostram vertitur, fortitudo, vel robustus Dei. Vnde quo tempore nasciturus erat Dominus, & indictu-

D rus bellum dæmonibus, ac de mundo triumphaturus, mittitur Gabriel ad Zachariam & Mariam. Vbicumque vero medicina & sanatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio, vel medicina Dei, hoc videlicet, nominis interpretatione significante, quod in Deo vera sit medicina. Porro vbi populo prospera promittuntur, & propitiatio, & expiatio necessaria est, Michael dirigitur, qui interpretatur, quis sicut Deus: vt scilicet intelligatur, quia propitiationẽ vel expiationẽ nullus possit afferre, nisi Deus. ¶ Hæc D. Hieronymus. Liquet igitur ex hoc loco Danielis, & illo altero Zachariæ cap. 2. in quo sic est, ¶ *Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur: & alius angelus egrediebatur in occursum eius; & dixit, curre & loquere ad puerum istum*, ¶ liquet inquam, ex his atque alijs similibus scripturæ locis, & verissimam esse doctrinam Dionysij, de hierarchijs & ordinibus angelorum; & falsos esse, qui ei doctrinæ non consentientes, omnes angelos &

E beatos, a solo Deo proxime omnia doceri & illuminari censuerunt.

De causa nominũ, quibus angeli in scriptura appellãtur Diui Gregorii sententia.

D. Hieronymus

Et dixit ei, vsque ad vesperam & mane, dies duo millia trecenti: & mundabitur sanctuarium.

HIS verbis declaratur tempus, quo duratura erat vexatio & afflictio Iudæorum ab Antiocho profecta: durauit nempe, ab initio, postquam Antiochus veniens in Iudæam cœpit affligere Iudæos, vsque ad id temporis, quo Iudas Machabeus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Machabæus profligatis ducibus & exercitibus Antiochi, & suos ciues in libertatem A
vindicauit;& templum,quod sacrilege spoliatum, profanatum & pollutum fuerat,
rite purgauit,renouauit,atque exornauit,durauit inquam, dies duo millia & trecen
tos; hoc est sex annos & tres menses, præterque viginti dies. Prior tamen liber Ma
chabæorum,tempus totius huius calamitatis sex duntaxat annis definiuit;ab anno vi
delicet regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio,vsque ad centesimum qua
dragesimum octauum.Quanquam tempus profanationis templi, vsque ad eius re
nouationem,tribus integris annis præcise circumscriptum fuit.Atq. hæc ex primo &
quarto capite prioris libri Machabæorum plenius planiusque cognosci possunt.

Quid significet vespere,& mane.

Illorum autem verborum § *vsque ad vesperam & mane,duo millia trecenti dies* § est du-
plex interpretatio.Vna est Theodoreti,per vesperam,intelligentis initiũ calamitatis; B
per mane,eiusdẽ calamitatis finẽ:quemadmodũ Dauid quodã loco dixit; § *ad vespe-
ram demorabitur fletus,& ad matutinum lætitia*§Solet enim plerumque scriptura,res tristes &
calamitosas,nomine vesperæ,noctis, & tenebrarum exprimere;contra vero res lætas
& prosperas,vocabulis mane,diei,& lucis efferre. Altera interpretatio simplicior &
planior,ob idq. mihi quidẽ probabilior eorũ est,qui per vesperam & mane, designari
putant integrũ diẽ naturalẽ,cuius partes sunt,nox & dies artificialis. Moses enim in
exordio libri Geneseos dixit, §*factum est vespere & mane dies vnus*§ per vesperã quæ est ter-
minus diei artificialis,denotatur dies ipsa artificialis, tanquã ex suo termino:per ma
ne autem, quod noctem finit, designatur ipsa nox. Voluit igitur significare Daniel,
per vesperam & mane , dies qui numerantur in hac computatione, non artificiales, C
exclusis noctibus;sed naturales,qui diem simul & noctem continent, intelligi opor-
tere.Sed profecto , quotiescumque tam sacra quam profana historia, in computa-
tione temporum numerat vel computat dies simpliciter & præcise, semper loquitur
de diebus naturalibus. Quapropter superuacaneum videbatur ad naturalis diei deter
minationem, præmittere illud, § *vsque ad vesperam & mane,duo millia trecenti dies* § Est
igitur admodum verisimile,illud vocabulum, § *dies* § superuacanee ab aliquo esse
adiectum;& Danielem præcise ita scripsisse, § *vsque ad vesperam & mane,duo millia trecen
tis* § vt illud § *vespera & mane* § sit periphrasis diei naturalis,subobscura quidem, nec
vulgo vsitata,sed consuetudini prophetarum non aliena,& ex Mosis doctrina non dif
ficilis intellectu.Nimirum,Louanienses in annotationibus quas in editionem vulga-
tam totius scripturæ nuper ediderunt,hoc loco admonent,in multis & antiquis codi-
cibus,illud vocabulum, § *dies* § nequaquam reperiri.

Excutitur & emendatur locus incõmentario D. Hieronymi mendosus.

Libet hic adscribere commentarium D.Hieronymi super his verbis: quippe, non D
nihil super eo lectorem monere habeo . Ita scribit Hieronymus. § Legamus Macha
bæorum libros,& Iosephi historiam,ibique scriptum reperiemus, centesimo quadra-
gesimo tertio anno a Seleuco,qui primus regnauit in Syria post Alexandrum,ingres-
sum Antiochum Hierosolymam,& vniuersa vastasse: reuersumque anno tertio, in
templo posuisse statuam Iouis,& vsque ad Iudam Machabæum , id est vsque ad annũ
centesimũ quadragesimum octauum,per annos vastitatis Hierusalem sex,contamina
tionis autem templi tres,duo millia trecentos dies & tres menses esse completos;post
quos templum purgatũ est. Quidam pro duobus millibus trecentis,duo millia ducen
tos legunt,ne sex anni & tres menses supereſse videãtur.Vespere autem & mane,suc-
cessionem diei noctisque significat.§ Sic D.Hieronymus.Sed profecto, quin mendo- E
se legatur hic locus , nequaquam dubitandum est.Nam in illis verbis, § duo millia
trecentos dies & tres menses esse completos.§ illud, § & tres menses § falsam red-
dit sententiam;cum Daniel totum illud tempus Antiochiæ persequutionis,bis mille
& trecentis tantum diebus definiat.Quo circa illud, § & tres menses § vel tanquam
omnino vacans,inde extrudendum est. vel loco mouendum , iungendumque cum eo
quod antecessit de sex annis vastitatis Hierusalem: vt ita legamus §per annos vastita-
tis Hierusalem sex,& tres menses;contaminationis vero templi,tres annos,duo mil-
lia & trecentos dies esse completos;post quos templum purgatum est.§ Quod autẽ
postea subdit Hieronymus , quosdam, pro bis mille trecentis diebus,legisse bis mille
& du-

A & ducentos; propterea existimandum est sic eos legere maluisse, vt his verbis Da-
nielis non plures sex annis significarentur; & sententia Danielis conueniret cum
historia prioris libri Machabæorum, quæ docet tempus illius persequutionis, duras-
se ab anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum
quadragesimum octauum.

At enimvero, siue legatur vt illi voluerunt, siue vt nunc est in omnibus libris, Quæstio,An hæc Danielis sententia ,de duratione Antiochiæ persequutiõis Iudæorum,pugnet cum alio loco scripturæ, qui est in priori libro Machabæorum.
difficillimum sane locus hic habet explicatum. Etenim tempus huius persequutio-
nis,determinatum in priori libro Machabæorum,ab anno centesimo quadragesimo
tertio vsque ad annum centesimum quadragesimum octauum , non potuit esse lon-
gius sex annis integris, nulloque modo sex annos solidos excedere potuit. At
B bis mille & trecenti dies, quibus hoc loco Daniel spatium illius persequutionis cir-
cumscribit , continent sex annos , tres menses diesque viginti. Quid ergo dicen-
dum est? Equidem nihil adhuc inuenire potui ad hunc nodum exoluendum, quod
mihi animum expleret. Dicam tamen, ne nihil dicam : fortasse Danielem hoc nu-
mero bis mille trecentorum dierum , ita designasse tempus Antiochiæ persequutio-
nis, vt eius terminum non poneret in purgatione & renouatione templi , sed eam
extenderet vsque ad mortem Antiochi , quæ , vt narratur in priori libro Macha-
bæorum , competit anno regni Græcorum centesimo quadragesimo nono. Nam
etsi post renouationem templi , nihil passos ab Antiocho Iudæos legamus; dum
tamen ille sæuissimus Iudæorum hostis vixit, stetisse persequutionem eius aduersus
Iudæos, vere dici potest. Præsertim vero, cum ex nono capite posterioris libri Ma-
chabæorum constet, quo tempore Antiochus mortuus est,eo tempore fuisse eum
C ferocissimo & sæuissimo animo aduersus Iudæos; nec nisi extrema mala atque im-
manem crudelitatem contra ipsos anhelasse . Verum, officit huic intelligentiæ,
quod Daniel videtur terminasse hoc tempus, mundatione templi: ait enim § *vsque
ad vesperam & mane duo millia trecenti , & mundabitur sanctuarium* § quasi dicat, transi-
ctis bis mille trecentisque diebus , mundatum iri sanctuarium, ideſt, templum quod
fuerat ab Antiocho violatum & pollutum.Sed non cogimur sic interpretari aut in-
telligere ea verba: non enim significat Daniel mundationem templi terminum fo-
re eius temporis: sed in decursu eius temporis, ac sane prope finem , futuram tem-
pli renouationem: quam ideo præcipue commemorare voluit, quod ea res futura
erat Iudæis maxime fausta , lætabilis, & gloriosa: & quod post eam,nihil mali es-
D sent Iudæi ab Antiocho perpessuri.

Et sine manu conteretur.

E IS verbis denotatur mors Antiochi . Illud autem § *sine manu conte-
retur* § significat, eum sine manu hominis, hoc est, non ab homi-
ne vulneratum & cæsum , sed inuisibili manu Dei, scelera eius vindi-
cantis , partim lethali quodam animi mœrore & lãguore, partim acer-
bissimo & fœdissimo corporis morbo percussum, impuram & sceleſtam
animam exhalaturum.

Disputatio de morte regis Antiochi Epiphanis.

Quod fuerit templũ quod Antiochus spoliare voluit; & in qua vrbe fuit illud templum.

Verum mors Antiochi, magnam habet in diuinis litteris difficultatem . Etenim,
in tribus locis historiæ Machabæorum, hoc est in sexto capite prioris libri , &
in primo capite libri posterioris , atque in eiusdem libri capite nono ita narra-
tur mors Antiochi, vt de ea non modo diuersa, sed etiam contraria dici videan-
tur. Age igitur, primo narrationem mortis Antiochi quæ describitur in sexto
capite prioris libri , cum ea quæ traditur in capite nono libri posterioris , com-
ponamus, atque conferamus . Principio, similiter dicitur in vtroque loco, An-
tiochum spoliare voluisse vrbem quandam Persidis; & quod in ea erat templum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

argento, auro, alijsque multis rebus pretiosissimis inibi relictis ab Alexandro Magno A
refertissimum. Quod fuerit illud templum, neutro in loco exprimitur. Sed fuisse
templum Dianæ, confirmat Iosephus libro 12. antiquitatum, auctoritate Po-
lybij, & Hieronymus super vndecimo capite Danielis, præter Polybium, etiam
Diodorum Siculum & Porphyrium testes adducit. Non igitur audiendus est Ap-
pianus, quiin Syriaco, Antiochum scribit, spoliauisse templum Elymeæ Vene-
ris: nam nec templum spoliauit, sed spoliare voluit, & incassum tentauit; nec
Veneris fuit templum, sed Dianæ: indicat enim Plinius libro sexto capite vigesi-
mo septimo, in illis regionibus templum Dianæ fuisse augustissimum. De nomine
ciuitatis, videtur nonnihil differre in vtroque loco: nam in sexto capite prio-
ris libri, nominatur Elymais vrbs Persidis: in posteriori autem libro, dicitur Per- B
sepolis, vrbs quondam clarissima, & Persidis caput. Verum, nisi me fallit ani-
mus, credo equidem, vocabulo illo, §*Persepolis*§ non significari vnam illam vr-
bem quæ proprie dicta est Persepolis; sed generatim significari vrbem quandam
Persidis. Non sum nescius, fuisse quondam Persepolim, stante Persarum imperio
ditissimam & florentissimam: sed eandem vrbem scio, non modo non esse con-
seruatam ab Alexandro, aut etiam pretiosis muneribus & ornamentis comple-
tam, sed penitus ab eo spoliatam, ablatis inde centum & viginti millibus talen-
torum: nec tantum fuisse direptam, sed etiam concrematam. Audiat lector, quid
Q. Curtius libro quinto de miserabili eius vrbis incendio scriptum reliquerit.
Q. Curtius de incendio ciuitatis Persepolis. §Ex pellicibus, inquit, vna, Thais, & ipsa temulenta, maximam apud omnes
Græcos initurum gratiam Alexandrum affirmat, si regiam Persarum iussisset in- C
cendi: expectare hoc eos, quorum vrbes Barbari deleissent. Ebrio scorto, de
tanta re ferente sententiam, vnus & alter, & ipsi mero onerati, assentiunt. Rex
quoque fuit auidior quam patientior. Quin igitur vlciscimur Græciam? & vt-
bi faces subdimus? omnes incaluerant mero. Itaque surgunt temulenti ad incen-
dendam vrbem, cui armati pepercerant. Primus rex ignem regiæ iniecit: tum
conuiuæ & ministri, pellicesque. Multa cedro ædificata erat regia, quæ celeri-
ter igne concepto, late fudit incendium. Hunc exitum habuit regia totius O-
rientis; vnde tot gentes ante iura petebant, patria tot regum, vnicus quondam
Græciæ terror, molita decem millium nauium classem, & exercitus, quibus
Europa inundata est, contabulato mari molibus, perfossisque montibus, in quo-
rum specus fretum immissum est. Ac ne longa quidem ætate, quæ excidium D
eius sequuta est, resurrexit. Alias vrbes habuere Macedonum reges, quas nunc
habent Parthi; huius vestigium, non inueniretur, nisi Araxes amnis ostenderet:
haud procul mœnibus fluxerat, inde vrbem fuisse viginti stadijs distantem, cre-
dunt magis quam sciunt accolæ. Pudebat Macedones, tam claram vrbem a com-
messabundo rege deletã esse? Hactenus Curtius. Liquet igitur, urbem quam
Antiochus spoliare uoluit, non fuisse eam quæ olim proprie dicta est Persepolis.
Illam enim Alexander, ut sacra historia tradit, plurimis & quantiuis pretij do-
nis impleuerat: hanc penitus dispoliatam, sic incendio deleuit, ut uix ullum tan-
tæ urbis apud posteros, usque ad Curtij ætatem, uestigium extaret. Ecqua igitur
fuit urbs? Prior liber Machabæorum capite sexto nominat Elymaida. Equidem
opinor fuisse Susa: nam urbem Susorum fuisse apud Persas nobilissimam, a coi- E
mographis pariter atque historicis proditum est. Hanc fuisse antiquitus habitam
prouinciæ Ælymaticæ, ostendit Daniel in exordio huius capitis octaui cum di-
xit, se fuisse in Susa quæ est in regione Ælam: qua de re multa disseruimus
supra, cum eum locum interpretati sumus. Vt putem fuisse Susa, ducor ea con-
iectura, quod templum Dianæ, quod Antiochus dispoliare voluit, inibi fuisse testa-
tur Plinius libro. 6. cap. 27. §Eulæus, inquit, fluuius, circuit arcem Susorum, &
templum Dianæ, quod est illis regionibus augustissimum.§

Cetera, in vtriusque loci narratione planiora sunt. Nam, & si videantur
quædam in speciem diuersa; possunt ea tamen ad eandem sententiam facil-
lime

A lime reduci. In priori libro Machabæorum scriptum est, nuntium cladis acce-
ptæ in Iudæa, perlatum esse ad Antiochum in Persidem: in posteriori autem
libro proditum est, eiusmodi nuntium accepisse Antiochum, cum esset cir-
ca Ecbatana. Verum ita se res habuit: nuntius recta iuit in Persidem; publica enim
fama erat, in Perside versari Antiochum: sed eum inde præcipiti turpique fuga
elapsum, & in Mediam digressum, offendit nuntius circa Ecbatana, quæ vrbs ca-
put erat Mediæ: cum haberet in animo Antiochus, sicut priori libro significatur, re-
uerti Babylonem. Nomen loci in quo mortem obiuit Antiochus, siletur vtroque
in loco. Porphyrius, vt refert Hieronymus super vndecimo capite Danielis, affirmat
eum in Tabes oppido Persidis esse mortuum. Atqui, perspicuis verbis historia Ma-
chabæorum docet, eum, cum fugisset ex Perside, incidisse in morbum, ex quo bre-
B ui post interijt. Sed Porphyrium, in historia regis Antiochi, multa, vel mali-
tiose, vel inscienter esse mentitum, diuus Hieronymus super septimo & vndecimo
capite Danielis, manifestis conuincit argumentis. De loco mortis Antiochi, hoc
tantum in posterioris libri Machabæorum capite nono legitur. §*Igitur homicida & blas-
phemus, pessime percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregre in montibus miserabili obitu vita
functus est.*§ Ex quo loco coniecturam capio, eum ex morbo interijsse in montibus
Mediæ, vicinioribus vrbi Ecbatanorum: videlicet eo loco, vel non inde procul,
vbi cladis & stragis ducum atque exercituum suorum, quos reliquerat aduersus
Iudæos, nuntium accepit. Nec vero illud, negotium lectori faceßere debet, quod
in priori libro dicitur, Antiochum ex magna tristitia & mœrore animi, scilicet ob
duplex infortunium quod sibi tam in Perside quam in Iudæa contigerat, incidis-
C se in morbum, ex quo is mox perijt: in posteriori autem libro traditur, percussum esse
a Deo insanabili & inuisibili plaga; eoque de curru lapso, grauissima corporis colli-
sione membra esse vexata: correptum præterea esse diro viscerum dolore, ita vt de
corpore eius, vermes scaturirent, ac viuentis in doloribus, carnes eius effluerent,
tantusque fœtor e corpore eius efflaret, vt nec alij, nec ipsemet eũ fœtorem amplius
ferre posset. Hæc igitur de causa mortis eius, varie quidem, sed non contrarie nar-
rantur in vtroque loco. Etenim, primum ingenti animi mœrore affectus est; qui
magna fuit etiam causa consequentis morbi. Et vtrumque quidem illi propter sce-
lera eius & mala quibus Iudæos afflixerat, a Deo inflictum est. Itaque quod prior li-
ber breuiter & inuolute dixit, hoc ipsum in posteriori libro, distinctius & enucleatius
exponitur; & simul occasio, atque genus morbi quo perijt, discrete explicatur. Nulla
D igitur inter narrationem mortis Antiochi, quæ ponitur in nono capite posterioris
libri, & quæ traditur in capite sexto prioris libri, repugnantia est, si vtrumque locum
subtiliter & diligenter expendamus.

Locus in quo Antiochus mortuus est.

Porphyrius in historia regis Antiochi, multa est mentitus

Sequitur vt tertium de Antiochi morte locum, qui est in principio posterioris li-
bri Machabæorum, deinceps explicemus: spissum sane opus. Tanta enim inter
hunc locum & duos alios quos modo tractauimus, videtur esse narrationis diapho-
nia, vt, aut non de eodem rege scribi, aut si de eodem, quædam certe non modo di-
uersa, sed etiam plane contraria de eo tradi videantur. Itaque locus hic maiorem
in modum ingenia doctorum hominum exercuit & vexauit; alijs aliud, quo tam
implicatum nodum exoluerent, commentantibus. Nec quisquam, opinor, fuit, qui
E vel alijs omnino, vel etiam sibi ipse satisfecerit. Sed videamus quid alij ad hanc
difficultatem expediendam attulerint. Est autem in eo difficultas vel maxima, quòd
Antiochum, quem in sexto capite prioris libri Machabæorum, & in nono capite po-
sterioris libri proditum est, frustra tentata vrbis cuiusdam & templi direptione, ma-
gno quidem cum periculo, sed saluum tamen fugisse ex Perside, & postea ex morbo
interijsse: hunc ipsum dico Antiochum, traditur in primo capite posterioris libri Ma-
chabæorũ, cum templum Naneæ spoliare voluisset, per dolum a sacerdotibus ibi con-
clusum, lapidibusq. percussum cecidisse. Videtur igitur manifesta esse inter hunc &
alios locos de Antiochi morte repugnãtia. Nicolaus de Lyra, & Dionysius Carthusia
nus explanando hunc locum posterioris libri Machabæorum, opinantur diuersos

Quis fuerit rex Antiochus, cuius mors in primo capite posterioris libri Machabæorum describitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuisse Antiochos, quorum mors tam diuerso modo narratur: & in sexto quidem capite prioris libri, nonoque posterioris, commemorari mortem Antiochi Epiphanis; in hoc autem loco, Antiochi Magni, qui pater illius fuit, interitum describi; voluit autem Antiochus Magnus compilare templum Beli vt scribit Strabo libro 16. vel, vt refert Iustinus libro 32. Dindymæi, siue, vt habet alia lectio, Dodonæi Iouis. Qua re prodita, concursu incolarum, Antiochus cum omni exercitu interficitur. In hanc Lyrani & Carthusiani sententiam, manibus pedibusque iuit Melchior Canus, in libro secundo de locis Theologicis cap. 11. in solutione quintæ obiectionis. Verum, quod isti dicunt de Antiocho Magno, nullo modo est probabile. Etenim, nunquam Antiochus Magnus Iudæos odit, aut infectatus est; nunquã inhumane tractauit, nulla clade vel calamitate afflixit. Nulla igitur causa erat, cur eius mors, quasi hostis Iudaicæ gentis crudelissimi, tanta omnium Iudæorum lætitia & gratulatione acciperetur, ac celebraretur. Euoluat lector librum duodecimum antiquitatum Iosephi, reperiet eũ regem singulari beneuolentia, gratia, & beneficentia Iudæos esse complexum; & vicissim Iudæos illi maxime beneuolos & fideles fuisse. Narrat Iosephus, cũ Antiochus Magnus, victo Scopa Ptolemæi Philometoros duce; redegisset in potestatem *suã* Cælesyriam & Samariam: Iudæos vltro deditionem fecisse, receptumque intra mœnia eius exercitum, elephantosque, liberaliter aluisse: & oppugnanti præsidium in arce a Scopa relictum, impigre auxilium tulisse. Quamobrem Antiochus æquum ducens, aliquam Iudæis pro studio suarum partium referre gratiam, scripsit ad amicos & duces suos litteras, testes beneficiorum quæ in ipsum Iudæi contulerant: in quibus etiã significabat, quomodo remunerari eos decreuerat: quarum litterarum exemplar eo loci memorat Iosephus; multa item subdit eiusdem regis edicta in Iudæorum gratiam, honorem, & patriæ libertatis ac religionis conseruationem ab eo edita. Itaque quoad vixit Antiochus, Iudæis beneuolus & beneficus fuit.

Refellitur.

Secũda opinio, Michaelis Medinæ, Ruperti & Caroli Sigonij.

Michael Medina, libro sexto de recta in Deum fide. cap. 13. alia ratione eundem nodum explicare voluit. Arbitratur, Antiochum, cuius mors eo loco narratur, non fuisse Epiphanem, nec patrem eius cognomento Magnum; sed huius pronepotem appellatum etiam Antiochum, & cognominatum, vt refert Iosephus libro 13. antiquitatum, Pium: cuius in duobus extremis capitibus prioris libri Machabæorum fit mentio. Hic filius fuit Demetrij, qui Seleuci Philopatoros filius fuerat, ab Antiocho Epiphane regno priuatus. Hic Antiochus Pius, principio, beneuole ac liberaliter tractauit Iudæos: postea mutato animo, fideque violata, misso exercitu, Iudæam vastauit. Huius igitur mortem putat Medina hoc loco describi. Nec princeps ipse fuit huius opinionis; eam namque septingentis ante ipsum annis, Rupertus in libro decimo de victoria verbi Dei capite sexto, scriptam reliquerat his verbis. ¶ His ita se habentibus, claret, quis ille Antiochus fuerit, de cuius interitu gratulantur Iudæi narrãtes qualiter in Persida ceciderit: fuit enim Antiochus filius Demetrij. Hic persequutus est Thriphonem impium, qui regnum eius vsurpauerat, & vicit: sed & Iudæos in multis afflixit, & Simone adhuc viuente, & post Simonem, filio eius Hyrcano principatum habente. ¶ Hæc Rupertus. Eandemque opinionem approbauit Carolus Sigonius in commentarijs super libro secundo Seueri Sulpitij de sacra historia. Verum hanc sententiam duæ res plane refellunt. Nam hunc Antiochum, tali exitu, qualis hoc loco describitur, perijsse, a nullo proditum est: quin, Iustinus extremo libro trigesimo octauo affirmat, eum strenue præliantem cum Parthis, virtute hostium superatum, & a suis desertum, in eo prælio occidisse: idemque confirmat Iosephus libro decimotertio antiquitatum. Deinde, licet hic Antiochus, hostis primo fuerit Iudæorum; postea tamen illis reconciliatus & pacificatus est. Ponam hic quod memorat Iosephus libro decimotertio. Nam loquens de hoc rege, cum is Hierosolymam arctissime obsideret, ait, eum rogatum a Iudæis, vt gratia festi, inducias septem dierum concederet; religione motum, eas indulsisse: nec hoc contentum, misisse præterea victimas magnificas, hoc est tauros auratis cornibus, & poculacula tam argentea, quam aurea, plena omni genere aromatum: & exercitui præbuisse

Refellitur.

A se illis diebus festis epulum: in tantũ diuerso ingenio ab Antiocho Epiphane, qui capta vrbe, porcos super altare mactauit, & indignis modis templum profanauit & polluit. At hic Antiochus, propter religionem, Pius cognominatus est ab omnibus. Post hæc, Iosephus narrat, quemadmodum pacificatus sit cum Iudæis; adeo vt Hyrcanus, qui eo tempore principatum Iudæorum tenebat; inito cum Antiocho fœdere, exceptum in vrbem cum exercitu tractauerit liberalissime. Quin, & ipsum in Parthicã expeditionem proficiscentem, vna cum auxiliaribus copijs sequutus est.

Est aliud quorundam, mihi quidem, quoad probabilius non inuenero, satis probabile responsum. Agi eo loco crediderim de Antiocho Epiphane: non tamen mortem eius describi, sed narrari horribilem quendam casum qui ei in Perside contigit. Cũ enim templum Nanææ ditissimum expoliare cuperet, per dolum a sacerdotibus in tẽ-
B plum receptus, conclususque, & amicis eius, comitibusque non tantum cæsis, sed obtruncatis, membratimque dissectis; vix ipse per occultum quendam templi aditum elapsus, lapidibus quidem percussus, pessimeque tractatus; sed viuus tamen euasit. Hoc autem ideo narratur, vt intelligatur, eam calamitatem fuisse particulam quandam diuinæ vindictæ tot tantorũque scelerum, quæ ipse in Iudæos admiserat; & quasi prænunciũ supremæ calamitatis mox consequutæ; id est, pestilentis morbi qui ei acerbissimam pariter atque fœdissimam mortem attulit. In ea narratione, nominatur dux, & rex Antiochus. Quidam putant nomine ducis, non significari regem Antiochum, sed principem militiæ eius, & ducem exercitus; & hunc fuisse in tẽplo percussum atque occisum. Alij existimant eo nomine intelligendum esse Antiochum, neq; tamen, quia percussus cecidisse dicitur, propterea cõcludi, eum fuisse tunc occisum.
C Cadere enim dicitur imperator, non modo cum in pugna occumbit: sed etiam si prælio victus, profligato cæsoque exercitu, vix ipse grauiter saucius mortem effugit. Percussus autem dicitur, quia lapidibus petitus & ictus est, magnaque cum ignominia, & vitæ discrimine fugatus. Nam Daniel capite vndecimo prædicẽs, quod multis post seculis euenit, Antiochum Epiphanem, cum propemodum omne regnum Ægypti occupasset, ipsumq. regẽ Philometorẽ arctissime obsessum teneret; iussu Romanorum coactum soluere obsidionem, tanta eius spe frustrata, & ad nihilum omni conatu redacto, hoc dico prædicẽs Daniel, dicit eũ percussum ira a Romanis: ¶ *Venient, inquit, super eum Romani, & percutient eum.* ¶ Quem locũ explanans Diuus Hieronymus, ¶ per cussus, inquit, dicitur a Romanis Antiochus, non quod tunc interierit, sed quod omnem arrogantiæ perdiderit magnitudinem. ¶ Ergo quod in principio libri posterio-
D ris Machabæorum legitur, ¶ *mittentes lapides percusserunt ducem, & eos, qui cum eo erant, & diuiserunt membratim, & amputatis capitibus foras proiecerunt* ¶ significat, ipsum quidem ducẽ fuisse percussum lapidibus, eos vero qui erant cum ipso, etiam crudeliter occisos: vt illud ¶ *membratim diuiserunt* ¶ nõ ad ducẽ, sed ad eius comites referatur. Et lectio quidẽ eius loci planior esset, omniq. vacãret difficultate, si posterior illa cõiunctio ¶ & ¶ tollereture, quã, non desunt qui vitio librariorũ adiectam putent: vt ita legatur ¶ *mittentes lapides, ducem percusserunt; & eos qui cum eo erant diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt* ¶ Hæc mihi in præsens occurrerunt, quæ ad tam perplexã quæstionis enodationem, non inepte nec incommode dici posse videantur.

3. opinio, auctori plus ceteris probata.

E Libet hoc loco ponere, quæ scribit Diuus Grægorius in libro trigesimo moralium, capite duodecimo, superiora omnia verba Danielis, quæ nos de rege Antiocho explanauimus, de ipso Antichristo, cuius rex ille multis rebus figuram insigniter prætulit, interpretatus. Nam super illis verbis Iob, quæ sunt in quadragesimo capite libri eius, ¶ *stringit caudam suam quasi cedrũ* ¶ scribit hũc in modũ. ¶ De hac cauda Behemoth, sub draconis specie, per Ioannẽ dicitur in Apocalypsi, ¶ *& cauda eius trahebat tertiam partem stellarũ cæli, & misit eas in terram* ¶ Cælũ nãque, est Ecclesia quæ in hac nocte vitæ præsentis, dum in se innumeras sanctorum virtutes continet, quasi radiantibus desuper syderibus fulget. Sed draconis cauda in terram stellas deijcit: quia illa sathanæ extremitas, per audaciam assumpti hominis erecta, quosdam, quos velut electos Dei in Ecclesia inuenit, obtinendo, reprobos ostendit. Stellas itaque de

Quæ Daniel hoc loco uaticinatus est de rege Antiocho, ea interprete D. Gregorio mirifice cõpetunt Antichristo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cælo in terram cadere, est, relicta nonnullos spe cælestium, illo duce, ad ambitū gloriæ secularis inhiare. Hinc Daniel sub Antiochi specie contra hanc draconis caudā loquitur dicens: ¶ *deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas, & vsque ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo abstulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium, propter peccata, & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur.* ¶ De fortitudine quippe, & de stellis deijcit, cum nonnullos, & luce iustiæ resplendentes, & virtute operis robustos frangit. Qui usque ad principem fortitudinis magnificatur; quia contra ipsum auctorem virtutis extollitur. Iuge vero sacrificium tollit; quia studium sanctæ conuersationis Ecclesiæ, in eis quos ceperit interrūpit. Robur vero ei propter peccata datur; quia nisi pereuntium merita exigerent, eos qui recti credebantur, obtinere aduersarius nequaquam posset. Veritas in terra prosternetur; quia fides tunc rerum cælestium, ad desiderium vitæ temporalis inclinabitur. Et faciet, & prosperabitur, quia tunc non solū in reproborum mentibus, sed etiā in electorum corporibus, crudelitate inæstimabili, sine qualibet obiectione grassabitur. Hinc rursus per eundem Danielem dicitur. ¶ *consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in suis viribus.* ¶ Illius namque hominis fortitudo, non in suis viribus roborabitur, quia sathanæ virtute, in gloriam perditionis attolletur. Hinc rursus Daniel subdit, ¶ *interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam; & dirigetur dolus in manu eius.* ¶ Robustos namque interficit, cum eos qui mente inuicti sunt, corporaliter vincit. Vel certe, robustos & sanctos secūdum volūtatem suam interficit, cum eos qui robusti ac sancti credebantur, ad nutum suæ volūtatis trahit: in cuius manu dolus dirigetur, quia in illo fraus per opus adiuuabitur. Quod enim fallendo dicet, hoc mira faciendo asseret: nam quicquid mendax lingua simulabit, hoc quasi verum esse, manus operis ostentabit. Hinc rursus idem propheta ait, ¶ *contra principem principum consurget, & sine manu conteretur.* ¶ Hoc ipsum alijs verbis Paulus edocet, in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, cū inquit de Antichristo: ¶ *ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus: quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.* ¶ Quod enim per Danielem dictū est, ¶ *contra principem principum consurget* ¶ idem per Paulū dicitur, ¶ *ita vt sedeat in templo Dei, ostendens se tanquam sit Deus:* ¶ & quod Daniel subiūxit, ¶ *sine manu conteretur:* ¶ idem ipsum dixit Paulus illis verbis: ¶ *quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* ¶ Sine manu quippe conteretur, quia non angelorum bello, non sanctorum certamine, sed per aduentum iudicis, solo spiritu oris eius, æterna morte ferietur. ¶ Et hactenus quidem verba fuerunt beati Gregorij, quæ sane ad hunc locum Danielis illustrandum, non minimum lucis afferre posse videbantur.

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER X.

CAPVT NONVM.

IN anno primo Darij filij Assueri de semine Medorū, qui imperauit super regnum Chaldæorum: anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni. Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari in ieiunijs, sacco & cinere. Et oraui Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi: obsecro Domine Deus magne & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te & custodientibus mandata tua. Peccauimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinauimus a mandatis tuis ac iudicijs. Non obediuimus seruis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, omnique populo terræ. Tibi Domine iustitia: nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem & omni Israel, his qui prope sunt, & his qui procul in vniuersis terris ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, qui peccauerunt. Tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus a te, & non audiuimus vocem Domini Dei nostri vt ambularemus in lege eius, quam posuit nobis per seruos suos prophetas. Et omnis Israel præuaricati sunt legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam: & stillauit super nos maledictio & detestatio quæ scripta est in libro Moysi serui Dei, quia peccauimus ei. Et statuit sermones suos quos locutus est super nos, & super principes nostros qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malum quale nunquam fuit sub omni cælo, secundum quod factum est in Ierusalem, sicut scriptum est in lege Moysi, omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam Domine Deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem

Supra 6. 2. 1. & 29. c.

Iere. 25. c. 11.

-4.

2. Esd. 1. 6. 5

Baru. 1. d. 17.

Deut. 27. 2 24.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ritatem tuam. Et vigilauit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos: iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit: non enim audiuimus vocem eius. Et nunc Domine Deus noster qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine in omnem iustitiam tuam, auertatur obsecro ira tua, & furor tuus a ciuitate tua Ierusalem, & a monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Ierusalem & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius: & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum quod desertum est, propter temetipsum. Inclina Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatem super quam inuocatum est nomen tuum. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi Domine, placare Domine: attende & fac, ne moreris propter temetipsum Deus meus: quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem & super populum tuum. Cumque adhuc loquerer & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel, & prosternerem preces meas in conspectu Dei mei, pro monte sancto Dei mei. Adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel quem videram in visione a principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini. Et docuit me, & locutus est mihi, dixitque: Daniel, nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo. Ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es: tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam; vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia: & vngatur sanctus sanctorum. Scito ergo & animaduerte: ab exitu sermonis vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædificabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomadas sexaginta duas, occidetur Christus: & non erit eius populus qui eum negaturus est. Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas; & post finem belli, statuta desolatio. Confirmauit autem pactum multis, hebdomada vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in templo abominatio desolationis: & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.

Baru. 2. b. 11. Exod. 15 b. 14.

Sup. 8. d. 16.

Ma. 24. b. 15. Ioan. 1. g. 45.

Exo. 37. f. 24. prophetas. 6.

Mat. 24 b. 15.

NOBI-

NOBILISSIMVM illud, & omnium scriptis ac sermonibus celebratũ Danielis vaticinium, de tempore aduentus Messiæ, septuaginta hebdomadibus designato & definito, in hoc nono capite continetur. Narratur enim visio, quam ea de re diuinitus habuit Daniel. Primum quidem notatur tempus huius visionis, in vno, seu primo anno Darij Medi, postquam imperio Chaldæorum potitus est. Tum, indicatur qua occasione ea visio Danieli contigerit. Etenim, nouerat Daniel ex Hieremiæ vaticinio, iam appropinquare, & instare tempus liberationis Iudæorum. Tunc igitur maiori studio & ardore animi, se totũ dedidit ad supplicandum Deo, vt promissa sua, & vatum suorum oracula implerer. Deinde ostenditur, a quo Daniel mysteria huius visionis didicerit. Missus namque a Deo est Gabriel, vt Danielem quæ scire cupiebat, aliaque etiam maiora edoceret: quorum quædam fuere Iudæis valde fausta & læta, alia vero maxime luctuosa & funesta. Prædixit enim Gabriel, non modo ciuitatem Hierusalem esse reficiendam, verumetiam ab eius vrbis refectione & instauratione, priusquam septuaginta hebdomades annorum præterirent, venturum in hunc mundum tot seculis expectatum, optatumque Messiam: & plura maioraque omniũ existimatione, mortalibus bona allaturum. Sed Iudæos, quibus solis promissus fuerat, & quorum præcipue causa venturus erat, tanta fore prænuntiauit animorum cæcitate, vt eum recepturi non sint: quin etiam crudelissime simul atque ignominiosissime necaturi. Quod ob scelus, & parricidium, eos regno & sacerdotio in omne tempus priuatum iri affirmat: perpetuoque exilio, & per omnem terrarum orbem miserrima captiuitate, tanti criminis impietatem atque immanitatem esse vindicandam.

In anno primo Darii filii Assueri, anno vno regni eius.

Prima quæstio. Quis fuit ille Assuerus.

VIS fuerit hic Darius Medus, & quemadmodum Chaldæorum imperiũ consequutus fuerit, superiori libro septimo satis longa quæstione explicata, declaratum est: nunc doceamus, quid significet vocabulum Assueri, vt cur is dictus sit a Daniele, filius Assueri, intelligamus. Melchior Canus, libro vndecimo de locis theologicis, capite tertio in solutione noni argumenti, arbitratur, qui dicitur hoc loco Assuerus, eum fuisse maritum reginæ Esther: & fuisse eum, vel Astyagem auum Cyri, vel patrem Astyagis Cyaxarem, valde laudatum ab Herodoto in primo libro. Ductus est Canus in eam opinionem, ratus nomen Assueri esse nomen proprium: & quia maritum Esther diuina scriptura nominat Assuerum: putauit eum ipsum regem, fuisse patrem Darij Medi, quem hoc loco Assuerum Daniel appellat. Verũ falsus est Canus: quippe, Assuerus maritus Esther, appellatur eodem in libro Artaxerxes Persarum rex; quod nomen non habuere nisi reges Persarum post Cyrum; quem non modo pater Darij, sed ipse Darius in regno anteceſſit. Deinde, ille Assuerus Esther, regnabat Susis, vt eo libro traditur; eratque tunc vrbs Susorum, regia Persarum; hæc autẽ ciuitas facta est regia Persarum, post hunc Darium Medum: siquidem eam constituit regiam, vel Darius Hystaspis, vt affirmat Plinius libro sexto capite vigesimo septimo: vel Cyrus, vt Strabo in libro decimoquinto auctor est. Adijce, quod maritus Esther dicitur omnes maris insulas sub imperium suum habuisse subiectas: Persæ autem primum, regnante Xerxe, insulas maris mediterranei sub ditionem & potestatem suam redigere cœperunt: omnium autem insularũ Artaxerxes Mnemon, vndecimus Persarum rex, dominatum tenuisse memoratur. Dicamus nos, quod verius dictu est, vocabulum Assueri, apud Hebræos significare magnum caput, seu magnum principem. Et sane, vt docet Pagninus in libro de interpretatione nominum Hebraicorum, pro Assuerus, scribi & pronunciari debet Achasuerus, ab Achas quod est magnum, & res

Refellitur opinio Melchioris Cani.

Auctoris sẽtentia

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod est caput. Ergo filius Assueri dictus est, quasi filius magni principis, seu regis: sicut Turcæ, imperatorem suum appellant, magnum Dominum; reges item Persarum, & ipsi se magnos reges appellabant; & ab alijs itidem appellabantur. Pater autem huius Darij Medi, fuit, vt supra ostendimus in ea disputatione quæ libro septimo tractata est, vel Astyages, vel Cyaxares: vterque maximi ac potentissimi omnium qui ante se fuerant, Medorum reges. Historia scholastica, Lyranus, & Carthusianus, & ante ipsos Iosephus, Hieronymus, Theodoretus, & Beda, hunc Assuerum non alium quam Astyagem intellexerunt. Tres porro in sacra historia reperimus hoc vocabulo Assueri esse appellatos: patrem huius Darij Medi; & regem illum maritum Esther; illum quoque regem qui apud Esdram prioris libri cap. 4. dicitur prohibuisse templi ædificationem; eum vero multi & graues viri existimant fuisse Cambysem Cyri filium. Palam igitur est, vocabulum Assueri, non esse proprium nomen vnius alicuius regis, ea ratione, vt putauit Canus; sed esse nomen quo solebant Hebræi externos & magnos principes, præsertim vero præpotentes Medorum & Persarum reges, non enim alijs hoc nomen scriptura tribuit, appellare.

Tres in diuina scriptura Assueri.

Secunda quæstio, quot annis regnauerit Darius Medus.

Verba illa quæ sequuntur ¶ *in anno vno vel primo Darij Medi* ¶ denotant tempus quo visio hæc Danieli contigit. Quod tempus, vt plane cognitum habeatur, disquirendum est, quot annis hic Darius Medus regnauerit, præcipue postquam Chaldæorum regnum adeptus est. Ioannes Annius, Metastenem & Philonem suum sequutus, Driedo etiam & Lucidus, alijque non pauci, non ausi extra vestigia Annij pedem ponere, tradunt, Darium Medum post victos & subiectos imperio suo Chaldæos, regnasse duos annos simul cum Cyro, videlicet, a quo in debellandis Chaldæis plurimum adiutus fuerat. At Nicolaus de Lyra & Vatablus super hoc nono capite Danielis, Petrus quoq; Galatinus, in libro quarto de arcanis catholicæ veritatis capite decimo quinto, affirmant, hunc Darium post victos Chaldæos, & ante regnum Cyri, duos annos regnasse. Cyrillus Hierosolymitanus catheches duodecima, nominat octauum annum huius Darij Medi. Quo fieret, ipsum regnasse, minimum, octo annos. Verum Cyrillus ita confuse loquitur de Dario Medo, vt si nomen spectes, de hoc nostro Dario loquis; sin autem quæ de eo tradit, de Dario Hystaspis, qui quartus fuit Persarum rex, potius quam de hoc Dario Medo, qui regnauit ante monarchiam Persarū, agere videatur. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ scribit, hunc Darium Medum regnasse decem & octo annos, qua tempestate regnabat apud Medos Astyages. Miror equidem Sulpitium, ceteroqui in obseruatione temporum minime indiligentē, non animaduertisse, hunc ipsum Darium Medum, supra capite sexto, regem Persarum & Medorum a Daniele nominari; quomodo igitur eo regnante, alius Medorum imperium regebat? Sed neque ex opinione Sulpitii liquet, an Darius Medus illos decē & octo annos, ante, an post subiugatos sibi Chaldæos regnauerit. Nos ita existimamus. Vel quæritur de annis quibus Darius Medus simpliciter & absolute regnauit: vel de ijs quibus præfuit imperio Chaldæorum. Ad priorem quæstionem respondendum est, hic Darius Medus fuit Astyages, nam de hoc a nobis in libro septimo varie disputatū est, regnasse eum, secundum Herodotum libro primo, triginta quinque annos: secundum Eusebium vero in chronicis, triginta octo. Sin autem hic Darius Medus fuit Astyagis filius, quem alio nomine Xenophon Cyaxarem appellat, quot annos is regnauerit, incompertum est. Etenim Xenophon, qui solus Cyaxaris historiam scripsit, annos regni eius nequaquam prodidit. Ad posteriorem autem quæstionem, quæ ad rem præsentem maxime facit, respondemus, Darium Medum, postquam imperium habuit in Chaldæos, non plus vno anno regnasse. Ad hoc demonstrandum & confirmandū, nonnullas subijciam propositiones, quibus explicatis probatisque, veritas nostræ sententiæ necessario manifesteque concludetur.

Prima opinio Annij Lucidi, Driedonis.

Secūda opinio Lyrani, Vatabli, & Galatini.

Tertia opinio Cyrilli Hierosolymitani.

Quarta opinios Seueri Sulpitij.

Quinta opinio auctoris.

Septuagesimo & vltimo anno Babylonicæ Iudæorū captiuitatis, euersum est regnū Chaldæorum, & Cyrus regnare cœpit, Iudæiq. libertate donati sunt.

Prima propositio. Regnum Chaldæorum euersum est a Medis & Persis, anno Babylonycæ Iudæorum captiuitatis septuagesimo, & vltimo. Hoc manifestum certumque facit Hieremias; in cuius libri capite vigesimo quinto ita scriptū est. ¶ *Erit vniuersa terra hæc in solitudinem & stuporem: & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis, septuaginta annis. Cumq; impleti*

A *impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, & ponam illam in solitudines sempiternas: & adducam super terram illam omnia verba mea, quæ loquutus sum contra eam* ¶ Secunda propositio. Soluta est Iudæorum captiuitas, ipsique reuersi sunt in patriam, eodem ipso anno septuagesimo captiuitatis suæ. Hoc etiā probatur ex alio vaticinio Hieremiæ, quod est in vigesimo nono capite eiusdem libri. ¶ *Hæc dicit Dominus: cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos: & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum.* ¶ Tertia propositio. Cyrus regnare cœpit anno Babylonicæ captiuitatis septuagesimo. Cōfirmatur hoc extremis verbis posterioris libri paralipomenon, quæ sic habent. ¶ *Si quis Iudæorum euaserat gladium, ductus in Babylonē, seruiuit regi & filijs eius, donec imperaret rex Persarum; vt compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra sabbatha sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbathum, vsque dum complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini quem loquutus fuerat per os Hieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum &c.* ¶ Similibus verbis Esdras orsus est historiam suam. Ex vtroque autem loco liquido perspicitur, septuagenariam seruitutem Iudæorum, durasse vsque ad regnum Cyri: & vltimum eius annum, regni Cyri fuisse primū. Quarta propositio. Statim post cædem Baltasaris regis Babyloniæ, Darius Medus regnum Chaldæorum obtinuit. Distertis verbis id supra quinto capite docuit Daniel. ¶ *Eadem, inquit nocte interfectus est Baltasar rex Chaldæus: & Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.* ¶ Ex quo intelligitur, Darium Medum regnare cœpisse apud Chaldæos, anno septuagesimo Iudaicæ captiuitatis: eo enim ipso anno subuersum esse Chaldæorum imperium, in prima propositione demonstratum est. Quinta propositio. Proxime post Darium Medum, regnauit apud Chaldæos Cyrus. Fuisse Cyrum proximum Darij successorem in regnum, non obscure indicauit Daniel vltimis verbis capitis sexti, cum dixit: ¶ *Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darij, regnumque Cyri Persæ* ¶ & vero, ita senserunt Iosephus, Hieronymus, Theodoretus, & Beda; nec aliter dici potest, siue Darium Medum faciamus Astyagem, siue Astyagis filium Cyaxarē. Sexta propositio. Darius Medus nō plus vno anno regnauit apud Chaldæos. Si enim regnare cœpit anno septuagesimo Iudaicæ captiuitatis, vt ostensū est in quarta propositione; & Cyrus, qui ei proxime in regnum successit, vt in quinta propositione dictum est, regnare cœpit eodem ipso anno septuagesimo, vt patet ex tertia propositione; necessario concluditur, Darium Medum illo ipso anno septuagesimo & cœpisse, & desijsse regnare apud Chaldæos. Ergo initio illius septuagesimi anni, Darius Medus subiugauit sibi Chaldæos, & magna parte illius anni super eos regnauit. Exeunte illo ipso anno, mortuo Dario, regnum accepit Cyrus, soluitque Iudæorū captiuitatē. Et quia Daniel in principio huius capitis ait, se visionem hanc habuisse in anno vno, seu primo regni Darij super Chaldæos, liquet, eam visionem instante iam fine captiuitatis, & initio libertatis Iudæorum, contigisse Danieli.

B

C

D

Darius Medus nō plus vno anno post cædem Baltasaris Chaldeisim peranit.

Sed cur Daniel annum illum regni Darij appellat & vnum, & primū? Dupliciter id potest intelligi: vel, vt idem vocabulo vnius, & primi, significetur. Solet namque scriptura dicere vnum pro primo: quemadmodū in exordio libri geneseos dixit Moses: ¶ *factum est vespere & mane dies vnus* ¶ id est, primus: & in Euangelica historia scriptū est, Dominum nostrum resurrexisse vna sabbathi, id est, prima die post sabbathū. Vel forte Daniel, dicens vnum & primum annum, insinuare voluit, quod nos modo docuimus, Darium Medum, capta Babylone, victisque Chaldæis, non plus vno anno imperium illud Babylonicum rexisse: itaque fuit annus ille primus, idemque tantum vnus. Si autem vltimus annus Darij Medi, primus fuit regni Cyri, Cyrus autem regnare cœpit secundum omnes, primo anno olympiadis quinquagesimæ quintæ, palam est, Danielem hanc visionem & reuelationem septuaginta hebdomadum, quæ ei accidit in vltimo anno Darij, circa primum annum quinquagesimæ quintæ olympiadis habuisse: quod vsui nobis erit in disputatione de septuaginta hebdomadibus.

E

Cur vocetur annus & vnus, & primus.

Sed ex his quæ dicta sunt, duæ difficultates existunt. Vna oritur ex eo quod paulo supra diximus, in ipso septuagesimo anno Iudaicæ captiuitatis euersum esse Chaldæorum

An regnum Chaldæorū euersum sit ipso septuagesimo anno Babylonicæ captiuitatis currente, an iā expleto & transacto.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dæorum imperium: contrarium enim videtur dixisse Dominus per Hieremiam capite vigesimo quinto, prædicēs, postquā cōpleti fuissent septuaginta anni captiuitatis, visitaturū se terrā Babylonis, & in solitudinem redacturum. Non igitur currente anno septuagesimo, sed iam expleto, transactoque, imperium Babylonis deletum est. Verum, nullius negotij est eam difficultatem expedire. Etenim, secundū phrasim scripturæ peculiarem, nec infrequentem, illud, quod est in prædicto loco Hieremię, § *cū completi fuerint septuaginta anni* § idem valet & significat, atque in ipso septuagesimo anno. Cui rei fidem facit similis modus loquendi, qui est in capite secundo Euangelij D. Lucæ § *postquam, inquit, consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer, &c.* § id est, postquam aduenit dies octauus, circumcisioni puerorum a lege indictus. Non enim significat Lucas, cōpletis exactisque diebus octo, circumcisum esse Dominum; fuisset namque circūcisus die nono; quod erat contra legem Mosis. Sic autem intelligendum esse illū Hieremiæ locū, non tantum ex hoc manifestum est: sed etiam quia nisi ea ratione intelligatur, pugnaret secum Hieremias: quippe qui, postea in eius libri capite vigesimo nono, his verbis facit Deum loquentem; § *cum impleri cœperint septuaginta anni, visitabo vos & reducam uos in terram vestram.* § Quibus verbis denuntiatur, in ipso septuagesimo anno captiuitatis, futuram Iudæorum liberationem, eorumque in patriam suam reuersionem. Certum autem est, Iudæorum liberationem, & in Iudæam reuersionem post imperij Chaldaici excidium, esse factam.

Discutitur quadruplex Iosephi Scaligeri sententia.

Alteram difficultatem exsuscitauit & iniecit nobis Iosephus Scaliger in libro sexto de emendatione temporum. Quatuor enim ponit & probare contendit Scaliger, quatuor nostris superioribus sententijs plane contraria. Primo ait, regnum Chaldæorum non fuisse anno septuagesimo captiuitatis Iudaicæ a Cyro euersum. Id autem, hunc in modum argumentatur: septuaginta annorum captiuitatis, initium a captiuitate regis Iechoniæ sumendum est: etenim apertis verbis Hieremias cap. 29 inde orsus septuagenariam illam captiuitatem, verbis Dei promisit Iudæis cum Iechonia Babylonem abductis, reditum in patriam, post septuaginta annos. Est autem captus Iechonias anno octauo regni Nabuchodonosor: sic enim proditum est in libro 4. regum cap. 24. Ab hoc anno regni Nabuchonosor octauo, vsque ad finem regni Babylonici, fluxerunt sexaginta anni: qui colliguntur ex annis quibus regnasse Nabuchodonosor, & successores eius vsque ad finem imperij Chaldaici, tradit apud Iosephum priori libro contra Appionem Berosus, diligens & laudatus ab antiquis rerum Chaldaicarum scriptor. Siquidem regnasse affirmat Nabuchodonosor annos tres & quadraginta; quo fit, vt post captum Iechoniam, triginta sex annos regnauerit. Secundum Nabuchodonosor, regnauit Euilmerodach, annos duos: post hunc, Nigliſarus, annos quatuor: huic successit Labosardachus, qui & præfuit imperio nouem menses: denique Nabonidus, qui victus a Cyro, perdidit imperium Babylonis, cum septem & decem annos regnum tenuisset. Ex hac chronologia, a capto Iechonia, & initio captiuitatis, vsque ad euersionem imperij Babylonici, perspicitur non plus sexaginta annos effluxisse. Non igitur septuagesimo, sed sexagesimo anno captiuitatis, regnum Babylonis a Cyro captum, & ad Persas translatum est. Deinde, censet Scaliger, Cyrum nō expugnasse Babylonem, regnumque Babylonicum occupasse, anno primo regni sui, sed multis post annis. Confirmat hoc auctoritate Herodoti, qui primo libro scribit, Cyrum, post bellum Lydiæ profligatum, captumque Lydorum regē Crœsum, cōuertisse se ad Babylonis oppugnationē. Sed quādo Crœsus a Cyro captus est? captum esse anno quarto septimæ & quinquagesimæ olympiadis, adnotauit in chronicis Eusebius. Victorque Cyrus, Sardes ingressus est quinquagesima octaua olympiade, vt refert, Solinus cap. 7. Biennio autem post, vt ex contextu narrationis Herodoti, si lector animum aduertat, facile est colligere, capta est Babylon a Cyro. Ergo tempus expugnatæ Babylonis, & Chaldaici imperij ad Persas translati, competit anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis. Tertio loco, ex his cōcluditur, primum annum regni Cyri, nequaquam conuenire cum septuagesimo anno captiuitatis, sed potius cum quadragesimo sexto. Etenim, Cyrus regnare cœpit primo anno quin-

quinquagesimæ quintæ olympiadis, vt bene probat Scaliger libro quinto: regnum autem Chaldæorum, euersum est a Cyro, vt paulo ante diximus, anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis: fuit igitur annus ille decimus quartus regni Cyri. Sed hunc fuisse annum sexagesimum captiuitatis, paulo supra ostendit Scaliger: relinquitur igitur, primum annum Cyri, fuisse quadragesimum sextum captiuitatis. Quarto & extremo loco, affirmat Scaliger, extremis imperij Cyri annis, solutam esse captiuitatem, factamque Iudæis in patriam redeundi potestatem. Cyrus enim ante captam Babylonem victosque Chaldæos, nullum imperium habuit in Iudæos: simul enim Babyloniæ & Iudæorum dominus extitit. Nec tamen statim post occupatum imperium Babylonis, Iudæorum rebus prospicere potuit, in ordinandis tanti imperij prouincijs occupatus. Annus igitur secundus sexagesimæ secundæ olympiadis, fuit septuagesimus captiuitatis; tum primum data Iudæis libertas est, factaque potestas reuertendi in patriam, & reficiendi templum. Non enim hoc fieri potuit in exordio regni Cyri; sed cum, profligatis iam bellis omnibus, subactisque plurimis gentibus, in summa pace amplissimum teneret imperium. Hoc Cyrus aperte declarauit, ita præfatus in edicto suo, in gratiam Iudæorum scripto; quod in extremo posterioris libri paralipomenon, & principio prioris libri Esdræ his verbis refertur. § *Hæc edicit Cyrus rex Persarum: Deus, Dominus cæli, dedit mihi regna terræ.* § Hoc non potuit Cyrus dicere nisi vltimis temporibus imperij sui: tunc enim longitudo imperij eius ab India ad Nilum, latitudo ab Oceano ad Caspium mare pertinebat. Sed occurrit Scaliger cuidam obiectioni; scriptura enim extremis verbis posterioris libri paralipomenon, primisque prioris libri Esdræ, differre narrat, anno primo Cyri, solutam esse Iudæorum captiuitatem. Respondet, scripturam vocare annum illum primum Cyri, nō quo ille cœpit regnare: sed primum solutæ captiuitatis. Iudæi enim tanto bono & beneficio affecti; tempora putare cœperūt ab eo anno, qui princeps fuit eorū libertatis. Similiter etiā Daniel cap. 11. tertium annū Cyri nominauit, qui eius tamen fuit vltimus. Sic hodie Syrochaldæi iam ab antiquis vsq. tēporibus annū primum Alexandri vocant, qui tamen fuit primus Seleuci, non Alexandri. Hactenus sententiā Scaligeri, fideliter & diligenter cōmemorauimus. Singulas igitur eius sententias excutiamus.

Refellitur prima sententia Scaligeri.

Ac prima quidem eius sententia, imperium Babylonicum non septuagesimo, sed sexagesimo captiuitatis anno a Cyro euersum esse, videtur manifesto Hieremiæ testimonio refelli: prædixit enim Hieremias cap. 25. Iudæos seruituros Chaldæis per septuaginta annos; quibus completis, Deum terram Babylonis visitaturum, & in solitudinem redacturum: ergo, qui Babylonici imperii, idem septuagenariæ captiuitatis Iudæorū finis erat futurus. Deinde, si exordium septuaginta annorū capiatur, non a capto Iechonia, vt placet Scaligero, sed a capto rege Sedechia; ratio temporum non constat Scaligero: atqui septuaginta illos annos ordiri sacram scripturam, non a transmigratione Iechoniæ, sed a captiuitate Sedechiæ, paulo infra ostendemus. Nec me mouet descriptio annorum, quibus post captum Iechoniam vsque ad expugnationem Babylonis, regnasse Chaldæorum reges, Berosus prodidit. Non enim dubitabo dicere, eam chronologiam, vel falso traditam a Berosō, vel librariorum culpa deinde vitiatam. Sane Iosephus, qui in referenda sententia Berosi tam diligens fuit, eam postea non est sequutus: nam & annos illorum regum multo aliter descripsit, & vltimum annum captiuitatis atque imperij Babylonici, cum primo anno Cyri comparauit. Secunda Scaligeri sententia, regnum Babylonis non esse destructū anno primo, sed anno decimoquarto Cyri, minime congruit cū eo, quod scriptū est apud Hieremiam cap. 25. & in posteriori libro paralipomenon capite vltimo. Illic enim traditur Iudæos mansuros in captiuitate vsque ad euersionem regni Babylonis: hic autem dicitur eam seruitutem & captiuitatem perduraturam vsque ad imperiū regis Persarum; hoc est, vt proxime subijcitur, vsque ad primum annum Cyri. Idem igitur annus fuit, qui Chaldæis finem regni, Iudæisque captiuitatis terminum, atq. Cyro principium imperij attulit. Sed Herodotum opponit nobis Scaliger: scilicet, veracissimum & religiosissimum historiæ scriptorem; qui confecto Lydiæ bello, captoq. Crœso, post

Refellitur secunda sententia Scaligeri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Multa in historia peccasse Herodotum.

id temporis,bellum aduersus Babylonios susceptum a Cyro,captamque Babylonem A
esse narrat. Narrat sane; sed in ordine & descriptione temporum, errat Herodotus.
Nec mirum;non enim in hoc tantum lapsus est: quam multa in illis libris contra
veritatem historiæ,& chronologiæ peccauit: quin,ipsemet Scaliger, in illa ipsa hi-
storia,mendacij arguit Herodotum:quod is Labynithum,vltimum Babylonis regem,
filium faciat prioris Labynithi,quem ipse putat fuisse Nabuchodonosor. Posterio-
rem enim Labynithum, quo regnante capta est Babylon, existimat Scaliger, fuisse
eum ipsum,quem Daniel capite quinto Darium Medum appellauit, non modo non
genere & cognatione coniunctum ipsi Nabuchodonosor, sed etiam gente natione-
que diuersum. Ego alterum deprehendi in contextu eiusdem narrationis insignius
& fœdius Herodoti erratum. Scribit enim Nitocridem reginam Babylonis,& matrē
eius Labynithi,qui victus a Cyro, Babyloniæ perdidit imperium, posteriorem fuis-
se regina Semiramide quinque ætatibus, hoc est annis centum quindecim, vel cen-
tum sexaginta quinque.Siquidem ætatem, græce γενεὰν, vel viginti tribus, vel tri-
bus & triginta annis definiuit Herodotus. At, quid obtusius, aut inscitius dici
potuit in historia & chronologia, quam earum reginarum tempora, ne duobus qui-
dem seculis inter se diuidere, quæ plus tredecim seculis disiuncta fuisse constat?
Nam si Eusebium, Hieronymum, Orosium, Augustinum, Cyrillum, Bedam, alios-
que complures melioris notæ chronologos,verum prodidisse credimus, Semiramis,
amplius trecentos & mille annos ante Nitocridem,Assyriorum & Babyloniorum re-
xit imperium. Tertia & quarta sententia, eodem argumento confutantur. Nam
vltimum annum septuagenariæ captiuitatis, fuisse etiam primum regni Cyri, nec C
nouissimis Cyri annis solutam esse captiuitatem, vt censet Scaliger, adeo diserte
aperteque scriptum testatumque est, extremis verbis posterioris libri paralipome-
non,primisque libri Esdræ, vt omnem eius rei dubitationem diuina scriptura præ-
cidisse videatur. Anno,inquit, primo Cyri regis, vt compleretur vaticinium Hie-
remiæ de futura Iudæorum liberatione post septuaginta annos captiuitatis,non mo-
do soluta est captiuitas,sed publico & regali edicto facta potestas est Iudæis reuertē
di in patriam suam,templumque reficiendi. Nam quod Scaliger ait, vocari eo loco
primum annum Cyri,non quo Cyrus regnare cœpit,sed quo primum Iudæis liber-
tas data est;id fidem non habet,nec satis firmum ei perfugium est:cum nec graui cu-
iusquam auctoritate,nec probabili aliqua ratione firmetur. Si diceret Scaliger, Iu-
dæos Babylone reuersos,putare voluisse tempora sua ab exordio datæ sibi libertatis, D
equidem non magnopere repugnarem: quippe in more fuisse olim apud Iudæos
recensere annos etiam ab egressione ipsorum ex Ægypto,& in sacris litteris, & apud
Iosephum reperio.Sed quod dicit Scaliger,Iudæos a tempore datæ sibi libertatis, pu-
tare consueuisse non annos suos, sed annos regni Cyri, id profecto eiusmodi est, vt
nullam probabilitatis vmbram & speciem habere videatur. Illud procliuius credi-
fuisset,Persas putasse annos Cyri ab eo tempore,quo Babylon ab ipso capta est,& im-
perium Chaldæorū ad Persas translatum: quemadmodum multi, Augusti annos ab
Actiaca victoria numerarunt. Atqui,ne hoc quidem a Persis seruatum aut institutū
fuisse legimus.

Quomodo Cyrus in principio regni sui vere dixerit, omnia regna terræ sibi esse data,

Ceterum, vrget nos Scaliger verbis illis quæ præfatus est Cyrus in suo edicto, E
§ *omnia regna terræ dedit mihi Deus;* § hoc enim negat,vere Cyrum, nisi nouissimis impe-
rij sui annis,dicere potuisse. Verum,etiam hoc facile est expedire. Nam statim vt
Cyrus victis Chaldæis imperium Babylonis suo regno, quod erat Medorum & Per-
sarum,adiunxit; vere potuit dicere,omnia regna terræ sibi data, nempe eo modo lo-
quendi in sacris litteris frequentissimo,quo, vocabula § *omnes, & omnia* § pro, § plu
rimi & plurima § ponūtur. Etenim,si Daniel cap.2.vere dixit,regē Babylonis Nabu
chodonosor fuisse dominū omnis terræ:cur non idē dicere potuit Cyrus,qui regnum
illius cum imperio Medorum & Persarum cōiunctum possidebat?Vel fortasse Cyrus
dixit omnia regna terræ sibi data,nō quod ea iam tunc possideret:sed quod eorū pos-
sessionē sibi a Deo destinatam fuisse,cognouisset ex diuino oracolo, quod Isaias ante
ducentos

A ducentos annos de ipso nominatim ediderat, & litteris,in capite 45. consignauerat.
Hoc autem Isaiæ vaticiniū demonstratum esse Cyro a Iudæis, grauis auctor in libro
vndecimo antiquitatum testatur Iosephus. Illud præterea contra opinionem Scali-
geri facere videtur;quod Iudæi apud Ioannem cap.2.dixerunt, secundum illud tem-
plum hierosolymitanum sex & quadraginta annis fuisse ædificatum. Quod equidem
verissimum esse comperio,si principium ædificandi templum,sumatur a primo anno
Cyri,quo Iudæis potestas reficiendi templum facta est: finis autem ponatur in anno
nono Darij Hystaspis,quo anno,vt tradit Iosephus, exædificatio templi omnibus par
tibus absoluta & consummata est. Quod si audiamus Scaligerum,nullo modo proce-
dit ratio illa Iudæorum.Siquidem,ab vltimis Cyri annis, quibus arbitratur Scaliger
solutam esse captiuitatem, vsque ad nonum annum Darij Hystaspis, vix annos vi-
B ginti reperies. Verum hæc, quæ non tam contra Scaligerum, quam pro eo quod no-
bis aut verum, aut simillimum veri videbatur, breuiter disputata sunt, hunc ha-
beant terminum.

Ego Daniel intellexi in libris, numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni.

C LOCVS hic Danielis de septuaginta annis Babylonicæ captiuitatis Iudæorum, & arduus explicatu est;& eum bene,explicateque cognitum haberi, permagni refert ad explicationem disputationis de septuaginta hebdomadibus. Ego tres,super his septuaginta annis captiuitatis, quæstiones enodandas suscepi.

Prima quæstio.Cum tempus Baylonicæ captiuitatis, manifeste in sacris litteris definiatur septuaginta annis,vt videre licet apud Hieremiam cap. 25. & 29. & hoc loco Danielis,nec non & in extremis verbis posterioris libri paralipomenon;cur Baruch propheta tempus eiusdem captiuitatis, usque ad septem generationes exten-
D derit. Sic enim est apud ipsum Baruch in capite sexto § *eritis Babylone annis plurimis, vs-que ad generationes septem: post hoc autem,educam vos inde in pace.* § Etenim,siue nomen generationis sumatur pro ætate quam possunt homines viuendo attingere, quæ definita est a Dauide septuaginta, vel octoginta annis, in libro autem Ecclesiastici. cap. 18. extenditur vsque ad centum annos:siue sumatur pro ætate matura & idonea generandæ proli;quæ fere solet esse viginti annorum, certe minor quatuordecim annis, aut nunquam est, aut rarissime:siue igitur hoc, siue illo modo sumatur nomen generationis,liquet,in septem generationibus,plusquam septuaginta annos contineri. Videtur igitur Baruch, qui tamen discipulus & scriba fuit Hieremiæ, in definiendo tempore captiuitatis,a magistro suo dissentire. Quin ob eam causam putarunt non-
E nulli,vt refert Nicolaus de Lyra,librum Baruch non esse canonicum.

Tertia quæstio. Cur Baruch septuaginta annos captiuitatis,appellauerit septē generationes. Excutitur locus Baruch.

Quo plenior huius difficultatis explicatio tradatur,sciendum est, quam Græci vocant γενεὰν, latinos dicere vel ætatem vel progeniem;in sacris autem litteris nomina ri generationem: quo vocabulo deinceps nos vtemur: sed eo idem significari & intel ligi volumus,quod græcis significat vox γενεὰ. Verum quot annos denotet vocabu lum generationis, varie admodum definitur ab auctoribus. Quidam videntur sum- psisse pro septem annis, vt cum medici vetant ante duas generationes venam puero incidi:& cum apud Suidam Orpheus vixisse dicitur,nouem,vel vndecim generatio- nes. Apud Eusebium libro decimo de præparatione Euangelica cap. vltimo,nomen generationis ponitur pro spacio viginti annorum: scribit enim, a rege Inacho, vsque ad bellum Troianum, transisse viginti generationes; hoc est annos qua-

Vocabulum γενεὰ. seu latine generatio,quantum temporis spatium denotet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dringentos. Herodotus primo libro, cuique generationi seu ætati tres & viginti annos assignat; cum ait, Heraclidas tenuisse Lydiæ regnum vsque ad Candaulem Myrsi, per quingentos & quinque annos, seu per duas ac viginti ætates. Idem postea libro secundo, tribus & triginta annis vnam ætatem definiuit: ait enim, tres virorum progenies, centum annis contineri. Diodorus Siculus libro 3. cap. 13. generationem facit triginta annorum; siquidem triginta generationes, sexcentis annis definiuit. Plutarchus item in libro, qui inscribitur, *§ cur oracula defecerint §* & Censorinus in libro de die natali Romanorum, ad eundem plane modum loquuntur de generatione. Quomodo videtur intelligi debere quod Homerus dixit, & vulgo fertur, tres ætates vixisse Nestorem; videlicet nonaginta annos. At vero Dionysius Halycarnasæus libro primo Romanarum antiquitatum, ad centum annos extendit nomen generationis; scribens, stetisse Medorum imperium, prope quatuor generationes; hoc est ad quadringentos annos. Qua significatione poni etiam videtur id nominis, in libro geneseos capite decimoquinto: nam cum dixisset Deus Abrahæ, futurum semen ipsius peregrinum quadringentis annis, mox subiecit, *§ quarta autem generatione reuertetur in terram hanc. §* Denique diuus Augustinus explanando psalmum centesimum quartum, scribit, generationem esse ætatem, qua quis potens est generandi alium: hanc vero, minimum, esse quindecim annorum.

Solutio quæstionis.

His præmissis, ad propositæ quæstionis solutionem accedamus. Dionysius Carthusianus, locum illum Baruch exponens, nec ignorans, aut dissimulans hanc difficultatem, dupliciter tamen eam soluere conatus est. Primo ait, vocabulum generationis eo loco poni pro ætate hominis, quæ idonea est generandæ proli: eam autem quatuordecim annorum, etiam naturaliter, esse posse: itaque singulis quinque generationibus tribuendo annos quatuordecim; impletur per illas, tempus septuaginta annorum. Duæ autem aliæ generationes, hoc est prima & vltima, computantur à Baruch, non tanquam intrinsece pertinentes ad tempus captiuitatis, sed tanquam extrinsecus illud ipsum tempus determinantes; prima quidem, inchoando; vltima vero, terminando: scilicet, ea ratione putandi tempora, quæ vulgo dicitur exclusiua. Huius manifestum habemus exemplum apud Matthæum & Lucam, cum de tempore transfigurationis Domini vterque scribit: ille dixit factam post sex dies; hic autem post octo dies; sed hic vsus est computatione inclusiua, ille vero exclusiua. Duriuscula videtur hęc interpretatio: nec mihi est, atque vt opinor, nec viris doctis erit, probabilis. Sed altera eiusdem, durior, minusque probanda. Ait, vocabulum *§ septem §* non semper in scriptura significare certum illum numerum, sed interdum denotare complementum & perfectionem. Censet igitur Dionysius, per septem generationes, significari eo loco perfectam vitæ hominis periodum, quæ est fere septuaginta annorum, vt definiuit Dauid psalmo octogesimo nono: nam quod amplius est, labor & dolor est.

Interpretatio auctoris

Mihi tres in præsentia rationes occurrerunt hunc nodum explicandi. Primum dicerem, illud vocabulum *§ septem §* positum pro numero indefinito, vt idem significet, quod multa: sic in Deuteronomio dixit Deus, *§ septem plagis affligam vos §* id est multis: & Salomon in prouerbijs, *§ septies in die cadit iustus §* id est, sæpenumero. Similiter igitur Baruch dixit, Iudæos soluta captiuitate reuersuros in patriam, post septem generationes, idest post multas. Deinde, responderi potest, poni eo loco nomen generationis pro ætate, quæ naturaliter valet ad generandum; hæc autem potest esse quindecim annorum. Tribuamus igitur singulis generationibus quindecim annos, dummodo quinque generationes intermedias, tuisse plenas & integras intelligamus; reliquas autem duas, primam & vltimam, inchoatas tantum fuisse cogitemus. Ad hoc, ponamus Baruch non loqui de captiuitate Iudæorũ vltima sub rege Sedechia; sed de ea quæ facta est in transmigratione Iechoniæ, vndecim annis ante captiuitatem Sedechiæ. Cum enim Baruch eo loco referat epistolã Hieremiæ, scriptam ad Iechoniam & Iudæos qui cum ipso erant Babylone; satis credibile

dibile sit, ipsum loqui de captiuitate Iudæorum qui simul cum Iechonia Babylonem abducti sunt. Ab hac autem captiuitate vsque ad primum annum Cyri, quo soluta est captiuitas, vnus & octoginta anni putantur. Atque hac ratione computatio Baruch, non pugnat cum computatione Hieremiæ: hic enim loquitur de captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia: ille vero sub Iechonia. Denique, illud quoque tertio loco responderi posset: Baruch loqui eo loco de captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia; sed eius tamen tẽpus nõ terminasse in primo anno Cyri, cũ magna pars populi Hebræi, duce Zorobabel reuersa est in Iudæam; sed finiuisse id temporis in septimo anno regis Artaxerxis, quẽ nos, sequuti graues auctores, Artaxerxem Longimanum fuisse arbitramur. Eo anno reliqua pars Iudæorum, qui cum Zorobabel redire noluerant, aut postea nati fuerant, principe ac duce Esdra redijt in patriam; sicut libri sui cap. 7. & 8. narrat Esdras. Iam vero, a captiuitate regis Sedechiæ vsque ad reuersionem Esdræ, numerantur anni centum septuaginta; quos in illas septem generationes Baruch, commodissime dispertiri possumus.

Triplex Babylonica Iudæorum captiuitas sub rege Nabuchodonosor

Sed propius veniendum est ad septuaginta annos captiuitatis: de quibus duplex in præsens quæstio tractanda est. Altera de eorum annorum initio: altera de eorum exitu & fine. Sed antea prænotandum ac prænoscendum est, Hieremiam cœpisse vaticinari impendentes Iudæis captiuitates, anno decimotertio regis Iosiæ: id enim perspicuis verbis testificatus est Hieremias ipse cap. 25. sic enim eo loci est. *§ A decimotertio anno Iosiæ, filij Amon regis Iudæ, vsque ad diem hanc, iste annus est vigesimus tertius, factum est verbũ Domini ad me, & loquutus sum ad vos de nocte consurgens, & non audistis &c. §* Illud præterea sciẽdũ; tres fuisse regũ Iuda & Iudæorũ captiuitates Babylonicas, easq. omnes sub eodẽ Chaldæorum rege Nabuchodonosor factas: primam, regis Ioacim, Danielis, & socio rum eius factam, tertio, vel quarto anno regni Ioacim, & primo anno regis Nabuchodonosor; de qua satis disputatum a nobis est, in primo libro huius operis super primis verbis primi capitis. Altera fuit regis Ioachim seu Iechoniæ, octo annis post primã in qua captus est etiam Ezechiel prophera. Tertia fuit omnium grauissima & calamitosissima, regis Sedechiæ: qua templum incensum, euersa vrbs, cũcta regio vastata. Iudæi, aut ferro flammisque perempti, aut Babylonem in acerbissimam seruitutem abstracti sunt. De prima captiuitate scriptum est in principio libri Danielis, & in posteriori libro paralipomenon cap. 36. de secunda, in quarto libro regum, cap. 24. de tertia, in eiusdem libri cap. 25. & apud Hieremiam cap. 39. & 52.

4. quæstio. de initio septuaginta annorũ captiuitatis Babylonicæ. Prima opinio refellitur.

His prænarratis, præceptisque, disquirendum est, vnde oporteat illorũ septuaginta annorum captiuitatis sumere initium. Hac in quæstione quatuor inuenio opiniones. Prima opinio est bene vetus, vtpote cuius in chronicis meminit Eusebius, tacitis tamen eius opinionis auctoribus; principium illorum septuaginta annorum fuisse in decimotertio anno regis Iosiæ, quo anno aggressus est vaticinari Hieremias, & imminentes populo Iudæorũ calamitates denũciare. Sed falsam esse eã opinionẽ, liquido iudicatur ex ipsa sacra scriptura: quippe quæ docet, nec illo decimotertio anno, nec toto tẽpore regis Iosiæ, vllã grauẽ Iudæis contigisse calamitatẽ, nedũ captiuitatẽ: hoc, Deo, singulari Iosiæ pietati indulgẽte; videlicet ne is quoad viueret, cerneret mala, quæ Iudæos, propter eorũ scelera, manebãt. Lege librũ quartũ regũ in cap. 22. eo loco ita Deũ Iosiæ loquutũ reperies: *§ colligam te apud patres tuos: & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ne videant oculi tui mala quæ introducturus sum super locum istum. §* Altera opinio est Nicolai de Lyra; & si eam memorans in chronicis Eusebius, multo antiquiorẽ fuisse ostendit: eã certe probauit maxime Seuerus Sulpitius in libro secũdo sacræ historiæ, qui hos 70. annos orditur a primo anno imperij Nabuchodonosor; quo anno primum captus est rex Ioacim; cuius sententiæ in annotationibus super nono capite Danielis subscripsit Vatablus. Lyranus igitur in commẽtarijs suis super primo capite libri Esdræ, orditur septuaginta annos a captiuitate regis Ioacim; quam, sequutus historiam scholasticam, octauo anno regis Ioacim accidisse putat. Sed miror Lyranũ, minime heberem & ineruditum in sacris litteris, nõ vidisse, captiuitatem eius regis, eueniisse tertio anno regis Ioacim, vt conceptis verbis scribit Daniel in exordio huius

secunda opinio refellitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

libri;quo loco etiam a nobis hoc discussum est.

Refellitur 3 opinio.

Tertia opinio est rabi Salomonis,vt prædicto loco refert Lyranus, quam sequutus est Caietanus in commentario super vltimo capite posterioris libri paralipomenon: eandemque solam veram censet Iosephus Scaliger libro sexto de emendatione temporum. Isti computant septuaginta annos captiuitatis, a transmigratione seu captiuitate regis Iechoniæ. Atque eius rei argumentum, Caietanus & Scaliger afferunt, ductum ex verbis Hieremiæ,quæ sunt in capite vigesimo nono, vbi Iudæis cum Iechonia Babylonem abductis,verbis Dei spondet Hieremias,completis septuaginta annis captiuitatis,excusso seruitutis iugo,liberum fore ipsis in patriam reditum. Ex quo liquet,septuaginta annos captiuitatis,a transmigratione Iechoniæ cepisse principiũ. Sed infirma ea ratio est. Non enim eo loco Hieremias iubet illos expectare,donec in ipsis compleãtur septuaginta anni eorum transmigrationis;sed ait simpliciter & precise,donec compleantur in Babylone septuaginta anni solitudinis, vastitatis,ac desolationis; quos idem propheta ante memorauerat capite vigesimo quinto. Ex quo capite sumere oportet intelligentiam eorum quæ postea breuissime repetuntur in cap. vigesimo nono. Solitudo autem,atque desolatio terræ Iudæorum,non accidit in transmigratione Iechoniæ,sed in Sedechiæ captiuitate,vt ex fine libri quarti regum licet intelligere. Si quis autẽ ex me percontetur, cur Hieremias ad eos qui cum Iechonia transmigrauerant, de his septuaginta annis scribat; respondebo, hos septuaginta annos captiuitatis, fuisse illis notissimos: vtpote quos Hieremias, vt traditur in libro Hieremiæ capite vigesimo quinto,quarto anno Ioacim,& septẽ annis ante Iechoniæ transmigrationem, disertis verbis prænuntiauerat. Deinde,promissio liberationis septuagenariæ captiuitatis,non pertinebat ad Sedechiam & posteros eius,sed ad posteros Iechoniæ, eorumq. qui cum ipso transmigrauerant. Nõ enim illos,sed hos rantũ soluta captiuitate reuersos esse in Iudæã,prior liber Esdræ manifestis verbis declarat. Hoc autẽ ob eã causam factũ est,quod Iechonias, consiliũ Hieremiæ sequutus, vltro se suosque,quo ciuitati & tẽplo parceretur,regi Chaldæorũ dedidit. Quod vt itidẽ faceret Sedechias,nulla ratione ab Hieremia persuaderi,& adduci potuit. Huc nempe spectauit visum illud diuinitus Hieremiæ obiectũ, quod in cap. 24. libri eius ita describitur. ¶*Ostendit mihi Dominus: & ecce duo calathi pleni ficis, positi ante templũ Domini, postquã transtulit Nabuchodonosor Iechoniam, & principes eius, & fabrũ & inclusorẽ de Hierusalẽ, & adduxit eos in Babylonẽ. Calathus vnus, ficus habebat bonas nimis: & calathus vnus, ficus habebat malas nimis. Et factũ est verbũ Domini ad me dicẽs: Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscã in bonũ transmigrationẽ Iuda, quã emisi e loco isto in terrã Chaldæorũ. Reducam eos in terram hanc, & ædificabo eos & non destruã; & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia reuertentur ad me in toto corde suo. Et sicut ficus pessimæ quæ comedi non possunt, sic dabo Sedechiam regem & principes eius, & reliquos de Hierusalem qui remanserunt in vrbe hac, & qui habitant in terra Aegypti: & dabo eos in vexationem, afflictionemque omnibus regnis terræ, & in opprobrium & maledictionem in vniuersis locis, ad quæ eieci eos. Et mittam in eis gladiũ, & famẽ & pestem, donec consumantur de terra, quam dedi eis, & patribus eorum.* ¶ Hactenus Hieremias.

Quarta sententia quæ probatur auctori.

Restat quarta sententia, mihi quidem non tantum probabilior prioribus, sed sola vera certaque. Certum enim habeo,si conuenienter sacris litteris loqui & sentire volumus, non aliunde septuaginta annos captiuitatis, quam ab vltima captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia ordiri nos debere. Neque vero,vt ita sentiam,sola me plurimorum & grauissimorum virorum mouet auctoritas, Iosephi in libro vndecimo Iudaicarum antiquitatum, Clementis Alexandrini in primo libro stromatum, Iulij Africani in libro quinto annaliũ,Eusebij in chronicis, & in libro decimo de præparatione Euangelica capite vltimo,& in libro octauo,de Demonstratione euangelica,in disputatione de septuaginta hebdomadibus,Lactantij in libro quarto diuinarũ institutionũ capite quinto, D. Hieronymi super quarto capite Ezechielis,& in prooemio super libro Aggæi prophetæ,Cyrilli Alexandrini in libro octauo aduersus Iulianum, Isidori in libro quinto Etymologiarum capite vltimo, & Bedæ in libro de sex ætatibus mundi: vt non memorem hoc loco complures recentiorum,sane doctos & diligẽtes chronologos, qui eandem veterum sententiam magno assensu comprobarunt: non

A nõ inquam,tam horum me mouet auctoritas, quanquam, vt par est,mouet sane plurimum; quam quod hanc sententiam in diuinis litteris planissime & explicarissime consignatam,testatãque video. Etenim, quotiescũq. diuina scriptura horum septuaginta annorum meminit,meminit autem sæpenumero,velut in extremo libro posteriori Paralipomenõ, apud Hieremiã cap. 25. & 29. & apud Danielẽ hoc nono capite,semper vocat eos annos;desolationis,solitudinis, & vastitatis; in quibus nimirum terra Iudæorum futura erat inhabitata,inculta, & penitus deserta;& actura erat sabbatum,hoc est inculta,& horrida futura;nam neque septimo die, neque septimo anno terram colere, per legem Mosis,licitum erat Iudæis. Hæc qui reputat secum,simul & illud consideret, quo primum tempore eiusmodi vastitas,solitudo, & desolatio reræ Iudæorum contigerit;ex ipsa scriptura liquido cognoscet, eam minime accidisse
B in transmigratione Iechoniæ: siquidem per vndecim annos postea,videlicet regnante Sedechia,& vrbs remplumque stetit,& regio ipsa ac terra Iudæorum culta & habitata fuit. Si autem hoc non accecidit tempore Iechoniæ;profecto manifestum est,id multo minus in captiuitate regis Ioacim,aut regnante Iosia, contigisse. At vero, in captiuitate Sedechiæ, scriptura docet,templum fuisse incensum, vrbem direptam & desolatam,regnum Iuda destructum,Iudæos omnes, aut ferro igneque consumptos, aut captiuos Babylonem miserrime abductos: etiam qui ab hoste relicti fuerant in Iudæa,paulo post in Ægyptum profugisse; denique,omnem Iudæorum regionem,in vastitatem,solitudinem, ac desolationem esse redactam. Quis igitur hæc in sacra historia legens,non clarissime videat,illos septuaginta annos captiuitatis,quos diuina scriptura vocat annos solitudinis,vastitatis,& desolationis, non ab alio temporis initio,
C quam a tempore captiuitatis Sedechiæ,ordiri oportere?

Sequitur altera quæstio,de eorum septuaginta annorum exitu & fine. De qua nõ minor est,quam de superiori,inter doctos viros controuersia, & sententiarum diuersitas. Ego tres,quæ nobiliores sunt, sententias hoc loco percensebo. Fuit opinio quorundam,qui septuaginta annos calamitatis Iudæorum, dupliciter distinguerent: vt alios dicerent fuisse annos captiuitatis Iudæorum: alios vero desolationis templi,& vrbis. Atque illos quidem ordiuntur a transmigratione Iechoniæ, terminant autẽ in primo anno regis Cyri: hos autem incipiunt a captiuitate Sedechiæ, cum vrbs, templumque incensa euersaque sunt; & finiunt in secundo Darij Hystaspis anno. Existimant autem isti,hac se vna distinctione,omnem diremisse controuersiam;& discrepãtes scriptorum opiniones ad concordiam posse reuocare. Verum de istiusmodi homi-
D nibus verissime dici potest,quod de priscis quibusdam Philosophis scite dixit Aristoteles: ¶Ad pauca inquit,respicientes,de facili enunciãt. ¶Etenim,isti nõ aduerterũt,suã illam distinctionem pugnare secum,& seipsam euertere. Namque duo illa inter se pugnant: vnum est,a transmigratione Iechoniæ,vsque ad primum annum Cyri, fluxisse septuaginta annos captiuitatis: alterum est,ab euersione vrbis & templi,ad secundũ vsque annum Darij Hystaspis, præterijsse septuaginta desolationis annos. Et horum quidem alterum,tollitur ab altero. Nam cum a transmigratione Iechoniæ, vsque ad euersionem vrbis & templi,vndecim tantum anni transierint, vt in quarto libro regum cap. 24. & 25. apertissime traditur: a primo autem anno Cyri, vsque ad secundũ annum Darij Hystaspis, vt probatissima regum Persidis docet chronologia,quadraginta anni numerentur; fieri non potest,vt cum initium septuaginta annorum capti
E uitatis,sit prius annis vndecim quam principium septuaginta annorum desolationis; horum tamen finis,quadraginta annis posterior sit quam finis illorum. Nã si ab euersione vrbis &,templi,anni sunt duntaxat septuaginta vsque ad secundum annum Darij; ergo vsque ad primum annum Cyri,erunt tantum modo triginta;siquidem a primo Cyri anno,vsque ad secundum Darij Hystaspis,esse quadraginta annos,in cõfesso est apud omnes. Sed transmigratio Iechoniæ præcesit desolationem vrbis & templi annis tantum vndecim; ergo ab illa, vsque ad primũ annum Cyri, non possunt esse septuaginta anni,sed duntaxat vnus & quadraginta. Quod si hic computare volumus septuaginta annnos,necesse erit,a desolatione vrbis vsque ad annum secundũ

Quinta quæstio. Quando finiti fuerint 70. anni captiuitatis.

Prima opinio refellitur.

Darij

Universidad de Deusto
Biblioteca

Theodoretus.

Darij Hystaspis, non septuaginta annos, sed prope centum numerare. His accedit, quod nusquam scriptura, duplices facit hos annos septuaginta, alios captiuitatis, & alios desolationis: sed vnius tantum modi, appellans eos, nūc annos seruitutis & captiuitatis; interdum solitudinis & vastitatis; aliquando sabbatismi & quietis terræ: denique, nonnunquam desolationis & stuporis. Ab hac opinione, vel nullatenus, vel proxime abest sentētia Theodoreti, qui in suis cōmētarijs super nono capite Danielis, similiter distinguit annos captiuitatis, & desolationis: illos incipiēs a prima captiuitate Iudæorū quæ facta est anno tertio regis Ioacim, terminans autē in primo anno regis Cyri, hos vero inchoās a desolatione vrbis & tēpli, & finiens in secundo anno Darij Hystaspis. Sed præstat sententiā Theodoreti, proprijs eius uerbis expressā, hic adscribere. § Tēpus, inquit, captiuitatis, omnes idē posuere, & Hieremias, & Esdras, & Zacharias: in septuagesimo enim numero omnes cōsensere: sed nō ab eisdē tēporibus omnes numerare eos annos exorsi, alij in Cyrū, alij in Dariū hūc ipsū numerū desinere dixerunt. Etenim, Hieremias & Esdras, a primæ captiuitatis initio numerātes, iure vsq; ad Cyrū septuaginta definiunt annos: sed Zacharias, a desolatione vrbis & tēpli numerans, septuaginta annorum numerum, regnante Dario compleri asseruit. Nam quia ter populus Iudaicus captiuus fuit: primo sub rege Ioacim: tum sub filio eius Iechonia: tertio, sub Sedechia: ter quoque quodammodo liberatus & in patriam reuersus fuisse dici potest: primo sub Cyro, deinde sub Dario, ad extremū, sub Artaxerxe: qui misit Esdram & Neemiā, vt muros Hierusalem reficiendos curarent. Eorum igitur qui primo capti sunt, septuaginta anni Cyro regnante complentur: anni vero septuaginta desolationis templi, & vrbis, non ante secundum Darij annum completi sunt: ita vt tam prophetia Hieremiæ & Esdræ, quam Zachariæ de fine septuaginta annorum, mendacio careat, & omnino vera sit. § Hæc Theodoretus. At enimvero, simili argumēto, vt superior opinio, hæc Theodoreti sententia refelletur. Nā si captiuitas regis Ioacim præcesit desolationem Hierusalem & templi, annis duntaxat decem & octo, vt ex vigesimo tertio, vigesimo quarto, & vigesimo quinto capite libri quarti regum manifestum est: a desolatione autem Hierusalem vsque ad Cyrum, ipse putat annos non amplius triginta; efficitur profecto, a captiuitate regis Ioacim, vsque ad primum annum Cyri, non esse plus octo & quadraginta annos, cum ipse tamen septuaginta annos recenseat.

Refellitur Theodoretus.

Secūda opinio.

Secunda opinio multorum & inprimis nobilium auctorum est, Clementis Alexādrini in primo libro stromatum, Eusebij in chronicis, & in libro decimo de præparatione Euangelica cap. vltimo; atque in libro octauo de Demonstratione Euangelica: Diui Hieronymi in procœmio Aggæi, & super primo capite Zachariæ, in quartum itē caput Ezechielis; Diui Augustini in libro decimo octauo de ciuitate Dei cap. 26. denique Isidori in libro quinto Etymologiarum capite vltimo. Hi censuerunt, prædictos septuaginta annos captiuitatis, in secundo anno Darij Hystaspis, qui tertius post Cyrum apud Persas regnauit, esse completos: scilicet, eo anno, quo intermissa templi ædificatio, repetita, & sexto anno eiusdem regis, vt scribit Esdras capite 5. & 6. consummata est. Firmatur hæc sententia tribus argumentis. Primo, manifestum est, illos septuaginta annos vocari a sacra scriptura annos desolationis, templi videlicet: sed vsque ad secundum annum Darij, templum fuit desolatum: ergo vsque ad eum annum tempus illius captiuitatis excurrit. Alterum argumentum ducitur ex primo capite Zachariæ: etenim Zacharias narrans visionem quandam, quam ipse habuit in secundo anno regis Darij, scribit vidisse se angelum ita cum Deo loquentem: § *Domine exercituum, vsque quo non miserebaris Hierusalem & vrbium Iudæ quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.* § Quibus verbis apertissime significari videtur, secundum annum Darij, fuisse annum septuagesimum captiuitatis: post quē promiserat Deus Iudæis per Hieremiam, non modo solutionem captiuitatis & reditum in patriam, sed ingentem bonorum omnium copiam. Præterea, in capite septimo eiusdem prophetæ scriptum est, anno quarto Darij, obiurgasse Deum Iudæos per Zachariam hisce verbis: § *cum ieiunaretis in quinto & septimo mense per hos septuaginta annos, numquid*

numquid ieiunium ieiunastis mihi? § Ergo secundo & quarto anno Darij, vel complebantur, vel non ita pridem completi fuerant septuaginta anni. Tertium argumentum petitū est ex historia Esther & Mardochæi: in cuius libri capite secundo & vndecimo proditum est, Mardochæum fuisse de numero captiuorum, quos Nabuchodonosor cum rege Iechonia Babylonem abduxerat: si igitur Mardochæus, qui vixit tempore Assueri seu Artaxerxis mariti Esther, quē nos cum Eusebio alijsque censemus fuisse Artaxerxem Mnemonē, captus est cum Iechonia; non potuerunt septuaginta anni captiuitatis compleri in primo anno regis Cyri, sed multis annis post. Siquidem a captiuitate Iechoniæ vsque ad desolationem Hierusalem, fluxerunt anni vndecim: hinc, si vsq; ad Cyrum effluxissent anni septuaginta, cum a primo anno Cyri, vsque ad regnum Artaxerxis Mnemonis præterierint anni plures quam centum quinquaginta; sequetur, Mardochæum tempore illius Assueri, ducentos triginta annos fuisse transgressum: sed neque tam annosam ætatem ferebant ea tempora; nec si tulissent, ea fuisset satis firma & idonea ad res eas gerendas, quas gessisse Mardochæum accepimus. Ne igitur in hoc tam graue incommodum incurramus, septuaginta anni captiuitatis, vltra Cyrum extēdendi, & in regno Darij terminandi sunt.

Hæc isti pro suæ opinionis confirmatione, vel afferunt, vel afferre possent. Secundum quos necesse est, a desolatione Hierusalem, vsque ad primum Cyri annum, non plus triginta annos esse. Siquidem, a primo anno Cyri vsque ad secundū Darij, quadraginta annos, & ipsi numerant, & verissime numerant. Atque hinc nos argumentum capiemus refutandi istam opinionem. Fuisse namque plus quadraginta, nedum triginta annos, a desolatione Hierusalem vsque ad Cyrum, manifesta constat ratione. Etenim, post desolationem Hierusalem, quæ anno decimooctauo regis Nabuchodonosor facta est, vt traditur in libro quarto regum cap. 25. regnauit Nabuchodonosor viginti sex annos, vt ex vltimis verbis libri quarti regū, & libri Hieremiæ colligitur, & hoc loco, si id nunc ageretur, facile probari posset: nimirum, omnes auctores, regi Nabuchodonosor quadraginta tres annos imperij assignarunt. Habemus igitur a desolatione Hierusalem vsque ad mortem Nabuchodonosor, viginti sex annos. Post Nabuchodonosor, vsque ad Cyrum regnarunt quatuor reges Chaldæorum; hoc ordine, Euilmerodachus, Niglissarus, Labossardachus, Nabonidus, sicut Iosephus, Hieronymus, & ipsemet Eusebius ex sententia multorū veterum, in suis scriptis prodiderunt. Et quidem secundum omnes, Nabonidus regnauit septem & decem annos: quos si iunges cum prædictis viginti sex Nabuchodonosor, habebis quadraginta tres annos a desolatione Hierusalem, vsque ad Cyrum; etiam omissis annis quibus alij tres reges priores Nabonido, post Nabuchodonosor, Chaldæorum imperium tenuerunt. Liquet igitur, a desolatione Hierusalem vsque ad Cyrum, multo plures fuisse annos quam triginta; & quod huic necessario consequens est, vsque ad secundum regis Darij annum, multo plures fuisse quam septuaginta.

Refellitur 2. opinio.

Soluuntur rationes secundæ opinionis.

Sequitur nunc, vt tria illius sententiæ firmamenta demoliamur. Prima ratio ita soluitur; licet templum non est refectum ante regnum Darij Hystaspis: attamē, quia primo Cyri anno soluta captiuitate, data Iudæis potestas est redeundi in patriam, tēplumque reficiendi, cuius ædificationis proxime sequenti anno, vt narrat Esdras, iacta sunt fundamenta, & terra Iudæorum ab ipsis habitari & coli cœpit; idcirco septuaginta anni captiuitatis, solitudinis, & desolationis, merito dicūtur eo tempore fuisse completi. Quod si nos ea ratione vrgere insistant, eandem nos profecto vehementius in ipsos retorquebimus. Siquidem, desolatio vrbis Hierusalem non videtur perfecte sublata, vsque ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani; quo anno Nehemias, permissu auxilioque regis, profectus in Iudæam, vrbem Hierusalē extruxit, mœnibus eam cingens, portis instruens, ædibus complens, vicis & plateis distinguens, denique commode tutoque habitabilem faciens. Quare, si rationem istorum sequi volumus, similiter conficiemus, septuaginta annos desolationis, non ante vigesimum annum Artaxerxis Longimani esse finitos. Sequitur secunda ratio petita ex quodam loco Zachariæ: sed is locus, si bene perpendatur, parum istorum iuuat sententiam. Non enim

angelus

Universidad de Deusto
Biblioteca

angelus affirmate & asseueranter dixit, secundum annum Darij, esse septuagesimũ ca A
ptiuitatis, sed id enunciauit per interrogationẽ, quæ exprimit affectum animi dolen
tis, & quasi queribundi: ita vt verba illa angeli, eam reddant sententiam, § *Nũ iste est annus septuagesimus?* § quasi dicat, non est; sed iam pridem ille quidem transactus est.
Vbi sunt igitur Domine, tua illa tam ampla & magnifica promissa, in nobis post sep
tuagesimum annum explenda? Vbi tot tantaque bona a nobis diu multumq. optata
& expectata? Vel fortasse, quod ante nos prodidit Scaliger, septuaginta anni quos me
morat Zacharias, longe alij fuere quam septuaginta anni captiuitatis de quibus nũc
agitur, & aliunde ceperunt exordium. Sed vnde nam? Mihi quidem certe nõ liquet.
Nam quod dixit Scaliger, cœpisse a trigesimo quarto anno Darij Hystaspis, id nobis,
qui nec putamus Xerxem fuisse maritũ Esther, eumque qui tẽpli ædificationẽ impe- B
diuit: nec censemus Darium, quo regnante ædificatio templi absoluta est, fuisse Da
rium Nothum: quæ duo tamen vera ducit Scaliger, nullo modo probari potest. Restat
tertium argumentum ex historia & chronologia Mardochæi ductum: cuius tamen
Duo loci li bri Esther de tẽpore Mardochæi perfacilis explicatio est. Nam quod in capite vndecimo libri Esther scriptum est, Mar
dochæum fuisse de numero eorum captiuorum quos transtulerat Nabuchodonosor
cum Iechonia; non significat, eum fuisse vnum de illis, & qui simul cum illis & Iecho
nia transmigrauerit Babylonem: sed fuisse ex eorum captiuorum stirpe, genere, ac se
mine. Hoc autem in laudem Mardochæi positum est, quod is fuisset ex genere eorum
qui cum Iechonia Dei iussis obtemperantes, vltro se regi Chaldæorum dediderant:
non autem ex eorũ stirpe, qui cum impio Sedechia Dei monita contemnentes, de
ditionem facere recusarant. Iam vero locus ille qui est in capite secũdo libri Esther, C
minime fauet istis: sic enim habet. § *Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filij Semei, filij Cis de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Hierusalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor transtulerat.* § In his verbis, illud § *qui translatus fuerat de Hierusalem* § non debet referri ad Mardochæum, sed ad proauũ eius Cis: licet alterum
illud relatiuũ § *qui fuit nutritius Esther* § ad ipsũ Mardochæũ sine dubitatione referatur.
Quid alij senserint de fine septuaginta annorum, adhuc differuimus: quid nos exi
stimemus, deinceps breuissime declarandum est. Arbitramur, septuaginta annos ca
3. opinio, & vera. ptiuitatis esse finitos in primo anno Cyri. Etenim ita sentit Iosephus libro vndecimo
antiquitatum, & libro vigesimo; Iulius Africanus libro 5. annalium; Lactantius libro
4. cap 5. Seuerus Sulpitius libro 2. sacræ historiæ; Cyrillus libro 8. contra Iulianũ, &
Beda in libro de sex ætatibus mundi. Quin etiam veritatis euidentia conuictus Eusebius, in libro decimo de præparatione Euangelica capite vltimo, hoc ipsum affirmat. D
Idemque super vigesimo nono capite Hieremiæ confessus est D. Hieronymus. Proba
tur id ex quatuor locis scripturæ. Primo quidẽ id concluditur ex vltimis verbis poste
rioris libri paralipomenon, quibus traditur, seruisse Chaldæis Iudæos per septuagin
ta annos vsque ad imperium regis Persarum, hoc est vsque ad Cyrum; qui, vt ibidem
subijcitur, primo anno soluit Iudæorum captiuitatem. Deinde, probatur hoc ex vati
cinio Hieremiæ quod est in capite vigesimo quinto: prædixit enim Hieremias septua
ginta annos captiuitatis, tunc esse complendos, cum Babylonis imperium esset destru
ctum. Est autem destructum a Dario Medo & Cyro, vt supra docuimus, eodemque ip
so anno Cyrus regnare cœpit, vt supra dictum est in secunda quæstione huius capitis,
& in propositione tertia. Idem præterea confirmatur eiusdem Hieremiæ testimonio; E
qui in vigesimo nono capite vaticinatus est, Iudæos, completis septuaginta annis ca
ptiuitatis, & liberandos seruitute, & in patriam suam reuersuros: sed vtrumque pri
mo anno Cyri Iudæis accidisse, docet Esdras in exordio libri sui. Ad hæc, cõfirmatio
eiusdẽ sentẽtiæ sumi potest ex vaticinio Isaiæ, quod est apud ipsũ cap. 44. & 45. hisce
verbis expressum. § *Qui dico Cyro, pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hierusalem, ædificaberis, & templo, fundaberis. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. Et dabo illi thesauros absconditos, & arcana secretorum. Ego suscitabo eum ad iustitiam, & vias eius dirigam. Ipse ciuitatem meam ædificabit, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio neque in muneribus, dicit Dominus.* § Hactenus

A ctenus Isaias. Quid potuit dici luculentius ad ostendendum, septuagenarię illi Iudæo
rum captiuitati finem in exordio regni sui Cyrum posuisse? Atque hunc locũ Isaiæ
legens Cyrus sibi a Iudæis indicatum, obstupuit, videns tot se annis ante, de proprio
nomine appellatum, suamque felicitatem tanto ante promissam ac prænuncia
tam. Quocirca admirans varis diuinitatem, incredibili, quæ scripta legerat exequen
di cupiditate, diuinitus est incensus. Et sane hoc ipse visus est indicasse in suo illo e
dicto; in quo fatetur, omnia regna terræ sibi esse a Deo tradita; mandatumque vt ædi
ficaret domum Domini in Hierusalem. Verum, disceptatio de fine atque initio sep
tuagenariæ Iudæorum captiuitatis, hoc loco terminetur.

B Et oraui Dominum Deum meum, & con
fessus sum, & dixi.

Quæstio 6. Cur Daniel tam anxie Deo suppli cet, pro eo quod alioqui Deus futurum se promiserat.

PONITVR hoc loco grauis admodũ & pia ac religiosa precatio, qua Da
niel pro liberatione populi Hebræi Deo supplicauit. Sed cum ea libera
tio promissa esset a Deo, transactis septuaginta annis Babylonicæ cap
tiuitatis, futura; & bis ab Hieremia prædicta esset: & quo tempore Da
niel hac precatione vsus est, iam septuagesimus captiuitatis annus age
retur, vt supra ostendimus; instaretque promissa Iudæis liberatio: posset fortasse qui
spiam mirari, & de nobis quærere, cur Daniel pro liberatione Iudæorum, quæ omni
no, & proxime futura erat, tam solicite & anxie Deo supplicauerit. Num dubitabat,
C ne non fuisset illud a Deo promissum, vel a Hieremia prædictum? At ipsemet paulo
ante dixit, se intellexisse illud Dei promissum, & illam Hieremiæ de septuaginta an
nis desolationis Hierusalem prædictionem. An forte Dei promissis diffidit; veritus ne
promissorum suorum Deum pœnituisset? Atqui bene nouerat Daniel, eam inconstã
tiam in Deum, vsquequaque immutabilem, non posse cadere. Quippe in libro nume
rorum cap. 23. legerat, § *non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur:* §
& in primo libro regum cap. 15. § *triumphator in Israel, non flectetur pœnitudine; neque enim homo est vt agat pœnitentiam.* §

Ad hanc quæstionem, tacite ita respondet Theodoretus, § Etiamsi Deus, millies
aliquid nobis promiserit, si tamen nos promissis eius indignos exhibeamus, effectum
Solutio quæstionis. benificentiæ eius impediemus. Timens igitur Daniel, ne peccata Iudæorum diuinis
D promissis obstarent, preces apud Deum multiplicauit § D. Hieronymus ita respondet.
§ Postulat a Deo Daniel promissam populi liberationem. non quod incredulus sit fu
turorum; sed vt quod Deus per suam promiserat clementiam, per ipsius preces im
pleret: vel ne nimia securitas negligentiam, negligentia vero pareret offensam. § In
prædictis verbis Theodoreti & diui Hieronimi, duplex cõtinetur propositæ quæstio
nis solutio. Prior solutio est; Deum ita nonnunquam prædestinare aliquem finem, vt
simul etiam prædestinet certa quædam, vt vocantur in scholis, media, per quæ vult
ad eum finem peruenire. Vel, quod recidit eodem, ita Deum prædestinare effectum
aliquem, vt simul quoque prædestinet certum quendam modum per quem tantum
modo decreuit effectum illum præstare. Exempli causa, statuerat quidem Deus, Pau
lum conuertere ad fidem Christi, sed per orationem tamen beati Stephani; prædesti
E nauerat etiam Iacob patriarcham ad principatum populi Hebræi, & ad vitam ęternã,
sed eius tamen generationem, cum mater eius Rebecca sterilis esset, patris Isaac pre
cibus donauit. Lege vigesimũ quintum caput Geneseos. Simili igitur ratione decre
uerat Deus, exactis septuaginta annis, liberare Iudæos seruitute Babylonica: sed id ta
men non aliter facere decreuerat, nisi multis ante propheratum, sanctorumque vi
rorum precibus, & lachrymis rogatus, ac solicitatus. Cum igitur tempus illius pro
missæ libertatis appropinquaret, vehementius Danielis animum Deus commouebat
& incitabat, vt fusis precibus, sparsis lachrymis, adhibitis etiam varijs corporis mace
rationibus, eam liberationem a Deo expeteret, atque flagitaret. Posterior eiusdem

quæstionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Duplex genus diuinorum promissorum.

quæstionis solutio est: duplex esse genus diuinorum promissorum, vnum omnino absolutum, & nullatenus pendens ex hominum voluntate; & quod nulla hominum pra- A
uitate, quo minus impleatur, impediri possit. Huius generis fuit Dei promissum de missione filij sui in mundum, ad seruandum genus humanum. Alterum genus Dei promissorum, est conditionale: quod ita datur hominibus, vt non sit implendum nisi ea conditio adsit, quæ ab ipsis exigitur: huiusmodi fuisse reor illud Dei promissum datum Iudæis de æterna terræ Chanaan possessione: id namque ita promissum illis fuit, si tamen ipsi Dei iussis & præceptis obtemperarent: quod quia non fecerunt, propterea Dei promissis frustrati sunt. Lege cap. 21. libri quarti regum; præcipue autem caput secundum libri primi regum. Atque harum prædictionum conditionalium, siue quæ ad comminationes, siue quę ad promissiones pertinent, luculentam reperiet lector doctrinam, apud Hieremiam cap. 18. clarissimum item exemplum apud Ionam de Niniuitis. Potuit igitur fieri vt Daniel vereretur, ne illud Dei promissum de solutione captiuitatis Iudæorum post septuaginta annos, non fuisset absolutum, sed tantum conditionale; ea duntaxat ratione præstandum, si quidem Iudæi suorum scelerum pœnitentes, vitam deinceps honestam ac diuinæ legi congruentem agerent. Cũ autem Daniel videret, Iudæos tot malis & calamitatibus a Deo castigatos, nihilo meliores, quin etiam peiores esse factos: merito dubitare poterat, ne Iudæi diuinis promissis facti essent indigni. Ergo non frustra, & sine ratione, Daniel tam obnixe ac religiose pro Iudæorum liberatione Deo supplicauit.

Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam Hieruſalem. C

Quæstio 7. Quomodo hæc reuelatio temporis aduentus Messiæ, respondeat desiderio & petitioni Danielis.

DANIEL sua precatione, tantum supplicauerat Deo pro solutione captiuitatis Babylonicæ, & Iudæorum liberatione. Quorsum igitur docet hoc loco Danielem angelus, certum tẽpus aduẽtus Messiæ? Quid enim ad vota & postulata Danielis de liberatione populi & refectione vrbis & templi, hoc de aduentu Messię pertinebat? Non igitur desiderio, & petitioni Danielis, ab angelo in hac visione videtur esse satisfactũ. Ad hãc quæstionem trifariã respõderi potest. sit primũ responsũ: Danielem, tũ ex visione illius statuę quæ regi Nabuchodonosor in quiete visa fuerat, tum ex ea visione quam ipse primo anno regni Baltasaris habuerat, apertissime cognouisse, filium Dei humana indutum carne, descensurum in terras, & conditurum quoddam regnum amplissimum & æternũ, cui omnia mũdi regna subijcienda essent: & in eo regno populum Dei florentissime ac felicissime regnaturum. Est igitur admodum credibile, Danielem summo exarsisse desiderio noscendi certum tempus, quo filius Dei venturus esset in mundum, & tot tantaque bona mortalibus allaturus. Itaque Deus in hac visione, voluit & præsẽti Danielis petitioni de liberatione populi, ac de Hierusalẽ templique reparatione, & prioribus eius optatis ac postulatis de aduentu Messiæ, simul satisfacere. Alterum responsum: tanta est Dei erga homines, præsertim vero seruos suos benignitas, & bonitatis redundantia, vt non modo quæ optant, petuntque ab ipso, sed etiam plura & maiora eorum votis ac postulatis largiatur. Legimus, Achaz regi Iuda metuẽti euersionem regni Dauidis, contra quod duo potentes reges, Israel, & Syriæ, coniurauerant, Deum per Isaiam cap. 7. prædixisse, non modo se regnum illud terrenũ Dauidis defensurum ac seruaturum; sed etiã misso in terras filio suo, & ex purissima virgine nato, omne genus hominum ex Dæmonis potestate ac seruitute peccati erepturum; & spirituale Dauidis regnum, hoc est Ecclesiam suam, per vniuersum terrarum orbẽ propagaturum; & contra omnes humanas & diabolicas vires defensurum. Similiter hoc loco, non tantum promittere voluit Danieli relaxationem captiuitatis Babylonicæ, & reparationem Hierusalem ac templi: sed præterea, hinc sumpta occasione, patefecit certum tempus venturi Messiæ, qui teterrimam animorum seruiturem

A seruitutem depelleret, & aditum nobis ad cælum, atque ad immortalem & beatam vitam aperiret.

Tertium responsum est: consuetudinem esse diuinæ scripturæ, cum de re quapiã agit, quæ alterius rei figura est, in eius rei tractatione, multa quæ ad rem illam figuratam pertinent, immiscere. Dauid & Salomon, quia multifariam præfigurarunt Christum; propterea in psalmis, & apud prophetas, cum de illis agitur, interdum non nulla inseruntur, quæ illis, aut vix, aut nullo modo; Christo autem Domino, proprie perfecte, manifesteque conueniunt. Idem posset dici de terrena illa Hierusalem & ciuitate Syon, quæ similitudinem gesserunt Ecclesiæ Euangelicæ, uel triumphantis. Similiter igitur, quoniam Babylonica illa Iudæorum captiuitas, eiusque solutio,
B imaginem quandam præferebat captiuitatis omnium hominum sub diabolo & peccato, & eius liberationis quam Christus perfecturus erat: nec non & illi septuaginta anni captiuitatis, similitudinem quandam, & conuenientiam habebant cum septuaginta annorum hebdomadibus, quibus decursis, Christus in mundum veniens, auctor effectorque salutis ac felicitatis humani generis futurus erat; sapientissime Deus in hac visione, simul cum liberatione populi, & terrenæ Hierusalem refectione, præfinitum aduentus Messiæ tempus coniungere voluit. Rupertus quidem certe, in eo libro quem scripsit in Danielem, cap. 16. affirmat, Danielem diuinitus eruditum, intellexisse captiuitatem illam Babylonicam, & eius liberationem, figuram fuisse alterius spiritualis captiuitatis, quæ vniuersum genus hominum complectebatur: ideoque more prophetico, sub vocabulis illius captiuitatis, & reparationis Hierusalem, præcipue animo intendisse certum tempus, quo captiuitas humani generis per Messiam dissol-
C uenda, & Ecclesia Dei esset reparanda. Ruperti verba ita se habent. ¶ Si solam litteram spectes, numquid ea responsa quæ dedit angelus, Danielis oratio flagitauerat? Ille enim pro solutione captiuitatis, & vrbis ac templi reparatione, Deo supplicauerat. Itaque si solam litteram spectes, nihil inuenies, præter illam septuaginta annorum Babylonicam captiuitatem: nihil præter ciuitatis & templi manufacti cineres, quod deplorer, aut quod recuperari desideret. Verum si ita erat, si hoc tantum in votis habebat, numquid pro ea re opportunam consolationem accepit? Nonne potius contraria votis audiuit? Non enim dictum est illi, ædificabitur Hierusalem & templum, atque omnis ceremoniarum cultus renouabitur; sed, quod his valde contrarium est, *¶ occidetur Christus, non erit eius populus qui eum negaturus est, ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio: & deficiet hostia & sa-*
D *crificium, & in templo erit abominatio desolationis, & vsque ad consummationẽ & finem perseuerabit desolatio.* ¶ Igitur cum dicit, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum quẽ prædixit Hieremias, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni: vigilanti lectori, illud se spiritu prophetico intellexisse insinuat: quod hodie reuelata facie videt Christi Ecclesia: scilicet, captiuitatem illam vnius populi Iudaici, fuisse imaginem alterius magnæ captiuitatis, quæ vno peccante Adam, vniuerso generi humano accidit: & illos septuaginta captiuitatis annos, tempus omne significasse, quo populus Dei peregrinatur in hoc seculo. Quid enim magnum erat intellexisse, quod pa-
łam omnibus verba sonabant Hieremiæ prophetæ? Ergo cum orat hoc loco Daniel pro captiuitate populi, & pro refectione Hierusalẽ ac tẽpli, sub istis vocibus, res maiores intendit; & sic illam captiuitatem solui optat, vt pro maiori solicitus sit; leniter
E laturus illud maius templi & ciuitatis excidium, defectum quoque hostiæ ac sacrificij, perpetuamque desolationem templi abominabilis; dummodo fiat quod erat necessarium: scilicet, vt consũmetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & vngatur sanctus sanctorum. ¶ Hactenus Ruperti sententiam & verba commemorauimus.

Rupertus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Septuaginta hebdomades.

Quæstio 8. Quomodo accipiendū sit hoc loco vocabulum hebdomadis.

QVAM varie sumatur in sacris litteris vocabulum hebdomadis, erudite docet Beda in libro de ratione temporum cap. 6. 7. & 8. Sed in præsens, satis erit monere lectorem, hanc vocem græcam ἑβδομας, latine significare septenarium præcise: cum adiunctione autem, vel dierum, vel annorum, vel aliarum quarumlibet rerum, significare earum ipsarum rerum septenarium: etsi iam vsu receptum & tritum est, vt etiam cum præcise dicitur hebdomada, intelligatur dierum; vt autem hebdomada præcise sumpta, intelligatur annorum, nisi hoc vno in loco Danielis, nusquam alibi reperitur in sacris litteris. Quoniam igitur Gabriel præcise dixit septuaginta hebdomades, propterea locum dedit variarum hebdomadum interpretationes excogitandi. Origenes tractatu 29. in Matthæū, Origenes de his hebdomadibus verba faciens, eas interpretatur, non dierum nec annorum, sed decenniorum: ita vt quæque hebdomada constet septuaginta annis, & tempus septuaginta hebdomadū, contineat quatuor millia & nongentos annos. Quam opinionem, aliquatenus secutus est Eusebius in libro 8. de demonstratione euangelica. Is namque in disputatione de septuaginta hebdomadibus, in tertia sua expositione, cum priores sexaginta nouem hebdomadas, fecisset singulas septem annorum; extremam fecit decenniorum, vsque ad septuaginta annos eam extendēs. Nicolaus de Lyra super hoc nono capite, & Petrus Galatinus in libro 4. de arcanis catholicæ veritatis, memorant opinionem quorundam rabinorum, quorum aliqui faciebant has Rabini. hebdomades iobilæorum; alij vero centenariorum. Iobilæus erat tempus quinquaginta annorum: quare vnaquæque hebdomada Iobilæorum, constat trecentis quinquaginta annis: & omnes septuaginta hebdomades, continent viginti quatuor millia & quingentos annos. At vero vna hebdomada centenariorum, continet septingentos annos; septuaginta vero hebdomades, annos quadraginta nouem millia. Verum, earum interpretationum facilis est confutatio. Etenim nusquam inuenitur in sacris litteris, vocabulum hebdomadis poni pro septenario, vel decenniorum, vel iobilæorum, vel centenariorum; vt satis appareat, eiusmodi interpretationes, tuendæ sententiæ causa, vel, quo minus impudenter veritati possent contradicere, ab illis esse confictas. Deinde, si vocabulum hebdomadis, vt isti exposuerunt, ita sumeretur hoc loco; nondum profecto tempus illud septuaginta hebdomadum exactum & completum esset. Nam ab eo tempore, quo Daniel hanc reuelationem habuit, vsque ad hodiernum diem, præterierunt annorum duntaxat duo millia, & minus præterea centis annis. Quapropter, secundum eos, qui has hebdomadas fecerunt decenniorum, ad eas complendas, etiam num restaret, vltra duo millia & septingentos annos. At vero iam pridem finitas esse hebdomadas Danielis, eo patet, quod quæ Gabriel prædixit euentura in his septuaginta hebdomadis, videlicet, cessatura Iudæorum sacrificia, desolandam vrbem & templum, sine vlla refectionis & reparationis eorum spe: denique, ipsos Iudæos calamitosam miseramque seruitutem perpetuo seruituros: hæc, inquam, euenerunt & completa sunt ex eo tempore, quo Iudæi a Tito Romanorum imperatore debellati, & Hierosolyma capta, incensa, dirutaque sunt.

Restat igitur, vt has hebdomadas, vel dierum, vel annorum intelligi necesse sit. Si quidem in scriptura nomen hebdomadis, aliquando ponitur in diebus, & aliquando in annis: prioris exemplum habes in Leuitico cap. 23. vbi a festo phase, vsque ad festum pentecostes, numerantur septem hebdomades dierum; & proxime sequenti capite huius libri, scribitur, ieiunasse Danielem tres dierum hebdomades: posterioris vero exemplum reperies in Leuitico cap. 25. quo loco præcipit Deus numerari septē hebdomades annorum; & sequēti anno, qui erat quinquagesimus, celebrari iobilæū. Cum igitur hoc loco non possint intelligi hebdomades dierum; etenim septuaginta hebdomades non includerent nisi quadringentos nonaginta dies: quo temporis spatio, nihil contigit eorum quæ prædixit angelus, intra septuaginta hebdomades euentura,

euentura: necessario concluditur, significari hoc loco hebdomades annorum; & sic denotare tempus quadringentorum & nonaginta annorum. Dicet aliquis, cur angelus non clare dixit, septuaginta hebdomades annorum; sed præcise dicens, septuaginta hebdomades, obscurum fecit, atque intellectu difficilē sermonem suum? Verū in eo seruauit angelus morem prophetarum, consulto loquentiū obscure. Hoc enim differt sermo propheticus a sermone historico, quod hic vulgaris & appertus est; ille tectus, inuolutus, & a communi loquendi consuetudine atque hominum intelligentia remotus. Quin, vt scribit Irenæus, omnis prophetia, priusquam impleatur, ænigma est. Cur angelus non explicate appellauerit hebdomades annorū.

Abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam Hierusalem.

DIXIT angelus Danieli, §*super populum tuum, & super ciuitatem tuam*§ significans quæ euentura erant in his septuaginta hebdomadibus, ea præcipue ad populum Hebræum pertinere. In eo namque lapsu temporis, vrbs Hierusalem reficienda erat; Messias item Iudæis promissus, veniens in hunc mundum, ex Iudæis nasciturus erat: ipsosq. suorum miraculorum, doctrinæ, & consuetudinis particeps facturus; denique ab ipsis repudiandus & necandus erat; atque ob eam causam, Dei protectione, religionis gloria, regno, libertateque spoliandi erant, & grauissimis malis ærumnisque conterendi. Illud autē pronomen, §*tuum & tuam*§ emphaticos positum est. Nam secundum Tertullianum in libro contra Iudæos scripto, Eusebium in libro octauo de demonstratione Euangelica, Hieronymum & Theodoretum hoc loco, ita dictum est, vt significaretur, populū Hebræum, propter eius scelera præterita, præsentiaque, maxime vero propter immaniratem futuri sceleris, quo Messiam occisuri erant, indignum esse, vt populus Dei cē ferretur ac nominaretur: dixit igitur populum tuum, & non populum Dei. Similiter locutus est Deus Mosi exodi 32. cum populus adorauisset vitulum; §*descende, inquit, de monte, quia peccauit populus tuus iste.*§ Vel fortasse ideo dicitur tuus, quia tuus est sanguine, legis ac religionis communione; præsertim autem studio & amore. Etenim Daniel singulari charitate populum Hebræum amplectebatur, & illius libertatis, dignitatis, & salutis, maiorem in modum studiosus, solicitus, & satagens erat.

Ceterum, quæstio illa valde perplexa est, cur Gabriel dixerit septuaginta hebdomades fuisse abbreuiatas: quid enim significat illud, §*abbreuiatæ sunt*§? An non omnes fore plenas & integras? an potius annos earum breuiores fore vulgaribus & vsitatis annis. Neque enim subeat cuiusquam animum suspicari, dici abbreuiatas, quod dies earum, vel omnes, vel aliqui, breuiores futuri essent quam dies naturales qui viginti quatuor horis constant: quemadmodum in epistola octogesima quæ scripta est ad Hesychium refert Augustinus, quosdā interpretatos esse, quod dixit Dominus Matthæi. 24. dies persecutionis Antichristi breuiatum iri propter electos: videlicet breuiores fore singulos viginti quatuor horis: sic enim eos fore breuiores; sicut contra tē pore Iosue ac regis Ezechiæ, vnus dies; longior viginti quatuor horis factus est. Sed vt dixi, nihil simile in septuaginta hebdomadibus contigisse existimandū est. Siquidem in his duobus millibus annorum, quæ a tempore huius visionis ad hodiernum vsque diem præterierūt, ne vnus quidē dies minor die naturali deprehensus est. Cur igitur dicūtur abbreuiatæ hebdomades? Tres sunt interpretationes. Primā memorat Augustinus, eo quēproxime dixi loco, quorundā, qui censuerunt, Deū quidem primo cōstituisse, vt tēpus aduētus Messiæ in mundū, longius prorogaretur, & tardius esset: postea tamen, propter lachrymas, preces, & vota prophetarum ac seruorum suorum, breuiasse illud tempus, & statuisse, vt maturius Christus veniret, quā a primo cōstitu-

Quæstio 9. Cur septuaginta hebdomades dicā tur abbreuiatæ.

D. Augusti. nus.

Tres opiniones.

Prima opinio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum fuerat. Atque huc applicant illud quod est in psal. 11. § *propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus* : § illud item quod est apud Aggæum cap. 2. § *adhuc modicum, & veniet desideratus cunctis gentibus.* § Quoniam igitur Deus, citius primo suo decreto accelerauit tempus aduentus Messiæ, ideo Gabriel dixit abbreuiatas fuisse hebdomadas. Sed futilis est interpretatio. Omitto nunc oppugnare illud quod inscienter & obtuse dicunt, de mutatione decreti & voluntatis Dei: vrgebo tãtum istos argumento illo Augustini: si tempus aduentus Messiæ, inquit Augustinus, ita abbreuiatum est, vt factum sit breuius, quam fore ab initio constitutum erat, quæro, secundum quam veritatem breuius factum fuerit, quam esse debebat? Cuius argumentationis ea est sententia & vis: quærendum ex istis est, vnde isti cognouerint eam veritatem quam prædicant: id est, vnde compertum habuerint, futurum fuisse longius tempus Messiæ aduentus? Oportuit enim id eos cognouisse, & probare, vel ex antiqua & certa traditione, vel ex doctrina & sententia patrum. At nihil horum afferre possunt; nullam igitur, vel speciem probabilitatis, suæ opinioni prætexere possunt. Legimus inquit Augustinus, in libro geneseos, Deum primo statuisse hominibus ad resipiscendum & agendam pœnitentiam, centum viginti annos, vsque ad diluuium: postea tamen breuiasse id temporis, recisis ex eo numero viginti annis: verum id colligi videtur ex ipsa scriptura: quod autem isti finxerunt de breuiato tempore aduẽtus Messiæ, nullam ex scriptura, nec sane aliunde, fidem habet.

Refellitur prima opinio.

Secũda opinio.

Altera est interpretatio, peruulgata illa quidem, multisque probata; illud vocabulum, abbreuiatæ, idem significare hoc loco, quod constitutæ, definitæ, determinatæ. Nam verbum Hebræum § *Nechtach* § tam rabini quos citat Galatinus, quam Christiani linguæ Hebrææ periti, quique verbum de verbo reddẽtes, sacra biblia in latinũ sermonem conuertere studuerunt, idem valere affirmant, quod decisum, vel præcisum, vel præfinitum, seu determinatum. Huic interpretationi congruit etiam lectio Græca, quæ habet verbũ συνετμήθησαν, id est, concisæ vel decisę: quod interprete Theodoreto, eandem vim & sententiam habet, atque vocabulum constitutæ, seu definitæ. Latinus quidem interpres, fere vbicumque septuaginta interpretes posuerunt verbũ illud Græcũ, significans concidere, cõcisum, vel cõcidens, vertit his vocibus, abbreuiare abbreuiatũ, vel abbreuians. Sed lectionẽ huius loci Danielis, longe antiquiorẽ fuisse Hieronymi translatione, declarat Tertullianus in libro aduersus Iudæos: qui citans tractansque locum hunc Danielis, sic legit vt nos habemus: § *septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt.* § Sed dicet aliquis, apud Latinos, breuiatum, vel abbreuiatum, non significat constitutum, vel definitum; sed contractum & decurtatum, & quod ex longiori, breue factum sit: si igitur septuaginta hebdomades nullo modo factæ sunt breuiores, nec secundum dies, nec secundum annos; quomodo tueri possumus hoc loco Latinam translationem? quam tamen patres concilij Tridentini ab omnibus defendi, & quasi sartam tectam custodiri iusserunt? Sed ad hoc responderi potest: cogitandum esse, Deum ex omni æternitate constituisse, vt ab exordio mundi, vsque ad Messiæ aduentum, certum quoddam ac definitum tempus intercederet; verbi causa circiter quatuor annorum millia: eundem præterea decreuisse, vt pars huius temporis, quæ post refectionem vrbis Hierusalem futura erat vsque ad Messiam, breuis esset, nec septuaginta annorum hebdomadas excederet. Ergo dicuntur hebdomades abbreuiatæ a Deo, quia post vrbis Hierusalem reparationem, vsque ad Messiam, paucæ hebdomades futuræ erant; vt idem sit abbreuiare hebdomades, quod paucas constituere. Paucæ autem dicuntur septuaginta hebdomades, in comparatione prioris temporis quod effluxerat, ex quo datum fuerat hominibus promissum de aduentu Messiæ; hoc est, vel in ipso mundi exordio, cum dictum est serpenti, fore vt semen mulieris contereret caput eius: vel potius cum Deus promisit Abrahæ, daturum se illi semen, in quo semine benedicendæ essent omnes gentes. Nec vero suspicetur quispiam, quod supra diximus, idem significare, breuiare hebdomades, quod paucas constituere, id confictũ esse a nobis, quo difficultatẽ subterfugeremus: eadem namque significatione eiusdem verbi, vsus est Dominus noster qui

A qui apud Matthæum capite 24. loquẽs de Antichristi persecutione, sic ait. § *Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verumtamen breuiabuntur dies illi propter electos.* § Nõ enim hisce verbis significauit, futuros illos dies breuiores, quam sint dies naturales: sed docere voluit, paucos futuros dies illos; quasi diceret, nisi breue futurum esset tempus illius persecutionis, etiam electi defecturi & casuri fuissent?

Locus Matthæi c. 24.

Tertia interpretatio, multorum & nobilium auctorum est, Iulij Africani in quinto libro annalium, vt refert hoc loco Hieronymus; Theodoreti, Glossæ, Alberti, & Carthusiani super hoc nono capite Danielis; præterea Bedæ in libro tertio expositionis Esdræ cap. 16. & in libro de ratione temporum cap. 7. Ruperti super libro Danielis capite. 16. historiæ scholasticæ in historia Danielis cap. 10. & Ioannis Zonaræ in primo tomo annalium. Horum sententia est, propterea dictas esse abbreuiatas hebB domades, quia intelligi debebant non annorum solarium, sed lunarium. Annus autẽ lunaris continet dies trecẽtos quinquaginta quatuor: est igitur vndecim diebus minor solari. Quocirca quadringenti nonaginta anni lunares, quot scilicet continentur in septuaginta hebdomadis, æque valent, atque quadringenti septuaginta quinque solares. Confirmatur hæc opinio. Primum, ipso vsu & more Hebræorum, qui vtebantur mensibus lunaribus: ex his autem lunares anni conficiuntur. Gabriel itaque loquens cum Daniele Hebræo, atque Hebraicarum consuetudinum sciẽtissimo, vti voluit computatione annorum lunarium, Hebræis vsitata. Deinde, hoc ipsum confirmat vocabulum abbreuiatæ. Nam si fuissent annorum solarium, longius tẽpus denotarent: quoniam vero sunt annorum lunarium, ob eam causam dicuntur abbreuiatæ. Verum hæc opinio, a multis improbatur & abijcitur. Refellunt eam, Lyra C nus hoc loco, Galatinus libro 4. Ioannes Driedo in libro 3. de sacris scripturis cap. 5. parte 4. & Ioannes Lucidus in libro 7. de emendatione temporũ. Licet enim Hebræi vterentur mensibus lunaribus, e quibus anni lunares existunt; eos tamen annos, per intercalationem, quam fere tertio quoque anno interponebant, intercalantes vnum mensem, redigebant ad rationem & mensuram cursus solis: atque hunc in modũ annos lunares cum solaribus adæquatos in chronologiã asciscebant. Censorinus quidem in libro de die natali Romanorum, scribit, pro diuersitate gentium, annos ciuiles, & origine & magnitudine fuisse differentes: cunctis tamen studio & curæ fuisse, annos suos, ad æqualitatem cursus solis reuocatos correctosque, in descriptione temporũ adhibere. Deinde, certũ est, Hebræos, secundum legem Mosis, pascha quolibet anno, decima quarta luna primi mensis, post æquinoctium vernum celebrare debuisD se. Hoc autem ipsi nullo modo potuissent seruare, si vsi essent annis lunaribus. Nam cum lunaris annus sit vndecim diebus minor solari, si vno anno celebrassent pascha decimaquarta luna primi mensis, proxime sequenti anno, celebrassent vndecim diebus ante, hoc est, tertia luna primi mensis, & alio sequenti anno celebratio Paschatis non in primum, sed in vltimum anni mensem incidisset. Quo fieret, vt quolibet anni mense pascha perageretur. Ad hoc, cum in scriptura traditur Adam vixisse nongentos triginta annos; Hebræos, quadringentos triginta annos peregrinatos esse in Ægypto; ab egressu Hebræorum ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, octoginta & quadringentos annos intercessisse: in his atque alijs similibus chronoloE gijs diuinæ scripturæ, non essent intelligendi tot anni quot significantur, sed longe pauciores; videlicet ad rationem annorum lunarium restricti contractique. Quid multa? in sacris libris, enumeratio annorum, cum prosana chronologia sæpe consentit. In exordio prioris libri Machabæorum scriptum est, Alexandrum Magnum regnasse duodecim annos; itidem externis scriptoribus tam Græcis quam Latinis prodẽ tibus; apud quos tamen nullus est annorum lunarium in chronologia vsus. Commoratio præterea annorum regni Græcorum, toties eodem libro inculcata, mire concordat cum annis regni Seleucidarum (idem enim fuit regnum quod dicitur in scriptura Græcorum) quos externi auctores descripserunt. Hæc isti. Nihilominus tamen, opinio illa de annis lunaribus, quæ multis & magnis auctoribus placuit, est profecto valde probabilis, eaque nobis postea magno vsui futura est, ad explicationem septua

3. opinio, quæ auctori videtur maxime probabilis.

Rationes contra tertiã opinionem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Solutio rationum.

ginta hebdomadum. Nec valida sunt, quibus oppugnata ab istis est, argumenta. Non enim ex ea concluditur, futurum fuisse vt Hebræi quolibet mense agerent pascha: id enim sequutũ esset, si Hebræi, vt nos, immobiles mẽses habuissent: habebant autẽ mobiles cũ ipsa luna; sicut igitur semper egissent pascha in prima luna, ita & in primo mense. Quanquam, nisi per intercalationem redegissent annum lunarem ad æqualitatem solaris, non semper pascha potuissent agere verno tempore, quod tamen lege Mosis præcipiebatur. Iam vero, quod isti argumentantur, nec Hebræos, nec vspiam sacras litteras in descriptione temporum vti annis lunaribus, vltro concedimus, tantũ abest vt negemus: dicimus tamen Gabrielem hoc loco, quo tectior atque occultior eius sermo esset, præter communem loquẽdi, scribendi, ac negotiandi consuetudinẽ, in designando tempore aduentus Messiæ, non solarium, sed lunarium annorum computatione vti voluisse. Nec mirum; multa prophetæ præter communem dicendi & intelligendi morem, dixerunt & scripserunt. An cum Gabriel dixit septuaginta hebdomades præcise, significans hebdomades annorum, non id nouæ & inusitate locutus est? cum sit in communi vsu loquendi positum, vt vocabulum hebdomadis præcise dictum, nunquam de septenario annorum, sed fere de septenario dierum dicatur & intelligatur? Quid, cum Daniel supra cap. 4. dixit, §*septem tempora*§ significans septẽ annos, & cap. 7. dixit, §*tempus, & tempora, & dimidium temporis*§ tres annos ac dimidiũ insinuans, nonne præter communem atque vsitatam sermonis & intelligẽtiæ rationem locutus est? Multa sunt huius generis exempla in libris prophetarum passim obuia. Quapropter nemini mirandum accidat, si Gabriel hoc loco, morem propheticũ seruans, præter consuetam Hebræis chronologiam, annis lunaribus vsus sit. Atque hoc ipse non ita texit & occultauit, vt non facile deprehendi possit ex ipso vocabulo quo est vsus §*abbreuiatæ sunt*§ quo significatur, annos earum hebdomadum, non esse ad longitudinem annorum solarium exigendos, sed ad breuitatem lunarium annorum coarctandos.

Vt consũmetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia; & vngatur sanctus sanctorum.

Quæstio 10. an hæc de Messia dicãtur, & quid sit consummari præuaricationẽ.

HIs verbis aperte declarauit Angelus, se hoc loco de Messia vaticinari. Nam neque tot tantaque bona quæ hic memorantur, alius nisi Messias præstare poterat: eumque talia præstaturum, omnes prophetæ prædixerant. Quatuor enim hic memorantur, quæ nulli, præter Messiam, conueniunt. Primum est, §*delere iniquitatem, & finem imponere peccato*;§ alterum est §*adducere iustitiam sempiternam*:§ tertium est, §*implere Dei promissa, & uaticinia prophetarum*.§ quartum est, §*vngi sanctum sanctorum*.§ Sed hunc locum paulo secus legit Terrullianus in libro aduersus Iudæos, sic enim habet. §*Quoadusque inueteretur delictũ, & signentur peccata, & exorentur iniustitiæ, & inducatur iustitia æterna; & signetur visio & propheta, & vngatur sanctus sanctorum*.§ Verum huius sententiæ singula verba, quoniam grauissima sunt, & disputationem de septuaginta hebdomadis attingunt, diligenter ponderari a nobis debent.

§*Vt consũmetur præuaricatio*,§ Quid hoc loco significet, consũmari præuaricationẽ, dupliciter exponitur. Etenim Chrysostomus in secũda oratione aduersus Iudæos, Theodoretus in commentario huius loci, & ante hos, Eusebius In libro octauo de demonstratione Euangelica, consũmari præuaricationem, interpretantur, augeri vsque ad summum, & perduci vsque ad extremum improbitatis, vt amplius augeri nequeat. Putant enim hoc verbo significari, licet Iudæi multa & magna scelera prius admisissent; attamen, scelus necis Messiæ, ad summum impietatis peruenisse. Atque huius rei manifestum est argumentum, Iudæos pro sceleribus quæ antea patrauerant, impe-

Quid, consũmari præuaricationẽ.

A trasse a Deo culpæ pariter ac pœnæ remissionem: occisi autem Messiæ crimen, inexpiabile fuit: cuius pœnas vsque adhuc pendunt, pendentq; e perpetuas. Hac eadem significatione, verbum implendi, Dominus noster & Paulus vsurparunt. Nam Matthæi c. 23. loquens Dominus Iudæis, quorũ patres interfecerant prophetas, §*& uos, inquit, implete mensuram patrum uestrorum*.§ Quasi diceret, quod supererat improbitati, & crudelitati ipsorum, vos suppletε: illi occiderunt prophetas, vnum deerat, quod uos præstabitis, vt Messiam etiam occiderent. Et Paulus in cap. 2. prioris epistolæ ad Thessalonicenses, de Iudæis item loquens, sic ait; §*ipsi Dominum occiderunt, & prophetas: & nos persecuti sunt, vt impleant peccata sua: quia peruenit super ipsos ira dei usque in finem*.§ Consummari autem, seu, quod idem est, compleri peccatum, idem valere, quod perduci vsque ad summum & vltimũ, ex duobus scripturæ locis licet intelligere: prior locus est in
B libro Geneseos cap. 15. §*nondum (inquit Dominus), completæ sunt iniquitates Amorrhæorum usq. in præsens tempus*;§ posterior locus est in primo libro regum cap. 20. Dauid enim de Saule loquens ait; §*Scito quia completa est malitia eius*.§ Non faciam, vt verba Chrysostomi & Theodoreti, quæ ad prædictæ interpretationis confirmationem valẽt, hoc loco adscribere prætermittam. Sic igitur Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, hæc ipsa Danielis verba interpretatus, scribit. §Quid est hoc §*donec consummentur peccata*.§ Multa, inquit, Iudæi peccauerunt; sed malorum finis tunc erit, cum Dominum suum occiderint. Et hoc dixit Christus, implete mensuram patrum vestrorũ: seruos occidistis, addite & herilem sanguinem. Vide quomodo concordant sentẽtiæ; Christus dixit, §*implete*:§ propheta inquit, §*donec consummetur delictum*.§ Sic Chry-
C sostomus. Cui simillima, sed expressius tamen & vberius docet Theodoretus. §Quid est, inquit, §*quoad augeatur præuaricatio & consummetur peccatũ*?§ Non aliud sane, quã quoad augeatur impius ipsorũ conatus, & peccatum eorum ad exitum perducatur. Peccatum autem consummatũ, crucem vocat, quam ausi sunt Iudæi contra Dominum parare. Nam antẽ hoc, infinita ausi facinora, pœnas dederant; sed rursus impetrata venia, Dei clementia dignati sunt. At post insaniam, qua Dominum nostrum in crucẽ agere ausi sunt; nunquam assecuti sunt, vt pristinum in statum reuocarẽtur; sicut res ipsæ clamant. Verum, cum amplius quadringentis & quadraginta anni ad hanc diem effluxerint, postquam impio illo scelere seipsi contaminarunt atque obstrinxerunt, dispersi per orbem terrarum, ex alijs in alia loca migrãtes, & exules vagantur? Altera horum verborũ interpretatio est, illud §*consummari prœuaricationem*§ eandem
D vim habere, atq. consumi & deleri prœuaricationẽ. Hac significatione ponitur apud Isaiã, cõpleri malitiã alicuius, pro eo quod est finiri ac tolli: sic enim est apud eũ c. 40. §*consolamini populε meus, loquimini ad cor Hierusalẽ; quia completa est malitia eius, dimissa est iniquitas eius*.§ Secũdum hanc expositionẽ, hanc habent prædicta verba sententiã: in excursu septuaginta hebdomadum venturũ Messiã, qui tanquã agnus immaculatus in ara crucis Deo immolatus, omnia peccata hominum consumat & penitus deleat. Idem est intellectus lectionis Tertulliani, qui legit §*quoadusque inueteretur prœuaricatio*§ nam quod inueterascit & senescit, in dies magis ac magis debilitatur & deficit, atque, vt Paulus ait, prope interitum est.

§*Et finem accipiat peccatum*.§ Græce legitur, §*Vt signetur peccatum*:§ quam lectionem sequutus est Tertullianus in libro aduersus Iudæos. Verum signari peccatũ, exponit
E Theodoretus, non esse aliud, quam finiri & absumi peccatum: sed quomodo Christus finem imposuit peccato? An ita radicitus ipsum excidit, vt amplius reuiuiscere, aut renasci non possit? Non ne post Christi aduentum, viguit peccatum, hodieque nimio plusquam vellemus, in mundo viget? An qui Christi gratiam semel accepit, eam perdere nunquam potest, nec in peccatum relabi? Minime vero. Sed, verum tamen est quod dixit Gabriel, finem peccato Messiam positurum. Multis enim de causis verissime dici potest peccatum a Messia esse finitum. Principio, Christus pro debito peccati humani, perfectissime soluit Deo. Quæ solutio, adeo perfecta, & omnibus numeris expleta finitaque fuit, vt ea dicatur a Theologis satisfactio, vel solutio secundũ omnem rigorem iustitiæ. Ergo quia Christus vsque ad finem & vltimum, & vsque ad mini-

D. Chrysostomus.

Theodoretus.

Quæstio 11. Quomodo Messias finem imposuerit peccato.

Universidad de Deusto
Biblioteca

minimum quadrantem pro debito peccati humani persoluit Deo, ideo dicitur finem A
imposuisse peccato. Postea, sustulit Christus pœnalem effectum peccati primi hominis, quo vniuersum genus hominum, etiam iusti sanctique, tenebatur obstrictum: is autem erat interclusio aditus ad cælum, & detentio iustorum in inferno. Deinde, solet in scriptura scelus idololatriæ simpliciter nominari peccatũ. Quoniam igitur statim atque mundo affulsit vnius & veri Dei fides, Euangelica prædicatione per totũ orbem publicata, propemodum ex omni terrarũ orbe discussæ sunt tenebræ idololatriæ, & vanissimus multorum Deorum cultus euanuit: ideo non falsò dixit Gabriel, per Christum, finem accepturam præuaricationem. Præterea, princeps & auctor peccati, perpetuusque incitator atque incensor hominis ad peccandum, diabolus est: cuius potentiam in tantum debilitauit & fregit Christus, vt de eo tradatur in Euange- B
lio, §*princeps huius mundi, eijcietur foras,* § & alio loco, §*cum fortis armatus custodit atrium suum, &c.* § arx Diaboli expugnata dicitur a Christo, detracta spolia, ablata arma, omnisque præda eius dicitur abacta. Et in Apocalypsi cap. 20. scriptũ est, toto hoc tempore quod a passione Christi fluit vsq. ad finẽ mũdi, Sathan esse ligatũ: scilicet, nõ permittendo ei potestatẽ nocẽdi hominibus, aut etiã quantũ ipse vellet, incitandi eos ad peccandũ. Ad hoc, tãta est potẽtia & efficacitas gratię Christi, vt possit, quantũ in ipsa est, & præsentia peccata expellere, & pro prẽteritis digne satisfacere Deo, atque aduersus imminẽtia, animũ hominis præparare, ac præmunire: tantãq. habet gratia hæc neque cum peccato mortali vllatenus, ne ad punctum quidem temporis, misceri & sociari queat. Nimirũ, hoc spectauit Ioãnes, cũ in capite tertio primæ epistolæ suæ scripsit, § *omnis qui natus est ex Deo, non peccat, nec peccare potest, quia semen Dei manet in ipso.* § Semen Dei, vocat gratiam, quæ & bona opera, & vitam æternam fructificat. Adijce, quod Christus, quo finem peccatis imponeret, septem reliquit efficacissima remedia in septem sacramentis; & præterea verbum Dei: siquidem hæ duæ res, sacramenta & verbum Dei, sunt duo illi denarij, quos Samaritanus dedit pro curãdo & sanando homine, qui Hierosolymis descendens Hierico, dispoliatus, & lethalibus percussus vulneribus, semiuiuus relictus fuerat. Ne multa; lex Mosis cœperat quidem tollere peccatum, sed non potuit finire. Etenim, principium sanitatis, est cognitio morbi: hanc cognitionem tantum præbebat lex Mosis, indicans tantum, non sanans morbũ. At Christus, curationem peccati omnino finiuit & expleuit. Non enim tantum docuit nos, vt cognoscceremus peccatum: sed etiam iuuit, vt vinceremus. Recte igitur Ioannes, D
§ *lex per Mosem data est; gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* § Denique, eiusmodi est gratia Christi, vt, si conseruetur a nobis, & in hac vita ab omni nos peccato mortali seruare possit; & in altera vita, omnes peccati species, reliquias, miseriasque in totum sit ablatura.

Quæstio. 12 quomodo Christus deleuerit peccata.

§ *Et deleatur iniquitas.* § Tribus modis solet deleri aliquid. Etenim vel lauando aut tergendo deletur, vt macula panni: vel radendo, vt mendum scripturæ: vel dissipando & dissoluendo, vt nubes, quæ vi alicuius venti disipatur, aut æstu & ardore solis dissoluitur atque euanescit. His omnibus modis deleri a Deo iniquitates, legimus in sacris litteris. Siquidem Dauid psal. 50. dixit, § *amplius lauа me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me:* § & in Apocalypsi cap. 1. scriptum est de Christo, § *lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* § Paulus autem in 2. cap. epistolæ ad Colossenses ait, Christum deleuisse chirographum nostræ damnationis, quod erat contrarium nobis. Denique apud E
Esaiam cap. 44. ita loquitur Deus: § *deleui vt nubẽ iniquitates tuas, & quasi nebulã peccata tua, reuertere ad me quoniam redemi te.* § Atque hæc vna Gabrielis sententia, manifeste coarguit falsitatis atque impietatis, hæreticos nostri temporis; qui perinsignem Christi gratiæ iniuriam facientes, negant peccata hominum qui iustificantur per gratiam Christi, penitus auferri, sed remanere quidem in ipsis, attamen propter Christi fidẽ non imputari ipsis ad condemnationem. Atqui Gabriel hoc loco ait, Christum venturum, non vt peccata non imputentur hominibus, sed vt ea deleãtur. Quanquam omnis diuina scriptura, clarissimis verbis hoc ipsum testatur. Cum enim de remissione

Aduersus hæreticos qui negant penitus auferri peccata.

peccatorum

A peccatorum loquitur, ijs verbis vtitur, quibus peccata hominum qui iustificantur a Deo, nulla ex parte remanere, sed penitus auferri, declarat. Ait enim, peccata lauari & mundari, hominemque super lanam & niuem dealbari. In psalm. 50. & Isaiæ cap. 1 ait auferri iniquitates, & demergi in profundum maris: Micheæ. 7. ait Christum fuisse agnum qui tollit peccata mundi, & oblatum esse in cruce, ad exhaurienda peccata hominũ: Ioannis 1. & ad Hebræos. 9. ait Deum proiecisse post tergum suum peccata nostra; & quantũ distat Ortus ab Occidente, longe fecisse a nobis iniquitates nostras: in cantico Ezechiæ regis, & in psalmo 102. ait deleri iniquitates: vt hoc loco, & psalmo. 50. & apud Esaiam. 44. Paulus etiam in cap. 6. prioris epistolæ ad Corinth. prænarratis varijs flagitijs, subdit, § *& hæc quidem aliquando fuistis; sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis:* § & in cap. 6. epist. ad Romanos, affirmat nos per baptismum exuisse veterem hominem, esse mortuos peccatis, nouam creaturam esse factos, & destructum
B in nobis esse corpus peccati. Quin etiam idem Paulus in cap. 15. prioris epistolæ ad Corinthios, tanquam maxime absurdum & impossibile ponit, hominem etiam post iustificationem, manere in peccatis: § *si mortui, inquit, non resurgunt, ergo adhuc estis in peccatis vestris.* §

At enim, si peccata nullo modo manent in homine iustificato, cur igitur, dicet aliquis, Dauid in psalmo. 31. de peccatorum remissione loquens, hunc in modum scripsit; § *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* § Audis remitti quidem peccata, sed ita, vt ea tegi, & non imputari dicantur? Videtur igitur hic locus satis hæreticorum sententiæ suffragari. Sed accipe responsum, e commentario D. Thomæ in quartum caput epistolæ ad Romanos cõcinnatum. Quatuor in peccato insunt, diligenter animaduertenda & distinguenda.
C Primum est, offensa Dei: propter hanc dicitur Deus remittere homini peccatum: sicut homo homini remittere solet offensam sibi ab eo factam. Alterum est, inordinatus peccati actus, qui semel factus, non potest non esse factus: is tamen dicitur tegi, quatenus Deus non videt eum ad puniendum, vt mox dicemus: qua ratione charitas dicitur operire multitudinem peccatorum. Tertium est, reatus pœnæ; siquidem propter peccatum mortale admissum, est homo æternis inferni pœnis obnoxius & addictus. Et quia cum Deus aufert homini peccatum, non amplius destinat illum ad pœnam æternam; propterea dicitur non imputari ipsi peccatum. Denique, quartum est, macula; qua, sublato nitore gratiæ, animus per peccatum fœdatur & inquinatur; & quia hæc tollitur, cum quis iustificatur, ideo peccatum lauari, mundari, & abstergi di
D citur. Ex his patet, ob diuersa quæ in peccato insunt, dici peccatum, nunc remitti, interdum tegi, alias non imputari, sæpe etiam deleri, mundari, lauari. Illud autem, § *peccata tegi* § non aliud significat, quam ea non videri a Deo ad pœnam & vindictã. Quẽadmodum enim, in scriptura dicitur Deus cognoscere aliquid, quia ipsum approbat, vt psal. 1. § *nouit Dominus viam iustorum* § & prouerbiorum. 4. § *vias quæ a dextris sunt, nouit Dominus;* § contra vero nescire dicitur, quod reprobat: nam in Euãgelio traditur dicturum Dominum quibusdam, § *nescio vos, & non noui uos:* § ita etiam Deus dicitur, videre peccata hominum, quæ statuit punire: vnde petit a Deo Dauid psal. 50. § *auer te faciem tuam a peccatis meis,* § & 32. § *vultus Domini super facientes mala, vt disperdat de terra memoriam eorum.* § Attendat lector, quid D. Augustinus in explanando psalmo. 31. ad confutationem huius erroris pertinens, scriptum reliquerit. § Si texit Deus, inquit, pec
E cata, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, voluit ignoscere. Nec sic intelligatis, quod dixit Dauid § *peccata tecta sunt* § quasi ibi sint, & uiuant. Tecta ergo peccata quare dixit? vt non viderentur. Quid enim erat Deũ videre peccata, nisi punire peccata? Vnde scriptum est, § *auerte faciem tuam a peccatis meis.* § Sic ibi Augustinus. Sed illustrior, & ad reuincendos hæreticos valentior, est alter eiusdem Augustini locus in primo libro cõtra duas epistolas Pelagianorũ, & in c. 13. eius libri. Nã eo loci depellens Augustinus calumniam, quam Pelagiani falso affingebant catholicis, quasi negantibus, per baptismum tolli radicitus peccata, sed tantum superficie tenus abradi, sicut raduntur capilli

Explicatur locus Dauidis, in psal. 31. quomodo peccata dicantur a Deo tegi.

Quatuor esse in peccato, quæ per Christi gratiam tollãtur.

insignis cõtra hæreticos, D. Augustini sententia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pilli capitis,radicibus eorum,vnde rursus ipsi renascãtur, permanentibus;ita scribit. A
§ Quis hoc nisi infidelis affirmat? Dicimus enim nos, baptisma omnium dare indulgẽtiam peccatorum;& auferre crimina,non radere;neque peccatorum radices in mala carne teneri,quasi raforum in capite capillorum; vnde iterum crescant resecãda peccata. § Sic Augustinus. Et vero,idem valet, peccata esse tecta,atque esse sublata, & nulla penitus relicta. Nam si tecta sunt Deo,ergo non videntur a Deo: si non videtur a Deo,nulla igitur sunt. Nam neque potest esse quicquam in rebus, & id a Deo non videri: nec possunt peccata a Deo videri ad culpam,& non videri ad pœnam. Similiter,si Deus non imputat homini peccata,ergo nulla sunt in homine peccata: siquidẽ si peccata essent in homine,loquor non de quibuslibet,sed de peccatis mortalibus,odio haberet Deus ipsa peccata,& hominem peccatis præditum abominaretur: testãte scriptura,odio esse impium Deo & impietatem eius: & Dauide in psalmo quinto B
concinente, § *odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* § Præterea,cum Deus sit maxime iustus, non potest peccata,si vere sunt in homine,non punire,& debitis pœnis addicere. Nã æque alienum est iustitiæ Dei,virtutes & benefacta hominum sine remuneratione, vt flagitia & maleficia eorum sine animaduersione,dimittere. Ergo,si peccata teguntur, vel non imputantur homini a Deo,hinc necessario concluditur, ea nullatenus esse in homine. Atque hæc obiter aduersus hæreticos diximus, quo principale ac pestiferum eorum dogma perstringeremus,ad id nos hac Gabrielis sententia inuitante.

Et adducatur iustitia sempiterna. C

Quæstio 13. Quid sit iustitia sempiterna, & quod quinque modis dicatur iustitia nostra

HOc potest intelligi dupliciter. Vel de ipso Christo, quem Paulus primæ ad Corinthios capite primo appellat iustitiam nostram; § *qui factus est, inquit, nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.* § Dicitur autem Christus iustitia nostra,non imputatiue,vt nugantur hæretici,quasi nobis nullam habentibus propriam & inhærentem iustitiam, sola *Christi* iustitia imputetur ad salutem: sed appellatur iustitia nostra, quinque modis. Primũ, exemplariter: (equidem vocabulis in scholis Theologorum tritis,cum res fert, libentissime vtor) Etenim iustitia Christi,vt perfectissimum exemplar,proposita est,ad quã omnis Christianorum iustitia & sanctitas fingi, conformari,& dirigi debeat. Deinde,satisfactorie: quoniam Christus pro debito humani generis, iustissimum dedit pretium,& cumulatissime Deo satisfecit. Postea,meritorie: etenim Christus sua passione D
ac morte,promeruit apud Deum,vt digne credentes in ipsum,iustitia & sanctitate ab eo donarẽtur. Ad hoc,efficienter: Christus enim auctor & effector est iustitiæ nostræ; ipse est qui gratiam in animos nostros infundit, adhibitis sacramentis ceu quibusdã instrumentis ad eam producendam. Denique,finaliter: nimirum, is demum est finis nostræ sanctitatis & iustitiæ,vt conformes simus, quemadmodum ad Romanos, cap. 8. scripsit Paulus,imagini filij Dei. Verumtamen,commodius,& conuenientius sentẽtiæ horum verborum,intelligitur,Gabrielem loqui de iustitia,quæ in homine inest,a

Triplex discrimen inter legalem & Euangelicam iustitiam.

Deo effecta & gratis ipsi donata. Porro,inter iustitiam Christianam & Mosaicam seu legalem, quà differt hæc ab illa,triplex reperio discrimen. Etenim, iustitia legalis externa erat, & plurimum,in exteriorum ceremoniarum obseruantia, cultuque posita: at iustitia Christiana,licet externas ceremonias minime respuat, interioribus tamen ac spiritalibus animi bonis atque ornamentis potissimum contineturQuapropter Christus Dominus dixit, § *regnum Dei intra vos est.* § Quam sententiam enudans, magisque explicans Paulus in capite 14. epistolæ,quæ scripta est ad Romanos, § *regnum Dei, inquit, non est esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto.* § Deinde,iustitia legalis Iudæis præscripta lege Mosis, magnam partem, erat humana & politica,quçque humano studio & diligentia comparari,& conseruari posset: hominem faciens mundum, iustum, & innocentem coram hominibus,id est hominum iudicio & existimatione; sicut in epistola ad Hebræos scripta disputat Diuus

A uus Paulus. Iustitia vero Euangelica,diuinam habet originem: vim,& effectus supernaturales;finem ac mercedem cælestem atque immortalem: ea namque a solo Deo effici,augeri,conseruari,ac digne remunerari potest;bonum & sanctum faciens hominem simpliciter, absolute, & coram Deo. Ad extremum, iustitia legalis,temporaria erat,ad certum quoddam tempus instituta; quoad scilicet veniret perfectio iustitiæ Euangelicæ;tunc omnino cessatura: at iustitia Christiana,sempiterna est. Hæc enim est aqua illa,de qua Christus dixit Samaritanæ; § *qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã:* § & Isaias capit. 45. ita scribit: § *Israel saluatus est in Domino, salute æterna: non confundemini, neque erubescetis vsque in seculum seculi:* § idem cap. 51. § *Salus mea, ait Dominus, in sempiternum erit:* § & in primo capite libri sapientiæ sic est, § *iustitia perpetua est & immmortalis.* § Huiusmodi iustiB tiam allaturum esse Messiam, constat vaticinio Dauidis, quod est in psal. 71. § *Orietur inquit, in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna.* § Iam vero si iustitia Christiana est sempiterna, fides autẽ nõ manet post hãc vitã, sed charitas est, quæ nunquã excidit, vt Paulus ait, magnum profecto hinc ducitur argumentum aduersus hæreticos nostri temporis, quo euidenter probetur, potiores Christianæ iustitiæ partes, nõ fidem sed charitatem sibi vendicare. Vnde Augustinus in libro de natura & gratia cõtra Pelagianos capite 42. § charitas inquit ipsa est verissima, plenissima,& perfectissima iustitia: § & capite septuagesimo, § charitas inquit, inchoata, iustitia est inchoata: charitas prouecta, iustitia est prouecta: charitas perfecta, iustitia est perfecta. §

Potiores Christianæ iustitiæ partes, non in fide, sed in charitate esse positas. D. Augustinus.

Et impleatur visio & prophetia.

C

Quæstio 14. Quemadmodum Christus impleuerit prophetias.

RIDICITER videtur Christus impleuisse omnes prophetias. Primo, quia terminauit eas: lex enim & prophetæ vsque ad Ioannẽ. Nec solũ prophetiæ,sed omnia quoque legalia, erant tanquam vmbræ & figuræ venturi Christi. Quare Christo veniente, ea finiri ac desinere necesse fuit. Postea,impleuit Christus prophetias,quia quæcunque prænuncia uerant prophetæ Messiam dicturũ, facturũ,& passurum, ea omnia Dominus noster dixit,fecit,ac passus est. Ideo Dominus dixit, non veni soluere legem, sed adimplere. Qua item de causa sancti Euangelistæ,cum narrant dicta,facta,& passiones Domini, sæpenumero illud annotant, § *vt adimpleretur quod dictum fuerat per prophetam.* § Denique, lex & prophetia, inanis erat & fructu vacua, sine Christo: eam autem Christus gratia sua impleuit, cognitioni peccatorum, adiungens remedium curD rationis; & scientiæ bene agendi, addens robur & facultatẽ operandi. Atque hoc est quod Paulus docet,scribens ad Romanos in cap. 8. § *Quod inquit impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* § Hanc gratiam perebat Dauid in psal. 118. § *saluum me fac, vt custodiam sermones tuos:* § & rursus, § *viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.* § Græca lectio, pro § *impleatur* § habet signetur, sic enim græca,latine sonant, § *vt signetur visio & prophetia.* § Quid sit significari visiones & prophetias.

Hanc lectionem secutus & interpretatus est Tertullianus in libro aduersus Iudæos, E
Verum eandem vim & sententiam habet,signari prophetias,atque impleri eas,ancto re & interprete Chrysostomo: qui in oratione secũda aduersus Iudæos sic ait: § *sistere oportuit post Christũ prophetias: hoc enim est signare visionem, id est, sistere visionem. Vnde Christus dixit,* § *lex & prophetæ vsque ad Ioannem.* § Sed quia Tertullianus in hac ipsa interpretatione copiosior & luculẽtior fuit,verba eius,hoc loco adscribenda duxi. § Quid est,inquit Tertullianus, quod dicit angelus,signari visum & prophetiam? quoniã omnes prophetæ nunciabant de illo quod esset venturus,& pati haberet: igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius,propterea signari visionem & prophetiã, dicebat: ipse enim signaculum fuit omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo prophetæ nunciauerant. Post aduentum enim Christi & passionem ipsius, iam non visio neque propheta est, qui Christum nunciet venturum. Denique hoc si non

Tertullianus.

ita

Universidad de Deusto
Biblioteca

ita est,exhibeant Iudæi prophetarum post Christum aliqua volumina, vel angelorũ aliquorum visibilia miracula, quæ retro patriarchæ viderunt vsque ad aduentum Christi,qui iam venit,ex quo signata est visio & prophetia;id est statuta. Et merito dixit Euangelista: § *lex & prophetæ vsque ad Ioannem baptizatorem.* § Baptizato enim Christo, id est, sanctificante aquas in suo baptismate,omnis plenitudo spiritualium retro charismatum in Christo cesserunt, signante visionem & prophetias omnes quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmissime dicit,aduentum eius firmare visum & prophetas. § Hæc Tertullianus.

An omnia vatum de Messia oracula, fuerit per Dominum nostrũ Iesum Christum impleta.

Non erit alienum,nec lectori,opinor,iniucundum,si hoc loco doceamus,quod futurum prædixit Gabriel, & nos iam factum cernimus, omnia scilicet prophetarum oracula in Christo & per Christum esse impleta,id veritatis fidei nostræ, ac religionis Christianæ, adeo manifestum firmumque esse argumentum, vt nulla ratione infringi,debilitari,eludi possit. Hoc enim argumento,& Iudæi conuincuntur,Dominũ Iesum,verum fuisse Messiam: & Pagani coguntur facere,fidem,religionem,& disciplinam Christianorum,veram,a Deo profectam,cunctisque mortalibus ad delenda peccata;ad colendam iustitiam,denique,ad vitam beatam & immortalem consequendã, esse omnino necessariam. Fuere olim prophetæ apud Iudæos,sapientiæ,sanctitatis,& intimæ cũ Deo familiaritatis existimatione,clarissimiae nobilissimi. Hos enim,illi,vt Dei consiliorũ arcanorũq. conscios,vt voluntatis Dei ad homines nũcios,vt doctores veritatis,magistros vitæ,formatores morum,vitiorum correctores,denique rerum diuinarum præcones atque interpretes, singulari reuerentia & honore prosequebantur: nec eorum dicta,quã Dei oracula,minore fide ac veneratione accipiebant. Horũ igitur vatum,qualia fuerint de venturo Messia oracula,patet,eorum scripta legentibus. Ea vero tam proprie,tam aperte,explicateque in Dominum nostrum conueniũt, vt non futurarum rerum prædictiones,sed præteritarum narrationes: nec illi prouidisse res olim gerendas;sed rebus ipsis,cum gererẽtur,interfuisse videantur. Ausim dicere,quosdam eorum vatum, multa quæ ad Christum pertinent,non minus distincte diserte atque enucleate, quã ipsos Euangelistas descripsisse. Quo factum est,vt licet eorum vaticinia,ante Christi aduentum, propter futurarum rerum obscuritatem,difficillima essent intellectu: eadem tamen post aduentum Domini nostri,per quẽ abunde impleta sunt & promissa Dei,& prophetarum vaticinia;facilem habent intelligẽtiam,& explicationem. Iudæos autem qui non credunt venisse adhuc Messiam,necesse est,cum prophetarum libros legunt,dubios,perplexos,& plane cæcos esse: & tanquam in labyrintho quodam oberrantes,nullum reperire exitum; ac similes esse eorum,qui nullo duce,nulloque lumine, per tenebrosa & prærupta loca iter facientes, passim offendunt,nec raro in profundum præcipites aguntur,sic profecto est, vt præclare dixit Irenæus in 43.cap.libri quarti aduersus hæreses, §omnis,inquit,prophetia,priusquam habeat effectum, ambiguitas & ænigma est hominibus: cum autẽ venerit tempus eius,& euenerit quod propheratum est, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expositionem. Propter hoc,Iudæis,cum nunc legitur lex & prophetæ, fabulæ similis est: non enim habent expositionem omnium rerum,pertinentẽ ad aduentum filij Dei, qui est secundum hominem. At Christianis,cum legitur prophetia,thesaurus est absconditus in agro,cruce Christi reuelatus & explanatus, ditans sensum hominis,& ostendens Dei sapientiam. § Sic Irenæus. Nulla igitur difficultas est, credenti prophetis,Euangelium persuadere: non sane maior,quam(si parua licet cõponere magnis)tenenti scientiam aliquam subalternantem, tradere subalternatam. Quapropter Ireneus in 41. capite libri quarti aduersus hæreses,propterea existimat dixisse Paulum,se plus omnibus laborasse,quia cum ipse prædicator, Apostolus, & doctor gentium esset constitutus, magis laboriosum & arduum sibi fuerit,gentibus quam Iudæis Euangelium tradere. Gentes namque,nec legem a Deo scriptam,vt Iudæi,acceperant;nec prophetas nouerant;nec expectabant Messiã; & vnius veri Dei notitiam pauci;cultum vero ac religionem fere nulli tenebant: sed circa Dei omnipotentiam caligantes, circa prouidentiam vacillantes,de animorum nostrorum immortalitate

Auctoritas prophetarũ.

Præclarum dictum. D. Ieronymi

Cur Paulus dixerit se plus omnibus laborasse.

A mortalitate perplexi,de mundi origine atque interitu dubij, de vltimo fine hominis incerti,in densissimis errorum tenebris versabantur,& in altissimis nefandorum scelerum sordibus volutabantur: quanto pluribus flagitijs & erroribus implicati, tanto longius a veritatis perceptione remoti. At Iudæis, quibus, vt Paulus inquit,credita erant eloquia Dei,quorum adoptio erat filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa: Iudæis inquam, nisi voluntaria eos ignoratio & malitia occæcasset:&, nisi contumax aduersus veritatem atque obfirmatus animus, omnem ad eorum mentes illuminandas,aditum luci diuinæ præclusisset; procliuissimum fuisset euangelicam doctrinam probari ac persuaderi.

Ceterum, quæ fuerint de Messia, prophetarum oracula, & quemadmodum ea in Domino nostro Iesu Christo perfectissime completa sint,breuiter ostendamus. Nec
B vero dicturus sum noua & abdita,aut non nisi doctissimis explorata: sed ea quæ sunt, his præsertim tam eruditis temporibus,etiam vulgo manifesta, & plurimorum sermone celebrata: nimirum, quæ omitti potuissent,nisi eorum commemorationem, & ratio ac series doctrinæ,atque ipse contextus orationis postulasset. Principio,Deum in terris aspectabili & humana forma conuersaturum cum hominibus, grauissimis verbis vaticinatus est Baruch cap.3. § *Hic est,inquit,Deus noster,& non æstimabitur alius aduersus eum; hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* § Similiter Isaias cap.35. § *Deus ipse veniet,& saluabit nos:* § atque alio loco, § *vtinam disrumperes cælos,& descenderes?* Generatum iri Messiam ex virgine incorrupta & intacta, prædixit Isaias cap.7. § *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel.* § Hoc ipsum, similitudine lapidis,e monte sine manibus excisi, Daniel adumbrauit capite 2. Nasciturum
C in oppido Bethleem,Micheas dixit cap.5. § *Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* § Venturum eo tempore Messiam,quo tempore deficeret sceptrum Iuda,id est,principatus Iudęorum,ad principes alienigenas transferretur, vaticinatus est Iacob libri Geneseos cap. 49. § *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius,donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* § Constat autem primum alienigenarum Herodem, paterno genere Idumæum,materno Arabem,quo regnante,Dominus noster est natus, Iudaicum regnum sibi,suisque posteris vendicasse. De Ioanne Baptista præcursore Christi dixit Isaias cap.40. § *Vox clamantis in deserto,parate viam Domini &c.* § & Malachias cap. 3. § *Ecce ego mitto angelum meum,& præparabit viam ante faciem meam. & statim veniet ad templum suũ*
D *dominator,quem vos quæritis,& angelus testamenti quem vos vultis.* § Quid prædicaturus esset Christus,& quibus,præmonstrauit Isaias cap.6. § *Spiritus Domini super me, ad annuntiandum mansuetis misit me,vt medicarer contritis corde,& prædicarem captiuis indulgentiam,&c.* § De miraculis eius,sic est apud Isaiam cap.35. § *Deus ipse veniet,& saluabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* § Ingressurum Messiam Hierosolymam,paupere humilique habitu & comitatu, asinoq. inuehentem,sed exceptum iri lætissimis populi gratulationibus, atque honorificentissimis acclamationibus,significauerat Zacharias cap.9. § *Exulta satis filia Syon, iubila filia Hierusalem,ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator,ipse pauper & ascẽdens super asinam, & super*
E *pullum filium asinæ.* § Quid ego de passione & morte Christi dicã? quam,tam distincte, tã subtiliter & aperte Dauid psal.21.& 68. Isaias cap.53.& auctor libri sapientiæ cap.2. expresserunt,vt non tot seculis Christũ antecessisse, sed illi acerbo & luctuoso spectaculo interfuisse videantur. Iudas discipulus Domini nostri, magistrũ suũ prodidit, & triginta argenteis vendidit Iudæis: hoc nec ignorauerunt, nec tacuerunt prophetæ: Zacharias cap. 11. § *Appenderunt inquit mercedẽ meã triginta argenteos:* § & Dauid psal.40. § *Homo pacis meæ qui edebat panes meos mecũ,magnificauit super me supplantationẽ* § in quo psalmo, pro triginta argenteis,triginta maledictiones in Iudã pronuntiari,Rupertus adnotauit. Christum a suis necatum iri,& tempus necis eius,præsignauit Daniel cap.9. decente ipsum angelo,post sexaginta nouem hebdomades,hoc est in dimidio septuagesimæ hebdomadis, occisum iri Christum. Genus mortis,quo Christus in crucem

Oracula prophetarũ de Messia.

 sublatus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sublatus,occidendus erat,indicauit Hieremias cap. 11.de se, vt similitudinem gere- A
bat Messiæ,ita loquens : § *ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam : cogitauerunt super me consilia dicentes, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* § Huc quoque Iustinus,Irenæus,Tertullianus,Cypria nus,Leo pontifex,& complures alij,pertinere putant, quod in 28. cap. Deuteronomii scriptum est : § *erit vita tua pendens ante te, & non credes vitæ tuæ.* § De regno autem Messiæ per crucem comparando, vaticinatus est Isaias cap. 9. § *& principatus eius super humerum eius* § & Dauid cecinit in psalmo 95. § *quia Dominus regnauit a ligno.* Hanc enim lectionem fuisse quondam in translatione septuaginta interpretum, postea vero malitiose a Iudæis expunctam & sublatam esse, grauissimus auctor Iustinus martyr,in eo sermone quem habuit cum Tryphone Iudæo, ipso non contradicente,affirmat: idemque post Iustinum,in libro 3. aduersus Marcionem, confirmat Tertullianus. Quin Ecclesia, Iustini auctoritatem sequuta, hoc ipsum in templis publice cantat. Non attinet dicere de persosione manuum ac pedum; de diuisione ac sortitione vestium; de potu fellis & aceti; de crucifixione inter duos latrones;denique,de oratione Christi pro suis interfectoribus: quippe,hæc partim a Dauide psalmo 21. & 68. partim ab Isaia cap. 53. conceptis verbis prædicta fuerant. Moriente Domino, qui verus erat sol iustitiæ, sol ipse,quasi tanti sceleris impietatem auersatus, ac velut atratus ob necem domini sui, mærorem luctumque præseferens, præter omnem naturæ ordinem, ad horam diei sextam, in totum obscuratus est,meridie in tetras mediæ noctis tenebras conuerso. Quo tempore,sicut quidã dixit, *Impiaque æternam timuerunt secula noctem.* Hoc autẽ ita euenturũ,tot
seculis ante prænuntiauerat Amos cap.9. § *& erit in die illa dicit Dominus, occidet vobis sol* C
in meridie,& tenebrescere faciam terram in die luminis. § Sepulchrum Christi fore gloriosum scriptum reliquerat Isaias cap. 11.Quid autem sepulchro Domini nostri nobilius atque gloriosius? quod etsi in potestate & custodia sit Turcarum,qui & animis armisque infestissimi sunt christiano nomini hostes,nec nisi magnis laboribus & periculis ad ipsum adire liceat,susceptis tamẽ ex omni orbis parte peregrinationibus,frequenti Christianorum concursu celebratur.

Sanctissimã Christi animam descẽdisse ad inferos, demonstratur contra hæreticos.

Sanctissima porro Domini nostri anima,cum primum per mortem corpore soluta est,descendit in infernum;& inde sanctos patres secum extulit, & in cælos euexit: id quod in libro ecclesiastici,cap.24.testatum legimus: § *Penetrabo, inquit, omnes inferiores partes terræ,& inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino* § simile & illud apud Zachariam cap.nono, § *tu quoque in sanguine testamenti, educes vinctos de lacu, in quo non est aqua.* § Verum multo clarissimum & grauissimum est illud Dauidis in psalmo decimoquinto testimonium: § *non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* § Scio quid hoc loco catholicis oblatrent hæretici: contendunt enim vocem hebræam, § *seol*, § quam latinus interpres vertit infernum, nusquam in sacris litteris proprie significare infernum, sed tantummodo sepulchrum. Quocirca, prædictum locum Dauidis, ad hunc modum conuertunt ipsi, § *non derelinques corpus meum in sepulchro.* § Ex quo,si quidem id verum esset, plane conficeretur,nec locum inferni in quo detinentur animæ, nec descensum animæ Christi ad inferos,ex sacris litteris ostendi & probari posse: quod falsum,impium, & hæreticum est. Equidem vix satis mirari queo istorum impudentiam & audaciam; qui, dũmodo rudioribus imponerent, non sũt veriti iudicia doctiorũ,qui eos impudentissimi mendacij,facillime arguere,& conuincere poterant. Quid enim expeditius est, quam multis diuinæ scripturæ locis ostendere, vocabulum, § *seol*, § pro vero inferno sæpe in diuinis litteris vsurpari? Certe septuaginta interpretes in psalmo decimoquinto, & Lucas in actis Apostolorum cap. 2. hebræam vocem, § *seol*, § conuerterunt in græcam vocem, ἅδην, quæ non sepulchrum significat, sed infernum. In psalmo nono, vbi latine legitur § *conuertantur peccatores in infernum* § hebraice est vox § *seol*, § quam Dauid Chimchi, significare ait gehennam, idque indicari littera He, quæ in fine redundat, videlicet, secundam mortem significante.

A postea in decimosexto capite libri numerorum scriptum est,Dathan & Abiron, vivos descendisse in infernum;quo loco vox § *Seol*, § non potest significare sepulchrũ. Denique,hoc ipsum manifeste concluditur ex illis verbis Iacob, quæ sunt in trigesimo septimo capite libri Geneseos : § *descendam ad filium meum Ioseph,lugens in infernum.* § Quo loco,vox § *Seol*, § non potest accipi pro sepulchro:siquidem Iacob putabat filiũ suum Ioseph fuisse a feris deuoratum,non autem sepulchro conditum. Iam vero,quis in scriptura vsquam legit, animam poni pro corpore? vt cum Dauid dixerit, § *non derelinques animam meam in inferno* § isti vertant; § *non derelinques corpus meum in sepulchro* § Interpres Syriacæ versionis super nouum testamentum,quæ est in Biblijs regijs, eodem errore infectus, deprauauit locum Petri,qui est in capite tertio prioris epistolæ: vbi & latine & græce sic legitur ; § *in quo, & ijs qui in carcere erant, spiritu veniens* B *prædicauit.*? Quo loco,multi & cumprimis nobiles catholici; ad probandũ Christi descensum in infernum vsi sunt;per carcerem interpretantes infernum, in quo detinebantur animæ,etiam iustorum,ante Christi aduentum. Ille autem interpres,ita vertit: § *prædicauit animabus illis quæ detinebantur in sepulchro* § non falsè tantum atque impie sed etiam absurde ac ridicule: quomodo enim animæ detinebantur in sepulchro? aut si animam eo loco dicat sumi pro corpore,quomodo corpora mortua, quæ erant in sepulchro,prædicationem Christi audire poterant?

Sed missos faciamus hæreticos, vt Christianæ fidei ac disciplinæ;ita sacrarum litterarum corruptores;& institutam de Messia orationem,absoluamus. De resurrectione Christi,sic est apud Dauidem psalmo tertio : § *ego dormiui, & somnum cepi, & exurrexi,* C *quoniam Dominus suscepit me;* § & psal. 15. § *non derelinques animam meam in inferno,nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* § Via vitæ appellat eam viã,qua ex morte reditur ad vitam beatam & immortalem, nullius antea pede tritam,primique omnium hominum Christi vestigio impressam, signatãque. Apud Isaiam quoque legimus, § *qui educit de terra pastorem magnum ouium.* § De assensu autem Domini in cælos,habemus vaticiniũ illud Micheæ cap.2. § *ascendet pandens iter ante eos.* § Porro Dominus noster, post suam resurrectionem misit discipulos suos in vniuersum mundum, vt doctrinam Euangelicam per omnes gentes,quaqua patet orbis terrarum,disseminarent:quod ab Isaia nec ignoratum,nec tacitum est: is namque cap.66. hæc loquentem inducit Deum: § *mittam ex eis qui saluati fuerint, ad gentes,in Africam & Lydiam,in Italiam & Græciam,ad insulas longe,ad eos qui non audierũt de me, & non* D *viderunt gloriam meam: & annunciabunt gloriam meam gentibus ; & de cunctis gentibus adducent donũ Deo.* § Adhæc,Messiæ aduentum non Iudæis tantum fore vtilem, sed multo maxime Gentibus profuturum,prædictum fuerat ab Isaia cap.49. § *Parum est,vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob,& faces Israel conuertendas:ecce dedi te in lucem gentium, vt sit salus mea vsq; ad extremum terræ.* § Eodem spectat luculentum illud in capite octauo Zachariæ oraculum: § *in diebus illis, apprehendẽt decem homines,ex omnibus linguis gentium,fimbriam viri Iudæi,dicẽtes,ibimus nos vobiscum : audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est.* §

Sed finis esto.Namque omnia persequi & colligere,infinitum est;& vero,supernaE caneũ. Atq. hæc quidẽ sunt de Messia prophetarũ oracula, quæ ad vnum omnia fuisse in Domino nostro completa,sancti Euangelistæ vitam eius describentes clarissime demonstrarũt. Hoc ipsum postea,Iustinus martyr,Tertullianus,Cyprianus, Chrysostomus,Augustinus,& alij complures nobilissimi auctores,editis aduersus Iudæos doctissimis libris,comprobarunt: idemque nos hoc loco breuissime ostendimus. Quid igitur ad hæc respondere possunt Iudæi ? nonne tanta rerum euidentia conuicti,penitus obmutescent? An tantam esse prophetarum,& Euangelistarum, veteris ac noui testamenti conuenientiam,concordiam,concentum,atque consensum,non obstupescent? Etenim verissime dictum est ab Irenæo, vnam esse legis & Euangelij substãtiam;neque aliud esse vetus testamentum, quam prædictionem & promissionẽ noui; nec nouũ esse aliud,nisi veteris complementũ. Lex enim & prophetia, est ipsummet Euangelium, conuolutum tamen & complicatum:Euangelium vero,legem & prophetiam habet,enudatam & explicatam. An possunt Iudæi ostendere,supradicta va-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum oracula, in vnum aliquem, præter Dominum Iesum conuenisse? An dicent casu & fortuito ea in dominum nostrum simul concurrisse? At casus & fortuna, vt Irenæus inquit, ordinem nesciunt, nec modū tenent vllū, nec habent constantiā: in vno aut altero, semel atq. iterū locum habere possunt; in omnibus autem, & semper, & eodē modo versari nō possunt. Porro, cum varū oracula, quasi certa quædā signa & indicia Messiæ, eo præmissa fuerint a Deo, vt his Messias, mortali & patibili carne indutus tectusq., in mundū aliquando venturus, sine vllo errore ac sine magna difficultate deprehēdi & cognosci posset: hæc autem signa, & tanquā insignia Messiæ, plane omnia in Domino Iesu reperta fuerint; necesse est cōfiteri Iudæos, aut Dominū Iesum verū esse Messiam: aut fuisse illa signa incerta & fallacia: videlicet, quibus homines, etiam docti & acuti, citra ipsorum culpam, in grauissimum errorem colendi pro Messia, non verum Messiam, inducerentur.

Verum, hæc dicet aliquis, valere quidem satis aduersus Iudæos, qui propheta rum libris & oraculis fidem habent: contra gentes vero, prophetis Hebræorum minime credentes, infirma esse & inualida. Sed non ita est. Vaticinia enim prophetarum multis seculis ante Dominum nostrum edita, litterisque consignata, cum in Domino nostro perfecte impleta cernantur, veram esse ipsius fidem & doctrinam, apud omnes aperte demonstrant. Nec potest gentibus ea suspicio incidere, ne forte libri prophetarum a Christianis suo ipsorum arbitrio, ex vsu suo, fuerint conficti: quippe eos Christiani a Iudæis, Christiani nominis infestissimis hostibus, acceperūt: penes quos illi, hodieque sunt, & fuere olim per annos plus mille & quingētos ante Christi aduentum. Quin ego cum Hieronymo super cap. 16. Isaiæ; cum Augustino in libro 18. de ciuitate Dei cap. 46. cum Theodoreto, in oratione decima de Prouidentia; ob eā maxime causam arbitror, Iudæos per omnes gentes vsquequaque dispersos esse, vt quæ a Christianis prædicantibus Euangelium, prophetarū vaticinia proferrentur ea gentes in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta intelligerent: quin, euangelium tot tamque manifestis antiquorum vatum oraculis confirmatum, proniori assensu studioque amplecterentur. Quapropter, mihi quidem vehemēter probatur sententia illa D. Augustini, quæ est in 46. cap. libri. 18. de ciuitate Dei. §Nihil est, inquit, firmius ad conuincendos quoslibet alienos, si de Euangelij veritate contenderint; nostrosque fulciendos, si recte sapuerint; quam vt diuina prædicta de Christo, ea proferantur, quæ in Iudæorum scripta sunt codicibus, quibus auulsis de proprijs sedibus, & propter hoc testimonium toto orbe dispersis, Christi vsquequaq; creuit Ecclesia.§ Nec vero solos Iudæos, testes huius rei habemus, sed habemus etiam Gentes. Namque annis circiter trecentis ante ortum Domini nostri in terris, flagitante Philadelpho, secundo post Alexandrum Magnū Ægypti rege, (id quod in Iudæorum & Gentium historijs proditum est) ex Hebræo sermone, sacri libri veteris testamēti, per duos & septuaginta interpretes, Hebręæ gentis sapientissimos, in græcū sermonem sunt conuersi: quorum librorum & fama & notitia, per omnes gentes peruagata est. Quin etiam apud Clementem Alexandrinum in primo libro stromatum, & apud Eusebium in libro nono de præparatione Euangelica, legimus, Aristobulū, magistrum Ptolemæi Philometoros regis Ægypti, doctum sane hominem, & æqualem sanctorum Machabeorū, in scriptis suis tradidisse, sacros libros etiam ante Alexandrum Magnum, & Persarum reges, fuisse in græcam linguam translatos; & ex his Pithagoram, Platonem, Aristotelem, alioſque veterum, tam philosophorum quam poetarum, multa deriuasse in sua scripta atque instituta. Sed percursis prophetarum oraculis, quæ in Domino nostro fuisse impleta docuimus, ad quam tractationē quasi de recto spatio paululum defleximus, ratio suscepta scriptionis nos admonet, vt institutum explicationis verborum Danielis cursum, repetamus.

D. Augusti. pus.

De translatione 70. interpretum, & an ea fuerit omnium scripturæ translatio. num prima.

Et

Et vngatur sanctus sanctorum.

Quæstio 15 An, & vngi, & dici sanctum sanctorum, singulariter conueniat Messiæ.

LEGIMVS in libro 3. Regum cap. 19. Deum iussisse Heliæ, vt prophetam vngeret Eliseum: § *Vade (inquit Dominus) & Eliseum vnges prophetā pro te.* § Certe apud Hebræos solenne ac legitimum erat, & sacerdotes vnctione consecrari, regesque inaugurari: singulari autem modo vngendus erat Messias; quod nomen ab ipsa vnctione tractum est. Futurus enim erat Messias eximius & singularis propheta, sicut Moses in Deuteronomio cap. 18. prædixerat: § *prophetam suscitabit Dominus de gente tua & de fratribus tuis sicut me:* § quæ verba, Petrus in actis Apostolorum cap. 3. de Christo dicta interpretatur. Futurum cum præterea regem, plenissime Dauid prædocuit in psal. 2. 44. & 71. De sacerdotio eius, minime dubitandum est; etenim Dauid in psalmo. 109. qui est de Messia, sic cecinit; § *iurauit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* § Omnino igitur decebat, Christum spirituali ac cælesti vnctione excellentissime vngi. Nec tantum vnctus est, sed plus ceteris omnibus vnctus, testificante hoc Dauide in psal. 44. § *propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ, præ participibus tuis.* § Nec modo ipse vnctus est abundanter, sed etiam redundanter; videlicet, vt eius vnctio destillaret, ac redundaret in omnia eius membra, qui sunt electi. Nam vt Ioannes dixit, § *de plenitudine eius nos omnes accepimus.* § Hoc per quandam similitudinem videtur quasi adumbrasse ac præsignificasse Dauid in psalmo 154. § § *sicut vnguentū,* § inquit, § *in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* § Pro illo, § *sanctus sanctorum* § qui studeant hebræa ad verbum reddere latine, alij verterunt, § *sanctitas sanctitatum* § alii, § *sanctum sanctorum,* § alii § *sanctificatus sanctificatorum.* § Sed in his omnibus, geminatio eiusdem vocis, plane idem significat; scilicet, maximam summamque sanctitatem. Eusebius libro octauo de Demonstrat. Euangelica, nusquam, inquit, se legisse in sacris litteris, vllum prophetarum aut pontificum regumque, appellatū esse sanctum sanctorum. Illi fortasse nonnunquam sancti fuerint dicti: at dici sanctum sanctorum, propria est Messiæ appellatio; qui sicut rex regum & Dominus dominantium; ita quoque sanctus sanctorum merito nominatur.

Duplici nomine, Christum verissime dici sanctum sanctorum.

Hoc autem nomen § *sanctus sanctorum* § dupliciter ipsi competit; & vt est Deus, & vt homo est. Vt Deus est, sanctus sanctorum dicitur quatuor de causis: primo, quia sanctitatem non aliunde, sed ex se ipso habet: tum, quia sanctitas eius, substantialis ei est, non accidentalis: deinde, quia non aliquatenus, sed omnino & infinite sanctus est: ad extremum, quia prima & principalis causa est omnis sanctitatis. Ea vero ratione, vt homo est, totidem de causis sanctus sanctorum iure appellari debet. Ac prima quidem causa, consistit in vnione illa personali naturæ humanæ cum verbo diuino: si enim accidentalis vnio non totius hominis, sed animæ tantum, nec totius animæ, sed eius dumtaxat quæ rationalis est, si hæc inquam vnio, per donum gratiæ cum Deo, facit hominem sanctum; quid mirum, ex vnione personali totius naturæ humanæ cum Deo, Christum sanctum sanctorum esse factum atque nominatum. Præterea, talem appellationem promeruit Christus, propter gratiam, quam Theologi vocant capitis; ipsum enim, vt inquit Paulus, Deus constituit caput super omnem Ecclesiam. Quamobrem, Christus non solum pro se sanctitatem accepit, sed etiam pro omnibus quicumque fuere, sunt, & futuri sunt sancti. Est autem vera illa sententia Aristotelis in libro 2. Metaphysicæ § quod est causa, vt alia sint talia, ipsum est maxime tale: § exempli causa, ab igne calescunt cetera, a sole lucem accipiunt; ideoque & ignem calidissimum, & solem lucentissimum esse constat. Christum itidem, quia ipse est causa omnis sanctitatis, quæ in ceteris inest: causa inquam exemplaris, meritoria, & quodammodo efficiens; quæ in ceteris inest: causa inquam exemplaris, meritoria, & quodammodo efficiens; sanctum sanctorum, idest, sanctissimum esse necesse fuit. Adijce, quod etiā ipsa gratia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi propria & habitualis, summa fuit & quodammodo infinita, continens omnē A
vim, rationem, atque efficacitatem gratiæ: non enim ad mēsuram datus ei est spiritus, sicut in Euangelio suo cap. 3. affirmat Ioannes: vt propter eam Christus merito dicatur sanctus sanctorum. Denique, sic appellatur Christus, quia non est factus sanctus ex non sancto, sed semper fuit sanctus; nec per gradus & incrementa ad perfectam sā ctitatem peruenit, sed tantam ab initio sanctitatem habuit, quantam nunc habet. His accedit, quod ipse conceptus est de spiritu sancto; & sicut ex rege natus, vocatur regia proles: sic conceptus ex spiritu sancto, singulariter dicitur sanctus. Quocirca, cum Gabriel dixisset Beatæ Mariæ, § *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit ti bi,* § subiunxit, § *ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* § Mosaici tabernaculi pars intima, summæ religionis & venerationis apud Iudæos, vocabatur sancta sanctorum; hæc autem, multis rebus, quas in præsens commemorare non attinet, illustrem Christi prætulit imaginem. Denique, non modo ipse Christus, sanctus dicitur; sed omnia etiam quæ sunt ipsius, eumque quocunque modo attingunt, vocantur sancta. Nā sponsam eius, quę est Ecclesia, sanctā nominat Paulus in epistola ad Ephesios capite quinto: quin etiam omnes Christiani, passim in epistolis Pauli vocantur sancti: lex eius & doctrina, vasa & vestimenta, & quicquid diuini cultus ministerio dicatum sacratumque est, sanctitatis nomen induit. Quid pluraʒ etiam vicarius Christi, summus pontifex Romanus, quia ipsum repræsentat in terris, omnes mortales, dignitate potestateque præcellens, non tantum sanctus, sed etiam sanctissimus, & sanctitas appellatur.

Scito ergo & animaduerte; ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur C
Hierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.
Et rursum ædificabitur platea & muri, in angustia temporum.

PRo illo, § *vt iterum ædificetur* § hebraice est, § *ad reducendum & ædificandū* § vel vt vertit Pagninus, § *ad reuerti faciendum, & ædificandum.* § Sed Vatablus illud § *ad reducendum* § positum ait, pro aduerbio rursus, iterum, denuo, sicut transtulit Hieronymus. Pro hoc, græce est, § *vt respondeatur:* § quod quid significet, non exposuit Theodoretus: sed eandem vim atq; sententiam habere putandum est. Hunc locum haud paulo secus legit Tertullianus hunc in modum. § *Et scies, & perspicies, & intelliges, a profectione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades sexaginta duas, & dimidiam; & conuertet, & ædificabitur in lætitiam, & connallationem, & innouabuntur tempora.* § Manifestum autem est, & per se, & concessu omnium, declarasse Gabrielem his verbis, ex quo tempore sumendum esset principium numerandi septuaginta hebdomades, intra quarum spacium, venturus esset Messias. Ostendit enim, exordium earum capiendum esse ab exitu sermonis, de reficienda Hierusalem. Verū hic exitus sermonis, significare potest, vel promissum aliquod ædificandi Hierusalem, Dei ore editum; aut eius nomine, per prophetam aliquem enunciatum; vel edictum alicuius regis, quo data sit Iudæis potestas & facultas ædificandi Hierusalem. Quo licet intelligere, male Origenem in tractatu vigesimo nono in Matthæum, fecisse initium numerandi septuaginta hebdomades, vsque ab Adamo: male Hippolytum, easdem orsum esse, quinquaginta annis ante solutionem captiuitatis: male Apollinarem, cœpisse eas ab ortu Domini. Isti enim vno & communi argumento refelluntur: Gabriel enim hoc loco docet, principium hebdomadum, in eo tempore locandum, quo tempore exijt sermo de ædificanda Hierusalē: quod profecto ad ea tempora, vnde isti ducunt initium hebdomadum, nullo modo quadrat.

Cete-

A Ceterum, quia hic exitus sermonis, vt ædificetur Hierusalem, varijs modis intelligi & explicari potest, peperit ea res varias quoque doctorum sententias, quas hoc loco excutere & diiudicare conuenit. Prima sentētia est Nicolai de Lyra, Pauli Burgensis, & Vatabli in suis annotationibus super hoc nono capite Danielis: quibus aggregandus est Petrus Galatinus in libro quarto de arcanis fidei catholicæ c. 15. Isti ordiuntur septuaginta hebdomades, a quarto anno regis Sedechiæ; videlicet septem annis ante magnam illam Iudæorum captiuitatem, & templi atque vrbis euersionem. Tunc enim aiunt, exisse sermonem Dei per Hieremiam, promittentis Iudæis, post septuaginta annos captiuitatis, liberationem ipsorum, & in patriam reuersionē; sicut legitur apud Hieremiam capite vigesimo nono. Fuisse autem tunc quartum annum regni Sedechiæ, patet ex initio cap. 28. Hieremiæ, vbi nominatur quartus annus

B Sedechiæ. Verum opinio istorum tribus refellitur argumentis. Etenim, si faciendum est initium numerandi septuaginta hebdomades ab aliquo Dei promisso, cur non potius fiat ab alio priori promisso Dei, dato per Hieremiā vndecim annis ante, quod etiā pertinebat ad Iudæorum liberationem: vt videre licet apud Hieremiam capite vigesimo quinto: vel, cur non potius fiat initium ex alio Dei promisso longe antiquiori & illustriori, quo Deus per Isaiam cap. 45. pollicitus est, se per Cyrum regem, & iugū seruitutis ablaturum Iudæis, & Hierusalem ædificaturum. Nullus tamen est adeo imperitus chronologiæ, vt ab eo tempore exordiatur hebdomades: cum a tempore illius promissi, vsque ad finem hebdomadum, anni circiter octingenti, hoc est quatuordecim & centum hebdomades numerentur. Deinde, in illo promisso Dei, quod est apud Hieremiam cap. 29. fit quidem mentio de Iudæorum liberatione, & reuersione in

C patriam; nulla tamen mentio fit de ædificatione Hierusalem: at Gabriel ab exitu sermonis de ędificāda Hierusalē, indicat hebdomades esse inchoādas. Denique, a quarto anno regni Sedechiæ, vnde illi exorsi sunt hebdomades, qui annus incidit in trigesimā quintam olympiadem, vsque ad olympiadem ducentisimā tertiam, in qua finitas esse hebdomades, infra ostēdemus, effluxerunt anni plus sexcentis septuaginta; cum in septuaginta hebdomadis, anni tātum nonaginta & quadringenti contineantur.

Quæstio. 16 Vnde sumēdum sit initium septuaginta hebdomadum. 1. opinio, Lyrani, Burgēsis, Vatabli, Galatini.

Altera sententia est Tertulliani, in eo libro quem scripsit aduersus Iudæos, & item Origenis, in libro decimo stromatum, vt in commentario huius noni capitis, refert Hieronymus; qui eandem sententiam attribuit Hebræis. Secundum istos, hebdomadæ cœperunt primo anno regis Darii Medi; eo videlicet tēpore, quo Daniel hanc visionem habuit: vt initio huius noni capitis ab ipso Daniele prænotatum est. Tūc enim

D inquiunt, exisse sermonem Dei per Gabrielem, declaratum Danieli, de ædificanda Hierusalem, vt expressum est his verbis, in quorum nunc tractatione versamur. Sed tria huic sententiæ obstant. Gabriel enim non promittit hoc loco ædificandam esse Hierusalem, sed tantum denunciat, initium septuaginta hebdomadum, ab exitu sermonis, vt ædificetur Hierusalem, esse sumendum. Neque vero Gabriel ait, ab exitu sermonis mei, vel ex hoc tempore, quo tecum, o Daniel, nūc loquor; sed absolute, simpliciter, & præcise inquit, ab exitu sermonis, vt ædificetur Hierusalem. Nulla igitur ratio suadet, auspicari hebdomades a primo anno Darij Medi, Verum, ad confutandam istorum opinionem satis argumenti est, primum annum Darij Medi, concurrisse cum

E fine olympiadis quinquagesimę quartæ, sicut ex supradictis in quæstione secunda huius libri manifestum est: inde vero vsque ad olympiadem ducentesimam tertiam, in quam desinunt hebdomades, prope sexcenti anni transierunt, id est plures centum, quam sint in septuaginta hebdomadis.

2. opinio Tertulliani, Origenis, Hebræorū.

Tertia sententia est Clementis Alexandrini, in primo libro stromatum, exorsi hebdomadas a primo anno regni Cyri. Tunc enim Cyrus, vt scriptum est extremis verbis posterioris libri paralipomenon, & in principio libri Esdræ, ablato Hebræis iugo seruitutis, liberos dimisit in patriam, facta eis potestate ædificandi templum. Verum, Clemens non animaduertit, a Cyro factam quidem esse potestatem extruendi templum, sed non vrbem: vt indicat ipsius edictū, memoratum ab Esdra in quinto & sexto capite. Ab vrbis autem ædificatione incipere hebdo-

3. opinio Clementis Alexandrini.

madas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

madas, testatus est hoc loco Gabriel. Nec illud attendit Clemēs, a primo anno Cyri, qui fuit primus olympiadis quinquagesimæ quintæ, vsque ad olympiadem ducentesimam tertiam, vbi est terminus hebdomadū, prope sexcētos annos esse transactos. A

4. opinio Eusebij, Cyrilli, Driedonis, Ianseni.

Quarta sententia est Eusebij, in libro octauo de demōstratione Euangelica; Cyrilli in catechesi duodecima: Driedonis, libro tertio de sacra scriptura capite quinto, parte quarta, & Cornelij Ianseni super 122. caput concordiæ Euangelicæ. Isti ordiuntur hebdomades a secundo anno Darij Hystaspis, qui quartus Persarum rex fuit: hoc enim anno, concessu regis, ædificatio templi, ad id temporis, vsque a Cyro intermissa, ingenti Iudæorum lætitia & alacritate repetita est; & quadriēnio post consummata: narratur hoc, in libri Esdræ capite sexto. Ab hac opinione, non re ipsa, sed nomine regis, & ratione temporum, discrepat Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ. Quippe, cœpisse putat hebdomades regnāte Dario: quo tempore instauratio templi perfecta est: sed illum Darium, non existimat fuisse Darium Hystaspis, quartum regem Persarum; sed Darium Nothum, seu vt vocat ipse, Ochum, nonum regem Persarum: qui post illius Darij obitum, plus sexaginta annis iniuit imperium. Verū, quicunque fuerit ille Darius, quo regnante, templum ædificatum est; nam de hoc separatim disputabitur in libro vndecimo, qui hunc proxime sequetur, certe a tempore ædificationis templi sub Dario, non possunt hebdomades inchoari; tum quia secundus annus Darij Hystaspis, cadit in olympiadem sexagesimā quintam; vnde vsque ad finē hebdomadum, quem attulit olympias ducentesima tertia, præterierunt anni plures quinquaginta supra quingentos: tum quia rex ille Darius, in suo edicto, quod refert Esdras capite sexto, dedit facultatem Iudæis reparandi templum, non tamen ædificandi vrbem: neque id, quoad ille regnauit, facere aggressi sunt Iudæi. Audi Sulpitium. § Sexto, inquit, anno, quam Darius regnare cœperat, consummatum est templum. Idque satis Iudæis visum est: & quia magnæ molis erat vrbem restituere, diffisi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur. § B C

Sulpitius.

5. opinio.

Quinta opinio, exordium harum hebdomadum cœpit a septimo anno regis Artaxerxis, qui Esdram misit in Iudæam, cum amplissimis muneribus, ad reformandum ornandumque Dei cultum, & corruptam Iudæorum disciplinam. Extat historia hæc apud Esdram capite septimo. Dicitur autem rex ille concessisse Esdræ omnē eius petitionem: magnam præterea vim pecuniæ, quam ad reficiendum, & decorandum Dei cultum, vel alios quoscunque vellet ipse vsus, conferret. Credibile autem est, Esdram inprimis postulasse a rege potestatem ædificandi muros Hierusalem; nam sine firmis mœnibus, propter crebras vicinorū hostiū incursiones, & infestationes, nec habitatio vrbis tuta esse; nec in tēplo cultus Dei secure tractari, & exerceri potuisset. Tāta vero illa uis pecuniæ, vtilius nulla in re, quā in extruendis mœnibus, muniendaq. vrbe impendi poterat. Est igitur simillimum veri, Esdram esse aggressum extruere muros Hierusalem; sed vel ipso alijs rebus occupato, vel ob assiduas molestasque finitimorum vexationes; vel negligentia Iudæorum, opus ipsum parum processit: quoad tredecim annis post, ab eodem rege missus Nehemias, inchoatum opus magna celeritate feliciterateque confecit. Denique, non modo Nehemiā, sed Esdram quoque operam suam nauasse, ad extruenda vrbis mœnia, non obscure significauit Theodoretus initio huius noni capitis, affirmans, Artaxerxem filium Xerxis, misisse Esdrā & Nehemiam, vt muros Hierusalem iterum extruendos curarent. Posset autem hæc sententia eo probari argumento; quod a septimo anno regis Longimani, quo missus est in Iudæam Esdras, hoc est ab anno tertio octogesimæ olympiadis, vsq. ad olympiadem ducentesimam tertiam, quæ terminauit hebdomadas, numerus septuaginta hebdomadum, hoc est annorum nonaginta quadringentorum, plenus atque integer reperitur. Si vero aliunde sumatur initium hebdomadum, numerus eorum annorum, aut maior quam opus est, aut minor inuenitur. Verum, huic sententiæ ego non accedo. Nullus enim, aut veterum aut recentiorum, qui hanc de septuaginta hebdomadis quæstionem adhuc tractarunt, ab eo tempore hebdomadas inchoauit. In tanta vero multitudine scriptorum, tantaque opinionū varietate, si ea sententia esset aliquo modo probabilis, nō defuisset

A defuisset tot seculis, vnus aliquis, qui ei sententiæ suam auctoritatem & patrocinium commodasset. Deinde, nusquam legitur in sacris litteris, Esdram petiuisse a rege potestatem ædificandæ muniendæque ciuitatis Hierusalem: aut hoc ei regem concessisse, aut ipsum Esdram aliquando tale opus facere aggressum. Suffragatur mihi Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historię. § Ego, inquit ille, Esdram nihil super reficienda vrbe egisse comperio; credo potiorem ei fuisse curam, plebem corruptis moribus reformandi. § Nec me mouet argumentum supra positum: siquidem, demonstraturus sum libro vndecimo, ducto initio hebdomadum ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani, qui Nehemiam misit ad reficiendam Hierusalem, summam annorum nonaginta & quadringentorum, qui continētur in septuaginta hebdomadis, plene perfecteq. constare. Sexto loco numerari potest opinio Iosephi Scaligeri. Is libro sexto

Sulpitius.

B de emendatione temporum, caput septuaginta hebdomadum posuit in secundo anno regis Darij Nothi, quo regnante, ædificationem templi esse absoluram putat ipse, Sulpitium in libro secundo sacræ historiæ sequutus. Idem, petit principium sexaginta duarum hebdomadum, post quas occisum iri Christum, videtur Gabriel hoc loco significasse, ab anno quinto Artaxerxis Mnemonis, a quo rege missum fuisse Esdram & Nehemiā, neque in hoc a vestigijs Seueri Sulpitij discedēs, arbitratur. Contra hāc opinionem non valde nobis in præsens decertandum est. Etenim sequenti libro, nec templum sub Dario Notho exædificatum, nec a rege Mnemone Esdrā & Nehemiā missos fuisse, ostēdemus. Certe in regis Darij edicto, quod exposuit Esdras capite sexto, nulla mentio fit de potestate data Iudæis ædificandę vrbis; sed tantum instaurandi & reficiendi templi.

6. opino Sulpitij & Iosephi Scaligeri.

C Septimam opinionem, equidem censeo, quam superiores omnes, propiorem vero ac probabiliorem. Hæc. initium capit hebdomadum, ab anno vigesimo Artaxerxis Lōgimani, qui sextus fuit Persarum rex. Hic flexus precibus pietateque erga patriam Nehemiæ, ministerio pincernæ, & merito obsequiorum, sibi carissimi, anno imperij sui vigesimo, eum cum præsidio equitum dimisit in Iudæam, quo vrbem Hierusalem reficeret, ac validis mœnibus cōmuniret. Habes hāc historiam in libro Nehemiæ, qui secundus Esdræ vulgo dicitur, satis copiose distincteque perscriptam. Huius sentētiæ probatores & auctores habeo plurimos, atque grauissimos viros: eam namque defendit antiquissimus scriptor Iulius Africanus libro quinto annalium, vt refert hoc loco D. Hieronymus: Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos; Theodoretus, & Dionysius Carthusianus in cōmentarijs suis in hoc nonum caput Danielis;

7. opinio, ceteris probabilior, Africani, Chrysostomi, Theodoreti, Bedæ, Ruperti, & aliorum.

D Beda in libro tertio expositionis Esdrę cap. 16. idemque latius in libro de ratione temporum cap. 7. Rupertus in librum Danielis cap. 15. Auctor historiæ scholasticæ in historia Danielis cap. 10: Ioannes Zonaras in tomo primo Annalium: D. Antoninus in prima parte chronicæ titulo tertio cap. 8. Petrus Galatinus libro quarto de arcanis catholicæ veritatis cap. 16. & Ioannes Lucidus libro septimo de emendatione temporum capite vltimo. Duo præterea sunt argumenta, quæ hanc opinionem valde confirmant. Etenim, quæcunque Gabriel hoc loco docet de initio septuaginta hebdomadum, ea omnia præstat & repræsentat nostra sententia. Ait Gabriel, principium hebdomadum petendum ex eo tempore, quo exijt sermo vt ædificetur Hierusalem, & plateæ ac muri eius in angustia temporum. Atqui a solo Artaxerxe qui misit Nehemiam, legitur exisse mandatum, datamque potestatem reparandi & reficiendi vrbem, vt narrat liber Nehemiæ. Illud autem § *in angustia temporum* § bifariam intelligi potest: nam angustia temporum significare potest magnam aliquam vexationē, & periculum, quo quis premitur & vrgetur. Et hoc bellissime congruit nostræ opinioni; sicut enim traditur in libro Nehemiæ cap. 4. qui duce Nehemia muros Hierusalē extruebant, in tantum vexabantur & infestabantur a vicinis hostibus, vt etiam, qui opus faciebant, cum armis esse, quasi parati ad pugnā cogerentur. Sic enim inquit Nehemias, § *Media pars iuuenum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, lanceæ, & scuta, & arcus, & loricæ penes eos erant, qui ædificabant in muro, vna manu sua faciebat quisque opus, & altera tenebat gladium.* § Potest etiam illud § *in angustia temporum* § significare ædificationem plateā-

E

rum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum & murorum Hierusalem, anguſtiſsimo breuiſsimoque tempore eſſe abſolutam A
§ *completus eſt murus, inquit Nehemias cap. 6. vigeſimo quinto die menſis Elul, quinquaginta duobus diebus.* § Quod videri non debet incredibile: ſiquidem in opere faciendo multa hominum millia laborabant, dies noctesque, ſummo ſtudio & diligentia. Aderant principes Iudæorum, qui opus præſentia ſua, voce, etiam manu vrgebant: nec mænia omni ex parte ab imis fundamentis excitata ſunt; ſed cum interrupta fuiſſent multis locis, continuata & redintegrata ſunt. Neque hæc de interruptione murorum, mea eſt coniectura, ſed diuinæ ſcripturæ ſententia. In libro Nehemiæ capite primo & ſecundo, murus Hierusalem ante aduentum Nehemiæ dicitur fuiſſe diſsipatus: & in capite quarto, § *cum audiſſent, inquit, hoſtes Iudæorum, quod obducta eſſet cicatrix muri Hierusalem, & quod cœpiſſent interrupta consuli, irati ſunt nimis* § in capite ſexto § *cum audiſſent, ait Nehemias, inimici noſtri, quod ædificaſſem ego murum, & non eſſet in ipſo reſidua interruptio &c.* § Alterum pro confirmatione huius ſententiæ argumentum B
eſt: diuinam ſcripturã, quemadmodũ ſolum Artaxerxem memorat, a quo data fuerit poteſtas extruendi muros Hieruſalem: ita ſoli Nehemiæ, ædificatæ vrbis extructorũque mænium laudem attribuere. Namque auctor libri Eccleſiaſtici in cap. 49. enarrans virtutes & laudes eorum, qui in populo Hebræo inſignes ac memorabiles fuere: ſic de Nehemia ſcribit: § *& Nehemias, in memoria erit multi temporis, qui erexit nobis muros euerſos, & ſtare fecit portas & seras, qui erexit domos noſtras.* §

Obiectio. An ante Nehemiam, ædificata fuerit, ſeu refecta vrbs Hierusalem.

At enimvero, dicet aliquis, vrbem Hieruſalem, multis annis ante miſſionem Nehemiæ fuiſſe fabricatam: ſcriptum enim eſt ab Eſdra cap. 4. hoſtes Iudæorum, in ea epiſtola quam ſcripſerunt ad regem Artaxerxem, accuſaſſe Iudæos, quod ciuitatem C
quæ ſemper externis principibus fuerat rebellis, ædificaſſent, muriſque muniuiſſent. Verba ipſorum, eo loco hæc refert Eſdras. § *Notum ſit regi, quod quia Iudæi qui aſcenderunt a te ad nos, venerunt in Hieruſalem ciuitatem rebellem, & peſsimam, quam ædificant, extruentes muros, & pariter componentes.* § Si autem rex ille fuit Cambyſes filius Cyri, vt plerique putant, ædificatio illa ciuitatis & murorum, plus ſeptuaginta annis, Nehemiæ aduentum præceſſit. Deinde, Nehemias venit Hieruſalem, fere quindecim & centum annos poſt reuerſionem Iudæorum ex captiuitate Babylonica: ponimus enim hoc loco, quod partim ſupra probauimus, partim infra probaturi ſumus, Cyrũ anno primo regni ſui, donaſſe Iudæis libertatẽ & Artaxerxẽ Longimanũ anno vigeſimo, Nehemiã miſiſſe in Iudæã cũ ampliſſima facultate reficiẽdi, muniendiq. Hieruſalẽ. Si igitur ante Nehemiã non eſſet ædificata Hieruſalẽ; vbinã tot millia Iudæorũ per tot annos habitaſſent? vbi tot Leuitarum & ſacerdorum millia, quorum ſeruitium & miniſterium D
in templo ad Dei cultum adminiſtrandum neceſſarium erat, commorata fuiſſent? Denique Nehemias ipſe ſcribit, inueniſſe ſe diſſipatum murum Hieruſalem, eiuſque portas igni combuſtas? Ergo fuerat ante Nehemiam ædificata ciuitas: fuerat mænibus ſepta, & portis clauſa. Equidem non abnuo, fuiſſe ante Nehemiam multas domos ſparſe diſſipateque circum ipſum templum, ad Iudæorum habitationem; quin etiam parietes, inſtar mænium, ad protectionem & defenſionem habitantium, circumſtructos. Sed ea ædificatio, incondite atque inordinate facta, nec ciuitatis formam & ſpeciem habebat, nec admodũ cõmoda erat habitationi, nec firma propugnationi. Quo circa, cum vicinorum hoſtium incurſiones atque impetus ſuſtinere non poſſet, ſæpenumero fuerat ab illis perrupta, incenſa, vaſtata, ob idque habitatoribus vacuata. Addе illud, quod huius rei caput eſt, eam ædificationem qualiſcunque fuit, non ex vo- E
luntate, mandato, edictoue alicuius regis eſſe ſuſceptam; ſed propria Iudæorum voluntate & auctoritate, vel potius ſumma eorum neceſſitate, eſſe factam. Ad eam enim faciendam Iudæi, partim commoditate habitationis, partim defenſionis neceſſitate tracti ſunt. At vero Nehemias, ab ipſo rege miſſus, eiuſque publico mandato & auctoritate inſtructus, ita refecit vrbem Hieruſalem, vt eam validiſsimis mænibus circũmuniret, commodis firmiſque portis inſtrueret, vicis diſpertiret ac dirigeret, plateis ampliaret, compleret domibus, frequentemque habitatoribus faceret: deniq. variis propugnaculis & ornamẽtis ædificiorũ, firmaret pariter atque decoraret: vt ob hãc

cauſam

A cauſam, princeps & auctor ædificandæ vrbis extruendorumque mænium, Nehemias meritiſsimo dicatur, eiuſque operis laus atque gloria, ſoli Nehemiæ in ſacris litteris tribuatur.

Obiectio Pauli Burgẽſis.

Ceterum Paulus Burgenſis, in ſuis additionibus ad poſtillas Nicolai de Lyra ſuper nono hoc capite Danielis, vehementer aduerſatur nobis: nec tantum nobis, ſed æque omnibus, quicunque poſt mortem Danielis, ſeptuaginta hebdomadas ordiuntur. Sic ille argumentatur. Si hebdomades cæptæ ſunt vigeſimo anno regis Longimani, cum per Nehemiam reparari cæpit vrbs Hieruſalem; cum id euenerit plus centum annis poſt mortem Danielis; efficeretur, Danielem ignoraſſe, quando futurum eſſet initium hebdomadum; vtpote quod amplius centum annis poſt mortem ipſius futurum B
erat. Si Daniel ignorauit initium, ergo non potuit certe ac definite ſcire, quo tempore venturus eſſet Meſsias: quod ſane de tãto propheta, ex cuius prophetia iam veniſſe Meſſiam euidenter cognoſcitur & probatur aduerſus Iudæos, ſentire, perabſurdum videtur. Sed hanc Burgenſis argumentationem, non magni negotij erit diſſoluere, & quidem dupliciter. Primo, reſponderi poteſt, non eſſe abſurdũ, ſi dicatur Daniel ignoraſſe definite ac proprie tempus aduentus Meſsiæ: neque enim omnia quæ in alijs viſionibus ei dicta, vel oſtenſa ſunt, plene intellexit. Audi, quid ipſe ſcripſerit de ſe extremis verbis capitis octaui. § *Ego Daniel, langui, & ægrotaui per dies: cumque ſurrexiſſem, faciebam opera regis, & ſtupebam ad viſionem, nec erat qui interpretaretur.* § Audi quid idem narret de ſe in capite duodecimo. § *Ego, inquit, audiui, & non intellexi, & dixi: Domine mi, quid erit poſt hæc? Et ait, vade Daniel: quia clauſi ſunt ſignatique ſermones.* § Nonne Danieli patefactum eſt, quendam regem Græcorum, ſcilicet Antiochum Epiphanem, vehementiſsime inſe- C
ctaturum, vexaturumque Iudæos; eiuſque perſecutionis rabiem, bis mille & trecentos dies duraturam? At, quo tempore regnaturus eſſet Antiochus, tantiſque malis populum Dei afflictaturus, non eſt diſtincte ac proprie oſtenſum Danieli. Verum, illud certius eſt argumentum. Præuidit Daniel, vt patet ex cap. 7. 11. & 12. perſecutionem Antichriſti aduerſus electos, futuram in conſũmatione ſeculi: eamque ad tres annos & dimidium duraturam eſſe intellexit: ignoraſſe tamen ipſum, certum ac præfinitum tempus, quo venturus eſt Antichriſtus, ex ipſo Euangelio manifeſtum indubitatũq; eſt. Similiter igitur, in hac viſione Daniel doctus eſt a Gabriele, intra tempus ſeptuaginta hebdomadum, quarum initium in refectione vrbis Hieruſalem futurum erat, Meſsiam eſſe venturum: non tamen aperuit ei Angelus, quanto tempore poſt hanc viſionem, reparanda eſſet vrbs Hieruſalem. Neque enim hoc myſterium aduentus D
Meſsiæ, patefactum & litteris proditum eſt, tã propter ipſum Danielem, quam propter futurum Dei populum, tum Iudaicum, tum etiã Chriſtianum. Iudaicum quidẽ, vt qui venturi erant conſequentibus temporibus Iudæi, notato tempore, quo vidiſsẽt aut legiſſent, vrbem Hieruſalem extructis mænibus, ædibuſque ædificatis eſſe refectã ac munitam; inde principium facerent numerandi ſeptuaginta hebdomades, & prope earum finem, Meſsiæ aduentum expectarent. Propter Chriſtianum autem populum, vt quod Chriſtiani credunt, iam veniſſe Meſsiam; id ipſum, ex hac propheria Danielis, veriſsimum eſſe intelligentes, vehementius in ſua fide confirmarentur. Poteſt Burgenſi etiam altero modo reſponderi: fuiſſe Danieli patefactum, quanto tẽpore poſt eam viſionem ædificanda erat ciuitas Hieruſalem, & dandum initium ſeptuaginta hebdomadis: nam quamuis id neque alicubi in ſacris litteris teſtatum ſit; ſit E
tamen credibile, manifeſtatum fuiſſe Danieli: ſiquidem erat Daniel vir deſideriorũ, ac ſuper omnia, tempus certum & definitum aduentus Meſsiæ noſcendi cupiditate ardebat. Cum igitur Gabriel dixerit ſe a Deo miſſum, vt doceret Danielem, & intelligere faceret, ſcilicet ea quæ potiſsimum ille ſcire cuperet; nõ eſt dubitandum, quin tanto deſiderio Danielis inprimis angelus ſatisfecerit. Ex huius igitur quæſtionis concluſione, illud, quod permagni intereſt ad tractationem diſputationis de ſeptuaginta hebdomadis, ante omnia notare, & in memoria habere debet lector; principiũ ſeptuaginta hebdomadum, non alibi eſſe locandum, quam in vigeſimo anno regis Artaxerxis Longimani: quo anno ab eo rege miſſus eſt Nehemias ad ædificandam vrbẽ

Hieruſalem

An Danieli diſtincte & definite notum fuerit, a ſua ætate, vſque ad Meſsiæ aduentũ, quãtum temporis ſupereſſet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hierusalem. Hic autem annus, prout in chronicis eum signauit Eusebius, cum anno quarto olympiadis octogesimæ tertiæ concurrit. A

Vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.

Quæstio 17 Quis fuerit ille Christus dux.

NEscio, vnde Tertullianus in libro aduersus Iudæos, tam insignem errorem hauserit, vt hoc loco, pro septem & sexaginta duabus hebdomadis, legat, hebdomadas sexaginta duas & dimidiam. Sed illud inquirendum, quinam ille fuerit, quem hoc loco Gabriel Christum ducem nominat. Lyranus & Galatinus, varias rabinorum interpretationes memorant. Quidam interpretati sunt, regem Cyrum, a quo donata est Iudæis libertas: eum namque Deus per Isaiam 44. & 45. seruum, pastorem, & Christum suum appellat. Alij dixerunt, intelligendum esse, vel Iesum pontificem, vel principem populi, Zorobabel, ambos duces populi ex Babylonica captiuitate in Iudæam reuertentis. Non nulli, Christum ducem vocari putarunt hoc loco, Nehemiam, qui vrbem Hierusalē refecit. Sed istorum omnium manifestus est in chronologia error, facilisque ad confutandum. Etenim, Gabriel ait præterituras sexaginta nouem hebdomadas, vsque ad Christum ducem; at Cyrus, Iesus pontifex, & Zorobabel, multis annis fuere ante initium hebdomadum; ipse autem Nehemias, circa principium hebdomadum floruit: quin ædificando Hierusalem, dedit ipse initium septuaginta hebdomadis. Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, per Christum ducem, significari putat hoc loco Hyrcanum, vltimum Iudaicæ gentis pontificum, qui legitime electi fuerant. Nam post Hyrcanum, pontifices electi sunt contra legem: non enim eligebātur ab Herode eiusque successoribus, ex familia Aaron; nec erat electio, sed venditio pōtificatus; nec is tota vita durabat, sed erat annuus; vel prout principis libido ferebat. Nec nomen Christi & ducis, non est conueniens Hyrcano: recte enim vocatur Christus, id est, vnctus; quia pontifices vnctione consecrabantur. Recte item vocatur dux, quia postquam Iudæi Babylone reuersi sunt, præsertim vero post Machabæorum tempora, ijdem fuere apud Iudæos, & pontifices, & populi duces ac principes. Verum, miror Eusebium, duplicem in hac opinione, nec sane obscurum, errorem non animaduertisse. Nam nec hebdomades a Cyro esse inchoandas, sed a vigesimo anno regis Longimani, præcedenti quæstione manifestum fecimus: nec, si a Cyro inciperēt hebdomades, ratio temporum Eusebio constare posset. A Cyro namque, cuius primus annus regni, fuit etiā primus quinquagesimæ quintæ olympiadis, vt ipsemet tradit, & apud bonos chronologos in confesso est, vsque ad Hyrcanum pontificem, hoc est vsque ad olympiadem centesimam septuagesimam nonam, cum, auctore Iosepho in libro. 14. antiquitatum, Pompeius Magnus subacta Iudæa, comprehensoque Aristobulo, pontificatum Hyrcano confirmauit; præterierunt, non, vt hic docet Gabriel, sexaginta nouem hebdomades, id est, anni quadringenti octoginta tres, sed anni quingenti. Dicamus igitur, quem hic nominat angelus Christum ducem, non alium fuisse, quam Dominum nostrum Iesum Christum, quem Dauid psalmo secundo, Christū nominat, propter eam causam, quam supra exposui, cum explanarem illa verba, ¶ *vngatur sanctus sanctorum*; ¶ per Isaiam vero 55. Deus nominat eum ducem, cum inquit, ¶ *ecce dedi eum testem gentibus, ducem ac præceptorem populis*: ¶ & Micheas capite quinto pro ut citatur a Matthæo, loquens de Bethleem natali vrbe ipsius Messiæ, ¶ *ex te, inquit, exi et dux, qui regat populum meum Israel.* ¶ Debere autem per Christum ducem, hoc loco intelligi Messiam, patet ex antecedentibus illis verbis, ¶ *vt deleatur iniquitas, adducatur iustitia sempiterna, impleatur prophetia, vngatur sanctus sanctorum*: ¶ quæ verba, ad alium, nisi ad Messiam, vt supra docuimus, referri nullo modo possunt. Patet idem ex consequentibus verbis: quæ mox ostendemus proprie ad Messiam pertinere. Fuit autem Dominus noster, primum declaratus dux populi Dei, in baptismo suo, voce illa patris de cælo missa

Rabinorum sententia. B

Eusebij opinio. C

Vera interpretatio. D E

A missa, ¶ *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.* ¶ Nam ante id temporis, Dominus Iesus per viginti nouem annos, priuatam & obscuram vitam exegerat. Tūc primum cœpit fungi ducis munere. Fuit enim dux hominibus ad bene viuēdum, exēplo vitæ sanctissimæ: fuit dux ad cognoscendam veritatem, prædicatione euangelicæ doctrinæ: denique, fuit dux ad colligendam & congregandam ecclesiam; tunc enim sectatores & discipulos habere cœpit. Ergo sexaginta nouem hebdomades, terminantur in Christo duce; hoc est, in baptismo Domini nostri; quo tempore dux a Deo declaratus, etiam ducis officium facere orsus est. Quo fit, vt finis sexaginta nouem hebdomadum, inciderit in annum decimumquintum Tyberij Cæsaris, qui fuit primus ducentesimæ secundæ olympiadis. Tunc enim Dominus, ingressus trigesimum annū ætatis, baptizatus est.

B De illo ¶ *septem hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades erunt,* ¶ queri potest, cur angelus, nō simpliciter & aperte dixerit, sexaginta nouem hebdomades; sed partite, ac præpostere, summam eius numeri enuncians, obscure loquutus sit, dicens, ¶ *septem hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades.* ¶ An ita loqui voluit, in hac prophetia seruando morē prophetarum, consulto nouis & obscuris loquutionibus, propheticos sermones tegentium atque obscurantium? D. Hieronymus super cap. 45. Ezechielis, ¶ scriptura, inquit, difficultatem habet in numeris, vt intentū animum faciat auditoris; ideoq. multa dicuntur in parabolis & ænigmatibus, vt qui aures habet audiendi, audiat. Omnisque prophetia in obscuritate continet veritatem, vt discipuli intrinsecus audiant; ignobile vulgus & foris positum, nesciat quid dicatur ¶ Sic Hieronymus? Sed illud verius dictu est, eum loquendi modum esse phrasim hebreæ linguæ, in sacris litteris non infrequentem. Cum enim Hebræi volunt exprimere summam alicuius numeri, eam per partes enunciant, præponendo minores numeros maioribus; sicut ex sententia Hebræorum refert hoc loco D. Hieronymus; & ponit hoc exemplum. Nos diceremus, vixisse Abraham centum septuaginta quinque annis: at Hebræi dicerent, vixisse eū quinque & septuaginta & centū annis. Ponam ego aliud, sed illustrius exemplum, ex quadragesimo quinto capite Ezechielis depromptum. Cum enim vellet propheta docere, quot sicli faciant vnam mnam, & potuisset breuiter ac dilucide dicere, sexaginta sicli faciunt mnam: seruans tamen proprietatem linguæ suæ, ita dixit, ¶ *porro viginti sicli, & viginti quinque sicli, & quindecim sicli, mnam faciunt.* ¶ Nec Hebræi tantum, etiam elegantiores Latini scriptores, itidem loqui solent in putandis numeris, minorem maiori præponentes. Tertium responsum tangitur a Theodoreto, sed non bene ab ipso exponitur, vt paulo post dicemus. Nos igitur dicamus: propterea Gabrielē ita distinxisse hebdomadas, vt insinuaret in huiusmodi partitione aliquod subesse mysterium. Sed quodnam hic latet mysterium? Dicam breuiter. In primis septē hebdomadibus, duæ res valde insignes ac memorabiles contigerunt. Namq. in exordio primarum septē hebdomadum, refecta munitaq. est vrbs Hierusalem a Nehemia; quod, vt diu fuerat optatissimum Iudęis, sic fuit lætissimum: sub finem autem illarum septem hebdomadum, claruit regina Esther, & Mardochæus, qui gentem Iudæorum, supremo exitio, quod ei genti machinatus fuerat Aman, liberarunt. In sequentibus porro sexaginta duabus hebdomadis, quatuor euenerunt apprime memoranda: sed ea partim fausta Iudæis, partim luctuosa & funesta. Primum enim, Alexander Magnus veniens Hierosolymam, adorauit pontificem, honorauit templum, sacrificauit Deo, Iudæosque muneribus pariter atque honoribus affecit, etiam multis in suam militiam ascitis. Deinde, in earū hebdomadū decursu, extitit atrocissima illa persequutio Antiochi Epiphanis aduersus Iudęos, & glorioſissimus, æque virtutibus quā rebus gestis, Machabęorū principatus. Ad hæc, ante finem harum sexaginta nouem hebdomadum, defecit sceptrum de Iuda, translato imperio Hebręę gentis ad alienigenas; quorum primus Herodes Iudęis imperauit. Hoc regnante, vt impleretur prophetia Iacob, quæ est in libro Geneseos cap. 49. venit qui mittendus erat: hoc est, natus ex virgine in terris est Dominus Iesus, cuius baptismus, in quo ipse, & Christus, & dux a Deo patre renunciatus & declaratus est, prędictas sexaginta nouem hebdomadas terminauit.

Cur Gabriel sic loquutus sit, septē hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et post sexaginta duas hebdomades, occidetur Christus.

CIRCA lectionem huius loci, prænotandum est, sicut habet nostra versio latina, ita esse ad verbum hebraice: itaque vertisse Pagninum. At græce, si verba spectes, diuersa lectio est: nam pro illo, ⸗ *occidetur Christus* ⸗ haber, ⸗ *destruetur vnctio:* ⸗ quam lectionem, etiam de Latinis, sequuti sunt Tertullianus in libro aduersus Iudæos, & Augustinus in concione ad catechumenos, quæ est contra paganos, Iudæos, & hæreticos, cap. 12. Verum hæ lectiones non differunt sententia, sed verbotenus dumtaxat. Cum enim Christus significet latine vnctum; idem est dicere, ⸗ *destruetur vnctio, vel vnctus*, ⸗ atque, ⸗ *occidetur Christus.* ⸗ Circa numerum autem sexaginta duarum hebdomadum, quem habent & latini, & hebræi codices; corrigendum est erratum, quod in omnibus biblijs græcis tam Complutensibus, quam regijs, nescio quomodo inhæsit: nam pro sexaginta duabus hebdomadis, habent, sexaginta quatuor; sine dubio mendose: non solum quia secus est in lectione hebraica & latina: sed etiam quod alij codices græci habent sexaginta duas: sic etiam legit Theodoretus, atque Eusebius libro octauo de demonstratione Euangelica: nec aliter vertisse septuaginta interpretes, ea coniectura satis probabile est, quod id non tacuisset hoc loco D. Hieronymus; quippe qui eorum quæ illi, a veritate hebraica discrepantes, vspiam vel omiserunt, vel mutauerunt, diligens animaduersor, & censor esse soleat. Alterum præterea erratū in chronologia, Chrysostomo in secunda oratione aduersus Iudæos obrepsit: nam tractans hunc ipsum Danielis locum, pro sexaginta duabus hebdomadis, legit, septuaginta: nec error fuit librarij, sed Chrysostomi, existimantis, septuaginta hebdomadas, in euersione Hierosolymæ a Romanis facta, fuisse terminandas.

Quæstio 18 Cuius Christi Gabriel hic prænunciet cædem, post 62. hebdomades futuram.

Verum, cuius Christi cædem post sexaginta duas hebdomadas futuram, Gabriel hoc loco prænunciet, deinceps tractandum est. Hebræi, more suo, seria & sacra fabulosis & cōmentitijs rebus miscentes & contaminantes, quem angelus prædicit post sexaginta duas hebdomadas occisum iri, putant fuisse Agrippam minorem, vltimum Iudæorum regem: quem aiunt tempore belli, quod Romani, Vespasiano Titoque ducibus, cum Iudæis gesserunt, fuisse a Romanis interfectum. Sed ad hanc eorum fabellam manifeste redarguendam, non aliquem de nostris testem excitabo, sed vnū eius gentis; nec sane quemlibet, sed omnium Hebræorum tam in historia quam in chronologia doctissimum & diligentissimum, Iosephum dico, qui bello interfuit, ipsumq; copiosissime ac fidelissime septem libris perscripsit; nec non & regi Agrippæ carus & familiaris fuit. Is libro secundo de bello Iudaico cap. 16. scribit Agrippam, cum graui oratione conatus esset reuocare Iudæos a bello, quod aduersus Romanos susceperāt, videretque nihil se verbis proficere, Iudæis obstinate ad arma ruentibus, relictis illis, adhæsisse Romanis. Verba extrema illius historiæ ex Iosepho hic scribam. ⸗ Ad Agrippæ, inquit, regis orationem, multitudo Iudæorum accensa, nec a conuitijs in regem contumelijs temperarunt; sed protinus expulsum vrbe, ausi sunt etiam nonnulli saxa in eum iaciendo, prosequi. Rex autem videns tumultuantium irreuocabilem impetum, conquerendo quod contumelijs esset affectus, cōfestim discessit. ⸗ Sic Iosephus. Qui etiam in eo libro quo vitam suam descripsit, aperte docet, Agrippā ei bello atque cladi Iudæorum, multis annis fuisse superstitem. Quin Cornelius Tacitus libro quinto historiarum affirmat, Agrippam in eo bello sequutum esse partes Romanorum, ob idque magno honore & gratia fuisse apud Romanos. Sed vt hunc errorem condonaremus insciti æ Hebræorum: at chronologiæ error nullo modo est tolerabilis: namque ab ædificatione Hierusalem sub Nehemia, quæ fieri cæpta est olympiade octogesima tertia, vsque ad olympiadem ducentesimam duodecimam, qua bellum illud gestum est, non sexaginta duæ hebdomades, vt hic ait Gabriel, id est anni quadringenti triginta quatuor, sed ferme septuaginta quatuor hebdomadæ, hoc est anni circiter sexdecim & quingenti præterierunt.

1. opinio Hebræorū

Iosephus

Altera

Altera opinio est Theodoreti in commentario huius loci; qui per Christum, hoc loco, non alium intelligit quam Hyrcanum, qui vltimus fuit pontificum gentis Iudæorum; eorum inquam pontificum, qui legitime electi fuerant; nam ceteri Hyrcanum subsequuti, contra legem, vt supra diximus, eligebantur. Hunc Hyrcanum, qui propterea dicitur Christus, quia pontifex erat, vnctione cōsecratus, occidit Herodes. Supradictam porro sexaginta nouem hebdomadum partitionem, in septem & sexaginta duas hebdomadas, ad hunc modum Theodoretus interpretatur. Ab ædificatione Hierusalem, vsque ad cædem Christi, id est Hyrcani pontificis, computat sexaginta duas hebdomadas, quæ continent annos quadringentos triginta quatuor: ab interitu autem Hyrcani, vsque ad id temporis, quo Saluator noster in Iordane baptizatus est, numerat septem hebdomadas, id est annos quadraginta nouem. Sed profecto dupliciter in chronologia lapsus est Theodoretus. Nā neque a cæde Hyrcani, quæ facta est, vt narrat Iosephus in libro 15. antiquitatū, in olympiade centesima octogesima septima, regredientes vsque ad tempus ædificationis Hierusalem, id est, ad annum quartum olympiadis octogesimæ tertiæ, vnde incipiunt hebdomades, reperiemus sexaginta duas hebdomadas, seu annos quadringentos triginta quatuor, sed hebdomadas tantum quinquaginta nouem, seu annos quadringentos quatuordecim: & ab olympiade centesima octogesima septima, qua occisus est Hyrcanus, vsq. ad olympiadem ducentesimam secundam, in cuius principio dominus noster baptizatus est, non tantum septem hebdomades, seu anni quadraginta nouem, vt censet Theodoretus, sed prope nouem hebdomades, siue anni sexaginta, intercesserunt. Tertia opinio est Driedonis in libro 3. de sacris scripturis capite quinto, parte quarta; cuius sententiam in eo quidem laudo, quod Christum occidendum, non alium fuisse arbitratur, quam Messiam & Saluatorem nostrum: sed in eo non possum laudare, quod ab ædificatione Hierusalem, vsque ad necem Domini nostri, sexaginta duas tantum hebdomadas interfluxisse putat; cum longe plus temporis, sicut prædicta manifestum faciunt, transijsse constet.

2. opinio Theodoreti

2. opinio Driedonis.

Nobis igitur placet, quod etiam multis viris doctis visum est: Christum, cuius necē post sexaginta duas hebdomades futurā prædixit angelus, non fuisse alium, nisi Messiam, & Saluatorem nostrum. Nam, cum ea quæ proxime antecesserunt de Christo dicta, nos de Messia esse intelligenda supra docuerimus; conuenit, vt similiter etiam quæ hic dicuntur de Christi nece, de Messia quoque intelligantur. Nisi putamus Gabrielem, nomen Christi, eodem ferme loco & ad Messiam, & ad alium nescio quem, nimis ambigue retulisse. Quanquam, ecquis alius Christus fingi potest, cuius cædem vaticinio Gabrielis præmonstrari conueniens fuerit, & ob cuius mortem, tot tantaque mala quæ proxime subijciuntur, genti Iudæorum contigerint? Itaque Gabriel his verbis significat, fore vt Messias ab his occidatur, ad quos potissimum seruandos, & viuificandos venturus erat. Messiam porro a suis acerbissima & indignissima morte necatum iri, tam proprie, aperte, distincteque vaticinati sunt, Dauid psalmo 21. & 68. & Isaias cap. 53. vt non tanquam vates quod futurum erat prædixisse, sed tanquam historici, quod gestum fuerat, narrasse videantur. Extat in libro sapientiæ capite secundo, Iudæorum in Christi necem conspirantium, præscripta oratio. Quod autem Iudæi, vt est in capite 12. Euangelii Ioannis, Domino nostro præsignificanti mortem suam, obiecerunt ex psalmo 109. ⸗ *tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* ⸗ quasi his verbis significaretur, Messiam fore omnino immortalem; id facile diluitur; namque illis verbis significatur, non quidem Messiam non moriturum, sed statim post mortem, ab ipso pro Dei gloria & hominū salute vltro susceptam, ad vitā perpetuo immortalem rediturū. Vel potius declaratur, sacerdotium Messię futurū æternum: nimirū, hoc etiā nomine præstātius futurū sacerdotio Aaronico, quod erat ad certū modo tempus permansurū. Non pigebit ponere hoc loco, sententiā de morte Messiæ cuiusdam antiquissimi rabini Ozeæ; quam Galatinus in libro 4. cap. 18. ex quodā libro rabi Simeonis descriptā, his verbis commemorat. ⸗ Rabi Ozeas flēs dicebat, vę illis, vę illis, vę illis iniquis & impijs homicidis Israel, ob quorum amorē, vt

Vera sententia.

Sententia cuiusdā antiqui rabini de nece Messiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

peccatum eis dimittat Deus, mittet filium sanctum suum, & carne humana induet. A
Væ illis, quia propter suas prauas actiones, rebelles erunt huic Messiæ: nec respicient dicta, quibus imperabit, vt mundificentur aqua mundificationis ad expianda peccata sua: nec incedent in vijs Deo gratis; nec facient eius voluntatem, sed ingenti iracundia perciti, illum occident. § Hæc ille rabinus.

Vnde oportet ordiri sexaginta duas hebdomadas, post quas Gabriel, necem Christi futuram esse dixit.

Sed reuertamur ad sexaginta duas hebdomadas, post quas Christus dicitur occidendus. Non enim videtur hoc esse verum: si enim paulo ante dictum est, vsque ad Christum ducem, id est, vt nos interpretati sumus, vsque ad Saluatoris nostri baptismum præterituras sexaginta nouem hebdomadas; qui potest esse verum, vsque ad eius mortem duas tantum & sexaginta hebdomadas futuras? an potuit Christus, septem hebdomadis antequam baptizaretur, occidi? Verum, huic dubitationi facile occurritur. Dicendum enim est, hic suppleri debere primas septem hebdomadas; quas nunc omisit Gabriel, uel quo tectior & obscurior esset prophetia: vel breuitatis causa: quasi ex contextu prophetiæ, & consequentia verborum, non difficile, doctis, & hanc scripturam intento animo legentibus, futurum esset eas intelligere. Potest aliter, & forte commodius responderi, has sexaginta duas hebdomadas, non a principio hebdomadum, atque ædificatione Hierusalem, Gabrielem numerasse; sed a fine septem hebdomadum, quas paulo ante primo loco memorauerat. Cum enim sexaginta nouem hebdomades vsque ad Christum ducem futuras, dispertiuisset in septem, & in sexaginta duas; & docuisset, quidnam insigne ac memorabile in illis septē prioribus hebdomadis gerendum esset, dicens; § *& rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporum:* § consequenter nunc declarat, quid post alias sexaginta duas hebdomadas euenturum esset, subdens, § *post sexaginta duas hebdomadas, occidetur Christus.* § Nec illud paruipendendum est, sed obseruatione videtur dignissimum: quemadmodum quatuor ferme annis, post finem primarum septem hebdomadum, hoc est, anno duodecimo regni Artaxerxis Mnemonis, vniuersa gens Iudæorum quæ sub eius regis imperio erat, a miserrimo interitu, quem ei genti machinatus fuerat Aman, per Esther, & Mardocheum vindicata est: ita quatuor prope annis post finem sexaginta duarum hebdomadum, quæ septem illas primas hebdomades proxime consequutæ sunt, omne genus hominum, per passionem & mortem Domini nostri, terrimo diaboli & peccati seruitio, & sempiterno corporis animique exitio liberatum est. Quod igitur Gabriel hoc loco dixit, § *post sexaginta duas hebdomadas occidendum Christum:* § hanc habet sententiam: post septem & sexaginta duas hebdomadas ab ædificatione Hierusalem numeratas, fore vt Messias occideretur. Et quia Gabriel supra non nisi septuaginta hebdomades constituerat, ex eo concluditur, Messiæ mortem in septuagesima & vltima hebdomade futuram. D

Et non erit eius populus, qui eum negaturus est: & ciuitatem, &
sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo:
& finis eius vastitas: & post finem
belli, statuta desolatio. E

HOC loco latina lectio nō nihil diuersa est a lectione græca & hebræa. Verū nos primo explanemus lectionem latinam: postea lectionem græcā & hebræam expendemus. Gabriel igitur verbis supra positis, tria prænunciat magna mala, quæ Iudæis contingere deberent, propter immane scelus necati ab ipsis Messiæ. Primum malū indicatur verbis illis, § *& non erit eius populus qui eū negaturus est:* § significatur autē, propter indignissimā Messiæ necē, populū hebræū, antea in modū filij primogeniti, Deo carissimū, ita esse a Deo deserendum,

A serendū, repudiandū, atq. omnino abijciendū, vt nō amplius populus Dei futurus sit. Illud autē § *qui eū negaturus est,* § quasi digito indicat Iudæos; qui de Saluatore nostro dixerūt § *nolumus hunc regnare super nos:* § & Pilato dicenti, regē vestrū crucifigā? responderūt: § *non habemus regem nisi Cæsarem: tolle, tolle, crucifige eum:* § & rursus § *sanguis eius super nos & super filios nostros.* § Hoc item Ioannes in principio sui euangelij declarauit illis verbis: § *in propria venit, & sui eum non receperunt.* § Alterum malum ob necem Messiæ Iudæis euenturum, significatur illis verbis, § *ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo.* § Hoc est, exercitus Romanus, duce Vespasiano & Tito, ciuitatem Hierusalem, & sanctum quod in ea erat templum, destruet, ac funditus euertet. Tertium malum, & omnium grauissimum, erit, prædictas calamitates, non, vt quas antea passi fuerant, fore temporarias; sed plane sempiternas. Hoc tangitur, partim illis verbis § *& finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio* § quo significatur, illam desolationem, irreparabilem fore, quoniā a Deo tanti sceleris eorum vindice atque vltore, statuta, firmata, & in perpetuum stabilita sit: partim extremis illis verbis, quæ claudunt hoc nonum caput § *& vsque ad consummationē & finem, perseuerabit desolatio:* § nam illud, § *in finem, vel vsque in finem* § phrasis scripturæ frequens est, idem significans quod § *sine fine, vel in perpetuum, seu in æternum.* § Atque veritatem huius vaticinii Gabrielis, exitus belli, quod, quadraginta circiter annos post Domini nostri mortem, Romani Vespasiano & Tito ducibus gessere cum Iudæis, manifeste comprobauit. Omitto nunc dicere multiplicem pestilentiam, diu multumque cum innumerabilium hominum interitu, grassatam; tantamque famem, vt etiam matres filiorum suorum visceribus pascerentur. Taceo immanes ruinas, publice priuatimque factas, vastissimaque incendia; & alia
C mala, longe maiora existimatione hominum, &, vel memoratu, horrēda. Dicam tantum breuiter de Iudæorum cæde eo bello facta, sane incredibili, nisi Iosephus, spectator, nec minima eius belli pars, eam memoriæ prodidisset. Sic autem scribit cap. 16. & 17. libri septimi de bello Iudaico. § Captiuorum omnium qui toto eo bello cōprehensi sunt, nonaginta & septem millium notatus est numerus. Mortuorum vero per omne tempus obsidionis, numerus vndecies centena millia comprehendit. Ex his vero, qui tanto exitio superfuere, qui proceri & formosi corporis erant, triumpho seruati sunt: residuæ multitudinis, septendecim annos transgressi, in Ægyptum missi sunt, operibus destinandi: plurimos autem per prouincias Titus distribuit, in spectaculis, ferro & bestiis consumendos. Qui autem infra decimum & septimum ætatis annum erant, diuenditi sunt. § Hæc Iosephus. Hanc funestissimam Iudæis calaD mitatem, altera, quinquaginta post annos, principatu Adriani imperatoris, consequuta est: eo tantum minor, quod ex priori calamitate minus in ea gente superfuerat, in quod sæuiri posset. Narrat Eusebius lib. 4. cap. 6. historiæ ecclesiasticæ, innumerabilium Iudæorum tunc factam esse cædem. Atque vniuersæ genti Iudæorum, ex illo tempore, prorsus interdictum est, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent. Quin etiam legis decreto vetitum est, (nempe sic in mandatis dederat Adrianus) ne quisquam Iudæorum eo accederet, vnde vel prospicere vrbem Hierusalem posset. Cumque Hierusalem fuisset tunc Iudæorum gente orbata, & exteris hominibus frequentata, ad honorem Ælij Adriani victoris, veteri mutato nomiE ne, deinceps Ælia appellata est. Sic Eusebius.

Calamitas Iudæorum sub Tito & Vespasiano.

Quæstio 19 Cur Gabriel in expositione hebdomadum, memoret mala, ob necem Messiæ Iudæis euentura, cū ea multis post finē 70. hebdomadum annis, futura essent.

Sed quæret aliquis, cum prædicta mala quibus Iudæi ob necem Messiæ puniendi erant, plus triginta annis post finem septuaginta hebdomadum euenerint; cur Gabriel in tractatione septuaginta hebdomadum, eorum malorum commemorationem adhibere voluerit. Respondeo, id feciſſe Gabrielem, vt sit coniectura probabile, tres ob causas. Etenim, Daniel cupidissimus erat noscendi futuros omnes populi sui casus & euentus; vt igitur desiderio eius satisfaceret angelus, voluit ei patefacere ac prænonstrare, quæ consequentibus seculis vsque ad finem euentura erant Iudæis. Quocirca, primo indicauit iterum ædificandam esse Hierusalem: tum, Messiam venturum, ferentem maxima bona Iudæis: ad hoc, non modo Iudæos non recepturos Messiam, sed etiam crudelissima morte eum necaturos:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad extremum,tanti sceleris vindicandi causa,populum Iudaicum maximis conterē- A
dum malis, patrijsque sedibus exterminandū, æternoque exilio cū innumerabilibus
ærumnis miserijsque coniuncto,mulctandum. Altera causa est:dixerat Gabriel, Mes-
siam occisum iri a Iudæis: voluit igitur ostendere, quam immane futurum esset hoc
scelus:& quali,quantoque puniendum supplicio: vt saltem Iudæi legētes in hac pro-
phetia,mala,quæ,si Christum occiderent,ipsos manebant; perhorrescerent non mo
do scelus illud patrare, sed etiam animo cōcipere. Tertia causa fuit;vt Iudæos,quod
Messiam non recepissent,prorsus inexcusabiles esse ostenderet. Poterant fortasse non
nulli excusare se,quod Christum non cognouissent;quia non tam solerti & acuto in
genio essent:vt computum illum septuaginta hebdomadum subtiliter & exacte per-
cipere possent. Ob eam tamen causā cuncti fuere inexcusabiles,quod cum ipsi post B
cædem saluatoris nostri, experirentur & sentirent ea omnia mala,quibus ob necem
Messiæ puniendos esse Iudæos Gabriel prædixerat;nihilominus tamen,voluntaria cæ
citate in clarissima luce caligātes,Messiā venisse obstinatissimis animis pernegarent.

Sententia cuiusdā antiqui rabini, quod ex hac Danielis prophetia euidenter constet, iam venisse Messiam.

Refert in extremo commentario huius noni capitis Dionysius Carthusianus, epi-
stolam prope sexcentis ab hinc annis scriptam a quodam rabino Samuele, ad rabi-
num Isaac:in qua cōfirmat ille,ex hac prophetia Danielis euidenter probari a Chri-
stianis, iam venisse Messiam: responsa vero Iudæorum,esse,inquit,admodum infirma
& absurda. Quapropter non videre se, quomodo Iudæi etiam nunc Messiam ventu-
rum expectent. Sed quia fortasse gratum est futurum nonnullis,qui nostra hæc legēt,
nec ad manum Carthusiani commentarios habebunt, ipsa verba nosse illius rabini,
propterea non piguit ea hic apponere: quæ ita se habent. ¶Videtur domine mi, Da- C
nielis prophetia,quæ scribitur nono capite,iam completa esse:vbi sic dicitur: ¶*post se-
xaginta duas hebdomadas occidetur Christus, & veniet populus cum principe venturo, destruetque ciuitatē
& domum: & erit consummata destructio desolationis perpetuæ.* ¶ Et non est,Domine mi,dubiū,
quin destructio perpetuæ desolationis sit hæc captiuitas, in qua iam sumus. Nam iā
sunt mille anni,& aperte dicit Dominus per prophetā,quod erit desolatio perpetua
propter occisionem Christi; sicut est desolatio nostra post occisionem Christi. Non
enim comminatus est desolationē perpetuam, nisi post occisionem Christi. Et si vo-
luerimus dicere, quod ante occisionem Christi fuerimus in desolatione; respondēt
nobis Christiani,quod ante illam mortem, non fuit desolatio nisi septuaginta annis;
& post hoc,fuimus reducti in terram promissionis,& fuimus apud Deum in gratia &
honore. Certe Domine mi,non video euasionem;de facto enim probatur nobis,quod D
postquam a reædificatione templi completæ fuerunt septuaginta hebdomades anno-
rum,tunc fuit Iesus occisus a patribus nostris:& postea venit dux,scilicet Titus,& po
pulus,scilicet Romani;& fecerunt nobis secundum propheriā istam. Hodie sunt mil-
le anni,& nihilominus in ira Dei sumus;& tamen nos in ipso speramus, expectantes
adhuc venturum Messiam,& reuersuros nos in terram promissionis,& ciuitatem at-
que templum instauraturos,futurosque in gratia & honore apud Deum; nec desola-
tionem hanc fore perpetuam,sed temporalem. Heu mi Domine,non est ista excusatio
& euasio consona:& vana videtur talis expectatio. ¶ Hęc ille rabinus. Gabriel igi-
tur ob tres prædictas causas,tractationi septuaginta hebdomadum, immiscuit præ-
dictionem malorum,quæ Iudæis euentura erant;licet ea mala non intra illas hebdo-
madas,sed non paucis annis post eas,deberent Iudæis cōtingere. Ex quo palam fit,nō
fuisse Tertulliano, Clementi Alexandrino, Chrysostomo, Seuero Sulpitio, alijsque, iu B
stam causam,idoneamque rationem,terminandi septuaginta hebdomades in euersio
ne Hierusalem, quæ a Tito facta est; propterea quod Gabriel exponendo septua-
ginta hebdomadas,illius excidij Hierosolymitani mentionem fecerit.

Quæstio 20 An posit probari, mala, quæ vsq; adhuc passi sunt Iudæi, semper in posterum duratura.

Si quis vero,de nobis percunctaretur, quibus rationibus Iudæi possent conuinci,
calamitates quas tot annis adhuc passi sunt,deinceps quoque fore perpetuas; equi-
dem sine cunctatione responderem,id posse multis,præcipue vero tribus validis argu
mentis confirmari. Primum argumentum nititur ipso rerum euentu & experientia.
Nam cum præsens Iudæorum calamitas, per annos mille quingentos vsque adhuc
perdura-

A perdurauerit;nulla profecto spes illis esse potest,fore,vt ea in posterum aliquando fi-
niatur. Nam si in tanto præteriti temporis spatio,quo Iudæi sæpe florentiores ac po-
tētiores fuere;nec præsentibus malis liberari, nec priora bona recuperare potuerūt,
multo minus verisimile est,id eos post hac facturos;cum in dies eorū vires magis ma
gisque minuantur ac debilitentur. Nimirum,nisi Deus omnino abiecisset populum
Hebræū, non esset passus tamdiu,& templum suum a fundamentis euersum iacere;
& populum suū miserrime vexari, atque in probro & derisu esse apud omnes gētes;
& legis Mosaicæ obseruantiam prætermitti,cultumque,quem ipse præscripserat,si-
bi non adhiberi. Promiserat Deus per Aggæum prophetam, se post breue tempus,
missurum in terras Messiam:sic enim est apud illum cap.2. ¶ *Hæc dicit Dominus exercitu-
um, Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cælum, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes,*
B *& veniet desideratus cunctis gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.* ¶
Hoc vaticinatus est Aggæus regnante Dario Hystaspis,quarto rege Persarum, vt in
principio eius prophetiæ prænotatum est. A quo tēpore,ad hanc diē, amplius quam
duo annorum millia effluxerunt. Hoc autem tempus,non potest vere dici,aut intelli-
gi,modicum. At enim a tempore illius prophetiæ vsque ad Saluatoris nostri aduen-
tum,paulo plus quingentis annis interfuit. Atque hoc ipsum quod diximus,vehemē
tius etiam confirmari potest ea ratione, quod Iudæi superioribus seculis,sæpe tenta-
runt,maximisque studijs,opibus,& conatibus aggressi sunt reficere templum Hiero-
solymitanum,& pristinum imperium repetere; nec tamen quicquam potuerūt pro-
ficere,sed omnia eorum studia conatusque in cassum ceciderunt. Narrat Eusebius li-
br.4.historiæ Ecclesiasticæ,cap.6. imperante Adriano, Iudæos, quinquaginta ferme
C annis post cladem a Tito acceptam, duce quodam Barchocheba sumptis armis ad-
uersus Romanos, speraſſe libertatem se pristinam & imperium esse consequuturos,
sed armis Romanorum ita fuisse concisos contritosque, vt innumerabilibus cæsis, re-
liqui Iudææ sedibus exterminarentur,lege imperiali vetiti, Hierosolymam regredi,
aut etiam tam prope accedere,vt eam aspicere possent. Chrysostomus præterea in se
cunda oratione aduersus Iudeos refert, similiter tempore Constantini Magni,Iudæos
ab imperio Romanorum deficere conatos:sed Constantinum, amputatis eorum au-
riculis, tanquā impressa rebellionis nota,per omnes gentes dissipari iussisse,vt cun-
ctis perfidiam eorum notam testataque faceret. Nec hac vel pœna vel ignominia
territi, idem tentare & aggredi postea destiterunt: quin Iuliani apostatæ gratia, au-
D ctoritate,& auxilio adiuti,elatique,maiori quam vnquam antea studio,& contentio
ne, ad id perficiendum aggressi sunt. Nam cum imperator, qui sacrificijs idolorum
vehementer delectabatur, Iudæos ad similia sacrificia more maiorum suorum fa-
cienda hortaretur;respōderunt illi,sibi fas non esse, nec secundum legē suam licitū,
extra templum Hierosolymitanum, quod tunc dirutum erat,sacrificare. Continuo
igitur Iulianus,templum refici iubet,omnia Iudæis,ad id operis necessaria, largissi-
me promittens,& præbens. Summa erat Iudæorum lætitia, spesque pristinum statum
ac felicitatem recuperandi: contra,ingens mœror terrorque Christianorum: quorū
animos confirmauit Cyrillus, qui tunc Hierosolymitanum episcopatum regebat;
probans ex hoc Danielis vaticinio, & ex verbis Domini nostri quæ sunt apud Mat-
theum cap.24.fieri non posse,vt illud templum Iudaicum repararetur.

Quoties Iudæi,post Domini nostri mortem,templum Hierosolymitanum reficere tentarint, sed frustra. Eusebius. Chrysostomus.

E Atq. hoc quidem ita euenit vt ipse dixerat. Tribus nāq. magnis prodigijs diuinitus
factis,coacti sunt Iudæi inchoatum opus relinquere. Nam cum effosa terra,cæpissent
iacere fundamenta;& prope esset,vt structuram operis aggrederentur;noctu,ingens
terræ motus excitatus,lapides veterū templi fundamētorū concussit,omnesq. vna cū
ædificijs quæ in proximo erāt,disturbauit;cuius rei fama,multos,etiā e longinquo,ad
eius miraculi contemplationem attraxit. Et tunc,cum frequentissimi adessent,aliud
prodigium contigit; ignis namque cælitus missus, omnia opificum instrumenta om
nēque faciendo operi præparatam materiam,absumpsit,totumque diem,quo manife-
stius testatiusque miraculum esset, incendiū illud perdurauit. Ac ne locus esset cui-
piam suspicandi, ea vel casu accidisse, vel ex causis naturalibus profecta esse, vel

Tria prodigia, quibus Iudæi a refectione tēpli deterriti sunt.

ab

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab alio quam a Christo Domino facta; tertium miraculum accessit. Nocte enim sequenti, effigies crucis, radiorum lumine figuratæ, illorum vestimentis, tanquam impressæ videbantur: quas, cum dies illucesceret, cernentes Iudæi, & eluere ac delere cupientes: nullo modo poterant. Templum igitur Iudaicum eo tempore, pro ædificatione, maximam ruinam passum est. Hanc historiam Ruffinus & Socrates in historia Ecclesiastica, ille quidem libro primo cap. 37. hic autem lib. 3. cap. 17. prodiderunt: eandemque commemorat Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, affirmans id sua memoria fuisse recentissimum. § Huius, inquit, rei nos omnes testes sumus. Nostra enim ætate, ante annos viginti, hæc acciderunt. Considera igitur insignē victoriā veritatis, nō hæc euenerunt sub Christianis & pijs imperatoribus: ne quis dicere posset, potētia Christianorū, a perfectione operis Iudæos esse deturbatos; sed eo tēpore contigerunt hæc, quo tempore res Christianorum vehementer depressæ & afflictæ erant; imperium Romanum regente Iuliano, callidissimo pariter atque crudelissimo Christianorum hoste: cum omnes Christiani de vita periclitarenturi; & alij sedomi absconderent, alij publicum fugientes, in remotas solitudines sese abderent: cū floreret paganismus; & cultorem esse idolorum, aut oppugnatorem Christianorum, magnam laudem & gratiam haberet apud imperatorem. Tūc igitur ea quæ diximus euenerunt: ne qua Iudæis, vel impudens fieret occasio tergiuersandi. Illi tamen tam firmis rationibus, tam admirandis prodigijs, tam perspicuis vatum oraculis, vinci quidem possunt, flecti tamen, & ad veritatem amplectendam adduci non possunt. Sed nihil mirum est. Etenim natio Iudæorum, iam inde ab initio vsque, effrons, peruicax, & contumax fuit, semperque rebus euidentibus repugnare solita. § Hæc Chrysostomus.

Chrysostomus.

Secundum argumentum, ex sacrarum litterarum auctoritate, fidē & robur capit. Fore namque extremam Iudæorum captiuitatem & calamitatem perpetuam, nullisque certis temporum finibus determinatam; clarissimis vatum oraculis prænūciatum fuerat. Nam prēter hoc Danielis vaticinium, est aliud insigne apud Hieremiam cap. 19. qui hæc vaticinatus est: § *Hæc dicit Dominus exercituum, sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltra instaurari.* § Hoc vaticinium non potest referri ad vllam priorum calamitatum, quas Iudæi ante Christi aduentum perpessi sunt: siquidem, post illas omnes captiuitates, & libertas, & ciuitas, ac templum, & imperium restituta sunt Iudæis. Veritas igitur vaticinij, cogit fateri, hoc vaticinium Hieremiæ, de ea calamitate, quam Iudæi post mortem Saluatoris nostri vsque ad hāc diem patiuntur, esse intelligendum. Simile huius est illud Isaiæ cap. 5. § *Abiecerunt legem Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorū quasi stercus in medio platearū. In his omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* § Hunc locum, & D. Hieronymus, alijque patres, interpretati sunt de clade & calamitate Iudæis illata a Vespasiano & Tito imperatoribus; Deo illis vtente administris ad vindicādam Christi Domini necem, tam impie & crudeliter a Iudæis factam. Quod autem extremis verbis dicitur, § *in his omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta* § significatur; Deum non ad certum quoddam tempus puniturum Iudæos, sed eius vindictā in posterum omni tempore permansuram. Illud autem, § *facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum,* § spectat ad illam miserrimam obsidionem, qua Iudæi a Romanis coarctati, incredibilibus ærumnis malisque obtriti sunt. Inter alia multa, & hoc narrat Iosephus; tantam fuisse obsessorum, partim fame, & pestilentia, partim seditiosorum ferro morientium multitudinē, vt viæ, plateæ, cloacæ, fossæque cadaueribus cōplerentur: nec aliter quam lutum, vel stercus, cadauera conculcarentur & proijcerentur. Et quamuis a primo, institutum esset, sumptu publico mortuos sepeliri, quod ex illis intolerabilis ac pestilens fetor efflaret, tamen quia nec homines, nec loca innumerabilibus sepeliendis sufficiebant, in valles eos ex muro præcipitabāt. Quas, circūiens Titus imperator, vbi plenas cadaueribus vidit, altamque saniem tabefactis e corporibus defluētem, ingemuit; & extentis manibus Deum testabatur, factū illud suum non

Testimonia scripturæ, quibus hāc Iudæorum calamitatē perpetuam fore, probatur.

Locus Hieremiæ cap. 19.

Locus Isaiæ cap. 19.

Iosephus.

nō esse. Hæc Iosephus libro sexto de bello Iudaico cap. 14. Recte porro monet D. Hieronymus, in prædicto Isaiæ vaticinio, causam tantæ calamitatis Iudæis euenturæ, nō poni peccatū idololatriæ, vel cædis prophetarum; quas duas res fuisse causam captiuitatis Babylonicæ, disertis verbis scriptura demonstrat: sed illam tantum causam Isaias memorat, quod abiecerint legem Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerint: hoc est, quod legem Euangelicam, & saluatoris nostri doctrinam improbauerint, repudiauerint, abiecerint. Est aliud eiusdem rei vaticinium; & mea sententia, secundum hoc Danielis, omnium quæ legerim luculentissimum: extat apud eundem Isaiam cap. 25. hisce verbis expressum. § *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles: amen. Quia posuisti ciuitatem in tumulū, vrbem fortem in ruinam, domum alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te.* § Sic Isaias. Nec eget hoc vaticinium interpretatione, adeo manifestum & validum est ad redarguendos Iudæos, & confirmandum id quod probandum suscepimus: laudat enim Isaias iustitiam Dei, ob Messiæ parricidium, Iudæos sempiterna vrbis Hierusalem desolatione, vindicantis: qua etiam de re, populum fortem, id est Ecclesiam Gentilium, Dei misericordiam celebraturum esse confirmat; quod posthabitis Iudæis, suam ad gentes beneuolentiā, gratiam, & munificentiam conuertisset, atque contulisset.

Locus Isaiæ cap. 25.

Tertium argumentum demonstrat differentiam huius calamitatis, quæ a Tito imperatore Romanorum illata, vsque ad hanc diem perpetuo tenet premitque Iudæos, atque aliarum priorum calamitatum, quas Iudæi ante Saluatoris nostri aduentum perpessi sunt. Hinc enim apparebit, non, sicut priores calamitates certum quendam exitum & terminum habuerunt: ita quoque hanc esse aliquando finiendam. Si quis igitur eiusmodi calamitatum differentias conquirat, nimirum, quinque reperiet. Principio, antiquiorum calamitatum, quæ acciderunt Iudæis ante Domini nostri ortum, tres fuerunt omnium grauissimæ, & super alias memorabiles: prima fuit Ægyptiaca, secunda Babylonica, tertia, quam sub rege Antiocho Epiphane, tempore Machabæorum Iudæi tulerūt. Inter quas & præsentem Iudæorum calamitatem, quinq; vt dixi notari possunt discrimina. Nam primo, illas Deus, & venturas prædixit, & quā to tempore duraturæ erāt, præsignificauit: siquidem, vt est in libro Geneseos cap. 15. prædixit Deus Abrahæ, posteros eius peregrinaturos in Ægypto, seruituros que annis quadringentis: his autem exactis, excussoque seruitutis iugo, terram Chanaan possessuros. Babylonicam captiuitatem, prænunciauit Deus per Hieremiam, vt ab eo scriptū est, cap. 25. & 29. tēpus quoq. eius captiuitatis, annorū duntaxat septuaginta futurum, prædixit. Miserabilem cladem & calamitatem qua afflicti contritique sunt ab Antiocho, & futuram, & tribus annis ac dimidio mansuram, prædictum est a Daniele cap. 8. huius libri. Hanc vero calamitatem, qua tamdiu toto orbe conflictantur Iudæi, prænunciauit quidem hoc loco Gabriel euenturam; sed finem eius non indicauit: quo silentio, & durationis eius reticentia, satis ostendit, nullo eam tempore terminandam. Quinimo, non obscure id demonstrauit, cum dixit, desolationem vrbis & templi, & Iudaicæ gentis captiuitatem, vsque ad consummationem & finem permansuram. Postea, longissima priorum captiuitatum, fuit Ægyptiaca; quæ tamen centum quinquaginta annos non excessit. Loquor enim de seruitute & afflictione, quā in Ægypto Iudæi post mortē Ioseph pertulerunt: namque habitatio seu peregrinatio Iudæorum in Ægypto, quadringentis triginta annis definitur a Mose in capite duodecimo exodi. Captiuitas autem Babylonica, longe breuior fuit: videlicet septuaginta annos minime supergressa. At hæc Iudæorum calamitas, transactis iam vsque adhuc mille quingentis annis, nihilominus tamen, sicut fuit ab initio, eodem nunc statu, aut etiam peiori & miserabiliori permanet. Deinde, in captiuitate Babylonica habuere Iudæi prophetas, vt Ezechielem, Baruch, & Danielem, qui eos consolabantur, & certa spe recuperandæ libertatis sustentabāt. In præsenti vero calamitate, nullum habuerunt verum prophetam. Præterea, in alijs captiuitatibus, sæpe facta sunt diuinitus miracula, quibus declarabatur, populum Hebræum in Dei esse gratia & tutela.

Quinq. differentiæ, inter hanc vltimā Iudæorum calamitatem, quæ post Domini nostri necem ipsis accidit, & alias priores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tela. Tale fuit nobiliſſimum illud miraculum trium iuuenum in fornace Babylonica, A
& Danielis in lacum leonum bis coniecti. In hac vero captiuitate, nullis a Deo mira
culis honorati ſunt: quin magnis contra ipſos a Deo editis prodigijs, euidenter oſten-
ſum eſt, eum populum eſſe a Deo reprobatum ac penitus abiectum. Poſtremo, in alijs
captiuitatibus, claruerunt inſignes aliqui gentis Iudaicæ viri; qui cum ſumma gratia,
honore, & auctoritate florerent apud eos reges, quorum imperio & ſeruitute Iudæi
tenebantur; magnas illis vtilitates attulerũt. Tales fuere apud Pharaonem Ioſephus,
Moſes, & Aaron; apud reges Chaldæorum, Daniel, & tres eius ſocij; apud duos Ar-
taxerxes Perſarum reges, Eſdras, & Nehemias, itemque Mardocheus & Eſther. Horũ
ſimiles, nullos in hac captiuitate habuerunt. Patet igitur; non vt illarum, ſic huius, ali
quem ſperandum eſſe terminum.

Septem ſingularibus Dei beneficiis, Iudæos poſt captiuitatem Babylonicam, caruiſſe.

Ceterum, quod a viris doctis obſeruatum & proditum eſt, etiam hoc loco videtur B
prodendum, Iudæos reuerſos Babylone, tametſi libertatem, vrbem, templum, regnũ-
que recuperauerint, & in Dei beneuolentiam atque gratiam redierint; attamen ſep-
tem eximijs ac ſingularibus Dei muneribus & beneficijs, quibus ante captiuitatem
Babylonicam decorati nobilitatique fuerant, in poſterum caruiſſe. Vnum fuit, arca
fœderis a Moſe fabricata; quã poſtea non habuerunt; prædicente id Hieremia c. 3.
§ *In diebus illis, inquit, non dicent vltra, arca teſtamenti Domini; neque aſcendet ſuper cor, neque re-
cordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet vltra.* § Alterum erat, oracula & reſponſa Dei, ex
ipſo propitiatorio frequenter Iudæis data. Tertiũ, fulgor ex lapidibus pretioſis, qui e-
rant in Rationali pontificis, mirabiliter emicans, atque explendeſcens; & futuros
euentus Iudæis præmonſtrans; vt tradit Ioſephus libro tertio antiquitatum Iudai- C
carum. Quartum, ignis cælitus deſcendens, & conſumens ſacrificia. Quintum, ſpi-
ritus ſancti gratia, ſpectabili aliquo ſigno immiſcens ſe ſacræ vnctioni, qua reges &
pontifices vngebantur. Sextum, donum prophetiæ: nam prophetarum omnium no-
uiſſimi fuerunt Aggæus & Zacharias, hiſque poſterior Malachias, quem plerique Eſ-
dram fuiſſe arbitrantur. Septimum, triplicatus terræ fructus quolibet ſexto anno, in
tres annos, alimentis hominum, propter ſeptimi anni quietem, ſuffecturus: hoc enim
Deus promiſerat leuitici cap. 25. Hæc lector, vberius atque enucleatius tractata re-
periet, apud D. Chryſoſtomum in oratione tertia aduerſus Iudæos, apud Nicolaum
de Lyra ſuper ſextum caput prioris libri Machabeorum. & apud Petrum Galatinum
libro quarto cap. 17. His igitur præclariſsimis Dei beneficijs atque ornamẽtis carue
re Iudæi, poſtquam diſcuſſa Babyloniorum ſeruitute, in patriam regreſſi ſunt. Sed ni
hilominus tamen libertate, vrbe, templo, regnoque, & quod caput eſt, Dei gratia & D
protectione fruebantur. His autem rebus omnibus cernimus eos, poſt illam Veſpaſia
ni & Titi cladem, videlicet ob Meſſiæ necem ab ipſis nefarie patratam, vſque ad hanc
diem fuiſſe priuatos.

An mala, quæ poſt Titum & Veſpaſianũ cõtigere Iudæis, propter Meſsiæ necem ipſis acciderint.

At enim, reſpondent quidam Iudæi, ſe hanc calamitatem non pati propter cædem
Meſſiæ, quem ipſi etiam num veniſſe negant: ſed virtutis explorandæ probandæque
cauſa; ſcilicet, vt eorum virtus rebus aduerſis, ſicut igne aurũ, purior atque illuſtrior
exiſteret, quemadmodum ſcriptura ait, § *tanquam aurum in fornace, probauit electos Domi-
nus; & quaſi holocauſtum accepit eos.* § Sed hoc reſponſum, mendacij atque impietatis con-
uincitur. Primo, quia hæc calamitas non profecit illis ad emendationem vitæ, ſed ma
ioris improbitatis atque impietatis occaſio illis fuit. Deinde, hæc calamitas non mo- E
do eſt corporalis, ſed etiam ſpiritualis, magnam bonorum ſpiritualium iacturam cõ-
tinens: carent enim prophetis, miraculis, cultu diuino, & Moſaicæ legis obſeruatio-
ne. Pænam autem ſpiritualem, non ad probandam virtutem, ſed ad punienda præ-
terita ſcelera, Deus infligit. Denique, Iudæi ſic reſpondentes, mendacẽ faciunt Deũ.
Quippe, ampliſſimis verbis Deus ſæpenumero promiſit, vt videre eſt in Deutero-
mio, cap. 11. & 28. ſe populũ hebreũ, ſi quidẽ is bene ac pie viueret, atque in legis,
quam per Moſem ei dederat, obſeruantia obedientiaque permaneret, conſeruaturũ
omni tempore in terra Chanaan quam poſſidebat, a cunctis hoſtibus defenſurum, cũ
ctiſque malis liberaturum, atque omni bonorum genere cumulaturum. Alij reſpon-
dent,

A dent, ſe non propter necem Meſſiæ, ſed propter alia quamplurima & grauiſſima fla-
gitia, quæ admiſerunt, iram Dei aduerſum ſe irritaſſe, tantamque eius animaduerſio-
nem, & vindictam, quanta nunc plectuntur, promeruiſſe. Verumtamen, & hoc reſpõ
ſum falſitatis arguitur. Etenim, quærendum ex illis eſt, quænam fuerint ſcelera ab ip-
ſis commiſſa, propter quæ tam grauiter puniantur. Nimirum, duo reperiuntur in ſa-
cris litteris, omnium ſcelerum maxima, & grauiſſimis verbis a Deo reprehenſa, & a-
cerbiſſimis ſupplicijs vindicata: ſcelus idololatriæ, & cædes prophetarũ. Hæc duo, ſu-
per alia omnia, Deus exprobrat Iudæis: & propterea teſtatur, grauiſſimas quaſque
eorum captiuitates & calamitates, præſertim vero Babylonicam, ipſis contigiſſe. At-
qui, nec poſt diſſolutam captiuitatem Babylonicam, nec poſt Saluatoris noſtri aduen
tum, legimus Iudæos aut publice idola coluiſſe, aut prophetas occidiſſe. Itaque poſt
B id temporis, quod ad iſta duo ſcelera ſpectat, quodammodo melior fuit populus He-
bræus quam antea fuerat. Non igitur magnitudo & diuturnitas præſentis Iudæorũ
calamitatis, vel ad prædicta duo ſcelera, vel ad alia quæcunque, præter cædem Meſ-
ſiæ, referri poteſt. Sed eſto, fuerint idolorum cultores, prophetas occiderint; non ideo
tamen conueniens prædictis ſceleribus erat præſens Iudæorum calamitas. Hæc nam
que ſcelera fuerant ante apud illos creberrima & grauiſſima; quorum tamen, non ni
ſi ſeptuaginta annorum captiuitatis pœnas luerunt. Nullum igitur exitum habent,
nullam latebram Iudæi: quocunque ſe uerterint, tenentur conſtricti.

Eximia D. Hieronymi in Iudæos ſententia.

Iuuat hoc loco referre, quæ D. Hieronymus, ad hanc Iudæorum voluntariam cæci
tatem perfidiamque redarguendam, poſuit in epiſtola centeſima vigeſima nona, quã
ſcripſit ad Dardanum. § Multa, inquit, Iudæe ſcelera commiſiſti; cunctis circa te ſer
C uiſti nationibus: ob quod factumẽvtique propter idololatriã. Cumque ſeruiſſes, cre-
bro tui miſertus eſt Deus: & miſit iudices, & ſaluatores, qui te de ſeruitute Moabita-
rum, Ammonitarum, Philiſtinorum, ac diuerſarum gentium liberarent. Nouiſſime
ſub regibus offendiſti Deum: & omnis tua prouincia, gente Babylonica vaſtante, dele
ta eſt. Per ſeptuaginta annos, templi ſolitudo permanſit. A Cyro rege Perſarum, eſt
laxata captiuitas: extructum quoque eſt ſub Dario templum. Quæ paſsi ſitis a Medis,
Ægyptijs, & Macedonibus, non enumero; nec tibi adducam in memoriam Antiochũ
Epiphanem, crudeliſsimum omnium tyrannorum; nec Põpeium, Gabinium, Scaurũ,
Varium, Caſsium, Soſſiumque replicabo; qui tuis vrbibus, & præcipue Hieroſolymæ
inſultauerũt. Ad extremum, ſub Veſpaſiano & Tito vrbs capta, templumque ſubuer-
ſum eſt. Deinde, ciuitatis, vſque ad Adrianum principem, per quinquaginta annos
D manſere reliquiæ: poſt illã euerſionẽ, vſq. ad hanc diem, paulo minus quam per qua-
dringentos annos, & vrbis & templi ruinæ permanent. Ob quod tantum facinus?
Certe non colis idola: ſed etiam ſeruiens Perſis & Romanis, & captiuitatis preſſus iu
go, Deos ignoras alienos. Quomodo clementiſsimus quondam Deus, qui nunquam
tui antea oblitus fuerat, nunc per tanta ſpatia temporum non adducitur, vt ſoluat
captiuitatem, & vt verius dicam, expectatum tibi mittat Antichriſtum? Ob quod
inquam facinus, & tam execrabile ſcelus, auertit a te oculos ſuos? ignoras? Memen-
to vocis parentum tuorum, § *ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros,* § & § *hic eſt hæres,
venite occidamus eum, & noſtra erit hæreditas* § & § *non habemus regem, niſi Cæſarem.* § Habes
quod elegiſti, vſque ad finem mundi ſeruiturus es Cæſari, donec gentium intret ple-
nitudo, & omnis Iſrael ſaluus fiat; & qui quondam erat in capite, vertatur in caudã §
E Hactenus verba fuere D. Hieronymi. Eandem porro ſententiam Prudentius Chriſtia
norum poetarum facile clariſsimus, in extrema apotheoſi his verſibus extulit.

Prudentii verſus.

Exilijs vagus, hinc, illinc, fluctantibus errat
Iudæus, poſtquam patria de ſede reuulſus,
Supplicium pro cæde luit: Chriſtique negati
Sanguine reſperſus, commiſſa piacula ſoluit.

Neque cuiquam mirandum accidat, Iudæos hanc tam manifeſtam, teſtatamque
oraculis prophetarum, atque ſuorum malorum experientia comprobatam, de Meſ-
ſiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quibus supplicijs orum generibus, Iudæi propter Messiæ necem puniti sint.

siæ aduentu & morte doctrinam, non videre atque intelligere. Siquidem, hæc ipsa cæ A
citas, vna est de multis alijs, & quidem maximis Iudæorum pœnis, quibus illi propter necem Messiæ, a Deo puniti sunt. Duplici enim pœnarum genere mulctati sunt: vnum fuit corporale; & hoc triplex; amissio regni ac dignitatis, perpetua vrbis ac templi desolatio, & sempiternum exilium, innumeris malis miserijsque refertum. Alterũ pœnæ genus fuit spirituale, tanto sane grauius & exitialius priore, quanto & potioribus bonis eos spoliauit, & acerbioribus malis affecit. Et hoc duplex: excæcatio mentis, & obduratio cordis; videlicet ad intelligenda credendaque atque amplectenda quæ ad Messiam pertinebant. Hoc duplici pœnarum genere plectendos esse Iudæos, Isaias capite sexto illis verbis indicauit: § *excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum, & dixit: vsquequo Domine? & dixit, donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine bo* B
mine, & terra relinquatur deserta. § Hoc Isaiæ vaticinium, Saluator noster in Euangelio Ioannis cap. 12. ad se & ad Iudæos, qui sibi credere recusabant, pertinuisse declarauit. Illud quoque quod in Deuteronomio dixit Moses de Iudæis, § *percutiat te Dominus a mentia & cæcitate, ac furore mentis; & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris; & non dirigas vias tuas: omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te* § hoc, inquam, quod Moses dixit, nunquam verius quam nunc, in Iudæos dici posse, intelligimus. Dauid præterea in psalmo sexagesimo octauo, cum sub persona sua exposuisset, quam indignis & acerbis modis, tractandus esset Messias a Iudæis; scilicet, propter certitudinem prophetiæ, in prædicendo futura, vsus verbis præteriti temporis, proxime varias pœnas partim corporales, partim spirituales, tam immani eorum sceleri comparatas subiunxit: § *fiat, inquit, mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones,* C
& in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. § Dauidem autem hæc vaticinantem prophetico spiritu, spectasse Iudæos, qui Dominum nostrum occiderunt, & doctrinam eius oppugnarunt, non tantum accipere noluerunt, testem habemus, quo nõ grauior alter, D. Paulum in cap. 11. epistolę ad Romanos. Qui quidem Paulus in cap. 3. posterioris epistolæ ad Corinthios, eleganter argumentatur, obtusos esse Iudæorũ sensus ad diuina mysteria, præsertim ea quę Messiã attingunt, intelligenda: olim, inquit, non poterãt Iudæi aspicere faciem Mosis nisi velatam. Nempe, in hodiernam vsq; diem, velamẽ manet Iudæis in lectione veteris testamenti: quod tamen per Christum euacuatur. Itaque Iudæus sine fide Christi legens scripturam, reperit eam velatam, nec menti peruiam ad intelligendum. At cum primum fide Christi imbutus est, velamen ex ipsa scriptura, & ex corde eius aufertur. Idẽ Paulus in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicẽses, testatur, Iudæos expositos esse omni seductioni & errori, eo quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideoque, inquit, mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

Quæstio 11. An lectio græca & hebraica huius loci, possit accõmodari ad lectionem latinam. Theodoretus.

Verum, ad latinam lectionem huius loci Danielis interpretandam atque illustrãdam, quæ dicta sunt, satis esse debent: restat, vt quemadmodum supra promisimus, de lectione quoque Græca & Hebraica huius loci, nonnihil dicamus. Græca verba huius loci, si quis latine fideliter exprimat, hanc reddunt sententiam: § *post hebdomadas sexaginta duas destruetur vnctio, & iudicium non erit in eo: & ciuitatem & sanctum dissipabit cum duce ve* E
niente: & succidentur sicut in diluuio; & vsque ad finem belli concisi ordinabit desolationibus. § Hæc verba Theodoretus hunc in modũ exponit. § Post sexaginta duas hebdomadas, videlicet numeratas ab ædificatione Hierusalem sub Nehemia, destruetur vnctio, quia in fine illarum hebdomadum, ab Herode occisus est Hyrcanus pontifex; post quem, non fuere pontifices legitimi, id est, creati ex præscripto legis Mosaicæ; & ideo dicitur destructa vnctio; nam vnctione pontifices consecrabantur. Et quamuis post Hyrcanũ fuere

A fuere pontifices, & vncti, & stola pontificia induti, & pontificijs muneribus fungentes: attamen, quia non secundum legem fuerunt electi, idcirco subditur § *& non erit iudicium in eo* § hoc est, non erunt pontifices ex iudicio, sententia, & præscripto legis. § Alii sic exponunt: § *tolletur vnctio* § id est, dignitas pontificalis: § *& non erit iudicium in eo* § id est, non habebunt deinceps potestatem iudicandi, & gubernandi populum. Nam fere post reditum Iudęorum ex captiuitate Babylonica, ijdem fuere pontifices atque iudices & principes populi. Ego conuenienter latinæ lectioni, quæ refert hæc ad Messiam, sic interpretarer hæc verba. § *Post sexaginta duas hebdomadas*, § videlicet, supplendo priores septem ante nominatas, ideſt, post sexaginta nouem; in ipsa vltima & septuagesima hebdomada, § *destruetur vnctio*, § id est; occidetur Christus. § *Et non erit iudicium in eo* § B
hoc est, in Christo iudicando & condemnando atque occidendo, nullum ius, seu iudicium seruabitur a Iudæis: omnia illi iura humana & diuina, violabunt; omnes leges ciuiles, diuinas, & naturales perfringent, vt quoquo modo Christum necando, odium suum explere possint. Quæ sequuntur, facilia sunt intellectu: § *& ciuitatem, Hierusalem, & sanctum quod in ea erat templum dissipabit* § id est, vsquequaque vastabit, & funditus euertet; supple tu, populus & exercitus Romanus, cum duce veniente seu venturo, id est, Tito & Vespasiano. § *Et succidentur, sicut in diluuio* § hoc est, inquit Theodoretus, pernicię funditus sustinebunt, qualem olim sustinuerunt homines, cum omnem terram diluuium contexit. Solet enim scriptura, ingentem aliquam vim malorum ingruentium, quæ oppressura sunt aliquos, vocabulo diluuij, seu inũdationis explicare; sicut in psal. 31. § *Verumtamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt* § & apud Isaiam cap. 28. § *flagellum inundans, cum transierit, non veniet super nos:* § apud Hieremiam quoque in lamen-
C tationibus cap. 3. § *inundauerunt aquæ super caput meum: dixi, perij.* § Extrema autem illa verba, § *& vsque ad finem belli concisi desolationibus.* § secundum Theodoretum, declarant mala quæ hic prædicuntur, vbi semel venerint, nunquam esse reuocanda. Funditus enim inquit, delebuntur bello illo, veluti quodam diluuio oppressi, & in perpetuum his malis succumbent, neque vnquam, vt ex ipsis eripiantur, veniam consequentur. Dicitur autem bellum illud Romanorum, gestum duce Tito cum Iudæis, concisum, seu decisum iri; hoc est, esse dirimendum ac terminandum ingenti exitio Iudæorum: hoc est, desolationis ciuitatis & templi, non temere, aut humano tantum consilio factæ; sed ordinatæ, & statutæ a Deo, ad vindicandum scelus, Messiæ a Iudæis occisi. D. Augustinus in epist. 80. sic legit. § *Et non erit eius* § & interpretatur sic, non erit Messias eius ciuitatis: quia sic ab eo alienabuntur Iudæi, vt eum illi, quasi non suum redemptorem,
D sed vt alieniſſimum, sint occisuri.

Porro hebraica lectio huius loci, vt eam latine Pagninus extulit, ita se habet. § *Post hebdomadas sexaginta duas, excidetur Christus; & non erit ei; & sanctuarium dissipabit populus ducis ven turi; & finis eius in inundatione, & vsque ad finem belli decisæ sunt desolationes.* § In qua lectione, omnia sunt clara, cum satis congruant cum lectione vel latina vel græca: præter vnum illud, § *& non erit ei.* § Hæc enim oratio quia est præcisa, obscurum habet intellectum. Quidam ita exponunt: & non erit ei, qui ferat opem, aut solatium aliquod. Saluator enim noster, tempore mortis suæ, ab omnibus, etiam notis & amicis derelictus est, omnique solatio, etiam diuino tunc est destitutus. Quam ob rem ipse pendens in cruce, dixit, § *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me.* § Verum facile est, etiam hunc locum applicare, & accommodare ad lectionem latinam, quæ habet § *& non erit eius populus, qui* E
eum negaturus est. § Sic igitur intelligamus, § *& non erit ei*, § ideſt, gens Iudæorum, quia negauit & occidit Messiam, § *non erit ei* § id est, vel Messiæ vel Deo, (supple tu) non erit inquam ei amplius in populum peculiarem, & dilectum, sed ab ipso repudiabitur, & penitus abiicietur. Eandem sententiam habet vetus lectio Hebræorum in hoc loco; quam D. Hieronymus, commemorans hic opinionem Hebræorum de computatione septuaginta hebdomadum, his verbis refert. § *Non erit illius imperium quod putabat se redempturum:* § hoc est, Messias regnum Iudæorum derelinquet, & omnino abijciet, ad quod tamen spiritualiter reparandum, & reficiendum præcipue venerat.

Lectio hebraica huius loci.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Confirmauit autem pactum multis hebdomada vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium; & erit in templo abominatio desolationis; & vsque ad consummationem, & finem, perseuerabit desolatio.

HIS verbis Gabriel septuagesimam & vltimam hebdomadam, quam ab alijs sexaginta nouem supra seiunxerat, nunc seperatim, & solam explicat; docens, quid esset in ea olim euenturum. Dicit igitur, Messiam, post baptismum, quem accepturus erat sub finem sexagesimæ nonæ hebdomadis, per reliquam septuagesimam hebdomadam confirmaturum pactum suum; hoc est, prædicaturum legem & doctrinam suam; partim quidem per semetipsum; partim vero post mortem suam, per discipulos suos. Etenim, Christum post baptismum prædicasse Euangelium tribus annis integris, & aliquanto plus, fere patrum sententia est. Hoc testatur Chrysostomus homilia 23. in Matthæum: hoc ipsum sensisse Euodium discipulum Apostolorum, refert Nicephorus lib. 2. historiæ Ecclesiasticæ cap. 3. Hoc fuse tractat in commentario huius capitis Theodoretus. Quin Eusebius, quem multi sequuti sunt, id argumentatur ex historia Euangelica beati Ioannis, qui tres annos prædicationis Christi, manifeste distinxit. Nec hoc tantum in chronicis annotauit Eusebius, sed præterea in libro octauo de demonstratione Euangelica affirmat, hanc esse veterem Ecclesiæ traditionem. Cui rei fidem facit vetustissimus auctor Ignatius martyr in epistola, quam scripsit ad Trallianos, prædicationem Christi post baptismum, tribus annis definiens.

An post Domini nostri mortem, omnino defecerint Iudæorum sacrificia.

Transactis igitur tribus annis & aliquot mensibus, hoc est, in dimidio septuagesimæ hebdomadis, §*defecit hostia & sacrificium.*§ Quibus verbis significatur mors Messiæ. Nam & quarto anno post baptismum suum, Dominus noster mortuus est; & post mortem eius, omnia sacrificia veteris legis, cunctaque ceremonialia in totum abrogata & antiquata, defecerunt. Huius rei illud fuit admodum illustre argumentum, quod moriente Christo, velum templi, a summo vsque ad imum, est discissum: quo portendebatur, quæ in eo templo peragebantur, dissoluta & sublata esse. Atque his consonant, quæ scripta sunt in psalmo 49. prout ea D. Paulus in epistola ad Hebræos cap. 10. citat atque interpretatur. §*Christus, inquit, ingrediens in mundum dicit: hostiam & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi. Holocaustomata pro peccato non placuerunt tibi; tunc dixit: ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam.*§ Hæc ex Dauide cum citasset Paulus, subtexuit eorum interpretationem. §*Superius, inquit, dicens, quia hostias & oblationes pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur; subdit, ecce venio, vt faciam voluntatem tuam: & sic aufert primum, vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel.*§ Sic Paulus. Nec mirum, cessasse antiquæ legis sacrificia, postquam immaculatus agnus, se in cruce Deo Patri obtulit hostiam viuentem, scilicet, omnium veterum sacrificiorum finem atque consūmationē: & Deo infinite gratam, atq. ad omnia omnium hominum peccata delenda efficacem. De qua sic beatus Leo homilia octaua de passione Domini scribit. §Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differētias hostiarū, vna corporis & sanguinis tui implet oblatio: quoniam tu es verus agnus Dei, qui tollis peccata mundi; & ita in te vno vniuersa perficis mysteria, vt sicut vnum est pro omni victima sacrificium; ita vnum de omni gente sit regnum.§ Verum enimuero, non est intelligendum, statim post Christi mortem, omnino defecisse Iudęorum sacrificia; quippe, quoad templum illud stetit, sterit autem post Christi mortem per annos ferme quadraginta, vsque ad euersionem ipsius & vrbis, a Romanis factam, non est intermissa consuetudo, in eo templo sacrificandi. Ergo, statim post Christi interitum defecerunt illa sacrificia, non sane secundum vsum, & exercitium, sed secundum virtutem & efficaciam; & vt nunc in scholis

D. Leo.

scholis loquuntur theologi, secundum valorem. Namque post id temporis, licet non statim fuerunt mortifera, quoad, promulgato Euangelio, veritas doctrinæ Christi mūdo enotesceret; fuere tamen mortua; desierunt enim Deo esse grata & accepta, hominibusque salutaria. Atque hæc in priori septuagesimę hebdomadis dimidio acta sūt. In posteriori autem dimidio eiusdem hebdomadis, Christus pactum suum per Apostolos & discipulos confirmauit: qui cælitus sancto spiritu mirabiliter accepto, per illos quatuor annos maxima contentione, acerrimoque studio, atque ardore animi, Euangelium Christi in Iudæa, Galilęa, & Samaria prædicauerunt, multis prodigijs & miraculis prædicationem suam confirmantes.

Sed in supradictis Gabrielis verbis, tria sunt diligenter ponderanda. Vnum est, illud §*pactum*§ alterum, illud §*multis*§ tertium, illud §*abominatio desolationis.*§ Ac primo, vim & notionem illius vocabuli §*pactum*§ prout in sacris litteris crebro vsurpatur, aperiamus. Pactum hebraice dicitur §*Berith,*§ quæ vox latine significat fœdus & pactum. Nec raro ponitur pro ipsa lege: veluti in deuteronomio cap. 29. apertissime vero in cap. 24. exodi: sic enim ibi scriptum est. §*Assumens Moses volumen fœderis legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes. Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum, & dixit: hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscū super cunctis sermonibus his.*§ Vocem autem hebræam §*Berith*§ tres interpretes, Aquila Symmachus, Theodotio, græce verterunt *συνθήκην*, quæ vox etiā significat fœdus & pactum. Soli septuaginta interpretes vbique transtulerunt *διαθήκην*, qua voce significatur testamentū, quod ab his qui mox sunt morituri; fieri solet. Et quia aliud est fœdus seu pactum, & aliud est testamentum, proterea D. Hieronymus in commētarijs suis in epistolam ad Galatas super tertio capite, reprehēdit septuaginta interpretes, quod vocem illam hebræam, quæ proprie significat pactū & fœdus, expresserint græca voce, testamentum significante. Verum pro defensione septuaginta interpretum, illud facit, quod vox *διαθήκη* apud optimos scriptores græcos, non modo significat testamentum, sed etiam pactum, fœdus, conuentum, pollicitationem, vt Budæus in commētarijs linguæ grecæ, luculentissimis exēplis, ex Aristophane & Demosthene deprōptis confirmat: addens præterea, eā vocem, cū pro testamento ponitur, fere plurali numero sumi, nec in singulari, nisi admodum raro. Quod autem septuaginta interpretes vsi sint ea voce, non ad significandum testamentum, sed pactum & fœdus, patet ex psalmo, 82. §*Simul aduersum te, testamentum disposuerunt, &c.*§ vbi pro testamento, græce est eadem illa vox; non aliud eo loco significans, nisi fœdus vel pactum; namque illorum verborum hæc est sententia: omnes vicinæ gentes percusso inuicem fœdere, vnanimes aduersum te conspirarunt. D. quoque Lucas eadem significatione vsus est ea voce, scilicet pro pacto: cum in actis Apostolorum cap. 3. dixit §*vos estis filij prophetarum & testamenti:*§ & in cantico Zachariæ dixit; §*& memorare testamenti sui sancti*§ id est, fœderis & pacti. Noster autem latinus interpres, eam vocem sæpe vertit vocabulo testamenti; sine dubio latina voce testamenti abusus. Nec hoc latuit D. Augustinum, quippe in libro locutionum de Genesi, numero 93. & 94. super illis verbis, quæ sunt in vigesimo sexto capite libri Geneseos secundum antiquam lectionem latinam, quam tunc sequutus est Augustinus, §*Videntes vidimus, quia est Dominus tecum, & disponemus tecum testamentum:*§ super his inquam verbis, ita scribit Augustinus; §amant scripturę pro pacto, ponere testamentum, id est, *διαθήκην.*§

Quæstio 22. Quid sit pactum hoc Messiæ.

Hoc igitur loco, tam vox hebræa, quam græca & latina, proprie significat legem nouam, & Euangelicam, quam Christus & Apostoli mundo publicarunt; & per quā, quasi per pactum quoddam, Deus promisit hominibus, se, credētibus in filium suum, & legē eius obseruātibus, & peccata omnia remissurū, & vitam æternā esse daturum. Hāc legem appellare licet, secundū, vel nouum pactū, fœdus, testamentū, quod Christus cū hominibus fecit in cruce pēdens, idq. sanguine suo aspersit, morteq. confirmauit. Hieremias porro clarissimis verbis in cap. trigesimo primo docet, duo esse Dei pacta: vnū antiquū illud, datū Iudæis per Mosē in mōte Syna, scriptū in tabulis lapideis; alterū vero, nouū, lōge pręstātius, vtilius, ac diuturnius priori, dandū per Messiam &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Explicatur locus Hieremiæ ex c. 31.

in hominum animis mentibusque scribendum. Verum non satis est indicasse locum Hieremiæ; verba quoque eius, quæ plane aurea sunt, & nostra interpretatione, quo nihil in eis reliquum sit obscuritatis, illustrari debēt, hoc loco adscribēda duximus: sic igitur ait. § *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, cum eduxi eos de Aegypto, pactum quod irritum fecerunt. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel; post dies illos dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam illam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vltra vir proximum suum, dicens, cognosce Dominum: Omnes enim cognoscent me a minimo eorum vsque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* § Non ne his verbis descripsit Hieremias præstantiam legis euangelicæ, quæ potissimū viget, regnatque in animis hominum, eos illuminans clara Dei cognitione, & purgans peccatorū omniū remissione? At enim, ne quis suspicaretur hoc secundū pactū fore tēporariū, sicut fuerat prius illud Mosaicū, & aliquā do tandē, similiter vt illud, fore antiquandū & abolendū; ideo proxime subiecit, pactū legis euangelicæ tādiu permansurū, quoad stabit motus cælorū, discursus syderū, noctis, & diei, ceterarūq. tempestatū vicissitudines: hoc est, vsque ad consummationē & finē huius mundi: iuxta illud quod Dominus dixit: § *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā, & portæ inferi non præualebunt aduersus eā:* § Et itē illud § *Ego vobiscū sum vsque ad consummationē seculi.* § Sic igitur post prędicta scribit Hieremias. § *Hæc dicit Dominus, qui dat solē in lumine diei, ordinem lunæ & stellarum in lumine noctis: quī turbat mare, & sonant fluctus eius: Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus; tunc & semen Israel deficiet vt non sit gens coram me cunctis diebus.* § Loquitur autem hic Hieremias de semine Israel, non secundum carnem, sed, vt interpretatur Paulus secundum promissionem & spiritum. Quod autem subdit Hieremias, ciuitatem Hierusalem ædificatum iri, & instaurandū esse templum, ita vt non destruatur vltra in perpetuum: non debet intelligi de terrena & corporali Hierusalem, & templo; quippe hæc postea, nec semel destructa, nec per mille quingentos annos, post vltimam eorum euersionem vsque ad hanc diem reparata esse cernimus. Sed intelligi debet hoc vaticinium Hieremiæ, de Christi Ecclesia, quam res ille corporales per quandam similitudinem præfigurarūt. Atque hæc de vocabulo illo § *pactum* § dicta sint.

Quæstio 23 Quid sit, Messiam pactum suum confirmasse, multis.

Verum, quid sibi vult illud § *multis?* § nam hoc supra, secundo loco positum fuerat explicandum. Possumus id quidem dupliciter interpretari. Primo, vt referatur ad homines, velut Iudæos: & intelligatur, Christum confirmaturum pactum suum, id est, doctrinam Euangelicam probaturum & persuasurum, non omnibus, sed multis. Et per se quidem, tantum abest, vt omnibus Iudæis Christus eam persuaserit, vt paucissimi fuerint qui eam acceperint. Itaque Ioannes dixit, § *In propria venit, & sui eum non receperunt.* § Per discipulos autem suos, multo plures de Iudæis sibi subiecit: de Gentilibus vero, multo plurimos: sed hi tamen fuere pauci in comparatione eorum, qui in vniuerso terrarum orbe Christi fidem, & disciplinam accipere noluerunt. Deinde, illa voce § *multis* § significari potest, Christum esse confirmaturum pactum suum multis & varijs argumentorum & probationum generibus. Quinque enim modis Dominus noster probauit se Messiam esse, suamque doctrinam à Deo esse profectam, eamque cunctis hominibus ad percipiendam vitam æternam, esse omnino necessariā. Primum genus probationis constat multis, varijs, & adeo grauibus testimonijs, vt ea nulla tergiuersatione eludi possint. Primum testimonium fuit angelorum, in ortu Christi annuntiantium pastoribus, eo die natum esse Saluatorem mundi. Secundum testimonium fuit magorum, qui ex Oriente venientes, natum iam esse regem Iudæorum, nouæ stellę miraculo confirmarunt. Tertium fuit eorum, qui illo ipso tempore, quo Christus natus est, iustitia, pietateque ac sanctitate insignes, & apud Iudæos perquam nobiles habebantur: vt Elizabeth, Zachariæ, Simeonis, & Annæ. Quartum fuit, multiplex testimonium & præconium Ioannis Baptistæ, cui Iudæi non poterant contradicere. Quintum fuit testimonium Dei patris, magnifice & gloriose datum in baptismo, & transfiguratione Christi.

Quibus modis probauerit Christus se Messiam esse, & doctrinam suam esse veram.

Sexti fuit Mosis & Heliæ, qui apparuerunt in transfiguratione Christi, & testificati sunt, ipsum esse Messiam. Septimum fuit testimonium ipsorum pharisæorum, de quibus vnus, Nicodemus, dixit: scimus quia a Deo venisti magister. Octauum, etiam ipsorum dæmonum, qui eiecti ab ipso ex humanis corporibus, clamabāt ipsum esse Christum, & filium Dei. Alterum genus probationis, constat vaticiniis prophetarum de venturo Messia editis, & monumentis litterarum consignatis; quæ ad vnum omnia, in Domino nostro fuisse completa, & ipse demonstrauit; & Apostoli eius, deinde probarunt; nec non & nos supra docuimus, cum explicaremus illa verba § *vt impleatur visio & prophetia* § Tertia probatio versatur in miraculis Christi, quæ fuerunt plurima maximaque. Quapropter Iudæi, vt refert Ioannes cap. 7. dicebant: § *Numquid Christus cum venerit, plura signa faciet, quam quæ hic facit?* § Dupliciter autem ex hoc loco vrgentur Iudæi. Siquidem Dominus noster, & omnia miracula fecit, quæ facturū Messiā prædixerant prophetæ: & fecit ea miracula, quo declararet ac probaret se Dei filium esse, verumque Messiam. Quarta probatio ducitur ex vita & moribus, ex passione item & morte Domini nostri. Eam enim vitam egit Dominus noster, ijs moribus fuit, eam doctrinam prædicauit, denique tali vita, moribus, & doctrina fuit, quali futurum Messiam, vates præscripserant. Ea præterea passus est à Iudæis, eoque mortis genere necatus est, vt de ipso Isaiam cap. 53. & Dauidem in psalmo vigesimo primo vaticinatos esse, dubitari nullo modo possit. His adde prodigia, quæ Domino nostro moriente cōtigerunt. Sol vsquequaque defecit, & sane præter naturalem rerum cursum & ordinem: horribili motu terra contremuit; velum templi discissum est: sepulchra patuerunt: multique de mortuis ad vitam reuocati, visi sunt multis, & testificati Iesum esse Messiam. Quibus prodigijs permotus centurio, exclamauit: § *Vere filius Dei erat hic.* § Quintum & vltimum genus probationis, consistit in prædictionibus Domini nostri; quarum omnium veritatem euentus comprobauit. Fuerunt autem prædictiones Christi, fere huiusmodi. Prima fuit de suprema ruina & exitio Iudæorum: secunda, de miraculis quæ facturi erant ipsius discipuli & sectatores: tertia, de maximis & acerbissimis persequutionibus quas erant passuri: quarta, de euangelio suo per omnem terram prædicando: quinta, de Ecclesia sua vsquequaque & in vniuerso orbe propaganda: sexta, quod eadem Ecclesia, licet foret vbique terrarum & gentium oppugnanda, diuexanda, & conflictanda, nihilominus tamen, vsque ad consummationem sæculi esset permansura: denique septima & vltima, de genere mortis suæ, de resurrectione post triduum, de missione spiritus sancti, de nomine suo apud omnes gentes nobilitando & clarificando.

Septē Christi Domini nostri prædictiones.

Quæstio 24 Quid sit abominatio desolationis.

Restat interpretandum illud, quod supra tertio loco propositum fuerat: sunt autem verba illa Gabrielis: § *Et erit in templo abominatio desolationis.* § Hanc ipsam Gabrielis sententiam, nominato eius scriptore Daniele, commemorauit Dominus, vt refert Matthæus cap. 24. nam loquens cum discipulis suis, ita dixit: § *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat; tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* § Esse autem obscura hæc verba Gabrielis, neque cuiuis ad intelligendum exposita & aperta, satis est significatum illis verbis Domini § *qui legit intelligat* § quasi diceret; non debent ea verba oscitanter legi; sed diligenti & attento lectore opus est ad ea intelligenda. Verum, quid sit § *abominatio desolationis* § quæ futura erat in templo, varie admodum exponitur. Ponam hic omnium interpretationes, easque breuiter perpendam, & diiudicabo. Prima interpretatio est Irenæi in libro quinto aduersus hæreses, qui hæc verba exponit de Antichristo; quem putat ipse, similiter vt alij complures antiquorum patrum, sessurum in templo Hierosolymitano, & tanquam Messiam, & Deum, a multis adoratum iri. Qui quidem recte nominatur abominatio desolationis: abominatio quidem, propter infinita eius scelera plane abominanda & execranda: desolationis autem, quoniam sæuissima, contra omnes Christi cultores, concitata persequutione, quantā maximam poterit vbique faciet eorū templa profanabit atque desolabit. At enim, non est hæc interpretatio conueniens sententiæ aut

1. Interpretatio Irenæi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gabrielis qui hæc verba dixit: aut Christi Domini nostri, qui multo post, eadem retulit. Etenim Gabriel hoc loco, vt patet ex antecedentibus & sequentibus, haud dubie loquitur de nece Messiæ, & vindicta eius necis, non longe post septuaginta hebdomadas de Iudæis sumēda: nō igitur quod de abominatione desolationis dicitur, ad Antichristum referri debet. Dominus autem noster apud Matthæum cap. 24 hæc ipsa verba, sine dubitatione retulit ad futuram Hierusalem vastationem & desolationem; vt ex contextu sermonis eius, liquido cernitur.

2. Interpretatio.

Secunda interpretatio est, abominationem desolationis, referri debere ad Antiochum Epiphanem, qui in templo Hierosolymitano a se sacrilege compilato, atque impie profanato, abominandum idolum collocauit: de quo ita scripsit Iosephus libro 12. antiquitatum. §In templo quoque, ara posita, porcos mactauit, sacrificium a Iudæorum religione alienissimum: & cogebat omnes abrogato veri Dei cultu, ipsius venerari numina: & oppidatim extructis tēplis atque altaribus, porcinas in eis quotidie immolari victimas. Quin & sanctissimum templū, vni veroque sacratum Deo, deinceps Iouis Olympij cognominari iussit.§ Sic Iosephus. Et scriptor quidem prioris libri Machabæorum, existimari posset in hac fuisse sententia; vt qui in primo capite, quasi ad hoc vaticinium Gabrielis spectās, scripserit, Antiochum super altare Dei ædificasse idolum abominationis, siue vt græce est ad verbum, abominationem desolationis. Illud autem idolum Antiochi, vocatur abominatio, more scripturæ, quæ omne idolum vocat abominationem. Dicitur præterea, desolationis, quia idolum illud, vrbe temploque profanatis atque vastatis, collocatum fuerat. Atqui verba hæc Gabrielis, non bene applicari ad illud Antiochi idolum, patet tribus argumentis. Primo, quia Gabriel significat his verbis mala & calamitates, quæ Iudæis propter Christi cædem, exactis iam septuaginta hebdomadis, contigerunt: illud autem idolum Antiochi, positum est in templo Iudæorum, circa quadragesimam primam hebdomadam, scilicet, non minus centum sexaginta annis, ante Christi Domini nostri aduentum. Adijce, quod Gabriel affirmat, abominationem desolationis, vsque ad finem, hoc est, vt supra nos exposuimus, in perpetuum, & in omne tempus mansuram: idolum autē illud Antiochi, non plus tribus annis stetit in templo, vt traditur in historia prioris libri Machabæorum, & prædictū a Daniele supra legimus in capite octauo. Sed quid opus est argumentis? omnem enim sustulit dubitationem Saluator noster, qui hæc verba citans, manifeste significauit, abominationem desolationis, post sua tempora futuram, cum dixit: §*cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem, tūc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.*§ Caietanus super cap. 24. Matthæi, arbitratus auctorem prioris libri Machabæorum, in eo loco quem proxime memorauimus, citasse verba hæc Gabrielis de idolo Antiochi; tacite eum reprehendit, tanquam peruerse, & contra sē tentiam Gabrielis, & Saluatoris nostri, verba illa interpretatum. Atque hanc vnā de multis alijs affert ipse rationem ad probandum, libros illos Machabæorum nequaquam esse canonicos. Sed profecto deceptus est Caietanus. Nam, nec scriptor ille citauit testimonium Danielis, sed similibus verbis vsus est ad expriimendum scelus Antiochi &, si forte spectauit ad sententiam Danielis, non tamen ad hāc quæ est in hoc nono capite, sed ad alteram similem, quæ apud eundem est in vndecimo capite, vbi sunt illa verba; §*& brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abominationem in desolationem.*§ Quo loco Danielem loqui de persecutione Antiochi Epiphanis, confessio est omnium interpretum, & res ipsa loquitur.

Defenditur auctoritas librorum Machabæorum, contra Caietanum

3. interpretatio D. Hieronymi, Chrysostomi & Theodoreti.

Tertia est interpretatio D. Hieronymi, Chrysostomi, Theodoreti & aliorum, qui abominationem desolationis, interpretantur statuam aliquam, vel imagines gentilium imperatorum, quarum cultum & venerationem Iudæi abominabantur: & quia capta vastataque ciuitate, & desolato templo, eiusmodi imagines a victoribus positæ sunt in loco sancto, id est, intra vrbem, vel templum; propterea dicitur, §*abominatio desolationis stans in loco sancto*.§ Planiorem faciam hanc interpretationem, positis hic prædictorum auctorum verbis. D. Hieronymus in commentarijs in Matthæum tractans super vigesimo quarto capite hanc ipsam sententiam: § potest, inquit, quod dicitur,

dicitur, §*abominatio desolationis stans in loco sancto*§ simpliciter intelligi, aut de Antichristo, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Adriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco, vsque in præsentem diem stetit. Abominatio quoque, secundum vererem scripturam, idolum nuncupatur; & idcirco additur desolationis; quod in desolato tēplo atque destructo, idolum positum sit.§ Hæc Hieronymus. Theodoretus vero hunc Danielis locum pertractans in suis commentarijs, similiter exponit de imaginibus Cæsaris, quas Pilatus in vrbem & templum intulit. §Signum, inquit, futuræ desolationis in vrbe & templo, erunt imagines quædam, legibus interdictæ, in ipsum illatæ. Quod Pilatus fecit, qui noctu in sacrum Dei templū, imperatorum, contra diuinam legem, intulit imagines.§ At vero Chrysostomus super 24. cap. Matthæi, & in secunda oratione aduersus Iudæos; præterea Theophilactus & Euthimius in 24. cap. Matthæi, referunt ad imaginē Titi imperatoris, quæ, iam expugnata ciuitate, in adytis templi statuta est. Sed enim, hæc interpretatio mihi quidem non videtur vera. Et vt de Pilato primum dicam, liquet ex his quæ scribit Iosephus lib. 18. antiquitatum cap. 4. imagines illas Cæsaris a Pilato illatas in vrbē, non ibi permansisse, sed statim, repugnantibus obstinate Iudæis, eductas esse. Et quia tunc non erat desolata vrbs, nec fuit desolata, nisi plus quadraginta annis post id tem poris, propterea non poterant illæ imagines appellari, abominatio desolationis. Adde ad hæc, quod Christus loquitur de abominatione desolationis, non iam facta, sed post futura: illud autem Pilati factum, si quis chronologiam in historia Iosephi subtiliter exploret, id temporis quo Dominus noster hæc loquutus est, præcessisse comperier. Verum hęc certiora & apertiora fient verborum Iosephi appositione. §Pilatus, inquit, ignaris omnibus Iudæis, signa cum effigie Cæsaris in vrbem intulit, ad contumeliam legis nostræ, qua cautum est, ne habeamus huiusmodi imagines. Quocirca, priores Iudææ præsides, cum signis aliter insignitis vrbem ingredi solebant. Re cognita, magno agmine Iudæi Cęsaream ad Pilatum adeunt, suppliciter orantes, vt imagines illas alio transferri iuberet. Ille non solum pernegat se facturum quod postulabant, sed mortem minitatur nisi quamprimum quiescerent. At illi procidentes humi, & exertos præbentes iugulos, manifeste præseferebant, vita sibi cariorem esse patriæ legis obseruantiam. Tum Pilatus, tam constans legum studium admiratus, continuo eas imagines Hierosolymis Cæsaream reportari iubet.§ Sic Iosephus. At vero, quod dictum est de imagine Titi, vel statua equestri Adriani, non est probabile. Nam Iosephus, qui præsens interfuit expugnationi Hierusalem, & omnia tunc facta, etiam dicta memorabilia, septem de bello Iudaico scriptis a se libris diligentissime complexus est, ne verbum quidem de Titi imagine in templo posita vspiam facit. Deinde, quod Dominus dixit de abominatione desolationis, id quasi signum dedit antecedēs desolationem Hierusalem; vt eo viso, possent, qui saperent, fuga sibi consulentes, imminens Iudæis exitium euitare. Atqui, tam imago Titi, quam statua equestris Adriani, non nisi post ruinam & desolationem vrbis, posita fuisse dicitur.

4. interpretatio historiæ scholasticæ, & Dionysij Carthusiani

Quarta interpretatio, auctoris historiæ scholasticæ in historia Danielis cap. 10. qui abominationem desolationis, interpretatur sacrificia & ceremonialia Iudæorū, quæ post mortem saluatoris nostri statim futura erant inualida, & abominanda, & paulo post desolanda seu abolenda. Hanc interpretationem, præter ceteras, probasse videtur Dionysius Carthusianus. Etenim in commentario huius loci ita scribit. §Et erit in templo abominatio desolationis: id est, in sacrificijs & ritibus templi, post Christi occisionem, erit abominabilis desolatio, ipsaque sacrificiorum oblatio erit sacrilega, detestabilis, abominataque Deo: nec erit in templo, post Euangelij promulgationem, verus Dei cultus, sed potius ludus diaboli.§ Verumtamen hæc interpretatio, neque congruit cum sensu & mente Danielis seu Gabrielis, qui aperte distinxit abominationem desolationis, a defectione hostiarum & sacrificiorum, cum dixit; §*in dimidio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium, & erit in templo abominatio desolationis*:§ neque consentit cum Domini nostri sententia, qui hæc ipsa verba citans apud Matthæum cap. 24. desolationem abominationis stantem in loco sancto, dicit fore certissimum signum,

&

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quidem omnibus conſpicuum, proxime appropinquãtis deſolationis Hieruſalem & exitij Iudæorum. At, quod ſacrificia legalia poſt mortem Chriſti eſſent infructuoſa hominibus, & ingrata Deo, paucis Iudæorum, immo nullis præter Chriſtianos, notum erat. Neque id ſignum eſſe poterat iam iam ingruentis illius calamitatis, cum inter mortem Chriſti, atque euerſionem Hieruſalem, non minus quadraginta annis interceſſerit. A

5. Interpretatio Toſtadi, Heſſelij, & Ianſenij.

Quinta interpretatio eſt Toſtadi ſuper 24. cap. Matthæi; & ſuper eodem loco Ioãnis Heſſelij Louanienſis, nec non & Cornelij Ianſenij in commentarijs ſuis ſuper cap. 122. concordiæ Euangelicę; hi exiſtimant, per abominationem deſolationis itẽ tem in loco ſancto, id eſt, in templo, intelligi debere plurima & nefandiſſima ſcelera, quæ intra ipſum templum facta ſunt a Iudæis, eo ipſo tempore quo vrbs Hieruſalem obſidebatur a Romanis. Tunc enim execrandis ſacrilegijs pollutum eſt templum; quin etiam crudeliſſimis cædibus & innocentium hominum ſanguine redundauit; quorum ſcelerum principes & auctores fuere, qui vocabantur Zeloræ, ſic appellati a ſeipſis, vt ſcribit Ioſephus lib. 4. de bello Iudaico cap. 5. tanquam patriæ libertatis & dignitatis, bonarumque diſciplinarum & ſtudiorum æmuli eſſent: cum tamen ipſi omnem facinorum immanitatem ſuperarent. De quibus idem Ioſephus lib. 2. cap. 28 ita ſcribit. ¶ Omne genus iniuſtitiæ incredibiliter uiguit in Zelotis: qui nomen ſuum factis verum eſſe probauerũt. Omne enim malitiæ facinus æmulati ſunt, nullo, quod antea memoriæ proditum eſſet, prætermiſſo: quamuis nomen ſibi ex bonorum æmulatione impoſuiſſent: qui, malorum quæ maxima eſſent, bona ducebant. Itaque debitum vitæ finem inuenerunt. Cuncta enim quæ natura hominis ferre poſſet ſupplicia, in eos, vſque ad extremum vitæ terminum congeſta ſunt; quæ, varijs perempti cruciatibus, pertulere. ¶ Sic Ioſephus. Hanc igitur abominationem ſcelerum ſtantem in templo, in quod illi Zeloræ ſe receperant, eo tanquã caſtro, nulla tacti religione, nulloque rerum ſacrarum reſpectu impuriſſime aburentes, intellexit Daniel hoc loco; & Dominus noſter tradidit, tanquam ſignum proxime antecedens ac prænuncians imminentem genti Iudaicæ calamitatem ac deſolationem. Quibus conſona ſcribit Ioſephus libro quinto cap. 2. de bello Iudaico. ¶ Vetus, inquit, quidam ſermo tunc ferebatur, tunc demum ciuitatem captum iri, ſancta quoque flammis exurenda eſſe lege violaſſent. Quibus Zelotæ, nihil de eorum fide dubitantes, miniſtros ſe præbuerunt. ¶ Sed illud memorabile, quod idẽ Ioſephus libro ſexto cap. 16. intimo & acerrimo doloris ſenſu ſcripſit. Nam cum narraſſet ſacrilegia & nefaria ſcelera, quæ quotidie fiebant in templo; hæc ſubiecit. ¶ Non equidẽ recuſabo dicere, quæ dolor iubet. Puto, ſi Romani contra tam noxios noſtræ gentis homines venire tardaſſent, aut hiatu terræ deuorandam fuiſſe ciuitatem; aut diluuio perituram; aut fulminum, ad ſimilitudinem Sodomæ, incendia paſſuram: multo enim magis impiam progeniem tulit, quã ea fuit quæ illa ſupplicia pertulerat. ¶ Atque hæc eſt quinta interpretatio, & prædictorũ auctorum opinio. Quam equidem, vt probabilem eſſe non inficior, ita mihi non probari, ingenue fateor. Nam licet execranda illa Zelotarum facinora, poſſint appellari & ſignificari vocabulo abominationis; nomen tamen deſolationis, non poteſt illis applicari & accommodari. Non enim auctores illorum ſcelerum, effectores deſolationis vrbis & templi fuerunt, ſed Romani. Verum dicet aliquis, fuiſſe illos cauſam deſolationis, non quidem efficientem, ſed meritoriam: quippe, promeruerãt illi ſuis flagitijs, tam apud Romanos, quam apud Deum, vt deſolaretur eorum ciuitas. Sed id facile refellitur. Cum enim poſt mortem Chriſti, templum Hieroſolymitanum non fuerit amplius ſanctum & gratum Deo, ſed quaſi profanum & immundum, omni eius loci ſanctitate ac religione ſimul cum Chriſti morte penitus extincta; nulla ratio erat, cur profanatio & contaminatio eius loci, tanto ſupplicio & exitio vindicaretur, atque expiaretur. Romanos vero manifeſtum eſt, non propter ſcelera in templo patrata, ſed propter defectionem & rebellionem Iudæorum, tantis malis & calamitatibus eos afflixiſſe. Deum porro, non tantopere caſtigaſſe Iudæos propter ſcelera illorum B

Zelotæ, quã facinoroſi & ſcelerati, vt refert Ioſephus, fuerint.

C

A lorum Zelotarum in templo facta, ſed propter impiam cædem filij ſui Domini noſtri liquido intelligitur ex verbis Saluatoris noſtri, quæ ita retulit Lucas cap. 19. ¶ *Cum vidiſſet, inquit, ciuitatem Hieruſalem, fleuit ſuper illam, dicens: quia ſi cognouiſſes & tu in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, et coanguſtabunt te vndiq. & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt; & non relinquent lapidem ſuper lapidem; eo quod non cognoueris tempus viſitationis tuæ.* ¶

Reſtat ſexta & vltima interpretatio, quæ eſt D. Auguſtini in epiſtola octogeſima quæ ſcripta eſt Ad Eſychium; & item Caietani ſuper 24. cap. Matthæi: eamque nos ceteris omnibus anteponimus. Arbitramur igitur, abominationem deſolationis, nõ ſignificare aliud, niſi romanum exercitum vndique circundantem & arctiſſime obſidentem ciuitatem Hieruſalem. Vocatur ille exercitus, abominatio, quia conſtabat ex B Gentilibus adorantibus & colentibus idola, Iudæis abominata & execrata. Additur præterea illud ¶ *Deſolationis* ¶ quoniam tandẽ exercitus ille cepit, diripuit, incendit, ac deſolauit vrbem & templum. Veram eſſe hanc explanationem, patet eo argumento, quod Lucas cap. 21. narrans eadem verba Domini, quæ Matthæus cap. 24. & Marcus 13. memorauerant; pro eo quod illi ſcripſerunt ¶ *cum videritis abominationẽ deſolationis ſtantem in loco ſancto, tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes, &c.* ¶ Lucas, qui poſt illos ſcripſit Euangeliũ, quod ab illis ſubobſcure dictum fuerat, planius & apertius dicẽs, ita ſcripſit: ¶ *cum videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes* ¶ Liquet igitur ex antecedentibus & conſequentibus, & ex ipſa forma narrationis, idẽ eſſe apud Matthæum & Marcum ¶ *abominationem deſolationis* ¶ quod apud Lucam, ¶ *exercitum circumdantem Hieruſalem.* ¶ Nam quod ait Euthimius ſuper 24. capite Matthæi, Sal C uatorem noſtrum duo dediſſe ſigna appropinquantis deſolationis Hieruſalem; vnũ quidem de abominatione deſolationis ſtante in loco ſancto, quod Matthæus & Marcus narrarunt; alterum vero de exercitu circundante Hieruſalẽ, quod Lucas retulit: hoc inquam, non eſt profecto veriſimile; cum omnes tres Euangeliſtæ narrent eundẽ numero ſermonem Domini, videlicet eodem loco; ijſdem ſententijs ac pene verbis, cum eiſdem diſcipulis, denique eodem tempore habitum.

6. Interpretatio D. Auguſtini & Caietani, prædictis longe probabilior.

Sed vnus etiamnum hæret ſcrupulus; de quo exercitu & obſidione Hieruſalẽ, intelligendum ſit quod ſcripſit Lucas. Nam Ioannes Heſſelius, & Ianſenius, ijſdem locis quæ ſupra poſuimus, putant Lucam non loqui de vltima obſidione Hieruſalem a Tito imperatore facta: non enim ea fuiſſet idoneum ſignum ad fugiendum imminens exitium; nimis enim ſera fuiſſet fuga, cum Iudæa & Galilea iam eſſent vaſtatæ, D & Hieroſolyma teneretur obſeſſa. Cenſent igitur quæ ſcribit Lucas, ea referri oportere ad priorem quandam obſidionem Hieruſalem quę facta eſt a Ceſtio præſide Syriæ, & memoratur a Ioſepho in cap. 24. libri ſecundi de bello Iudaico. Is enim partẽ exteriorem ciuitatis expugnauit; & interiorem in qua templum erat, & quo ſeditioſi ſeſe receperant, obſedit. Poſtmodum tamen, neſcio quo conſilio, ſoluit obſidionem: ſcilicet, Deo impios Iudæos ad grauiora ſupplicia reſeruante, & Chriſtianis fugæ locum dante. Sic iſti. At ego ſine vlla dubitatione affirmare auſim, quæ traduntur a Luca de exercitu circumdante Hieruſalem, ea, ſi diligenter perpendantur, nequaquam referri poſſe ad obſidionẽ Ceſtij, ſed ad ſupremã obſidionẽ Titi imperatoris, quæ deſolationẽ vrbi, & ſummũ Iudæis exitiũ attulit, omnino pertinere. Illa enim obſidio Ceſtij, vt Ioſephus narrat, nec plena fuit, & fuit breuiſſima, quæque nõ fregit animos Iu- E dæorũ, ſed audaciã magis auxit. Etenim Ceſtius, paulo poſtquã obſidere cœperat vrbẽ, cũ eã breui & facile capere potuiſſet, repente ſoluta obſidione, ſimilis fugienti, magno ſuo dedecore, magnaq. ſuorũ ſtrage diſceſſit. Mox enim inſequentes eum magna frequẽtia Iudæi, vehementiuſq. prementes, ad ſex millia militũ, partim equitũ, plurimum vero peditum, interfecerunt. Loqui autem Lucam de vltima obſidione Hieruſalem, quam excidium vrbis & templi, maximaque Iudæorum calamitas conſequuta eſt, nemo non perſpicue intelliget, qui pauliſper aduertat animum ad verba quibus eam obſidionem Lucas deſcripſit: ſic enim ait. ¶ *Cum videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquauit deſolatio eius, & quia dies vltionis hi ſunt; erit enim preſſura magna*

Dubitatio, de quo exercitu & obſidione Hieruſalem, loquatur Diuus. Lucas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gna super terram,& ira populo huic & cadent in ore gladij,& captiui ducentur in omnes Gentes,& Hierusalem calcabitur a Gentibus,donec impleantur tempora nationum.§ Hæc verba Lucæ,in obsidione Cestij,nullo modo conueniunt;ad illam vero Titi imperatoris,mirifice quadrant. Et licet tunc obsessis in Hierusalem,nulla erat fugiendi facultas; erat tamen ijs qui in reliqua Iudæorum regione versabantur,de quibus nominatim Saluator noster loquitur. Quanquam, quod ille dixit de abominatione desolationis, non tam signum esse voluit ad fugiendum,quam ad intelligendum,impendere genti Iudæorum irreuocabilem calamitatem,& excidium nullo tempore reparabile. Illud enim, *§ qui in Iudæa sunt,fugiant in montes§* significat,tantam fore calamitatem,vt nullibi saluis & turis esse liceat Iudæis,nisi in inuijs & inaccessis locis.

Verum non cõuenit in explicatione huius quæstionis esse longiorem. Duo tantũ breuissime adijciam,minuta illa quidem,& quæ sine magno doctrinæ,aut legentium damno,potuissent omitti:sed curioso tamen lectori,& quẽ in hac tractatione septuaginta hebdomadum,nihil, quoad fieri possit,latere vellemus,minime ignoranda. Reperi apud Eſychium in epistola,quam scripsit ad D. Augustinum, quæ inter Augustini epistolas numeratur septuagesima nona, nouam quandam & ceterarum omniũ dissimilem, miramque huius loci Danielis lectionem, quæ ita se habet. *§ In dimidio hebdomadæ,tolletur sacrificium meũ,& desolationum supplicatio interitus, & ad sacrificiũ abominatio.§* Vnde hanc ille hauserit lectionem,mihi quidem non liquet; illud patet, eam lectionem vsque adeo mutilam,confusam,& perplexam esse, vt vix certam aliquam ex ea sententiam sit elicere. Est præterea intelligendum,illorum verborum *§ In dimidio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium§* præter communem,& a nobis supra expositam interpretationem;secundum quam significatur illis verbis, in quarto anno vltimæ hebdomadis occisum iri Christum: & post eius mortem cessatura Iudæorum sacrificia:alterã quandam interpretationem tradi ab auctore historiæ scholasticæ,in historia Danielis capite decimo,eamque in commentario huius loci commemorari,neque improbari a Dionysio Carthusiano. Interpretatur ille *§ dimidium hebdomadæ§* non quartum annum,qui medius est inter septem,quos vltima hebdomada continet; sed posterius dimidium,seu medietatem hebdomadæ. Diuidit enim vltimam hebdomadam in duo dimidia,seu medietates,vtrique assignans tres annos & dimidium. In dimidio igitur hebdomadę,id est,in posteriori medietate,hæc sunt acta. In exordio illius dimidij, baptizatus est Christus: deinde,per tres annos & dimidium, prædicauit Euangelium: denique in fine illius medietatis,qui fuit etiam terminus vltimæ hebdomadis, mortuus est Christus, post cuius mortem omnis virtus legalium sacrificiorum penitus euanuit. Sic ille. Hãc interpretationem propterea hic commemorare voluimus,quod eam diligenter a lectore animaduerti & obseruari cupimus: ea namque vsuri sumus in extremo libro vndecimo,ad enodandam grauem quandam difficultatem, quæ implicata est cum ea opinione,quam de exitu & fine septuaginta hebdomadum,nos omnium probabilissimam esse decernemus. Sed finem aliquando tandem faciamus huic decimo libro; qui totus in explanatione huius noni capitis versatus & consumptus est. Sequitur proxime liber vndecimus, in quo disputationem de septuaginta hebdomadis,ipsa sua obscuritate clarissimam,& multitudine ac dignitate eorum,qui de ea disseruerunt, nobilissimam; quin etiam varietate sententiarũ, maiori profecto,quam in alia vlla disceptatione,celeberrimam,separatim tractandam explicandamq. suscepimus.

Notabilis interpretatio.

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XI.

IN DISPVTATIONEM DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS.

PRÆFATIO.

GABRIEL docturus Danielem mysterium septuaginta hebdomadum, præfatus est nonnulla, quibus significauit quæ dicturus erat,fore obscurissima, & ad quæ intelligenda vigilantissimo atque intentissimo animo esset opus. Sic enim affatus est Danielem. *§ Ego veni,vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es:tu ergo animaduerte sermonem,& intellige visionem.§* & paulo post, rursus excitans eius attentionem,ait: *§ Scito ergo & animaduerte.§* Hæc autẽ Gabrielis verba explanans D. Hieronymus, *§* tam obscura, inquit, est visio hæc de septuaginta hebdomadis,vt Daniel,tantus propheta, magisterio & doctrina Gabrielis indiguerit ad eam intelligendam. Si igitur Gabriel exsuscitat animum Danielis,iubetque diligenter audire & animaduertere,quę de mysterio hebdomadum ipse breuiter explicare volebat;quid nos facere oportet,qui nec diuinum prophetiæ lumen habemus,quo tamen Daniel abundabat; & tenebris insciẽtiæ,vitiorumque caligine oppressi & obcæcati sumus? *§* Sed quanta sit huius visionis obscuritas, manifestũ erit ex paucis quæ hic subijciam. Origenes in tractatu vigesimonono in Matth. *§* sermonem, inquit,Danielis de septuaginta hebdomadis,prout conuenit,manifestare, nullius est,nisi spiritus sancti;qui Danielem hoc mysterium docuit,& per eum litteris cõsignatum,Ecclesiæ tradidit. *§* D. Hieronymus in commentario huius noni capitis,aggressus tractare hanc disputationem,alienarum opinionum nuda expositione contẽtus,suam noluit proferre sententiam;vel quia in re obscurissima nihil exploratum & certum habuit;vel quia,vt ipse ait,periculosissimum duxit, de magistrorum Ecclesiæ iudicare sententijs,& alterum præferre alteri. Quod si Hieronymus vir doctissimus, (vtar enim verbis Eſychii, quæ sunt in epistola eius ad Augustinum) non audet de hac quæstione suam promere sententiam; quanto magis lector hoc facere nõ debet, quod magister facere dubitauit. Porro D. Augustinus,quotiescunque in hanc quæstionem incidit,velut in epistola octogesima, qua respondet prædicto Eſychio, & in libro decimooctauo de ciuitate Dei capite trigesimo quarto,semper quasi consulto, eius quæstionis tractationem refugit. Fortasse,vt erat ingenio acutissimo,vidit, multas magnasque in eam quæstionem inclusas atque inuolutas esse difficultates, quas omnes a se penitus expediri posse diffidebat. Deinde,obscuritatem huius quæstionis satis ostendit,incredibilis sententiarum varietas,tam apud Græcos, quam apud Latinos;tamque apud veteres, quam apud recentiores. Cum autem sapientes viri de re quapiam inter se dissentiunt;& quia vnusquisque multum valet auctoritate, & quia suæ quisque opinionis probabiles rationes affert,difficillimum ea res facit veritatis iudicium.

De obscuritate ac difficultate disputationis, quæ est de septuaginta hebdomadis.

D. Hieronymus.

Origenes.

Eſychius.

D. Augustinus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

indicium. Adijce, quod si arduum est, vnius monarchiæ aut regni historias & chronologias, bene cognitas & perspectas habere, quanti erit negotij, omnium historiarum & chronologiarum, ad tres principales monarchias, Persicam, Græcam, & Romanã pertinentium, quæ omnes cum hac disputatione implicatæ sunt, certam & explicatam tenere cognitionem? Ad hæc, circa hanc quæstionem de septuaginta hebdomadis, quatuor sunt principes difficultates; quarum vnam quamlibet, sicut par est, cognoscere ac dijudicare, operosissimum est. Prima difficultas est, de initio vnde incipiant hebdomades: secunda de earum exitu & fine, quo inquam tempore terminãdæ fuerint: tertia, principio & fine constitutis, an quod interiectum est tempus, complectatur omne spacium septuaginta hebdomadum, hoc est, nec plures, nec pauciores annos, quam quadringentos nonaginta, qui in septuaginta hebdomadis continẽtur: quarta & vltima difficultas est, in demonstrando omnia mysteria, quæ Gabriel dixit in decursu harum hebdomadum euentura, eo tempore quod est designatum ac definitum, euenisse. Ex his apparet, magnam esse huius quæstionis difficultatem. Et quemadmodum apud antiquos, quo aliquid esse obscurissimum significaretur, tanquam prouerbij loco dicebatur, esse id obscurius numero Platonico; ita nunc, & sane verius, dici posset, obscurius esse septuaginta hebdomadibus Danielis. Verum, quo maiorem in hac disputatione obscuritatem inesse constat, eo maiori studio & diligentia enitendum nobis est, efficiendumque, vt discussis omnibus difficultatum tenebris, liquidam veritatis lucem lector aspiciat. Tripartito autem hic liber a nobis diuisus est: in prima parte præmittuntur octo quæstiones, quibus non ante profligatis, ne digitum quidem in hac disceptatione progredi possemus: contra vero, diligẽs earum explicatio, incredibiliter conducet ad refellendas falsas opiniones, & quam veram esse censebimus, ad eam sententiam muniendam atque confirmandam. Secunda pars, continet expositionem & confutationem variarum opinionum, quæ de computatione septuaginta hebdomadum apud varios auctores inueniuntur. Extrema libri pars in sententiæ nostræ probatione & confirmatione versatur.

Quatuor esse præcipuas difficultates, in disputatione de septuagita hebdomadis.

Diuisio huius libri.

Prima pars disputationis, quæ continet octo quæstionum explicationem.

1. Quæstio. Quæ sit omnium probatissima chronologia.

PRIMA quæstio esse debet de chronologia, qua vtendum nobis est in hac disceptatione. Nam cum vsus chronologiæ, per vniuersam hanc disputationem fusus, & frequentissimus sit: quin etiam genus argumentandi ductum ex chronologia, non modo sit creberrimum in hac doctrina, sed etiam valentissimum: nec vero apud omnes auctores simplex & vnius modi sit chronographia, sed admodum varia & multiplex; quis non intelligit, ante omnia, decerni ac definiri oportere, quænam sit chronologia probatissima, fideque dignissima: & quam nos, posthabitis ceteris, maxime sequi debeamus? Sunt autem quatuor chronologiæ, quibus vsi sunt auctores, qui hanc quæstionem tractarunt. Vna est Hebræorum: altera est Metasthenis & Philonis; vel, vt breuius ac verius dicam, Ioãnis Annij Viterbiensis: tertia est, quæ in qualibet monarchia & regno, numerum regum & annorum, quibus regnatum est, diligẽter colligit: quarta, Græcis & Latinis vsitatissima, olympiadum computatione continetur. De his quatuor chronologijs, quod sit iudicium, quæ nostra sententia, paucis indicandum est lectori.

Quadruplex chronologiæ genus.

An vera sit chronologia Hebræorum.

Prima igitur chronologia, est Hebræorum: quã rabini ex Thalmudicis scriptis depromptam, & ex suo sensu & arbitrio confictam, in explanandis sacris litteris crebro vsurpãt. Hãc nõnulli, etiã de Christianis scriptoribus, amplexi sunt; veluti Nicolaus de Lyra super primo capite libri Esdræ, & libri Esther, & super nonum caput Danielis. Verum, huiusmodi chronologiam esse mendosissimam ac plane ridiculam, manifestis argumenris concluditur. Principio, illud Hebræi pro vero certoque habẽt, nec plures reges, nec plures singulorum regum annos fuisse in aliqua monarchia vel regno, quam qui in sacris litteris memorantur. Quo fit, vt Baltasarem vltimum regẽ Chaldæo-

Chaldæorum, tribus tantum annis regnasse affirment; quia in scriptura, hoc est apud Danielem, capite octauo, de regno eius non vltra tertium annum mentio fiat. Cyro quoque primo Persarum regi, tres dumtaxat imperii annos assignant; quod Daniel capite decimo, tertium annum eius regis nominet. Similiter, Darium, cuius principatu templum Hierosolymitanum refectum est, sex modo annis regnasse perhibent; quod eorum meminerit Esdras, nec vltra memoret scriptura. Denique monarchiam Persarum, non nisi quatuor reges vsque ad Alexandrum Magnum tenuisse arbitrantur; hoc est Cyrum, Cambysem, Assuerum, & Darium: propterea quod scriptum est apud Danielem capite vndecimo, tres reges post Cyrum in Perside regnaturos. Atq. hanc opinionem, etiã D. Hieronymus tetigit super septimo & vndecimo capite Danielis. At enimuero, hæc doctrina, & sententia Hebræorum, plena est insciriæ, absurditatis; & inconstantiæ. Quid enim magis ineruditum, atque insulsum esse potest, quam propterea negare plures reges fuisse in aliqua monarchia vel regno, aut eos pluribus annis regnasse, quod de pluribus diuina scriptura mentionem non faciat? Non enim sacra scriptura profanam historiam & chronologiã, simpliciter, & absolute tractat, sed eatenus modo, quatenus ad historias sacras pertinet. Quocirca, beatus Hieronymus super vndecimo capite Danielis, § scripturæ, inquit, sanctæ propositum est, non externam, absque Iudæis, historiam texere; sed eam, quæ Israeli populo copulata est. Quo fit, vt historias Gẽtilium nec plene, neque ordinate tradat: non enim curæ fuit spiritui prophetali, historiæ ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere. § Sic Hieronymus. Mira quoque cernitur Hebræorum inconstantia: neque enim suum hoc ipsi perpetuo tenent propositum & institutum. Nam si constarent sibi, non tribuerẽt Dario Medo duos imperii annos: cum scriptura apud Danielem capite nono, vnius tantum anni meminerit; nec regi Euilmerodach assignarent viginti tres annos, cum ex ipsa scriptura, plures vno anno non possint colligi: nec affirmarent maritum Esther, regem Assuerum, regnasse quatuordecim annis; cum liber Esther anni dumtaxat duodecimi memoriam habeat. Quid pluraʔ Darium, sub quo ædificatio templi absoluta est, sex annis regnasse dicunt Hebræi; eumque faciunt vltimum regem Persarum: at vero Esdras & Nehemias, regem Persarum laudant Artaxerxem, eiusque trigesimum secundum regni annum memorant; quem post fabricam templi consummatam regnasse, ex historijs Esdræ, & Nehemiæ manifestum est. Sed quis non facillime animaduertat, chronologiam Hebræorum falsam & commentitiam esse, quorum scripta videat innumerabilium errorum & fabularum esse referta? Quod si eorum philosophiam, & theologiam improbamus, contemnimus, atque irridemus; cur non itidem historiam & chronologiam negligamus? Præsertim cum ipsi sua tantum scripta legant; libros autem externorum scriptorum, vel attingere, nefas ducant, & religioni vertant: e quibus tamen solis, res gestæ, ac tempora regum gentilium, vere cognosci possunt. At, quam dissimilis istorum Iosephus fuit; vir eiusdem tamen gentis ac religionis. Is namque in omni latinorum & græcorum scriptorum genere peruolutatus, omnem Gentilium historiam & chronologiam excussit, & perdidicit; ideoque ab istorum Hebræorum ineptiis & nugis remotissimus fuit.

Notabile documentũ D. Hieronymi.

Altera est chronographia, vt dudum dixi, Ioannis Annii, nobilissimorum tamen auctorum, Berosi, Manethonis, Metasthenis & Philonis nominibus fucata & subornata. Quam ille, patrum nostrorum memoria, nescio vnde erutam, totque antea seculis ignotam mortalibus, commentariis a se auctam, in publicum emisit. Eã vero, multi nostræ ætatis scriptores, præter historiam & chronographiam, in cererarũ disciplinarũ studiis diligentes, docti, ac nobiles, vt Ioannes Driedo, Nauclerus, Valerius Anselmus, Ioannes Lucidus, Michael Medina, Sixtus Senensis, aliique, perquam studiose sequuti sunt; eius omnibus sententiis, non minus, quam oraculis, fidem adhibentes. Atque illi quidem eo deducti sunt, partim allecti eius chronographiæ breuitate, perspicuitate, & omnium eius partium inter se consonantia: partim speciosis veterum auctorum titulis decepti. Verum, non omnes hoc errore capti-

An probanda sit chronologia Ioãnis Annij, sub speciosis, sed falsis nominibus, Berosi, Manethonis, Metasthenis & Philonis edita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt: sed scripta illa falsa, & fictitia esse deprehenderunt, atque ostenderunt ante nos, Volaterranus, Ludouicus Viues, & quidam alij, limati iudicij scriptores. In quo, præcelluit omnibus Ioannes Vergara, homo Hispanus, & Toletanæ ecclesiæ canonicus, atque in omni subtilitate chronologiæ & historiæ solertissimus, atque doctissimus. Hic scripsit Hispanico sermone, libellum de octo quæstionibus; de quibus permulta in Latinum sermonem conuersa, Melchior Canus, in vndecimum librũ de locis theologicis, qui est de historia, ad verbum transtulit, & ex illius viri fontibus, hortum illum suum multifariam, & abundanter irrigauit.

Contra Berosum Annium.

Sed cur nos, libros illos Annianos, tam multis viris doctis maxime probatos, nullo modo probandos esse censeamus: breuiter hoc loco dicendum est. Principio, Berosus Annianus, historiam Assyriorum & Chaldæorum pertexuit, vsque ad decimum octauum regem Assyriorum, qui æqualis fuit Danai, cuius tempore regnum Troiæ habuit exordium: atque hic historiam Syriacam & Chaldaicam finiuit: hoc est, aliquot seculis ante bellum Troianum. At, verus Berosus, quem nempe citat Iosephus, & cuius in priore libro contra Appionem, partem historiæ de rebus Chaldaicis commemorat, non tantum vltra Danaum, & decimum octauum regem Assyriorum, sed etiam vltra bellum Troianum plus sexcentis annis; videlicet vsque ad Cyrum, in sua historia processit. Quin Metasthenes ipse Annianus confirmat, Berosum scripsisse historiam regum Assyriorum, vsque ad Sardanapalum, vltimum illius monarchiæ regem: vt mirum sit, non vidisse Annium hanc repugnantiam, inter Metasthenem & Berosum; cum ambo tamen libri in eadē officina Anniana excusi & perfecti fuissent. Adiice, quod Berosus Annianus, vnum modo librum scripsit, de historia Assyriorum: veri autem Berosi, Iosephus in primo libro, contra Appionem, etiam tertium librum de rebus Chaldaicis nominat.

Contra Manethonem Annij.

De Manethone autem, hoc tantum dicam, Annianum Manethonem, multo secus de regibus Ægyptiorum scribere, quam scripsit verus Manethon, cuius bene longam orationem, in priore libro aduersus Appionem Iosephus commemorat. Et Manethon quidem Annianus, a Danao vsque ad eadem Troianam paulo plures triginta & trecentis annis enumerat: Iosephus autem ex vero Manethone, a Danao vsque ad excidium Troiæ, sexcentos ferme annos præterijsse demonstrat. Venio ad Metasthenem: in cuius libri exordio, non est ferenda Ioannis Annii censura, plena arrogãtiæ, temeritatis, inscitiæ. Ait, in monarchia Persarum, solos Metasthenem & Ctesiam Gnidium sequendos esse, quasi veraces eius monarchiæ scriptores.

Contra Metasthenem Ioannis Annij.

At Diodorus Siculus, qui sequutus est Ctesiam Gnidium in historia regum Persidis, omnino discrepat ab isto Metasthene: & cum Herodoto, Thucydide, Iustino, & aliis, quos damnat Annius, mirifice congruit. Deinde repudiat atq. reiicit Annius Herodotum, Iustinum, Iosephum, Clementem Alexandrinum, Tatianum, Iulium Africanum, Eusebium, Hieronymum, Orosium, & Bedã. At quos viros? scilicet, cum quorum, vel minimo, nulla re comparandus sit Annius. Sed ratio, quam reddit, cur prædictis auctoribus non sit credendum, ea clarissime prodit & arguit insignẽ eius in legendis veterũ scriptis, vel ignorantiã, vel incogitantiam. Affirmat su pradictos auctores, contra omnem publicam fidem scripsisse, Babylonem captam esse a Dario Medo, aliquot annis post mortem Cyri: cum constet fuisse expugnatam a Cyro, & Dario Medo, priusquam soluta fuit captiuitas Iudæorum. Verum, in quo Annius reprehendendos putauit vereres, in eo ipse puerilis ignorantiæ reprehensione dignissimus est. Quis enim, tantum non oscitanter & incogitanter legens Herodotum & Iustinum, non videt bis narrari ab ipsis captam Babylonem? prius quidem a Cyro, vt narrat Herodotus libro primo: posterius autem, cum ipsa defecisset ab imperio Persarum & rebellasset, à Dario, non Medo, sed Hystaspis, quarto Persarum rege? Sed excutiamus chronologiam istius Metasthenis. Primo, vnde auctor iste, nũquam ante ætatem Annij, vel fando auditus & notus, repente prodiit? Etenim Megasthenem scriptorem rerum Indicarum, Strabo, Plinius, Solinus, Alphæus, Iosephus, Eusebius, & Hieronymus sæpe citarunt: Metasthenem autem istum, qui de rebus persicis scripserit, nemo veterum agnouit. Præterea, Metasthenes Annia-

Annianus, mirifice laudat Berosum in historia regum Chaldæorum & Assyriorum: quomodo igitur ipse contraria Beroso de illis regibus scribit? Tradit enim Nabuchodonosor regnasse quadraginta quinque annos: Euilmerodach triginta: Niglissar seu Regassar, tribus; Laborsardach, sex: Baltasar, quinque. Atqui verus Berosus apud Iosephum in priore libro aduersus Appionẽ, longe secus, annos istorum regum digessit; tribuens Nabuchodonosor quadraginta tres annos; Euilmerodach, duos: Niglissar quatuor; Laborsardach, nouem menses; Baltasari, seu vt ipse nominat, Nabonido, septem & decem annos. Ceterum, ex eo clarissime apparet istum Metasthenem esse totũ commentitium, & cui nullatenus credendum sit, quod in monarchia Persarum, ab omnibus græcis & latinis, melioris notæ scriptoribus, maxime discrepat in regũ Persidis numero, annis, nominibus, rebus gestis, denique in ipsius monarchiæ diuturnitate. Nam cum ex omnibus historijs, græcis & latinis, velut confirmat Hieronymus super septimo & vndecimo capite Danielis, exploratissimum, & notissimum sit, a Cyro vsque ad Alexandrum Magnum, quatuordecim fuisse reges Persarum; eamq. monarchiam ad triginta & ducentos annos stetisse: iste Metasthenes Annianus, octo dũtaxat reges numerat; nec plus vno & nonaginta centumque annis imperium Persarum durasse affirmat. Sed quo euidentius mendacia & figmenta istius Metasthenis appareant, ponam hic velut ante oculos lectoris, numerum & nomina regum Persidis, quemadmodum a Metasthene traduntur. Facit ille auctores & fundatores eius monarchiæ, Cyrum & Darium Medum, fratres; qui constituta monarchia simul regnarunt duobus annis. Deinde, Cyrus, mortuo Dario, solus regnauit viginti duobus. Post Cyrum, Priscus Artaxerxes, filius Darij Medi, viginti annis. Huic successit eius filius Darius Longimanus, qui tenuit imperium triginta septem annis. Quarto loco post Cyrum regnauit Darius Nothus, annos decem & nouem: quinto loco regnauit Artaxerxes Darius Mnemon, annis quinquaginta quinque: sexto loco Artaxerxes Ochus, viginti sex: septimus rex fuit Arses quatuor annos potitus imperio octauus, & postremus rex fuit, Darius, qui sex annis regnauit, & victus est ab Alexandro. In hoc catalogo regum Persidis, præter errores supra dictos, duo sunt alij, minime tolerandi; nam in eo prætermittũtur tres reges Persarum, Cambyses, Darius Hystaspis, & Xerxes terror Græciæ, propter magnitudinem & diuturnitatem imperij; propter celebritatem rerum gestarum, denique, propter multitudinem & claritatem scriptorum qui de illis prodiderunt, omnibus notissimi, testatissimi, & celebratissimi. Negare enim hos fuisse reges Persidis, simile est, vt si quis negaret, Iulium Cæsarem, Octauianum Augustum, & Tyberium fuisse imperatores Romanorum: præsertim vero cum de illis regibus scripserint vicinissimi eorum temporibus. Siquidem Herodotus scripsit non solum de Cambyse & Dario Hystaspis, sed etiam de Xerxe, cuius tempore, vt libro tertio refert Diodorus, claruit ipse. Præterea Thucydides quoque qui super fuit Herodoto. Alter error est, successorem Cyri facere Priscum Artaxerxem Assueri filium Darij Medi; cum nec ullus rex Persarum eius nominis memoretur ab vllo veterum; & Dariũ Medum, qui Ciaxares nominatur a Xenophonte, constet apud omnes, caruisse filio: & ab omnibus historicis proditum sit, Cyro in regnum proxime non alium, nisi Cambysem ipsius filium successisse. Restat Philo Annianus; cuius Breuiarium temporum esse commentitium, nec veri Philonis opus, satis argumenti est, neque Eusebium in libro secundo historiæ ecclesiasticæ, nec diuum Hieronymum in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, cum Philonis operum copiosissimum indicem describunt, verbum vllum de eo Breuiario facere. Iosephus item in libris Iudaicarum antiquitatum, atque in ijs, quos scripsit aduersus Appionem, Eusebius quoque in chronicis, in libris de præparatione euangelica, & in libro octauo de demonstratione euangelica, nec non & Hieronymus in commentarijs suis in Danielem, cum sæpissime ipsis oblata fuerit occassio nominandi eius libri; nunquam tamen de eo mentionem fecerunt. Nimirum incredibile est, prædictos auctores, veterum librorum, maxime uero Philonis, studiosissimos, & curiosissimos indagatores, aut ignorasse hunc librum; aut cognitum, nullo scriptorũ suorũ loco fuis-

Contra Breuiarium répoſũ, quod Annius falso affinxit Philoni.

Universidad de Deusto
Biblioteca

se nominaturos. Et vero, tale est illud breuiariũ tẽporũ, vt existimari non debeat, scriptũ esse ab homine aliquo vel leuissime docto, & tãtũ litteris tincto; nedũ a Philone, quẽ in eloquẽtia & doctrina, tãti fecit antiquitas, vt eum cõparare cũ Platone, & quodammodo adæquare non dubitauerit. Sunt in eo breuiario multi errores; & de regibus Persarum, plane ijdem quos supra in Metasthene confutauimus. Sed vnus error præter ceteros, eo maxime insignis est, quod manifestissime contrarius est diuinæ scripturæ. Traditur in eo breuiario, posteritatem Salomonis penitus defecisse in rege Ochozia: Ioas autem regem Iuda, qui ei proxime in regnum successit, non fuisse filium Ochoziæ, neq. ex familia Salomonis, sed ex posteritate Nathan: reclamante scriptura, quæ in quarto libro regum cap. 11. & in libro secundo paralipomenon cap. 22. affirmat, Ioas fuisse filium Ochoziæ. Et esse intelligendum de filio naturali, probatur ex tertio capite primi libri paralipomenon, vbi scriptum est, Ioas esse ortum & generatum ex Ochozia. Patet hoc ipsum ex genealogia Saluatoris nostri, quam per lineã Salomonis contexuit Matthæus: nam in ea sic est, § *Iosaphat genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam*. § Intermisit hic Matthæus tres reges intermedios, Ochoziam, Ioas, & Amasiam. Quod si Ioram genuit Oziam, necessario concluditur, Ioas fuisse naturalẽ filium Ochoziæ, & ex posteritate Salomonis: non enim vere diceretur Ioram genuisse Oziam, nisi Ioram genuisset Ochoziam, & Ochozias genuisset Ioas qui fuit naturalis auus Oziæ. Verum, commemorare omnia quæ aduersus Ioannem Annium afferri possunt, nimis longum esset, & minime necessarium. Valeat igitur, & in perpetuum valeat hæc Anniana chronologia: &, quæ toties a viris doctis profligata & iugulata est, iaceat in posterum, sempiterna hominũ obliuione sepulta: nec sit posthac, qui eam exhumare, & ad fidem aliquam atque auctoritatem, quasi ad vitam reuocare audeat. Sat sit adhuc eam, cum non erat bene nota, imposuisse multis: nunc detectis atque in apertum prolatis fucatis eius mendacijs & fallacijs, si quem circumuenerit ac deceperit, nimis profecto stupidum, & vecordem eum fore necesse est.

An exactæ veritatis cẽsenda sit ea chronologia, quæ per tempora regum & principum describitur,

Tertia chronographia multis bonisque scriptoribus probata, & sane probabilis, ea est, quæ describit continuam seriem atque ordinem omnium regum cuiusque monarchiæ & regni; singulorumque regum annos, quibus illi tenuere imperium, recenset. Hanc ego rationem describendi tempora non reijcio, non contemno, non improbo; quin ea vtor non raro, cum mihi ex vsu futura est. Eam tamen censeo non omnino certam esse & tutam, & cui fidenter adhærendum sit: multas enim ob causas, ad errores procliuis & lubrica est. Primum enim, vbi est multitudo & varietas, ibi sæpe confusio & error contingit. Cum igitur in quauis monarchia multi fuerint reges, & multis quisque eorum annis regnauerit; perdifficile est, omnes annos omnium regum ita colligere, vt nihil desit, nihilue redundet. Hoc autem eo difficilius est in hac nostra disputatione, quod tempus septuaginta hebdomadum, tres maximas monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam, & triginta circiter regum annos complectitur. Deinde notatio temporum, quæ fit per annos regum, non raro occasionem errandi præbet. Nonnunquam enim scriptores, in enumerando reges, non omnes percensent; sed præteritis obscurioribus, nobiliores tantum atque illustriores commemorant. Interdum, reges dumtaxat legitimos describunt, qui legitima vel successione, vel electione imperium tenuerunt; alijs, qui tyrannice in regnum inuaserunt, prætermissis. Vsu quoque venit, vt regum tantummodo tempora describantur, tacitis interregnis quæ inter prioris regis mortem, & posterioris creationem, intercesserunt. Ad extremum, primus & extremus cuiusque regis in imperio annus, si quidem ille completus non fuerit, a quibusdam memoratur, ab alijs reticetur. Harum autem rerum omnium varietas & differentia, mirandum in modum, chronologiam variat atque perturbat. Patet igitur, qui huiusmodi chronographiam sequuntur, eos non omnino rectam certamque viam insistere. Atque hæc fuit causa, cur Tertullianus, & Clemens Alexandrinus, atque alii minutiores istis & obscuriores auctores, in tractatione septuaginta hebdomadum, longe a vero aberrauerint.

Quarta & vltima chronologia, omniũ laudatissima, certissima, atq. optimis auctoribus

bus vsitatissima, ea est, quæ olympiadũ obseruatione, notationeq. constat. Nomen autem olympias, accepit a ludis olympicis, qui Ioui olympio, maxima totius Græciæ celebritate, quinto quoque anno in Elide agebãtur: spacium igitur quatuor annorum inter vnos ludos olympicos, & alteros proxime sequentes interiectum, olympias a chronologis appellata est. Vsus olympiadum induci cœpit in computationem temporum, viginti quatuor annis ante Romam conditam, & octauo anno regni Achaz regis Iuda. Ratio autem olympiadum, propterea in chronologiam ascita est, quia cum spatium illorum quatuor annorum breue esset, atque inuariabile; & propter celebritatem ludorum olympicorum, cunctis fere gentibus notissimum, ideoq. nullius propemodum erroris capax; visum est fore notatu obseruatuque facillimum, & ad temporum descriptionem appositissimum. Quam ob rem diligentissimi quique scriptores tam Græci quam Latini, limatissimam describere studentes rationem temporum, hac maxime chronologia vsi sunt. Marcus quidem Varro, vt est apud Censorinum in libro de Natali die Romanorum, tria totius æui distinxit tempora: vnum ante diluuium, quod quantum fuerit, neminem mortalium scire existimat: alterum, post diluuium vsque ad primam olympiadẽ; quod ipse *μυθικὸν*, hoc est, fabulosum appellauit. Cum enim scriptores, in digerendis & declarandis illis temporibus, nullam sequerentur certam rationem chronologiæ, innumerabiles fabulas miscendo, incertam atque improbabilem reddiderunt eorum temporum historiam. Tertium tempus Varro deduxit a prima olympiade, ad suam vsque ætatem, quod vocat *ἱστορικὸν*, quasi certum & verum. Nam quia res eius temporis, propter vsum olympiadum, veris testatisque litterarum monumentis consignabantur; propterea veram esse eius temporis historiam. Vsus Africanus. exist imare conuenit. Iulius Africanus libro tertio Annalium, vt est apud Eusebium in chronicis, & in libro decimo de præparatione euangelica capite vltimo, ita scripsit. § Vsque ad olympiades, nihil exploratum in historia Græcorum inuenitur; sed omnia sunt confusis scripta tẽporibus: post olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur; nulla penitus confusio temporum apparet. § D. Augustinus. D. Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana cap. 28. obseruationem olympiadum, ad multas quæstiones sacras & ecclesiasticas explicandas, conferre plurimũ censet. Nos igitur in hac disceptatione, quæ est de septuaginta hebdomadis, huiusmodi chronologia quæ fit per olympiades, aut sola, aut quam maxime vtemur. Verum de prima quæstione satis dictum sit.

Vnde origo & nomen olympiadũ; & cur diligentiores chronologi, ea maxime computatione vti voluerint.

Varro.

Quæstio secunda: quo tempore regnare cœperit Cyrus, monarchiæ Persarum auctor & conditor.

Quando cœperit regnare Cyrus.

HOC explorate nosse, plus quam lector fortasse existimare posset, ad multos & difficiles huius disputationis nodos exoluendos valet. Ad hanc autem quæstionem respondendum est, imperium & monarchiam Cyri, habuisse initium in primo anno quinquagesimę quintæ olympiadis. Hoc enim tradit Eusebius, tũ in chronicis, tum in libro decimo de Præparatione euangelica capite vltimo: atque inibi probat hoc, testimonio Diodori Siculi, Thalicastoris, Polybij, Phlegontis; qui in historia, maxime vero in ratione temporum explicanda, concessu omnium primas tenuerunt. Idem quoque videtur sensisse Clemens Alexandrinus: quippe in primo libro stromatum, ponens excidium templi Hierosolymitani in extrema olympiade quadragesima septima; & trigesimo post anno faciens initium regni Cyri, haud dubie significauit, Cyrum in quinquagesima quinta olympiade inijsse regnum. Cyrillus item libro primo contra Iulianum scribens, Aggæum & Zachariam prophetasse olympiade quinquagesima sexta regnante iam Cyro, ab hac sententia non discessit. Præterea Iulius Africanus libro quinto Annalium, vt refert Hieronymus super nono capite Danielis, a primo anno Cyri vsque ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo anno missus est Nehemias ad reficiendos muros Hierosolymitanos, numerat annos centū & quindecim: & ait vigesimū annū illius Artaxerxis, fuisse quartū annum octogesimæ tertiæ olympiadis. Ex quo licet concludere, primū annum imperij Cyri, fuisse itē primū olympiadis quinquagesimæ quintæ: siquidem a primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis, vsq. ad vltimū octogesimę tertię, sunt illi quindecim & cētū anni quos recenset Africanus. Ad hæc, Diodorus Siculus in exordio libri vndecimi, transitū Xerxis cū exercitu in Græciā, signauit in anno primo olympiadis septuagesimæ quintæ: Iustinus autem libro secundo tradit, Xerxē primum transmisisse in Græciam, anno imperij sui quinto. Fuit igitur quintus annus regni Xerxis, primus olympiadis septuagesimæ quintæ. Sed a primo anno Cyri vsque ad quintum Xerxis, constat ex optima chronologia regum Persidis, fluxisse annos octoginta: hoc est, triginta Cyri, octo Cambysis & Magorum, Darij Hystaspis triginta sex, & Xerxis quinque. Ex octoginta autem annis, conficiuntur viginti olympiades. Cōcluditur igitur, si quintus annus Xerxis, fuit primus olympiadis septuagesimæ quintæ; annū primum Cyri fuisse etiā primū quinquagesimæ quintæ olympiadis. Postremo, Alexandrū Magnū rebus humanis excessisse, initio cētesimæ decimæquartæ olympiadis, tradit Diodorus libro decimoseptimo, Clemens libro primo stromatū; & Iosephus priore libro aduersus Apionē affirmat, omnes rerū Alexandri scriptores hoc ipsum cōfiteri. Nam quod dixit Eusebius libro octauo de demonstratione Euangelica, Alexandrū obijsse diē suum in olympiade centesima decimatertia; id sane de olympiade iam cōpleta & exacta intelligendum est, nam in chronicis ipse mortem Alexandri notat in centesima decimaquarta olympiade. Obijt autem Alexāder sexto vel septimo anno postquam euerterat imperium Persarum; de hoc enim inter omnes constare video. Desijt igitur monarchia Persarum circa finem olympiadis centesimæ duodecimæ: steterat vero, ex quo fundata a Cyro fuerat, per annos circiter ducentos triginta, vt doctiores chronologi sentiunt; & id nos infra in libro decimotertio probabimus, cum de regibus Persarum copiose disseremus. Quo fit, vt a Cyro vsque ad mortem Alexandri, numerentur ducenti triginta sex anni, tot nempe numerat Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica; qui efficiunt quinquaginta nouem olympiades. Ergo, si Alexander obijt initio centesimæ decimæquartæ olympiadis, necesse est imperium Cyri incunte quinquagesima quinta olympiade, principium habuisse.

Hoc autem, quod de principio monarchiæ Cyri, tantopere probare & constituere volu imus; quanti sit momenti, facile lector intelliget, si animaduertat, quanta ex hoc vno fiat pulcherrimarum rerum consequentia. Est enim hoc quasi vinculum quoddam firmissimum, quo externa & profana chronographia, cum historia & chronologia quę continetur in sacris libris, optime cōnecti & colligari potest. Quatuor enim sunt apud externos auctores nobilissima & celeberrima tempora; vnde illi, quasi a capite & fonte rationem omnem putandi annos, & describendorum temporum, arcesse re ac deducere solent. Hæc vero quatuor tempora, posito monarchiæ Cyri principio in primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis, facile est applicare & accommodare ad sacrā chronologiam. Sunt autē hæc prædicta tempora; primū quidē, est initiū olympiadū; secundū, tēpus quo Roma cōdita est: tertiū tēpus excidij Troiani; quartū, tēpus diluuij Ogygis. Principio, si Cyrus regnare cœpit incipiente olympiade quinquagesima quinta; ergo regnū eius inceptū est, ducentis sexdecim annis post initium olympiadum. Ex hoc efficitur, principiū olympiadū in octauo anno regis Achaz esse locandū. Ab hoc enim anno, vsq. ad primū Cyri, ducētos sexdecim annos, ex sacris literis ita colligimus. Ex libro quarto regū patet, ab octauo anno Achaz vsque ad vltimum regis Sedechiæ, fluxisse annos centum quadraginta sex: a fine autem regni Sedechię, vsque ad primum annum Cyri, fluxerunt septuaginta anni captiuitatis Babilonicæ; quam incępisse vltimo anno Sedechiæ, & desijsse primo anno Cyri, supra ostendimus in decimo libro quæstione quarta & quinta. Deinde, si in octauo anno Achaz ponitur exordium olympiadum; consequens est, vt Roma fuerit condita decimosexto anno regis Ezechiæ; id est, viginti quinque annis ab octauo anno Achaz. Si qui-

Quatuor maxime notabilia tempora, vnde chronologi fere annos computare solent.

Initium olympiadum fuisse in octauo anno regni Achaz regis Iuda.

Romam esse conditā decimo sexto anno regni Ezechiæ regis Iuda.

A quidem, Romam esse conditam initio septimæ olympiadis, confirmant Dionysius Halicarnasseus libro primo, & Solinus capite secundo, non solum testimonio Cornelij Nepotis, Luctatij, Apollodori, Eratosthenis & Polybij; sed etiam manifestis argumentis. Hoc autem constituto, nullius negotij est, chronologiam quæ fit per annos vrbis Romæ, componere & concordare cum sacra chronologia; & quæ diuersis temporibus præclare facta sunt apud Romanos, ea referre ad tempora quæ notantur in sacris litteris.

Præterea, posito exordio vrbis Romæ in primo anno septimæ olympiadis, & in decimosexto anno regis Ezechiæ; non est operosum inuenire, quo tempore, secundum chronologiam diuinæ scripturæ, contigerit excidium Troianum: euenit namque in principio Heli pontificis & Iudicis Hebræorum. Id quod partim ex sacra, partim ex

B profana chronologia hunc in modum ostenditur. Inter excidium Troiæ, & primordia vrbis Romæ, fluxisse annos triginta duos & quadringentos; non modo affirmat Solinus capite secundo, sed etiam diligentissimus in notandis & distinguendis temporibus Dionysius Halicarnasseus in primo libro rerum Romanarum: a quo numero proxime absunt Eusebius, Cyrillus, & Beda, definientes id temporis, annis quadringentis triginta: nec non & Messala in libello de progenie Augusti, & Cassiodorus in suo chronico, spatium eius temporis quadringentis triginta tribus annis circumscribentes. A primo autem anno Heli, vsque ad decimum sextum regis Ezechiæ, computantur anni, secundum diuinam scripturam, quadringenti triginta duo; hoc est a primo anno Heli vsque ad Salomonem centum viginti; a Salomone vsque ad decimum sextum annum Ezechiæ, trecenti duodecim. Quæ computatio procedit, si quadraginta annos, quos Sauli tribuit D. Paulus, apud Lucam in actis Apostolorum cap. 13. di

C spertiamur in iudicatum Samuelis, & regnū Saulis: sic enim eos annos distribui oportere, multi existimarunt.

Excidium Troianū in principatū Heli pontificis Hebræorum incidisse.

Restat quartum tempus quo accidit Ogygis diluuium, maxime celebratum a Marco Varrone apud D. Augustinum libro decimo octauo de ciuitate Dei capite octauo, a D. Iustino martyre in sermone exhortatorio ad Gentes, a Clemente Alexandrino in libro primo stromatum, a Iulio Africano, multisque antiquorum scriptorum apud Eusebium libro decimo de præparatione Euangelica capite tertio, & ab Orosio in libro primo. Contigit autem diluuium Ogygis mille viginti annis ante primam olympiadem: ita enim tradit Iulius Africanus apud Eusebium loco proxime dicto, & confirmat testimonio Hellanici, Philochori, atque omnium qui Athenienſium annales scripserunt; Castoris item & Thali, qui diligenter Syriacam tractarunt historiā:

D denique, Diodori Siculi, qui orbis historiā in bibliothecas contulit. Orosius porro in libro primo, capite septimo & octauo, ponens diluuium Ogygis mille & quadraginta annis ante vrbem conditam, ab hac sententia discessisse non est existimādus. Si autem, vt supra docuimus, initium olympiadum incidit in octauum annū regis Achaz; hinc apparet, diluuium Ogygis euenisse tempore Iacob patriarchæ, cum is octogesimum octauum ętatis annum ageret; & centum septuaginta septem annis ante ortū Mosis. Hoc enim tempus continet prædictos mille & viginti annos inter diluuium Ogygis & primam olympiadem exactos; quos ad hunc modum ex sacra scriptura colligimus. Ab ortu Isaac vsque ad egressum Hebræorum ex Ægypto, fuere anni quadringenti quinque; ergo ab octogesimo octauo anno Iacob vsque ad egressum ex Æ-

E gypto, fuere anni ducenti quinquaginta septem. Deinde, ab egressu Hebræorū ex Ægypto, vsque ad initium ædificationis templi Salomonis, anni quadringenti octoginta numerantur in tertio libro regum capite sexto: hinc vero usque ad octauum annū regis Achaz, tertius & quartus liber regum, describendo annos singulorum regū Iuda, a quarto anno regis Salomonis vsque ad octauum annum regis Achaz, ducentos octoginta tres annos fluxisse declarant. Ex prædictis autem tribus numeris. 257. & 480. atque 283. fit summa illa annorum mille & viginti ab antiquis descripta inter diluuium Ogygis, & primam olympiadem. Ex his liquido apparet, quam sit verum quod supra diximus, exordium imperii Cyri bene constitutum & firmatum; magnū

Quo tempore fuerit diluium Ogygis.

afferre

Universidad de Deusto
Biblioteca

afferre præsidium ad multas & nobiles in chronologia quæstiones explicandas,& ad profanam chronologiam cum sacra conciliandam atque concordandam. A

Tertia quæstio, sub quo rege Persarum, & quoto imperii eius anno, ædificatio templi Hierosolymitani diu intermissa, & repetita, & perfecta fuerit.

RESPONDEO, cum regem fuisse Darium Hystaspis, quartum Persarum regem,cuius secundo regni anno, rursus templi ædificium renouatum est.& sexto eiusdem regis anno,vel,vt tradit Iosephus, nono anno, plane absolutũ.Hoc enim indicare videtur Esdras capite quinto & sexto: B id nempe omnes auctores tradunt;ex Hebræis, Iosephus libro vndecimo antiquitatum;ex Christianis omnes tam Græci quam Latini; tam vetares quam recentiores,præter vnum,aut alterum,vt infra dicam. Cœpit autem hic Darius regnare,quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis.Hoc sensit D. Hieronymus, qui super nono capite Danielis scribit,sextum annum Darij, quo est perfectum templũ, concurrisse cum primo anno sexagesimæ sextæ olympiadis. Idem tradit Eusebius in chronicis;atque in libro decimo de præparatione Euangelica,fere in exordio capitis vltimi affirmat,secundum annum regis Darij,fuisse primum annũ sexagesimæ quintæ olympiadis.Quin hoc necessario concluditur ex ijs,quæ supra in quæstione secunda de Cyri principatus exordio dicta sunt. Etenim , Cyrus regnare cœpit initio quinquagesimæ quintæ olympiadis;& regnauit triginta annis,vt priore libro de diuinatione Cicero probat testimonio Dionysij qui scripsit de rebus Persicis ; idemque tradit Iustinus libro primo,Clemens primo libro stromatum , Eusebius in chronicis, Hieronymus super septimo capite Danielis,Orosius libro secũdo capite septimo, Beda in libro de sex ætatibus:denique Herodotus tribuens Cyro viginti nouem annos, non est ab hac sententia remouendus.Post Cyrum , regnarunt Cambyses & Magi,octo annos ,secundum Eusebium,Bedam & Herodotum:hos proxime secutus est Darius Hystaspis. Quare ab initio regni Cyri vsque ad initium regni Darij , interfuere anni triginta octo.Si igitur Cyrus cœpit regnare initio quinquagesimę quintę olympiadis ; necesse est Darium, qui octo & triginta annos post regnauit,initium regnãdi fecisse in quarto anno sexagesimæ,quartæ olympiadis. C

Ceterum , quia quod docuimus,non liquido constat ex scriptura;Esdras namque narrans templum fuisse absolutum sub Dario præcise, non declarans sub quo Dario vtrum sub Dario Hystaspis qui fuit quartus rex Persarum, an sub Dario Notho , qui fuit decimus rex,rem in ambiguo & incerto reliquit:& quia olim Seuerus Sulpitius in libro secũdo sacræ historiæ , & nuperrime Iosephus Scaliger in volumine sexto de emendatione temporum,contendunt,Darium,sub quo est absolutum templum, fuisse Nothum,Artaxerxis Longimani filium;ideo quid in hoc,aut verum, aut probabile sit,diligenter pro instituta breuitate , cognoscendum ac diiudicandum est. Aiunt Sulpitius & Scaliger,templum ædificatum esse sub Dario Notho:ego contra censeo sub rege Dario Hystaspis exædificationem templi esse repetitã atque consummatã. Nec temere ita sentio, sed his adductus rationibus.Primo quidem, a me stant omnes ferme scriptores. In hoc autem genere doctrinæ , concors omnium sententia , instar firmissimæ rationis apud intelligentes rerum æstimatores esse debet.Deinde,Zorobabel & Iesus pontifex, ædificationi templi sub rege Dario præfuerunt , ijdem quoque in primo anno Cyri,quo solutam esse Iudæorum captiuitatem docuimus libro decimo quęstione secunda,principes fuerunt populi in Iudæam reuertentis, nec tunc minores eos fuisse vigesimo anno par est credere. A primo autem anno Cyri , vsque ad sextum Darij Nothi,numerantur anni centum quadraginta.Fuissent igitur Zorobabel & Iesus cum vrgebant opus tẽpli,minimum, nati centum sexaginta annnos : sed ad eam ętatem,nemo illorum temporum,atque etiam multo superiorum, peruenie- D E

Darius sub quo templũ exædificatũ est,fuerit ne Darius Hystaspis , an Darius Nothus.

bat

A bat: siquidem plus quingentis annis ante,vitam hominis , videlicet in qua esset aliquod corporis robur & vigor animi ad agendum , octoginta annis Dauid definierat. Præterea Scaliger existimat,Xerxem,terrorem Græciæ,fuisse Assuerum, illum,maritum Esther,& a quo Esdras capite quarto narrat,Iudæos ab ædificando templo fuisse prohibitos.Atqui non est verisimile,reginam Esther & Mardocheum, qui apud eũ regem beneuolentia,gratia, & auctoritate plurimum valebant , & a quo rege multo maiora impetrauerant,fuisse passuros,vt templum Hierosolymitanũ , impedita eius ædificatione,iaceret:ac non potius quoquo modo effecturos,vt sublato regis interdicto, opus templi procederet, & quam primum absolueretur.Postremo,valde me mouet,quod Iudæi Saluatori nostro dixerunt,vt est apud Ioannem capite secundo, ¿*quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc,& tu in tribus diebus excitabis illud?* ¿ & sane dixe
B runt hoc Iudæi,tanquam rem apud ipsos testatam & peruulgatam,quamque ipsi,partim ex historijs,partim ex traditione maiorum compertissimam haberent.Ille autem numerus quadraginta sex annorum, ad opinionem Sulpitij & Scaligeri nullo modo quadrat:a secundo quippe Cyri regis anno , quo templum iactis fundamentis ædificari cœptum est,vsque ad sextum Darij Nothi annum,transierant, vt paulo ante diximus,anni quadraginta & centum. At vero,cum nostra sententia belle cõgruit numerus ille quadraginta sex annorum. Nam ex quo cæpit ędificari templum , vsque ad nonum annum Darij,quo plane absolutum est,præterierunt anni quadraginta sex.

Sed hoc loco nonnullæ dubitationes existunt . Prima dubitatio: Esdras narrat capite sexto , templum esse absolutum sexto anno Darij : ex quo , si recurras vsque ad secundum annum Cyri , non plures reperies annos , quam tres & quadra- Tres dubitationes.
C ginta:non igitur fuerunt quadraginta sex.Respondeo , sexto anno Darij fuisse absolutum quod proprie vocabatur templum;hoc est, interior pars, in qua erat tabernaculum & sancta sanctorum:in quod templum,præter sacerdotes,nulli fas erat ingredi,& de hoc loquitur Esdras : at exterior pars,continens atrium exterius, gazophilacium & porticus, quæ nomine templi etiam nonnunquam appellantur,vt cum Ioannis octauo,dicitur,Dominum docuisse in templo,& illuc, mulierem deprehensam in adulterio, ad eũ esse ductam;hæc inquam pars templi,non ante nonum annum Darij perfecta est,vt scribit Iosephus libro vndecimo antiquitatum.Secunda dubitatio:apud Aggæum prophetam cap. 2. non obscure significatur , fundamenta templi iacta esse secundo anno Darij,cum tamẽ paulo ante a nobis sit positum, anno secundo Cyri templum esse fundatũ.Pro hoc quidem facere videtur D. Hieronymus super sep-
D timo capite Danielis,& quadragesimo quarto capite Isaiæ, scribens , secundo anno regis Darij cœptum fuisse ædificari templum:quin hoc ipsum affirmat Esdras capite quinto.Ad primum respondeo,sicut respondet Beda, fundamenta tẽpli interioris, locata esse,vt narrat Esdras,anno secundo Cyri:at fundamenta templi exterioris, in quo,vt diximus,erat atrium,gazophilacium,& porticus,posita sunt secũdo anno Darij,vt significat Aggæus.Quod autem additur ex Hieronymo & Esdra,templum ædificari cœpisse secundo anno Darij,manifestum est ex verbis quę apud vtrumque auctorem antecedunt , eos non loqui de inchoatione ædificij simpliciter & absolute, sed tantum eius quod suppositis fundamentis superstructum & superimpositum fuit,quod proprie nominatur templum;& hoc cœpisse ædificari anno secundo Darij, non potest negari.Tertia dubitatio:Iosephus ait priori libro aduersus Appionẽ, tem
E plum Hierosolymitanum anno secundo Darij esse perfectum:in quo difficile est intelligere,quemadmodum Iosephus & secum,& cum diuina scriptura non pugnet.Respondeo,dictũ illud Iosephi esse interpretatione adiuuandũ & subleuandum. Neque enim aliud,nisi ego fallor,significare voluit Iosephus,nisi opus templi ante intermissum,secundo anno Darij esse repetitum, & sine vlla intermissione cõtinuatũ,quoad perficeretur. Itaque,continuatio operis vsque ad perfectionem,appellatur perfectio; Lapsus Theophilacti & Iansenij.
& quia cœpit secundo anno Darij,eidem anno attribuitur tanquã termino a quo. Ex supradictis licet intelligere,lapsos esse Theophilactum & Iansenium, super secũdo capite Ioannis : hunc,quia putat templum fuisse omnino absolutum sexto anno

Darij,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Darij & incœptum primo anno Cyri,& hoc tempus esse quadraginta sex annorum, A
cum vix sit quadraginta quatuor:illum vero,quoniam scripsit,ædificationem templi
duravisse vsque ad Artaxerxem, propter infestationem vicinorum hostium,retardan-
tium Iudæos a perfectione operis;tantam enim fuisse illorum vexationem,vt cogere-
tur Iudæi vna manu opus facere,& altera tenere arma.In quo errauit Theophylactus
tam re ipsa,quam temporibus:nam confundit ædificationem templi cum ædificatio-
ne vrbis Hierusalem,principe Nehemia,facta,& tempora Darij Hystaspis miscet cum
temporibus Artaxerxis Longimani:præsertim cum a secundo anno Cyri,quo factum
est initium ædificationis templi,vsque ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani,
plus centum annis effluxerint. Maneat igitur, templum fuisse absolutum sub Dario
Hystaspis; repetita quidem ædificatione secundo eius anno;perfecta vero,secundum B
interius templum,sexto anno;at secundum exteriores partes templi;anno nono. In-
cidit autem secundus annus Darij,vt ex supradictis patet,in primum annum sexage-
simæ quintæ olympiadis:sextus autem annus,in primum sexagesimæ sextæ olympia-
dis:nonus vero,in vltimum eiusdem olympiadis annum.

Quis fuerit rex ille Artaxerxes,sub quo refecti sunt, principeNehemia, muri Hierusalem.

Quarta quæstio, quis fuerit Artaxerxes ille,cuius vigesimo anno
missus est Nehemias ad reficiendos muros Hierusalem,
ex quo tempore, supra libro decimo, quæ-
stione decima sexta,docuimus initium
septuaginta hebdomadum esse
sumendum. C

1.opinio Iosephi.

TRES sunt opiniones.Prima est Iosephi in libro vndecimo antiquitatũ,
existimantis, regem,a quo missus est Nehemias, fuisse Xerxem, bello
quod Græciæ intulit,suaque clade nobilitatum.Sed falsus est Iosephus:
nemo enim veterum,vltra duos & viginti annos Xerxem regnasse,tradi
dit:at trigesimũ secundũ annũ regni Artaxerxis, ipse Nehemias in li-
bro suo,capite quinto nominauit. Quin Iosephus in historia Nehemiæ,quædã scribit
sacris litteris plane contraria. Ait,Nehemiam venisse in Iudæam,vigesimo quinto an
no illius regis: cum expresse notet scriptura eius aduentum,in vigesimo anno Arta-
xerxis:ait præterea, ædificationem mœnium, spatio duorum annorum & trium men
sium esse perfectam: cum ipsemet Nehemias scribat,muros refectos esse quinquagin D
ta duobus diebus.Quod si Iosephus intelligat totum tempus,quo Nehemias in Iudæa
mansit intentus reficiendæ,reformandæ,atque instruẽdæ ciuitati; id sane fuisse duo-
decim annorum, videlicet ab anno vigesimo Artaxerxis,quo Nehemias in Iudæam
venit vsque ad annum trigesimum secundum,quo ad regem reuersus est, ex historia
ipsius manifestum est.

2. opinio Seueri Sulpitij.

Secunda opinio fuit Seueri Sulpitij in libro secundo de sacra historia.Hic censet,
Artaxerxem,a quo missus est Nehemias, fuisse eum,qui cognominatus est Mnemon,
vndecimum Persarum regem,quique vxorem duxit Esther,& Mardocheũ ad summã
dignitatem & gloriam euexit.Hanc ego sententiam,quatuor argumentis refelli pos-
se arbitror.Ac primo quidem,non est verisimile,cum tempore Nehemiæ pontificatũ E
tenuerit apud Iudæos Eliasib nepos Iosue, seu Iesu põtificis,qui cum populo Hebræo
soluta captiuitate,Babylone reuersus est in Iudæam,non est inquam verisimile,inter
Iosue & Eliasib,vnum tantummodo pontificem Ioacim, in spacio centum octoginta
annorum interfuisse: cum inter Eliasib,& Ieddoa seu Iaddum,qui tempore Alexan
dri magni pontificatum gessit,interfuerint,duo pontifices,Ioiada & Ionathan, intra
quinquaginta annos:consulat lector duodecimum caput Nehemiæ.Deinde,incredi
bile est, finitimos illos populos, hostesq. Iudæorum,qui erant sub imperio regis Per-
sarum,ausuros fuisse impedire ædificationem vrbis,& tantopere vexare Iudæos,cum
scirent reginam esse Iudæam; & qui princeps erat omniũ apud regem, Mardocheũ
esse

esse Iudæum; regemque omnia,de istorum sententia & voluntate agere. Præsertim A
vero,cum recens tunc esset cædes innumerabilium hominum,qui,quod mala Iudæis
machinati essent,procurante Esther,iubenteque rege,ad vnum omnes occisi fuerãt.
Extabat quoque apud ipsos epistola regis,ad omnes imperij sui prouincias missa, si-
cut narratur in capite decimo sexto libri Esther, in qua rex summum studium & be-
neuolentiam suam erga Iudæos manifestissime declarabat.Præterea,si rex ille fuisset
Mnemon,maritus Esther:sane non per se Nehemias petijsset a rege facultatem eun-
di in Iudæam,ad reparandam vrbem:sed per Mardocheum & Esther,gratiosissimos a-
pud regem;per quos vtique sciebat,nihil a rege peri posse, quod non facile impetra-
retur.Postremo,vtar Sulpitij argumento aduersus ipsum.Probat ille, historiã Esther
non contigisse sub Artaxerxe Longimano,quia Esdras,qui posterior fuit,aliquid pro B
fecto de tanta regina, cum Iudæa esset, scripsisset. Hoc ego argumentum retorqueo
in Sulpitium.Si Esdras & Nehemias missi sunt a Mnemone marito Esther, cum ipsi
historias suas scripserint post id temporis,quo Esther nupta est regi, & Mardochæus
gratiæ,auctoritatis,& potentiæ principatum,apud eum regem obtinuit;non est pro-
fecto dubitandum,quin aliquid ipsi de incredibili felicitate Esther & Mardochæi, &
de eximijs eorum meritis in gentem Iudæorum,in suis historijs prodidissent.

3.opinio & quidem vera,Africani, Eusebii,Hieronymi,Augustini, Chrysostomi,Theodoreti, Bedæ Ruperti.

Tertia opinio est,regem illum Artaxerxem,fuisse Longimanũ, septimum Persarũ
regem.Huic sententiæ libenter equidem accedo & adhæreo:tum quod ea nullis pre
mitur incommodis,sed perfacilis est ad intelligendũ & defendẽdum: tum quod eam
placuisse video plurimis & grauissimis viris,Iulio Africano;Eusebio,Hieronymo,Au
gustino,Chrysostomo,Theodoreto,Bedæ,Ruperto, alijsque. Hic autem Artaxerxes
C Longimanus, regnare cœpit,primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis, vt docet
Diodorus Siculus libro vndecimo,& Eusebius in chronicis: quin Iulius Africanus li
bro quinto annalium,sicut refert Hieronymus super nono capite Danielis, vigesimũ
annum Longimani, faciens quartum annum octogesimæ tertiæ olympiadis, idem
procul dubio sensit.Patet enim hoc ex supradictis de tempore Darij,quem supra,quæ
stione tertia, docuimus inijsse regnum, anno quarto sexagesimæ quartæ olympia-
dis;regnauit autem triginta sex annis: & post eum Xerxes circiter viginti; quo inte-
rempto,per vim Artabanus inuadens regnũ,non amplius septem mensibus,obtinuit:
hunc proxime consequutus est Artaxerxes Longimanus,de quo nunc loquimur. A
primo igitur anno Darij,vsque ad primum huius Artaxerxis, anni fluxerunt circiter
quinquaginta sex;quo fit,vt si ille regnare cœpit vltimo anno sexagesimæ quartæ o-
D lympiadis,huius imperij principium,in exordio septuagesimæ nonæ olympiadis fuis
se necesse sit.His necessario consequens est, vigesimum annum Artaxerxis, vnde su-
pra,libro decimo, exorsi sumus septuaginta hebdomades, cum anno quarto octo-
gesimæ tertię olympiadis concurrisse.

Quæstio quinta,de tempore ortus Domini nostri Iesu Christi.

Triplex chronologia Romana

NATALE tempus Saluatoris nostri, describi potest,secundum triplicem
chronologiã,Romanam,Græcam,Hebraicam:atque his tribus modis in
præsentia exquiretur & declarabitur. Romana chronologia,triplex est:
Vna texitur per annos a Roma condita;altera per consules, qui annui
E erant,& Calendis Ianuarijs inibãt consulatũ:tertia,per annos eius prin-
cipis,qui tunc Romanum imperium administrabat: is autem erat Octauianus Augu
stus, cum natus est Christus Dominus.Roma condita est initio septimę olympiadis,
vt supra,quæstione secunda demonstratum est;& vndecimo calendas Maias,Romulo,
eius conditore, octauum & decimum, (vt multi tradiderunt) annum ætatis agente.
Porro plærique scriptores ecclesiastici in id consentiunt, anno post Romam conditã
septingentesimo quinquagesimo secundo,Christũ esse natũ. Idque vel ex eo liquet,
quod, vt ex Dione colligitur,annus decimus quintus Tyberij Cęsaris,quo anno Chri
stus agebat trigesimũ annũ,incidit in annũ vrbis conditæ septingentesimum octoge-
simum

Anno post vrbem conditam. 752. natus est Christus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

simum secundum. Quibus autem consulibus natus sit Dominus, satis obscurum, & incertum facit scriptorum varietas. Etenim, auctore Seuero Sulpitio in libro secundo sacræ historiæ, natus est Dominus consulibus Sabino & Rufino: quorum consulatū Dio, libro quinquagesimo quinto, reposuit in anno vrbis conditæ septingentesimo quinquagesimo: secundum Cassiodorum, Cneo Lentulo, & Marco Messala: qui secūdum Dionem libro quinquagesimo quinto, consules fuerunt anno vrbis conditæ septingentesimo quinquagesimo primo: secundum Epiphanium in hæresi quinquagesima prima, & Onuphrium in fastis Romanorum, & in chronico ecclesiastico, ortus est Saluator noster, Augusto decimum tertium consule, & Marco Plautio Siluano: & hoc videtur proximum vero. Siquidem, horum consulatus competit in annum vrbis conditæ septingentesimum quinquagesimum secundum, vt Dio annotauit in libro quinquagesimo primo: hoc autem anno vrbis conditæ, paulo ante posuimus, Christum esse natum. Atque huic opinioni suffragatur Carolus Sigonius in commmentarijs suis in sacram historiam Seueri Sulpitij: namque sententiam eius explanans de consulibus, in quos Christi ortus incurrit; posthabita opinione Sulpitii, ad hunc modum scribit. § At Eusebius, inquit, in historia, & Epiphanius in libro secundo contra hæreses, ostendunt, Christum esse natum Augusto tertium decimum, & Siluano consulibus, ipsius Augusti anno quadragesimo secundo, qui erat vrbis septingentisimus quinquagesimus secundus. Cui supputationi, quia chronographi ferme omnes hoc tempore, eam, non sine ratione sequūtur, ne quam in tempora perturbationē introducamus, & nos hærebimus. § Sic ibi Sigonius. Quā quam ipse in fastis Romanorum, similiter vt Cassiodorus, in annum vrbis septingentesimum quinquagesimum secundum, alios referat consules, hoc est, Cossum Cornelium Lentulum, & Lucium Calpurnium Pisonem; reclamante Dione, qui horum consulatum annotat in anno vrbis septingentesimo quinquagesimo tertio.

Quibus consulibus natus sit Christus.

Carolus Sigonius.

De tempore ortus, triplicis principatus, atq. obitus Augusti Cæsaris.

Quoto autem anno imperij Augusti Cæsaris, Dominus noster sit natus, quo enucleatius & distinctius intelligatur, paulo altius Augusti chronologia repetenda est, ab ortu scilicet eius, vsque ad interitum. Natus est Augustus, Consulibus Cicerone & Marco Antonio, vt tradunt Paterculus libro secundo, et Suetonius in Augusto; anno Vrbis, secundum Eutropiū libro sexto, & secundum Orosium libro sexto, capite sexto, sexcentesimo octogesimo nono: sed consulatū Ciceronis et Antonij, in anno vrbis cōditæ sexcentesimo nonagesimo primo, signat Dio libro trigesimo septimo: apud Plinium libro nono capite trigesimo nono, mendose legitur, anno vrbis septingentesimo Ciceronem fuisse consulem. Est autem natus, decimo calendas Octobris, secundum Paterculum; secundum Suetonium & Dionem, libro quinquagesimo sexto, nono calendas Octobris, annis ante Christi ortum, duobus circiter & sexaginta. Primum consulatum per vim extorsit, pridie quam expleret, ut scribit Paterculus, annū vigesimum, in anno vrbis septingētesimo vndecimo, decē annis, vt Appianus inquit in libro tertio de bello ciuili, ante ætatē adipiscendo consulatui legitimam. Sed erratum est, vel librarij, vel auctoris; nam ex quinta Philippica constat, ætatem maturam consequendo consulatui secundum leges romanas, fuisse annorum triū & quadraginta. At vero, scribit Dio, Augustum decimo quarto calendas Septembris, obijsse, eodem die, quo primum consulatum susceperat: cum Dione consentit Tacitus, libro primo, affirmans eundem diem Augusto fuisse accepti quondam imperij principem, & vitæ supremum. Triumuiratum iniuit cum Lepido & Antonio, secundum Appianum libro quarto de bello ciuili, biennio post necem Iulij Cæsaris, annum agēs vigesimum. Sigonius in fastis citat lapidem Colacianum, in quo scriptum erat, initū fuisse ab illis triumuiratum, ante quintum diem calendas Decembris. Quo licet intelligere, triumuiratum esse ab Augusto susceptum, duobus uel tribus mensibus post consulatū, annis uero ante Christū natū, duobus & quadraginta: trium uiratū autē gessit per annos duodecim; sicut testatur Dio, Tacitus, Orosius & Suetonius. Non igitur recte Iosephus, libro decimooctauo antiquitatum scribit, Octauium per annos quatuordecim, Antonium imperij socium habuisse. Victo Antonio, solus rerum potitus

A titus est Augustus, triumuiratu conuerso in monarchiam, anno vrbis; vt Sigonius in fastis ex Dione & Cassiodoro confirmat, septingentesimo vigesimo secundo, idemque tradit Sextus Aurelius in epitome Romanorum imperatorum. His proxime accessit Tacitus libro primo historiarum, seu, vt fertur vulgo, libro. 17. annalium, id referens ad annum vrbis septingentesimum vigesimum primum. At quinquagesimus liber Dionis, victoriam Actiacam, in anno vrbis septingentesimo vigesimo tertio, adnotatam habet. Longius ab hac sententia discessit Orosius libro sexto capite vigesimo, signans exordium monarchiæ Augusti in anno vrbis septingentesimo vigesimo quinto. Nominantur autem anni, vel monarchiæ, vel Actiacæ victoriæ; quæ sic appellata est, quod Augustus nauali pugna cū Antonio inita, iuxta promontorium Actiū, eam sit consequutus, circa initium olympiadis centesimæ octogesimæ septimæ, vt col
B ligitur ex libro decimoquinto Iosephi de Iudaicis antiquitatibus; & quarto nonas septembris, vt tradit Dio initio libri quinquagesimi primi, agens tunc annum circiter trigesimum secundum. Denique, obijt Augustus decimoquarto calendas septembris, anno vrbis, secundum Dionem in libro quinquagesimo quinto, septingentesimo sexagesimo septimo, consulibus, Sexto Pompeio, & Sexto Apuleio: vixit annos septuaginta quinque, & menses decem, dies viginti sex; siquidem natus est nono calendas octobris. Solus, post victoriam Actiacam, imperauit, annis prope quadraginta quatuor; post primum consulatum & triumuiratum, paulo minus annis quinquaginta sex: annis post Christi ortum quindecim, demptis quatuor mensibus, & sex diebus. Atque hæc ab optimis auctoribus prodita & probata sunt. Non igitur vere dixit auctor dialogi de claris oratoribus, Tacito assignatus, Augustū post
C primum consulatum, vixisse annos quinquaginta octo: nec Iosephus, scribens libro decimooctauo, Augustum partim cum Antonio, partim solum, imperasse annis quinquaginta septem, præterque, mensibus sex, ac duobus diebus: nec Epiphanius, qui in Anchorato ait, Augustum imperasse annis quinquaginta sex, & mensibus sex; quod etiam tradidit Beda in libro de sex ætatibus mundi. Nam hæc non esse vera, patet ex eo, quod Augustus, tam monarchiam quam consulatum iniuit mense septembri, triumuiratum nouembri, obijt autem mense augusto, sicut in confesso est apud eos, qui res Augusti subtilius & diligentius perscripserunt. Et ratio quidem temporum Augusti, ita sit a nobis breuiter explicata.

Nunc ad chronologiam Christi, cuius potissimum causa, superiora prædocuimus, reuertamur. Quoto Augusti anno Christus Dominus sit natus, ex supradictis facile
D intellectu est. Etenim natus est anno ætatis Augusti sexagesimo secundo: post primum eius consulatum & triumuiratum, anno quadragesimo secundo, tantum inchoato, vel per vnum, vel per tres, vel per quatuor menses, secundum varias auctorum sententias supra expositas: post exordium monarchiæ eius, siue post Actiacam victoriam, anno trigesimo. Hæc esse vera, eo liquet, quod supra ostensum fuit, Christum esse natum anno vrbis septingentesimo quinquagesimo secundo; quem annum, si compares cum eo anno, quo paulo ante demonstrauimus, Augustum iniisse vel consulatum, vel triumuiratum, vel monarchiam; ita esse, vt dictum est a nobis, manifeste comperies. Et sane, Christum esse natum anno post primum consulatum, vel post triumuiratum Augusti, quadragesimo secundo, testes sunt, Eusebius in chronicis, & in libro primo historiæ ecclesiasticæ capite quinto, Epiphanius quoque in hæresi
E quinquagesima prima, & in summa Pannarii, & in Anchorato, Beda item libro de sex ætatibus mundi, nec non & Orosius libro septimo capite secundo: nisi quod in eo lapsus est Orosius, quod dixit, cum natus est Christus, fuisse annum imperii Augusti quadragesimum secundum, propemodum emensum: cum ex supradictis liquidissime constet, cum natus est Christus, summum, quatuor menses præteriisse, quadragesimi secundi anni principatus Augusti. Quippe primus eius consulatus, vel augusto, vel septembri mense susceptus est; nouembri autem, triumuiratus: Christus vero decembre mense natus est. Hinc præterea licet intelligere, non recte Cassiodorū in chronico Romanorū consulū, signasse ortū Christi, in anno quadragesimo principa-

Quoto anno Augusti Cæsaris, Christus Dominus sit natus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus Augusti. Nam Irenæum in libro tertio aduersus hæreses capite vigesimo quinto, & Tertullianum in libro aduersus Iudæos, affirmantes, Christum esse ortum anno quadragesimo primo Augusti, interpretari possumus, non de eo anno inchoato, sed iam expleto exactoque, esse loquutos. Illud tamen Tertulliani dictum, nulla interpretatione videtur posse adiuuari, & ad veram sententiam reuocari; quod eodem loci dixit, Christum esse natum quadragesimo primo anno imperij Augusti, post mortem Cleopatræ: cum is fuerit annus, sicut dictum est, trigesimus: &, si verum esset hoc Tertulliani dictum, consequens foret, Dominum nostrum, cum anno decimoquinto Tyberij baptizatus est, fuisse annorum dumtaxat decem & nouem; cum beatus Lucas capite tertio scribat, eum tunc iniisse trigesimum. Nec tamen defuerunt docti & graues viri, qui ortum Domini ad annos monarchiæ Augusti referentes, eum notarunt vel in anno vigesimo septimo, vt Beda libro de sex ætatibus mundi: vel in vigesimo octauo, vt Clemens primo libro stromatum, & Eusebius primo libro historiæ ecclesiasticæ capite quinto: vel in vigesimo nono, vt Onuphrius in chronico ecclesiastico. Verum fuisse annum trigesimum, ex supradictis apparet esse probabilius; si positum sit, victoriam Actiacam contigisse, anno vrbis septingentesimo vigesimo tertio. Sed bene habet, omnem varietatem quæ est circa Christi chronologiam, vno, aut summum, duobus, tribusve annis esse circumscriptam. Tantam vero paucitatem annorum, vt quæ prope nullius momenti in descriptione temporum esse queat, prudenter monuit Dionysius Halicarnasseus libro septimo, esse chronologis dissimulandam, & pro nihilo ducendam.

Lapsus Terulliani.

Perexigua annorum varietas, in chronologia, ferme pronihilo habetur.

Dictum est de Romana chronologia: deinceps de Græca, quæ in olympiadum obseruatione versatur, dicendum est. Si igitur Christi ortum ad rationem olympiadum exquiramus, eum in tertio vel quarto anno nonagesimæ quartæ olympiadis competere reperiemus. Ac natum esse Dominum in tertio anno eius olympiadis, auctor est Eusebius in chronicis, & Beda de sex ætatibus mundi. Eusebius certe, tam in chronicis, quam in libro decimo de præparatione euangelica, signans annum decimum quintum Tyberii, quo baptizatus est Dominus, ingressus annum trigesimum, in anno quarto olympiadis ducentesimæ primæ, aperte declarauit, ortum Domini anno tertio olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ contigisse. Verumtamen, quia annus septingentesimus quinquagesimus secundus vrbis conditæ, quo Christum natum esse diximus, concurrit cum anno quarto olympiadis nonagesimæ quartæ; & quia infra demonstraturi sumus, Christum triginta duos annos & minus præterea dimidio anni, vixisse, ac mortuum esse in quarto anno olympiadis ducentesimæ secundæ; propterea, quasi vero similius, visum est nobis, hoc loco ponere Christi ortum in quarto anno olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ. Insigne admodū & notabile in chronologia ortus Christi erratum, inuenitur apud Cyrillum Hierosolymitanum catechesi duodecima: scribit enim, natum esse Christum anno quarto olympiadis centesimæ octogesimæ sextæ: quo fieret, vt cum Christus baptizatus est anno decimoquinto Tyberii Cæsaris, hoc est anno primo olympiadis ducentesimæ secundæ, fuerit annorum sexaginta. Positum sit igitur hoc loco, Christum esse natum in anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ.

Lapsus Cyrilli in chronologia ortus Christi.

Hebræos ex diuersis principiis, chronologiam suam ordiri solitos.

Restat excutienda Hebræorum chronologia. Hæc autem perquam varia & multiplex est. Nam solent Hebræi putare tempora, vel vsque a creatione mundi: vel a diluuio: vel ab egressione Hebræi populi ex Aegypto; vel ab ædificatione primi templi Salomonis: vel a solutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in patriam: vel ab instauratione secundi templi, aut vrbis refectione: vel per annos principum, quorum imperio subiecti erant; quo pertinent anni regni Græcorum, toties in libris Machabæorum vsurpati: vel etiam per Iobilæos, quorum vnusquisque quinquaginta annos continebat: ad hæc, posset adijci computatio per hebdomadas Danielis. Sed in chronologia ortus Christi, prætermissis ceteris computationibus, duas tantum perstringemus; vnam, quæ ducitur ab exordio mundi; alteram, quæ sumitur ex annis regni Herodis, quo regnante, Christus natus est. Natus est Dominus nostet anno

A anno post orbem conditum, quater millesimo & vigesimo secundo. Hic numerus, partim ex sacris litteris, partim ex profana, sed probata tamen chronologia, hunc in modum colligitur. A creatione mundi vsque ad diluuium, in capite quinto Geneseos, numerantur anni mille sexcenti quinquaginta sex. A diluuio vsque ad ortum Abrahæ, tam scriptura Hebraica, quam nostra versio Latina, capite vndecimo Geneseos, annos habet ducentos nonaginta duos. Sed his addere oportet, alios triginta annos ipsius Caynam; cuius generationem, inter Arphaxad & Salem, interposuerūt septuaginta interpretes, & beatus Lucas in euangelio suo, capite tertio: cuius auctoritas cogit hos triginta annos prædictæ supputationi adiungere. A diluuio igitur vsque ad ortum Abrahæ numerandi sunt anni trecenti viginti duo. Ab ortu Abrahæ vsque ad promissionem factam ei a Deo; vt est in capite duodecimo Geneseos, numerantur anni septuaginta quinque. Hinc vsque ad legem datam Hebræis in monte Syna, tertio mense, quam egressi fuerant ex Ægypto, anni quadringenti triginta, vt Paulus docet capite tertio epistolæ ad Galatas scriptæ. Ab egressu Hebræorum ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, in libro tertio Regum capite sexto, recēsentur anni quadringenti octoginta. Ab hoc tempore vsque ad exordium olympiadum, quod nos supra locauimus in octauo anno regni Achaz, fluxerunt anni ducenti octoginta tres, vt patet ex tertio & quarto libro regum. Denique, ab initio olympiadum, vsque ad annum quartum olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, quo anno, proxime posuimus, natum esse Dominum nostrum, intercesserunt anni septingenti septuaginta sex. Patet igitur, veram esse summam annorum quater mille viginti duorum, ab exordio mundi, vsque ad ortum Saluatoris nostri.

Quoto anno post orbem conditum, natus sit Dominus noster.

B

C Ad quotum autem regni Herodis annum, Domini nostri ortus referri debeat, est profecto, vt mea fert sententia, obscurius ac difficilius ad explicandum, quam plerique putans. Sed, ne meam, etiam in hoc, qualemcunque diligentiam lector desideret, paucis & difficultatem, & rationem eius soluendæ attingam. Tria vero hic disquirenda sunt; quando Herodes regnare cœperit: quamdiu regnauerit: quoto eius regni anno, Saluator noster in terris natus sit. Iosephus libro decimoquarto Iudaicarum antiquitatum narrat, Herodem creatum esse a Romanis regem Iudæorum, olympiade centesima octogesima quarta, Consulibus Cneo Domitio Caluino iterum, & C. Asinio Pollione: quorum consulatus incidit in annum vrbis conditæ septingentesimum decimumtertium, sicut est in fastis Romanorum apud Sigonium. Dio tamen libro quadragesimo octauo, & Onuphrius in chronico, illorum consulatum conijciunt in annum vrbis septingentesimum decimumquartum, qui concurrit cum anno secundo olympiadis centesimæ octogesimæ quintæ: secundum autem Iosephum, siquidem is fuit in olympiade centesima octogesima quarta, necessario conuenit cum anno quarto eiusdem olympiadis. Tertio autem anno, quam fuerat Senatuscōsulto declaratus rex, captis Hierosolymis, victoque, ac tandem interempto Antigono, Herodes regnum Iudaicum pacifice obtinuit, rexitque per triginta septem annos, ex quo illud a Romanis acceperat: a victo autem Antigono, per triginta quatuor. Atq. hæc quidem Iosephus partim libro decimoquarto, partim decimoseptimo prodidit. Alij vero scriptores consentiunt cum Iosepho, regnum Herodis, similiter vt ille, triginta & septem annis, definientes; in eo autem dissentiunt, quod exordium regni Herodis, aliquot annis quā ille, faciunt recentius ac posterius. Eusebius quidē certe in chronicis, Epiphanius in hæresi vigesima, & quinquagesima prima, Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, Onuphrius in chronico ecclesiastico, Herodem septem & triginta annos regnasse consentiunt. De quo numero vnum duntaxat annum detraxit Beda in libro de sex ætatibus mundi. De principio autem regni Herodis, sententiam suam aperuit in chronicis Eusebius, notans ipsum decimo anno imperii Augusti, hoc est, annis septem posterius quam Iosephus constituerat. Onuphrius in chronico signat ipsum in tertio anno imperij Augusti. Beda in libro de sex ætatibus mundi, ab vndecimo anno principatus Augusti, regnum Herodis exorditur. Nec minor est varietas opinionum de anno regni Herodis quo natus est Christus. Beda prædicto

Quoto anno regni Herodis, Saluator noster natus sit.

Iosephus.

Eusebius, Sulpitius, Epiphanius Beda, Onuphrius, partim eadem, partim contraria de regno Herodis tradiderunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

libro, natum inquit eum, anno Herodis trigesimo primo, Eusebius, trigesimo secundo; Epiphanius & Sulpitius, trigesimo tertio; Onuphrius, extremo trigesimo sexto. Quid igitur in hisce rebus adeo obscuris, dubijs, & incertis, similius vero existimari debet?

Auctoris iudicium.

Equidem ita sentio. Tria hæc, non modo non congruere inter se, sed ita pugnare, vt vnum ab altero euertatur. Vnum est, Herodem iniisse regnum olympiade centesima octogesima quarta, quod tradit Iosephus: alterum est, regnasse Herodem triginta septem annis; de quo conuenit Iosepho cum omnibus aliis scriptoribus: tertium est, regnante Herode, Christum esse natum; & hoc tradit D. Matthæus capite secundo. Pugnare autem hæc inter se, nihil negotii est ostendere. Etenim, si Herodes regnare cœpit centesima octogesima quarta olympiade, regnauitque tantummodo triginta septem annis; necesse est, obiisse ipsum in olympiade centesima nonagesima tertia: quare, cum supra ostensum sit, Dominum esse natum desinente olympiade centesima nonagesima quarta: ex his profecto efficeretur, Christum aliquot annis post obitum Herodis fuisse natum: quod historiæ D. Matthæi plane aduersatur. Necesse igitur est, vnum aliquod illorum trium esse falsum. Sed quodnam? Vltimum quidem, cum aperte tradatur in Euangelio, falsum esse non potest. Si quis autem dicat, Christum non esse natum exeunte olympiade centesima nonagesima quarta, sed aliquot annis ante, hoc est, sub initium olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ; quo tempore, secundum prædictam computationem, viuebat & regnabat Herodes; id sane contrarium est historiæ euangelicæ. Lucas enim capite tertio affirmat, Christum, cum esset fere triginta annorum, baptizatum esse anno decimo quinto Tiberij: quem annum, ex Græcorum & Latinorum annalibus liquet, vel in finem olympiadis ducentesimæ primæ, vel in principium ducentesimæ secundæ olympiadis incidisse. Ab exordio autem olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, vsque ad finem ducentesimæ primæ, nouem numerantur olympiades, hoc est anni triginta sex. Si igitur Christi ortum poneremus, in principio olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, cogeremur fateri, contra id quod scribit beatus Lucas, Christum, cum est baptizatus, fuisse triginta & sex annorum. Non ergo potest vltimum illorum trium negari. Quare alterutrum reliquorum duorum negandum est. Videtur autem minus improbabiliter negari posse primum. Solus namque Iosephus tradit, initium regni Herodis fuisse in olympiade centesima nonagesima quarta; alijs omnibus ad posteriores olympiades id referentibus; præsertim cum consulatus eorum, quibus consulibus Iosephus affirmat, Herodem creatum esse regem a Romanis, secundum Dionem & Onuphrium, incurrerit in annum vrbis septingentesimũ decimumquartũ, qui comperit cũ anno secundo centesimæ octogesimæ quintæ olympiadis. Quin Iosephus non satis constare sibi videtur: quippe in libro decimosexto capite nono, vigesimum octauum regni Herodis annum incidisse ait, in centesimam nonagesimam secundam olympiadem: atqui, si primus eius regni annus, fuit quartus olympiadis centesimæ octogesimæ quartæ, non vigesimus octauus, sed trigesimus regni annus, cum initio centesimæ nonagesimæ secundæ olympiadis concurrit. Ergo necesse est, aut aliquot annis posterius, quam designauit Iosephus, Herodem iniisse regnum; aut plus triginta septem annis regnasse. Si autem nec principium, nec diuturnitas regni Herodis plane constant, nec sane, quoro regni eius anno Christus sit natus, omnino exploratum & compertum esse potest. Sed commode accidit, vt hæc chronologia regni Herodis, nequaquam necessaria nobis, ad explicationem quæstionis de septuaginta hebdomadis, futura sit.

Quæ-

Quæstio sexta, quo tempore Christus baptizatus sit.

Traditur locus D. Lucæ, qui est in capite tertio Euangelii eius, de tẽpore, quo Dominus Iesus baptizatus est.

DIVVS Lucas capite tertio aperte scribit, Christum anno decimoquinto Tiberij Cæsaris esse baptizatum. De ætate autem ipsius, cum est baptizatus, ita scribit, sicut habet nostra translatio latina: ❴*& ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta*❵ quæ verba valde perplexam & ambiguam habent sententiam: quapropter locum dedere scriptoribus varie opinandi de anno ætatis, quem Christus agebat cum baptismum accepit. Sed illud, ad verba D. Lucæ pertinẽs, prænotandũ est: græce diuersam esse eorum verborum dispositionem, sic enim græce legitur: καὶ αὐτὸς ἦν ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος hoc est, si verbũ de verbo latine reddamus, ❴*& ipse erat quasi annorum triginta, incipiens*❵ pro eo autem, quod latine est ❴*quasi*❵ græce est ὡσεὶ quod verti latine potest, vel quasi, vel tanquã, vel, fere: licet Erasmus eo loco referat, eam particulam in quibusdam græcis codicibus non inueniri. Pro illa autem voce ❴*incipiens*❵ græce est ἀρχόμενος. Euthymius tamẽ legisse videtur ἐρχόμενος, id est, incedens, seu ingrediens: vt sit sensus: erat tunc Christus quasi triginta annorum, incedens, id est, ita exterius viuens, itaque conuersatus cum hominibus, vt opinione hominum, Iosephi filius existimaretur. Ceterum in nostra versione latina, illarum duarum vocum, ❴*quasi, & incipiens*❵ videtur alterutra vacare. Quid enim sibi vult, ❴*erat Christus incipiens quasi triginta annorum?*❵ satis namque fuisset dicere, erat quasi triginta annorum, vel, erat incipiens esse triginta annorum. Verum, non ita est illud enim ❴*incipiens*❵ referendum est ad illud ❴*triginta annorum*❵ nec iungi debet cum particula ❴*quasi*❵ vt hoc modo legamus, ❴*erat quasi triginta annorum, incipiens*❵ hoc est, tunc orsus trigesimum annum. Nam cum illud ❴*quasi triginta annorum*❵ significare posset, vel exitum trigesimi anni, vel initium; per illud participium ❴*incipiens*❵ contrahitur & determinatur ad significandũ initium trigesimi anni atque hoc clarius apparet in lectione græca, quæ illud ❴*incipiens*❵ non habet ante illa verba ❴*quasi triginta annorum*❵ sicut est in lectione latina; sed habet post ea verba, hunc in modum, ❴*erat quasi triginta annorum, incipiens*❵ Nec desunt qui putent, illud ❴*incipiens*❵ nõ esse referendum ad ætatem Christi: sed absolute positum esse ad significandum exordium prædicationis Christi: hoc videlicet intellectu, ❴*erat Christus triginta annorum, incipiens*❵ hoc est, cum aggressus est prædicare Euangelium, & manifestare se mundo.

Sed ingrediamur ad disceptandam propositam quæstionem. Illorum verborum Lucæ, triplex reperitur apud Ecclesiasticos auctores interpretatio; vnde triplex quoque, de tempore quo Christus baptizatus est, opinio extitit. Prima opinio est Epiphanij, qui in hæresi quinquagesima prima tradidit, Christum esse natũ die sexto Ianuarij; eodemque, die post expletum trigesimum ætatis annum, mutasse aquam in vinum baptismum vero accepisse, sexto Idus Nouembris, exactis iam viginti nouẽ annis, superque, mensibus decem; ita vt a tempore baptismi, ad finem trigesimi anni, duo tantum menses reliqui fuerint. Itaque illud ❴*quasi triginta annorum*❵ putat Epiphanius significare, Christum, cum baptizatus est, prope abfuisse ab explendo trigesimo anno; illud enim ❴*quasi*❵ non initium, sed exitum finemque trigesimi anni denotare. Sic Epiphanius. Nonnullis fortasse videbitur, idem sensisse ac significasse Iustinus martyr, in dialogo quem habuit cum Triphone: scripsit enim, Christum per annos ferme triginta expectasse, donec Ioannes præiret, baptismum prædicando. Iansenius in commentarijs super decimoquarto capite concordiæ euangelicæ, ad hanc opinionem videtur esse propensior, cui etiam suffragari putat Irenæum libro secundo aduersus hæreses capite trigesimo nono. Sed nos, eum magis fauere tertiæ opinioni, infra ostendemus. Illud certe Epiphanii sententiæ plurimum officit; quod illud participium ❴*incipiens*❵ cum secundum ipsum non ad prædicationem, sed ad ætatem Christi referatur; in-

Quæ ætate erat Christus, cum est baptizatus. 1. opinio Epiphanii.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicat potius initium,quam finem trigesimi anni: si enim Christus baptizatus esset prope finem trigesimi anni, non vere diceretur incipiens tunc annum trigesimum; sed potius terminans & finiens. Taceo nunc, vetustissimam esse traditionem, vsum item & obseruationem Ecclesiæ catholicæ, communemque Doctorum sententiam, Christum esse baptizatum sexto die Ianuarij, natum vero vigesimo quinto die Decembris: certe hanc, vt antiquissimam & probatissimam traditionem, libro quarto de Trinitate, capite quinto, commemorat diuus Augustinus.

2. opinio Bedæ.

Altera est opinio Bedæ in libro de ratione temporum, capite quadragesimo quinto; Christum baptizatum esse sexto Ianuarij, tredecim diebus post expletum ab ipso trigesimum annum; ideoque vere dici de ipso, quod erat incipiens triginta annorum: tunc enim primũ exactis triginta annis, vere dici poterat esse triginta annorũ. Idem quoque sensisse videtur Chrysostomus, scribẽs in homilia decima in Matthæũ, post triginta annos, Christum venisse ad baptismum. Similia Chrysostomo scribit Euthymius, super tertio capite Matthæi. Quin D. Bernardus sermone primo de Epiphania, Christum ait transactis iam triginta annis, a Ioanne esse baptizatum. Nicolaus de Lyra super tertio capite D. Lucæ, facit eius sententiæ Chrysostomũ & Augustinum. Verũtamen ea sententia, videtur ipsis Lucæ verbis refelli: Lucas ait, Christũ fuisse tunc quasi triginta annorum: at, si tunc iam transierat trigesimum annum, simpliciter & absolute dici debebat esse triginta annorum, non autem cum adiunctione illius particulæ § *quasi* § quæ, cui numero additur, denotat nonnihil deesse ad eum ipsum numerum complendum. Quanquam non videtur hoc vsquequaque verum: nõ nunquam enim hæc particula § *quasi, vel fere* § præposita numero alicui, non significat deesse aliquid ei numero, sed potius aliquid supereresse. Huius rei exemplum habemus satis illustre in capite duodecimo libri exodi; vbi, Hebræorũ, qui fuerãt egressi ex Ægypto, fuisse dicuntur fere sexcenta millia virorum; in quibus verbis, illud § *fere sexcenta millia* § non significat defuisse aliquot ad explendum numerum sexcentorum millium: sed potius aliquot ei numero superfuisse: liquet enim ex primo capite libri numerorum, plenum & integrum numerum Hebræorum, qui vno anno post egressionem ex Ægypto, a vigesimo anno & supra recensiti fuerunt, sexcenta & tria millia, superque, quingentos & quinquaginta fuisse: præter eos, qui propter adorationem vituli, sicut est in exodo, capite trigesimo secũdo, interfecti fuerunt. Huc etiã pertinet illa quorundam obseruatio; particulam § *quasi* § nõnunquam esse dubitãtis, & coniicientis; interdum tamen esse affirmantis: quemadmodum in illis verbis Ioannis, § *Vidimus eum, quasi vnigenitum a patre.* § Illud autem intelligendum est hoc loco, quicunque censuerunt Christum obijsse, inchoato trigesimo quarto anno, de quibus infra dicturi sumus, eos fuisse in hac ipsa sentẽtia, quod Christus expleto trigesimo anno, sit baptizatus. Aduersus quam sententiam, non parum valet, quod a nobis supra constitutũ est, Christum esse natum anno quadragesimo secundo principatus Augusti: ex quo anno vsque ad decimumquintum Tyberij, quo Christus est baptizatus, non plures viginti nouem integris annis numerantur. Nam Beda in libro de sex ætatibus mundi, faciens Christum natum quadragesimo secundo anno Augusti, & nihilominus affirmans eum, cum iam trãsgressus est trigesimum annum, esse baptizatum, procul dubio sequutus est errorem eorum, qui Augustum plus quinquaginta sex annos imperasse existimarunt.

3. opinio, & prioribus Probabilior

Tertia sententia est, Christum, quo tempore baptizatus est, eo tempore ingressum esse trigesimum annum, videlicet tredecim tantum diebus inchoatum: atque ob eam causam de ipso scripsisse Lucam, quod ipse Iesus erat, quasi triginta annorũ incipiẽs; hoc est, tunc annum trigesimum exorsus. Placet multis, mihìque inprimis hæc sentẽtia: quæ duarum superiorum confutatione probatur, & confirmatur. Nam cum illud § *erat quasi triginta annorum* § tribus tantũ modis intelligi possit; aut enim significat fuisse tunc Christum prope finem trigesimi anni, sicut vult Epiphanius; aut paucis diebus præterijsse trigesimum annum, vt tradit Beda: aut tunc per paucos dies fuisse ingressum

A gressum annum trigesimum, quod habet tertia sententia: cumque priora duo, supra fuerint refutata, relinquitur, tertium esse congruentius sententiæ verborum Lucæ, nobisque magis probandum. Iam vero, sensisse hoc ipsum antiquos patres, patet ex eorum scriptis. Etenim, quicunque putarũt, Christum vixisse annos integros dumtaxat triginta; ijdem censuerunt, initio anni trigesimi, ipsum esse baptizatum, idque ex supradictis Lucæ verbis euidenter se argumentari credebant. Lege Clementem Alexandrinum libro primo stromatum; Tertullianum in libro aduersus Iudæos; Iulium Africanum libro quinto annalium, vt refert Hieronymus, super hoc nono capite Danielis, in digressione de septuaginta hebdomadis, & Lactantium libro quarto; capite decimo. Deinde in hac sententia fuisse Eusebium, declarant eius verba, quæ sunt in decimo capite primi libri historiæ ecclesiasticæ. § Christus inquit, quando iam trigesimum ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Ioannem, vt lauacro baptismatis
B tingeretur, se contulit. § Sic videtur sensisse Ignatius martyr in epistola ad Trallianos, cum ait, Christum triginta annos agentem, baptizatum esse a Ioãne; postea tres annos prædicasse. Irenæus quoque libro secundo aduersus hæreses, capite trigesimo nono, ita scribit. § Ad baptismum venit, nondum qui triginta annos suppleuerat; sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum: ita enim Lucas significauit, qui eius annos posuit. § Sic Irenæus; quem, existimasse, Lucam loqui de initio trigesimi anni, non autem de fine, palam est ex his, quæ post hæc proxime subiecit. Ad horum auctorum sententiam aggregare oportet Carolum Sigonium in commentarijs libri secundi sacræ historiæ Seueri Sulpitij, & Onuphriũ in chronico ecclesiastico. Quod autem Chrysostomus & Bernardus dixerunt, Christum post triginta annos venisse ad bap-
C tismum, hunc in modum interpretari conuenit: id est, postquam ingressus erat trigesimũ annum. Quæ interpretatio ne ficta a nobis, vel per se absurda existimetur, fidem capit ex ipsa scriptura: siquidem beatus Lucas in euangelica historia, capite secũdo scribit Christum, postquam consũmati essent dies octo, esse circumcisum. Si verba ipsa spectes, significari videtur, circumcisum esse Christum transactis octo diebus, id est, nono die: at non est hic eorum verborum intellectus: neque enim in circumcisione Christi, violata est lex Mosis, iubens omnes infantes octauo die circumcidi. Est igitur modus loquendi proprius diuinæ scripturæ, & significans, postquam aduenit octauus dies, in eo die Christum esse circumcisum. Alterum eiusdem phrasis exemplum, cernitur in Euangelio Matthæi: Matthæus enim capite vigesimo septimo, facit Iudæos dicentes Pilato, Christum, dum viueret, dixisse,
D resurrecturum se ex mortuis, post tres dies: pro eo quod est, tertio die, vel postquam aduenisset tertius dies. Quin Marcus capite octauo narrat, Christum dixisse, filium hominis resurrecturum post tres dies: at Lucas & Matthæus idem commemorantes, scribunt dixisse eum, tertia die.

Quæstio septima, de tempore, quo Christus Dominus mortuus est.

Quot annos Christus vixerit, in terris.

E ARDVAM esse quæstionem hanc, & litigiosam, ac perdifficilem explicatu, ipsa eius tractatio declarabit. Primo loco producemus in medium aliorum sententias: quibus expositis & diiudicatis, extremo loco, quã putamus ceteris probabiliorem sententiam, constituemus atque confirmabimus. Prima opinio, Christum vixisse quadraginta sex annos, aut etiam prope quinquaginta: illud putasse quosdam, quia per tot annos ædificatum esset templum Hierosolymitanũ, imaginẽ Dominici corporis gerens, refert Augustinus in libro secũdo de doctrina Christiana capite vigesimo octauo. Hoc autẽ disertis verbis tractat, & probare nititur Irenæus in libro secũdo aduersus hæreses, capite trigesimo nono, & quadragesimo; affirmans, Christum vixisse paulo minus quinquaginta annos, propter illud quod Iudæi Christo dixerunt, vt refert Ioannes capite octauo § *quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti:* § quanquam eo loco,

1. opinio Irinæi.

Chrysosto

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chrysostomus & Euthymius, nō quinquaginta, sed quadraginta annos legerint. Ad A
dit præterea rationē Irenæus: nimirū, fuisse conueniēs, vt Christus obiret omnes gra
dus ætatis humanæ, quo cuiusq. ætatis sancte atq. innocēter degēdæ, salutaria præbe
ret exempla & documenta. Neque vero consentaneum fuisse, vt Christus in iuuenili
ætate, sed potius in virili, etiā ad senilem inclinante, munus prædicandi Euangelij, nē
pe grauissimum, magnæque indigens auctoritatis exerceret. Sed hanc opinionem, vt
falsam, improbabilem, & absurdam, omnes qui fuere post Irenæum, repudiarunt ac
reiecerunt. Quid enim minus credibile, quam, si Christus vixisset vsque ad quinqua
gesimum annum, nullum de actis ipsius, miraculisque, & doctrina, post trigesimum
tertium vel quartum annum, euangelistas fecisse verbum? Cum verisimile sit, quæ po
sterioribus annis Christus egisset, ea futura fuisse insigniora, illustriora, & mirabilio- B
ra, nobisque vtiliora; ob idque digniora, quæ litterarum monumentis consignata, in
omnium posterorum cognitione, admiratione, atque imitatione versarentur. Sed il-
lud valentissimum est ad eam opinionem euertendam argumentum. Si Christus vi-
xisset annos prope quinquaginta; ergo non fuisset mortuus Tiberio Cæsare imperan
te; nec adiudicatus morti esset a Pilato Iudææ procuratore: cum illud tamen, in con-
fesso sit apud omnes auctores ecclesiasticos: hoc vero euangelica testetur historia; &
in symbolo apostolico expressum sit, passum esse Christum sub Pontio Pilato. Quod
autem illi opinioni hoc sit consequens, hinc patet: Tiberius namque regnauit vigin-
ti tres annos: post eum Caligula, quatuor: hunc consequutus est Claudius. Cū igitur
Christus anno decimoquinto Tiberij, & trigesimo suæ ætatis, baptizatus fuerit; si vi-
xit prope quinquaginta annos, necesse est peruenisse eum ad quartum vel quintum C
annum Claudij. Atqui, Pilatū ex procuratione Iudææ, anno vltimo Tiberij decessisse,
auctor est Iosephus libro decimooctauo antiquitatum.

2. opinio Tertulliani, Clementis, Africani, Lactātij.

Secunda opinio, & quidem peruetus, fuit multorum patrum, qui Christum eodē
anno quo baptizatus est, id est, expleto trigesimo ætatis suæ anno: esse mortuum exi-
stimarunt. Ita sentit Tertullianus in libro aduersos Iudæos, Clemens Alexandrinus
libro primo stromatum, Iulius Africanus libro quinto annalium, & Lactantius libro
quarto capite decimo. Quorū sententiæ accessisse videtur Augustinus: scribit enim li-
bro decimooctauo de ciuitate Dei capite quinquagesimo quarto, Christum esse mor
tuum consulibus, duobus geminis, Caio Rubellio, & Caio Fusio; quorum consulatus
in annum Tiberij decimumquintum incidit: & in eiusdem operis libro vigesimo se-
cundo, capite decimoquinto, tradit Augustinus, mortuos resurrecturos in ætate iu-
uenili, qua ætate Christus mortuus est, hoc est, circa trigesimum ætatis annum. Sed D
incredibile est, D. Augustinum in tam aperto errore esse versatum: præsertim cum in li
bro secundo de doctrina christiana capite vigesimo octauo, nō obscure indicet, Chri-
stum plures triginta annis vixisse. Sic enim scribit. ¶ Et annorum quidem fere trigin
ta, baptizatum esse, retinemus auctoritate euangelica: sed postea quot annos in hac
vita egerit, quanquam textu ipso actionum eius animaduerti possit; tamen, ne aliun
de caligo dubitationum oriatur, de historia gentium collata cum Euāgelio, liquidius
certiusque colligitur. ¶ Sic Augustinus. Est igitur similius vero, Augustinum lapsum
esse in designādis consulibus, quibus Christus mortuus est: sequutus enim est plero-
que antiquorum patrum, mortem Domini referentiū ad illorum duorum geminorū
consulatum. Nec animaduertit Augustinus, quibus consulibus Christum facit mor- E
tuum, eorum consulatum cum anno decimoquinto Tiberij concurrisse. Huius autē
secundæ opinionis, & tertiæ, quam proxime subijciemus, confutatio, pendet ex con
firmatione quintæ sententiæ, quam nos ceteris præferemus.

An D. Augustinus putauerit Dominum nostrū non vltra trigesimum annum in terris vixisse.

3. opinio Apollinaris & aliorum.

Tertia opinio, Christum vixisse vno & triginta annis; & post baptismum biennio
tantum prædicasse. Hoc sensisse Apollinarem Laodicenum Episcopum, tradit Hiero
nymus super nono capite Danielis. Simile quid videtur sensisse Cyrillus Alexandri-
nus in explanando vigesimum nonum caput Isaiæ; affirmans, Christum duobus an-
nis docendo, omnem Iudæam peragrasse. Ioannes Lucidus de vero die passionis Chri
sti, capite nono, in eandem sententiam quosdam alios recentiores, sed inferioris ta-
men

A men notæ auctores adscripsit. Philastrium quoque in catalogo hæreseon, existimare
licet eiusdem fuisse sententiæ; quippe Christum vixisse vno & triginta annis, non ob-
scure significauit. Nec ab ea opinione alienus fuisse videtur Seuerus Sulpitius: scri-
bit namque in libro secundo sacræ historiæ, Christum vixisse quatuor annos, regnan
te magno Herode: deinde sub Archelao, nouem; denique mortuū esse anno decimo
octauo Herodis tetrarchæ: ex quo efficitur, Christum vnum dumtaxat & triginta an
nos vixisse. Proxime abest ab hac sentētia Paulus Orosius: apud quem libro septimo,
capite quarto, nisi forte mendosus sit locus, scriptum est, Christum obijsse anno deci-
moseptimo Tiberij: quo efficeretur, eum non excessisse trigesimum secundum annū:
præsertim cum ipse tradat, Christum extremo quadragesimo secundo anno Augusti,
esse natum.

Seuerus Sulpitius.

Paulus Orosius.

B Quarta opinio: Christum esse mortuum anno suæ ætatis trigesimo quarto, non ta-
men expleto, sed inchoato rātum per tres menses, & aliquot præterea dies. Huius sē-
tentiæ auctorem video fuisse Bedam, in libro de ratione temporum, capite quadrage-
simo quinto: eiusdemque probatores atque sectatores reperio, Albertum Magnum in
commentario epistolæ Dionysij Areopagitæ, & Onuphrium in fastis, & in chronico
ecclesiastico. Qui sic opinantur, varijs rationibus in eam opinionem adducti sunt. Be
da quidem putauit Christum esse baptizatum, cum is, iam orsus esset trigesimum
primum annum: exinde prædicasse tres annos: quam opinionem supra nos con-
futauimus. Alij nobiscū sentiunt, Christū ineunte trigesimo anno esse baptizatum, &
prædicasse tantum tres annos, superque aliquot menses; sed initium tamen prædican
di non fecisse, nisi vno anno post baptismum, id est, post nuptias in Chana Galileæ fa-
ctas; eodem scilicet die, sed vno anno post quam fuerat baptizatus, de quo posterius
C disputaturi sumus. Onuphrius censet, Christum esse mortuū trigesimo quarto anno,
qui fuit decimusnonus Tiberij, & quartus ducentesimę secundæ olympiadis, & octa
uus Pilati procurationis Iudææ, consulibus Seruio Sulpitio Galba, & Lucio Corne-
lio Sulla, vigesimo sexto die Martij, decimaoctaua luna primi mensis: numerando lu-
nas a coniunctione lunæ cum sole; erat tamen decimaquinta luna, numerādo a cor-
niculari apparitione ipsius lunæ, vnde solebant Iudæi, secundum antiquam traditio-
nem menses suos auspicari: ea vero dies fuit tertia post plenilunium: quod eo anno
circa occasum solis diei Martis, vigesimo tertio Martij acciderat. Portentosius autē
fuit, triduo post plenilunium, defectionem solis euenisse, quam si in ipso plenilunio,
in quo naturaliter fit eclipsis lunæ, contigisset. Hæc Onuphrius. Verum, in istam o-
D pinionem, vniuersę dici potest, eam non esse admodum probabilem: id quod liquido
iudicabitur ex confirmatione eius sententiæ, quam proxime subijciemus. Illud quo-
que asseuerant periti astronomicæ computationis, in trigesimo quarto anno ætatis
Christi, pascha incidisse in vigesimam tertiam Martij, & in diem Mercurij; eum tamē
certum sit, Christum die veneris obijsse.

4. opinio Bedæ & aliorū.

Refellitur Onuphrius affirmans, Christum mortuū decimonono Tiberii Cæsaris, & octauo anno procuratio nis Pilati.

Sed in opinione Onuphrij, multa proprie sunt discutienda. Principio, Christum,
inquit, decimonono Tiberij anno esse mortuum. Atqui cōtra censent plerique sum-
mæ auctoritatis viri: Eusebius in chronicis, Epiphanius in libro de pōderibus & mēsu
ris, Beda in libro de sex ętatibus mundi, & in libro de ratione temporū, capite septimo
& quadragesimo septimo: idemq. colligitur ex ijs, quæ tradit Hieronymus in catalo
go scriptorum ecclesiasticorū, vbi agit de B. Paulo: ait enim, Paulum vinctum Romam
E primum venisse, anno secundo Neronis, & a passione Domini, vigesimo quinto: es-
se autem occisum, anno decimoquarto Neronis, & a passione Christi, trigesimo sep-
timo. Quæ ratio temporū non aliter cōstat, quā si ponamus Christum esse mortuū de
cimooctauo anno Tiberij. Etenim, reliqui erūt imperij eius quinq. annis tū Caligulæ
quatuor; postea Claudij quatuordecim, & totidem Neronis, qui efficiunt illos trigin
ta septem annos, a passione Christi vsque ad martyrium Pauli, descriptos a D. Hiero
nymo. Sed in huiusmodi cōputatione, oportet prædictorum imperatorū annos accī-
pere, tam plenos, quam inchoatos. Deinde, putat Onuphrius, annū mortis Christi
fuisse octauū procurationis Pilati: quod ex Iosepho refellitur. Apud illum enim legi-

mus

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus libro decimooctauo antiquitatum,decem annos,Iudææ,Pilatum præfuisse:& vl A
timo anno principatus Tiberij, Iudæa decessisse: cum enim ad vrbem rediret,in ipso
itinere,mortis Tyberij nuntium accepit. Si igitur octauo anno Pilati, Christus esset
mortuus,necesse fuisset,eum mortuũ esse vigesimo primo anno Tyberij. Ad hæc,quis
inducat in animum credere,quod tradit Onuphrius; Christum non esse mortuum in
ipso plenilunio, sed triduo posteum id manifeste sit contra communem Doctorum
sensum,præsertim vero contra sententiam Dionysij Areopagitę,qui fuit testis ocula-
tus & spectator tanti miraculi.Quippe in epistola quam scripsit ad Polycarpum,& in
altera quam misit ad Apollophanem philosophum,narrãs illam solis eclipsim, quã
ipse simul cum Apollophane,cum in Ægypto essent, magna cum admiratione vidit,
eam in plenilunio ipso contigisse; eoque maximo ipsis fuisse miraculo, contestatur.
Nec verum est,quod ait Onuphrius, mirabiliorem fuisse illam eclipsim triduo post B
plenilunium,quam si in ipso plenilunio accidisset. Nam cum eclipsis solis naturali-
ter non fiat,nisi quando luna coniuncta soli,eiusque subiens orbem, aspectum ipsius
terris adimit;hinc profecto apparet, quanto luna a coniunctione cum sole remotior
est,tanto longius abesse ab efficienda eclipsi solis. Constat vero,nunquam a sole ma-
gis esse disiunctam lunam, quam cum est in plenilunio: nunquam igitur minus quã
tunc,naturaliter valet ad efficiendam solis eclipsim: quare si tunc fiat,mirabilior sa-
ne est,quam si alio vllo tempore fieret.

Christum mortuum esse in ipso plenilunio, contra Onuphrium.

Quinta opinio, ceteris probabilior quatuor rationibus probatur, 1.ratio.

Quinta sententia est, Christum esse mortuum expleto trigesimo secundo anno, &
præterea paulo plus tribus mensibus: itaque mortuum esse trigesimo tertio anno non
expleto,sed inchoato.Hãc ego sententiam,quia ceteris omnibus antepono, quatuor C
rationibus confirmabo. Prima ratio ducitur ex historia & chronologia Romana.Ete-
nim,supra, quæstione quinta constitutum a nobis est, Christum esse natũ anno qua-
dragesimo secundo imperij Augusti:& paulo ante,in confutatione quartæ opinionis
docuimus,Christum esse mortuum, secundum communem doctorum sententiam,in
decimooctauo anno Tyberij Cæsaris.Sed ab anno quadragesimo secundo Augusti,
vsque ad decimumoctauum Tyberij,triginta tres anni non pleni numerãtur:tot igi-
tur,nec plus,nec minus,Christum vixisse putandum est. Aduersus hanc rationẽ duo
possent obij ci: nam dicet aliquis, incertum esse,quot annis regnauerit Augustus:ex
quo incertum esse videtur, quantum temporis inter quadragesimum secundum an-
num Augusti,& decimumoctauum Tyberij interceserit.Siquidem Tacitus in dialo-
go de claris oratoribus ait, regnasse Augustum quinquaginta octo annos: Iosephus
libro decimooctauo antiquitatum, quinquaginta septem,& eo amplius, sex menses: D
Isidorus & Beda,quinquaginta sex annis,& præterea sex mensibus. Sed hæc obiectio
facile diluitur;nã supra,quæstione quinta,docuimus,imperium Augusti, intra quin-
quaginta sex annos contineri.Deinde,posset obijci, fortasse non statim post mortem
Augusti,sed longo post interuallo,Tyberium sumpsisse imperium. Verum,hoc nullã
vim habet;in aperto enim est apud omnes;proxime post Augusti excessum, Tyberiũ
inijsse principatum.Si quis præterea,nobis facessere negotium pergat,dicens, in ob-
scuro esse,cum dicitur Christus natus quadragesimo secundo anno Augusti, & mor-
tuus decimooctauo Tyberij,an id sit intelligendũ de vtrisq.annis,vel expletis,vel tan
tũ inchoatis; an vnis expletis, alteris autẽ inchoatis:nõ enim parui refert, quomodo
anni accipiãtur.Nã si quadragesimus secũdus annusAugusti,intelligatur iã expletus, E
& decimusoctauus Tyberij,tantũ inchoatus; efficietur, Christũ nõ nisi triginta duos
annos,ac ne hos quidẽ plenos vixisse. Sin autẽ quadragesimus secũdus Augusti acci
piatur tantũ inchoatus, annus vero Tyberij decimusoctauus,iã expletus, consequẽs
erit,Christum vsque ad trigesimum quartum ætatis annum peruenisse.Veruntamen
hoc facile repellitur.Est enim prẽter consuetudinem scriptorum,præterque rationẽ,
alio modo accipere quadragesimum secundum annum Augusti,& alio,longeque di-
uerso,decimum octauum Tyberij:siquidem ratio ipsa,& vsus chronologorum docet,
vtrumque eodem modo esse intelligendum.Vtrouis autem modo accipiatur, conclu
ditur,quod volumus, Christum non excessisse trigesimum tertium ætatis annũ. Quã-

quam,

A quam,fere scriptores tam sacri quam profani;cum aiunt euenisse aliquid, hoc vel il-
lo anno alicuius principis,intelligi volunt,non expletum,sed inchoatum modo,&, vt
vulgo loquimur,currentem annum.

Secunda ratio petita est ex græca chronologia, quæ in computatione olympiadũ
versatur. Supra,quæstione quinta probauimus,Christum esse natum anno quarto o-
lympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ.Nunc affirmamus, Christum esse mortuũ
anno quarto ducentesimę secundę olympiadis:hoc autem spacium temporis, non po
test continere plus triginta tres annos inchoatos.Incidisse autem mortẽ Domini no-
stri,in quartum annum ducentesimæ secundæ olympiadis,satis magno argumento es
se debet,ab antiquis, probatissimisque chronologis, mirabilem illam solis eclipsim,
quæ moriente Domino accidit,in quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis es-
B se annotatam.Ponam hic verba eorum,prout commemorantur ab Eusebio in chroni
cis.Cum enim signasset Eusebius mortẽ Christi in anno decimooctauo Tyberij, hæc
scribit.§Ad passionem venit Dominus,anno Tyberij decimooctauo:quo tempore, &
in alijs ethnicorum commentarijs,hæc ad verbum scripta reperimus:solis facta dese
ctio,& tenebræ super vniuersam terram:Bithynia terræmotu concussa, & in vrbe Ni
cæna,ædes plurimæ corruerunt.Quæ omnia ijs congruunt, quæ in passione saluato-
ris nostri acciderunt.Scripsit vero super his & Phlegon,egregius olympiadum suppu
tator, in decimoquarto libro ita dicens. Quarto anno ducentesimæ secundæ olym-
piadis,magna,& excellens,& super omnes,quæ ante ipsam acciderant,defectio solis
facta est: dies,hora sexta,in tenebrosam noctem ita versus est, vt stellæ cælo visæ sint,
terręque motus, multas in Bithynia Nicenæ vrbis ædes subuerterit.§ Sic Eusebius.
C Hæc supradictus vir scripta reliquit: quæ sane ad confirmationem nostræ sententiæ
plurimum valere debent.

a.ratio. An Christus mortuus sit, quarto anno ducẽtesimæ secũdæ olympiadis.

Testimoniũ ethnicorũ de tempore mortis Christi.

Tertię rationi fides & robur adiungitur,tum ex doctrina euangelica, tum ex ra-
tione astronomica. Verũ ad hanc cõstruendam argumentationem,tria quasi funda-
damenta supponere oportet,sed eiusmodi tamẽ,vt ab omnibus firmissima censeri de-
beant. Primo sumimus, Christum esse mortuum decimaquinta luna primi mensis:
quod patet legenti Euangelium. Liquet enim Christum esse passum postridie,quam
comederat pascha cum discipulis: comederat autem decimaquarta luna ad vesperã,
scilicet vti iubebat lex Mosis.Et Dionysius Areopagita,quemadmodum supra docui
mus, eclipsim solis in excessu Christi factam,in plenilunio accidisse cõfirmat. Dein
D de,illud quoque sumimus,Christum esse passum sexta feria, seu die Veneris. Tali e-
nim die fit in ecclesia, vsque ab exordio ipsius,per singulos annos anniuersaria mor-
tis Christi commemoratio. Et hoc item manifestum facit historia euãgelica. Nam
Marcus capite decimoquinto, diem mortis Christi fuisse inquit parasceuen ante sab
batum. Quin ob eam causam solicitos fuisse Iudæos, de Christi corpore deponendo
de cruce, eo ipso die Veneris; quia imminebat dies sabbati, incipiens post occasum
solis diei Veneris,narrat Ioãnes decimonono,& Lucas vigesimo tertio capite. Adijce
quod,si non obijsset Dominus noster in die Veneris;vel non die Dominico,vel nõ die
tertia quam mortuus fuerat,resurrexisset. Tertio loco ponimus,numerum annorum
mille quingentorum octoginta sex,qui ab ortu Christi ad hodiernum diem transacti
E sunt,ratum & firmũ apud omnes esse debere: vtpote quem ex antiquissima Eccleſiæ
traditione,ab eius ortu, continuata temporum serie,ad nos vsque fideliter perducta;
& ex consensu populi Christiani, omniumque scriptorum, exploratum atque com-
pertum habeamus.His positis,tertia ratio ita cõficitur. Si Christus mortuus est feria
sexta, & luna decimaquinta primi mensis, vt positum est; ergo non est mortuus alio
ętatis suæ anno, quam trigesimo tertio.Ex illo concludi hoc,ita probatur.Non est dis
putandum nunc, Christum non esse mortuum,vel ante trigesimum primum annum,
vel vltra trigesimum quintum:id enim extra controuersiam, & in confesso est apud
omnes,præter vnum Irenæum; cuius tamen opinio iampridem exposa est ab omni-
bus, & paulo superius a nobis etiam manifestis argumentis profligata. Tota igitur
hæc de anno mortis Christi quæstio, vertitur circa quatuor annos, trigesimum

3.ratio.

Christus mortuus decimaquinta luna primi mensis.

Christus mortuus feria sexta.

primum

Universidad de Deusto
Biblioteca

primum,trigesimum secundum,trigesimum tertium,& trigesimum quartum.In horũ autem nullo euenit, vt decimaquinta luna,simul etiam esset feria sexta, nisi in anno trigesimo tertio. Quo licet intelligere,in eo ipso anno Christum esse mortuum. Nam in anno trigesimo primo, luna decimaquinta primi mensis,incidit in diem vigesimam septimam martij, & in diem Martis. In anno trigesimo secundo, eadem luna incidit in decimumquintum aprilis, & in diem Martis. In anno trigesimo quarto, incidit in vigesimũ tertium martij,& in diem Mercurij, in anno autem trigesimo quinto,incidit in vndecimum diem aprilis, & in diẽ lunæ.At vero,in anno trigesimo tertio,quo nos censemus Christũ esse mortuũ,luna decimaquinta primi mensis, simul concurrit cũ die Veneris, & cũ die tertio aprilis;vt cũ is annus habeat,quęcũq. legimus conuenisse in tẽpus mortis Christi, in eo anno ipsum esse passũ,nullo modo sit dubitandũ.Nõ me præterit,etiã trigesimo septimo,trigesimo octauo,& quadragesimo septimo anno post ortum Christi, lunam decimamquintam primi mensis,concurrisse cum die Veneris: sed quia constat apud omnes, excepto Irenæo,Christũ nõ attigisse annum trigesimum septimum: propterea id nullam contra nos vim habere potest.Ratio autem cognoscendi decimamquintam lunam primi mensis,in quolibet superiorum annorum,ex tabulis regis Alphonsi alijsq. similibus petenda est. Rationem vero inuestigandi & inueniendi sextam feriam in quouis superiorum annorũ, docet nos littera Dominicalis:quippe eius consideratione,in quolibet anno,siue præterito siue futuro,facile est quamcunque velis feriam inuenire.

Quartam rationem,historia euangelica, præsertim vero Ioãnis,qui post alios tres euangelistas suum edidit Euangelium, firmissimam nobis suppeditat. Ioannes enim, quia post alios scripsit euangelium, sicut multa omisit ab alijs tribus prodita; ita quædam expressit ab alijs prætermissa:& inter alia, duo; historiã enim perscripsit rerum gestarum a Christo,primo anno suæ prædicationis, hoc est,a baptismo Christi, quoad Ioannes Baptista inclusus est in carcerem: præterea, historiam suam, digestis distinctisque temporibus, ad certam chronologiæ rationem redegit. Omne namque tempus prædicationis Christi,a baptismo vsque ad eius mortem,per quatuor pascha distinxit.Primum pascha,& post baptismum Christi proximum,posuit in capite cũdo;alterũ in capite quinto:tertiũ in capite sexto:quartũ capite vndecimo,decimotertio, & decimooctauo.Primũ pascha incidit in trigesimũ annum Christi;alterũ pascha,in trigesimum primum:tertium,in trigesimum secundum: quartum,in quo ipse mortuus est, in trigesimum tertium ætatis suæ annum. Ex his necessario manifesteq. concluditur,Christum,cum in anno ætatis suæ trigesimo tertio versaretur, esse mortuum. Atenim,aduersus hanc rationem, nonnulla possunt obijci:quæ, quia magnas habent difficultates, magnique sunt momenti ad explicationem eius quæstionis quã nunc tractamus,propterea nobis visa sunt non esse vel dissimulãda, vel molli,vt aiũt, brachio prætereunda,sed cum diligentia curaque tractanda.

Primo igitur opponitur nobis,Ioannem,post Christi baptismum, aperte expresseque non nisi tria pascha commemorasse: vnum capite secundo,alterum capite sexto,tertium capite vndecimo, decimotertio, & decimooctauo. Nam quod nos diximus commemorari ab eo capite quinto,id Ioannes non appellat pascha,sed tantummodo diem festum:sic enim scribit: ❡ *erat dies festus Iudæorum,& ascendit Iesus Hierosolymã* ❡ Nomine autem diei festi,multi,& in primis graues & clari scriptores,non pascha,sed vel festum pentecostes,vel festum sortium,siue aliquod aliud de festis hyemalibus Iudæorum,intelligi debere censuerunt.Equidem non ignoro, quisnam fuerit dies ille festus a Ioanne positus in capite quinto,tres esse scriptorum opiniones: quas hoc loco breuiter ponere ac perpendere,non erit alienum. Prima opinio est Chrysostomi, Cyrilli,Euthymij,Theophylacti,D.Thomæ,& Nicolai de Lyra;qui explanantes illũ locum Ioannis,tradunt,diem illum festũ fuisse pentecostes,tertio mense,& quinquagesimo die post pascha,celebrari solitum.Nam cum Ioannes capite secundo posuerit festum paschatis,nec deinde vsque ad caput quintum, alium diem festum memorauerit:satis manifesto indicio est, diem festum quem nominauit capite quinto, fuisse proximum

Tractatur locus Ioannis, capitis quinti, an, quem Ioannes ibi vocat diem festum,is fuerit pascha. 1. opinio, Chrysostomi, Cyrilli, & aliorum.

proximũ post pascha. Nec sane ullus erat apud Iudæos,dies festus, lege diuina præscriptus,proxime post pascha,nisi festus dies pentecostes. Verum hanc opinionem vi detur contextus ipse euangelicæ historiæ Diui Ioannis refellere. Etenim, post pascha memoratum a Ioanne in capite secundo,aliquandiu Iesus commoratus Hierosolymis,postea non vrbe tantum,sed etiam Iudæa discessit:& aliquanto post,iterum redijt in Iudæam, ibique non paruo tempore, vt ex tertio capite Ioannis intelligitur, versatus est.Post hæc,declinans inuidiam & odium insectantium se Pharisæorum,relicta Iudæa venit in Samariam. Prædicta autẽ omnia,intra quinquaginta dies inter pascha & pentecostes interlapsos,esse acta,non est verisimile.Quo tempore autem erat in Samaria,quatuor mensibus abfuisse festum paschatis, perspicue intelligitur ex illis Christi verbis,quæ sunt in quarto capite Ioannis, ❡ *Nonne vos dicitis,quia adhuc quatuor menses sunt,& messis venit?* ❡ tempus autem messis in Palæstina,fuisse circa festum paschatis, manifestum fit ex vigesimo tertio capite Leuitici, sed manifestius est legenti tertium,quartum,& quintum caput libri Iosue.Illis enim locis narratur, quo tempore Iordanem Iudæi transierunt,fuisse tempus messis:transierũt autem,decimo die primi mensis, & decimoquarto die celebrantes pascha comederunt fruges illius anni, nẽpe azymos panes, & polentã.Patet igitur a festo paschatis in secũdo capite nominati,vsq.ad Christi aduentum in Samariam,præterijsse circiter menses octo:sed Christus venit in Samariam ante diem illum festum nominatum in quinto capite,& priusquam venit Hierosolymam,vbi sanauit paralyticum:ergo non potuit dies ille festus minimum octo mensibus posterior paschate,esse pẽtecostes;quippe qui quinquaginta duntaxat diebus a paschate distabat.Rationẽ porro, qua illi auctores vsi sunt, manifestum est parum esse firmam.Non enim omnes dies festi,quos Ioannes in sua historia ita narrat,vt vnum proxime post alterum commemoret,fuerunt inter se proxime consequentes.Initio namque sexti capitis nominat festum paschatis, cum tamen proxime ante,in principio quinti capitis posuisset diem festum Iudæorum,quem isti pẽtecostes interpretantur. Perspicuum vero est inter pentecosten & subsequens pascha,interiectos fuisse apud Iudæos complures alios dies festos, videlicet qui in mense septimo, nono, & vltimo celebrabantur.Quin,cum Ioannes in exordio sexti capitis nominasset festum paschatis; proxime post, initio septimi capitis ponit festum Scenopegiæ,quod agebatur mense septimo,intermisso festo pentecostes, & alijs quibusdam intermedijs. Altera opinio est Caietani super quinto capite Ioannis, & Melchioris Cani in libro vndecimo de locis theologicis, capite quinto, in solutione sexti argumenti, affirmantium, diem illum a Ioanne dictum simpliciter ac præcise festum, nec fuisse paschatis, nec pentecostes, sed vnum aliquem de festis hyemalibus: erant autem tres, vnus Encæniorum, idest renouationis, & purgationis templi, factæ a Iuda Machabæo, incidens in vigesimum quintum diem noni mensis Iudaici, qui Casleu appellabatur; vide quartum caput prioris libri Machabæorum: alter dies festus erat ædificationis seu instaurationis secundi templi, principe Zorobabele & pontifice Iesu: is vero agebatur tertio die vltimi mensis, quem Hebræi vocant Adar, sicut legitur apud Esdram capite sexto: tertius erat Sortium, a Mardochæo & Esther institutus, & decimoquarto ac decimoquinto die eiusdem mensis agi solitus; lege nonum caput libri Esther. Putant igitur Caietanus & Canus, diem illum festum dictum a Ioanne, fuisse festum, vel ædificationis secundi templi, vel Sortium, alio nomine dictum festum Mardochæi. Sed hanc opinionem non alijs argumentis infirmare attinet; quam quibus confirmabimus tertiam sententiam: huius enim confirmatio, manifesta est illius confutatio.

2. opinio Caietani.

Est itaque tertia sententia prioribus longe probabilior, nomine illius diei festi simpliciter dicti, non alium,quam diem festum paschatis, debere intelligi. Atque hoc quidem clare docet ipse contextus historiæ Ioannis: sic enim,quæ narrantur ab eo in capite quinto, cohærent, & consequentia sunt his,quæ narrauerat capite quarto, vt manifeste arguant veram esse hanc nostram interpretationem.

3. opinio Irenæi, Eusebij, Hieronymi, & aliorũ; similior vero.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Illic enim aperte significatum est, ab eo tempore, quo Christus venit Samariam, A
tempus messis & paschatis, quatuor mensibus abfuisse : quo temporis spacio, commode a Christo fieri potuerunt in Galilæa, quæcunque tunc ab eo facta illic esse, alij euangelistæ prodiderunt. Deinde non est verisimile, appellationem festi simpliciter dicti, tributam esse a Ioanne festo Sortium, vel instaurationis templi: siquidem eiusmodi dies apud Iudæos, erant minus illustres & celebres festo paschatis, pentecostes, & tabernaculorum; nec erant diuina lege, sed humana auctoritate constituti. Cum autem festus dies paschatis, esset primus anni, longeque celeberrimus: rite appellatus est per antonomasiam, dies festus simpliciter, & præcise. Verumtamen, illud mihi maxime persuadet, probatque hanc sententiam; quod non semel in euangelica historia, dies festus paschatis, etiam nomine festi præcise, & simpliter dicti, appellatur: velut apud Lucam capite secundo, apud Matthæum capite vigesimo B
sexto, & apud Ioannem decimotertio. Ex quo satis apparet, eos recedere a consuetudine diuinæ scripturæ; qui appellationem festi simpliciter dicti, remouentes a festo paschatis, cui maxime conuenit, & sæpe a scriptura tribuitur; ad alios dies festos, quibus minime congruit, nec vspiam in vetere, aut nouo testamento attribuitur, accommodare conantur. Atque huius sententiæ auctores habemus, Irenæum libro secundo, capite trigesimo nono, Eusebium in chronicis, & in libro octauo demonstratione euangelica; diuum Hieronymum & Theodoretum super capite nono Danielis, & Rupertum super capite quinto euangelij diui Ioannis. Sed enim forrasse aliquis obijciet, Ioannem in principio sexti capitis, nominasse festum paschatis; quare, si quem initio quinti capitis, nominauit diem festum, eum quoque festum paschatis intelligi oporteret, ab vno festo paschatis, transisset C
Ioannes ad alterum proxime subsequens, omnibus vnius integri anni actis Christi, prorsus intermissis: quod sane videtur absurdum. Verum hoc leuius est, quam vt lectorem mouere debeat. Namque solenne est euangelistis, extrema, omissis intermediis, proxime inuicem connectere. Matthæus, descripto Christi baptismo, & ieiunio, proxime subiecit vltimam vocationem Apostolorum; quamtamen, multo post tempore, constat esse factam. Ioannes, cum sexto capite, Christi circa festum paschatis acta, dictaque narrasset; statim in capite septimo transiuit ad ea, quæ contigerunt circa festum Scenopegiæ, historiam Christi septem mensium, silentio inuoluens. Ergo, quæ inter secundum, & tertium pascha facta, dictaque a Christo fuerant, Ioannes prætermisit, quod ea tres alij, qui ante ipsum scripserant Euangelium, diligenter, & copiose tradiderant; videlicet Matthæus D
a capite duodecimo vsque ad decimumquartum: Marcus a secundo ad sextum: Lucas a sexto ad nonum. Nam quod illi narrant de Christi discipulis vellentibus spicas, & grana confricantibus, non longe post secundum festum paschatis, & post ea, quæ Ioannes capite quinto, a Christo facta, & dicta commemorat, accidisse putandum est.

Deinde, contra id, quod supra dictum est de quatuor festis paschatis, descriptis a Ioanne post baptismum Christi, vnde nos concludi arbitramur, Christum trigesimum tertium annum nequaquam excessisse; illud præterea obijci posset, Ioannem omisisse vnum pascha transactum inter Christi baptismum, & nuptias factas in Chana Galilææ, in quibus Christus, aqua in vinum mutata, primum omnium signorum fecisse dicitur; post quas nuptias fuit pascha quod a Ioanne primum E
memoratur. Enimvero, communi opinione receptum est, quin etiam ipsius ecclesiæ sensu & auctoritate comprobatum, miraculum illud patratum in nuptijs, eodem quidem die, sed vno tamen anno, postquam fuerat Christus baptizatus, fuisse factum. Ex quo efficitur, Christum post baptismum suum, quinquies festum pascha celebrasse. Nam quod apud Ioannem est primum pascha, post nuptias in Chana Galilææ peractum, id re vera secundum est: cum enim inter baptismum & illas nuptias, vnus integer annus interfluxerit, necesse est in eo anno fuisse aliud pascha, prius eo, quod Ioannes primo loco memorauit. Hæc obiectio implicatam

A plicatam habet quæstionem, non parum nobilem ac celebrem, nec parum etiam inter Doctores controuersam. Quæstio enim est, an quo die Christus baptizatus est, eodem ipso die, sed vno anno post, miraculum illud fecerit in nuptijs: vt sicut baptismus eius fuit sexto Ianuarij, ineuntis anni trigesimi: sic illud miraculum acciderit eodem sexto die Ianuarij, in anno trigesimo primo, per tredecim dies inchoato. In hac cõtrouersia quid alij prodiderint, & quid mihi propensius ad similitudinem veritatis esse videatur, paucis exponendum est. Epiphanius in hæresi quinquagesima prima censet, miraculum illud factum esse a Christo in nuptijs, eo die quo fuerat natus, hoc est die sexto Ianuarij, cum iam expleuisset trigesimum annum, & eo die trigesimum primum ordiretur. Hinc colligit, miraculum illud, sexaginta diebus post baptismũ Christi esse factum. Quorum dierum rationem, hunc in modum subducit Epiphanius: post
B baptismum, inquit, quadraginta dies Christus ieiunauit in deserto: exinde redijt Nazareth, & inibi mansit quindecim dies: postea, rediit ad Ioannem, & vno die qui fuit a baptismo quinquagesimus sextus, Ioannes de ipso tunc absente præclarum dixit testimonium: die autem quinquagesimo septimo, ipso Iesu præsente, testificatus de illo palam est illud, § *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi:* § iterumque die quinquagesimo octauo, dicente Ioanne, § *ecce Agnus Dei,* § Andreas & quidam alius, sequuti sunt Christum: ad hæc, egressus e Galilæa Christus die quinquagesimo nono, vocauit ad se Philippum: denique, die proxime sequenti, qui fuit sexagesimus a baptismo, & sextus dies Ianuarii, factæ sunt nuptiæ in Chana Galilææ. Sic Epiphanius. Sed in hac eius opinatione, quædam sunt contraria communi Doctorum sententiæ, & antiquæ ipsius Ecclesiæ traditioni; veluti est illud, Christum sexto die Ianuarij esse na-
C tum: cum ab antiquis vsque temporibus, Christum vigesimo quinto Decembris die natum esse, in populo christiano pro certo teneatur. Quamquam videtur in eo, consuetudinem Ægyptiorum sequutus Epiphanius: quam in primo capite decimæ collationis, his verbis memorat Cassianus. § Infra Ægypti regionem, mos iste antiqua traditione seruatur, vt peracto Epiphaniorum die, quem prouinciæ illius sacerdotes, vel Dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt, & idcirco vtriusque sacramenti solennitatem, non bifarie, vt in occiduis prouincijs, sed sub vna diei huius festiuitate concelebrant. § Atque huius loci & sententiæ Cassiani, meminit etiam Isidorus libro primo de officijs ecclesiasticis, cum agit de festo Epiphaniæ. Nonnulla sunt præterea in opinione Epiphanij, plane incerta, nec vlla firma ratione, vel probabili coniectura, aut grauis cuiuspiam viri auctoritate subnixa. Huiusmodi
D est illud, Christum, statim post quadraginta dies exactos in solitudine, venisse Nazareth, mansisseque ibi quindecim dies; & postea redijsse ad Ioannem. Hoc enim incompertum est; nec fortasse compertum esse potest: sicut nec præfinito sciri, quanto tempore post baptismum Christi, Ioãnes illa preclara de ipso testimonia dixerit: quantũque temporis inter singula eius testimonia interfluxerit.

Altera opinio, est fere nunc recepta & peruulgata: Christum quo die baptizatus est, eodem die, vno anno post, fecisse miraculum aquæ in vinum commutatæ. Hanc sententiam veteri traditione videntur confirmasse beatus Maximus, sanctus Augustinus, Eusebius Emissenus in suis homelijs de festo Epiphaniæ, & Isidorus in libro de officijs, cum agit de Epiphania. Quin etiam, quod maximum est huius sententiæ firmamentum, adest huic opinioni Ecclesiæ auctoritas & testimonium; quæ id videtur aper
E te comprobare, publice in templis canens in quadam antiphona, quę est in officio de Epiphania, § *tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus: hodie stella magos duxit ad præsepe: hodie vinum ex aqua factum est in nuptiis: hodie in Iordane Christus a Ioanne baptizari voluit.* § At enim, cum hæc argumenta facile possint solui; nec certã, nec admodũ probabilẽ eã opinionẽ faciũt. Primũ enim, auctores ad confirmationẽ eius adducti, parũ, aut potius nihil eã adiuuant. Siquidẽ Maximus, non affirmat tria illa mysteria, eodẽ die omnia contigisse: sed vtens particula disiunctiua § *vel* § ait, vnũ aliquod horũ trium eo die accidisse; sed nesciri tamen quodnã illorũ triũ eo die potissimũ euenerit. Verba Maximi sic habẽt. § In hac, dilectissimi, celebritate, sicut relatu paternæ traditionis instruimur, mul-

An miraculum aquæ in vinũ mutatæ, vno anno post Christi baptismũ exacto, contigerit.

Opinio Epiphanii

Christum sexto die Ianuarii natum in terris, qui sint opinati.

Olim Aegyptii, festum diem Christi ortus, in die sexto Ianuarij agebant.

2. Opinio.

Maximus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiplici est festiuitate lętandū. Ferūt enim Christū hodie, vel stella duce a gentibus ado A
ratum: vel inuitatum ad nuptias, aquam vertisse in vinum: vel suscepto a Ioanne bap
tismate, Iordanis fluenta consecrasse. Sed quid potissimum præsenti hoc factum sit
die, nouerit ipse, qui fecit. § Hæc Maximus. Cuius simile est quod scribit D. Augusti-
D. Augustinus. nus sermone vigesimo septimo de tempore, qui est secundus de dominica infra octa-
uam Epiphaniæ. § Licet, inquit, de solennitate huius diei, veterum sit diuersa traditio,
vna tamen sanctæ deuotionis est fides. Nam quamuis nonnulli Dominum nostrum,
stella duce a magis æstiment adoratum: alij asserant, eum aquam in vinum mutasse:
quidam vero baptizatum esse a Ioanne confirmen: in omnibus tamen Dei filius cre
ditur, in omnibus est vera festiuitas § His consonant, quæ scribit Emissenus de festo
Emissenus. Epiphaniæ. § Hodie, inquit, per documenta certissima Deus in homine declaratus
est: siue quod stella de cælo ortus sui nuncium magis præbuit: siue quod Iordanis a- B
quas ad salutem humani generis suo baptismate consecrauit: siue hæc eadem illius
miraculi dies sit, qua primum in Chana Galilææ in nuptiali cōuiuio, aquas in vinum
conuertit. § Nec non & Isidorus prædictis viris concinens, scribit, festum Epiphanię
sic esse appellatum, siue ex eo, quod Christus eo die stella indice, ostensus est magis: si-
ue quia in baptismo Dei filius, & magister hominum declaratus sit testimonio patris:
siue quia in nuptiis, per miraculum aquæ in vinum conuersæ, manifestatus sit disci-
pulis. Neque vero auctoritas Ecclesiæ multum fauet huic opinioni: nam cum eccle-
sia canit § *hodie vinum ex aqua factum est in nuptijs*, § illud § *hodie* § diceret aliquis, non re-
ferri ad tempus rei gestæ, sed ad tempus commemorationis & celebrationis eius rei,
quam eo die facit Ecclesia. Est enim hæc illorum verborum sententia: hodie in Eccle
sia recolitur & commemoratur, Christum esse adoratum a magis, baptizatum a Ioā- C
ne, & aquam esse ab eo in vinum mutatam. Quod ne videatur commentitium, equidē
puto non aliter intelligi debere, quod Ecclesia canit in festo paschatis, § *hodie Christus*
resurrexit: § & in festo pentecostes, § *spiritum sanctum hodierna die, in filios adoptionis effudit.* §
Etenim raro accidit, vt festum paschatis, aut pentecostes, eodem die celebretur ab Ec
clesia, quo die Christus vel ex mortuis resurrexit, vel spiritum sanctum misit in disci-
pulos. Ecclesia igitur illa tria mysteria, sapienter instituit eodem die celebrari; tum
quod magnam inter se conuenientiam & similitudinem haberent, cum in eorū vno-
tum erat, quonam die, quodnam illorum trium euenisset, alijs omnia eodē die, alijs
vero diuersis diebus ea contigisse opinantibus: propterea voluit ea coniuncte, arque
vnius diei festiuitate celebrare. Quamuis, expeditior istius argumenti solutio esse D
posset, Ecclesiam, vt in alijs non paucis, quæ ad ecclesiastica officia pertinent, sic etiā
in hoc, non certam aliquam & indubitatam sententiam; sed inter uarias & probabi-
les doctorum ea de re opiniones, eam præcipue opinionem, quæ tunc fortasse cele-
brior erat, & probabilior habebatur, esse secutam. Multis præterea rationibus ea opi-
nio refelli potest. Primum enim, iam inde a baptismo Ioannis, Christum habere disci
Locus ex actis Apostolorum capite primo, tractatur hic, & infra pulos cœpisse, perspicue docet diuus Petrus in actis Apostolorum, capite primo, § *Oportet, inquit, ex his viris qui nobiscū sunt congregati, in omni tēpore quo intrauit & exiuit inter nos Dominus*
Iesus, incipiens a baptismo Ioannis vsque ad diem, quo assumptus est a nobis, testem resurrectionis fieri nobiscum, vnum ex istis. § Sic Petrus. At liquet ex narratione Ioannis in capite primo & se-
cundo, Christum paulo ante illas nuptias, discipulos habere cœpisse: ergo nuptiæ illæ
non vno anno post baptismum sunt factæ. Deinde Christus in ipso baptismo, voce de E
cælo missa, & Dei patris testimonio, declaratus est Dei filius, & doctor hominum; cū
de ipso dictum est, § *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.* § Non dece
bat autem Christum, munus prædicandi a patre sibi iniunctum, per vnum annum
non exequi: cœpit autem prædicare post illas nuptias, non est igitur credibile, nup-
tias esse vno integro anno post Christi baptismum factas. Ad hæc, totum præ-
dicationis Christi tempus, Patres, vt supra ostendimus, tribus annis, superque, ali-
quot mensibus definierunt: Christus vero prædicare orsus est post nuptias; quæ,
si vno anno post baptismum factæ sunt, non nisi duo anni assignari possunt prædi-
cationi

A cationi Christi; aut si tres anni assignentur, necesse est Christi ætatem vsque ad trige
simum quartum annum producere, quod tamē, illius opinionis defensores, plane in-
ficiantur. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, solutio eius, quod supra obijciebatur: ne-
gandum enim est, post baptismum Christi fuisse aliquod pascha prius eo, quod in ca-
pite secundo a Ioanne memoratur. Nam quod pro huius rei argumento afferebatur,
miraculum factum in nuptijs, vno anno post Christi baptismum contigisse, satis ostē
sum est, aut esse falsum, aut esse incertum & infirmum: liquet enim ex supradictis, tē-
pus illarū nuptiarum, eo interuallo, quod fuit inter baptismum Christi & pascha pro
xime subsequens, de quo nempe Ioannes in secundo capite scripsit, contineri.

Si quis tamen peruulgatam illam, multisque probatam de nuptijs vno anno post
baptismum Christi factis opinionem, sequi ac defendere voluerit; cum hoc ego non
B magnopere contendam: quin etiam facile ac libenter cōsentiam. Neq. erit arduum,
quibus ea opinio est oppugnata, rationes dissoluere. Ad primam enim ita respondea-
tur: quem Petrus appellauit baptismum Ioannis, eum non fuisse baptismum Christi
a Ioanne collatum: sic enim, neminem discipulorum Christi reperiemus, qui statim,
ab eo tempore, quo Christus baptizatus est a Ioanne, cum ipso fuerit. Petrum namq.
& Andream, primos in Apostolis sectatores Christi, non obscure Ioannes in primo
capite indicat, longe post baptismum accessisse Christo: adhæsisse autem multo post
tempore, manifestum est. Petrus itaque, per baptismum Ioannis, significauit totum id
temporis quo Ioannes baptizauerat; nempe, quoad in carcerem fuit inclusus: quod
tempus amplius fuisse vno anno, in aperto est. Ad secundam rationem, respondendū
est; anno illo inter baptismum & nuptias interlapso, Christum minime ocio-
C sum aut desidiosum fuisse; sed frequenter adijsse ad Ioannem, vt eius testificatione perno
tesceret, & comendaretur populo: & item, vt crebris sermonibus & colloquijs, priua-
tim homines erudiret, sibique fidem & auctoritatem, hominumque studia & beneuo
lentiam adiungeret: videlicet, ne publicus repente doctor, & concionator prodiret.
Etenim, cum Andreas & Nathanael appellarunt eum rabi, hoc est magistrum, satis
indicarunt, eum iam tunc docere homines, & habere discipulos cæpisse. Ad tertiam
rationem hoc detur responsum: tempus prædicationis Christi definitum a patribus,
ordiri oportere a Christi baptismo; eoque tēpore vniuersam Christi prædicationem,
tam publicā, quā priuatam, comprehendi debere. Cur autem pascha inter baptismū
& nuptias transactum, Ioannes prætermiserit; ea ratio potest reddi, quod Ioannes tē-
pus prædicationis Christi, per paschata digerere & describere voluerit ex eo tēpore,
D quo Christus & discipulos habere, & palā docere, & miracula facere cœpisset: id autē
post nuptias illas in Chana Galilææ celebratas, fieri cœpit. Sed vniuersæ huius dispu
tatiōis de chronologia ortus, baptismi, & mortis Christi Domini nostri, hic finis esto.

Solutio rationum qui bus communis opinio oppugnata est.

Quæstio octaua, de tempore excidii Hierosolymitani, quod a Romanis, duce Tito, factum est.

Quo tempore, excidium Hierosolymitanū, sub Tito & Vespasiano cō tigerit.

E DE octo quæstionibus, quas in prima parte huius libri explicandas su-
scepimus, vna tantum, & ea perquā breuis & facilis, reliqua est, paucis
expedienda. Quæritur, quo tempore excidium Hierosolymitanum sub
Tito Romanorum duce contigerit. Sed hāc quæstionem, nullius est ne-
gotij explicare: contigit namque quadraginta circiter annos post Do-
mini nostri passionem. Siquidem, Christum Dominum anno quarto olympiadis duce-
tesimæ secundæ mortuum esse, supra docuimus, in quæstione septima. Il-
lud autem excidium euenisse in quarto anno ducentesimæ duodecimæ olym-
piadis, Eusebius in chronicis adnotauit. Idem concluditur ex annis Romano-
rum imperatorum. Etenim Tyberius post mortem Domini nostri, quæ in octauum &
decimum principatus eius annum incidit, imperauit annos quatuor, menses vnde-
cim, præterque, dimidium mensem; cœpit enim imperare decimonono die Augusti,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& obijt decimo sexto die martij,regnauitque annos viginti duos, menses sex,& dies viginti nouem. Post eum, Caligula orsus imperare decimo sexto martij, interfectus est vigesimo quarto die ianuarij,& imperauit annos tres,menses decem,& dies octo. Huic successit Claudius vigesimo quarto ianuarij,imperauitque annos tredecim,mẽses octo,dies viginti;obijt enim tertio idus octobris. Hinc sumpsit initiũ Neronis imperium, quem constat regnasse quatuordecim annos, non tamen plenos. Neronem excepere tres;qui breui,& hoc ordine Romanorum imperium tenuerunt,sicut tradit Iosephus libro quinto de bello Iudaico,capite sexto,octauo,& decimo tertio: Galba, imperauit mensibus septem & totidiem dies;Otho,tres menses & duos dies: Vitellius,menses octo,& dies quinque. Denique,hos proxime secutus est Vespasianus,cuius secundo imperij anno expugnata, incensa, & funditus euersa sunt Hierosolyma: sicut grauis auctor in libro septimo de bello Iudaico tradit Iosephus. Ex prædictis annis imperatorum,summa annorum fere quadraginta a passione Domini vsque ad excidium Hierosolymitanum,quam posuimus supra,plane conficitur.

De clade Iudæorum sub Adriano imperatore.

Post hoc gentis Iudaicæ exitium,paulo plus sexaginta annos, altera clades, non minus calamitosa & funesta, sub Adriano imperatore Iudęis accidit. Qui cum a Romanorũ imperio defecissẽt,ac rebellassent,cruentissima strage,& incredibili cæde,fere omnes consumpti & deleti sunt. Narrat historiam hanc Eusebius libro quarto historiæ ecclesiasticæ,capite secundo & sexto,indicans eam quoque ab externis scriptoribus pleniſſime scriptam; haud dubie,in primis significans Dionẽ, cuius Epitome in Adriano, causam rebellionis & magnitudinem cædis Iudæorum,ad hunc modum tradit: ¶Cum Adrianus in vrbem Hierosolymam quæ euersa fuerat, quamque Æliã capitolinam appellauit, coloniã deduxisset;& quo loco templũ Dei fuerat,eodem loco,Ioui ædificari curauisset:magnum bellum & diuturnum moueri cœpit,Iudęis graiter ferentibus,quod exteræ nationes,in suam vrbem habitatum veniſſent;quodque in ea fieri externa sacra viderẽtur. ¶Hæc igitur causa, vel occasio, fuit rebellionis. De infinita autem Iudæorum cæde,paulo infra hæc subiungit. ¶Ita, inquit, a Romanis fracti & oppressi sunt Iudæi,vt pauci admodum euaserint,& quinquaginta eorum arces munitissimæ, vicique celeberrimi ac nobiliſſimi,nongenti octoginta quinque, funditus euersi sint. Cæsa sunt in excursionibus,prælijsque, hominum quingenta octoginta millia:eorum autem qui fame,morbo,& igni interierunt,infinita fuit multitudo:ita vt omnis pene Iudæa deserta relicta fuerit. Id eis,antequam bellum gereretur, fuerat portentis quibusdam denuntiatum:namque monumentum Salomonis, quod illi summa religione colunt, sua sponte diuisum, corruerat: lupi præterea, & hyænæ multæ,in vrbes eorum rugientes atque vlulantes introierant. ¶ Sic habet Epitome Dionis in Adriano. Hoc autem excidium gentis Iudæorum, Eusebius in chronicis fuisse annotauit, in decimo octauo anno principatus Adriani, & extrema olympiade ducentesima vigesima octaua; scilicet,annis post excidium sub Tito factum, sexaginta quatuor; post passionem autem Domini nostri, quatuor & centum annis.

Dio.

SECVNDA PARS LIBRI VNDECIMI ET DISPVTATIONIS DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS.

Exponuntur ac refelluntur aliorum opiniones de ratione computandi septuaginta hebdomadas.

EXPEDITIS octo quæstionibus,quarum explicatio magno nobis vsui futura erat, ad tractationem quæstionis de septuaginta hebdomadis,qua etiam de causa,præuertendam ei disputationi esse censuimus: nihil iam remorari nos debet, quo minus in ipsam disceptationẽ,quam primum ingrediamur. Ac primo loco varias auctorum sententias de principio & fine septuaginta hebdomadum, & de ratione putandi annos qui in illis continentur,cognoscere ac diiudicare oportet. Nec tamen in animo est, omnes, omnium qui de hac quæstione quoquo modo disseruerunt, opiniones persequi; nimis enim id longum & molestum,minimeque necessarium est. Celebriores igitur, & nobiliorum auctorum sententias percensebimus,incipiendo a vetustioribus,& vsque ad nostri temporis scriptores descendendo. Diuus Hieronymus in præfatione libri vndecimi commentariorum in Isaiam affirmat, Iosephum & Porphyrium de hac quæstione septuaginta hebdomadum plurima disseruisse. Idem in catalogo scriptorum ecclesiasticorum tradit,Iudam quendam,qui tempore Seueri imperatoris claruit, pleniſſime de septuaginta hebdomadis quæ sunt apud Danielẽ,scripsisse. Verum,opiniones istorum auctorum,quia illæ,amissis eorum scriptis,ad nostram notitiam minime peruenerunt,nec probare,nec improbare possumus. Beatus Augustinus in epistola octogesima quam scripsit ad Esychium, refert, fuisse quosdam, qui duplices facerent septuaginta hebdomadas: & priores completas esse dicerent in primo Christi aduentu: posteriores vero,in vltimo eius aduentu, & in consũmatione seculi esse complendas. In hac sententia fuisse quondam Apollinarium Laodicenum Episcopum,testatur hoc loco Hieronymus. Hanc opinionem non attinet argumentis refellere,quam res ipsa euentusque redarguit. Siquidem à primo aduentu seu ortu Christi,ad hanc diem,in qua etiamnum expectamus secundum Domini aduentum, non tantum septuagintæ hebdomadæ,sed ducentæ & viginti sex transierunt. De prioribus septuaginta hebdomadis,nihil certi aduersus illos dici potest;cum neque constet vnde eas illi ordirentur;nec liqueat,quid per primum Domini aduentum,in quo eas terminarunt,significare voluerint; num passionem & mortem Christi;an potius ortũ eius:nam si ortum intellexerunt,falsam esse eorum sententiam, ex his quæ posterius dicturi sumus,manifestum erit. Veniamus igitur ad opiniones nobis notas.

Porphyriũ & Iosephũ disseruisse de 70. hebdomadis Danielis.

Prima opinio. Hippolytus martyr,referente Hieronymo super hoc nono capite Danielis, orsus est septuaginta hebdomadas quinquaginta annis ante solutionem babylonicæ Iudæorum captiuitatis; id est,ab olympiade quadragesima prima. Soluta enim est captiuitas Iudæorum,primo anno regni Cyri;vt dictum est supra libro decimo quæstione secunda: primus autem Cyri annus,competit in olympiadis quinquagesimæ quintæ annum primum;sicut docuimus in prima parte huius libri, quæstione secunda. Terminat autem Hyppolitus sexaginta nouem hebdomadas, in natiuitatẽ Christi: vltimam vero hebdomadam refert ad consũmationem mundi;eam diuidens in prædicationem Enoch & Eliæ,& in regnum Antichristi. Tria sunt in hac opinione improbanda. Primo, sine vlla causa & ratione, inchoat hebdomades durante captiuitate

Hippolytus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptiuitate Babylonis: & nos libro decimo, quæstione decima sexta docuimus, exordiũ septuaginta hebdomadũ a vigesimo anno Artaxerxis Longimani, qui fuit decimus quintus & centesimus annus post solutam captiuitatem Babylonicam, esse capiendũ. Deinde, ab olympiade quadragesima prima, vnde auspicatur hebdomades Hippolytus, vsque ad natiuitatem Domini, quæ fuit in anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, vt supra, quæstione quinta huius libri ostendimus, fluxerunt anni sexcenti duodecim. Hippolytus autem putauit, transiisse duntaxat sexaginta nouẽ hebdomadas, hoc est, annos quadringentos octoginta tres. Præterea, quis non videt commentitium esse, vltimam hebdomadam tanto interuallo a ceteris separare, eamque vsque in tempus Antichristi reijcere?

Clemens Alexandrinus.

Secunda opinio. Clemens Alexandrinus in primo libro stromatũ, orditur hebdomadas a primo anno Cyri, quo donata est Iudæis libertas, & facultas instaurandi templum: finit autem eas in euersione Hierusalem, quæ sub Tito facta est. Sed non satis mirari possum tam insigne Clementis in chronologia erratum; namque a primo anno Cyri, qui fuit primus olympiadis quinquagesimæ quintæ, vt dictum est supra, quæstione secunda, vsque ad subuersionem Hierusalem sub Tito factam in olympiade ducentesima duodecima, quemadmodum ostensum est in prima parte huius libri, quæstione octaua, numerãtur centũ quinquaginta octo olympiades, & anni sexcenti viginti octo; cum septuaginta hebdomades, annos tantum quadringentos nonaginta complectantur. Tertia opinio. Iulius Africanus, vt memorat Eusebius libro octauo de demonstratione euangelica; & hoc loco D. Hieronymus, septuaginta hebdomadas Danielis interpretatus est, non annorum solariũ, sed lunarium; ideo enim dictas esse ab angelo abbreuiatas: quadringenti autem & nonaginta anni lunares, quot videlicet continentur in septuaginta hebdomadis, æque valent, atque quadringenti & septuaginta quinque solares. De hoc, etsi reprehenditur a multis Africanus, sed immerito tamen reprehenditur, vt libro decimo, quæstione octaua ostensum est. Deinde orditur hebdomadas a vigesimo anno regis Longimani; nimirũ, quo tempore primum data est facultas reficiendæ vrbis Hierusalem. Recte sane hoc Africanus: nam non aliunde sumi debere initium hebdomadum, libro decimo, quæstione decima sexta demonstratum est. In eo tamen lapsus est, quod terminans hebdomadas in morte Christi, facit Christum mortuum anno decimoquinto Tyberij; quem annum comparat ipse cum anno secundo ducentesimæ secundæ olympiadis. Hæc vero confutata sunt a nobis in prima parte huius libri, quæstione sexta & septima.

Iulius Africanus.

Origenes.

Quarta opinio. Origenes libro decimo stromatum, vt hic refert D. Hieronymus, auspicandas putauit hebdomadas a primo anno Darii Medi, quo scilicet anno, Daniel hanc reuelationem habuit: terminandas vero in natiuitate Christi: non animaduertens, tempus quod inter Darium Medum, & Christi natiuitatem interiectum est, continere annos quingentos sexaginta; nam annus Darij, quo hæc visio contigit Danieli, incidit in extremam olympiadem quinquagesimam quartam, vno videlicet anno ante initium monarchiæ Cyri; vt dictum est libro decimo quæstione secunda: Christũ autẽ natũ esse docuimus supra, quæstione quinta, anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimę quartæ. Quinta opinio. Idem Origenes in tractatu vigesimo nono in Matthæum, multo aliter, & quidem multo peius, rationem septuaginta hebdomadum explicat. Primo ait, has hebdomadas non esse annorum, sed decenniorum; vt vnaquæque contineat septuaginta annos, & omnes simul, annos quater mille nongentos. Hoc autem refutatum a nobis est libro decimo, quæstione octaua: nusquam enim scriptura, aliter vocabulo hebdomadis vtitur, nisi pro septenario dierum vel annorum. Sed illud absurdius, quod septuaginta hebdomadum, vsque ab Adamo ducit exordium: cum angelus manifestis verbis declaret, eas ab instauratione vrbis Hierusalem exordiri oportere; sicut probatum est a nobis libro decimo, quæstione decimasexta. Deinde, sexaginta nouem hebdomadas decenniorum, id est, annos quater mille octingentos triginta, terminat Origenes in natiuitate Christi: atqui nos, quæstione quinta huius libri, secundum chronologiam hebraicam ostendimus, ortum

Christi

A Christi non longius ab exordio mundi quatuor millibus annorum, additis præterea viginti tribus annis, abfuisse. At secundũ supputationem annorũ, quã habent septuaginta interpretes in libro Geneseos, & quã pleriq. veterum sequuti sunt, ab exordio mundi vsque ad ortum Domini nostri, plures quinque millibus annorum numerantur: vt neutra supputatio ad Origenis sententiam quadret. Denique, Origenes septuagesimam & vltimam hebdomadam extendit, a natiuitate Christi vsque ad euersionem Hierusalem sub Tito factam: in cuius dimidio Christum putat esse passum, in fine autem subuersam esse Hierusalem. Sed nos in extrema quæstione libri decimi docuimus, septuaginta hebdomadas, vsque ad excidium Hierusalem, nequaquam extendi debere.

Tertullianus.

B Sexta opinio. Tertullianus in libro, quem scripsit aduersus Iudæos, explicando chronologiam harum hebdomadum, tam multa peccauit, vt longum & molestum futurũ sit, omnia eius errata sigillatim refellere. Principio, hebdomadas cœpisse putat a Dario Medo: quod supra in opinione Origenis refutatum est. Tum, in pertexenda chronologia regum Persarum, quinque tantum reges percenset, omissis alijs nouẽ: & monarchiæ Persarum, quam stetisse constat triginta & ducentos annos, ipse sex duntaxat & centum annos attribuit. Postea, Darium Medum, qui vno tantum anno Chaldæis imperauit, vt ostensum est libro decimo; quæstione secunda, ipse decem & nouem annos imperium tenuisse affirmat. Deinde, Dariũ facit, vltimum Persarũ regem, duos & viginti regnasse annos; eoque deuicto, postea Alexandrum Magnum duodecim annos imperium tenuisse. Sed vtrumque falsum est, nã nec Darius regnauit vltra sex annos: & totidem Alexãder, victo & occiso Dario, superstes fuit. Ad hoc,

C scribit Christum anno decimoquinto Tyberij Cæsaris esse passum: quod supra in septima quæstione huius libri confutatũ est. Præterea, censet a primo anno Darij Medi, quo anno hæc visio contigit Danieli, vsque ad natiuitatem Domini nostri, decurrsas esse sexaginta duas hebdomadas & dimidiã, hoc est, annos quadringentos triginta septẽ: atqui supra, refellẽdo opinionem Origenis, quingẽtos sexaginta annos præterijsse, ostendimus. Ad extremum, Tertullianus putat, ab ortu Christi vsque ad euersionem Hierusalem sub Tito factam, exactas esse reliquas septem hebdomadas & dimidiam; hoc est, annos quinquaginta tres: cum id temporis contineat plusquam decem hebdomadas, id est, annos septuaginta. Nam vt supra, quæstione quinta, & octaua, ostensum est, Christus in anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ natus est; excidium vero Hierosolymitanum accidit, anno quarto olympiadis ducentesimæ duodecimę. Septima opinio. Veteres Hebrei, quorum opinionẽ refert hoc

Veteres Hebræi.

D loco D. Hieronymus, exordiebantur hebdomadas a Dario Medo: sed earum sexaginta duas terminabant in euersione Hierusalẽ, quæ sub Tito facta est: reliquas octo finiebant in extremo illo excidio, & exterminatione Iudęorum, quæ sub Adriano imperatore ipsis accidit. Verum Hebræi, qui etiam in sua chronologia sæpe hallucinantur, in aliena vero plane cæci sunt, non viderunt, a Dario Medo, qui regnauit quinquagesima quarta olympiade, vt patet ex quæstione secunda libri decimi, & item secunda libri vndecimi, vsque ad cladem illam, qua Iudæi sub Adriano contriti ac pene consumpti sunt, quę incidit, vt demonstratum est in quęstione octaua huius libri, in olympiadem ducentesimam vigesimam octauam, præterijsse, non septuaginta hebdomadas, vt ipsi numerant, sed proxime centum, hoc est annos sexcentos nonaginta sex.

Eusebius.

E Octaua opinio. Eusebius in libro octauo de demonstratione euangelica, cuius sententiam etiam hoc loco Hieronymus satis diligẽter & enucleate declarauit, tres ponit huius quæstionis de septuaginta hebdomadis interpretationes. In prima expositione, incipit hebdomadas a primo anno Cyri, quo soluta est captiuitas, dataque Iudæis potestas ædificandi templũ: terminat autẽ sexaginta nouẽ hebdomadas in Hyrcani tempora; videlicet cum captis Hierosolymis a Pompeio, confirmatus ei est pontificatus. Dicit autem Hyrcanum fuisse vltimum Christum, id est, vltimũ pontificem legitime electum: nam qui post illum fuere pontifices, ex alieno genere fuerunt, & pontificatum ad breue tempus, vel gratia, vel pretio a regibus consequuti sũt. A Cyro igi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ro igitur, vsque ad hoc tempus Hyrcani, numerat sexaginta nouem hebdomadas; hoc est, annos quadringentos octoginta tres. De vltima autem hebdomada quid sentiat, posterius in secunda interpretatione aperit. In secunda porro interpretatione auspicatur hebdomadas a sexto anno Darij Hystaspis, quo instauratio templi absoluta est: hoc est, in primo anno sexagesimæ sextæ olympiadis, sexaginta vero nouem hebdomadas, finit in morte Hyrcani, quem facit ab Herode necatum in olympiade centesima octogesima sexta, & anno decimo principatus Augusti; regni vero Herodis, anno primo. Itaque, quem hoc loco Gabriel nominat, Christum ducem, eum ipse non Messiam, sed Hyrcanum pontificem interpretatur. Denique, septuagesimã & vltimam hebdomadam, a prioribus sexaginta nouem, longo interuallo disiungens ita eam diuidit: initio eius Christum inquit esse baptizatum: post, triennio & aliquot insuper mensibus, confirmasse pactum suum, videlicet legem euangelicam prædicando, & multis modis confirmando: ad hoc, in dimidio illius hebdomadæ, occisum esse Christum: denique, reliquo eiusdem hebdomadæ dimidio, Apostolos fidem Christi in Iudæa prædicasse, multisque miraculis comprobasse. Tertia interpretatio vna tantum re a duabus prioribus differt. Namque, cum priores sexaginta nouẽ hebdomadas, fecisset singulas septem annorum, in hac tertia interpretatione, solam septuagesimã, fecit septuaginta annorũ. Hos vero septuaginta annos, a baptismo Christi vsque ad Traiani principatum extendit; tamdiu enim apostolicam duraſſe prædicationem, Ioanne Apostolo vsque ad Traiani tempora, sicut tradunt historiæ Ecclesiasticæ, partim prædicando euangelicam doctrinam, partim eam scriptis prodendo, perdurante. Atque hæc quidem fuit tripartita Eusebij sententia. In qua sunt multa quæ reprehenduntur a viris doctis: & sane meritissimo. Principio, male auspicatur hebdomadas, vel a Cyro, vel a Dario Hystaspis: neuter enim potestatem fecit ædificãdi vrbem Hierusalem, vnde angelus initium hebdomadum esse petendum indicauit. Deinde, quem angelus vocat Christum ducem, ipse Hyrcanum pontificem interpretatur: quod, quam sit remotum a ratione, & a germana verborum angeli sententia, libro decimo, quæstione decimaseptima & decimaoctaua demonstratum est. Postea, numerat Eusebius a primo anno Cyri, vsque ad id temporis, quo pontificatus Hyrcano, auctoritate Pompeij Magni restitutus & confirmatus est, quadringentos octoginta tres annos: sed fuere plures quingentis. Etenim, Cyrus iniuit regnum primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis; Hierosolymam vero cœpit Pompeius, auctore Iosepho libro decimoquarto antiquitatũ, & ipsomet Eusebio in chronicis, in olympiade centesima septuagesima nona. Præterea, tempus inter sextum annum Darii Hystaspis, & necem Hyrcani pontificis interiectum, definit ipse quadringentis octoginta tribus annis, notans necem Hyrcani in olympiade centesima octogesima sexta; cũ Iosephus libro decimoquinto antiquitatum aperte scribat, eam in olympiade centesima octogesima septima contigisse. Falsum item est, annum cædis Hyrcani fuisse primum regni Herodis, cum fuerit septimus a victo Antigono, sicut tradit Iosephus, & decimus ab eo tempore, quo a Romanis creatus est rex Iudæorum; quod olympiade centesima octogesima quarta esse factum, affirmat Iosephus libro decimoquarto antiquitatum. Similiter falsum est, annum cædis Hyrcani, fuisse decimum principatus Augusti: nam si spectes ad eius triumuiratum, erit duodecimus, vel decimus tertius: sin autem ad victoriam Actiacam, seu initium monarchiæ, erit primus. Ad hæc, commentitium videtur, vltimam hebdomadam, a sexaginta nouem prioribus tanto interuallo seiungere. Nam secundum primam eius interpretationem, distat a prioribus, nonaginta annis: secundum alteram expositionem, abest sexaginta. Simile autem figmento est, priores sexaginta nouem hebdomadas, inter se continentes & cohærentes facere; solam autem septuagesimam, tam longo spacio ab aliis separare; nec huius diuersitatis causam vllam vel rationem probabilẽ afferre. Postremo, cum sexaginta nouem hebdomadum, singulas faciat septem annorum, & solam vltimam, septuaginta annorum; satis apparet, merum esse commentũ: vt taceam, id esse præter morẽ scripturæ, quæ vocabulo hebdomadis, nusquam aliter, nisi ad significandum septenarium

rium vel dierum vel annorum, vti solet. Ceterũ Eusebius, de tribus supradictis interpretationibus, maxime videtur probasse secundam: hanc quippe solam in chronicis commemorat.

Nona opinio. D. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi duodecima, paucis expedit hanc quæstionem: sed multa miscet minime vera. Cœptas existimat hebdomadas tempore Darij Medi; sic falso appellans Darium Hystaspis. Ait hunc Darium cœpisse imperare sexagesima sexta olympiade. Sed nos supra, quæstione tertia, exordium regni eius notauimus in quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis. His addit, anno huius regis octauo, ædificatam esse Hierusalem; confundens templum cum ciuitate Hierusalem; quæ non tempore istius Darij, sed Artaxerxis Longimani, qui eius nepos fuit, refecta est. Ortum præterea Domini nostri accidisse tradit, olympiade centesima octogesima sexta; cum inciderit in centesimam nonagesimam quartã, vt probatum est in prima parte huius libri, quæstione quinta. Quo fit, vt ab initio regni Darij, vsque ad ortum Christi, anni, non vt ipse computat, quadringenti octoginta tres, sed plures quingentis effluxerint. Illud denique in Cyrillo desideratur, quod de sexaginta nouem prioribus hebdomadis loquutus, septuagesimam & vltimã, tam expresse & distincte descriptam ab angelo, miro silentio præterierit. Cyrillus Hierosolymitanus.

Decima opinio. Diuus Chrysostomus in oratione secunda contra Iudæos, bene quidem exorditur hebdomadas a vigesimo anno Artaxerxis Longimani: sed non bene, finem earum refert ad euersionem Hierusalem sub Tito factam. Namque, vt alia nunc minime discutiam, sane tempus, quod a vigesimo anno Longimani, qui fuit annus quartus olympiadis octogesimæ tertiæ, vsque ad illud excidium Hierusalem, factum in olympiade ducentesima duodecima, quemadmodum supra ostensum est, annos plures quingentis continet. Vndecima opinio. Seuerus Sulpitius libro secũdo sacræ historiæ, breuiter quidem, sed male, quæstionem hanc explicat. Etenim, numerare incipit hebdomadas a restitutione templi, non autem, vt oportet, a refectione vrbis. Deinde, templum instauratum putat sub Dario Notho, quem vocat ipse Ochum: at nos supra, quæstione tertia, argumentati sumus, illum Darium, sub quo templum instauratum est, non fuisse Nothum, sed Darium Hystaspis, quartum Persarum regem. Illud præterea procul vero est, quod sexaginta nouem hebdomadas terminauit in excidio Hierusalẽ; cum eas ostensum sit libro decimo, quæstione decimaseptima, ad tempus baptismi Saluatoris nostri pertinuisse. Neque illud in opinione Sulpitij non est obnoxium reprehensioni, quod sexaginta nouem hebdomadum ratione expostta, septuagesimam atque extremam, altissimo suppressit silentio. D. Chrysostomus. Seuerus Sulpitius.

Duodecima opinio. Theodoretus super nono capite Danielis, eiusq. sequutus vestigia Ioannes Zonaras in primo tomo annalium, cẽsent has hebdomadas esse annorum lunarium, cœptasque vigesimo anno regis Longimani: earum vero sexaginta duas terminant in nece Hyrcani, quem nomine Christi ducis significatum putant ab angelo. A nece porro Hyrcani, vsque ad baptismum Christi, septem hebdomadas numerant. Denique, in vltima hebdomada, per tres annos & dimidium, Christum prædicasse aiunt: & in dimidio huius hebdomadis esse mortuũ: reliquũ autem eius hebdomadis dimidiũ, Apostolos Euangelium in Iudæa prædicando, transegisse. Sic isti. Sed dupliciter lapsi sunt; nam a vigesimo anno Longimani, qui fuit quartus octogesimæ tertiæ olympiadis, vsque ad necem Hyrcani, quam Iosephus, vt paulo superius docuimus, notauit in olympiade centesima octogesima septima, non præterijsse annos quadringentos triginta quatuor, vt volunt ipsi, sed pauciores quadringentis sexdecim, ipse olympiadum, quæ inter vtrumque terminum interceſſerunt, numerus, ostendit. Similiter, a nece Hyrcani, quæ fuit, vt dixi, centesima octogesima septima olympiade, vsque ad baptismum Christi, quem supra notauimus in anno primo ducentesimæ secundæ olympiadis, non fuere tantum septem hebdomades, id est, anni quadraginta nouem, vt putat Theodoretus; sed prope nouem hebdomades, id est, anni sexaginta. Theodoretus.

Decimatertia opinio. Nicolaus de Lyra, Paulus Burgensis, & Vatablus super no no ca- Lyranus, Burgensis, Vatablus, Galatinus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

no capite Danielis, Petrus item Galatinus libro quarto, capite decimosexto, sequentes chronographiam Hebræorum, exorsi sunt hebdomadas a quarto anno regis Sedechiæ, easque terminarunt in passione Domini. Quorum opinionem de initio hebdomadum, supra refutauimus in libro decimo, quæstione decimasexta. Nunc satis argumenti esse debet ad eorum sententiam redarguendam, a quarto anno Sedechiæ, qui competit in olympiadem trigesimã quintam, vsque ad passionẽ Domini, hoc est quartum annum ducentesimæ secundæ olympiadis, præterijsse annos sexcentos septuaginta. Taceo, istos auctores in putandis temporibus, & colligendis annis intermedijs, multa inscienter & absurde effutiuisse. Nam Baltasari vltimo Chaldæorum regi, tres duntaxat regni annos tribuunt; cui omnes boni scriptores, sicut dictum est in libro sexto, septem & decem annos tribuerunt. Cyrum præterea, tres tantũ annos imperasse dicunt; quem triginta annos regnasse constat. Euilmerodach assignant viginti tres annos, cõtra omnium sententiam. Darium, sub quo instauratum est templum, fuisse aiunt filium Assueri & Esther. A quarto anno Sedechiæ vsque ad Cyrum, cum interfluxerint septuaginta & septem anni, ipsi octo tantum & quinquaginta numerant. Quid plura? secundum templum, sub Dario restitutum, stetisse censent vsque ad excidium eius sub Tito factum, per annos quadringentos viginti: cum steterit quingentis octoginta. Nec mirum sit, istos tam multa peccasse in chronologia: quippe in ea sequuti sunt duces Hebræos, quorum chronologiam mendosissimam esse, supra in prima quæstione huius libri, manifestis argumentis conuicimus. Itaque verissime in istos dici potest, quod Dominus noster dixit, si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. A

Ioannes Driedo, & Cornelius Iansenius.

Decimaquarta opinio. Ioannes Driedo, libro tertio de sacris scripturis, capite quinto, parte quarta, & Cornelius Iansenius in commentarijs super centesimo vigesimo secundo capite concordiæ euangelicæ, has hebdomadas partite interpretantur. Siquidem primas septem numerãt, ab ædificatione templi sub Dario facta, vsque ad refectionem mœnium, & vrbis Hierusalem sub Artaxerxe, auctore Nehemia; cum tamen hoc tempus non septem hebdomadas, id est, annos quadraginta nouem, sed plus septuaginta annos cõtineat; id est, ab olympiade sexagesima quinta, vsque ad octogesimam quartam. Sexaginta vero nouem hebdomadas extendunt isti, ab instauratione templi vsque ad ortum Christi; hoc est per annos quadringentos octoginta tres. At secundum templum, ædificatũ est initio sexagesimæ sextæ olympiadis, Christus autem natus est anno quarto centesimæ nonagesimæ quartæ olympiadis; quod tempus continet annos quingentos & prope viginti. Postremo, a refectione vrbis Hierusalem sub Artaxerxe, vsque ad mortem Christi Domini, computant ipsi sexaginta duas hebdomadas, id est, annos quadringentos triginta quatuor: atqui tempus hoc continet annos quadringentos septuaginta sex: nam, vt supra probatum est, quæstione quarta, & septima huius libri, cœpta est Hierusalem refici a Nehemia, anno vigesimo Longimani, qui fuit quartus annus octogesimæ tertiæ olympiadis; saluator autem noster mortem subijt, quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis. B C D

Ioannes Lucidus.

Decimaquinta opinio. Ioannes Lucidus in libro septimo de emendatione temporum, bene exorsus est hebdomadas a vigesimo anno regis Longimani; nec male terminauit eas quarto anno post Christi Domini passionem. Tempus autem intermediũ censuit fuisse quadringentorum nonaginta annorum, quot scilicet in septuaginta hebdomadis continentur. Sequutus enim est fictitias & mẽdosas Ioannis Annij chronologias, supra in quæstione prima huius libri, a nobis reprobatas atque reiectas. Sed re vera tempus illud inter vigesimum annum regis Longimani, & annum quartum a Christi morte, interiectum, non plus quadringentos octoginta annos continet; hoc est, decem minus, quam sint in septuaginta hebdomadis. Atque hoc quidem duplici ter ostendi atque probari potest. Primo quidem, patet hoc ex chronographia, quæ fit per olympiades: siquidem vigesimus annus Longimani, quartus fuit octogesimæ tertiæ olympiadis: & item quartus annus post passionem Christi, fuit etiam ducentesimæ tertiæ olympiadis quartus annus: hoc igitur spacium temporis, non plures quam centum E

centum viginti olympiades, id est, annos quadringentos octoginta continet. Nec de fide eorum quæ sumpta sunt in hac argumentatione, dubitandum est: ea quippe satis superque declarata & confirmata sunt in quæstione quinta & septima huius libri. Deinde, hoc ipsum probatur ex chronologia regum; eam dico chronologiam, quæ a grauibus, doctis, & diligentibus chronologis probata & prodita est. Namque, a vigesimo anno Longimani, vsque ad finem monarchiæ Persarum, & initium monarchiæ Alexandri Magni, reliqui fuerunt centum & quindecim anni. Alexander monarchiã tenuit sex annos. Post eius mortem, regnarunt in Aegypto Prolemæi vsque ad interitum Cleopatræ & Marci Antonij, per annos ducentos nonaginta quinque. Exinde Augustus monarchiã rexit quadraginta quatuor annos. Hunc excepit Tyberius Cæsar: cuius decimooctauo anno Christus occisus est; & quatuor annis post, id est, vigesimo secundo principatus Tyberii, finitæ sunt septuaginta hebdomades. Ex supra dictis autem annis regum, conficitur eadem illa summa quadringentorum octoginta annorum, quam ex ratione olympiadum, etiam subducebamus. A B

Hanc nostram rationem, qua opinionem Lucidi funditus euerti putamus; quispiam fortasse existimaret dupliciter posse solui. Primo enim respondere posset, in supradicta computatione olympiadum, subesse errorem duarum vel trium olympiadum: quẽ irrepsisse in tantam multitudinem olympiadum, hoc est, centum viginti trium, minime mirandum esse; cũ nihil procliuius sit, quam in numeris errari. Similiter in chronographia regum, multis de causis error implicari potuit; vel quia numerati fuerint tantum anni pleni & integri, non autem imperfecti, aut quia descripti sint tantũ anni regum, non autem interregnorum, quæ inter obitum prioris regis, & creationem posterioris sæpenumero intercessisse verisimile est. Verum, hoc responsum infirmum est, nec vllo modo probabile. Primum enim, in prædicta computatione nostra, olympiadum chronologia plane congruit cum chronographia regum: vtriusque autem chronologiæ consensus, apud intelligentes viros, rem facit prope certam, atque indubitatam. Deinde, si quis in prædicta chronologia fuit error, eum necesse est fuisse, vel in principio illius computationis, vel in fine: nam bene constitutis extremis, nullus mediis error potest contingere. Vbinam igitur fuit error? an in principio, vt videlicet vigesimus annus Longimani, non fuerit quartus olympiadis octogesimæ tertiæ, sed inciderit in principium olympiadis octogesimæ primæ? At hoc, nisi temere loqui, & gratis quodlibet effutire volumus, dici non potest. Siquidem, in prima parte huius libri, quæstione quarta, grauissimorum auctorum testimonio probatum est, initium regni Artaxerxis Longimani fuisse in primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis. An potius dicent, errorẽ contigisse circa finem, hoc est in denotanda olympiade qua Christus Dominus mortuus fuerit? vt mortuus sit, non in ducentesima secunda, sicut nos docuimus, sed in ducentesima quinta olympiade. Atqui hoc, & contra sententiã est grauissimorum auctorum; & nec pauca, nec parua secum habet implicata incommoda; quæ tamen in præsens, ne longior sim, explicare non attinet. C D

Verum, etsi hoc primum responsum non bene processit; alterũ tamen probabilius excogitari posset. Etenim dixerit quispiam, vigesimum illum annum Longimani vnde sumptum est exordium hebdomadum, non esse numerandum ab eo tempore, quo solus Longimanus post mortem patris regnum tenuit, hoc est a primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis; sed decem vel vndecim annis ante, esse repetendum: videlicet faciendo initium regni Longimani, ex eo tempore, quo tempore, viuo etiam tũ patre suo Xerxe, sed externis bellis extra Persidem occupato, cœpit pro eo regnum administrare. Scribit enim Herodotus in libro primo, & initio libri septimi, hũc fuisse morem Persis, vt reges eorum, longã & grauem aliquam expeditionem extra Persidẽ suscepturi, ne qua regno accideret perturbatio, vel illis absentibus, vel etiã mortuis; ante, regni successorẽ declararent. Cœpit igitur Artaxerxes pro patre suo absẽte regnũ administrare, circa olympiadẽ septuagesimã sextã. Atque huic responso, ne cõmentitiũ videatur, posset fides adiũgi eo argumẽto, quod Themistocles dãnatus capitis a Græcis, fugisse traditur in Asiã, & venisse ad Artaxerxem, eo tẽpore regnantẽ E

An Themistocles, cum damnatus a Græcis fugit in Asiam, tũc adierit ad Xerxem, an ad eius filium Artaxerxem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

apud Persas. Hoc enim prodiderunt Thucidides & Charon Lāpsacenus, vt refert Plutarchus in vita Themistoclis; Cicero item libro decimo epistolarū ad Atticum, & Aemilius Probus in vita Themistoclis, eiusdem sunt sententiæ; nec non & Philostratus libro primo de vita Apollonij capite decimonono. Profectionem autem Themistoclis ad Artaxerxem, ante septuagesimam septimā olympiadem fuisse necesse est. Etenim, Themistoclem ineunte septuagesima septima olympiade mortem obijsse, a Diodoro in libro vndecimo, & Eusebio in chronicis proditum est. Posito igitur ad hunc modū initio regni Artaxerxis circa finē septuagesimæ sextæ olympiadis; annus vigesimus regni eius sic accepti, vnde scilicet hebdomadas Danielis ordiri oportet, competet in annum secundū octogesimæ primæ olympiadis: a quo tēpore vsque ad quartū annū post Christi passionem, qui quartus fuit ducentesimæ tertiæ olympiadis, reperietur plenus & integer numerus annorū quadringentorum nonaginta, qui continentur in septuaginta hebdomadis. Verum huic responso tria fidē derogant. Primū enim, a plurimis & grauissimis scriptoribus pro certo traditum est, Themistoclem in illa fuga ex Græcia in Asiā, non ad Artaxerxem, sed ad Xerxem patrē eius venisse: sic enim affirmant Ephorus, Dimon, Clitarchus, Heraclides, quos refert Plutarchus supradicto loco. Idem quoq. tradit Diodorus Siculus libro vndecimo. Deinde, si Xerxes extra Persidem ad bellum proficiscens, administrationem regni filio reliquisset, verisimile est id eum fuisse facturum eo tempore, quo primam illam ac celeberrimā aduersus Græcos expeditionem suscepit: id autē contigit primo anno septuagesimæ quintæ olympiadis, vt Diodorus annotauit in exordio libri vndecimi. Hic igitur figendum esset principium regni, seu administrationis regni, quam absente patre obiuit Artaxerxes. Ex quo tēpore, si annos regni eius numerare velimus, procul dubio annus regni eius vigesimus, concurret cum quarto anno septuagesimæ nonæ olympiadis: ex quo anno vsque ad quartum annum post Christi passionem, colliguntur anni quadringenti nonaginta septem, plures nempe, quam sint in septuaginta hebdomadis. Denique, Artaxerxes minimus natu erat filiorum Xerxis: primus vero natu, scilicet ad quem proxime, secundum Xerxem, regni successio pertinebat, erat Darius, vt in principio libri tertii docet Iustinus. Quam ob rem Artabanus, qui occiso Xerxe, regnum sibi asserere moliebatur, primum filiorum Xerxis aggressus est necare Darium; quo sublato, postea etiam Artaxerxis vitæ insidiatus est. Non igitur credibile est, Xerxē, posthabito Dario primogenito, & per ætatem gubernaculis imperii tractandis maturiori, paruulo tunc, & minori natu Artaxerxi, administrationem regni permisisse. Ex quo apparet, perfugium quod sibi secundum responsum quæsierat, infirmum ac plane nullum esse.

In disputatione de 70 hebdomadis, quæ sint controuersa, & quæ sint extra controuersiam.

Verum de aliorum opinionibus circa hanc quæstionem, hactenus dicta sufficiant. Atque hinc liquere potuit lectori, nōnulla esse in hac quæstione de septuaginta hebdomadis, certa & indubitata: quædam vero dubia & in varias distracta sententias. Namque illud absque controuersia est, æque apud Hebræos quam apud Christianos, has Danielis hebdomadas, iam pridem esse completas: manifestis enim verbis prædixit angelus, in fine earum hebdomadum, vel certe aliquanto post tempore, funestissimo bello vehementer affligendos & conterendos esse Iudæos; eiusque belli finem fore, terræ eorum vastitatem atque solitudinem, dissolutionemque vrbis ac templi, & populi dissipationem; nec non & sacrificiorum, cunctique Mosaicæ religionis cultus defectionem: & quod omnium acerbissimum ac inconsolabile malum erat futurum, eam calamitatem, non, vt quas antea tulerant, fore temporariam; sed perpetuam, nec vllo temporis fine terminandam. Huiusmodi autem Iudæorum excidium ab angelo prædictum, ab hinc mille quingentos annos contigisse illis, in confesso est. Quam ob rem, qui de Hebræis sunt minus rudes, & contra veritatem minus cōtumaces: hi fatētur, hebdomadas Danielis, in euersione Hierusalē, vel sub Tito, vel sub Adriano facta, finē habuisse. Illud autē differt inter Hebræos & Christianos. Nos enim putamus, hebdomadas pertinuisse ad signandū & definiendū aduētus Messię tēpus: illi hoc negāt, & sicut alia permulta, sic etiā hoc, quāuis meridiana luce clarius sit, aut nō vident;

A vident; aut videre se dissimulant. Inter Christianos porro, similiter partim conuenit, & partim differt. Illud enim cōmuniter ab omnibus traditur, & iam pridem esse exactas hebdomadas; illisque tempus Messiæ aduentus esse præfinitum. Tripliciter vero inter se dissident: hoc est, in constituendo tam principio, quam fine hebdomadum, & in ratione computandi atque colligendi quadringentos nonaginta annos, qui continentur in septuaginta hebdomadis. De qua varietate & dissensione opinionū, proxime, satis superque dictum est.

B

TERTIA PARS DISPVTATIONIS
DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS:
IN QVA PONITVR AVCTORIS SENTENTIA.

C RESTAT, vt tantæ huius disputationis moli ac fabricæ, quasi fastigiū imponentes, extremo loco sententiam nostram lectori, quam breuissime aperiamus. Primum igitur arbitramur, septuaginta hebdomadas, fuisse annorum non solarium, sed lunarium: quadringenti vero & nonaginta anni lunares, quadringentis & septuaginta quinque solaribus omnino respondent. Huius sententiæ de annis lunaribus, auctores habemus multos, & cumprimis graues ac nobiles viros: Iulium Africanum in libro quinto annalium, vt memorat hoc loco D. Hieronymus; Theodoretum, Albertum Magnum, & Dionysium Carthusianum super nono capite Danielis; Bedam de ratione temporū capite quadragesimo septimo; Rupertum in capite decimoquinto suorum commentariorū super Danielem; auctorem historiæ scholasticæ super historiam Danielis capite decimo; & Ioannem Zonaram in primo tomo annalium. Quæ autem pro eius opinio
D nis confirmatione, & solutione eorum, quæ aduersus eam obiiciuntur, dici poterant; ea omnia libro decimo, in explicatione quæstionis nonæ, diligenter & copiose tractata sunt. Deinde, censemus non aliūde sumi debere initium harum hebdomadum, nisi a vigesimo anno regis Artaxerxis Longimani; quo scilicet tempore primum exiit sermo, vt ædificaretur Hierusalem, permissa Nehemiæ a rege potestate extruendi muros Hierusalem, vrbemque reficiendi atque muniendi. De quo, cum in libro decimo, quæstione decima sexta, subtiliter & accurate dictum sit, equidem hoc loco verba facere, superuacaneum duco. Postremo, existimamus, hebdomadas dupliciter terminari posse; vel in quarto anno post Domini nostri passionem; vel in eo ipso anno, quo Dominus noster passus & mortuus est. Hoc, quia magni refert bene cognitum & exploratum habere; quo planius intelligatur, enucleatius declarandum est. Si septua-
E ginta hebdomades terminentur in quarto anno post passionem Christi, cum a vigesimo anno regis Longimani, vnde cœperunt, hoc est, a quarto anno octogesimæ tertiæ olympiadis, vsque ad mortē Saluatoris nostri, quæ concurrit cū quarto anno ducētesimæ secundæ olympiadis, transactæ sint septuaginta hebdomades annorū lunariū, id est quadringenti septuaginta quinque anni solares; necessarium profecto est dicere, re uera non fuisse septuaginta hebdomades præcise, sed septuaginta & dimidiam: nec annos tantum quadringentos nonaginta, sed quadringētos nonaginta tres. Cur igitur angelus septuaginta tantum hebdomadas nominauit? Nimirum, cōtentus fuit maximum illum, eundemque plenum, atque integrum septuaginta hebdomadarum

Septuaginta hebdomadas dupliciter terminari posse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

numerum expressisse;minutum autem illum & imperfectum numerum dimidiæ heb A
domadis, vel vsu & consuetudine scripturæ, quæ minutos numeros in magna aliqua summa omittere solet; vel quo magis prophetiam occultaret; tacere voluit.

Scripturam sacram in recensenda magna aliqua anno-rum summa, paucos aliquot annos & imperfectos, nonnũ quam omittere.

Ac ne hoc simile figmento, aut consuetudine diuinæ scripturæ alienum putetur; ponam hic aliquot exempla,quibus intelligatur id fieri solere in sacris litteris.Quãquam ad id credendum satis esse posset auctoritas Epiphanij,& Augustini, quorum ille in compendiaria doctrina de fide catholicæ,& Apostolicæ ecclesiæ;hic vero in libro quæstionum in exodum, quæstione quadragesima septima,disertis verbis id confirmant.Sit igitur eius rei primum exemplum: in libro tertio regum,capite secundo scriptum est, Danidem regnasse quadraginta annis, septem in Hebron, & triginta tres in Hierusalem;atqui regnasse eum quadraginta annis,& præterea sex mẽses,eadem scriptura confirmat libro secundo regum,capite quinto. Quo patet,minu B
tum illum numerum sex mensium,fuisse illo loco a scriptura prætermissum.Sit alterum, & sane luculentius, eiusdem rei exemplũ: in capite decimo quinto libri Geneseos:prædixit Deus Abrahę, semen eius futurum peregrinũ in terra aliena quadringentis annis:quorum annorum initium,secundum doctores, fuit in ortu Isaac; exitus vero & finis, eo tempore,quo Moses Hebræos eduxit ex Ægypto. At hoc tempus, vt sacra docet chronologia,quinque & quadringentos annos continet.Quare in illa Dei prædictione, omissi sunt quinque anni.Denique tertij exempli loco afferri posset,quod scriptum est in libro Iudicum,capite vndecimo,vbi Iephte affirmat,terram, quæ erat ab Arnon vsque Iaboch,fuisse a Iudæis per trecentos annos pacifice & trãquille possessam.Cœpit autem possideri,fere quadragesimo anno, quam egressi fuerant Hebræi ex Ægypto;vt significatur in libro Numerorum, capite vigesimo primo C
& vigesimo secundo. Cęterum,ab eo tempore vsque ad principatum Iephte,si numerentur duntaxat anni, quibus Hebræo populo præfuerunt iudices, omissis captiuitatum annis;reperientur septuaginta tantum & ducenti anni.Quare,dicens Iephte trecentos annos, vsurpauit numerum perfectum pro imperfecto,hoc est, centenarium anni trecenti & quadraginta colligentur. Quocirca cum Iephte dixit trecentos annum illum & imperfectum quadraginta annorum numerũ prætermisit. Ergo liquet totum numerum ponere,sed plenum tantummodo & integrum,tacito exiguo,& imperfecto numero: vt nõ videri debeat incredibile,idem contigisse hoc loco, fuisseque D
septuaginta hebdomadas & dimidiam; sed expressis septuaginta, dimidiam esse suppressam.

Obserua lector,& hic, & paulo infra,duplicẽ interpretationẽ illorum verborũ [*in dimidio hebdomadæ deficiet hostia*] vtrumque minime vulgarẽ.

Hanc igitur si amplectamur interpretationem, videndum est, quemadmodũ *illud* dictum angeli; ☞*in dimidio hebdomadæ deficiet hostia, & sacrificium,*☜ quod nos supra in extrema quæstione libri decimi,interpretati sumus de morte Domini nostri, postquam omnis virtus legalium sacrificiorum plane defecit; videndum inquam est, quemadmodum ea interpretatio huic opinioni conuenire,& constare possit.Sed non est difficile id ostendere.Etenim cogitandum est,ex septem vltimis annis totius summæ septuaginta hebdomadum & dimidiæ,hoc est, annorum quadringentorum nonaginta trium,confici vnam hebdomadam, quæ incipit ab anno quadringentesimo octogesimo septimo, & desinit in annum quadringentesimum nonagesimũ tertium. In hac E
hebdomada,per tres priores annos,& dimidium, Christus prædicauit Euangelium: in dimidio huius hebdomadis,qui est annus,quadringentesimus nonagesimus,& vltimus septuagesimæ hebdomadis,Christus mortuus est. Exinde sacrificia legalia fuere inualida.Residuo huius hebdomadis, Apostoli magno studio & ardore animi euãgelium in Iudæa prędicarunt.Et in fine hebdomadis terminatæ sunt septuaginta hebdomades & dimidia.Hinc apparet, hanc interpretationem nihil habere verbis angeli non consentaneum,& congruens. Neque enim angelus eam hebdomadam, in cuius dimidio defecit hostia,& sacrificiũ;vel septuagesimã;vel vltimã hebdomadam appellauit

A pellauit,sed tantũ,vnam hebdomadã;quæ,qualiscunq. intelligi potest;dummodo ea constet septem annis,& sit extra sexaginta nouem,de quibus antea dixerat. Ecce tibi, vna hæc est ratio terminandi hebdomadas in quarto anno post passionẽ Domini.

Altera est ratio terminãdi septuaginra hebdomadas,in eo ipso anno, quo Christus Dominus mortuus est; quã rationẽ sequuti sunt Iulius Africanus,Beda,Rupertus & alii.Secundum hanc,illud angeli dictum, ☞*in dimidio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificiũ*☜ potest dupliciter exponi: Beda namque,& Rupertus interpretantur id de baptismo Christi,qui in mediam septuagesimam hebdomadam incidit; post quem baptismum defecere legalia:non quidem secundum vsum, qui permansit vsque ad excidium Hierusalem;neque secundum virtutem & obligationem;quæ non nisi post passionem Domini cessarunt;sed quia introductio baptismi,qui primum est sacramentũ legis euan
B gelicæ,manifestum atque indubitatum fuit signum, legalia sacramenta mox esse defectura.Potest etiã hoc exponi de morte Domini nostri: sed illud ☞*in dimidio hebdomadis*☜ non significat medium annum,qui est quartus septuagesimæ hebdomadis;sed significat vnam medietatem, videlicet posteriorem illius hebdomadis. Cogitatione enim diuidenda est septuagesima hebdomada in duo dimidia, seu in duas medietates, quarum vtrauis tribus annis & dimidio constat.Et in posteriore quidem dimidio illius hebdomadis,Christus, & in principio eius,baptizatus est; & in decursu eius prædicauit;& in fine eius mortuus est;cuius mortem, legalium sacrificiorum abrogatio est consequuta.Itaque,quod angelus dixit, ☞*in dimidio hebdomadæ deficiet hostia*☜ id sane de posteriore dimidio illius hebdomadis, & de fine eius dimidij debet intelligi. Hanc interpretandi rationem ponit Dionysius Carthusianus *in commentarijs*
C *suis*,super nono capite Danielis:sed ante Carthusianum,eam tradiderat auctor historiæ scholasticæ, in enarratione historiæ Danielis,capite decimo.

Vnus tantum restat scrupulus; sed excussu facilis. Videtur enim,a vigesimo anno Longimani,vsque ad mortem Saluatoris nostri,non tantum quadringenti septuaginta quinque anni solares,qui æquiualẽt quadringentis nonaginta lunaribus;sed quadringenti septuaginta septem numerari. Siquidem, vigesimus annus regis Longimani, fuit quartus octogesimæ tertiæ olympiadis, & annus passionis Domini, fuit item quartus ducentesimæ secundæ olympiadis, sicut ostensum est in prima parte huius libri, quæstione quarta & septima: hoc autem tempus continet annos quadringentos septuaginta septem. Verum nihil negotij est, hunc eximere scrupulum, adhibita distinctione computationis exclusiuæ & inclusiuæ, chronologis satis vsitata

De duplici ratione cõputãdi, vna exclusiua,altera inclusiua.

D Cõputatio inclusiua est,cum propositi numeri vterq. terminus,primus & vltimus, in cõputatione includitur:exclusiua vero est,cum vterque pariter excluditur. Exemplũ vtriusq. cõputationis circa eandẽ historiam reperitur in euangelio. Etenim,transfigurationem Domini,D.Lucas narrat capite nono, factã esse octo diebus post sermonem Domini,de imminente sua passione & glorificatione. At Matthæus capite decimoseptimo, & Marcus capite nono, eandem transfigurationem sex diebus post eundem illum sermonem de passione & glorificatione Domini,factam scribunt. Nec est inter Euangelistas repugnantia.Nimirum, Matthæus & Marcus, exclusiua cõputatione vsi sunt:Lucas autem inclusiua.Similiter igitur prædictæ obiectioni est occurrẽdum.Nam a vigesimo anno.Longimani vsque ad annum passionis Domini, sunt anni quadringenti septuaginta septem, secundum inclusiuam computationem:at vero
E secundum exclusiuam,quã angelus sequi maluit,vt integrum numerum septuaginta hebdomadum exprimeret: anni duntaxat septuaginta quinque & quadringenti numerantur.Atque hæc quidem sint a nobis de septuaginta hebdomadis;si non vt tantæ rei dignitas & difficultas postulabat, certe,vt ferebat nostræ facultatis tenuitas, explicata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XII.

CAPVT DECIMVM.

†Regni. ANNO tertio† Cyri regis Persarum, verbum reuelatum est Danieli cognomento Baltasar, & verbum verũ, & fortitudo magna: intellexitque sermonem: intelligentia enim est opus in visione. In diebus illis, ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum; sed neque vnguento vnctus sum: donec complerentur trium hebdomadarum dies. Die autem vicesima & quarta mensis primi, eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo: & corpus eius, quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius, vt lampas ardens: & brachia eius, & quæ deorsum sunt, vsque ad pedes, quasi species æris candentis: & vox sermonum eius, vt vox multitudinis. Vidi autem ego Daniel solus visionem: porro viri, qui erant mecum, non viderunt: sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum. Ego autem relictus solus, vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui; nec habui quicquam virium. Et audiui vocem sermonum eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ. Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Et dixit ad me: Daniel, vir desideriorum, intellige verba, quæ ego loquor ad te, & sta in gradu tuo; nunc enim sum missus ad te. Cumque dixisset mihi sermonem istum, steti tremens. Et ait ad me. Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui; exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus; & ecce Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum; & ego remansi ibi iuxta regẽ Persarum. Veni autem, vt docerem te, quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus; quoniam adhuc visio in dies. Cumque loqueretur mihi huiusce modi verbis, deieci vultum meum

A meum ad terram; & tacui. Et ecce quasi similitudo filii hominis tetigit labia mea, & aperiens os meum locutus sum, & dixi ad eum, qui stabat contra me. Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remãsit virium. Et quomodo poterit seruus domini mei loqui cum domino meo? Nihil enim in me remansit virium, sed & halitus meus intercluditur. Rursum ergo tetigit me, quasi visio hominis, & confortauit me, & dixit: noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare, & esto robustus. Cumque loqueretur mecum, conualui, & dixi. Loquere domine mi, quia confortasti me. Et ait, nunquid scis, quare venerim ad te? & nunc re-
B uertar, vt prælier aduersum principem Persarum; cum ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Verumtamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis, et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.

C VISIO, quam Daniel hoc capite sibi accidisse narrat, multis de causis eximia & admiranda fuit. Primum enim, Deus non prius Danielẽ hac visione dignatus est, quam se ipse, vnius & viginti dierum oratione, ieiunio, & lacrymis, ad eam digne accipiendam præparasset. Tum, qui in hac visione Danieli apparuit, non quilibet fuit angelorum, sed archangelus Gabriel, & ordinis, & muneris sui dignitate clarissimus; & secretissimorũ Dei consiliorum internuncius atque interpres, maximarumque Dei legationum functione nobilissimus. Nec is, vt alias, visus est; sed ea specie, atque habitu se ostendit, vt magnam præseferret maiestatem, stuporeque ac terrore, Danielem & socios eius impleret; ac naturæ angelicæ, multis in rebus excellentiam, ea ratione adumbraret. § *Et ecce, inquit de illo Daniel, vir vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius, vt lampas ardens, & brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis: & vox sermonũ eius, vt vox multitudinis.* §
D Tantus porro ex hac visione socios Danielis horror & terror inuasit, vt confestim omnes eo relicto aufugerent. Ipse vero Daniel, animi pariter atque corporis viribus debilitatus, defectusque, in terram cecidit; & prope exanimatus iacuit humi. Iam vero, quis non obstupescat audiens, inter ipsos angelos discordias, contentiones, & prælia narrari? & principem Persarum, vno & viginti diebus restitisse Gabrieli? huic autem, velut in certamine laboranti, venisse in subsidium Michaelem? cumque inter istos pugna ferueret, interuenisse principem Græcorum, nouas, propriasque cum illis dimicandi causas ferentem? Denique, si eorum sententia est vera, & videtur sane vera, hanc visionem, vltimam esse huius libri; eamque ab hoc capite vsque in finem duodecimi capitis continuari; liquet profecto, hanc visionem latissime, ac longissime patere: quippe plurima, & altissima Dei mysteria per eam Danieli pa-
E tefacta sunt: eiusque visionis prædicta, non certo alicuius temporis spatio determinata sunt, sed pariter cum ipsius mundi æuo extenduntur. Siquidem, vsque ad persecutionem Antichristi, & consummationem sæculi, atque ipsam mortuorum resurrectionem, qui legerit historiam horum trium capitum, eam pertinere animaduertet. Hæc præfari voluimus, vt intelligatur, quanta nobis opus sit intentione animi, diligentiæ, curæque; vt hæc tam multiplex, tam excellens, & admirabilis visio, quantum in nobis fuerit, non indigne tractetur & explicetur: & quanto item lectoris studio, reuerentia, ac religione, quæ de hac visione scripta sunt a Daniele, quæque a nobis in eorum explanatione dicentur, accipienda atque complectenda sint.

Anno

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum reuelatum est Danieli; & verbum verum, & fortitudo magna: intellexitque sermonem: intelligentia enim opus est in visione.

HInc apparet, quod supra, in extremo capite primo positum est, Danielē fuisse vsque ad annum primum Cyri regis, non significare terminum temporis, quo Daniel; aut vixerit; aut vatis munere sit functus; cum hic legamus, anno tertio Cyri prophetícas visiones ipsi contigisse. Illud igi
B tur ibi significatū est, vt notauit hoc loco D. Hieronymus, & nos docuimus, cum eum locum primi capitis tractaremus: Danielem in ea gratia & honore, quem apud regem Nabuchodonosor adeptus fuerat, pariter etiam apud ceteros reges Chaldæorum permansisse, quoad stetit imperium Chaldaicum; hoc est, vsque ad annum primum regis Cyri, qui Babylonem expugnauit, suoque Chaldæos subiecit imperio. Libri græci hoc loco mendose, pro anno tertio Cyri, habent anno primo. Vn

Theodoretus. de illis hoc mendū acciderit, indicat Theodoretus super hoc loco, ita scribens: §Quibusdam videtur, hic in tempore erratum esse: & pro anno primo, qui ab initio librum hunc descripsit, tertium annum posuisse. Idque ex eo conijciunt, quod in fine primi capitis dictum est, Danielem fuisse vsque ad annum primum Cyri: si enim non vl
C tra primum annum fuit; quomodo tertio anno Cyri reuelationem habere potuit? Ego autem arbitror, neque illis verbis definitum aliquod tempus significari; neque primo anno Cyri, Danielis vitam terminari: neque enim ibi dictum est vsque ad annum primum Cyri, sed vsque ad annum vnum.§ Sic Theodoretus. Verum, & scriptura Hebraica, & nostra versio latina habent in extremo primi capitis, vsque ad primū annum: & manifestum est more hebraico, non raro vnū dici pro primo. Quo licet intelligere, prædictam Theodoreti obseruationem inanem esse.

§Et verbum verum, & fortitudo magna.§ Eandem sententiam habet lectio græca; magna, inquit Hieronymus, fortitudo: vel Dei, qui, quæ premonstrantur in hac visione, facturus erat: vel ipsius Danielis, qui tam alta mysteria diuino lumine illustratus, ac roboratus intellexit. Docent hebrææ linguæ periti, vocem hebræam, quæ est hoc loco, Isaua, præter fortitudinem, significare etiam tempus, & exercitum. Vnde Pagninus vertit, & Vatablus explicat, *§ tempus magnum§* id est, quæ ostenduntur hac visio
D ne, non nisi longo post tempore, esse implenda. Alij legunt *§& exercitus magnus§* vt supplendum sit, *§angelorum§* quasi angelus, qui hic locutus est Danieli, numeroso angelorum agmine comitatus, ad eum venerit. *§intellexitque sermonem: intelligentia enim est opus in visione.§* Hinc deprompta est illa theologorum sententia, vt quis vere, ac proprie sit, & nominetur propheta, opus esse, vt non modo habeat visiones prophetícas; sed eas etiam intelligat. Quo fit, vt nec Pharao, nec Nabuchodonosor, nec Baltasar; licet visa quædam prophetica, & sane insignia ipsis acciderint, prophetæ tamen nomen habeant; sed id magis conueniat Iosepho, & Danieli, qui eas visiones interpretati sunt. Quam theologorum sententiam peperit doctrina beati Gregorij, & Au-

An prophe ta dici queat, qui visiones prophetícas habet, nec eas tamen intelligit. D. Gregorius. gustini, qui hoc ipsum antea tradiderant. Ille quidem breuiter super illis verbis Iob
E in cap. 13. *§omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula.§* Hūc in modum scribit in libro vndecimo moralium, cap. 12. §non satis est, inquit, vidisse, & audisse; non enim vtilitatem habent dicta, si intellectu carent. Proinde subditur: *§& intellexi singula.§* Cum enim aliquid ostenditur, vel dicitur; si intellectus non tribuitur, prophetia minime est. Vidit namque Pharao per somnium, quæ erant Ægypto ventura; sed quia nequiuit intelligere, quod vidit, propheta non fuit. Sic aspexit Baltasar rex articulum manus scribentis in pariete; sed propheta non fuit, quia intellectū rei, quam viderat, non accepit. Vt igitur beatus Iob prophetiæ spiritum se habere testetur, non solum vidisse se, & audisse; sed etiam intellexisse omnia, asserit. § Idem, sed

enucleatius

A enucleatius tradit Augustinus in libro duodecimo de Genesi ad litterā, capite nono §quibus, inquit, signa per aliquas rerū corporaliū similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium, vt etiam intelligerentur, nondū erāt prophetæ: magisq. propheta erat, qui interpretabatur, quod alius vidisset, quā ipse, qui vidisset. Vnde apparet, magis ad mentem pertinere prophetiam, quam ad hūc spiritū, qui est vis animæ quædā, mente inferior, vbi corporaliū rerū similitudines exprimuntur. Itaque, magis Ioseph propheta fuit, qui intellexit, quid significaret visum Pharaonis, quā Pharao, qui illud in somno habuit. Huius enim spiritus informatus est, vt videret; illius mens illuminata est, vt intelligeret; ac per hoc, in illo erat prophetia, & in hoc lingua: & in hoc, rerū imaginatio: in illo imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta est, qui rerū, quæ significantur, sola ipsa signa in spiritu per rerū corporaliū
B imagines videt; & magis propheta est, qui solo earū rerū intellectu præditus est; sed & maxime propheta est, qui vtroq. præcellit, vt & videat in spiritu corporalium rerū significatiuas similitudines; & eas viuacitate mentis intelligat. Sic Danielis excellentia tentata, & probata est, qui regi, & somnium, quod viderat dixit, & quid significaret, aperuit. Et ipsæ quippe imagines corporales expressæ sunt; & earū intellectus reuelatus in mente. § Hactenus Augustinus. Et hæc quidem rectissime habent; & conuenienter nostræ translationi latinæ dicta sunt. Hebræa tamē scriptura, & versio græca, paulo secus habere videtur: nam Pagninus, ex hebræo ita vertit: *§& intellexit verbū, & intellexit sibi in visione§* græca vero hanc reddunt sententiam: *§& intellectus datus est ei in visione.§* Itaque, pro eo, quod nos legimus *§intelligentia opus est in visione§* illic est, *§intelligentia data est ei in visione.§* Verum, si in hac varietate, ipsa æstimetur sententia; fere ista
C eodem recidunt: propterea enim data est Danieli in visione intelligentia; vt ipse pleno ac perfecto prophetiæ munere donaretur, quod sine intelligentia visionis, non fuisset absolutum.

D. Augustinus.

In diebus illis ego Daniel lugebam.

DVR lugebat Daniel? siquidem biennio ante laxata Hebræorum captiuitate, populoque suo in patriam reuerso, atque inchoata iam rempli ędificatione; nulla quidem mœrendi ac lugendi; magna potius lætandi & gaudendi causa esse videbatur. Sed quatuor tamen, easque iustissimas
D mœroris & luctus causas fuisse Danieli; docere possumus. Prima causa fuit, deploranda improbitas, & peruicacia Iudæorum; qui, donata omnibus Iudæis a Cyro libertate, nihilominus tamen Babylone remanserant. Namque ex tot millibus, qui Babylone commorabantur, ad quinquaginta duntaxat millia in Iudæam redierant: cetera, propemodum innumerabilis turba, tantam Dei erga se misericordiam, tantamque regis Cyri beneficentiam contempsit; præferens captiuitatem libertati; & exilium, patriæ. Hanc causam, quia breuiter, & diserte tractat hoc loco Theodoretus, eius verba hic adscribam. Cum enim dixisset, videri potius, fuisse Danieli, ob donatam a Cyro Hebræis libertatem, gaudendi, quam lugendi causam; subiunxit, hanc ipsam Cyri beneficentiam, qua Iudæi male vsi fuerant, materiam dolendi, ac lugendi præbuisse Danieli. § Cum enim, inquit, rex omnibus libertatem, ac reditum in pa
E triam permisisset; complures, bonorum, quę Babylone possidebant, amore capti, neglecto in patriam reditu, tanto beneficio vti noluerant. Soli autem viri pietatis amatores, patriarumque legum custodes, posthabitis omnibus bonis & delicijs Babylonicis, patrię solitudinem omnibus regnis anteposuerunt. Hoc itaque Danieli luctus causa fuit. Videns enim diuinæ promissionis veritatē; & regis humanitatē; atque benignitatē; contra vero populi sui contumax, & effrenatū ingeniū, vehemēter animo angebatur. Sed enim quęret aliquis, cur ipse Daniel, cū ijs, qui redierant in patriā, non abierit; ac potius cū impijs Iudæis Babylone remanserit? cui quæstioni facile occurritur, si captiuitatis eiusdē Danielis causa intelligatur. Quemadmodū enim non propter

Quatuor causæ cur Daniel tan topere mœreret, ac lugeret.

Theodoretus.

sua

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

ſua peccata ductus eſt in ſeruitutem; ſed Deus populi proſpiciens vtilitati, eum vna cum ceteris, in captiuitatem abſtrahi permiſit, quaſi curatorem, & magiſtrum quendam ſimul cum ipſis mittens: ita etiam reditus tempore, cum plures Iudęorum Babylone remanere decreuiſſent, proptrerea diuinus prophęta cum illis degere compelli tur; vt ne ſpirituali cura prorſus deſtituti, in execrādam idololatriæ impietatem penitus laberentur? Hactenus ex Theodoreto.

Altera cauſa luctus Danielis fuit, quod ex litteris ſuorum cognouerat, inchoatam templi ædificationem, fuiſſe a finitimis populis, acerrimis Iudæorum hoſtibus, impeditam atque interpellatam, eoſque tanto eſſe apud regem Cyrum vſos artificio; vt ille non parum de priore erga Iudæos beneuolentia & benignitate remiſiſſe videretur. Atque hoc ex his, quæ ſcribit Eſdras capite quarto, nō obſcure perſpicitur. Tertia lugendi cauſa fuit, quod Daniel identidem memoria repetebat, & cum animo ſuo reputabat id, quod viderat & audierat in ſuperiori viſione, quæ in capite octauo ſcripta eſt; videlicet, de multis & magnis calamitatibus & malis, quibus rex quidam Græcorum, Antiochus Epiphanes, Iudæos crudeliſſime vexaturus & afflictaturus erat. Hoc Daniel mente volutans, non poterat, pro ea charitate qua populum ſuum complectebatur, non ingenti mœrore luctuque compleri. Ad hāc porro cauſam pertinet, quod mox ſequenti capite vndecimo angelus omnē illius Antiochi aduerſus Iudæos perſecutionis & crudelitatis progreſſum, plenius atque diſtinctius Danieli demonſtrauit. Quartam mœroris & luctus cauſam, illam equidem fuiſſe reor, quod hæſerat in animo menteque Danielis, id quod ex Gabriele cognouerat in viſione noni capitis; tantam nimirum fore populi Hebręi contumaciam, perfidiam, & cæcitatem; vt ipſum Meſſiam, acerba & ignominioſa morte eſſet necaturus: quam ob tanti ſceleris immanitatem, ipſum antea tantopere a Deo dilectum, tantiſque beneficijs ornatum atque cumulatum, in perpetuum ab ipſo Deo repudiatum & abiectum iri.

B

Panem deſiderabilem non comedi, & caro, & vinum, non introierunt in os meum.

HOC docemur exemplo, inquit D. Hieronymus, tēpore ieiunij a cibis delicatioribus abſtinere; quod ego puto nunc dici panem deſiderabilem. Tres autem iungit hebdomadas, ſeipſum affligendo; ne tranſitoria & fortuita videatur deprecatio. Theodoretus exiſtimat, propterea panem præcipue appellari deſiderabilem; quia panis ſit plane neceſſarius & cōmunis omnium cibus. Etenim carnibus veſcuntur ditiores; pane autem, etiam pauperes aluntur: idcirco panem deſideriorum appellauit, vt cibum communem, & omnium alimentorum amabiliſſimum. Sed re vera, phraſi hebraica, panis deſiderabilis vel deſideriorum dicitur, qui eſt optimus & delicatiſſimus, edentique non tantū robur, ſed etiam voluptatem præbens. Obſeruarunt quidam hoc loco, quia Daniel ait, ſe per tres hebdomadas delicatis cibis abſtinuiſſe: ex eo intelligi, ſolitum fuiſſe ipſum alias eiuſmodi cibis vti; quamobrem non tantam in ſenectute victus auſteritatem tenuiſſe; quantam ipſe tenuerat in adoleſcentia; cuius victus, vt in primo capite ſcriptum eſt, aqua & leguminibus conſtabat. Videlicet, hoc tempore Daniel, tāta erat poteſtate & auctoritate; vt facile habere poſſet cibos etiam optimos, qui lege Moſis non eſſent vetiti. Et vero, non tanta victus duritia, & rigor neceſſarius eſt ſenij cuius perturbationes animi ſedatiores ſunt, atque infirmiores corporis vires quantus adoleſcentioribus; aduerſus quos ardentiores & robuſtiores pugnant animi cupiditates. Theodoretus, hoc Danielis exemplo, quaſi firmiſſimo argumento confutabat impiam Iudæorum ſui temporis conſuetudinem; qui extra ſolum Hieroſolymitanū, vbicumque exulabant, paſcha, ſecundum omnes ritus legis moſaicæ, celebrabant; cōtra ipſam legem, quæ id niſi in loco diuinitus electo, fieri verabat. Atqui Daniel, in primo menſe, cuius decimaquarta die, paſcha ſecundum legem Moſis agi ſolebat; per tres

Obſeruatio quorundā.

Theodoretus aduerſus Iudæos.

C

D

E

A tres hebdomadas, vſque ad vigeſimum quartum eius menſis diē, ab omni genere carnium abſtinuit. Non igitur paſcha celebrauit; eius enim præcipua erat ceremonia, eſus agni paſchalis: nec id, ſi per legem, extra Hieroſolymā fas eſſet fieri, Daniel vir religioſiſſimus, facere prætermiſiſſet.

Sed neque vnguento vnctus ſum.

B

De antiquitate & varietate vſus vnguentorum.

MOS, inquit Hieronymus, apud Perſas, & Indos hodie quoque ſeruatur, vt pro balneis vtantur vnguentis. Perſæ autem, apud quos erat hoc tempore Daniel, non ſolum vngebantur, ſed etiam, auctore Plinio libro 13. cap. 1. vnguentis madebant; non modo voluptatis & luxus cauſa, ſed etiam medicinæ: quo videlicet, ex nimia edacitate & ingluuie natum oris & corporis virus, accerſita commendatione ex vnguentorum ſuauitate, extingueret. Verum, quod inibi ſcribit Plinius, vnguenta non fuiſſe troianis temporibus, nequaquam probabitur viris doctis, qui legerint apud Diodorum Siculum libro ſecundo capite primo, regem Ægypti Miridem, qui multis ſeculis antiquior fuit troianis temporibus, ex quodam ſtagno vectigal conſtituiſſe vxori ſuæ, ad vnguentorum vſum, & reliquum corporis cultum: id autem erat talentum argenti in ſingulos dies. Athenæus item libro decimoquinto, & Euſtatius, contraria Plinio prodiderunt. Homerum ſane præcipuum troianarum rerum ſcriptorem, vnguenta cognouiſſe, & olei vocabulo ſignificaſſe, patet ex eius Iliade. Archilochū vero cōſtat primum vocabulo vnguenti μύρου, eſſe vſum, cum antea eodem nomine vnguentum, & oleum appellare

C tur: cui opinioni etiam Iulius Pollux accedere videtur. Certe in ſacris libris, longe vetuſtior troiana clade, vnguentorum vſus inuenitur. Etenim Moſes, plus quinquaginta & trecentos annos troiano excidio antiquior, pretioſa quædam vnguenta facere docuit in Dei cultum; hiſque vſus eſt ipſe in quarundam rerum conſecratione. Quin, ducentis annis ante Moſen, legimus in libro Geneſeos capite quinquageſimo primo, corpus Iacob demortui, aromatibus, & vnguentis, more Ægyptiorum eſſe conditum. Quis autem fuerit Ægyptiorum mos in ſepeliendis mortuis, indicat capite quinto libri ſecundi Diodorus. ¶ Vino, ait, phæniceo ex rebus odoriferis, lauant corpus; deinde totum ex cedro primum, cum alijs pretioſis vnguentis vngunt dies amplius triginta: myrrha deinceps ac cinnamomo ceteriſque rebus liniunt; quæ nō ſolū id ſeruare diutiſſime, ſed etiam odoriferum reddere queant. ¶ Vnguentorū porro vſus

Diodorus Siculus.

D admodum fuiſſe varius, in diuinis libris obſeruatur: primo quidem in rebus ſacris, vt in conſecratione tabernaculi, & ſummi pontificis: lege caput 29. 30. & 40. exodi, & Leuitici 8. tum in creatione regum; nam Saulem, Dauidem, & Salomonem, vnctione reges deſignatos eſſe legimus: præterea munditiæ, & elegantiæ cauſa: quamobrem & Ruth, & Iudith, vnguētis eſſe vſas, in earum hiſtorijs proditum eſt: ad hoc, in condiendis mortuorum, maxime vero regum corporibus; quod etiam apud Iudæos vſque ad ambitioſiſſimum luxum proceſſit. Scriptum eſt in poſteriori libro paralipomenon cap. 16. Aſa regem Iuda vita defunctum, eſſe poſitum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, eaque eſſe combuſta ſuper ipſum ambitione nimia. Denique, mos fuit apud Iudæos,

Varius vnguentorum vſus.

E etiā grauiū, & ſanctorum hominū, quos conuiuio accepiſſent, eorū caput, pedeſque pretioſis vnguentis perfundere: quocirca legimus apud Lucam cap. 7. Dominum noſtrum quodammodo eſſe queſtum de phariſæo, quod quē in conuiuium vocauerat eius caput oleo non vnxiſſet. Nota eſt hiſtoria Mariæ Magdalenæ, quæ pretioſum vnguentum, videlicet, trecentis denarijs æſtimabile, ſuper caput, & pedes Domini effudit. Quatenus vero apud Græcos luxuria in vſu vnguētorum proceſſerit, ita vt etiam cibis, & potui miſcerentur, indicat Ariſtoteles in libello de ſenſu & ſenſili: de luxu autem Romanorum, legenda ſunt, quæ in tertio cap. lib. 13. ſcripſit Plinius.

Eram

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris. A

Vnde nomẽ fluuij Tigris

PVTANT quidam theologi, Tigrim dictum a fera tigre, quod eius in cursu celeritatem imitetur. Verum Plinius, Curtius, & alij, tradunt tigrem vocem esse Medorum, qua illi sagittam significant; cuius celeritatẽ, quoniam eius fluminis cursus præferebat, propterea dictum esse tigrem. Sed cur hic nominatur magnus? an quia vnus erat ex quatuor fluminibus e paradiso profluentibus? an comparatione fluminũ Iudææ? an quod esset ex nobilioribus, maioribusque fluminibus, tũc temporis, in orbe notis, aut certe Iudæorum genti cognitis? Cõstat sane maiorem eo esse Euphratem: vide Strabonem libro 11. vt nihil dicam de Nilo, Indo, & Gange. Euphrates autem magnus appellatur Geneseos 15. Deuteronomij 11. Apocalypsis cap. 9. quin etiã Iosue. 23. quasi per excellentiã, flumẽ præcise, ac simpliciter nominatur. Notauit hoc loco D. Hieronymus, sæpe diuinas visiones & reuelationes iuxta flumen aliquod esse factas: velut Ezechieli, iuxta fluuiũ Chobar; Danieli, iuxta fluuium Eulæum, & Tigrem; Ioanni Baptistæ cum baptizauit Dominum, iuxta Iordanem. Etenim, flumen non est aliud, quam magna vis & copia aquæ, perenniter ex sua origine profluentis; quo significatur magna vis gratiæ, & illuminationis propheticæ, quæ datur prophetis, non instar habitus permanentis, sed tanquam in transcursu, & ad modum aquæ præterfluentis. B

Ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo; & corpus eius quasi chrysolithus, &c. C

NOn erat reuera, qui visus est Danieli, vir, sed angelus sub specie & habitu virili: quapropter Symmachus, teste Hieronymo, vertit, quasi vir. Sed quis fuit ille angelus? admodum credibile est fuisse Gabrielẽ: hoc namque existimarunt Ioannes Cassianus collatione octaua, & Theodoretus paulo infra; & de posteriotibus, Carthusianus. Idque rationi consentaneum est: siquidem, in duabus superioribus visionibus capitis octaui, & noni, angelũ missũ a Deo, ad docendum Danielem, constat fuisse Gabrielem, cum expressum eius nomen ibi legatur. Quo licet intelligere, Gabrielem fuisse in his visionibus a Deo destinatum, ad illuminandũ, erudiendum, atque instruendum Danielem. Putat autẽ Cassianus, & Gregorius libro 17. moralium, hunc angelum habuisse peculiarem tutelam & curam populi Hebræi, qui erat in captiuitate Babylonica; & quæcunque ad eius populi salutem, & dignitatem pertinebant, fuisse Gabrielis ministerio demandata. Michael autem princeps erat, tutor, & rector vniuersi populi Hebræi, ac totius Synagogæ, sicut nunc esse creditur Ecclesiæ. D

Angelus visus hic Danieli, fuit Gabriel.

Quid significet vestis linea.

Linea vestis huius angeli, significabat puritatem & innocentiam naturæ angelicæ, nulla peccati labe vnquam fœdatæ: linum enim est album, & byssina vestis candorem habet, quo lucis æternæ imaginem gerit: & competit electis, de quibus Ioannes in Apocalypsi cap. 3. *§ qui vicerit, inquit, induetur vestimentis albis.* § Sequitur. *§ renes eius accincti auro obrizo* § id est, cinctus erat zona ex auro purissimo, & nitidissimo: sic enim interpretatur Theodoretus aurum obrizum: quod ipse, retinens hebræum vocabulum, appellat ophaz: Isidorus lib. 16. etymologiarum cap. 17. dictum putat obrizum, quia obradiet splendore suo, quod sit optimi coloris. Plinius autem lib. 33. cap. 3. § aurum, inquit, quo magis arsit, eo magis proficit ad bonitatem: aurique experimentũ ignis est, vt simili colore rubeat vt ignis; atque hoc obrizum vocant. § Pagninus obrizum esse dictũ ait, ab Ophir, quasi Ophirizum. Erat autem Ophir, nomen proprium loci, qui feracissimus erat optimi auri; quod deuehi solitum ad Salomonem & Iosaphat, scriptum est in 3. lib regum cap. 9. 10. & vltimo. Diuus Hieronymus in epistola 140. ad Principiam virginem, quæ continet explanationem psalmi quadragesimi quarti, super illis verbis, E

Quid fit aurum obrizum.

D. Hieronymus.

A verbis: § *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*; § pro illo, § *deaurato* § vel sicut ipse vertit ex hebræo, § *in diademate aureo* § refert Hieronymus, Symmachum transtulisse § *in auro primo*: § Aquilam vero, quintam item & sextam editionem vertisse, § *in tinctura, vel in auro Ophir* § subditque Hieronymus, Ophir genus esse auri, vel a loco Indiæ, vel a colore sic nominatum. Septem quippe apud Hebræos auri vocabula reperiri. Apud Hieremiam cap. 10. sic legitur, § *argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophaz* § Et sunt hoc nostro tempore qui putent, Ophaz fuisse, quæ nunc a Lusitanis vulgo dicitur Sophala, auri optimi ditissima, vnde in Lusitaniam deuehi solet. Per zonam vero auream, figuratur ardor amoris, quo angeli, Deo, indissolubili coniunctione copulantur; vel purissima eorum sapientia, qua Deum & alia in Deo intelligunt. Porro quia renes sunt loca delectationum carnalium, per renes aurea zona cinctos, B signatur concupiscentiæ victoria: & quod angeli omnem suam voluptatem, & delectationem in Dei sapientia, & amore positam habeant. Significatur etiam, eos qui carnalem concupiscentiam vicerunt, ac perdomuerunt, angelorum visitatione, illuminatione, & consolatione, à Deo dignari. § *Et corpus eius quasi chrysolitus*. § Hebraice est § *Tharsis* § quod vocabulum retentum est in græca translatione. Dicitur autem, inquit Theodoretus, corpus illius angeli fuisse quasi Tharsis, id est simile auro probatissimo, e Tharsis allato: etenim illinc Salomoni rude afferebatur aurum. Hieronymus hoc loco vertit chrysolitum, qui est lapis marini coloris, habens maculas, & quasi scintillas aureas. Hyacinthos mittit Æthiopia, & chrysolitos, aureo colore translucentes, vt inquit Isidorus libro decimosexto etymologiarum. Quidam faciunt duo genera chrysoliti, vnum translucens, aurei coloris, habens velut ardentes quasdã C scintillas; alterum cæruleum & virens; aquæ marinæ, cum a sole collustrata est, persimile: quod radijs solis suppositum, aureum repræsentat stellam, & in Æthiopia gignitur. Chrysoliti fit sæpe mentio in scriptura: velut Exodi vigesimo octauo, Ezechielis vigesimo octauo, Apocal. vigesimo primo.

Quid significat zona aurea.

Quid significet vox Tharsis.

Sed redeamus ad vocabulum hebræum § *Tharsis* § quod est hoc loco; quod quia frequens est in scriptura, variamque habet significationem, diligentiori indiget interpretatione. Ponam igitur primum, quid Hieronymus diuersis locis de vocabulo Tharsis tradiderit: tum ego presfius & distinctius, varias eius vocis significationes exponam. Super hoc Danielis loco ita scribit diuus Hieronymus. § Pro chrysolito qui vnus est de duodecim lapidibus, qui ponitur in Logio pontificis, in hebræo habetur, Tharsis: quod Theodotio & Symmachus, eodem verbo interpretati sunt Tharsis: D septuaginta vero, mare appellauerunt; iuxta illud quod in psalmo legitur 47. § *in spiritu vehementi conteres naues Tharsis* § id est, maris. Et Ionas fugere cupiebat, non in Tarsum vrbem Ciciliæ, vt plerique existimant, litteram ponentes pro littera; vel in Indię regionem, vt putat Iosephus; sed absolute in pelagus. § Idem vberius, & luculẽtius eadem de re scripsit in epistola 133. ad Marcellã; in qua reprehendens Rhęticium Augustudunensem Episcopũ, quod in commentarijs suis in cantica canticorum, multa & inepte, & perperam interpretatus esset, sic ait. § Vehementer miratus sum virum eloquentem, præter ineptias sensuum ceterorum, Tharsis putasse vrbem esse Tarsum, in qua Paulus natus est, & aurum Ophaz, Petrum significare; quia Cephas in Euãgelio, idẽ Petrus sit appellatus. Habuerat vtiq. id ipsum verbũ in Ezechiele cap. 10. § *& species rotarũ, sicut species Tharsis* § & in Daniele cap. 10. § *& corpus eius, vt Tharsis* § quod E Aquila chrysolitum, Symmachus, hyacinthũ interpretantur, & in psal. 47. § *in spiritu violẽto conteres naues Tharsis*, § & inter lapides qui in ornatu sacerdotis tribuũ nominibus sculpti sunt, eiusdẽ lapidis nomẽ inscribitur: & omnis fere scriptura, hoc vocabulo refer ta est. De Ophaz vero quid dicã? cũ Daniel cap. 10. angelũ sub viri specie sibi visum, lineis vestitũ, & circa renes cinctũ fuisse ex auro Ophaz dicat. Plura quippe apud Hebręos auri sunt genera: vnde ob distinctionẽ, nũc Ophaz, positũ est, ne quis Zaab putaret, quod in Genesi, nasci cum lapide carbunculo prędicatur. Queris, si Tharsis, lapis chrysolitus sit, aut hyacinthus, ad cuius coloris similitudinem, Dei species scripta fuerit; quomodo Ionas Tharsis ire voluisse dicatur; & Salomon, atque Iosaphat, in

Quid D. Hieronymus variis in locis de vocabulo Tharsis tradiderit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

regnorum libris, naues habuerint, quæ de Tharsis solitæ sint exercere commercia? Ad quod facilis est responsio, homonymum esse vocabulum *Tharsis*: quod & Indiæ regio ita appelletur; & ipsum mare, quia cæruleum sit, & sæpe solis radijs percussum, colorem supradictorum lapidum trahat, & a colore nomen acceperit; licet Iosephus. τ. pro & littera mutata, Græcos putet Tarsum appellare pro Tharsis. § Hactenus D. Hieronymus. Nos quatuor eius vocis significationes, tum ex sacris litteris, tum ex earum interpretatione, quam septuaginta interpretes condiderunt, colligere possumus. Nam quintam significationem eius vocis, pro Tarso, Ciliciæ metropoli, à Iosepho in primo & nono libro antiquitatum traditam, vt quæ merito reprobata sit a Diuo Hieronymo, hic omittimus. Primo igitur, Tharsis, in libro tertio Regum, & secundo paralipomenon, significat regionem Indiæ, optimo auro abundantem, vnde ad Salomonem longa nauigatione deuehebatur. Deinde, significat lapidem pretiosum, vt patet Exodi vigesimo octauo, & Ezechielis vigesimo octauo, & Danielis decimo, quem Hieronymus, secutus Aquilam, vertit chrysolitum. Præterea id nominis sumpserunt aliquando septuaginta interpretes, pro Carthagine, vel illa ora Africæ. Nam Isaiæ vigesimo tertio nos legimus, § *vlulate naues Tharsis*, § mo, sic est, § *Tharsis negotiatores tui*: § at septuaginta verterunt, § *Carthaginenses negotiatores tui*: § denique, secundum Theodoretum, Theophylactum, Arias Montanum, & Vatablum, hoc modo sumitur nomen Tharsis apud Ionam capite primo. Postremo, hoc nomen ponitur pro mari: & sane perquam frequenter in sacris litteris, vt psalmo quadragesimo septimo, & Isaiæ capite secundo; & secundum Hieronymum, & Hebræos, etiam apud Ionam capite primo: quin Hieronymus super secundum caput Esaiæ affirmat, nomen Tharsis, proprie significare apud Hebræos ipsum mare: nam alterum nomen, Iam, quo etiam vtuntur Hebræi ad significandum mare, magis esse Syriacum quam hebræum. Atque hæc de vocabulo Tharsis attigisse, satis sit lectori.

Quatuor significationes vocabuli Tharsis.

De hyacintho & chrysolito.

Quoniam autē, vt diximus, cum Tharsis significat lapidem pretiosum, sicut videtur hoc loco significare, ab interpretibus exponitur nomine chrysoliti vel hyacinthi, nonnihil etiam de his dicendum est. De chrysolito quidem supra nonnulla posuimus; quibus addendum est, quod in libro trigesimo septimo, capite nono scribit Plinius. § Chrysolitos, inquit, Æthiopia mittit, aureo colore translucentes. Præferuntur his, Indicæ; &, si variæ nō sint, Bactrianæ: deterrimæ autem Arabicæ, quoniam tur bidæ sunt, & variæ, & fulgoris interpolati, nubilo macularum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti scobe sua refertæ. Optimę vero sunt, quæ in collatione, aurum albicare, quadam argenti facie cogunt. Bocchus auctor est, chrysoliton duodecim ponderato se visam. § Hugo de sancto Victore, in libro tertio de bestiis & alijs rebus, enarrans genera & proprietates lapidum, de chrysolito hunc in modum scribit. § Chrysolitus fulget quasi aurum, & emittit ex se scintillas ardentes: quocirca, significantur hoc lapide illi, qui intelligunt diuinam scripturam, & id quod intelligunt, aliis demonstrant opere, & sermone: & quasi scintillas boni operis & verbi iactant ex se, quibus alij illuminantur, & accenduntur: nec absondunt Deum in terram, nec sub modio lucernam ponunt, sed in aperto, vt luceant omnibus, qui in domo Dei sunt. § Et idem paulo infra, de hyacintho sic ait. § Hic lapis mutat colorem suum cum facie cæli; si clarum est cælum, lucet: si obscurum, fit obscurus. Per hunc lapidē designantur, qui se omni modo ad aliorum captum accōmodant: sicut fecit Paulus, vt ipse scribit primæ ad Corinthios secundo, tertio, & nono capite § *omnibus, inquit, factus sum omnia, vt omnes facerem saluos*. § Vel aliter: hyacinthus similis est aquæ, radio solis percussæ: & ita, viros sapientia plenos, & veri solis radio perfusos significat. § Non possum hoc loco præterire tacitam, eiusdē lapidis descriptionē a Solino positā, in capite trigesimo tertio. § Apud Aethiopes, inquit, nitore cęruleo hyacinthus inuenitur, lapis pretiosus, si quidem inculpabilis inueniatur. Est enim vitiis non parce obnoxius. Nam plerumque aut violario diluitur, aut nubilo obducitur, aut albicantius in aquaticum eliquescit. Optimus in illo tenor, si nec densiori fuco sit obtusior; nec propensa perspicuitate

Plinius.

Hugo de sancto Victore.

spicuitate deterior; sed ex vtroque temperamento, lucis & purpuræ, moderatum suauiter fluorem trahat. Hic est qui sentit auras, & cum cælo facit mutationē: nec æqualiter rutilat, cū aut nubilosus est aut serenus dies. Præterea, in os missus, magis frigeti scalpturis certe, minime accomodatus: vt qui attritum respuat. Nec tamen penitus inuictus est: nam adamante scribitur, & notatur. Vbi Hyacinthus, ibi chrysolapis apparet: quem lapidem lux celat, prodit obscurum. Hæc enim est in illo diuersitas, vt no cte igneus sit, die pallidus. § Hæc Solinus. Atenim, addubitabit fortasse aliquis, si angelus, qui visus est Danieli, vestitus erat lineis, qui potuit eius corpus a Daniele, cuius esset coloris, discerni? Sed cogitandum est, lineam illam vestem, fuisse tenuissimā, atque pellucidā, & peruiā aspicienti; vt corporis quod ornabat, facile proderet colorē.

Dubitatio

Pergamus, ceterum illius angeli habitum visumque, hoc loco descriptum, breuiter enarrare. Sequitur, § *& facies eius sicut species fulguris*: § id est, splendor illuminans, e facie eius emicabat: vel facies eius videbatur quasi flammans & fulgurans: in quo terror, & ira contra Dei hostes ostendebatur: vel indicabatur excellentia gloriæ angeli; vel mentis eius, quæ excellenti diuinæ cognitionis fulgore coruscat. Similiter a Matthæo describitur angelus, capite 28. nuncius, & testis resurrectionis Domini: § *erat, inquit, aspectus eius quasi fulgur*. § Post hæc subdit Daniel, § *oculi eius vt lampas ardens*. § Insinuatur ardor amoris diuini, & claritas notitiæ angelorum, in beatifica Dei visione consistens. Sequitur, § *& brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis*. § Brachia, robur & fortitudinem angeli significant, ad ferendam opem & præsidium quibuscunque voluerint, & ad conterendas omnes aduersarias potestates. Per pedes, designatur angeli facultas, incomparabili celeritate eundi quocunque & quacunque voluerit. Ærea dicuntur brachia, ob insuperabile robur, & ob vim cetera frangendi, & conterendi. Candor autem, vel ad pulchritudinem pertinet, vel ad terrorem aspicientium: sicut candor armorum in prælio. Simile quid legitur in Ezechiele capite primo: § *scintillæ inquit, quasi aspectus æris candentis*: § Extremo loco ponitur: § *& vox sermonum eius, vt vox multitudinis*: § id est, visus tibi esses, inquit Theodoretus, illum audiens angelum, multam hominum inter se magna voce colloquentium turbam audire. Purat Albertus, hunc angelum qui loquebatur Danieli, venisse multis alijs comitatum angelis, ad maiorem ipsius Danielis consolationem. Magnitudo porro, & multiformitas vocis angelicæ, significabat admirabilem facultatem enuntiandi, & explicandi hominibus arcana cælestia. Ex hac igitur, & alijs angelorum visionibus palam est, tam inusitato & terribili modo angelos apparuisse hominibus, quo maiorem in eorum animis, sui reuerentiam, & timorem excitarent; & vt simul humilitatem conditionis humanæ, & angelicæ supra omnes mortales, in donis naturæ, gratiæ, & gloriæ excellentiam demonstrarent. Et quia sæpe, ideo apparent hominibus, vt eos quæ occulta sunt familiariter doceant; hinc fit, vt per proprietates corporis assumpti, spirituales proprietates angeli significentur.

Quid significet, facies angeli fulgurans.

Quid brachia & pedes Angeli ex ære candenti.

Quid multi sona vox Angeli.

Simili propemodum specie habituque, visum sibi Dominū narrat Ioannes in Apocalypsi capite primo: § *Vidi, inquit, similem filio hominis*. § Sic etiam supra, Daniel capite septimo dixit, vidisse se quasi filium hominis venientem cum nubibus cæli. Vocat Ioānes Christum similem filio hominis; quia licet ipse post incarnationem suam verus sit homo; non tamen ipse tunc, qualis est per se, visus fuit Ioanni; sed tantum per visionem imaginariam sub multiformi specie ac similitudine. Quanquam secundum phrasem hebraicam, idem est, similem esse filio hominis, vel factum esse in similitudinem hominis, atque esse verum hominē; vnde filius Dei dicitur a Paulo in epistola ad Philippenses cap. 2. propter mysterium incarnationis, in similitudinē hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Pergit Ioannes, & subdit, § *vestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea*. § ποδήρης est tunica talaris vsque ad pedes demissa; & erat vna de vestibus sacerdotalibus. Quapropter per eam significatur, vel Christi sacerdotium, vel natura humana quam Dei filius induit. Per zonam vero auream, designatur regia Christi auctoritas, de qua Dauid in psalmo nonagesimo secundo, Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudine, & præcin-

Cur Angelorum aspectus & congressus, primo terrificus homini esse soleat.

Similis locus in Apocalypsi capite primo.

Cur Christus dicatur similis filio hominis

Quid vestis poderes.

Quid zona aurea.

Universidad de Deusto
Biblioteca

xit se §*Caput eius* inquit Ioannes *& capilli candidi tanquam lana, & tanquam nix*? Recte sane: nã caput Christi, secundum Paulum, est Deus: cuius antiquitatem, vel potius æternitatẽ denotat canicies: quocirca, etiam Daniel supra, appellauit Deum antiquum dierum. §*Oculi eius tanquam flamma ignis.*§ significatur vis diuinæ intelligentiæ, omnia collustrans, & illuminans, vt nihil ei obscurum & occultum esse queat: ignis nempe lucens bonis, improbos perdens, atque consumens. § *Pedes eius similes aurichalco:* § per pedes, qui intellexerit sanctos Apostolos, minime opinor, a vero aberrauerit. Illi enim Christi nomen per vniuersum orbem portauerunt: sicut Dominus dixit de Paulo, § *vas electionis iste est mihi, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Israel.*§ Sunt etiam ipsi corporis mystici, ideſt, Ecclesiæ Christi, pedes: quoniam eorum fide & disciplina, fundata & firmata est Ecclesia. Qui bene dicuntur similes aurichalco; quoniam & splendorem habuerunt auri, ideſt, splendidissimam charitatem ac sapientiam; & soliditatem, ac firmitudinem æris, propter incredibile virtutis robur, & insuperabilem animi fortitudinem. § *Vox tanquam aquarum multarum,*§ id est, vox magna, & sonora. Etenim Christi doctrina, per omnem terram prædicata & exaudita est: de quo, tanto ante Dauid spiritu prophetico cecinerat in Psalmo 18. non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum. § *Facies eius sicut sol lucet.*§ Similiter in transfiguratione resplenduit vt sol, Christi facies: si enim iusti fulgebunt vt stellæ, secundum Danielem cap. 12. immo si fulgebũt iusti vt sol, sicut dixit Christus Matthęi 13. quid mirũ, splẽdorem vultus Christi, solis fulgori similem prædicari? Sed reuertamur ad visionem Danielis.

Pedes Christi & Ecclesiæ, fuerunt Apostoli.

A B C

Vidi ego Daniel solus visionem: porro viri qui erant mecum, non viderunt, sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum.

IN potestate angelorum est, cum in assumptis corporibus apparent hominibus, sui aspectum quibuscumque volunt, vel exhibere, vel denegare. Sed cur, inquit Theodoretus, fugerunt socij Danielis, cum visionem illam non vidissent? Atqui verisimile est, hoc ipso maiorem illis metum esse incussum. nullum enim conspicati, magnamque audientes vocem, merito perculsi terrore, aufugerunt. Ecstasim vocat hic scriptura (sic enim græce est, pro eo quod latine legitur *terror*) non timiditatem solam, sed cæcitatem illam, quæ græce dicitur ἀσθαρσία: quæ quibus contingit, hi non amisso visu, non vident tamen quæ sunt ipsis ante oculos. Hac percussi sunt Sodomitę iuxta fores Loth; & Syri, qui ad capiendum Eliseum missi fuerant. Simile quid eius, quod narrat hoc loco Daniel, etiam Pauli sociis in itinere cum iret Damascum, accidit. Etenim, & tunc solus Paulus vidit lumen, quod eum circumfulserat; socii autem eius, non viso lumine, solam vocem audierunt: vocem nempe ipsius Pauli, non autem Christi. Nam de hac intelligendum est, quod ipse Paulus narrat in actis Apostolorum capite vigesimo secundo dicens: qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum. Lucas autem capite nono dixerat, comites Pauli, neminem vidisse, & vocem tantum audiuisse; nimirum vocem ipsius Pauli, Christo ipsum compellanti atque increpanti, respondentis. Subiungit Daniel; § *Et non remansit in me fortitudo, sed species mea immutata est in me, nec habui quicquã virium.*§ & paulo infra, § *Domine mi,* dixit Daniel angelo, *in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, sed & halitus meus intercluditur.*§ Satis apparet ex hoc loco, & ex alijs duobus, qui supra sunt in cap. 7. & 8. ingentem Danieli ex visione angelorum, accidisse terrorem & consternationem animi; nec non & corporis debilitationem atque languorem. In capite septimo sic legimus; § *Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum; & visiones capitis mei conturbauerunt me; & facies mea mutata est in*

D E

A *est in me.*§ In extremo autem capite octauo sic est: § *Ego Daniel langui, & ægrotaui per dies; & stupebam ad visionem.* § Similia contigerunt alijs. Nam Abacuc capite tertio, § *Audiui,* inquit, *& conturbatus est vẽter meus, a voce contremuerunt labia mea.* §& Hieremias, § *contritum est cor meum, contremuerunt omnia ossa mea a facie Domini, & a facie verborum sanctorum eius.*§ Ioannes quoque in Apocalypsi capite primo ait, se, cum vidisset angelum, cecidisse ad pedes eius tanquam mortuum. Denique apud Iob cap. 4. sic Eliphaz loquitur. § *Cum spiritus me præsente transiret, horruerunt pili capitis mei, & pauor terruit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt, & facies mea mutata est in me.*§ Tantæ vero consternationis & terroris, qui ex diuinis visionibus, seruis Dei contingit, variæ sunt causæ. Primum enim, inusitatus homini angelorum aspectus, præsertim sub specie habituque terribili, merito terrorem homini incutit. Deinde, solet idem accidere, cum in eiusmodi visionibus denuntian-

Cur diuinæ & angelicæ visiones, tam topere turbent & debilitent hominem.

B tur aliqua iis, quibus fiunt visiones, tristissima & acerbissima: quemadmodum Danieli in visione octaui & noni capitis, prænũtiata sunt quædam, quæ populo Hebræo futura erant calamitosa atque funesta. Adde, quod sic natura est comparatum, vt cũ quis omnem vim mentis in contemplationem diuinarum rerum intendit atque defixit, pariter quodammodo remittantur, ac debilitentur inferiores vires hominis, corporali vitæ inseruientes; calore enim vitali, ad supremas mentis functiones cõtracto, & sanguine ad cor ipsum coacto, necesse est corpus frigescere, & vultum pallescere: quin etiam nonnunquam, & corporis languor, & debilitas, & grauis aliquis morbus contingit. Libet hic apponere duos beati Gregorii locos, qui ad hoc ipsum illustrandum valent plurimum. Prior locus est in libro quarto moralium cap. 30. vbi, cur sancti ex visitatione & visione diuina, & animo conturbentur, & debilitentur corpore,

Duo præclari diui Gregorii loci.

C causam exponens, ita scribit. § Nimirum mens humana, dum occultæ locutionis aspiratione tangitur, a statu suæ fortitudinis infirmata, ipso quo absorbetur desiderio, liquatur; & inde se apud semetipsam fessam inuenit, vnde vltra se esse conspicit fortitudinem, quam conscendit. Hinc Daniel, cum visionem Dei se conspexisse diceret, adiungit § *elangui, & ægrotaui per dies plurimos.*§ Etenim, cum ad virtutem Dei mens adstringitur, a propria fortitudine caro lassatur. Hinc Iacob, qui angelum tenuit, vno mox pede claudicauit, sicut legitur Genes. cap. 32. quia qui vero amore sublimia respicit, iam in hoc mundo duplicibus desiderijs incedere nescit, vno enim pede innititur, qui solo Dei amore roboratur: & necesse est, vt alter pes marcescat, quia mentis vitute crescente, oportet procul dubio, vt carnis fortitudo torpescat. § Posterior eiusdem Gregorii locus est, in octaua homilia super Ezechielem: longa enim oratione do

D cet, hominem penitus deficere, comparatum Deo: & ex diuina visione ac visitatione accidere homini, vt suam ipse agnoscat & sentiat ignorantiam, infantiam, vilitatem, & infirmitatem. Confirmat hoc exemplo Abrahæ, & Mosis. ille Genes. 18. quanto familiarius cum Deo loquitur, tanto demissius de se sentit, & tanto magis seipsum abijcit: § *loquar, inquit, ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis* § hic autem, Exodi 4. ex sermone quem cum deo habuerat, quamuis esset omni Ægyptiorum scientia eruditus, sensit tamen, se magis, quam fuerat antea, indisertum, & impeditioris linguæ esse factum: §*obsecro, inquit, Domine, non sum eloquens ab heri, & nudius tertius: ex quo enim loquutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.*§ Sic Isaias, ad illam Dei visionem, quam describit ipse capite sexto sublatus, clamauit se virum esse pollutum labijs. Sic Hieremias loquente ad ipsum Domino, clamat, § *a, a, a, Domine, nescio loqui, quia puer ego sum.* § Sic Da-

E niel, sublimem visionem videns, per plurimos dies elanguit, & ægrotauit. Quia nimirum, & hi qui in virtutibus fortes sunt, cum altiora Dei concipiunt, in sua sibimet æstimatione infirmi atque imbecilles fiunt. Hactenus ex Gregorio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad
intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui,
exaudita sunt verba tua, & ego veni
propter sermones tuos.

HINC docemur, inquit Theodoretus, quantum nobis voluntaria prosit carnis afflictio. Etenim, Daniel, cum voluntario se ipsum ieiunio macerasset, & Dominum quæsisset; statim exorauit, & voti sui compos factus est. Quæritur, ait Hieronymus, si statim exauditus est, cur non statim missus est angelus; sed per vnum & viginti dies dilatus fuerit eius ad Danielem aduentus? videlicet, data est Danieli per moram, occassio amplius Deum deprecandi; vt ex eo quod plus desiderat per dolorem, plus etiam per reuelationem angeli audire mereatur. Quod autē ait angelus, §*& ego ingressus sum ad uerba tua*§ sic enim refert D. Hieronymus; nostra translatio habet, §*& ego veni propter sermones tuos*§ hunc habet sensum: postquam tu cœpisti bonis operibus & lachrymis, atque ieiunijs, Dei inuocare misericordiam; & ego accepi occassionem, vt ingrederer in conspectu Dei, & orarem pro te.

B Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus:
§*& paulo infra:*§ & nunc reuertor, vt prælier aduersus
C principem Persarum.

Quis fuerit princeps Persarum, tamdiu & tam obnixe aduersatus Gabrieli.

ANTIQVAM hic locus quæstionem habet, arduam sane illam, nec minus nobilem; atque vt explicatu minime facilem, ita, quæ diligenter tractetur ac discutiatur, dignissimam. Quæritur enim, quisnā fuerit princeps Persarum, qui tamdiu, & tantopere restitit Gabrieli: & quod genus prælij inter ipsos sit factum. Vel enim fuit ille, angelus bonus, vel malus: si malus, quomodo vocatur princeps Persarum? & qui potuit tantam habere vim & potentiam aduersus Gabrielem? sin autem fuit bonus angelus, cur igitur tā obnixe restitit Gabrieli, tam bonam & iustam causam agenti? & cum angeli sint incorporei, quomodo ipsos inter se decertare ac præliari, intelligendum est? Verum an te alia disquiramus, vtrum princeps ille Persarum, fuerit bonus angelus an malus.

D An D. Hieronymus putauerit, principem illū Persarum, fuisse malū angelum.

Rupertus libro nono de victoria verbi Dei, & beatus Thomas in prima parte quæstione 113. Carthusianus item, alijque plurimi, nam fere theologorum est hæc communis opinio, tradunt, censuisse diuum Hieronymum, principem Persarum, fuisse angelum malum. Ponam hic verba Hieronymi ex commentario eius super hoc loco, vt quæ fuerit eius sententia, liquido iudicet lector: sic ille scribit. § Videtur mihi hic teronomii legimus: §*quando diuidebat altissimus gentes, & disseminabat filios Adam, statuit terminos gentium, iuxta numerum angelorum Dei.*§ Isti sunt principes, de quibus Paulus loquitur primæ ad Corinthios cap. 2. §*Sapientiam loquimur inter perfectos, quam nullus principum huius*
E *seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.*§ Restitit igitur princeps, id est, angelus Persarum, facieus pro credita sibi prouincia, ne captiuorum omnis populus dimitteretur: & forsitan cum statim Daniel exauditus fuisset a Deo, non statim tamen missus est angelus, qui ei indulgentiam dei nunciaret; quia princeps Persarum, vno & viginti diebus restitit ei, enumerans peccata Iudæorum, quod iuste tenerentur captiui. § Sic hoc loco diuus Hieronymus. Quoniam igitur significat diuus Hieronymus, principem illum Persarum, fuisse de numero eorum principum huius mundi, qui crucifixerunt Dominum, eos autem constat fuisse angelos malos; hinc apparet, putasse Hieronymum, fuisse illum Persarum

A sarum principem, angelum malum. At enim, cum Hieronymus eodem loco dicat, eum fuisse de numero eorum angelorum, quos Deus prouincijs & regnis præfecit, vt gentis, cui quisque præfectus est, curam & custodiam geratimanifestum vero sit, angelos, quos Deus prouinciarum & regnorum præsides, tutores, & rectores constituit, esse bonos angelos, quippe qui sunt administri eius prouidentiæ in regendo mundo; existimare conuenit, hunc Persarum principem, non malum, sed bonum angelum fuisse. Et vero, in hanc sententiam magis propendere D. Hieronymum, si quis attentius legat totius commentarij contextum, facile animaduertet. Quid ergo? contrarias sententias de illo principe Persarum, in suo commētario posuit Hieronymus? Quid ni? sane frequenter D. Hieronymus solet in explanandis sacris litteris, diuersorum auctorum, tacitis sæpe eorum nominibus, non diuersas modo, sed etiam repu-
B gnantes inter se, & quasdam ipsi veritati contrarias sententias commemorare; nec eas tamen diiudicare, aut confutare, sed earum iudicium lectoris arbitrio integrum relinquere. De quo, cum a suis obtrectatoribus vehementius reprehenderetur, se ipse purgat in quarto suorum commentariorum, super Hieremiam volumine, cur id fecerit, rationem exponens.

Consuetudo D. Hieronymi, scripta eius legentibus, bene obseruanda.

Verum, siue diuus Hieronymus huius fuerit sententiæ; siue, vt multi putant, contrariæ; siue, vt quispiam non temere existimaret, ambiguæ; illud sane extra controuersiam est, Ioannem Cassianum, & Rupertum Tuicienſem, viros, scriptorum, quę reliquerunt, laude claros, principem illum Persarum, fuisse angelum malum, manifestis & disertis verbis prodidisse. Cassianus quidem certe in collatione octaua cap. 12 affirmat, omnem hunc aerem inter cęlum & terram vsquequaque diffusum, incredi-
C bili malorum spirituum densitate esse constipatum: quos tamen satis vtiliter humanis aspectibus prouidentia diuina subtraxit. Aut enim terrore concursus eorum, vel horrore vultuum, in quos se pro voluntate sua transformāt, intolerabili formidine, consternarentur homines, atque deficerent: aut certe nequiores quotidie redderentur, exemplis eorum, & imitatione illorum vitiari; & per hoc inter homines, & immūdos spiritus, fieret noxia quædam familiaritas, & pernicioſa coniunctio. Post hæc, Cassianus, proxime sequenti capite subiungit, non solum malos spiritus impugnare homines, sed etiam ipsos inter se dissidere, atque dimicare. § Nam discordias, inquit, & conflictus super nonnullis gentibus, pro quadam sibi nequitiæ vernacula familiaritate susceptis, indefesso certamine similiter exercere non desinunt. Quod etiam in visione Danielis manifeste legimus figuratum, angelo Gabriele ita narrante: §*Noli ti-*
D *mere Daniel, quia ex primo die quo te affligere cœpisti in conspectu dei, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus &c.*§ Quē principem regni Persarum, minime dubitandum est, aduersariam fuisse potestatem, quæ fauebat genti Persarum inimicæ populo dei; quippe, ad impediendam vtilitatem, quam videbat per absolutionem quæstionis, pro qua Daniel Deum exorauerat, ab archangelo ministrandam: liuens, semetipsum, ne ocius ad Danielem salutaris angeli consolatio perueniret, deique populum, cui Gabriel pręerat, cōfortaret, obiecit. Qui tamen ait, ne tunc quidem, ob impugnationis illius vehementiam, se ad eum peruenire potuisse, nisi in adiutorium sibi Michael aduenisset; & occurrēs principi regni Persarum, se seque conflictui eius interserens, & opponens, eumque ab ipsius impugnatione defendens, ad instructionem Danielis, post vigesimum & vnum
E diem peruenire fecisset. Ex quo liquido peruidetur, quod discordias gentium, & conflictus, quos inter se, istis instigantibus, gerunt, etiam contra se aduersæ exercent potestates; & illarum, vel victoria gaudeant, vel diminutione crucientur: & ob hoc, non possunt inter se esse concordes; dum vnusquisque pro ijs, quibus præest, contra alterius gentis præsulem, inquieta semper æmulatione contendit. Dicuntur etiam mali spiritus, principatus, & potestates; vel quod diuersis gētibus dominentur, ac præsint: vel quod in inferiores spiritus atque dæmonia, suos exerceant principatus. Nam & Dominus, Lucæ 11 nominauit Belzebub, principem dæmoniorum: & Ioannis 14. diabolum vocauit, principem huius mundi; & Paulus ad Ephesios 6. dæmones appella-

Cassianus.

uit

Universidad de Deusto
Biblioteca

uit principatus,& potestates,& rectores tenebrarum harum.§ Hæc Cassianus.Cuius quasi vestigia persequutus, simillima tradit Rupertus in libro nono de victoria verbi Dei, hunc in modum scribens. § Principes istos Persarum & Græcorum,quales sint, vnus de doctoribus eximijs,D.Hieronymus breuiter innuit.Isti sũt,inquit, principes, de quibus Paulus scripsit:sapientiam loquimur inter perfectos, quam nullus principum huius seculi cognouit:si enim cognouissent,nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.Profecto, etsi huius doctoris auctoritas deesset,prudens tamen auditor:principes illos,angelos malos intelligere non dubitaret;scilicet, contra quos bonis principibus præliandum erat;qui contradicebant precibus sanctorum hominum, & legationi sanctorum angelorum . Siquidem mundi princeps , diabolus a Domino dictus est : cum de toto constet,de partibus quis dubitet?si totius princeps mundi diabolus; nonne consequenter,partium mundi,scilicet Persarum atque Grecorum principes, malæ potestates,maiori principi diabolo subministrantes,recte intelliguntur?Non enim Persæ & Græci,Dei cultores erãt; sed potius creaturæ quam creatori seruiebãt: nec Deum,sed pro Deo,dæmonium colebant:Persæ quidem solem, quem Apollinẽ dicebant:Græci autem sub nomine, vel obtentu sapientiæ suæ , Mineruam, aliæque gentes,aliorum dæmonum portenta; gens vnaquæque suum prę ceteris, singularem, omnes autem vniuersaliter sub nomine Iouis,principem dæmonum,principem mundi diabolum colebãt:& huiusmodi malis spiritibus,coram simulachris suis se prosternebant.Ergo, quorum Dij fuerunt, multo magis principes eorum recte sunt appellati.Et boni semper principes,sibi quidẽ consentiunt;mali autẽ, & sẽper bonis quoad possunt resistũt; etiã sibimet semper dissentiũt,& semper inter eos sunt iurgia,quia superbi sunt.Similiter,& qui sub malis istis spiritibus,sũt homines mali,semper a bonis dissentiũt, & nihilominus cõtra semetipsos diuisi sunt:regnũ aduersus regnũ;ciuitas cõtra ciuitatem;domus contra domũ; vir in virum.Et quamuis aliqui sint interdum consanguinitate coniuncti,attamen,nulla fides regni socijs,omnisque potestas , impatiens consortis erit. § Sic Rupertus.Hæc Cassiani & Ruperti sententia,duobus cõfirmatur argumentis.Primo, inter angelos bonos nulla potest esse discordia , nedum contentio aliqua,vel pugna.Siquidem , perfecta charitas quæ est in beatis angelis,& summa voluntatis eorum ad voluntatem Dei conformatio,omnem diffidij vel discordiæ rationem excludit.Deinde , liberatio populi Hebræi ex captiuitate babylonica, Deo grata erat;quippe eam Deus per suos propheras promiserat,atque prædixerat: nullus igitur bonorum angelorum eam impedire esset ausus. Facit etiam pro confirmatione huius opinionis , sententia illa Iob, quæ est in capite 23.nã de Deo loquens ait, § *qui facit concordiam in sublimibus.* § Ex quo significatur,in sublimibus illis & beatis mentibus,nullam esse posse discordiam . Simile est illud eiusdem Iob, § *concentum cæli,quis dormire faciet?* § hoc est,quis interrumpere poterit, aut quis cessare faciet, summam cælestium spirituum inter se consensionem,nomine concentus signatam?

Rupertus.

Quomodo malus angelus,bono angelo resistere valeat.

Ceterum aduersus hanc opinionem,duo possunt obijci.Prior obiectio hæc est.Minimus angelus bonus,est potentior,etiam supremo angelo malo:quia,vt docet beatus Thomas,in angelis præponderat,& preualet ordo gratiæ , ordini naturæ : non igitur malus angelus tamdiu archangelo Gabrieli resistere potuisset.Sed non est difficile occurrere huic obiectioni : non enim malus ille angelus tantam illam vim resistendi angelo Gabrieli,habuit ex naturali sua potentia:sed ex peccatis Iudæorũ,quæ,quo plura & grauiora erant,eo iustiorem & valentiorem,mali angeli aduersus ipsos accusationem,in conspectu dei faciebant;tantoque indigniorem & difficiliorem liberationem ipsorum reddebant.Sed quia hoc nostrum responsum breuibus expositum , latius atque disertius explicat Rupertus,gratum lectori futurum putaui,si ipsa eius verba hic adscriberem.Sic autem in libro nono,capite sexto de victoria verbi Dei,scribit Rupertus. § Vnde malo angelo virtus pugnandi aduersus bonum angelum,eique resistendi? Ex hominum vel populorum peccatis. Vbi fit ista pugna inter bonos & malos angelos? In campo iustitiæ,in conflictu iudicij,ipso spectatore ac iudice Deo.Sed quomodo boni & mali angeli pugnant inter se?Malus pugnat accusando, bonus defendendo

fendendo.In quantum est magna & vera accusatio mali angeli , in tantum est tarda & inualida defensio boni.Exempli causa , angelus malus,qui aderat regno Assyriorum,quo ductæ sunt in captiuitatem decem tribus Israel , validissime eas accusabat, quod nunquam recessissent a peccatis Ieroboam:quod reges omnes sceleratos & impios habuissent;denique,quod pertinaciter,& incorrigibiliter peccassent:nam toties audito per prophetas verbo Domini, factisque apud se per Eliam & Eliseum , tot signis & prodigiis,nullatenus ad pœnitentiam molliri,ac flecti potuissent. Et quia hæc accusatio grauissima erat,propterea inefficax fuit apud Deum defensio boni angeli, qui curam gerebat illarum tribuum . Quapropter , nunquam illæ tribus captiuitate sũt liberatæ.Similiter malus angelus,qui aderat Persis, & vocatur hoc loco princeps regni Persarum , vehementer obsistebat,ne tribus Iuda captiuitate liberaretur. Hoc autem faciebat quatuor modis.Primum,instigando & inducendo Iudæos ad grauissima scelera,quo, liberatione ex captiuitate apud Deum indigniores efficerentur : tũ dissuadendo Iudæis reditum in patriam, exaggerandis bonis,quæ in captiuitate certe possidebant:& amplificandis malis atque incommodis,quæ in reditu perpessuri erant:contra vero,minuendis bonis,quæ ex reditu in patriam sperare poterãt: ad hoc, alienando animũ Cyri regis a Iudæis,vt reuersis in Iudæã minime faueret;& eos qui apud ipsum remanserant,nullo modo dimitteret,suadens id maiorem in modum incolumitati, tranquillitati, securitati , & diuturnitati imperij sui expedire.Præterea, grauissimam coram Deo Iudæorum accusationem afferebat;exponens eorum scelera,propter quæ,secundum legẽ diuinæ iustitiæ,nullo modo liberari deberent. Hæc ille malus angelus aduersus tribum Iuda. Cuius accusatio,fuit illa quidem grauis, sed non tam efficax,vt aduersus tribum Israel . Peccauit quidem etiam illa,sed non tam pertinaciter: habuit enim multos reges,qui vel pœnitentiam egerunt , vt Manasses; vel etiam pii ac iusti fuerunt,ac populum correxerunt,vt Iosaphat,Ezechias , & Iosias.Proinde ait Gabriel,princeps Persarum restitit mihi : & subaudiendum est , sed non vsquequaque resistere mihi poterit , quia videlicet causa vestra modusque peccati,& principi vestro Michaeli,qui solus adiutor meus est in his omnibus, locum facit iuste defendendi:quod non debeatis perpetua captiuitate teneri;quia non in perpetuum a Domino receßistis,immo pœnitentiæ satisfactionem nonnunquam obtulistis,& nunc offertis. § Hactenus ex Ruperto.

Sequitur altera obiectio,quæ aduersus hanc ipsam opinionem ita instruitur. Angelus qui restitit Gabrieli,erat princeps regni Persarum,ergo fuit bonus angelus : siquidem,vt singulorum hominum,ita regnorum,prouinciarum,atque populorum custodia,cura,& gubernatio,non nisi bonis angelis a Deo demandata est : malis enim angelis permitti non debebat;quippe qui in omnium hominum,perniciem,& exitiũ omnibus suis viribus incumbunt:nimirum simile hoc fuisset,si parua licet componere magnis,vt si quis ouem lupo commisisset.Sed ad hoc,ex Cassiani & Ruperti sententia paratum est,& in promptu responsum.Respondendũ est,angelos malos dici principes regnorum & populorum , non quod eum principatum & potestatẽ acceperint a Deo,sed quod eam habeant ob improbitatem & impietatem hominum,quibus imperant & dominantur, incitando eos ad varia & magna flagitia. Nam , vt scriptura inquit,qui facit peccatum seruus est peccati,pariterque ipsius dæmonis.Er sane,Gentiles cognitione veri Dei cultuque carentes,velut Persæ & Græci tunc erãt,ductum & imperium mali angeli potius,quam boni sequebantur. Ac , si diabolus a Christo Domino vocatur princeps huius mundi , & a Paulo , Deus huius seculi,& rector tenebrarum harum ; quid mirum , eius ministros , diuersorum regnorum principes & præsides nominari? Accedit his, quod mali angeli , ex omnibus ordinibus angelorum , aliqui ceciderunt : sicut igitur Deus, ex ordine principatuum statuit bonos angelos,qui regnis& prouincijs præessent:ita diabolus destinauit aliquos, qui ceciderant ex ordine principatuum , perturbandis , decipiendis,ac deprauandis gentibus & populis,qui sunt sub diuersis regnis & prouincijs. Non est hoc loco suppremendum silentio,salutare quoddam documentum,haud dubie gratissimum lectori su-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ri futurum quod Rupertus tradit in libro nono de victoria verbi Dei capite octauo, A his verbis scribens. § Terribile atque lamentabile hinc nobis datur documentum, vt sciamus causam esse apud Dei iudicium, cur, cum sumus in aliqua tribulatione, seu publica seu priuata, non statim exaudimur clamantes ad Dominum. Scire nāque debemus, sanctos angelos, inter Deum, & homines Dei seruos, esse administratores, & nos in conspectu eorum psallere & orare, eosque semper esse paratos ad offerendas Deo orationes Ecclesiæ. Scire etiam debemus, malos angelos ex aduerso venire, & cōtradicere illis ac resistere; & cum sint iniusti, nostræ contra nos declamare causas iniustitiæ; quod videlicet exaudiri non debeamus, eo quod neque plena fide oremus, neque propositas nobis exauditionis conditiones obseruemus: illas dico, solue cogitationes impietatis: solue fasciculos deprimētes: frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domū tuā: & cetera quæ pluribus verbis prosequitur Isaias B cap. 58. & postea subdit, § *tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, ecce adsum.* § Cum igitur inuocamus, & dominus non exaudit, scire debemus, sanctis angelis orationes & clamores nostros Deo offerentibus, resistere & contradicere malos angelos, habentes in manibus accusationum iacula, quæ sunt peccata nostra, non redempta prædictis misericordiæ operibus, quæ Dominus in conditione posuit, si iuste exaudiri desideramus. § Sic Rupertus.

Notabilis Ruperti seu rotitia, cur Deus preces nostras sæpe non exaudiat.

Altera sententia est, qui a Daniele hoc loco nominantur principes Persarum & Græcorum, eos fuisse bonos angelos, qui a Deo illis regnis & gentibus præfecti fuerant: atque omnem quæ hic memoratur inter istos principes, & Gabrielem ac Michaelem dimicationem & pugnam, non nisi inter bonos angelos esse actam. Huius sentiæ auctores habemus, Theodoretum in commentario huius capitis, & Diuum Gregorium in libro 17. moraliū capite octauo: quem, ceu ducem secuti sunt fere scholastici, atque in primis beatus Thomas in prima parte. q. 113. art. 7. Nec his diuersa sentiunt Lyranus & Carthusianus in explanatione huius capitis. Censent autem, dimicationem & pugnam inter angelos bonos, non ita esse intelligendam, vt boni angeli voluntate absoluta discordent inter se, nedum mutuis dissideant odiis: sed quia, quo ad non est ipsis Dei sententia & voluntas manifesta, populorum, quibus præsunt, dilant. Cum primum autem patefacta ipsis est Dei voluntas ac sententia, cessat omnis illorum dissensio, summaque concordia id ipsum omnes sentiunt & volunt, quod diuinæ voluntati consentaneum esse cernunt. Sed exemplorum appositione, hoc fiet apertius & illustrius. Angelus bonus qui præerat regno Persarum, has ob causas cen sebat non esse omnes Iudæos illa captiuitate liberandos. Primum, quia hoc ingenio D semper fuissent Iudæi, vt rebus aduersis meliores essent quā secundis; magisque prorem fore ipsis seruitutem quam libertatem; & in captiuitate affligi, quam in patria florere. Deinde, tot esse tantaque Iudæorum peccata, vt non possit aliter diuinæ iustitiæ satisfieri, quam vt vel perpetua, vel longissima seruitute, suorum scelerum pœnas persoluant. Ad hoc, pertinere ad diuinam prouidentiam, aliarum quoque gentium curam habere, non tantum Iudæorum; videlicet, non Iudæorum modo ipsū esse Deū quam Iudæi; habita præsertim ratione amplioris scientiæ diuinarum rerum, quam Iudæis impertiuerat Deus; & plurium maiorumque donorum, quæ illi a Deo acce- E perant; conueniens erat, vt, si Deus erga Iudæos misericors esse vellet, simili clementia & benignitate aduersus alias gentes veteretur: & quia Persæ Iudæorum institutis, consilijs, & consuetudine, plurimi ab impietate ad veri Dei agnitionem cultumque conuertebantur, æquum esset, dignumque Dei bonitate, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, etiam Persarum saluti consulere; & quoniam plurimos Iudæorum captiuitate liberatos, in Iudæam reduxerat, reliquos qui remanserant apud Persas, ad eorum vtilitatem atque conuersionem retinere. Atque hæc quidem erat principis regni Persarum dimicatio cum Gabriele; & hunc in finē liberationi

Fuisse illos principes, angelos bonos, sententia Theodoreti, D. Gregorij, d. Thomæ, & fere scholasticorum theologorum.

Quomodo angeli boni dissideant & pugnent inter se.

Cur angelus Persarū, nolebat Iudæos captiuitate liberari.

A liberationi omnium Iudæorum obsistebat.

Contra vero Gabriel & Michael, Iudæorum tutores, patroni, ac defensores, liberationem eorum ex captiuitate, his rationibus a Deo efflagitabant. Deum non semel promisisse, & per suos prophetas prædixisse, captiuitatem illam Iudæorum non amplius septuaginta annos duraturam; quo tempore iam tunc exacto, oportere, vt constaret omnibus, quam ipse Deus sit verax in promissis suis, & vt prophetæ eius fideles inuenirentur. Perexiguum autem, & nullius momentie esse emolumentum, quod Persis accedebat ex contubernio & consortio Iudæorū, si cum detrimento ipsorum comparetur: eo namque septuaginta annorum tempore, vsque adeo in Iudæis, vere pietatis & religionis studium exoleuisse; vt nisi quam primum a societate gentiliū segregentur, periculum sit, ne, si quod in illis reliquum est virtutis & religionis lumen, id B penitus extinguatur. Cum enim sint Iudæi ad superstitiones gentilium valde propēsi, nisi ab eorū contubernio abstrahātur, sine dubio, eorū superstitionibus & erroribus implicatū iri. Nec esse æquū, panē filiorum dare canibus, & tanto suorū dispendio & damno, leuissimū minimūq. impię gentis emolumentū redimere. Esse quidē plerosq. Iudęos improbos & sceleratos, Deoque contumaces ac rebelles: sed in his tamē reperi non paucos, & bonos, & Deo carissimos: & in his Danielē, cuius tam multis lachrymis, tā longis durisq. ieiunijs & afflictionibus corporis, tā assiduis precibus, tā ardentibus votis, decebat Deū indulgere ac satisfacere. Quod si eo benificio indigni erāt Iudæi, id tamē cōferri illis decebat, in gratiā & honorē Messiæ, qui ex ea gente, & in patrio eius gentis solo, humanam naturam susceperus, cum ipsis familiariter victurus, ipsosque maximis cumulaturus erat beneficijs. Hæc igitur rationum contentio, vel C pro Iudæorum liberatione, vel contra ipsam, inter diuersarum gentium præsides angelos, coram Deo facta, appellatur hic pugna, prælium, resistentia, seu repugnantia.

Quomodo Gabriel & Michael, Iudæorum liberationē apud Deum procurabāt

Verum iuuat Theodoreti & Gregorij verba hic apponere, quibus illi, quod nos scholastico modo, breuiter & distincte diximus, fusius & luculentius explicarūt; quo scilicet tantorum doctorum auctoritate, maior nostris dictis fides accedat. Theodoretus ita scribit. § Ex his quæ tradit hoc loco Daniel, docemur, singulis angelis, vniuscuiusque nostrum creditam esse curam; vt custodiant, tueantur, & a praui dæmonis nos liberent insidijs. Archangelis vero, illud munus iniunctum est, vt gentium sint præfecti. Sed illud in præsentia quærendum videtur, quanam de causa princeps regni Persarum resistebat ei, qui patrocinium populi Hebræi susceperat? Non enim putandum est, perturbationibus esse obnoxiam angelorum naturam; quippe sanctitatis D plenam, & diuinis iussis ac nutibus vsquequaque obtemperantem. Verum, si quis diligenter ipsam rem perpendat, rectum eorum quæ dicuntur, sensum & intellectum cō periet. Nam Persarum princeps, & princeps Græcorum, id est, angeli, quibus earum gentium custodia & cura erat commissa, necessario beneuolentia circa eos affecti erant, qui eorum tutela & cura tenebantur. Cum igitur cernerent Hebræorum iniquitatem, ægre ferebāt, videntes tam iniquam & ingratam gentem, maioris prouidentię Dei fructus, ceteris populis ferre: nō enim nouerant in Deo qui omnia creauit, occultum mysterium: siquidem post aduentum saluatoris nostri, & prædicationem Euangelij, innotuit, vt Paulus scribit ad Ephesios cap. 3. principibus & potestatibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, & multam Dei erga Iudęos prouidentiam considerantes archangeli, quibus aliarum nationum cu- E ra fuerat credita, indignabantur, quod cernerent Iudęos, maxime post legem & prophetas, tantamque doctrinam & curam, deteriores esse barbaris populis, nec talibus beneficijs a Deo affectis, quibus ipsi præsidebant. Et hoc significauit angelus Danieli dicens, § *princeps regni Persarum stetit ex aduerso mei, vno & viginti diebus:* § hoc est, his omnibus diebus persuadere ei studebam, iure, hac Dei prouidentia dignos censeri Iudæos, opitulante mihi Michaele § Hæc Theodoretus. At diui Grægorij verba ex capite octauo libri decimiseptimi moralium, sic se habent. § Sed inter hæc libet inquirere, si pax in sublimibus summa retinetur, quid est, quod per angelum Danieli dicitur, § *princeps regni Persarum restitit mihi: & ecce, Michael venit in adiutorio mihi: & nūc*

Theodoretus.

D. Gregorius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

reuertar,vt prælier aduersus principem regni Persarum.§ Quos itaque alios principes gentiũ, A
nisi angelos appellat,qui sibi resistere exeunti potuissent ? Quæ igitur esse pax in sublimibus potest,si inter ipsos quoque angelicos spiritus, præliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistunt? Sed quia certa angelorum ministeria, dispensandis singulis quibusque gentibus sunt prælata;cum subiectorum mores,aduersum se vicissim,præpositorũ spirituũ opẽ merentur,ipsi qui præsunt spiritus, cõtra se venire referũtur. Is nãq. angelus qui Danieli loquebatur,captiuis Iudæis,in Perside constitutis,prælatus agnoscitur: Michael vero,Iudæis qui in terra Iudææ remanserãt præpositus inuenitur. Vnde & ab hoc ipso angelo dicitur Danieli,§*Nemo est adiutor meus nisi Michael princeps vester:*§ & rursus §*Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium mihi.*§ Qui dũ non simul esse,sed in adiutorium venire dicitur,aperte ei populo prælatus agnoscitur,qui captiuus in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelũ dicere,§*Ego* B
veni propter sermones tuos;sed princeps Persarum restitit mihi:§ nisi sua subditis opera nunciare ? ac si aperte dicat Danieli: precum quidem tuarum merita exigunt, vt populus tuus a iugo suæ captiuitatis exuatur: sed est,quod adhuc in eo populo,Persarum domino purgari debeat, vnde ereptionem illius, Persarum princeps mihi iure cõtradicat; quamuis preces tuæ, eorum quoque lachrymæ; qui in Iudæa relicti sunt, hanc ereptionem adiuuent. Propheræ igitur preces, angelus exaudit; sed Persarum princeps resistit; quia, etsi iam vita iusti deprecantis,ereptionẽ populi exigit; eiusdẽ tamen populi vita adhuc contradicit,vt quia necdum hi qui in captiuitatem fuerãt ducti,plene purgati sunt,iure eis adhuc Persæ dominentur. Recte ergo dicitur, quod contra se angeli veniunt,quia subiectarum sibi gentium merita contradicunt. Nam sublimes spiritus,eisdem gentibus principantes, nequaquam pro iniusta agentibus C
decertant;sed eorum facta iuste iudicantes,examinant. Cumque vniuscuiusque gentis, vel culpa,vel iustitia,ad supernæ curiæ consilium ducitur,eiusdem gentis præpositus,vel obtinuisse in certamine,vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamẽ omniũ vna victoria est,sui super se creatoris voluntas; quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent nunquam volunt. Bene igitur dixit Iob, qui facit concordiã in sublimibus suis.§ Sic Gregorius. Ex his palam est, quemadmodum facile repelli queat,quod huic sententiæ supra obiectum est: nullam inter bonos angelos,perfecta charitate cũ Deo & inter se coniunctissimos,discordiam, nedum pugnam esse posse. Hoc enim ita diluitur: talis est inter angelos dissensio & pugna,sicut proxime docuimus,vt eam nec perfecta charitas angelorum, nec summa voluntatis eorũ ad diuinã voluntatem conformatio,excludat: excludit tamen ab angelis,perfectam cognitionẽ D
diuini consilij,voluntatis, & prouidentiæ circa omnia futura contingentia;hãc enim non semper habent angeli, & quoad ea carent, possunt desiderijs & sententijs inter se dissidere. At,cum primum eis Dei voluntas & sententia enotuit,cessat omnino eorum omnis dissensio, idem plane sentientibus & cupientibns omnibus,quod velle & decreuisse Deum,ipsis patefactum est.

Solutio obiectionis.

Expositi duas,de angelorum discordia & pugna,nobilium,& illustrium doctorum sententias, & vtrãque sane probabilem: posteriori tamen libentius equidem accesserim. Illud vero: quod paulo supra retulimus, a Cassiano & Ruperto proditum, etiam inter ipsos angelos malos ferias esse contentiones, graues discordias, acresque pugnas, adeo vt alij præualere alijs, eorumque principatum & dominatum euertere E
studeant atque contendant; haud scio, an improbari debeat. Siquidem contrarium *contra se diuisum,desolabitur;& omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanã*
eiicit,aduersus se diuisus est,quomodo ergo regnũ eius stabit?§ His verbis dominus, aduersus pharisæos argumentatur, se non eijcere dæmonia auctoritate & potestate principis dæmoniorum; non enim dæmones inter se ita sunt discordes,vt alij alijs aduersentur, & alij aliorum potentiam & dominationem destruere conentur. Hæc autem Dominiar gumentatio,pariter valet aduersus illam Cassiani & Ruperti sententiam. Ex eo autẽ quod dixit Gabriel Danieli,restitisse sibi principem Persarum vno & viginti diebus,

Cur tamdiu durauit pugna inter principem Persarum & Gabrielem.

existit

A existit quæstio;quid causæ fuerit,quare tãdiu inter istos angelos disceptatio durauerit;cum vel puncto temporis, possint angeli suas inuicem cogitationes & desideria declarare,atque apud Deum exponere. Quid igitur tanta mora fuit opus ? aut in cuius rei tractatione,tantum temporis ab angelis consumptum est ? Verum facilis est huius quæstionis solutio: dicendum enim est, moram illam esse factam, non propter angelos;quippe breuissimo illi tempore totum illud negotium transigere & expedire potuissent: sed id duas ob causas factum est. Primum,quo maius esset meritum Danielis,tanto studio & contentione animi,tot illos dies in oratione,lachrymis,& ieiunio perseuerantis: eiusque charitatis ardor, & sanctitatis excellentia,illustrior & admirabilior omnibus esset. Deinde,quo magis intelligeretur,quanta esset huius negotii difficultas,id est,liberationis omnium Iudæorum ex captiuitate:quæ sane difficul-
B B tas,non ex imbecillitate diuinæ potentiæ,nec ex bonitate & benignitate eius parum in homines propensa,nascebatur;sed ex indignitate Iudæorum,qui propter maxima ipsorum scelera,ab omnibns ferme angelis eo beneficio iudicabantur indigni: atque ex hoc præterea enotesceret atque eluceret, eximia Dei misericordia, & singularis voluntatis eius erga Iudæos propensio;qui tot obstantibus eorum sceleribus, totque aduersantibus angelis,nihilominus tamen,tanto eos beneficio afficere voluerit.

Et ecce Michael,vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta regem Persarum.

C QVOD dicitur hic,Michaelem,vnum esse de primis principibus; diuus Hieronymus interpretatur,esse ipsum,archangelum, id est, principem angelorum:idemque sentire videtur Theodoretus : Iudas item in epistola sua canonica,Michaelem appellat archangelum;quo nomine etiã nominatur ab Ecclesia,in officio quod canit in anniuersario die festo sancti Michaelis. Vocabulum autem archangeli,presse proprieque sumptum, pertinet ad secundum ordinẽ infimæ hierarchiæ; quamuis latiori significatione acceptũ, etiam in superiores ordines conferatur. Fere tamen nunc theologi, doctrinam beati Dionysii in libro de cælesti hierarchia traditam,secuti, Michaelem,ex supremo ordine infimæ hierarchiæ, qui nominatur principatus,esse arbitrantur : quin etiam primum illius ordinis: namque Dionysius docet,ex ordine principatuum esse,qui gen-
D D tibus,regnis,& prouincijs a Deo sunt præpositi. Et quoniam in confesso est,Michaelẽ præfuisse populo Hebræo,totius orbis tunc nobilissimo,clarissimoque,Deoque carissimo; non est dubitandum,fuisse eum principem omnium sui ordinis. Atque hoc nõ obscure indicauit Gabriel,appellans eum vnum de primis principibus.

Ex quo ordine angelorum sit Michael.

Sed quomodo Michael venit in adiutorium Gabrieli? nempe coniunxit cum eo affectum & conatũ patrocinandi populo Hebræo, eiusque plenissimam ex captiuitate liberationem procurandi apud Deum : & rationes principis regni Persarum,qui sese opposuerat, validissime repellendi. Verum,illud ingentem lectori admirationem mouere posset,quod Gabriel extremis verbis huius capitis ait; §*Nemo,inquit,est adiutor meus in his omnibus,nisi Michael princeps vester.*§ Quæ verba explanans Theodoretus § non so-
E E lum,inquit,Persarum & Græcorum principes vobis aduersantur : quinimmo nulla earum virtutum quæ super cælos sunt,vult populum vestrum boni alicuius compotem fieri,propter multa vicelicet scelera; nisi solus Michael, cui vestri tutela credita est.§ Illud igitur admiratione dignum est, quomodo solus angelorum omnium Michael,faueret populo Hebræo. Nonne tot angeli custodes Iudæorum, bona illis optasse & procurasse apud Deum,credendum est? Qui fit credibile, erga populum Hebræum, tanto Dei amore, gratia, & beneficentia dignatum, & penes quem solum, tunc veri Dei cognitio cultusque vigebat, tam male omnes angelos fuisse affectos ? pro vnius Elisæi defensione, visus est totus mons confertus igneis equitibus; sub quorum specie significabatur numerosum angelorum agmen, qui Eli-

Quomodo Michael venerit in auxilium Gabrieli cõtra principem Persarum. Theodoretus.

Quomodo nullus angelorum præter Michaelem & Gabrielem,fauebat Iudæorum liberationi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Albertus Magnus.

læo in custodiam & præsidium aduenerant: lege caput sextum libri quarti Regum. Quis igitur non miretur: vni viro illius populi, tot assuisse angelos; vniuersum autem populum ab omnibus ferme angelis esse desertum? Albertus Magnus respondet; cum dicitur solus Michael fuisse adiutor Gabrielis, non intelligi solã personam Michaelis; sed intelligi eum simul cum vniuerso agmine angelorum qui sub illius ductu & principatu sunt: quemadmodum in Apocalypsi cap. 12. scriptum est, *§ Michael & angeli eius præliabantur cum dracone.* § Illud præterea docet Dionysius, angelos, nullum suscipere ministerium, aut obire munus circa res humanas, nisi a Deo sibi iniunctum: & quoniam munus procurandi liberationem Iudæorum ex captiuitate, his duobus tantum angelis, Michaeli & Gabrieli, Deus mandauerat, ideo ipsi soli dicuntur eius rei curam egisse. Nam angeli custodes, singulorum hominum curam gerunt, non gentium & regionum. Denique, propterea Deus hoc Danieli, & per Danielem omnibus voluit innotescere; vt intelligeretur, quanta esset illius populi improbitas & indignitas, cuius liberationi tã pauci angeli studerent ac suffragarentur. A B

Quis fuerit ille rex Persarum, iuxta quem dicit se Gabriel remãsisse.

Quod sequitur, *§ & ego remansi iuxta regem Persarum* § non nihil habet difficultatis. Non enim facile intellectu est, quisnam fuerit ille rex Persarum. Theodoretus de hoc nihil in commentario dixit. Hieronymus sine dubitatione, regem Persarum, interpretatur angelum custodem & præsidem regni Persarum: scilicet, quem, & supra, & infra, hoc ipso capite, Gabriel appellat principem regni Persarũ. Translatio Theodoreti diuersam hoc loco habet lectionem, hanc nimirum: *§ & ipsum reliqui ibi cum principe regni Persarum:* § hodieque sic legitur in libris græcis. Quam varietatem lectionis peperit verbum hebræum *§ Iathar* § ambiguæ significationis, ad significandum tam remanere quam relinquere. Verum, sicut nostra lectio habet, sic etiam vertit Pagninus, & qui nuper ex Hebræo sacra biblia transtulerunt. Ruperto non placet, per regem Persarum intelligi angelum illius regni præsidem; tum quia huic intelligentiæ obstat vocabulum regis, quod in scriptura non solet angelis attribui: tum quia cum ille præses regni Persarum aduersaretur Gabrieli, non dixisset Gabriel, se remansisse iuxta ipsum, sed potius contra, vel aduersus ipsũ. Ponam hic verba Ruperti, ex quibus intelligetur, qualem ipse hunc regem Persarum, apud quem remanserat Gabriel, fuisse existimauerit. § Notandum est, inquit Rupertus, Gabrielem dixisse, quia remansit non iuxta principem Persarum, sed iuxta regem Persarum. Rex namque Persarum, homo erat; scilicet Darius, vel Cyrus; iuxta quem bonum angelum remanere oportebat, quia captiuorum causa hoc exigebat: princeps autem Persarum, angelus malus erat, iuxta quem non remanere, sed aduersus quem, bonum angelum præliari decebat. Quid autem commodi remansio Gabrielis iuxta regem Persarum attulerit, non est obscurum legentibus sacram historiam, quæ docet regem Persarum Cyrũ, instinctu Dei, captiuitatem Iudæorum soluisse; & de reædificãdo templo magni Dei, decretum & edictum fecisse. Et qualiter multis annis post, alius rex Persarum, Assuerus maritus Esther, retentus fuerit a Deo, ne pessimum illius Aman hostis Iudæorum, de nece eorum omnium consilium perficeret; immo malitiæ eius machinationes in caput ipsius retorqueret. Vnde hæc tam feliciter euenerunt? nisi quia bonus iste angelus remansit iuxta regem Persarum? omnes enim spiritus cælestes, auctore Paulo, sunt administratorij salutis electorum; & quia hic angelus præliatus est aduersus sibi resistentem angelum malum, principem regni Persarum, offerendo Deo orationes, & defendendo causam captiuorũ. Magna sunt hæc, & digna, vt pro illorum effectu, sancti principes cælorum præliarentur; si memoria teneas quod iam sæpe diximus, quia reseruatio gentis illius, præparatio erat aduentus Christi Iesu, vt esset vnde illo nascente, verbum promissionis impleretur. Vnde gaudere & lætari habebant, non solum iste præliator angelus, & adiutor eius Michael; sed etiam omnes angelorum exercitus, cum omnibus hominibus bonæ voluntatis. § Hactenus Rupertus. C D E

Rupertus.

Et nunc

A

Et nunc reuertar vt prælier aduersus principem Persarum. Cum ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens.

D. Hieronymus.

HORVM verborum censet diuus Hieronymus hanc esse sententiam: veni quidem vt docerem te, exauditas esse preces tuas; sed reuersurus sum rursum, vt pugnem contra principem Persarum in conspectu Dei; qui non vult populum tuum de captiuitate laxari. Et subditur, *§ cum egrederer, apparuit princeps Græcorum* § quasi dicat Gabriel, ego egrediebar de conspectu Dei, vt tibi nunciarem, quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: licet adhuc non sim securus, stante principe Persarum, & contradicente tuis precibus ac legationi meæ: *§ & ecce princeps Græcorum,* § ideſt, Macedonum, veniebat, & ingressus est in conspectu Dei, vt accusaret Persarum principem atque Medorum, vt in locum eorum, regnum Macedonum succederet. Et re vera mira sunt Dei sacramẽta. Laxato enim de captiuitate populo Iudæorum, Persarum & Medorum imperium, interfecto Dario, subuertit Alexander rex Macedonum: & sic princeps Græcorum vicit principem Persarum. Quod autem sequitur, *§ Verumtamen annunciabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis,* § hunc habet lectionis ordinem: adhuc res in dubio est: teenim precante Deum, & me tuas orationes offerente, stat e regione princeps Persarum, & non vult populum tuum de captiuitate liberari. Ego autem, quia venit princeps Græcorum, & interim pugnat contra principem Persarum, habens ego illic Michaelem in adiutorium, donec illi inter se dimicant, referam tibi, quæ Deus mihi futura prædixerit, & narranda tibi præceperit. Nullique oriatur scrupulus, quare pro principe Macedonum, dixerit principem Græcorum. Alexander enim rex Macedonum, primum subuersa Græcia, & suæ potestati subiecta, in Persas arma corripuit. Et nullus alius est, qui mihi sit adiutor in rogando Deum pro vobis, nisi Michael archangelus, cui creditus est populus Iudæorum. Et interim hoc tempore, ego & princeps Græcorum, communi labore aduersus Persarum principem dimicamus. Reuoluendæ sunt veteres historiæ, & considerandum, ne forte illud tempus hic significetur, quando Persæ a Græcis victi sunt. § Hactenus pertinent, quæ nos super hoc loco, ex diui Hieronymi commentario describenda & adnotanda duximus. Ex quibus appareret, Hieronymum sensisse, illum principem Græcorum venisse, non aduersus Gabrielem, sed aduersus principem Persarum: & causam eius aduentus fuisse, vt translationem imperij a Persis & Medis ad Græcos, apud Deum procuraret. Illud porro, *§ vt prælier aduersus principem Persarum,* § explicans Theodoretus sic ait. § Præliari dixit, pro differere ac persuadere: cum ostendere vellet, & iustã illius contra populum Hebræum indignationem; & suam erga eundem populum beneuolentiam. Est autem verisimile, cum qui differebat, sanctum esse Gabrielem, qui iam alias etiam reuelationes ipsi Danieli fuerat interpretatus. § Hæc Theodoretus. B C D

Theodoretus.

Quis fuerit princeps ille Græcorũ.

Sed liquidius videndum est, quis fuerit princeps ille Græcorum, quem vidit Gabriel, cum egrederetur ipse e conspectu Dei, venientem: & aduersus quem, & ad quid, ille venerit. Quidam putant, & in his est Rupertus, illum fuisse malum angelum, qui Græcis maxime dominabatur: & venisse ipsum aduersus principem Persarum, etiam malum angelum, vt imperium a Persis ad Græcos transferret. Atque ad id perficiendum, existimat Rupertus, iam tum cœpisse illum angelum serere graues discordias & offensas, inter Persas & Græcos, atque vtramque gentem inuicem concitare & inflammare: vnde postmodum funestissima bella inter istos populos exarserunt: quibus, magnis Græci, sed maioribus Persæ, calamitatibus & cladibus afflicti, & contriti, tandem per Alexandrum Magnum penitus victi, & sub Græcorum dominatum subiecti sunt. Eadem videtur diui Hieronymi sententia, vt ex verbis E

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius quæ paulo supra memorauimus', manifestum lectori esse potest. Sed in eo fortasse tantum diuersa est, quod videtur Hieronymus existimare, principem illum Græcorum, non fuisse malum angelum, sed bonum, videlicet illius gentis custodiæ curæque a Deo præfectum. Alij censent, illum principem Græcorum, fuisse bonum angelum, & venisse aduersus ipsum Gabrielem, repugnando ipsi apud Deum, ne populus Hebræus captiuitate liberaretur: causas exponens, propter quas digniores erant Græci, qui peculiari quadam prouidentia regerentur atque iuuarentur, quam Hebræi: et huic opinioni videtur annuere Theodoretus. D. autem Gregorius consentit Theodoreto, principem Græcorum venisse aduersus Gabrielem, & liberationi Iudæorum obstitisse; sed aliam tamen eius repugnantiæ causam affert. Nam, quia, inquit, Iudæi etiam in Græcos deliquerant, princeps Græcorum contendebat æquum esse, vt tale delictum diuturniori Iudæorum afflictione purgaretur atque expiaretur. Hic autem omnis inter tres istos principes, Iudæorum, Persarum, & Græcorum cõflictus & pugna, ideo voluit Deus vt patefieret Danieli, & per ipsum cunctis legentibus eius librum notescerer, vt hinc plane intelligeretur quantum sancti angeli, qui diuersis mũdi regnis, & prouincijs, atque populis, a Deo præpositi sunt, suæ quisque gentis prouidentiam, curamque gerant, in his præsertim quæ ad animorum salutem pertinent.

Verum præstat, vt sententias prædictorum auctorum, quas nos hic strictim attigimus, latius & apertius ab ipsis tractatas, ex verbis eorũ lector cognoscat atque perpendat. Rupertus igitur libro nono de victoria verbi Dei, capite decimo, hoc modo scribit. ¶ Sed ecce aliud malum: ¶ *cum egrederer, inquit Gabriel, apparuit princeps Græcorum veniens,* ¶ subauditur, ad obtinendum vel acquirendum Macedonibus imperium; sub quo videlicet imperio, filij populi tui, multa mala passuri sunt. Iam tum veniebat regnum Græcorum, agitante populos Græciæ isto, quem dicit principem Græcorum. Nec mirum, si Gabriel in conspectu Dei stans, & a Deo egrediens, & rursus ad ipsum regrediens, iam tum videbat venire istum principem Græcorum; quia nimirum iam tunc magna Græci facere incipiebant. Promptum est ex historijs nosse, quanta postmodum Græci, maximeque Athenienses, fecerunt & passi sunt; qui primi Græcorum in rebus bellicis extiterunt: quippe quorum opera, inquit Pompeius Trogus, effectu sti fidem peracta sunt. Ergo quo tempore hæ visiones Danieli reuelabantur, eo tempore Darium, tertium a Cyro Persarum regem, Athenienses vicerunt; tanta enim virtute in eo prælio Athenienses cum Persis pugnarunt, vt hinc viros, inde pecudes putares: idque declarauit euentus prælij, non minus ducentis Persarum millibus, eo prælio interfectis. Claret itaque, quomodo dictum sit, ¶ *cum egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens.* ¶ Et quidem illustrior ac nobilior Græcorum fuit de Xerxe, huius Darij filio victoria. Cuius regis cum innumerabili exercitu, quã terribilis fuit in Græciã introitus, tam fuit turpis & fœdus ex ea discessus. Mirum dictu, & veteres recensentibus historias perspicuũ est, quam crudeliter mali illi principes, angeli truces, per eadem tempora luserint in sanguine humano; nunc Græcis Græcos, nunc itidem Græcis cædentibus & occidẽtibus Persas, implacabili furore: ita vt non ignores, cur dictũ sit, mundum in maligno positum fuisse, vel esse: cuius videlicet maligni principes, diaboli suffraganei erãt, illi iam dicti; qui quoniam principabantur illis, non poterat eis se pax impijs. ¶ Hactenus Rupertus. Verum in hac sua narratione Rupertus, contra veritatem historiæ & chronologiæ, non nihil peccauit: velut est illud quod dixit: hanc visionem contigisse Danieli, tempore Darij, qui Maratonica pugna, duceq. Atheniẽsium Milciade, victus est. Siquidem tertio anno Cyri, vt in exordio huius capitis expressum est, hæc visio Danieli accidit: a quo tempore vsque ad initium principatus illius Darij, non minus quinque & triginta annos effluxerunt. Sed quia initio vnde cimi capitis, fit mentio primi anni regis Darij, similitudo nominum haud dubie fefellit Rupertum, arbitratum, illum fuisse Darium Hystaspis, tertium a Cyro Persarũ regem; cum ille tamen fuerit Darius Medus, ante Cyrum, Medorum Persarumque regno defunctus.

Rupertus.

Correctio sententiæ Ruperti.

Diuus

A Diuus autem Gregorius in libro decimoseptimo moralium, capite octauo, ita scribit. ¶ Cum Gabriel e conspectu Dei egrederetur, vt aduersus principem Persarum præliaretur; Græcorum principem vidit aduenientem. Quã ex re innuitur, quod aduersus Græcos quoque, aliquid Iudæa commiserat; quorum profecto causa, ereptioni illius resistebat. Quia mereri quidem veniam, tam longa oppressorum captiuitas poterat, sed ereptionis eorum beneficio, hoc quoque quod in Græcos deliquerant, obuiabat. ¶ Hæc Gregorius. Sed non possum equidem dispicere, quemadmodũ illo tempore potuerint Iudæi, quicquam in Græcos deliquisse. Nulla quippe, ante id temporis, fuisse inter Græcos & Iudæos, aut diffidia, aut commercia, vel in diuinis, vel in humanis historijs reperio. Quin, ex libro Iosephi vndecimo de Iudaicis antiquitatibus colligo, nullam fuisse Iudæis consuetudinem cum Græcis, ante Alexandrum Magnum. Hic enim cum venisset Hierosolymam, & Iudæos humaniter & benigne tractasset, multos ipsorũ, in suam, id est, Græcorum militiam adscripsit. Hoc autem euenit, circa olympiadem centesimam duodecimam; cum ducentis amplius annis antea, id est, circa olympiadem quinquagesimam quintã, hæc Danieli visio contigerit. Itaq. mihi quidem, vel Theodoreti, vel Hieronymi sententia, similior vero, atque probabilior videtur.

D. Gregorius.

Animaduersio in sentẽtiam Diui Gregorij.

LI 3 BENE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XIII.

CAPVT VNDECIMVM.

EGO autem, ab anno primo Darii Medi, ſtabam vt cõfortaretur & roboraretur. Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce, adhuc tres reges ſtabunt in Perſidẽ; & quartus ditabitur opibus nimiis ſuper omnes: & cum inualuerit diuitiis ſuis, concitabit omnes aduerſum regnum Græciæ. Surget vero rex fortis, & dominabitur poteſtate multa: & faciet quod placuerit ei. Et cum ſteterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli: ſed non in poſteros eius, neque ſecundum potentiam illius qua dominatus eſt. Lacerabitur enim regnum eius, etiam in externos, exceptis his. Et confortabitur rex Auſtri, & de principibus eius prævalebit ſuper eum; & dominabitur ditione: multa enim dominatio eius. Et poſt finem annorum, fœderabuntur: filiaque regis Auſtri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam; & non obtinebit fortitudinem brachii, nec ſtabit ſemen eius: & tradetur ipſa, & qui adduxerunt eam, adoleſcentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. Et ſtabit de germine radicum eius, plantatio: & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis: & abutetur eis, & obtinebit. Inſuper & deos eorum, & ſculptilia, vaſa quoque pretioſa argenti & auri, captiua ducet in Aegyptum: ipſe prævalebit aduerſus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Auſtri, & reuertetur ad terram ſuam. Filii autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorũ: & veniet properans & inundans: & reuertetur & concitabitur, & congredietur cum robore eius. Et prouocatus rex Auſtri, egredietur, & pugnabit aduerſus regem Aquilonis, & præparabit multitudinẽ nimiam; & dabitur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa millia: ſed non prævalebit. Conuertetur enim rex Aquilonis, & præparabit multitudinem multo maiorem quam prius: & in fine temporum, annorumque, veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimis. Et in temporibus illis multi conſurgent aduerſus regem Auſtri: filii quoque prævaricatorum populi tui extollentur, vt impleant viſionem, & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & ca-

Iſa. 19. c. 16
1. Mat. 1. b. 12.

A & capiet vrbes munitiſsimas: & brachia Auſtri nõ ſuſtinebunt; & conſurgent electi eius ad reſiſtendum, & non erit fortitudo. Et faciet veniens ſuper eum, iuxta placitum ſuum, & non erit qui ſtet contra faciem eius: & ſtabit in terra inclyta, & conſumetur in manu eius. Et ponet faciem ſuam vt veniat ad tenendum vniuerſum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam feminarum dabit ei, vt euertat illud: & non ſtabit, nec illius erit. Et conuertet faciem ſuam ad inſulas, & capiet multas: & ceſſare faciet principem opprobrii ſui, & opprobrium eius conuertetur in eum. Et conuertet faciem ſuam ad imperium terræ ſuæ, & impinget, & corruet, & non inue-
B nietur. Et ſtabit in loco eius viliſsimus & indignus decore regio: et in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio. Et ſtabit in loco eius deſpectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam & obtinebit regnum in fraudulentia. Et brachia pugnantis expugnabũtur a facie eius, & conterentur: inſuper & dux fœderis. Et poſt amicitias, cum eo faciet dolum: & aſcendet, & ſuperabit in modico populo. Et abundantes & vberes vrbes ingredietur: & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius: rapinas & prædam: & diuitias eorum diſſipabit, & contra firmiſsimas cogitationes inibit: & hoc vſque ad tempus. Et con-
C citabitur fortitudo eius, & cor eius aduerſum regem Auſtri in exercitu magno: & rex Auſtri prouocabitur ad bellum multis auxiliis, & fortibus nimis: & non ſtabunt, quia inibunt aduerſus eum conſilia. Et comedentes panem cum eo, conterent illum; exercituſque eius opprimetur: & cadent interfecti plurimi. Duorũ quoque regum cor erit, vt malefaciãt, & ad menſam vnam mendacium loquentur, & non proficient: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram ſuam cum opibus multis: & cor eius aduerſum teſtamentum ſanctum, & faciet, & reuertetur in terram ſuam. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Auſtrum: & non e-
D rit priori ſimile nouiſsimum. Et venient ſuper eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur, & indignabitur contra teſtamentum ſanctuarii, & faciet: reuerteturque, & cogitabit aduerſum eos qui derelinquunt teſtamentum ſanctuarii. Et brachia ex eo ſtabunt, & polluent ſanctuarium fortitudinis, & auferent iuge ſacrificium: & dabunt abominationem in deſolationem. Et impii in teſtamentum ſimulabunt fraudulenter: populus autem ſciens Deum ſuum, obtinebit & faciet. Et
E docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio, in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, ſubleuabuntur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum: quia adhuc aliud tempus erit. Et faciet iuxta voluntatem ſuam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduerſus omnem Deum: & aduerſus Deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracundia: perpetrata quippe eſt definitio. Et Deum patrum ſuorum non reputabit: & erit in concupiſcentiis feminarum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

narum, nec quemquam Deorum curabit: quia aduersum vniuersa con- A
surget. Deum autem Maozim, in loco suo venerabitur: & Deum,
quem ignorauerunt patres eius, colet auro & argento, & lapide pre-
tioso, rebusque pretiosis. Et faciet, vt muniat Maozim cum Deo alieno,
quem non cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in
multis, & terram diuidet gratuito. Et in tempore præfinito præliabitur
aduersus eum rex Austri, & quasi tempestas veniet contra illũ, rex Aqui-
lonis, in curribus, & in equitibus, & in classe magna, & ingredietur terras
& conteret, & pertransiet. Et introibit in terram gloriosam, & multi cor-
ment: hæ autem solæ saluabuntur de manu eius, Edom, & Moab, & prin- B
cipium filiorum Ammon. Et mittet manum suam in terras: & terra Ae-
gypti non effugiet. Et dominabitur thesaurorum auri, & argenti, & in om
nibus pretiosis Aegypti: per Lybiam quoque, & Aethiopiam transibit.
Et fama turbabit eũ ab Oriente & ab Aquilone: & veniet in multitudine
magna, vt conterat et interficiat plurimos. Et figet tabernaculum suum
Apadno inter maria, super montem inclytum et sanctum: et veniet vsque
ad summitatem eius, et nemo auxiliabitur ei.

C

IRIA hoc vndecimo capite narrantur: primo quidẽ, progressus & incre-
menta Persici imperii: eiusdẽq. imperij excidiũ, & ad Græcos trãslatio:
tũ, atrocissima bella, quæ inter duos Alexandri Magni successores gesta
sũt, reges dico Syriæ, & Ægypti: quibus bellis, varie ac misere Iudæorũ
gens implicata & afflicta fuit. Ad extremũ, fuse describitur futura per-
secutio Antiochi Epiphanis aduersus Iudæos; atque hinc, propter quandam analo-
giam, sumpta occasione, prædicit angelus persecutionem Antichristi aduersus Eccle
siam Dei, & omnes electos; quæ futura est, omnium, quas ante id temporis vnquam
passa erit Ecclesia, sæuissima, & supra existimationem nostram, acerbissima. Verum, il D
lud hoc loco quæstionem habet: vtrum visio, quæ hoc, & duodecimo capite memora-
tur, eadem sit visioni, in precedenti decimo capite descriptæ, an potius diuersa sit? D.
Hieronymus in extremo suo commentario super caput decimum, sequens Hebræos,
censet hanc visionem, superiori, esse diuersam: verba eius ita se habent. ¶ Iuxta edi-
tionem vulgatam, vsque ad finem libri, vna putatur visio, quæ anno tertio Cyri regis
Persarum apparuit Danieli. Porro iuxta hebraicam veritatem, separata sunt, quæ se-
quuntur, & scripta ordine præposterο. De cuius causis supra diximus. Non enim sub
Cyri anno tertio, sed sub primo anno Darij, qui Baltasarem subuertit, narrantur ista,
quę hic scripta sunt. ¶ Putat autem D. Hieronymus, prima illa verba huius capitis
vndecimi. ¶ *ego autem ab anno primo Darij Medi stabam, &c.* ¶ esse verba Danielis, qui post- E
quam subuerso imperio Chaldęorum, in potestatem venit Darij Medi, quoniam rex
ille insigni beneuolentia, gratia, & benificentia, se suamque gentem complectebatur;
studiosissime atque instantissime supplicauerat Deo, vt imperium eius regis, diu, mul
tumque corroboraretur. Hæc orãti Deum Danieli, quæ narrantur hoc capite, per
angelum patefacta sunt. Nec turbet lectorem, quod post hæc Danielis verba, proxime
inducatur angelus, dicens illa verba, ¶ *& nunc veritatem annunciabo tibi &c.* ¶ frequens
enim est apud prophetas, subita, nec pręsignificata personarũ mutatio: velut in psal-
mo 31. cum propheta dixisset, ¶ *Tu es refugium meum a tribulatione mea, quæ circumdedit me.* ¶

An visio quæ in decimo, vndecimo, & duodecimo capite narratur, sit vna, eademque.

Frequens mutatio personarum in verbis prophetarum.

repente

A repente persona Dei introducitur respondentis, ¶ *intellectum tibi dabo, & instruã te in via hac qua gradieris &c.* ¶ similiter hic ponitur in exordio capitis deprecatio Danielis, & mox subiungitur responsum Dei per angelum. ¶ Hactenus ex Hieronymo. Cuius auctoritate magister historiæ scholasticæ, Albertus, & Carthusianus, in eandẽ opinionem ducti sunt. Sed his dissentiens Lyranus, eandem esse hanc visionem superiori, cõfirmat ea ratione: quod illa coniunctio ¶ *autem* ¶ cum dicitur, ¶ *ego autem a primo anno Darij &c.* ¶ manifeste ostendit, hanc orationem continuari cum extrema oratione præcedentis capitis; & vtraq. esse verba eiusdem angeli loquentis cum Daniele. Probo equidem magis hanc sententiam; ad quam confirmandam & persuadendam, vel illud satis magnam vim & pondus habere debet, quod angelus, capite præcedenti, dixit Danieli, se post dimicationem vnius & viginti dierum, cum principe Persarum
B factam, venisse, vt ipsi Danieli aperiret atque enunciaret plurima & grauissima, eorũ quæ nouissimis diebus ventura erant mysteria. Horum autem nihil, præcedenti capite, patefactum est Danieli: in hoc vero capite, multa de rebus grauissimis olim futuris præmonstrantur Danieli. Necesse igitur est, hanc visionem continuari cum superiori: nisi velimus dicere, aut non impleuisse angelum promissa sua; aut Danielem, quæ ab angelo audierit, & didicerit, ea scriptis prodere noluisse. Illud præterea monendus est lector, pro eo quod Hebræi & Latini codices habent in principio huius capitis, ¶ *Ab anno primo Darij*, ¶ mendose legi in græcis codicibus, quam lectionem habuit etiam Theodoretus, ¶ *anno primo Cyri.* ¶ Cuius errati, miror cur Hieronymus more suo non monuerit lectorem: sed fortasse id mendi, post eius tempora, græcis litteris irrepsit. Annus porro primus Darij, non denotat tempus huius visionis: nam
C cum ea continuetur cum visione præcedentis capitis, constat ex initio eius capitis, ipsam Danieli, tertio anno Cyri regis, accidisse. Sed notatione eius temporis, significatur, ex quo tempore Gabriel cœpisset supplicare Deo, pro conseruatione imperij regis Darij: scilicet a primo anno, quo ille subuerso Chaldæorum imperio, propensissimum animum suum erga Iudæos ostendere cœperat.

Mendum in lectione Græca.

Ecce tres adhuc reges stabunt in Persíde; et quartus ditabitur opibus nimiis super omnes; ¶ *vsque ad illud*, ¶ et cum steterit, con teretur regnum eius, et diuidetur in quatuor ventos cæli, etc.

D

ISTA particula, ¶ *adhuc* ¶ vim habet apud Hebræos nonnunquam, latinæ præpositionis, ¶ *post*; ¶ sic legimus apud Ionam cap. 3. ¶ *adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur:* ¶ sic etiam hoc loco, ¶ *adhuc tres reges stabunt in Persíde, & quartus ditabitur opibus nimijs*, ¶ id est, post tres reges, qui proxime subsequentur Cyrum, erit quartus rex, super omnes ditissimus. Licet autem multo plures fuerint reges Persarum, eos tamen non nisi vsque ad quartum regem numerare voluit, hoc est vsque ad Xerxem; non solum quod hic diuitijs & magnificentia, omnibus antecelluit; sed quod horribilem contra Græcos belli tempestatem concitauerit: qua tamen ipse turpiter miserequе vexatus, fractus, & contritus est. Et quod causa fuerit, cur deinde Græci, iniurias eius vlturi, bello Persas appetierint atque profligauerint, eisque imperium rapuerint. Verum, iuuabit lectorem
E cognoscere, quæ super hoc loco Danielis scribit D. Hieronymus: sic enim ait. ¶ Quatuor reges post Cyrum in Persíde surrecturos, Cambysen filium Cyri, & Smerdẽ Magum, qui Pantapten filiam Cambysis duxit vxorem. Qui cum a septem Magis fuisset occisus, & in locũ eius, Darius suscepisset imperium, eadem Pantaptes nupsit Dario: & ex eo Xerxẽ genuit filiũ; qui potentissimus rex & ditissimus, aduersus Græciã, innumerabilẽ duxit exercitum: & ea gessit, quæ Græcorũ narrant historiæ. Quo tẽpore, Sophocles & Euripides clari habebãtur; & Themistocles ad Persas fugiẽs, hausto tauri sanguine perijt. Frustra igitur quidam, quartum regem hic nominatum, fuisse putãt

Cur numerauit tantũ reges Persarum, qui fuerunt vsque ad Xerxem.

D. Hieronymus.

Darium

Universidad de Deusto
Biblioteca

Darium qui ab Alexandro superatus est: at ille, non quartus, sed quartusdecimus post Cyrum, Persarum rex fuit; quem septimo imperij sui anno, & superauit, & occidit Alexander. Et notandum, quod quatuor post Cyrum Persarum regibus enumeratis, nouem præterierit, & transierit ad Alexandrum. Nō enim curę fuit spiritui prophetali, ordinem historiæ sequi; sed præclara quæque perstringere. Quod vero subditur, § *Surget rex fortis &c.* § perspicue de Magno Alexandro intelligendum est: hic enim Illyricis Tracibusq. superatis, victa Græcia, Thebisq. subuersis, transiuit in Asiā: fugatisque Darij ducibus, vrbem Sardis cepit. Posteaque capta India, & vrbe Alexādria condita, cum triginta & duos ætatis haberet annos, & duodecimum imperij annum, in Babylone, veneno periit. Hæc Hieronymus. Similia de quatuor regibus hic a Daniele memoratis scribit Theodoretus, appellans eos Cambysen, & Magos, qui decem menses regno potiti sunt; tertio loco Darium Hystaspis; & quartum, huius filiū, Xerxem, cuius externi scriptores historici, sophistæ, & oratores meminerunt: narrātes & superbam illius cum exercitu in Græciam profectionem; & ridiculum discessū. Angelus vero vsque ad ipsum Xerxem, summatim traditis Persicis rebus, & ceteris qui post ipsum regnarunt, vt qui imbecilliores fuerint, omissis, ad Macedonum regem Alexandrum, transtulit orationem. Sic Theodoretus.

Cur alij reges post Xerxem, hic ab angelo taciti sint.

Digressio, de monarchia Persarum.

Ceterum, hic locus Danielis nos monet atque inuitat, vt de regibus Persarū paulo altius & distinctius disserentes, nonnulla explicemus, quæ non modo pertineant ad harum visionum Danielis intelligentiam, sed etiam ad aliorum scripturæ librorū illustrationem multum conducant: &, quod nos in primis spectamus, plurimum adiumenti conferant, ad explorate percipiendam, nobilem illam de septuaginta hebdomadibus disputationem, quam super nono capite Danielis, duobus ei dicatis libris, copiose accurateque tractauimus. Primum igitur dicamus, de numero regum, qui a Cyro vsque ad Alexandrum, Persicum imperium rexerunt: tum de singulis regibus explicemus, tantum quod memorabilius fuit, & quod studiosis diuinæ scripturæ, ad varios sacrarū litterarum locos recte intelligendos, quasi lucē præferre possit: ad extremum, doceamus; quamdiu hæc Persarū monarchia steterit. De numero regū qui apud Persas regnarunt, quoad stetit eorū monarchia, varie tradiderunt auctores. Petrus Galatinus, libro 4. cap. 15. quosdam rabinos nominat, qui dixerunt, tres tantum fuisse reges in Perside, Cyrum, Assuerum maritum Esther, & Darium, qui victus ab Alexandro, perdidit imperium. Verum his tribus, rabi Salomon & Lyranus, quartū regem adiungunt; inter Cyrum & Assuerum, interponentes Cambysen Cyri filium. Et hanc quidem opinionem fuisse perquam vetustam, testis est diuus Hieronymus; qui & super hoc capite vndecimo, & supra, exponendo caput septimum, refert, quosdā existimasse, non plures quatuor regibus, post Cyrum apud Persas regnasse. Tertullianus in eo libro quem scripsit aduersus Iudæos, quinque tantum reges Persarum commemorat. Isidorus libro quinto etymologiarum, octo reges numerat; totidemq. apud Ioannem Anniū, Metasthenes & Philo, horumque chronologijs sine vlla dubitatione credentes, Ioannes Driedo, Ioānes Lucidus, alijque non pauci, nec obscuri huius nostri seculi scriptores.

Quot fuerint reges Persarum, dum stetit ea monarchia, Rabini.

Tertullianus. Isidorus, Ioannes Annius.

At enimvero, videntur ex ipsa sacra historia sex Persarum reges posse colligi. Primus fuit Cyrus auctor libertatis Iudæorum, & Persarum monarchiæ cōditor; cuius amplissima fit mentio apud Isaiam cap. 45. atque extremis verbis historiæ paralipomenon, primisque libri Esdræ. Secundus rex fuit, qui inchoatam templi ædificationem, Iudæos prosequi vetuit, dictus ab Esdra capite quarto Assuerus & Artaxerxes; quippe varia illis regibus erant nomina, ante & post susceptum imperium. Hunc plerique existimant, fuisse Cambysem, Cyri filiū. Tertius rex fuit, Darius Hystaspis; cuius secundo regni anno, repetita est templi ædificatio, & sexto anno absoluta. Hunc regem suo nomine appellat Esdras capite quinto & sexto, Zacharias item & Aggæus. Quartus rex ab ipso Esdra capite septimo, & Nehemia capite primo & secūdo, nominatur Artaxerxes; cuius gratia & præsidio, Nehemias profectus in Iudæam, extructis mœnibus, Hierosolymitanam vrbem refecit atque communiuit. Hunc Artaxerxē

multi

multi cēsent fuisse eum, quem externi scriptores, cognomento Longimani appellare solent. Quintus rex fuit maritus Esther, qui in principio eius libri vocatur Assuerus: postea vero capite decimo dicitur Artaxerxes; videlicet fuit is, vt placet multis, qui ab ethnicis cognominatus est Mnemon. Sextus rex videtur fuisse Darius, qui ab Alexandro victus est. Namque in libro Nehemiæ, qui vulgo inscribitur secundus Esdræ cap. 12. nominatur Darius rex Persarum, cuius tempore fuerit Iaddus pontifex Iudæorum. Hic autem Iaddus, vt narrat Iosephus libro. 11. antiquitatum, pontificatum gerebat, quo tempore Alexander Magnus venit Hierosolymam; a quo etiam, præter opinionem omnium, mire honoratus est. Darius vero, vltimus rex Persarum, eodem anno quo Alexander, si verum scribit Diodorus lib. 17. iniuit principatum. Verumtamen, præter hos sex reges, fuisse alios octo, vt in summa, quicunque a Cyro vsque ad Alexandrum, Persico imperio præfuerunt, quatuordecim fuerint, quemadmodum hic, & super capite septimo confirmat D. Hieronymus, manifestis firmisque argumētis probari potest. Principio, Herodotus & Thucydides, qui vixerunt, cū maxime floruit imperium Persarū, omnes reges qui apud Persas regnarunt, a Cyro vsque ad suā ætatem, nominatim expresseque commemorarunt. Herodotus quidem, Cyrum, Cambysen, Magos, Darium, & Xerxem; Thucydides vero, Artabanum, Artaxerxem Longimanum, Xerxem, Sogdianum, & Darium Nothum. Reliquos quatuor, Artaxerxē Mnemonem, Ochum, Arses, & Darium Arses, tradiderunt Ctesias Gnidius, Diodorus Siculus, Strabo, Trogus Pompeius seu Iustinus, Iulius Africanus in annalibus, Clemens Alexandrinus in primo libro stromatum, Eusebius in chronicis, D. Hieronymus super septimum & vndecimum caput Danielis, Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, Orosius in sua historia, Beda in libro de sex ætatibus mūdi. Et quidem, Ctesias Gnidius, magno in honore habitus est a rege Persarum Mnemone, a quo etiam prefectus est bibliothecis Persicis, e quibus fatetur ipse, historiam quam scripsit, fuisse depromptam. Nonnullos autem prædictorum regum, quidam in historia regum Persidis, tacitos præterierunt; tum quod non legitime, sed per vim, tum etiam quod breuissimo tempore, imperium tenuerunt.

Quatuordecim fuisse reges Persarū

Secundo loco, strictim declarandum est, si quid in singulis istorum regum fuit memorabile, & lectori ad intelligentiam sacrorum librorum aliquo modo profuturum. Primus rex fuit Cyrus, huius monarchię fundator & cōditor: hic regnauit triginta annis: hoc. n. probat Cicero in priori libro de diuinatione, auctoritate Dionysij, qui Persicarum rerum scripsit historiam. Idem cōfirmat Iustinus libro primo, Clemens primo libro stromatum, Eusebius in chronicis, Hieronymus super septimum caput Danielis, Orosius lib. 2. Beda in libro de sex ætatibus mundi. Atque huic numero vnum modo annū detraxit Herodotus, Sulpitius vero addidit: illo, annos viginti nouē, hoc, vnum & triginta, Cyro assignātibus. Quo licet refellere tres scriptorū errores: primū rabi Salomonis & Hebræorū, quos etiā Lyranus super nono capite Danielis secutus est: isti, tres dumtaxat annos regnasse Cyrum existimarunt. Secundus error Xenophontis fuit: qui libro octauo Cyropediæ, septem tantum annos tribuit Cyro. Sed nimirum Xenophon, non tam scripsit eos libros, vt ait Cicero, ad veritatem historiæ, quam ad effigiem & exemplar iusti imperij expresse demonstrandum. Tertium censeo errorem Annij, Driedonis, Lucidi, Valerii Anselmi, & complurium nostri seculi chronologorum, qui Cyrum simul cum Dario Medo, duos annos, solum vero post Darij obitum, duos & viginti regnasse prodiderunt. Fuit Cyrus, quam qui maxime, in sacris & profanis historijs commendatus ac celebratus. Fuit enim vnus ex duodecim principibus, qui, ob res glorioſissime gestas, & imperiū latissime prolatum, super alios omnes reges clari & nobiles, omnibus seculis fuerunt. Hi autem celebrantur; apud Assyrios, Ninus & Semyramis; apud Hebræos, Dauid & Salomon; apud Chaldæos, Nabuchodonosor; apud Persas, Cyrus; apud Græcos Alexander Magnus; apud Romanos, Iulius Cæsar & Augustus; apud Christianos; Magnus Constantinus, Theodosius, & Carolus Magnus. Cyrus præterea clarus, & nobilis fuit testimonio diuinæ scripturę: siquidem ducentis ante ipsius ortum annis, per Isaiam cap 45.

Cyrus.

Duodecim principes variarum gentium, super alios omnes, insignes ac memorabiles.

de

Universidad de Deusto
Biblioteca

de proprio nomine, diuino oraculo prænunciatus est; promittente Deo amplissimum opulentissimum,& glorioſissimum imperium ſe ipſi daturum. Nec hoc aut ignorauit aut diſſimulauit Cyrus; ſed ingenuo gratoque animo, vt in exordio libri ſui narrat Eſdras, omnia ſe mundi regna confeſſus eſt a Deo Iudæorum accepiſſe. Idēque multis annis poſt, confirmauit Aſſuerus maritus Eſther, in epiſtola, quam ſcripſit ad omnes ſuo imperio ſubiectos. Fuit etiam Cyrus eo nomine commendatus in ſacris litteris, quod Iudæos benigniſſime tractauerit, donata ipſis libertate, factaque non ſolum reuertendi in patriam, ſed etiam reficiendi templi poteſtate.

Cambyſes.

Secundus rex Perſarum, fuit Cambyſes, filius Cyri. Hic regnauit, auctore Herodoto in libro tertio, annos ſeptem,& menſes quinque. Euſebius & Beda, illos quinque menſes octaui anni, pro vno anno putantes, regnaſſe cum octo annis tradiderūt. Lapſus igitur eſt Ioſephus in libro vndecimo antiquitatum, affirmans, eum ſex tantum annos regnaſſe. Sed grauior eſt lapſus Sulpitij, nouem ei annos tribuentis: multo etiam grauior Clementis Alexandrini, qui decem & nouem annos ei regi aſſignauit. Tradunt Hebræi, horumque princeps Ioſephus (nec de Chriſtianis, diſſentiunt Euſebius in chronicis,& Beda) hunc Cambyſem fuiſſe illum Aſſuerum,& Artaxerxem, memoratum ab Eſdra capite quarto, qui Iudæos proſequi ædificationem templi prohibuit. Iſtorum quoque auctorum opinio eſt, nec abnuit D. Auguſtinus in libro decimooctauo de ciuitate Dei capite vigeſimo ſexto, hunc Cambyſem, fuiſſe regem illum Nabuchodonoſor, cuius ducem militiæ Holophernem, ſancta mulier Iudith, obtruncauit. Sed hoc procul vero eſſe, patet diligenter conſideranti, quæ de rege illo Nabuchodonoſor ſcripta ſunt in libro Iudith: videlicet, ea in Cābyſem minime conueniunt. Etenim, rex ille Nabuchodonoſor, dicitur pugnaſſe cum Arphaxat rege Medorum: at Cambyſes, ſimul Perſarum & Medorū imperium, a patre Cyro ſibi relictum, pacifice tenuit vſque ad mortem ſuam. Illius præterea Nabuchodonoſor, memoratur in libro Iudith, decimustertius imperij annus; omne autem regni Cambyſis tempus, octo annos non impleuit. Denique, tempore illius Nabuchodonoſor, ſtabat vrbs & templum Hieroſolymitanum, cuius, regnante Cambyſe, non vltra fundamenta, proceſſit ædificatio. Tertius rex, qui abſente Cambyſe, bellaque in Ægypto gerente, per fraudem occupauit regnum, fuit magus, cui nomen Smerdes, ſimulans ſe fratrem eſſe Cābyſis ſibi cognominem, quem nocturno viſo deceptus Cambyſes, necari iuſſerat. Hic magus, ſecundum Theodoretum, regnauit decem menſes; ſecundum Ioſephum, annum vnum integrum: ſed verius dictu eſt, regnaſſe eum ſeptem menſes, vti tradit Herodotus.

Nabuchodonoſor qui memoratur in libro Iudith, non fuiſſe Cambyſem.

Smerdes Magus.

Darius Hyſtaſpis.

Quartus rex, fuit Darius Hyſtaſpis. Hic diuerſæ familiæ fuit a familia Cyri, vnuſque de ſeptem Perſarum principibus, qui facta coniuratione, Smerdem magum regno vitaque priuarunt. Fuit humaniſſimus erga Iudæos, quippe facultatē proſequendi refectionem templi, vſque ad principatum eius impeditam, benigniſſime Iudæis conceſsit. Quin, vt in quarto capite libri tertii Eſdræ ſcriptum eſt, hic Darius, ſimul adeptus eſt regnum, fecit votum, ſe vrbem & templum Hieroſolymitanum Iudæis ædificaturum. Huius regis mentio fit ab Eſdra capite quinto,& ſexto,& ab Aggæo,& Zacharia, qui eo regnante prophetarunt. Regnauit hic, ſecundum Herodotum libro ſeptimo, Euſebium in chronicis, Sulpitium in libro ſecundo, annos triginta ſex. Nam Tertullianus, in libro contra Iudæos, tribuens ei decem & nouem annos, & Oroſius in libro ſecundo, aſſignans triginta, nec non & Clemens in primo libro ſtromatum, quadraginta ſex annos ei adſcribens, omnes aut plus, aut minus vero, eius regni annos determinarunt. Reperita igitur fuit anno regni eius ſecundo, ædificatio templi, & anno ſexto abſoluta, vt refert Eſdras capite ſexto. Sed hoc intelligendū eſt de abſolutione partis interioris, quæ proprie nominabatur templum; ſcilicet in quod ſolos ingredi ſacerdotes fas erat. Nam ædificatio templi ſecundum omnes partes tam interiores quam exteriores, atria dico,& porticus, aliaque templi ornamenta, non ante nonum Darij annum completa eſt; ſicut Ioſephus ſcribit in libro vndecimo antiquitatum. Ex quo liquet, verum fuiſſe quod Iudæi dixerunt Domino noſtro, vt narrat

Locus Ioannis capite ſecundo.

rat Ioannes capite ſecundo, ⁂ *quadraginta ſex annis templum hoc ædificatum eſt, &c.* ⁂ Loquebātur enim illi, non de prima templi ædificatione ſub rege Salomone; eam namque patet ex libro tertio regū, ſeptem annis eſſe perfectam: nec de tertia ædificatione eiuſdē templi ſub Herode rege, quam fuſe narrat Ioſephus lib. 15. antiquitatum; quippe, idē Ioſephus tradit, eam intra decennium fuiſſe abſolutam: ſed loquebantur de ſecunda ædificatione tēpli, facta poſt reuerſionē Iudæorū ex captiuitate babylonica, ſub Dario, quarto Perſarū rege, quam capite ſexto refert Eſdras. Verum, illorū quadraginta ſex annorum ſumi debet initiū, ab anno ſecundo regis Cyri; nēpe quo anno iacta primū ſunt a Iudæis tēpli fundamenta: terminū vero eorū annorū, ponere conuenit in anno Darii nono; quo nimirū, omnē tēpli ædificationē fuiſſe diximus vſquequaq. cō sūmatā. Si igitur viginti nouē annos Cyri, iūgas cū octo Cābyſis & Magorū,& itē cū nouē annis Darij, reperies illū quadraginta ſex annorū numerum, a Iudæis definitū.

Locus Ioannis cap. 2.

Quintus rex, fuit Xerxes Darij filius, bello quod aduerſus Græcos geſſit, valde memorabilis. Hic enim cum innumerabili exercitu Græciā debellare aggreſſus eſt. Sed quā fuit glorioſus,& formidabilis eius in Græciam ingreſſus, tā fuit reditus, ſeu fuga, pauoris atq. ignominiæ plena. Hunc regnaſſe annos circiter vnū & viginti, cōſentiūt multi, optimiq. auctores. Diodorus Siculus lib. 11. Euſebius in Chronicis, Seuerus Sulpitius lib. 2. ſacræ hiſtoriæ, Oroſius,& Beda in libro de ſex ętatibus mundi. Vt non ſit dubitandū, erraſſe Clementē Alexandrinū in primo libro ſtromatū, qui viginti ſex imperii annos huic regi attribuit. Ioſephus porro in lib. 11. antiquitatū dicit, hunc Xerxē fuiſſe eū regē, qui primū miſit Hieroſolymā Eſdrā, deinde Nehemiā, appellatū ab illis Artaxerxē, vt videre eſt apud Eſdram cap. 7.& Nehemiā cap. 2. Sed falſa eſt Ioſephi ſententia. Nā illius Artaxerxis, Nehemias memorat cap. 5. trigeſimum ſecundū regni annum; cum tamen Xerxes, omnium conceſſu, non vltra duos & viginti annos, regnauerit. Nec pro Ioſepho reſpōderi poteſt, Xerxē, ſolū quidē regnaſſe viginti duos annos; ſed ex quo, viuente patre, deſignatus eſt regni hæres & ſucceſſor, regnaſſe eū plus triginta annos: ſiquidem Herodotus lib. 7. ſcribit, Xerxem fuiſſe a patre Dario ſucceſſorē regni declaratū, duobus annis ante ſuū obitū. Quo fit, vt etiāſi principatū Xerxis ab eo tēpore placeat numerare; omne tamē regni eius tēpus, viginti quatuor annos non excedat. Ridiculus ſane fuit Iuſtinus hiſtoricus, ſeu mauis dicere, Pompeiū Trogū, qui in lib. 36. non eſt veritus dicere, hunc Xerxē fuiſſe primū regē extraneū, a quo Iudæi ſint domiti,& primū alienæ gentis principibus ſubeſſe ac parere coacti. Inſigne profecto ac notabile mendacium. Conſtat enim ex ſacris libris, & ex hiſtoria Ioſephi, quā Iuſtinus, multis annis poſterior, legere potuit, ſæpenumero Iudæos ante Xerxē, a regibus externis, velut Ægypti, Babylonis,& Aſſyriorū, eſſe ſubiugatos. De hoc Xerxe loquitur Daniel capite hoc vndecimo, dicens, eū diuitiis ſuper omnes reges abundaturū. Sic nēpe fuit: nā incredibilē eius regis opulentiā atq. magnificentiā,& imperii magnitudinē, ſatis oſtendit innumerabilitas exercitus, quē ex Aſia traduxit in Europam ad debellandos Græcos. Cuius exercitus, terreſtris ſimul atq. nauālis, fuiſſe tradit Herodotus lib. 7. ter & vicies centena millia hominum, adiectis decē & ſeptem millibus, præterque, decem & ſexcentis. Ad quem numerum ſi adſcribatur multitudo eorum, qui exercitui ſeruiebant ac miniſtrabant,& qui eum comitabātur, erant hominum quingentæ & viginti octo myriades, additis tribus millibus ducēntis viginti. Continet autem myrias, decem millia hominum. Quare, ſi ille numerus noſtro modo cōputetur, quinquies continebat decies centena millia,& præterea, prope trecenta millia. Hic, vniuerſus copiarum Xerxis numerus fuit. Nā mulierum, pinſentium,& pallacum, & eunuchorum numerum, nemo pro comperto queat dicere. Hunc Xerxem, præfectus militiæ eius Artabanus, per dolum peremit, & ſexto loco regnum Perſarū tenuit, ſeptē menſes; qui ſimul cū annis imperii Xerxis cōputandi sūt.

Reſellitur Ioſephus

Magnitudo exercitus Xerxis.

Artabanus ſextus rex.

Septimus rex fuit Artaxerxes, cognomēto Lōgimanus. Hic interfectore patris Artabano, regnique inuaſore, pari animo prudentiaque interfecto, quadraginta annos vt fere conuenit inter bonos auctores, Perſarum rexit imperium. Cognominatus eſt Longimanus, vel quia ſecūdum Strabonē. libro decimoquinto, adeo longis erat bra-

7. Artaxerxes Longimanus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

chijs,vt ſtans rectuſque,manibus genua cõtingeret;vel quia ſecundum Plutarchum in vita Artaxerxis,alteram manum haberet longiorem. Hoc excepto, pulcherrimus omniũ ſui temporis exiſtimatus eſt. Hic benigniſſimus fuit erga Iudæos;& eſt is, qui Eſdram atque Nehemiam miſit Hieroſolymã,vt legitur Eſdræ ſeptimo, & Nehemiæ capite ſecundo. Anno vigeſimo regni eius,cœpta refici eſt Hieroſolyma, & circumſtructis validis mœnibus communiri. Ex quo tempore,initium computandi ſeptuaginta hebdomadas Danielis,eſſe ſumendum, ſuperioribus duobus libris,decimo, & vndecimo,demonſtratum eſt. Ioſephus libro vndecimo ſcribit,hunc regem fuiſſe maritũ Eſther:ſed Ioſepho contradicit Euſebius in chronicis,eo argumento, quod,ſi huius regis coniux fuiſſet Eſther, cum ſub eo ipſo rege fuerit Eſdras,haud dubie factu-
B rum eum fuiſſe in ſcriptis ſuis mentionem aliquam,de illa hiſtoria Eſther,& Mardochęi,tam inſigni & nobili, Iudæiſque omni tempore celebranda. Seuerus Sulpitius libro ſecundo ſacræ hiſtoriæ,hunc regem fuiſſe putat illum Artaxerxem, a quo memorat Eſdras cap.4.ædificationẽ templi Hieroſolymitani eſſe impeditã: ſed fallitur. Etenim,plus quinquaginta annos ante hunc regẽ,templi fabrica, ſexto ſcilicet anno Darij Hiſtaſpis,perfecta eſt, vt ſupra lib. 11. in quæſtione tertia oſtẽſum eſt.Octauus rex,dictus eſt Xerxes ſecũdus;nec plus duobus mẽſibus regnauit: quanquã Diodorus refert,regnaſſe eũ,ſecundũ nonnullos ſcriptores,vnũ annũ. Nonus rex,appellatus eſt Sogdianus,qui regno præfuit ſeptẽ mẽſes;& hi duo,per dolũ & vim regnũ inuaſerũt.

Decimus rex,fuit Darius cognomento Nothus. Nimirum Longimani filius fuit: non tamen ex iuſto matrimonio,ſed ex pellice ſuſceptus,ob idque Nothi cognomentum habuit.Hic regnauit,ſecundum Clementem,octo annos;at ſecundum Philoſtra
C tum libro primo de vita Apollonii,ſexaginta annos in regno exegit.Sed verius eſt,vt colligitur ex Thucydide,Diodoro, Euſebio,Beda,aliiſque laudatis chronologis, regnaſſe ipſum annis decem & nouem.Arbitratur Sulpitius libro ſecundo, hunc fuiſſe illum Darium,cuius ſexto imperij anno, narrat Eſdras,ædificationem templi eſſe finitam.Quã opinionem eſſe falſam,conſtat duobus argumentis.Primo, quia templũ illud ædificatum eſt,Zorobabele principe populi hebraici, & Ieſu ſummo pontifice, qui reuerſi fuerant ex captiuitate babylonica,anno primo regis Cyri, vt habes in capite ſecundo Eſdræ: a quo tempore,vſque ad ſextum annum Darij Nothi, fluxerant anni plus centũ quadraginta.Non eſt autẽ credibile,Zorobabelẽ & Ieſum, vixiſſe eo tempore vltra centũ ſexaginta annos. Deinde,dictum illud Iudæorũ, apud Ioannem capite ſecundo,de ædificatione ſecundi templi,quadraginta ſex annis confecta, plane contradicit huic opinioni.

D Vndecimus rex,fuit Artaxerxes Mnemon:ſic cognominatus,ob ſingularem memoriæ præſtantiam.Hic regnauit annos quadraginta: nam procul vero diſceſſit Plutarchus,qui eius regis vitam deſcribens,duos & ſexaginta annos eum regnaſſe affirmat. Euſebius porro,Iſidorus, Beda,aliique diligentes & docti ſcriptores, exiſtimant,hũc Mnemonem fuiſſe maritum Eſther, qui eo in libro,primũ Aſſuerus,deinde Artaxerxes nominatur.Et ſit mihi hoc,ſimillimum vero. Vnum tamen illud,fidem huic opini derogare videtur,quod in capite vndecimo libri Eſther ſcriptum eſt, Mardochæũ qui ſub illo rege floruit,& patruus fuit ipſius Eſther, fuiſſe de numero captiuorum, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor de Hieruſalem, cum Iechonia rege Iuda. Atqui, ex eo tempore,quo Iechonias tranſmigrauit Babylonem, vſque ad duodecimum annũ Aſſueri mariti Eſther, qui annus memoratur in capite tertio eius libri,anni pro-
E pe ducenti quinquaginta tranſierunt; quibus annis addere prętera oportet annos, quos natus erat Mardochæus,cum ductus eſt Babylonem ſimul cum Iechoniaexcedit autem omnem fidem, vixiſſe Mardochæum,ſupra ducentos & quinquaginta annos.Verũ facile occurritur huic obiectioni:ſi dicamus,quemadmodũ etiã ſupra libro decimo diximus,Mardochęũ dici,fuiſſe ex numero captiuorũ,qui fuerũt cũ Iechonia: non quod ipſe fuerit vnus ex illis,quaſi concaptiuus Iechoniæ; ſed quod fuerit ex illorum ſtirpe ac genere: vt id poſitum ſit ad laudẽ Mardochęi, quod prognatus fuerit ex illis,qui cũ Iechonia,Hieremiæ monitis,Deiq. præceptis obſequẽtes,vltro ſe dedi derant:

An hic rex fuerit maritus Eſther, vt tradit Ioſephus.

Contra Sulpitium.

8 Xerxes ſecundus.
9 Sogdianus.

10. Darius Nothus.

Contra Sulpitium, qui putauit, ſub hoc Dario, fabricam ſecundi templi eſſe perfectam.

11. Artaxerxes Mnemõ.
An hic rex fuerit ille maritus Eſther.

Quæſtio de ætate Mardochæi.

A derant regi Babylonis;cõtra quam fecerant ſequaces regis Sedechię.Quapropter illi apud Hieremiã cap.23.ſub figura optimarũ ficuũ cõmendãtur;hi vero ſub ſpecie ac ſimilitudine peſſimarũ ficuũ,quæ nullo modo comedi poſſunt,vituperãtur atq.reprobãtur. Nec obſcure in capite ſecundo libri Eſther,ſignificatur;proauũ Mardochæi,dictum Iemini,ſimul cum Iechonia tranſmigraſſe Babylonem:ſic enim eſt eo loco.§ *Mardochæus filius Iair,filij Semei, filij Cis,de ſtirpe Iemini,qui translatus fuerat de Hieruſalem, eo tempore quo Iechoniam tranſtulerat Nabuchodonoſor.*§ Illud enim relatiuum,qui,non ad Mardochæũ ſed ad Iemini referendum eſt.Et,vt obiter etiam hoc indicem lectori, in libro Eſther in exordio capitis vndecimi,ita ſcriptum eſt:§ *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra,attulerunt Doſitheus qui ſe Sacerdotem ferebat,&c.* § quis fuerit ille rex Ptolemæus, &
B Cleopatra, diu mihi obſcurum fuit'; ſed tandem legenti poſteriorem Ioſephi librũ aduerſus Appionem,euoluit:fuit enim Ptolemæus ille,ſextus poſt Alexandrum Magnum,rex Aegypti;quem cognominarunt Philometora, cuius vxor fuit Cleopatra. Ioſephus enim eo loci ſic habet.§Philometer Ptolemæus,& vxor eius Cleopatra, omne regnum cõmiſere Iudæis;& totius militiæ duces fecerunt Oniam & Doſitheum Iudæos:§ & cetera quæ deinceps ſcribit Ioſephus, & apud eum legi poſſunt.

Locus ex vndecimo capite libri Eſtherexplicatus.

Duodecimus rex fuit Artaxerxes Ochus: qui ſecundum Tertullianum, regnauit annos viginti tres; ſecundum Sulpitium,viginti quatuor;ſecundum Euſebium autẽ & Bedam,& hoc verius eſt,viginti ſex.Tempore huius regis,contigiſſe quæ narrantur in hiſtoria Iudith,eo argumento coniectat Sulpitius libro ſecundo ſacrę hiſtoriæ: quod in libro Iudith nominatur Vagao,vel, vt ipſe dicit,Bagua eunuchus; at Vagao fuiſſe eunuchum huius regis Ochi, patet ex lib. 17. Diodori,& Ioſephi lib. 11. an-
C tiquitatum. Verum fallax ea fuit coniectura. Nam Vagoa qui memoratur in libro Iudith, ſeruus & eunuchus erat Holofernis,ducis militiæ regis Nabuchodonoſor: at Vagoam, eunuchum regis Ochi,tradunt Diodorus & Ioſephus,ſummum fuiſſe principem exercitus,tantæque auctoritatis & potentiæ apud Perſas, vt quos vellet ipſe reges,Perſis & imponeret,& auferret.Illud præterea refellit Sulpitij opinionẽ, quod in libro Iudith traditur, eo tempore Iudæos recens ex captiuitate eſſe reuerſos: at, quo tempore regnauit Artaxerxes Ochus,iam tranſierant anni prope ducenti, poſtquam Iudæi ex vltima captiuitate redierant in patriam. Decimustertius rex dictus eſt Arſas ſeu Arſes.Hic,Tertulliano,regnauit vno dumtaxat anno,Sulpitio & Diodoro,tribus;Euſebio & Bedæ, quatuor. Decimusquartus & vltimus rex, appellatus eſt Darius:quem Diodorus cognominauit Darium Arſani,quod filius fuerit Arſani,qui
D frater erat regis Ochi. Verumtamen Iuſtinus & Strabo negant eum fuiſſe ſtirpis & familiæ regiæ:ac prius quidem appellatum fuiſſe Codnanum;ob inſignem autem eius virtutem in bellis ſpectatam,ad regnum eſſe aſſumptum.Hic nominatur a Clemente in primo ſtromatum,Ochus,& vult cum regnaſſe tribus annis:a Tertulliano vocatur Darius Melas,& tribuũtur ei vnus & viginti anni.At ſimilius vero eſt,quod Diodorus,Iuſtinus,Euſebius,Hieronymus,& Beda prodiderunt,regnaſſe eum ſex,annis: vt mirer Sulpicium,poſthabita tot & tam grauium ſcriptorum auctoritate, quatuor ei regi tantum imperii annos tribuiſſe. Atque,tot,& hi,fuere Perſarum reges;quoad ſtetit Perſarum monarchia,quam Cyrus fundauit,& Alexander Magnus euertit.

12. Artaxerxes Ochus.

An hic rex fuerit Nabuchodonoſor, cuius mentio fit in libro Iudith, vti Sulpitius exiſtimauit.

13. Arſes.

14. Darius

Reſtat vt quot annis ea monarchia ſteterit, indicemus. Nicolaus de Lyra, & Hebræi,putarunt ſtetiſſe minus centũ annis: Tertullianus,ſex & centum:Iſidorus lib. 5.
E etymologiarum, centũ octoginta nouem:Ioannes Annius,Driedo,& Lucidus, centũ nonaginta vno:Dionyſius Halicarnaſſæus in primo libro romanarum antiquitatum, paulo plus ducentis annis: Clemens Alexandrinus in primo libro ſtromatũ,ducentis quindecim,Seuerus Sulpitius libro ſecũdo ſacrę hiſtoriæ,& Strabo libro decimoquinto,ducentis quinquaginta. Sed profecto,ceteris probabilior ſententia eſt, ſtetiſſe eam monarchiam,annos circiter duos & triginta,ſupra ducentos. Hoc enim dupliciter probari poteſt: tum ex annis,quibus ſingulos prędictorum quatuordecim regũ Perſidis,regnaſſe oſtendimus:tum ex notatione temporis, quo cœpit & deſijt hęc monarchia,ſecundum computationem olympiadum. Primus enim rex Cyrus,reguauit

Quãdiu ſteterit monarchia Perſarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

annos triginta: Cambyſes ſimul cum Smerde mago, octo: Darius Hyſtaſpis, triginta A
ſex: Xerxes vnum & viginti: Artabanus, ſeptem menſes: Artaxerxes Longimanus,
quadraginta annos: Xerxes ſecundus, duos menſes: Sogdianus, ſeptē; Darius Nothus,
annos decē & nouem: Artaxerxes Mnemon, quadraginta: Artaxerxes Ochus, viginti
ſex: Arſas, quatuor: vltimus rex Darius, ſex. Ex his, ſupradicta ducentorum triginta
duorum annorum ſumma conficitur. Cœpit porro monarchia Perſarum, initio quin
quageſimæ quintę olympiadis; tunc enim, ſecundum omnes bonos auctores, Cyrus e-
ius conditor, ſuſcepit imperiū: deſijt autē, cū Darius, poſtremū ab Alexandro victus,
& paulo poſt a ſuis occiſus eſt; quod euenit, ſecundum Diodorum, tertio anno olym
piadis cēteſimæ duodecimæ. Durauerat igitur ea monarchia per quinquaginta ſeptē
olympiades, adiectis tribus annis; quod tēpus ducētos triginta duos annos continet.
Verum hactenus digreſſi ab interpretatione Danielis, ad eam rurſus regrediamur. B

Et cum ſteterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ven
tos cæli: ſed non in poſteros eius, neque ſecundum poten-
tiam illius, qua dominatus eſt. Lacerabitur
enim regnum eius, etiam in exter
nos, exceptis his.

NON eſt dubium, quin hæc angeli verba pertineant ad Alexandrum Ma-
gnum. Hic enim cum ſteriſſet; hoc eſt, cū ad ſummum glorię, potentię,
ac fælicitatis faſtigium aſcendiſſet; & vindicato ſibi Perſarum imperio,
ſubactoque Oriente, florens ætate ac rerum geſtarum laude, Babylonē C
veniſſet, & quaſi Dominus orbis, omnium fere prouinciarum legatio-
nibus exceptus & honoratus eſſet; repētina morte extinctus eſt. Quamobrē, tantū ac
tam florens eius imperium, propter ducum eius inſanam æmulationē, exitialeſque
diſcordias, non modo diuiſum, ſed etiam diſſipatum atque contritum eſt. Poſt mortē
autē Alexandri, dicitur regnum eius diuiſum iri in quatuor ventos cæli, id eſt, Orien
tem, Occidentem, Meridiem, & Septentrionem. Nā in Aegypto, primus regnauit Pto-
lemæus, Lagi filius; id eſt ad meridiē: in Macedonia, frater Alexandri Aridæus; id eſt
ad Occidentem: Seleucus Nicanor, Syriæ & Babyloni & ſuperioribus locis impera
uit; id eſt ad Orientem: Antigonus Aſiæ & Ponto, id eſt, ad Septentrionem. Hæc dici
mus ſecundum totius orbis plagas. Nam Iudææ, Syria eſt ad Aquilonem, Aegyptus D
ad Meridiem. Quod autem dicitur § *ſed non in poſteros eius* § hoc ſignificat, quod A-
lexander liberos non reliquerit, qui ei ſucceſſerint in regnum: ſed imperium eius di-
uiſum ſit in alienos, id eſt, nulla ei cognationis neceſſitudine coniunctos; excepto A-
ridæo fratre, qui ſex annos Macedoniæ tenuit imperium. Recte autem dicitur, § *non
ſecundum potentiam illius.* § Diuiſum enim in quatuor partes regnum, imbecillius fuit: dū
aduerſum ſe duces Alexandri dimicant, & inteſtino furore bacchantur, mutuis cladi
bus debilitati atque contriti. Nec tantummodo in prædictos quatuor, diſpertitū eſt
Alexandri imperium, ſed etiam in alios complures, vt Perdiccam, Craterum, & Lyſi
machū: & præter hos, etiam in externos, & genti Macedonum atque Græcorum alie
nos. Etenim Cappadocia, Armenia, Bithynia, Boſphorus, & aliæ prouinciæ, de po-
reſtate Macedonum recedentes, diuerſos ſibi reges conſtituerunt. Notandum eſt, pro E
Theodoretus. illo, § *non in poſteros eius,* § legere Theodoretum, § *non in nouiſſimo eius* § & ſic interpre-
tari, nullum Alexandri ſucceſſorum, adæquaſſe potentiam & gloriam eius, præſertim
quam ipſe nouiſſimis annis comparauerat. Illud autem, § *Lacerabitur regnum eius etiam in
externos, exceptis his* § ſic exponit Theodoretus: regnantibus poſteris, primorum Alexā-
dri ſucceſſorum, Arſaces Perſa, bello victor, adeptus eſt regnum, & partem quandam
Perſici imperij recuperauit; ex quo ad hoc vſque tempus, Perſarum reges Arſacidæ
vocantur: cum ſuperiores reges Chamænides appellarentur. Et Romanis, Mace-
donico ſeu Græco diuiſo imperio, maior fuit potentia. Sed hoc ſtrictim a Theo-
doreto

A doretur tactum, latius enarrat Iuſtinus libro quadrageſimo primo: cuius verba, vtile
viſum mihi eſt fore intelligentiæ huius loci; hic adſcribere. Sic autem ſcribit. § Parthi,
poſt Alexandrum, a Nicanore Seleuco, mox ab Antiocho & ſucceſſoribus eius, poſſeſ
ſi ſunt: a cuius pronepote Seleuco primum defecere, primo Punico bello, Lucio Ma-
nilio Piſone, & Attilio Regulo conſulibus: hanc illis dante impunitatem defectionis,
duorum fratrum regum, Seleuci & Antiochi diſcordia: qui dum ſibi inuicem eripere
reghum volunt, perſequi defectores omiſerunt. Eodem tempore etiam Theodotus
mille vrbium Bactrianorum præfectus, defecit, regemque ſe appellari iuſſit: quod exē
plum ſequuti totius Orientis populi, a Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arſa
ces, vir, ſicut incertæ originis, ita virtutis expertæ. Hic ſolitus latrocinijs & rapto
viuere, accepta opinione, Seleucum a Gallis in Aſia victum, ſolutus regis metu, cum
B prædonum manu Parthos ingreſſus, & præfecto eorum Andragora oppreſſo, impe-
rium gentis inuaſit: nec magno poſt tempore, Hyrcanorum quoque regnum occupa-
uit. Denique, in tantum præualuit Arſaces, quæſito ſimul conſtitutoque regno, vt nō
minus Parthis fuerit memorabilis, quam Perſis Cyrus, Macedonibus Alexāder, & Ro
manis Romulus. Cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde
reges ſuos, Arſacis nomine nuncupent, ſicuti Romani, Cæſares, Auguſtoſque cogno-
minauerunt. § Sic Iuſtinus.

Iuſtinus de origine Parthici imperii.

Et confortabitur rex Auſtri.

C TICET quattuor fuerint, qui proxime Alexandro in eius ſucceſſerunt
imperium; & horum tres, Antigonum dico, Seleucum, & Prolemæū La-
gi, regna ſua poſteris, multa in ſecula reliquere poſſidenda: attamen o-
miſſis alijs, Daniel narrat ſolum bella gerenda, inter reges Syriæ & re-
ges Ægypti. Nimirum, voluit hoc præcipue ſpiritus ſanctus docere Da
nielem, & ab eo ſcriptis prodi, quod Iudæa eſſet media inter Syriam & Ægyptum; ob
idque neceſſe erat, bellorum, quæ inter illos reges gerebantur, ipſam eſſe participē.
Audi Ioſephum, cuius in libro duodecimo antiquitatum, hæc ſunt verba. § Antiocho
Magno in Aſia regnante, in continua vexatione Iudæa fuit & Cæleſyria: quod eo
bellum gerente cum Philopatore Ptolemæo, huiuſque filio Epiphane, ſiue vinceret,
ſiue vinceretur, male mulctarentur; non aliter quam nauis, fluctibus vtrinque oppu
gnata, inter proſperam & aduerſam Antiochi fortunā iactatæ. § Similia ſcribens hoc
loco diuus Hieronymus, § idcirco, ait, cætera regna dimittens Daniel, Macedoniæ
videlicet & Aſiæ, tantum de Aegypti & Syriæ narrat regibus: quia in medio Iudęa
D poſita, nunc ab illis, nunc ab iſtis regibus tenebatur: & ſcripturæ ſanctæ propoſitum
eſt, non externam abſque Iudæis hiſtoriam texere, ſed eam quæ Iſraelis populo copu-
lata eſt. § Commemorat autem Daniel bella, quæ inter iſtos reges, per centum qua-
draginta annos geſta ſunt; videlicet a tertio rege Syriæ, qui dictus eſt Antiochus
Theos, vſque ad octauum regem, Antiochum Epiphanem appellatum: & a ſecundo
rege Aegypti Ptolæmeo Philadelpho, vſque ad ſextum Ptolemæum, Philomethora
nominatum. Illud porro animaduertere oportet, ſæpius in hac narratione nomina-
ri regem Auſtri, & regem Aquilonis: quibus nominibus ſignificantur reges Aegypti,
& reges Syriæ. Sic autē loquitur Daniel cōparatiōe Iudęæ, cui Aegyptus eſt auſtralis
ſeu meridionalis; Syria vero & Aſia, nā vtriq. dominati ſunt Seleucidę, eſt aquilonaris.
E § *Et confortabitur rex Auſtri.* § Hæc verba pertinent ad Ptolemæum Lagi, primum poſt
Alexandri mortem, Aegypti regem, a quo ceteri reges, Ptolemæi nomen acceperunt.
Et recte dicitur, § *confortabitur:* § ſcilicet, fuit ille, quattuor rebus clariſſimus, pru-
dentia, fortitudine, diuitiis, gloria rerum geſtarum, ac pene continua felicitate; tan-
tæque fuit potentiæ, quemadmodum hoc loco tradit Hieronymus, vt Pyrrhum regē
Epirotarum expulſum, reſtituerit in regnum; Cyprumque obtinuerit & Phænicen,
& victo Demetrio filio Antigoni, Seleuco regni ſui partem, quæ ab Antigono fuerat
ablata, reſtituerit: Cariā quoq. obtinuerit, & multas inſulas, vrbeſque, & regiones, de
quibus non eſt huius tēporis ſcribere. Videtur autē ſumpſiſſe hæc D. Hieronymus ex

Cur hic tantum prædicantur futura bella, inter reges Syriæ & Aegypti.

D. Hieronymus.

Ptolemæi Lagi felicitas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pausanias. Pausania,qui in Atticis(sic inscribitur primus historiæ eius liber)similia,sed latius & enucleatius de hoc rege scripsit. §Ptolemæum,inquit Pausanias,Macedones, reuera Philippi,qui pater fuit Alexandri, verbo,Lagi filium fuisse existimāt;eius enim matrem,cum gereret vterum, a Philippo,vxorem Lago esse datam ferunt. Hunc Ptolemæum,& alia gessisse in Asia præclara facinora memorant; & Alexandro in Oxydracis periclitanti, præ cunctis eius amicis,auxilio fuisse. Eundem etiam mortuo Alexãdro,ijs qui ad Aridæum Philippi filium deferebant regnum,acriter restitisse,regnumque in plures partes diuidendi auctorem in primis extitisse. Ægyptũ profectus, Cleomenem,quem Ægypto præfecerat Alexãder, quod Perdiccæ studeret, occidit: Alexãdri cadauer,quod Ægas portabatur, acceptum, Macedonico ritu Memphi condidit. Post cædem Perdiccæ,ad res gerẽdas excitatus, Syriam statim & Phœnicem imperio suo adiecit;mox Seleucum Antiochi filium,ab Antigono eiectum, ad se confugientem,in fidem recepit. Antigono autem mortuo, Syriam & Cyprum ab Antigono sibi ereptas,iterum subegit:Pyrrhumque,in Thesprotidem Epiri reduxit; & per Magan filium Berenices, quam tunc in matrimonio habebat, Cyrenem,quæ a se defeciuerat, quinto post defectionem anno,recepit.§ Sic Pausanias.Iosephus vero,initio libri duodecimi antiquitatum, scribit, hunc Ptolemæum Lagi, præter meritum,fuisse appellatum Soterem: sic eum cognominarunt Rhodii, auctore Pausania in Atticis, quod ipsos validissime iuuisset aduersus Demetrium:is enim Hierosolymam dolo circumuentam occupauit, ingressus vrbem sabbatho, veluti sacrorum gratia, Iudæis non arcentibus, quod eum diem in otio & quiete agerent, & nihil ab eo metuerent aut suspicarentur hostile. At ille, acerbe atque inclementer, & gentem & vrbem tractauit. Deinde, humanior fuit & benignior Iudæis; nam cum plurimos eorum, captiuos Ægyptum duxisset, sciretque ex responso, quod Alexandri legatis post Darij cladem dederant, Iudæos pertinacissime iurisiurandi fidẽ seruare,multa ex ipsis præsidia disposuit per arces, & iure ciuitatis apud Alexandriã ipsis,pari cum Macedonibus conditione, dato, deuinxit omnes sacramento,seruaturos fidem posteris eius, qui tã multa ipsis crediderat. Hoc regnante,multi ex Iudæa, sponte migrarunt in Ægyptum, partim vbertate terræ, partim Ptolemæi erga suam gentem liberalitate allecti. Eadem confirmat Iosephus in priori libro aduersus Appionem.Polybius libro secundo tradit,hunc Ptolemæum,Seleucum item, atque Lysimachum, tres Alexandri duces & successores in primis nobiles,eadem olympiade centesima vigesima quarta,mortem obiisse.

Et de principibus eius,prævalebit super eum,& dominabitur ditione: multa enim dominatio eius.

Hæc loquitur angelus de secundo rege Ægypti, filio eius Ptolemæi, de quo proxime dictum est. Appellatus est Ptolemæus Philadelphus. Hic dicitur fuisse §*de principibus eius*,§ id est,vnus de filijs Ptolemæi Lagi. Is enim cum alios haberet filios, hunc, qui natu erat minimus omnium, ceteris præferens,regni fecit hæredẽ. De hoc dicitur§ *prævalebit super eũ*§ id est,super patrem suum;maioris enim fuit potentiæ,opulentiæ, ac magnificentiæ. Narrant enim historiæ,vt refert hoc loco Hieronymus,habuisse eum ducenta millia peditum, equitum viginti millia, curruum duo millia, elephantes, quos primus eduxit ex Æthiopia, quadringentos, naues longas, quas nunc liburnas vocant, mille quingentas; alias ad cibaria militum deportanda, mille; auri quoque & argenti grande pondus, ita vt de Ægypto per singulos annos,quatuordecim millia & octingenta talenta argenti acceperit, & frumenti artabas, quę mensura tres modios & tertiam modij partem habet, quinquies & decies centena millia. Nec mirandum

Iosephus.

Potentia & opulentia Ptolemæi Philadelphi.

randum cuiquam accidat, tantos ex vna Ægypto reditus annuos prouenire potuisse:nam Strabo in libro decimoseptimo, Ciceronem producit testem, qui in quadam sua oratione, confirmat,Ptolemæum Auletem,patrem vltimæ Cleopatræ, suo tempore in Aegypto regnantem, annuo reditu capere solitum duodena millia & quingena talenta: quem tamen regem, negligenter ac dissolute regnum administrasse constat. Sed redeo ad Philadelphum, quem Strabo, proxime memorato libro tradit, super omnes Aegypti reges,fuisse cupidum,diligentem, atque curiosum, res abditas, nouasque,& admirabiles scrutandi,noscendi,atque comparandi. Nam cum esset tenuissima valetudine, atque imbecillimo corpore; semper noui aliquid perquirebat, in quo sine labore ac molestia se se occuparet atque oblectaret.Sane Tertullianus in Apologetico, hunc regem confirmat fuisse eruditissimum atque omnis litteraturæ sagacissimum. Quemadmodum autẽ huic minimo filiorum,pater regnum detulerit,narrat Iustinus libro decimosexto. §Ptolemæus, inquit,Lagi,contra ius gentium,minimo natu ex filijs,ante infirmitatem,regnum tradiderat;eiusque rei populo rationem reddiderat; cuius non minor fauor in accipiendo, quam patris in tradendo regnum fuerat. Inter cetera patris & filii mutuæ pietatis exempla, etiam ea res amorem parem populi,iuueni conciliauerat: & pater regno ei publice tradito, priuatim officium regi inter satellites fecerat; omnique regno pulchrius, regis esse patrem dixerat.

Iustinus.

Sed nescio, an hæc quæ tradit Iustinus,cũ ijs cohæreãt,quæ scribit Pausanias in Atticis;significans,hunc Philadelphum declaratum esse regem a patre,iam morti proximo. §Nam cum Ptolemæus Lagi,ait Pausanias,Eurydicem Antipatri filiam,vxorem duxisset, ex eaque liberos suscepisset;postea Berenices amore captus, filios ex ea quoque genuit: ex his Ptolemæum,iam prope moriens, sibi regni successorem declarauit.Hic autem Philadelphus, Arsinoes germanę sororis amore victus, eã sibi matrimonio adiunxit; idque non ex Macedonum,sed Aegyptiorum, quibus imperabat lege fecit.Minorẽ fratrem Aggæum,vt qui sibi insidias strueret, interfecit. Alterum quoque fratrem ex Euridice natum, & Cyprios ad defectionem solicitantem, e medio sustulit.Magas vero qui Cirenæis cum imperio præerat,& quamuis frater, hostilitamen erat animo erga Ptolemæum;Apamen vxorem duxit Antiochi filiam,soceroque persuasit,vt violato fœdere,quod eius patri Seleuco cum Ptolemæo ictum fuerat, in Aegyptum cum exercitu inuaderet. Quod cum Antiochus comparato exercitu moliretur; Ptolemęus in omnes populos imperio Antiochi subiectos, copias dimisit; quæ partim excursionibus & populationibus, partim instructa acie, omnem eius ditionem infestam redderent,atque in metu continerent. Quod sane consilium, omnem Antiocho proficiscendi in Aegyptũ facultatem præcidit. Hic Philadelphus filios suscepit ex Arsinoe,non quidem sorore sua,quæ priusquam pareret,excessit,& a qua Arsinoetes regio cognominata est;sed ex altera Arsinoe,filia regis Lysimachi, quam postea in matrimonium accepit.§ Hactenus ex Pausania. Denique Iosephus libro decimo antiquitatum testatur, hunc Philadelphum,benignissimum fuisse erga Iudęos; quippe Hierosolymitas in Aegypto seruientes, numero ad centum viginti millia,sua pecunia redemptos,liberos dimisit, templumque Hierosolymitanũ amplissimis donis ornauit; & sacros libros ex hebræo sermone in græcum,per duos & septuaginta interpretes conuerti fecit. Celebratissimam quoque instruxit bibliothecã, præfecto ei Demetrio Phalereo,viro in ciuili gubernatione & in eloquentia nobilissimo: qui rogatus a rege,quam multa librorum millia comparasset,respondit, circiter ducenta millia;sed breui,quingenta millia habiturum. Regnauit hic Philadelphus,secundum Eusebium & Bedam annos octo & triginta.Sed pergamus,quæ sequuntur apud Danielem,interpretari.

Pausanias videtur contraria Iustino scribere.

Et post

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et post finem annorum, fœderabuntur: filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam; & non obtinebit fortitudinem brachii, nec stabit semen eius, & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus.

PRIMVS in Syria regnauit, post mortem Alexandri, Seleucus Nicanor; secundus, Antiochus cognominatus Soter, id est seruator: tertius, Antiochus cognomento θεός, id est Deus. Hic aduersus Ptolemæum Philadelphum, de quo proxime dictum est, gessit bella quã plurima, & totis Asiæ atque Orientis viribus dimicauit. Volẽs itaque Philadelphus, post multos annos, molestum finire certamen, filiam suam nomine Berenicen, Antiocho vxorem dedit, qui de priore vxore cui nomen erat Laodice, habebat duos filios. Seleucum, cui cognomen erat Callinicus, & alterum, Antiochum. Deduxit igitur filiam Berenicen Philadelphus vsque Pelusium; & infinita auri argentique millia, dotis nomine dedit: vnde φερνόφορος, id est, dotalis appellatus est. Antiochus autem, Berenicen cõ sortem regni habere se dicens, & Laodicen in concubinæ locum; post multum temporis, amore superatus, Laodicen cum liberis suis reduxit in regiam. Quæ metuens ambiguum viri animum, ne Berenicẽ reduceret, virum per ministros veneno interfecit. Berenicem autem cum filio qui natus erat ex Antiocho, principibus Antiochiæ, Icadioni & Genneo, occidendam trãdidit: filiũque suum maiorem, Seleucum Callinicũ in patris loco regem constituit: & hoc est quod hic dicitur a Daniele, § *et post finem annorum fœderabuntur*, § id est, post multos annos, quibus inter se belligerauerant Philadelphus & Antiochus, tãdem pacificabuntur inuicẽ. § *Et filia regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam*; § id est, Berenice filia regis Philadelphi, dabitur in matrimonium regi Antiocho, vt inter patrem & virum iungat amicitias. § *Et non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius*: § id est, Berenice non diu permanebit in regno Syriæ, sed per vim & dolum Laodices, vna cum filio suo interficietur. Rex quoq. Antiochus eius maritus, qui confortabat eam, id est, per quem poterat præualere, & apud quem prævaluit, quoad ipse non reduxit Laodicem, Antiochus inquam, veneno vxoris Laodices occisus est. Propter vero hanc indignissimam Berenices cædem, atrocissimũ inter regem Syriæ, & insequentem Ægypti regem, bellum exarsit; de quo proxime post dicetur. Hæc autem quæ diximus ex commẽtario diui Hieronymi fere descripsimus: eaque confirmari & illustrari possunt, ijs quę Iustinus in exordio vigesimi septimi libri, hunc in modum prodidit. § Mortuo Syriæ rege Antiocho, cum in locum eius Seleucus filius successisset, hortante matre Laodice, quæ inhibere debuerat, auspicia regni a parricidio cepit: quippe Berenicem nouercam suam, sororem Ptolemæi regis Aegypti, cum paruulo fratre ex ea suscepto interfecit. Quo facinore perperrato, & infamiæ maculã subijt, & Ptolemæi bello se implicuit. Porro Berenice cum ad se interficiendam missos didicisset, paternæ Daphnæ se claudit; vbi cum obsideri eam cũ paruulo filio, nuntiatum ciuitatibus Asiæ esset, recordatione paternæ maiorumque dignitatis eius, & casum tam indignæ fortunæ miserantes, auxilia ei omnes misere. Frater quoque Ptolemæus periculo sororis excitus, relicto regno, cum omnibus viribus aduolat. Sed Berenice, ante aduentum auxiliorum, cum vi expugnari non posset, dolo circumuenta trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque cum vniuersæ ciuitates quæ defecerant, ingentem classem comparassent: repente, exemplo crudelitatis exterritę, simul & in vltionem eius, quam defensuri erant, Ptolemæo se tradunt: qui nisi in Aegyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset. Tantum illi, vel odium, parricidiale scelus: vel huic fauorem, indigne interemptæ mors sororis attulerat. § Hactenus ex Iustino: cuius posteriora verba, ad sequentium verborum Danielis explicationem & intelligentiam, non nihil lucis afferunt.

Iustinus.

Similia

A Similia Iustino & Hieronymo scribit Appianus in Syriaco. § Tertius, inquit, Syriæ rex, fuit Antiochus, cui cognomentum Dei, est inditũ a Milesijs: quod Limarchũ eorum tyrannum expulisset. Hunc Laodice vxor, pharmaco necauit, ob nuptias Berenices, filiæ Philadelphi, quam ipsa simul cum infante, quem ex Antiocho susceperat, occidit; quorum cædem vt Ptolemæus vlcisceretur, Laodicen interfecit, & in Syriam deducto exercitu, Babyloniam inuasit: atque ex hoc tempore, Parthi primum defecerunt a Macedonibus, veluti iam perturbato Seleucidarum regno. § Appianus.

Et stabit de germine radicum eius plantatio; & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & Deos eorum, & sculptilia; vasa quoque pretiosa auri & argenti, captiua ducet in Aegyptum: ipse prævalebit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur in terram suam.

B

C

CCISA Berenice, & mortuo Ptolemæo Philadelpho patre eius, frater illius & ipse Ptolemæus, cognomento Euergetes, tertius successit in regnum: qui dicitur fuisse de plantatione & de germine radicis eius, eo quod esset germanus frater, vt vult Hieronymus; licet Iustinus faciat eum fratrem Berenices, ac proinde filium Philadelphi. Hic venit cum exercitu magno, & ingressus est prouinciam regis Aquilonis, id est, Seleuci, cognomẽto Callinici, qui cum matre Laodice regnabat in Syria: & abusus est eis, & obtinuit: in tantum, vt Syriam caperet & Ciliciam, superioresque partes trans Euphratem, & propemodum vniuersam Asiam: cumque audisset in Aegypto seditionem moueri, diripiens regnum Seleuci, quadraginta millia talentorum auri tulit, & vasa pretiosa, & simulachra Deorum, duo millia quingenta; in quibus erant & illa, quæ Cambyses, capta Aegypto, in Persas portauerat. Denique gens Aegyptiorũ, idololatrię dedita, quia post multos annos, Deos eorum retulerat, Euergetem, id est, benefactorem eum appellauit. Et Syriam quidem ipse obtinuit; Ciliciam autem, amico suo Antiocho gubernandam tradidit; & Xanthippo alteri duci, prouincias trans Euphratem commisit. Consonant his, quæ in libro 27. prodit Iustinus. § Vniuersæ, inquit, ciuitates Asiæ, propter cædem Berenices & filij eius, tantæ crudelitatis exemplo exterritæ, defecerunt a Seleuco, ingentique comparata classe in vltionem eius, Ptolemæo se tradunt. Qui nisi in Aegyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset. § Huc etiam spectat, quod scribit Polybius libro quinto. § Seleucia, inquit, regum Aegypti præsidio custodiebatur, ab eo tempore, quo regnauit Ptolemæus, cui Euergetis, id est, benefactoris cognomentum fuit. Hic enim, quo tempore propter casum Berenices, & iram, quam ex ea re animo conceperat, in Syriam exercitum duxit, hac vrbe potitus est. § Sed latius & luculẽtius victoriam huius Ptolemæi describit Iosephus, posteriori libro aduersus Appionem. § Tertius, inquit, Ptolemæus, qui vocatur Euergetes, fortiter obtinens Syriam vniuersam, non Diis Aegyptiorum pro victoria, solennitates gratificas immolauit: sed veniens Hierosolymã, multas hostias, sicut nostris moris est, obtulit Deo, dignissimaque dicauit ornamenta victoriæ, &c. § Sed idem libro duodecimo Iudaicarum antiquitatum, capite tertio narrat, pusillanimitate atque auaritia pontificis Iudęorũ Oniæ, factũ esse, vt tributũ, quod pro populo Iudaico maiores eius solebant regibus pendere, talenta videlicet argenti viginti, non soluendo, ad iram commoueretur Ptolemæus Euergetes. Qui misso Hierosolymam legato, incusabat Oniam, quod tributum non redderet, minaturque, ni faceret, regionem eius militibus suis se diuisurũ, & nouas colonias eo deducturum

D

E

Ptolemæus Euergetes tertius rex Aegypti.

Polybius.

Iosephus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ducturum. Quod audientes Iudæi perterriti sunt; licet Onias perfricta fronte hæc cõtemneret, nihil curans præter pecuniam. Sed iuuenis quidam Ioſephus, ſororis Oniæ filius, magnitudine animi præſtans, legatione ad regem ſuſcepta, non eum modo placauit, ſed magnã apud eũ gratiam & auctoritatẽ obtinuit. Regnauit hic Ptolemæus rex, annos viginti ſex. Poſt quem, qui deinceps ſecuti ſunt Aegypti reges, omnes male vixiſſe, luxu, delitijſque corruptos; ſed ſuper omnes, quartum & ſeptimum, atque vltimum, confirmat Strabo libro decimoſeptimo.

Hactenus interpretati ſumus verba Danielis, ex ſententia diui Hieronymi, quam iudicauimus & contextui verborum Danielis maxime conuenientem, & aliorum hiſtoricorum ſcriptis maxime conſentaneam. Nunc referam breuiter, quemadmodum prædicta omnia verba, multo ſecus, & in diuerſam longe ſententiam, interpretatus fuerit Theodoretus: adiecta poſtremo eius interpretationis breui cenſura. Ipſe igitur prædicta omnia refert ad contentiones & bella, quæ inter Ptolemæum Philopatorem Aegypti regem, & inter Antiochum Magnum Aſiæ & Syriæ regem, longo tempore, ſummis vtrinque viribus, varioque euentu geſta ſunt. Sed vide, quemadmodũ interpretationem ſuam verbis Danielis, per partes, adapter. § *Et confortabitur rex Auſtri.* § Significat Ptolemæum Philopatorem, qui non contentus Aegypti regno, etiam Phænicem, Samariam, & Iudęam ſibi aſciuit. § *Et de principibus eius vnus corroborabitur ſuper ipſum, & dominabitur dominatione multa, extra poteſtatem ſuam.* § Hic fuit Scopas, princeps exercitus Ptolemæi Philopatoris; qui optimi ducis partes implens, multa eorum quæ extra Ptolemæi regnum erant, ditioni eius adiunxit. § *Et poſt annos eius commiſcebuntur, & filia regis Auſtri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam.* § Poſt Philopatoris obitum, regnauit Ptolemæus filius eius, appellatus Epiphanes: & hunc appellat regem Auſtri. Regem autem Aquilonis, vocat Antiochum cognomento Magnum; inter quos pax eſt pacta, data in matrimonium Antiocho, filia Ptolemæi. Sed matrimonium diu non ſtetit, ſed remiſſa eſt coniux ad parentem. § *Et ſurget de flore, ex radice eius, in præparatione ipſius.* § Hoc eſt, illa quidem reddetur parenti; ſed pariet regem, qui regno illius qui dederit, aduerſabitur. Hactenus retuliſſe interpretationem Theodoreti, ſatis fuerit. Poſuimus autem verba Danielis, ſecundum eam tranſlationem, quã Theodoretus in ſuis cõmentariis ſecutus eſt: & videtur ea, fuiſſet tranſlatio Theodotionis, quam Hieronymus ſupra dixit, tranſlationi ſeptuaginta interpretum fuiſſe ab Eccleſia prælatam. Verum, interpretationem Theodoreti, equidem cenſeo multis de cauſis non eſſe probandam; & vt ſententiæ Danielis alienam, & vt minime veriſimilem, atque etiam alicubi falſam, & veterum hiſtoricorum ſcriptis repugnantem. Primum enim, bella inter Antiochum Magnum, & duos Ptolemæos Philopatorem & Epiphanẽ, paulo infra Daniel ſatis multis verbis perſequitur. Quapropter, quæ hic narrantur, ad priores reges Syriæ & Aegypti referri debent. Deinde, abſurdum eſt, quod dicit Daniel, vnum de principibus illius regis, præualuiſſe ſuper ipſum, interpretari de Scopa duce Philopatoris; cum ille quantamcunque habuit auctoritatem & potentiam, a rege ſuo omnem acceperit. Denique falſum eſt, Antiochum Magnum, in matrimonium accepiſſe filiam regis Aegypti: quinimo contra euenit: nam Antiochus, filiam ſuam Cleopatram deſpondit Ptolemæo Epiphani, vt tradunt hiſtorici, & nos infra explicaturi ſumus. Poſſent alia contra Theodoretum afferri; ſed ex his quæ diximus, facile erit lectori, de interpretatione eius iudicium facere. Nos, quæ ſequuntur apud Danielem, vt cœpimus, interpretari pergamus.

Diuerſa Theodoreti interpretatio diſcutitur,

Filij

Filii eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum, & veniet properans & inundans, & reuertetur, & concitabitur: & egredietur cum robore, & exaltabitur cor eius.

SELEVCVS Callinicus, inter quem, & Ptolemæum Euergetem, bella eſſe gerenda, proxime narrauit Daniel, multis deinde calamitatibus percuſſus eſt & conflictatus; tandem amiſſo regno, cum regnaſſet annos viginti, equo præcipitatus interijt; vt eſt apud Iuſtinũ libro 27. Hic duos reliquit filios, maior natu, dictus eſt Seleucus Ceraunus; minor, Antiochus, cui poſtea Magni cognomentum eſt inditum. Hi prouocati ſpe victoriæ, & vltione parentis; exercitu congregato aduerſus Philopatorem, arma corripiũt. Sed cum Seleucus, tertio anno imperij, eſſet occiſus in Phrygia, per dolum Nicanoris & Apaturij, exercitus qui erat in Syria, Antiochum fratrem eius cognomento Magnum, de Babylone vocauit ad regnum. Et propterea nunc dicit Daniel, quod duo filij prouocati ſunt, & congregauerunt multitudinem exercituum plurimorum: ſed quod vnus Antiochus venerit de Babylone in Syriam, quæ eo tempore tenebatur a Ptolemæo Philopatore, filio Euergetis. Sed quo propenſius credat lector quæ diximus, audiat quæ in eandem ſententiam reliquit ſcripta Polybius libro quarto. § Mortuo, inquit, Seleuco, patre Antiochi, cum regnum ad Seleucum eius filium, qui ceteris fratribus maior natu erat, peruenisſet, Achæus cum hoc, propter gentis propinquitatem, Taurum montem tranſcendit. Seleucus enim, ſimul ac regnum iniit, intelligens Attalum omnia loca quæ erant citra Taurum montem occupaſſe, rebus ſuis conſulendum ratus, maximis viribus Taurum tranſcendit: vbi paucis diebus interiectis, ab Apaturio Gallo, & Nicanore, dolo circumuentus atque extinctus eſt. Achæus propinqui mortem vlciſcens, extemplo Apaturium atque Nicanorem interfecit. § Idẽ libro quinto, ita ſcribit. § Antiochus iunior, filius fuit Seleuci Callinici. Hic mortuo patre, cũ regnum ad fratrem eius Seleucum, natu maiorem peruenisſet; principio quidem, in ſuperiori parte regni, priuatam vitam egit: mox fratre, qui Taurum montem cum copijs tranſcenderat, per dolum interfecto, imperium ipſe adeptus, regnare cœpit, vix dum decimumquintum ætatis annum ſupergreſſus. § Sed reuertamur ad vaticiniũ Danielis. Antiochus igitur, cum pugnaſſet aduerſus duces Ptolemæi Philopatoris, ſi cut hoc loco narrat Hieronymus; immo proditione Theodoti, obtinuiſſet Syriã, quæ iam per ſucceſſionem a regibus Aegypti tenebatur; in tantam venit audaciam, contẽpta luxuria Philopatoris, & magicis artibus, quibus inſeruire dicebatur, vt bellũ Aegyptijs vltro conaretur inferre. Verum hæc quæ nimis preſſe & inuolute ſcribit Hieronymus, ex Polybio & Iuſtino, latius & explicatius declaranda ſunt. Rex Aegypti, cum quo Magnus Antiochus geſſit bella, quæ hic narrantur, quartus fuit poſt Alexãdrum Magnum, appellatus Ptolemæus; cui quod patrem ac matrem interfeciſſet, ex facinoris crimine, cognomentum Philopater, ex contrario fuit; velut in vigeſimo nono libro ſcribit Iuſtinus: qui de eodem rege, initio libri trigeſimi hunc in modum ſcribit. § Philippo in Macedonia magnis rebus intẽto, Ptolemæi in Aegypto diuerſi mores erant. Nam regnum parricidio adeptus, & ad necem vtriuſque parentis, cæde fratris adiuncta, velut rebus feliciter geſtis, luxuriæ ſeſe tradiderat; regiſque mores, omnis ſecuta regia erat. Itaque non amici tantum pręfectique, verum etiam omnis exercitus, depoſitis militiæ ſtudijs, otio ac deſidia corrupti marcebãt. Quibus rebus cognitis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter ſe regnorũ odio ſtimulante, repẽtino bello, multas vrbes eius oppreſſit, ipſamque Aegyptum aggreditur § Hæc Iuſtinus. Quod autem dicit beatus Hieronymus, Antiochum proditione Theodoti, qui nomine Ptolemæi, Syriæ cum imperio præerat, eam obtinuiſſe, enucleate narrat Polybius lib. 5. § Theodotus, ait, qui inferioris Syriæ rebus præerat, natione Aetolus, partim regem

Polybius.

Antiochus Magnus.

Iuſtinus.

Polybius.

Ptolemæum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ptolemæum,ob incuriam atque segnitiem contemnens,partim iis qui regiam sequebantur diffidens; quod non multo ante,cum rem perquam vtilem regi proposuisset, cum ad alia,tum ad obsistendum Antigono, Syriæ regnum perturbare volenti; non modo nihil gratię consequutus fuerat;sed contra,vocatus Alexandriam, etiam de uita fuerat periclitatus; conuenire Antiochum decreuit, eique inferioris Syriæ vrbes tradere. Antiocho igitur, oblationem eius,læto animo suscipiente,res quam primum finem sortita est. § Sic Polybius. A

Et prouocatus rex Austri, egredietur, & pugnabit aduersus regem Aquilonis,& præparabit multitudinem nimiam;& dabitur multitudo in manu eius,& capiet multitudinem,et exaltabitur cor eius:quia deiiciet multa millia; sed non prævalebit. B

Victoria Ptolemæi Philopatris de Antiocho Magno

REX Ægypti Philopater,ait Hieronymus,amissa Syria,Theodoti proditione, congregauit plurimam multitudinem contra Antiochum Magnum: & inito certamine,iuxta oppidum Raphiæ,quod in foribus Ægypti est,omnem Antiochus amisit exercitum; & per deserta fugiens, pene captus est:cumque cepisset Ptolemæus Syriam,ad extremum,fœdere & quibusdam conditionibus,pugna finita est. Et hoc est quod scriptura nũc dicit, § *deiiciet multa millia,sed non prævalebit*: § aduersarium enim suum capere non poterit.Similia horum scribit Iustinus in libro trigesimo. § Trepidat,inquit, Ptolæmeus aduentu Antiochi;& per legationes,quousque vires paret,rogat morari Antiochum. Magno deinde in Græcia conducto exercitu, secundum pręliũ facit: spoliauisseque regno Antiochum,si fortunam virtute iuuisset. Contentus tamen recuperatione vrbium quas amiserat,factaque pace, auide materiam quietis arripuit; reuolutusque in luxuriam,occisa Eurydice vxore,eademque sorore sua, Agatocleæ meretricis capitur illecebris,& regij nominis ac maiestatis oblitus, noctes in stupris,dies in conuiijs consumit. § Hæc Iustinus. Ceterum causam huius belli inter Antiochum & Philopaterem, & vtriusque regis magnitudinem copiarum, nec non & omnem pugnæ successum, distincte ac diligenter enarrat Polybius in libro quinto. Antiochus enim, causam bello Syriã sibi vindicandi,eam prętexebat,quod Syria sub ditione fuisset Seleuci Nicanoris,cuius esset ipse totius imperij legitimus hæres. Nam quo tempore superato Antigono monoculo, diuidere inter se regna Cassander & Lysimachus ac Seleucus voluerunt, Seleuci esse omnem Syriam iudicauerunt. Contra vero Ptolemæus,Syriæ possessionem iure hereditario ad se pertinere contendebat.Idcirco enim Ptolemæum Lagi, vna cũ Seleuco aduersus Antigonum gessisse bellum,vt totius Asiæ regnum Seleuco vindicaret:Syriam vero & Phœnicem sibi adsciscere. Cum igitur inter eos reges,pacificatio nulla posset iniri;vterque se ad bellũ, amplissimo exercitu comparato,instruxit.Habuit Ptolemæus in exercitu, vltra septuaginta millia peditum,equitum quinque millia,tres & septuaginta elephãtes. Copiæ Antiochi erãt ad duo & sexaginta millia peditum,equitum sex millia,elephanti duo & centum.Ptolemæus,iter per Pelusium faciens,& per Cassium atque loca arida veniens,quinquaginta stadia ab vrbe Raphia,castra metatus est,quæ vrbs post Rinocolura sita est, prima ciuitatũ Syriæ quæ Aegyptũ aspiciunt.Eodẽ venit cũ exercitu Antiochus,& vix quinq. stadiis procul hostibus,castra fixit.Paucis post diebus,pugnã cõseruerunt;diu ancipiti dubioq. euẽtu;nã dextrũ Antiochi cornu vicit, læuũ autẽ victũ est. Deniq. penes Ptolemæũ stetit victoria,sed non indemnis tamen,aut incruẽta:in dextro enim cornu Ptolemæi,ex equitibns ac mercenarijs plerique perierunt. Militũ porro Antiochi, desiderati sunt vltra decem millia,& plus trecentis equitibus;viui circiter quatuor millia, in potestatem hostium venerunt: elephantorum tres in ipso prælio, duo postea ex vulneribus periere:complures viui sunt capti. Hunc igitur finẽ habuit memorabile C

Iustinus.

Causæ belli inter prædictos reges. & copiarũ vtriusque regis descriptio

D

A memorabile prælium; quo duo maximi reges, & prope Raphiam,de imperio Syriæ decertauerunt. Et factum est hoc prælium, anno tertio centesimæ & quadragesimæ olympiadis:videlicet eodem anno,quo Romanos ad lacum Thrasymenum Annibal memorabili victoria superauit:quo item anno,pax ab Achæo & Philippo, cum Aetolis facta est.Atque hæc tempora,primum res Græcas atque Italicas,nec non etiã Africanas coniunxerunt.Neque enim post eum diem Philippus,nec ceteri Græciæ principes,cogitationes suas ad Græciam referebant;neque bella aut pacem inuicem moliebantur; sed omnes cogitationes suas curasque ad Italiam conuertebant.Victor igitur Ptolemæus,Raphia, & reliquis ciuitatibus repente potitus est,vniuersis populis ei se certatim tradentibus.Antiochus vero,cum venisset Antiochiam, statim legatos misit ad Ptolemæum,qui pacem a rege precarentur; timebat enim incursionem hostium,nec ob recentem cladem,admodum militibus suis confidebat. Formidabat insuper Achæum,ne oportunitate temporis motus, bello ipsum infestaret. Ptolemæus autem nihil horum cogitans,sed insperata successus felicitate lætus, satis a se actum putans,quod iam omnem Syriam posslideret, pronus ad pacem erat; allectus desidia vitæ,qua semper vsus fuerat. Pacem igitur Antiocho in annum concesit: & tres circiter menses in Syria, & Phœnice commoratus, Alexandriam, cum sorore & amicis reuersus est.Hæc nos ex Polybio commemoranda hoc loco duximus. Nec dissimilia traduntur in libro tertio Machabæorum, licet minime canonico: in cuius initio sic est. § Cum Philopator intellexisset,ademptam sibi esse ab Antiocho Syriam, coactis omnibus suis copijs,tam equestribus quam pedestribus, assumpta secum Arsinoe sorore,contendit ad vicinas vsque Raphiæ regiones, vbi erant copię Antiochi. Commisso acri prælio,cum fortius pugnaretur ab Antiocho, Arsinoe copias obambulans, capillis solutis, cum lachrymis obsecrabat milites, vt sibi opem audacter ferrent,binas victoribus auri minas,daturam se singulis promittens. Itaque hostes prælio vinci, multosque capi contigit. § Post hæc narratur,quemadmodum rex venerit Hierosolymam;cumque intrare sancta sanctorum,obsistentibus Iudęis conaretur,ingenti diuinæ potentiæ miraculo castigatus,ab eius loci ingressu deterritus sit.

Locus libri tertij Machabæorũ.

Et conuertetur rex Aquilonis,& præparabit multitudinem multo maiorem,quam prius;& in fine temporum annorumque, veniet properans cum exercitu magno,& opibus nimiis: & in temporibus illis,multi consurgent aduersus regem Austri.

SVPER his verbis,ita scribit D. Hieronymus. Per regem Aquilonis, Daniel significat Antiochum Magnum: qui contempta Philopatoris ignauia,eo quod deperiret Agathocleam psaltriam,fratremque eius,& ipsum Agathoclem,haberet concubinum,quem postea Ægypti ducem constituit,incredibilem;de superioribus locis Babylonis,exercitum cõgregauit:& Philopatore mortuo;aduersus filium eius, qui tunc erat quatuor annorũ, & vocabatur Ptolemæus Epiphanes, rupto fœdere, mouit exercitum. Tantæ enim dissolutionis & superbiæ Agathocles fuit,vt subditæ prius Ægypto,prouincię rebellarent:ipsaque Ægyptus seditionibus vexaretur:Philippus quoque rex Macedonũ, & Magnus Antiochus,pace facta,aduersus Agathoclẽ & Ptolemæũ Epiphanẽ dimicarũt:sub ea cõditione,vt proximas ciuitates,regno suo singuli,de regno Ptolemæi iungerent.Et hoc est,quod nũc dicitur § *multos consurgere aduersus regẽ Austri*:§ Ptolemæũ videlicet Epiphanẽ,qui tũc puerili erat ætate.§ Sic Hieronymus.Cuius interpretatio, ijs quæ narrat Iustinus in lib.30. cõfirmãda & illustrãda est.§ Cõtentus Ptolemęus,ait Iustinus,recuperatione vrbiũ quas amiserat,factaq. pace,auide materiã quietis arripuit:reuolutusq. in luxuriam,occisa Eurydice vxore,eademque sorore sua,Agatho-

D. Hieronymus.

Iustinus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cleæ meretricis capitur illecebris,regijque nominis & maiestatis oblitus, noctes in stupris,dies in conuiuijs consumit. Adduntur instrumenta luxuriæ,tympana & tripudia;nec spectator modo rex, sed magister etiam nequitiæ, neruorum oblectamenta modulatur.Hæc primo labentis regię tacita pestis,& occulta mala fuere.Deinde, crescente licentia, iam nec parietibus regiæ domus, contineri meretricis audacia poterat,quam proteruiorem, sociata cũ Agathocle fratre,ambitiosæ pulchritudinis scorto.quotidiana regis stupra faciebant.Accedebat & mater Euanthe, quæ geminæ sobolis illecebris,deuinctum regem tenebat.Itaque non contentæ rege, regnum etiam possidebant,in publico visebantur,salutabantur,comitabantur.Agathocles regis lateri iunctus,ciuitatẽ regebat:tribunatus,præfecturas,& ducatus, mulieres ordinabãt: nec quisquam in regno suo minus,quam ipse rex poterat.Cum interim relicto quinquenni ex Eurydice sorore filio,rex Philopator moritur.Sed mors eius,dũ pecuniam regiam mulieres rapiunt,& imperium,inita cum perditissimis societate,occupare conantur,diu occultata fuit.Re tamen cognita,concursu multitudinis, Agathocles occiditur;& mulieres in vltionem Eurydices,patibulis suffiguntur.Morte regis,supplicio meretricum,velut expiata regni infamia, legatos Alexandrini ad Romanos miserunt,orantes,vt tutelam pupilli susciperent,tuerenturque regnum Aegypti: quod iã Philippum & Antiochum,facta inter se pactione,diuisisse dicebant.§ His addit Iustinus,in principio sequentis libri. §Mortuo Ptolemæo Philopatre,contemptaque paruuli filii eius ætate,qui in spem regni relictus,præda domesticis erat; Antiochus rex Syrię, occupare Ægyptum statuit.Itaque Phęnicem,ceteraſque,Syrię quidem,sed iuris Aegypti ciuitates,cum inuasisset,legatos ad eum Senatus Romanus mittit;qui denunciarent ei,abstineret a regno pupilli, postremis patris precibus fidei suæ traditi. Quibus spretis,interiecto tempore,alia legatio superuenit, quæ omissa pupilli persona,ciuitates,iure belli factas populi Romani,in integrum restitui iubebat.Abnuenti, bellum denunciatur,quod ille facile susceptum,infeliciter gesit.§Sic Iustinus.

A

B

C

Filii quoque præuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem,& corruant.

D.Hieronymus.

Templum Oniæ in Aegypto.

PVGNANTIBVS contra se,Magno Antiocho, & ducibus Ptolemæi, in medio posita Iudæa,in contraria studia scindebatur: alijs Antiocho, alijs Ptolemæo fauentibus.Denique,Onias sacerdos, assumptis Iudæorum plurimis,fugit in Aegyptum: & a Ptolemæo honorifice susceptus, accepit eam regionem,quæ Heliopoleos vocabatur: & concedẽte rege, templum inibi extruxit,simile Hierosolymitano:quod permansit vsque ad imperium Vespasiani,annis ducentis quinquaginta.Ipsa autem vrbs,quæ vocabatur Oniæ,diminuentibus postea Iudæis aduersus Romanos, ad solum vsque deleta est;vt neque vrbis, neq. tẽpli vllũ extaret vestigiũ.Sub occasione igitur Oniæ pontificis,infinita examina Iudæorum,Ægyptũ confugerunt.Asserebat enim Onias,se vaticiniũ implere Isaię scribẽtis in cap.19.§ *erit altare Domini in Aegypto,& titulus Domini,in terminis eius.*§ & hoc est quod nunc dicit Daniel, § *filij præuaricatorum populi tui* § scilicet, qui dereliquerãt legem Domini,volentes in alio loco, quã iussum erat,victimas Deo immolare:§*extollentur in superbiam & visionem*,§ hoc est, Domini præceptum, se implere iactabunt §*sed corruent*:§ quia templum:, & dux, postea destruentur. Cumque Antiochus teneret Iudæam,missus Scopas Aetolus,dux Ptolemæi partium, aduersus Antiochum fortiter dimicauit, cepitque Iudæam, & optimates Ptolemæi partium, secum abducens,in Aegyptum reuersus est.Hæc fere sumpta sunt ex commentario D.Hieronymi,super hunc locum Danielis.

D

E

Quod autẽ in supradictis verbis scripsit Hieronymus,de tẽplo Oniæ, quod in Aegypto simile Hierosolymitano est conditũ, ex Iosepho petitũ est: qui hanc historiã fuse narrat

A narrat in decimoquarto libro antiquitatum, & capite trigesimo libri septimi de bello Iudaico:ex quo loco,pauca hæc referre libet.§Onias Simonis filius,vnus ex pontificibus,Hierosolymis fugatus,quo tempore Antiochus Epiphanes rex Syriæ cum Iudęis bellum gerebat,Alexandriam venit: & a Ptolemæo Philometore suscipitur humanissime, propterea quod Antiocho erat inimicus.Promittit ille,gentẽ Iudæorum, eius se auxilio sociaturum,si concederet sibi templum in aliqua parte Ægypti ædificare,& patrio more Deum colere.Ita enim & Antiochum magis odiosum fore Iudæis,qui templum Hierosolymitanum vastauisset:ipsosque Iudęos ipsi futuros etiam beneuolentiores:plurimosque ad eum religionis causa venturos. Paruit his Ptolemæus, & locum ei dedit,centum octoginta stadiis a Memphi distantem.Heliopolitanus autem ille tractus dicitur: vbi castello fabricato,Onias templum quidem dissimile Hierosolymitano,turrim autem similem extruxit,ingentibus saxis,cubitis sexaginta erectam.Areæ autem fabricam,secundum patriam imitatus est; & donariis similiter exornauit,pręter candelabri confectionem:candelabrum enim non fecit, sed informatum aureum lychnũ,tanquã iubaris luce radiantẽ, de aurea catena suspendit. Totum vero circa templum spatium, cocto latere circumdedit, saxeas portas habente. Concessit etiam rex plurimum agri pecuniæque ad reditus annuos, vt nihil deesset,quod ad cultum Dei rite peragendum pertineret. Non tamen hæc,Onias sana voluntate faciebat:sed erat ei contentio cum Iudæis Hierosolymæ degentibus, quod ab illis vrbe pulsus, peregrinari cogeretur.Itaque templo hoc ædificato,sperabat ad id se omnem Hierosolymis multitudinem euocaturum.Prędixerat vero Isaias, annis ante nongentis septuaginta,extructum iri Deo templum in Ægypto, a quodã viro Iudæo;quod vaticinium in hoc Onia fuit impletum. Ac templum quidem ita est ædificatum. Lupus autem rector Alexandriæ,acceptis litteris Vespasiani imperatoris,cum ad templum venisset;ablatis nonnullis donarijs,templũ occlusit. Postea Paulinus, qui demortuo Lupo successit,neque donariorum quidquam reliquit,neque ad templum religionis causa adire volentes admisit: sed clausis foribus, ita fecit inaccessum,vt ne vestigium quidem diuini cultus in eo resideret. Tempus autem fluxerat,vsque ad occlusionem templi,ex quo fuerat ipsum ab Onia conditũ, annitrecenti triginta tres § Hæc Iosephus.

B

C

Iosephus

forma templi Oniæ.

Reprehensio Oniæ.

Ceterum,hoc loco,trium rerum admonere lectorem,non alienũ duco. Primo quidem,ex ijs quæ de templo Oniæ Iosephus & diuus Hieronymus prodiderunt, manifestum potest esse lectori,non plane ignaro chronologiæ,tempus quo fierit illud templum Oniæ,verius definiuisse D.Hieronymum, vt supra retulimus, ducentis quinquaginta annis;quam Iosephum in proxime memorato loco,annis trecentis triginta tribus.Constat enim,ipso teste Iosepho,templum illud desiisse,imperante Vespasiano: esse autem ædificatum,regnante in Ægypto Ptolemæo Philometore, & quidẽ circa vigesimum regni eius annum,vt in chronicis signauit Eusebius. Porro,ab exordio regni Philometoris,quod incidit in centesimam quinquagesimam olympiadem, vsque ad obitum Vespasiani, hoc est, vsque ad olympiadem centesimam decimam quartam, non plus ducentis sexaginta annis,præteriuit.Illud quoque animaduertere conuenit,in supradictis verbis Iosephi, quæ paulo supra,ex libro septimo eius de bello Iudaico protulimus,esse manifestum & insigne admodum chronologiæ erratũ, minime quidem Iosepho adscribendũ, sed ad librariorum seu typographorum insciti am aut incuriam referendum. Traditur enim ibi,Esaiam prædixisse constructionẽ templi in Ægypto,quam fecit Onias,nongentis septuaginta annis priusquam fieret: quod sane procul vero est. Nam & ipse Iosephus in libro decimotertio Iudaicarum antiquitatum,tempus illud,paulo ante sexcentos annos fuisse tradit: & sane ab initio regni Oziæ regis Iuda,quo regnante,cœpit Isaias vaticinari,vsque ad ædificationem templi Oniæ,minus septingentis annis effluxisse reperiemus.

D

E

Animaduersio in Iosephum.

Denique, illud etiam ignorare lectorem nolumus, in eo falsum esse Iosephum, quod existimauit, vaticinium illud Isaiæ in capite decimonono, de altari in medio Aegypti erigendo, pertinuisse ad hoc templum Oniæ, & tum

Locus Isaiæ ex cap. 19. excutitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuisse completum. Etenim Isaias ita prædixit illud, vt tanquam pie ac religiose A
factum, & ad illustrandum Dei nomen & gloriam spectans, vehementer commendet ac prædicet. At Oniam, improbo animo, peruersoque consilio adductum esse, ad ædificandum illud templum, Iosephus ipse testimonium perhibet. Et vero, res ipsa loquitur; fuit enim illud, impie factum, contra legem Mosis: quæ, nisi vno in loco quem Deus elegerat, templum fieri, & Deo sacrificari vetabat. Nec vero non id etiam Daniel indicauit hoc loco, dicens: *§ filij præuaricatorum populi tui extollentur vt impleant visionem; & corruent.* § Quasi dicat, Iudæi quidē prēuaricati, & violātes legē Mosis, aggredientur in Aegypto construere templum Deo; falso iactantes, ea re impleri ab ipsis visionem & vaticinium Isaiæ; sed opus, vt improbe atque impie susceptum erit, sic illis infeliciter succedet. Nec sane hoc, perpendenti verba Isaiæ, obscurū B
aut dubium esse potest; sic enim ait: *§ in die illa, erunt quinque ciuitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum, & erit terra Iuda Aegypto in pauorem.* §
Hoc sane non euenit tempore Oniæ, vel, dum illud templum sterit. Subdit Isaias, fore vt tunc omnes Aegyptij cognoscant & colant Deum; & vt sit maxima concordia inter Aegyptios, Assyrios, & Iudæos. Quis non videt, hęc temporibus Oniæ, vel eius templi, nullo modo contigisse? Totum igitur illud vaticinium Isaiæ, ad Christi Domini
D. Hieronymus. aduentum, & tempus legis euangelicæ pertinet. Audi Hieronymum, in eius loci cōmentario id ipsum confirmantem. § Ab hoc loco, inquit, vsque ad finem Aegyptiæ vi
Eusebius. sionis, & Iudæi, & nostri, de Christi aduentu intelligi volunt: sed illi vota sua differūt in futurum; nos quasi iam transacta tenemus. § Hinc Eusebius libro primo de demōstratione euāgelica capite quarto, hoc testimonio Esaiæ, pugnans contra Iudæos, per C
vincit, fore aliquando, vt antiquata lege Mosis, alia danda esset a Deo mortalibus, lōge melior atque prēstantior. Si enim lex Mosis per omne huius mūdi æuum, perduratura fuisset, cū extra vnum a Deo electum locum, vel extrui templa, vel sacrificia fieri, ea lex omnino prohiberet; nunquam profecto, quod Isaias prædixit de altari erigendo in medio Aegypti, omnique cultu diuino inibi ab Aegyptijs, vero Deo religiose exhibendo, ad effectum peruenire potuisset: esset que falsum Isaiæ vaticinium. Vide eundem Eusebium libro secundo eiusdem operis, capite trigesimo quinto: & libro sexto, capite vigesimo, & libro nono, capite secundo.

Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes nouissimas: & brachia Austri non sustinebunt: & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo; & D
stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius.

Scopas dux Ptolemæi, vincitur ab Antiocho Magno.

HORVM verborum Danielis, hæc est, interprete D. Hieronymo, sententia. Antiochus Magnus, volens Iudæam & Syrię vrbes plurimas priori bello a se amissas recuperare, maximo cum exercitu venit in eam regionem; & Scopam ducem Ptolemęi, iuxta fontes Iordanis, vbi nunc Paneas condita est, inito certamine, fugauit; & cum decem millibus ar- E
matorum obsedit clausum in Sidone. Ob quem liberandum, misit Ptolemæus duces inclytos, Eropem, & Menoclem, & Damaxenem. Sed obsidionem soluere non potuit: donec fame superatus, Scopa manus dedit; & cum socijs dimissus est. Quod autem hic dicitur, *§ comportabit aggerem,* § significat præsidium Scopæ in arce Hierosolymorū, adnitentibus & iuuantibus Iudæis, multo tempore fuisse ab Antiocho oppugnatum, captumque simul cum alijs vrbibus, quæ prius a Ptolemæi partibus tenebantur, Syrię, Cilicię & Lyciæ. Eo enim tēpore captę sunt, Aphrodisias, & Soloe, & Zephyrion & Mablos, & Auemurium, & Selenus, & Choracesium, & Coricus, & Audriacæ, & Lymida

A Lymida & Patara, & Xanthus; & ad extremum Ephesus; de quibus vniuersis & Græca & Romana narrat historia. Hæc D. Hieronymus mutuatus videtur ex Polybio; sicut coniici potest ex Iosepho, qui hanc ipsam historiam commemorans in libro duodecimo antiquitatum Iudaicarum, ita scribit. § Tandem victor Antiochus, Iudęā suæ ditioni adiecit. Defuncto enim Philopatre, filius eius magnum exercitum, duce Scopa, misit in Cœlesyriam: qui & multas eius vrbes, & nostram gentem, vi in potestatē eius attraxit. Aliquanto autem post, Antiochus, ad fontes Iordanis cum Scopa prælio congressus, fit superior: cumq. recepisset, occupatas a Scopa, vrbes Cœlosyriæ, simul Samariæ; Iudæi quoque vltro deditionem fecerunt: receptumque intra mœnia eius exercitum & Elephantes, liberaliter aluerunt; & oppugnantibus præsidium in arce a Scopa relictum, impigre auxilium tulerunt. Quamobrem Antiochus, æquum
B ducens aliquam Iudæis pro studio suarum partium referre gratiam, scripsit ad amicos & duces suos, litteras testes beneficiorum, quæ in ipsum Iudæi contulerant: in quibus etiam significabat, quemadmodum remunerari eos decreuisset. § Atque hoc Iosephus etiam Polybii testimonio, ex libro historiarum eius decimo sexto probat. § Scopas, inquit Polybius, copiarū Ptolemæi dux, ad mediterranea verso impetu, per hyemem, Iudæorum gentem subegit: ac paulo post in eodem libro, narrat, quomodo victo Scopa, Antiochus Batāneam, Samariam, Cadara, & Abila recepit; moxque Iudæi, qui Hierosolymam & celebre eius templum incolunt, ad eum defecerūt: de quo cum multa essent dicenda, ait se in aliud tempus differre. § Hæc autem scripta Polybii, iam pridem interciderunt; & ad illustrandum D. Hieronymi commentarium, hæc retulisse, non fuerit alienum.

Iosephus

Iudæi fauēt Antiocho Magno.

Polybius.

Sequitur in verbis Danielis: *§ & stabit in terra inclyta, & consumetur, siue perficietur in manu eius.* § Terram inclytam, septuaginta interpretes verterunt, terram voluntatis; hoc est, quæ complaceat Deo. Symmachus vertit, terram fortitudinis; quod Dei fortissimi munita præsidio, fortissima sit & inexpugnabilis. Aquila, quē Hieronymus est secutus, transtulit, terram inclytam. Atque his vocabulis designatur Iudæa, ac proprie Hierusalem. Hanc enim terram commendans scriptura, vocat terram spatiosam, egregiam, præcipuam. Vide Exodi tertium caput, & Ezechielis vigesimum: alias appellat, terram inclytam, desiderabilem, fluentem lacte & melle. Significat igitur Daniel, Antiochū venisse in Iudæam & Hierosolymam, ibiq. obtinuisse ac perfecisse, quicquid volebat; nimirum Iudæis se vltro ipsi dedentibus, & ipsum honorifice recipientibus,
D atque omni studio opeque adiuuantibus. Theodotio in sua translatione reliquit vocabulum ipsum hebraicum, Sabin; & quia versionem Theodotionis sequitur Theodoretus, super isto vocabulo, hunc in modum scribit. § Quædam exemplaria habent, in terra Sabair: & quidam eorum, qui hebraicam vocem Græce transtulerunt, eam, terram voluntatis appellauerunt; significantes nimirum, terram promissionis; quæ dicitur terra voluntatis, quod Deo chara & dilecta esset; secundum quod in psalmo septuagesimo septimo scriptum est: § *montem Syon quem dilexit Dominus, & in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* § Sabair quoque significat virtutem siue exercitum; vt etiam existimari possit, Iudæa dici terra Sabair, ideſt, virtutum seu exercituum; quod a Deo magis, quam si maximo & validissimo exercitu munita esset, custodiretur, atque defenderetur. § Sic ex Theodoreto.

Laus terræ Iudææ.

Theodoretus.

E Et ponet faciem suam, vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius; & recta faciet cum eo: & filiam feminarum dabit ei, vt euertat illum: & non stabit, nec illius erit.

VOLENS Antiochus, inquit Hieronymus, non tantū Syriā & Ciliciā, & Lyciā, & alias prouincias, quæ Ptolemæi fuerant partiū, possidere: sed in Ægyptū quoque, regnū suū extendere; filiā suā Cleopatrā per Euclē Rhodiū, septimo anno regni adolescentis, despondit Ptolemæo; & tertiodecimo anno tradidit; data ei dotis nomine, Cœlesyria & Iudæa. Vocat autem Daniel Cleopatram, filiam

D. Hieronymus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

feminarum, per pleonasmum, vt est illud poeticum, §*sic ore locuta est:*§ & illud, §*vocemque his auribus hausi:*§ vel filiam feminarum dixit, id est formosissimam & pulcherrimam feminam. Illud §*& non stabit,*§ significat, non successurum Antiocho consilium inuadendi & obtinendi regnum Ægypti, sub obtentu eiusmodi matrimonij. Namque Ptolemæus Epiphanes, & duces eius, sentientes dolum Antiochi, cautius segesserunt: & Cleopatra magis viri partes, quam patris fouit. Huc etiam spectant quæ Iosephus libro duodecimo Iudaicarum antiquitatum ad hunc modum scribit. § Post hæc Antiochus amicitia & fœdere coniunctus est Ptolemæo, data in matrimonium Cleopatra filia, concessaque ei, dotis nomine, Cœlesyria, vna cum Phœnice, Iudæa q. & Samaria: diuisisque inter vtrumque regem vectigalibus, optimates, suæ quisque patriæ exactionem eorum redimebant: & collecta quæ imperata esset pecunia, conferebant eam in regium erarium. § Appianus vero Alexandrinus in Syriaco significat, Antiochum, metu Romanorum, quos prospiciebat aduersum se bellum comparare, voluisse eo matrimonio deuincire sibi Ptolemæum: vt eius atque aliorum regum affinitatibus suffultus, robustior esset ad resistendum Romanis. Sic autem scribit Appianus. § Cum Antiochus bellum a Romanis contra se parari non obscure cerneret, affinitatibus sibi reges finitimos conciliare studuit: & Ptolemæo quidem in Aegyptum misit Cleopatram filiam suam, cognomine Syram; gratis inferiorem Syriam illi offerens, quam ipse Ptolemæo patri eius olim ademerat: quo videlicet inuenem demereretur, & in bello contra Romanos, constantiorem redderet. Alteram filiam, cognomine Antiochiam, Ariarathi Cappadocum regi; tertiam Eumeni, Pergamo imperanti, dare instituit: quam ille tamen, bellum cum Romanis futurum prouidens, vxorem renuit. § Hæc Appianus.

Iosephus.

Appianus.

Tres filiæ Antiochi Magni.

Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrii sui, & opprobrium eius, conuertetur in eum.

CVM Antiocho, consilium de occupanda Aegypto, per Cleopatram, quam Ptolemæo desponderat, ex animi sententia non cessisset: aliam rationem iniuit proferendi ac dilatãdi imperij. Cõuersis enim in Asiã viribus suis, naualique certamine, aduersus plurimas insulas dimicans, cepit Rhodum, & Samum, & Colophonem, & Phocæam, & alias multas insulas; multasq. Græciæ ciuitates vi expugnatas sibi subiecit. Lege Appianũ, de his in Syriaco latius atq. distinctius scribentẽ. Sed occurrit ei, ait D. Hieronymus, Lucius Scipio Nasica, cum fratre suo Publio Scipione Africano, qui Annibalẽ vicerat. Cum enim consul Nasica hebetioris esset ingenij, & contra regem potentissimum, Senatus ei bellum nollet credere; spontaneam legationem obtulit Africanus, pro fratris iniuria. Hanc historiam, strictim hic tactã a D. Hieronymo, fusius enarrãt, Liuius libro trigesimo octauo, Plutarchus in vita Scipionis, & Appianus in Syriaco: ex quibus auctoribus licet intelligere, lapsum memoria fuisse hoc loco D. Hieronymũ, qui Lucium Scipionem, eum qui vicit Antiochum, ex eoque cognomentum Asiatici promeruit, dicat fuisse Nasicam; qui non frater germanus Africani, sed cõsobrinus fuit. Nã, vt tradit Plutarchus, duo fuere fratres, Publius Scipio, & Cneus Scipio, qui multis rebus præclare gestis, in Hispania occubuerũt. Huius Cnei Scipionis, filius fuit Publius Cornelius Nasica, vir consularis & triũphalis, qui cũ adolescens esset, pro accipienda matre Idæa, in tota ciuitate, est vir optimus iudicatus. Publij autẽ Scipionis gemina fuit, & sane perquam eximia proles: Publius Scipio, qui ob deuictum Annibalem Africamque, dictus est Africanus, primus omnium Romanorum, deuictæ a se gẽtis cognomento insignitus: & Lucius Scipio; qui superato Antiocho, Asiaque, quæ cis taurum montem est, ei adempta, Asiaticus est cognominatus. Theodoretus super his verbis Danielis, hoc modo scribit. § Multis insulis in suam ditionem redactis, illarũ principes,

Excutitur sententia D. Hieronymi.

Theodoretus.

principes, imperio abdicatos, eiusmodi reddidit, qui ludibrio haberentur; verũ, nec ipse opprobrij quo alios affecit, expers fuit. Romani. n. illo ad Thermopylas debellato, compressa eius ingenti audacia, mille imposuere talentorum tributum, quod sibi in annos singulos soluere coegerunt; & filium eius Antiochum, cognomento Epiphanem, acceptum obsidem, Romę habuerunt, quod etiam narrat prior liber Machabæorum capite primo. § Sic Theodoretus.

Quantum fuerit tributum, a Romanis Antiocho Magno impositum. Iustinus. Appianus.

Quod autẽ Theodoretus dicit, de annuo tributo mille talentorũ ab Antiocho Romanis pendẽdo, idẽ tradit Eusebius in chronicis: apud Iustinũ in libro trigesimo primo, inter cõditiones pacis factæ a Romanis cũ Antiocho, nullũ de eo tributo est verbũ: quanquã proxime sequenti libro non obscure id significatur; cũ dicitur, Antiochum fuisse tributo Romanorum valde grauatum & oppressum. Appianus in Syriaco scribit, Romanos imposuisse Antiocho, ad rependendos belli cum ipso gesti sumptus, talenta Euboica, statim quidem soluenda, quingẽta: dum vero fœdus a senatu approbaretur, duo millia & quingẽta: annis prętereа duodecim subsequentibus, decem millia & quingenta, quæ per partes, singulis annis Romã deferrentur. Titus Liuius libro trigesimo octauo scribit, tributum Antiocho iniunctũ, fuisse argẽti probi, attica talenta duodecim millia, intra duodecim annos, ęquis pensionibus persoluenda: ita vt quodlibet talentum, nõ minus penderet octoginta pondo. Ita Liuius. Ex quo sumptum videtur, quod Eusebius & Theodoretus de tributo mille talentorum prodiderunt. At enim, videtur tributum illud fuisse duum millium talentorum; sic enim legimus in octauo capite posterioris libri Machabæorum: §*Constituit Nicanor, vt regi Antiocho Epiphani, tributũ, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captiuitate Iudæorum supplere.*§ nisi credere volumus, illud tributum fuisse postea, vel in ipso Antiocho Magno, vel in eius filijs duplicatum: aut fortasse Nicanor voluit duo millia talentorum colligere: vt haberet rex pecuniam in promptu, & tributo Romanis soluendo, & alijs sumptibus faciendis, sufficientem. Illud porro quod in supradictis verbis Danielis positũ est §*& recta faciet cum eo, vt euertat illud,*§ hanc habet sententiam: Antiochum Magnũ, collocata in matrimonium filia sua Ptolemæo Epiphani, & data ei nomine dotis Cœlesyria, & Iudęa; prę se tulisse, bona fide, rectoque animi sensu pacẽ se facere cum Ptolemęo, cum tamen id dolose ac malitiose fecisset, ratus eo matrimonio, meliorem sibi datum iri occasionem, ad Ptolemæi regnum inuadendum. Simili dolo aliquot post annis vsum fuisse Ptolemæum Energetem, septimum Aegypti regem, data in vxorem Alexandro regi Asiæ, filia sua Cleopatra, in priori libro Machabæorum capite 10. & 11. scriptum est; vbi sic est. §*Exijt Ptolemæus in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, & occurrebant ei; quia mandauerat eis rex Alexander, vt exirent ei obuiam, eo quod socer suus esset. cum autem introiret ciuitates Ptolemæus, ponebat custodia militum in singulis ciuitatibus & ingressus Antiochiam, imposuit duo diademata capiti suo, Aegypti, et Asiæ.*

Locus ex 8. ca. lib. 2. Machabæorum.

Doli & fraudes regum.

Ceterum illa verba quæ proxime sequuntur, §*cessare faciet principem opprobrij sui, & opprobrium eius conuertetur in eum,*§ variam habent lectionem, variasque interpretationes, ob idque perobscurum intellectum. Nicolaus de Lyra, huiusmodi memorat nostræ lectionis expositionem: §*cessare faciet principem opprobrij sui:*§ id est seipsũ: quia inuadẽdo multas insulas & ciuitates, procurauit sibi opprobriũ suũ: nã illæ ciuitates & insulæ cõfœderatæ erãt Romanis, quamobrẽ missus in Asiã cõtra Antiochũ Scipio, eũ debellauit: ingẽtiq. dãno & dedecore affecit; vnde subditur, §*& opprobriũ eius conuertetur in eum:*§ Verum hanc interpretationẽ non probat Lyranus, dicens eã contrariã esse textui: quia per hoc Antiochus non fecit opprobrium suum cessare; sed magis illud fecit augeri. Quo circa, inquit, recurrendum est ad litteram hebraicam, quæ talis est; §*& reducet Dominus opprobrium eius super eum*§ videlicet, propter blasphemias contra Deum ab ipso iactas, incurrit Antiochus dictum opprobrium. §*Et absque opprobrio suo reddet ei*§ quia nimirum propter blasphemias Antiochi, nihil Deo damni, nihil dedecoris acceserat. § Hæc Lyranus. Cuius explanationẽ videtur adiuuare translatio Pagnini, quæ sic habet hoc loco: §*et cessare faciet princeps, probris afficientem Deum, ne quispiam probrum suum inferat ei.*§ Sed propterea hæc mihi interpretatio non videtur probabilis, quod nullus

Vàrij lectio & interpretatio

Lyra

modo

Universidad de Deusto
Biblioteca

modo probatus auctor tradat, Antiochum iniuriosa & contumelioſa verba in Deum Iudeorum dixiſſe; quin contra, fuiſſe eum benevolum ac benignum Iudæis, libro duo decimo antiquitatum Iudaicarum affirmat Ioſephus. Theodoretus, legens, numero multitudinis, ⸗ *ceſſare faciet principes opprobrii ſui,* ⸗ interpretatur de principibus variarum gentium, quos Antiochus a ſe bello victos, tanta clade & dedecore affecerat, vt non ſolum eos ad ſibi reſiſtendum inualidos, ſed etiam ad ignominiam & probrū inſignes atque notabiles fecerit. Vatablus ſic legit hunc locum: ⸗ *et princeps compeſcet eius probra; retorquens in eum ſine omni ſuo dedecore:* ⸗ & ita exponit ⸗ *princeps* ⸗ ideſt Scipio Africanus, coget eum deſiſtere incæpto. Ceſſare faciet eius probrum, quo afficiebat Romanum populum, ſocias eius inſulas, & ciuitates inuadendo, ⸗ *ſine omni ſuo dedecore* ⸗ hoc idem valet, quod, in dedecus illius; quaſi diceret, ignominiam eius reuerti faciet in caput ipſius. Nec mihi diſplicet interpretatio, quam habet gloſſa interlinearis, ſecundum quam, Antiochus ab Aegypto conuertens ſe ad Aſiam, & inſulas, ceſſare fecit, id eſt fecit quieſcere principem, id eſt, Ptolemæū Epiphanem, a quo, probro eſt affectus, ademptis ſibi per Scopam ducem eius, plurimis ciuitatibus: maxime vero a patre ipſius, Ptolemæo Philopatore, a quo iuxta Raphiam, vt ſupra diximus, magno cū dedecore & vitæ periculo victus eſt. Illud autem, ⸗ *& opprobrium eius conuertetur in eum* ⸗ ſic exponi poteſt: probra & damna quibus gentes a ſe victas afficiebat: vertentur & redundabunt in ipſum; ſimilibus enim malis ipſe, victus a Romanis, afficietur.

Theodoreti lectio & interpretatio.

Gloſſa interlinearis.

A

B

Conuertet faciem ſuam ad imperium terræ ſuæ, & impinget, & corruet, & non inuenietur:

C

De morte Antiochi Magni. Variæ ſententiæ,

VIctvs a Romanis Antiochus, intra Taurum regnare iuſſus eſt & inde ſugit ad Apamiam & Suſam, & vltimas regni ſui penetrauit vrbes: cumq. aduerſus Elymæos pugnaret, cum omni eſt deletus exercitu. Et hoc eſt, quod nunc ſcriptura dicit, Antiochum cum multas cepiſſet inſulas, victum a Romanis, regnum Aſiæ perdidiſſe; & ſic opprobrium eius conuerſum eſſe in caput ipſius: denique fugientem de Aſia, reuerſumque ad imperium terræ ſuæ, impegiſſe & corruiſſe; videlicet, cū vniuerſo exercitu ſuo cæſum ab Elymæis. ſic D. Hieronymus. Cui ſimillima, in libro decimoſexto tradit Strabo: nā loquens de potentia Elymæorum, propter quam tam Parthorum, quam Macedonum dominationem detrectabant, ſubdit. ⸗ Antiochum Magnum, qui Beli templum ſpoliare conatus eſt, finitimi Barbari, ex ſeſe adorti, interemerunt ⸗ Paulo ſecus mortem Antiochi magni, deſcribit Iuſtinus libro trigeſimo ſecundo. ⸗ Antiochus, inquit, cum graui tributo pacis, a Romanis premeretur, & victus oneratuſque eſſet; ſeu inopia pecuniæ compulſus, ſeu auaritia ſolicitatus, qua ſperabat ſe, ſub ſpecie tributariæ neceſſitatis, excuſatius ſacrilegia commiſſurum, adhibito exercitu, noctu templum Dindymæi, (vel vt alij codices habent) Dodonei Iouis aggreditur: qua re prodita, concurſu incolarum cum omni militia interficitur. ⸗ Nicolaus de Lyra, & Carthuſianus ſuper primum capit poſterioris libri Machabæorū, & Melchior Canus in libro ſecundo de locis Theologicis, capite vndecimo, cenſuerunt, Antiochum Magnum fuiſſe eum, cuius interitus narratur in libri ſecundi capite primo Machabæorum. Sed hanc opinionem eſſe falſam, ſupra in libro nono manifeſtis argumentis conuicimus. Neſcio equidem, vnde acceperit Plinius, quod prodidit in libro de viris illuſtribus, Antiochum Magnum a ſodalibus ſuis, quos in conuiuio temulentus pulſauerat, eſſe occiſum.

D. Hieronymus.

Strabo.

Iuſtinus.

Lyra, Chárthuſianus. Canus.

D

E

Et ſtabit

A Et ſtabit in loco eius viliſſimus, & indignus decore regio; & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio.

NON recte Theodoretus hæc verba refert ad Antiochum Epiphanem. Si quidem, proxime poſt, de eo loquitur Daniel; quem prædicit huic; de quo nunc verba facit, in regnum eſſe ſucceſſurum. Verum, remotior a veritate; atque abſurdior eſt interpretatio Porphyrij; qui, ſicut hoc loco teſtatur diuus Hieronymus, expoſuit hęc de Ptolemæo Epiphane, rege Aegypti, qui Seleuco, regi Syriæ, & filio Antiochi Magni, ſit molitus inſidias: & aduerſus cum præparauerit exercitum; & idcirco a ſuis ducibus veneno ſit interemptus. Nam cum vnus ab illo quæreret, tantas res moliens, vnde habiturus eſſet pecuniam:
B reſpondit, ſibi amicos eſſe diuitias: quod cum diuulgatum eſſet in populis, timuerunt duces, ne ſuis illos bonis atque opibus ſpoliaret; quapropter illum maleficis artibus interfecerunt. Sic explanauit hunc locum Porphyrius. Sed quomodo, inquit beatus Hieronymus, potuit in loco Magni Antiochi ſtare Ptolemæus, qui nec illi ſucceſſit in regnum; nec fecit quod narrat Porphyrius? Præſertim autem cum ſeptuaginta interpretes, pro eo quod nos vertimus, ⸗ *& ſtabit in loco eius,* ⸗ tranſtulerint, ⸗ *& ſtabit de radice eius plantatio* ⸗ id eſt, de ſtirpe, & ſemine eius. Conſtat autem, Ptolemæum Epiphanē non fuiſſe de ſemine Antiochi Magni. Hebræi, referente eodem Hieronymo, hunc de quo loquitur Daniel, interpretantur Thriphonem, qui tutor pueri Antiochi cum eſſet, occiſo eo, arripuit imperium: & quia non erat regali genere, & animo, propterea
C viliſſimum & indignum decore regio, hic a Daniele appellari: lege quæ de hoc Triphone ſcripta ſunt apud Iuſtinum libro trigeſimo ſexto, & in extremo priore libro Machabęorum. Sed non congruūt Thriphoni quæ hic dicuntur. Non enim ſterit Tripho in loco Magni Antiochi, vt ait hoc loco Daniel: neque enim proxime ſucceſſit illi in regnum, ſed ſeptimo demum loco, ſex nimirum regibus ipſum prægreſſis, Seleuco, Epiphane, Eupatore eius filio, Demetrio, Alexādro, & filio eius Antiocho. Quod ſi lectionem ſeptuaginta interpretum hoc loco ſequimur, qui verterunt, ⸗ *ſtabit de radice eius plantatio* ⸗ manifeſtius apparet, hæc Danielis verba non poſſe in Triphonem competere; quippe qui ex magno Antiocho genus minime duxerit. Vera igitur & germana huius loci interpretatio ea eſt, quam in ſuo commentario ponit ſanctus Hieronymus: ſignificari a Daniele his verbis, Seleucum cognomento Philopatorem, filium Magni Antiochi, proximumque in eius Aſiæ regna ſucceſſorem. Qui, quoniā
D nullis rebus præclare geſtis, nec patris nomini, nec imperij magnitudini reſpondens, inglorius perijt, a ſuis interfectus; propterea Daniel vocat eum viliſſimum, & decore regio indigniſſimum; prædicitque eum non in furore, nec in prælio, id eſt, fortiter dimicando, periturum. Cuius Seleuci mortis genus, docet nos Appianus in Syriaco, ita ſcribens. ⸗ Deceſſit Antiochus Magnus, cum regnum tenuiſſet triginta ſeptem annos, relictis duobus filijs. Quorum maior natu Seleucus, annis duodecim, exiliter tamen, & infirme, ob paternam cladem, regno præfuit: & ex inſidiis Heliodori, cuiuſdā ex ſuis, incaute occiſus eſt. Heliodorum porro regnum ſuſcipere conantem, Eumenes & Attalus reges, vi pepulere, Antiocho Epiphane in regem ſubſtituto? Conſideret lector, an is a quo Seleucum eſſe occiſum ſcribit Appianus, fuerit Heliodorus ille, qui miſſus a Seleuco, vt traditur in capite tertio poſterioris libri Machabæorum, ad expi-
E landum templum Hieroſolymitanum, mirabili animaduerſione Dei caſtigatus, incœpto deſiſtere coactus eſt. Sed illud difficilem habet explicatum, quomodo hic dicat Daniel, hunc Seleucum in paucis diebus contritum iri: cum ex Seuero Sulpitio in libro ſecundo ſacræ hiſtoriæ, Euſebio in chronicis, & Appiano in Syriaco, Seleucum per duodecim annos regno potitum eſſe conſtet? Niſi forte, quia nihil magnum & memorabile geſſit, & ignauus atque indignus imperio iudicatus eſt; propterea vel non regnaſſe, vel ad breuiſsimū tempus regnaſſe dicatur. Nec euadunt ex hac difficultate, qui locum hūc, de Ptolemæo Epiphane, vel Antiocho Epiphane interpretātur; vtpote quos etiam complures annos regnaſſe, ex antiquis & probatis hiſtorijs manifeſtū eſt.

Refellitur Theodoretus.

Refellitur interpretatio Porphyrij.

Contra Hebræorū interpretationem.

Vera interpretatio D. Hieronymi.

Mors Seleuci ex Appiano.

Heliodorus

Dubitatio de annis regni Seleuci.

BENE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XIV.

Explicatur reliqua pars capitis vndecimi, vbi fuse de Antichristo disputatur.

PRAEFATIO.

D. Hieronymus de sententia reliquæ partis huius capitis vndecimi.

VSQVE ad hæc verba, ❴*& stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius, &c.*❵ de historico, & germano prophetiæ Danielis sensu, inquit D. Hieronymus, mira est interpretũ concordia; ne ipso quidem Porphyrio a nostris doctoribus discrepante. Superiora enim omnia Danielis verba, ad reges Persarum & Græcorum, maxime vero, ad reges Syriæ & Aegypti pertinere, concessu omnium, manifestum & indubitatum est. Cetera vero, quæ ab hoc loco Danielis sequuntur, vsque ad finem capitis duodecimi, non æque perspicuam confessamque habent expositionem. Siquidem Porphyrius, ea omnia interpretatur de persona Antiochi Epiphanis, qui filius fuit Magni Antiochi, & post Seleucum fratrem, regno Syriæ, vndecim annos est potitus; maximisque calamitatibus Iudæos afflixit, atque contriuit, sicut duobus in libris Machabæorum disertissime narratur. At vero doctores ecclesiastici, & fere antiqui patres, hæc omnia de Antichristo prophetari arbitrantur, qui vltimis mundi temporibus futurus est. Si quis autem quærat, cur tot reges in medio reliquerit sermo propheticus, a Seleuco videlicet, vsque ad consummationẽ mundi: respondendem est idem, quod supra responsum est, cum historiam de regibus Persarum tractaremus, & causã aperiremus, cur Daniel, post Cyrum, quatuor tantum reges posuerit, & decem alios silentio transiliens, repente venerit ad Alexandrum Magnum. Nimirum, hæc est consuetudo scripturæ sanctæ, non vniuersa narrare, sed ea quæ maiora & insigniora videantur, quæque ad rem suam spectent, exponere. Nec officit huic sententiæ, multa eorum quæ sequuntur, in personam Antiochi conuenire. Censent enim patres, Antiochũ gessisse figuram Antichristi; & quæ in illo ex parte præcesserunt, in Antichristo ex toto esse complenda. Solet enim diuina scriptura, futurorum veritatem, in varijs typis ac figuris præmittere, atque præsignificare. Cuius rei luculentum habemus exemplum in psalmo septuagesimo primo: qui cum prænotetur nomine Salomonis, quædam tamen continet, quæ Salomoni, aut vix, aut nullo modo; Christo autem Domino nostro, verissime perfectissimeque conueniunt. Neque enim regnum & nomen Salomonis, cum sole, & ante lunam fuit: nec ille imperium suum extendit ad terminos vsque orbis terrarum: neque omnes gentes serui, erunt ipsi; neque benedictæ sunt in ipso omnes tribus terræ: verum, quia Salomon figura fuit Christi, hæc in illo ex parte & adumbrate acta sunt, in Christo perfectissime implenda. Sicut igitur Saluator noster, habet Salomonem & alios sanctos in typum aduentus sui: sic & Antichristus, pessimum regem Antiochum, qui sanctos persecutus est, templumque violauit, typum sui habuisse credendus est. Sequamur igitur expositionis ordinem: & iuxta

Consuetudo scripturæ.

ta vtramque explanationem, quid aduersarijs, quid nostris videatur, breuiter adnotemus. Hactenus ex D. Hieronymo, quæ diximus, fere sumpta sunt. Simillima horũ docet Theodoretus, superiora illa verba Danielis, quæ sunt paulo post initium huius capitis, declarans, ❴*lacerabitur regnum eius, etiam in externos.*❵ Docet enim, regnum Græcorum, multis rebus fuisse perquam simile imperio Romanorũ. Illud enim, supra in octauo capite, similitudine hirci significatum est: hoc, sub figura truculentissimæ cuiusdam bestiæ, cuius nec nomẽ, nec forma expressa est. Illud regnante Alexandro Magno, florentissimum & potentissimum fuit; post eius vero interitum, multos in principes diuisum, valde imminutum, & debilitatum, & ante trecentos annos ad nihilum pene redactum est: hoc, longo tempore, per maximam orbis partem dilatato dominatu, maxima gloria potentiaque præcelluit: sed paulatim, quasi magnitudine sua laborans, & labascens, in varios principatus & regna discerptum, claritatẽ & potentiam, maiorem in modum perdidit. Et sicut contracto magno illo cornu hirci, id est, mortuo Alexandro, apparuerunt in hirco quatuor cornua, id est, quatuor successores regni Alexandri; ex quorum vno, extitit cornu modicum, id est, Antiochus Epiphanes, qui maximis malis Iudæos percussit; sic prope finem mundi, diuisum erit Romanum imperium in decem reges; quo tempore Antichristus existet, pessimus omnium mortalium, qui post orbem conditum fuerunt; & crudelissimus omnium Christianorum hostis: a quo maior, quam ante id temporis vnquam fuerit, contra Ecclesiam Christi, concitanda est persecutio. Quoniam igitur, in regno Græcorũ & Romanorum multa sunt similia; ideo mixte de illis Daniel loquitur, miscens & confundẽs ea, quæ conueniunt Antiocho, cum his, quæ pertinent ad Antichristum. Oportet igitur lectorẽ ad ea distinguenda perspicacem esse, vt sciat, quid, & de quo, proprie dicatur vnumquodque. Simile huius cernere licet in doctrina euangelica apud Matth. cap. 24. Cum enim Christus dixisset, templum Hierosolymitanũ vsque adeo destructum iri, vt non esset relinquendus lapis super lapidem, interrogantibus illum discipulis, ❴*quando hæc erunt, et quod signum aduentus tui;*❵ duplici eorum interrogationi, duplex item Christus, sed promiscuum mistumque, dedit responsum: simul ea dicens, quæ Hierosolymis euentura essent; & quæ in consũmatione seculi futura erãt. Interest autem eorũ, qui rite sunt diuinis initiati mysterijs, quæ his & illis sunt congruentia temporibus & personis, bene discernere. Sic Theodoretus.

Theodoretus.

Nos igitur Theodoreti, diui Hieronymi, aliorumque patrum persequendis vestigijs, nostram interpretationem, a vera Danielis verborum sententia, minime aberraturam existimamus. Quapropter, in explanandis vaticinijs, quæ reliqua parte huius capitis vndecimi, & toto capite duodecimo, perscripta sunt a Daniele, sic interpretationem distinguemus: vt quæ soli Antiocho Epiphani conueniunt, quæ item soli competunt Antichristo, nec non etiam, quæcunque vtrique communiter aptari possunt, distincte, expresseque lectori ostendamus. Verum, quia dum non indiligenter interpretari volumus oracula Danielis, quorum non pauca proprie spectant ad Antichristum, necesse fuit sparse in hoc libro multa de Antichristo, nec ieiune, nec incuriose tractari; visum nobis est, ante ingressum interpretationis, non nulla de Antichristi nomine præloqui: simul etiam præmõstrare, præcipuos auctores, eorumque scripta, e quibus potissimũ exprompta sunt, quæ de Antichristo docere instituimus. Videlicet, hoc fecimus, tum ne sæpius eadem memorando atque inculcando, superuacue prolixiorem tractationem, non sine fastidio legentium, faceremus: tum etiam, vt vel ex ipsa tam grauium & nobilium scriptorum auctoritate, quę postea fusius de Antichristo dicenda sunt, fidem apud lectores præsumerent: ne quispiam fortasse, vel ex nostro sensu ficta, vanaque hominum commenta, vel incertis auctoribus temere vulgata, creditaque suspicaretur. Atque ab hoc, quod posteriore loco proposuimus, quia breuius expedietur, ordiri placet. Quæcunque igitur in hoc libro de Antichristo tractanda sunt, ea nos fere sumpsimus, partim ex sacris, partim ex ecclesiasticis scriptoribus. Ex sacris, velut ex capite septimo, vndecimo, & duodecimo Danielis: quibus locis dupliciter agitur de Antichristo: partim historice, narrã

Regnũ Græcorum, multis rebus simile fuisse imperio Romanorum.

Cur hic nõ nulla de Antichristo præfari oporteat.

Vnde sumpta sint, quæ de Antichristo tractanda sunt.

do

Universidad de Deusto
Biblioteca

do ea quæ soli Antichristo vere proprieque conueniunt: partim per typum & figurā; A
sub persona scilicet Antiochi Epiphanis: nam multa quæ de illo rege secundum historiam dicuntur, etiam per figuram competunt Antichristo. Etenim, quæ gessit Antiochus aduersus Iudæos, simillima eorum, contra Christianos, in consumatione mūdi facturus est Antichristus. Deinde, ex verbis Domini nostri, quæ sūt apud Ioannem cap. 5. & apud Matthæū cap. 24. quæ suo loco in sua commemorabuntur: ex doctrina beati Pauli quæ ab eo traditur in posterioris epistolæ ad Thessalonicenses cap. 2. denique, ex variis locis Apocalypsis beati Ioannis; maxime vero ex capite decimo tertio. Scriptores autem ecclesiastici, e quibus pleraq. mutuati sumus, plurimi sunt, omnesque melioris notæ auctores: sed in primis Irenęus, qui de Antrichristo scripsit in libro quinto aduersus hæreses: Cyrillus Hierosolymitanus in Cathechesi decimaquinta; interpretes Danielis, præsertim vero diuus Hieronymus & Theodoretus: interpretes quoque libri Apocalypsis, & beati Pauli, super secundum caput, posterioris epistolæ B
ad Thessalonicenses: beatus Ephrem in sermone de Antichristo; Hippolytus martyr in oratione quæ inscribitur de consumatione mundi & de Antichristo: Lactantius in libro septimo diuinarum institutionum: Seuerus Sulpitius in dialogo cui nomē Gallus: diuus Gregorius in variis libris moralium: beatus Augustinus diuersis in locis: Prosper in libro de promissionibus & prædictionibus Dei; Damascenus in libro quarto de fide orthodoxa, capite trigesimo septimo. Taceo nunc alios; nam quia vel inferioris sunt classis, vel quia rarius nobis auctoritate eorum vtendum est, suis locis illi nominabuntur.

De nomine Antichristi.

Sed veniamus ad id, quod propositum erat priori loco, & latius explicari oportet. Nomen Antichristi, si notionē eius vocis perpendas, generale est, & dicitur de omnibus, qui contrarij sunt Christo Domino. Nam & Ioannes prioris epistolæ suæ capite C
secundo dixit, ❡ *nunc Antichristi facti sunt multi;* ❡ & Apostoli, atque eorum discipuli, Antichristos vocare solebant, principes hæreticorum, & eos maxime, qui negabant Dominum nostrum, esse Deum; aut esse verum hominem; aut esse Messiam illum a Deo promissum: vnde Ioannes primæ epistolæ cap. 4. ❡ *Omnis, inquit, spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo nō est; & hic est Antichristus.* ❡ Verum, nomen Antichristi, ex illa generali significatione contractum, proprie assignatum est ei, qui in fine mūdi, super omnes qui ante ipsum fuerint, Christo, & omnibus sectatoribus eius cōtrarius est futurus. Sed quibus rebus erit ille Christo contrarius? multis sane, atque his maxime insignibus & notabilibus. Christus natus est ex purissima virgine; Antichristus ex impurissima femina, & per fornicationē D
sic aiunt Hyppolitus, & Damascenus. Corpus Christi in vtero virginis formatum est opera spiritus sancti: corpus Antichristi, in vtero matris, opera diaboli tale formabitur, vt ex naturali temperamento sit propensissimū ad vitia. Nec desunt qui putent illum generatum iri a Dæmone incubo, non quidem proprio, sed alieno semine, ad vitiosum illud corpus fingendum accōmodatissimo. Atque hic maxime cauendum est lectori, ne forte sē permotus auctoritate Hippolyti, in errorem eius, a patribus damnatum, impingat. Putauit ille, Antichristum non alium fore quam ipsummet diabolū, sub specie simulata humani corporis & naturæ; non enim verum fore, hominem. Verba eius ita se habent. ❡ Christus Dominus ex immaculata virgine natus, in figura carnis humanæ hostem conculcauit, sue diuinitatis propria potentia. Ad eundē modum diabolus, ex impura muliere prodibit super terrā; sed falso nascetur ex virgine: E
nam Christus veram carnem, & præter peccatum, nostræ per omnia similem assumpsit: diabolus carnem secundum visionem tantum & opinionem assumet, & phantastica carnis substantia, organi vice, vtetur. Propterea edetur ex virgine, veluti spiritus, qui quidem tum reliquis apparebit caro ❡ Sic Hyppolitus. Quam opinionem, ra cito eius nomine, damnat D. Hieronymus; aduersus eam vtens illis verbis Danielis, quæ sunt in capite septimo: ❡ *& ecce oculi, quasi oculi hominis, erant in cornu isto* ❡ Hoc, inquit Hieronymus, propterea dictum est, ne putemus Antichristum, iuxta quorundam opinionē, diabolū esse futurum; sed vnū de hominibus, in quo totus sathanas habitaturus

Antithesis Christi & Antichristi.

Error Hippolyti, Antichristum non alium fore, quam diabolum sub specie humanæ naturæ.

A rus sit corporaliter. Et Damascenus, ❡ non, inquit, diabolus fiet homo, instar humanationis, absit enim, sed nascetur homo ex fornicatione, & suscipiet omnem operationem sathanæ: vnde Paulus dixit, aduentum eius futurum secundum operationem sathanæ. Nam præsciens Deus irrationabilitatem futuræ eius voluntatis, permittet, vt illum inhabitet diabolus. ❡ Quod autem dixit Hieronymus, totum sathanam in Antichristo habitaturum corporaliter; non significat, diabolum coniunctum iri Antichristo, secundum vnionem personalem: aut penitus animæ ipsius illapsurum; hæc enim præter Deum, nulli sunt possibilia: sed illis verbis significare voluit Hieronymus, diabolum habiturum omnino, ideſt, tam secundum animam quam secundum corpus, Antichristum in sua potestate; ita vt in ipso & per ipsum omnem malitiæ suæ vim exerat atque exerceat. Sed Antichristum fore verum hominem, B
non autem ipsum Diabolum, sub figura hominis, vt credidit Hippolytus, præter ecclesiasticos auctores, confirmat etiam beatus Paulus, appellans eum hominem peccati, & filium perditionis: hoc est, hominem, qui & futurus est ipse maximus omnium peccator, & in grauissimos errores atque peccata quam plurimos inducturus: & vocat filium perditionis, quod futurus ipse sit perditissimus, miserrimeque periturus; quique multos a se deceptos, æterna perditione secum trahet in tartarum. Subdit etiam Paulus, aduentum Antichristi, futurum secundum omnem operationem sathanæ; quo non dubie significatur, eum fore diuersum sathanæ. Denique Paulus inquit, de Antichristo, ❡ *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui*: ❡ hoc autem minime competit in diabolum, in quem videlicet mors & interitus non cadit.

Quomodo sathan corporaliter habitabit in Antichristo, vt dixit. D. Hieronymus.

Cur homo peccati & filius perditionis, a D. Paulo dictus sit Antichristus.

Verum persequamur cœptam Christi & Antichristi, in rebus omnino contrariis, com
C parationem. Christus plenus spiritu sancto, eius ductu ad omnia facta, dicta, & cogitata mouebatur ac dirigebatur; itaque nihil ab eo proficiscebatur nisi sanctum, Deoque gratissimum: Antichristus, totus a dæmone obsessus atque possessus, quamquam non ob id vsu liberi arbitrij priuatus, eius incitatu, ad omnia flagitia impelletur; adeo vt nihil, quod vel moraliter bonum sit, acturum esse eum, non temere liceat existimare. Iam vero, vita, moribus, & conuersatione, Christo erit maxime contrarius. Christus, fuit humilis, vsq. ad formam serui, seipsum abijciens: Antichristus superbissimus erit, vsque ad vsurpationem diuini nominis & honoris, se ipsum extollens. Christus, placidus & mittis, velut agnus & columba: Antichristus vt leo, & serpens, atque draco, ferox & truculentus; horum enim animalium sæuissimorum no
minibus, sceleſtus ille in diuinis litteris insignitus est. Christus mire pius & religiosus
D erga Deum, eiusq. voluntati per omnia obsequentissimus: Antichristus contumeliosus in Deum & blasphemus erit; quā ob causam, in Apocalypsi dicitur esse plenus no
minibus blasphemiæ. Christus, integerrimus ac simplicissimus, sine fuco & dolo, veracissimus ac fidelissimus: Antrichristus, fraudulentissimus, callidissimusq. simulator & hypocrita, mendax pariter atq. fallax. Christus, gaudebit & sociabitur humilibus & simplicibus, & timentibus Deum: Antichistus versabitur cum ijs, qui improbitate & impietate præter ceteros insignes erunt, cum magis, incantatoribus, quiq, maleficis & abominatis artibus studebūt. Sane, quales futuri sint Antrichristi sectatores, amici, & ministri, mirabiliter expressit Ioannes in apocalypsi cap. 9. ad similitudinem locustarum, proprijs eos coloribus depingens, si quis proprietates earū locustarū allego
rice intelligens, ad sectatores Antichristi sciēter accōmodet. Age vero, quā diuersum
E erit Christi & Antichristi propositū, quā diuersus, immo aduersus vtriusq. finis? Christi finis fuit, docere homines veritatē: in hoc, dixit ipse apud Ioannē, ego natus sum, & veni in mundū, vt testimonium perhibeam veritati: venit ille, vt omne genus hominum, peccati & mortis necessitate constrictum, exolueret atque liberaret; vt Deum verum, paucissimis mortalium cognitū, per vniuersum orbem manifestaret; & ad eū rite colendū, omnes adduceret: deniq. venit, vt imperiū diaboli, quo cūctos mortales tenebat oppressos, penitus euerteret. Finis Antichristi erit, plane contraria docere & facere; sed in primis, suadere hominibus, Dominum Iesum nō fuisse verū Messiā, nec Dei filium; nec legem eius esse bonam & vtilem hominibus; se autem esse Deum, promissumque

Sectatores Antichristi quam belle præsignentur in Apocalypsi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

missumque Iudæis Messiam Christus contempsit,& contemnere docuit,omnes mundi huius diuicias,delitias, honores, atque dignitates: quin,cum regem ipsum facere vellent Iudæi,fugit,testatusque Pilato est,regnum suum non esse de hoc mundo. Contra,super omnes homines,Antichristus erit ambitiosissimus, cupidissimusque laudis, gloriæ,& imperii:quas res per summam vim acquirere conabitur, atrocissima gerēs bella,plurimum fundens humanum sanguinem,maximasque bonorum,qui ei parere recusabunt,faciens strages. Christus caput fuit omnium bonorum: at Antichristus caput erit malorum. Verum,non omnino simili ratione: illud simile in vtroque; quod sicut omnium bonorum & sanctorum hominum, Christus fuit optimus & sanctissimus, ideoque merito caput,& perfectum exemplar omnium virtutum omnisq. sanctitatis censetur: sic Antichristus,quia omnes improbos, qui post orbem conditū fuerunt,suntque,& vsque ad extremum mundi erunt,nequitia,impietate,crudelitate, omnique genere improbitatis longe superabit; propterea recte ponitur malorum caput,& exemplum. Verum,illlud dissimile est; quod Christus verissime caput est bonorum: nam quemadmodum ex capite, motus & sensus defluit, & per omne corpus dispensatur:sic ex Christo,quidquid boni est in sanctis viris,profluit:ipse enim omnis gratię,omniumque bonorum,ad æternam vitam pertinentium,causa fuit, non tantū exemplaris,sed meritoria & efficiens. Hocautem dici non potest de Antichristo: neque enim ipse eorum hominum,qui ante ipsum fuerint,nequitiæ & improbitatis causa esse poterit.

Quomodo Antichristus, caput sit malorū.

Sed concludamus tandem hanc comparationem. Christus Dominus eo tempore natus est, quo tempore maxima toto orbe pax erat, & Romanum imperium ab vno principe Augusto,tranquillissime ac florentissime regebatur. Hoc nempe fuerat a Dauide prædictum in psalmo septuagesimo primo, § *Orietur in diebus eius iustitia,& abundantia pacis.* § At cum veniet Antichristus,exitialium bellorum incendijs,totus deflagrabit orbis:& Romanum imperium a decem regibus discerptum ac dilaceratum,non tātum robur & dignitatem,sed etiam nomen suum prorsus amittet. Tertullianus in libro ad Scapulam, & in libro de resurrectione carnis, & in Apologetico: Optatus etiam Mileuitanus in libro secundo contra Donatistas; Lactantius quoque libro septimo diuinarum institutionum,capite vigesimo quinto, docent fuisse antiquissimam & Apostolicam traditionem, Romanum imperium pariter cum ipso mundo stasturum & casurum;eundemque futurum vtriusque finem & interitum; mansurum namque Romanum imperium, vsque ad aduentum Antichristi. Id quod visum est nonnullis, significasse Paulum illis verbis,quæ sunt in capite secundo posterioris epistolæ ad Thessalonicenses: § *nisi venerit primum discessio,& reuelatus fuerit homo peccati,&c.* § discessionem namque interpretantur isti,defectionem hominum ab imperio Romano. Ponam hic verba Lactantij; quippe hoc breuiter diserteque ostendit; cum enim dixisset, finem mundi non longius a sua ætate ducentis annis abesse; subiicit hæc; § Etiam res ipsa declarat, lapsum ruinamque rerum breui fore. Nisi quod incolumi vrbe Roma,nihil istiusmodi videtur esse metuendum. At vero, cum caput illud orbis occiderit;& ῥύμη esse cęperit,quod Sybillæ fore aiunt:quis dubitet venisse iam finem rebus humanis, orbique terrarum? illa est enim ciuitas,quæ adhuc sustentat omnia: possunt,ne citius quam putamus, tyrannus ille abominandus veniat, qui tantum facinus moliatur,ac lumen illud effodiat,cuius interitu mundus ipse lapsurus est.§ Hęc Lactantius. Tradunt illi ipsi auctores,quos supra nominaui,solitos olim Christianos assidue religioseque Deo supplicare, pro cōseruatione ac felicitate Romani imperij: videlicet,persuasum illi habebant,quoad staret & floreret Romanum imperium,non esse venturum Antichristum; & differri atrocissimam illam Ecclesiæ persecutionem quam aduersus Christianos in fine seculi,Antichristus concitabit.

Sententia multorum fuit,Romanum imperium, vsque ad tempora Antichristi permansurum.

Lactantius.

Adnotauit diuus Hieronymus in suis commentarijs super hoc caput vndecimum Danielis, quosdam scriptorum ecclesiasticorum opinatos esse, non alium fore Antichristum, quam ipsum Neronem, qui in fine mundi venturus est; vt qui Ecclesiam

Antichristū fore Neronem, quidā putant.

clesiam Christi, in eius exordio,primus crudeliter persecutus est; idem sub finem eius, & prope mundi interitum, eandem crudelissime persequatur. Scilicet, hoc illos putasse verisimile est, propter magnitudinem crudelitatis & turpitudinis,qua cunctos mortales Nero superauit. Certe,id memorat etiam Seuerus Sulpitius in libro secundo sacræ historiæ, cum de Nerone scribit. § Nero, inquit, creditur, etiamsi se ipse gladio transfixerit, curato vulnere eius,seruatus: secundum illud quod de eo scriptum est in Apocalypsi,capite decimotertio; § *& plaga mortis eius curata est.* § Idemque putatur sub finem seculi mittendus,vt mysterium iniquitatis exerceat. § Verum,idem Sulpitius,in dialogo secundo,hæc de Nerone & Antichristo,a beato Martino prodita,Gallum facit referentem:ante finem seculi,Neronem & Antichristum esse venturos: Neronem in occidentali plaga,regibus subactis decem,imperaturum: persecutionem autem ab eo eatenus exercendam,vt idola gentium coli cogat. Ab Antichristo autem, orientale imperium esse capiendum: qui quidem,sedem & caput regni,Hierosolymam sit habiturus: ab illo vrbem & templum esse reparādum: illius eam persecutionem futuram esse, vt Christum Dominum cogat negare, se potius Christum esse confirmans:omnesque secundum legem Mosis circumcidi iubeat: & ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestatem,vniuersum orbem,cunctasque gentes esse redigendas: donec aduentu Christi,impius opprimatur. Non esse autem dubium,quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiā in annis puerilibus cōstitutus,ætate legitima sumpturus imperiū. Religio mihi esset, hic præterire silentio,quod fuerit beati Augustini de istiusmodi opinione iudicium: cum enim in libro vigesimo de ciuitate Dei, & in capite decimonono tractaret locū illum Pauli,ex secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses,sane obscurissimum,& ex quo prædicta opinio,quasi caput sustulit, § *Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in tempore suo: iam enim mysterium operatur iniquitatis. Tantum qui modo tenet,teneat, donec de medio fiat.* § subdit Augustinus. § Ego prorsus quid his verbis dixerit Paulus,me fateor ignorare: suspiciones tamen hominum, quas vel audire, vel legere de hac re potui, non tacebo. Quidam putant,hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulū non ita aperte scribere voluisse,ne calumniam videlicet incurreret;quod Romano imperio male optauerit,cum speraretur æternum: vt hoc quod dixit, § *iam enim mysterium iniquitatis operatur,* § Neronem voluerit intelligi:cuius iam facta,velut Antichristi, videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum,& futurum Antichristum suspicantur. Alii vero,nec eum occisum putant; sed subtractum potius, vt putaretur occisus: & occultari in vigore eius ætatis,in qua fuit, cū crederetur extinctus;donec suo tempore reueletur,& restituatur in regnum. Sed multum mihi mira est,hæc opinantium tanta præsumptio § Sic Augustinus. Est igitur ea opinio, Augustini iudicio, temeraria: sed est præterea omnino improbabilis. Nam siue Nero non sit mortuus,sed viuat, victurusque sit vsque ad finem seculi: siue mortuus fuerit,& in finem mundi,ante generalem hominum resurrectionem, sit in uitam reuocandus: neutrum profecto sine maximo diuinæ omnipotentiæ miraculo fieri potest. Deum autem tanto miraculo, Neronem,aut viuum tot secula conseruare,aut mortuum ad vitam esse reducturum; scilicet,hominem flagitiosissimum, & pestilentissimum humano generi, futurumque, vt illi dicunt,Antichristum, Christianus animus plane respuit credere. Cui etiam fidem illud addit, quod secundum antiquam traditionem, futurus Antichristus creditur Hebræus,& ex Hebræis generandus; quod ad illam de Nerone opinionem,minime quadrat.

Seuerus Sulpitius.

D. Augustini sententia.

Locus Pauli ex 2. cap. epistol. ad Thessalon.

Neronem nō fore Antichristum.

Ceterum,hæc de Antichristo legenti,illud fortasse mirandum accidet,cur passurus sit Deus,horrendum illud omnis nequitiæ atque improbitatis monstrum, & illā Ecclesiæ suæ calamitatem ac pestem,in terris existere. Verum, exploratis cognitisque causis,diuini circa eam rem consilij ac prouidentiæ, protinus excidet admiratio. Nimirum, aduentus Antichristi, multum proficiet in bonum & in gloriam electorum,pariterque ad improborum confusionem atque condemnationem. Principio, ea re pernotescet hominibus, quanta sit malitia diaboli, quantum odium

Cur permittet Deus aduentum Antichristi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

generis humanj,quam insatiabilis cupiditas perdendi bonos:tunc enim omnem malitiæ suæ atque crudelitatis vim ostender,effunder,& per Antichristū exercebit. Deinde,ex eo clarissime agnoscitur beneficium prouidentiæ Dei; qui diabolum tam potentem,& pernicialem hominum hostem,ab exordio mūdi, vsque ad finē eius,tener, quasi vinctum,repressa eius potestate,ne possit,quantum vellet,nocere homini. Si enim solutus esset,feciisset omni tempore,& faceret nunc, similiter vt extremo seculo facturus perhibetur. Postea,quanto maior ceteris,futura est illa persecutio, tanto illustrior erit bonorum fides, & admirabilior in tantis malis ferendis superandisque patiētia & constantia. Quapropter arbitratur Hippolytus,martyres illius temporis, omnibus superiorum temporum martyribus fore præstantiores. Sicut igitur vltima Ecclesiæ persecutio, erit omnium atrocissima; sic erit victoria illa ecclesiæ,omnium triumphorum eius clarissima. Ad hoc, tanta erit illius nouissimi tēporis,in omni flagitiorum & scelerum fœditate immanitas, vt Antichristi aduentum promeritura sit. B Solet enim Deus pro varijs hominum meritis, varios illis principes imponere; qui vel consolentur eos,vel affligant. Quanta sit futura illo tempore nequitia & improbitas hominum,satis ostendit Dominus noster,cum dixit,vix repertum iri tunc in terris fidem;& fore,vt refrigescat tunc charitas,& abunder iniquitas multorum. Et quales scripsit Paulus in capite quarto prioris epistolæ, & in tertio posterioris ad Timotheum, futuros homines nouissimis temporibus,tales plane tunc erunt. Audi, quid Hippolytus de moribus illius seculi scriptum reliquerit. §Omnes,inquit, tunc suo arbitratu viuent:filij manus injicient in parentes: vxor virū suum tradet in mortē,vir vxorē suam,vt reā trahet in iudicium:domini crudeles erunt in seruos:serui aduersus dominos contumaces erunt atq. infideles:senē nemo reuerebitur, nemo pauperum miserebitur: vigebunt tunc incantationes & magiæ: pastores euadent in lupos: monachi concupiscent & sectabuntur quę sunt mundi:nulla erit reuerentia rerum sacrarum: nulla religio, temerare ac violare diuina? Hæc & plura alia Hippolytus. Sicut igitur,auctore Iob,Deus facit regnare hypocritam propter peccata populi; ita propter multitudinem & magnitudinem scelerū illius temporis,siner regnare, & aliquandiu viribus prepollere Antichristū. Postremo,id permissurus est Dominus, ad redarguendā,& conuincendam perfidiam Iudæorum, qui verum Christū noluerunt recipere,vltro recepturi Antichristū. Hoc prædixit Christus Iudæis apud Ioannē capite 5. §*ego veni, inquit,in nomine patris mei,& non recepistis me: veniet alius in nomine suo, & eum recipietis*§ Illum aliū,in nomine suo venturū,& a Iudæis recipiendū, fere patres interlæ ad Thessalonicenses: §*quia,inquit,charitatē veritatis non receperūt vt salui fierēt, ideo mittet illis operationem erroris,vt credant mendacio;vt iudicentur omnes qui non crediderūt veritati,sed consenserūt iniquitati.*§ Quam enim excusationem tunc afferent Iudæi;cur Christum Dominum vt verum Messiam non receperint? Cauillabantur illi, Domini nostri miracula;blasphemo ore dicentes,in principe Beelzebub esse facta: at venier Antichristus, reuera in principe dæmoniorum faciens, non vera sed falsa & fallacia miracula; & illum tamen recepturi sunt. Negabant illi,Dominum nostrum esse Messiam, quod non esset ex stirpe Dauid,nec in Bethleem natus;quod tamen falsissimum erat;at recepturi illi Christum,quod se Dei filium faceret,& æqualē Deo: Antichristus se solum Deū adorari faciet ab omnibus, sibique tēpla dicari, erigi altaria,& publice sacrificia fieri coget;nec ob id tamen non eum recipiēt Iudæi. Erūt igitur prorsus inexcusabiles. E

Sed illud præterea videtur, iis quæ de Antichristo sunt dicenda, esse præuertendum: Antichristum esse nasciturum Babylone, e gente Hebræorum, & ex tribu Dan. Hoc enim ex antiquissima traditione acepimus: hoc ab Irenæo, Hippolyto, Cyrillo, Hieronymo super hoc caput vndecimum, Augustino in libro quæstionum in Iosue, quæstione vigesima secunda, Prospero in libro de promissionibus & prædictionibus Dei, Gregorio in libro trigesimo primo moraliū,capite decimo,Ambrosio, & Rufino, in libris quos scripserunt de benedictionibus patriarcharum,& item

Martyres futuri tempore Antichristi,erit ceteris illustriores,

Quanta sub finem mundi futura sit hominum improbitas Hippolytus

Locus Ioannis in capite quinto. Iudæi recepturi sunt Antichristum.

Antichristus nasciturus Babylone,ex Hebræis,ex tribu Dan.

A item a Beda super 49.cap.Geneseos,& Ruperto in libro nono cap, 2 de Trinitate & eius operibus. Ab his enim,in explanando vaticinium illud Iacob de Tribu Dan, § *fiat Dan sicut coluber in via, &c.*§ pro certo traditur,ex tribu Dan futurum esse Antichristum. Sicut igitur post diluuium, gigantes ædificare voluerunt turrem Babel vsque ad cælum: sic extremo mundi tempore,Antichristus ędificare conabitur & stabilire imperium suum,etiam vsque ad Dei contemptum. Et quemadmodum rex Babylonis,maximis calamitatibus afflixit & contriuit populum Hebræum: ita populum Christianum vexabit & pessundabit Antichristus. Et quidem Antiochus Epiphanes,qui insigniter præfigurauit Antichristum,rex fuit Babylonis,vbi nasciturum diximus Antichristum. Fore autem eum ex tribu Dan,prædicti auctores ostendunt, ex verbis illis Hieremiæ,quæ sunt in capite octauo: § *ex Dan fremitus equorum eius, & a voce pugnatorum*
B *eius,commouebitur omnis terra.* Et ex eo vaticinio,quod Iacob in capite quadragesimo nono libri Geneseos edidit de tribu Dan;quod sic habet: § *fiat Dan coluber in via, cerastes in semita,mordens vngulas equi,vt cadat ascensor eius retro.*§ Quæ verba luculente tractans,supradicto loco Gregorius,hoc,inquit,vaticinium,præcipue pertinet ad Antichristum: qui futurus creditur ex tribu Dan. In cuius rei figuram,in libro numerorum capite secūdo scriptum est,tribum Dan posuisse castra ad Aquilonem: videlicet, Babylon Antichristi patria,comparatione Iudææ,Aquilonaris est. Appellatur autem Antichristus in hoc vaticinio Iacob, coluber in via; & cerastes in semita; quia dupliciter perdet homines:nam mundanæ felicitatis amatores,laramque huius mundi viam ingredientes,mordebit:ideſt,decipiet,atque corrumpet lenocinijs,& blanditiis suæ prædicationis,& amplissimis promissis terrenorum bonorum. At vero,qui angustam terunt semitam virtutis & perfectionis;eos ille adorietur tanquam cerastes; qui serpens geC minum capite prætendit cornu. Solet autem scriptura vocabulo §*cornu*§ denotare fortitudinem & potentiam. Duplici vero potentia ad subiugandos sibi homines, vtetur Antichristus:nam vel fucatis blanditijs, & speciosis promissis alliciet; vel terrificis minis ad se pertrahet. §*Mordebit vngulas equi.*§ Equus animal ambitiosi fastus & superbiæ,designat hunc mundum: equi vngula,quæ extremum eius corporis est, significat Antichristum,nouissima mundi ætate venturum. § *Ascensor eius,* § indicat potestates & principes huius mundi,qui ei quodammodo insident & præsident; quique omnes suas cogitationes,cupiditates,curas,& spes in huius mundi bonis locatas & fixas habent. Hos igitur mundi præsides & amatores, maxime decipiet & deiicier Antichristus. § *Vt cadat retro.* § Hoc indicat,qualis futurus sit exitus reproborum. Cadunt
D boni, & cadunt mali: sed longe dissimilis est vtrorumque casus. Cadunt quidem boni, sed in faciem suam; nam etsi peccant nonnunquam boni, sua tamen peccata agnoscunt,& dignis pœnitentiæ lamentis eluunt. Audi Dauidem: §*quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Lauabo per singulas noctes, lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo.*§ Cadunt etiam mali,sed retro;non enim vident quā tum peccent: nam vt ait Salomon §*impij ambulant in tenebris, & nesciunt vbi corruant:* § neq. enim considerant,quantum malum sit in peccato;nec quantū supplicii cuilibet peccato mortali,sit in inferno comparatum. Illud porro etiam a prædictis auctoribus traditum est,in odium & execrationem Antichristi;Ioannem in Apocalypsi capite septimo,recensitis omnibus aliis tribubus Israel,solam tribum Dan, quod ex ea futurus esset Antichristus,omisisse. Nam etiamsi, nec tribum Ephraim eo loci numerauerit,
E tamen pro ea posuit tribum Ioseph:siquidem postea in locū vnius tribus Ioseph, duæ tribus ex duobus filijs eius,Manasse,& Ephraim,suffectæ sunt. Atque hæc visum nobis est hoc loco,de Antichristo præfari. Nam cetera quæ ad eundem spectant, deinceps,in explanatione verborum Danielis,suo quæque loco,opportunius reddemus.

Locus ex capite quadragesimo nono Geneseos, luculēte tractatus a Gregorio.

Cur Antichristus dicatur coluber & cerastes.

Dissimilis casus bonorum, atque malorum.

Locus ex c. 7. Apocalypsis, vbi in enumeratione tribuum Israel,tacet tribus Dan, vnde nasciturus est Antichristus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia. &c.

NON est dubium, quin hæc verba Danielis, secundum historiam, & vt vocant, secundum litteralem sensum, pertineant ad regem Antiochum Epiphanem. Hic enim stetit in loco fratris Seleuci: quia ei proxime in regnum successit, clam & fraudulenter regnum præripiens Demetrio filio Seleuci; maxime ipsum Epiphanem adiuuantibus, sicut inquit Appianus in Syriaco, Eumene & Attalo, Asiæ regibus. Epiphanes igitur, vt ex Porphyrio & Suctorio refert hoc loco diuus Hieronymus, a primo, non est acceptus vt rex; quippe ab ijs qui in Syria Ptolemæo fauebant, nõ ei dabatur honor regius: sed postea simulatione clementię, obtinuit regnum Syriæ: & in tantum prævaluit potentia, vt brachia Ptolemæi, id est, exercitus & vires omnes expugnarit atque contriuerit. Cũque ipse, dux & auctor fœderis fuisset percussi cum Ptolemæo, & vltro pacem ei obtulisset; postea tamen insidias ei molitus est. Ptolemæum autem hoc loco intelligimus, non Epiphanem, sed eius filium Philometorem, qui filius etiam fuit Cleopatræ, sororis huius Antiochi Epiphanis. Cum autem post mortem Cleopatræ, Lenæus, & Eulalius eunuchus, nutritius Philometoris, Ægyptum regerent: & reperirent Syriam fraude occupatam ab Antiocho, ortum est inter ipsum & Ptolemæum, bellum. Ceterum vt prædicta Danielis verba, secundum historiam, verissime conueniunt Antiocho Epiphani: ita, quia is fuit multis in rebus figura Antichristi, eadem verba pertypum, rectissime intelliguntur de Antichristo. Hic enim a principio, erit valde obscurus, abiectus, & nullius potentię aut nominis: quamobrem Daniel capite septimo appellauit eum, §*cornu modicum* § velut in eius loci expositione, Theodoretus & Hieronymus tradiderunt. Ioannes quoque in Apocalypsi, de Antichristo loquens, ait se vidisse bestiam de terra ascendentem: id est, Antichristum, qui primum humili & infimo loco futurus erat. Latinorum enim prouerbio, ignobiles & obscuri homines, appellantur filij terræ. Paulatim tamen Antichristus vires acquiret, & potentiam augebit. Principium autem crescendi faciet, conciliando sibi multos, qui eum sectentur & prædicent, & potentiam eius quoquomodo extendant.

Antichristus ab initio obscurus & inualidus erit.

Sed quibus modis tantam potentiam, quantam habiturus est, sibi comparabit Antichristus? Enimuero, cum sit futurus omnium callidissimus & vaferrimus, prout varia erunt hominum ingenia & studia, varijs ipse artificiis vtetur ad circumueniendos homines, sibiq. subiiciendos. Equidem sex modos colligo, ex Patrum doctrina, quibus ille innumerabiles sui sectatores efficiet. Principio, eos qui studebunt virtuti, ac religioni, capiet specie ac simulatione sanctitatis: præcipue trium virtutum, castitatis, abstinentiæ, & pietatis. Et vero, Antichristum egregium fore simulatorem, & hipocritam, testantur patres: Cyrillus, Ephrem, Damascenus; sed in primis Hippolytus, qui adhunc modum scribit. § In primordiis suis Antichristus, clemens erit, quietus, religiosus, odio habens iniustitiam, detestans munera, idololatriã non admittens, amans scripturas, obseruans sacerdotes, honorans senes, scortationes & adulteria repudiãs, non dans aures obtrectatoribus, hospitalis, studiosus pauperum, pupillos & viduas defendens, dissidentes inter se pacificans & concilians, nullum diuitiarum studium præferens. Atque hęc omnia faciet consilio simulato, ac fraudulento, quo circumueniet omnes, vt se regẽ creent. Nã vbi populi tantas eius virtutes perspexerint, vno consensu conuenięt omnes vnum in locum, ad creandũ illũ regẽ. § Sic Hippolytus. Deinde, homines sciendi cupidos & curiosos, trahet ad se, mira ostentatione scientiæ. Dæmon enim, docebit eum scientiam rerum multarum & admirabilium, quæ nimirum vel nullis mortalium, vel paucissimis notæ sunt. Harum rerum, duo sunt genera. Sciet namque occultas vires rerum naturalium, quibus inuicem rite applicatis & cõ positis,

Quibus modis potentiam sibi cõparaturus sit Antichristus.

Antichristus, maximus simulator & hipocrita. Hippolytus.

Antichristus professor curiosarum artiũ

positis, mirifica perficiet opera. Alterum est genus rerum futurarum, quas noscendi, incredibili mortales ardent cupiditate. Huc spectat, quod sub figura Antiochi, de eo supra dixit Daniel capite octauo, § *& erit intelligens propositiones:* § vel, vt alii verterũt § *ænigmata:* § quo significatur, eum fore intelligentissimum rerum obscurarum, ad quarum scilicet intelligentiam, ceteri homines adspirare minime possint. Postea, maxime omnium sibi Iudæos adiunget Antichristus, mentiendo se esse Messiam, & promittendo facturum se omnia, quæ sancti vates prædixerũt, Messiã esse facturũ. Sed eo præcipue Iudęis placebit, quod profitebitur se acerrimũ hostẽ Christi & Christianorum. Iudæos autem recepturos esse Antichristũ pro Messia, tradunt Patres: & probãt illis verbis Christi, quæ sunt apud Ioannẽ capite quinto § *ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me, veniet alius in nomine suo, & illũ recipietis.* § Lege Irenæum ac Damascenum prædictis locis, & Chrysostomũ homelia quadragesima in Ioannem; & item D. Hieronymum: qui verba illa Danielis in hoc capite vndecimo § *simulabit se ducem fœderis,* § pertinere ait, ad Antichristum, qui faciet se principem fœderis & testamẽti Iudæorum, id est, Messiam. Verum pręter ceteros, diserte hoc tradit Hippolytus. § Potissimũm, inquit, gens Hebræorũ prę omnibus, Antichristo cara erit: dicentque alius alij: numquid in generatione nostra, talis, & tam bonus, iustusque homo, inuentri potest? Iudæi igitur, sperantes illum amplissimo potiturum imperio, his verbis eum alloquentur: omnes tibi obtemperare volumus; agnoscimus enim te iustum super omnem terram: omnes a te salutem consecuturos nos speramus, & ex ore tuo iustum & incorruptum iudicium accipiemus. Atque initio quidem, mendax & iniquus ille, sub dole gloriam hanc repudiabit: at perseuerantes homines, & obsecrantes, illum declarabunt regem. § Hactenus ex Hippolyto. Ad hæc, quos viderit Antichristus terrenorũ bonorũ cupiditatibus incẽsos, quæ maxima pars mortaliũ est, eos pelliciet magnorũ largitione munerum, & ampliorum præmiorũ promissione. Hoc indicauit Daniel in hoc ipso capite, cum paulo infra dixit; § *multiplicabit* § scilicet Antichristus § *gloriam illis,* § id est, sectatoribus suis, § *dabit potestatem multis, & terram gratuito diuidet;* § Quæ verba explanans beatus Hieronymus, § quos Antichristus, inquit, minis & terroribus non subijciet, eos subiugabit auaritia. Largietur enim deceptis munera, & terrã suo diuidet exercitui § Habiturum vero esse Antichristum immensam vim auri & argenti, ac diuitiarũ, præsignificauit Daniel extremo hoc vndecimo capite, illis verbis. § *Dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis* § Tantas has diuitias comparabit sibi Antichristus, ex plurimis gentibus & prouincijs, quas a se debellatas & suo imperio subiectas, bonis omnibus spoliabit. Diabolus insuper, ingentem copiam auri & argenti, ei suppeditabit, ex naturalibus venis vbi nascitur, ipsum eruens: id enim faciendi, dabitur tunc ei a Deo potestas: nunc autem eius rei facultas non illi permittitur; esset enim vehemens malorum omnium illecebra, & maximum hominibus ad peccata incitamentum, si posset, Dæmon arbitratu suo, quibuscumque vellet, diuitias elargiri. Præterea, quos aliter non poterit Antichristus suos facere, eos minis terroribusque concussos atque tremefactos, ad sui obedientiam compellet. Etenim, tanta est futura eius persecutio, sicut infra docebimus, vt pauci, etiam de probatissimis viris, futuri sint, qui non succumbant. Atque hoc Daniel supra prænunciauit capite septimo dicens, § *& prævalebit aduersus sanctos.* § Ioannes quoque in Apocalypsi capite decimotertio, § *datum est, inquit, ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere.*

Iudæos in primis, sibi conciliabit Antichristus.

Hippolytus

Vltimus modus, & quidem omnium efficacissimus ad seducendos homines, quo vtetur Antichristus, erit, faciendo plurima & admiranda prodigia. Nec solum ipse faciet, sed etiam in eius nomine facient ea, ipsius ministri atque sectatores. Nec de hoc vlla ratione dubitandum est: nam Dominus noster apud Matthæum capite vigesimo quarto, loquens de tempore Antichristi, dixit; § *tunc surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & facient signa & prodigia magna.* § Sed quam magna? § *ita, inquit Dominus, vt si fieri potest, inducantur in errorem etiam electi.* § Hoc luculenta oratione declarat beatus Gregorius, in libro trigesimo secundo moralium, capite duodecimo. Nam explanãs illa verba Iob, quæ sunt in capite quadragesimo de Behemot, § *stringit caudam suam tanquam cedrum,* § ait, per

Largitiones Antichristi.

Opulentia Antichristi.

Prodigia quæ faciet Antichristus.

Insignis D. Gregorii de prodigiis Antichristi sententia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

per caudam significari extremum mundi tempus,quo venturus est Antichristus : & A
quia hoc tempus breuissimum erit,breuiabuntur enim,vt ait Dominus, dies illi propter electos ; propterea dæmon stringet caudam, breuitatem temporis,magnitudine persecutionis compẽsans;veniet enim tunc magnam iram habens,vt est in Apocalypsi capite duodecimo,sciens quia modicum sibi tempus supereſt.Illud autem ⸗*quasi cedrum*⸗ significat extremi illius temporis persecutionem,omnibus alijs, quæ fuerant antea persecutionibus,fore maiorem.Sed quid est,inquit Gregorius, quod illa persecutio,maxima omnium futura est ; nisi quia tum diabolus, non solum per ministros suos tormenta adhibebit;sed etiam miracula faciet?Nunc enim fideles, mira faciunt cum peruersa patiuntur;tunc autem diaboli satellites, etiam cum peruersa inferent, mira facturi sunt.Pensemus ergo,quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quãdo pius martyr, & corpus tormentis subiicit, & tamen ante eius oculos, tortor miracula fa- B
cit. Cuius tunc virtus,non ab ipso cogitationum fundo quatiatur,quando is qui flagris cruciat,ignis coruscat ? Dicatur igitur recte, ⸗*stringet caudam quasi cedrum*⸗ quia nimirum,& altus tunc erit veneratione prodigij,& durus crudelitate tormenti. Non enim sola tunc potestate erigetur, sed etiam signorum ostensione fulcietur. Vnde & per Dauid dicitur, ⸗ *insidiatur in occulto,quasi leo in cubili suo* ⸗ Nam quia hic antiquus hostis, in cunctis suis viribus effrænatur, sæuire per vtraque permittitur; vt contra electos in certamine, & fraude, & virtute laxetur; virtute per potentiam; fraude, per signa. Recte ergo, & leo, & insidians dicitur : insidians per miraculorum speciem,leo,per fortitudinem secularem. Vt enim eos,qui aperte iniqui sunt pertrahat, secularem potentiam ostentat: vt vero iustos etiam fallat, signis sanctitatem simulat.Illis enim suadet elationem magnitudinis;istos decipit ostensio- C
ne sanctitatis.⸗Hæc beatus Gregorius.

Qualia sint futura prodigia quæ facient Antichristus.

Sed quæ signa faciet Antichristus? Audi Hippolytum. ⸗Leprosos mundabit,paralyticos sanabit,dæmones expellet,lõginqua non aliter quam præsentia denunciabit, mortuos suscitabit,transferet montes,ante oculos spectantium,suis pedibus ambulabit super mare,deducet ignem de cælo,conuertet diem in tenebras, & noctem in diẽ; solem circumaget quocunque libuerit : denique omnia elementa sibi obtemperare demonstrabit. Adstabũt illi innumerabiles dæmones, in specie splendida angelorum, parati ad eius iussa capessenda ; ipsumque varijs canticis, & hymnis celebrabunt. ⸗ Sic Hippolytus. Verum,nos hæc ipsa paulo distinctius dicamus.Faciet per simulationem Antichristus,inprimis ea miracula,quæ facturum olim Messiam,sancti vates prę- D
dixerunt.Deinde,faciet ea,quæ maximi,facere solent Iudæi,velut sunt prodigia,quę in cælo fiunt.Iudæi namque non contenti tot & tãtis miraculis a Christo factis,quærebant ex eo signum aliquod de cælo videre. Addit prꝛterea Lactantius libro 7. cap. 17.Antichristum etiam iussurum,solem a suo cursu stare,& imagines loqui.Talia igitur faciet Antichristus;iubebit enim ignem de cælo descendere, tum ad vindictam sibi repugnantium;sicut Helias de cælo deuocauit ignem aduersus illos quinquagenarios;tum ad declarandum grata sibi esse & accepta eorum sacrificia,qui sacrificabũt ipsi;quemadmodum legimus in veteri testamento,Deũ sæpenumero sacrificia,quæ ipsi erant gratissima,igne cęlitus misso consumpsisse.Testificatur hoc ipsum de Antichristo Ioannes in Apocalypsi, scribens de Antichristo in capite decimotertio: ⸗*& fecit,inquit,signa magna,vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram,in conspectu hominum; & seducet habitantes in terra,propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ.* ⸗ Faciet prꝛterea E
signa, quæ vulgo,& curiosis hominibus,ingentem facient admirabilitatem;huius generis sunt, facere animalia loqui humano modo; pueros & idiotas varijs linguis vti, & de rebus abstrusiorum disciplinarum docte disputare ; eijcere dæmonia ex humanis corporibus,clamantia,ipsum esse Messiam,& Deum.Iussu eiusdem, videbitur cælum aperiri;& spiritus,forma,splendoreque angelorum,descendere ad ipsum adorãdum;mortuos etiam verbo ad vitam reuocabit.

An omnia prodigia quæ faciet Antichristus,erunt ficta & simulata.

Ceterum,quia diuus Paulus,in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses,eiusmodi signa Antichristi appellat mendacia,dicens ipsum esse venturum secundum

A cundum operationem sathanæ, in omni virtute,& signis, & prodigijs mendacibus; ideo beatus Augustinus in libro vigesimo de ciuitate Dei capite decimonono, ponit hanc quæstionem , vtrum propterea intelligendum sit, signa quæ faciet Antichristus,fore mendacia,quia non sint futura vera,sed tantum simulata, & ficta, sensuſq. humanos fallentia:an potius,ideo dicta sint mendacia,quod etsi vera sint futura, his tamen vsurus sit Antichristus ad fallendos homines, & in errorem inducendos. Augustinus quæstionem in medio relinquit,quasi iudicio lectoris, solutionem eius exiſtimandam permittens.Verumtamen,non est arduum, propositam quæstionem discutere.Duo quippe genera sunt miraculorum,quæ facturus est Antichristus: quædam enim,eiusmodi sunt,vt vere fieri nequeant nisi per Dei omnipotentiã, superãt enim omnis creatæ naturæ potestatem;cuiusmodi est,resurrectio mortuorum. Huiusmodi
B miracula,non poterit reuera facere Antichristus:& si quę faciet, erunt ficta & plane mendacia. Alia sunt prodigia,quæ possunt fieri potentia naturalium causarum;prꝛsertim cooperante dæmone,& ad id omnem suam operam nauante.Hoc dixi,quia,vt docte disputat beatus Thomas in libro secundo aduersus Gentes, multi effectus admirabiles,fieri possunt a causis naturalibus,si illis cooperentur vel angeli boni,vel dæmones,qui sine eorum cooperatione,nullo modo existerent:quemadmodum arte atque industria hominũ,multa efficiuntur,velut a pharmacopolis, alchimistis,& stillatoribus,ex variarum rerum naturalium mixtione ac temperatione, quæ citra hominum operam,nullo modo ad effectum peruenirent. Quoniam autem vires naturaliũ causarum,quas ad agendum inuicem applicabunt & temperabunt dæmones,ad voluntatem & imperium Antichristi,erũt cæteris hominibus occultæ & ignotæ,& modo quodam inuisibili adhibebuntur;propterea quę ex ipsis efficientur, prodigiosa,& quasi miracula existimabuntur.Hæc igitur signa,per se vera erunt: sicut illa magorũ Pharaonis,vera fuisse arbitratur Augustinus : nihilominus tamen,etiam hæc, intelligere possumus dicta esse a Paulo mendacia;quod ea falso atq. mendaciter profitebitur & iactabit Antichristus,se facere miraculose ac supernaturaliter, & diuina potestare.Et vt verbo dicam,omnia signa Antichristi,cuiuscunque modi fuerint,appellari debent mendacia;ob finem videlicet,propter quem fient ab Antichristo; qui non erit alius, quã vt eiusmodi miraculis contestetur ipse ac probet, Dominum nostrum Iesum,non fuisse Messiam,nec Dei filium,nec bonam esse ipsius legem:se vero verum esse Messiam,verumque Deum,quem adorare omnes debeant. Sed pergamus, verba
D Danielis quæ sequuntur,interpretari.

Locus Pauli ex 2. cap. 2 epist. ad Thessalon.

Potentia dæmonum ad producẽdos effectus occultos & mirabiles.

Et abundantes,& vberes vrbes ingredietur:& faciet,quæ non fecerunt patres eius , & patres patrum eius ⸗*vsque ad illud* ⸗ & cor eius aduersus testamentum sanctum,&c.

E DIXIMVS supra, exortum fuisse bellum inter principes Ægypti, qui nutritij & tutores erant Ptolemæi Philometoris,atq. inter Antiochum Epiphanem,propter Syriam occupatam ab Antiocho;quam illi regno Ægypti restituere volebant.Cum igitur inter Pelusium & montem Casium,commissum fuisset prælium;victi sunt duces Ptolemæi.Porro Antiochus,parcens puero,& amicitiam simulans,ascendit Memphim;& ibi ex more Aegypti,regnum accipiens, puerique rebus se prouidere dicens, cum modico populo omnem Aegyptum subiugauit sibi,& abundantes, atque vberrimas ingressus est ciuitates;fecitque,quæ non fecerũt patres eius,& patres patrũ illius.Nullus enim regum Syriæ, ita vastauit Aegyptũ,& omnes eorũ diuitias dissipauit; & tam callidus fuit, vt prudentes cogitationes eorũ,qui duces pueri erãt, sua fraude subuerteret.Et hoc est, quod hic dixit Daniel, ⸗*& contra firmissimas cogitationes inibit.* ⸗Quod sequitur ⸗*& concidabitur fortitudo eius, &c.* ⸗ significat,Antiochum profectum fuisse cum magno exercitu aduersus regem Aegypti, sororis suæ filium . Huius etiam regis Aegypti duces,

Historicus sensus de Antiocho Epiphane.

magnas

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnas congregarunt copias,& amplissimum coegerunt exercitum; sed non potuerunt resistere fraudulentis Antiochi consilijs:qui simulans pacem cum rege Ægypti, comederit simul cum eo panem,id est,inierit cum eo conuiuia,& regnum eius capere tentauerit;verum nihil profecerit,a militibus Ptolemęi eiectus. Quanquam quod subiungitur § *duorum illorum regum fuisse cor fraudulentum, vt sibi mutuo male facerent,* § id non videtur congruere regi Ægypti;qui cum esset tunc puerili admodum ætate, non videtur malitiose quidquam machinari potuisse,aduersus Antiochum.Nisi forte,quod nutritij & tutores eius, qui administrabant regnum nomine eius,fecerunt, id fecisse regem dicatur.

Mystica interpretatio de Antichristo.

Ecclesiastici autem scriptores, & hoc, & superiora,referunt ad Antichristum; qui ante omnes,regem Ægypti superaturus est.Horum nos exemplo, supra dicta Danielis verba,de Antichristo,cuius typum gessit Antiochus,interpretabimur. Antichristus igitur,comparata,sex illis modis quos supra enarraui,ingenti auctoritate, potentia,& sectatorum turba; aggredietur ad inuadendum & occupandum Romanum imperium;quod extremo illo tempore,diuisum erit in decem reges;hoc enim supra, capite septimo,designauit Daniel per decem cornua, quæ habebat quarta bestia,significans Romanum imperium.De quibus, primo quidem tria cornua euellet Antichristus;hoc est,de illis decem regibus,tres primum vincet, regem dico Aegypti, Africę,& Aethiopiæ:quibus debellatis, reliqui septem,fasces ei & colla submittent.Atq; hoc quod diximus,sensisse,& tradidisse scriptores ecclesiasticos, super septimo capite Danielis,confirmat D.Hieronymus.Tantam porro consequetur potentiam.Antichristus,& tam longe lateque dominatum & imperium suum extendet, vt maximus omnium,qui fuerint ante ipsum,monarcha futurus sit:maximam nãque orbis terrarum partem,sub ditionem suam & potestatem subiiciet.Hæc prænunciauit Daniel in capite hoc vndecimo,hoc ipso loco quem nunc tractamus.Enarrans enim nobiles victorias, prosperosque successus Antichristi,sub figura regis Antiochi, ita dixit: § *faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius.* § Quem locum explanans diuus Hieronymus, § nullus,inquit,Iudæorum,præter Antichristum,toto orbe regnauit.§ & Chrysostomus super secundo capite,posterioris epistolæ diui Pauli ad Thessalonicenses, § quemadmodum, ait,monarchiam Assyriorum destruxerunt Medi;& Medorum,Persæ:& Persarum,Macedones,seu Græci;denique Græcorum,Romani:ita Romanorum monarchiam euertet Antichristus ; eius vero imperium delebit Christus Dominus,cuius regnum manebit in æternum.§ Daniel præterea,capite septimo,inquit,regem illum,quem significabat cornu modicum,potentiorem ac maiorem fore prioribus regibus:quod nequaquam competit in Antiochum Epiphanem; quippe, multo potentior eo, fuit pater eius Antiochus Magnus, priusquam belligerasset cum Romanis. Nec tædeat lectorem audire, quid super hac re Lactantius libro septimo, capite decimosexto, ex vetustis, opinor, traditionibus mutuatus, prodiderit. § Multiplicabitur, ait ille, extremis mundi temporibus, imperium, & summa rerum potestas, per plurimos dissipata & concisa, minuetur. Tunc discordiæ in perpetuum ferentur; nec vlla requies bellis exitialibus erit; donec reges decẽ pariter existant,qui orbem terræ,non ad regendum,sed ad consumendum partiãtur. Hi exercitibus in immensum auctis,& agrorum cultibus destitutis,quod est principium euersionis & cladis,disperdent omnia,& comminuent,& vorabunt. Tum repẽte aduersus eos,hostis potentissimus,ab extremis finibus plagæ septentrionalis orietur: qui tribus ex eo numero deletis,qui tunc Asiam obtinebunt, assumetur in societatem a ceteris, ac princeps omnium constituetur. Hic insustentabili dominatione, vexabit orbem:diuina & humana miscebit:infanda dictu,& execrabilia molietur:noua consilia in pectore suo volutabit,vt proprium sibi constituat imperium:leges commutabit aliorum,suas sanciet;contaminabit,diripiet,spoliabit,occidet. Denique,immutato nomine,atque imperij sede translata,confusio, ac perturbatio humani generis consequetur § Sic Lactantius.

Superabit Antichristus priores omnes reges, imperii amplitudine.

D.Hieronymus. Chrysostomus.

Lactantius.

Sta-

Statuto tempore reuertetur,& veniet ad Austrum: & non erit priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres,& Romani,& percutietur, & reuertetur.

ET Daniel hoc loco significat,& in cõmentario huius loci confirmat D. Hieronymus,nec nõ & latina græcaq. narrat historia,bis venisse Antiochum in Aegyptum,vt eius gentis regnum sibi assereret.Primum enim prælio inter Pelusium,& montem Casium commisso,deuictis Ptolemæi ducibus, Antiochus, vt supra diximus, simulans amicitiam cum puero rege,eius rebus se prouidere dicens,facile omnem sibi Aegyptum subiugauit.Non tamen quod intendebat,omnino consequi potuit:nam detecta eius fraude, consilijsq. perspectis,non potuit eius propositum ad effectum peruenire.Reuersus igitur est,sed tanta victoria glorioſus,&, vt dicit hoc loco Daniel, reuersus est in terram suam cũ opibus multis.Iterum vero cum magno exercitu rediit in Aegyptum: nec iam dissimulans consilium suum,directo petijt caput Aegypti Alexandriam,quo rex se præsidij causſa incluserat,vel statim expugnaturus eam, vel arctissima durissimaque obsidione ad deditionem coacturus.Sed omnes eius conatus,legatio Romanorũ, qui iusserunt eũ protinus obsidionem soluere, & Aegypto discedere,plane fregit,& ad nihilum redegit. Et hoc est quod hic ait Daniel, hanc posteriorem eius aduersus regem Aegypti expeditionem,non fuisse similem priori:id est,non æque, atque illam,bene ipsi cessisse.Et causam mox subdit, § *venient,inquit,super eum trieres,& Romani,& percutietur,& reuertetur.* § Legatus enim Romanorũ,nauibus,seu triremibus appulsus Alexandriã,regem Antiochum,conatibus incæptisque suis desistere coegit.Sed præstat,quod nos strictim nunc diximus,explicatius id narrantem audire Iosephum:cuius in libro duodecimo antiquitatum, hæc sunt verba. § Antiochus domi vsus fortuna prospera, expeditionem Aegyptiam tentare statuit,captus eius regionis cupidine,cõremptaq. Ptolemæi filiorum ætate,rebus administrandis nondum idonea.Profectus igitur cum magno exercitu Pelusiũ,astu circũuento rege Philometore,Aegyptũ occupat; & redacta prius in potestatem Memphi,lociſque circumuicinis, Alexandrã duxit exercitum,& vrbem,& regem subiugaturus.Sed omnes eius conatus,vna Romanorum denunciatione repressi sunt; ita vt iã occupata relinqueret.§ Sic Iosephus. Quemadmodum vero id factum sit, narrat Iustinus libro trigesimo quarto. § Pulsus, inquit, regno Ptolemæus,ab Antiocho,ad fratrem minorem,Alexandriam confugit;participatoque cum eo regno,Romam legatos ad senatum mittunt,auxilia petunt,fidem solicietatis implorant.Mouere senatum preces fratrum:mittitur legatus Publius Popilius ad Antiochũ, qui abstinere eũ Aegypto, aut si iam incessisset,excedere iuberet. Cum in Aegypto eum inuenisset, osculumque ei rex obtulisset; nam coluerat inter ceteros Popilium Antiochus,cum Romæ obses esset:tum Popilius, facessere interim priuatam amicitiam iubet,cum mandata patriæ intercedant:prolatoque senatus decreto,& tradito,cum regem cunctari cerneret,& ad amicos referre vellet; ibi Popilius,virga,quam in manu gerebat,amplo circulo inclusum,vt amicos etiam caperet, consulere iubet; nec prius inde exire,quam responsum senatui daret:aut pacem,aut bellum cum Romanis habiturum. Adeoque hæc asperitas,animum regis fregit,vt pariturum se senatui responderet.§ Hæc Iustinus.Illud porro mandatũ Senatus ad Antiochum,refert Appianus in Syriaco,fuisse in tabella scriptum in hęc verba: § *Non pugnare in Ptolemæos Antiochum.* §

De legatione Romanorum ad Antiochum Epiphanem, cum obsideret is Alexandriam. Iosephus.

Publius Popilius legatus Romanorumad regem Epiphanem.

Ceterum verba illa Danielis,quę supra posuimus, § *& venient super eum trieres & Romani,&c.* § subobscuram habent sententiam:& similis quidem locus legitur in extremo capite vigesimo quarto libri numerorum,vbi sic est: § *Venient in trieribus de Italia,& superabunt Assyrios.* § Vtroque autem in loco,pro voce, § *trieres,& Romani,seu Italia* § sunt duæ voces hebręæ, quarum propria uis & notio,necdum vsquequaque explorata,&

per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

perſpecta eſt. Vna vox eſt §*Siim*,§ quam diuus Hieronymus latine vertit trieres, alii naues. Tradunt Hebræi, radicem eius vocis eſſe a §*Saiah*,§ vnde deſcendit vox §*Siim*,§ cuius ſingulare eſt §*Si*,§ proprie ſignificans auem, præſertim eam, quæ deſerta incolit loca; atque hinc per tranſlationem trahitur ad ſignificandam nauem, vel triremem; quod propter vela & remos, & celeritatem, qua fertur per aquas, referat auem paſſis alis per aera volantem. Hoc igitur loco Danielis, quidam vertũt triremes, alij naues, veluti Pagninus. Altera vox eſt, § *Chittim* § quam Hieronymus, & ipſo referente, Hebræi, Romanos ſeu Italos interpretantur. Certe prædictum locum libri numerorum, paraphraſtes Chaldæus, vt eius verba latine exprimamus, ſic reddidit, § *& naues venient a Romanis*. § Thargum vero Hieroſolymitanum, eundem locum ita cõuertit, § *& egredientur copiæ multæ ex prouincia Italiæ, vna cum multis legionibus Romanorum* § Alij, § *Chittim* § ſignificare aiunt inſulam Cyprum: & huius ſententiæ eſt hoc in loco Theodoretus: ad quam confirmandam eo vtitur argumento, quod ad vſque ſuam ætatem, oppidum quoddam Cypri, Chittium appellaretur. Suffragatur Theodoreto Ioſephus, in primo libro antiquitatum ſcribens, Chittim filium Iauan, a quo dicta eſt Ionia, occupaſſe inſulam primo nominatam ex ipſo Chittim, poſtea Cyprum, atque ex eo factum eſſe, vt tum inſulas omnes, tum pleraque loca maritima, Hebræi, gentili voce Chittim appellent. Nec diſſimile eſt, quod ſcribit D. Hieronymus ſuper vigeſimo tertio capite Eſaiæ: § *Cethim* inquit, quidam Cyprum interpretantur: vſque hodie enim eſt apud eos vrbs Citium, de qua Zeno, Stoicę ſectæ hæreſiarches fuit, quanquam pleriq. noſtrorum, Cethim, Italiæ, Macedoniæque inſulas arbitrentur. Certe Hieremias capite ſecundo: § *tranſite, inquit, ad inſulas Cethim:* § & in exordio prioris libri Machabæorum, dicitur rex Alexander, egreſſus eſſe de terra Cethim, id eſt, Græciæ, vel Macedoniæ. Et auctor prioris libri Machabæorum, capite octauo duos Macedonię vltimos reges, Philippum & Perſem, apeliat Cetheorum reges. Collatis igitur inter ſe varijs ſcripturæ locis, videtur hæc vox ſignificare, tum inſulas maris mediterranei, præſertim Ægypto, & Syriæ obiacentes, quę græco ſermone, & inſtitutis vtebantur, vt eſt Cyprus, Rhodus &c. tum etiam vlteriora maris mediterranei loca maritima, præcipue vero Græciam & Italiam. Et quãquam naues, ſeu triremes Cethim, exiſtimat Theodoretus, veniſſe in auxilium regi Antiocho, contra Ptolemæum regem Ægypti, ſicut etiam indicare videtur tranſlatio græca & ipſius Pagnini, ſimilius tamen vero eſt, eas veniſſe aduerſus Antiochum, miſſas a Romanis, ſicut oſtendit verſio & commentarius D. Hieronymi: & hæc eſt Hebræorum ſententia.

Vox hebræa Chittim ſeu Cethei, quid ſignificet.

Ioſephus.

D. Hieronymus.

A B C D E

Et reuertetur, & indignabitur contra teſtamentum ſanctuarij &c. § *vſque ad illud* § eleuabitur, & magnificabitur aduerſus omnem Deum.

Ioſephus.

AVERT ad illuſtrandum hunc locum Danielis, quod ſcribit Ioſephus in libro duodecimo antiquitatum. § Reuerſus, inquit, ab Ægypto, quam metu Romanorum reliquerat rex Antiochus, ad vrbem Hieroſolymitanam mouit exercitum. Ingreſſus autem eam centeſimo quadrageſimo tertio anno, ex quo primum ad Seleuci familiam, Syriæ regnum deuenerat: ſine vllo negotio dominus eius factus eſt; admiſſus apertis portis, per ſuæ factionis homines: quam dominationem crudeliter exercuit, necatis permultis, qui diuerſarum erant partium, direptiſque pecunijs, & aſportatis Antiochiam. § Sic Ioſephus. Bis autẽ rex Antiochus ingenti clade Iudæos affixit: primum veniens ipſe Hieroſolymã, anno regni Græcorum centeſimo quadrageſimo tertio. Quæ tunc mala Iudæi ſint paſſi, recenſet auctor prioris libri Machabæorum, in exordio primi capitis: eademque narrantur in capite quinto poſterioris libri. Et inter alia traditur, id tẽporis, fuiſſe ſolo triduo, interfectos Iudæos ad octoginta millia; vinctos autem, ad quadraginta millia: nec pauciores venũdatos. Illud, § *& cogitabit de his, qui dereliquerunt teſtamentum ſanctuarij* §

ca

eam reddit ſententiam, vt cenſet diuus Hieronymus, Antiochum multa machinaturum, & moliturum aduerſum eos, quos volet legem Dei derelinquere. Et hoc ſignificantius & apertius Aquila interpretatus eſt, hunc in modum. § *Et cogitabit, vt deſeratur pactum ſanctuarij, & brachia ex eo ſtabunt: et polluent ſanctuarium fortitudinis*: § pro brachiis, alii verterunt, ſemina, vt ſignificarent ſtirpem & progeniem Antiochi: ſiquidem filius eius Antiochus cognominatus Eupator, duce exercitus Lyſia, ſicut in prio ri libro Machabæorum ſcriptum eſt, bella geſſit cum Iudæis. Sed probabilior eſt verſio beati Hieronymi: & per brachia, ſignificantur duces & principes miſsi ab Antiocho contra Iudæos. Maxime vero, biennio poſt, quam ipſe rex Hieroſolymam vaſtauerat, & omnibus bonis & rebus pretioſis Iudæos ſpoliauerat, miſit principem tributorum in ciuitates Iudæ, & Hieruſalem; cuius aduentus longe funeſtior, & exitialior fuit Iudæis, quam fuerat ipſius regis Antiochi: lege caput primum prioris libri Machabæorum. Et quia tunc in templo Hieroſolymitano poſitum eſt Iouis Olympij ſimulachrum, & ſtatuæ regis Antiochi, ſublato iugi ſacrificio, videlicet, quod fiebat quotidie mane, & veſpere; ideo hic dicitur, § *Auferent iuge ſacrificium, et dabunt abominationem in deſolationem.* § Idola enim, ſcriptura vocat abominationes. Addit, § *in deſolationem*, § quia illa regis Antiochi ſimulachra, poſita ſunt in templo Dei expilato, profanato, & deſolato. Atque hunc locum Danielis expreſsit auctor prioris libri Machabæorum, in capite primo: cum dixit, anno centeſimo quadrageſimo quinto, die decimaquinta menſis caſleu, regem Antiochum ædificaſſe abominandum idolum deſolationis, ſuper altare Dei. Non enim his verbis ſpectauit ad illa verba eiuſdem Danielis, quæ ſunt in capite nono, § *& erit in templo abominatio deſolationis*, § quemadmodum male Caietanus exiſtimauit. Patet enim ex capite vigeſimo quarto Matthæi, ea verba ad aliud tempus longe poſterius rege Antiocho pertinere. Iudæi autem, huius loci verba Danielis, non de rege Antiocho, ſed de Romanis intelligi volunt, de quibus ſupra dictum eſt, § *et venient ſuper eum trieres, et Romani, et humiliabitur.* § Poſt multa, inquiunt Iudæi, tempora, de Romanis qui Ptolemæo venere auxilio contra Antiochum, conſurget rex Veſpaſianus, ſurgentque brachia eius, vel ſemina, id eſt Titus filius eius cum exercitu, & polluent ſanctuarium, auferentque iuge ſacrificium, & templum tradẽt æternæ ſolitudini. Sic illi. Verum, conſideranti antecedentia & conſequentia huius loci Danielis verba, luce clarius fit, quæ hic dicuntur a Daniele, & ad regem Antiochum propriiſsime, ad Veſpaſianum & Titum, nullo modo pertinere. § *Et impij in teſtamentum ſimulabunt fraudulenter.* § Hoc etiam in libris Machabæorum legitur, quoſdam ſimulaſſe legis Dei ſe eſſe cultores, & poſtea cum gentibus mixtos, abdicatiſque patriis legibus & moribus, fuiſſe proditores patriæ, bonorumque ciuium hoſtes, & infectatores; ſicut de Alcimo traditur in capite ſeptimo prioris libri Machabæorũ: § *Conuenerunt, inquit, ad Alcimum congregatio ſcribarum, requirentium ab eo pacem, & quæ iuſta ſunt. Dixerunt enim, homo ſacerdos de ſemine Aaron venit, non decipiet nos. Et locutus eſt cum eis verba pacifica, & iurauit illis dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis veſtris: & crediderunt ei, Et comprehendit ex eis ſexaginta viros, & occidit eos in vna die.* § Similia narrantur in poſteriori libro de Simone, Iaſone, & Menelao.

§ *Et docti in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate.* § Palam eſt hæc dici in probos, & pios Iudæos: qui tempore illius perſequutionis Antiochi, quiduis pati maluerunt, quam a lege Dei recedere. De his ita ſcribit Ioſephus libro duodecimo antiquitatum. § Et maxima quidem Iudæorum pars, vel ſponte, vel metu ſupplicij, parebat edictis regis Antiochi: qui vero probatiores erant, & generoſæ indolis, maiorem rationem habuerunt legis patriæ, quam pœnæ propoſitæ ſibi ab aduerſarijs. Quamobrem quotidie necabantur, crudeliſsimis torti cruciatibus. Nam flagris vehementer cæſi, & lacerati corpore, viui etiamnũ, ſpirantesque ſuffigebantur crucibus. Vxores item, & circumciſos liberos ſtrangulabant, & ſuſpendebant a crucifixorum parentum ceruicibus; ſacros libros comburebant, & apud quos reperti erant eos, neci dabant. Sic Ioſephus. § Similia horum prodi

Ioſephus

Pp ta ſunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta sunt in primo capite prioris libri Machabæorum. Pergunt autem Iudæi, vt superiora, sic etiam hæc, de calamitatibus, & malis, quibus oppressi sunt sub Tito & Vespasiano interpretari. § *Cumque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo.* § Haud dubie hæc spectant ad Mathathiam, & filios eius, Iudam, Ionathã, & Simonẽ, qui cum alijs Dei cultoribus, & patriæ legis amatoribus, se fortiter opposuere Antiocho, & eius ducibus: Deoque mirabiliter ipsos iuuante, parua licet manu, ingentes tamen robustosque exercitus profligauerunt: denique, multis glorioſe partis victoriis, iugum seruitutis Græcorum, a ceruicibus suorum ciuium depulerunt. § *Vt conflentur, & eligantur, & dealbentur.* § Significatur his verbis, tantam bonorum vexationem, eo permissurum Deum, quo huiusmodi malis, boni purgentur ab omnibus vitiis, eorumq. virtus præstãtior & illustrior existat; quod.n. est ignis auro & thuri, & lima ferro, hoc est tribulatio viris iustis. Videtur cauterium, esse vulnus, sed est remedium vulneris; ita vexatio, malum esse videtur, sed reuera malorum est remedium. Simile huius loci Danielis est, quod scribit Malachias capite tertio. § *Deus inquit, quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum; et sedebit conflans, et emundans argentum; & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum; & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia.* § Refert hoc loco D. Hieronymus, quosdam Hebræorum, quod dixit Daniel, § *cum corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, & applicabuntur eis plurimi fraudulenter,* § de Seuero & Antonino principibus intellexisse; qui Iudæos plurimum dilexerunt; alios vero, de Iuliano imperatore, qui Iudæos amare se simulans, in templo eorum immolaturum se esse promisit. In quo tamen Iudæi, paruam auxilij spem habituri essent; & applicatum iri illis plurimos gentilium, non vere, sed mendaciter: pro idolorum enim cultu, eorum simulabunt amicitias. Tempus tamen veræ salutis eorũ & auxilij, tunc demũ fore, cum veniet Christus, ipsis promissus. Non me fugit, superiora verba Danielis, quæ nos interpretati sumus de persecutione regis Antiochi cõtra Iudæos, multos scriptorum ecclesiasticorum interpretatos esse, de vltima persecutione ecclesiæ, quam, sub finem mundi, concitaturus est Antichristus. Verum nos de persecutione Antichristi latius infra dicturi sumus, cum explanabimus illa verba duodecimi capitis: § *et veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt.* §

A

Magnum bonum viris bonis, esse tribulationem.

B

C

Et eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum, & aduersus Deum Deorum loquetur magnifica: & dirigetur, donec compleatur irac undia; perpetrata quippe est definitio.

D

PORPHYRIVS, vt refert hoc loco diuus Hieronymus, diuus item Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, hæc verba Danielis, de rege Antiocho interpretatur. Nec sane ipsi aliena sunt: erectus quippe ille est aduersus Deum, & in tantam superbiam elatus est, vt in templo Hierosolymitano simulachrum suum poni iusserit. Illud autem § *et dirigetur, donec compleatur ira* § significat, illi prospere cessura omnia; quoad eius immanissimis sceleribus iratus & infensus Deus, terrerrima morte, eius finiat impietatem. Narrant Polybius, & Diodorus, vt memorat hoc loco beatus Hieronymus, non modo contra Deum Iudææ Antiochum peccasse, sed auaritiæ facibus incensum, etiam Dianæ templum, in

E

Interpretatio Iudæorum.

Polybius & Diodorus de infelici exitu regis Epiphanis

A in Elimaide opulentissimum, spoliare conatum esse: sed oppressum fuisse a custodibus templi, & vicinis circum gentibus: postea vero phantasiis, erroribusq. versum in amentiam, tandem miserabili morte interijsse. Quem exitum vitæ, contigisse ipsi arbitrantur prædicti auctores, propter sacrilegam templi Dianæ violationem. Sed verius dictu est, eam calamitatem ipsi accidisse, propter innumerabilia mala, quibus Iudæos afflixerat; & quia sanctissimum veri Dei templum, quod erat Hierosolymis, sacrilege expilare atque impie contaminare veritus non fuerat. At enim vero, plerique scriptorum ecclesiasticorum, & ipse Hieronymus, & Prosper in libro de promissionibus Dei, parte quarta, cap. 9. nec non & ipsi Hebræi, quemadmodum hic affirmat Hieronymus, verba hæc Danielis, ad ipsum Antichristum referunt: qui amplissimo terrarum imperio acquisito, & innumerabilibus ad eũ hominibus sequendum & colendũ confluentibus, in tantam extolletur superbiam; vt non modo se regem regum, sed etiam Deum deorum faciat, nullum superiorem se agnoscens Deum. Prædixerat hoc supra Daniel capite septimo, cum appellauit eum § *os loquens ingentia* § & hoc loco ait, § *magnificabitur supra omnem Deum* § & paulo infra subdit, § *& Deum patrum suorum non reputabit.* § Qua etiam de causa dictus est a Daniele in capite octauo § *rex impudens facie* § videlicet, quia sine vllo pudore, summi Dei nomen atque honorem sibi arrogabit. Hoc ipsum significauit Dominus noster, apud Ioannem capite quinto dicens, se venisse in nomine patris sui, ideſt, prædicando & honorando Deum patrem suum: alium vero, ideſt Antichristum, in nomine suo venturum; quia vnum se tantummodo iactabit Deum; & se solum a suis, vt Deum coli, & adorari coget. His cõsona sunt, quæ scribit D. Paulus in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses: nam de Antichristo loquens, sic ait. § *Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* § Hanc ob causam Ioannes in Apocalypsi, bestiam, id est, Antichristum, plenum fore scribit nominibus blasphemiæ: & in capite decimotertio eiusdem libri ita scribit. § *Dabitur ei os loquens magna, & blasphemias, & aperiet os suum in blasphemias ad Deum, & blasphemabit nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui sunt in cælo.* § Theodoretus super hoc vndecimo capite Danielis tradit, Antichristum, & facturum se Deum, & imperaturum gentibus, vt erigant sibi templa magnificentissima, & argento, auro, ac lapidibus pretiosis ornatissima.

B

C

Antichristus Deum se faciet.

Ceterum, quia beatus Paulus eo loco quem proxime posui, affirmat, sessurum in templo Dei Antichristum; ambigunt Doctores, de quo templo Dei, Pauli dictum sit intelligendum. Irenæus, Hippolytus, & Cyrillus Hierosolymitanus, interpretantur dictum Pauli de templo Iudæorum, quod fuit olim Hierosolymis; & hoc putant in gratiam Iudæorum, renouatum iri ab Antichristo, in eoque sessurum ipsum quasi Deum. Neque hanc opinionem improbant Chrysostomus, super caput secundum posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, nec Hieronymus, in epistola ad Algasiam quæstione vndecima; nec Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei, capite decimonono. At vero Theodoretus, Damascenus, alijque, intelligendum esse opinantur, de templis Christianorum; hæc enim sola vere dici possunt templa Dei. Nam illud Iudaicum templum, post mortem Domini nostri, omni sanctitate religioneque priuatum, profanum, impurum, & impium euasit. Adiice, quod & Dominus noster, & Daniel prædixerunt, desolationem illius templi, fore in omne reliquum tempus irreparabilem.

D

In quo templo sessurus sit Antichristus. Irenæus, Hippolytus Cyrillus.

Theodoretus, Damascenus.

E

Non grauabor hic ponere, quæ de legatis ad omnes gentes ab Antichristo mittendis luculente scripsit Hippolytus: sic enim scribit. § Impurus ille tyrannus Antichristus, mandata mittet per vniuersam terram, ministerio vtens, partim improborum hominum, partim etiam ipsorum dæmonum; qui palam dicent omnibus, rex magnus natus est super terram, venite omnes ad eum adorandum; properate omnes ad spectandas uires potentiæ eius. En, vobis ille præstabit frumentum, vinum vobis largietur, opes pretiosas, ac sublimes dignitates donabit. Eius namque imperio omnis terra mareque obtemperat, ad illum omnes accedite.

Hippolytus de legatis & nunciis Antichristi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Oratio Antichristi ad sui sectatores.

Cunctis autem populis ad eum congregatis, & fausta ei acclamantibus, grandi & magnifica voce, ita vt moueatur locus, in quo turbæ consistent, ita eos alloquetur. § Perspicite populi ac gentes omnes, incomparabilem gloriam meam, atque imperij potentiam, & magnificentiam. Quis princeps tam potens, vt ego sum? Quis Deus magnus præter me? Potētiæ meæ quis resistet? Assistent præterea ipsi, dæmones, splēdentium angelorum speciem referentes, eumque diuinis laudibus & honoribus celebrantes, & aliquando in cælum euehentes, deinde ingenti pompa, & spectantium stupore, de cælo in terras deducentes. § Sic Hippolytus.

Et Deum patrum suorum non reputabit: & erit in concupiscentiis feminarum.

An sit Antichristus futurus libidinosus.

NEC priora verba huius sentētiæ, nec quod postea subiicitur, *§ & Deum quē ignorauerunt patres eius, colet, §* possunt vere competere in regem Antiochū: sed necessario referenda sunt ad Antichristum. Nam, vt docent hoc loco Hieronymus & Theodoretus, & perspicuis verbis tradit historia Machabæorum, rex Antiochus Deos Græcorum colebat, & ad eorum cultum etiam Iudæos compellebat. Quin, templum Hierosolymitanum, Iouis Olimpij, & templū quod erat in Garizim, Iouis hospitalis cognominari iussit. Quadrant igitur hæc in Antichristū, qui gente Iudæus cū sit futurus, & a primo simulaturus magnam pietatem & religionem aduersus Deum Iudæorum; postea in tantam procedet impietatem & superbiam, vt se solū ab omnibus credi, adorari, & prædicari Deum velit ac iubeat. Quod autem sequitur, *§ & erit in concupiscentijs feminarum, §* videtur non ad Antichristum, sed ad regem Antiochum pertinere. Etenim Antichristus, vt fertur, quo plurimos decipiat, simulaturus est castitatē. At rex Antiochus, & priuata, & publica omniū libidinum obscœnitate infamis fuit: & in tantū dedecus, vt refert diuus Hieronymus, post stupra & corruptelas, venit regiæ dignitatis, vt mimis quoque & scortis publice commisceretur, & libidinem suam etiā populo præsente compleret. Cuius rei etiam illud argumentum, ex quarto capite posterioris libri Machabæorū, affert Theodoretus, quod vni concubinæ suæ, dono dederit Tarsenses. & Malleotas populos, vnde turbulenta inter eos concitata fuit seditio.

Varia lectio huius loci apud Græcos.

Verum scire oportet, Theodoretum prædicta verba Danielis, legere per negationē hoc modo, *§ & super concupiscentias feminarum non intelliget: §* quo significatur, eum venereis voluptatibus nequaquam fore deditum. Atque huic lectioni fauet translatio septuaginta interpretum, & Theodotionis, nec non & nouæ versiones ex Hebræo, velut Pagnini, & Vatabli. Secundum hanc vero lectionem, liquido apparet, verba Danielis in regem Antiochum, fœdissimarum libidinum turpitudine insignem atque famosū, quadrare non posse: sed referenda esse ad Antichristum. Hæc autem lectionum varietas, nata est ex ambiguitate scripturæ hebraicæ; quæ, si verbum ex verbo exprimas, hunc reddit sensum: *§ super Deum patrum suorum non intelliget; & super concupiscentias feminarum, & super omnem Deum non intelliget: §* in his verbis, negatio illa, *§ non intelliget §* potest referri ad primum tantum membrum orationis; ita vt secūdum membrum proxime consequens *§ super concupiscentias feminarum §* relinquatur affirmatum, & subintelligatur verbum *§ intelliget. §* Potest etiam illa negatio *§ non intelliget §* extendi ad proximē sequens membrum, *§ & super concupiscentias mulierum, §* ipsumque pariter atque primum membrum negare. Ex hac igitur lectionis ambiguitate, duplex, quam supra posui, lectio & interpretatio extitit. Adnotarunt quidam, magno spiritus sancti consilio, scripturam hebraicam huius loci ambiguam esse factam, itaque constructā, vt etiam de ipso Antichristo, contrarias sententias reddere posset: videlicet ipsum, & futurum esse mulierosum; & a muliebribus deliciis & voluptatibus sibi

sibi temperaturum: vtrumque enim vere conueniet in Antichristum. Nam intimis animi sensibus, super omnes, voluptuarius & libidinosus erit: externa vero conuersatione, castimoniam mentietur. Et item, a principio simulabit continentiam, quoad sibi potentiam & imperium comparet: sed postea, in omni genere voluptatum & libidinum volutabitur. Atq. huius sententiæ, Carthusianus, auctorē laudat D. Augustinū.

Deum autem Maozim in loco suo veuerabitur: & faciet, vt muniat Maozim cum Deo alieno.

Quisnam futurus sit Deus ille Maozim, quem colet Antichristus.

IRRIDET Porphyrium hoc loco D. Hieronymus, quod per *§ Maozim §* interpretatus sit vicum Modin, quæ patria fuit Mathathiæ & filiorum eius: & in eo loco ait duces Antiochi posuisse statuam Iouis, & compulisse Iudæos, vt ei victimas immolarent, tanquam Deo Maozim, id est, Modin. Sed sciendum est, vocabulum hebræum *§ Maozim §* si spectetur eius etymologia, significare præsidium, fortitudinem, auxilium; & inde, arcem, siue propugnaculum. Vnde Theodotio vertit, præsidia; Symmachus, confugia. Intelligi autem possunt verba hæc de rege Antiocho, qui in vrbe Hierosolymitana firmissimā extruxit arcem; & tum in ea, tum in alijs ciuitatibus valida posuit præsidia, Iudæos cogens adorare Deos alienos, ideſt Iouem. Quem cum illis ostendisset, & adorandum esse persuasisset, tunc tribuebat deceptis, magnum honorem & gloriam, eosque faciebat ceteris Iudæis dominari; & pro præuaricatione, locupletes possessiones & ampla dona illis largiebatur. Nicolaus de Lyra, & quidā alij recētiores existimāt, *§ Maozim §* esse nomē propriū significans propriū Deū, quē Antichristus colet. Nā licet in propatulo & publice, nullū se Deū colere ostendet, & se solū vt Deū adorari volet; attamen priuatim, & clam, pro Deo colet certū quendam dæmonem, in cuius ipse tutela erit: qui appellatur *§ Maozim §* quia in eo robur omne suum, & præsidium Antichristus locatum habebit, eique omnem suam potentiam & felicitatem, acceptam feret. Theodoretus sic interpretatur hunc locum. Cum maiores Antichristi, agnita propriæ naturæ conditione, Deum, qui omnibus præest, seipsos nominare ausi non fuerint; ipse Antichristus, Deum fortem & potentem, hoc enim significat Maozim, seipsum appellabit. Nam illud *§ in loco suo glorificabit, §* positum fuit, pro se ipsum glorificabit. Glossa interlinearis, vtrūq. sensum prædictū cōplexa, indicat verba hæc intelligi posse, vel de diabolo, quem Antichristus, vt fortem & potentem Deum colet: vel de ipsomet, qui se vt potentem & fortem Deum ab omnibus coli iubebit. Auctor historiæ scholasticæ, super Danielem, capite duodecimo, hunc locum paraphrastice perstringens, ita scribit. § Quod vero sequitur, *§ Deum Maozim in loco suo venerabitur, §* tam Antiocho, quam Antichristo congruit. *§ Maozim §* enim præsidium sonat; & Antiochus in Hierusalem præsidium posuit, atque idolum Iouis: Antichristus vero, diabolum, vt Deum, roboris & potentiæ suæ auctorem, venerabitur. §

Lyra.

Theodoretus.

Et in tempore præfinito præliabitur aduersus eum rex Austri, & cetera *§ vsque ad illud, §* & fama turbabit eum ab Oriente & Aquilone, &c.

Refertur & refellitur interpretatio Porphyrii.

ETIAM hæc verba refert Porphyrius ad regem Antiochum Epiphanem: quem ait vndecimo regni sui anno, rursus contra Ptolemæum Philometorem regem Austri, id est, Aegypti, dimicauisse: qui audiens aduersum se cum numerosissimo exercitu venire Antiochum, contra ipse, quantum maximum potuit, congregauit exercitum. Sed Antiochus, quasi vehemens quædam tempestas, ingenti curruum, equitum, & nauali classis apparatu, & præsidiis fretus, ingressus Aegyptum, plurima loca cepit, omnia vastauit, magnamque vim auri, argenti, & rerum pretiosarum deprædatus, venit in terram inclytam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tam seu glorioſam,id eſt,Iudæam:quam incredibiliter vexauit,gentemque eius innumerabilibus malis contriuit.Verum facile eſt Porphyriũ mendacii arguere. Etenim, Antiochus vndecimo regni ſui anno mortuus eſt,longiſſime ab Ægypto & Iudæa, id eſt,vel in Perſide,vel in Media,vel,vt aliis viſum eſt,Babylone.Quinimo,poſtquã Antiochus ex mandato Romanorum,Ægypto decedere iuſſus eſt, nunquam poſtea eam bello tentare aggreſſus eſt.Decedens autem Aegypto,primum venit in Iudæã, quẽadmodũ conijci poteſt,ex quinto capite poſterioris libri Machabęorum;& apertiſſime id tradit Ioſephus libro duodecimo antiquitatum. Quæ igitur Daniel hoc loco narrat,factum iri a rege Aquilonis,contra Aegyptios & Iudæos,ea cum vndecimo imperij regis Antiochi anno,minime competunt.

Interpretatio huius loci ſecundũ patres.

Quocirca Eccleſiaſtici ſcriptores ea verba referunt ad Antrichriſtum, qui aucta mirandum in modum potentia & imperio, decem reges, qui tunc præcipue in orbe regnabunt,bello aggredietur.Quorum tres,ſibi nempe viciniores:regem inquam Aegypti,Aethiopiæ,& Libyæ,ſeu Africæ,primum debellatos,ſibi parere coget. Et hoc eſt,quod Daniel in quadam viſione vidiſſe ſe,ſupra retulit, capite ſeptimo ; viſa eſſe ſibi decem cornua cuiuſdam beſtiæ ; & poſtea vnum cornu modicum ; quod poſtmodum in tantum ceteris prævaluit,vt tria illorum frangeret atque euelleret. ❴*Hæ autem ſolæ ſaluabuntur de manu eius, Edom, Moab, & principium filiorum Amon.*❵ Antiochus,inquit Porphyrius,feſtinans contra regẽ Aegypti Ptolemæum, Idumæos,& Moabitas,atq. Ammonitas,qui ex latere ludęæ erant, non tetigit:ne occupatus alio bello, Ptolemæum contra ſe redderet fortiorem.Vel iſti dicuntur euaſuri manus Antiochi, quia vltro ſe illi dederunt,eiuſque partes contra Iudæos ſecuti ſunt.Quapropter,illis Antiochus,vt amicis & ſubditis,nihil detrimenti afferri paſſus eſt.Sed Theodoretus negat hæc conuenire in regem Antiochum: quippe qui iſtis populis a ſe bello ſubactis, & oppreſſis,ducem præfecerit Timotheum.Ipſe refert ad Antichriſtum; & duas ponit huius loci interpretationes:vnam hiſtoricam; propterea iſtis populis Antichriſtũ nihil eſſe nociturum,quia eo tempore futuri ſint ſceleratiſſimi, & ſtudioſiſſimi ſectatores Antichriſti.Altera interpretatio myſtica eſt, ex ſignificatione illorum vocabulorum exprompta:Edom ſignificat rufum:Moab, quaſi dicas de patre : Amon, populum eius:ſignificatur igitur,in perſecutione Antichriſti,eos fore conſtantes & inuictos,ideoque ſaluos,qui virtute ſanguinis Chriſti,quaſi purpurati,& in electum populum eius adſcripti,neque ex ſanguinibus,aut ex voluntate carnis , ſed ex Deo patre nati fuerint.Communior eſt Patrum interpretatio, quam refert hoc loco Hieronymus:in regionibns iſtarum gentium eſſe præruptos mõtes, inuias ſolitudines,profundoſque ſpecus,& occultiſſimos ad latendum ſeceſſus.Huc igitur multi ſanctorum, fugientes perſecutionem Antichriſti,ſeſe conferent & abdent; atque ea ratione Antichriſti manus effugient. Et ad hanc interpretationem recte accommodari poſſunt, quæ vaticinatus eſt Iſaias de Moabiti de regione:ſic enim eſt in cap. 16.❴*Abſconde fugiẽtes,& vagos ne prodas: habitabunt apud te profugi mei: Moab eſto latibulum eorum a facie vaſtatoris: finitus eſt pulvis, conſummatus eſt miſer, defecit qui conculcabat terram.*

D. Hieronymus.

Circa illud quod ſequitur, ❴*per Libyas quoque & Aethiopias tranſibit,*❵ ſic ait Hieronymus . Hoc noſtri magis aſſerunt Antichriſto,quam Antiocho conuenire . Siquidem; Antiochus neque Libyam,quam plerique Africam intelligunt,neque Æthiopiam tetigit : nisi forte,quia in eodem climate ſunt,prouinciæ Aegypti , & longe per deſerta vicinæ , ideo captis Aegyptijs,etiam iſtæ prouinciæ conturbatæ ſint.Vnde non dicit, quod ceperit eas,ſed quod per Libyas Aethiopiaſque tranſierit. Antichriſtum vero, Theodoretus. fertur,primo debellaturum Aegyptum, atque Libyam,Aethiopiamque vaſtaturum. Similia ſuper hoc ipſo Danielis loco ſcribit Theodoretus.Hæc,inquit,minime cõueniunt Antiocho:quippe qui neque Libya,neque Aethiopia,quin etiam nec Aegypto potitus eſt.Iuſſu namque Romanorum,ea prouincia decedere coactus eſt. Hoc igitur declarat,quod ſupra cap.7.in viſione,demonſtratũ fuerat Danieli ; ex decẽ cornibus cuiuſdã beſtiæ,tria ab vno cornu modico deſtrui & reuelli:hoc eſt,ſicut hic apertius dicitur,tres reges,Libyæ,Aethiopię, & Aegypti,ſuperatum iri ab Antichriſto.

Et fama

A Et fama turbabit eum ab oriente,& ab Aquilone.

Somniat hoc loco Porphyrius

ETIAM hoc loco,ait diuus Hieronymus, neſcio quid de Antiocho ſomniat Porphyrius.Pugnans,inquit,aduerſus Aegyptios, & Libyas, Aethiopiaſque pertranſiens, audiit, contra ſe ab Aquilone,& ab Oriente bella concitari.Vnde regreſſus,cepit Aradios reſiſtentes , & omnem in littore Phęnicis vaſtauit prouinciam:confeſtimque perrexit ad Artaxiã regem Armeniæ, qui de Orientis partibus mouebatur : de cuius exercitu interfectis quamplurimis, victor euaſit.Sic Porphyrius. Cuius tamẽ interpretationem, Theodoretus eo redarguit argumento;quod non Orientis, vel Aquilonis fama,coegerit Antiochum ab Aegypto recedere:ſed Romanorum decretum,ab Occidente,non ab Oriẽ
B te miſſum.Ergo ad Antichriſtum hoc pertinet:qui audiens Orientis vel Aquilonis reges aduerſum ſe comparare bellum,vel proceres Chriſtianorum,eius decreta iuſſaq. aſpernari,omnique contentione ſeſe illi opponere, incredibili rabie ac furore ad illos profligandos & delendos rapietur.

Et figet tabernaculum ſuum in Apadno,inter duo maria,ſuper montem inclytum,& ſanctum.

Figmentum Porphyrij.

ET hoc Porphyrius refert ad Antiochum;qui profectus ad compeſcendas Orientis & Aquilonis ſeditiones,deinde tabernaculum ſuũ poſuit in quodam loco,cui nomẽ erat Apadno;qui inter duo flumina,Tigrim
C & Euphratem ſitus eſt. Verum,figmenta ſunt hæc Porphyrij:nam nec oſtendere potuit, quis locus inter Euphratem & Tigrim, fuerit vnquã vocatus Apadno:& ridiculũ eſt, quæ vocat ſcriptura hoc loco duo maria, ipſum duo Meſopotamiæ flumina interpretari. Theodoretus exiſtimat, Apadnum,vel,vt ipſe græcam tranſlationem ſecutus,vocat, Apadanum,fore certum quendam locum,non procul Hieroſolymis; in quo ad exrremum reſidebit Antichriſtus ; atque inibi ſupremo perdetur exitio. Verum,nemo diligentius hunc locum enucleauit,quam D. Hieronymus. Primo, is memorat varias huius loci interpretum tranſlationes. Symmachus ita vertit: ❴*& extendet papiliones equitatus ſui inter maria, ſuper montem ſortitudinis ſanctum: & veniet vſque ad verticem montis.*❵ Theodotio ſic reddidit: ❴*& figet tabernaculum ſuum in Aphadano inter maria, & in monte Sabin ſancto, & veniet vſque ad partem eius.*❵ Aquila vero hunc in modũ
D tranſtulit; ❴*& plantabit tabernaculum prætorij ſui Aphadano, inter maria, in Sabin glorioſo & ſancto, & veniet vſque ad finem eius.*❵ Soli ſeptuaginta interpretes , omni ſe nominis quæſtione liberantes,hoc modo interpretati ſũt : ❴*& ſtatuet tabernaculum ſuum tunc inter maria, & montem voluntatis ſanctum.*❵ quos Apollinarius ſecutus,de nomine Apadno plane conticuit. Hæc ideo,inquit Hieronymus,poſui,vt & Porphyrij oſtenderem calumniam,qui hæc omnia aut ignorauit,aut neſcire ſe finxit:& ſcripturæ ſanctæ difficultatem indicarẽ, cuius intelligentiam, abſque Dei gratia, & maiorum doctrina, ſibi imperitiſſimi vel maxime vendicant.Notabilis ſane ſtudioſis diuinarũ litterarũ, & digna Hieronymo, nec non ad contundendam ſuperbiam hæreticorũ noſtri temporis, validiſſima ſentẽtia . Vocabulum autem, Apadno, eodem auctore Hieronymo,compoſitum eſt ex vo-
E ce ❴*Apad*❵ quæ ſignificat ſolium,ſeu thronum,ſeu palatium;& particula ❴*no*❵ quę ſonat idem quod ſui: & eſt ſenſus , figet tabernaculum ſuum,& thronum ſuum , inter duo maria, hoc eſt,mare mortuum ab Oriente, & mare magnum,ſeu mediterraneum ab Occidente:in quorum medio,ſita eſt Hieroſolyma. Montem autem ſanctum & inclytum,appellat,vel montẽ Syon , vbi erit templum, in quo ſeſſurus eſt Antichriſtus: vel montem olivęti; ex quo Dominus aſcendit in cælum:quo in loco fertur, periturũ eſſe Antichriſtum. Porphyrius interpretatur montem,qui eſt in Elimaide prouincia, quæ eſt vltima Perſarum ad orientem regio . Sed ridiculum eſt,montem Elimaidis, hoc eſt gentis ſuperſtitioſæ,& cultricis idolorum,hic ab angelo,ſanctum,inclytum, vel glorioſum appellari.

Quid ſit, Apadno , vbi Antichriſtus fixurus dicitur tabernaculũ ſuum. D. Hieronymus.

Difficultas diuinæ ſcripturæ ſine dei gratia & maiorũ doctrina ſuperari non poteſt.

Ridicula Porphyrij interpretatio.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et nemo auxiliabitur ei.

SEPTVAGINTA, teste D. Hieronymo, sic verterunt, ¶ *& veniet hora consũmationis eius* ¶ Theodoretus ita legit, ¶ *& nemo erit, qui liberet eum* ¶ Porphyrius, vt fuit aduersus manifestam veritatem contumax, hoc etiam interpretatur de rege Antiocho: quem ait in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarũ ad Orientem regio, cum templum Dianæ, infinitis donarijs opulentissimum, spoliare vellet, fugatum esse a barbaris, qui mira veneratione fanum illud suspiciebant, & paulo post, mærore consumptum, in Tabes, oppido Persidis esse mortuum. Sic Porphyrius, vt hoc loco refert D. Hieronymus. Verum de loco vbi mortuus est rex Antiochus, supra in libro nono, satis copiose & accurate dictum est. In præsens autem, patet esse falsum quod ait Porphyrius. Nã, cum extrema verba huius capitis, cum proxime antecedentibus omnino cohæreant; & illa non dici de Antiocho, manifestis argumentis ostensum sit; necessario sequitur, hæc quoque ad Antiochum referri non posse.

Contumacia Porphyrii.

B

Pertinent igitur, vt interprerantur omnes scriptores ecclesiastici, ad Antichristũ: cuius interitus, his verbis describitur. Sciendum autem est, Antichristum, ad extremã prouectum impietatem ac superbiam, in finem simulaturum se mori, & rursum ad vitam redire. Hoc tradunt Haymo & Beda, super decimumtertium caput Apocalypsis: idque colligi putant, ex illis verbis Ioannis, quæ sunt in eo capite, ¶ *& vidi vnum de capitibus bestiæ* ¶ id est, vnum de principibus ministris diaboli, ipsum videlicet Antichristũ: ¶ *quasi occisum in morte:* ¶ id est, videbatur esse mortuus, quia mortẽ simulabat: ¶ *& plaga mortis eius curata est,* ¶ id est, finxit se rursus quasi extincta morte reuiuiscere. Cuius rei spectaculo, ceu ingenti miraculo obstupuere omnes: vnde sequitur, ¶ *& admirata est vniuersa terra post bestiam: & adorauerunt eam, dicentes, quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cũ ea?* ¶ Habeo eiusdem sententiæ grauissimum testem & auctorem, beatũ Gregorium: qui libro vndecimo epistolarum, ex Registro, indictionis sextæ: capite tertio ad hunc modum scribit. ¶ Veniens in mundum Antichristus, diem sabbati, & diem Dominicum ab omni iubebit opere custoditi. Nam, quia simulaturus est mori se, ac resurgere, ideo diem Dominicũ in veneratione haberi præcipiet. Quia vero iudaizare populũ cõpellet, vt ritus Mosaicæ legis reuocet, & Iudæorum sibi subdat perfidiam, diem sabbati obseruari coget. ¶ Hæc Gregorius.

Locus ex 13 cap. Apocalypsis quod Antichristus simulabit se mori, & postea, ad vitã redire.

D. Gregorii sententia, cur Antichristus obseruaturus sit diem Dominicũ & diem sabbathi.

Post simulatam igitur resurrectionem, spectante infinita hominum turba, ascẽdet in verticem montis Oliueti, vnde Dominus assumptus est in cælũ, sic enim hoc loco præsignificauit Daniel; & simulabit se in cælum redire velle, vnde ad homines descẽderat; atque ipsum extollentibus, specie angelorum, dæmonibus, per aera euchetur in cælum; cunctis admirantibus, & diuinitati eius acclamantibus. Sed eo ipso temporis puncto, Dominus Iesus, vt Paulus docet, in capite secundo posterioris epistolæ ad Thessalonicẽses, interficiet eum spiritu oris sui: id est, verbo, vel imperio suo. Ad quod cõfirmandũ, affert Hieronymus verba Isaiæ ex capite vigesimo quinto, secundũ translationẽ, nõ septuaginta interpretũ, vt hic putauit Carthusianus, sed Symmachi; vt in commentario eius loci tradit D. Hieronymus. Quod autem Antichristus, ait Hieronymus, venturus sit vsque ad summitatem montis sancti & inclyti, & ibi periturus, Isaias plenius loquitur, dicens; ¶ *præcipitabit Dominus in monte sancto, faciem dominatoris tenebrarum super omnes gentes, & eum qui dominatur cunctis populis, & vnctionem quæ vncta est, contra vniuersas nationes.* ¶ Tunc ergo nullus, vt ait Daniel, auxiliabitur Antichristo: tunc, quemadmodum idem supra dixit capite octauo, impius ille, sine manu conteretur: id est, non bello, non ferro, non humanis viribus, sed inuisibili Christi potentia exanimatus interibit.

D

E

Interitus Antichristi

Quoniam autem Paulus dixit, eum Christi verbo occisum iri; quæri posset, quali Christi verbo sit occidendus. Solus, omnium, quos adhuc legerim, auctor scholasticæ historiæ, id expressit; ¶ Ascẽdẽte, inquit, per aera Antichristo, audietur vox Christi de cælo

Quo verbo Christi, occidendus sit Antichristus.

A cælo missa, ¶ *morere:* ¶ & confestim, fulmine percussus interibit. Hæc, non vt mihi explorata certaque, sed vt ab alijs prodita, nec iniucunda lectori futura, hic referre volui. Lactantius capite decimoseptimo, & decimooctauo libri septimi diuinarum institutionum, Antichristi exitum, & interitum secus enarrat. Non pigebit ex eo loco verba eius hunc in locum transcribere. ¶ Cum hæc ita, inquit, gerentur, iusti, & sectatores veritatis segregabunt se a malis, & fugient in solitudines. Huc impius rex, inflammatus ira, veniet cum exercitu magno, & admotis omnibus copijs, circumdabit montem, in quo iusti morabuntur, vt eos comprehendat. Illi vero, vbi se clausos vndique, atque obsessos viderint; exclamabunt ad Deum voce magna, & auxilium cæleste implorabunt. Quorum ancipiti periculo & miseranda comploratione commotus Deus, mittet protinus liberatorem. Tunc aperietur cælum medium intempesta nocte, & tenebrosa; vt in orbe toto, lumen descendentis Dei, tanquã fulgur appareat. Qui priusquam descendat, hoc signum dabit, cadet repente gladius de cælo, vt sciant iusti, ducem sanctæ militiæ descensurum: & descendet ille comitantibus angelis in medium terræ. Virtus autem angelorum tradet in manus iustorum, multitudinem illam, quæ montem circumsederit, & concidetur ab hora tertia vsque ad vesperum; & fluet sanguis more torrentis: deletisq. omnibus copiis, impius solus effugiet, & peribit ab eo virtus sua. Hic est autem qui appellatur Antichristus; sed se ipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & victus effugiet, & bellum sæpe renouabit, & sæpe vincetur; donec quarto prælio, confectis omnibus impijs, debellatus & captus, tandem scelerum suorum luet poenas. ¶ Hæc Lactantius.

Sententia Lactantii de Antichristi exitu & interitu.

BENE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIBER XV.

CAPVT DVODECIMVM.

IN tempore autem illo,cõsurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui: & veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt,vsque ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi,de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt:alii in vitam æternam,& alii in opprobrium, vt videant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiũt multos,quasi stellæ in perpetuas æternitates. Tu autem Daniel,claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum:plurimi pertransibunt,& multiplex erit scientia. Et vidi ego Daniel, & ecce quasi duo alii stabãt: vnus hinc,super ripam fluminis:& alius inde,ex altera ripa fluminis. Et dixi viro, qui erat indutus lineis, qui stabat super aquas fluminis, vsquequo finis mirabilium? Et audiui virum qui indutus erat lineis,qui stabat super aquas fluminis, cum eleuasset dexteram & sinistram suam in cælum,& iurasset per viuentem in æternum,quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti,complebuntur vniuersa hæc. Et ego audiui, & non intellexi. Et dixi,Domine mi,quid erit post hæc? Et ait, vade Daniel:quia clausi sunt,signatique sermones, vsque ad præfinitum tempus. Eligentur,& dealbabũtur,& quasi ignis probabũtur multi:& impie agent impii, neq. intelligent omnes impii:porro docti intelligent. Et a tẽpore, cum ablatum fuerit iuge sacrificium,& posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille,ducenti,nonaginta. Beatus qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum: & requiescs, & stabis in sorte tua in finem dierum.

Sap.3.6.a.

Mat.13.f. 43.

dixit 1.

Apoc.10 b. f.

Huc usque Danielem in Hebræo volumine legimus. Quæ sequũtur,vsque ad finem libri,de Theodotionis editione translata sunt.

PERGIT angelus Gabriel prænunciare Danieli,ea,quæ tam ipso tempore persecutionis Antichristi,quam transacto eo tempore,sub finem mũdi ventura sunt. Porphyrius quidem,vt superiora, ita quæ traduntur hoc capite,de rege Antiocho Epiphane interpretari,quoquo modo contendit: verum, tam inscienter, tam insulse, denique tam absurde, vt ridere magis libeat,& contemnere tantam hominis, vel inscitiam, vel impudentiam; quam confutare sententiam. Sed nimirum, vsque adeo mentem eius occæcauerat odiũ Christiani nominis & doctrinę,vt clarissimam veritatis lucem,aut non viderit; aut vidisse se dissimulans,eam,peruersarum interpretationum offusis tenebris,obscurare,atque aliis eripere conatus fuerit. Audi,quemadmodum hoc loco eum D. Hieronymus scite derideat, § Hactenus,inquit,Porphyrius vtcumque se tenuit,& tam nostrorum imperitis, quam suorum male eruditis imposuit. De hoc capitulo quid dicturus est? in quo mortuorum describitur resurrectio; aliis suscitatis in vitam æternam, & alijs in opprobrium sempiternum? nec potest dicere,qui fuerint sub Antiocho fulgentes quasi splendor firmamẽti: & *alij quasi stellę in perpetuas æternitates*. Sed quid non facit pertinacia? Quasi contritus coluber,eleuat caput, & moriturus,in eos qui morituri sunt venena diffudit § Sic Hieronymus. Nos fictitias eius interpretationes, suo quamque loco prodentes,refellemus.

Contumacia & cæcitas Porphyrii.

D. Hieronymi in Porphyrium sẽtentia.

In tempore autem illo,consurget Michael princeps magnus,qui stat pro filiis populi tui.

SIGNIFICATVR his verbis illud tempus, quo vigebit persecutio Antichristi,appropinquante iam mundi huius fine. Tunc enim Michael,qui summus creditur ordinis archangelorũ, & olim præses fuit Synagogæ, custosque ac defensor populi Hebræi: postea vero propter necem Messiæ,reprobata reiectaque Synagoga, in tutelam & defensionem,transiit Ecclesiæ, hic inquam Michael, extremis illis mundi temporibus, omnem suam vim atque potentiam intendet atque conferet (hanc enim vim et notionem habet verbum illud *consurget*) in auxilium bonorum, qui in illa persecutionis acerbitate, in summis constituti angustiis, maioribus quam credi possit malis conflictabuntur. Nec solus Michael, inuisibilis erit defensor Ecclesiæ, sed etiam ipsorum hominum quidam,præter ceteros sanctitate præstantes,sese opponent Antichristo,& ceterorum erunt fortissimi duces,accerrimique propugnatores Ecclesiæ. Horũ duo erunt principes & antesignani,christianæ veritatis testes ac prȩcones: de quibus Ioannes in Apocalypsi capite vndecimo, prænunciata extremi illius temporis vexatione Ecclesię,hæc subiungit. § *Dabo duobus testibus meis* § os nẽpe, & sapientiam,cui nõ poterunt resistere aduersarii. § *& prophetabunt* § vel breui futurum prædicentes finẽ illius persecutionis, extincto Antichristo, & mox venturo ad iudicandum mundum Christo domino: vel prædicantes fidem Christi, & diuinam scripturam interpretantes,& Antichristi mendacia detegentes ac redarguentes. § *diebus mille ducentis sexaginta.* Hoc tempus continet tres annos circiter & dimidium annum:tãto enim tempore prȩdicaturos Eliam & Enoch, antiqua traditione proditum, & a patribus confirmatum est. § *Amicti saccis* § vt non solum verbo,sed etiam habitu ipso,pœnitentiam prædicẽt. Deinde Ioannes comparat eos duobus candelabris & duabus oliuis. Candelabra dicuntur,quia in densissima illa persecutionis caligine,lucem veritatis hominibus ostẽdent. Oliuæ appellantur, quasi oleo spiritus sancti, per gratiam,largissime vncti: uel quia magnam exercebunt misericordiam,afflictos consolando, infirmos roborando, nutan-

Enoch & Elias, testes futuri veritatis aduersus Antichristum. Locus apocalypsis ex capite vnde

Universidad de Deusto
Biblioteca

nutantes in fide fulciendo, denique sustentando omnes promissione diuini auxilii, mox ipsis, Antichristo peremptо, affuturi. A

Sed qui erunt illi duo testes? De Elia non video dubitari. Nam & hunc videtur Ioannes significasse eo ipso loco cum subiecit; ❴*ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum*❵ & rursus ❴*hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum.*❵ quibus verbis haud dubie indicauit Eliam, de quo legitur Ecclesiastici capite 48. ❴*& surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat: verbo domini continuit cælum, & deiecit a se ignem terræ.*❵ Nota est lectori historia, ex libro tertio regum cap. 17. & ex libro quarto regum cap. 1. Ex his quæ dicta sunt palam est, non recte Lactantium libro 7. cap. 17. vnum dumtaxat propheram venturum contra Antichristum, memorare. Theodoretus hoc loco scribit, sæuiente in bonos Antichristo, Michaelem omnia moliturum, vt Elias aduenies, domini nostri prænunciet aduentum; quo Iudæi qui tunc extiterint salutem consequentur. Beatus Augustinus libro 20. de ciuitate Dei. Cap. 29. ❴per Eliam, inquit, magnum mirabilemque propheram, exposita sibi lege, vltimo tempore ante iudicium, Iudæos in Christum dominum nostrum esse credituros, celeberrimum est in sermonibus, cordibusque fidelium. Ipse quippe ante aduentum iudicis saluatoris, non immerito venturus creditur. Cum venerit ergo, exponendo legem spiritaliter, quam nunc Iudæi carnaliter sapiunt, ad Christum verum eos cõuertet.❵ Nec modo quod diximus de Elia, & proditum est a patribus, id sola ex traditione fidem capit: sed etiam ex ipsa scriptura. Nam Malachias extremis verbis suę prophetiæ, hoc ipsum vaticinatus est de Elia; facit enim Deum hæc loquentem. ❴*Ecce, ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniet dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam & percutiam terram anathemate.*❵ Loqui Malachiam proprie & secundum litteralem sensum, de Elia propheta, & non de Ioanne Baptista, vt putauit Iansenius, explanans quadragesimum octauum caput ecclesiastici, indicant verba illa Maalachiæ, ❴*Antequam veniat dies domini magnus & horribilis.*❵ quo, haud dubie significatur secundus Domini aduentus, qui futurus est magnus & horribilis, cuiusque testis & præco futurus est Elias. Confirmat hoc auctor libri ecclesiastici in capite quadragesimo octauo: vbi laudans Eliam prophetam, & de ipso cõmemorans prædicta verba Mlachiæ, sic ait: ❴*Qui inscriptus es in iudicijs temporum, lenire iracundiam domini, conciliare cor patris ad filium, et restituere tribus Iacob*❵ Nam quod ait Iansenius super his verbis, auctorem libri Ecclesiastici, secutum esse receptam suo tempore Iudæorum opinionem, qui existimabant, vaticinium Malachiæ pertinere ad personam Eliæ prophetæ, qui antecessurus esset Messiam: cum id tamen non esset implendum in propria persona Eliæ, sed in Ioanne Baptista, qui prœueniens primum Christi aduentum, in spiritu & virtute Elię vẽturus erat, sicut ab angelo Gabriele, & a Christo domino declaratum est in Euangelio: hoc, inquam, nec mihi placet, nec opinor, doctis & piis viris placebit. Quale enim est, sacrum & canonicum scriptorem, in scriptura canonica secutum esse, vel falsam, vel incertam hominum opinionem; in quo ipse, vel falsus sit, vel alios sibi absque dubitatione, vt par erat, credentes, fefellerit, atque in errorem induxerit. Verum de Elia satis. B C D

Quis futurus sit alter ille testis, & Eliæ socius, deinceps excutiamus. Victorinus in commentariis suis in Apocalypsim, enarrans caput vndecimum, affirmat alterum illum testem domini aduersus Antichristum, fore Hieremiam: idque colligi ex illis verbis domini, quæ sunt in capite primo Hieremiæ, ❴*Antequam exires de vulua sanctificaui te, et prophetam in gentibus dedi te.*❵ Sed Hieremias, adhuc non prophetauit gentibus; nam olim cum vixit, solis Iudæis prophetauit: ergo venturus etiam num est, vt prophetet gentibus, scilicet tempore Antichristi. Verum, leue est hoc argumentum. Nam propterea Hieremias dicitur prophetasse gentibus, quia non tantum prophetauit in Iudæa, sed etiam in Aegypto, & in Babylonia, videlicet per scribam suum Baruch, & per epistolam quã scripsit ad Iudæos, qui in Babylonia morabãtur. Vel quia non tantum prædixit exitium Iudæorum; sed etiam aliarum gentium, vt Aegyptiorum, Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum, denique Chaldæorũ. E

Ioachimus

Animaduersio in Iansenium.

D. Augustinus.

Quis futurus sit Eliæ socius aduersus Antichristum.

Locus ex capite primo Hieremiæ: & an Hieremias venturus sit cum Helia.

Ioachimus Abbas in commentariis suis in Apocalypsim, alterum testem & socium Eliæ futurum esse censet Mosem. Nam sicut ambo in transfiguratione domini apparuerunt, tanquam testes prioris Christi aduentus: sic ijdem in consummatione seculi, testes ac præcones venturi sunt, posterioris domini aduentus. Huic opinioni accessit Gagnæus in scholiis suis super vndecimũ caput Apocalypsis: neq. putat huic opinationi officere, quod Moses sit mortuus. Nã sicut tẽpore transfigurationis, reuocatus est ad vitam, vt priori aduentui Christi testimoniũ perhiberet: ita rursus in consũmatione seculi, ad prænunciandum Christi posteriorem aduentum, ex mortuis excitabitur. Adiuuare videtur hanc sententiam, Ioannes in Apocalypsi, capite vndecimo scribens, duos illos testes, potestatem habituros super aquas, conuertẽdi eas in sanguinẽ, & percutiendi terram omni plaga. Cum enim hoc in Aegypto Moses fecerit, videtur Ioannes his verbis eum ipsum significare voluisse. Sed verior est communis, & ab antiquis temporibus recepta in populo Christiano, sententia; duos illos testes, futuros Eliam & Enoch. Lege Chrysostomum, super secundum caput posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, & B. Gregorium libro decimoquarto moralium, capite vltimo, & in homelia duodecima super Ezechielem. Neque caret communis hic populi Christiani sensus, vel testimonio scripturæ, vel ratione probabili. Siquidem in quadragesimo quarto capite Ecclesiastici, sic est, ❴*Enoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus pœnitentiam*: ❵ id est, vt sub extrema mundi tempora veniens, sua prædicatione, & bonos confirmet, & malos ab Antichristo seductos, corrigat, atque ad pœnitentiã adducat. Sane, cum adhuc viuere Enoch, certum sit, vt docet Augustinus libro secundo de natura & gratia, contra Cælestium & Pelagium, capite vigesimo tertio, nulla profecto alia idonea ratio esse potest, cur is, tot millia annorum, tanto diuinæ potentiæ miraculo seruetur in vita, nisi quia instante mundi huius dissolutione, testis veritatis Christianæ venturus est, aduersus Antichristum. A B C

Hippolytus autem in oratione de consummatione seculi, & Ambrosius Catherinus, super secundum caput Geneseos, his duobus, tertium adiungunt, Ioannem Euangelistam; quem existimant non esse mortuum, sed translatum esse in paradisum terre ĩtrem, ibique simul cum Enoch & Elia mansurum, vsque ad tempus Antichristi. Videtur enim valde congruum esse, vt quemadmodum tres floruerunt in mundo leges, prima fuit lex naturæ, sub qua vixit Enoch: altera, lex Mosaica, cuius ardentissimus prædicator fuit Elias: tertia lex Euangelica & Christiana, quam Ioannes verbis pariter atque scriptis per totum orbem publicauit; ita ex vna quaque earum trium legum, vnus aliquis existeret grauissimus testis, aduersus Antichristũ. Areta, qui ex Græcorũ patrum sententijs, commentarios composuit in Apocalypsim, explanans vltima illa verba capitis decimi ❴*oportet te iterum prophetare gentibus, populis, linguis, & regibus multis*❵ nonnullos refert, ex hoc loco Ioannis argumentari voluisse, Ioannem viuere adhuc, & venturum extremo seculo ad prophetandum contra Antichristum. Postquam enim rediit ex insula Pathmos, nusquam legitur Ioãnes prophetasse multis regibus, & gentibus: nondum igitur illud vaticinium completum est, sed in posterum impleri debet. Verum, infirma hæc est argumentatio. Illis namque verbis significatur, Ioannẽ, præter visiones propheticas, quas habuerat vsque ad illud tempus, alias complures, pertinentes ad varias gentes, deinceps habiturum: quæ nimirum visiones, in sequentibus capitibus descriptæ sunt. Vel significatur, & hoc similius veri multis videtur, Ioannẽ, postquam fuit ab exilio reuocatus, id est, post scriptionem Apocalypsis, prophetaturum, id est, scripturum Euangelium, per quod ipse, plurimis regibus, populis, & gentibus prophetauit, & vsque in finem mundi prophetabit. Neque verum est, quod isti sumunt quasi verum & certum, diuum Ioannem adhuc viuere: nam eum esse mortuum, vetus est, & multorum grauium ac nobilium auctorum sententia: ita enim tradunt Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, Augustinus in tractatu vltimo super Euangelium Ioannis, Eusebius item libro tertio historiæ Ecclesiasticæ, capite vigesimo quinto, citãs ad hoc probãdum verba Polycratis, qui fuit Apostolorũ discipulus. Neque contemnendum videri debet huius rei argumentum; non esse morẽ D E

Ioachimus Abbas. An Moses venturus sit cũ Elia.

Cum Elia venturum esse Enoch.

Secundum Hippolytũ & Catherinũ, cũ Enoch & Elia etiã Ioãnem venturum esse.

Locus ex capite decimo Apocalypsis

Ioannem esse mortuum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecclesiæ,eorum qui nec dum vita decesserũt,sed mortuorũ dũtaxat, festos dies anni- A
uersarios agere:eorumq. memoriã in tẽplis publice,sacris officiis atq. sacrificiis re-
colere: quod tamen per singulos annos facit erga Ioannẽ. Illi ergo duo testes,Enoch
& Elias, prædicabunt per tres annos & dimidium: quo expleto tempore, occisi ab
Antichristo,martyrij gloriam consequentur.Hoc docet Hippolytus; & plane signifi-
cat Ioannes cap. 11. ¶ *Testimonium,inquit,dicent,dies mille ducentos sexaginta.* ¶ Quod tẽpus cõti
net tres annos & sex mẽses,minus quindecim dies.Post eorũ necem,sæuissima existet
persecutio Antichristi, quã significauit angelus iis verbis,quæ proxime sequuntur.

Veniet tempus,quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt,
vsque ad tempus illud.

Inscitia Porphyrij.

INTERPRETATVR hęc Porphyrius de tribulatione Iudæorum,quam B
ipsi a rege Antiocho Epiphane passi sunt: quam ipse arbitratur fuisse
maximam omnium,quæ vsque ad illud tempus Iudæis acciderant. Ve-
rum,ignoratione temporum, & historiarum inscitia,falsus est Porphy-
rius.Siquidẽ, persecutio & tribulatio,quã septuaginta & quadringẽtos

Comparatio persecutionis Antiochi cũ psequutione Nabuchodonosor.

annos ante regẽ Antiochũ,passi sunt Iudæi a rege Chaldæorũ Nabuchodonosor,illã
regis Antiochi dupliciter superauit;& duratione, quia septuaginta annos perdura-
uit:Iudæis toto eo tẽpore extra patrias sedes,miserrima oppressis seruitute: & magni-
tudine atq. acerbitate;omnibus enim Iudæis,vel ferro cæsis,vel captiuis Babylonẽ ab
stractis,incenso tẽplo,euersa ciuitate,vastataq. omnifariã regione,nullus fuit,qui tũc
restiterit Chaldęis,aut eorũ manus euaserit.In persecutione autẽ regis Antiochi, nõ
tantum,nec tam diuturnum malum fuit:intra sex enim annos constitit. Et quãuis ma C
gna fuit clades Iudæorum;non sunt tamẽ illi patriis sedibus exterminati;quin etiam
fuere multi,& horum principes atque duces Machabęi, qui non tantum audacter &
fortiter ducibus Antiochi obstiterunt;sed etiam sępe,parua manu, numerosissimos eo
rum exercitus profligarunt,gentique suæ ademptam libertatem, armis vindicarunt.
Ergo supradicta verba angeli,non de tribulatione regis Antiochi, sed de persecutio-

Quanta futura sit persequutio Antichristi.

nimirũ tribulatione,similiter dixit dominus noster in euangelio Matthæi capite vi-
gesimo quarto, ¶ *erit tribulatio, qualis non fuit ab initio,neq. erit* ¶ Tradunt patres,tantam fore
persecutionẽ Antichristi,vt eo tẽpore omnes Christiani,aut futuri sint martyres,aut
eieraturi sint fidẽ Christi:aut,qui nec volẽt fidẽ deserere, nec tamẽ fortes erunt tãtis
perferendis cruciatibus,hi more ferarũ, latitaturi sint in solitudinibus, & speluncis. D

Duplex persequutio Antichristi,corporalis, & spiritualis

Erit autem duplex persecutio Antichristivna quidem corporalis,altera vero spi-
ritualis.Corporalis quidem erit omnium grauissima,tum multitudine,tum magnitu
dine tormentorum.Nam,quæ vel audiuimus, vel legimus fuisse vllo tempore Chri-
stianis admota tormenta,ea fertur,velut ludum & iocum fuisse,præ vt erunt tormen-
ta,quibus Christianos torquebit Antichristus. Indicauit hoc Daniel capite septimo
illis verbis, ¶ *ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & præualebat eis,& sanctos altissimi*
conteret. ¶ & capite vndecimo, ¶ *ruent, inquit plurimi in gladio,in flamma, in captiuitate,& in ra-*

Locus Apocalypsis ex capite 13. Quomodo Antichristus vincet sanctos.

pina. ¶ Ioannes quoq. in Apocalypsi cap. 13.prædicit datum iri Antichristo,vt bellum
faciat cũ sanctis,& vincat eos.Vincet autẽ sãctos,vel corporaliter;quia multi manus
ipsius non poterũt effugere,sed ab eo crudelissime necati, gloriosæ mortis triumphũ
in cælis agẽt: vel etiã spiritualiter;multi .n. Christianorũ,qui generali vocabulo no- E
minãtur sancti, aut etiã qui habebũtur tũc sãcti,& fortasse eo tẽpore sancti erũt, An-
tichristi,vel allecti muneribus,vel tormẽtis deterriti,a fide Christi deficiẽt.Denique,
ra & nobiliora genera numerare ac distinguere licet.Primo enim,passa est ecclesia in
ortu & infãtia sua persecutionẽ a Iudęis, nascẽtis christianę religionis primordia,op-
primere & extinguere conãtibus.Deinde,a Gentilibus,christianorũ corpora exquisi-
tissimis& acerbissimis cruciatibus varie torquẽtibus.Decẽ imperatorũ Romanorũ ad-
uersus

A uersus Christianos,videlicet a Nerone vsq ad Cõstantinũ Magnũ,persequutiones.vi
de apud D. Augustinũ in lib. 18.de ciuitate Dei cap. 52. Tũ,ab hæreticis,veritatẽ & sin
ceritatem fidei catholicæ impugnantibus. Postea, a schismaticis,vnitatem Ecclesiæ
discerpentibus & obedientiam vnius capitis atque pastoris abiicientibus. Postremo,
a malis christianis,integritatem disciplinæ Christianæ,probitatemque morum,quã-
tum in ipsis est,dissoluere ac labefactare volentibus. Hæc autem omnia persecutionũ
ac tribulationum genera,vnius persecutionis Antichristi magnitudo & atrocitas cõ
tinebit.Verumtamen longe atrocior & exitialior erit persecutio spiritualis: in qua

Persecutio spiritualis.

quæ mala futura sint,multis verbis enarrat Hippolytus in oratione de consummatio-
ne seculi. Tollet enim de medio Antichristus omnes sacras imagines: prohibebit om-
nes cantus,precationes, & officia Ecclesiastica: templa omnia aut funditus euertet,
B aut in vsum tabernarum & stabulorum conuertet.Cõburet omnes libros sacros,quos
cunque inuenire poterit:& vt scribit Lactantius cap. 17. lib. 7. viros iustos,libris pro-
pheratum obuolutos cremabit. Verabit administrationem vsumque sacramentorũ,
præcipue vero baptismi & Eucharistiæ: quemadmodũ Antiochus veruit Iudæos circũ
cidi,& inge sacrificium eorum abstulit.Fore autem eo tempore maximam baptizan-
di infantes Christianorum difficultatem,indicat B. Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei

Antichristus præcipue conabitur,de medio tollere Baptismũ, Eucharistiã & signũ crucis.

cap. 8. Per tres porro annos & dimidium, Eucharistiæ sacramentum non erit in locis
publicis,nec publice debitus ei honor & cultus adhibebitur; sed priuatim & occulte
seruabitur & honorabitur a Christianis. Ad hæc,verabit Antichristus, quemquã si-
gnare se signo crucis: & hoc signum ex omnibus vbicunque erit, auferri præcipiet.
Pro signo autem crucis Christianorum, dabit ipse sui amatoribus & sectatoribus,
C suum characterem & signum:quod qui non gestauerit,aut in fronte, aut in dextera,
vt Ioannes inquit in Apocalypsi cap. 13. non poterit emere quicquã, vel vendere, vel
alia quæ ad commoditatem humanæ vitæ pertinent commercia tractare. Quod autẽ
Antichristi futurum sit insigne,varie traditur; sed inter plures tamen conuenit, fore
vel hoc, ¶ *Nego Baptisma.* ¶ vel, ¶ *Nego Iesum.* ¶

Symbolum & insigne Antichristi

In tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui
inuentus fuerit in libro.

D SALVI erunt ex Iudæis,inquit hoc loco angelus Danieli, extremo il-
lo mundi tempore, sæuiente in bonos Antichristo.non quidem omnes
Iudæi,sed,interprete Theodoreto, quicunque Eliæ prædicationi obtẽ-
perantes,salute digni erunt: scilicet, quos Deus iam inde a principio
præcognouit. Dei quippe cognitionem, librum angelus nuncupauit.
Ergo notitia Dei qua prædestinauit eos, quibus præsciuit se daturum vitam æternã,

Liber Deĩ in quo scripti sunt electi.

per quandam similitudinem,& hic,& compluribus aliis scripturæ locis, liber appel-
latur. Audi B. Augustinum in libro vigesimo de ciuitate Dei,capite decimoquinto, de
huiusmodi libro,in quo scripti dicuntur electi, ad hunc modum scribentem. ¶ Non
Deum liber iste commemorat,ne obliuione fallatur: sed prædestinationem significat
eorũ, quibus æterna dabitur vita. Neque enim nescit eos Deus,& in hoc libro legit,
vt sciat;sed potius ipsa eius præscientia de illis,quæ falli non potest,liber est vitæ, in
E quo illi sunt scripti,id est,prædestinati. ¶ Varie autẽ scriptura describit hanc Dei præ-
cognitionem electorum:namq. hic eos appellat scriptos in libro,præcise; in epistola
ad Philippenses cap. 4. dicuntur eorũ nomina scripta in libro vitę: apud Lucã cap. 10.
dicuntur eorũ nomina scripta in cælis: Ioannes vero in Apocalypsi,dixit eos scriptos
esse in libro vitæ agni. Tãti porro est hic liber,vt qui in eo scriptus nõ fuerit, vitã æter
nã consequi nequaquã possit. Etenim Ioannes in Apocalypsi cap. 21. cũ locutus esset
de cælesti ciuitate,subdit, ¶ *non intrabit in eã,nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni:* ¶ & vltimis
verbis cap. 20. ¶ *quicũque,inquit,nõ est inuẽtus in libro vitæ scriptus,missus est in stagnũ ignis:* ¶ & hoc
loco angelus dixit, eos dumtaxat in persecutione Antichristi fore saluos,qui scripti

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuerint in libro. Omnes autẽ qui in hoc libro nõ sũt scripti, eos omnino perituros, æternisque mactandos supplicijs declarat Ioannes in Apocalypsi cap. 13. 17. & 20. Quin pro maximo præmio pollicetur Deus iustis, apud Ioannem in Apocalypsi capite tertio, non deleturum se nomina eorum de libro vitæ: & Dauid in psalmo sexagesimo octauo, vt maximam pœnam, imprecatus & minatus est impiis hominibus, dicens, §*deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur*.§

Locus psalmo. 68. explicatur.

Verũ, hi duo posteriores scripturæ loci, ferunt secũ non nihil quæstionis, quomodo qui scripti sunt in hoc libro, deleri vnquã possint. Siquidem qui semel prædestinatus est, non potest non semper esse prædestinatus: neq. is gratia illa prædestinationis potest vnquam excidere. Hanc quæstionem posuit & explicuit Augustinus, tractans prę dictã in psalmo sexagesimo octauo sententiam: sic enim scribit. § Fratres, nõ debemus intelligere, quod Deus quenquam scribat in libro vitæ, & postea deleat ipsum: si homo dixit, §*quod scripsit, scripsi*,§ de titulo in quo scriptum erat, §*rex Iudæorum*§ Deus quenquam scribit & delet? Præscius est, prædestinauit omnes ante constitutionem mũdi, regnaturos cum filio suo in vita æterna. Hos conscripsit, ipsos continet liber vitæ. Et in Apocalypsi scriptum est, §*consentient illi*§ id est Antichristo, §*omnes qui non sunt scripti in libro vitæ*.§ Ergo non ei consentient quicumque in libro vitæ scripti fuerint. Quomodo igitur de libro vitæ delentur, qui in eo nunquam scripti sunt? Hoc dictum est secundum spem ipsorum, quia ibi se scriptos putabant. Quid est deleantur de libro vitæ? nisi, etiam ipsis conster, non se in libro esse. Sicut Iudæi qui sperabant se, tanquã merito iustitię suæ, in libro Dei esse scriptos, quibus dixit dominus §*scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere*§ cum perducta fuerit damnatio eorum, ad ipsorum etiam cognitionem, delebuntur de libro viuentium, id est, non ibi se esse scriptos agnoscent. Nam versus sequens, exponit quod dictum est §*& cum iustis non scribantur*.§ Dixi ergo, deleantur, secundum spem eorum: secundum autem æquitatem tuam, quid dico? non scribantur.§ Hactenus ex Augustino. Voluit igitur Dauid vt Deus ita tractaret impios homines, vt & ipsimet, & alii omnes liquido intelligerent, ipsos nunquam fuisse scriptos in libro vitę: id est, non fuisse ex eorum numero, quos Deus ab æterno elegerat: & ad vitam æternam prędestinauerat. B. Thomas in prima parte, quæstione 25. disputans de libro vitæ, docet, quosdam esse in hoc libro scriptos simpliciter, & hos esse, qui secundum Dei propositum, ad consequendam æternam vitam prædestinati sunt: atque hos nequaquã deleri posse. Alios esse qui tantummodo, secundum quid, in libro vitæ scripti sunt; hoc est, secundum solam gratiam præsentis iustitiæ, in qua nonnunquam & aliquandiu permanent. Sed quia isti nõ sunt de prædestinatis, non enim permansuri sunt in gratia, & ad extremũ, cum peccato mortali decessuri sunt; propterea non simpliciter, sed secundum quid, dicũtur in libro vitæ scripti. Ergo & prædestinati secundum quid dici possunt deleri de libro vitæ; videlicet ea ratione vt versantur aliquando in peccatis; & habita ratione huius temporis atque status, indigni sunt vita æterna, reique æternæ damnationis. Simliter etiam reprobi, & vt vocantur in scholis, præsciti, dici possunt secundũ quid, scribi in libro vitæ, quia nonnunquam, & quidam sane ad longum tempus, sũt in gratia Dei; & secundum quem statum, sunt filii Dei, & digni vita æterna; quam, si in eo statu perseuerarent, proculdubio consequerentur. Huius rei figuram putãt fuisse nonnulli librum illum Ezechieli ostensum, qui erat scriptus intus & foris: & interior quidẽ scriptura eius, cõtinebat electos ac prædestinatos, quivere & corã Deo scripti sunt in libro vitę: exterior autẽ scriptura, cõtinebat alios, qui ad aliquod tẽpus sũt in gratia Dei: & vel suo, vel aliorũ iudicio scripti esse in libro vitę existimãtur. Euthymius, super psalmo 68. & 138. triplicem in sacra scriptura reperiri librũ affirmat. § Liber Dei, ait ipse, est summa eius scięntia: scriptura vero, perpetua memoria. Per libros enim, variã & multiplicẽ Dei cognitionẽ diuinę litteræ figurãt & intelligũt. Est autẽ triplex diuinæ scięntiæ liber: & vnus quidẽ magis est vniuersalis, in quo omnes tã iusti quam peccatores in hanc mortalem vitam venturi, & postea morituri, scribuntur: quem Dauid insinuauit in psal. 138. dicens, §*in libro tuo omnes scribentur*,§ hoc est, tã perfecti

Quomodo possit aliquis deleri de libro viuentium. D. Augustinus.

D. Thomas.

Liber Ezechielis, scriptus foris & intus.

Euthimius.

Triplex Dei liber.

fecti quam imperfecti. Alter liber scientiæ. Dei, est magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur, quos etiam solos Deus nosse dicitur, scilicet cognitione approbationis; vnde cecinit Dauid psalmo primo, §*nouit Dominus viam iustorum*§ & Paulus secundæ ad Timotheum secundo, §*firmum, inquit, fundamentum Dei stat: nouit dominus qui sunt eius*:§ & hũc librum significauit Dauid psal. 68. cum dixit de impiis: §*& cum iustis non scribantur*.§ Tertius liber est, in quo peccatores scribuntur: de quo libro supra cap. 7. scripsit Daniel, *iudicium sedit, & libri aperti sunt*.§ & ex his iudicati sunt viuentes & mortui, vt ait Ioannes in Apocalypsi capite vigesimo. § Sic Euthymius. Verum de libro vitæ, quatenus ad loci huius Danielis explicationem pertinebat, satis dictum sit. Quamquam illud quoq. monere lectorem volumus, locum hunc Danielis, valere ad confutandam opinionem Ambrosij Catherini, qui in libro suo de prædestinatione, eos qui æternam vitam consecuturi sunt, in duas tribuit classes: in priorem reponit prædestinatos, id est, insignes quosdam viros sanctos: in posteriori numerat complures alios, qui etiamsi nõ fuerint prædestinati, id est, sola Dei gratia, nõ ob præuisa eorum merita, electi ad vitam æternam, nihilominus tamen, æternam felicitatem consequentur. Hanc inquam opinionem excludunt verba Danielis, qui hoc loco scripsit, eos tantum qui scripti fuerint in libro, id est, velut interpretati sumus, qui prædestinati fuerint, esse saluandos. Danieli consona loquitur Ioannes in Apocalypsi, in capite vigesimo, & vigesimo primo affirmans, fore, vt quicunque inuenti non fuerint in libro vitæ scripti, hi omnes mittantur in stagnum ignis, negans item, vllum, cælestem Hierusalem intraturum, qui in libro vitæ scriptus non fuerit.

Contra Catherini opinionẽ de prædestinatione.

Habet præterea hic locus Danielis quæstionem, sane dignam, quæ tacita minime relinquatur: an in fine mundi, omnes Iudæi conuertendi sint ad fidem Christi. Videtur Daniel id negare; refert enim dixisse sibi angelum, eos dumtaxat saluandos esse ex populo Hebræo, qui scripti in libro vitæ inuenti fuerint; id est, tantum prædestinatos. Præterea, Theodoretus in commentario huius loci, & D. Gregorius homilia duodecima in Ezechielem, tradunt, non quidem omnes, sed multos tamen Iudæorũ, Eliæ & Enoch prædicatione doctos atque permotos, fidem Christi suscepturos. Ad hoc, Ioannes in Apocalypsi ait eos qui consentient Antichristo, eumque adorabunt, miserrimo exitu perituros: constat autem ex relatione Patrum, vt nos præcedenti libro cõmemorauimus, Iudæos fore primos, maximeque studiosos Antichristi sectatores. Diuus quidem Augustinus in libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 29. indefinite dixit, Iudæos in fine seculi credituros in Christum. § Per Eliam, inquit, exposita sibi lege, vltimo tempore, ante iudicium, Iudæos in Christum verum esse credituros, celeberrimum est in sermone cordibusque fidelium. § Ex aduerso autem, omnes Iudæos tunc amplexaturos fidem Christi, non dubie videtur nos docere D. Paulus in vndecimo capite epistolæ quam scripsit ad Romanos; sic enim ait. §*Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret*.§ Vult igitur Paulus, omnem Israel, vltimo illo tempore, futurum esse saluũ. Chrysostomus itẽ homilia decimanona in hanc ipsam epistolam Pauli, explanans illa eius verba, quæ sunt in eodem capite, § *Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium; quanto magis plenitudo eorum*,§ nõ dixit Paulus, ait Chrysostomus, quanto magis conuersio, vel correctio ipsorum, sed quanto magis plenitudo ipsorum; hoc est, quando vniuersi ad fidem accessuri sunt. Hoc vero dicens, ostendit tunc plus fore gratiæ donique Dei, ac prope totum. Ita Chrysostomus.

An in fine mundi, omnes Iudæi sint ad Christi fidem cõuertendi. Theodoretus, D. Gregorius.

D. Augustinus.

Locus Pauli ad Romanos vndecimo capite

D. Chrysostomus.

Ego, vt meum quoq. iudicium ac sensum lectori aperiã, ita sentio. Non omnes Iudæos, qui extremo illo mundi ęuo futuri sunt, conuersum iri ad fidem Christi; aut æternę salutis fore participes. Hoc enim expresse declarauit angelus, cũ dixit Danieli, in illo tẽpore saluũ esse futurũ omnẽ populũ Hebræũ, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Illud enim, §*qui inuentus fuerit scriptus in libro*,§ restringit ac contrahit signũ illud vniuersale, §*omnes*.§ Si enim omnes Iudæi tũc futuri essent salui; angelus simpliciter ac præcise dixisset, §*in illo tẽpore saluabitur omnis populus tuus*:§ præsertim cũ id audire ac nosse, lætissimũ ac iucundissimũ futurũ esset Danieli. Atq. id ipsũ etiã Theodoretũ & B. Gregorium

Auctoris sẽtentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

goriũ sẽsisse supra ostẽdimus. Illud prẽterea censeo, licet nõ omnes Iudẽos, plerosq. tamen, eo tempore fidem Christi accepturos: ita vt tãta eius populi credentiũ futura sit multitudo, vt propter eorũ qui non sunt credituri paucitatẽ, omnis populus Hebræus, credituru esse, vere dici possit. Nam quod plurimum est in aliquo genere, id, humano quodam loquendi modo, simpliciter, §*omne*§ appellamus. Quam loquẽdi rationem, ne ipsa quidem diuinæ scripturæ grauitas & veritas respuit: solet enim generales quasdam sententias enunciare, quæ tamen non ex toto, sed plurimum maximaq. in parte veræ sunt. Atque hanc ob causam dominus noster dixit, vt Matthæus refert cap. 17. §*Elias quidem veniet, et restituet omnia*§ & Paulus, dixit, §*cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit*§ Quin eo ipso loco Paulus ad id cõprobãdũ citat verba Dei, quę sunt apud Isaiam capite quinquagesimo nono, secundum translationem septuaginta interpretum, §*veniet ex Sion, qui eripiat et auertat impietatem à Iacob*§ Quorũ verborum hęc est sententia. E gente Iudaica secundum carnem nascetur Messias, qui sit liberator eius gentis; hoc est. qui deleat peccata populi Hebræi, qui secundum carnẽ ex patriarcha Iacob descendit. Hæc autem abolitio peccatorum populi Hebræi, eiusque ad fidem conuersio, cum neque ad Christi & Apostolorum prędicationem, neq. adhuc quidem peracta sit: non enim propter paucos Iudæos, qui cõuersi sunt ad Christum, innumerabilibus, omni seculo, in sua impietate cæcitateque permanentibus, vere diceretur, populum Hebræum fuisse ab impietate liberatum, & ad Christi fidem conuersum: cum inquam, illud vaticinium Isaiæ adhuc completum non fuerit, necessario sequitur, complendum esse in fine seculi, quo tempore videlicet tanta sit futura Hebrææ gentis, ad fidei Christianæ, æternæque salutis participationem conuersæ, frequentia, vt propter eius numerosissimam multitudinem, omnis populus Hebræus ab impietate liberatus, & ad æternam salutem perductus, verę dici queat.

Locus Isaiæ ex capite. 59.

A

B

C

Et multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alii
in vitam æternam, & alii in opprobrium,
vt videant semper.

D. Augustinus.

RECTE monuit Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 23. huius sententiæ Danielis, perquam similem esse illam domini nostri, quã memorat Ioannes capite quinto, §*venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.*§ Nam pro eo quod Christus dixit, §*qui in monumentis sunt*§ angelus dixit, §*qui in puluere terræ dormiunt*§ si quidem illud §*dormire*§ significat, hominis mortui viuacem esse animum, licet eius vita, sensus hominum lateat: corpus autem humatum, vel sepulchro conditum, paulatim in terrenum puluerem resoluitur. Illud igitur, §*dormiunt*§ dicitur de mortuis, propter animas superstites morti, sed quarum vita mortales lateat: illud autem §*in terræ puluere*§ propter corpora dictum est, quæ paulatim in puluerem dissoluuntur. Hic præterea dicitur, §*euigilabunt*§ illic dictum est §*audient vocem filij Dei, & procedent*§ Denique hic dicitur §*alij in vitam æternam, & alij in opprobrium: vt videant semper*§ id est, non tantum afficiẽtur opprobrio, verum etiam illud ipsi ante oculos semper habentes, semperq. intuẽtes, incredibiliter cruciabuntur. Pro hoc dictum est a Domino nostro, §*qui bona fecerunt, procedent in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij*§ Communis enim omnium hominum erit resurrectio ad vitam incorruptibilem; differentia vero erit bonorum & improborum, quod illi procedent ad resurrectionem vitæ, vt ait Dominus; vel vt hic dixit angelus, resurgent ad vitam æternam, vel vt dixit Paulus; nõ tantum resurgent, sed etiam immutabuntur: hi autem procedent ad resurrectionem iudicii, idest, resurgent, vt iudicio Dei, æternis suppliciis condemnentur; vel vt inquit Daniel, resurgent ad opprobrium sempiternum: vel secundum Paulum, resurgent tãtum, & non immutabuntur.

D

E

At

A At enim, videtur illud in vtraque sentẽtia dissonum ac diuersum, quod Dominus illic dixit, omnes resurrecturos: hoc autem loco angelus inquit, multos euigilaturos. Certum autem est, omnes homines tam probos quam improbos ad vitam resurrecturos. Etenim præter illam Domini sententiam, idẽ quoque testificatur Paulus in prioris epistolæ ad Corinthios cap. 15. dicens: §*Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur*§ & paulo infra, §*omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.*§ Soluit hunc nodum D. Augustinus eo loco quem proxime posui. §Non putetur, inquit, diuersum, quod cum ibi positum sit, §*omnes qui sunt in monumentis*§ hic non dicat propheta omnes, sed multi dormientium in terræ aggere. Ponit enim aliquãdo scriptura, pro §*omnibus*§ vocabulum §*multos*§ propterea & Abrahæ dictum est, §*patrem multarum gentium posui te*§ cui tamen & alio loco dicitur: §*in semine tuo benedicentur omnes gentes*§ Idem docet Theodoretus, & alio exemplo confirmat, sumpto ex capite quinto epistolæ ad Romanos: vbi Paulus, cum prius dixisset, propter peccatum Adæ factos esse omnes peccatores: posterius subdit, propter eius inobedientiam, multos esse constitutos peccatores: manifeste vsus vocabulo, multorum, pro voce, omnium. Huius loci Danielis de resurrectione mortuorum, similia leguntur in libro quarto Esdrę, capite septimo. §Excitabitur, inquit, quod nondum vigilat seculum, & morietur corruptum; & terra reddet quæ in ea dormiunt; & puluis, qui in eo silentio habitant; & promptuaria reddent quæ eis commendatæ sunt animæ. Et reuelabitur altissimus super sedem iudicij, & pertransibunt miseriæ, & longanimitas congregabitur. Iudiciũ autem solum remanebit, veritas stabit, & fides conualescet, & opus subsequetur, & merces ostendetur, & iustitię vigilabunt, & iniustitiæ non dominabũtur.§ Sic est illic.

B

Dubitatio quo modo angelus dixit, multos ex mortuis resurrecturos, cum omnes sint resurrecturi.

Multos, pro omnibus, & omnes pro multis, vsurpat scriptura.

C Nec mirandũ accidat lectori, me vsum esse sentẽtiis libri quarti Esdræ, qui non modo non est canonicus, verum etiã, vt apocriphus, a patribus reiectus est. Equidẽ secutus in hoc sum D. Ambrosium, qui in libro de bono mortis, eum ipsum locũ Esdræ, quẽ nunc memoraui, sub nomine Esdræ, & cũ magna laude sentẽtię, ad confirmandã fidei nostræ doctrinã, quæ est de resurrectione mortuorum, adhibuit. Quin idem in epistola vigesima prima quã scripsit ad Horontianum, suadet, librum quartum Esdræ legendũ esse, quod in ipso, anima, cælestis esse naturæ demõstretur, & philosophorũ nugæ de ipsius substãtia cõfutentur. Sed quid ego eius libri, Ambrosiũ, Cyprianũ, aliosue patres probatores & laudatores memorẽ, cũ eius libri sententias aliquot, etiã catholica Ecclesia in sacrosanctæ Missæ mysterio, & in publicis suis precationibus vsurpet? siquidẽ per singulos annos in feria tertia pentecostes, missam orditur ab ea sententia, quæ in secũdo capite lib. 4. Esdræ legitur§Accipite iucunditatẽ gloriæ vestræ, gratias agẽtes Deo, qui vos ad cælestia regna vocauit?Et ex eodẽ capite in solennitatibus martyrum decantat illud, §modo coronantur & accipiunt palmam§ Atque ob hanc causam factum arbitror, vt hi duo posteriores libri Esdrę, cum alijs sacris & canonicis libris coniuncti, ederentur & circumferrentur. Verum, quia hic ipse liber, sicut multas habet ad veritatem Christianę fidei pietatemque commẽdandam, insignes & admodum probabiles sententias: ita quoque non paucos permiste continet errores ac fabulas, quibus maxime libri fides & auctoritas eleuatur; propterea is liber & a diuo Hieronymo, & a multis patribus, non tantum vt apocriphus repudiatur; sed etiam vt fabulosus contemnitur, ac deridetur.

Sententias aliquot libri quarti Esdræ, non solum patres, sed ipsa Ecclesia vsurpat.

D

E Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: &
qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ
in perpetuas æternitates.

ANGELVS proxime docuerat, de resurrectione iustorum, id quod est omniũ commune, eos scilicet ad vitam æternam resurrecturos. Nunc, nonnullam eorum diuersitatem, secundum gloriam accidentalem, fore indicat: docens, qui aliorum fuerint magistri & doctores, eosque ad iustitiam, id est, ad omnem virtutem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem,prout ad Deum refertur,colendam & capiendam erudierint,atque induxerint; A
eos præcipuo quodam & singulari gloriæ splendore,cereris clariores fore: comparãdo eos cum splendore cæli,& stellarum fulgore. Cuius simile quid scripsit Paulus in posterioris epistolæ ad Corinthios capite decimoquinto. § *Alia est, inquit, claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum: stella enim a stella differt claritate: sic & resurrectio mortuorum.* § Sed quia duas sententias, supradictis verbis complexus est angelus, priorem illis verbis, § *qui docti fuerint, fulgebunt vt splendor firmamenti;* § posteriorem illis, § *& qui ad iustitiam erudiunt multos* § differt inter ipsos interpretes: alijs censentibus, diuersos gradus beatorum his duabus sententiis insinuari: aliis vero affirmantibus, vnum eundemq. gradum doctorũ, vtraque sententia diuersis verbis indicari. Carthusianus igitur Albertum secutus, priori sententia ait significari omnes electos, qui non excellunt sciẽtia, vt alios docere & possint, & pro officio debeant: & istos vocat hic angelus doctos, vnctione nimirum spiritus sancti, qui nota facit eis, quæcunque ad salutem consequẽdam, nosse illis opus erat: de quibus Dominus dixit Ioannis sexto, § *& erunt omnes docibiles Deo.* § Omnes enim iusti, simul cum gratia habent septem dona spiritus sancti, in quibus numerantur, intellectus, scientia, & sapientia. Itaque docti appellantur hoc loco, quicunque simplici, & quæ priuatim ipsorum tantum vitæ regendæ ac moderandæ sufficiat doctrina sunt præditi. Horum gloria comparatur cum firmamenti splendore; qui non est lux condensata; quoniam horum gloria, præsertim accidentalis, minor est, quam eorum qui in docendis aliis, & ad vitam æternam perducendis versantur. Posteriori vero sententia, putat Carthusianus, declarari gloriam eorum, qui in ecclesia munus & dignitatem doctorum atque magistrorum obtinent: de quibus lege Paulũ ad Ephesios quarto. Hi plurimos iuuant; seruituteq. dæmonis & peccati ereptos, veræ libertati, & gloriosæ seruituti iustitiæ ac Dei asserentes: idque præstant verbis, exemplis, scriptis, denique quoquomodo possunt. Horum magnam esse in cælis gloriam, ostendit Dominus noster apud Matthæum capite septimo, dicens, § *qui fecerit hæc, & docuerit homines, magnus vocabitur in regno cælorum.* § Horum gloriam, fecit angelus similem claritati stellarum: quarum videlicet lux, densior est, & ad res alias collustrandas efficacior. Sane, si ex astris cælestibus, multa & magna commoda in terram defluunt; non minora, ex doctis sanctisque magistris, in ecclesiam, populumque christianum redundant. Ac isti quidem, in omnium, quos erudiunt ad iustitiam, meritis, quodammodo merentur, atque in eorum omnium coronis, & ipsi coronantur. In hos verissime competit, quod prodidit beatus Dionysius, diuinarum omnium perfectionum, diuinissimam esse perfectionem, Dei cooperatorem esse, in reductione animarũ ad creatorem. Hactenus ex Carthusiano. At vero glossa interlinearis, & Lyranus, cõtra censent. Priori enim sententia, magistrorum gloriam, posteriori autem, eorũ qui non sunt magistri, & sanctitate magis vitæ, quam præstantia doctrinæ, prædicatores sunt, significari arbitrantur. Horum opinionem adiuuat versio Theodotionis, & græca editio vulgata, quam hic sequitur Theodoretus, & refert diuus Hieronymus: ea vero sic habet, § *& intelligentes, fulgebunt sicut splendor firmamenti: & a iustis multis, quasi stellæ in in secula, & vltra.* § Quam lectionem memorans hoc loco Hieronymus, § iuxta Theodotionem, inquit, significatur hoc loco, quod docti, similitudinem cæli habeant; & absq. doctrina iusti, stellarum fulgori comparentur: tantumque sit inter eruditam sanctitatem, & sanctam rusticitatem, quantum cælum distat, & stellæ. § Theodoretus tamen E
hanc ipsam translationem, aliter interpretatur. Nam priori sententia, significari putat, insigniores omnes sanctos & beatos: posteriori vero, alios, qui sunt inferioris meriti, & gloriæ: sic enim scribit. § Probatissimi electorum, splendori firmamenti, & solis lumini similes fiũt: inferiores illis, hos enim significauit per multos, stellarum lumen imitabuntur. Similiter etiam Paulus, beatorum ordines distinxit, dicẽs: § quemadmodum alia est claritas solis, alia lunæ, alia stellarum; ita diuersitatem fore in resurrectione mortuorum. §

Sed mihi videtur simplicior, atque planior, ob idque probabilior huius loci explanatio, quam habet commentarius diui Hieronymi: vt per vtramque sententiam, idem

& hoc

A & hoc frequentissime fit in sacris litteris, diuersis verbis significatum sit; id est, singularis quædam excellentia gloriæ eorum, qui multos docuerunt veritatem, & ad studium cultumque virtutum instruxerunt. Itaque in supradictis sentẽtijs, qui prius appellantur docti, post dicuntur erudire multos ad iustitiam; vt hac diuersitate verborum, idem munus & meritum significetur eorum, qui sunt aliorum magistri & doctores. Idemque significari putandum est, splendore firmamenti, atque stellarum fulgore: neque enim alius est splendor cæli, & alius stellarum. Enim vero, omnis cæli lux, & claritas, ex astris est. Audi Hieronymum. § Magistri habebunt similitudinem cæli, & qui alios erudierunt, stellarum fulgori comparabuntur. Non enim sufficit scire sapientiam, nisi & alios erudias; tacitusque sermo doctrinæ, alium non ædificans, mercedem operis recipere nõ potest, iuxta illud sapientis in libro ecclesiastici capite 41.
B § Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? § Sed hoc Hieronymi dictum, de ijs accipiendum est, quorum interest alios docere: vt sunt pastores, & doctores Ecclesiæ. Nam monachũ & qui solitariam vitã agit, nihil prohibet esse doctum sacrarum litterarum, cuius tamen non est, auctore beato Dionysio, alios purgare, illuminare, & perficere; & cuius est, vt quodam loco dixit Hieronymus, lugere potius, quam docere. Hunc ipsum locum Danielis commemorans, & tractans D. Hieronymus in epistola centesima tertia, quæ scripta est ad Paulinum, § Daniel, inquit, in fine sacratissimæ visionis ait, iustos fulgere sicut stellas; & intelligentes ideſt doctores, quasi firmamentum. Vides, quantum inter se distent iusta rusticitas, & docta iustitia? Alii stellis, alij cælo comparantur. Quanquam iuxta Hebraicam veritatem, vtrumq. de eruditis possit intelligi. Ita enim apud eos legimus; § *qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* § Ponit item Hieronymus hoc loco quæstionem. § Solent, inquit, nonnulli quærere, vtrũ doctus sanctus, & simplex sanctus, eandẽ mercedem habeant, & vnã in cælestibus mãsionem? Quã ipse videtur soluere secundũ translationẽ Theodotionis; dicens, quantum differt inter cælum & stellas, tantũ distare inter eruditam sanctitatẽ & sanctam rusticitatem. Idem in epistola, quam scripsit ad Paulinum, § sancta, inquit, rusticitas sibi tantum prodest; & quantum ædificat ex vitæ merito ecclesiam Christi, tantum nocet, si eam destruentibus non resistat. § Verum ea quæstio, facile soluitur hac distinctione scholastica: si comparatio docti & indocti hominis, & vtriusq. iusti ac sancti, fiat in gloria essentiali, mensura meriti & præmij sanctorum, non aliunde,
D quam ex magnitudine gratiæ, & charitatis eorum æstimari debet. Maior tamen occasio sese offert, vberiorque suppetit materia, augendę gratiæ, gloriæque amplificandæ, doctoribus Ecclesiæ, quam idiotis: eorũ quippe munus, & officiũ est, in docẽdis iuuandisque hominibus, Deique nomine atque honore illustrãdo, perpetuo versari. Quod si non agatur de gloria essentiali, sed de accidentali, non dubium est, quin præcipua quędam, & singularis huiusmodi gloria, sanctos ecclesiæ doctores in cælis maneat; quam Theologis appellare libuit, aureolam; eamque triplicem distinguere; vnam doctorum; alteram martyrum; tertiam virginum.

An sanctus indoctus, & sanctus doctus, paremhabituri sint mercedem in cælo

Ceterũ, vera superiorum verborum angeli interpretatione posita & constituta, iuuat etiam hoc loco, deridendam propinare lectori, insulsissimã Porphyrii interpretationem; qui superiora verba, quæ angelus de resurrectione omnium hominum
E aperte & expresse dixit, ea conatus est ad regis Antiochi, & Machabæorum tempora & gesta detorquere. § Parta, inquit, victoria a Machabeis, & cæsis Antiochi ducibus, ipsoque Antiocho in Perside mortuo; saluatus est populus Israel, qui scriptus erat in libro Dei; hoc est, qui legẽ Dei fortissime defenderat. E contrario, deleti sunt de libro, illi nimirum qui præuaricatores fuere legis, & partes Antiochi secuti sunt. Tunc, qui in puluere terræ dormiebant; id est, operti erant malorum pondere, & tanquam in sepulchris miseriarũ reconditi iacebant; ad insperatam victoriam, de terræ puluere surrexerunt, & de humo eleuauerunt caput suum: custodes quidem legis, resurgentes in vitam æternam; præuaricatores autem, in opprobrium sempiternum. Magistri autem & doctores, qui legis notitiã habuerunt, fulgebunt quasi cælum: & qui inferio

Ridicula interpretatio Porphyrii;

res

Universidad de Deusto
Biblioteca

res populos,exhortati sunt ad custodiendas ceremonias Dei,ad instar astrorum splē- A
debunt.§ Ponit quoque Porphyrius historiam de Machabæis,in qua dicitur, multos
Iudæorum sub Mathathia,& Iuda Machabæo, ad eremum cōfugisse,& latuisse in spe-
luncis atque cauernis petrarum:& post victoriam,processisse.Et hæc nunc metapho-
rice,quasi de resurrectione mortuorum esse prædicta.Hæc Porphyrius. Cuius inter-
pretationem,meras esse nugas,ineptias,atque figmenta,facile est, vel nullo docente
aut dicente,cuiuis intelligere. Si enim quod proxime antecessit de tribulatione illius
temporis,quæ tanta dicitur esse futura, quanta nunquam antea post orbem conditū
fuerit,id nullo modo intelligi potest,vt supra ostendimus,de tribulatione quæ ab An-
tiocho Iudæis accidit; quanto minus eo referri hæc poterunt,quæ tam euidenter de
resurrectione mortuorum prædicta sunt?Quod si per dormientes in puluere terræ,in-
telligere oportet,secundum Porphyrium,Machabæos,& eorum socios:qui vt fugerēt B
persecutionem Antiochi, in specus,& subterranea loca sese abdiderant, atque inibi
tanquam mortui in sepulchris versabantur; cum isti ea calamitate premerentur pro
pter pietatem erga Deum, & obseruantiam diuinæ legis, eos profecto,viros bonos &
pios fuisse necesse est.Quomodo igitur de istis loquens angelus dixit, aliquos eorum
resurrecturos ad vitam æternam,alios vero ad opprobrium sempiternum? Sed præ-
stat hic adscribere,quemadmodum hanc Porphyrii,contumaciter veritati repugnā-
Theodore- tis explanationem,refellat Theodoretus. § Dicant,inquit, qui hæc Antiocho apta-
retus. re conantur, quinā resurrexerint illo regnante,quorum alij vitam æternam,alii sem-
piternum dedecus perceperint? Quod si istis verbis significari dixerint Machabæos,
qui e speluncis exierunt,maiori risu digni erunt, siquidem eosdem fuisse pios,& im-
pios necesse erit: cum prophetia dicat,eorum qui dormiebant in puluere terræ, alios
resurrexisse ad vitam æternam,alios ad opprobrium sempiternum : at hoc minime C
quadrat in Machabæos; pius quippe fuit omnis eorum cętus. Neque in eos compe-
tit, quod dicitur de vita æterna; siquidem illi omnes,etiam post victoriam, vel per
fraudem,vel in prælio interfecti,præsentem vitam perdiderunt. Igitur anilibus fabu
lis relictis,communem hinc mortuorum resurrectionem,& post resurrectionem, iudi
cium futurum discamus:quo iudicio, alij æterna vita,alij sempiternis opprobriis di-
gni declarabuntur§ Hactenus ex Theodoreto.

Tu autem Daniel, claude sermones,& signa librum vsque ad tempus
statutum: plurimi pertransibunt, &
multiplex erit scientia D

In hæreti- cos nostri temporis

AVDIS hæretice,quid hic dicat angelus?Iubet enim Danieli,vt prophe
tiam suam obscuret,atque occulter;ita vt fiat tanquam scriptura,quæ
clausa est & signata,legere volenti.Ex quo apparet,& Danielē auctō-
rem fuisse huius libri;& librum ipsius esse perobscurum,& perdifficilē
ad intelligendum.Atque hoc ipsum de compluribus aliis diuinis scri-
pturis,alibi traditum est.Idemque proditum est a patribus,de libro geneseos,Iob,can
ticorum;de primis,& vltimis visionibus Ezechielis,de Apocalypsi Ioannis, cuius tot
esse mysteria,quot sunt verba,dixit Hieronymus; denique de Pauli epistolis, in qui-
bus quædam esse difficilia intellectu,diuus Petrus affirmauit. I nunc igitur hæretice, E
perfrica frōtem,& audacia vtens pro sapientia, in concionibus imperitorum, & per-
ditorum,tuique similium hominum,tua ista circulatoria loquacitate & iactantia, li-
cet reclamantibus sacris libris,cunctisque patribus repugnantibus, dic nihilominus
tamen confidenter,omnem diuinam scripturam,cuilibet,etiam de vulgo,facilem esse
intellectu,ac peruiam.Sic profecto est ingenium hæreticorum: piget eos recte ac mo
dice mentiri.Nam quia semel veritatis fines transierunt,insigniter atque impudenter
iuuat esse mendaces.Nimirum,similes isti sunt Herostrato: quem ferunt,incendio E-
phesini Dianæ templi,toto orbe celeberrimi,nomen suum nobilitare voluisse: sic isti,

ruina

A ruina catholicę religionis & doctrinæ,gradum sibi struunt ad gloriam.Sed nos verba
Danielis,quæ proposita sunt,excutiamus.

§ *Tu, inquit, Daniel, claude sermones, & signa librum &c.* § Angelus qui Danieli multiplicē
reuelauerat veritatem, occulta esse significans quæ ipsi locutus est,præcepit, vt ser-
mones suos inuolueret,librumque ita signaret,vt quamuis plurimi eum legerent,at-
tamen obscuritatis eius profunditatem minime penetrantes, diuersa admodum de li
bri eius intelligentia opinarentur. Et hoc est quod ait, § *pertrāsibunt plurimi*, § id est,
plurimi tuum librum perlegent: solemus enim dicere,percurri librum,pertransiui hi
storiam. Vel, illud § *pertransibunt plurimi* § significat fore plurimos,diuersis temporibus
& omni æuo, qui lecturi sint has prophetias. Quod autem sequitur, § *& multiplex
erit scientia* § significat,obscuritatem libri,causam fore, vt eum legentes atque inter-
B pretantes,plurimas,maximeque diuersas interpretationes afferant:quæ res,multipli Fœcunditas sacræ scrip-
turæ.
cem diuinæ scripturæ scientiam parit.Tanta enim est sacræ scripturę vbertas & fœ-
cunditas,vt multorum,& inter se discrepantium,verorum tamen omnium, sensuum,
non modo capax,sed ferax etiam sit.Nam,vt omittam,quod idē scripturæ locus,mul-
tos sensus etiam litterales habere potest, habet præterea sensus mysticos:quorum na
tura & tractatio multiplex est,parem vtilitati iucunditatem habens. Quod autē sub-
ditur, § *vsque ad tempus statutum*, § triplicem habet intellectum:vel,quoad veniat tem-
pus a Deo præfinitum,quo tempore euentura sunt, quæ in hac visione angelus prę-
nunciauit Danieli: tunc enim, quæ nunc obscura sunt, ipso euentu patefacta &
comprobata, liquido intelligentur. Nam, vt recte Ireneus dixit, omnis prophe-
tia, priusquam impleatur, ænigma est: cum autem impleta est, manifestam ha- Notabilis
sententia Ire-
næi.
C bet expositionem & intelligentiam. Vel significat, tempus consummationis secu-
li: nam Pagninus vertit, § *vsque ad tempus finis* § Græce autem est § *vsque ad tempus
consummationis*. § Nam quia multa hic prędicta sunt de persecutione Antichri-
sti, & resurrectione mortuorum, quæ in fine mundi futura sunt, eorum per-
fecta vsquequaque cognitio, ante illud tempus percipi non poterit. Postremo, illud
§ *vsque ad tempus statutum* § referri potest ad tempus legis euangelicæ,& aduentus Mes-
siæ:tunc enim per illuminationem spiritus sancti, omnia diuinarum scripturarū my-
steria,erant referanda. Vnde, Ioannis capite decimosexto, Dominus dixit discipulis
suis,se missurum spiritum sanctum,qui omnia ipsis suggereret,omnēque ipsos doce-
ret veritatem.Et post resurrectionem,aperuit illis sensum,vt intelligerent scripturas.
Atque in huius rei signum,moriente Domino, velum templi discissum est: videlicet,
D quia per Christi mortem,impletis Dei promissis,vatumque oraculis ad exitum effe-
ctumque perductis,diuina mysteria,quæ ante id temporis velata tectaque fuerant,ex
toto sunt patefacta.In hanc tertiam interpretationem consentiens Theodoretus, ita
scribit. § Præcipit angelus Danieli, vt libro suo sigilla obscuritatis imponat, neque
perspicua omnibus faciat,quæ scriptis mandauerit; donec multiplicetur scientia, &
impleatur omnis terra scientia Domini, vt prædixit Isaias capite vndecimo. His
enim omnibus signis & sigillis, diuini spiritus gratia, post nostri saluatoris ad-
uentum, ablatis, quæ prius obscura erant, credentibus fecit manifesta. § Obser-
uanda porro est in præsentia, phrasis diuinę scripturæ satis frequens: nam cum ea-
vult significare librum aliquem,vel scriptionem obscuram, & ab intelligentia homi-
num remotam;clausam,vel signatam,appellare consueuit.Exemplum habes luculen
tum apud Isaiam capite vigesimo nono.Sic enim de obscuritate sui voluminis loqui-
E tur. § *Et erunt sermones libri huius, quasi verba voluminis signati: quod si dederint homini nescienti litte-
ras, dicētes ei, lege, respondebit, nescio litteras: sin autē dederint illud homini scienti litteras, & dixerint,
lege librum; respondebit, non possum legere, signatus enim est.* § Ioanni quoq. in Apocalypsi ostē-
sus est liber signatus sigillis septem, intus & foris scriptus: & quia nullus inueniebā-
tur,qui posset signacula illa soluere,propterea Ioanni flenti dictum est, § *ne plores,
ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum & soluere signacula eius.* § Signatos autem Quis ido-
neus sacræ
scripturæ
interpres.
libros sacros,inquit D.Hieronymus,potest soluere, qui scripturarum sacramenta co-
gnouit; & intelligit ænigmata,& verba tenebrosa, propter mysteriorum magnitudi-

nem

Universidad de Deusto
Biblioteca

nē;& interpretatur parabolas: quique occidentem litteram transferre potest in spi- A
ritum viuificantem. Et vero, quemadmodum diuina scriptura non humano ingenio & arte adinuenta & elaborata, sed diuino spiritu condita est: sic ad eā intelligendā, & interpretandam, eodem spiritu Dei, super omnia, opus est; eo inquam spiritu Dei, cuius Ecclesia illuminatione illustratur, magisterio docetur, ductu regitur, instinctu mouetur, denique gratia viuificatur.

Et vidi ego Daniel, & ecce, quasi duo alii stabant, vnus hinc super ripam fluminis, & alius inde, ex altera ripa fluminis, &c.

NARRAT Daniel, vidisse se in utraque fluminis ripa, duos angelos stantes; & tertium angelum stantem super aquas fluminis: atque eos tres, sub virili forma & habitu. Se autem quæsisse de illo tertio angelo, qui stabat super aquas fluminis, vsque quo finis esset futurus earum rerum mirabilium, quas ipse in ea visione audisset. Quibus verbis significauit, se nosse cupere, quamdiu duratura, & quando finem habitura esset persecutio Antichristi. Breuitas enim tribulationis, si nota sit, magna est leuatio doloris, magnūq. eā sustinētibus, solatium. Quocirca, Paulus secūdæ ad Corinthios quarto capite, quo præsentis vitę tribulationes, magno animo ferrent christiani, docet, quantumcumque sit, quod in præsenti vita toleratur, momentaneum esse ac leue: id tamen immensum gloriæ pondus in æternitatē operari. Duos illos angelos, stantes in duabus fluuii ripis, putat diuus Hieronymus fuisse principem regni Persarum, & principem regni Græcorū, C
aduersantes Hebræis, & liberationi eorum renitentes: angelum vero stantem super aquas fluminis, esse Gabrielem, peramantem ipsius Danielis, & populi Hebręi patronum ac defensorem. Quapropter Daniel non illos, sed hunc interrogauit. Quanquam lectio quam hoc loco sequitur Theodoretus, & commentarius eius habet, non significat Danielem, sed duos illos angelos, interrogasse tertium angelū, qui stabat super flumen. Quam lectionem si admittimus, consequenter dicendum erit, duos illos angelos fuisse bonos angelos, nec aduersarios Danieli, aut Iudæis. Atque huic lectioni magis quam nostræ, congruit Pagnini & Vatabli translatio. Flumen autem, cuius nomen hic non est expressum, recte existimat D. Hieronymus, intelligendum esse Tigrim, scilicet quem supra, capite decimo, nominauerat. Quod sane secundum nostrā sententiam verisimum est: quippe qui, vnam eandemque visionem, his tribus capitibus continenter narrari, arbitramur. Per duos illos angelos stantes in ripis fluuij, significatur, stetisse tunc & floruisse imperium Persarum, & Græcorum, quarum gentium illi angeli præsides ac tutores erant: Gabriel vero, qui patrocinium Iudæorum gerebat, stans super aquas fluminis, significauit, gentem Iudæorum, magnis calamitatum, & ærumnarum procellis, sæuisq. malorū fluctibus fuisse tunc agitatam, & diuexatam. Vel significauit, omnium gentium & populorum imperia, ad modum aquæ, fluxa & fugacia esse, & in finem, plane interitura. D

Et cum iurasset per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis. E

Quidnam denotet angelum iurare, & manus in cælum tollere.

VAESIVIT Daniel ex Gabriele, qui sub forma & habitu virili stabat super aquas Tigris, quousque duratura esset illa persecutio Antichristi: respondit angelus, adhibito iureiurando, duraturam in tempus, & tempora, & dimidium temporis. Iurat Deus per semetipsum, vt legitur in deuteronomii capite 32. & in psalmo centesimo nono: iurat etiam angelus, & hoc loco, & in Apocalypsi capite decimo: sed iusiurandum eorum, non aliud est, nisi magna eius quod dicitur confirmatio; videlicet, significādo id esse immutabili Dei

A Dei sententia, & decreto ratum, fixum, & prorsus irreuocabile. Eleuatio autem tam sinistræ quam dexteræ manus angeli in cælum, significabat, immutabilia esse decreta Dei, siue quæ in bonum hominum, siue quæ in malum spectant; siue quæ ad res temporales, siue quæ ad æternas pertinent: vel omnium rerum, siue bonarum siue malarum, siue temporalium, siue æternarum dispositionem atque dispensationem, ex immutabili æternoque Dei consilio & prouidentia pendere. Illud autem, § *in tempus & tempora, & dimidium temporis,* § phrasis est vsitata Danieli, & ad eius imitationem, etiam Ioanni in Apocalypsi, significans tres annos, superque, dimidium annum. Nam tempus significat vnum annum, tempora duos annos, dimidium tempus, dimidium anni. Et de hac quidem phrasi diximus supra in libro quinto, quod lectorem scire conuenit, cum explanaremus verba illa, quæ sunt in quarto capite huius libri, § *septem tempora mutabuntur super te.* §
B

Ceterum in quæstionem vocari posset, an his verbis significetur omne tempus, quo regnaturus est Antichristus: an tempus dumtaxat, quo sæuissima aduersus sanctos persecutio eius duratura est. Verū, in promptu est respondere huic quæstioni. Nā quamdiu simpliciter regnaturus sit Antichristus, a nullo, quod ego sciam, traditur; & nulli opinor mortaliū fuisse compertū: quādiu vero regnaturus sit, ex quo tēpore incipiet atrociter & crudeliter insectari sanctos, ipsisq. prævalebit; & ex hoc loco, & ex aliis, tam ipsius Danielis, quam beati Ioannis in Apocalypsi, exploratum habetur. Daniel supra in capite septimo, similiter vt hic, loquens de persecutione Antichristi, dixit, sanctos traditum iri in manus eius, vsque ad tempus, & tēpora, & dimidium temporis. Et in hoc ipso capite paulo infra, § *a tempore, inquit, quo ablatum fuerit iuge sacrificium* § id est, ex quo atrocissima Christianorum persecutio sub Antichristo cœpta C
fuerit? § *transibunt dies mille ducenti nonaginta* § qui efficiunt tres annos & dimidium, additis insuper, duodecim diebus. Similia Danieli vaticinatus est Ioannes in Apocalypsi: siquidem in capite vndecimo sic ait. § *Calcabunt gentes ciuitatem sanctam, per menses quadraginta duos:* § in capite duodecimo, *Mulier* inquit, id est Ecclesia Christi, § *fugiet in solitudinem; & abscondet se a facie serpentis,* § id est, a persecutione Antichristi; § *per tempus, & tempora, & dimidium temporis.* § Denique in capite decimotertio, loquens de Antichristo, § *data est illi, ait, potestas facere, & bellum gerere cum sanctis, & vincere eos, per menses quadraginta duos.* § Quamobrem tempus hoc Antichristi, nominatur in scriptura modicum tempus. Ioannes enim in Apocalypsi capite duodecimo ita scribit: § *væ terræ & mari: quia* D
descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet. § Et in capite vigesimo ait, post aduentum domini nostri, vsque ad finem mundi, quod tempus denotat ipse mille annis, ligatum esse diabolum, id est, potentiam eius repressam atque frænatam: expletis autem mille annis, id est, prope finem seculi, solutum iri diabolum; quia tunc amplissimam habebit facultatem impugnandi & infestandi homines: sed ad breue tamen tempus, § *Post hæc, inquit, oportet illum solui modico tempore* § id est, vt dixit angelus Danieli, per tres annos & dimidium; quo videlicet tempore, per Antichristum, quibuscunque modis poterit, crudelissime infectabitur bonos, & eos perdere quoquo modo conabitur. Huc spectat etiam, quod dixit Dominus, referente Matthæo capite vigesimo quarto: § *nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verumtamen breuiabuntur propter electos.* § Dixit, § *breuiabuntur* § pro eo quod est, breE
ues & pauci erunt: quippe non amplius tres annos, præterque, sex menses. Atque hic licet admirari, summisque laudibus prædicare prouidentissimam Dei misericordiam; qui vim dæmonis, in oppugnandis & infestandis hominibus, mirabiliter temperet, ad vtilitatem electorum suorum. Siquidem, omni hoc tempore præsentis seculi, vsque ad finem mundi, longissimum dæmoni concessit spatium oppugnandi hominem, sed exiguam dedit ei potestatem eum lædendi: at vero prope finem mundi, amplissimam is accipiet a Deo potestatem vexandi & afligendi homines, & maxime, per ipsum Antichristum: sed ad id tamen, angustissimum ei tempus præfinietur, nempe, non plus tribus annis & dimidio. Itaque

Quamdiu durabit persequutio Antichristi.

Mira dei clemētia in moderādis diaboli tentationibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum diabolus longum habet tempus tentandi,parum potest nocere: cum autem plu- A
rimum nocere poterit,tunc is breuissimo tempore,a Deo erit coarctatus.

Et cum fuerit completa dispersio manus populi sancti,comple-
buntur vniuersa hæc.

ILLVD §*completa*§ vel significat idem,quod transacta & finita;vt sit sē-
sus,postquā sancti,qui propter Antichristi persecutionē multifariā di-
sperſi fuerant,destructa potētia Antichristi,& ipso interfecto,rursus ad B
suas sedes reuersi, publice ac libere fidē & religionē christianā prædica
būt,tūc uentura esse,quæ hic prædicta sunt de resurrectione mortuorū,
& bonorū præmiis, atq. improborū suppliciis sempiternis.Vel potius,vt interpreta-
tur diuus Hieronymus, illud §*completa dispersio*§ significat tempus,quo sancti decli-
nantes Antichristi persecutionem,dispersi fuerint complete, id est generali quadam
dispersione,vt intelligamus non paucos aliquos,sed fere omnes,id temporis, per va-
rias regiones dispersum iri,vt Antichristi,ad tempus,cedant furori. Illud vero voca-
bulum §*manus*§ vel significat multitudinem,vel robur & fortitudinem:vt sensus sit,
eo tempore,non tantum infirmiores Christianos,sed etiam fortiores,& sanctitate insi
gnes,subducturos se furentis Antichristi persecutioni,non quidem metu tormento-
rum,aut mortis;sed quo se,ad tempus cedentes Antichristo, maiori Ecclesiæ vtilitati, C
& gloriæ Dei seruent. Est autem futura hæc generalis sanctorum dispersio, vt
hic significat angelus, velut signum quoddam & indicium eius tēporis,quo, ea
quæ ab ipso hic Danieli prænunciata sunt, compleri debent. Sed est tamen signum,
partim nonnulla eorum comitans, veluti est,quod dixit de tribulatione illius tempo
ris,& de remotione iugis sacrificii:partim uero aliqua eorum antecedens;scilicet re-
surrectionem mortuorum,& ultimum ac generale iudicium.Sciendū porro est,Theo
doretum aliam huius loci habuisse lectionem: sic enim legit. §*Cum perfecta fuerit dissi-
patio populi sanctificati,cognoscent sanctum, & perficientur omnia hæc*§ Explanans autem ipse il-
lud §*cognoscent sanctum*§ ita scribit:Magnum Eliam hic innuit; nam circa finem im-
perii Antichristi,cum apparuerit magnus Elias, secundum saluatoris nostri,prædi-
cans,prænunciabit aduentū.Græci codices qui nunc sunt,pro illo §*complebūtur vniuersa*
hæc§ habent.γνώσονται τὰ πάντα,id est cognoscent omnia; vt sit sensus, homines illius D
temporis cognoscent,uera fuisse omnia,quæ tibi,o Daniel,prænunciauit, ipso nimirū
euentu rerum, mirifice cum meis prædictis congruente.

Et ego audiui, & non intellexi: & dixi, Domine
mi,quid erit post hæc.

MVLTA eorum,quæ in hac uisione Daniel ab angelo audierat, nequa-
quam satis intellexerat. Audierat enim, inquit Hieronymus,regum
bella diuersa, & inter se prælia, & multiplicem historiam: sed no- E
mina non audierat singulorum. Si autem tantus propheta audi
uit & non intellexit, quid facient hi,qui signatum librum, & us-
que ad tempus consummationis, multis obscuritatibus inuolutum, præsumptione
mentis edisserunt. Itaque Daniel,multorum quæ in hac uisione audierat, singu-
lares quasdam circumstantias, velut personarum, locorum, temporum, nomi-
num, & negotiorum, ignorabat. Quarum autem rerum, eiusmodi circumstantiæ
sunt ignotæ, fieri non potest,vt earū rerum explicata & perfecta cognitio habeatur.

§*Et dixi*

A §*& dixi Domine mi, quid erit post hæc?*§ Quia Daniel erat vir desideriorum,propterea,quæ-
cunque ad res,in hac uisione sibi patefactas pertinebant,scire cupiebat; in primis au
tem tempus consummationis seculi,resurrectionis mortuorum, & generalis iudicii:
nam hoc significat,quod hic scisciatur ab angelo,§ *quid erit post hæc.*§ Siquidem tem-
pus persecutionis Antichristi,& generalis Christianorum dispersionis, de quo tem-
pore,paulo ante locutus est angelus,subsequetur finis &'renouatio mundi, resurre-
ctio omnium,ac generale iudicium.Hinc disce, quam sit naturale & commune om-
nium hominum,sciendi desiderium.Enimuero, quanto quis plura nouit, tanto is ar-
dentiori alia sciendi cupiditate inflammatur.§ *Et ait,vade Daniel, quia clausi sunt signatique*
sermones,vsque ad præfinitum tempus.§ Reprimit angelus intempestiuum Danielis sciendi
desiderium:& sensus horum verborum est: abi Daniel, & desine plura scisciatari su-
B per hac visione;neque enim plura a me nunc docendus es:nec vult Deus,te, quæ nūc
audisti,ea dilucidius & explicatius scriptis prodere, & legenda posteris tradere:
sed vult ea Deus esse obscura,& incomprehensibilia,quoad ipso rerum euentu pate-
facta & comprobata,sub finem mundi per se innotescant. Similiter Dominus noster,
discipulis curiose interrogantibus, tempus secundi aduentus sui, quo tempore resti-
tuendum erat regnum Israel,immoderatā eorum sciendi cupiditatem compescens,
dixit:§ *Non est vestrum scire tempora & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.*§ Sequitur,
§*Eligētur & dealbabuntur,& quasi ignis probabuntur multi*§ Hoc dictum est de bonis,& piis vi-
ris,quorum sub Antichristo incredibilis erit vexatio & afflictio: sed ea multum eis
proderit,ad omnes animi sordes penitus abstergendas,ad roborandas augēdasq. virtu
tes, ad nomen nobilitandum & illustrandū;deniq. ad vberiorē cælestis gloriæ,ac sem
C piternæ felicitatis segetem & materiem. Explorat autem Deus,rebus aduersis pio-
rum animos,nō quo eos ipse agnoscat;quippe cui ex omni æternitate sunt ipsi quam
notissimi;sed potius,vt ea ratione & sibi ipsi,& aliis, pernotescant: vt in malis quæ
ipsos premunt, discant & assuescant,ad Deum,quasi tutissimum perfugium, firmissi-
mumque præsidium confugere;atque in eo omnes spes suas collocare: de se humili-
ter sentire:suisque diffisi viribus,solius Dei potentia & misericordia confidere.Huius
loci alterum plane similem,superioris vndecimi capitis,supra,in libro decimoquarto
interpretati sumus.

§*Et impie agent impii,neque intelligent omnes impii:porro docti intelligent.*§ Quia paulo supra di
xerat angelus, hos sermones suos fore clausos,& signatos vsque ad tempus præstitu-
tum,idest,vsque ad consummationem seculi;potuisset fortasse quispiam existimare,
D eos sermones,omnibus qui eo tempore,idest,sub finem mundi futuri sunt,qualescun
que illi fuerint,siue boni siue scelerati,tunc fore perspicuos atque manifestos. Hanc
igitur remouens opinionē,dixit angelus, etiam illo ipso tempore,quo hæc implenda
sunt,non omnes,quæ hic a se prænunciata sunt,esse intellecturos. Siquidem, impii,
id est,hostes fidei & veritatis,Deique contemptores,in sua impietate obfirmati,& sce
lera sceleribus cumulantes, nihil plane intelligent;sed vt cæci,clarissimam veritatis
lucem non videbunt. At,qui diuinitus eruditi, & vnctione sancti spiritus edocti fue-
rint, his patescent omnia;& quæ nunc latent futurarum rerum mysteria, tunc ipsis
patefacta enotescent. Similia horum,leguntur in aliis scripturæ locis. Nam Paulus
in tertio capite posterioris epistolæ ad Timotheum,§ *homines inquit,mali,proficient in peius;*
errantes,& in errorem mittentes:§& in capite tertio Ecclesiastici scriptum est,§ *peccator*
E *adjiciet ad peccandum.*§ Simile est,quod legitur in Apocalypsi capite vigesimo secundo,
§*qui nocet,noceat adhuc,& qui in sordibus est,sordescat adhuc.*§ Atque hinc natum est,illud apud
Iudæos olim tritum prouerbium,& ab ipso Dauide,vt in primo libro Regum, capite
vigesimo quarto traditur,vsurpatum: §*in prouerbio, inquit,dicitur, ab impio egredietur im-*
pietas.§ Quod autem dixit angelus,impios diuina mysteria non esse intellecturos, idē
alibi testatur scriptura. Nam Paulus in capite primo epistolæ ad Romanos, cum de
Philosophis,& sapientibus huius seculi loqueretur, §*obscuratum est,inquit,insipiens cor eo*
rum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.§ Idem in secundo capite prioris epistolæ
ad Corinthios,sic ait:§ *animalis homo,non percipit ea,quæ sunt spiritus Dei,stultitia est enim illi,&*

An improbi,rerum diuinarū scie tiam habere possint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

non poteſt intelligere. ℨ Denique,in exordio libri ſapiẽtiæ,celebris illa ponitur ſententia, A
ℨ in maleuolam animam non intrabit ſapientia,nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. ℨ Poſſunt quidem etiam improbi,multa de rebus diuinis intelligentia conſequi; nam & in ſummis flagitiis,ſæpe fidem diuinam retinent,quæ velut quædã lux eſt humanę menti,ad intelligendas aliquatenus res ſacras: & ſcientia ſacrarum litterarum,inter gratias gratis datas numeratur,ideoque ſceleratis etiam hominibus donari poteſt. Verũ iſti diuinas quidem res intelligunt,ſed nõ vt par eſt.Nuda enim eſt,& iciuna, ipſiſq. infructuoſa ea cognitio:quippe,principali effectu & fructu caret:hic autẽ eſt, Dei amor & obedientia,vitiorum curatio, emendatio vitæ,recta morũ inſtitutio,ſtudium iuuandi quãplurimos, & ad ſalutem æternã adducendi;& vt vno verbo dicam,intenta & frequens in omnium virtutum cultu,honeſtarũq.rerũ tractatione exercitatio.Quanquã quod angelus hoc loco dicit; proprie ſpectat ad intelligentiam eorum myſteriorum, quæ circa finem mundi manifeſtanda & complenda ſunt, & in hac viſione prænunciata ſunt ab angelo: horũ enim cognitionẽ affirmat angelus,impijs fore occultã & abſtruſam,diuino autem ſpiritu eruditis,apertam & promptam.Nec videtur angelus de quibuslibet improbis loqui,ſed tantum de impiis,hoc eſt,diuini luminis fidei non ſolum expertibus,ſed etiam hoſtibus:quibus,ob eam cauſam,præcluſus eſt aditus,ad ſcientiam diuinorum myſteriorum capeſſendam. B

Et a tempore,cum ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita
fuerit abominatio in deſolationem,dies
mille ducenti nonaginta. C

A B initio ſeuiſſimæ perſecutionis Antichriſti, vſque ad eius finem, qui erit interitus Antichriſti,tranſibunt tres anni,& inſuper ſex menſes, additis præterea decem diebus: tantum enim temporis denotant dies mille ducenti nonaginta. Sed vnde obſeruandum erit principium illius atrociſſimę perſecutionis? Ab eo videlicet tempore,quo Antichriſtus,ſere orbis tenens imperium,tollet e medio iuge ſacrificium,vel,vt eſt græce,ἐκδὴ λειτουμόν endelechiſmum; quod vocabulum ſonat continuitatem, nimirum, diuini cultus,qui in eccleſia omni tempore Deo exhibetur:ſic enim interpretantur Hieronymus, & Theodoretus: & hunc Dei continuum cultum appellauit angelus iuge- D
ſacrificium.Quanquam id nominis præcipue referri poſſet ad ſanctiſſimum Miſſæ ſacrificiũ:hoc enim,ſuper omnia,odio proſequetur,inſectabitur,& omnino tollere conabitur Antichriſtus. Et hoc rite nominatur iuge ſacrificiũ:nam nõ vno duntaxat in loco,nec bis tantum per ſingulos dies,mane & veſperi,vt illud iudaicũ, ſed in omni loco,vt ait Malachias cap. 1.& omni tempore agitur,& offertur Deo.Cũ enim Eccleſia Chriſti per omnes orbis partes ſparſa ſit,nullũ eſt tẽpus diei, quod non alicubi terrarũ,ſit antemeridianum tempus, id eſt,peragendo Miſſæ ſacrificio idoneum.Abominationẽ appellant Iudæi, idolũ, cui diuinus cultus impie ſtulteq. ab hominibus adhibetur.Quare tecte ſignificatur eo vocabulo Antichriſtus,qui ſedebit in tẽplo Dei, & iubebit ſe ab omnibus quaſi Deũ adorari.Additur *ℨ in deſolationem* ℨ quia impius ille, erit E
non tãtum diuini cultus,ſed etiam bonorum omniũ calamitas,pernicies,deſolatio,& exitium.Tollet autẽ iuge hoc ſacrificium Antichriſtus, non quidẽ omnino, ſed quatenus eius notitia vel potentia pertinere poterit. Nam ſancti, perpetuo ipſum cuſtodiẽt & colent, nec vnquam agere deſinent:non tamen vbique aut publice:ſed priuatim & occulte,atque in locis ſecretis, & a cognitione Antichriſti remotis.

Beatus

A

Beatus qui expectat,& peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta
quinque. Tu autem vade ad præfinitum; & requieſces,
& ſtabis in ſorte tua, in finem dierum.

BEATVS erit, inquit angelus,qui vixerit vſque ad finem mille ducentorum & nonaginta dierum,id eſt.trium annorũ & ſex menſiũ, quibus duratura eſt atrox illa perſecutio Antichriſti, & in cuius temporis extremo occidẽdus eſt Antichriſtus: & præterea ſuperuixerit per dies quadraginta quinque;per quos dies,inquit D. Hieronymus, Chriſtus
B Dominus in ſua maieſtate venturus eſt.Sed cur poſt necem Antichriſti,datum ſit ſpatium horum quadraginta quinque dierum, latet mortales,& ſolius Dei ſcientiæ eſt, vt putat Hieronymus:niſi forte,inquit ille,dilatio regni ſanctorum, patientiæ eorum comprobatio futura ſit. Theodoretus tradit,per eos dies,occiſo iam Antichriſto,magnum Eliam, eſſe prædicaturum. Sed reclamat Ioannes, qui in Apocalypſi, capite vndecimo ſignificat.Enoch & Eliã occiſum iri ab Antichriſto. Quin Hippolytus affirmat,Enoch & Eliam prædicaturos per tres annos & dimidium, & occiſum iri ab Antichriſto,eumque poſt illorum necem,tribus annis & dimidio regnaturum.Denique communis eſt omnium ſenſus,Enoch & Eliam, martyres ſub Antichriſto futuros.Similior vero eſt Lyrani & Carthuſiani,aliorumq. coniectura;qui exiſtimant, id
C temporis,ſumma Dei clementia conceſſum iri, ad agendam videlicet pœnitentiam, ijs, qui vel per ignorantiam, vel per infirmitatem carnis, Antichriſto conſenſerant. Nec tamen credendum eſt,omnes qui eo tempore fuerint,acturos pœnitentiam. Siquidem multos in ſua nequitia permanentes,repentinus Chriſti aduentus, & mundi interitus opprimet. Scilicet,non ſecus quam diluuium, eos qui fuerunt tempore Noe;ſicut dominus noſter teſtatur in Euangelio Matthæi,vigeſimo quarto capite,& Lucæ decimoſeptimo,Paulus item prioris epiſtolæ ad Theſſalonicenſes capite quinto.Refert hoc loco Lyranus, quoſdã Iudæos prodidiſſe,per hoſce mille trecentos triginta quinque dies,deſignatum eſſe tempus,quo Iudæi expectaturi ſunt aduentũ Meſſiæ: & poſitum eſſe diem pro anno,ſicut ponitur etiam apud Ezechielem capite quarto: eorum vero annorum ſumendum eſſe initium ab eo tempore,quo poſitum fuit ido
D lum in templo Hieroſolymitano: ita vt poſt id temporis,tranſactis mille trecentis triginta quinque annis,venturus ſit Meſſias. Verum hanc opinionem,& ipſe rerũ euentus,& ratio temporum manifeſte redarguit. Ab eo namque tempore, quo Antiochus idolum poſuit in templo. (id quod ſignauit Euſebius in chronicis,in olympiade centeſima quinquageſima tertia) vſque ad præſentem annum, præterierunt anni plus mille ſeptingentis.Ex quo autem tempore,poſtremum ſub Adriano Romanorum imperatore,in loco templi,poſita fuit ſtatua equeſtris ipſius Adriani,quod factum eſt,ſecundum Euſebium,circa annum Domini centeſimum quadrageſimum, tranſiere vſque ad hodiernam diem,amplius quam mille quadringenti & quadraginta anni: vt, vel hinc palam ſit,quam facile gens Iudæorum,figmentis & mendaciis capiatur, delectetur,paſcatur.

Refellitur Theodoretus.

Confutatur deliramentum Iudæorum.

E Verba quæ ſequuntur apud Danielem,hanc habent ſententiam. Tu Daniel vade, pro vades: id eſt, ſecundum tempus tibi præfinitum,morieris. ℨ *Et requieſces* ℨ quaſi dixerit angelus Danieli,morieris tu quidem Daniel,ſed morte iuſtorũ, quæ nimirum eſt requies ab omni labore:de qua dixit Ioannes in Apocalypſi, beati qui in domino moriuntur:amodo enim dicit ſpiritus,vt requieſcant a laboribus ſuis, opera enim illorum ſequuntur ipſos. ℨ *Et ſtabis*, ℨ videlicet inter electos, qui in illo tremendo iudicio,ſtabunt a dextris Dei: nam improbi, primum ſua ipſorum conſcientia, deinde, iuſtiſſimo dei iudicio condemnati, non ſtabunt neque conſiſtent,ſed in profundiſſimas inferni tenebras præcipitabuntur. ℨ *In ſorte tua,* ℨ id eſt, in parte, gradu, loco, & ordine beatitudinis, quæ tibi dabitur pro menſura tuorum meritorum.

Quid ſit ſors ſanctorum & cur gratia prædeſtinationis appelletur in ſcriptura ſors.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sortem appellat, gratiam æternæ prædestinationis, qua Deus sanctos eligit ad participationem æternæ gloriæ. Ea dicitur sors, quæ significat aliquid, non ex propria virtute & facultate proueniens, sed quod incerto & improuiso cõtingit euentu: sic gratia prædestinationis, contingit electis, nullo ipsorum merito, sed gratuita solius Dei beneuolentia & charitate. Atque hac significatione, appellatur in scriptura sors sanctorum, vt videre licet in libro sapientiæ capite quinto, in actis Apostolorum capite vigesimo sexto, & apud Paulum in capite primo epistolæ ad Colossenses. Denique, illud {in fine dierum} idem significat, quod in fine mundi: quando erit resurrectio mortuorum, & generale iudicium. Simile est quod scripsit Paulus prioris epistolæ ad Corinthios, capite decimoquinto, {vnusquisque, inquit, resurget in ordine suo.}

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN DANIELEM LIB XVI.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

ET erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioacim: & accepit vxorem nomine Susannam, filiam Helciæ, pulchram nimis, & timentem Deum. Parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiã suam secũdum legem Moysis. Erat autem Ioacim diues valde, & erat ei pomarium vicinum domui suæ: & ad ipsum confluebant Iudæi, eo quod esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno, de quibus loquutus est Dominus, quia egressa est iniquitas de Babylone, a senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domum Ioacim, & veniebant ad eos, omnes qui habebant iudicia. Cum autem populus reuertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, & deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem & deambulantem: & exarserunt in concupiscentiam eius: & euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos, vt non viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicauerunt sibi vicissim dolorem suum: erubescebant enim indicare sibi concupiscentiã suã, volentes concumbere cum ea. Et obseruabant quotidie solicitius videre eam. Dixitque alter ad alterum, eamus domum, quia hora prandii est. Et egressi recesserunt a se. Cumque reuertissent, venerunt in vnum: & sciscitantes ab inuicem causam, confessi sunt concupiscentiam suam: & tunc in communi statuerunt tempus, quando eam possent inuenire solam. Factũ est autem, cum obseruarent diem aptum, ingressa est aliquando, sicut heri & nudius tertius, cum duabus solis puellis; voluitq. lauari in pomario, æstus quippe erat: & non erat ibi quisquam, præter duos senes absconditos, & contemplantes eam. Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum & smigmata, & ostia pomarii claudite, vt lauer. Et fecerunt sicut præceperat; clauseruntque ostia pomarij, & egressæ sunt per posticum, vt afferrent quæ iusserat: nesciebantque, senes intus esse absconditos. Cũ autem egressæ essent puellæ, surrexerunt duo senes, & accurrerunt ad eam, & dixerunt, ecce ostia pomarij clausa sunt, & nemo nos videt: & nos in concupiscentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

piſcentia tui ſumus: quamobrem aſſentire nobis, & commiſcere nobiſ- A
cum; quod ſi nolueris, dicemus contra te teſtimonium, quod fuerit tecum
iuuenis, & ob hanc cauſam emiſeris puellas a te. Ingemuit Suſanna, & ait,
anguſtiæ ſunt mihi vndique. Si enim hoc egero, mors mihi eſt; ſi autem
non egero, non effugiam manus veſtras. Sed melius eſt mihi abſque ope-
re incidere in manus veſtras, quam peccare in conſpectu Domini. Et ex-
clamauit voce magna Suſanna: exclamauerunt autem & ſenes aduerſus
eam. Et cucurrit vnus ad oſtia pomarii, & aperuit. Cum ergo audiſſent
clamorem, famuli domus in pomario, irruerunt per poſticum, vt vide-
rent quidnam eſset. Poſtquam autem ſenes locuti ſunt, erubuerunt ſerui B
vehementer: quia nunquã dictus fuerat ſermo huiuſcemodi de Suſanna.
Et facta eſt dies craſtina. Cumque veniſset populus ad Ioacim virũ eius,
venerũt & duo presbyteri, pleni iniqua cogitatione aduerſus Suſannam,
vt interficerent eam. Et dixerunt coram populo, mittite ad Suſannam fi-
liam Helciæ, vxorem Ioacim. Et ſtatim miſerunt. Et venit cum parenti-
bus, & filiis, & vniuerſis cognatis ſuis. Porro Suſanna erat delicata nimis,
& pulchra ſpecie. At iniqui illi, iuſserunt vt diſcooperiretur (erat enim co
operta) vt vel ſic ſatiarentur decore eius. Flebant igitur ſui, & omnes qui
nouerant eam. Conſurgentes autem duo presbyteri in medio populi, po- C
ſueruut manus ſuas ſuper caput eius. Quæ flens ſuſpexit ad cælum, erat
enim cor eius fiduciam habens in Domino. Et dixerunt presbyteri: cum
deambularemus in pomario ſoli, ingreſsa eſt hæc cum duabus puellis, &
clauſit oſtia pomarii, & dimiſit a ſe puellas. Venitque ad eam adoleſcens,
qui erat abſconditus, & concubuit cum ea. Porro nos cum eſsemus in an
gulo pomarii, videntes iniquitatem, cucurrimus ad eos, & vidimus eos
pariter commiſceri. Et illum quidem non quiuimus comprehendere,
quia fortior nobis erat, & apertis oſtiis exiliuit: hanc autem cum appre-
hendiſsemus, interrogauimus quiſnã eſset adoleſcens, & noluit indicare D
nobis: huius rei teſtes ſumus. Credidit eis multitudo, quaſi ſenibus, & iudi
cibus populi, & condemnauerunt eam ad mortem. Exclamauit autem vo
ce magna Suſanna, & dixit, Deus æterne, qui abſconditorum es cognitor,
qui noſti omnia antequam fiant, tu ſcis, quoniam falſum teſtimonium
tulerunt contra me: & ecce morior, cum nihil horum fecerim, quæ iſti ma
litioſe compoſuerunt aduerſum me. Exaudiuit autem Dominus vocem
eius. Cumq. duceretur ad mortem, ſuſcitauit Dominus ſpiritum ſanctũ
pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna, mundus
ego ſum a ſanguine huius. Et conuerſus omnis populus ad eum, dixit, E
quis eſt iſte ſermo, quem tu locutus es? Qui cum ſtaret in medio eorum
ait: ſic fatui filii Iſrael, non iudicantes, neque quod verum eſt cognoſcen-
tes, condemnaſtis filiam Iſrael? Reuertimini ad iudicium, quia falſum te
ſtimonium locuti ſunt aduerſus eam. Reuerſus eſt ergo populus cum feſti
natione, & dixerunt ei ſenes, veni, & ſede in medio noſtrum, & indi-
ca nobis: quia tibi Deus dedit honorem ſenectutis. Et dixit ad eos Daniel;

ſeparate

A ſeparate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cum ergo diuiſi eſsẽt
alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum, inueterate dierum
malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius, iudicans iu-
dicia iniuſta, innocentes opprimens, & dimittens noxios, dicente Domi-
no, innocentem & iuſtum non interficies. Nunc ergo, ſi vidiſti eam, dic, Exod. 23.a. 7.
ſub qua arbore videris eos, colloquentes ſibi. Qui ait, ſub ſchino. Dixit au
tem Daniel, recte mentitus es in caput tuũ: ecce enim angelus Dei, acce
pta ſententia ab eo, ſcindet te mediũ. Et amoto eo, iuſsit venire alium, & di
xit ei: ſemen Chanaam, & non Iuda, ſpecies decepit te, & concupiſcentia
B ſubuertit cor tuũ: ſic faciebatis filiabus Iſrael, & illæ timentes, loquebantur vobis: ſed non filia Iuda ſuſtinuit iniquitatem veſtram. Nunc ergo dic
mihi, ſub qua arbore comprehenderis eos loquentes ſibi. Qui ait, ſub prino. Dixit autem ei Daniel; recte mentitus es & tu in caput tuum; manet
enim angelus Domini, gladiũ habens, vt ſecet te mediũ, & interficiat vos.
Exclamauit itaque omnis cætus voce magna, & benedixerunt Deum, qui
ſaluat ſperantes in ſe. Et conſurrexerunt aduerſus duos presbyteros, con
uicerat enim eos Daniel, ex ore ſuo, falſum dixiſſe teſtimonium, feceruntque eis, ſicut male egerant aduerſus proximum, vt facerent ſecundum le- Deu. 19. d. 19.
C gem Moyſis, & interfecerunt eos: & ſaluatus eſt ſanguis innoxius in die
illa. Helcias autem & vxor eius, laudauerunt Deũ, pro filia ſua Suſanna,
cum Ioacim marito eius, & cognatis omnibus; quia non eſſet inuenta in
ea res turpis. Daniel autem factus eſt magnus in conſpectu populi, a die
illa & deinceps. Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos; & ſuſcepit
Cyrus Perſes regnum eius.

PRAEFA-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRAEFATIO.

DIVVS Athanasius in synopsi, exorsus est librũ Danielis ab historia Susannæ, quæ narratur hoc capite. Fortasse quod cum hæc historia contigerit, puero admodum Daniele, quo tempore, is primum habere se spiritum Dei propheticum declarauit: propterea visa est hæc historia, primum locum libri Danielis tenere debere. Sed profecto, rem ipsam bene consideranti manifestum erit, quæ traduntur in primo capite huius libri, de Danielis captiuitate, educatione, atque institutione, ea ceteris omnibus, quæ in eodẽ libro scripta sunt, esse præponenda. Verum, de historia Susannæ, & Belis, quæ sequenti capite traditur, & a multis, & diuersis temporibus, dubitatum est, vtrum eiusmodi historię, fidem & auctoritatem sacræ & canonicę scripturæ habeant. At enim, si forte olim de his, quibusdã licuit ambigere; nunc tamen, nulli plane licet. Siquidem in nouissimo concilio Tridentino, sessione quarta, constitutum est, librum Danielis, cum omnibus suis particulis, prout legitur publice in Ecclesia, & continetur in latina translatione vulgata, pro sacro & canonico libro esse recipiendum. Nec leue ad id confirmandum pondus habet, Ecclesiæ auctoritas: quippe quæ ab ortu suo, vt tradit Origenes in epistola quam scripsit ad Iulium Africanum, & in tractatu trigesimo primo in Mattheum, publice in conuentibus fidelium, hanc Susannæ historiam, vt sacram & diuinam scripturam, recitare consueuit. Non sum nescius, multa recitari publice, in ecclesiasticis precationibus, aliisque ceremoniis, quin etiam in ipso Missæ sacrificio peragendo, quæ, vt vera esse existimare conuenit; ita liquet, ea ex sacris & canonicis scripturis non esse deprompta. Legitur in Missa, quę in honorem diuæ Catherinæ celebratur, corpus eius super montem Syna, ministerio angelorum esse collocatum: hoc ex veris historiis & traditionibus sumptum esse, extra controuersiam est: fidem tamẽ & auctoritatẽ, qualis nempe diuinis historiis, & scripturis canonicis debetur, nequaquam habet. Ante Pium quintum, publice legebatur in Ecclesia, officium & Missa, de immaculata conceptione beatæ Virginis Mariæ, cum tamen eam fuisse absque originali peccato conceptam, non sit adhuc in Ecclesia secundum catholicam fidem definitum. Quinimmo superiore libro decimoquinto docuimus, quædam ex quarto libro Esdræ, vtique apocrypho, vsurpari ab Ecclesia. Sed vt hæc non ignoro, ita scio & contendo, quæ Ecclesia publice, vt sacra & diuina proponit, in quo numero hæc historia reponenda est, ea sacræ & diuinæ auctoritatis, apud omnes esse debere. Accedit ad hoc ipsum persuadẽdum, auctoritas septuaginta interpretum: qui, vt refert Origenes in epistola ad Africanum, & indicat beatus Hieronymus in commentario huius capitis, historiam Susannæ in sua translatione posuerunt: quo licet intelligere, fuisse eam illo tẽpore, id est, annos circiter trecentos, ante Saluatoris nostri ortum, maximæ in Synagoga auctoritatis; & fuisse scriptam, vel hebraico vel chaldaico sermone. Quid plura? patres tam Græci quam Latini, historiam hanc Susannæ, & frequenter, & vt sacram scripturam vsurpant. Lege Athanasium in synopsi, Chrysostomum in homilia de Susanna, quæ est in fine primi tomi: duos item sermones diui Augustini, ambos de tempore: alterũ quidem centesimum decimum octauum; alterum vero, ducentesimum quadragesimum secundum.

An historiæ Susannæ & Belis, auctoritatem canonicæ scripturæ habeant.

Tres obiectiones, cõtra auctoritatem historiæ Susannæ, diluuntur.

Verum, qui auctoritatem huius historiæ oppugnant, tria nobis contra eam obiiciunt. Primum, non esse aiunt eam in libris hebræis, ob idque in sacrorum librorũ numero

mero non esse ponendam. Sed respondet Origenes, multa pro sacris & canonicis scripris, venerari & vsurpare catholicam Ecclesiam, quæ non sunt in canone Hebręorum. Nos, exempli causa, afferre possimus librum Iudith, Tobiæ, Sapientiæ, Ecclesiasticũ, libroſque Machabæorum. Ad hæc, respondet Origenes, accepisse se a doctissimis Hebræorum, hanc historiam contineri ab Hebræis in arcanis, nec velle eã publicari, & in vulgus efferri: videlicet, ne propter execrandam presbyterorum, qui memorantur in hac historia, nequitiam, dignitas & potestas atque auctoritas iudicum, senum, & sacerdotum, populo in odium & contemptum veniret. Adde, quod, vt hæc historia non fuerit scripta hebraice, nihil tamen id officit eius auctoritati: potuit enim scripta esse chaldaice, ceu magna huius libri pars: potuit etiã fieri, vt græce scripta fuerit, nõ a Daniele, sed ab alio quopiã Iudęo sapienti, & græcę linguę perito, & cui in scriptione huius historiæ, spiritus Dei affuerit: quemadmodũ cõtigit Iesu Syrach, qui librũ ecclesiasticum græce conscripsit: neque enim ad auctoritatem diuinæ scripturæ refert, vel qua lingua, vel a quo scripta sit. Deinde, opponitur nobis auctoritas Iosephi, qui 2. obiectio. in libro decimo antiquitatum Iudaicarum, reliquas omnes, quæ sunt in hoc libro, enarrans historias, has duas, Susannæ & Belis, scilicet vt apocryphas, referre supersedit. At enim, Iosephus ipse profitetur, se in illis libris antiquitatum, multa prætermisisse; nec nisi quæ in sacris hebræorum annalibus, hebraice scripta & prodita essent, commemorare voluisse. Ac ne hæc quidem omnia persequutus est: nam de historia Iob, tã illustri, & memorabili, nullum ipse verbum fecit. Verum, vrgent nos Eusebii & Apollinarij testimonio; qui, vt refert in præfatione commentariorum suorum in librum 3. obiectio. Danielis, diuus Hieronymus, Porphyrio has historias calumnianti, propterea non esse respondendũ dixerunt, quia eiusmodi historię, nec sunt in libris hebræis, nec diuinę scripturæ auctoritatem habent. Verum nobis curæ non sit, quid isti senserint, quidue scripris prodiderint. Mihi pluris est diuus Ignatius martyr, Athanasius, Chrysostomus, Augustinus, aliique inter scriptores ecclesiasticos quamplurimi, primæ nobilitatis auctores, qui his duabus historiis, fidem & honorem diuinæ scripturæ detulerũt. Miror equidem auctorem historiæ scholasticæ, super hoc loco Danielis, non esse veritum insimulare falsitatis hanc historiam; quod in ea scriptum sit, duos illos presbyteros fuisse lapidatos a populo; cum constet ex capite vigesimo nono Hieremiæ, eos fuisse a rege Babylonis frixos, & igne combustos: quam eius futilissimam aduersus veritatem ratiocinationem, infra dissoluemus. Miror magis Nicolaum de Lyra, & Dionysium Carthusianũ, qui non negant has historias esse veras: sed negant eas tamen ad canonicam scripturam, sicut nec librum Tobiæ, Iudith, & Machabæorum, pertinere. Verum, hoc fortasse istis condonari possit, quorum tempore non adeo erat veritas hæc, vt nunc est, discussa omni dubitatione, sacri Tridentini concilii sententia & constitutione, declarata, sancita, & confirmata.

Erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioacim.

ET græci codices, & latini emendatiores habent Ioacim: *alij tamen* habent Ioachim, & sic legunt Lyranus & Carthusianus. Ex hoc loco arripuit Iulius Africanus, ad refellendam *hanc* historiam, satis firmum, vt ipsi videbatur, argumentum. Eam namque fabulosam esse hoc modo argumentabatur. Vel ille Ioachim maritus Susannæ, fuit rex Iuda, alio nomine dictus Iechonias; sed huius regis vxorem non ausi fuissent senes illi, aut solicitare ad tantum scelus; aut eam morte condemnare: vel fuit alius quidam homo priuatus; at quomodo credibile est, hominem priuatum & captiuum, in suo exilio & captiuitate, tantam habuisse palatii magnificentiam, tãtamque apud omnes Iudæos auctoritatem? Sed facile repellitur hoc telum Africani. Non enim ille Ioachim, fuit rex Iechonias: siquidem ille, ex quo tempore ductus fuit Babylonem, semper in carcere fuit, vsque ad mortem regis Nabuchodonosor, vt scriptum est in fine libri quarti regum, & in fine libri Hieremiæ, id est, per septem & triginta

Obiectio Iulii Africani contra historiam Susannæ.

Refutatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gintra annos: post cuius mortem, eductus est e carcere Ioachim: cum iam eo tempore A
maior quinquagesimo anno esset Daniel, qui tamen tempore huius historiæ, puer
fuisse dicitur. Nec fuit maritus Susannę, Ioacim, etiam rex Iudæ, pater Iechoniæ:
is namque, vel non fuit Babylone, vel breuissimo tempore fuit; & dum fuit, semper in
custodia & vinculis fuit; quibus solutus, confestim remissus est Hierusalem. Fuit
igitur Ioacim maritus Susannæ, non rex, sed vir priuatus; inter omnes tamen Iudæos
prædiues, & maxime honoratus, ac Iudæorum qui morabantur Babylone, facile prin
ceps. Nec mirum est, fuisse eum in captiuitate adeo magnificum & opulentum, cum
legamus multos alios in captiuitate, & abūdasse diuitiis, & gratia floruisse apud bar
baros reges, & insuper publicis atque regalibus muneribus & honoribus fuisse orna
tos: id quod de Tobia, Esdra, Nehemia, Mardochæo, ipsoque Daniele atque eius so
dalibus, in sacris litteris proditum est. B

Et constituti sunt duo senes, iudices in illo anno: & venie
bant ad eos, omnes qui habebant iudicia.

Tres obiectiones Africani.

EX hoc loco tria contra historiā Susannæ, Africanus obijcit. Primo', quo
modo, inquit, credibile est, Iudæos in captiuitate habuisse proprium tri
bunal, proprios que iudices, & auctoritatem ac potestatem cognoscendi
& decidendi causas, etiam criminales, & pœnam capitis inferendi? Dein
de, si tempore Christi Domini, quo tempore Iudæi non erant captiui, &
in patriis sedibus morabātur, & secundū leges suas libere viuebant: attamen, quia e
rant sub imperio Romanorum, & Iudæa per procuratores & præsides a Cæsare mis C
sos regebatur, non erat Iudæis licitum, quenquam interficere: sicut ipsi dixerunt Pila
to, §*nobis non licet interficere quenquam*: § quāto minus verisimile est, Iudæis, sub durissi
ma Chaldæorum seruitute miserrime viuentibus, factam esse potestatē suo arbitrio
interficiendi, quos secundum leges suas, mortis supplicio dignos esse iudicassent? Ad
hęc, videtur historia hæc Susannæ, ijs, quæ narrat Hieremias capite vigesimo nono,
plane aduersari. Cum enim antiqua sit Hebræorum traditio, quam Origenes, Hiero
nymus, & fere omnes interpretes, approbasse & sequi videntur, hos presbyteros accu
satores Susannæ, fuisse eos ipsos, quos prædicto loco Hieremias nominat Achab filiū
Coliæ, & Sedeciam filium Maasiæ; genus tamē mortis, quo eos fuisse mulctatos refert
Hieremias, lōge diuersum est ab eo, quod in hac historia traditur. Illic enim dicitur,
eos fuisse a rege Babylonis in igne frixos: hic autem scriptum est, eos fuisse a populo D
lapidatos.

Responsio ad tres Africani obiectiones.

Sed non erit magni negotii, has obiectiones discutere. Ad primam respondet Ori
genes, etiam suo tempore, Iudæis, qui variis in regionibus sub imperio Romanorum
captiui erāt, permissum fuisse vti propriis legibus. Et vero, solent nonnunquam prin
cipes, gentibus a se debellatis, etiam quas in ditione sua captiuas tenent, propriarum
legum vsum, propriæque cultum religionis concedere: vel quo æquitatis & clemen
tiæ laudem ac famam colligant: vel potius, quo eas gentes quietiores, sibique obse
quentiores atque fideliores habere possint. Ad secundam respondet, quod res
pondet hoc loco Hieronymus, explanans illa verba §*& consurrexerunt aduersus duos presbyteros, & interfecerunt &c.*§ sic enim scribit. Si interfecit eos omnis synagoga, videtur
illa opinio refutari, de qua supra diximus, quod secundum Hieremiam, ipsi essent E
presbyteri, Achab & Sedecias, qui ab ipso, in vigesimo nono capite nominantur. Nisi
forte hoc quod scriptum est, §*interfecerunt eos*, § sic interpretamur, vt ita dictum sit,
pro eo quod est, regi Babylonis occidendos tradiderunt. Sicut & nos dicimus, quod
Iudæi interfecerint saluatorem: non quod ipsi eum percusserint; sed quod eum tradi
derint occidendum: & succlamantes dixerint, §*crucifige, crucifige eum.*§ Hactenus sunt
Hieronymi verba. Ergo, quia Iudęi, secundum leges suas iudicarunt eos presbyteros
esse reos mortis, & lapidari debere, & ministris regis occidendos tradiderunt; propte
rea dicūtur eos interfecisse, & lapidasse. Vel fortasse, in aliquo casu permissum ipsis
fuerat

D. Hieronymus.

A fuerat a rege Babylonis, in suos populares sententiam mortis pronunciare, & exequi.
Ad tertiam: ita respondent Lyranus & Carthusianus: vocabulum ignis nonnunquā
in sacris litteris significare quamlibet grauem & acerbam afflictationem, pœnam &
cruciatum: sic enim sumi hoc vocabulum in psalmo sexagesimo quinto, in eo loco,
§*Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.*§ Idem igitur genus supplicij significatur ab Hieremia
per ignem, atque in hac historia, per lapidationem. Verum, nisi ego fallor, hoc respō
sum nec difficultatem exhaurit, nec intelligentis lectoris animum explebit. Nam, vt
concedatur, nonnunquam pœnam ignis poni pro quacunque pœna corporali; attamen, nimis durū & insolens est, qui igne combusti dicuntur, interpretari eos fuisse la
B pidibus interemptos. Præsertim vero, cum Hieremias singularem designans eorum
combustionis modum, dixerit, eos fuisse a rege Babylonis in igne frixos. Quid enim
minus probabile est, quam dicere, idem significari per frixionem in igne, atq. per la
pidationem? Quo circa expeditius videtur responsum, negare veram esse illam He
bræorum traditionem: & profecto potest ea sine aliqua religione negari: quippe quæ
nulla probabili ratione, aut coniectura fulciatur.

Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras,
quam peccare in conspectu Domini.

Comparatio Lucretiæ Romanæ cum sancta Susanna

ROMANI pudicitiam suæ Lucretiæ, tamquam incomparabilis exem
pli, non sine causa, sed sine modo laudarunt. Illa tamen apud intelli
C gentes rerum æstimatores, verę pudicitiæ & castitatis laude, cum bea
ta Susanna, nullo modo est comparanda. Etenim Lucretia, vel mortis
metu, vel (quod malunt Romani) timore dedecoris, cessit alienæ libidi
ni: minatus enim ipsi fuerat Sextus Tarquinius, nisi suæ volūtati obsequeretur, se nō
tantū eam interfecturū, sed etiam positurum iuxta eā, iugulatum seruū, vt in sordidis
simo adulterio necata existimaretur. Verum, quocunq. illa sensu animi, aut perturba
tione, Tarquinio cōsenserit, consensit tamē. At Susanna, nec mortis timore, nec hor
rore futuri dedecoris & infamiæ, de custodiēdæ castitatis firmissimo proposito dimo
ueri potuit: nec vllatenus flecti, vt illorū senū libidini, vel minimū prębere obsequiū.
Itaq. pudicitiæ honestatē, & vitæ, & famæ antepositi. Porro, Lucretia in vno illo suo
D facto, tria peccauit. Nā se ipsam, contra legē naturalem occidit; neq. criminis excusa
tio est, sed exaggeratio potius, fuisse innocentē. Deinde, admisit in se libidinē Tarqui
nij, cuius cōsensui, vel ipsa mors præoptāda fuit. Denique, pluris fecit existimationē
hominū & famam, quā honestatem pudicitiæ, & suæ conscientiæ ac veritatis testimo
niū. Audiat lector, quid B. Augustinus de hoc Lucretiæ facto, in cap. 19. lib. primi de
ciuitate Dei scriptū reliquerit: §quod Lucretia, inquit, se ipsam, quoniā adulterium
pertulit, etiā non adultera occidit; nō est pudicitiæ charitas, sed pudoris infirmitas. Diui Augustini iudicium de facto Lucretiæ.
Puduit enim eā turpitudinis alienæ in se cōmissę, etiā si non secū: & romana mulier,
laudis auida, nimiū verita est, ne putaretur, quod violēter est passa, cū viueret, libē
ter passa, si viueret. Vnde ad oculos hominū, quibus conscientiā demonstrare non po
terat, illā pœnam, quasi mētis suæ testem adhibendā putauit: sociā quippe facti, se cre
E di erubuit; si quod alius in ea fecerat turpiter, ferret ipsa patiēter. Nō hoc fęminę chri
stianę fecerūt, quæ passæ similia, viuūt. Nec in se vltæ sūt crimen alienū, ne aliorū sce
leribus adderēt suа: si quoniā hostes in eis concupiscendo stupra commiserāt; illæ in
seipsis homicidia erubescēda cōmitterent. Habēt quippe intus gloriā castitatis, testi
moniū conscientiæ, habēt autem coram oculis Dei sui, nec requirūt amplius: ne de
nient ab auctoritate legis diuinæ, cum male deuitant offensionem suspicionis huma
næ. §Sic Augustinus.

Est autē solida & perfecta laus christianæ pudicitiæ, quæ vere virtutis nomē, & glo
riā sola meretur, duabus in rebus posita. Primū. n. interiori sensu oblatę voluptatis, nul
lo modo capi oportet, nec impurę libidini vlla ratione cōsentire, etiā vitæ prelata pudi

Universidad de Deusto
Biblioteca

citia. Deinde, si forte per vim corpus oppressũ,& alienã libidinẽ passum sit,etiã fœdato corpore,nihilominus tamen pro certo habendum est,integrã,atq. illibatã manere castitatem. Nimirum,ratio virtutis & vitii,non in corpore,sed in animi studio, & proposito versatur. Recte igitur Augustinus in eius libri,quem proxime nominaui,capite decimo octauo admonet,cuius corpus violentia alienæ libidinis oppressum fuit,ei nequaquam periisse animi,aut etiam corporis sanctitatem, ita enim non amitti corporis sanctitatem,manente animi sanctitate, etiam corpore oppresso; sicut amittitur corporis sanctitas,violata animi sanctitate,etiam corpore intacto. A

Cumq. duceretur ad mortem,suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel:& exclamauit voce magna. B
Mundus ego sum a sanguine huius.

HIS verbis ostenditur,inquit diuus Hieronymus hunc locum explanãs, non tunc primum intrasse in Danielem spiritum sanctum: sed eum,qui iam erat in illo,& quiescebat propter ætatis infirmitatem,nec sua poterat opera demõstrare,data occasione,pro sancta fœmina a Domino esse suscitatũ. Sed quod ait D. Hieronymus, mansisse prius in Daniele spiritũ sanctũ, quã ipse cœpit prophetare: si intelligatur de mãsione spiritus sancti,secũdum gratiam gratum facientem, procul dubio verum est: sin autem intelligatur de mansione eius,secundum donum prophetiæ,non est simpliciter verum: siquidem supra in primo libro horum commentariorum docuimus,donum prophetiæ, nec Danieli, nec alijs prophetis datum esse a Deo, ad modum cuiusdam qualitatis,firmiter in animis prophetarum inhærentis,nec quasi habitum permanentẽ; sed modo cuiusdam diuinæ motionis,afflatus,& illuminationis breui transeũtis. Quod sane indicat non obscure diuina scriptura,cum ait; ⁂ *factum est verbum Domini ad Oseam vel Isaiam: vel irruit spiritus Domini in Heliseum,vel,raptus in spiritu;vel,suscitauit spiritum eius.* ⁂ Quamquam Daniel,& iam priusquam prophetare orsus est, dici potest habuisse spiritum prophetiæ, ex electione,& prædestinatione Dei,qui eum ad hoc munus elegerat & prædestinarat;& miris in puerili ætate virtutibus,ac donis cælestibus præcultum & præparatũ ad id muneris rite obeundum habilem, atque idoneum fecerat. Atque hac ratione Deus dixit Hieremiæ: ⁂ *priusquam te formaui in vtero,noui te: & antequam exires de vulua,sanctificaui te,& prophetam in Gentibus dedi te.* ⁂ C D

An reuera Daniel, tũc fuerit in ætate puerili

Sed quia dicitur hoc loco Daniel fuisse eo tempore puer, quo tempore hæc Susannæ historia contigit,quæritur,cuius ætatis tunc eum fuisse,intelligendum sit. Etenim, vocabulum pueri, non semel in sacris litteris ponitur in eo,qui iuuentutem iam exegit. Siquidem,in libro exodi,cap.33. Iosue administer Mosis, appellatur puer, quem tamen multi existimant,nec temere, non fuisse id temporis minorem quadragesimo anno. Et Saluator noster,vt refert Ioannes cap.21. discipulos suos post resurrectionem appellauit pueros. Verum,sine dubitatione dicendum est, fuisse Danielem tempore huius historiæ,in ætate puerili;aut certe fuisse eum perquam adolescentem: id enim significari videtur supradictis verbis huius historiæ;& pro certo traditũ est a grauissimis auctoribus. Augustinus quidẽ certe in sermone ducẽtesimo quadragesimo secundo de tẽpore,Danielẽ scribit nondũ fuisse tũc pubescẽtis ætatis; Seuerus Sulpitius in libro secũdo sacræ historiæ,& qui hũc plus ducẽtis annis præcessit,& discipulus Apostolorũ fuit,beatus martyr Ignatius,in epistola,quã scripsit ad Magnesianos, tradũt, duodecim annorũ fuisse Danielẽ eo tempore,quo hæc gesta narrãtur: nec istis dissentit Theodoretus, qui super primo capite Ezechielis, in commentarijs suis scriptum reliquit,duodecim annis cœpisse Danielem vaticinari ante Ezechielem: cuius principium prophetiæ, ab ipsomet, in anno quinto transmigrationis Iechoniæ signatum est,is autem duodecimus annus præcedens quintum transmigrationis Iechoniæ, cõpetit cum quarto,vel quinto anno Ioacim regis Iudæ;cuius regis anno tertio captus est E

est & ductus Babylonem Daniel,annum agens circiter decimum, vt ostẽsum a nobis est in primo libro. Ex his concluditur, cum Daniel cœpit prophetare, cœpit autem in hoc casu Susannæ,fuisse eum annorum circiter duodecim.

At enim,opponit nobis Africanus clausulam huius historiæ,& extrema illa verba huius capitis decimitertii: ⁂ *Et rex Astyages appositus est ad patres suos,& suscepit Cyrus Perses regnum eius.* ⁂ Ex quibus verbis significatur,quod in hac historia narratur, id contigisse circa exordiũ regni Cyri,quem supra,libro vndecimo probauimus,iniisse imperiũ, eo ipso anno,quo Babylonica Iudæorum captiuitas soluta est. Quo licet argumentari,fuisse id temporis Danielem,iam senio confectum;id est,centesimo anno affinem. Ductus enim est Babylonem,decem natus annos,& tertio anno regis Ioacim; a quo tempore vsque ad captiuitatem Sedechiæ, numerantur vnde viginti anni: hinc vero vsque ad solutionem Babylonicæ captiuitatis,& Cyri exordium imperii,anni septuaginta transierunt. Ad hanc obiectionem Africani,plerique respondent,clausulam illam huius decimi tertii capitis de rege Astyage & Cyro,non pertinere ad tempus historiæ Susannæ,sed eam potius referendam esse ad historiam Belis,& draconis, quæ sequenti capite narratur. Verum, id non esse probabile,nos,cum ad proxime sequentis capitis explanationem ventum erit,ostendemus. In præsens,illud dicere satis sit,eã clausulam,ad tempus historiæ Susannæ nullo modo pertinere;sed præter ordinem rẽporum,& rectam seriem historiæ Danielis, vt quædã alia huius voluminis, fuisse hoc loco positam. Verum hoc iterum paulo infra excutiemus. Porro, illud etiã quod hic dicitur,Deum suscitasse spiritum Danielis,calumniari non prætermisit Africanus; ait enim,consuetudinem Danielis fuisse,vaticinari per somnia,vel per visiones angelorum;non autem per subitum Dei afflatum,atque instinctum. Sed hoc futile, ac friuolum est: respondemus enim,Danieli fuisse,a Deo datum tribus modis vaticinari; per somnia,per visiones angelorũ, & per repentinam sancti spiritus incitationem,& inspirationem. Cur enim hoc negetur Danieli concessum,quod legimus in libro Geneseos,Iacob patriarchæ contigisse? Is enim prophetauit per somnia,quando vidit in somno mysticam illam scalam;prophetauit per visiones angelorum, cum fortiter luctatus est cum angelo: denique prophetauit sancti spiritus afflatu,& incitatu, cum morti proximus,filiis suis,quæ nouissimis diebus ventura erant,prænunciauit. A B C

Obiectio Africani aduersus historiam Susannæ, ex clausula de cimitertii capitis.

Et dixit ad eos Daniel, separate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cum ergo diuisi essent alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum: inueterate dierum malorum,nũc venerunt peccata tua quæ operabaris prius. Nunc ergo dic mihi,sub qua arbore videris eos colloquentes simul: qui ait,sub schino. Dixit autem Daniel,recte mentitus es in caput tuum: Ecce enim angelus Dei,accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et amoto eo,iussit venire alium,& dixit ei, semen Chanaan,& non Iuda,species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum: nunc ergo dic mihi, sub qua arbore compræhenderis eos loquentes sibi. Qui ait,sub prino. Dixit autem ei Daniel,recte mentitus es & tu in caput tuum: manet enim angelus domini gladium habens,vt secet te medium & interficiat vos. D E

Ratio seruanda in examinãdis testibus.

HOC iudicium & factum Danielis,separatim, & cum graui quadam increpatione senes illos interrogantis,atque ex discrepãtibus eorum responsis,manifeste eos falsi testimonij conuincentis, cum id non potuerit in ea ætate,ex humani animi solertia,& prudentia, sed ex sola Dei inspiratione proficisci; magno esse debet omnibus exemplo pariter atque documento. Nimirum, eo plane intelligitur, in iudicandis causis

Universidad de Deusto
Biblioteca

maxime vero capitalibus,nulli testi, licet is propter ætatis reuerentiam, dignitatisq. A
ac potestatis excellentiam,dignissimus fide videatur,nisi legitimo prius examine ad-
hito,esse credendum. Tria vero in examinandis testibus seruanda esse,facto suo do-
cuit,& probauit Daniel. Primo enim cõuenit alterũ ab altero separare,ne cõmunica-
to inuicẽ consilio,ad vnũ idemq. testificandum conueniant. Tum, expedit non nun-
quam eos vehementer increpari ac terreri, quo scilicet incussus terror,omnẽ ex eo-
rum animis simulationem excutiat. Denique,interrogandi sunt artificiose & apte ad
eliciendum uerum:videlicet,vt ex constantia,vel inconstantia,& ex concordia vel di-
scordia responsionum, veritas aut falsitas eorum,quæ ab ipsis dicta testataque sunt, li-
quidius exploretur.

De nominũ agnominatione & allusione,qua hic vsus est Daniel.

Circa illam vero agnominationem,& allusionem vocabulorum, quę in latina trãs
latione latet, in Græca vero conspicua est,sciendum primo est, eiusmodi agnomina-
tiones,etiam alibi visitatas esse in sacris litteris. Nam in libro Geneseos,capite secun B
do,Eua appellata est hebraice, Issa,quod ex viro,qui hebraice dicitur Is,sũpta,& for
mata esset: et in euãgelio saluator noster dixit Petro,ζ*Tu es Petrus,& super hanc petrã ædi
ficabo ecclesiam meam.*ζ Huc eriã pertinet illud Pauli dictũ aduersus quosdam,qui Gala
tas ad Christum conuersos,ritu Iudæorum circuncidi iubebant,sicut in quinto capi-
te eius epistolæ scriptum est: ζ*Vtinam,inquit,abscindantur siue concidantur,qui vos conturbant:*ζ
allusio enim est in verbo concidendi,ad verbũ circũcidendi. Porro duarũ arborũ voca
bula Græca,quæ hic ponũtur,sunt hæc, πρῖνος,prinos,quæ latinis vocatur ilex,arbor-
glandifera,magnitudine roboris,folio aculeato,læui cortice: cuius duo genera in lib.
16.capite sexto enarrat Plinius: ad hoc nomen,agnominationem habet verbũ græ-
cum πρίω prio,quod significat scindere,& diuidere. Alterum vocabulũ est σχῖνος,schi- C
nos,significans arborem,quam latini nominant lentiscum,magnitudine roboris, sor-
bi folio,terebinthi odore,acinis,dum matuescunt,rufis, vbi matuerint,nigris: fudat
resinam,quam in Chio insula masticben vocant. Hanc Cicero in libris de diuinatio-
ne,adductis ex vetusto quodam poeta versibus:testatur perpetuo virere, terque in an
no fructus proferre. Ad hoc nomen,habet agnominationem verbum Græcum σχίζω
schizo, idem significans, quod latinis disrumpo, & quasi serra seco. De huiusmodi a-
gnominationibus ita scribit D. Hieronymus in epistola centesima vigesima, quæ est
præfatio quædam in Danielem: ζ Audiui ego,inquit, quendam de præceptoribus Iu
dęorum,cum Susannæ derideret historiã,& a Græco nescio quo,eam diceret esse cõ-
fictam;illud opponere,quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has,
Ἀπὸ τῆ σείρα σείσαι, καὶ Ἀπὸ τῆς πρίνα πρῖσαι, de Græco sermone descẽdere, cuius rei nos in-
telligentiam hanc nostris dare possumus:vt,verbi graria,dicamus de arbore ilice di- D
xisse eum,illico pereas :& de arbore lentisci,dixisse, in lentem te comminuat ange-
lus,vel non lente pereas,aut lẽtus,id est,flexibilis,ducaris ad mortem: siue aliud quid
ad arboris nomen conueniens. ζ Sic Hieronymus. D. Augustinus in sermone ducen
tesimo quadragesimo secundo de tempore,per vocem, prinos,intellexit, sed non re-
cte,prunum. Posset autem similis agnominatio in pruno & malo exprimi,vt de pru-
no diceretur,recte dixisti sub pruno, quia mox ardentibus prunis ab angelo cremandus es. Et itẽ de malo,recte dixisti: venit enim iam tẽpus, vt digna scelcribus tuis ma-
la & supplicia,a Deo recipias.

D. Hieronymus.

D. Augustinus.

Ex hac vocabulorum agnominatione,firmissimum existimauit Africanus duci ar-
gumentum, ad hanc historiam refellendam. Hęc, inquit ille,vocum allusio, plane
græca est, nec in Hebræo sermone inuenitur: auctor igitur huius historiæ non fuit E
Daniel;quapropter eã,vel hoc solo cõuincitur,esse fictitiã. Verũ hãc obiectionem nõ
erit operosũ,etiã multis modis dissoluere. Principio,an eiusmodi agnominatio fuerit
quondã in libris hebręis incõpertũ est,nec sciri potest:tũ quia hęc historia Susãnę,ne
que nũc est scripta hebræo sermone, nec erat in ecclesia, tẽpore Origenis:tum etiam
quod nomina earum arborum, non inueniuntur in sacra scriptura; quo circa,nec
ea nunc habet lingua hebræa, vtpote, cuius non sunt alia vocabula propriæ
Hebraica, nisi quæ in sacris voluminibus reperiuntur: ad ea namque expli-
canda

A canda quæ non sunt in diuinis libris, vtuntur Hebræi vocabulis,vel Chaldaicis,vel
Arabicis,vel aliarum gentium,apud quas aut nati,aut diu multumq. versati sunt. Sed
esto,non fuerit ea nominum agnominatio in sermone Hebręo, at potuit esse in Chal
daico,quo fortasse vsus est Daniel. Ac licet nec in Hebraico,nec in Chaldaico sermo
ne fuerit,id tamen non eleuat fidem,& auctoritatem huius historiæ. Potuit enim fie-
ri,vt in Hebræo,vel in Chaldaico sermone,fuerit agnominatio aliarum arborũ, quæ
in Græcum sermonem translatæ,omnem illam agnominationis gratiam & vim per-
derent. Constat enim,& in Hebræa lingua,& in Græca,multas esse vocabulorũ agno
minationes,multasque verborum figuras,quæ,si in latinum sermonem transferãtur,
vim,proprietatem,& venustatem suam amittunt. Quamobrem,Græcus,huius histo
riæ vel interpres,vel scriptor, vt similem in græco sermone agnominationem expri-
B meret,loco earum arborum,quæ erant in scriptura Hebraica siue Chaldaica, posuit
alias arbores,in quibus simili expressa agnominatione, eadem Danielis seruaretur
sententia. Consueuisse autem sacrorum voluminũ, tam Græcos quam Latinos inter-
pretes, vocabula Hebraica,vel arborum,vel lapidum, vel locorum,ignota gentibus,
quarum lingua scribebant,in vocabula aliarum rerũ, quæ illis tamen similes essent,
ac ratione quadam responderent,commutare;quia satis liquet peritis diuinarum lit
terarum,propterea hic exemplis declarari superuacuum est. Denique, non abhorret
a fide,has extremas historias,non esse scriptas a Daniele,sed ab alio quopiam linguæ
Græcæ perito;scilicet eo tempore,quo gens Iudaica sub Græcorum imperio fuit. Hæc
autem scriptura,& affiatu spiritus sancti composita est,& Synagogæ auctoritate an-
tiquitus fortasse probata;& quoniam ad res gestas Danielis pertinebat, tanquam ap
C pendix,libro eius adiuncta est. Nõ recte igitur argumentatus Africanus,hãc historiã
esse fictitiam,quod Græco sermone constet,vel quod nõ fuerit a Daniele conscripta.

Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, vt facerent eis
secundum legem Moysis;& interfecerunt eos,& salua-
tus est sanguis innoxius in die illa.

D LEX Mosis,vt scriptum est Deuteronomii decimonono, iubebat, vt qui
conuictus esset,falso accusasse proximum suum alicuius criminis;is pu
niretur eadem pœna,quæ esset ei crimini a lege constituta. Eadem lex
capite vigesimo secundo,eiusdem libri,& capite vigesimo Leuitici,præ
cipiebat,adulterium morte vtriusque adulteri vindicari. Verum, quod
esset illud genus mortis,non videtur expressum lege: nisi quod,prædicto loco Deuto
ronomij scribit Moses,si quis virginem desponsam alii viro compressisset; & virginẽ,
& corruptorem eius, extra ciuitatem lapidibus obrui debere. Similis pœna infertur
puellæ,quæ in domo patris sui,voluntarie perdidit virginitatem,vt eodem loci tradi-
tur. Fuisse tamen pœnam adulterorum, secundum legem Mosaicam,lapidationẽ, nõ
finit nos dubitare, quod scribæ,& Pharisæi,vt refert Ioannes capite octauo, dixerunt
Saluatori nostro, adducentes ad eum mulierem in adulterio deprehensam: ζ*Magister
inquiunt,hæc mulier modo deprehensa est in adulterio:in lege autem Moyses mandauit nobis, huiusmodi*
E *lapidare.*ζ Ezechiel quoque capite decimosexto satis indicat, id genus supplicij in
adulteros,fuisse apud Iudæos constitutum;sic enim inducit Deum loquentem: ζ*Iudi-
dicabo te iudicijs adulterarum,adducens super te multitudinem,& lapidabunt te lapidibus,&c.*ζ Ceterũ
ante legem Mosis,adulterium fuisse pœna ignis apud Hebręos vindicatum, patet ex
trigesimo octauo capite libri Geneseos. Cum enim apud Iudam,nurus eius Thamar,
accusata esset adulterii,is eam iussit ad ignem duci. ζ*Producite,inquit,eam,vt comburatur.*ζ
An hoc genus suplicii,tunc Hebræis in more & institutum fuerit,an id potius illi vsur-
pauerint,secundum leges & instituta earum gentium,quibus cum mixti viuebant,mi
hi quidem nequaquam exploratum est. Sacerdotis quidem filia, deprehensa in stu-
pro,flammis exurebatur,vt est in Ieuitico,capite vigesimo primo,

Quæ pœna fuerit in adulteros, secundũ legem Mosis, constituta.

Locus ex capite trigesimo octauo libri geneseos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Illud equidem scio, apud varias gentes, varia fuisse adulterorum supplicia: quin etiam apud eandem gentem, non semper idem, sed alias mitius, alias vero grauius, & seuerius. Dicam primum de Romanis. D. Augustinus libro tertio de ciuitate Dei, capite quinto, ¶Romani inquit, antiqui, in stupro detectas Vestales, viuas etiam defodiebant: adulteras autem feminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant. Fuit igitur apud ipsos varia, diuersis temporibus, adulterorum pœna: vel nota publicæ ignominiæ, vel pœna pecuniaria, vel exilium, vel verbera, vel contusio neruorum, vel castratio, vel etiam mors. Valerius Maximus libro sexto capite primo, commemorans eos, qui in vindicando adulterio publica pœna vsi sunt, ¶ Sempronius inquit, Musca, C. Gallium deprehensum in adulterio, flagellis cæcidit. C. Mennius L. Octauium similiter deprehensum, neruis contudit. Carbo Actienus a Bibieno, item Pontius a P. Cernio deprehensi, castrati sunt. ¶ Iulius Cæsar, libertum sibi gratissimũ ob adulteratam equitis Romani vxorem, quamuis nullo accusante, capitali pœna affecit. Augustus, Proculum carissimum libertum, ob idem facinus, pœna eadem puniuit. Lege Suetonium in vtriusque vita. Iulius Capitolinus scriptum reliquit, Macrinum imperatorem, adulterii reos, viuos simul incendisse, iunctis corporibus. Aurelianus quoque imperator, referente Vopisco, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas, subito dimitti iussit, vt discissus ille vtrinque penderet. Constantinus Magnus legem sanciuit, qua violatores coniugii gladio plectebantur. Tempore D. Hieronymi, qui Constantio imperante natus est, adulterium morte puniri solitum, patet ex ipsius epistola ad Innocentium, de muliere septies icta. Transeo ad alias gentes. Parthos, nulla delicta quam adulterium grauius vindicasse, auctor est Iustinus libro 41. Apud Ægyptios, in adulterio deprehensus, virgis cædebatur ad mille plagas: mulier naso mutilabatur. Si quis præterea mulierem liberam violasset, virilia ei amputabantur, quoniam vno crimine, tria non parua damna intulisset, iniuriam, corruptelã, & liberorum confusionem. Vide Diodorum Siculum libro secundo Bibliothecę. cap. 2. Zaleucus Locrensium legislator, in primis nobilis, legem tulit, vt adulteris vterque oculus eruereturi cum autem filius eius in adulterio esset deprehensus, & tota ciuitas in honorem patris, pœnam ei remitteret, aliquamdiu repugnauit: ad vltimum victus populi precibus, suo prius vno, deinde filij altero oculo eruto, debitum supplicii modum legi reddidit: mirabili æquitatis temperamento, sese inter misericordem patrem, & iustum legislatorem partitus, velut scite scribit Valerius Maximus libro sexto cap. quinto, & Ælianus in libro decimotertio variæ historiæ. Ac licet apud Athenienses, ex lege Solonis, vt in eius vita tradit Plutarchus, is qui liberæ mulieri vim attulisset, decem tantum drachmarum pœna multaretur: attamen Hippomenes Athenarum princeps, cum filiam in adulterio deprehendisset, eam cum equo iunxit: qui clausus, cum alimentis careret, dentes in puellam ingessit: adulterum vero testatur Suidas, per regionem Atticam fuisse ab equis tractum, atque discerptum. Salæthus Crotoniensium princeps, legem tulit, vt mœchi cremarentur viui. At, cum ipse fratris vxorem polluisset, & ciues oratione eius permoti, pœnam illam in exilium commutare vellent: ille magnitudinem culpæ cum animo suo reputans, in ignem sponte insiliit: sicut refert Lucianus in apologia, pro ijs, qui mercede conducti seruiũt. Apud Turcas, ex lege impurissimi Mahumetis, adulterii conuictus, centũ ictibus flagellatur.

Apud varias gentes, varia fuisse adulterorũ supplicia.

Valerius Maximus.

Iulius Cæsar.

Augustus.

Macrinus.

Aurelianus

Constantinus Magnus

Parthi.

Aegyptij.

Memorabile factũ Zaleuci.

Insignis seueritas Hippomenis in filiam, adulterii compertam.

Salætus.

Turcæ.

Et rex Astyages appositus est ad patres suos: & fuscepit Cyrus Perses regnum eius.

HÆC clausula, terminans decimumtertium caput huius libri, licet cum historia Susannæ coniuncta sit, ad eius tamen historiæ tempus minime pertinet. Etenim, historia Susannæ, contigit puero admodum Daniele, primisque annis regni Nabuchodonosor: Cyrus autem regnare cœpit eo ipso anno, quo finita est septuagenaria Iudæorum captiuitas, vt postremis

A stremis verbis libri secundi paralipomenon, primisque libri Esdræ testatum est. Ab initio autem regni Nabuchodonosor, vsque ad principium regni Cyri, numerantur anni octoginta nouem. Nam decimonono anno regni Nabuchodonosor, cœpta est captiuitas, quæ per septuaginta annos durauit, vsque ad exordium imperii Cyri: atq; eo quidem tempore, Daniel erat prope centenarius. Hæc igitur clausula, præter rectã historiæ seriem, atque ordinem temporum, hoc loco posita est: quemadmodum alia nõnulla in hoc libro præpostere, confusoque temporum ordine collocata sunt. Idonea vero huius clausulæ sedes, atque opportunus locus fuisse videtur, aut in fine capitis noni, aut in exordio decimi. Quod autem hoc loco tradunt, Lyranus & Carthusianus, scholasticam historiam secuti, hanc clausulam, denotare tempus historiæ Belis & draconis, quę sequenti capite narratur, quamobrem ea rectius poneretur in princi
B pio capitis decimiquarti, quam in fine decimitertii; hoc inquam quod ab illis traditur, mihi quidem neutiquam probatur. Historia namque Belis & draconis accidit, cũ staret regnum Babylonis, & suæ gentis proprios haberet reges: at Cyrus iniuit principatum eo anno, quo, soluta captiuitate, Iudæi libertate ab ipso donati sunt, videlicet post necem Baltasaris, ac Babylonici regni euersionem. Nihilo magis probabile est, quod Hector Pintus hoc loco scriptum reliquit: ait per verba huius clausulæ, non aliud significari, quam quo tempore contigit historia Susannæ, eo ipso tempore regnasse in Media Astyagem, auum Cyri; eoque vita defuncto, regnum peruenisse ad Cyrum: propterea vero mentionem Cyri esse factam, quod eius nomen Iudæis notissimum, & celebratissimum esset. Verum hæc interpretatio, nimis dura & violenta est. Non enim hic dicitur, tunc regnasse, aut regnare cepisse Astyagem, sed tunc fuisse
C mortuum, & regnum ipsius suscepisse Cyrum. Sed vt hoc donemus Pinto, nihilominus tamen, interpretatio eius non procedet: falsum enim in chronologia sumit, casum illum Susannę, fuisse eo tempore, quo regnum Medorum tenebat Astyages. Historia enim Susannæ, vt non semel diximus, euenit in principio regni Nabuchodonosor, qui regnauit tres & quadraginta annos: decem autem annos post eius mortem, regnare cœpit Astyages. Quod ita colligo: Cyrus proxime regnauit post Astyagem; & regnauit in fine septuagenariæ Hebræorum captiuitatis. Porro Astyages, vt in libro primo confirmat Herodotus, quinque & triginta annos regnauit: cœpit igitur regnare, trigesimo quinto anno captiuitatis Babylonicę, qui fuit annus decimus post mortem Nabuchodonosor: illa enim captiuitas cœpta est, anno decimonono regni eius: & cum constet, cum regnasse integros quadraginta tres annos, necesse est,
D mortem eius, in vigesimum quintum annum eius captiuitatis incidisse.

Mirabitur fortasse lector, multa nos hic sine probatione posuisse, & quasi certa sumpsisse; cum ea tamen sint inter viros doctos controuersa. Sed cum ea fuerint a nobis supra, in libro decimo, & in quæstione secunda, copiose tractata, & confirmata; noluimus, quod veteri prouerbio vetatur, actum agere, & superuacua earundem rerum repetitione, tædium hæc lecturis afferre.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

A

ERAT autem Daniel conuiua regis, & honoratus super omnes amicos eius: erat quoque idolum apud Babylonios nomine Bel: & impendebãtur in eo per dies singulos, similæ artabæ duodecim, et oues quadraginta, vinique amphoræ sex. Rex quoque colebat eum, & ibat per singulos dies adorare eũ: porro Daniel adorabat Deum suum. Dixitque ei rex, quare non adoras Bel? Qui respondens B
ait ei: quia non colo idola manu facta, sed viuentem Deum, qui creauit cælum & terram, & habet potestatem omnis carnis. Et dixit rex ad eum: non videtur tibi esse Bel viuens Deus? An non vides quanta comedat & bibat quotidie? Et ait Daniel arridens, ne erres rex, iste est enim intrinsecus luteus, & forinsecus æreus, neque comedit aliquando. Et iratus rex vocauit sacerdotes eius, & ait eis: nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensas has, moriemini: si autem ostenderitis quoniam Bel comedat hæc, morietur Daniel, quia blasphemauit in Bel. Et dixit Daniel regi, fiat iuxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis vxoribus, & paruulis, & filijs. Et venit rex cum Daniele in templum Belis. Et C
dixerunt sacerdotes Belis, ecce nos egrediemur foras: & tu rex pone escas, & vinum misce, & claude ostiũ, & signa annulo tuo: & cum ingressus fueris mane, nisi inueneris omnia comesta a Bel, morte moriemur, vel Da
Confidebãt niel, qui mentitus est aduersũ nos. Contemnebant autem, quia fecerãt sub mensa absconditum introitũ, & per illũ ingrediebantur semper, & deuorabant ea. Factum est igitur, postquam egressi sunt illi, & rex posuit cibos ante Bel, præcepit Daniel pueris suis, & attulerunt cinerem, & cribrauit per totum templum coram rege: & egressi clauserunt ostium: & signan- D
tes annulo regis, abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte, iuxta cõsuetudinem suam, & vxores, & filii eorum: & comederunt omnia, & biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum eo. Et ait rex, saluane sunt signacula Daniel? Qui respondit: salua rex. Statimque cum aperuisset ostium, intuitus rex mensam, exclamauit voce magna: magnus es Bel, & non est apud te dolus quisquã. Et risit Daniel; & tenuit regem ne ingrederetur intro: & dixit, ecce pauimentum, animaduerte cuius vestigia sint hæc. Et dixit rex, video vestigia virorum & mulierum, & infantium. Et iratus est rex. Tunc apprehendit sacerdotes, & vxores, & filios E
eorum: & ostenderunt ei abscondita ostiola, per quæ ingrediebantur, & cõsumebant, quæ erant super mensam. Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subuertit eum, & templum eius. Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij. Et dixit rex Danieli:
*Iste autem non est Deus viuens. ecce nunc nõ potes dicere, quia iste non sit Deus viuens: adora ergo eum. Dixitq. Daniel, Dominũ Deũ meũ adoro: quia ipse est Deus viuens. *Tu

autem

A autem rex da mihi potestatem, & interficiam draconem, absque gladio & fuste. Et ait rex, do tibi. Tulit ergo Daniel picem & adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitque massas, & dedit in os draconis, & diruptus est draco. Et dixit, *ecce, quem colebatis. Quod cum audissent Babylonii, indignati sunt vehementer: & congregati aduersum regem, dixerunt, Iudæus factus est rex: Bel destruxit, draconem interfecit, & sacerdotes occidit. Et dixerunt cum venissent ad regem, trade nobis Danielem, alioquin interficiemus te, & domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer; & necessitate compulsus tradidit eis Danielem. Qui miserunt eum
B in lacum leonum, & erat ibi diebus sex. Porro in lacu erant leones septem, & dabantur eis duo corpora quotidie, & duæ oues; & tunc non data sunt eis, vt deuorarent Danielem. Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo: & ibat in campum, vt ferret messoribus. Dixitque angelus Domini ad Habacuc, fer prandium quod habes, in Babylonem Danieli, qui est in lacu leonum. Et dixit Habacuc, Domine, Babylonem non vidi, & lacum nescio. Et apprehendit eum angelus Domini in vertice eius, & portauit
C eum capillo capitis sui, posuitque eum in Babylonem, super lacum, in impetu spiritus sui. Et clamauit Habacuc, dicens: Daniel, tolle prandium quod misit tibi Deus. Et ait Daniel, Recordatus es enim mei Deus, & non dereliquisti diligentes te. Surgensque Daniel comedit. Porro angelus Domini restituit Habacuc confestim in loco suo. Venit ergo rex die septimo, vt lugeret Danielem: & venit ad lacum, & introspexit, & ecce Daniel sedens. * Et exclamauit voce magna rex, dicens: Magnus es Domine Deus Danielis. Et extraxit eum. Porro illos qui perditionis eius causa fuerant, intromisit in lacum, & deuorati sunt in momento coram eo.

Daniel.

Exc. 8.a. 3.

Seruo Dei

Quærentes.

* In medio leonum

D

Erat Daniel conuiua regis, & honoratus super omnes amicos eius.

Sub quo rege, historia huius capitis acciderit.

E

VIS fuerit rex, cuius Daniel conuiua fuisse dicitur, non tam facile est liquido docere, quam promptum est, quorundam ea de re sententias refellere. Si vera esset sententia D. Chrysostomi, qui in prima homilia super psalmum quinquagesimum affirmat, Danielem fuisse puerum duodecim annorum, cum is in lacum leonũ coniectus est; in promptu esset scire, sub quo rege id euenisset: non enim alius esse potuisset, quam Nabuchodonosor: huius enim in exordio regni, captus est Daniel, & decem circiter annos natus, Babylonem ductus est. Verum, opinionem Chrysostomi, principium huius capitis manifeste refellit. Scriptum enim est, Danielem fuisse eius regis conuiuam, & honoratũ super omnes amicos regis; quod vtique in puerum duodecim annorum minime cõpetit. At dicet aliquis, Chrysostomum de altero coniectu Danielis in lacum leonũ, qui supra, capite sexto, descriptus est, esse locutũ. Verum, multo minus in illo proce

Animaduersio in Chrysostomi sententiam.

dit

Universidad de Deusto
Biblioteca

dit Chrysostomi sententia: ille namque, longo tempore, eum qui memoratur hoc capite, consequutus est. Siquidem ille fuit sub Dario Medo, post euersionem scilicet regni Babylonici, quo tempore Daniel, ab anno centesimo proxime aberat: hic autem, stante regno Babylonis, contigit. Irenæus libro quarto aduersus hæreses, capite vndecimo, & Theodoretus in suis commẽtariis in Danielem, & hos auctores sequuti complures alii, existimant, regem illum fuisse Cyrum; propterea quod, proxime ante, in fine decimitertij capitis, eius regis mentio facta fuerit. Verum, hoc illos mouere non debuit. Supra enim ostendimus, clausulam decimitertii capitis, neque ad tempus historiæ Susannæ, neque ad tempus historiæ, quæ hoc capite narratur, pertinere; sed præter ordinem temporum, & rectam historiæ seriem, inibi esse positam. Non fuisse autem, quæ traduntur hoc capite, sub rege Cyro acta, eo maxime probatur argumẽto: quod hic rex colebat idolum Beli, vt hic dicitur: Perse vero, non solum nõ colebãt Belum, sed nulla etiam habebant templa, nulla Deorum idola. Quin magnus ille Xerxes (teste, in libro decimo sexto, Strabone) sepulchrum huius Beli demolitus, funditus destruxit. Adiice, quod in principio regni Cyri, Daniel non erat minor centesimo anno, qua ætate, nequaquam regis conuiuia frequentasset: non enim ea æras conuiuijs idonea est. Siquidem plus quingentos annos ante Berzel'ai, vir tantum octogenarius, dixit Dauidi, sicut in decimonono capite libri secundi regum proditum est: *Octogenarius sum hodie, numquid vigent sensus mei, ad discernendum suaue & amarum? aut delectare potest seruus tuus cibus aut potus? vel audire possum vltra, vocem cantatorum atque cantatricum?* Probabilius igitur est, regem illum, quia colebat Belum, quod erat proprium, summumq. Chaldæorum numen, & quia regnabat Babylone, fuisse Chaldæum. Sed quisnã fuit ex regibus Chaldæorum? Necesse est fuisse, aut Nabuchodonosor, aut aliquem successorum eius. Et sub ipso quidẽ Nabuchodonosor, postquã Daniel est interpretatus ei somnium illius mirabilis ac terribilis statuæ, maxima fuit in gratia & honore apud eum regem; ad altissimum dignitatis & potestatis gradum ab eo prouectus, constituitusque princeps, super omnes principes Babylonis, & præfectus magistratuum, super cunctos sapientes Babylonis. Quod si non fuit Nabuchodonosor, propensior equidem sum, vt credam fuisse filium eius, appellatum Euilmerodachum: hunc enim, ex historia sacra palam est, fuisse aduersus Iudæos beneuolum, ac benignum. Nimirum, is regem Iudæorum Iechoniam, qui sub Nabuchodonosor per triginta septem annos fuerat in custodia, & contra fidem ipsi datam, regalemque dignitatem, abiecte & aspere tractatus; statim vt in regnum demortui patris successit, eduxit e carcere, & regali cultu honoreque affecit, sicut extremis verbis libri quarti regum, & libri Hieremiæ scriptum est. Danielem præterea, ob singularem eius sapientiam, & propter maxima ipsius erga parentem suum officia & merita, summe dilexit & honorauit.

An hæc historia contigerit sub rege Cyro.

Contigisse, quæ narrantur hoc capite, aut sub rege Nabuchodonosor, aut sub filio eius Euilmerodach.

Erat quoque idolum apud Babylonios, nomine Bel.

HVNC Belem, seu Belum, fuisse illum ipsum quem historia Geneseos cap. 10. appellat Nembroth, fundatorem regni Babylonici, patremque Nini, Assyriorum monarchiæ conditoris, ab Eusebio, Hieronymo, Augustino, Cyrillo, aliisque traditum est, & a nobis supra, libro quinto confirmatum. Lactantius quidem, extremo primo libro diuinarum institutionum, Theophilum sequutus auctorem, affirmat Belum, & Saturnũ eius æqualem, non plus viginti duos & trecentos annos, fuisse ante bellum Troianum. Sed vtrque lapsus est in chronologia. Etenim, Belo proxime successit Ninus, cuius quadragesimo tertio regni anno, vt scripsit in chronicis Eusebius, multis idem censentibus, natus est Abraam. Ab huius ortu, vsque ad tempora Heli pontificis, simul & iudicis Hebræorum, in cuius principatum incidisse casum Troianum, supra ostendimus, libro vndecimo, quæstione secunda, anni circiter nongenti numerantur. Verum de idolo Beli, hic nominato, non nihil dicendum est, ex antiquitatis monumentis expromptũ

Lapsus Theophili & Lactantii in chronologia Beli

Simil-

Simillimum vero est, illud Belis simulachrum, fuisse in templo Iouis Beli, quod extructum magnificentissime fuerat a Semiramide: cuius templi amplitudinem & magnificentiam, exposuit Diodorus Siculus, libro tertio, capite quarto, præcipue autem Herodotus libro primo, quem, hic ipse Diodorus, capite nono, eiusdẽ libri, claruisse scribit eo tempore, quo Xerxes transiuit in Græciam, id est, circa septuagesimam quintã olympiadem. Quo licet intelligere, fuisse Herodotum, ipso Daniele, minus centum annis posteriorem. Scribit igitur Herodotus, fuisse in medio Babylonis, Iouis Beli tẽplum, eræis portis, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figuraq. quadrata. Fuisse præterea in sacri medio, turrem solidam, crassitudine simul & altitudine stadij, cui alia rursus erat superimposita turris, & huic subinde alia, ad octauam vsque. Hic ego fuisse crediderim sepulchrum Beli, operis magnitudine structuraque miran dum. Erat pyramis (Strabo inquit, libro decimosexto) quadrata, ex latere coctili constructa, stadii altitudine, quolibet eius latere, pariter vnius stadij spatiũ cõplexo. Hãc demolitus est atque subuertit Xerxes: eamque reparare voluit Alexander Magnus: sed morte occupatus, id perficere non potuit: res enim magnæ molis erat: nimirum ad expurgandam tantummodo terram, decem millibus hominum, duorumque spatio mensium opus erat. In hoc templo, cum alia idola, tum præcipue Iouis Beli statua erat aurea, longitudine pedum quadraginta, mille Babyloniorum talentorum ponderis: cui dicatus ex auro erat crater, mille & ducentorum talentorum, sicut refert Diodorus. Atque hoc ipsum fuisse idolum Belis, quod hic memoratur, satis probabili cõiectura credi potest. Herodotus, inquit, ad suã vsque ætatem, steterisse templum illud Beli. Plinius vero, quinquaginta & quingentos annos recentior Herodoto, etiam suo tẽpore templum Beli extare, in libro sexto, capite 26. scriptum reliquit. Porro Ninum regem, scribit diuus Hieronymus super caput secundum Oseæ, ad tantam peruenisse potentiam & gloriam, vt patrem suum Belum, in Deos retulerit. Quin Plinius libro trigesimo septimo, capite decimo indicat, Belum fuisse apud Assyrios, deorum omnium sacratissimum.

De idolo Beli,

Descriptio tẽpli Beli, ex Herodoto.

Sepulchrũ Beli, ex Strabone.

Atq. hinc primam originem duxit idololatria: videlicet post diluuiũ, annos minus trecentos. Nam licet Tertullianus in libro de idololatria significat, etiam ante diluuium cœpisse coli ab hominibus idola: mihi tamen, ac plerisque viris doctis, propior vero sententia diui Cyrilli Alexandrini videtur: qui in libris quos scripsit aduersus Iulianum, primo & tertio, sine dubitatione tradit, idololatriã non fuisse ante diluuiũ; sed post diluuium, amplius ducentos annos, initium sumpsisse a patre regis Nini, quẽ ipse nominat Arbelũ, sed is a plerisq. appellatur Belus. Atq. huius rei illud nec obscurũ signũ, nec leue argumentũ existimari debet, quod pleraq. idola variarũ gentiũ, & præcipue orientaliũ, ex hoc Belo, qui in scriptura dicitur Bel, vel Beel, appellationem traxerint; velut Beelzebub Deus Accarõ, cuius mẽtio fit in primo capite libri quarti regum: Beelphegor, Deus Moabitarum, quem nominauit Moses in capite vigesimo quinto numerorum: Baal, Deus Sidoniorum: Belial, cuius frequens in sacris libris mẽtio est; denique Baalsames, quem diuus Augustinus in quæstionibus super libros iudicum, quæstione decimasexta, Deum Punicorum fuisse docet. Est item hæc Cyrilli opinio, cui nos accessimus, satis consentanea diuinis litteris; siquidem in decimoquarto capite libri sapientiæ legimus, idola nec fuisse ab initio, neque in perpetuum, nec in finem mansura.

Origo idololatriæ ex Belo, multis annis post diluuium.

Et impendebantur in eo per dies singulos, similæ artabæ duodecim, oues quadraginta, vinique amphoræ sex.

ARTABA, inquit Herodotus lib. 1. mẽsura est Persica, capiẽs vnũ medimnũ Attici, & præterea tres chœnices. Chœnix vero, secundũ Budeũ lib. 5. de asse, est octaua pars modii, & quadragesima octaua medimni, cõtinẽs duos sextarios: & putatur fuisse mẽsura frumẽti, in vnius diei victum, homini sufficiens. Continebat igitur artaba, vnũ & quinquaginta

Quæ mensura fuerit artaba.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ginta chœnices, vel centum, ſuperque duos ſextarios. Epiphanius in libro de ponderibus & menſuris ait, chœnicem paulo plus quam duos ſextarios capere: vult autem artabam, menſuram eſſe Ægyptiacam, duorum & ſeptuaginta ſextariorum. Iſidorus libro decimoſexto etymologiarum, capite vigeſimo quinto, arbitratur chœnicem capere quatuor ſextarios: de artaba vero idem ſentit quod Epiphanius. Sed artaba Epiphanio continebat triginta ſex chœnices: Iſidoro autem non plures decem & octo. Verum, vt difficultas quæ lectori poſſet accidere ex varietate artabæ, quam diſparis menſuræ atque capacitatis faciunt auctores, ſcire oportet, triplicem fuiſſe quondam in vſu artabam; & vnam quidem fuiſſe Perſicam, capacem, vt diximus, vnius medimni, & præterea trium chœnicum; alteram Medicam, cuius meminit in quinto libro Polybius, non plus vno medimno Attico continentem, vt Suidas, & Heſychius, memoriæ ac litteris prodiderunt: tertiam Ægyptiã, quæ capiebat modios quinque: quapropter vno modio minor erat, medimno Attico, qui ſex modios continet. Sane diuus Hieronymus libro vndecimo commentariorum in Eſaiam, pro eo quod ſeptuaginta interpretes verterant, ſex artabas, ipſe reddidit, triginta modios; haud dubie ratus, vnam artabam, quinque modios capere. Ex his apparet, magnam fuiſſe vim & copiã ſimilæ, quæ illi ſimulacro Beli impendebatur, duodecim quippe ad illũ, per ſingulos dies, artabæ ſimilæ deferebantur.

Triplex artaba.

Circa id quod ſequitur (vinique amphoræ ſex) ſcire oportet, menſuras liquorum apud Romanos fuiſſe has: culeum, amphoram, vrnam, congium, ſextarium, heminam, quartarium, acetabulum, cyathum, ligulam, ſeu cochlear. Apud Hebræos vero liquorum menſuræ, quãtum ex ſacris litteris intelligi poteſt, tres fuere: bath, hin & log. Culeus, erat omnium maxima menſura liquorum, capiens viginti amphoras. Siquidem Plinius lib. 14. cap. 4. ſcribit, ſeptenos culeos, capere centenas quadragenas amphoras. Amphora, græca vox eſt, ſignificans vas vtrinque habens anſas, quibus capi, & portari poſſit: ſignificabat etiam menſuram liquorum, quæ capiebat duas urnas, vt indicat Columella cap. 20. lib. 12. & Fannius in verſibus, quos de menſuris & ponderibus ſcriptos reliquit. Pro voce græca, amphora, antiqui Romani, auctoribus, Feſto Pompeio, & Volutio Metiano, vſurparunt latinam vocem, quadrantal, ſic dictam a figura quadrata: erat enim menſura vnius pedis, vſquequaque quadrati; continens ſextarios quadraginta octo. Vrna capit quatuor congios: nam Metianus ait, amphoram capere duas vrnas, & octo congios. Congius capit ſextarios ſex. Etenim Metianus ſcribit, quadrantal, quod idem eſt atque amphora, congios capere octo, et ſextarios quadraginta octo. Et a congio quidem nomen ſextarij ductum eſt; quod videlicet is pars ſexta ſit congij, vt in verſibus ſuis ſcripſit Fannius. Epiphanius in libro de ponderibus, & menſuris ait, congium ſimpliciter dictũ, capere octo ſextarios: congium vero ſanctum, ſex duntaxat. Sextarius quem diximus ſextam eſſe partem congii, continet duas heminas, ſeu cotylas, vnde Fannius.

Menſuræ liquorum apud Romanos.
Culeus.
Amphora.
Quadrantal.
Vrna.
Congius.
Epiphanius
Sextarius.

At cotylas, quas, ſi placeat, dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas, ſextarius vnus.

D. Hieronymus ſuper quartum caput Ezechielis, facit duplicem ſextarium, vnum caſtrenſem, æqualem ſextario iudaico, qui hebraice vocatur hin, continentemq. duos choas, ſeu congios attico: alterum Italicum, æqualem ipſi congio Attico: quæ ſi vera ſunt, neceſſe eſt triplicem fuiſſe ſextarium, vnum communem, ſextam nempe congii partem: alterum Italicum, congio Attico parem: tertium caſtrenſem, duorum cõgiorum capacem. Epiphanius tradit, ſextarium continere ſex tantum cyathos: ſed vere, vt mox dicturi ſumus, duodecim continet. Hemina duos quartarios capit. Nã Metianus, qui apud duos Antoninos, Pium, & Philoſophum, vt refert Iulius Capitolinus, gratia & auctoritate plurimum valuit, ſcribit, quadrantal, ſiue amphoram, continere duas vrnas, congios octo & quadraginta, heminas ſex & nonaginta, quartarios centum nonaginta duos, cyathos quingentos ſeptuaginta ſex. Quartarius, ſic appellatus, quod ſextarii quarta ſit pars, continet duo acetabula: id plane intelligitur ex iis quæ ſcribit Plinius cap. vltimo libri vigeſimi primi, dicens, menſuram acetabuli

D. Hieronymus.
Hemina.
Quartarius

eſſe

eſſe quartam heminæ partem. Sed quartarius, vt diximus, eſt dimidia pars heminæ, is igitur duo acetabula continebat. Acetabulũ continebat ſeſquicyathũ. Fannius enim dicit, cyathũ capere decem drachmas, acetabulũ vero, quem ipſe appellat vocabulo græco oxybaphũ; capere drachmas quindecim. Dictum eſt acetabulũ, quod primo fuerit vas in quod acetum infundebatur, vt in id panis intingeretur, cum ad carnes acorem addere placebat. Poſtea id nominis ad menſuram translatum eſt. Cyathus, vt ex ſupradictis patet, duodecima pars erat ſextarij, continens quatuor ligulas ſeu cochlearia. Ligula, ſeu cochlear, vt colligi poteſt ex Columellæ 21 cap. lib. 20. quarta pars erat cyathi. Quod, ſi placet prædictarum menſurarum capacitatem, ad rationem ponderum redactam conſiderare, ſcire licet, ligulam capere tres drachmas & vnum ſcrupulum: cyathum, ſeſcunciam, addita drachma & ſcrupulo: acetabulum, duas drachmas cum dimidia: quartarium, quinque: heminam, decem; ſextariũ viginti: congium, libras decem: vrnam, quadraginta libras, amphoram octoginta: culeum, mille & ſexcentas.

Acetabulũ
Cyathus.
Ligula ſeu cochlear.

Tranſeo ad menſuras liquorum hebraicas. Bath, ſeu latina inflexione, Bathus, ſecundum Ioſephum libro octauo antiquitatum iudaicarum, continet ſextarios ſeptuaginta duos, ſeu congios duodecim. Itaque æqualis menſura eſt metretæ, ceramio, & cado, de quibus infra dicemus. Hin, ſecundum Ioſephum in libro tertio antiquitatum, & D. Hieronymum ſuper quartũ caput Ezechielis, capiebat duos choas, ſeu congios atticos, id eſt, duodecim ſextarios: quapropter erat ſexta pars Bathi. log, duodecima pars erat Hin. & quia illud, vt diximus, continebat duos congios, congii vero ſexta pars erat ſextarius, ex eo licet intelligere, candẽ menſurã fuiſſe log, atque ſextariũ. Quo circa D. Hieronymus, leuitici cap. 14. vbi hebraice legitur, log, recte vertit latine ſextarium. Sed redeo ad amphoram. Cuius, vt explicatam aliquã lectori cognitionem traderem, ob idque, non nihil de menſuris liquorum ſtrictim attingerem, hic me Danielis locus inuitauit. Præſertim autem, cum animaduerterem, procul vero eſſe, quæ ſuper hunc locum Danielis, de artaba, & amphora, tũ auctor hiſtoriæ ſcholaſticę, tum Lyranus & Carthuſianus in ſuis commentariis prodiderunt. Amphora igitur duplex erat: altera dicebatur amphora ſimpliciter & præciſe, vel amphora romana, octo ſcilicet congiorum; vt ſupra docuimus, capax: altera vero appellabatur amphora attica, quatuor nimirum congiis priore maior. Ea namque capiebat duodecim congios, vel, quod idem valet; duos & ſeptuaginta ſextarios. Atque id ſane liquet ex illis Fannii verſibus.

Menſuræ liquorum apud Hebræos.
Bath ſeu Bathus.
Hin.
Log.
Duplex amphora.

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis,
Seu cadus: hanc facies, noſtræ ſi adieceris vrnam.

Si enim attica amphora, capit amphoram romanam, & præterea vnam vrnam: cũ romana amphora capiat octo congios, & vrna quatuor; nonne ſequitur, amphoram atticam duodecim congios capere? Porro, nomẽ amphoræ in hoc loco Danielis, poſitum eſſe, non pro amphora romana, ſed pro attica, patet ex lectione græca; quæ, pro eo quod nos legimus, ❨ *Vinique amphoræ ſex*, ❩ ſic habet hoc loco, ❨ *vinique metretæ ſex.*❩ Nomen vero metretæ, ſignificare menſuram liquorum, duodecim congiorum, ſiue quod eſt idem, ſeptuaginta duorum ſextariorum capacem, præter confeſſionem omnium qui de menſuris & ponderibus, verius atque diligentius ſcripſerunt, etiam probari poteſt auctoritate ſeptuaginta interpretum: qui in libro Eſdræ capite ſeptimo, cum hebraice bis ponatur vocabulum Bath, ipſum græco vocabulo metretæ reddiderunt. Et D. Hieronymus libro ſecundo paralipomenon capite quarto, vbi eſt Hebraice, tria millia Bath, vertit latine, tria millia metretas. At hebraicũ Bath, capacem fuiſſe ſeptuaginta duorum ſextariorum, vel duodecim congiorum, ſupra auctore Ioſepho confirmauimus. Si igitur in hoc loco Danielis, amphora idem eſt quod metreta, & metreta fuit capax duodecim congiorum, id eſt, æqualis amphoræ atticę, reliquitur, nomen amphoræ hoc loco, non pro romana, ſed pro attica amphora eſſe poſitum,

Metreta.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij.

MIRVM atque incredibile videri posset, Babylonios, ceteroqui omnium gentium, id temporis, sapientissimos iudicatos, serpentē siue draconē, horrendum scilicet animal, & homini, naturali quodam odio inimicissimum, atque infestissimum, pro Deo coluisse: nisi certis ex historiis constaret, Romanos, gentem omnium, vt fortitudine, sic prudentia præstantissimam, ad triēnalem pestilentiam, quæ vrbem vehementer afflixerat, depellendam, misisse legatos Epidaurum, & inde serpentem Æsculapij, magna religione deuectum Romā, diuinis honoribus affecisse. Sed iuuat historiam eius rei, illis ipsis verbis referre, quibus eam Valerius Maximus, vir romanæ nobilitatis, & scriptorum laude clarus, in primo libro, capite octauo scriptam reliquit. Is enim cum narrasset legatos Romanorum benigne admodum fuisse ab Epidaurijs acceptos, deductisque illis in templum Aesculapii, quinque millia passuum ab eorum vrbe distans, amplissimam esse factam copiam, inde, pro suo iure, arbitratuque sumendi, quicquid salubre Romanis futurum existimarent: cum hæc dico narrasset, subiungit § Anguis, quem Epidaurii raro, sed nunquā sine magno ipsorum bono visum, in modum Aesculapii venerari solebāt: eo tempore, per vrbis celeberrimas partes, mitibus oculis, & leni tractu labi cæpit, tri duoque, inter religiosam omnium admirationem conspectus, non dubiam præ se appetitæ clarioris sedis alacritatem ferens, ad triremem Romanam perrexit: pauēribusque inusitato spectaculo nautis, eo cōscendit, vbi Quinti Ogulini legati tabernaculū erat: inque multiplicem orbem per summam quietem est conuolutus. Tum legati, perinde atque exoptatæ rei compotes, expleta gratiarum actione, cultuque anguis a peritis excepto, lęti inde soluerunt: ac prosperam emensi nauigationem, postquam Antium appulerunt, anguis, qui vbique, in nauigio remanserat, prolapsus in vestibulo ædis Aesculapii, myrto frequentibus ramis diffusæ, supereminentem excelsæ altitudinis palmam circundedit; perque tres dies, positis quibus vesci solebat, nō sine magno merū legatorum, ne in triremem reuerti nollet, Antiensis templi hospitio vsus, vrbi se nostræ ad vehendum restituit: atque in ripam Tyberis egressis legatis, in insulam, vbi templum dicatum est, tranauit: aduentuque suo, tempestatem, cui remedio quæsitus erat, dispulit. § Hęc Valerius.

Valerius Maximus, de serpente Epidauro Romam aduecto, & diuinis honoribus affecto.

Hic ego cuperem, vt diligenter secum lector cogitaret ac perpenderet, quanta fuerit cæcitas earum gentium, quæ veri Dei notitia caruerunt. Ecce, Romani, ad alia omnia perspicacissimi atque prudentissimi, in religione tamen & cultu Dei, fœdissimis erroribus, execrandisque superstitionibus misere implicati tenebantur, etiam vt serpentem, instar numinis colerent: eiusque aduentu & præsentia, pestilentiam ex vrbe profligatam & discussam esse crederent. Ludouicus Viues Valentinus, ciuis meus, in cō mētariis quos edidit in libros beati Augustini de ciuitate Dei, super vndecimo capite libri decimi quarti, auctorem laudat Pherecydem Syrum, a quo scriptū sit, dæmones e cælo fuisse a Ioue deturbatos, quorū princeps dictus sit Ophioneus, id est, serpētinus. Sane, quia Diabolo, primorum hominum tentatio per serpentem facta, bene processerat; exinde frequenter ipse ministerio serpentium ad ludificandos & fallendos homines varie abusus est. Atque id magno Dei consilio ei permissum est: scilicet, tanta dæmonum cum genere serpentium consociatio, non obscura est significatio, nec leuis testificatio eius, quod scriptum est in libro Geneseos, parentes humani generis, primum fuisse a Diabolo per serpentem tentatos, atque deceptos. Quam, ne quis putet, meam esse coniecturam, Augustini ea fuit sententia: qui in libro vndecimo de Genesi ad litteram, capite vigesimo octauo, ita scribit: § Quod magis habeat vsus, serpentes moueri carminibus hominum, quam vllum aliud genus animātium; etiam hoc non parua testificatio est, naturam primitus humanam, serpētis seductam esse colloquio. Gaudent enim dæmones, hanc sibi potestatem dari, vt ad incantationem hominum, serpentes moueant, vt quolibet modo fallant quos possunt. Hæc autem

Notabile dictum.

Cur Diabolus serpentium ministerio, potius quam ceterorum animalium ad homines decipiendos abutatur.

D. Augustinus.

autem permittuntur, ad primi facti memoriam commendandam, quod sit eis quædā cum hoc genere animantium familiaritas. § Sic Augustinus

Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo, & ibat in campum, vt ferret messoribus.

SI quo tempore contigerunt ea, quæ hoc capite narrantur, eo tempore iam pridem destructis Hierosolymis, Iudæisque Babylonem in seruitutē abstractis, omnis ea regio vastata, & ad solitudinem redacta fuerat: quo modo, id temporis, Habacuc in Iudæa commorari, & culturæ agrorum vacare potuit? Verum, hanc dubitationem plane tollit, quod scriptum est in extremo libro quarto regum, regem Chaldæorum, ita plerosque Iudæos, aut interfecisse, aut captiuos duxisse Babylonem, vt non paucos tamen de pauperibus terræ, agricolas dico, & vinitores, inibi reliquerit. Ex horū numero fuisse Habacuc existimandum est. Multos namque post generalem illam captiuitatem ibi remāsisse, manifesto est argumento, quod tradit Hieremias cap. 52. Nabuzardan magistrum militiæ regis Nabuchodonosor, in anno vigesimo tertio regni eius, id est, quarto vel quinto anno post excidium Hierusalem, & captiuitatem Iudæorum, transtulisse ex Iudæa Babylonem, septingentos quadraginta quinque Iudæos. Si quis porro instat vrgere nos, eo quod scriptum est in vigesimo quinto capite libri quarti regum, post necem Godoliæ, quę septimo mense post captiuitatem facta est, omnes Iudæos, a paruo vsque ad magnum, relicta Iudæa, fugisse in Aegyptum: respondebimus, post eā fugam, non paucos de illis qui fugerant, reuertisse in Iudæam: alioqui, quatuor annis post, non tam multos in Iudæa, vt diximus, Nabuzardan inuenisset. Sed quia hoc a nobis supra in libro tertio, super illis verbis: § *non est in tempore hoc princeps & propheta, neque holocaustum* § pluribus verbis declaratum est: superuacaneum fuerit, hoc loco fusius explicare. Quod autem hic dicitur, Habacuc fuisse translatum ab angelo in impetu spiritus sui, hanc habet sententiam; angelum efficacia potentiæ suæ, vt appellant theologi, motiuæ secundum locum, vehementi & concitato motu atque impetu, eum tulisse. Nam magnitudinem potentiæ angeli ad mouendum quodlibet corpus secundum locum, motus primi mobilis, cuius comparatione, omnis terræ simul & aquæ globus, instar puncti censetur, quatuor & viginti horis ab angelo confectus, manifeste declarat. Non erit alienum, pro huius capitis, & libri quasi clausula, ponere hic, quæ de hoc prophera Habacuc Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de vita & interitu prophetarum, tradiderunt. § cum Nabuchodonor, inquiunt, postremum venit, Hierusalem cum exercitu oppugnaturus, Habacuc fugit in terram Ismaelitarum; postea vero reuersus est in terram suam. Et cum aliquando messoribus suis pulmentum præparasset, apud suos prophetauit, dicens: proficiscor in terram longinquam, ac cito reuertar; si autem tardauero, ferte messoribus escam. Cum autem Babylone fuisset; & prandium dedisset Danieli, astitit messoribus vescentibus, nec quicquam dixit eorum, quæ ipsi contigerant. Sciebat autem, populum breui reuersurum Babylone: & biennio priusquam populus reuerteretur, mortuus est, ac sepultus in agro suo § Hæc ab illis de Habacuc, litteris mandata sunt. Fuisse autem hunc Habachuc, eum ipsum qui inter duodecim prophetas ponitur, præter Dorotheum & Epiphanium, etiam in præfatione suorum commentariorum in prophetiam Habacuc, affirmat D. Hieronymus.

Dubitatio

Historia Dorothei & Epiphanii de Habacuc.

FINIS.

Laus Deo Optimo Maximo, ac Beatissimæ Virgini Mariæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM, ET VERBORVM, QVAE IN HOC OPERE continentur, perquam locuples.

A

Abbreuiatas esse septuaginta hebdomadas, quid significet. pag. 291
Abominatio desolationis stans in loco sancto, quid sit. 329. & 333
Abraham cur dilectus Deo vocetur. 808

Abstinentia.

Abstinentia ad sapientiam conducit. 19
Abstinentiæ Christianæ octo causæ. 16
Abstinentiæ damnatæ quatuor genera. ibidem
Abstinentiæ in Ecclesia olim consuetæ septem gradus. 17
Eiusdem laudes apud omnes gentes. 17. & 18.
Abyssus quid, & quomodo Deus intuetur abyssum. 104
Adam vbi sit sepultus. 130
Adam in statu innocentiæ, per arborem illam visam regi Nabuchodonosor significatus. 165
Adorare Deum cadendo, & humi procumbendo, an sit tantum impiorum hominum, & non sanctorum, vt tradit Diuus Hieronymus. 79
Adulter tria damna infert. 486
Adulterii pœna ex lege Mosis. 485
Eiusdem pœnæ apud alias gentes. 486
Ægyptij, Christi natalem quando celebrabant. 363
Aeris qualitates, Græcorum consonant imperio. 57
Aeris natura. 114
In aere prodigia visa. 115
Aetas prolem generandi potens. 280
Agnominatio nominum illarum duarum arborũ apud Danielem cap. 13 diligenter explicatur. 434
Agrippa Iudæorum rex, se iungit Romanis. 314

Alexander Magnus.

Alexander Magnus hirco comparatus. 254
Eius corpus cur efflabat suauem odorem. 57
Eius regnum post mortem diuisum. 412
Eius regnum post mortem diuisum. 256. 342
Mors eius. 414
Vbi sepultus. 414
Eius vita breuiter descripta. 256
Quos habuit successores. 257
Eius imperij diuisio, quando facta, an eo viuente, an post eius mortem. 258
Eius statua a Lysippo formata, & qualis ab Apelle depicta, & fulmini similis. 58
Pardo similis, eius virtutes; diuinitatis vesana cupiditas. 226
Pontificem Iudæorum adorauit. 226. & 227
Eundem, res decem mirabiliter illustrarunt, vbi multa de Alexandro. 57
Eiusdem somnium. 30
Persica præda Alexandri, quãta fuerit, & eius intemperantia. 56
Allegoria, historiæ ordinem sequi debet. 207
Aman in Iudæos crudelitas. 753
Americæ regionis mira. 128

Angelus.

Angelus cur vigil vocetur. 164
Quid de angelis christiani sentiant. 45
Angeli regnis præsunt, & quomodo inter se pugnare dicantur, & cur ventis comparentur. 222
Eorũ aspectus, primo homines terrere solet 387. 389
Alij ab alijs docentur & de eorum nominibus. 263
Deum semper laudant. 105
A Deo creati sunt; & cur eorum creationem Moses in Genesi prætermisit; & quibus rebus reliquas antecellunt creaturas. 106
Eorum officium, &c. 107 & 236
Quantus eorum sit numerus. 235
Eorundem distinctio in assistentes & ministrantes, & vtri sint plures. 236
Boni angeli quomodo inter se dissideant, & prælientur. 394. & 396
Facies angeli fulgurans; brachia, & pedes ex ære cãdenti; vox multisona, &c. quidnam denotent. 387
Aliquando angeli in scriptura Dij, vel Deorum filij sunt vocati. 96. & 98
Angelũ tollere in cælum manus quid denotet. 469
Sunt illis per se nota hominum somnia; & possint tamen impediri ab eorum cognitione. 45
Malus angelus quomodo angelo bono resistere audeat, & aliquando præualeat. 392
Cur sæpe hominibus, specie humana apparuerint. 99
Angelicæ potentiæ magnitudo. 495
Animantium, maiorane an minora, maiorem habeant admirationem. 144
Amphora quæ fuerit liquorum mensura. 492
Quam fuerit varia. 493
Annibalis somnium. 29
Annorum varietas modica, pro nulla ducenda in chronologia. 350
Annus recte appellatur tempus simpliciter, & præcise. 169

Antichristus.

Antichristus per bestiam significatur, & quomodo in eo Diabolus sit habitaturus. 231
Cur dictus sit a B. Paulo homo peccati, et filius perditionis, & quales sint futuri sectatores eius. 433
Quomodo sit caput malorum 434
Ex Iudæis generandus. 435
Cur Deus aduentum eius permissurus est. ibidem
Futurus ex tribu Dan. 437
Babylone nascetur. 436
Dupliciter perdet homines, & dicitur coluber & ceraster. 437
Initio futurus obscurus, simulator, & curiosarum, professor artium, & quibus modis potentiam consequetur. 438
Eius opulentia, & largitiones, & qualia futura sint eius miracula. 439

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mendacia eius miracula. 441
Regni eius amplitudo. 442
Superbia eius ; legati quos ad omnes gentes mittet;
in quo templo sit sessurus. 447
Castitatem simulabit. 448
Eius libido. 449
Eius tẽpore iusti latebũt;& reges sibi subijciet. 450
Simulabit se mortuum,& postea resurgere. 452
Obseruabit diem sabbathi,& Dominicum. ibidem
Eius persequutio Christianorum duplex. 458
Quo modo vincet sanctos. ibidem
Eius interitus. 453
De Antichristo disputatio.430. vnde desũpta. 431
Crudelissimus Christianorum hostis. 431
De eius nomine,& antithesi inter eum,& Christum 432.& 433
Nõ est futurus Diabolus,vt putauit Hippolytus. 432
Eius symbolum seu insigne; & persequutio spiritualis quanta erit. 459
Eius regnum quam sit diuturnum futurum. 469
Eiusdem figuram quomodo prætulit Antiochus Epiphanes. 269

Antiochus Epiphanes.

Antiochus Epiphanes lapidibus petitus a sacerdotibus. 269
Ægyptum occupauit. 441.443.& 349
Eius auaritia repressa. 446
Libido. 448
Sacrilegia,& regnum. 261.& 265
In Iudæos odium. 265
In eosdem crudeliter sæuijt. 444
Mors. 265.& 267

Antiochus Magnus.

Antiochus Magnus Iudæis beneuolus. 263.428
Bello superatus a Ptolemæo. 420
Vincit Scopam. 424
Eius filiæ. 326
Eius exitus. 428
Antiochus Pius Iudæorum amicus,prius hostis. 263
Apadno locus,vbi dicitur sedem fixurus Antichristus. 451
Apostoli,Christi & Ecclesiæ pedes fuerunt. 388

Aqua.

Aqua Eulæi fluuij,sola Persarum regibus potus. 252
Aquæ super cælos,quæ esse dicantur. 109
Aquarum miracula ex scripturis,& naturalia. 134 & 135
Quando aqua in vinum a Christo conuersa. 363
Aquila fulmine non feritur. 125
Eius natura. 140.& 224
Eius iuuentus quomodo renouetur. 141

Arbores.

Arborum vsus & vtilitas. 131
Varietas. 132
Odoriferæ diuturniores,& quæ in scripturis laudatæ. 134
Radices & natale solum cuiusque. 132
Ætas. 133
In arbore,fulminis effectus varij. 126
Arietes cur mactentur. Cur Persarum regnum arieti comparetur. 252
Arioli 43
Artabæ mensura triplex. 492
Artaxerxes Mnemon fuit maritus Esther. 410
Artaxerxes, sub quo templum Hierosolymitanum restauratum. 309.310.& 346
Aruspices,& augures. 43
Asphaltitis lacus mirabilis natura. 135
Assueri tres numerantur in scriptura. 274
Assueri nomen quid Hebræis significet. 273
Quis maritus Esther. 273
Auari ingenium. 56
Auaritia per Nabuchodonosor statuam designata. 77
Augurium Vectij de duratione Romani imperij. 63
Augusti Cæsaris ortus,imperij, & obitus chronologia 348
Augustini de eleemosyna obscura declaratur sententia. 177
Aureola triplex. 463
Auium,& piscium inter se similitudo. 140
Australis pars cæli minus quam aquilonaris,astris fulget. 113

B

Babylon.

Babylon cur inexpugnabilis visa suis. 190
Quomodo repente capta sit. 202
A quo capta. 203
Eius amplitudo, &c. 178
Eius conditor. 180
De turri Babel. 179
Babylone nascetur Antichristus. 436
Babyloniorum lex turpissima. 191
Crimina illorum vltus est,imperij eorum excidio,Deus. 205
Babylonici regni initium,& exitus. 62
Babylonica Iudæorum captiuitas fuit triplex. 47
Tempus eiusdem. 279
Balæna cum vectoribus naues absorbet. 138

Baltasar

Baltasar alius fuit, de quo Baruch primo capite,loquitur,& alius de quo Daniel cap.quinto. 195
Diuersus fuit Baltasar a Labosardach. 215
Varijs nominibus vocatur. 187
Cur quartus post Nabuchodonosor regnauerit. 195
Baltasaris conuiuij caussæ. 189
Quo gradu consanguinitatis attigerit regem Nabuchodonosor. 192
Cur de pœnitẽtia is nõ fuerit a Daniele mõitus. 200
Cur illi bellum a Dario Medo, & Cyro illatum sit. 204
Eius mors. 201
Beatorum gloriæ discrimen. 463

Bel

Bel, seu Belus.

Bel seu Belus Chaldæorum Deus. 490
Princeps Deorum Babylonis. 189
Eius historia quando accidit. 487
Eius templi descriptio. 491
Ab ipso denominata Gentium idola. 491
Bella,& clades principum,ex intemperantia orta. 60
Berenices reginæ mors,bellorum causa. 416
Bestijs cur monarchiæ comparatæ. 223.& 227
Biblia sacra quando septuaginta interpretati. 304
Bonis,tribulatio Antichristi proderit plurimum. 471
Breuiarium temporum falso affictum Philoni. 339
Breuitas tribulationum,leuatio doloris est. 468

C

Caietani error de libris Machabæorum. 330
Candor vestium,& capillorum in Deo,quid notent. 233
Caniculæ syderis effectus. 113
Canis Iaponicus in piscem transformatur. 170
Canticum triũ puerorũ,canonica scriptura est,& pars libri Danielis. 102
Capris cur Græci similes. 254
Caraffæ Cardinalis encomium. In epistola nũcupatoria.
Cardinales,doctrina sacra insignes. ibidem
Carnis afflictio,quantum profuerit Danieli. 390
Castitatis vis. 15
Casus proborum,& improborum dissimilis. 437
Catharina in Sina sepulta. 478
Catharini de prædestinatione opinio refutatur. 461
Cerastes,& coluber dicitur Antichristus. 437
Cestius Hierosolyma obsedit. 333
Cete,quod genus piscium. 137
Cetos,ducem habere quendam pisciculum, quidam docent. 139
Cethim vox,quid significet in scriptura. 444

Chaldæi.

Chaldæorũ regnũ quãdo a Persis euersũ. 274.& 276
Eorum imperium,quandiu steterit. 207
Circa eius durationẽ diuersi auctorũ errores. 208
Cur caput aureum illius statuæ, denotabat ipsorum regnum. 53
Reges eorũ quot fuerint,& quãdiu regnauerint. 208
Eorundem imperium cur leænæ comparatum. 224
Quæ fuerint antiquitus eorum sapientia. 43
Excelluerunt in astrologia. 43
Lingua Chaldaica vel Syriaca,diuersa est a pure Hebræa. 44
Chalcidicum genus exponendi scripturam Iudæis familiare. 198
Super Cherubim Deus cur sedere dicatur. 103
Chiliastarum opinio.244.refellitur. 245
Christiani non a libris,sed a sacrificijs Gentilium abhorruerunt. 22

Christus.

Christus,quo anno mundi conditi,natus. 351.& 363
Quando baptizatus. 353
Quomodo sit intelligendum, quod scripsit B. Lucas cap.2. Christum post consũmatos dies octo, fuisse circunciſum. 276.& 355
Tẽpus incarnationis Christi Danieli significatũ. 288
Christus genus humanũ a captiuitate liberauit. 289
Quandiu prædicauit euangelium. 326
Scipsum in hostiam obtulit. ibidem
Quibus argumentis probauerit se esse Messiam, & suam doctrinam veram. 328
De Christo quæ prophetarunt antiqui vates. 301
Quomodo prophetias impleuit. 299
Christi aduentus duplex. 240
Regnum eius quale. ibidem
Quomodo corruptibile sit regnum Christi. 241
Quomodo Christus regnum Romanũ destruxit. 241
Quibus rebus præstat regnũ Christi alijs regnis. 242
Christi nomina ex Isaia declarantur. 243
De secundo Christi aduentu. 243
Christi regnum a Daniele prænunciatum. 64
Anima Christi descendit ad inferos. 302
Quo anno vrbis conditæ natus. 347.& 349
Quota olympiade. 350
Quibus consulibus sit Christus natus. 348
Dicitur vnctus,& cur. 305
Quomodo Dicitur dignus accipere diuinitatem. 238
Quomodo suo aduentu regna destruxerit. 64
Eius figuram gessit Salomon. 430
Christus est lapis,& cur lapis dicatur. 65.& 241
Quomodo est caput bonorum. 434
Per se,& per suos tripliciter idololatriã euertit. 66
Initio paruus lapis, deinde maximus, & quomodo impleuit vniuersum terram. 67
Morte illius,vatum patefacta oracula. 467
Filio hominis cur a Ioanne in Apocalypsi Christus dicitur similis. 387
Quo tempore mortuus. 355.358.& 359
Eius mortem Gabriel Danieli prænunciauit. 315.& 316.
Sacerdos in æternum. 515
Septem Christi prædictiones. 329
Christus dux populi declaratus,& quẽ Daniel duce vocet. 512
Christi vicarius summus pontifex,quanto sit a Deo honore dignatus. 65
Chronologiæ lapsus faciles. 10.& 208
Chronologiæ quatuor. 336
Optima quæ sit. 340
Chrysolithus lapis describitur. 385
Chrysostomi de Iudæis testimonium. 320
Clementis in mari sepulcrum. 135
Cælum,Dei templum dicitur. 103
Quomodo homini sit subiectum. 151
Cælorum numerus,& præstantia. 108
Cælestium aspectus parit terrenorum contemptũ. 114
Cogitatio præcedens,quando est caussa somnij. 48
Colossi magnitudo 76
Columbarum oculi simplicitatem denotant. 141
Earum pudicitia. 142
Computandi ratio duplex in scriptura exclusiua,& inclusiua. 377
Quæ auctoribus frequens. 42

Universidad de Deusto
Biblioteca

Concupiscentiam scriptura appellat peccatum. 85
Contemplatio diuinorum, exteriorem debilitat hominẽ & docet, vt homo se ipsum norit. 389
Conuiuia, quæ in primis magnifica. 188
Mos in eis seruatus. 191
Cornua arietis, quid significarint. 243
Cornua decem bestiæ, quid denotent. 229. & 231
Coronæ vocabulum, & verbum coronandi quid in scriptura significet. 151
Corporis humani omnium partium iusta mensura. 77
Creaturæ ratione carentes, quomodo ad Deum laudandum prouocentur. 104
In creaturis sex spectantur, quæ earum creatorem maxime commendant. 105
Crœsus Lydorum rex ditissimus, victus. 45
Crucifer stellæ figura. 113
Culicis elegans descriptio. 114
Cyrilli in chronologia ortus Christi, lapsus. 350

Cyrus.

Cyrus cur semissinus appellatus. 162
Ipsius somnium. 27
Quando regnare cœpit. 275. 341. & 344
Eius parentes. 255
Cur ei Babylonis expugnationem Græci tribuãt. 203
Cyri Persarum principis encomium. 407
Opulentia eiusdem. 55

D

Dan tribus cur in Apocalypsi cap. 7. in enumeratione aliarum tribuum, prætermissa. 437

Daniel.

Danielis liber obscurus propter quatuor causas. 1
In Daniele frequens hysterologia. 2
Daniel variam Græcorum, & latinorum requirit lectionem. 2
Illius libri, et prophetiarum præstãtia. 2. varietas. 3
vtilitas. 3
Tempore Danielis, quæ res insigniores, gestæ sint in orbe terrarum. 4
Auctor huius libri, Daniel est; licet id Porphyrius negarit. 4. 221. 466
Ipsius patria, genus. 5. Cur hæc in scriptura non indicentur. 5
An plures vno, Danieles fuerint. 5
Quo ætatis anno in captiuitatem ductus. 6
Vltra centum annos vixit; vbi sepultus. ibidem
Prophetia Danielis obscura, in epist. nuncupatoria.
Cur regis Nabuchodonosor collega dicatur. 163
Cur Baltasar appellatus. ibidem
Cuius regis comitua fuerit. 489
Danielis luctus caussæ. 381
Senior, lautius vixit. 382
Cur abstinuit cibis regis. 16. Caussæ dantur. ibidem
Puer duodecim circiter annorum, Susannam liberauit. 482
Tribus modis vaticinatus est. 487
Virgo fuit; & an fuerit eunuchus. 15
Socij Danielis, qua ætate erant, cum sunt in fornacẽ coniecti. 79
Eius liber, totus canonicus. 1
Cur Deus est passus, illum in captiuitatẽ abstrahi. 10
Cur Daniel cum Iudæis non sit regressus in patriã. 7
Eius sanctitas, & sapientia, diuino ore cõmendata. 7
Eius liber diuiditur trifariam. 9
Cur Daniel non est vocatus ad statuæ Nabuchodonosor adorationem. 80
Cur Daniel regem Nabuchodonosor impietatis non arguerit. 80
Cur Daniel sociorum patrocinium non suscepit, dum in ignem essent mittendi. 80
Cur Daniel non est cum sapiẽtibus Chaldæis ad Nabuchodonosor accersitus. 44
Cur Daniel dubitanter promittebat regi Nabuchodonosori veniam peccatorum, etiam si ageret pœnitentiam. 174
Qualium somniorum erat interpres. 22
An Daniel nouerit distincte tempus aduentus Christi. 311
In Mediam adductus. 40. 212
Non tentauit Deum, abstinendo in decem dies, a cibis regis. 18
Quomodo inter leones seruatus est. 217
Quod eius in scribendo propositum. 221
Quo pacto promeruit angelum videre. 379
Daniel suã visionem non satis intellexit. 470
Quo fuerit a reliquis prophetis diuersus. 89

Darius.

Cur Darius a Daniele, Babylonis expugnator dicatur 203
Darij regis cernical. 56. scabellum, pergula. 56
Eius exercitus contra Alexandrum. 57
Eius infelix felicitas. 25
Darius Medus quis fuerit. 212
Quandiu regnauerit. 274. & 275
Darius Hystaspis, quis. 213
Darius alius a Cyro. ibidem
Deletur aliquid tripliciter, & sic a Deo peccata delentur. 296
Denarij duo Samaritani. 296
Denarius numerus, indefinitam multitudinem significat. 231

Deus.

Quæ sit Deo grata hominum petitio. 38
Deus optata suorum, cumulate complet. 38
Cur Deus regi Nabuchodonosor pepercerit, & non Baltasari. 198
Filius Dei in scriptura angelus vocatur. 98
Deus quædam somnia etiam improbis dabat, & cur. 34
Cur Deus improbis interdũ sua reuelat mysteria. 49
Mire Deus temperauit, ad vires, & vtilitates bonorum, tentationes Diaboli. 469
Quomodo Deus mutet tempora, & ætates. 46
Omnia ponderat. 197
Cur Deus interdũ suo cultui vasa dicata, abimpijs sinat contaminari. 13

Deus in docendo, hominibus potentior. 33
Trifariam potest laudari. 104
Promissa Dei duplicia. 288
Confert maiora, quam promittit. ibidem
Non semper facit, quæ potest. 80
Deo, non mercedis gratia, sed amore ipsius seruiendum. 81
Cur Deus seruos suos non semper malis, quibus afficiuntur, eripiat. 81
Supplicia differt, vt pœnitentiam agamus. 181
Quid sit Deus, secundum Senecam. 114
Cur antiquus dierum dicatur. 235
Cur in throno flammeo sessurus sit. ibidem
Temporum legibus alligatus non est. 36
Deus varie homines afficit per somnia. 31
Eius promissa patriarchis facta. 88

Diabolus.

Diaboli officium secundum Platonem. 27
Diabolis cum hominibus esse cõmercij, probatur. 46
Diabolus habet librum mortis, in iudicio, proferendum. 237
Potest varie hominem in igni seruare. 95
Is interdum per naturalia operatur. 139
In fine mundi quæ facies miracula. 440. & 441
Quæ somnia rerum futurarum dormientibus imprimat. 49
Quorundam somniorum est auctor. 29
Quid sit Diabolum a Deo ligari & solui. 469
Eius tentationes Deus mire temperauit. 469
Serpentũ ministerio sæpe, ac libẽter, cur vtitur. 494
Dæmones somnia imperitis cur dabant. 33
Dianæ templum Antiochus spoliare voluit. 266
Diei, & noctis vtilitates. 121
Diei naturalis quantitas. 291
Digiti statuæ decem quid denotent. 61
Diluuij nomine quid significet scriptura. 325
Dimidiũ vltimæ hebdomadæ quomodo explicetur. 334
Discordia quadruplex Romanorum insignis. 61
Diuinos honores superbi, sibi vsurparunt. 76
Doctores manet in cælo aureola. 465
Iidem in cælo præ alijs fulgebunt. 464
Eorum munus. ibidem
Doctrina rerũ naturaliũ tripliciter cõparari potest. 19
Dominicus dies, cur a nobis festus habetur, & de multis eius diei prærogatiuis. 123
Dona homines, quibus de causis magis, minusue æstimare soleant. 150
Dormientium somnia, naturaliter sciri non possunt. 45
Dormientibus, cur multa diuinitus reuelentur. 32

E

Ebrietas.

Ebrietatis quantum sit vitium, & exitium. 190
Ebrietatis insigne exemplum. 56
Ebrietatis deplorandum exemplum. 266
Ecclesia in suis precibus permulta habet non ex sacris litteris. 478
Ecclesiæ persequutionum quinque genera. 458
Ecstasis quomodo accidit. 388

Eleemosyna.

Eleemosynæ vtilitas. 174
Cur ex operibus satisfactorijs, solã eleemosynã, Daniel suaserit regi Nabuchodonosori. 173
Quomodo tollat peccata. 175
Quibus, nihil conferat. 176

Elephantus.

Elephanti robur, & quæ animalia horreat. 147
Docilitas, & quod hominem metuat. 148
Eum domandi ratio. ibidem
Longæuitas. ibidem
Eius magnitudo. 345
Eius dentium magnitudo. 146
Homini persimilis. 146
Elias, & Enoch ante iudicium prodibunt aduersus Antichristum. 455. & 457
Encæniorum festum. 262
Enoch, & Elias ab Antichristo perimendi. 473
Epicurus abstinentiæ laudator. 17
Epiphaniæ dies, tribus miraculis insignis. 363
Equus animal ambitiosum. 437
Esdræ in scribendo propositum. 7
Eius libri tertius, & quartus cur apocryphi. 463
A patribus sæpe citati. ibidem
Esther reginæ maritus, fuit Artaxerxes Mnemon. 410
Euangelicæ legis præstantia. 328
Eunuchorum hæresis. 14
In quos vsus olim principes eos habuerint. ibidem

F

Femora statuæ visæ in somno Nabuchodonosor, lasciuiam denotabant. 57
Festus dies simpliciter ac præcise quis a S. Ioan. cap. 5 euangelii vocetur. 360
Festa Iudæorum, & Christianorum. 123
Fidei præstat charitas. 299
Figuram cum figurato non est necesse in omnibus conuenire. 183
De floribus, & foliis arborum mira. 132
Flumen igneum, & rapidum a Deo egrediens quid adũbrabat. 234
Fons mirus apud Garamantas, & alius iuxta Larium lacum. 136
Formicarum naturæ descriptio. 145
Fortunæ varij euentus. 49
Franciscus Turrianus. 143
Fraxini vmbræ vis admirabilis contra serpentes. 133
De fructibus, & floribus arborum. 133

Fulmen, & fulgur.

Fulminis, & fulguris differentia. 125
Miri effectus fulminum. ibidem
Tria eorum genera, eodem loco.
Fulmen cur dicatur igneum. 126

Universidad de Deusto
Biblioteca

G

Gabriel.

Gabriel Archãgelus, quãtus inter cæleſtes ſpiritus. 379
Pugna Gabrielis cum principe Perſarum. 396
Iudæorum tutor. 384
Aduentum Meſſiæ Danieli prænunciauit. 273
Generatio, quantum ſpatium temporis notet. 279

Gentiles.

Gentiles non habuerunt veros ſomniorum interpretes. 50
A Gentilibus non eſt indecorum chriſtianis, ſcientias mutuari & addiſcere. 21
Gentilium conuiuiorum ratio. 304
De Gentilium ſomnijs, quæ vt diuina recenſentur, quid ſentiendum. 48
Gigantes vbi turrim Babel ædificare aggreſſi. 76

Græci

Græci miracula fingunt. 202
Rebus Perſarum ſemper fauerunt. 203
Cur Græcorum imperium fuerit ventri ſimile. 56
Cur Græci aſsimulantur capris. 254
Græcorum bibliorum erratum. 314.380. & 405
Græcorum imperij ortus & exitus. 63
Eorum ſcelera. 255
Regni initium. 259
Græcorum princeps Gabrieli aduerſatus, quis fuerit. 399
Gratia prophetarum, flumine ſignificatur. 384
Gratiæ Chriſti efficacitas. 296

H

Habacuc.

Habacuc Iudææ incola. 495
Ab angelo tranſlatus Babylonem. ibidem
Quod fuerit is, qui inter 12. prophetas numeratur. ibidem.
Breuis vitæ, obitus, & propheticæ eius expoſitio. ibid.

Hæretici.

Hæreticorum vana fiducia. 175
Negant Chriſti animam ad infernum deſcendiſſe, & de eo refelluntur. 302
In quo hæretici regi Nabuchodonoſor imitentur. 14
Peccata reuera tolli per Chriſti gratiam, negant; ſed confutantur. 296
Eos Auguſtinus conuincit. 297
Contra eorum iuſtitiam imputatam. 298
Verbis Hieronymi abutuntur. 82
Hæretici puniendi ex ſententia Auguſtini. 100
Eos piget modice mentiri: ſcripturam facilem eſſe iactant: ſimiles Heroſtrato. 466
Eorũ doctrina per auream ſtatuam ſignificatur. 78
Eorum qualis doctrina. 192
Sacrilegia. 205

Hebdomadæ.

Hebdomas quid ſignificet. 290
Hebdomadarũ 70. vnde ſumendũ initiũ. 306. 309. & 311.
Earum interpretatio difficilis. 335
Hebdomadũ ſeptẽ, & 62. tẽpore, quæ acciderũt. 313
De computatione 70. hebdomadum, variæ aliorum opiniones refutantur. 367
De eis ſententia auctoris. 375
Quæ ſint in hac diſputatione certa, & quæ controuerſa. 374
Terminus hebdomadum duplex. 375. & 377
Herodis regnum, ſub quo Chriſtus natus. 351
Hebræi chronologiam varie ordiuntur. 350
Eorum ad ſuperſtitiones lubricum ingenium. 112
Hectoris Pinti lapſus in hiſtoria. 487

Herodotus.

Herodotus pater mendaciorum dictus. 215
Multiplex diſcrepantia hiſtoriæ eius de Cyro ab hiſtoria Xenophontis. ibidem
Arguitur mendaciorum. 278
Hieremias ante iudicium venturus a quibuſdam fingitur. 456

D. Hieronymus.

D. Hieronymus Iudæis inſultat. 323
Eius mendoſus locus corrigendus. 264
In D. Hieronymi lectione quid obſeruandum. 391

Hieroſolyma.

Hieroſolymorum excidium, quo tempore factum. 365
Hieroſolymitanũ templum, quãdo reſtauratũ. 344
Hieroſolymis, Iouis olympij ſimulacrum. 445
Hieruſalem cur ciuitas ſancta dicta. 85
Eius vrbis conditor quis fuerit. ibidem
A Dauide mirifice auctа, & ornata. 86
Locus, in quo templum Hieroſolymitanum ædificatum, ſanctus. 86
Hieroſolymis lux euangelicæ veritatis effulſit. 86
Vrbis Hieruſalem nomina. ibidem
Eius ſitus. 87
Hippomenis in filiam adulteram ſeueritas. 486
Hirco Alexander quare comparatus ſit 254
Hiſtorici gentiles, cur non meminerint ſomnij Nabuchodonoſoris, quod cap. 4. deſcribitur, & transformationis eius in beſtiam. 160

Homo.

Homo in ſomniis non habet perfectum liberi arbitrij vſum. 37
Hominis ætas. 179. & 280
Quam varie Deum poſsit laudare. 149
Ei quinque genera bonorum a Deo conceſſa. ibid.
Quæ neceſſario ſcire debeat. 20
Homo Dei gratia præſente, longe alius, quam ea priuatus. 76

Quo-

Quo angelis paulo minor dicatur a Dauide. 150
Eius naturalis dignitas in duobus conſtitit. 151
Humæni corporis iuſta menſura. 77
Humani corporis temperamentũ varie variatur. 172
Honoris ſummi inſignia, quæ olim apud principes habita. 199
Hyacinthus lapis qualis. 386
Hyrcanus vltimus Iudæorum legitimus pontifex. 312 315. & 324.

I

Iacob patriarcha tribus modis eſt vaticinatus. 483
Iacob cur ſanctus dicatur. 88
Iamblichus quid de tempore diuinorum ſomniorum ſenſerit. 36
In Ianſenium animaduerſio. 456
Idololatriæ primus inuentor quis. 130
Eius origo a Belo. 491
Iechonias a S. Matthæo in Chriſti geneologia nommatus, non vnus fuit, ſed duo. 11
Ignatij Loyolæ, cælum ſubinde intuentis, affectus. 214

Ignis,

Ignis, vincula iuuenum exuſſit, ipſos non lædens. 92
Ignis citra miraculum, nullum corpus mortale integrum conſeruat. 94
Ignis generaliter in ſcriptura, afflictionẽ ſignificat. 481
Ignis, & æſtus quo differant. 119
Eius vires & affectiones 119
Eius copioſa, & multigena generatio. 120
Per ignem a Deo patrata miracula. ibidem
Igneus Dei thronus, quæ denotat. 233
Imaginaria viſio, accidit bifariam. 250
Imaginum cultus, quis ſit prohibitus. 81
Impij an poſſint diuina myſteria intelligere. 471. 472
Arboribus comparantur. 164
Imperia, more fluentis aquæ fugiunt. 468
Indiæ occidentalis mira. 128
Inferni ignis dupliciter miraculoſus. 121
Intelligentiam noſtram tria excedunt. 47
Intemperantiæ exemplum. 56
Interpretes ſeptuaginta quando vixerunt. 478
De eorum interpretatione ſacræ ſcripturæ. 304
Ioacim regis impietas, & crudelitas. 11
Ioachim maritus Suſannæ, quis fuerit. 479
Ioannis Annij de libris Machabæorum, temeraria ſententia. 260
Eiuſdem chronographia qualis ſit. 337. & 338
Ioannes Vargara laudatur. 338
Ioannes Euangeliſta mortuus eſt, nec cum Elia expectandus. 457
Eius euangelium vltimum. 360
Iobil ſi tempus. 290
Ionæ a piſce deuorati miraculum expenditur. 138
Iſaac verus Chriſti typus. 88

Ioſephus Iudæus

Ioſephi Iudæi laus. 314. & 337
Eiuſdem commendatio. 314
In Ioſephi lectione quid aduertendum. 423
Ioſephus parum in Hebræis doctus. 87
Ioſephi Scaligeri variæ ſententiæ diſcutiuntur. 215. & 276.
Iridis natura mirabilis. 117
Iudas Machabæus Iudæorum libertatis vindex. 264

Iudæi.

Iudæi Antichriſtum ſunt recepturi. 436. & 439
Eorum in Chriſtum blaſphemiæ. ibidem
Progenitores Antichriſti. ibidem
Eorum vana Meſſiæ exſpectatio. 473
Eorundem vana ſpes regni terreni. 64
Iudæis cur pauci angeli patrocinabantur. 398
Iudæorum chronologia, mendoſa commentitur. 336
Eorum improbitas, & pertinacia. 381
An omnes Iudæi ſint ante finem mundi conuertendi. 461
Potius ſuperſtitioſi, quam religioſi. 60
Quomodo occiderunt accuſatores Suſannæ. 480
Eorum Babylonica captiuitas. 181
In Iudæos probiores, Antiochi tyrannis. 445
Sub Adriano clades memorabilis illorum. 366
Quando Babylone liberati. 275. & 276
Ante iudicium plerique conuertentur. 456
Quomodo ſcripturæ libros diſtinguant. 1
Cum Græcis quando conuerſari cœperunt. 401
Eorum in Antiochum Magnum fauor. 425
Iudæi, inſcitiæ & inconſtantiæ arguuntur. 337
Eos bene arguit Theodoretus. 382
Eorum ingenium. 394
Quomodo eorũ liberatio ab angelis procurata. 395
Illorum cæcitas. 300. & 033
E Iudæis, cur tantum tres pueri ob non adoratam ſtatuam accuſati. 80
Prærogatiuæ Iudæorum olim, decem. 152
Omni virtutũ genere, qui fuerint inter eos clari. 153
Scelera eorum horret Ioſephus. 332
Eorum perſecutio ſub Nabuchodonoſor. 458
Cur per mundum diſperſi. 304
Eorum ſcelera & pœna. 291
Cur in ſuis precibus, trium patriarcharum ſæpius meminerunt. 88
Quomodo impugnent Chriſtum, & regnũ eius. 239
Impugnantur. 240
Exules per totum orbem. 242
Quos libros ſcripturæ non habeant, & cur Suſannæ hiſtoriam non admittant. 479
Iudiciarias leges apud Chaldæos retinuerunt. 439
Eorum in ſeruanda Dei lege, de non adorandis Gentilium imaginibus, conſtantia. 81
Caput aureum aſini adoraſſe, falſo a quibuſdam fingitur. 82
Iudæi, ſingularibus ſeptem beneficiis, poſt captiuitatem Babylonicam caruerunt. 322
Quæ perfugia inuenerint ad ſeipſos in perpetuo exilio conſolandos. 322

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quomodo illis S. Hieronymus insultet. 323
Duo supplicij Iudaici genera. 324
Quando eorum sacrificia defecerunt. 326.& 327
Iudæ cuiusdam Rabini de nece Christi sententia. 315
Eorum calamitates ob Christum occisum. 316
Quæ a Tito, & Vespasiano passi. 317.& 320.
Quomodo conuincendi, calamitatum suarum non fore aliquando finem. 318
Frustra Hierosolyma restaurare conati. 319
Prodigia, quibus ab instauratione tẽpli repressi. 319
Comparatur calamitas eorum vltima, cũ prioribus. 321.
Iudæa media inter Syriam, & Aegyptum. 413
Eius laus. 425
Iudicandi potestas cur potius filio Dei tribuatur. 147
Iudicia Dei in quatuor rebus incomprehensibilia. 83
Iudicij extremi sex notabiles circunstantiæ. 232. vsque ad 237.
Iuglandum, pinorumque vmbra venenum. 133
Iuliani apostatæ, in instaurando Hierosolymorum fano, uani conatus. 319
Iulius Cæsar alter Alexander, sed sobrius. 57
Iulius Cæsar Scaliger laudatur. 146
Iuramentum Dei, & angeli quid notet. 468
Iustitia Christi cur nostra dicatur. 298
Iustitiæ legalis, & Euangelicæ discrimen. 298
Iustini errores; seu Trogi Pompeij, circa historiam Iudæorum. 161

L

Laodice virum veneno sustulit. 416

Lapis.

Lapis sine manibus excisus de monte, Christum significat. 64.& 66
Qui lapides, in veteri testamento Christum figurabant. 65
Laurus non tangitur fulmine. 125
Lænæ cur imperium Chaldæorum comparatum. 224

Leones.

Leones quæ horrere soleant. 218
Leones quibus modis ne obsint, prohiberi possint. 217
In suos benefactores mites. ibidem
Cur fœuire soleant in aliquem. 218
Non nocuerũt Danieli & qua ratione id factũ sit. ibid.
Leuiathan, quid in scriptura significet. 137

Libri.

Liber Dei prædestinationem significat. 479
Ex libro vitæ, quomodo aliqui deleri dicantur. 460
Liber Dei triplex. ibidem.
Libris magorum, incantatorum, &c. operam dare, cur non liceat. 20
Gentilium libros legere non solum non obest christianis sed etiam prodest plurimum. 19
Libri in extremo iudicio aperiendi. 137
Liquorum mensuræ apud Romanos, & Hebræos. 492.& 493
Longimanus rex Persarum, cur ita vocatus. 409
Lucis encomium, & proprietates. 123
Eiusdem nominis, & similitudinis vsus frequens in scriptura. 124
Lucretiæ cum Susanna comparatio. 482
Eiusdem, in sui cæde tria fuisse peccata. ibidem.
Ludouicus Viues Valentinus. 494
Lunæ præstantia, & descriptio. 112
Eiusdem in mari, operatio. 135
Lunaris annus quantus. 293
Luxus regna euertit. 422

M

Machabæorum principatus quandiu durauerit. 239
Magorũ quanta olim fuerit auctoritas, & dignitas. 43
Mahometes quis fuerit. 230
Malefici, seu, necromantici. 43
Malleoli quid significent. 50
Manichora putatur esse omnium ferarum terribilissima. 228
Manus, quam vidit Baltasar, qualis. 196
Maozim; quem vt Deum colet Antichristus, quid sit. 449
Marci Varronis temporum distinctio. 341
Maria virgo per radicem illius arboris Nabuchodonosor significata. 165
Cur ea mons dicatur. 66
Maria Magdalena cum sorore Maßiliam mirabiliter appulit. 135
Eiusdem vnguentum. 383

Martyr.

Martyres tẽpore Antichristi, ceteris illustriores. 436
Martyrij tria genera. 95
Ad eius perfectam rationem quæ necessaria. ibidem.
An tres iuuenes in fornacẽ missi, fuerint martyres. ibidem.
Mare magnum quod dicatur in scriptura. 222
Mundum apposite denotat. 223
Maris fluxus, & refluxus causæ. 135
Medi fuerunt inferiores Chaldæis, tempore Nabuchodonosor. 54
Mercatricum digna præmia. 422.
Messiæ præclara facinora. 294
Messiæ quo tempore in Palæstina. 362
Meteorologicæ res, maxime diuinam testantur prouidẽtiam. 115
Metreta, quæ mensura. 493
Michael, ex quo angelorum sit ordine, & quomodo Gabrieli dicatur in auxilium uenisse. 397.& 399
Militiæ liber, tria complectitur. 257

Miracula.

Miracula complura elucent in conseruatis iuuenibus in fornace Babylonica. 92.& 93
Duo præcipua Dei potentiæ miracula in scriptura celebrari. 110

Mira-

Miraculorum duo genera. 441
Miraculis Christi quomodo conuincendi Iudæi. 329
Miluus arti nauigandi dedit initium. 140
Missæ iuge sacrificium tollet ex parte Antichristus. 472.
Monachi, secundum D. Hieronymum, potius est lugere quam docere. 465

Monarchia.

Monarchiæ Persarum diuturnitas. 411
Monarchiæ magnis cum tumultibus incipiunt. 223
Bestijs cur comparantur. ibidem.
Earum exordia parua. ibidem.
Mors, non omnem tollit homini scientiam. 33

Mons.

Mons B. Virginem significat. 66.& 241.
Montes in scriptura memorabiles ac celebres. 131
Vsus & vtilitas montium. 129
Quæ in eis maxime miranda. 130
Ob altitudinem, qui ab antiquis celebrati, ibidem.
Morum improbitas insignis in hominibus vltimi seculi, Antichristum præcedet. 436
Moses dicitur a quibusdam venturus ante iudicium. 457
Mundi infida fiducia. 225
Mundanæ fælicitatis in statua Nabuchodonosoris exẽplum. 78
Mysteria quid. 235

Nabuchodonosor.

Quomodo Danielem adorauit. 68
Quo anno primum Hierosolyma venerit. 9
Car rex regum vocatus. 32
Quomodo sub eius imperio fuerint omnia. 53
An filium Dei viderit in fornace. 96.
Instabilis & superbus, Dei sibi vsurpat honores. 75
Quo anno prius somnium ei acciderit. 42
Latissime imperium protulit. ibidem
Quando verum Deum agnouit. 75
Eius, & Pharaonis comparatio. 182
Eiusdem conuersio, an vera fuerit. 99.& 100
Posterior fuit eo Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith. 12
Status eius belluinus per totum septennium. 169
Cur Iudæos, & Ioachim regem non liberarit ex captiuitate. 184
Rerum ab eo gestarum chronologia. 13
Aliquid moderationis, & pietatis habuit. ibid.
Non fuit secundum substantiam in belluam mutatus. 171
Cur in bestiam euasisse dicatur. 172
An sit saluatus. 181
Amens cum erat, an vinculis fuerit constrictus. 166
Eius cum bestijs habitatio, & victus, &c. 167
Quis interea pro eo regnauerit. 168
Quandiu in syluis moratus. ibidem
Naphtha quid. 91
Naturaliter cognita, qualia. 45
Nauis cum aue similitudo. 444
Nehemiæ in Hierusalem studium. 309.& 310
Nembroth & Belus, idem. 180
Nero a quibusdam immerito putatur Antichristus futurus. 434
Noctu plerumque fulgurat. 125
Noctis, & diei vtilitates. 121
Contra peruertentes diei noctisque vsum & officia. 122
Nubes, in quibus Christus apparebit, quorsum deseruient. 244
Numeri alicuius summam, quomodo exprimant Hebræi. 313
Nuptiæ in Cana Galilææ, quando celebratæ. 363
Nycticoracis natura. 143

O

Obrizum aurum, cur ita vocetur. 384
Obscuri hominis prouerbium. 336
Ogygis diluuium, quando accidit. 345
Olei post fulmen teter odor. 125
Olympiadis nomen, origo, vsus. 341
Omnes & omnia, pro plurimi & plurima, ponuntur in scriptura. 278
Onias, quo animo in Aegypto extruxerit templum Eius templum in Aegypto. 422.&
Opera satisfactoria pro peccatis, tria.
Oratio Azariæ est canonica, & pars libri Danieli
Orationibus, a Deo promissa, quare petantur.
Orationes nostræ, cur sæpe a Deo nõ exaudiãtur. 394
Ordo prophetiæ Danielis. 48
Ordo capitum a Daniele cur non seruatus. 187
Origenistarum opinio. 159
Error. 160

P

Panis desiderabilis, qui vocetur. 382
Papias quis & qualis fuerit auctor Chiliastarum. 248
Papilionum origo qualis. 170
Pardi proprietates, & cur ei Alexander Magnus similis. 229
Pascha, simpliciter ac præcise in scriptura, dies festus dicitur. 362
Paschæ Iudæorum tempus. 293
Passeris natura. 143
Paulus cur se plus ceteris laborasse dicat. 300

Peccatum.

Peccatum quomodo a Christo deletum. 296
Cur tegi dicantur peccata. 297
In peccato sunt quatuor. ibidem
Peccato quomodo Christus finem imposuit. 295
Peccatoribus non esse promittendã temere veniã. 174
Peccatoribus, securitas suspecta esse debet. 190
Sine fructu verbum Dei audiunt. 200
Pelicanus quæ auis; & eius mirabilis natura. 142
Perdica, successor Alexandri. 258
Persepoleos nobilissimæ Persarum ciuitatis per Alexandri Magni temulentiam, incendium. 266

Per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Persequutio Antichristi duplex. 358
Pes ferreus illius statuæ in digitos ferreos, & terreos desinens, quid significet. 62

Persiæ.

Persarũ, & Chaldæorũ imperia quandiu floruerint. 55
Persarum regnum cur argento comparatum. 55
Eorum opulentia, quanta fuerit. ibidem.
Persarum princeps, nominatus in decimo cap. Danielis, bonus ne, an malus angelus fuerit. 390, 364
Quis fuerit ille rex Persarum, iuxta quem Gabriel angelus remansisse dicitur. 398
Persarum regnum cur arieti comparatum. 252
Eorum quam late patens imperium 254
Eorũ monarchiæ reges, quot, & qui, & quãdiu singuli regnauerint. 406. & 403
Illorum regnum cur vrso simile. 225
Persicum regnum pectori, & brachijs comparatum. 56
Persici imperij ortus, & finis. 63
Phantasiæ vis, & vsus. 172
Pharao, & Nabuchodonosor, quibus in rebus similes, & dissimiles. 132
Pherecydis vetustissimi philosophi notabile dictum de principe dæmonum de cælo ejecto. 494
Philosophia, quænam a D. Paulo vituperetur. 22
Philosophi quomodo regẽ Nabuchodonosor imitẽtur. 14
Quid de cõmercio Deorũ cũ hominibus senserint. 45
Phœnicis admirandæ auis ex S. Ambrosio, Tertulliano, & alijs descriptio. 143
De planetis septem, & stellis in cælo fixis. 113
Piscis, in cuius ore stater est inuentus a S. Petro, expenditur miraculum. 138
Piscium & auium similitudo. 140
Piscium quorundam mira moles. 138
Platani vmbra, iucũdissima, et quãti olim æstimata. 133
Pluuiæ prodigiosæ. 115
Pœnitentiæ perfectæ vtilitas & efficacitas. 168
Pontifices Romani monarchiæ qualis. 241

Porphyrius.

Porphyrius nugatur. 465
Eius figmenta. 451
Contumacia. 455
Refellitur. 230. & 238
A S. Hieronymo redarguitur. 68
Ab eodem, mendacij arguitur. 267
Prædestinatio electorum, varie in scriptura describitur. 459
Prædictionis diuinæ duplex genus. 174. & 183
Præsciti, secundum quid, sunt in libro vitæ. 460
Præuaricatio hominum, quomodo per Christum dicatur consummata. 294

Principes.

Principum omnium, qui apud varias gentes floruerint, clarissimi fuere duodecim. 407
Principes, plus exemplo, quam peccato nocent. 78
Officia optimi principis. 100
Ad imperandum, quæ res maxime necessariæ principi. 243
Mundi principes, facile ad illicita inducuntur. 78
Primus, seu ilex. 484
Propositiones in scriptura de toto dictæ, sed de parte intelligendæ. 462. & 463
Prosperitas, inducit eorum, qui de nobis sunt bene meriti, oblivionem. 162

Prophetæ.

Prophetæ sunt obscuri. 313
Multa inuolute loquuti. 204
Eorum auctoritas. 300
Qui dicantur prophetæ. 23
Apud prophetas frequens personarũ mutatio. 404
Illorum de Christo oracula. 301
Quo ab historicis differant. 291
Debent, vt proprie dicantur prophetæ, visiones intelligere. 380

Prophetiæ.

Prophetia non est qualitas, velut habitus scientiæ, aut virtutis, in prophetis permanens. 482
Eius spiritus aliquando deest prophetis. 23
Quomodo Christus impleuit prophetias. 299
Omnis prophetia, secundum Irenæum, priusquã impleatur, ænigma est. 300. & 467
Omnia tempora, prophetia complectitur. 48
Protagoras, omnia somnia, & quæcunque viderentur homini, vera esse putauit. 25

Ptolemæi.

Ptolemæi Philadelphi opulentia. 414
Bene de Iudæis meritus. 415
Ptolemæus Philopater. 419
Victor, eius mores, & exercitus. 420
Ignauus. 421
Ptolemæus Euergetes. 417
Ptolemæi Lagi felicitas. 413
Eius in Iudæos diuersa studia. 414
Publius Popilius Romanorũ legatus ad Antiochũ. 443
Pudicitia Christiana in duabus maxime rebus consistit. 481
Puer in scriptura, nonnumquã dicitur quicunque senex non est. 79
Pythagoræ dormituro, qui mos fuit, quo bona somnia sibi ascisceret. 28

Q

Quadrantal, quod mensuræ genus. 492

R

Raphael angelus, a Tobia quomodo Dæmonem expulit. 339
Quomodo non sit mentitus, cum dixit se esse mercenarium, & vocari Azariam, & esse filium magni Ananiæ. ibidem

Reges.

Reges diuersos Deus populis, pro diuersis eorum meritis constituit. 47
His honor debitus seruetur, nec tamen veritas taceatur. 166
Eos salutandi vetus formula. 192
Regiæ fælicitatis, quam sit inanis fiducia, pulchre declaratur. 68

Regnum.

Regnorum mundi volubilitas mira. 49. & 55
Deus ab vna gente ad aliam transfert regna, propter hominum impietatem. 47
Regna quatuor, per illam Nabuchodonosor statuam significata. 52
Romanorum, & Græcorum regna, multis rebus similia. 431
Doli, & fraudes in regnis. 426
In regno esse tertium apud regẽ, quid significat. 199
Religio quædam in arboribus. 131
Remoræ piscis, vix credibilis potentia. 109
Renes, voluptatum carnalium sedes. 385
Resurrectio phœnicis. 143
Resurrectio duplex in Apocalypsi declaratur. 246
Resurrectio proborum, & improborum, quo dispar. 462.
Reuelationes diuinæ pleræq; iuxta flumina cur factæ. 384
Roma quando condita. 342
Romana chronologia triplex. 347

Romani.

Romanorum origo. 223
Imperium eorum, bestiæ innominatæ, cur in cap. 7. comparatur. 227
Antiocho Magno victo quantum tributum imponunt. 417
Cur eorum imperium tibijs duabus comparetur. 60
Serpentem instar numinis coluerunt. 494
Omnes fere gentes subegerunt. 60
Eorum discrimina amittendæ libertatis. ibidem
Romanus pontifex cur sanctissimus, & sanctitas dicitur. 306
Romanum imperium per Barbaros quando deformari cœpit. 61
Romanum imperium quandiu duraturum quidam augurati sint. 434
Romani imperij ortus, & finis. 63
Romani imperij amplitudo, potentia, & pecuniæ vis. 228
Qua ratione imperium auxerint. ibidem
Multa iuste, plurima iniuste possederunt. 229
Rotæ igneæ throni Dei, quid significent. 234

S

Sabbaticus fluuius, miri ingenij. 136
Sacerdotium Iudaicorum duplex munus. 154
Sacerdotij Iudaici, & Christiani comparatio. 154
Sacrilegiorum vltor Deus. 447. 187. & 196
Salætus pœnam in adulteros a se latam, vltro ipse subiit. 486
Salamandra, an ignẽ restinguat, & an in ipso viuat. 94
Salomon in somno petiuit sapientiam a Deo, & an in somno meruerit eam accipere. 37
Salomon Christi figuram gessit. 450
Saraballa, quid. 91

Sancti.

Sancti libros gentilium legerunt. 20
Sancti recte dicuntur libri. 237
Sanctus sanctorũ cur dicitur Christus, tam vt Deus, quam vt homo. 305
Sancti, Apostolicam vitam æmulati, cum Christo mũdum iudicaturi. 232
Sancti, tempore Antichristi sese occultabunt. 470
Sancti viri, an vere se peccatores, & iniquos vocare potuerint. 84
Scaligeri sententia. 276
Impugnatur. 277. & 215
Schinus, seu lentiscus quæ arbor. 484
Scientias recte discendi, & tractandi modus, a sancto Bernardo præscriptus. 21
Scientia, quam Deus Danieli, & socijs dedit, partim naturalis, partim supernaturalis erat. 19
Scopas dux Ptolemæi, ab Antiocho magno vincitur. 424
Scythæ Asiam per 28. annos depopulati. 54

Seleucus.

Seleucus Philopater inglorius interijt. 429
Cur paucis diebus regnasse dicatur. ibidem
Eius regni initium. 259
Seleucidæ imperarunt Iudæis. 260
Septenarius, positus pro indefinito numero. 280
De septuaginta annis captiuitatis Babylonicæ. 279
Quando sint finiti. 283
Serpens æneus quid significabat. 51
Serpentibus fraxinus inimica. 133
Signa Dei quatuor quibus futura significat. 50
Societatis Iesu patres, Indiam Euangelij prædicãdi causa adierunt, & peragrarunt. 128
Socij tres Danielis, quo anno Nabuchodonosoris regni, diuinitus in fornace seruati. 75

Sol.

Solis magnitudo. 111
Eius præstantia. 111. & 124
Pro Deo habitus. 112
Solymi populi qui fuerint, & an ex ipsis Iudæi oriundi 87.

Somnia.

In somnijs sæpe est liber rationis vsus. 36
Aliqua somnia vera, pleraque falsa. 26

Universidad de Deusto
Biblioteca

Somniorum verorum causſæ. 27. & 48
Ea interpretandi qualis facultas erat in Daniele. 23
Somnium Nabuchodonosor diuinum erat. 34
Somnia diuina, cur multa obſcura. 34
Somnia diuina varie afficiunt homines. 31
Cognoſcendi diuina ſomnia duplex ratio. 30
Eorum interpretatio, penes quos ſit. 46
Somnium, capite quarto Danielis deſcriptum, quando accidit. 158
Somnia, quæ ſine vitio obſeruari poſſunt. 35
Quæ ſomnia obſeruare eſt vitioſum. 35
Quædã ſomnia obſeruare maior vanitas eſt, quam aſtra. 35
Somniorum verorum, qui ſint interpretes. 36
Somno cur egeant homines. 165
In ſomno, babilior aliqua ratione animus ad percipienda diuina. 32
Sors ſanctorum, gratia prædeſtinationis vocatur. 473
Spiritus, pro vento in ſcriptura vſurpatur. 117
Spiritus ſanctus, igneus dicitur. 246

Scriptura.

Scriptura diuina ſine Dei ſpiritu non intelligitur. 157
Scriptura, paucorum annorum nonnum quam non habet rationem. 376
Scriptura ponit omnes pro multis, & contra. 53
Quid ſpectet ſcriptura in percenſendis Gentilium hiſtoriis. 337
Quis eius interpres idoneus. 467
Quid eſt eſſe ſignatã, vel clauſam ſcripturã. ibidem
Scripturæ, quam vidit Baltaſar, interpretatio. 197
Scripturæ loquendi mos familiaris. 54
Eius conſuetudo. 430
Scripturæ ſacræ difficilis intellectu. 466
Fœcundæ ſenſuum. 467
Scriptura ſacra ſine Dei gratia, & maiorum doctrina non intelligitur. 451
Scriptura ſacra, cæteris doctrinis, quinque rebus antecellit, & ſanctimoniæ tres fontes aperit, monti Sinai ſimilis. in epiſtola nuncupatoria.

Statua Nabuchodonosor.

Statua Nabuchodonosor, quam varias res ſignificare potuit. 50
Eius moles, & materies. 76. & 77.
Cur illa, hominis ſimilitudinem referebat. 51
Cur erat terrifica. ibidem
Eius materia quadruplex quid ſignabat. ibidem
Stellarum numerus, magnitudo, vires. 113
Subditi maiorum malo exemplo pereunt. 78
Suſan regia Perſarum. 250 & 251
In qua regione fuerit. ibidem

Suſanna.

Suſannæ hiſtoria, etiam ſi forte Danielis non eſſet, non ideo fictitia cenſenda. 485
Comparatio Suſannæ cum Lucretia. 481
Eius hiſtoria canonica. 478. & 479

T

Templo Hieroſolymitano deſtructo, non ſupereſt Iudæis ſacrificandi licitus locus. 89
Tempora quatuor maxime inſignia apud chronologos. 342
Temporum anguſtia, dupliciter intelligitur. 309
Tenebræ quomodo Deum laudent. 125
Tentationes Diaboli, mire Deus temperauit. 469

Terra.

Terræ encomium. 126
Corpori humano perſimilis. ibidem
Cur mater hominum dicta. ibidem
E terra naſcentium ſpecies. 131
Terræ miracula. 127
Quæ in terra, ſcriptura ſacra maxime prædicet. 128
Terra, aquis non ſupernatat. 129
Cauſa immobilitatis terræ. ibidem
Tertullianus, phœnicis nomine eſt abuſus. 144
Tertulliani lapſus. 350
Teſtamenti vox in ſcriptura quomodo ſumatur. 327
In teſtibus examinandis, quænam exemplo Danielis ſeruanda ratio. 483
Thaidis temulentæ conſilium. 266
Tharſis vox in ſcriptura, quid ſignificet. 385
Themiſtocles capitis damnatus fugiens in Aſiam, venerit ad Xerxem regem Perſarum, an ad Artaxerxem. 373
Theodoreti ſententia refutatur. 418
Eius lapſus. 315
Tibiarum ſtatuæ Nabuchodonosor deſcribitur qualitas, & officium. 60
Tigris fluuij nomen vnde ductum & cur magnum flumen dicatur. 384
Tomyris Scytharũ reginæ notabile dictũ de Cyro. 226
De transfigurationis Domini tempore. 377
Transformationum genera quatuor. 170
Transmigratio Iudæorum Babylonem, ter fuit facta. 47
Transformatio regis Nabuchodonosor in beſtiam qualis fuerit. 171
Tribulationes, bonis ad multa conducunt. 471
Tribulationum breuitas, leuamen doloris eſt. 468
Tribulationes, bonis multum conferunt. 446
Troianum excidium quando accidit. 343
Turcarum, quantum imperium. 230
Turris fabricata à Daniele, regum fuit ſepulchrum. 6
Turturum caſtitas. 142

V

Vagoæ duo fuerunt. 411
Velum ſciſſum in Chriſti morte, quid ſignificet. 467
Venenum conſumitur in venenatis, ſi fulmine tanguntur. 125
Venialis peccati effectus. 89

Venti.

Ventorum quattuor pugna in mari, deſcripta cap. 7. quid ſignificet. 222
Ventorum commoda. 117
Eorum rector & diſpenſator Deus. 118
Quæ in ventis cognitu difficilia. 119
Eorum mira vis in regione Americana noui orbis 128
Veritas diuinorum iudiciorum triplex. 84
Veritatis oblitio velox. 75
Veſpere, & mane quid notent in ſcriptura. 264
Veſtis linea angeli, quam ſignificationem habeat. 384
Victus tenuior, facit homines formoſiores, propter quas cauſſas. 18
Vini fulmine gelati, qualis virtus. 125
Virtutum nomine, in puerorum cantico, quid denotetur. 109
Viſio triplex. 163
Viſio Nabuchodonosor, quæ eſt in 2. cap. quo differt a viſione Baltaſaris, quæ deſcribitur in cap. 7. 52
Viſiones vigilantibus, ſomnia dormientibus accidunt. 22
Viſus potentia, tribus de cauſſis priuatur effectu. 47
Vmbra arborum varia. 133
Vnctionis vſus apud Hebræos. 305
Vnguentorum antiquitas, & vſus. 383
Vnus pro primo, ponitur in ſcriptura. 275
Vrbes olim clariſſimæ deletæ. 206
Vrſorum proprietas. 225
Perſarum regnum vrſo ſimile. 223
Vulgus, ſuorum principum mores ſequitur. 78

X

Xauerii, e Societate Ieſu, cælum intuentis affectus. 114
Xenophanes, omnia falſa putauit eſſe ſomnia. 25
Xerxes Græcis infeſtus. 405
Eius exercitus & mors. 409
Sepulchrum Beli demolitus. 490. & 491

Z

Zaleuci Locrentium legislatoris æquitas. 486
Zelotæ qui fuerint apud Iudæos, & quomodo crudelitatis ſuæ pœnas dederint. 332
Zona aurea angeli, & Chriſti, quid ſignificet. 385. & 387.

FINIS.

Quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

ERRATA, QVAE INTER IMPRIMENDVM obrepserunt, sic corrigi poterunt.

Pag.	Linea.	Errata.	Correctiones.
1	37	Extasim	ecstasim
4	35	Porphirius	Porphyrius
11	47	Stygmata	stigmata
14	37	Hoc est ex diuina scriptura furati.	Totum hoc redundat.
19	7	Ecclesiastes	Ecclesiastæ
20	48	addi scere	addiscere
29	5	Pærterea	Præterea
33	4	representatio	repræsentario
Ibid.	31	Beicleeis	Beiseelis, vel Beseleel
44	11	celauerunt	celauerunt.
Ibid.	40	Ramsacem	Rabsacem
46	17	Aristoles	Aristoteles
49	40	inclita	inclyta
51	5	mosayeæ legis	Mosaicæ legis
52	18	Charthaginentium	Carthaginiensium
53	15	Megasthene	Megasthene
Ibid.	16	Polysthore	Polysthore
55	50	xeries	X ixes
56	7	Amyn as	Amyntas
59	22	Ptolomæus	Ptolemæus
60	48	mænia	mœnia
65	19	consumate	consummate
66	2	herinaciis	herinaciis
76	32	Symmacus	Symmachus
77	25	octugesima	octogesima
82	27	eccleclesia	ecclesia
86	37	decore	decorem
87	25	ceperant vrbem	ceperant vrbem
89	30	Euthimius	Euthymius
91	12	Salustius	Sallustius
92	32	Verumenimuero	Verum enimuero
94	34	Matchæolus	Matchiolus
95	48	Atenimuero	At enimuero
102	24	Rufinus	Ruffinus
Ibid.	37	profundissimo	profundissimo
104	17	in penetrabilis	impenetrabilis
110	19	aquaram	aquarum
111	43	hiemem	hyemem
114	15	late squallidum	late squalidum
115	22	clipeos	clypeos
116	40	in magnitudine	in magnitudine
120	42	Ephestion	Ephæstion
123	20	imprimis	in primis
Ibid.	52	Deuteronomii	Deuteronomii
127	37	calciamento	calceamento
Ibid.	48	Hoc aurem	Hoc autem
128	19	qu idem	quidem
131	17	textricum	textricum
133	40	vt ne matutinas	vt matutinas
138	37	Quo Hesyonem	Quo Hesionem
139	9	& insra	& infra
140	13	quem pinnoterem, seu pinnophilacé	quem pinnotherem, seu pinnophylacem
142	22	Eutimius	Euthymius
147	34	quatiat atque subuertat	quateret atque subuerteret
Ibid.	42	grunitu	grunitu
159	31	vt Heroffus, Megasthenes	vt Berosus, Megasthenes
165	23	vt appparent,	vt apparent
168	50	significabatur	significabatur
176	45	fili peccasti	fili peccasti
178	53	Baylonis	Babylonis
179	8	turres aut	turres autem
181	32	e iad	ei ad
191	35	exprobrant	exprobrat
196	1	in regem	in regnum
Ibid.	53	Ghaldaicæ, & Hebraice	Chaldaicæ, & Hebraicæ
197	9	Quodsi quis	Quod siquis
200	8	& eydarim byssinam	& cidarim byssinam
201	16	sic Hieronymus	sic Hieronymus
Ibid.	30	Polystor Megasthenes	Polyhistor, Megasthenes
Ibid.	38	asse	esse
205	45	irreuerenter	irreuerenter
206	29	sibillabit	sibilabit
Ibid.	49	in Boetia	in Bœotia

Pag.	lin.	errata	correctiones
208	24	Halycarnasseus	Halicarnassæus
Ibid.	39	Acneadis	Enneadis
217	20	Gxtuli	Getuli
222	9	zephiros	zephyrus
226	20	Thomirim Scytarũ	Tomyrim Scythiarum
229	38	Bithiniam	Bithyniam
Ibid.	46	cornubus	cornibus
233	40	sinceritatem	syncerirarem
239	50	Romamanum	Romanum
246	15	dammationem	damnationem
Ibid.	51	contemmplatiuam	contemplatiuam
247	28	diximus	duximus
251	9	Policletus	Polycletus
253	39	Hesler	Esther
255	10	Palestina	Palæstina
Ibid.	30	& eathenis	& catenis
256	25	Hecatombeonis	Hecatombæonis
257	5	Erathosthenes	Eratosthenes
259	1	faceret	facerer
262	29	quadrigentos	quadringentos
Ibid.	40	commmemorata	commemorata
268	39	Triphonem	Tryphonem
269	47	Grægorius	Gregorius
274	28	cathecheſi	catecheſi
Ibid.	50	Babylonyeæ	Babylonieæ
282	2	rabi	rabbi
283	14	accecidit	accidit
Ibid.	53	annnos	annos
301	28	de tœmore	de femore
Ibid.	38	cæcorum	cæcorum
303	23	cum vulto	cum vultu
304	45	Pithagoram	Pythagoram
305	44	nomina tum	nominarum
309	33	& Dionysius	& Dionysius
311	5	aduersat ur	aduersatur
318	25	prophetia	prophetia
319	45	eff la	effusa
320	53	defluentem	defluentem
324	19	intelligimus	intelligimus
337	19	fœdus	fœdus
Ibid.	45	igitur	igitur
228	29	res ille	res illæ
336	1	cronologias	chronologiæ
Ibid.	51	argumentis	argumentis
345	26	gyzophilacium	gazophylacium
346	9	ædificationis	ædificationis
349	52	Decembre	Decembri
357	31	occasium	occasum
359	26	lunafundamenta	fundamenta
363	26	infra regionem	intra regionem
367	26	ecclesiasticorum	ecclesiasticorum
Ibid.	37	septuaginræ	septuaginta
370	32	Hierosolimâ cœpit	Hierosolymam cepit
374	1	Thucidides	Thucydides
377	4	Miridem	Myridem
385	52	chrysoliri	chrysolithi
390	13	occassio	occasio
397	46	vicelicet	videlicet
402	51	nimis	nimiis
410	16	Hastaspis	Hystaspis
Ibid.	40	opini	opinioni
411	35	imponeret	imponeret
Ibid.	1	regumit	regnauit
416	21	trandidit	tradidit
418	30	fuisse ranslatio	fuisse translatio
423	49	vsdue	vsque
428	48	in libeo	in libro
430	48	serui, erunt	seruierunt
432	41	Antichristum	Antichristum
433	38	gaudebit, & sociabitur,	gaudebat, & sociabatur
435	17	po: estatem	potestatem
438	40	hipocritam	hypocritam
Ibid.	47	circumueniet	circumueniet
442	21	potentiam . . Antichristus	potentiam Antichristus
446	46	interpretatur	interpretantur
447	1	Elimaide	Elymaide
451	52	superstitiose	superstitiosæ

Malachiæ

pag.	lin.	Errata	Correctiones.
456	26	Malaachiæ	Malachiæ
Ibid.	30	Mlachiæ	Malachiæ
457	7	commmatione	consummatione
Ibid.	52	suit	fuit
458	39	præne	proue
459	21	ex omnibus	ex omnibus locis
462	41	dissoluntur	dissoluuntur
463	6	omnes quidem	omnes quidem
Ibid.	24	vt apocriphus	vt apocryphus
764	40	stellæ in in secula	stellæ in secula
470	42	quid erit	quid erit
472	43	Quare recte	Quare recte
478	31	diuæ Catherinę	diuæ Catharinæ
485	10	ammittunt	amittunt

pag.	lin.	Errata.	Correctiones.
486	10	cæcidit	cecidit
491	8	cræis portis	æreis portis
494	35	pspicacissimi	perspicacissimi

Errata numerorum.

Post paginam 48. 94. corrige 49.
Post paginam 334. 235. corrige 335.
Post paginam 352. 453. corrige 353.
Post paginam 414. 115. corrige 415.
Post paginam 463. 446. corrige 464.

Quædam alia, breuitatis studio, corrigere supersedimus; tum quod essent, eorum quæ correximus. similia; tum quod, vt leuissima, sine lectoris offensione, præteriri posse viderentur.

FINIS.

REGESTVM.

a b c A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt.

Omnes sunt terniones, præter b, & c, qui sunt duerniones, & Sſ, Tt, qui sunt quaterniones.

LAVS DEO.

LAVS DEO.

Biblioteca
Universidad de Deusto

Universidad de Navarra
Biblioteca